

શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરસૂરિજી ગ્રન્થમાળા-અન્યાંક ૫૫.

શ્રી શિવશમ્ભુસૂરિકૃત કર્મપ્રકૃતિ સુખ નથા

શ્રાવણ-૧૯૨૦

કર્મપ્રકૃતિ ટીકાનું ભાષાંતર.

શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરસૂરિજી મહારાજના સદુપદેશથી

બાઇ આધાર શા. ગોરધનભાઇ હીરાભાઇની વીધવા

રે. અગુહણ (હોણ) ની આર્થિક સહાયથી

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર.

શ્રી અધ્યાત્મ જ્ઞાનપ્રસારક મંડળ.

હા. વકીલ મોહનલાલ હીમચંદ, પાદરજી.

ભાષાંતરકર્તા.

પંડિત ચંદુલાલ નાનચંદ, શ્રીનોરજી

સંવત ૧૯૭૬]

[ઇ. સન ૧૯૨૦

કિંમત રૂ. ૩-૦-૦

આ પુસ્તક મળવાનું ઠેકાણું -

વકીલ મોહનલાલ હીમચંદ

મુ. પાદરા (ગુજરાત).

વડોદરા—શિયાપુરા, હુદાણામિત્ર સ્ટીમ પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં વિઠ્ઠલદાસ
આશારામ હક્કરે શ્રી અધ્યાત્મ જ્ઞાનપ્રસારક મંડળ માટે
તા. ૧-૯-૨૦ મીએ છાપ્યું.

નિવેદન.

શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરસૂરિજી અન્થમાળાના પંચાષ્ટનમાં મહાકા
તરીકે આ અન્થ બહાર પાડતાં ઘણો આનંદ થાય છે.

શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરસૂરિજી મહારાજના સદુપદેશથી કર્મોત્ત
તેમજ અપવર્તના, ઉદવર્તના, સંક્રમણ વિગેરેનું સ્વરૂપ કેટલેક અંશે
સમજાયાથી એમ લાગ્યું કે હરેક આત્માર્થી મનુષ્યે કર્મ પ્રકૃતિ અથ
અવસ્થ વાંચવા વિચારવા યોગ્ય છે, પરંતુ મુળ અથ અને તેની ટીકા
બન્ને સંસ્કૃત ભાષામાં હોવાથી ઘણાં મનુષ્યો તેનો લાભ લેઈ શકે
નહીં; તેથી જો તેનું ગુજરાતી ભાષામાં ભાષાંતર કરાવી બહાર પાડ્યું
હોય તો ઘણો લાભ થાય. આ વિચાર મેં મારા પરમોપકારી ગુરુ-
મહારાજ શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરસૂરિજીને નિવેદન કરતાં તેઓશ્રીએ
મારા વિચારને પુષ્ટિ આપી પોતાથી બનતી સહાય આપવા ખુશી
જણાવી. શીનોર નિવાસી પંડિત ચંદુલાલ નાનચંદ પાસે ગુજરાતી
ભાષાંતર કરાવવાની ગોઠવણ કરી આપી. પરંતુ આવો મોટો અથ
હાલની સખત મોંઘવારીના વખતમાં કોઈની દ્રવ્ય સહાય વગર
બહાર પાડી શકાય તેમ ન હોવાથી આ હકીકત મારા સહ અધ્યા-
યી મિત્રો શા. માણેકલાલ વરણવનદાસ, શા. છગનલાલ લેક્ચરીચંદ
(વડું) તા. શા. પ્રેમચંદ દલસુખભાઈને જણાવતાં તેમણે આ કાર્યને
અનુમોદન આપી ગામ અંગુલ (હલોઈ) નાં બાઈ આધાર શા.
ગોરધનભાઈ હીરાચંદનાં વિધવા પત્ની તરફથી રૂ. ૧૪૦૦ ની મદદ
તેજ ગામના શેઠ છોટાલાલ મોહનલાલ દ્વારા મેળવી આપી અને
ભાષાંતર તૈયાર થયે છપાવવાનું કાર્ય શરૂ કર્યું. હરમીયાન મારા
મિત્ર વકીલ નંદલાલ લલ્લુભાઈને આ સર્વ હકીકત જણાવતાં તેમને
આ વિષયપર ખાસ પ્રેમ હોવાથી ઘણોજ આનંદ થયો અને તેમણે
આ વાત પોતાનાં પુણ્ય માતૃશ્રીને જણાવી. તેઓએ જ્ઞાન, પંથમી

તેમ કરેલું તેના ઉદ્ધારના નિમિત્ત કોઈ ઉજમણા પ્રસંગે એકાદ છોડ
ભરાવવા વિચાર રાખેલો હતો પણ આ કાર્યમાં વિશેષ લાભ-બાણી
આ અંથ ખાતે રૂ. ૨૧૦૭ તેમણે આપ્યા; તેથી તેમનો આ સ્થળે
આભાર માનું છું.

આ અંથ છપાવવાની શરૂઆત વખત તેની માત્ર ત્રણસો
નકલો છપાવવા વિચાર રાખેલો ને તે પ્રમાણે પચીસ ફોર્મ છપાઈ
ગયેલાં. તે પછી કેટલાક શુભેચ્છકો તરફથી વધુ નકલ કઢાવવા
આગ્રહપૂર્વક સૂચના થવાથી તૈયાર થયેલાં પચીસ ફોર્મની બીજી
બસો નકલો ફરી છપાવી લેઈ આખા અંથની પાંચસો નકલો છપાવી છે.

હાલમાં કાગળ, છપાઈ, બંધાઈ વિગેરેના ભાવ હદ બહાર
વધી ગયેલા હોવાથી પુરતી સંભાળ રાખવા છતાં પણ દર નકલ
લીઠ-રૂ. ૫૫ પાંચનો ખર્ચ આવેલો છે. પરંતુ અધ્યાત્મજ્ઞાનના તથા
દ્રવ્યાનુયોગના સારા અંથો અધ્યાત્મજ્ઞાનપ્રસારક મંડળ તરફથી
છપાવી પડતર અગર તેથી પણ ઓછી કિંમતે તેનો ફેલાવો
કરવા શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરસૂરિજી મહારાજનો હમેશનો ઉપદેશ
હોવાથી આ અંથની પડતરથી પણ ઓછી કિંમત રૂ. ૩-૦-૦ રાખેલી છે,
તોઆવા ઉત્તમ અંથનો લાભ ઘણા આત્માર્થી જનો લેઈ આત્મહીત
સાધશે એવી આશા છે.

આ અંથની કિંમત કેટલી રાખવી તેનો વિચાર ચાલતાં
વડોદરા નિવાસી વકીલ છોટાલાલ ગવેરભાઈ સુતરીયા બી. એ.
એલ. એલ. બી. એમણે ઓછી કિંમત રાખવા સૂચના કરી. તેમ
કરવા માટે પોતે રૂ. ૫૦૭ પચાસ મહદ તરીકે આપ્યા છે. તેમની આ
ઉદારતા માટે તેમનો ઉપકાર માનું છું. તેમજ વડોદરાના રા. રા.
હરીલાલ રતનચંદની પ્રેરણાથી અમદાવાદ-લુણાસાવાડાના શેઠ દોલત-
રામ કાલીદાસે રૂ. ૭૦૭ મહદ તરીકે આપ્યા છે તેથી તેમનો પણ
ઉપકાર થયો છે.

અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્ર૦ મ'ડળ અધ્યાત્મજ્ઞાનનાં તથા દ્રવ્યાનુયોગનાં
પુસ્તકો છપાવી સસ્તી કિંમતે બહાર પાડી સમાજસેવા બજાવે છે
અને તેના તેવા સત્કાર્યમાં સખી ગૃહસ્થો સ્થાય કરશે તો તેથી પણ
વધારે ઉપયોગી સેવા બજાવશે, તેમજ કોઈ સજ્જનને પૂર્ણ અગર
અપૂર્ણ મહત્ત્વ આપી કોઈ અથ છપાવવો હશે તો તે કાર્યમાં મ'ડળ
પોતાથી બનતી દરેક સ્થાય આપશે.

આ અથ માટે મહત્ત્વ તરીકે મળેલી રકમ તથા વેચાણથી
ઉપજેલી રકમમાંથી અર્થ જતાં કાંઈ રકમ વધશે તો તેનો ઉપયોગ
બીજો અથ છપાવવાના કામમાં જ થશે.

છવટે આ અતિ ઉપયોગી અથ વાંચવા-મનન કરવા પુનઃ
લઘામણ કરી બાઈ આધાર વિગેરે મહત્ત્વ આપનારનો તથા અમોને
વારંવાર આવા સત્કાર્યમાં પ્રેરનાર અને પોતાના અમૂલ્ય સમયનો
લોગ આપી અંતઃકરણથી સ્થાય કરનાર પુણ્ય ગુરૂવર્ય શ્રીમદ્ધુલ્લિ-
સાગરસૂરિજી મહારાજનો ઉપકાર માની આ ટુંક નિવેદન પૂર્ણ
કરું છું.   ૐ અહં શાન્તિઃ ૩

સંવત ૧૯૭૬ ના પ્રથમ
શ્રાવણ શુકલ ૫
મુ. પાદરા.

} વકીલ મોહનલાલ હીમચંદ.

શ્રી અધ્યાત્મ જ્ઞાનપ્રસારક મંડળ તરફથી

શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરસૂરજી ગ્રંથમાળામાં પ્રગટ થએલા ગ્રંથો.

	પૃષ્ઠ	
૧. ક બજન સંગ્રહ ભાગ ૧ લો.	૨૦૦	૦-૮-૦
X ૧. અધ્યાત્મક વ્યાખ્યાનમાળા:	૨૦૬	૦-૪-૦
X ૨. બજનસંગ્રહ ભાગ ૨ જો.	૩૩૬	૦-૮-૦
X ૩. બજનસંગ્રહ ભાગ ૩ જો.	૨૧૫	૦-૮-૦
X ૪. સમાધિ શતકમ્.	૩૪૦	૦-૮-૦
૫. અનુભવ પચ્ચિશી.	૨૪૮	૦-૮-૦
૬. આત્મપ્રદીપ.	૩૧૫	૦-૮-૦
૭. બજનસંગ્રહ ભાગ ૪ થો.	૩૦૪	૦-૮-૦
૮. પરમાત્મદર્શન.	૪૩૨	૦-૧૨-૦
૯. પરમાત્મજ્યોતિ.	૫૦૦	૦-૧૨-૦
X૧૦. તત્ત્વગિદ્.	૨૩૦	૦-૪-૦
X૧૧. શુણ્યપુરાણ. (આવૃત્તિ બીજી)	૨૪	૦-૧-૦
X૧૨-૧૩. બજનસંગ્રહ ભાગ ૫ મો તથા જ્ઞાનદીપિકા.	૧૬૦	૦-૬-૦
X૧૪. તીર્થયાત્રાતુલું વિમાન (આવૃત્તિ બીજી)	૬૪	૦-૧-૦
૧૫. અધ્યાત્મ બજનસંગ્રહ.	૧૬૦	૦-૬-૦
૧૬. શુદ્ધબોધ.	૧૭૨	૦-૪-૦
X૧૭. તત્ત્વજ્ઞાનદીપિકા.	૧૨૪	૦-૬-૦
૧૮. ગહુલીસંગ્રહ. ભા. ૧	૧૧૨	૦-૩-૦
X૧૯-૨૦. આવકર્મર્મસંવરણ ભાગ ૧-૨ (આવૃત્તિ ત્રીજી)	૪૦-૪૦	૦-૧-૦
X૨૧. બજન પદ સંગ્રહ ભાગ ૬ ઠો.	૨૦૮	૦-૧૨-૦
૨૨. વચનામૃત.	૩૦૮	૦-૧૪-૦
૨૩. યોગદીપક.	૨૬૮	૦-૧૪-૦
૨૪. જૈન ઐતિહાસિક રાસમાળા.	૪૦૮	૧-૦-૦
૨૫. આનન્દમન પદસંગ્રહ કાવર્ણ સહિત.	૮૦૮	૨-૦-૦
૨૬. અધ્યાત્મ શાન્તિ. (આવૃત્તિ બીજી)	૧૩૨	૦-૩-૦
૨૭. કાવ્યસંગ્રહ ભાગ ૭ મો	૧૫૬	૦-૮-૦
X૨૮. જૈનધર્મની પ્રાચીન અને અવાચીન સ્થિતિ,	૬૬	૦-૨-૦

x૨૯. કુમારમાલ ચરિત્ર (હિંદી).	૨૮૭	૦-૬-૦
૩૦. થી ૩૪. સુખસાગર ગુરગીતા.	૩૦૦	૦-૪-૦
૩૫. પદ્મવ્ય વિચાર.	૨૪૦	૦-૪-૦
x૩૬. વિભાવુર વૃત્તાંત.	૯૦	૦-૪-૦
x૩૭. સાળરમતી કાવ્ય.	૧૬૬	૦-૬-૦
૩૮. પ્રતિજ્ઞા પાલન.	૧૧૦	૦-૫-૮
૩૯-૪૦-૪૧. જૈનગચ્છમત પ્રબંધ. સંધપ્રગતિ. જૈનગીતા.	૧-૦-૦	
૪૨. જૈન ધાતુપ્રતિમા લેખ સંગ્રહ.	૧-૦-૦	
૪૩. મિત્રમૈત્રી.	૦-૮-૦	
x૪૪. શિષ્યોપનિષદ્.	૦-૨-૦	
૪૫. જૈનોપનિષદ્.	૪૮	૦-૨-૦
૪૬-૪૭. ધાર્મિક ગદ્યસંગ્રહ તથા પત્રસદુપદેશ. ભાગ ૧ લો.	૯૭૬	૩-૦-૦
૪૮. ભજનસંગ્રહ ભાગ ૮	૯૦૪	૩-૦-૦
૪૯. શ્રીમદ્ દેવચંદ્ર ભા. ૧	૧૦૨૮	૨-૦-૦
૫૦. કર્મયોગ.	૧૦૧૨	૩-૦-૦
૫૧. આત્મતત્ત્વદર્શન.	૧૧૨	૦-૮-૦
૫૨. ભારત સહકાર શિક્ષણ.	૧૬૮	૦ ૧૦-૦
૫૩. શ્રીમદ્ દેવચંદ્ર ભા. ૨	૧૨૦૦	૩-૮-૦
૫૪. ગહુલી સંગ્રહ ભા. ૨	૧૩૦	૦-૪-૦

x આ નીશાની વાળા ગ્રંથો સીલકમાં નથી.

પુસ્તક મળવાનાં સ્થળ.

મુંબઈ, પાયધુણી. બુકસેલર મેઘજી હીરજી.

,, ચંપાગલી. લલિતુભાઈ કરમચંદ દલાલ.

પુના, વેતાલપેઠ. શેઠ વિરચંદભાઈ કુંભુજી.

પાટણ, વકીલ મોહનલાલ હીમચંદ.

નમઃ શ્રી સર્વજ્ઞાય.

જૈનાચાર્ય શ્રીમદ્બુદ્ધિસાગરેભ્યો નમઃ

પ્રસ્તાવના.

આ જગતમાં શ્રીસર્વજ્ઞાએ ધર્માસ્તિકાય-અધર્માસ્તિકાય-
આકાશાસ્તિકાય-પુદ્ગલ-અને જીવ એ પાંચ^૧ મૂળ પદાર્થો દેખ્યા
છે. તેમાં ધર્મા-અધર્મા-ને આકાશાં એકેક પિંડ રૂપ, એકેક
પદાર્થ છે, અને પુદ્ગલ તથા જીવ એ બે એકેક પિંડરૂપ અનંત અમંત
પદાર્થ છે, અર્થાત્ પુદ્ગલ પદાર્થ અનંત છે, અને જીવ પણ અનંત
છે, ત્યાં પુદ્ગલ પદાર્થ ઔદારિકાદિ અનેક પ્રકારના કદ્દા છે, તેમાં એક
કાર્મણ્યવર્ગણા નામના લેહવાળા પુદ્ગલપિંડો જીવના સંબંધમાં આવી
જીવના મૂળ સ્વરૂપમાં ઘણો ફેરફાર કરવાના સ્વભાવવાળા છે, માટે
કાર્મણ્યવર્ગણા જાતના જે પુદ્ગલપિંડો આત્મપિંડમાં અગ્નિ લોક-
વત્ મળી જઈ આત્માની મૂળ દશામાં ફેરફાર કરે તે કાર્મણ્યવર્ગણા
જાતના પુદ્ગલોને (જીવના સંબંધથી) શ્રી સર્વજ્ઞાએ કર્મ તરીકે
જોળખાવેલ છે. એ કાર્મણ્યવર્ગણા જાતના પુદ્ગલપિંડો પંચાસ્તિ-
કાયમય લોકાકાશમાં સર્વત્ર વ્યાપ્ત છે, માટે ગમે તે સ્થળે રહેલો
આત્મા કાર્મણ્યવર્ગણા ગ્રહણ કરી તેને કર્મ સ્વરૂપ કરી શકે છે.
પુનઃ અનંતજ્ઞાનાદિ ગુણવાળો આત્મા કયા સાધનથી કર્મ ગ્રહણ
કરી શકે? એ પ્રશ્નનો ઉત્તર એટલોજ છે કે આત્મા સલેશ્યવીર્ય
રૂપ યોગ વડે કર્મ ગ્રહણ કરે છે, વળી જે કાર્મણ્યવર્ગણા જીવ ગ્રહણ
કરે છે તે ગ્રહણ સમય ખેડેલાં અન્યસ્વરૂપે હોય છે, ને ગ્રહણ
સમયેજ તે વર્ગણા કર્મસ્વરૂપે બની જાય છે, એ પ્રમાણે જીવો

૧ સિદ્ધાન્તોમાં કાળ એ ઔપચારિક પદાર્થ ગણેલ હોવાથી અત્રે
કાળને વાસ્તવિક પદાર્થરૂપે ગ્રહણ કર્યો નથી.

અનાદિકાળથી સલેશ્યવીર્યરૂપ યોગવડે પ્રતિસમય કર્મ ગ્રહણ કર્યે
 જાય છે માટે તેવા જીવો સંસારી જીવ કહેવાય છે, અને કર્મ-
 સંબંધથી સર્વથા મુક્ત થયેલા અને પુનઃ કોઈ કાળે પણ કર્મગ્રહણ
 નહિ કરનાર જીવો મુક્ત આત્મા અથવા સિદ્ધ કહેવાય છે. આત્માની
 મૂળ દશા અનંતજ્ઞાન-અનંતદર્શન-અનંતચારિત્ર-અનંતવીર્ય-અને
 અનંત ઉપયોગમય છે છતાં કર્મના સંબંધથી મહિરાવડે ઉન્મત
 થયેલા મનુષ્યવત્ વિવિધ પ્રકારની વિભાવિક ચેષ્ટાઓ કરે છે,
 વિવિધ પ્રકારનાં રૂપ ધારણ કરી અનાદિકાળથી ભવભ્રમણ કરે છે,
 એ પ્રમાણે શ્રીસર્વજ્ઞાએ સાક્ષાત્ અનુભવેલું અને દેખેલું અને કહેલું
 હોવાથી જીવોને સફળતિ દુર્ગતિ આપનાર કર્મ છે, પરંતુ અમુક
 ઇશ્વરાત્મા છે એમ મનાય નહિ. વળી બુદ્ધિથી વિચારીયે તો અનંત
 જીવો જ્ઞાનાદિ ગુણમાં એક સરખા છતાં પણ કોઈ રાજા, કોઈ રંક,
 કોઈ ઉંચ, કોઈ નીચ, કોઈ મહર્ષિ, કોઈ અદ્યપિંક, કોઈ બળવાન
 કોઈ નિર્બળ, કોઈ બુદ્ધિશાળી કોઈ મૂર્ખ ઇત્યાદિ તફાવત હોવાનું
 કંઈપણ કારણ હોવું જોઈએ, અને તે કારણ કર્મ છે એમ શ્રી
 સર્વજ્ઞાએ પોતાના જ્ઞાનમાં દેખેલું છે, કેટલાંએક અન્ય દર્શનો
 જીવોની અને જગતની વિચિત્રતામાં ઇશ્વરેચ્છાને કારણરૂપ માનીને
 કહે છે કે ઇશ્વરે પૃથ્વી-જળ-અગ્નિ-વાયુ-આકાશ-વનસ્પતિ-જીવ
 ઇત્યાદિ અનેક પદાર્થો પોતાની હીલા દર્શાવવાને બનાવ્યા, વૃક્ષનું
 એક પાંદડું પણ ઇશ્વરની પ્રેરણા વા ઇચ્છા વિના હાલતું નથી,
 જીવોને સ્વર્ગ-નરક-સુખ-દુઃખ ઇત્યાદિ આપનાર એક ન્યાયી ઇશ્વર
 છે, એક ઘડો પણ કુંભાર વિના બનતો નથી તો આવડું મોટું
 જગત્ તે ઇશ્વર વિના કેમ બને ? ઇત્યાદિ રીતે અન્ય દર્શનીયો
 જગત્ વિચિત્રતાનું કારણ ઇશ્વર માને છે, પણ જૈન-અને બૌદ્ધ એ
 એ દર્શનો અતિ સ્પષ્ટ રીતે કુદરતને જ કારણરૂપ માને છે, કારણકે
 ધર્માસ્તિકાયાદિ પ પદાર્થો અનાદિકાળથી સ્વતઃસિદ્ધ (કોઈએ પણ
 નહિ બનાવેલા એવા) છે, તેમાં ધર્માસ્તિકાય અને અધર્માસ્તિકાય
 અરૂપી છે, અને તે જોતું અસ્તિત્વ અન્ય દર્શનોમાં પ્રગટ રીતે કહ્યું
 નથી પણ આકાશ-પુદ્ગલ-ને જીવ એ ત્રણનું અસ્તિત્વ અનેક

દર્શનોમાં કહેલું પ્રસિદ્ધ છે, અને કર્મ એ પુણ્ય પરિણામ છે, વળી જડ અને રૂપી એવા પુણ્ય પરિણામી કર્મમાં અરૂપી એવા જીવોનું મૂળ સ્વરૂપ દેરદાર કરવાની શક્તિ કેવી રીતે હોય ? એ શંકાના સમાધાનમાં પ્રત્યક્ષ દ્રષ્ટાંત છે કે જડ અને રૂપી એવી મહિ-રામાં અરૂપી એવી બુદ્ધિને વિકલ કરવાની શક્તિ કેમ છે ? જડ એવા વિષમાં અરૂપી આત્માને વ્યાકુળ બનાવવાની શક્તિ કેમ છે ? ઇત્યાદિ અનેક જડ પદ્ધતી અરૂપી અને ચેતનાવંત આત્માની અવસ્થામાં દેરદાર કરવાની શક્તિવાળા પ્રત્યક્ષ દેખાય છે, તેવી રીતે કર્મ-પુણ્યલો રૂપી અને જડ છતાં પણ અરૂપી અને ચેતન્યવંત આત્માના જ્ઞાનાદિ મૂળ સ્વરૂપમાં દેરદાર કરી શકે એ વાત બુદ્ધિ-ગમ્ય પણ છે, એ પ્રમાણે જીવોની વિચિત્રતામાં પુણ્ય પરિણામી કર્મ એ કારણરૂપ છે, અને જગતનાં બીજાં સર્વ દૃશ્યો પણ પુણ્ય પરિણામથી ઉત્પન્ન થયેલાં છે, અર્થાત્ જગતમાં જે કંઈ દૃષ્ટિ-ગોચર દેરદારો થાય છે તે પુણ્યલના ૧૦ પ્રકારના પરિણામથીજ છે, જેમકે કાષ્ટ બળીને રાખ થઈ વા ધૂમાડો થયો તો કાષ્ટ-રાખ-ને ધૂમાડો એ ત્રણે રૂપાન્તરને પ્રાપ્ત થયેલાં પુણ્યલજ છે, એ પ્રમાણે બીજાં પણ અનેક પ્રકારનાં જે રૂપાન્તરો વારંવાર પલટાંતાં દેખાય છે તે સર્વ પુણ્યલ પદાર્થોનો કુદ્રતી નિયમ (=૧૦ પ્રકારનો પરિણામ) છે, માટે જીવોની વિચિત્રતામાં અને તે સિવાયના દ્રશ્ય પદાર્થોની વિચિત્રતામાં પુણ્ય પરિણામ એજ કારણિક છે, પણ આકાશમાં અમુકસ્થાને વાં સર્વત્ર વ્યાપ્ત એવા ઇશ્વર પરમાત્મા આ સર્વ જગત્ચક્ર ચલાવે છે એમ માનવું તે ઇશ્વરપણામાં અત્યંત ખામી જણાવનારું છે. નિરંજન નિરાકાર કૃતાર્થ સ્વરૂપરમણી અખંડાનંદી એવા ઇશ્વર પરમાત્માને આ અનેક ઉપાધિમય જગત્ચક્ર ચલાવવાની આવી જબરી ઉપાધિ ઉલી કરવાનું શું પ્રયોજન હોય ! એજ વિચારવું મુશ્કેલ છે, માટે સર્વજ્ઞાએ જગત્ વિચિત્રતામાં ઇશ્વર પરમાત્માને કારણરૂપ માનેલ નથી પણ કુદરતનેજ કારણરૂપ માનેલ છે, વળી એ કુદરતનેજ ઇશ્વર તરીકે ઓળખવામાં આવે તો જગત્કર્તા ઇશ્વર માનવામાં વાંધો નથી.

એ કર્મ કેટલા કાળથી બનેલું છે, ને કર્મ જીવોને ક્યારથી વળગ્યું, ને કર્મ કૈણે બનાવ્યું? એ સંબંધમાં જાણવાનું એજ છે કે પુદ્ગલ પદાર્થ જેમ અનાદિકાળનો છે, તેમ પુદ્ગલપરિણામરૂપ કર્મ પણ પ્રવાહે અનાદિકાળનું છે, વળી જીવોને કર્મ અનાદિકાળથી વળગેલ છે, પણ અમુક કાળે જીવોને કર્મ વળગ્યું એમ જો માનીયે તો તે પહેલાં સર્વ જીવો કર્મરહિત સિદ્ધસ્વરૂપ હોવા જોઈએ, તો સિદ્ધ સ્વરૂપ એવા નિર્મલ જીવોને કર્મ વળગવાનું કારણ શું? વળી જો સિદ્ધ સ્વરૂપ એવા નિર્મલ જીવોને પણ વિના કારણે કર્મ વળગે તો કોઈપણ જીવને સિદ્ધપણું પ્રાપ્ત થાય નહિ; ને તકરાર ખાતર માની લઈએ કે સિદ્ધપણું પ્રાપ્ત થાય તો તે ઘણો કાળ ટકે નહિ, એ પ્રમાણે અનેક વિરોધ હોવાથી જીવને કર્મ અનાદિકાળનું લાગેલું છે, તથા કર્મને કોઈએ બનાવ્યું નથી; કારણ કે પુદ્ગલ પદાર્થને કોઈએ બનાવ્યો નથી પણ અનાદિસિદ્ધ છે તો પુદ્ગલ પરિણામ રૂપ કર્મ પણ અનાદિ સિદ્ધજ છે. ઇત્યાદિ કર્મનું અને જીવનું સંવિસ્તર વર્ણન જૈનદર્શનમાં જેટલું વર્ણવેલું છે તેટલું અન્ય દર્શનમાં વર્ણવેલું નથી, તે વર્તમાનકાળમાં દરેક દર્શનનું ઘણું સાહિત્ય છપાવાથી પ્રત્યક્ષ માલુમ પડે છે,

વળી જીવસંબંધ ઊડયાબાદ કર્મપરમાણુઓની શું અવસ્થા થાય? તે સંબંધમાં જાણવાનું કે જીવ સંબંધ ઊડયા બાદ કેટલા-એક કર્મ પરમાણુઓ છુટા થઈ જઈ પુદ્ગલ પરમાણુરૂપ રહે છે, કેટલાએક દ્વિપ્રદેશી આદિ સ્કંધોરૂપે રહે છે, ને કેટલાએક ઔદા-રિકાદિ કોઈ પણ સ્કંધરૂપે પરિણમે છે, એ પ્રમાણે અનેક રૂપે પરિણમવા યોગ્ય હોય છે, પણ જીવ સંબંધ ઊડયા બાદ કાર્મણુ વગોણારૂપેજ રહે એવો નિયમ નથી.

આલુ ગ્રંથ આઠ કરણો ઉદય અને સત્તા એ ૧૦ પ્રકરણના સંબંધનોજ છે તો પણ તે કરણો કર્મ સંબંધિ હોવાથી પ્રથમ કર્મનું સ્વરૂપ સમજવું જોઈએ, તે સ્વરૂપ પ્રત્યેક કર્મના અર્થપૂર્વક

વિસ્તારથી કર્મ અથાદિ અથોમાં આવેલું છે, અને આ કર્મપ્રકૃતિ નામના અથમાં તો આત્માના વિભાવિક યોગબળથી કર્મપુદ્ગલોપર પ્રવર્તતાં બંધન-સંકેતમણાદિ આઠ જાતના સંસ્કારોનું વિશેષ વિવેચન પરમોપકારી શ્રી શિવશર્મસૂરિશ્રીએ અગ્રાયણી નામના પૂર્વ માંથી ઉદ્ધરીને પ્રાકૃત મૂળ ગાથાઓના રૂપમાં કરેલું છે, અને તેના અર્થ પરમપૂજ્યશ્રી મલયગિરિજી મહારાજે સંસ્કૃત ટીકાના રૂપમાં વિશેષ સ્કુટ કર્યો છે. પુનઃ આઠ કરણોનું વિવેચન શ્રી પંચસંગ્રહ અથમાં પણ શ્રી ચંદ્રમહત્તરાચાર્યજીએ પ્રાકૃત ગાથાના રૂપમાં કરેલું છે, અને તેની લઘુ ટીકા પ્રાયઃ પોતેજ સંસ્કૃતના રૂપમાં રચેલી છે, અને મોટી ટીકા શ્રી મલયગિરિજી મહારાજે રચી છે, પુનઃ શ્રી શિવશર્માચાર્યકૃત કર્મપ્રકૃતિ અથની ટીકા શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયજી વલ્લોવિજયજી મહારાજે પણ રચી છે, ને તેમાં પ્રથમ પીઠિકામાં કર્મ પ્રકૃતિઓના અર્થ અને પ્રવળધિન્યાદિ અનેક પ્રકારો વર્ણવેલા છે, તથા અન્યને અન્તે સત્તાના પ્રસંગમાં બંધ-ઉદય-ઉદ્ધરણા ને સત્તા સંબંધિ ભૂયસ્કારસહિત આખા સમતિકા અથના ભાવાર્થનો સમાવેશ કરી ક્ષપક શ્રેણિનું ને કેવલિ સમુદ્ધાતનું પણ વિશેષ સ્પર્શ દર્શાવ્યું છે, અને કરણોના અર્થમાં કોઈકોઈ સ્થાને કંઈક વિશેષતા દર્શાવી છે. બાકીનો ઘણોખરો અર્થ શ્રી મલયગિરિજી તથા ઉપાધ્યાયજીનો બંનેનો એક સરખી પંક્તિરૂપે ઉતરી આવ્યો છે. જોનાચાર્યશ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજી સૂરિશ્રીએ જ્યારે મને કર્મપ્રકૃતિનો અર્થ લખવા માટે ઉપદેશ કર્યો તે વખતે ફક્ત મલયગિરિજીકૃત ટીકાવાળી કર્મપ્રકૃતિ છપાયલી હતી જેથી તે અવસરે તેજ ટીકા પરથી અર્થ લખવાનો પ્રારંભ કર્યો અને લગભગ એક વર્ષે અર્થ લખાઈ રહ્યા બાદ શ્રી ઉપાધ્યાયજીકૃત ટીકાવાળી કર્મપ્રકૃતિ છપાઈ

૧ શ્રી દ્રષ્ટિવાદ સૂત્ર નામના બારમા અંગમાં ૧૪ પૂર્વની અંદર બીજા અગ્રાયણી પૂર્વની અંદર પાંચમી વસ્તુ ૨૦ પ્રાલૂત પ્રમાણુ છે, તેમાં ૨૪ દારવાણુ કર્મપ્રકૃતિ નામનું ગોથું પ્રાલૂત છે તેમાંથી આ પ્રકરણનો ઉદ્ધાર કર્યો છે.

મહાર પેઢી જેથી આ અંતમાં શ્રી મલયગિરિજીવૃત ટીકાનો ભાવાર્થ ઉતાર્યો છે અને સ્ક્રુટનોટમાં કવચિત્ કોઈ સ્થાને શ્રી ઉપા० કૃત ટીકાનો આશ્રય લીધો છે. તથા શ્રી શિવશર્મસૂરિકૃત કર્મપ્રકૃતિની ચૂર્ણી પણ પ્રાકૃત ભાષામાં લગભગ ૭૦૦૦ શ્લોક પ્રમાણની છે.

આ કર્મપ્રકૃતિના અતિ દુર્ગમ્ય ભાવને પણ શ્રી મલયગિરિજી મહારાજે આવી સાદી અને સરળ સંસ્કૃત ભાષામાં ઉતારવાથી તેઓ-શ્રીની ઉપકાર દ્રષ્ટિનો સાક્ષાત્ અનુભવ થાય છે, અને મારા જેવા મતિમંદને પણ આવા કંઠિન વિષયના અંતનો અર્થ લખવામાં ખરો ઉપકાર શ્રી મલયગિરિજી મહારાજે વાપરેલી ભાષાની સરળતાનો છે.

આહું અંતમાં જે મુખ્ય વિષયો આવેલા છે તે મુખ્ય વિષયોનું કિંચિત્ દિગ્દર્શન વાંચકવર્ગને પ્રથમ અહિંજ જણાવું છું તે આ પ્રમાણે—

૧ લંઘનકરણ—આ કરણમાં આત્માની પુદ્ગલજન્ય શક્તિનું સવિસ્તર વર્ણન છે, તેમાં આત્માની પૌદ્ગલિક શક્તિના લેહ-તે શક્તિથી કાર્મણ પરમાણુઓનું ગ્રહણ કેવા પ્રકારે થાય છે-ગ્રહણ કરેલા કાર્મણ પરમાણુઓમાંથી કેટલા કેટલા પરમાણુઓને, કયા કયા કર્મપણે વ્યવસ્થાપે છે, તેમાં કેવા કેવા પ્રકારના સ્વભાવો ઉત્પન્ન થાય છે, તે સ્વભાવોવાળા કર્મ પરમાણુઓ કેટલા કાળ, સુધી આત્માની સાથે સંબંધવાળા રહે છે, તેઓ કેટલે કાળે કેવા પ્રકારે ફળ આપે છે, ઇત્યાદિ રીતે આત્માની પૌદ્ગલિક શક્તિનું અને તે પૌદ્ગલિક શક્તિથી થતા કાર્મણ પરમાણુઓના સંબંધનું સવિસ્તર વર્ણન આપેલ છે.

૨ સંક્રમ કરણ—આ કરણના વર્ણનમાં આત્માની પૌદ્ગલિક શક્તિથી આત્મા સાથે બંધાયેલા કયા કર્મ પરમાણુઓનો સ્વભાવ કયા કર્મરૂપે પલટાઈ જાય છે, કયા કર્મની કેટલી રચિતિ કયા પ્રકારે અન્ય કર્મરૂપે પલટાઈ જાય છે, પ્રથમ અમુક ફળ આપવાને નિર્માણ

થયેલું કંચુ' કર્મ તે ફળ નહિં આપતાં અન્યકર્મરૂપે થઈ અન્ય ફળ કેવી રીતે આપે છે? કયાં કર્મના કેટલા કેટલા પરમાણુઓ કંઈ કંઈ વ્યવસ્થાએ કેટલી કેટલી સંખ્યાએ અન્ય કર્મ સ્વરૂપે પલટાઈ જાય છે એ જ વાત સંખંધિ સવિસ્તર વર્ણન આપેલું છે.

૩ ઉદ્ધર્તનાકરણ—આ કરણના વર્ણનમાં પ્રથમ આત્માના સંખંધમાં આવતી વખતે અનુક્રમ જોટલો કાળ આત્માના સંખંધમાં રહેવા સરળયલું હતું, તે કર્મ પ્રથમ નિશ્ચિત કાળથી અધિક કાળવાળું કેવી રીતે થાય છે, અને પ્રથમ જો કર્મ જોટલા પ્રમાણમાં ફળ આપવા સરળયલું તે કર્મ તેનાથી અધિક તીવ્ર ફળ આપનારું કેવા પ્રકારે થાય છે, એ પ્રમાણે અદ્યકાળ અને અદ્ય ફળવાળાં કર્મોના દીર્ઘકાળ ને તીવ્ર ફળ કંઈ વ્યવસ્થાએ વૃદ્ધિ પામે છે એ જ વાતનું સવિસ્તર ખ્યાન આપેલું છે.

૪ અપવર્તનાકરણ—આ કરણના વર્ણનમાં પ્રથમ આત્માના સંખંધમાં આવતી વખતે અનુક્રમ જોટલો કાળ આત્માના સંખંધમાં રહેવા સરળયલું હતું તે કર્મ પ્રથમ નિશ્ચિતકાળથી અદ્યકાળવાળું કેવી રીતે થાય છે, અને પ્રથમ જો કર્મ જોટલા પ્રમાણમાં તીવ્ર ફળ આપવા સરળયલું હતું તે કર્મ તેનાથી અદ્ય (==મંદ) ફળ આપનારું કેવા પ્રકારે થાય છે, એ પ્રમાણે કર્મોના દીર્ઘકાળ અને તીવ્ર ફળ કંઈ વ્યવસ્થાએ વિનાશ પામે છે તે જ વાતનું સવિસ્તર ખ્યાન આપેલું છે.

૫ ઉદીરણા કરણ—આ કરણના વર્ણનમાં એકજ સમયે બંધાયેલી પણ અનુક્રમે ઉદયમાં આવતી કર્મલતા (==એકજ સમયે બંધાયેલા કર્મ પરમાણુઓની અનુક્રમે ઉદયમાં આવવા યોગ્ય સ્થિતિ પકિત તે લક્ષ્ય કહેવાય તે) માં જો કર્મ પરમાણુઓ દીર્ઘકાળે ઉદયમાં આવવા યોગ્ય છે તે કર્મ પરમાણુઓને કંઈ વ્યવસ્થાએ ઉદયાવલોકા સ્વરૂપ કરે જેથી શીઘ્ર ઉદયમાં આવે તે સંખંધિ પ્રકૃત્યાદિ જ લેહે સવિસ્તર ખ્યાન આપેલું છે.

૬. ઉપશમના કરણ—જે મોહનીય કર્મ પ્રથમ બાધાઈ ચૂક્યું છે તે અથવા જે મોહનીય કર્મનો ઉદય પ્રથમ શરૂ થઈ ચૂક્યો છે તે બન્નેનો અતુકમે નવો ઉદય અથવા ચાલુ ઉદય કઈ રીતે અટકી શકે અને તે સાથે ઉદીરણા-નિધત્તિ ને નિકાચના પંજુ કઈ રીતે અટકી શકે? એવો સંસ્કાર મોહનીયના કર્મ પરમાણુઓમાં ઉપજાવવો તે સર્વોપશમના, તેની સવિસ્તર વ્યવસ્થા આ કરણમાં વર્ણવેલી છે. આ સર્વોપશમના રૂપ સંસ્કાર મોહનીયના કર્મ પરમાણુઓમાંજ ઉત્પન્ન થાય છે, અને દેશોપશમના રૂપ સંસ્કાર તો મોહનીયમાં અને શેષ સર્વ કર્મના પરમાણુઓમાં ઉત્પન્ન થાય છે. અહિં સર્વોપશમના અને દેશોપશમનામાં તફાવત શું છે? તે કહેવાય છે કે—ઉદ્દર્શનમોહનીય સિવાય રૂપ ચારિત્ર મોહનીયના કર્મ પરમાણુઓમાં ઉદય અને બંધ-ઉદીરણાદિ કોઈપણ કરણ પ્રવર્તતું નથી, અને ઉદ્દર્શનમોહનીયમાં ઉદ્દર્તના-અપવર્તના-ને સંક્રમ એ ઉદય કરણ પ્રવર્તે છે. શેષ ઉદય-તથા ઉદીરણા-બંધ વિગેરે કોઈ પ્રણ કરણ પ્રવર્તી શકતું નથી, એટલે એમાંનો કોઈપણ સંસ્કાર ઉપજાવી શકાતો નથી, એ સર્વોપશમના કરણ તુલ્ય છે, અને દેશોપશમના તથેલાં કર્મ પુણ્યલોમાં ઉદ્દર્તના-અપવર્તના-ને સંક્રમ એ પ્રણ પ્રવર્તે છે પણ ઉદીરણાદિ કોઈ કરણ પ્રવર્તે નહિ છતાં ઉદય તો પ્રવર્તે, કારણકે ઉદય એ કરણ નથી. પુનઃ સર્વોપશમના તા અમુક કર્મના સર્વ પરમાણુઓમાં હોય છે, અને દેશોપશમના તો વિવક્ષિત કર્મની પ્રાયઃ કેટલીક લતાઓમાં ને તે લતાઓના પ્રાયઃ સર્વ વા કેટલાએક પરમાણુઓમાં સંભવે છે, તથા સર્વોપશમના આત્માના વિશુદ્ધ પરિણામની વૃદ્ધિએ થાય છે, અને દેશોપશમનામાં પરિણામવૃદ્ધિ કારણિક નથી તથા દેશોપશમન ક્રિયા જીવને અનાદિ કાળથી અપૂર્વ કરણ પર્યન્ત ચાલુ રહે છે, ને સર્વોપશમનક્રિયા તો અન્તર્મુદ્ધત માત્ર ચાલુ રહે છે, ઇત્યાદિ અનેક તફાવત તે તે પ્રકરણના વર્ણનથી જાણવા.

એ પ્રમાણે બન્ને પ્રકારની ઉપશમના પણ પ્રકૃત્યાદિ ચાર લેફે સવિસ્તર વર્ણવી છે.

૭ નિષ્ક્રિય કરણ—કર્મ પરમાણુઓમાં એવો સંસ્કાર ઉપ-
બવવો કે જેથી તે કર્મ પરમાણુઓમાં ઉદ્વર્તના કે અપવર્તના
સિદ્ધિ થીજી કાઢી ન જાવી શકે. તે સંબંધિ કિંચિત્ વર્ણન કર્યું
છે, દેશોપશાન્ત પરમાણુઓમાં સંક્રમ આણુ હોય છે, અને નિષ્ક્રિય
પરમાણુઓમાં સંક્રમ પણ પ્રવર્તતો નથી, માત્ર ઉદ્વર્તના-અપવ-
ર્તનાજ પ્રવર્તે છે એ તફાવત છે, પુનઃ ઉદ્વર્તનો નિષેધ પણ નિષ્ક્રિયમાં
હોઈ શકે નહિં.

૮ નિકાચના કરણ—કર્મ પરમાણુઓમાં એવો સંસ્કાર
ઉપબવવો કે જેથી તે પરમાણુઓમાં કાંઈ પણ કરણ ન પ્રવર્તે
શકે, અર્થાત્ ન તો તે કર્મનો સ્વભાવ પલટાવી શકાય, ન તો તે
કર્મની સ્થિતિ કે રસ ઘટાડી વધારી શકાય, પરન્તુ જે સ્વરૂપે કર્મ
પરમાણુઓ નિક્ષિપ્ત થયાં છે તે કર્મ પરમાણુઓ તેજ સ્વરૂપે જીવને
અવશ્ય રૂપ આપે એવો સંસ્કાર કર્મ પરમાણુઓમાં ઉત્પન્ન કર-
વાની તથાવિધ પરિણામ યુક્ત આત્માની પૌંદ્રગલિક શક્તિ તે
નિકાચના કરણ. તેનું પ્રકૃત્યાદિ ૪ ભેદે અતિ અલ્પ વર્ણન
કરેલું છે.

અહિં બંધન કરણથી નિકાચના કરણ સુધીમાં સર્વત્ર કરણ
એટલે આત્માની પૌંદ્રગલિક શક્તિને કારણ રૂપ કહી છે, અર્થાત્ એ
પ્રમાણે આત્માનું પૌંદ્રગલિક વીર્ય ૮ પ્રકારનું રહ્યું છે, પરન્તુ તે વીર્ય
શુભાશુભ પરિણામ પૂર્વક પણ અંગીકાર કરવું. એ પ્રમાણે એ
આઠે કરણ કહ્યાં છે.

૯ ઉદય—કર્મ પરમાણુઓનો અબાધા કાળ (અનુદયકાળ)
પૂર્ણ થયા બાદ કયા કયા જીવોને કયું કયું કર્મ કઈ કઈ વ્યવસ્થાએ
ઉદયમાં આવી કઈ કઈ ભાતનું રૂપ આપે તે સંબંધિ પ્રકૃત્યાદિ ૪
ભેદે સવિસ્તર પચાન આપેલું છે, આ ઉદય તે આત્મવીર્ય પૂર્વક
નહિં હોવાથી કરણ કહેવાય નહિં.

૧૦ સત્તા—આત્માના સંબંધમાં આવેલા કર્મ પરમાણુઓ જ્યાં સુધી આત્માથી વિદ્યુત્તી અલગ થાય નહિ, ત્યાં સુધી અથવા અન્ય કર્મ સ્વરૂપે પલટાય નહિ ત્યાં સુધી તે કર્મની સત્તા કહેવાય, તે સત્તા સંબંધિ પ્રકૃત્યાદિ ચાર ભેદે સવિસ્તર વર્ણન આપેલું છે.

એ પ્રમાણે આ ગ્રંથમાં ૧૦ પ્રકરણોનું વર્ણન છે.

કર્મ પ્રકૃતિ કતાં શ્રી શિવશર્મસૂરિ શ્રીનું અદ્ય પશુ જીવન ચરિત્ર ઉપલબ્ધ નહિ થનાથી તેઓશ્રી કયા વખતે આ પૃથિવને જોતાના પવિત્ર ચરણવડે પાવન કરતા હતા ઇત્યાદિ કહી શકાતું નથી.

કર્મપ્રકૃતિનો અર્થ લખવામાં દ્રષ્ટિદોષ વિગેરેથી જે અશુદ્ધ લખાયું હોય, અથવા મુક્ત સુધારવા છતાં જે ભૂલ કાયમ રહી ગઈ છે, તેવી ભૂલો ફેરમ તૈયાર થયા પછી પણ સામાન્ય રીતે તપાસીને શુદ્ધિપત્રકમાં લખાવ કરેલ છે છતાં રહી ગયેલી અક્ષર અશુદ્ધિની ભૂલ અથવા અક્ષર-શબ્દ-કે વાક્ય રહી ગયેલ હોય તેવી અથવા તો મતિદોષથી ભાવાર્થ પલટાયો હોય તેવી કોઈક ભૂલ જે માલૂમ પડે તો મુસવર્ગે સુધારી વાંચવી.

આ પ્રકરણના અર્થમાં કોઈ ભાવાર્થ પલટાયો હોય તો તે સંબંધિ હું મિથ્યાદુષ્કૃત હઉં છું.

સંસ્કૃત વાક્યને આધારે તદ્દન શબ્દાર્થ લખતાં કેટલીક વખતે ગુજરાતી ભાષામાં સમજાય તેવું વાક્ય બની શકતું નથી, માટે તેવે ક્ષણે સ્થળે શબ્દનો આધાર છોડી હઈ ભાવાર્થ રૂપે ગુજરાતી ભાષાનું વાક્ય ગોઠવેલું છે જેથી તેવા સ્થળોને માટે “શબ્દાર્થ છોડી નવો અર્થ લખ્યો છે” ઇત્યાદિ વાંચક વર્ગના ઉપાલંબને પાત્ર હું હોઈ શકું નહિ.

તથા આ ગ્રંથમાં નહિ દર્શાવેલ એવી ૩૫ મા પાનથી યોગ સંબંધિ સંક્ષિપ્ત વિગત-૨૪ મા પાનથી સ્નેહ સ્પર્શકત્રિકની

સંક્ષિપ્ત વિગત તથા ૧૩૬ મા પાનથી વડ્ડસ્થાન સ્થાપના ૨૩૫ મા પાનથી અનુકૃષ્ટિ સંબંધિ સૂચના તથા સ્થાપનાઓ ઇત્યાદિ કોઇ કોઇ વિષય સ્કુટનોટમાં દાખલ કરવો યોગ્ય નહિ ધારી ટીકાર્થ સાથેજ ભેડી દીધો છે.

તથા કેટલેક સ્થાને ગાથાની ટીકા ટુકમાં છે અથવા ટીકામાં થી સમજી શકાય એવી છે તે તે ગાથાનો મૂળ અર્થ બુદ્ધો નહિ લખતાં “ ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે. ” એમ લખેલું છે.

જેઓની કૃપાવડે આ અતિ ઉપયોગી ગ્રંથ પ્રગટ થવા પ્રાપ્ત્યો છે તે જૈનાચાર્ય શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજી સૂરીશ્વરનો પરમ ઉપકાર અત્યંત સ્મરણ અને અનુકરણ કરવા યોગ્ય છે.

આ ગ્રંથમાં ઉદ્ધર્તના અને અપવર્તના કરણની સ્કુટનોટ શ્રીમદ્ પન્થાસજી દાનવિજયજી મહારાજના શિષ્ય મુનિમહારાજ શ્રી પ્રેમવિજયજીએ તપાસી મને નિઃશંક કરવામાં અને પ્રસંગે પ્રસંગે કેટલીક વાતનો યથાયોગ્ય ખુલાસો સમજાવવામાં કરેલા ઉપકાર માટે હું તેઓશ્રીનો આભારી છું.

સર્વ સુસજનો મારી ભુલચૂક સુધારી વાંચશે અને પ્રેમબુદ્ધિએ મને જણાવશે તો હું તેવા સુસ વાંચકોનો ઉપકાર વિસરીશ નહિ એટલું કહી હું વિરામ પામું છું.

લી૦ મૃગુકચ્છ (મરુત) નિવાસિ શ્રેષ્ઠિવર્ય શ્રીમદનુપચંદ્રસ્ય
વિદ્યાર્થી ચંદુલાલ નાનચંદ મુ. સિનોર.
હાલ અમદાવાદ.

વિષયોની અનુક્રમણિકા.

વિષય.	પૃષ્ઠ.
મંગલાચરણ.	૧
આઠ કરણનો સંક્ષિપ્ત અર્થ... ..	૬
બન્ધન કરણ.	૧૦ થી ૩૧૫
યોગપ્રરૂપણા (૧૦ દારૂ)	૧૦
યોગની વર્ગણા વિગેરેનું સ્વરૂપ	૧૫
યોગવૃદ્ધિનો અનુક્રમ તથા કાળ.	૨૫
યોગસ્થાનોમાં જીવનો અવસ્થાન કાળ.	૨૬
યોગસ્થાનોનું અસ્પષ્ટકૃત્વ.	૨૮
યોગ સંબંધિ સંક્ષિપ્ત વિગત.	૩૫
ગ્રાહાગ્રાહ પુરૂષવર્ગણાઓ.... ..	૪૨
સ્નેહ પ્રરૂપણા.	૬૭
સ્નેહસ્પર્શક્રિયાની સંક્ષિપ્ત વિગત.	૮૪
પ્રકૃત્યાદિચતુષ્ક ભાવના.	૮૯
પ્રકૃતિયોમાં કર્મપ્રદેશની બહેચણ.	૯૩
પ્રદેશાગ્રાસ્પષ્ટકૃત્વ.	૯૯
રસવંધની પ્રરૂપણા.	૧૧૨
પટ્ટસ્થાન પ્રરૂપણા.	૧૨૪
અધસ્તનસ્થાન પ્રરૂપણા.	૧૭૨
શુદ્ધિ-સમય-યવમધ્ય-ઓળોયુગ્મ-પર્ષવસાન અને- અસ્પષ્ટકૃત્વપ્રરૂપણા.	૧૭૭
જીવનિષ્પાદ પ્રરૂપણા (=પ્રતિસ્થાને જીવપ્રમાણ- અન્તરસ્થાન-નિરન્તર સ્થાન-નાનાજીવકાળ-શુદ્ધિ -યવમધ્ય-સ્પર્શના-ને અસ્પષ્ટકૃત્વ.)	૧૯૩

પ્રત્યેક સ્થિતિસ્થાનાધ્યવસાયોમાં કેટલાં અનુભાગા- ધ્યવસાયસ્થાનો તથા તેની સંખ્યાવૃદ્ધિ ...	૨૦૩
સર્વ પ્રકૃતિઓના અનુભાગાધ્યવસાયોની અનુકૃષ્ટિત્વ વર્ણન.	૨૧૦
સ્થિતિબંધસ્થાન પ્રરૂપણા. (૮ દ્વારે) ...	૨૫૭
સ્થિતિસ્થાનપ્રરૂપણા.	૨૫૭
જીવોમાં સ્થિતિસ્થાનો અને સંકલેશસ્થાનોનું અલ્પઅહુત્વ.	૨૫૭
વિશુદ્ધિસ્થાનો તથા સ્થિતિબંધનું પ્રમાણ. ...	૨૬૧
કર્મોની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ તથા અભાધા.	૨૬૧
નિષેક પ્રરૂપણા.	૨૮૪
અભાધાકંડક પ્રરૂપણા.	૨૮૭
૧૦ સ્થાનોનું અલ્પઅહુત્વ.	૨૮૮
સ્થિતિ બંધાધ્યવસાય સ્થાન પ્રરૂપણા.	૨૮૪
પ્રમાણના પ્રરૂપણા (=પ્રતિસ્થિતિબંધ કેટલા સ્થિત્ય- ધ્યવસાયો)	૨૮૪
અનુકૃષ્ટિ.	૨૮૭
પ્રકૃતિ સમુદાહાર (સ્થિતિયોમાં અધ્યવસાયો)... ..	૨૮૭
જીવ સમુદાહાર (ધ્રુવબંધિના સ્થિતિબંધ તથા ૨- સંબંધ સમયે પરાવર્તમાન પ્રકૃતિયોના ૨સંબંધ નું સ્વરૂપ.)	૩૦૦
સંક્રમકરણ.	૩૧૭ થી ૪૬૮
સંક્રમનું લક્ષણ-અપનાદ-વિધિ-નિયમ. ...	૩૧૭
પ્રકૃતિસંક્રમમાં સાદિ અનાદિ પ્રરૂપણા. ...	૩૨૪
મોહનીયનો સંક્રમ પતદ્વંક વિધિ	૩૨૬
નામકર્મનો સંક્રમ પતદ્વંક વિધિ.	૩૬૩
સ્થિતિસંક્રમનું વિશેષ લક્ષણ.	૩૭૩
ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિસંક્રમનું પ્રમાણ ને પ્રસંગે બધાઉત્કૃષ્ટાદિ સ્વરૂપ....	૩૭૫
મોહનીયનો સ્થિતિસંક્રમ સાધાદિપ્રશ્ન સહિત ...	૩૮૮

સર્વપ્રકૃતિયોના સ્થિતિ સંક્રમસ્વામિ.	૩૯૨
અનુભાગસંક્રમ (ભેદ-વિશેષલક્ષણ સહિત.)	૩૯૭
ઉત્કૃષ્ટાનુભાગસંક્રમ પ્રરૂપણા.... ..	૪૦૧
જમન્યાનુભાગસંક્રમપ્રરૂપણા.	૪૦૨
સાદિ અનાદિ પ્રરૂપણા.	૪૦૩
અનુભાગસંક્રમ સ્વામિત્વ.	૪૦૬
પ્રદેશસંક્રમ (ઉદ્ભવના-વિધ્યાત-ગુણસંક્રમ-મથા- પ્રવૃત્ત-સ્તિથુક-સહિત.)	૪૧૬
પ્રદેશસંક્રમમાં સાદિ અનાદિ પ્રરૂપણા.	૪૩૫
શુષ્કિતકર્મોશ્ચ જીવનું સ્વરૂપ.... ..	૪૩૭
ઉત્કૃષ્ટ પ્રદેશસંક્રમસ્વામિત્વ પ્રરૂપણા	૪૪૨
ક્ષપિતકર્મોશ્ચ જીવનું સ્વરૂપ.	૪૫૪
જમનપ્રદેશસંક્રમ સ્વામિત્વ.	૪૫૬

ઉદ્ભવનાકરણ. } ... .. ૪૬૬ થી ૪૬૬
અપવર્તનાકરણ. }

ઉદીરણાકરણ ... .. ૪૬૭ થી ૬૦૪

પ્રકૃતિઉદીરણાનાં લક્ષણ-ભેદ-ને સાદિ અનાદિ પ્રરૂપણા.	૪૬૭
એકેક પ્રકૃતિ ઉદીરણાસ્વામિ.	૫૦૧
પ્રકૃત્યુદીરણાસ્થાનો અને કયા ગુણસ્થાન તથા જીવ- ભેદોમાં કયાં ઉદીરણસ્થાન ? (=પ્રકૃત્યુદીરણા સ્થાનના સ્વામિ) તે ભાંગા સહિત... ..	૫૧૨
સ્થિતિઉદીરણા (લક્ષણ-ભેદ-સાદિ અનાદિ પ્રરૂપણા.)	૫૪૨
અદ્વાયભેદ (=ઉદીરણા અયોગ્ય અને ઉદીરણા યોગ્ય સ્થિતિ) પ્રસંગે ઉદ્ભવપ્રકૃષ્ટાદિભેદ (સ્વામિ- ત્વ પૂર્વક).	૫૪૮
અનુભાગ ઉદીરણા.	૫૬૩
નાનાત્વપ્રરૂપણા.	૫૬૭
વિપાક વિશેષતા (=વિપાકપ્રરૂપણા.)	૫૭૨

प्रत्यय प्रश्नपञ्चा.	५७४
साहि अनाहि प्रश्नपञ्चा.	५७७
अनुभागोद्दीरणस्वामि.	५८१
प्रदेशोद्दीरणा (साधाहि-स्वामित्व सह)	५८५
उपशमना करण.	६०५ थी ६८१

सम्यक्त्वोत्पादप्ररूपणा (उरुणुत उपशमना

पद्धति-उरुणुत स्वप्न-स्थितिधाताहिस्वप्न ... ६०५

चारित्र्यमोह सर्वोपशमना (अविस्ताहि स्वप्न) ६२८

अनंतानुमधिनी विसर्गोन्मना. ६३३

दर्शनभोदक्षपञ्चा विधि. ६३५

दर्शनभोदक्षनीयत्रिकोपशमना आह शुं करे ? ते

(=उपशमनश्रेष्ठिनी विधि.) ६४०

देशोपशमना. ६७५

निधसि करण. }	६८२-थी-६८३
निकाचना करण. }	

उदय प्रकरण (प्रकृति उदय-स्थिति उदय-अनुभाग
उदय.) ... ६८४

प्रदेशादये साधाहि प्रश्न ... ६८७

प्रदेशादयस्वामित्व (११ शुणुश्रेष्ठिपूर्वक.) ... ६८९

सत्ताप्रकरण.... ७१०-थी ७७५

प्रकृतिसत्ता (साधाहि प्रश्न सहित ... ७१०

ओङ्क प्रकृतिसत्ता स्वामित्व. ७११

प्रकृतिस्थान सत्ता प्रश्न ... ७१६

स्थितिसत्ता (साधाहि प्रश्न) ... ७२३

स्थि०सत्ता स्वामित्व. ७२५

स्थि०भेद प्रश्नपञ्चा. ७३२

अनुभागसत्ता. ७३३

અનુભાગ સત્તામેદ પ્રશ્ન (હતોપત્તિકાદિ વર્ણન સંક્ષિપ્ત)	...	...	...	...	૭૩૫
પ્રદેશસત્તા (સાઘાદિ-સ્વામિત્વ-સત્તાપર્થક પૂર્વક.)	...	...	...	...	૭૩૭
અધિકારકૃત ઉપસંહાર.	...	...	...	...	૭૬૯
ટીકાકારકૃત ઉપસંહાર.	...	...	...	...	૭૭૪

સ્થાપનાઓની અનુક્રમણિકા.

વંધનકરણે.	પૃષ્ઠ.
વીર્યભેદ સ્થાપના.	૧૦
જીવભેદે યોગાદ્યબહુત્વની સ્થાપના.	૩૩
યોગસ્થાનોના ૧૨ વિભાગનો યંત્ર.	૩૮
યોગસ્થિતિની યવાકૃતિ	૩૯
યોગસ્થાનના ૧૧ વિભાગના અદ્યબહુત્વની	
ડમરૂકાકૃતિ.	૩૯
વિશેષાવશ્યકાકૃતપુદ્ગલવર્ગજ્ઞાક્રમ.	૬૦
કર્મપ્રકૃત્યુક્ત પુદ્ગલવર્ગજ્ઞાનો યંત્ર.	૬૩
પ્રકૃતિયોગમાં કર્મદલવિભાગનો યંત્ર.	૧૦૫
ધરસ્થાનની અંકસ્થાપના	૧૩૮
અનુભાગયવની આકૃતિ.	૧૮૨
અનુબંધસ્થાનોની વિભાગ સ્થાપના.	૧૮૩
અનુવિભાગાદ્યબહુત્વની ડમરૂકાકૃતિ.	૧૮૪
ઝોળોયુગ્મ (૪) ની અંકસ્થાપના.	૧૮૬
અન્તરસ્થાનની સ્થાપના	૧૯૪
નિરન્તરસ્થાનની સ્થાપના.	૧૯૫
અનુકૃષ્ટિની સમાપ્ત સ્થાપના.	૨૧૨
અનુકૃષ્ટિની અંકસ્થાપના.	૨૩૭
અનુગતીપ્રમંદતાની અંકસ્થાપના.	૨૪૩
સર્વ જીવભેદે સ્થિતસ્થાન અને સંકલેષસ્થાનોનો	
યંત્ર.	૨૬૦
ઉત્તર પ્રકૃતિયોના સ્થિતબંધ ને અબાધનો યંત્ર.	૨૭૫
સર્વજીવભેદે જમ્બોત્કુષ્ટ સ્થિત બંધના અદ્યબહુ-	
ત્વનો યંત્ર.	૨૮૧
૧૪ જીવભેદમાં સ્થિતબંધાદિ ૧૦ નું અદ્યબહુ.	૨૯૨

ધ્રુવઅધિના રસઅધમાં શુભાશુભરસઅધ.	...	૩૦૨
શ્રવપરિણામાનુસારે રસઅધ. ને. સ્થિતિઅધ.	...	૩૦૪
પ્રકૃતિયોના રસઅધમધ્યથી સ્થિતિસ્થાનાદિકના અલેખ-		
બહુત્વનો ચંત્ર.	... ..	૩૧૩

સંક્રમ કરણે.

મોહનીયના સંક્રમ પતદ્વિગૃહનો ચંત્ર.	... ..	૩૫૦
મોહનીયના પતદ્વિગૃહમાં સંક્રમસ્થાનોની સંકલના.		૩૫૮

ઉદીરણ કરણે.

શ્રવભેદોમાં ઉદીગૃહના અને ભાંગાની સંકલના.	...	૫૩૯
--	-----	-----

ઉપશમના કરણે.

યથા પ્ર૦-અપૂર્વકઅધ્યવ૦ના વિષય ચતુરસ્ર ક્ષેત્રની		
આકૃતિ.	... ..	૬૧૧
અનિવૃત્તિકરણાધ્યવ૦ની મુક્તાવલિ.	... ..	૬૧૧
યથાપ્રવૃત્તાધ્યવસાયોમાં બધાનોત્કૃષ્ટ વિશુદ્ધિની		
અંક સ્થાપના.	... ..	૬૧૪
વિરતિ સ્અધિ ૩ પદના ૮ ભાગા.	... ..	૬૨૯
ઉપશમત્રેણિ અનુક્રમ. સંક્ષિપ્ત.	... ..	૬૭૩
ક્ષપકત્રેણિ અનુક્રમ. સંક્ષિપ્ત.	... ..	૬૭૪

સત્તાપ્રકરણે.

અન્ધાન્તાકાળે બહુદલિકના સંક્રમની સ્થાપના.	...	૭૫૫
---	-----	-----

શુદ્ધિપત્રકમ્.

સૂચના.

૪૭૪ પાને ૧૧ થી ૧૪ લીટીની સ્ટુટનોટમાં સ્તિભુક્ષકમે સંક-
મતી પ્રકૃતિ પરપ્રકૃતિનો વ્યપદેશ નથી પામતી એમ કહ્યું છે તેમ
નથી, કારણ કે ચંચલગ્રહમાં પરપ્રકૃતિ વ્યપદેશ પામે એમ વાંચવામાં
આવ્યું છે.

૧૬૯ પાને પદ્મસ્થાનકના આંકડાઓને અન્તે જે ૨* છપાયો છે તે
પ્રેસ દોષથી છે માટે તે સ્થાને ૦* (શૂન્ય) બજાવું.

૧૭૫ પાને ૪x૪x૪x૪x૪=૧૦૨૪ એ રીતે રાશિ અભ્યાસ કર્યો
છે, પણ તે સાચીય પદ્ધતિ નથી. સાચીય પદ્ધતિએ તો ૪x૪x૪x૪=૨૫૬
એ રીતે રાશિઅભ્યાસ થાય છે પણ ત્યાંના ગણિતમાં તદ્દાવત નથી.

ખીજી અશુદ્ધિ શુદ્ધિની સમજ આ નીચે આપેલા શુદ્ધિપત્રકથી
બજાવી.

પૃષ્ઠ	લીટી	અશુદ્ધમ્	શુદ્ધમ્
(પ્રસ્તાવ) ૨	૧	ક્યે	ક્યે
૩	૧૯	સીદ્ધન્તિ	સીદ્ધન્તિ
૬	૭	તિ	તિ
૭	૨૪	વિષ	વિષ
૧૧	૧૩	પંચેત્સં	પંચેત્સં
૧૨	૨	(અનંતરોપનિધા પ્ર૦ પછી)	પરપરોપનિધા પ્ર૦
૨૧	૧૬	પરપણા	પરપણા
૨૯	—	૪ થી નંબરની સ્ટુટનોટ નથી તે કહે	ધ્યાનમાં નથી.
૩૬	૧૩	સ્પર્ધકોત્કૃષ્ટ	સ્પર્ધકોત્કૃષ્ટ
૩૯	—	યવાકૃતિ ને હમરકૃતિના માપ ઉપર આધાર ન	રાખતાં આકાર માનં બજાવે.

પૃષ્ઠ	લીટી	અશ્વદ્વમ	શુદ્ધમ
૪૧	૯	અલ્પરક્ષેત્રે	અલ્પરક્ષેત્રે
૪૪	૧૬	આહારણ	આહારણ
૪૮	૨૬	ઉચ્ચવાસ	ઉચ્ચવાસ
૫૪	૨૦	અન્તિમવર્ગભ્રામત	સર્વવર્ગભ્રામત
૫૮	૬	ગુણણિષ્કર્ણ	ગુણણિષ્કર્ણ
૭૦	૨૩	વર્ગભ્રામો	વર્ગભ્રામો
૮૩	૧	અંતરઠાણદ્વ	અંતરઠાણદ્વ
૮૬	૧૪	અર્વાધિક	સર્વાધિક
૯૦	૭	પ્રવેશ	પ્રવેશ
૯૬	૨૭	યુગલરૂપે	યુગલરૂપે અને
૧૧૨	૨૬	દ્વિકથી	દ્વિકથી
૧૧૪	૧૨	સ્વપ્રત્યયતઃ	સ્વપ્રત્યયતઃ
૧૧૪	૨૨	મિથ્યાત્વીતે	મિથ્યાત્વીતે
૧૧૪	૨૨	પામતા	પામતાં
૧૨૨	૬	ગૃહણ	ગૃહણ
૧૨૩	૩	સ્થાને	સ્થાને
૧૨૬	૧૭	કહેવી	કહેવાં
૧૩૨	૧૦	કલ્પનાઓ	કલ્પનાઓ
૧૩૪	૧૬	અનુનાગ	અનુભાગ
૧૬૬	૨૫	૨*	૦*
૧૭૦	૧-૧૮	પટસ્થાનક	પટસ્થાનક
૧૭૧	—	”	”
૧૭૨	૧-૪	અધસ્તન	અધસ્તન
૧૭૨	૪	પૂર્વલી	પૂર્વલી
૧૭૨	૨૫	કંડકવર્ગદ્વાધિકકંડક	કંડકવર્ગદ્વાધિક
૧૭૩	૬	અધસ્તીન	અધસ્તન
૧૭૪	૪	અનંતભાગા-	અનંતભાગા-
૧૭૪	૬	કંડકપ્રમાણ	કંડકપ્રમાણ
૧૭૭	૨૫	સ્પર્શકાપેક્ષાઓ	સ્પર્શકાપેક્ષાઓ
૧૮૫	૨૪	અન્યથા	અન્યથા

પૃષ્ઠ	લીટી	અનુદ્યમ	શુદ્ધમ
૧૮૬	૧૬	તત્ત્વ	તત્ત્વ
૧૯૦	૨૭	અંતરાળમાંના	અંતરાળમાંના
૨૦૩	૧	વર્તતા	વર્તતા
૨૦૬	૮	પગદ્ધિ	પગદ્ધિ
૨૦૬	૧૫	નકાચુ	નકાચુ
૨૦૬	૧૮	નકાદ્વિ	નકાદ્વિ
૨૦૭	૧	ઉદ્યોત	ઉદ્યોત
૨૧૦	૭	વિદ્યસ્ત	વિદ્યસ્ત
૬૧૦	૮	અણુકટ્ટિ	અણુકટ્ટિ
૨૧૨	૧૮	અનુકટ્ટિની	અનુકટ્ટિની
૨૨૦	૧૩	ણુકટ્ટિ	ણુકટ્ટિ
૨૩૦	૨૭	નારકશવનાં	નારકશવનાં
૨૩૧	૧૭	પૂર્વ	પૂર્વ
૨૩૨	૨૫	તિયગાનુપૂર્વી	તિયગાનુપૂર્વી
૨૩૨	૨૭	ત્રસનામન	ત્રસનામન
૨૬૨	છેલ્લી	નિષેકાળ	નિષેકાળ
૨૭૨	૨૦	બંધ	બંધ
૧૭૪	૨૦	સમમાંસ	સમમાંસ
૨૮૫	૧૦	વિસેસહાણ	વિસેસહાણ
૨૮૫	૧૨	સમયાં	સમયાં
૨૯૩	છેલ્લી	સમયોની	સમયોની
૩૦૮	૧૧	અનાંતર	અનાંતર
૩૩૬	૧૮	૨૦	૨૦
૩૬૩	૧-૫	૮૧	૮૭
૩૭૨	૧૬	૦૨	૮૬
૩૭૨	છેલ્લી	લીટીમાં “ સ્થાવર ”	અધિક વાંચવું.
૩૭૩	૧૩	ઉચ્ચટ્ટિયા	ઉચ્ચટ્ટિયા
૩૭૬	૧૦	પ્રકૃતિયોની	પ્રકૃતિયોની
૩૮૫	ગાથા	તાસિ	તાસિ
૩૮૭	૧	અનુક્રમસંક્રમ	અનુભાગસંક્રમ

પૃષ્ઠ	લીટી	અશુદ્ધમ્	શુદ્ધમ્
૪૦૯	ગાથા	ઘાળફ	ઘાયફ
૪૧૨	૩	ધાઘને	બધાઘને,
૪૨૪	૧૫	શુષ્કસ્થાવર્તી	શુષ્કસ્થાનવર્તી
૪૩૪	૧	(તત્પ્રકૃતિ રૂપ)	(પર પ્રકૃતિ રૂપે)
૪૩૪	૧૧ થી ૧૪	લીટીમાં ભાવાર્થ પલટાયો છે માટે સૂચના વાંચો	
૪૩૫	૧	સંક્રમકરણના	પ્રદેશસંક્રમના
૪૪૧	૧૫	વિષય	વિષમ
૪૪૬	૩	પ્રાયોગ્ય	પ્રાયોગ્ય
૪૫૪	૬	ચંડરુવસમિત્ત	ચંડરુવસમિતુ
૪૫૭	૫૪ નંબર	૪૫	૪૫૭
૪૭૪	૧૫	અન્તમુદ્ધર્ત	અન્તર્મુદ્ધર્ત
૪૭૪	૧૬	બધન્યા—	બધન્યા—
૪૭૪	૧૭	અબાધાતીત્યાની	અબાધાતીત્યાપનાની
૪૮૦	૯	આપવર્તના	અપવર્તના
૪૮૨	૧૭	અદૃત્યવળ	અદૃત્યવળા
૪૮૨	૧૭	વંધાવલિયા	વંધાવલિયા
૪૮૨	૧૮	ડ઼વટે	ડ઼વટ્ટે
૪૮૫	૭	ઉષ્ણ	ઉષ્ણ
૪૮૬	૧૦	હીનરૂ	હીનરૂ
૪૮૬	૧૧	સમયાધિકૃત	સમયાધિકૃત
૪૯૪	૨૧	વશને	વશને
૪૯૫	૧૮	બધસ્થિતિની	બધસ્થિતિની
૪૯૮	ગાથા	દંચન્હ	પંચન્હ
૫૦૧	૪	દોષહં	દોષહં
૫૦૨	૩	તનુકિદ્ધિ	તણુકિદ્ધિ
૫૦૨	૪	સૂક્ષ્મસરાથી	સૂક્ષ્મસંપરાથી
૫૦૨	૧૪	ગતિમાં	ગતિમાં
૫૦૨	૨૧	પર્યાત્પા	પર્યાપ્તા
૫૧૦	૧૦	શરીરવાળા	શરીરવાળા
૫૨૦	૨૨	વશર્પ	વશર્પ

૪૪ કોટી અશુદ્ધમ્

૫૩૬	૧૩	ગુણ	શુદ્ધમ્
૫૩૬	૧૩	ગુણાસ્થાને	ક્ષીણ
૫૩૬	૧૩	ઉદી	ગુણસ્થાને
૫૩૭	૧૬	માટે	ઉદીરણા
૫૪૨	ગાથા	દિસ્સણ	મતે
૫૪૩	૧૫	લક્ષણ	દિક્ષણ
૫૪૪	૨	બધ	લક્ષણ
૫૪૫	૨૨	અવાદિ	બધ
૫૫૬	૨૨	મુવામ્રવ	અનાદિ
૫૬૫	૧૧	તિર્થગૃતિની	મુવામ્રવ
૫૬૬	૧૩	સંપત્ત્યા	તિર્થગૃતિની
૫૭૨	૨૦	અન્ય	સંપત્ત્ય
૫૭૩	૨૩	આધક	અન્ય
૫૭૬	૭	સુદ્ધ	આધક
૫૭૬	૧૨	આદા૦૭	સુદ્ધ
૫૭૬	૧૩	અશુર	આદા૦૭
૫૭૬	૧૪	—	શુદ્ધ૨૫૦
૫૭૬	૧૬	૫૩	કુર્ભગચતુષ્ક (અધિકવાંચતુ)
૫૭૬	૧૭	પુવ્વુતા	૫૬
૫૭૬	૧૭	પુવ્વુસ	પુવ્વુતા
૧૭-૧૮	૧૭-૧૮	“ પૂર્વે કહેલી તિર્થગૃ મનુષ્યથી વ્યતિરિક્ત મદ્દ”	પુવ્વુસ
તિથોની	“ એ વાંચને બદલે “ પૂર્વે કહેલી મદ્દતિથોની	મનુષ્યથી વ્યતિરિક્ત મદ્દ	
પણ તિર્થગૃમનુષ્યથી વ્યતિરિક્ત	“ એ વાંચ વાંચવું”	સમ્યાકત્વમેહનીયની	
૬	ગાથા	કોણહ	સમ્યાકત્વમેહનીયની
૧૬	૧૬	નારસસય	કોણહ
૧૬૩	૧૬	કુરભિ	નારસસય
૧૬૪	૧૭	અનુકૃષ્ટ	કુરભિ
૧૬૫	૧૭	આદેશ	અનુકૃષ્ટ
૬૦૩	૬	—	આદેશ
૬૦૩	૧૨	—	તૈજસ ૭ (અધિક વાંચતું)

पृष्ठ	लीटी अशुद्धम्	शुद्धम्-
६०८	२४ . विशुद्ध	विशुद्धि
६१४	. ६ . ६१ भा	६२ भा
६१४	१० ६२	६२ (न लोभये)
६१४	१३ १००नीडि०अ०थी.	१०० नी डि० अ.
६१६	१३. अन्य	अन्य
६१७	१ . टीकार्थः	टीकार्थः
६४०	११ उड्डीणुं	उड्डीणुं
६४३	३ डोड	डोड
६६६	८ प्रतिपन्न	प्रतिपन्न
६७१	११ कारणे।	कारणे।
६७५	४ पविमता	पविमता
६७५	१७ संकमणइ	संकमणाइ
६८२	१६ गुणसदि	गुणसेदि
६८२	२० सकमणे	संकमणे
६८६	६ अभ्रव	अभ्रव
६६६	६० निहादुगस्त	निहादुगस्त
७०३	६ मइसल	मइसल
७०६	७ षरुणु	षारुणु
७०७	१० पर्याप्ति	पर्याप्त
७०६	२० . प्रकरणस्य	उद्ध्यप्रकरणस्य
७२१	२ अद्वय	अद्वय
७२२	५ निमित्त	निमित्तक
७२५	पृष्ठनंभर ६२५	७२५
७२५	६१ —	उपधात (अधिक वांछु)
७२६	७ निद्रा	निद्रा ५
७३०	५ संभव०-दोषः	संभव०दोष-
७३४	६ संभव०-	संभव०४-
७३४	१६ संभ्य०-	संभ्य०नी तथा
७३४	२० सुयसम्मसस्त	सुयसमसेस्त
७३६	२४ रसाधात	रसधात
७३८	४ ता	तथा
७५६	उपात्त्य स्थितिथां	स्थितिमां

ॐ अहं

श्री शिवशर्माचार्य कृत

कर्मप्रकृतिमूळ

तथा

श्री मलयगिरि कृत कर्मप्रकृति टीकानुं माषांतर,

श्री वीतरागाय नमः

टीकाकार श्री मलयगिरि कृत भगवत्पादप्रणीत.

प्रणम्य कमदुमचक्रनेमि, नमत्सुराधीशपरिष्ठनेमि ।

कर्मप्रकृत्याः कियतां पदानां, सुखायवबोधाय करोमि टीकाम् ॥

अर्थः—कर्मरूप वृक्षना समूहना विच्छेद (विनाश) कर-
वाभां चक्रधारा (सुदर्शनादि चक्रेणी धार) समान अने धंदो पाण
नेने नमस्कार करे छे जेवा श्री अरिष्टनेमि^१ भगवतने नमस्कार
करीने सुअपूर्वक ज्ञान थवाने अर्थे कर्मप्रकृति अथना कंटलायेक
पढोनी विशेष व्याख्या कइं छुं.

अयं गुणञ्चूर्णिकृतः समग्रो, यदस्मदादि वेदतीह किञ्चित् ।

उपाधिशंपर्कवशाद्विशेषो, लोकेऽपि दृष्टः स्फटिकोपलस्य ॥

१ श्री मलयगिरि महाराजे श्री नेमिनाथ भगवतनी स्तुति करी
तेतुं कारणु ओ छे के जे गामभां टीका रयी ते गामभां श्री नेमिनाथ
भगवतनु मुખ्य जनालय होवुं जेधजे, कारणु के रयना स्थानभां रहेला
भगवतनी स्तुति (भगवत्पाद) धरुं स्थले दृष्टिगोचर थाय छे.

અર્થ:—આ પ્રકરણના સંબંધમાં હું અથવા બીજા આચાર્યો જે કંઈક અર્થ કહે છે તે આ સર્વગુણ શ્રી ચૂષ્ણિકાર^૧ મહારાજનો જ છે—(અર્થાત્ આ ટીકા પૂર્વરચિત કર્મપ્રકૃતિ ચૂષ્ણિને અનુસારે રચ્યું છું.) ઉપાધિ સંબંધના વશ થકી લોકોમાં પણ સ્ફટિક મણિ વિશેષતા વાળો દેખાયલો છે (અર્થાત્ મારામાં ટીકાર્થ કથનરૂપ જે વિશેષતા પ્રાપ્ત થઈ છે તે શ્રી ચૂષ્ણિકાર કથિત અર્થરૂપ ગુણના—પક્ષે વિચિત્ર વર્ણી સૂત્રના—સંબંધથી જ.)

અત્રે શિષ્ટ પુરૂષો કોઈ પણ કાર્યને વિષે પ્રવર્તમાન થતાં ઇષ્ટ દેવતાને નમસ્કાર કરવા પૂર્વક જ પ્રવર્તે છે અને આ આચાર્ય શિષ્ટ નથી એમ નથી (અર્થાત્ આ આચાર્ય શિષ્ટ પુરૂષ જ છે) તે કારણે શિષ્ટ પુરૂષોના સિદ્ધાંતનું પરિપાલન કરવાને અર્થે (અર્થાત્ શિષ્ટ પુરૂષોએ કોઈ પણ કાર્યમાં પ્રવર્તતા પહેલાં ઇષ્ટદેવને નમસ્કાર કરવા રૂપ મંગલાચરણ અવશ્ય કરવું જોઈએ એ નિયમ પાળવાને અર્થે) તથા કલ્યાણકારી કાર્યો ઘણા વિધવાળાં હોય છે; ચતઃ

શ્રેયાંસિ बहु विघ्नानि, भवन्ति महतामपि ।

अश्रेयसि प्रवृत्तानां, कापि यान्ति विनायकाः ॥

અર્થ:—મહાપુરૂષોને પણ શ્રેય કાર્યોમાં ઘણાં વિધો થાય છે અને અશ્રેય કાર્યોમાં પ્રવર્તમાન થયેલા પુરૂષોના વિનાયકો^૨ (વિધકર્તા દેવગણ) કયાંય પણ આલ્યા જાય છે.

અને આ પ્રકરણ સમ્યક્ જ્ઞાનનો હેતુભૂત હોવાથી શ્રેયરૂપ છે માટે આ કલ્યાણકારી કાર્યોમાં વિધ ન થાય તે કારણે વિધકર્તા દેવગણની શાંતિને અર્થે જ ઇષ્ટદેવને નમસ્કાર કરવાની જરૂર છે

૧ શ્રી કર્મપ્રકૃતિ ગ્રંથની ચૂષ્ણિ પણ છે.

૨ વિધન ઉત્પન્ન કરવું અને વિનાશ કરવો એ બે કાર્યોમાં જે દેવગણનું સ્વામિત્વપણું વર્તે છે, તે દેવગણ વિનાયક કહેવાય છે.

તથા યુદ્ધિમાન પુરૂષો પ્રયોજનાદિ વિના કોઈ પણ કાર્યને વિષે પ્રવર્તતા નથી માટે વિચારશીલ પુરૂષોની આ કાર્યમાં પ્રવૃત્તિ થાય તેવા હેતુએ પ્રથમ પ્રયોજનાદિકને પ્રતિપાદન કરતાં આ આચાર્ય આ પ્રમાણે કહે છે. (અર્થાત્ વક્ષ્યમાણ ગાથાવડે પ્રયોજનાદિ કહેવાય છે.)

આ ગાથાના મૂળ અંશકાર મંગલાચરણ તથા અભિધેય વિષયનું પ્રતિપાદન કરે છે.

મૂળગાથા ૧ લી.

સિદ્ધં સિદ્ધત્થસુયં, વંદિય નિદ્ધોયસવકમ્મમલં ।

કમ્મઢ્ઢગસ્સકરણઢ્ઢ, મુદય સંતાણિ વોચ્છામિ ॥૧॥

ગાથાર્થ—સિદ્ધિપદને પામેલા અને સર્વ કર્મરૂપી મળને દૂર કર્યો છે જેમણે એવા શ્રી સિદ્ધાર્થ રાજાના પુત્રને (શ્રી મહાવીર સ્વામીને) નમસ્કાર કરીને, આઠકર્મનાં આઠકરણ—ઉદય અને સંતાં એ ત્રણ વસ્તુ (વિષય) કહીશ.

ટીકાર્થ—આ ગાથાના પૂર્વાર્ધમાં ઇષ્ટ દેવતાને નમસ્કાર કર્યો છે. અને ઉત્તરાર્ધમાં ^૧પ્રયોજનાદિ દર્શાવેલ છે. ત્યાં પૂર્વે ‘આંધેલું’ એવું આઠ પ્રકારનું કર્મ જેણે ભસ્મીભૂત કર્યું છે તે સિદ્ધ કહેવાય છે. અહિં સિદ્ધ એ પદની નિષ્પત્તિ (શબ્દસિદ્ધિ) પૃષ્ઠોદ્ધારાદિ શબ્દોના સરખી છે. જેમ જીવન્તઃ નો આદિવર્ણુ જીને સીદ્ધન્તિ નો આદિવર્ણુ સી એ એ મલીને જૂસી (=જેમાં યોલતા છતાં એસે છે તે.....) એવો શબ્દ થયો તેમ સિતં (=આંધેલું) નો આદિવર્ણુ સિ અને ધ્માતં (=ભસ્મીભૂત કરેલ) નો આદિવર્ણુ ઘ એ એ મલીને સિધ્ થઈ અન્ય નિયમથી સિદ્ધ એવો શબ્દ થયો તે સિદ્ધને પદન કરીને—અહિં વંદિય=વાંદીને એ ક્રિયાનો સંજ્ઞા છે.

^૧ ઉત્તરાર્ધમાં વ્યક્તપણે પ્રયોજનાદિ દર્શાવેલ નથી પરંતુ અર્થાત્-તિથીજ ટીકાકાર કથિત પ્રયોજનાદિ ગ્રહણ કરવા યોગ્ય છે.

‘હવે’ સિદ્ધ’ એવા વિશેષણથી જે વંદના કરી તે સિદ્ધ તો વિદ્યાસિદ્ધ મંત્રસિદ્ધ, રસસિદ્ધ, વિગેરે અનેક પ્રકારના નામસિદ્ધો હોય છે. કારણ કે વિદ્યાસિદ્ધાદિ પુરૂષો લોકને વિષે સિદ્ધ એવા નામથીજ પ્રસિદ્ધ છે, માટે તેવા નામ સિદ્ધોને વંદના ન થાય તેવા હેતુથી યથોક્ત અર્થને (સિદ્ધ પદના યથાર્થ અર્થને) સૂચવનાર એવું બીજું વિશેષણ કહે છે.

નિર્દોષસવ્વકર્મમલં=નિર્દોષ તર્વ કર્મ મલં આ વાક્યમાં નિર્દોષ પદમાં નિ એ ઉપસર્ગ પદ નિતરામ્ એટલે અત્યંત અથવા અપુનર્ભાવ (પુનઃ ઉત્પન્ન ન થાય) વાચક છે. માટે નિ એટલે પુનઃ ઉત્પન્ન ન થાય તેવી રીતે સમ્યગ્દર્શન જ્ઞાન આરિત તપરૂપ બંધાના પ્રભાવ વડે સર્વ એટલે આઠ પ્રકારના કર્મ મલઃ કર્મરૂપી મલને (જીવને મલીન કરવામાં હેતુરૂપ હોવાથી આઠ કર્મને મલ રૂપ કહેલ છે તે મલને) દૂર કરેલ છે જેણે તે નિર્દોષ તર્વ કર્મ મલઃ કહેવાય. આ વિશેષણ વડે આત્મા અનાદિકાળનો શુદ્ધ છે તેથી આત્માને કર્મ લાગતાં નથી એવા પ્રકારના સાંખ્ય મતના પ્રવાહ પ્રત્યે પણ આક્ષેપ તથા તેનો નિષેધ થયેલો જાણવો.

અથવા સિદ્ધ એ વિશેષ્ય અને સિદ્ધત્યસુચ એ વિશેષણ તરીકે ગ્રહણ કરીએ તો સિદ્ધ=સિદ્ધ થયું છે અથવા=પ્રયોજન જેનાથી (સંસાર સમુદ્રથી નિસ્તાર પમાડેલ હોવાથી) એવું સુચ્ય=શ્રુતજ્ઞાન જેને હેતુ તે સિદ્ધને (વંદિય ઇતિશેષઃ)—આ વિશેષણ વડે સંસાર સમુદ્રથી તારવામાં શ્રુતજ્ઞાનનું સંપૂર્ણ સામર્થ્ય દર્શાવ્યું—અથવા સિદ્ધાર્થ=સિદ્ધ થયેલાં છે પ્રયોજન જેમનાં (મોક્ષ પ્રાપ્તિ થવાથી) એવા પુત્રવત્ ગણધરાદિ શિષ્યો જેને હતા તે શ્રી સિદ્ધાર્થસુત શ્રી મહાવીરસ્વામી કે જે સિદ્ધપદને પામ્યા છે તેને (વંદિય ઇતિ અધ્યાહાર) આ અર્થવડે શ્રી ભગવંતની સંતતિ (શિષ્યપરિવાર) પણ મહા દેહાતિશયવાળી હતી એમ નિવેદન કર્યું છે. આ કારણથીજ ભગવાન બુદ્ધિવંત પુરૂષોને પ્રણામ કરવા યોગ્ય છે. એવા

પ્રકારના શ્રી વીરભગવંતને વંદનારૂપ મંગલાચરણ કરીને શું કરવાતું છે, તે કહે છે કે બધે સંકેમાદિકના કારણભૂત આઠકરણ તથા ઉદય અને સત્તા એ ત્રણ વસ્તુનું પ્રતિપાદન કરીશ. ત્યાં જ્ઞાનાવરણ, દર્શનાવરણ, વેદનીય, તોમનીય, આયુષ્ય, નામ, જોત્ર અને અંતરાય એ આઠ કર્મ છે એ આઠ કર્મનું સ્વરૂપ અન્યત્ર પંચસંગ્રહોદિ અથોમાં વિસ્તારથી કહેલું છે. માટે અત્રે પુનઃ વિસ્તાર નહિ કરાય. કેવલ તે અથોથીજ બાણવા યોગ્ય છે.

તે કર્મના બધે સંકેમાદિકના કારણરૂપ વીચ વિશેષરૂપ જે આઠકરણ તે કરણાષ્ટક

તથા^૧યથાયોગ્ય સ્થિતિ સહિત બધાયેલા એવા કર્મપુદ્ગલોનો અબાધાકાલના ક્ષય વડે અથવા અપવર્તનાદિકરણ વિશેષથી ઉદયસમયને પ્રાપ્ત થતાં જે અનુભવ થાય તે ઉદય.

તથા બધે સંકેમાદિકે કરીને પ્રાપ્ત થયો છે^૨ આત્મલાભ તે જેને એવાં તેજ કર્મપુદ્ગલોનો નિર્જરા અને સંકેમકૃત સ્વરૂપ વિનાશનો અભાવ હોતો છતો જે સદ્ભાવ તે સત્તા—

અત્રે કરણાષ્ટક, ઉદય, અને સત્તા એ ત્રણ અભિધેય છે. તથા તેનું જે જ્ઞાન તે શ્રોતાઓનું (વાચકવર્ગનું) અનંતર^૩ પ્રયોજન છે પુનઃ પરોપકૃતિ (પરોપકાર) એ અથકર્તા આચાર્યનું અનંતર પ્રયોજન છે. તથા શ્રોતાવર્ગ અને આચાર્ય એ બન્નેનું શ્રોક્ષપ્રાપ્તિ એ પરપર^૪ પ્રયોજન છે. સળધ તે ઉપાયોપેય રૂપ છે તે આ

૧ સ્વસ્વબધ યોગ્ય. ૨ તત્ તત્ કર્મત્વરૂપ લાભ.

૩ ભાવાર્થ એ છે કે બધાયલી એવી કોષ્ટપણ કર્મ પ્રકૃતી જ્યાં સુધી નિર્જર નહિ અથવા સંકેમકરણ વડે અન્ય પ્રકૃતિરૂપે પરિણમે નહિ ત્યાં સુધી તે પ્રકૃતિની સત્તા કહેવાય—બધ્યમાન સમયથી નિર્જરા અથવા પ્રકૃત્યંતરનયન સંકેમ સમય સુધીના સર્વ સમયોમાં તે પ્રકૃતિની સત્તા કહેવાય.

૪ શીધ લાભ.

૫ અત્યક્ષ.

પ્રમાણુ:—વચન રૂપને પ્રાપ્ત થયેલું જે આ પ્રકરણુ તે ઉપાય છે અને આ પ્રકરણુનું જે જ્ઞાન તે ઉપેય છે. ઇતિ અનુબંધ.

હવે જેવો ઉદ્દેશ તેવો નિર્દેશ એ ન્યાયથી આઠ કરણનું સ્વરૂપ કહે છે.

મૂળ ગાથા ૨ છ.

**બંધણ સંકમણુ વૃદ્ધણાય અવવૃદ્ધણા ઉદીરણયા ।
ઉવસામણા નિહત્તી, નિકાયણા ચ તિ કરણાઈ ॥૨॥**

ગાથાર્થ:—બંધનકરણ, સંકમણુકરણ, ઉદ્વર્તનાકરણ, અવવર્તનાકરણ, ઉદીરણુકરણ, ઉપશામનાકરણ, નિધત્તિકરણ, નિકાયનાકરણ એ આઠ જ કરણ છે.

ટીકાર્થ:—અત્ર ગાથાના અંતમાં કરણ શબ્દ કહેલો હોવાથી બંધનાદિ આઠ પદને સમાનાધિકરણુ પાલું હોવાથી કરણ એ શબ્દ બંધનાદિ પ્રત્યેક પદની સાથે સંયુક્ત કરવો તે એ રીતે:—બંધનકરણ, સંકમકરણુ ઇત્યાદિ.

૧. અધિકારી, વિષય, સંબંધ ને પ્રયોજન એ ચાર અનુબંધમાં અને અન્ને અધિકારિ વિના ૩ અનુબંધની વિવક્ષા ટીકાકાર મહારાજે કરી છે ત્યાં ચતુર્થ અધિકારી અનુબંધમાં, કર્મપ્રકૃતિ પ્રકરણના છતાંસુ એવો અધિકારી જાણવા. ઇતિ અનુબંધ ચતુષ્ટય.

૨ જે ક્રમથી પદાર્થ પ્રતિપાદન કરવાનું કહ્યું હોય તે ક્રમે જ પદાર્થનું પ્રતિપાદન કરવું તેનું નામ “ જેવો ઉદ્દેશ તેવો નિર્દેશ ” કહેવાય છે અથવા સામાન્યતઃ નામ માત્ર કથન છે તે ઉદ્દેશ ને વિશેષ કથન તે નિર્દેશ. સામાન્યામિધાનલક્ષણ: પ્રથમમુદ્દેશ. તતસ્તસ્યૈવ વિશેષામિધાનરૂપોનિર્દેશ: ઇતિ વિશેષાવશ્યક સામાયકદ્વાર કથન પ્રસંગે.

૩ કરણ એ શબ્દરૂપ આધારનો બંધનાદિ આઠ પદ આપેય હોવાથી.

૪ સર્વત્ર સંક્રમ કરણ એવો પાઠ છે, પરંતુ આ રથે સંક્રમ કરણ એવો પાઠ પણ સમાનાર્થવાચક છે.

હવે એ આઠકરણના પ્રથમ સંબંધમાં બંધાદિકનો^૧ અર્થ કહે છે.

બંધ—જીવ પ્રદેશોની સાથે કર્મપુદ્ગલોનો લોહગોલક વ્યાપ્તઅશિવત્ જે પરસ્પર સંબંધ થવો તે બંધ.

સંકેત—અન્ય કર્મરૂપે રહેલ પ્રકૃતિ, સ્થિતિ, રસાન્યને પ્રદેશને અન્ય કર્મરૂપે પરિણીમાવવા તે સંકેત.

ઉદ્ધર્તાનાં—કર્મના સ્થિતિ-રસમાં વૃદ્ધિ કરવી તે ઉદ્ધર્તાનાં.

અપવર્તનાં—કર્મના સ્થિતિ રસને અલ્પ કરવા તે અપવર્તનાં.

ઉદીરણા—ઉદયકાલને નહિ પ્રાપ્ત થયેલ કર્મપુદ્ગલોનો ઉદયાવલિકામાં પ્રવેશ થવો તે ઉદીરણા.

ઉપશામના—ઉદય^૨, ઉદીરણા, નિધત્તિ ને નિકાચના એ ચાર કરણ ન પ્રવર્તી શકે એવી અવસ્થામાં કર્મને સ્થાપવું તે ઉપશામના.

નિધત્તિ—ઉદ્ધર્તાના ને અપવર્તના સિવાયનાં ૬ કરણો ન પ્રવર્તી શકે એવી અવસ્થામાં કર્મને સ્થાપવું તે નિધત્તિ.

નિકાચના—આઠકરણમાંથી^૩ કોઈ પણ કરણ ન પ્રવર્તે શકે એવી અવસ્થામાં કર્મને સ્થાપવું તે નિકાચના.

એ પૂર્વોક્ત સ્વરૂપવાળા બંધ-સંકેતમાદિકના કારણભૂત જે

૧ બંધનાદિ કરણથી ચતાં કાર્યનો-બંધ એ કાર્ય છે ને બંધન એ કારણ છે એ પ્રમાણે આઠે સ્થાનકે જાણવું.

૨ ઉદય એ કરણ નથી, મોટે કરણ પદ્ધતું સમાનાધિકરણુત્વ ઉદીરણાદિ ૩ શબ્દને છે.

૩ અપૂર્વકરણ ગુણુસ્થાને જે નિકાચિત કર્મ કરણુસાધ્ય છે તે તથા વિષ્ણુ નિકાચનાધ્યવસાયબદ્ધ કર્મ જાણવું. આ બ્યાખ્યા શ્રી અધ્યાત્મ મત પરીક્ષામાં પ્રગટ છે.

જીવ વીર્ય વિશેષો તે બંધન, સંક્રમણ ઇત્યાદિ કહેવાય છે (તથા પ્રકારની વ્યુત્પત્તિ હોવાથી) તે આ પ્રમાણે:—

બંધનકરણ—જે વીર્ય વિશેષ વડે કરીને આઠ પ્રકારનું કર્મ બંધાય તે.

સંક્રમણકરણ—જે વીર્ય વિશેષ વડે અન્ય પ્રકૃત્યાદિ ચતુષ્ક ને અન્ય પ્રકૃત્યાદિચતુષ્ક રૂપે પરિણમાવાય તે.

ઉદ્વર્તનાકરણ—જે વીર્ય વિશેષ રૂપ પરિણતિ વડે કરીને કર્મના સ્થિતિરસમાં વૃદ્ધિ પમાડાય તે.

અપવર્તનાકરણ—જે વીર્ય વિશેષ પરિણતિ વડે કર્મનો સ્થિતિ-રસ અદ્ય કરાય તે.

ઉદ્દીરણકરણ—જે વીર્યવિશેષપરિણતિવડે ઉદયકાલને નહિ પ્રાપ્ત થયેલા દલિકને ઉદ્દીરાય=ઉદયાવલિકામાં પ્રવેશ કરવાય તે.

ઉપશામના—જે વીર્યવિશેષપરિણતિવડે કર્મ ઉદય, ઉદ્દીરણ, નિધત્તિ અને નિકાચનાકરણને અસાધ્ય (અયોગ્ય) થાય તે.

નિધત્તિ—જે વીર્ય વિશેષ પરિણતિવડે કર્મ ઉદ્વર્તના-અપવર્તના સિવાયનાં ૬ કરણને અયોગ્ય કરાય તે (પૃષ્ઠોદરાદિ ગણનો હોવાથી નિધત્તિ એવો શબ્દ નિબન્ન થયો છે).

નિકાચના—નિકાચના એ શબ્દમાં કવ્વ ધાતુ બંધન અર્થમાં છે. ને નિ ઉપસર્ગ નિતરામ=અત્યંત વાચક છે માટે તથા વિધ સંકિલ્પ અધ્યવસાયમાં પરિણમેલા જીવને કર્મ જે સ્વયમેવ અતિગાઢ બંધને પામે છે (અહિં સુધીમાં નિકાચયતે રૂપ બને છે ને એ રૂપથી નિકાચના એવો શબ્દ બનતો નથી પણ નિકાચના બને છે માટે નિકાચના શબ્દ બનાવવાને અર્થે પ્રેરક કર્મણીરૂપ કરવાને કહે છે) ને તથા વિધ અનુકૂલતાવડે (અધ્યવસાય પ્રવૃત્તિરૂપ

અનુકૂલતાવડે) સહિત હોવાથી જીવન તેમાં પ્રવર્ત્યે, છતે પ્રયોક્તવ્યાપારોણિજ્ઞ એ શ્રી. મલયગિરિજીવત શબ્દાનુશાસનના છઠ્ઠા અધ્યાયનું પાંચમું સૂત્ર લાગતાં નિકાચ્યતે જે વીર્ય વિશેષ પરિણતિએ કરીને જીવવડે કર્મ અવશ્ય લોચ્યપણે વ્યવસ્થાપાય તે નિકાચના (અને નિકાચ્યતે પરથી નિકાચના શબ્દ થયો જાણવો.)

અથવા અર્થન અર્થમાં પ્રવર્તતો કચ ધાતુ ચૌરાદિ ગણનો પણ છે. (માટે ૧૦ મા ગણના શબ્દવત્ કર્મણિ પ્રયોગ ણિજ્ઞ પ્રત્યય લગાડ્યા વિના પણ બની શકે.) માટે જે વીર્ય વિશેષ પરિણતિવડે કર્મ અવશ્ય લોચ્યપણે અર્થાય તે જીવવીર્ય પરિણતિનું નામ નિકાચના છે. ગાથામાં ચક્રાર સમુચ્ચય અર્થમાં છે, ને સ્ત્રિ એ પદ સમાપ્તિ સૂચક છે. અર્થાત્ એટલાં જ કરણ છે પણ અધિક નથી.

આ કરણે જીવના વીર્ય વિશેષરૂપ છે માટે પ્રથમ વીર્યની પ્રકૃપણા કરે છે.

મૂળ ગાથા ૩ જી.

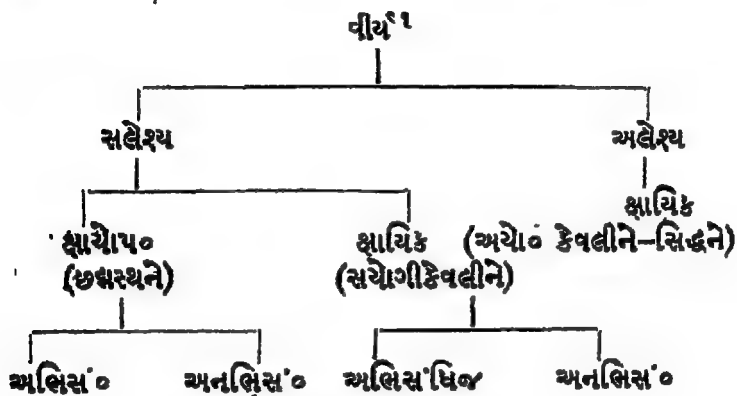
વિરિયંતરાય દેસ, રક્ષણ સર્વરક્ષણ જા લક્ષ્મી ।
અભિસંધિજ મિયરં વા, તત્તો વિરિયં સલેસસ્ત ॥૩॥

ગાથાર્થ:—વીર્યંતરાય કર્મના દેશક્ષયથી અથવા સર્વ-ક્ષયથી વીર્યલબ્ધિ ઉત્પન્ન થાય છે. તેમાં પણ સર્વેશ્ય જીવની વીર્ય લબ્ધિ અભિસંધિજ ને અનભિસંધિજ જોમ બે પ્રકારની હોય છે.

ટીકાર્થ:—જીવોને વીર્યંતરાયકર્મના દેશક્ષય^૧ અથવા સર્વક્ષયવડે^૨ વીર્યલબ્ધિ ઉત્પન્ન થાય છે. ત્યાં ક્ષાયોપશમિક વીર્ય^૩ છદ્મસ્થ^૪ જીવોને હોય છે અને ક્ષાયિકવીર્ય^૫ કેવલીને^૬ હોય છે તથા તે વીર્યલબ્ધિથી ઉપજતું વીર્ય^૭ સર્વેશ્યજીવને^૮ અને અર્વેશ્યજીવને^૯

૧ ક્ષયોપશમ. ૨ ક્ષાયિકભાવ. ૩ અસર્વજ. ૪ સર્વજ. ૫ જીવેશ્યા-
માંની કોઈ પણ શેશ્યાવાળા જીવને. ૬ શેશ્યા રહીત જીવને.
૭

પણ હોય છે. આ સ્થાને માત્ર સલેશ્ય વીર્યનો અધિકાર હોવાથી તે જ 'વર્ણવાય' છે. અભિસંધિજનિયત્વા તંત્રા વિરિયં સલેસસ્સ= તેથી તે ક્ષાયિક ને ક્ષાયોપશમિક વીર્યદંબિભાંથી સલેશ્ય જીવતું વીર્ય અભિસંધિજ ને અનભિસંધિજ એમ બે બે પ્રકારનું હોય છે.

(ઇતિ વીર્યં લેહ સ્થાપના.)

તેમાં જે બુદ્ધિપૂર્વક ધાવન^૨ વલ્ગનાદિ ક્રિયામાં નોડાય તે અભિસંધિજ વીર્ય અને ઇચ્છાપ્રવૃત્તિના અભાવે પણ જે વીર્ય ક્રિયાઓમાં નોડાયતું હોય તે અનભિસંધિજ વીર્ય કહેવાય. જે જીવંત^૩ આહારને ધાતુ મલ રૂપે પરિણમાવવામાં અથવા એકેન્દ્રિ-માદિ અસંજિ જીવોની તત્ તત્ ક્રિયામાં કારણભૂત જે વીર્ય તે અનભિસંધિજ વીર્ય છે. આ અભિસંધિજ અથવા અનભિસંધિજ

૧ કાર્યભેદે અથવા સ્વામિ ભેદે વીર્યના ભેદ હોય છે. તેમા કાર્યભેદે કરીને ભેદવાળું વીર્ય એક જીવને એક સમયમા અનેક પ્રકારનું હોય છે. તે સ્વામિભેદે ભેદવાળું વીર્ય એક જીવને એક સમયમા એક પ્રકારનું હોય છે જે અનેક જીવની અપેક્ષાએ અનેક પ્રકારનું હોય છે. ૨ દોડવું, વળગવું વગેરે ૩ ખાધેલા.

વીર્ય^૧ અવશ્ય યથાયોગ્ય^૨ સૂક્ષ્મખાદર^૩ પરિસ્પન્દ રૂપ ક્રિયા સહિત છે, જે યોગ કહેવાય છે તે પણ એજ^૪ વીર્ય છે—આ વીર્યની એકાદ્યવાચક નામ આ પ્રમાણે છે.

જોગો વિરિયં થામો, ઉચ્છાદ પરિક્રમો તદા વિદ્વા ।
સત્તી સામત્યં ચિય, જોગસ્સ હવંતિ પજ્જાયા ॥

અર્થ:—યોગ, વીર્ય, સ્થામ (ખળ), ઉત્સાહ, પરાક્રમ તથા એષ્ટા, શક્તિ, સામર્થ્ય, એ આઠ યોગના પર્યાય ક્રાંત છે.

હવે આ યોગનું જ પરિણામ કહેવાયું, એક અને છવ પ્રદેશોમાં વિષમપણે રહેવાનું કારણ એ ત્રણ વસ્તુને પ્રતિપાદન કરવાની ઇચ્છાવાળા આચાર્ય આ પ્રમાણે કહે છે.

મૂળ ગાથા ૪ થી.

પરિણામા લંબણ ગહણ, સાદ્ગણં તેણ લહ્નનામતિગં ।
કજ્જાભાસન્નોન્ન—પ્પવેસવિસમીકયપવેસં ॥ ૪ ॥

ગાથાર્થ:—પરિણામ, આલંબન ને અહણ એ ત્રણ ક્રિયામાં સાધનરૂપ (હેતુરૂપ) અને તે કારણે મનયોગ, વચનયોગ ને કાયયોગ એ ત્રણ નામને પ્રાપ્ત કરેલ છે જેણે, તથા કાર્યાભ્યાસ અને છવપ્રદેશોના અન્યોન્ય પ્રવેશ વડે કરીને વિષમ કયાં છે, છવ પ્રદેશો જેણે એવો (ત્રણ વિશેષણ વાળો) યોગ છે.

ટીકાર્થ:—પરિણમન=પરિણામ પમાડવું તે પરિણામ, અવલંબન કરાય તે આલંબન અને અહણ કરવું તે અહણ એ ત્રણેનું સાધન (જેના વડે સધાય તે સાધન એ બ્યુત્પત્તિથી) તે યોગ એવા નામવાળું વીર્ય વિશેષ જ છે. તે આ પ્રમાણે:—

૧ સ્વ સ્વસામર્થ્યોનુસારે. ૨ પ્રતિરૂપ. ૩ સંલેપ્ય વીર્ય જ અથવા પરિસ્પન્દાત્મકવીર્ય જ.

તે યોગ સંસક વીર્ય વિશેષ વડે ઔદારિકાદિ દેહ પ્રાયોગ્ય પુદ્ગલોને પ્રથમ ગ્રહણ કરે છે-ગ્રહણ કરીને ઔદારિકાદિ દેહરૂપે પરિણમાવે છે.

તથા ઉશ્વાસ, લાષા ને મનોયોગ્ય પુદ્ગલોને પ્રથમ ગ્રહણ કરે છે, ગ્રહણ કરીને ઉશ્વાસાદિ રૂપપણે પરિણમાવે છે, પરિણમાવીને તેને વિસર્જન કરવામાં (છોડવામાં) હેતુભૂત સામર્થ્ય વિશેષને ઉત્પન્ન કરવાને અર્થે તે ઉશ્વાસાદિ પુદ્ગલોને અવલંબે છે, જેમ? મંદશક્તિવાળો કોઈકે પુરૂષ નગરમાં પરિભ્રમણ કરવાને અર્થે યજ્ઞિકાતુ આલંબન લે છે (તેમ ઉશ્વાસાદિ પુદ્ગલોના નિસર્ગ માટે આલંબન રૂપ પ્રયત્નની અવશ્ય જરૂર છે) ત્યાર પછી તે ઉશ્વાસાદિ પુદ્ગલોના આલંબનથી ઉત્પન્ન થયેલા સામર્થ્ય વડે તે તે ઉશ્વાસાદિ પુદ્ગલોને વિસર્જે છે. (ત્યાગ કરે છે) માટે પરિણામ, આલંબન ને ગ્રહણ એ ત્રણમાં? યોગ રૂપ વીર્ય એજ હેતુ=સાધન છે. (ઇતિ પરિણામાદિ હેતુતા).

૧. આ દૃષ્ટાંતનો ઉપનય આ પ્રમાણે છે:—જેમ મંદ શક્તિવાળો પુરૂષ પ્રથમ લાકડીનો ટેકો કરે ને તે ટેકાથી ઉત્પન્ન થયેલા સામર્થ્ય વડે પ્રગ હાપડી આગળ પગણું ભરે એ રીતે વારંવાર લાકડીને ટેકે ટેકે આગળ આગળ પગલા ભરતો જાય. તેમ ઉશ્વાસ પુદ્ગલને વારંવાર અવલંબન કરી વિસર્જન કરે. એ અવલંબનરૂપ પ્રયત્નથી જ વિસર્જન શક્તિ પ્રાપ્ત થાય છે.

અથવા બિલાડી જેમ શીકા તરફ કુદકો મારવાને પ્રથમ જે અંગ સંકોચ કરે છે, તે અંગ સંકોચરૂપ પ્રયત્નથી પ્રાપ્ત થયેલા સામર્થ્ય વડે જ શીકા તરફ કુદકો મારવાની શક્તિ પેદા થાય છે. અત્રે બિલાડીને જેમ અંગ સંકોચ એ આલંબન છે, તેમ ઉશ્વાસાદિ પુદ્ગલોને વિસર્જન કરવામાં તથાવિધ પ્રયત્ન રૂપ આલંબન અવશ્ય હોય છે. (ઇતિ પંચસંગ્રહેપિ)

અથવા પાણુછપર ચઢાવેલું બાણ આગળ ફેંકવાને માટે જેમ પ્રથમ પાછળ ખેંચવું પડે છે ને એ પશ્ચાદકર્ષણરૂપ પ્રયત્નથી જ જેમ બાણમાં જે અગ્રગમન રૂપ શક્તિ પેદા થાય છે તેમ જ ઉશ્વાસાદિ વિસર્જનમાં જાણવું.

૨. દેહ પુદ્ગલોને ઉશ્વાસાદિવત્ વિસર્જનનો અભાવ હોવાથી, ગ્રહણને

એ પ્રમાણે મન વચન ને કાયાના અવબટંભથી ઉત્પન્ન થયેલા તે યોગસંજ્ઞક વીર્ય વડે યોગનાં મનયોગ, વચનયોગ, ને કાયયોગ એ ત્રણ નામ નિષ્પન્ન થયેલાં છે; ત્યાં કરણમૂલ^૧ એવા મન વડે જે યોગ પ્રવર્તે તે મનોયોગ, વચન વડે જે યોગ પ્રવર્તે તે વચન યોગ અને કાયાવડે જે યોગ પ્રવર્તે તે કાયયોગ. (ઇતિ લેહાઃ)

એ પૂર્વોક્ત કથન તો એ પ્રમાણે સંભવે, પરંતુ જીવના સર્વ પ્રદેશોમાં ક્ષાયોપશમિકયાદિ લબ્ધિ તુલ્ય હોતે પણ એકજ જીવના કેટલાએક પ્રદેશોમાં અધિક, કેટલાએક પ્રદેશોમાં હીન ને કેટલાએક પ્રદેશોમાં હીનતર એ પ્રમાણે વીર્યનું વિષમપણું ઉપલબ્ધ થાય છે તેનું શું કારણ ? તે કહે છે.

આત્મા જે પદાર્થ પ્રત્યે ચેષ્ટા^૨ કરે તે પદાર્થને કાર્ય કહે છે તે કાર્યનું (પદાર્થનું) અભ્યાસ એટલે નજીકપણું—તથા જીવના સર્વ પ્રદેશોનો પરસ્પર પ્રવેશ એટલે શ્રૃંગલાવયવવત્^૩ પરસ્પર જે સંબંધ વિશેષ, એ જે કારણથી જે જીવવીર્યવડે આત્મપ્રદેશો વિષમ થયેલા છે એટલે અધિક અલ્પ અલ્પતરાદિ સફલાવથી વિસંસ્થુલ

પરિણામ એ જે જ કર્યા હોય, ને ઉશ્વાસાદિમાં ગ્રહણ, પરિણામન, આલંબન ને વિસર્જન એ ચાર ક્રિયા પ્રવર્તે છે, પરંતુ વિસર્જન ક્રિયાને આલંબનમાં અતર્ગત વા સંકટા^૪ ગણીને બિન્ન નહિ લેખવવાથી યોગને સામાન્યતઃ ૩ ક્રિયાનું સાધન કહેલ છે.

૧ જીવ એ કર્તા, મન એ કરણ, ને વીર્ય પ્રવૃત્તિ એ ક્રિયા છે માટે અને મનને કરણમૂલ એવું વિશેષણ આપ્યું છે. એ વિશેષણ વચન-કાયાને પણ લાગુ પડી શકે.

૨ વીર્ય પ્રવર્તવે. ૩ સાંકળમાં કડીઓ જેમ પરસ્પર પ્રવેશ કરીને રહી છે તેમ આ દૃષ્ટાંત પરસ્પર બીન્ન નહિ પડવારૂપ સંબંધની અપેક્ષાએ છે; પરંતુ આંકડા કે કડીઓ જેમ એક દેશથી પરસ્પર રૂપરૂપ સંબંધ રૂપ રહેલી છે તેમ આત્મપ્રદેશો રહ્યા નથી.

થયેલા (વિષમ થયેલા) છે તે જીવવીર્ય તત્કાર્યામ્યાસાન્યો-
ડન્યપ્રવેશવિષમીકૃતપ્રવેશ (એવા વિશેષણવાળું) છે.

ભાવાર્થ આ પ્રમાણે છે:—હસ્તાદિકે અવયવોમાં રહેલા જે આત્મપ્રદેશો ઉપાડવા યોગ્ય એવા ઘટાદિકે પદાર્થની નિકટ હોય તે આત્મપ્રદેશોને ઘટાદિ ઉપાડવામાં અધિક ચેષ્ટા હોય, તેથી દૂર-વર્તિ જે ખલાદિકમાં રહેલા આત્મપ્રદેશો તેને હીન ચેષ્ટા હોય, અને તેથી પણ અતિ દૂરવર્તિ પાદાદિકે ગત આત્મપ્રદેશોને અત્યંત અદ્ય ચેષ્ટા હોય, એ સર્વ અનુભવ સિદ્ધ છે.

વળી પણ દેહાદિકેનો ધા થયે છતે જો કે સમકાલે સર્વ પ્રદે-
શોમાં વેદના ઉત્પન્ન થાય છે તો પણ જે આત્મપ્રદેશો અભિધાતક
દ્રવ્યની નજીકમાં છે તે આત્મપ્રદેશોને અતિ તીવ્ર વેદના હોય અને
શ્રેષ્ઠ આત્મપ્રદેશોને મંદ, મંદતર, મંદતમાદિ અનેક ભેદે વેદના
હોય છે.

તેમ અત્રે પણ જીવ પ્રદેશોમાં કાર્ય દ્રવ્યની સમીપતાને લઈને
ઉપજતું જે પરસ્પન્દાત્મક વીર્ય તે કંઈક પ્રદેશોમાં અધિક ને
કંઈક પ્રદેશોમાં હીન હીનતર ઇત્યાદિ ભેદે હોય છે.

એ પ્રમાણે એક જીવના સર્વ આત્મપ્રદેશોમાં વીર્યનું હીના-
ધિકપણું તે જીવ પ્રદેશોનો પરસ્પર શ્રુખલાવયવવત્ સંબંધ હોવા-
થી જ થાય છે. અન્યથા નહિ. તે આ પ્રમાણે—તે શ્રુખલાવયવોનો

૧ સલેસ્પ વીર્ય ૩ પ્રકારે હોય છે તે આ પ્રમાણે:—૧. આવૃત વીર્ય=
કર્મ વડે અવરાયણું વીર્ય—૨. લબ્ધિવીર્ય=વીર્યોત્તરાય કર્મના ક્ષયોપશમ વા
ક્ષયથી પ્રગટ થયેલું વીર્ય—૩ પરસ્પન્દ વીર્ય=લબ્ધિ વીર્યમાંથી જેટલું
વીર્ય મન વચન ને કાર્યયોગ દ્વારા પ્રવર્તે તે. અત્રે વીર્યનું હીનાધિકપણું તે
પરસ્પન્દ વીર્યની અવેક્ષાએ જાણવું, અને લબ્ધિ વીર્યનો સર્વ આત્મપ્રદેશો
એકસરખું જ હોય છે. અત્રે વીર્યના હીનાધિકપણાની વિવક્ષા ધણી છે તે
પ્રસંગે કહેવા યોગ્ય છે.

પરસ્પર સંબંધ વિશેષ હોવાથી જ એક અવયવ ચલાયમાન થતાં બીજા પણ અવયવો ચલાયમાન થાય છે પરંતુ તફાવત એજ કે કંઈક અવયવો અદ્ય ને કંઈક અવયવો અદ્યતર ચલાયમાન થાય; સંબંધ વિશેષના અભાવે તો એક અવયવ, ચલાયમાન થયે બીજા અવયવનું ચલાયમાનપણું અવશ્યભાવે ન હોય. જેમ ગાય અને પુરૂષ એ બેને સંબંધ વિશેષનો અભાવ હોવાથી ગાય ચલાયમાન થતાં પુરૂષનું પણ ચલપણું અવશ્યભાવે કેમ હોય ? માટે કાર્ય-દ્રવ્યનો અભ્યાસ અને જીવ પ્રદેશોનો પરસ્પર સંબંધ એ બે કારણથી જ કંઈક જીવ પ્રદેશોમાં અધિક વીર્ય ને કંઈક પ્રદેશોમાં અદ્ય-અદ્યતર એ પ્રમાણે વીર્યનું વિષમપણું ઉપજવું વિરોધવાળું નથી. (ઇતિ જીવપ્રદેશે વીર્ય વિષમાવસ્થાન હેતુ).

એ પ્રમાણે વીર્યનું પ્રતિપાદન કરીને હવે એજ વીર્યનું જનન્યપણું, અજનન્યપણું^૨, ઉત્કૃષ્ટપણું ને અનુત્કૃષ્ટપણું જણાવવાને પ્રકૃષ્ટા કરવાની ઇચ્છાવાળા આચાર્યશ્રી આ પ્રમાણે અર્થાધિકાર^૩ કહે છે.

ગાથા ૫ મી.

અવિભાગ વગ્ગ ફઙ્ગ, અંતર ઠાળં અણંતરોવણિહા ।
જોગે પરંપરા વુદ્ધિ, સમય જીવપ્પ વહુ મંચ ॥૫॥

ગાથાર્થ:—યોગ સંબંધી પ્રકરણમાં અવિભાગ પ્રકૃષ્ટા,

૧. પરિસ્પંદ.

૨ સર્વાદ્ય વીર્ય તે જનન્ય, જનન્ય વીર્યથી એકાદિ અંશ અધિક યાવત ઉત્કૃષ્ટ સુધીના સર્વ વીર્યવિભાગો અજનન્ય—સર્વોત્કૃષ્ટ વીર્ય તે ઉત્કૃષ્ટ—ઉત્કૃષ્ટ વીર્યથી એકાદિ અંશ હીન જનન્ય સુધીના સર્વ વીર્ય વિભાગો અનુત્કૃષ્ટ (ઉત્કૃષ્ટ વિભાગ પણ, અજનન્ય અને જનન્ય વીર્ય પણ અનુત્કૃષ્ટ કહેવાય).

૩ અનુયોગ—હાર.

વર્ગણા પ્રરૂપણા, સ્પર્ધક પ્રરૂપણા, અંતર પ્રરૂપણા, સ્થાન પ્રરૂપણા, અનંતરોપનિધા પ્રરૂપણા, વૃદ્ધિ પ્રરૂપણા, સમય પ્રરૂપણા અને જીવાદ્યખંડુત્વ પ્રરૂપણા એ પ્રમાણે ૧૦ અર્થોધિકાર કહેવાશે.

ટીકાર્થ:—યોગના વર્ણનમાં અવિભાગ પ્રરૂપણાદિ ૧૦ અર્થોધિકાર છે. તેમાં બુદ્ધિરૂપ શસ્ત્ર વડે જે વીર્યોંશનો વિભાગ ન કરી શકાય તે વીર્યોંશ અવિભાગ કહેવાય છે. તાત્પર્ય એ છે કે અત્રે જીવનું વીર્ય બુદ્ધિરૂપ શસ્ત્રથી છેદાતાં છેદાતાં જ્યારે વિભાગ ન આવે ત્યારે તે અંત્યનો અંશ અવિભાગ કહેવાય. તે વીર્યોં-વિભાગ જીવના અદેક પ્રદેશમાં જેટલા સંભવે છે તેટલા કહે છે.

મૂળ ગાથા ૬ ઠી.

પન્ના છેયણ છિન્ના, લોગાસંખેજગપ્પણસસમા ।
અવિમાગા ષકેકે, હોંતિ પણસે જહન્નેણ ॥ ૬ ॥

ગાથાર્થ:—સર્વજની બુદ્ધિરૂપ શસ્ત્ર વડે છેદાયા છતાં જે વીર્યોંવિભાગો થયા તે એકેક જીવ પ્રદેશે વીચારતાં જઘન્યથી પણ અસંખ્ય લોકાકાશ પ્રદેશ પ્રમાણ હોય છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી પણ જીવના પ્રત્યેક પ્રદેશે અસંખ્યલોકપ્રદેશ પ્રમાણ વીર્યોંવિભાગો હોય છે પરંતુ પ્રથમ કહેલા જઘન્યપદના વીર્યોંવિભાગોથી આ ઉત્કૃષ્ટ પદના વીર્યોંવિભાગો અસંખ્યગુણુ બાણુવા.

ટીકાર્થ:—ગાથાર્થવત (ઇતિ અવિભાગ પ્રરૂપણા) એ પ્રમાણે અવિભાગ પ્રરૂપણા કહીને હવે વર્ગણા પ્રરૂપણા કહે છે.

મૂળ ગાથા ૭ મી.

જેસિં પણસાણ સસા, અવિમાગા સવ્વતો યથોવતમા ।
તે વગ્ગણા જહન્ના, અવિમાગહિયા પરંપરઓ ॥ ૭ ॥

ગાથાર્થ:—જે જીવપ્રદેશોના વીર્યોવિભાગો તુલ્ય સંખ્યાવાળા હોય અને બીજા જીવપ્રદેશોમાં રહેલા વીર્યોવિભાગોની અપેક્ષાએ થોડા હોય તે જીવપ્રદેશોની પ્રથમ જઘન્યવર્ગણા કહેવાય. તદનંતર એકેક વીર્યોવિભાગે અધિક એવી બીજી ત્રીજી વિગેરે આગળની વર્ગણાઓ થાય.

ટીકાર્થ:—જે જીવપ્રદેશોના વીર્યોવિભાગો તુલ્ય સંખ્યાવાળા હોય, અને બીજા સર્વ પ્રદેશગત વીર્યોવિભાગોની અપેક્ષાએ અતિ અલ્પ હોય, તે ધનીકૃત^૧ લોકના અસંખ્યતમભાગવર્તિ અસંખ્ય પ્રતર ગત અસંખ્ય આકાશપ્રદેશરાશી પ્રમાણુ જીવપ્રદેશોના સમુદાયની પ્રથમ વર્ગણા હોય ને તે અલ્પ સંખ્યાવાળા વીર્યોવિભાગસુકૃત હોવાથી જઘન્યવર્ગણા છે.

અવિભાગાધિકાપરંપરતઃ એટલે તેથી આગળની વર્ગણાઓ એકેક વીર્યોવિભાગે કરીને અધિક કહેવી. તે આ પ્રમાણુ:—ધનીકૃત લોકાસંખ્યતમ ભાગવર્તિ અસંખ્યપ્રતર પ્રદેશરાશિ પ્રમાણુ જે બીજા જીવપ્રદેશ જઘન્યવર્ગણાથી એક વીર્યોવિભાગે અધિક છે, તે જીવપ્રદેશોનો સમુદાય તે બીજી વર્ગણા કહેવાય. તેથી આગળ જે વીર્યોવિભાગે કરીને અધિક ઉકત સંખ્યાએ જીવપ્રદેશોનો સમુદાય તે ત્રીજી વર્ગણા, તેથી આગળ ત્રણ વીર્યોવિભાગાધિક તેટલીજ સંખ્યાવાળા જીવપ્રદેશોનો સમુદાય તે ચોથી વર્ગણા કહેવાય. એ પ્રમાણુ એકેક વીર્યોવિભાગ વૃદ્ધિએ વધતા તેટલા તેટલાજ જીવપ્રદેશોના સમુદાય રૂપ અસંખ્ય વર્ગણાઓ કહેવી.

(ઇતિ વર્ગણા પ્રકૃપણા.)

૧ પુરુષાકૃતિવાળા લોકને યુદ્ધિવડે ધન કરતાં ૭ રાજદીર્ઘ, ૭ રાજ વિષ્કંભે ને ૭ રાજ ઉચ્ચો એવો ધનલોક થાય તેમા એક પ્રદેશપ્રમાણુ જાડા-ધવાળા ને ૭ રાજ લાખાં પ્હોળા અસંખ્ય પ્રતર હોય (અગરખના પકની જે પટલવત) ને પ્રત્યેક પ્રતરમા ૧ પ્રદેશ પ્રમાણુ જાડી અને ૭ રાજ દીર્ઘ.

હવે તે વર્ગજ્ઞાઓ 'ઝેટલી છે તેનું' નિરૂપણ કરવાને અર્થે સ્પર્ધક પ્રરૂપણા કહે છે.

મૂળ ગાથા ૮ મી.

સેદિઅસંલિઅમિત્તા, ફઙ્ગ મેત્તો અણંતરા નંતિ
જીવિ અસંલિલોગી, તોવીયાઈ ચ પુવ્વસમા ॥૮॥

ગાથાર્થ:—શ્રેણિના અસંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણ વર્ગજ્ઞાઓનું એક સ્પર્ધક હોય, ને અહિંથી આગળ ચાવત અસંખ્ય લોકાકાશના પ્રદેશ જેટલી અનંતર વર્ગજ્ઞાવાળા જીવપ્રદેશો નથી, તદનંતર દ્વિતીયાદિક સ્પર્ધકની દ્વિતીયાદિ વર્ગજ્ઞાઓ પ્રથમ સ્પર્ધકની વર્ગજ્ઞાઓ સરખી કહેવી.

ટીકાર્થ:—અહિં ધનીકૃત લોકની એકેક પ્રદેશ પકિતરૂપ જે શ્રેણિ તેના અસંખ્યાતમે ભાગે જેટલા આકાશ પ્રદેશો તેટલી પૂર્વોક્ત સ્વરૂપવાળી વર્ગજ્ઞાઓના સમુદાયનું પ્રથમ સ્પર્ધક થાય. સ્પર્ધક એટલે જેને વિષે વર્ગજ્ઞાઓ ઉત્તરોત્તર^૧ વૃદ્ધિ વડે કરીને સ્પર્ધા કરે તે સ્પર્ધક કહેવાય.

એ પ્રમાણે સ્પર્ધક પ્રરૂપણા કરીને હવે અનંતર પ્રરૂપણા કહે છે. યત્તો અણંતરાનંતિ—અહિંથી એટલે પ્રથમ સ્પર્ધકગત અંત્ય વર્ગજ્ઞાથી આગળ અનંતર વર્ગજ્ઞાવાળા જીવપ્રદેશો નથી, અર્થાત્ અહિંથી આગળ એકેક વીર્યાવિભાગ વૃદ્ધિ વડે નિરંતરપણે વધતા એવા જીવપ્રદેશો નથી, પરંતુ સાન્તર જીવપ્રદેશો છે તે આ પ્રમાણે:—

એવી અસંખ્ય મૂળી શ્રેણિઓ (સોયના આકારે લાંબી) હોય તેવી શ્રેણિઓ અત્રે જાણવી.

૧ એક પછી એક.

૨ એકાંતર વૃદ્ધિ-વડે.

પ્રથમ વર્ગણથી આગળ એક વીર્યાવિભાગાધિકૃત્ત્વપ્રદેશનો સમુદાય તે બીજી વર્ગણ—એ વીર્યાવિભાગાધિકૃત્ત્વપ્રદેશનો સમુદાય તે ત્રીજી વર્ગણ, એ પ્રમાણે શ્રેણિના અસંખ્યાતમે ભાગે બેટલી વર્ગણઓ છે તેટલી (અસંખ્ય) વર્ગણઓ થાય ત્યાં સુધી કહેવું, અને એ વર્ગણઓનો સમુદાય તે બીજી સ્પર્ધક.

ત્યાંથી આગળ પુનઃ એકવીર્યાવિભાગાધિકૃત્ત્વપ્રદેશો ન હોય, તેમજ બે ત્રણ ચાવત્ સંખ્યાત વીર્યાવિભાગાધિકૃત્ત્વપ્રદેશો પણ ન હોય, પરંતુ અસંખ્ય લોકાકાશ પ્રદેશ પ્રમાણે અસંખ્ય વીર્યાવિભાગાધિકૃત્ત્વપ્રદેશો હોય છે, તેથી એ ત્રીજી વર્ગણ સમુદાય તે ત્રીજી સ્પર્ધકની પ્રથમ વર્ગણ. ત્યાંથી આગળ એકેક વીર્યાવિભાગની વૃદ્ધિએ દ્વિતીયાદિ વર્ગણઓ જ્યાં સુધી શ્રેણ્યસંખ્યેય ભાગ પ્રદેશ પ્રમાણે થાય ત્યાં સુધી કહેવી, અને એ વર્ગણઓનો સમુદાય તે ત્રીજી સ્પર્ધક છે. એ પ્રમાણે અસંખ્ય સ્પર્ધકો કહેવાં.

(ઇતિ અન્તર સહિત સ્પર્ધક પ્રરૂપણા)

એ પ્રમાણે સ્પર્ધક પ્રરૂપણા કરીને હવે સ્થાનપ્રરૂપણા કહે છે.

શ્રૂણ ગાથા ૯ મી.

સેદિઅસંસ્થિમેત્તાઈ, ફઙ્ગાઈ જહન્નયં ઠાણં
ફઙ્ગપરિવુદ્ધિઅઓ, અંગુલમાગો અસંસ્થિતમો ॥૧॥

ગાથાર્થઃ—શ્રેણિના અસંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણે સ્પર્ધકોનો સમુદાય તે જઘન્ય યોગસ્થાન છે, અને આગળનાં (દ્વિતીયાદિ) સર્વ યોગસ્થાનોમાં અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગ બેટલાં સ્પર્ધકો અધિક અધિક હોય છે.

૧. **ટીકાર્થ:**—અત્ર પૂર્વોક્ત શ્રેણ્યસંખ્યેય^૧ ભાગ પ્રમાણ સ્પર્ધકોનો સમૂહ તે જઘન્ય યોગસ્થાન છે. આ યોગસ્થાન પરભવના^૨ પ્રથમ સમયમાં વર્તતા અને સર્વાદ્ય વીર્યવાળા એવા સૂક્ષ્મ નિગોદ જીવને હોય છે તેથી અધિક વીર્યવાળા અન્ય^૩ જીવના જે સર્વાદ્ય વીર્યવાળા જીવપ્રદેશોનો સમુદાય તે (બીજા યોગસ્થાનના પ્રથમ સ્પર્ધકની) પ્રથમ વર્ગણા, તેથી એકવીર્યવિભાગાધિક જીવપ્રદેશોના સમુદાયની બીજી વર્ગણા, જે વીર્યવિભાગાધિક જીવપ્રદેશોના સમુદાયની ત્રીજી વર્ગણા, અને ત્રણ વીર્યવિભાગાધિક જીવપ્રદેશોના સમુદાયની ચોથી વર્ગણા. એ રીતે ત્યાં સુધી કહેવું કે જ્યાં સુધી શ્રેણ્યસંખ્યેય ભાગ પ્રમાણ વર્ગણાઓ થાય. એ શ્રેણ્યસંખ્યેયભાગ પ્રમાણ વર્ગણાઓનો સમુદાય તે (દ્વિતીય યોગસ્થાનનું) પ્રથમ સ્પર્ધક, એ પ્રમાણે પ્રથમ યોગસ્થાનમાં દર્શાવેલા પ્રકાર વડે દ્વિતીયાદિ સ્પર્ધકો પણ કહેવાં તે પણ ત્યાં સુધી કહેવાં કે જ્યાં સુધી શ્રેણ્યસંખ્યેય ભાગ પ્રમાણ સ્પર્ધકો થાય. એ સ્પર્ધકોનો સમુદાય તે બીજું યોગસ્થાન.

તેથી અધિક^૪ વીર્યવાળા અન્ય^૫ જીવને પૂર્વદર્શિત પ્રકારવડે ત્રીજું યોગસ્થાન કહેવું એ પ્રમાણે ઉત્તરોત્તર અધિક અધિક વીર્યવાળા અન્ય અન્ય જીવની અપેક્ષાએ યોગસ્થાનો પણ ત્યાં સુધી કહેવાં કે જ્યાં સુધી સર્વોત્કૃષ્ટ^૬ યોગસ્થાન આવે.

અત્રે બીજા યોગસ્થાનના પ્રથમ સ્પર્ધકની પ્રથમ વર્ગણાના જીવપ્રદેશો પ્રથમ યોગસ્થાનના અંત્યસ્પર્ધકની અંતિમ વર્ગણાના વીર્યવિભાગોથી અસંખ્ય ગુણ વીર્યવિભાગો કરીને અધિક છે,

૧ એક પ્રાદેશિક સ્ત્રી શ્રેણિના અસંખ્યાતમે ભાગ જોટલા આકાશ પ્રદેશ તેટલા ઇતિ સર્વત્ર.

૨ નિગોદ ભવના=સૂક્ષ્મ સાધારણ વનસ્પતિભવના.

૩ સૂક્ષ્મ નિગોદના.

૪ પૂર્વ યોગસ્થાન ગત વીર્યપિંક્ષાએ અધિક ઉદ્ધર્વ^૭ અને યોગસ્થાન ગત વીર્યપિંક્ષાએ હીન.

૫ સૂક્ષ્મનિગોદ જીવને.

૬ અંતિમ.

તેમજ ત્રીજા યોગસ્થાનમાં પણ પ્રથમ સ્પર્ધકની પ્રથમ વર્ગણના જીવપ્રદેશો દ્વિતીય યોગસ્થાનના અંત્ય સ્પર્ધકની અંતિમ વર્ગ-
ણના વીર્યાવિભાગોથી અસંખ્ય ગુણુ વીર્યાવિભાગો કરીને અધિક છે.
એ પ્રમાણે સર્વ યોગસ્થાનોમાં બજીવું.

જો એમ પૂછતા હો કે તે સર્વ યોગસ્થાનો કેટલાં છે ? તો
કહીએ છીએ કે સર્વ યોગસ્થાનો પણ શ્રેણ્યસંખ્યેય ભાગ પ્રમાણ
જ છે. અત્રે પ્રશ્ન એ છે કે જીવો અનંત હોવાથી અને પ્રત્યેક
જીવમાં એકેક યોગસ્થાનની પ્રાપ્તિ હોવાથી યોગસ્થાનો પણ અનંત
હોઈ શકે છે. તો યોગસ્થાનો શ્રેણ્યસંખ્યેય ભાગ પ્રમાણજ છે
એમ કેવી રીતે કહેવાય ?

ઉત્તર:—એમાં કોઈ વિરોધ નથી. કારણ કે સરખા એવા
એકેક યોગસ્થાનમાં સ્થાવર જીવો અનંત વર્તતા હોય છે, તેથી
સર્વ જીવોની અપેક્ષાએ પણ સર્વ યોગસ્થાનો શ્રી સર્વજની બુદ્ધિ
વડે વિચારતાં યથોક્ત પ્રમાણવાળાં જ પ્રાપ્ત થાય છે. ન્યૂન પણ
નહિ ને અધિક પણ નહિ.

(ઇતિસ્થાન પદ્યપણા.)

૧ અથવા પ્રથમ યોગસ્થાનની છેલ્લી વર્ગણમાં રહેલ વીર્યાવિભાગોથી
અસંખ્ય ગુણુ વીર્યાવિભાગવાળા બીજા યોગસ્થાનની પહેલી વર્ગણના જીવ
પ્રદેશો છે અને બીજા યોગસ્થાનની સર્વાંત્ય વર્ગણા ગત વીર્યાવિભાગોથી
અસંખ્ય ગુણુ વીર્યાવિભાગવાળા તૃતીય યોગસ્થાનગત સર્વાંત્ય વર્ગણાવાળા
જીવપ્રદેશો છે. (ઇતિ એકાર્થિકા બ્યાખ્યા.) એ પ્રમાણે સર્વ યોગસ્થા-
નોમાં બજીવું.

૨ સ્થાવર પ્રાણોગ્ય અસંખ્ય યોગસ્થાનોમાં પ્રત્યેક યોગસ્થાને અનંત
અથવા અસંખ્ય જીવો વર્તતા હોય છે. અને ત્રસ પ્રાણોગ્ય યોગસ્થાનોમાં
પ્રતિ યોગસ્થાને અસંખ્ય અથવા સંખ્ય જીવો વર્તે છે ને, કદાચિત્ કોઈ
યોગસ્થાન (ત્રસ પ્રાણોગ્ય) જન્ય પણ હોય છે. એ પ્રમાણે એક યોગ-
સ્થાને અનેક જીવોને વર્તવાપણું હોવાથી શ્રેણ્યસંખ્યેય ભાગ માત્ર યોગ-
સ્થાનો અનંતજીવોમાં પામી શકાય છે.

હવે અનંતરોપનિધા પ્રરૂપણાનો અવસર છે ત્યાં ઉપનિધાન= માર્ગણ, અન્વેષણ, તે ઉપનિધા કહેવાય. ધાતુઓના અનેક અર્થ હોવાથી ઉપનિધાન એ શબ્દનો અર્થ માર્ગણ^૧ (અન્વેષણ-કથન) એવો થાય છે ને અનંતર=એટલે અનુક્રમ એ એ પદ મળીને અનંતરોપનિધા એટલે અનંતર (પૂર્વાનંતર) યોગસ્થાનની અપેક્ષાએ ઉત્તર^૨ યોગસ્થાનનું સ્પર્ધકતા સંબંધમાં જે કંઈ અન્વેષણ કરવું તે અનંતરોપનિધા પ્રરૂપણા કહેવાય તે કહે છે.

અહિં પ્રથમ યોગસ્થાનની અપેક્ષાએ દ્વિતીયાદી યોગસ્થાનોમાં પ્રત્યેકે અંશુલના અસંખ્યાતમા ભાગ જેટલા સ્પર્ધકની વૃદ્ધિ હોય અર્થાત્ એક અંશુલ માત્ર ક્ષેત્રના અસંખ્યાતમે ભાગે જેટલા આકાશ-પ્રદેશ હોય, તેટલા પ્રમાણનાં સ્પર્ધકો પૂર્વ પૂર્વ યોગસ્થાનગત સ્પર્ધકોની અપેક્ષાએ આગળ આગળના યોગસ્થાનમાં અધિક અધિક હોય છે, એ તાત્પર્ય છે.

જે એમ પૂછતા હો કે આગળનાં દ્વિતીયાદિ યોગસ્થાનોમાં પૂર્વનાં પ્રથમાદિ યોગસ્થાનથી અધિક અધિક સ્પર્ધકો હોય છે તે કેવી રીતે સમજાય ? તે કહીએ છીએ કે—અત્રે પ્રથમ યોગસ્થાન ગત વર્ગણાઓની અપેક્ષાએ દ્વિતીય યોગસ્થાનગત વર્ગણાઓ મૂળથીજ હીન હીનતર જીવ પ્રદેશોવાળી હોય છે. (કારણ કે અધિક અધિક વીર્યાવાળા જીવપ્રદેશો ઝોછા ઝોછા હોવાથી) તેથી અત્રે ઘણી વિચિત્ર વર્ગણાઓના સંભવથી પૂર્વોક્ત સ્પર્ધકબાહુલ્ય ઉપજી શકે છે. એજ પ્રમાણે ઉત્તરોત્તર યોગસ્થાનોમાં પૂર્વ પૂર્વ યોગસ્થાન ગત સ્પર્ધકોથી સ્પર્ધકોનું અધિકાધિકપણું વિચારવું^૩.

(ઇતિ અનંતરોપનિધા પ્રરૂપણા.)

૧ માર્ગણ શબ્દનો અર્થ જો કે શોધવું એવો થાય છે પરંતુ આ સ્થાને કહેવું એવા અર્થમાં છે.

૨ આગળના યોગસ્થાનનું.

૩ સર્વ જીવોના પ્રદેશની સંખ્યા તુલ્ય છે છતાં જો વીર્યાવિભાગની

એ પ્રમાણે અનંતરોપનિધા પ્રફૂલ્લ કહીને હવે પરંપરોપનિધા કહેવાનો અવસર છે, ત્યાં 'પરંપરાથી જે ઉપનિધાં એટલે માર્ગ' તે પરંપરોપનિધા તેની પ્રફૂલ્લ કરવાની ઇચ્છાવાળા આચાર્યશ્રી આ પ્રમાણે કહે છે.

મૂળ ગાથા ૧૦ મી.

સેદિઅસંસ્થિયમાગં, ગંતું ગંતું હવંતિ દુગુણાઈ
પહ્લાસંસ્થિયમાગો, નાણાગુણ હાણિ ઠાણાણિ ॥૧૦॥

ગાથાર્થ:—પ્રથમ યોગસ્થાનથી પ્રારંભીને શ્રેષ્ઠસંખ્યેયભાગ પ્રમાણે યોગસ્થાનોને અતિક્રમીને જતાં જતાં જે જે યોગસ્થાન આવે તે યોગસ્થાનમાં દિશુલુ દિશુલુ સ્પર્ધકો હોય તેમજ ઉત્કૃષ્ટ યોગસ્થાનથી પાછળ હટતાં દિશુલુ દિશુલુ હાનિસ્થાનો હોય, તે દિશુલુ વૃદ્ધિ અને દિશુલુ હાનિવાળાં યોગસ્થાનો તે સર્વ પદ્યોપમના અસંખ્યાતમા ભાગના સમય પ્રમાણ હોય.

ટીકાર્થ:—પ્રથમ યોગસ્થાનથી પ્રારંભીને શ્રેષ્ઠિના અસંખ્યાતમે ભાગે જેટલા આકાશ પ્રદેશ તેટલાં યોગસ્થાન જઈને એટલે અતિક્રમી અતિક્રમીને જે જે આગળનું યોગસ્થાન આવે તે તે યોગસ્થાનમાં પૂર્વયોગસ્થાનની^૧ અપેક્ષાએ સ્પર્ધકો બમણાં બમણાં થાય, તાત્પર્ય એ છે કે પ્રથમ યોગસ્થાનમાં જેટલાં

વૃદ્ધિએ જીવપ્રદેશો હીન હીન સંખ્યાવાળા થતા જાય તો સર્વ પ્રદેશોની સંખ્યા અંતરવર્ગણની અધિકતાથીજ પૂરાય, અને અંતરવર્ગણની અધિકતાએ સ્પર્ધકોની અધિકતા અવસ્ય હોય છે કારણ કે સ્પર્ધકોની ઉત્પત્તિ અંતરવર્ગણનેજ આધીન છે. માટે અંતર સ્પર્ધકો (અંતરવર્ગણના સમુદાય રૂપ) તથા યોગસ્પર્ધકો અધિક વીર્યવાળા જીવમા અધિકજ હોય.

૧ અંતરાલમાં કેટલાંએક યોગસ્થાન છોડીને અંતરે અંતરે

૨ શ્રેષ્ઠસંખ્યેય ભાગ પ્રમાણે યોગસ્થાનથી પાછંલના (પૂર્વના) યોગસ્થાનની.

સ્પર્ધકો છે તેની અપેક્ષાએ શ્રેષ્ઠ્યસંખ્યેયભાગ પ્રમાણુ યોગસ્થાનો ઉલ્લંઘીને આગળના અનંતર યોગસ્થાનમાં બમણાં સ્પર્ધક થાય. પુનઃ પણ તે^૧ યોગસ્થાનથી શ્રેષ્ઠ્યસંખ્યેયભાગ પ્રમાણુ યોગસ્થાનો ઉલ્લંઘીને જે યોગસ્થાન આવે તેમાં પણ બમણાં^૨ સ્પર્ધકો હોય છે એ પ્રમાણુ પુનઃ પુનઃ ત્યાં સુધી કહેવું કે જ્યાં સુધી અંતિમ યોગસ્થાન આવે.

પુનઃ પૂર્વ પૂર્વ યોગસ્થાનની અપેક્ષાએ દ્વિગુણ દ્વિગુણ સ્પર્ધકવાળાં યોગસ્થાનો કેટલાં હોય તે કહે છે—પલ્લાસલ્લિયમાગો ઇતિ= સૂક્ષ્મ અદ્વાપલ્યોપમના અસંખ્યાતમે ભાગે જેટલા સમયો તેટલાં દ્વિગુણવૃદ્ધિસ્પર્ધકવાળાં યોગસ્થાનો હોય પુનઃ નાગાગુણહાણિઠાણાણિ ઇતિ=અનેક પ્રકારનાં જે ગુણ હાનિસ્થાન એટલે દ્વિગુણહાનિ સ્પર્ધક વાળાં યોગસ્થાનો તે પણ પલ્યોપમાસંખ્યેય ભાગવર્તિ સમય પ્રમાણુ હોય છે તે આ પ્રમાણુ:—સર્વોત્કૃષ્ટ યોગસ્થાનથી આરંભીને નીચે નીચે ઉતરતાં જ્યારે શ્રેષ્ઠ્યસંખ્યેય ભાગપ્રમાણુ યોગસ્થાનો ઉલ્લંઘન થાય ત્યારે નીચેના અનંતર યોગસ્થાનને વિષે અંતિમ (સર્વોત્કૃષ્ટ) યોગસ્થાન ગત સ્પર્ધકની અપેક્ષાએ અર્ધાં સ્પર્ધકોની પ્રાપ્તિ થાય છે. ત્યાંથી પુનઃ પણ તેટલાં યોગસ્થાનો અતિક્રાંત થયે છતાં નીચેના અનંતર યોગસ્થાનને વિષે અર્ધાં સ્પર્ધકો થાય, એ પદ્ધતિને અનુસારે ત્યાં સુધી કહેવું કે જ્યાં સુધી જઘન્ય યોગસ્થાન આવે. એ પ્રમાણુ દ્વિગુણહાનિ સ્થાનો તે દ્વિગુણ વૃદ્ધિસ્થાન જેટલાં જ છે. વળી જે આ દ્વિગુણવૃદ્ધિસ્થાનો અથવા દ્વિગુણ હાનિસ્થાનો તે સર્વથી અલ્પ છે.^૪ પુનઃ એક દ્વિગુણ

૧ જેમા બમણા સ્પર્ધક કલા તે યોગસ્થાનથી.

૨ જેમા પ્રથમ બમણા સ્પર્ધક થયાં છે તે યોગસ્થાનગત સ્પર્ધકોથી બમણા પરંતુ પ્રથમ યોગસ્થાન ગત સ્પર્ધકોથી ચાર ગણા.

૩ પ્રથમ દ્વિગુણહાનિ યોગસ્થાનગત સ્પર્ધકોથી અર્ધ, પરંતુ અંતિમ યોગસ્થાન ગત સ્પર્ધકની અપેક્ષાએ ચોથા ભાગે.

૪ પલ્યોપમાસંખ્યેય ભાગવર્તિ સમય પ્રમાણુ માત્ર હોવાથી.

વૃદ્ધિ વા દ્વિગુણ હાનિસ્થાનના અંતરમાં^૧ જે યોગસ્થાનો છે તે અસંખ્ય^૨ ગુણાં છે.

એ પ્રમાણે પરંપરોપનિધા પ્રફૂલ્લા કરીને હવે વૃદ્ધિ પ્રફૂલ્લા કહીએ છીએ.

મૂળ ગાથા ૧૧ મી.

વૃદ્ધી હાણિ ચઝકં, તમ્હાકાલોત્થ અંતિમહીણં
અંતોમુહુત્તમાવલિ, અસંખભાગો ય સેસાણં ॥૧૧॥

ગાથાર્થ:—યોગસ્થાનોની હાનિવૃદ્ધિ ચાર ચાર પ્રકારની છે તેથી અત્રે તે વૃદ્ધિ હાનિઓનો કાળ આ પ્રમાણે છે:—અત્યંતની વૃદ્ધિને હાનિ એ એનો કાળ અત્યુદ્ધૂત^૩ પ્રમાણ છે ને શેષ ત્રણ વૃદ્ધિ હાનિનો કાળ આવલિના અસંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણ છે.

ટીકાર્થ:—વીર્યાન્તરાય કર્મનો ક્ષયોપશમ કોઈ વખતે કંઈ પ્રકારનો ને કોઈ વખતે કંઈ પ્રકારનો થાય છે તેથી તન્નિષ્ઠનભૂત^૪ એવાં યોગસ્થાનો પણ કદાચિત્પ્રવર્ધમાન ને કદાચિત્હીયમાન હોય છે ત્યાં વૃદ્ધિ ચાર પ્રકારની છે તે આ રીતે:—અસંખ્યભાગવૃદ્ધિ, સંખ્યાત ભાગવૃદ્ધિ, સંખ્યગુણવૃદ્ધિ ને અસંખ્યગુણવૃદ્ધિ. એ પ્રમાણે હાનિ પણ ચાર પ્રકારની છે તે આ પ્રમાણે:—અસંખ્ય ભાગ હાનિ, સંખ્ય ભાગ હાનિ, સંખ્ય ગુણ હાનિ, અસંખ્ય ગુણ હાનિ. ઇતિ—જેથી એ

૧ જે દ્વિગુણ વૃદ્ધિ વા હાનિસ્થાનના ગર્ભ ભાગમાં અથવા એક વૃદ્ધિ વા હાનિસ્થાનથી દ્વિતીય વૃદ્ધિ વા હાનિસ્થાન સુધીમાં પકિતબદ્ધ જેટલાં યોગસ્થાન છે તેમાં.

૨ પ્રત્યેક દ્વિગુણ વૃદ્ધિ વા હાનિસ્થાનના અંતરમા અસંખ્ય અસંખ્ય હોવાથી.

૩ તે વીર્યાન્તરાયનો વિચિત્ર ક્ષયોપશમ કારણભૂત છે જેમાં એવાં યોગસ્થાનો.

પ્રમાણે ચાર વૃદ્ધિ હાનિ પ્રવર્તે છે તેથી અત્રે પ્રત્યેક વૃદ્ધિ હાનિનો નિયત કાળ પણ કહેવો જોઈએ. ત્યાં અંતિમ વૃદ્ધિ હાનિનો નિયત કાળ પણ કહેવો જોઈએ. ત્યાં અંતિમ વૃદ્ધિ હાનિ જે અસંખ્ય ગુણ વૃદ્ધિ, ને અસંખ્ય ગુણ હાનિ એ બેનો પ્રત્યેકનો અંતર્મુહૂર્ત કાળ છે, અને શેષ જે પ્રથમની ૩ વૃદ્ધિ ને ૩ હાનિ તેનો કાળ આવલોકના અસંખ્યાતમા ભાગના સમય પ્રમાણનો છે. તાત્પર્ય આ છે કે:—તથાવિધ 'ક્ષયોપશમ વડે વિવક્ષિત યોગસ્થાનથી પ્રતિસમય અસંખ્ય ગુણવૃદ્ધિવાળા યોગસ્થાનમાં જીવ જે વર્તે તે અસંખ્ય ગુણ વૃદ્ધિ, પુનઃ જે ક્ષયોપશમના મંદ મંદતરાદિ ભાવવડે પ્રતિસમય અસંખ્ય ગુણહીનતા વાળા અન્ય અન્ય યોગસ્થાને વર્તે તે અસંખ્ય ગુણહાનિ કહેવાય, પુનઃ તે અસંખ્ય ગુણવૃદ્ધિ અને હાનિ નિરતરપણે ઉત્કૃષ્ટથી અંતર્મુહૂર્ત કાળ સુધી પ્રવર્તે, અને પ્રથમની ત્રણવૃદ્ધિ વા હાનિ ઉત્કૃષ્ટથી આવલોકના અસંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણ કાળ સુધી નિરંતર પ્રવર્તે. પુનઃ જઘન્યથી ચારે પ્રકારની વૃદ્ધિ વા હાનિ એક અથવા બેસમય સુધી પ્રવર્તે.

(ઇતિ વૃદ્ધિ પ્રરૂપણા)

વૃદ્ધિ હાનિનો કાળ એ પ્રમાણે હોય પરંતુ પૂર્વોક્ત વૃદ્ધિ હાનિ વિના તેજ યોગસ્થાનોમાં અવસ્થિતપણે જીવ કેટલાકાકાળ સુધી રહે એ પ્રશ્નનો અવકાશ હોવાથી આશંકા કરીને હવે સમય પ્રરૂપણા કહે છે.

સૂળગાથા ૧૨ મી.

ચરારાજાવદ્વગ-મિત્તો જાવ દુગં તિ સમયાણં ।
પજ્જત્તજ હન્નાઓ, જાવુક્કોસં તિ ઉક્કોસો ॥ ૧૨ ॥

ગાથાર્થ:—પ્રયાપ્ત સૂક્ષ્મનિગોહના જઘન્ય યોગસ્થાનથી

૧ વીર્યાંતરાય કર્મના ક્ષયોપશમ વડે.

સર્વોત્કૃષ્ટ યોગસ્થાન સુધીનાં યોગસ્થાનોનો ઉત્કૃષ્ટ અવસ્થિતકાળ ચારથી આઠ સમય સુધી, અને આઠથી ઉતરતાં યાવત એ સમય સુધીનો છે.

ટીકાથા:—જે વૃદ્ધિની આદિ ચારથી આરંભીને હોય તે અવસ્થિતકાલ નીચાંમક સમયોની ચતુરાદિ વૃદ્ધિ કહેવાય. તે વળી ત્યાં સુધી કહેવી કે જ્યાં સુધી ૮ સમય આવે. અહિંથી આગળ પુનઃ સમયોની હાનિ કહેવી તે પણ ત્યાં સુધી કે જ્યાં સુધી એ સમય આવે. તે ચતુરાદિ વૃદ્ધિ પ્રયાપ્ત સૂક્ષ્મ નિગોદના જઘન્ય યોગસ્થાનથી આરંભીને આઠ સમય સુધી કહેવી. ત્યાંથી આગળ હાનિ કહેવી તે પણ ત્યાં સુધી કે જ્યાં સુધી ઉત્કૃષ્ટ યોગસ્થાન આવે. એ ઉત્કૃષ્ટ અવસ્થિત કાળ કહ્યો. એનો લાવાર્થ આ પ્રમાણે છે:—

સર્વોપવીર્યવંત પર્યાપ્ત^૧ સૂક્ષ્મનિગોદજીવના જઘન્ય યોગસ્થાનથી આરંભીને શ્રેણ્યસંખ્યેયભાગ પ્રમાણુ જે યોગસ્થાનો તે ઉત્કૃષ્ટથી ચાર સમય સુધી અવસ્થિત રહે છે. ત્યાંથી આગળનાં શ્રેણ્યસંખ્યેયભાગ પ્રમાણુ યોગસ્થાનો ઉત્કૃષ્ટથી પાંચ સમય સુધી, તેથી આગળનાં તેટલાંજ યોગસ્થાનો છ સમય સુધી, તેથી આગળનાં તેટલાંજ યોગસ્થાનો સાત સમય સુધી, તેથી આગળનાં તેટલાં યોગસ્થાન આઠ સમય સુધી—તેથી આગળનાં તેટલાં યોગસ્થાન સાત સમય સુધી, તેથી આગળનાં તેટલાં યોગસ્થાન પાંચ સમય સુધી, તેથી આગળનાં તેટલાં યોગસ્થાન ૪ સમય સુધી, તેથી આગળનાં તેટલાં યોગસ્થાન ૩ સમય સુધી ને તેથી આગળનાં શ્રેણ્યસંખ્યેયભાગ પ્રમાણુ અંતિમ યોગસ્થાનો એ સમય સુધી અવસ્થિત^૨ રહે છે.

૧ સર્વ જીવોને અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં (કરણ અપર્યાપ્તઅવસ્થામાં) યોગની અવસ્થા વૃદ્ધિ હોય છે. માટે ચતુરાદિ સમય પ્રરૂપણા પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ નિગોદના જઘન્ય યોગસ્થાનથી કહી.

૨ એક જીવને તેજ યોગસ્થાન એટલા કાળ સુધી નિરંતર વર્તે છે

એ પ્રમાણે યોગસ્થાનોમાં જીવેનો ઉત્કૃષ્ટ અવસ્થાન કાળ કહીને હવે જઘન્ય અવસ્થાન કાળ કહે છે.

મૂળગાથા ૧૩ મી.

एगंसमयं जहन्नं, ठाणाणप्पाणि अट्टसमयाणि ।
उभओ असंखगुणियाणि, समयसोज्जणठाणाणि॥१३॥

ગાથાર્થ:—સર્વ યોગસ્થાનોનો જઘન્ય અવસ્થાનકાળ એક સમય માત્ર છે, અષ્ટસામયિક યોગસ્થાનો અદ્ય છે, અને ઉભય પાર્શ્વવર્ત્તિ એકેક સમય હીન યોગસ્થાનો અસંખ્ય ગુણાં છે.

ટીકાર્થ:—પૂર્વોક્ત સ્વરૂપવાળાં સર્વ યોગસ્થાનોનું જઘન્યથી એક સમય માત્ર અવસ્થાન છે. વળી પણ જે અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મનિગોદ યોગ્ય અસંખ્ય યોગસ્થાનો કે જેનો પૂર્વે કાળનિયમ દર્શાવ્યો નથી તે યોગસ્થાનોની જઘન્યથી અથવા ઉત્કૃષ્ટથી પણ એક સમયની જ સ્થિતિ છે, કારણ કે સર્વ અપર્યાપ્ત જીવે અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં વર્તતા છતા પ્રતિ સમય અસંખ્યગુણ યોગવૃદ્ધિએ વધે છે, તેથી તે યોગસ્થાનોનું અવસ્થાન એક સમયસુધી જ હોય છે.

(ઇતિ સમય પ્રરૂપણા)

એ પ્રમાણે સમયપ્રરૂપણા કરીને હવે એ ચતુઃસામયિકાદિ યોગસ્થાનોનું અદ્યપણહુત્વ કહે છે.

અષ્ટ^૨સામયિક યોગસ્થાનો અદ્ય છે; કારણ કે શેષ સમ્યક્

અથવા તે યોગસ્થાને જીવ એટલા કાળ સુધી ટકી શકે છે તે પછી અવસ્થા યોગાતર થાય

૧ કરણ અપર્યાપ્ત જીવો.

૨ આઠ સમયની સ્થિતિવાળાં તે અષ્ટસામયિક. ઇતિ સર્વત્ર.

સામયિકાદિ યોગસ્થાનોની અપેક્ષાએ અતિ અલ્પ છે માટે—તે અષ્ટ સામયિક યોગસ્થાનોથી પૂર્વોત્તરરૂપ^૧ ઉભયપાર્શ્વવર્તિ સપ્તસામયિક યોગસ્થાનો અસંખ્ય ગુણાં છે, કારણ^૨ કે સ્થિતિ અલ્પ છે માટે, ને એ સપ્તસામયિક યોગસ્થાનો બન્ને બાબુનાં પરસ્પર તુલ્ય સંખ્યાવાળાં છે. તેથી પણ ઉભયપાર્શ્વવર્તિ છસામયિક યોગસ્થાનો અસંખ્ય ગુણાં છે ને સ્વસ્થાને પરસ્પર તુલ્ય છે, તેથી પણ ઉભય પાર્શ્વવર્તિ પંચસામયિક યોગસ્થાનો અસંખ્ય ગુણાં છે ને સ્વસ્થાને પરસ્પર તુલ્ય છે, તેથી પણ ઉભયપાર્શ્વવર્તિ ચતુઃસામયિક યોગસ્થાનો અસંખ્ય ગુણાં છે ને સ્વસ્થાને પરસ્પર તુલ્ય છે. તેથી પણ ત્રિસામયિક^૩ યોગસ્થાનો અસંખ્ય ગુણાં છે, તેથી પણ દ્વિસામયિક યોગસ્થાનો અસંખ્ય ગુણાં છે.

સમયસંજ્ઞાણાણિ ઇતિ—સમયશઃ એટલે અષ્ટ સામયિક યોગસ્થાનોથી એકેક સમય ન્યૂન સ્થિતિવાળાં જે અષ્ટ સામયિક યોગસ્થાનોથી વ્યતિરિક્ત^૪ એવાં સપ્ત સામયિકાદિ યોગસ્થાનો તેનું અલ્પબહુત્વ કહ્યું.

એ પ્રમાણે ચતુઃ સામયિકાદિકે યોગસ્થાનોનું અલ્પ બહુત્વ

૧ ચવમધ્યરૂપ અષ્ટસામયિક યોગસ્થાનોથી પૂર્વભાગવર્તિ^૫ અને અગ્રભાગવર્તિ^૬ એ બન્ને પ્રકારનાં સપ્તસામયિક યોગસ્થાનો તે “ પૂર્વોત્તર રૂપ ઉભયપાર્શ્વવર્તિ સપ્તસામયિક યોગસ્થાનો ” કહેવાય. ઇતિ સર્વત્ર.

૨ અધિક સ્થિતિવાળાં યોગસ્થાનો, અલ્પ હોય ને ન્યૂન સ્થિતિવાળાં યોગસ્થાનો અધિક હોય એ નિયમ હોવાથી.

૩ યોગસ્થાનોની સ્થિતિના ચવનો પૂર્વભાગ ચાર^૭ સમય સુધીનો છે, ને ઉત્તરભાગ જે સમય સુધીનો છે, તેથી ચાર સમય સુધીની સ્થિતિઓ ઉભય પાર્શ્વવર્તિ છે ને ત્રણ તથા જે સમયની સ્થિતિ માત્ર એક ઉત્તર પાર્શ્વવર્તિ જ છે, માટે એ જે સ્થિતિમા ઉઠ^૮ પાડે વર્તિપણુ^૯ તથા સ્વસ્થાને તુલ્યપણુ^{૧૦} કહ્યું નથી.

કેહું અને હવે તે યોગસ્થાનોમાં વર્તતા સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિયાદિ ૧૪ ભવ લેકમાં જઘન્યોત્કૃષ્ટ યોગનું અલ્પબહુત્વ કહે છે.

મૂળ ગાથા ૧૪ મી.

સવ્વત્થોવો જોગો, સાહારણ સુહમપદમસમયમ્મિ
બાયરબિયતિયચરમણ, સન્નપજ્જત્તગજહન્નો ॥૧૪॥

ગાથાર્થ:—સૂક્ષ્મ સાધારણ વનસ્પતિ ભવને પ્રથમ સમયે સર્વથી જઘન્ય (અલ્પ) યોગ હોય, અને બાહર એકેન્દ્રિય, દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય, અસંજિ પચ્ચેન્દ્રિય અને સંજિ પચ્ચેન્દ્રિય એ સાત અપર્યાપ્ત ભવનો અતુલ્યે અસંખ્યગુણો યોગ હોય.

ટીકાર્થ:—અહિં “ અસંખ્ય ગુણ ” એ શબ્દ વારંવાર આવે છે તેનો આગળની ગાથામાંથી સંબંધ કરેલો છે. સૂક્ષ્મલઘ્મિ અપર્યાપ્ત સાધારણ વનસ્પતિભવનો ભવના પ્રથમ સમયે વર્તતાનો જે જઘન્યયોગ તે સર્વથી અલ્પ છે, તેથી ભવપ્રથમસમયે વર્તતા લઘ્મિ અપર્યાપ્તા બાહર એકેન્દ્રિયનો જઘન્યયોગ અસંખ્ય ગુણો છે, તેથી ભવપ્રથમસમયે વર્તતા લઘ્મિઅપર્યાપ્તા દ્વીન્દ્રિય ભવનો જઘન્ય યોગ અસંખ્ય ગુણો હોય, તેથી ભવપ્રથમસમયે વર્તતા લઘ્મિ અપર્યાપ્તા ત્રીન્દ્રિય ભવનો જઘન્યયોગ અસંખ્યગુણો, તેથી ભવ પ્રથમ સમયે વર્તતા લઘ્મિ અપર્યાપ્તા ચતુરિન્દ્રિય ભવનો જઘન્ય યોગ અસંખ્ય ગુણો, તેથી ભવપ્રથમસમયે વર્તતા લઘ્મિ અપર્યાપ્ત અસંજિ પચ્ચેન્દ્રિયનો જઘન્યયોગ અસંખ્ય ગુણો, તેથી ભવપ્રથમ સમયે વર્તતા લઘ્મિઅપર્યાપ્તા સંજિ પચ્ચેન્દ્રિયનો જઘન્યયોગ અસંખ્ય ગુણો હોય છે.

મૂળ ગાથા ૧૫ મી.

આંહિ દુગ્ગક્કોસોસિં, પજ્જત્તજહન્નગેયરે ચ કમા
ઉક્કોસ જહન્નિયરો, અસમત્તિયરે અસંખગુણો ॥૧૫॥

ગાથાર્થ:—તેથી પ્રથમના બે જીવલેહનો^૧ ઉત્કૃષ્ટયોગ તથા જોજ બે પર્યાપ્તાનો જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટયોગ તથા શેષ^૨ અપર્યાપ્ત જીવોનો ઉત્કૃષ્ટયોગ તથા તેજ પર્યાપ્ત જીવોનો જઘન્ય તે ઉત્કૃષ્ટયોગ અનુક્રમે અસંખ્યગુણો છે.

ટીકાર્થ:—અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ અને બાહર એકેન્દ્રિય રૂપ બે પ્રથમના બે જીવલેહ તેનો ઉત્કૃષ્ટયોગ અનુક્રમે અસંખ્યગુણો કથનીય છે, તે આ પ્રમાણે:—લઘ્વિ અપર્યાપ્તક સંજ્ઞિ પન્થેન્દ્રિયના જઘન્યયોગથી લઘ્વિઅપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મનિગોહનો^૩ ઉત્કૃષ્ટ યોગ અસંખ્ય ગુણો, તેથી પણ લઘ્વિઅપર્યાપ્ત બાહર એકેન્દ્રિયનો ઉત્કૃષ્ટ યોગ અસંખ્યગુણો. સિં પજ્જત્તજહનનગેયરેયકમા એટલે એ સૂક્ષ્મ અને બાહર એકેન્દ્રિય પર્યાપ્ત બે જીવલેહનો જઘન્ય અને ઇતર=ઉત્કૃષ્ટ યોગ તે અનુક્રમે અસંખ્યગુણો કહેવો. તે આ પ્રમાણે:—લ૦ અપ૦ બા૦ એકેન્દ્રિયના ઉત્કૃષ્ટ યોગથી પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મનિગોહનો જઘન્ય યોગ અસંખ્યગુણો, તેથી પણ પર્યાપ્ત બાહર એકેન્દ્રિયનો જઘન્ય યોગ અસંખ્યગુણો, તેથી પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મનિગોહનો ઉત્કૃષ્ટ યોગ અસંખ્યગુણો, તેથી પર્યાપ્ત બાહર એકેન્દ્રિયનો ઉત્કૃષ્ટ અસંખ્યગુણો.

ઉક્કોસજહનિયરો અસમત્તિયરે અસંસ્વગુણો ધતિ.

અસમત્ત=અપર્યાપ્ત બે ક્ષીન્દ્રિયાદિ તેને વિષે ઉક્કોસ=ઉત્કૃષ્ટ યોગ અને હ્યરે=ઇતર બે પર્યાપ્ત ક્ષીન્દ્રિયાદિ તેને વિષે જહનન=જઘન્ય તથા હ્યરો=ઉત્કૃષ્ટ યોગ અનુક્રમે અસંખ્ય ગુણો કહેવો તે આ પ્રમાણે:—

પ૦ બા૦ એકેન્દ્રિયના ઉત્કૃષ્ટ યોગથી લ૦ અપ૦ ક્ષીન્દ્રિયનો

૧ સૂક્ષ્મ સાધારણ એકેન્દ્રિય, બાહર એકેન્દ્રિય.

૨ ક્ષીન્દ્રિયાદિ પાત્ર.

૩ સૂક્ષ્મ સાધારણ વનસ્પતિ તેજ સૂક્ષ્મ નિગોહ કહેવાય છે.

ઉત્કૃષ્ટ યોગ અસંખ્યગુણો, તેથી ૬૦ અપ૦ ત્રીન્દ્રિયનો ઉત્કૃષ્ટ યોગ અસંખ્યગુણો, તેથી ૬૦ અપ૦ ચતુરિન્દ્રિયનો ઉત્કૃષ્ટ યોગ અસંખ્યગુણો, તેથી ૬૦ અપ૦ અસંજિ પચેન્દ્રિયનો ઉત્કૃષ્ટ યોગ અસંખ્યગુણો, તેથી ૬૦ અપ૦ સંજિ પચેન્દ્રિયનો ઉત્કૃષ્ટ યોગ અસંખ્યગુણો, તેથી ૫૦ દ્વીન્દ્રિયનો જઘન્ય યોગ અસંખ્યગુણો, તેથી ૫૦ ત્રીન્દ્રિયનો જઘન્ય યોગ અસંખ્યગુણો, તેથી ૫૦ ચતુરિન્દ્રિયનો જઘન્ય યોગ અસંખ્યગુણો, તેથી ૫૦ અસંજિ પચેન્દ્રિયનો જઘન્ય યોગ અસંખ્યગુણો, તેથી ૫૦ સંજિ પચેન્દ્રિયનો જઘન્ય યોગ અસંખ્યગુણો, તેથી ૫૦ દ્વીન્દ્રિયનો ઉ૦ યોગ અસંખ્યગુણો, તેથી ૫૦ ત્રીન્દ્રિયનો ઉ૦ યોગ અસંખ્યગુણો, તેથી ૫૦ ચતુરિન્દ્રિયનો ઉ૦ યોગ અસંખ્ય ગુણો, અત્રે 'પર્યાપ્ત' શબ્દથી સર્વત્ર કરણ પર્યાપ્તા બાણવા.

મૂળગાથા ૧૬ મી.

અમણાનુત્તરગેવિજ્ઞ, ભોગભૂમિગયતદ્વયતણુગેસું ।
કમસો અસંખગુણીઓ, સેસેસુ ય જોગુ ઉક્તોસા ॥૧૬॥

ગાથાર્થ:—અસંજિ, અનુત્તર, ઐવેચક, અકર્મભૂમિગત મનુષ્યતિર્યંચ, તૃતીય દેહધારી એ સર્વમાં અનુક્રમે અસંખ્યગુણુ યોગ હોય, એ સિવાય શેષ ચતુર્ગતિક જીવોમાં ઉત્કૃષ્ટ યોગ અસંખ્યગુણો હોય.

ટીકાર્થ:—અમણત્તિ=અમના ધતિ=એટલે અસંજિમાં યોગ કહેવો તે આ પ્રમાણે:—૫૦ ચતુરિન્દ્રિયના ઉત્કૃષ્ટ યોગથી પર્યાપ્તક અસંજિ પચેન્દ્રિયનો ઉત્કૃષ્ટ યોગ અસંખ્યગુણો, તેથી અનુત્તર વિમાનમાં ઉત્પન્ન થનાર દેવોનો ઉત્કૃષ્ટ યોગ અસંખ્યગુણો, તેથી ઐવેચક દેવોને ઉ૦ યોગ અસંખ્યગુણો, તેથી યુગલિક તિર્યંચ મનુષ્યોનો ઉ૦ યોગ અસંખ્યગુણો, તેથી પણ આહારક શરીરીનો

ઉં યોગ અસંખ્યશુભો, તેથી શેષ દેવ, નારક, તિર્યંચ, મનુષ્યોના
 ઉં યોગ અસંખ્યશુભો. અસંખ્યેય શુભાકાર તે સર્વત્ર સૂક્ષ્મક્ષેત્ર
 ચલ્યોપમના અસંખ્યાતમા ભાગના સમય રાશિપ્રમાણુ બાણવો.
 ગાથામાં તદ્વચતણુનેહું એટલે તૃતિયાતનુ=ત્રીજી દેહ આહારક બા-
 ણુવી. (૧ ઔદારિક, ૨ વૈદિક, ૩ આહારક, ૪ તેજસ, ૫ કાર્મણુ
 એ અનુક્રમથી)

શુભલેહે જન્મ-ચોત્કૃષ્ટ યોગના અદ્યપણહુત્વની સ્થાપના.

૧	લં અપં સૂક્ષ્મ નિગોદનો	જન્મન્યયોગ	અદ્ય
૨	„ „ બાહર એકંદ્રિયનો	„	તેથી અસંખ્યશુભુ
૩	„ „ દીન્દ્રિયનો	„	„
૪	„ „ ત્રીન્દ્રિયનો	„	„
૫	„ „ ચતુર્દિન્દ્રિયનો	„	„
૬	„ „ અસંખિ પંચેન્દ્રિયનો	„	„
૭	„ „ સંખિ પંચેન્દ્રિયનો	„	„
૮	„ „ સૂક્ષ્મ નિગોદનો	ઉત્કૃષ્ટ યોગ	„
૯	„ „ બાહર નિગોદનો	„	„
૧૦	પર્યાં સૂક્ષ્મ નિગોદનો	જન્મન્ય યોગ	„
૧૧	„ બાહર એકંદ્રિયનો	„	„
૧૨	„ સૂક્ષ્મ નિગોદનો	ઉત્કૃષ્ટ યોગ	„
૧૩	„ બાહર એકંદ્રિયનો	„	„
૧૪	લં અપં દીન્દ્રિયનો	ઉત્કૃષ્ટ યોગ	„

૧૫	”	” ત્રીન્દ્રિયનો	ઉત્કૃષ્ટ યોગ	અસંખ્ય ગુણો
૧૬	”	” ચતુરિન્દ્રિયનો	”	”
૧૭	”	” અસંખિ પંચેન્દ્રિયનો	”	”
૧૮	”	” સંખિ-પંચેન્દ્રિયનો	”	”
૧૯		પર્યાં દ્વિન્દ્રિયનો	જઘન્ય યોગ	”
૨૦		” ત્રીન્દ્રિયનો	”	”
૨૧		” ચતુરિન્દ્રિયનો	”	”
૨૨		” અસંખિ પંચેન્દ્રિયનો	”	”
૨૩		” સંખિ પંચેન્દ્રિયનો	”	”
૨૪		” દ્વીન્દ્રિયનો	ઉત્કૃષ્ટ યોગ	”
૨૫		” ત્રીન્દ્રિયનો	”	”
૨૬		” ચતુરિન્દ્રિયનો	”	”
૨૭		” અસંખિ પંચેન્દ્રિયનો	”	”
૨૮		” અનુત્તર દેવનો	”	”
૨૯		” ઐવેયક દેવનો	”	”
૩૦		” યુગલિક તિન્ ૫૦ નો	”	”
૩૧		” આહારક શરીરીનો	”	”
૩૨		” શેષ દેવોનો	”	”
૩૩		” શેષ નારકોનો	”	”

૩૪	„ શેષ તિર્થ્યોનો	ઉત્કૃષ્ટ યોગ	અસંખ્યશુભા
૩૫	„ શેષ મનુષ્યોનો	„	„

ધૃતિ લવલેહે જઘન્યોત્કૃષ્ટ યોગસ્થાનોના અલ્પ બહુત્વની
સ્થાપનાનો ચત્ર.

॥ યોગ સંબંધિ સંક્ષેપ વિગત ॥

યોગ=લવનું સલેશ્ય વીર્ય.

યોગ સંબંધિ પ્રરૂપણામાં ૧૦ અનુયોગનાં નામ:—

૧ અવિભાગ પ્રરૂ૦	૬ અનંતરોપનિધા પ્રરૂ૦
૨ વર્ગીણા પ્રરૂ૦	૭ પરંપરોપનિધા પ્રરૂ૦
૩ સ્પર્ધક પ્રરૂ૦	૮ વૃદ્ધિ પ્રરૂ૦
૪ અન્તર પ્રરૂ૦	૯ સમય પ્રરૂ૦
૫ સ્થાન પ્રરૂ૦	૧૦ લવાલ્પબહુત્વ પ્રરૂ૦

૧ અવિભાગ પ્રરૂપણા.

સર્વોત્કૃષ્ટ યોગને સર્વ શુભદિરૂપ શરૂવડે છેદીછેદીને નિર્વિભાજ્ય
ભાગ કરીએ તો અસંખ્યલોકપ્રદેશપ્રમાણ ભાગ થાય, તેવા નિર્વિ-
ભાજ્ય ભાગને યોગાવિભાગ અથવા વીર્યાવિભાગ કહેવામાં આવે છે.

સર્વજઘન્યવીર્યવાળા સૂક્ષ્મલઘ્નિઅપર્યાપ્તભવપ્રથમ સમયવર્તિ
નિગોદીયા લવને જઘન્યમાં જઘન્ય પણ પ્રત્યેક આત્મપ્રદેશે
અસંખ્યલોકપ્રદેશપ્રમાણવીર્યાવિભાગની પ્રાપ્તિ હોય. ને ઉત્કૃષ્ટ યોગ-
વર્તિ લવને પણ પ્રત્યેક આત્મપ્રદેશે વધુમાં વધુ (ઉત્કૃષ્ટ પદે)
અસંખ્યલોકપ્રદેશપ્રમાણ વીર્યાવિભાગની પ્રાપ્તિ હોય.

અંદિં જઘન્યપદીય અસંખ્યલોકપ્રદેશથી ઉત્કૃષ્ટપદીય અ-
સંખ્ય લોકપ્રદેશ અસંખ્યશુભ બાણવા.

૨ વર્ગણા પ્રરૂપણા.

વર્ગણા પ્રારંભ—અસંખ્યલોકપ્રદેશપ્રમાણ વીર્યાવિભાગથી.

પ્રતિવર્ગણાએવીર્યાવિભાગ—અનુક્રમે અધિકાધિક અસંખ્ય લોકપ્રદેશપ્રમાણ.

પ્રતિવર્ગણામાં જીવપ્રદેશ—ધનલોકાસંખ્યભાગવર્તિ અસંખ્યપ્રતરપ્રદેશપ્રમાણ.

૩ સ્પર્ધકપ્રરૂપણા.

પ્રતિસ્પર્ધકે વર્ગણા—શ્રેણ્યસંખ્યતમભાગ પ્રમાણ.

૪ સ્થાનપ્રરૂપણા.

પ્રતિસ્થાને સ્પર્ધક—શ્રેણ્યસંખ્યતમભાગ પ્રમાણ.

સર્વ યોગસ્થાન— ” ”

૫ અન્તરપ્રરૂપણા.

અન્તરવર્ગણાપ્રારંભ—યોગસ્પર્ધકોતુષ્ટવર્ગણા અગ્રે એક વીર્યાવિભાગાધિકથી.

અન્તરસ્પર્ધકમાં વર્ગણા—અસંખ્યલોકપ્રદેશ પ્રમાણ.

એક યોગસ્થાનમાં અન્તરસ્પર્ધક—યોગસ્પર્ધકતુલ્ય.

૬ અનન્તરોપનિધાપ્રરૂપણા.

પૂર્વ યોગસ્થાનથી પર યોગસ્થાનમાં અંશુલના અસંખ્યતમા ભાગ પ્રમાણ સ્પર્ધકો અધિક છે.

૭ પરપરોપનિધા પ્રરૂપણા.

શ્રેણ્યસંખ્યભાગાતિક્રમે—દ્વિગુણ દ્વિગુણ સ્પર્ધક.

દ્વિગુણવૃદ્ધિયોગસ્થાન—સૂક્ષ્માદ્વાપલ્યોપમના અસંખ્યતમા ભાગ પ્રમાણ.

દ્વિગુણહાનિ સ્થાન—

અપાંતરાલવર્તિ યોગસ્થાન—દ્વિગુણવૃદ્ધિ વા હાનિસ્થાનથી અસંખ્યગુણ.

૮ વૃદ્ધિપ્રકરણા.

જીવને યોગસ્થાનની વૃદ્ધિ હાનિ થાય છે તે આ પ્રમાણે—

૧ અસંખ્યભાગાધિક	} આ ૩ વૃદ્ધિમાંની કોઈ પણ એક વૃદ્ધિમાં એકજીવ ઉત્કૃષ્ટથી આવલ્લીના અસંખ્યાતમા ભાગ સુધી વર્તે.
૨ સંખ્યભાગાધિક	
૩ સંખ્યગુણાધિક	
૪ અસંખ્યગુણાધિક—અત્યુદ્ભૂત સુધી એક જીવમાં વર્તે.	

(ઇતિવૃદ્ધિ)

૧ અસંખ્યભાગ હીન	} આ ૩ હાનિમાંની કોઈ પણ એક હાનિમાં એકજીવ ઉત્કૃષ્ટથી આવલ્લીના અસંખ્યાતમા ભાગ સુધી વર્તે.
૨ સંખ્યભાગ હીન	
૩ સંખ્યગુણ હીન	
૪ અસંખ્યગુણ હીન—આ હાનિ એક જીવમાં ઉત્કૃષ્ટથી એક અત્યુદ્ભૂત સુધી વર્તે.	

(ઇતિહાનિ)

૯ સમય પ્રકરણા.

પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મનિગોહના જઘન્ય યોગસ્થાનથી સંક્ષિપ્તચૈન્દ્રિયના સર્વોત્કૃષ્ટ યોગસ્થાન પર્યન્તનાં સર્વ યોગસ્થાનોને નંબરવાર સ્થાપન કરીએ, ત્યાં પ્રથમ^૧ યોગસ્થાનથી શ્રેણિના અસંખ્યાતમા ભાગ સુધીનાં યોગસ્થાનો ઉત્કૃષ્ટથી આર સમયની સ્થિતિવાળાં છે. ત્યાંથી આગળનાં તેટલાં યોગસ્થાન ઉત્કૃષ્ટથી પાંચ સમયની સ્થિતિવાળાં છે. એ પ્રમાણે આગળ આગળનાં પૂર્વોક્તસંખ્યાપ્રમાણ યોગસ્થાનો અનુક્રમે ૬-૭-૮-૭-૬-૫-૪-૩-ને ૨ સમયની સ્થિતિવાળાં છે. એ કારણથી સર્વ^૨ જઘન્યથી સર્વોત્કૃષ્ટ યોગસ્થાન સુધીનાં સર્વ યોગ-

૧ પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મનિગોહના જઘન્યયોગસ્થાનથી.

૨ પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મનિગોહના જઘન્યયોગસ્થાનથી.

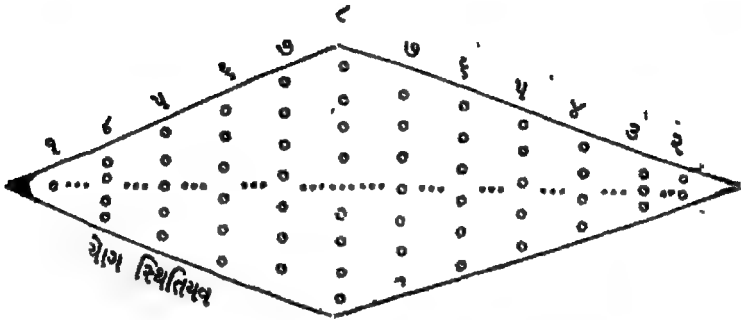
સ્થાનોના ૧૨ વિભાગ પડે છે. તેનાં નામાદિકની સ્થાપના તથા થવાદિ સ્થાપના આ પ્રમાણે:—

	વિભાગનું નામ	યોગસ્થાનની સંખ્યા	સમય સ્થિતિ ઉ૦—૪૦	વિભાગમાં અલ્પ બહુત્વ
૧	એક સામયિક	ત્રેણ્યસંખ્યેય ભાગપ્રમાણ	૧—૧	૧
૨	ચતુઃ સામયિક	„	૪—„	સર્વાધિક
૩	પંચ સામયિક	„	૫—„	અસંખ્યગુણુહીન
૪	ષટ્ સામયિક	„	૬—„	„
૫	સપ્ત સામયિક	„	૭—„	„
૬	અષ્ટ સામયિક	„	૮—„	„
૭	સપ્ત સામયિક	„	૭—„	અસંખ્યગુણુ
૮	પદ્ સામયિક	„	૬—„	„
૯	પંચ સામયિક	„	૫—„	„
૧૦	ચતુઃ સામયિક	„	૪—„	„
૧૧	ત્રિ સામયિક	„	૩—„	„
૧૨	દ્વિ સામયિક	„	૨—„	„

૧ કર્મપ્રકૃતિ અર્થે પ્રથમ વિભાગ સંબંધી અલ્પબહુત્વ દર્શાવેલું નહિ હોવાથી તે પલ્લુ અત્રે દર્શાવ્યું નથી—પુનઃ આ અલ્પબહુત્વ જુદી રીતે દર્શાવ્યું છે. તે શ્રી અંચકારે દર્શાવેલ અલ્પબહુત્વ ક્રમરૂઢકૃતિની સ્થાપનાથી દર્શાવાશે.

(ઇતિ યોગસ્થાનની સામયિક વિભાગ સ્થાપના)

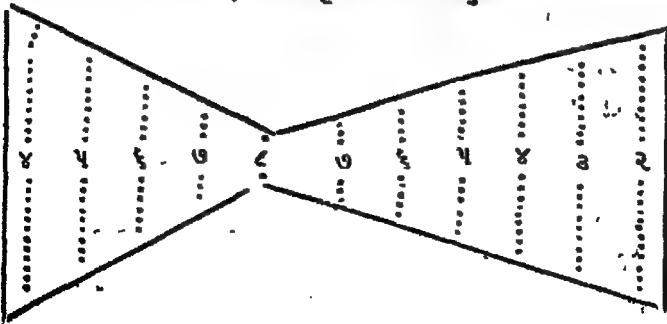
આ. ૧૨ વિભાગાત્મક યોગસ્થાનો સમયાવસ્થાનની હીનાધિકતાની અપેક્ષાએ યવાકૃતિ રૂપ થાય છે. તે યવાકૃતિ આ પ્રમાણે:—

આ યોગસ્થિતિયવની સમજ આ પ્રમાણે:—

યવનો મધ્યભાગ જેમ સ્થૂલ (મોટો) હોય છે તેમ યોગરૂપ યવનો મધ્ય વિભાગ આઠસમય જેવડી ઘોટી સ્થિતિવાળો છે—ને યવની પૂર્વોત્તરરૂપ બન્ને બાજુઓ જેમ હીનહીન છે તેમ યોગરૂપ યવના અષ્ટસમયાત્મક મધ્યવિભાગથી સ્પર્શસામયિકાદિ પૂર્વોત્તર-પાર્શ્વ વિભાગો અનુક્રમે હીનહીન સ્થિતિવાળા છે.

સ્થાપનામાં ૧-૪-૫ વિગેરે ઉર્ધ્વાધો બિંદુઓ સમયસ્થિતિ-દર્શક છે—ને તિર્યગ્બિંદુઓ તે યોગસ્થાન વિભાગની શ્રેણી બાજુવી. યોગસ્થાનોના ૧૧ વિભાગનું અદ્યબહુત્વ ઠમરૂકની આકૃતિએ છે. તે ઠમરૂકની આકૃતિ આ પ્રમાણે:—

આ આકૃતિની સમજ આ પ્રમાણે છે:—

જેમ ડમરૂકનો મધ્યભાગ અતિ અલ્પ (સાંકડો) હોય છે તેમ આ યોગરૂપ ડમરૂકના મધ્યવિભાગરૂપ અષ્ટસામયિક યોગસ્થાનો અલ્પ છે. ને ડમરૂકના પૂર્વોત્તર બન્ને ભાગ જેમ ચઢતા ચઢતા હોય છે તેમ આ યોગરૂપ ડમરૂકના પૂર્વોત્તરપાર્શ્વરૂપ સપ્તસામયિકાદિ વિભાગો અસંખ્યગુણ અસંખ્યગુણ અધિકઅધિક છે, ને બન્ને બાબુનાં સપ્તસામયિક યોગસ્થાનો પરસ્પર સમસંખ્યાવાળાં છે. એ રીતે બન્ને બાબુના યાવત ચતુઃસામયિક યોગસ્થાન વિભાગ સુધીના સર્વ વિભાગ પરસ્પર તુલ્ય છે. તેથી ઉત્તરપાર્શ્વવર્તિ ત્રિસામયિક ને દ્વિસામયિક યોગસ્થાનો અનુક્રમે અસંખ્યગુણ અસંખ્યગુણ છે.

શ્રી અંકારે ૧ સામયિકરૂપ પ્રથમ વિભાગનું અલ્પબહુત્વ દર્શાવ્યું નથી માટે અત્રે ૧૨ વિભાગને સ્થાને ૧૧ વિભાગ જ ગ્રહણ કર્યા છે. પરંતુ હીનસ્થિતિવાળાં યોગસ્થાન અધિક હોય એ નિયમથી એક સામયિક યોગસ્થાનો સર્વથી અધિક સંભવે છે. પછી શ્રી બહુશ્રુત કહે તે સત્ય.

(ઇતિ સમય પ્રરૂપણા.)

૧૦ જીવાલ્પબહુત્વ પ્રરૂપણા.

આ અલ્પબહુત્વ ટીકાર્થમાં ચંત્રરૂપે દાખલ કરેલ છેલાંથી બેવું. તથા ઔદારિકાદિ વર્ગણાનું વર્ણન ને ચંત્રટીકાર્થથી બાબુવું. એ પ્રમાણે સવિસ્તર યોગપ્રરૂપણા કરીને હવે એ યોગવડે જો કરે છે તે કહે છે:—

મૂળગાથા ૧૭ મી.

જોગેહિં તયણુરૂવં, પરિણમઈ ગિન્હિજ્ઞ પંચતણૂં ।
પાડગ્ગે વાલંબઈ, માસાણુ મણત્તણે સ્વંધે ॥ ૧૭ ॥

ગાથાર્થ:—[જીવ] યોગવડે. તદ્વતુસારે પાંચ શરીર પ્રાપ્તિ
પુદ્ગલસ્કંધોને અહંભુ કરીને પાંચ શરીરપણે પરિણુમાવે તથા ભાષા,
ઉચ્ચાસ ને મનપ્રાપ્તિસ્કંધોને તદ્વતુરૂપે અવલંબે.

ટીકાર્થ:—પૂર્વોક્ત સ્વરૂપવાળા યોગવડે જીવ તત્પ્રાપ્તિ
પુદ્ગલસ્કંધોને યથાયોગ અહંભુ કરીને પાંચ શરીરપણે પરિણુમાવે
અર્થાત્ પાંચ શરીરપણે પરિણુમાવે. પુનઃ તે પુદ્ગલોને કેવા પ્રકારે
અહંભુ કરે ? એમ બે પૂછતા હો. તો કહે છે કે તદ્વતુરૂપ=યોગને
અતુરૂપે. તે આ પ્રમાણે—જઘન્યયોગે વર્તતો જીવ અદ્યપરકંધોને
અહંભુ કરે, મધ્યમયોગે વર્તતો મધ્યમ સ્કંધોને અને ઉત્કૃષ્ટયોગે
વર્તતો જીવ ઘણા સ્કંધોને અહંભુ કરે. અંશાંતરે પણ કહ્યું છે કે:—

જોગણુરૂવં જીવા, પરિણામંતીહ ગિન્નિહં દલિયં ॥

અર્થ:—અહિં જીવો યોગને અતુસારે દલિકને અહંભુ કરીને
પરિણુમાવે છે. અથવા તદ્વતુરૂપં માં તત્ શબ્દવડે પાંચ શરીરનો
સંબંધ લઇએ તો તદ્વતુરૂપ=પાંચ શરીરાતુરૂપ એટલે પાંચ શરીર
પ્રાપ્તિપણે પુદ્ગલસ્કંધોને અહંભુ કરે એવો પણ અર્થ આવે.

તથા ભાષા, શ્વાસોચ્ચ્વાસ ને મનોપ્રાપ્તિ પુદ્ગલોને પ્રથમ
અહંભુ કરે, અહંભુ કરીને ભાષાદિપણે પરિણુમાવે, પરિણુમાવીને
તન્નિસર્ગ હેતુ સામર્થ્યવિશેષને ઉત્પન્ન કરવાને અર્થે તે પુદ્ગલસ્કં-
ધોને અવલંબે, તદ્વતુરૂપ તે આલંબનથી ઉત્પન્ન થયું છે, સામર્થ્ય
વિશેષ જેને એવો થયો છતો (તે પુદ્ગલસ્કંધોને) વિસર્જે, અન્યથા
નહિ, તે આ પ્રમાણે:—

જેમ બિલાડો પોતાના અંગને ઉઘર્વે ફેંકવાને અર્થે પ્રથમ

૧ તત્ શરીરપણે પરિણુમાવાની પ્રાપ્તિવાળા.

૨ પ્રથમનો અર્થ પુદ્ગલોનું હિનાધિકાઅહંભુપણું દર્શાવે છે અને
બીજો અર્થ અહંભુ થતા પુદ્ગલોના ભાવિ સંબંધી પ્રાપ્તિ દર્શાવે છે.

સંકેતના મિષથી અવલંબે છે, તદ્દનંતર તેના આલંબનથી ઉત્પન્ન થયેલા સામર્થ્યવાળો થયો છતો તે અંગોને ઉર્ધ્વ ફેંકે છે, અન્યથા ફેંકી શકતો નથી. (કારણ કે) સંસારી જીવોનું વીર્ય દ્રવ્યના નિમિત્તથી જ ઉત્પન્ન થાય છે, એ વચન પ્રમાણ હોવાથી અહીં પણ તેમજ વિચારવું.

અત્રે પ્રશ્ન એ છે કે જીવ યોગવડે તદ્દનુરૂપ પુણ્યલોને ગ્રહણ કરે છે ને અવલંબે છે એમ કહ્યું. ત્યાં કયા પુણ્યલો ગ્રહણ કરવામાં યોગ્ય ને કયા પુણ્યલો ગ્રહણ કરવામાં અયોગ્ય છે. (એ પ્રમાણે શિષ્યના પ્રશ્નનો અવકાશ હોવાથી આશંકા કરીને) ગ્રહણ પ્રાયોગ્ય ને અગ્રહણ પ્રાયોગ્ય પુણ્યલ વર્ગણાઓ કહે છે.

મૂળ ગાથા ૧૮-૧૯-૨૦

પરમાણુ સંખઽસંખાઽ, ણંતપણ્ણા અભવ્વણંતગુણા
સિદ્ધાણંતમાગો, આહારગવગ્ગણા તિતણૂ ॥૧૮॥
અગ્ગહણંતરિયાઽ, તેયગ માસા મણે ય કમ્મેય
ધુવ અધુવ અચ્ચિત્તા, સુન્નાચઽ અંતરેસુપ્પિ ॥૧૯॥
પત્તેગત્તણુસુ વાયર, સુહુમણિગોણ તહા મહાસંધે
ગુણનિપ્પન્નસનામો, અસંખમાગંગુલવગાહો ॥૨૦॥

ગાથાર્થ—પરમાણુ વર્ગણા, સંખ્યાતાણુક વર્ગણા, અસંખ્યાતાણુક વર્ગણા ને અનંતાણુક વર્ગણા, એ સર્વ વર્ગણાઓ જીવને

૧ ઔદારિક, વૈક્રિય, ને આહારક એ ત્રણ વર્ગણાને અંતરાલે અગ્રહણ વર્ગણાઓનો વિસંવાદ હોવાથી અગ્ગહણંતરિયાઽ એ સૂત્ર પૂર્વોક્ત ત્રણ વર્ગણાને અતિક્રમીને રાખેલું છે. યથા આહારસરોરિદિયપજ્જત્તી આણવાણ માસમણે સૂત્રવત્ત ધતિ ચુલ્લિકતાલ્લઃ

અગ્રહણુ પ્રાયોગ્ય છે અને, અલબ્યથી અનંતગુણુ અથવા સર્વ સિદ્ધથી અનંતમાલાગમમાણુ પ્રદેશોની વર્ગણુ તે (જીવને) ત્રણ શરીરપણુ ગ્રહણુ પ્રાયોગ્ય વર્ગણુ છે. ૧૮

તથા અગ્રહણુ વર્ગણુએ કરીને અંતરિત તૈજસ, લાષા, ઉશ્વાસ, મન, અને કાર્મણુ વર્ગણુ છે, તદનંતર ધ્રુવાચિત્ત ને અધ્રુવાચિત્ત વર્ગણુ છે, તદનંતર ચાર શૂન્ય વર્ગણુઓ છે, તે ચાર શૂન્ય વર્ગણુના અંતરાક્ષમાં ને ઉપર ॥ ૧૯ ॥

પ્રત્યેકશરીરિ, બાહરનિગોહ, સૂક્ષ્મનિગોહ, તથા મહાસ્કંધ એ ચાર વર્ગણુઓ છે. એ પ્રત્યેક વર્ગણુઓ ગુણુ નિષ્પન્ન નામવાળી છે. ને પ્રત્યેક વર્ગણુનો અવગાહ અંશુલના અસંખ્યાતમા ભાગ જેટલો છે. ॥ ૨૦ ॥

ટીકાર્થ:—એકેક પરમાણુરૂપ, તથા સંખ્યાત પરમાણુના સમુદાયરૂપ અસંખ્યાત પરમાણુના સમુદાયરૂપ અને અનંત પરમાણુના સમુદાયરૂપ વર્ગણુ હોય છે, ત્યાં એકેક પરમાણુઓ તે પરમાણુ વર્ગણુ. અહિં “ વર્ગણુ ” શબ્દ સમુદાયવાચક છે તેથી એકેક પરમાણુને વિષે જે વર્ગણુ શબ્દ કહ્યો છે તે અનેક^૧ પર્યાયના આદોષની અપેક્ષાએ બાંધવો. જે પુનઃ પરમાણૂનામૂર્ત્વર્ગણા પરમાણુ-વર્ગણા=પરમાણુઓની વર્ગણુ (પરમાણુનો સમુદાય) તે પરમાણુ વર્ગણુ એવી વ્યુત્પત્તિ કરીએ તો જગતમાં જેટલા પરમાણુઓ છે તેટલા સર્વ પરમાણુનો સમુદાય તે પરમાણુ વર્ગણુ એમ પ્રાપ્ત થાય, ને તેમ હોતે છતે અસંખ્ય માર્ગગુલવગાહો=વર્ગણુની અવગાહના

૧ પરમાણુ સ્વતઃ એક હોવાથી પરમાણુમાં સમુદાયીપણુનો અભાવ છે માટે સમુદાય વાચક વર્ગણુ શબ્દને પરમાણુ સાથે સંયુક્ત કરવો અનુચિત છે તો “ પરમાણુ વર્ગણુ ” એમ કહેવું કેમ ધટે? આ શંકાના ઉત્તરમાં જણાવ્યું છે કે પરમાણુમાં અનેક પ્રયોગોનો સંપાત (જેમા અનેક પર્યાયો આવિર્ભાવ થઇ શકે તેવી યોગ્યતાનો સહભાવ) હોવાથી વર્ગણુ શબ્દ પરમાણુ

અંશુલના અસંખ્યાતમા ભાગ જેટલી હોય. એ સૂત્ર વિરોધવાળું થાય, કારણ કે એકેક પરમાણુઓ સર્વલોકમાં રહેલા હોવાથી. (અવગાહના સર્વલોક પ્રમાણ થાય. ઇતિ શેષઃ)

તથા જે પરમાણુનો સમુદાય તે દ્વિપ્રદેશસ્કંધવર્ગણા, ત્રણ પરમાણુનો સમુદાય તે ત્રિપ્રદેશસ્કંધવર્ગણા, ચાર પરમાણુનો સમુદાય તે ચતુષ્પ્રદેશસ્કંધવર્ગણા એવી રીતે ત્યાં સુધી કહેવું કે જ્યાં સુધી સંખ્યાતવર્ગણાઓ થાય. તથા અસંખ્યાત પરમાણુના સમુદાયરૂપ અસંખ્ય વર્ગણાઓ કહેવી, કારણ કે અસંખ્યાતના અસંખ્ય ભેદ છે. ત્યાંથી આગળ અનંતપરમાણુના સમુદાયરૂપ અનંતવર્ગણાઓ કહેવી, કારણ કે અનંતના અનંતભેદ છે.

મૂળથી આરંભીને એ સર્વ વર્ગણાઓ અદ્ય પરમાણુવાળી અને સ્થૂલ પરિણામી હોવાથી જીવને અગ્રહણ પ્રાયોગ્ય, અને અનંતાનંત પરમાણુવાળી કેટલીક વર્ગણાઓ અહણપ્રાયોગ્ય, ને કંઈક અગ્રહણપ્રાયોગ્ય છે. ત્યાં અભવ્યથી અનંતગુણ અથવા સિદ્ધથી અનંતમે ભાગે જેટલા પરમાણુ તેના સમુદાયવાળા જે સ્કંધો તે આહારસ્વગ્ન ઇતિ=આહારણ કરવું તે આહાર અથવા અહણ કહેવાય અને આહાર એવ આહારકઃ એ વ્યુત્પત્તિથી અહણ તેજ આહારકને તતપ્રાયોગ્યવર્ગણા તે આહારક વર્ગણા એટલે અહણપ્રાયોગ્યવર્ગણા હોય છે.

સાથે સંયુક્ત કરી “પરમાણુ વર્ગણા” કહી શકાય આ ભાવાર્થને શ્રી યશોવિજય વાચકવર તો એમ કહે છે; કે વર્ગણાયોગ્યત્વમાદાય—પરમાણુમાં વર્ગણાપણે પરિણામવાની યોગ્યતા હોવાથી તે યોગ્યતાને અહણ કરીને “પરમાણુ વર્ગણા” એમ કહી શકાય. શ્રી દેવેન્દ્રસુરિવર્ય તો એકજ પરમાણુને પરમાણુ વર્ગણા કહેતા નથી પરંતુ સર્વ પરમાણુના સમુદાયમાં વર્ગણા શબ્દ કહે છે માટે ત્યાં આ પ્રશ્નનો અવકાશ ન હોય.

૧ એકેક પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ અસંખ્ય વર્ગણા, પરંતુ તજ્જનતીયરૂપ વર્ગણુ અસંખ્ય નહિ, તજ્જનતીયરૂપ સમાન વર્ગણા અનંત છે.

એ વર્ગજ્ઞાઓ અહણ પ્રાયોગ્ય કહી, તો કયા^૧ વિષયને અંગે અહણ પ્રાયોગ્ય છે તે કહે છે તિત્તવૃધતિ—ઔદારિક વૈકિંચે ને ઔદારિક એ ત્રણ શરીરના વિષયમાં પૂર્વોક્ત વર્ગજ્ઞાઓ અહણપ્રાયોગ્ય છે, પુનઃ એ અહણપ્રાયોગ્યવર્ગજ્ઞાઓ પણ અઅહણપ્રાયોગ્ય વર્ગજ્ઞાઓ વડે અંતરિત (આંતરાવાળી) છે તે આ પ્રમાણે:—

અભવ્યથી અનંતશુણ્ય અને સિદ્ધથી અનંતમા ભાગ જેટલા પરમાણુઓના સમુદાયરૂપ જે વર્ગજ્ઞા ઔદારિક શરીરને નિબધન કરવા માટે અહણ પ્રાયોગ્ય છે તે જઘન્ય વર્ગજ્ઞા કહેવાય. તેથી એક પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ બીજી અહણપ્રાયોગ્યવર્ગજ્ઞા, તેથી બે પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ ત્રીજી અહણપ્રાયોગ્યવર્ગજ્ઞા, એ પ્રમાણે એકેકે પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ વર્ગજ્ઞાઓ ત્યાં સુધી કહેવી કે જ્યાં સુધી ઔદારિકશરીરઅહણપ્રાયોગ્ય ઉત્કૃષ્ટ વર્ગજ્ઞા થાય, જઘન્ય વર્ગજ્ઞાથી ઉત્કૃષ્ટ વર્ગજ્ઞા વિશેષાધિક છે, તે વિશેષ પણ તેજ જઘન્યવર્ગજ્ઞાના અનંતમા ભાગ જેટલો છે.

તથા ઔદારિક શરીર અહણપ્રાયોગ્ય ઉત્કૃષ્ટ વર્ગજ્ઞાથી એક પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ વર્ગજ્ઞા તે અઅહણપ્રાયોગ્યજઘન્યવર્ગજ્ઞા, તેથી એક પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ બીજી અઅહણપ્રાયોગ્ય વર્ગજ્ઞા. એ પ્રમાણે એકેકે પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ વર્ગજ્ઞાઓ ત્યાં સુધી કહેવી કે જ્યાં સુધી ઉત્કૃષ્ટ અઅહણપ્રાયોગ્યવર્ગજ્ઞા થાય, જઘન્ય અઅહણપ્રાયોગ્યવર્ગજ્ઞાથી ઉત્કૃષ્ટઅઅહણપ્રાયોગ્યવર્ગજ્ઞા^૨ અનંતશુણી છે, ને શુણ્યાકાર તે અભવ્યથી અનંતશુણ્ય અથવા સિદ્ધથી અનંતમા ભાગપ્રમાણુ જાણવો.^૪ ઔદારિકની અપેક્ષાએ ઘણાં

૧ કયા શરીરને યોગ્ય અહણ પ્રાયોગ્ય છે ? ઇતિ પ્રશ્ન.

૨ તેજ—તે ઔદારિક પ્રાયોગ્યજ. ઇતિ અર્થતઃ સર્વજ.

૩ જઘન્ય વર્ગજ્ઞામાં જેટલા પરમાણુ છે તેથી ઉત્કૃષ્ટ વર્ગજ્ઞા સ્કંધમાં અનંતશુણ્ય પરમાણુ છે. ઇતિ સર્વજ.

૪ જઘન્યવર્ગજ્ઞાગત અનંત પરમાણુને અભવ્યથી અનંતશુણ્યા પરમાણુ વડે શુણ્યતા જેટલા પરમાણુ થાય તેટલા પરમાણુ ઉત્કૃષ્ટ વર્ગજ્ઞામાં છે. ઇતિ સર્વજ.

પરમાણુઓવડે નિષ્પન્ન હોવાથી અને સૂક્ષ્મ પરિણામીપણું હોવાથી એ વર્ગણાઓ આહારિક પ્રત્યે અગ્રહણપ્રાયોગ્ય છે-વૈક્રિયની અપેક્ષાએ એ વર્ગણાઓમાં અદ્ય પરમાણુપણું અને સ્પૃહ પરિણામીપણું હોવાથી એ વર્ગણાઓ વૈક્રિયદેહપ્રત્યે પણ અગ્રહણપ્રાયોગ્ય ન છે. એ પ્રમાણે 'આગળ કહેવાતી અગ્રહણપ્રાયોગ્ય વર્ગણાના સંબંધમાં પણ વિચારવું.

તથા અગ્રહણ પ્રાયોગ્ય ઉત્કૃષ્ટ વર્ગણાથી એક પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ જે વર્ગણા તે વૈક્રિયશરીરપ્રાયોગ્યજઘન્યવર્ગણા, તેથી જે પરમાણુવધિક સ્કંધરૂપ વર્ગણા તે વૈક્રિયશરીર પ્રાયોગ્ય બીજી વર્ગણા. એ પ્રમાણે એકેક પરમાણુવધિક સ્કંધરૂપ વૈક્રિય શરીરના સંબંધમાં ગ્રહણ પ્રાયોગ્ય વર્ગણાઓ ત્યાં સુધી કહેવી કે જ્યાં સુધી વૈક્રિયગ્રહણપ્રાયોગ્યઉત્કૃષ્ટવર્ગણા થાય, વૈક્રિયપ્રાયોગ્યજઘન્યવર્ગણાથી ઉત્કૃષ્ટ વર્ગણા વિશેષાધિક છે. ને વિશેષ પણ તેજ જઘન્ય વર્ગણાના અનંતમા ભાગ પ્રમાણુ છે.

તથા વૈક્રિય શરીર પ્રાયોગ્ય ઉત્કૃષ્ટ વર્ગણાથી એક પરમાણુવધિક સ્કંધરૂપ જઘન્ય અગ્રહણપ્રાયોગ્યવર્ગણા, તેથી જે પરમાણુવધિક સ્કંધરૂપ બીજી અગ્રહણ પ્રાયોગ્ય વર્ગણા એ પ્રમાણે એકેક પરમાણુવધિક સ્કંધરૂપ અગ્રહણપ્રાયોગ્યવર્ગણા ત્યાં સુધી કહેવી કે જ્યાં સુધી ઉત્કૃષ્ટ અગ્રહણ પ્રાયોગ્ય વર્ગણા થાય. જઘન્ય અગ્રહણ પ્રાયોગ્ય વર્ગણાથી ઉત્કૃષ્ટ અગ્રહણ પ્રાયોગ્ય વર્ગણા અનંત ગુણી છે. ગુણાકાર પૂર્વવત.

તે ઉત્કૃષ્ટ અગ્રહણ પ્રાયોગ્ય વર્ગણાથી એક પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ જે વર્ગણા તે આહારક શરીર પ્રાયોગ્ય જઘન્ય વર્ગણા, તેથી જે પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ આહારક શરીર ગ્રહણ પ્રાયોગ્ય

૧ કાર્મણ વર્ગણાથી પૂર્વની અગ્રહણપ્રાયોગ્યવર્ગણા સુધી.
૨ અભવ્યથી અનંતગુણ અથવા સર્વ સિદ્ધથી અનંતમા ભાગ નેટલો.

વર્ગજ્ઞાઓ ત્યાં સુધી કહેવી કે જ્યાં સુધી આહારકશરીર અહંજ્ઞ પ્રાયોગ્ય ઉત્કૃષ્ટવર્ગજ્ઞા થાય. જઘન્યઅહંજ્ઞપ્રાયોગ્યવર્ગજ્ઞાથી ઉત્કૃષ્ટ અહંજ્ઞપ્રાયોગ્યવર્ગજ્ઞા વિશેષાધિક છે, અને વિશેષ તેજ જઘન્ય વર્ગજ્ઞાના અનંતમા ભાગ જેટલો છે.

આહારકપ્રાયોગ્યઉત્કૃષ્ટવર્ગજ્ઞાથી એક પરમાણુ અધિક સ્કન્ધ રૂપ જે અઅહંજ્ઞપ્રાયોગ્યવર્ગજ્ઞા તે જઘન્ય, તેથી એક પરમાણુ અધિક સ્કન્ધરૂપ અઅહંજ્ઞપ્રાયોગ્ય બીજી વર્ગજ્ઞા. એ પ્રમાણે એકેક પરમાણુ અધિક સ્કન્ધરૂપ અઅહંજ્ઞપ્રાયોગ્યવર્ગજ્ઞાઓ ત્યાં સુધી કહેવી કે જ્યાં સુધી ઉત્કૃષ્ટઅઅહંજ્ઞપ્રાયોગ્યવર્ગજ્ઞા થાય. જઘન્યઅઅહંજ્ઞપ્રાયોગ્યથી ઉત્કૃષ્ટઅઅહંજ્ઞપ્રાયોગ્યવર્ગજ્ઞા અનંતશુભી છે. શુભાકાર પૂર્વવત્

અહિં ચૂષ્ણિકાર વિગેરે ઔદારિક-વૈક્રિય-આહારક શરીર અહંજ્ઞપ્રાયોગ્યવર્ગજ્ઞાને અંતરાલે અઅહંજ્ઞવર્ગજ્ઞાઓ સ્વીકારતા નથી પરંતુ શ્રી જીનલદ્રગણિક્ષમાશ્રમજ્ઞ વિગેરે પૂર્વાચાર્યોએ સ્વિકારેલી હોવાથી તેમના અભિપ્રાયથી અત્રે પણ અઅહંજ્ઞવર્ગજ્ઞાઓ પ્રતિપાદન કરી.

આહારક શરીરનેઅઅહંજ્ઞપ્રાયોગ્યઉત્કૃષ્ટવર્ગજ્ઞાથી એક પરમાણુ અધિક સ્કન્ધરૂપ તેજસ શરીર પ્રાયોગ્યજઘન્યવર્ગજ્ઞા છે, તેથી જે પરમાણુ અધિક સ્કન્ધરૂપ તેજસશરીર પ્રાયોગ્ય દ્વિતીય વર્ગજ્ઞા, તેથી ત્રણ પરમાણુ અધિક સ્કન્ધરૂપ તેજસ શરીર પ્રાયોગ્ય તૃતીય વર્ગજ્ઞા, એ પ્રમાણે એકેક પરમાણુ અધિક સ્કન્ધરૂપ તેજસ શરીર પ્રાયોગ્યવર્ગજ્ઞા ત્યાં સુધી કહેવી કે જ્યાં સુધી તેજસ પ્રાયોગ્યઉત્કૃષ્ટવર્ગજ્ઞા થાય. જઘન્યવર્ગજ્ઞાથી ઉત્કૃષ્ટવર્ગજ્ઞા વિશેષાધિક છે, ને વિશેષ તેજ જઘન્યવર્ગજ્ઞાના અનંતમા ભાગ જેટલો છે.

તેજસ શરીર પ્રાયોગ્ય ઉત્કૃષ્ટવર્ગજ્ઞાથી એક પરમાણુ અધિક

સ્કંધરૂપ જઘન્યઅગ્રહણ પ્રાયોગ્યવર્ગણા, તેથી બે પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ દ્વિતીયઅગ્રહણ પ્રાયોગ્યવર્ગણા, એ પ્રમાણે એકેક પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ અગ્રહણ પ્રાયોગ્યવર્ગણાઓ ત્યાં સુધી કહેવી કે જ્યાં સુધી ઉત્કૃષ્ટ અગ્રહણ પ્રાયોગ્યવર્ગણા થાય. જઘન્યઅગ્રહણ પ્રાયોગ્યથી ઉત્કૃષ્ટઅગ્રહણ પ્રાયોગ્યવર્ગણા અનંતગુણી છે ગુણાકાર પૂર્વવત્.

અગ્રહણપ્રાયોગ્યઉત્કૃષ્ટવર્ગણાથી એક પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ ભાષાપ્રાયોગ્ય જઘન્યવર્ગણા, તેથી બે પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ ભાષાપ્રાયોગ્ય દ્વિતીયવર્ગણા, એ પ્રમાણે એકેક પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ વર્ગણાઓ ત્યાં સુધી કહેવી કે જ્યાં સુધી ભાષાપ્રાયોગ્ય ઉત્કૃષ્ટવર્ગણા થાય. જઘન્યભાષાપ્રાયોગ્યવર્ગણાથી ઉત્કૃષ્ટ ભાષા પ્રાયોગ્યવર્ગણા વિશેષાધિક છે, ને વિશેષ તેજ જઘન્યવર્ગણાના અનંતમા ભાગ જેટલો છે.

ભાષાપ્રાયોગ્ય ઉત્કૃષ્ટવર્ગણાથી એક પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ અગ્રહણપ્રાયોગ્ય જઘન્યવર્ગણા, તેથી બે પરમાણુ અધિક અગ્રહણ પ્રાયોગ્ય દ્વિતીયવર્ગણા. એ પ્રમાણે એકેક પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ અગ્રહણ પ્રાયોગ્યવર્ગણાઓ ત્યાં સુધી કહેવી કે જ્યાં સુધી ઉત્કૃષ્ટ અગ્રહણ પ્રાયોગ્ય થાય. જઘન્યથી ઉત્કૃષ્ટ અગ્રહણવર્ગણા અનંત ગુણ છે. ગુણાકાર પૂર્વવત્.

ઉત્કૃષ્ટ અગ્રહણ પ્રાયોગ્યવર્ગણાથી એક પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ જઘન્યઉશ્વાસપ્રાયોગ્યવર્ગણા છે, તેથી બે પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ ઉશ્વાસપ્રાયોગ્ય દ્વિતીયવર્ગણા, એ પ્રમાણે એકેક પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ ઉશ્વાસપ્રાયોગ્ય વર્ગણાઓ ત્યાં સુધી કહેવી કે જ્યાં સુધી ઉત્કૃષ્ટ ઉશ્વાસપ્રાયોગ્યવર્ગણા થાય. જઘન્યથી ઉત્કૃષ્ટવર્ગણા વિશેષાધિક છે. ને વિશેષ તેજ જઘન્યવર્ગણાનો અનંતમા ભાગ છે.

...ઉશ્વાસપ્રાયોગ્ય ઉત્કૃષ્ટવર્ગણાથી એક પરમાણુ અધિક સ્કંધ-

રૂપ જઘન્ય અગ્રહણપ્રાયોગ્યવર્ગણા, તેથી જે પરમાણુ અધિક દ્વિતીય અગ્રહણપ્રાયોગ્યવર્ગણા. એ પ્રમાણે એકેક પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ વર્ગણાઓ ત્યાં સુધી કહેવી કે જ્યાં સુધી ઉત્કૃષ્ટ અગ્રહણપ્રાયોગ્યવર્ગણા થાય, જઘન્યથી ઉત્કૃષ્ટ અગ્રહણવર્ગણા અનંત-શુણી છે. શુણીકાર પૂર્વવત.

તે ઉત્કૃષ્ટ અગ્રહણ પ્રાયોગ્યવર્ગણાથી એક પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ જઘન્ય મનઃપ્રાયોગ્યવર્ગણા, તેથી જે પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ દ્વિતીય મનઃપ્રાયોગ્યવર્ગણા. એ પ્રમાણે એકેક પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ મનઃપ્રાયોગ્યવર્ગણાઓ ત્યાં સુધી કહેવી કે જ્યાં સુધી ઉત્કૃષ્ટ મનઃપ્રાયોગ્યવર્ગણા થાય. જઘન્યથી ઉત્કૃષ્ટવર્ગણા વિશેષાધિક છે, ને વિશેષ તેજ જઘન્યવર્ગણાનો અનંતમો ભાગ છે. અહિં જીવો જે પુદ્ગલદ્રવ્યોને સત્યાદિ મનોરૂપણે પરિણુમાવી આલંબીને વિસર્જે છે તે મનઃપ્રાયોગ્ય વર્ગણા.

તે ઉત્કૃષ્ટ મનઃ પ્રાયોગ્ય વર્ગણાથી એક પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ જઘન્ય અગ્રહણ પ્રાયોગ્ય વર્ગણા, તેથી જે પરમાણુ અધિક દ્વિતીય અગ્રહણ પ્રાયોગ્ય વર્ગણા. એ પ્રમાણે એકેક પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ વર્ગણાઓ ત્યાં સુધી કહેવી કે જ્યાં સુધી ઉત્કૃષ્ટ અગ્રહણ વર્ગણા પ્રાયોગ્ય થાય. જઘન્યથી ઉત્કૃષ્ટ અગ્રહણ વર્ગણા અનંત-શુણી છે. શુણીકાર પૂર્વવત.

તે ઉત્કૃષ્ટ અગ્રહણ પ્રાયોગ્ય વર્ગણાથી એક પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ પ્રથમ જઘન્ય કર્મપ્રાયોગ્ય વર્ગણા. અહિં જીવો જે પુદ્ગલ દ્રવ્યોને જ્ઞાનાવરણાદિરૂપણે પરિણુમાવે છે તે કર્મપ્રાયોગ્ય વર્ગણા. તેથી જે પરમાણુ અધિકસ્કંધરૂપ દ્વિતીય કર્મપ્રાયોગ્ય વર્ગણા. એ પ્રમાણે એકેક પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ કર્મપ્રાયોગ્ય વર્ગણાઓ ત્યાં સુધી કહેવી કે જ્યાં સુધી ઉત્કૃષ્ટ કર્મપ્રાયોગ્ય વર્ગણા થાય. જઘન્યથી ઉત્કૃષ્ટ વર્ગણા વિશેષાધિક છે, ને વિશેષ તેજ જઘન્ય વર્ગણાનો અનંતમો ભાગ છે.

ગાથામાં^૧ શાસ્ત્ર મળે ચ એ પ્રમાણે ચ=ચ કાર અત્રે અનુકત સમુચ્ચયાર્થવાળો હોવાથી બાષાવર્ગાણાનંતર અગ્રહણ વર્ગાણાંતરિત એવી ઉશ્વાસ વર્ગાણા નાંખવી, કે જે પ્રથમ કહેવાઈ ગઈ છે.

તથા ગાથામાં કર્મ્મે ચ એમાં ચ શબ્દ સમુચ્ચયાર્થવાળો છે. હવે ઔદારિક વર્ગાણાઓના વર્ણાદિ કહેવાય છે. ત્યાં ઔદારિક શરીર પ્રાયોગ્યવર્ગાણાઓ અનંતાનંત પરમાણુવાળી-પાંચ વર્ણુ, બે ગંધ, પાંચ રસ, ને આઠ સ્પર્શયુક્ત છે. એ પ્રમાણે વૈક્રિય ને આહારક વર્ગાણાઓ પણુ નાંખવી. તેજસ વર્ગાણાઓ પાંચ વર્ણુ-બે ગંધ, પાંચ રસ, ને આર સ્પર્શ, એ ૧૬^૨ ગુણુ યુક્ત છે. ત્યાં મૃદુ લઘુ એ બે અવસ્થિત સ્પર્શ છે, અને બીજા બે સ્પર્શ સિંગ્ધ-ઉબ્ણ, સિંગ્ધ-શિત, રૂક્ષ-ઉબ્ણ, અથવા રૂક્ષ-શીત હોય. એ પ્રમાણે બાષા-શ્વાસ-મનોવર્ગાણા ને કાર્મણુ વર્ગાણાઓ પણુ નાંખવી.

તથા ઔદારિક વર્ગાણા^૩ સર્વથી અલ્પ પ્રદેશોવાળી છે. તેથી વૈક્રિયપ્રાયોગ્ય વર્ગાણાઓ^૪ અનંતગુણુ પ્રદેશોવાળી છે. તેથી આહારક

૧ મૂળ ગાથામાં શ્વાસોશ્વાસ વર્ગાણાનું નામ દર્શાવ્યું નથી. માટે ટીકાકાર મહારાજ કહે છે કે ચ કારપદને અનુકતસમુચ્ચયાર્થરૂપ એટલે નહિ કહેલા અર્થને ગ્રહણ કરવાવાળો ગણીને શ્વાસોશ્વાસ વર્ગાણા મૂળ અંશકારે સૂચવી છે.

૨ એક પરમાણુમાં ૧ વર્ણુ, ૧ ગંધ, ૧ રસ, ને ૨ સ્પર્શ એ ૫ ગુણુ એક સમયમાં (સમકાલે) વ્યક્તભાવે વર્તે છે, ને યોગ્યતાભાવે ૫ વર્ણુ ૨ ગંધ ૫ રસ ને ૮ સ્પર્શ એ ૧૬ ગુણુ છે. એક સ્કંધમાં અનેક વર્ણાદિ ગુણુવાળા બિન્ન બિન્ન પરમાણુઓ હોવાથી જ સ્કંધમાં ૧૬ અથવા ૨૦ ગુણુ હોઈ શકે. પરંતુ ધ્યાનમાં રાખવા યોગ્ય છે કે કર્કશાદિ સ્પર્શ પરમાણુમાં કોઈ પણ સમયે પરિવર્તનાથી પણુ વ્યક્તભાવે ન હોય. એ સ્પર્શો દ્વિત તથાવિધ બાદર સ્કંધોમાં જ હોય, ને તે સ્પર્શ સ્કંધપરિણામી જ નાંખવા.

૩ શેષ વૈક્રિયાદિ વર્ગાણાઓથી.

૪ ગ્રહણુ પ્રાયોગ્ય ઉત્કૃષ્ટવર્ગાણાગત પ્રદેશરાશીથી અનંતગુણુ અમ-

વર્ગણા અનંતગુણ પ્રદેશવાળી છે. તેથી તૈજસ વર્ગણા અનંતગુણ પ્રદેશવાળી છે. એ પ્રમાણે ભાવા, ઉપવાસ, મન ને કાર્મણ વર્ગણાઓ પણ અનુક્રમે અનંતગુણ અનંતગુણ પ્રદેશવાળી કહેવી.

ધ્રુવ મધુવ ઇત્યાદિ=કર્મ પ્રાયોગ્ય ઉત્કૃષ્ટ વર્ગણાથી અનંતર દ્રુવાચિત્ત દ્રવ્યવર્ગણા, તેથી અનંતર અધ્રુવાચિત્ત વર્ગણા, તેથી આગળ સુજ્ઞાચર ઇતિ=ચાર દ્રુવશૂન્યવર્ગણાઓ છે, ને એ ચાર દ્રુવશૂન્યવર્ગણાના અંતરાલમાં ને ઉપર અનુક્રમે પ્રત્યેકશરીર-વર્ગણા-આહરનિગોહવર્ગણા-સૂક્ષ્મનિગોહવર્ગણા-ને ઉપર મહાસ્કંધ વર્ગણા છે, તે આ પ્રમાણે-પ્રથમ દ્રુવશૂન્યવર્ગણાની ઉપર પ્રત્યેક શરીરવર્ગણા, દ્વિતીય દ્રુવશૂન્યવર્ગણાની ઉપર આહરનિગોહ વર્ગણા, ત્રીજી દ્રુવશૂન્યવર્ગણાની ઉપર સૂક્ષ્મનિગોહ વર્ગણા, તથા ચતુર્થ દ્રુવશૂન્યવર્ગણાની ઉપર મહાસ્કંધવર્ગણા છે.

ત્યાં કર્મપ્રાયોગ્યઉત્કૃષ્ટવર્ગણાથી આગળ એક પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ જઘન્યદ્રુવાચિત્તદ્રવ્યવર્ગણા, તેથી બે પરમાણુ અધિક સ્કંધ રૂપ દ્વિતીય દ્રુવાચિત્તદ્રવ્યવર્ગણા. એ પ્રમાણે એકેકે પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ દ્રુવાચિત્તદ્રવ્યવર્ગણાઓ ત્યાં સુધી કહેવી કે જ્યાં સુધી ઉત્કૃષ્ટ દ્રુવાચિત્તદ્રવ્યવર્ગણા થાય. દ્રુવાચિત્ત દ્રવ્યવર્ગણા તે કહેવાય કે જે લોકને વિષે સર્વદા પ્રાપ્ત હોય તે આ પ્રમાણે-અનંતદ્રુવાચિત્તદ્રવ્યવર્ગણાઓમાંથી કોઈ વર્ગણા ઉત્પન્ન થાય છે તો કોઈ વિનાશ પામે છે. એ રીતે સર્વ વર્ગણાઓનો ઉત્પત્તિ વિનાશભાવ ચાલુ છે, પરંતુ કોઈ પણ કાળે આ લોકે એ વર્ગણાઓવડે રહીત થવાનો નથી. પુનઃ એ વર્ગણાઓ જીવો વડે કદાપિ પણ અહવાય નહિ તેથી અચિત્તપણું બાણુ.

‘જીવના સંખ્યે ઔદારિકાદિ શરીરવત્ સચિત્તપણું’ પણ

હંણુ વર્ગણાઓ અંતરે અંતરે હોવાથી ઔદારિક વર્ગણાની અપેક્ષાએ વૈક્રિય વર્ગણામાં અનંતગુણ પ્રદેશ હોય. ઇતિ સર્વત્ર.

૧ જેમ ઔદારિક શરીરને જીવના સંખ્યથી પણ કથંચિત્ (સર્વથા

કથયિત્ હોય છે. જઘન્ય મુવાચિત્ત વર્ગણાથી ઉત્કૃષ્ટ મુવાચિત્ત વર્ગણા અનંતશુભી છે. શુભાકાર સર્વ જીવરાશીથી અનંતશુભરાશિ પ્રમાણુ જાણવો.

તેથી એક પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ જઘન્યઅમુવાચિત્તદ્રવ્ય વર્ગણા, તેથી બે પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ દ્વિતીય અમુવાચિત્તદ્રવ્ય વર્ગણા. એ પ્રમાણુ એકેક પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ વર્ગણાઓ ત્યાં સુધી કહેવી કે જ્યાં સુધી ઉત્કૃષ્ટઅમુવાચિત્તદ્રવ્ય વર્ગણા થાય. અમુવાચિત્તદ્રવ્યવર્ગણા તે કહેવાય કે જેમાંની કોઈ વર્ગણાઓ કદાચિત્ દોકને વિષે હોય ને કદાચિત્ ન હોય. આથી એ વર્ગણાઓને 'સાન્તર નિરન્તરા પણુ કહેવાય છે. જઘન્ય વર્ગણાથી ઉત્કૃષ્ટ વર્ગણા અનંતશુભ છે. શુભાકાર સર્વ જીવથી અનંતશુભ રાશિ પ્રમાણુ.

તેથી એક પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ જઘન્ય પ્રથમ મુવ શૂન્યવર્ગણા, બે પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ દ્વિતીય પ્રથમ મુવશૂન્ય વર્ગણા. એ પ્રમાણુ એકેક પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ પ્રથમ મુવશૂન્ય વર્ગણાઓ ત્યાં સુધી કહેવી કે જ્યાં સુધી ઉત્કૃષ્ટ પ્રથમ મુવશૂન્ય વર્ગણા થાય. મુવશૂન્યવર્ગણા તે કહેવાય કે જે વર્ગણાઓ કોઈપણ કાળે દોકમાં ઉપલબ્ધ ન હોય; ફક્ત ઉપરની વર્ગણાઓનું બાહુલ્ય.

નહિ) સચિત્તપણું હોય છે, પરંતુ સર્વથા સચિત્તપણું નહિ, તેમ આ વર્ગણાઓને પણ જો જીવનો સંબંધ હોય તો કથયિત્ સચિત્તપણું કહેવાય પરંતુ જીવનો સંબંધ જ નહિ તો કથયિત્ સચિત્તપણું તે પણ કેમ સંભવે અર્થાત્ જીવ સંબંધાભાવે આ વર્ગણાઓ સર્વદા અચિત્તજ છે.

૧ આ વર્ગણાઓમા જે એકાત્તરવૃદ્ધિની પ્રાપ્તિ તે કોઈ કોઈ કાળે મુટી જાય છે. તેથી વર્ગણાગત એકાત્તરવૃદ્ધિના અતુલ્યમંથા અન્તર પડી જાય છે. ત્યારે એ વર્ગણાઓ સાન્તરપણુ પ્રાપ્ત હોય છે.

૨ અહિં પ્રથમ શબ્દ ઉત્તરવર્ગણાની અપેક્ષાએ નહિ પરંતુ મૂળવર્ગણાપેક્ષાએ જાણવો, તેમજ દ્વિતીય ઇત્યાદિ શબ્દ આગળ મૂળ મુવશૂન્યવર્ગણા માટેજ જાણવો.

જણાવવાને અર્થેજ પ્રરૂપણા માત્ર કરાય છે. જઘન્ય વર્ગણાથી ઉત્કૃષ્ટ વર્ગણા અનંતશુણ્ય છે ને શુણ્યાકાર સર્વ જીવથી અનંતશુણ્ય રાશિ પ્રમાણુ બાણવો.

તેથી એક પરમાણુઅધિકસ્કંધરૂપ જઘન્ય પ્રત્યેકશરીરિદ્રવ્ય-વર્ગણા. તેથી એ પરમાણુઅધિક સ્કંધરૂપ દ્વિતીય પ્રત્યેકશરીરિદ્રવ્યવર્ગણા. એ પ્રમાણુ એકેક પરમાણુઅધિક સ્કંધરૂપવર્ગણાઓ ત્યાં સુધી કહેવી કે જ્યાં સુધી ઉત્કૃષ્ટ પ્રત્યેકશરીરિદ્રવ્યવર્ગણા થાય. હવે આ પ્રત્યેક શરીરિદ્રવ્યવર્ગણા કઈ ? તે કહીએ છીએ— પ્રત્યેક શરીરિજીવોનાં યથાસંભવ ઔદારિકાદિ શરીર નામકર્મને વિષે પ્રત્યેકમાં વિશ્વસા પરિણામથી એકઠા થયેલા જે સર્વજીવથી અનંતશુણ્ય પુદ્ગલો તે પ્રત્યેક શરીરિદ્રવ્યવર્ગણા કહેવાય. જઘન્ય-વર્ગણાથી ઉત્કૃષ્ટવર્ગણા અસંખ્યશુણી બાણવી, ને શુણ્યાકાર સૂક્ષ્મ-ક્ષેત્રપદ્ધતિપદ્ધતિ અસંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણુ બાણવો. જે એમ પૂછતા હો કે તે કેવી રીતે સમભાય ? તો કહીએ છીએ કે—અત્રે જોગાપચરિયસં એ વચનથી સર્વ પણ્યકર્મપ્રદેશનો ઉપચય અર્થાત્ સમૂહ યોગથીજ થાય છે, તેથી જઘન્ય યોગ વર્તે છે તે જઘન્ય કર્મપ્રદેશોપચય થાય, ને ઉત્કૃષ્ટયોગે ઉત્કૃષ્ટ પ્રદેશોપચય થાય, ને જઘન્યયોગસ્થાનથી ઉત્કૃષ્ટ યોગસ્થાન (પ્રત્યેક શરીરિતુ) સૂક્ષ્મ-

૧ જે જીવને જેટલા શરીર નામકર્મના પદ્ધતિ સંભવે તેટલા શરીર નામકર્મને વિષે.

૨ સ્વ સ્વભાવથી.

૩ અત્રે ઉપચય તે હીનાધિક સંખ્યાવાળા પ્રદેશોનો સંસુદાય.

૪ પ્રથમ યોગસ્થાનથી દ્વિતીય યોગસ્થાન અસંખ્યલોકપ્રદેશપ્રમાણુ વિશેષાધિક છે. દ્વિતીય યોગસ્થાનથી તૃતીય યોગસ્થાન પણ તેટલુંજ વિશેષાધિક છે. એ વક્તવ્યના પ્રથમ અર્થોતરથી દર્શાવેલી છે, તે પ્રમાણુ સર્વ યોગસ્થાનો અનુક્રમે અસંખ્યવિશેષાધિકતા છે, તો એક પ્રત્યેક શરીરિજીવપ્રાયોગ જઘન્ય યોગસ્થાનથી પ્રત્યેક શરીરિપ્રાયોગ્ય ઉત્કૃષ્ટ યોગસ્થાન સૂક્ષ્મક્ષેત્રપદ્ધતિપદ્ધતિ સંખ્યા પ્રમાણુ સંભવે આ અસંખ્ય-વિશેષશુણ્યપણું વીર્ય સંજોગી છે, પરંતુ સ્પર્ધક સંજોગી નહિ. તથા શકે

ક્ષેત્રપદ્યોપમાસંખ્યેય ભાગ પ્રમાણ ગુણાકારવાળું હોય છે તેથી અધિક નહિ. તેથી જઘન્ય કર્મપ્રદેશોપચયથી ઉત્કૃષ્ટ પ્રદેશોપચય સૂક્ષ્મક્ષેત્રપદ્યોપમાસંખ્ય ભાગ ગુણાકારવાળોજ પ્રાપ્ત થાય પરંતુ અધિક નહિ, અને પ્રત્યેક શરીરિદ્રવ્યવર્ગાણા પણ તદાશ્રિત હોવાથી જઘન્ય પ્રત્યેકશરીરિદ્રવ્યવર્ગાણાથી ઉત્કૃષ્ટ પ્રત્યેક શરીરિદ્વિદ્રવ્યવર્ગાણા પણ સૂક્ષ્મ ક્ષેત્રપદ્યોપમાસંખ્યેય ભાગ ગુણાકાર જેટલીજ હોય.

તેથી અનંતર એક પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ જઘન્ય દ્વિતીય^૧ ધ્રુવશૂન્યવર્ગાણા, તેથી એ પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ બીજી દ્વિતીય ધ્રુવશૂન્યવર્ગાણા, એ પ્રમાણે એકેક પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ દ્વિતીય ધ્રુવશૂન્યવર્ગાણા ત્યાં સુધી કહેવી કે ત્યાં સુધી ઉત્કૃષ્ટ દ્વિતીય ધ્રુવશૂન્યવર્ગાણા થાય. જઘન્યવર્ગાણાથી ઉત્કૃષ્ટ વર્ગાણા અસંખ્યાત ગુણી છે. ને ગુણાકાર^૨ અસંખ્ય લોક પ્રદેશ પ્રમાણુ જાણવો.

શાય કે યોગસ્થાન ગત અંતરો અસંખ્યલોકપ્રદેશપ્રમાણુ છે, તેથી પૂર્વ યોગસ્થાનથી પર યોગસ્થાન અસંખ્યલોકપ્રદેશના ગુણાકાર જેટલું છે, ને એ પ્રમાણે પ્રત્યેક શરીરના પ્રથમ યોગસ્થાનથી પ્ર૦ શ૦ નું બીજું યોગસ્થાન અસંખ્યલોક (પ્રદેશ) ગુણુ છે, તો પ્ર૦ શ૦ નું ઉત્કૃષ્ટ યોગસ્થાન તે પોતાના જઘન્ય યોગસ્થાનથી સ૦ હે૦ પદ્યો૦ ના અસંખ્યાતમા ભાગ જેટલુંજ કેમ હોય ? અહિં સમજવાનું એ છે કે અનંતરો અસંખ્યલોક વર્ગાણાત્મક હોવાથી પરંપર યોગસ્થાનો અસંખ્યલોકગુણાકારે ન સંભવે, કારણ કે પ્રથમ યોગસ્થાનગત અંતિમવર્ગાણાગત વીર્ધાવિભાગોથી દ્વિતીય યોગસ્થાનની સર્વ જઘન્યવર્ગાણા વા સર્વોત્કૃષ્ટવર્ગાણા અસંખ્યલોકપ્રદેશપ્રમાણુ અધિક સંભવે, પરંતુ અસંખ્યલોકપ્રદેશગુણુ ન સંભવે તેથી એક યોગસ્થાનથી બીજું યોગસ્થાન અસંખ્યલોકપ્રદેશપ્રમાણુ વિગ્રેપાધિક છે. (પરંતુ અસંખ્યલોકગુણકારે નથી.) માટે પ્ર૦ શ૦ નું ઉ૦ યોગસ્થાન સ્વજઘન્યથી સ૦ હે૦ પ૦ ના અસંખ્યાતમા ભાગ ગુણાકાર જેટલું કહ્યું તે ઘટી શકે છે. (આ બાબ્બા ગણિત સમજનારને સુગમ છે.)

૧ ચાર ધ્રુવશૂન્ય વર્ગાણામાંની બીજી.

૨ અસંખ્ય લોકાકાશના પ્રદેશપ્રમાણુ.

તેથી એક પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ જઘન્યબાહરનિગોદ વર્ગણુ, તેથી બે પરમાણુ અધિક દ્વિતીય બાહરનિગોદવર્ગણુ, એ પ્રમાણે એકેક પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ બાહરનિગોદવર્ગણુઓ ત્યાં સુધી કહેવી કે જ્યાં સુધી ઉત્કૃષ્ટ બાહરનિગોદવર્ગણુ થાય. હવે આ બાહરનિગોદવર્ગણુ કયું ? તે કહીએ છીએ—બાહરનિગોદ જીવોના આહારિક, તેજસ, ને કાર્મણુ એ ત્રણ નામકર્મને વિષે પ્રત્યેકે સર્વ જીવથી અનંતગુણુ જે પુણ્યલો વિશ્રસા પરિણામ વડે એકત્ર થઈ મલે છે (એટલે નિગોદીયા જીવના એ ત્રણ શરીરને આશ્રિત થઈને રહે છે પરંતુ નિગોદીયો જીવ અહણુ કરતો નથી.) તે બાહરનિગોદવર્ગણુ કહેવાય. તથા કંઈક બાહરનિગોદજીવોને જો કે અદ્યકાળ સુધી વૈક્રિય^૧ ને આહારક શરીર નામકર્મ^૨ પણ (અપર્યાપ્તાવસ્થામાં) સત્તામાં સંભવે છે તો પણ પ્રથમ^૩ સમયથી જ તે બે નામકર્મની ઉદ્વલના^૪ થતી હોવાથી અત્યંત અસાર છે માટે અત્રે તે બે ઉદ્વલનામકર્મની વિવક્ષા કરી નથી. જઘન્ય બાહર નિગોદવર્ગણુથી ઉત્કૃષ્ટ બાહરનિગોદવર્ગણુ અસંખ્યાત ગુણી છે. તે ગુણાકાર સૂક્ષ્મક્ષેત્રપદ્યાસંખ્યભાગ પ્રમાણુ બાણુવો. અહિં^૫

૧ જે જીવો પ્રથમ વાક નામકર્મનો ખંધ કરીને મરણુ પામી બાહર સાધારણુ વનસ્પતિકાયપણે ઉત્પન્ન થાય, તે જીવોને બાહરનિગોદ ભવમાં પણ વૈક્રિય નામકર્મની સત્તા હોય. તેમજ જે અપ્રમત્ત મુનિઓ અપ્રમત્ત ગુણુ-સ્થાને આહારક નામકર્મનો ખંધ કર્યો હોય ને પુનઃ પ્રગાદના વણ, થકી સાતમા ગુણુસ્થાનથી પડતાં યાવત પ્રથમ ગુણુસ્થાને આવી કાળ કરીને બાહરનિગોદમાં ઉત્પન્ન થાય તો બાહરનિગોદ જીવમાં પણ (અપર્યાપ્તાવસ્થામાં) આહારક કર્મની સત્તા સંભવે.

૨ આહારક સંપત્તકની ઉદ્વલના વાસ્તવિક રીતે અવિરતિપણાના પ્રથમ સમયથી હોય છે પરંતુ ઉદ્વલનાકાળ પદ્યોપમાના અસંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણુ હોવાથી બાહર નિગોદમાં પણ ભવ પ્રથમ સમયથી ઉદ્વલના પ્રતિપન્ન બાવની અપેક્ષાએ હોય છે.

૩ વક્ષ્યમાણુ સંક્રમકરણુ વિશેષ:

૪ ગુણાકાર સંખ્યામાં.

સુક્તિ પ્રત્યેક શરીરિદ્રવ્યવર્ગણામાં જે રીતે કંઠી છે તે પ્રમાણે જ વિચારવી.^૧

તેથી એક પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ જઘન્ય તૃતીયધ્રુવશૂન્ય-વર્ગણા, તેથી બે પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ બીજી તૃતીયધ્રુવશૂન્ય-વર્ગણા, એ પ્રમાણે એકેક પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ વર્ગણાઓ ત્યાં સુધી કહેવી કે જ્યાં સુધી ઉત્કૃષ્ટ તૃતીયધ્રુવશૂન્યવર્ગણા થાય, જઘન્ય તૃતીયધ્રુવશૂન્યવર્ગણાથી ઉત્કૃષ્ટ તૃતીયધ્રુવશૂન્યવર્ગણા અસંખ્યાત ગુણી છે. તે ગુણાકાર આ પ્રમાણે—અંશુલમાત્ર ક્ષેત્રમાં રહેલા આકાશ પ્રદેશની રાશીનો આવલિકાના અસંખ્યાતમા ભાગના સમય પ્રમાણ વર્ગમૂલ કરતાં તેમાં જે અંતિમ વર્ગમૂલરૂપ જેટલા આકાશપ્રદેશો થાય તેના પણ અસંખ્યાતમા ભાગ જેટલા આકાશ-પ્રદેશના રાશિપ્રમાણ અત્રે ગુણક રાશિ જાણવો.

તેથી એક પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ જઘન્ય સૂક્ષ્મનિગોઢવર્ગણા, બે પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ દ્વિતીય સૂક્ષ્મનિગોઢવર્ગણા, એ પ્રમાણે એકેક પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ સૂક્ષ્મનિગોઢવર્ગણાઓ ત્યાં સુધી કહેવી કે જ્યાં સુધી ઉત્કૃષ્ટ સૂક્ષ્મનિગોઢવર્ગણા થાય. આ સૂક્ષ્મનિગોઢવર્ગણા પણ અર્થથી બાહરનિગોઢવર્ગણાવત્ જાણવી. જઘન્યવર્ગણાથી ઉત્કૃષ્ટવર્ગણા અસંખ્યગુણી છે તે ગુણકરાશિ આવલિકાના અસંખ્યાતમા ભાગના સમય પ્રમાણ જાણવો, કારણ કે સૂક્ષ્મનિગોઢ જીવોના જઘન્યયોગસ્થાનથી ઉત્કૃષ્ટ યોગસ્થાન આવ-

૧ બાહરનિગોઢ પ્રાયોગ્ય જઘન્ય યોગસ્થાનથી બાહરનિગોઢ પ્રાયોગ્ય ઉત્કૃષ્ટ યોગસ્થાન ક્ષેત્રપત્યોપમના અસંખ્યાતમા ભાગના ગુણાકાર જેટલું છે. તેથી જઘન્યશરીર નામકર્મ પ્રદેશરાશિથી ઉત્કૃષ્ટ શરીર નામકર્મ પ્રદેશરાશિ ક્ષેત્રપત્યોપમાસંખ્યેય ભાગ ગુણાકાર જેટલી જ છે. પરંતુ વિશેષ એ છે કે પ્રત્યેક શરીરિ પ્રાયોગ્ય યોગસ્થાનોથી બાહરનિગોઢ પ્રાયોગ્ય યોગસ્થાનો અદ્ય હોવાથી પ્રત્યેક શરીરિ પ્રાયોગ્ય ગુણકરાશિથી બાહરનિગોઢ પ્રાયોગ્ય ગુણકરાશિ પણ અદ્ય જાણવો.

લોકાના અસંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણુ ગુણાકારવાળું છે, અધિક નહિ, તથા કર્મપ્રદેશોપચય વૃદ્ધિ યોગને આધીન છે, ને કર્મપ્રદેશોપચય વૃદ્ધિને આધીન સૂક્ષ્મનિગોદવર્ગણુ છે તે હેતુથી.

તેથી એક પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ જઘન્ય ચતુર્થ મુવશૂન્ય-વર્ગણુ, બે પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ દ્વિતીય ચતુર્થ મુવશૂન્યવર્ગણુ, એ પ્રમાણુ એકેક પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ વર્ગણુઓ ત્યાં સુધી કહેવી કે જ્યાં સુધી ઉત્કૃષ્ટ ચતુર્થ મુવશૂન્યવર્ગણુ થાય. જઘન્ય વર્ગણુથી ઉત્કૃષ્ટવર્ગણુ અસંખ્યાતગુણી છે, ગુણકરાશિ પ્રતર સંખ્યેય ભાગવર્તિ અસંખ્ય શ્રેણી પ્રદેશ પ્રમાણુ બાબુવાં.

તેથી એક પરમાણુ અધિક સ્કંધરૂપ જઘન્યમહાસ્કંધવર્ગણુ, બે પરમાણુઅધિકસ્કંધરૂપ દ્વિતીયમહાસ્કંધવર્ગણુ એ પ્રમાણુ એકેક પરમાણુઅધિકસ્કંધરૂપ વર્ગણુઓ ત્યાં સુધી કહેવી કે જ્યાં સુધી ઉત્કૃષ્ટમહાસ્કંધવર્ગણુ થાય. મહાસ્કંધવર્ગણુ તે છે કે જે પુદ્ગલ-સ્કંધો વિશ્રસાપરિણામવડે ટંકકૂટપર્વતાદિને આશ્રિત રહેલા છે. જઘન્યમહાસ્કંધવર્ગણુથી ઉત્કૃષ્ટસ્કંધવર્ગણુ અસંખ્યગુણી છે, તેને

૧ ધનીકૃત લોકના એકપ્રતરના અસંખ્યાતમે ભાગે અસંખ્ય સૂચી-શ્રેણી છે તેના પ્રદેશરાશિ પ્રમાણુ

૨ આ વર્ગણુથી પૂર્વની પ્રત્યેક શરીરિ વિગેરે વર્ગણુઓ જે ઔદ્ધારિક નામકર્માંદિ કર્મસ્કંધને આશ્રિત છે તે કર્મસ્કંધોની અપેક્ષાએ આ વર્ગણુ કૂટ પર્વતાદિ જેવા મ્હોટા સ્કંધોને આશ્રિત હોવાથી આ વર્ગણુનું નામ મહાસ્કંધવર્ગણુ—અથવા કોષ્ટ કળે આ વર્ગણુમાંની કોષ્ટ પણુ એક વર્ગણુના, (૩૫) એક સ્કંધમાંથી વિશ્રસા પરિણામ વડે પ્રથમ સમયે ઉધ્વધિલોકાંતદીર્ઘ દંડ, બીજે સમયે કપાટ, ત્રીજે સમયે મંથન, ચતુર્થ સમયે અંતરપૂર્તિ, પંચમ સમયે અંતરસંહાર, ૫૬ સમયે મંથનસંહાર, સાતમે સમયે કપાટ સંહાર ને આઠમે સમયે સ્વભાવસ્થ થાય છે. એ પ્રમાણુ ઔદરાજપ્રમાણુ અચિત મહાસ્કંધ પણુ પરિણુમતી હોવાથી આ વર્ગણુનું નામ મહાસ્કંધવર્ગણુ.

૩ ટંક=શુદ્ધિગિરિ. કૂટ=શીખર. પર્વત=પૃથ્વહિંગિરિ.

શુભકરાશિ પદ્યોપમના અસંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણ છે. ત્યારે જગતમાં ત્રસણવો અધિક હોય છે, ત્યારે આ મહાસ્કંધવર્ગણાઓ અલ્પ હોય છે. ને ત્રસણવો અલ્પ હોય છે, ત્યારે મહાસ્કંધવર્ગણાઓ અધિક હોય છે. ૧ એ વસ્તુ સ્વભાવજ છે.

આ પરમાણુવર્ગણાથી પ્રારંભીને યાવત્ મહાસ્કંધવર્ગણા સુધીની સર્વે વર્ગણાઓ ગુણાણિષ્ફળણસનામ એટલે શુભ કરીને પ્રાપ્ત થયું છે સ્વનામ તે જેને એવી શુભનિષ્પન્નસ્વનામવાળી છે (અર્થાત્ એ સર્વે વર્ગણાઓનાં નામ શુભસંસ્કરે.) તે આ પ્રમાણે—^૨એકેક (છુટા) પરમાણુઓ તે પરમાણુવર્ગણાઓ, જે જે પરમાણુની

૧ સક્ષમક્ષેત્રપદ્યોપમના અસંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણ ઇતિ અનુવૃત્તિ.

૨ ત્રસણવની અધિકતાએ મહાસ્કંધવર્ગણાનું અલ્પત્વ, ને ત્રસણવની અલ્પતાએ મહાસ્કંધવર્ગણાનું અધિકપણ, એમાં અનાદિ જગતસ્થિતિ એજ હેતુ છે. અથવા એવાજ કુચરતી નિયમ છે. ઇતિ તાત્પર્ય.

૩ કર્મપ્રકૃતિ તથા પંચસંગ્રહે પણ પરમાણુવર્ગણાના અર્થમાં સર્વ પરમાણુને બિન્ન બિન્ન વર્ગણા શબ્દ સંયુક્ત કર્યો છે. એજ પ્રમાણે દ્વિપરમાણુ આદિ સર્વ વર્ગણા કહી છે. જેથી તાત્પર્ય એ નીકળે છે કે પરમાણુરૂપવર્ગણા અનંત છે. દ્વિપરમાણુરૂપવર્ગણાઓ પણ અનંત છે, ઇત્યાદિ. પરંતુ કર્મસંગ્રહમાં તો સર્વ પરમાણુના સંગ્રહ અર્થમાં પરમાણુ વર્ગણા કહી છે. સર્વ દ્વિપરમાણુસ્કંધોના સંગ્રહમાં દ્વિપરમાણુવર્ગણા કહી છે અર્થાત્ પરમાણુવર્ગણા એક છે પણ અનંત નહિ. દ્વિપરમાણુવર્ગણા એક ને સ્કંધ અનંત, ત્રિપરમાણુરૂપવર્ગણા એકજ પરંતુ સ્કંધ અનંત આ પ્રમાણે કહેલું છે. આ વક્તવ્યતામાં તક્ષાવત એજ કે કર્મસંગ્રહ ટીકાકાર મહારાજ દ્વિપરમાણુરૂપ અનંત સ્કંધોને એકજ દ્વિપરમાણુવર્ગણા કહે છે, ત્યારે શ્રી મદ્વયગિરિજી મહારાજ દ્વિપરમાણુરૂપ અનંત સ્કંધો, તે દ્વિપરમાણુરૂપ અનંત વર્ગણાઓ કહેવાય એમ કહે છે, આ અર્થમાં સ્કંધ ને વર્ગણા એ બે શબ્દમાં વિશેષતાનો અભાવ થાય છે, કારણ કે જે દ્વિપરમાણુરૂપ એક સ્કંધ તેજ દ્વિપરમાણુરૂપ એક વર્ગણા થાય છે. આ સંબંધી અધિક ચર્ચા અત્રે

(દ્વયણુકસ્કંધની) વર્ગણાઓ તે દ્વિપરમાણુવર્ગણાં એ પ્રમાણે નો-

હિયત નથી. તત્ત્વ શ્રીળહુશ્રુતગમ્ય. તથા અપેક્ષાપૂર્વક વિચારતાં બન્ને વાત અવિરોધિ સમજાય છે. વિચારવા યોગ્ય માત્ર એ વાતજ છે તે આ પ્રમાણે—શ્રી મહાયગિરિજા મહારાજના કથનમાં સ્કંધ અને વર્ગણાની અવિ-રોધતા અને શ્રી દેવેન્દ્રસુરિવર્ધના કથનમાં સ્કંધ અને વર્ગણામાં વિશેષતા રહે છે.

પુનઃ શ્રી વિશેષાવશ્યક મહાભાષ્યે.

इह सजातीयसमुदायोवर्गणा, समूहो, वर्गः, राशिः, इति-
पर्यायाः ततश्च समस्त लोकाकाशप्रदेशवर्तिनामेकैकपरमाणूनां
समुदायएकावर्गणा ततः समस्तलोकवर्तिनां द्विप्रदेशिकस्कंधानां
द्वितीयावर्गणा. ततः समस्तानामपि त्रिप्रदेशिकस्कंधानां तृतीया
वर्गणा, चतुष्प्रदेशिकानां चतुर्थी. पंचप्रदेशिक स्कंधानां पंचमी
इत्यादि.

અમે વર્ગણા સુદ સજાતીય સમુદાયની અપેક્ષાએ કહેલો હોવાથી સર્વ પરમાણુઓનો સંગ્રહ પરમાણુ નામવાળો એકજ વર્ગણામાં થાય છે, ને દ્વિપરમાણુરૂપ એકજ વર્ગણામાં સર્વ દ્વીપ્રદેશિકસ્કંધોનો સંગ્રહ થાય છે—એ સર્વ વર્ણુન કર્મગ્રંથને અનુસંગત છે. તથા જે સ્વરૂપ કંધકે બિન્ન-તાવાળું છે. તે આ પ્રમાણે—

પરમાણુથી પ્રારંભીને યાવત્ અનંતપ્રદેશિકસ્કંધ સુધીની અનંતવર્ગણાઓ ઔદારિકદેહને અમહણુપ્રાયોગ્ય છે, તદ્દનંતર એકેક પરમાણુઅધિકસ્કંધવાળી અનંતવર્ગણાઓ ઔદારિકદેવમહણુપ્રાયોગ્ય છે. તદ્દનંતર એકેક પરમાણુ અધિકસ્કંધવાળી અનંતવર્ગણાઓ પુનઃ ઔદારિકદેહને અમહણુપ્રાયોગ્ય છે. તદ્દનંતર એકેક પરમાણુઅધિક સ્કંધવાળી અનંતવર્ગણાઓ વૈકિયદેહને અમહણુ પ્રાયોગ્ય છે તદ્દનંતર એકેક પરમાણુ અધિકસ્કંધવાળી અનંતવર્ગણાઓ વૈકિયદેહને મહણુપ્રાયોગ્ય છે. તદ્દનંતર એકેક પરમાણુઅધિકસ્કંધરૂપ અનંતવર્ગણાઓ પુનઃ વૈકિયને અમહણુપ્રાયોગ્ય છે. એ પ્રમાણે જીવને

મોની સાર્થકતા રૂપે સમજાય છે.

અહણુપ્રાયોગ્ય આઠે વર્ગજીઓને ત્રણ ત્રણ રૂપથી કહેતાં ૨૪ વર્ગજી થાય. તે આ પ્રમાણે :—

૧ ઔદારિક અઅહણુપ્રાયોગ્ય વ૦	૧૩ ભાષા અઅહણુપ્રાયોગ્ય વ૦
૨ ઔદારિક અહણુપ્રાયોગ્ય વ૦	૧૪ ભાષા અહણુપ્રાયોગ્ય વ૦
૩ ઔદારિક અઅહણુપ્રાયોગ્ય વ૦	૧૫ ભાષા અઅહણુપ્રાયોગ્ય વ૦
૪ વૈક્રિય અઅહણુપ્રાયોગ્ય વ૦	૧૬ ઉચ્ચાસ અઅહણુપ્રાયોગ્ય વ૦
૫ વૈક્રિય અહણુપ્રાયોગ્ય વ૦	૧૭ ઉચ્ચાસ અહણુપ્રાયોગ્ય વ૦
૬ વૈક્રિય અઅહણુપ્રાયોગ્ય વ૦	૧૮ ઉચ્ચાસ અઅહણુપ્રાયોગ્ય વ૦
૭ આહારક અઅહણુપ્રાયોગ્ય વ૦	૧૯ મન અઅહણુપ્રાયોગ્ય વ૦
૮ આહારક અહણુપ્રાયોગ્ય વ૦	૨૦ મન અહણુપ્રાયોગ્ય વ૦
૯ આહારક અઅહણુપ્રાયોગ્ય વ૦	૨૧ મન અઅહણુપ્રાયોગ્ય વ૦
૧૦ તૈજસ અઅહણુપ્રાયોગ્ય વ૦	૨૨ કાર્મણુ અઅહણુપ્રાયોગ્ય વ૦
૧૧ તૈજસ અહણુપ્રાયોગ્ય વ૦	૨૩ કાર્મણુ અહણુપ્રાયોગ્ય વ૦
૧૨ તૈજસ અઅહણુપ્રાયોગ્ય વ૦	૨૪ કાર્મણુ અઅહણુપ્રાયોગ્ય વ૦

અહિ બે અહણુવર્ગજીના મધ્યમાં વસ્તુતઃ એકજ અઅહણુવર્ગજીઓ છે. પરંતુ એકજ અઅહણુવર્ગજીઓને જે અધેભાગ જે દેહની સમીપમાં આવ્યો, તે દેહના નામની વિવક્ષાએ એકજ અઅહણુવર્ગજીઓને બે બે નામથી પ્રરૂપી છે. તથા—

૨૫ પ્રથમ ક્રુવવર્ગજી	૩૦ દ્વિતીય ક્રુવાનંતરવર્ગજી
૨૬ અક્રુવવર્ગજી	૩૧ તૃતીય ક્રુવાનંતરવર્ગજી
૨૭ શૂન્યાન્તર વર્ગજી	૩૨ ચતુર્થ ક્રુવાનંતરવર્ગજી
૨૮ અશૂન્યાન્તર વર્ગજી	૩૩ ઔદારિક તનુવર્ગજી
૨૯ પ્રથમ ક્રુવાનંતરવર્ગજી	૩૪ વૈક્રિય તનુવર્ગજી

તથા અસંજ્ઞાભાગં ગુલ્મવગાહો ઇતિ=સર્વે^૧ વર્ગજ્ઞાઓનો અવગાહ (ક્ષેત્રરોધન) અંશુલના અંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણુ છે. સર્વોત્કૃષ્ટ મહારકંધ વર્ગજ્ઞાપર્યંત સર્વ^૨ વર્ગજ્ઞાઓ પ્રદેશની અપેક્ષાએ અતુકમે મ્હોટી મ્હોટી છે, ને એ પ્રમાણુ અતુકમે મ્હોટી મ્હોટી થતાં પણ પ્રત્યેક^૩ વર્ગજ્ઞામાંની એકેક વર્ગજ્ઞા અંશુલના અસંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણુ ક્ષેત્રાવગાહવાળીજ વર્તે છે. જે વળી એ પ્રત્યેક^૪ વર્ગજ્ઞાઓમાં સમુદાયની^૫ અપેક્ષાએ ક્ષેત્રાવગાહની વિવક્ષા કરીએ તો પરમાણુથી આરંભીને સર્વોત્કૃષ્ટ મહારકંધવર્ગજ્ઞા સુધીની સર્વ^૬

૩૫ આહારક તનુવર્ગજ્ઞા

૬૭ મિશ્ર રકંધ

૩૬ તૈજસ તનુવર્ગજ્ઞા

૩૮ અચિત મહારકંધ

એ પ્રમાણુ વર્ગજ્ઞા પ્રરૂપજ્ઞા લિન્ન પ્રકારની છે.

૧ આ પ્રકરણને અંગે “વર્ગજ્ઞા” એ નામના ૩ વિશેષ છે તે આ પ્રમાણુ—

મૂળવર્ગજ્ઞા—તે ઔદારિક, વૈક્રિય, આહારક ઇત્યાદિ નામવાળી રકંધ વર્ગજ્ઞા.

ઉત્તરવર્ગજ્ઞા—તે પ્રત્યેક મૂળ વર્ગજ્ઞાંતર્ગત એકેક પરમાણુ અધિક રૂપ અનંત વર્ગજ્ઞા કે જે સર્વ એકેક મૂળ વર્ગજ્ઞા યોગ્ય છે, ને તે સર્વ એકેક રકંધરૂપ છે.

વર્ગજ્ઞા—પ્રત્યેક ઉત્તર વર્ગજ્ઞાંતર્ગતસમ પ્રદેશોવાળા સર્વ રકંધો. અંગે “સર્વ વર્ગજ્ઞાઓનો અવગાહ” એટલે પ્રત્યેક ઉત્તર વર્ગજ્ઞાઓનો અવગાહ.

૨ સર્વ ઉત્તર વર્ગજ્ઞાઓ.

૩ પ્રત્યેક મૂળવર્ગજ્ઞામાંની એકેક ઉત્તરવર્ગજ્ઞા યથોક્તાવગાહે છે તો સમાન વર્ગજ્ઞાઓ યથોક્તાવગાહવાળી હોય જ ઇતિ સુગમ્ય.

૪ પ્રત્યેક ઉત્તરવર્ગજ્ઞાઓમાં.

૫ સર્વ સમાન વર્ગજ્ઞાની અપેક્ષાએ.

૬ સર્વપણુ ઉત્તરવર્ગજ્ઞાઓ (નતુ મૂળવર્ગજ્ઞા વક્તવ્યતા)

પણવર્ગજ્ઞાએ પ્રત્યેક અનંતાનંત છે, ને સમુચ્ચયાપેક્ષાએ સર્વ-
લોકાકાશ^૧ પ્રમાણુ અવગાહવાળી છે. તથા કાર્મણુવર્ગજ્ઞાથી^૨ પ્રારંભી
પશ્ચાત્ યાવત્ ઔદારિક પ્રાયોગ્યવર્ગજ્ઞા સુધી ક્ષેત્રાવગાહ અનુક્રમે
અસંખ્યગુણુ કહેવો. તે આ પ્રમાણુ-કાર્મણુવર્ગજ્ઞાવગાહ ક્ષેત્રથી
મનોવર્ગજ્ઞાવગાહ ક્ષેત્ર પ્રદેશથી^૩ અસંખ્યગુણુ, તેથી ઉદ્યાસવર્ગજ્ઞા-
વગાહ ક્ષેત્ર પ્રદેશથી અસંખ્યગુણુ છે. ઇત્યાદિ.^૪

૧ પ્રત્યેક ઉત્તરવર્ગજ્ઞાની સર્વે સમાન વર્ગજ્ઞાઓ સર્વ લોકમાં સદા
અવસ્થિત હોવાથી.

૨ કાર્મણુપ્રાયોગ્ય મૂળવર્ગજ્ઞામાંની કોઇપણ એક ઉત્તરવર્ગજ્ઞાપેક્ષાએ
ઔદારિક મૂળવર્ગજ્ઞામાંની કોઇપણ એક ઉત્તરવર્ગજ્ઞાનો ક્ષેત્રાવગાહ અસંખ્ય
ગુણુ છે. ઇતિ સર્વત્ર.

૩ આકાશ પ્રદેશની અપેક્ષાએ અસંખ્યગુણુ છે. (દ્રવ્યાપેક્ષયા ગુણુ
ભાવઃ ૨૫૪.)

૪ એ પ્રમાણુ અવગાહનાનું અસંખ્યગુણુત્વ ઔદારિક વર્ગજ્ઞા સુધી
પશ્ચાત્પૂર્વીએ છે તે પૂર્વાનુપૂર્વીએ તો ઔદારિક વર્ગજ્ઞાથી વૈકલ્ય વર્ગજ્ઞાનું
અવગાહક્ષેત્ર અસંખ્યગુણુહીન, તેથી આદારક વર્ગજ્ઞાનું અવગાહક્ષેત્ર અસં-
ખ્યગુણુહીન. એ પ્રમાણુ કાર્મણુવર્ગજ્ઞા પર્યંત જાણવું. તેથી આગળની
વર્ગજ્ઞાઓમાં ગુણુ વા હીનપણાનો અનુક્રમ નથી પરંતુ અનિયમિતપણે
અવગાહ તો અંગુલના અસંખ્યાતમા જાગ પ્રમાણુ જ જાણવો.

૬	આહારક	અનંતમાભાગે	અનંતમાભાગેવિન	અહણ્યપ્રાં	”
૭	અગ્રહણ	અનંતગુણ	અનંતગુણ	અગ્રહણ્યપ્રાં	”
૮	તૈજસ	અનંતમાભાગે	અનંતમાભાગેવિન	અહણ્યપ્રાં	”
૯	અગ્રહણ	અનંતગુણ	અનંતગુણ	અગ્રહણ્યપ્રાં	”
૧૦	ભાષા	અનંતમાભાગે	અનંતમાભાગેવિન	અહણ્યપ્રાં	”
૧૧	અગ્રહણ	અનંતગુણ	અનંતગુણ	અગ્રહણ્યપ્રાં	”
૧૨	ઉદ્દેશ	અનંતમાભાગે	અનંતમાભાગેવિન	અહણ્યપ્રાં	”
૧૩	અગ્રહણ	અનંતગુણ	અનંતગુણ	અગ્રહણ્યપ્રાં	”
૧૪	મન	અનંતમાભાગે	અનંતમાભાગેવિન	અહણ્યપ્રાં	”
૧૫	અગ્રહણ	અનંતગુણ	અનંતગુણ	અગ્રહણ્યપ્રાં	”
૧૬	કાર્મણ	અનંતમાભાગે	અનંતમાભાગેવિન	અહણ્યપ્રાં	”
૧૭	દ્રુવાગ્નિ	અનંતગુણ	અનંતગુણ	અગ્રહણ્યપ્રાં	”

સર્વજીવથી અનંતગુણ

અવતરણ—અત્રે યોગવટે તદ્દતુરૂપ પુદ્ગલસ્કંધોને અહંણ કરીને શરીરાદિ રૂપપણે પરિણમાવે છે એમ કહ્યું, ત્યાં તે પુદ્ગલસ્કંધોને જીવ શું પોતાના અદ્ય પ્રદેશવટે અહંણ કરે ? અથવા સર્વપ્રદેશો વટે અહંણ કરે ? એ પ્રશ્નનો અવકાશ હોવાથી આશંકા કરીને હવે તેનો ઉત્તર આપવાને આ પ્રમાણે કહે છે.

મૂળ ગાથા ૨૧ મી.

एगमवि गहणद्वं, सवप्पण्याए जीवदेसम्मि ॥
सवप्पण्यासव-स्थवावि सवे गहणखंघे ॥ २१ ॥

ગાથાર્થઃ—એક જીવપ્રદેશાવગાહિત એક અહંણપ્રાયોગ્યદ્રવ્યને જીવ સર્વપ્રદેશોવટે અહંણ કરે છે, અને સર્વજીવપ્રદેશાવગાહિત સર્વઅહંણપ્રાયોગ્યસ્કંધોને પણ જીવ સર્વપ્રદેશોવટેજ અહંણ કરે છે.

ટીકાર્થઃ—અહિં જીવ સ્વપ્રદેશોમાં અવગાહી રહેલા દલિકને અહંણ કરે છે, પરંતુ અનંતર પરંપરાવગાહ દલિકને અહંણ કરી શકે નહિ. ત્યાં 'એક આત્મપ્રદેશે અવગાહેણ' જે અહંણપ્રાયોગ્ય એક પણ દલિક તેને સવ્વપ્પણ્યાપધતિ=સર્વ આત્મપ્રદેશોવટેજ અહંણ કરે, એ ભાવાર્થ છે. કારણ કે સર્વપણ જીવપ્રદેશોનો શ્રુંખલાવચવત્ સંબંધ વિશેષ છે તે આ પ્રમાણે—'સ્વક્ષેત્રમાં અવગાહ કરી રહેલા અહંણપ્રાયોગ્યદ્રવ્યને અહંણ કરવાને માટે એકજ જીવપ્રદેશ વ્યાપારિત

૧ સ્વરૂપતઃ અહંણપ્રાયોગ્યદ્રવ્ય અસંખ્યાત્મપ્રદેશાવગાહી છે. પરંતુ તે અસંખ્યમાંથી કોઇ પણ એક પ્રદેશની વિવક્ષા કરવી. અથવા અહંણપ્રાયોગ્ય દ્રવ્ય જેટલી અવગાહનામાં રહેલ આત્મપ્રદેશસમૂહ પણ એક પ્રદેશરૂપ વિવિક્ષા પામે છે. ઇગપપસાગાદં ધતિવચનાત.

૨ આત્મપ્રદેશો જે આકાશપ્રદેશોમાં અવગાહા છે તેજ આકાશપ્રદેશોમાં (પંચમ કર્મત્રયે),

થયે છતે 'અનંતર પરંપરાવડે તે દ્રવ્ય અહંણુ કરવાને માટે સર્વપણુ આત્મપ્રદેશો પ્રયત્નશીલ થાય છે. જેમ કોઈ બાહ્ય ઘટાદિ પદાર્થને હસ્તાના અંગૂઠાગ વડે અહંણુ કરતાં મણિખંધ, કોણી, ખભાદિ અવયવો તે ઘટાદિને અહંણુ કરવાને માટે અનંતર પરંપરાપણે પ્રયત્નવાન થાય છે, તેમ સત્ત્વત્ત્વવાચિ=સર્વ પ્રદેશોમાં અવગાહેલા જે અહંણુ પ્રાયોગ્યસ્કંધો તે અહંણુપ્રાયોગ્ય સર્વ સ્કંધોને જીવ, સર્વ આત્મપ્રદેશો વડે અહંણુ કરે છે, કારણ કે પ્રત્યેક સ્કંધને અહંણુ કરવામાં સર્વજીવ પ્રદેશોત્તુ અનંતર પરંપરાપણે વ્યાપ્રિયમાણપણું છે. (કૃતિબોગ પ્રરૂપણા)

॥ અથ સ્નેહ પ્રરૂપણા ॥

અહિં પુદ્ગલદ્રવ્યોનો પરસ્પર સંબંધ સ્નેહથી થાય છે, તેથી સ્નેહપ્રરૂપણા અવશ્ય કરવા યોગ્ય છે. તે સ્નેહપ્રરૂપણા ત્રણ પ્રકારે છે, તે આ પ્રમાણે—૧ સ્નેહપ્રત્યયસ્પર્ધક પ્રરૂપણા, ૨ નામપ્રત્યય સ્પર્ધક પ્રરૂપણા, ૩ પ્રયોગપ્રત્યયસ્પર્ધક પ્રરૂપણા. ત્યાં સ્નેહપ્રત્યય જોટલે સ્નેહનિમિત્તસ્પર્ધકની પ્રરૂપણા તે સ્નેહપ્રત્યયસ્પર્ધક પ્રરૂપણા, તથા શરીરખંધનનામકર્મના ઉદયથી પરસ્પર બંધાયલા શરીર પુદ્ગલોના સ્નેહની અપેક્ષાએ (સ્નેહ સંબંધી) જે સ્પર્ધકપ્રરૂપણા કરવી તે નામ પ્રત્યયસ્પર્ધકપ્રરૂપણા, શબ્દાર્થ આ પ્રમાણે છે કે—નામપ્રત્યયની જોટલે બંધનનામનિમિત્તાની અર્થોત્ત બંધનનામનિમિત્ત શરીરપ્રદેશસ્પર્ધકની પ્રરૂપણા તે નામપ્રત્યયસ્પર્ધક પ્રરૂપણા. તથા પ્રકૃષ્ટયોગ (ઉત્કૃષ્ટયોગ) તે પ્રયોગ તેના નિમિત્તવડે અહંણુ કરેલા જે પુદ્ગલો તેના સ્નેહને અધિકરીને જે સ્પર્ધકપ્રરૂપણા કરવી તે પ્રયોગપ્રત્યયસ્પર્ધક પ્રરૂપણા. ત્યાં પ્રથમ સ્નેહપ્રત્યયસ્પર્ધક પ્રરૂપણા કહે છે.

૧ એક પછી એક આત્મપ્રદેશોના સંબંધ વડે.

૨ લોકવર્તિ પ્રથમ અગ્રાણપુદ્ગલ દ્રવ્યોમાં સ્નિગ્ધપણાની તરતમતા કહેવી તે સ્નેહપ્રરૂપણા.

૩ પાંચશરીરપણે પરિણમતા પુદ્ગલોમાં સ્નિગ્ધપણાની તરતમતા કહેવી તે નામપ્રરૂપણા.

૪ ઉત્કૃષ્ટયોગે અહંણુ થતાં પુદ્ગલોમાં સ્નિગ્ધતાની તરતમતા કહેવી તે યોગ પ્રરૂપણા.

શૂળ ગાથા ૨૨ મી.

નેહપ્પચ્ચય પુદ્ગલ મેગં, અવિભાગવર્ગગણાંતા ॥
 હસ્સેણ વહૂ વદ્ધા, અસંખલોગે દુગુણહીણા ॥ ૨૨ ॥

ગાથાર્થ:—સ્નેહપ્રત્યયસ્પર્ધક એકજ છે, ને તેની અવિભાગ વર્ગણાઓ અનંત છે. તથા અલ્પસ્નેહયુક્ત પુદ્ગલો ઘણાં છે, ને અસંખ્યલોકપ્રમાણુવર્ગણાને અતિક્રમતાં જે જે વર્ગણા આવે તેમાં દ્વિગુણહીન દ્વિગુણહીન પુદ્ગલો હોય છે.

ટીકાર્થ:—એકેક સ્નેહાવિભાગવૃદ્ધિયુક્ત પુદ્ગલવર્ગણાઓના સમુદાયરૂપ સ્નેહનિમિત્તસ્પર્ધક^૧ તે સ્નેહપ્રત્યયસ્પર્ધક એકજ છે; અને તે સ્પર્ધકમાં અવિભાગવર્ગણા એટલે એકેક સ્નેહાવિભાગાધિક પરમાણુ સમુદાયરૂપવર્ગણાઓ અનંત જાણવી. ત્યાં અલ્પ સ્નેહયુક્ત પુદ્ગલો ઘણા હોય, અને અર્થોત્તરે ઘણા સ્નેહયુક્ત પુદ્ગલો અલ્પ હોય છે. તથા અસંખલોગેદુગુણહીણા ઇતિ=અર્થોત્ પ્રથમ વર્ગણાથી આગળ અસંખ્ય લોકાકાશ પ્રદેશ પ્રમાણુ વર્ગણાઓ અતિક્રમીને જે અનંતરવર્ગણા આવે, તે વર્ગણાઓમાં પ્રથમ વર્ગણાગત પુદ્ગલરાશિ અપેક્ષાએ દ્વિગુણહીન^૨ પુદ્ગલો હોય છે. પુનઃ પણ ત્યાંથી અસંખ્ય લોકપ્રમાણુ વર્ગણાઓ અતિક્રમીને જે અનંતરવર્ગણા આવે તેમાં દ્વિગુણહીન^૩ પુદ્ગલો હોય છે. એ પ્રમાણે ત્યાં સુધી કહેવું કે જ્યાં સુધી વક્ષ્યમાણ સંખ્યેયભાગહાનિગત અંતિમ વર્ગણા પ્રાપ્ત થાય, અહિં ભાવાર્થ આ પ્રમાણે છે—

૧ જે સ્પર્ધક પ્રશ્નણામાં માત્ર સ્નેહ એક નિમિત્તભૂત છે તે સ્નેહ પ્રત્યયસ્પર્ધક.

૨ દ્વિગુણહીન=અર્ધ.

૩ પ્રથમ દ્વિગુણહીનવર્ગણાની અપેક્ષાએ દ્વિગુણહીન પુદ્ગલ હોય, પરંતુ સર્વાધ વર્ગણાપેક્ષાએ ચતુર્થગુણહીન (ચોથા ભાગનાં) પુદ્ગલ હોય છે.

અત્રે જે સર્વોત્કૃષ્ટ સ્નેહ હોય તેને શ્રી સર્વજ્ઞની ખુદિરૂપ શસ્ત્રવડે છેદીએ, ને છેદી છેદીને કરેલા નિર્વિભાગ ભાગોને અલગ અલગ સ્થાપન કરીએ-ત્યાં લોકમાં જે કોઈ પરમાણુઓ સ્નેહના એક અવિભાગયુક્ત હોય તે પરમાણુઓના સમુદાયરૂપ પ્રથમ એક સ્નેહાવિભાગવર્ગણા, પુનઃ જે કોઈ પરમાણુઓ એ સ્નેહાવિભાગયુક્ત હોય તે બીજી દ્વિસ્નેહાવિભાગવર્ગણા, એ પ્રમાણે ત્રણ સ્નેહાવિભાગયુક્ત પુદ્ગલો^૧ સમુદાય તે ત્રીજી ત્રિસ્નેહાવિભાગવર્ગણા, એ પ્રમાણે સંખ્યાતસ્નેહાવિભાગયુક્ત પુદ્ગલ સમુદાયની સંખ્યાતવર્ગણાઓ, અસંખ્યસ્નેહાવિભાગયુક્ત પુદ્ગલોની અસંખ્ય વર્ગણાઓ, ને અનંત-સ્નેહાવિભાગયુક્ત પુદ્ગલોની અનંત વર્ગણાઓ કહેવી.

અત્રે પ્રપણા ૨ પ્રકારની છે. તે આ પ્રમાણે-અનંતરોપનિધા-પ્રપણા-પરંપરોપનિધા પ્રપણા. ત્યાં પ્રથમ અનંતરોપનિધાપ્રપણા કસાય છે.

॥ અથ સ્નેહપ્રત્યક્ષ સ્પર્શકની અનંતરોપનિધા પ્રરૂપણા ॥

એક સ્નેહાવિભાગયુક્ત પુદ્ગલ સમુદાયરૂપ પ્રથમવર્ગણામાં જે-ટલાં પુદ્ગલો છે, તેથી દ્વિસ્નેહાવિભાગયુક્ત પુદ્ગલ સમુદાયરૂપ દ્વિતીય વર્ગણાને વિષે અસંખ્યેયભાગહીન પુદ્ગલો છે. તેથી ત્રણ તૃતીયવર્ગણામાં અસંખ્યેયભાગહીન પુદ્ગલો છે. એ પ્રમાણે પ્રત્યેક વર્ગણામાં અસંખ્યભાગહીન પુદ્ગલો ત્યાં સુધી કહેવાં કે જ્યાં સુધી અનંત-વર્ગણા વ્યતિક્રાન્ત થાય. તેથી અનંતરવર્ગણામાં પૂર્વવર્ગણાગત પુદ્ગલોથી સંખ્યેયભાગહીન પુદ્ગલો હોય છે, તેથી અનંતર વર્ગણામાં

૧ આ પ્રકરણમાં જ્યાં જ્યાં પુદ્ગલ શબ્દ આવે ત્યાં પરમાણુ અર્થવા પ્રદેશનું જ ગ્રહણ કરવું પરંતુ સ્પર્શનું ગ્રહણ ન કરવું; કારણ કે સ્નેહાદિ પર્યાયની વસ્તુવ્યતિ એકે પ્રદેશ વા પરમાણુને અંગે હોઈ શકે છે, ને પરંતુ આણુ એજ વસ્તુતઃ પુદ્ગલપદાર્થ છે, ને સ્પર્શાદિ તો પરમાણુ પુદ્ગલના પર્યાય છે. માટે સ્નેહાવિભાગાદિવિવક્ષા પુદ્ગલ, દ્રવ્યરૂપ પરમાણુને અંગેજ સંબંધે છે.

પણ સંખ્યેયભાગહીન પુદ્ગલો હોય છે. એ પ્રમાણે સંખ્યેયભાગહીન વર્ગણાઓ પણ અનંત કહેવી. તેથી અનંતર વર્ગણામાં પૂર્વવર્ગણાગત પુદ્ગલોથી સંખ્યેયશુણ્ણહીન પુદ્ગલો હોય છે, તેથી અનંતર વર્ગણામાં પણ સંખ્યેયશુણ્ણહીન પુદ્ગલો હોય છે, એ પ્રમાણે સંખ્યેયશુણ્ણહીન વર્ગણાઓ પણ અનંત કહેવી. તેથી અનંતરવર્ગણામાં પૂર્વવર્ગણાગત પુદ્ગલની અપેક્ષાએ અસંખ્યશુણ્ણહીન પુદ્ગલો હોય છે, તેથી અનંતર વર્ગણામાં પણ અસંખ્યશુણ્ણહીન પુદ્ગલો હોય છે. એ પ્રમાણે સંખ્યેયશુણ્ણહીન વર્ગણાઓ પણ અનંત કહેવી. તેથી અનંતર વર્ગણામાં પૂર્વ વર્ગણાગત પુદ્ગલની અપેક્ષાએ અસંખ્યશુણ્ણહીન પુદ્ગલો હોય છે. તેથી અનંતર વર્ગણામાં પણ અસંખ્યશુણ્ણહીન પુદ્ગલો હોય છે. એ રીતે અસંખ્ય શુણ્ણહીનત્વ પણ અનંત વર્ગણાઓ સુધી કહેવું. તેથી અનંતર વર્ગણાને વિષે પૂર્વ વર્ગણાથી અનંત શુણ્ણહીન પુદ્ગલો હોય છે. તેથી અનંતર વર્ગણામાં પણ અનંત શુણ્ણહીન પુદ્ગલો હોય, ને એ પ્રમાણે અનંત શુણ્ણહીન વર્ગણાઓ પણ યાવત ^૧સર્વોત્કૃષ્ટ વર્ગણા સુધી અનંત કહેવી. એ પ્રમાણે ^૨અનંતરોપનિધા પ્રરૂપણા કરીને હવે પરંપરોપનિધાપ્રરૂપણા કહીએ છીએ. (ઇતિ સ્નેહ સ્પર્ધાકસ્યાનંતરોપનિધાપ્રરૂપણા.)

૧ અહિં સર્વોત્કૃષ્ટતા સ્નેહાવિભાગની અપેક્ષાએ છે-પુદ્ગલાપેક્ષાએ સર્વજન્યપણું છે.

૨ અહિં ભાવાર્થ એ છે કે સ્નેહસ્પર્ધાકની સર્વે વર્ગણાઓ ૫ વિભાગમાં વહેંચાયેલી છે. તે પ્રત્યેક વિભાગ પણ અનંત અનંત વર્ગણાત્મક છે. ત્યાં પ્રથમ વિભાગની અનંત વર્ગણાઓ અનુક્રમે પૂર્વ પૂર્વ વર્ગણાઓથી અસંખ્યભાગહીન પુદ્ગલોવાળી છે. બીજા વિભાગની વગણાઓ સંખ્યેયભાગહીન અનુક્રમે છે. ત્રીજા વિભાગની અનંત વર્ગણાઓ અનુક્રમે સંખ્યશુણ્ણહીન પુદ્ગલોવાળી છે ઇલાદિ. એના વિપરીતક્રમ સ્વતઃ વિચારી લેવો. અથવા એ વિભાગ અને વર્ગણાઓની પ્રરૂપણા આનુપૂર્વીની પરિપાટીએ યાવત સર્વોત્કૃષ્ટ વર્ગણા સુધી કહેવી, તે અનંતરોપનિધા પ્રરૂપણા.

॥ અથ સ્નેહમં સ્પર્ધકની પરંપરોપનિવાપરૂપણા ॥

સ્નેહસ્પર્ધકની પ્રથમ વર્ગજીથી આગળ અસંખ્યલોકાકાશ પ્રદેશપ્રમાણવર્ગજીએ વ્યતિક્રમીને આગળ જે બીજી વર્ગજી આવે, તે વર્ગજીઓમાં પ્રથમ વર્ગજીગત પુદ્ગલરાશિની અપેક્ષાએ દ્વિગુણ-હીન અર્થાત્ અર્ધ પુદ્ગલ હોય છે, ત્યાંથી પુનઃ પણ અસંખ્યલોક-પ્રદેશપ્રમાણવર્ગજી વ્યતિક્રમીને આગળ જે અનંતરવર્ગજી આવે, તેમાં પણ અર્ધ પુદ્ગલો હોય છે. એ રીતે વારંવાર ત્યાં સુધી જાણવું કે જ્યાં સુધી અસંખ્યેયભાગહાનિગત અંતિમવર્ગજી આવે.^૧

ત્યાંથી આગળ સંખ્યાતી^૨ સંખ્યાતભાગહાનિગતવર્ગજીઓને વ્યતિક્રમીને આગળની અનંતરવર્ગજીને વિષે અસંખ્યેયભાગહાનિ-ગત અંતિમવર્ગજીગત પુદ્ગલરાશિની અપેક્ષાએ અર્ધ પુદ્ગલો

૧ આ પ્રશ્નજ્ઞ પ્રથમ માત્ર દિગ્દર્શનરૂપે જ કહેલી છે, અને અત્રે જ હાનીપ્રશ્નજ્ઞસ્થાનનો પ્રસંગ હોવાથી સ્થાનાશ્રત્યાર્થે પુનઃ પ્રશ્નજ્ઞ કર્તાવી છે.

૨ અસંખ્યભાગહાનિવર્ગજીઓમાં અસંખ્યલોકપ્રમાણવર્ગજી અતિ-ક્રમ્યાથી દ્વિગુણહાનિ પ્રાપ્ત થાય છે, ને અત્રે સંખ્યાભાગહાનિ વર્ગજીઓમાં સંખ્યાતીવર્ગજીઓ જ માત્ર વ્યતિક્રમતાં દ્વિગુણહીનતા થાય છે તે કેમ ? એ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં જાણવું જોઈએ કે અસંખ્યેયભાગ કરતાં સંખ્યેયભાગનો રાશિ ધણો મોટો છે, જેમકે કદપના તરીકે ૫ એ સંખ્યાતરાશિ છે, ને ૨૫ એ અસંખ્યરાશિ છે. હવે ૧૦૦૦૦૦ (એકલાખ) ની રકમને સંખ્યેયરૂપ ૫ થી ભાગ આપતાં ૨૦,૦૦૦ (વીસહજાર) થાય, અને અસંખ્યેયરૂપ ૨૫ થી ભાગ આપતાં ૪,૦૦૦ (ચારહજાર) થાય. એમાં ૪૦૦૦ એ અસંખ્યેયભાગ રાશિથી સંખ્યેયભાગ રાશિ ૨૦,૦૦૦ ધણો મોટો છે. હવે આ વર્ગજીના સંબંધમાં વિચારીએ તો અસંખ્યેયભાગહીન વર્ગજીઓમાં પ્રત્યેક વર્ગજીએ ૪,૦૦૦-૪,૦૦૦ પુદ્ગલોનો રાશિ ત્રુટે છે ને સંખ્યેયભાગ હીનવર્ગજીઓમાં પ્રત્યેક વર્ગજીએ વીસ વીસ હજાર = (૨૦,૦૦૦-૨૦,૦૦૦) પુદ્ગલોનો રાશિ ત્રુટે છે. માટે સંખ્યેયભાગહીનવર્ગજીઓમાં પુદ્ગલોનો મોટો મોટો રાશિ ત્રુટવાથી પુદ્ગલોનું દ્વિગુણહીનપણું = અર્ધપણું, અર્થવર્ગ-જીવ્યતિક્રમે થઈ જાય છે.

થાય—ત્યાંથી પુનઃ પણ સંખ્યાતીતગર્હાઓ અતિક્રમીને અનંતર વર્ગાણામાં અર્ધ પુરુષ થાય. એ રીતે વારંવાર ત્યાં સુધી કહેવું કે જ્યાં સુધી સંખ્યેયભાગહાનિગત અતિમવર્ગાણા આવે.

તથા 'ઉપરની' ત્રણ હાનિઓમાં 'આ' પરંપરોપનિધા સંભવે નહિ. કારણ કે પ્રથમ (પહેલી) સંખ્યેયગુણહાનિવર્ગાણામાંજ સંખ્યેયભાગહાનિગત અતિમવર્ગાણાની ગણેલાએ સંખ્યેયગુણહીન પુરુષો છે. ને સંખ્યેયગુણહીન તે જન્મન્વયી પણ ત્રિગુણહીન વા અતુરુણહીન અહણ કરાય છે. પરંતુ દ્વિગુણહીન નહિ, કારણ કે સંખ્યેય પ્રાયઃ સર્વત્ર પણ અજન્મન્વોત્કૃષ્ટરૂપ ત્રણ વિગેરેજ અહણ કરાય છે. પરંતુ એ નહિ. તેમ સર્વોત્કૃષ્ટ પણ નહિ. શ્રી અતુરોગદ્વાર સૂત્રની શૃણિમાં કહ્યું છે કે—

સિદ્ધંતે ય જત્ય જત્ય સંત્વેજ્જગ્મહર્ષં તત્ય તત્ય અજહનમણુ
કોસયં દદ્ધવં ધતિ.

અર્થ:—સિદ્ધાંતને વિષે જ્યાં જ્યાં સંખ્યેયનું અહણ કર્યું છે, ત્યાં ત્યાં અજન્મન્વોત્કૃષ્ટરૂપ સંખ્યેય જાણવું.

તેથી 'આ' વર્ગાણાથી આગળની વર્ગાણાઓમાં દ્વિગુણહીનપણું પ્રાપ્ત થતું નથી, પરંતુ ત્રિગુણ, અતુરુણહીનપણું પ્રાપ્ત થાય છે. એ

૧ સંખ્યગુણહાનિ, અસંખ્યગુણહાનિ ને અનંતગુણહાનિ એ.

૨ દીકામાં ઉપરિતનીષુ ચતસ્રણુ એવો પાઠ છે પરંતુ તે વિચારવા યોગ્ય છે. કારણ કે ઉપરિતનીષુ તિસ્રણુ પઠ હોય તોજ સંખ્ય મહતો આવે એમ છે. (શ્રી પંચસંહિ તિસ્રણુ પાઠ છે.)

૩ આ=દ્વિગુણહાનિરૂપ પરંપરોપનિધા.

૪ અજન્મન્વોત્કૃષ્ટ=જન્મન્વસંખ્યાત એ નહિ, ને ઉત્કૃષ્ટસંખ્યાત ને એકઉણુ સર્વ સત્સવરાશિ તે પણ નહિ પરંતુ એ જા કેવલ ત્રણ વિગેરે યાવત એઉણુ સર્વ સત્સવરાશિ સુધીની સર્વ સંખ્ય યો "અજન્મન્વોત્કૃષ્ટ સંખ્યાત" સંસો પામે.

૫ સંખ્યેયભાગહાનિગત અતિમવર્ગાણાથી.

હેતુથી આગલી વર્ગણાઓમાં આ દ્વિગુણુહાનિ પરંપરોપનિધા સંભવતી નથી^૧.

હવે આગળ દ્વિગુણુહાનિનો અભાવ હોવાથી દ્વિગુણુહાનિ પરંપરોપનિધા સિવાય બીજો પ્રકારે પરંપરોપનિધા કહેવાય છે.

અસંખ્યેયભાગહાનિમાં પહેલી ને છેલ્લી વર્ગણાના અપાંતરાલે પ્રથમ વર્ગણાની અપેક્ષાએ કંઈક વર્ગણાઓ અસંખ્યભાગહીન કંઈક વર્ગણાઓ સંખ્યેયભાગહીન, કંઈક વર્ગણાઓ સંખ્યેયગુણુહીન, કંઈક વર્ગણાઓ અસંખ્યેયગુણુહીન, ને કંઈક વર્ગણાઓ અનંતગુણુહીન છે. ૨જો પ્રમાણે અસંખ્યેયભાગહાનિમાં પ્રથમ વર્ગણાપેક્ષાએ પાંચે હાનિયો સંભવે છે.—સંખ્યેયભાગહાનિમાં પુનઃ અસંખ્યેયભાગહાનિ વિના ૪ હાનિઓ સંભવે છે, તે આ પ્રમાણે—સંખ્યેયભાગહાનિગત પ્રથમાન્તિમવર્ગણાને અપાંતરાલે

૧ કહેવાનો ભાવાર્થ એવો છે કે સંખ્યેયભાગહાનિગત અતિમવર્ગણાથી આગળની પ્રથમવર્ગણામાંજ ત્રિગુણુહીન (સંખ્યગુણુહીન) પુદ્ગલો છે (પરંતુ દ્વિગુણુહીન પુદ્ગલો નથી) તો દ્વિગુણુહાનિરૂપ પરંપરોપનિધા કેમ સંભવે ?

૨ કંઈક વર્ગણાઓ અસંખ્યભાગહીન, સંખ્યભાગહીન, સંખ્યેયગુણુહીન, અસંખ્યગુણુહીન ને અનંતગુણુહીન છે તે જાણવાની રીત આ પ્રમાણે—

પ્રથમ વર્ગણાપેક્ષાએ દ્વિતીય તૃતીયાદિ અસંખ્યવર્ગણાઓ અસંખ્યેયભાગહીન છે. ત્યાંથી આગળ પ્રથમ દ્વિગુણુહીન વર્ગણા સુધીની વર્ગણાઓ સંખ્યેયભાગહીન છે. પ્રથમ દ્વિગુણુહીનવર્ગણાનંતરવર્ગણાથી પ્રારંભીતે સંખ્યાતીવર્ગણાઓ સંખ્યેયગુણુહીન, ત્યાંથી આગળ અસંખ્યલોકાકાશ પ્રદેશપ્રમાણુ વર્ગણાઓ અસંખ્યેયગુણુહીન છે. ત્યાંથી આગળની અનંતગુણુહીન છે. ઇતિ

૩ મૂળથીજ અસંખ્યભાગહાનિનો અભાવ છે તો આગળ અસંખ્યેયભાગહાનિ કેમ સંભવે ? એ પ્રમાણે આગળ પશુ જાણવું :

પ્રથમ વર્ગણાની અપેક્ષાએ કંઈક વર્ગણાઓ સંખ્યેયભાગહીન, કંઈક સંખ્યેયગુણહીન કંઈક અસંખ્યેયગુણહીન, ને કંઈક વર્ગણાઓ અનંતગુણહીન હોય છે.

સંખ્યેયગુણહાનિને વિષે પુનઃ અસંખ્યેયભાગહાનિ, ને સંખ્યેયભાગહાનિ સિવાયની ૩ હાનિઓ સંભવે છે. તે આ પ્રમાણે- સંખ્યેયગુણહાનિગત પ્રથમાંતિમવર્ગણાને અપાંતરાત્વે પ્રથમ વર્ગણાની અપેક્ષાએ કંઈક વર્ગણાઓ સંખ્યેયગુણહીન, કંઈક અસંખ્યેયગુણહીન ને કંઈક અનંતગુણહીન હોય છે.^૧

એ રીતે ૨એ પ્રકારે પરંપરોપનિધાપ્રકરણ કરીને હવે પાંચ હાનિમાં વર્ગણાઓનું અલપબહુત્વ કહેવાય છે.

ત્યાં અસંખ્યભાગહાનિને વિષે વર્ગણાઓ અદ્ય છે, તેથી સંખ્યેયભાગહાનિને વિષે અનંતગુણવર્ગણાઓ છે, તેથી સંખ્યેય-ગુણહાનિને વિષે અનંતગુણવર્ગણાઓ છે, તેથી અસંખ્યેયગુણહાનિને વિષે અનંતગુણવર્ગણાઓ છે, તેથી અનંતગુણહાનિને વિષે અનંત-ગુણવર્ગણાઓ છે.

તથા અનંતગુણહાનિમાં પુદ્ગલો સર્વથી અદ્ય છે, તેથી

૧ શેષ ૪ હાનિઓમા અંતર્ગતહાનિઓ ઉપરોક્ત રીતીને અનુસારે સ્વયં વિચારવી.

૨ મૂળ હાનિપંચક અને ઉત્તર હાનિપંચક એ બે પ્રકારે.

૩ અનંતગુણહાનિમાં અનંતગુણ જેવા મોટા મોટા ભાગ ગુટવાથી અહિં “અનંતગુણ” માં “ગુણ” શબ્દથી અનંત પુદ્ગલરાશિ પ્રમાણ એક ભાગ તેવા અનંત ભાગ સમજવા. પરંતુ ગુણ શબ્દથી ગુણાકાર જેવડો ભાગ ન જાણવો. પુનઃ અનંતગુણરૂપ ભાગ તે સર્વ ભાગ કરતાં બૃહત્ પ્રમાણવાળો જ હોય છે. તથા સર્વે જ્યાં જ્યાં હાનિનો પ્રસંગ આવે ત્યાં ત્યાં ગુણ શબ્દથી ભાગ પ્રમાણ જ જાણવું. પરંતુ ગુણાકાર રૂપ નહિ. તથા જ્યાં વૃદ્ધિનો પ્રસંગ આવે ત્યાં જ ગુણ શબ્દથી ગુણાકાર જાણવો. એ સમયપરિભાષાનો વિસ્તાર લોકપ્રકાશથી જાણવો.

અસંખ્યેયગુણહાનિમાં પુદ્ગલો અનંતગુણ છે, તેથી સંખ્યેયગુણ હાનિમાં પુદ્ગલો અનંતગુણ છે, તેથી સંખ્યેયભાગહાનિમાં પુદ્ગલો અનંતગુણ છે, ને તેથી અસંખ્યેયભાગહાનિમાં પુદ્ગલો અનંતગુણ છે. (એ પ્રમાણે સ્નેહપ્રત્યયસ્પર્ધક સંવિસ્તરપણે કહ્યું.)

इति स्नेहप्रत्ययस्पर्धक प्ररूपणा

હવે નામપ્રત્યય ને પ્રયોગપ્રત્યયસ્પર્ધક પ્રરૂપણા કરવાની ઇચ્છા-
વાળા આચાર્યશ્રી આ પ્રમાણે કહે છે.

भूण गाथा २३ भी.

नामप्यओगपच्चयगेसुवि नेया अनंतगुणणाए ॥

धणिया देसगुणा सिं-जहन्न जेठे सगे कहु ॥२३॥

ગાથાર્થ:—આ સ્નેહપ્રત્યય, નામપ્રત્યય અને પ્રયોગપ્રત્યય સ્પર્ધકને વિષે આપ આપણી જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટવર્ગણાને પૃથક્ પૃથક્ સ્થાપીને તેને વિષે સંગ્રહિત કરેલા સકલપુદ્ગલગત સ્નેહાવિભાગો અનંતગુણ અનંતગુણપણે અતુલમે છએવર્ગણામાં કહેવા.

टीकाथ:—अत्रे नामप्रत्ययस्पर्धक प्ररूपणाने विषे ६ अनु-
योगद्वार છે. તે આ પ્રમાણે—

१ अविलाग प्ररूपणा.

२ वर्गणा प्ररूपणा.

३ स्पर्धक प्ररूपणा.

४ अन्तर प्ररूपणा.

५ वर्गणापुद्गलस्नेहाविलाग

सकलसमुदाय प्ररूपणा.

६ स्थान प्ररूपणा.

૧ અનંત પુદ્ગલ રાશિથી અસંખ્યેય પુદ્ગલનો રાશી અલ્પ હોવાથી હાનિ અલ્પ હોય તેથી પુદ્ગલો અધિક હોય.

ત્યાં પ્રથમ અવિભાગપ્રરૂપણા કહેવાય છે.

ઔદારિકાદિ પાંચ શરીરપ્રાયોગ્ય પરમાણુઓનો જે રસ તેને શ્રી સર્વજ્ઞની ભુદ્ધિરૂપ શસ્ત્ર વડે છેદીએ, અને છેદી છેદીને નિર્વિભાગ ભાગો કરીએ. તે નિર્વિભાગ ભાગો ગુણુપરમાણુ અથવા ભાવપરમાણુ પણ કહેવાય. એ અવિભાગપ્રરૂપણા કહી. (ઇતિ અવિભાગરૂપણા)

ત્યાં એક સ્નેહાવિભાગયુક્ત પુદ્ગલો શરીરને યોગ્ય હોતા નથી. અર્થાત્ ઔદારિકાદિઔદારિકબન્ધનાદિ^૧ ૧૫ બંધનમાંથી કોઈ પણ બંધનને વિષયીભૂત થતા નથી એ ભાવાર્થ છે. તથા એ સ્નેહાવિભાગયુક્ત પણ નહિ, ત્રણ સ્નેહાવિભાગયુક્ત પણ નહિ, ચાવત્ સંખ્યેયસ્નેહાવિભાગયુક્ત નહિ, અસંખ્યેયસ્નેહાવિભાગયુક્ત નહિ, તેમજ ચાવત્ અનંત સ્નેહાવિભાગયુક્ત પુદ્ગલો પણ કોઈ બન્ધનને વિષયીભૂત થતાં નથી. પરંતુ સર્વજીવથી અનંતગુણુ પ્રમાણુ અનંતાનંત સ્નેહાવિભાગયુક્ત પુદ્ગલો બન્ધનને વિષયીભૂત થાય છે. માટે અનંતાનંત^૨ સ્નેહાવિભાગયુક્ત પુદ્ગલોના સમુદાયરૂપ (નામ પ્રત્યય સ્પર્શકની) સર્વજન્ય પ્રથમ^૩ વર્ગણા છે. (ઇતિ વર્ગણાપરૂપણા)

૧ ઔદારિકાદિ ૫ શરીરમાંના કોષપણુ શરીરપણુ પરિણમતા નથી.

૨ તાત્પર્ય એ છે કે સર્વ જીવથી અનંતગુણુ સ્નેહાવિભાગયુક્ત પરમાણુ (સ્વરૂપતઃ પ્રદેશ વ્યપદેશમાત્ર, પરંતુ સ્કંધાતિરિક્ત કેવલ પરમાણુ નહિ.) દેહપણુ પરિણમવા યોગ્ય છે. અથવા દેહપણુ પરિણમતા પુદ્ગલસ્કંધોના પ્રત્યેક પ્રદેશમા જન્યથી જન્ય પણ સર્વ જીવથી અનંતગુણુ સ્નેહાવિભાગો અવસ્ય હોય છે. એ જન્યસ્નેહાવિભાગયુક્ત જેટલા પરમાણુઓ છે તે સર્વનો સમુદાય તે પ્રથમ વર્ગણા (આ પ્રરૂપણામાં પરમાણુ અથવા પુદ્ગલ એવા શબ્દોથી સર્વત્ર તત્પ્રાયોગ્ય સ્કંધાતરવર્તિ પ્રદેશ જાણવા, પરંતુ છુટા પરમાણુ અથવા હયાલુકાદિસ્કંધ ન જાણવા. એ વાત અવિસ્મરણ્યાર્થે પુનઃ કહી છે.)

૩ પંચસંઘમાં ઔદારિકાદિઔદારિકબન્ધનયોગ્ય પ્રથમવર્ગણા કહી છે.

તેથી એક સ્નેહાવિભાગાધિકે પુદ્ગલોનો સમુદાય તે બીજી વર્ગણા, તેથી બે સ્નેહાવિભાગાધિકે પુદ્ગલોનો સમુદાય તે ત્રીજી વર્ગણા. એ રીતે નિરંતર એકેક સ્નેહાવિભાગાધિકે વર્ગણાઓ ત્યાં સુધી કહેવી કે જ્યાં સુધી અભવ્યથી અનંતશુણ્ણ અથવા સર્વ સિદ્ધથી અનંતમા ભાગ જેટલી વર્ગણાઓ થાય. એ અનંત વર્ગણાઓનો સમુદાય તે એકે સ્પર્ધક.

તેથી એક સ્નેહાવિભાગાધિકે પરમાણુઓ પ્રાપ્યમાણ નથી. તથા બે, ત્રણ, સંખ્યેય, અસંખ્યેય, ને યાવત્ અનંત સ્નેહાવિભાગાધિકે પરમાણુઓ પણ (પ્રાપ્યમાણ) નથી. પરંતુ સર્વજીવથી અનંત શુણ્ણસ્નેહાવિભાગાધિકે પરમાણુઓ (પ્રાપ્યમાણ) છે. તેથી તેવા પરમાણુઓનો સમુદાય તે દ્વિતીય સ્પર્ધકની પ્રથમવર્ગણા. બે એમ પૂછતા હો કે તે વર્ગણામાં સ્નેહા વિભાગ કેટલા છે ? તો કહીએ છીએ કે પ્રથમ સ્પર્ધકગત પ્રથમ વર્ગણામાં જેટલા સ્નેહાવિભાગ છે તેટલા (તેથી) બમણા સ્નેહાવિભાગ દ્વિતીય સ્પર્ધકની પ્રથમ વર્ગણાને વિષે છે. તેથી એક સ્નેહાવિભાગાધિકે પરમાણુઓના સમુદાયરૂપ બીજી વર્ગણા, તેથી બે સ્નેહાવિભાગાધિકે પરમાણુઓના સમુદાયરૂપ ત્રીજી વર્ગણા, એ રીતે નિરંતર એકેક સ્નેહાવિભાગની વૃદ્ધિપૂર્વક વર્ગણાઓ અભવ્યથી અનંતશુણ્ણ અથવા સર્વ સિદ્ધથી અનંતમા ભાગ જેટલી થાય ત્યાં સુધી કહેવી. આ અનંતવર્ગણાઓનો સમુદાય તે બીજી સ્પર્ધક.

ત્યાંથી પુનઃ પણ આગળ એક સ્નેહાવિભાગાધિકે પરમાણુઓ નથી. તથા બે, ત્રણ, સંખ્યાત, અસંખ્યાત, યાવત્, અનંત સ્નેહાવિભાગાધિકે પરમાણુઓ પણ નથી. પરંતુ સર્વજીવથી અનંતશુણ્ણ અનંતાનંત સ્નેહાવિભાગાધિકે પરમાણુઓ હોય છે, તેથી તેનો સમુદાય તે ત્રીજી સ્પર્ધકની પ્રથમ વર્ગણા. આ વર્ગણામાં સ્નેહાવિભાગ કેટલા હોય ? તે કહીએ છીએ કે પ્રથમ સ્પર્ધકની પ્રથમ વર્ગણા ગત સ્નેહાવિભાગોથી ત્રિશુણ્ણ સ્નેહાવિભાગ છે. તેથી એક સ્નેહાવિ-

ભાગાધિકં પરમાણુના સમુદાયરૂપ ત્રીણ વર્ગણા, એ સ્નેહાવિભાગાધિકં પરમાણુના સમુદાયરૂપ ત્રીણ વર્ગણા, એ રીતે નિરંતર એકેક સ્નેહાવિભાગ વૃદ્ધિપૂર્વક અભવ્યથી અનંતશુણ અથવા સર્વશૂન્યથી અનંતમાભાગ સુધી અનંત વર્ગણાઓ કહેવી. એ વર્ગણાઓનો સમુદાય તે ત્રીણ સ્પર્ધક.

ત્યાંથી પુનઃ પણ આગળ એક સ્નેહાવિભાગાધિકં પુદ્ગલો નથી; તેમજ બે, ત્રણ, સંખ્યેય, અસંખ્યેય, યાવત્ અનંતસ્નેહાવિભાગાધિકં પુદ્ગલો પણ નથી, પરંતુ સર્વશૂન્યથી અનંતશુણ પ્રમાણ અનંતાનંત સ્નેહાવિભાગાધિકં પરમાણુઓ હોય છે. તેથી તેનો સમુદાય તે અતુર સ્પર્ધકની પ્રથમ વર્ગણા. આ વર્ગણામાં પ્રથમ સ્પર્ધકગત પ્રથમ વર્ગણાના સ્નેહાવિભાગોથી ચારશુણ સ્નેહાવિભાગો છે એ પ્રમાણે બેટલાસુ સ્પર્ધક ચિંતવણ હોય, યથા પાંચસુ, દસસુ, વીસસુ, હજારસુ, લાખસુ તેટલી સંખ્યાથી પ્રથમ સ્પર્ધકની પ્રથમ વર્ગણાના સ્નેહાવિભાગોને શુણીએ, તેટલી તેટલી સંખ્યાના સ્નેહાવિભાગો તે સ્પર્ધકની પ્રથમ વર્ગણામાં હોય. એમ જણવું.

તે સ્પર્ધક કેટલાં થાય? તે કહીએ છીએ કે અભવ્યથી અનંતશુણ અથવા સિદ્ધથી અનંતમાભાગ પ્રમાણ. (હતિ સ્પર્ધક પ્રકરણ)

પુનઃ અંતર કેટલાં થાય? તે કહીએ છીએ કે એકહીનસર્વ સ્પર્ધક પ્રમાણ. તે આ પ્રમાણે ચારમાં ત્રણજ અંતર હોય છે, પણ ન્યૂનાધિક લહિ, તેમજ અત્રે પણ વિચારવું.

૧ યથા પ્રથમ સ્પર્ધક ગત પ્રથમ વર્ગણામાં ૧૦૦ સ્નેહાવિભાગો છે, તે પાંચમાં સ્પર્ધકની પ્રથમ વર્ગણામાં ૫૦૦, દસમાં સ્પર્ધકની પ્રથમ વર્ગણામાં ૧૦૦૦, વીસમાં સ્પર્ધકની પ્રથમ વર્ગણામાં ૨૦૦૦, હજારમાં સ્પર્ધકની પ્રથમ વર્ગણામાં ૧,૦૦,૦૦૦, ને લાખમાં સ્પર્ધકની પ્રથમ વર્ગણામાં ૧,૦૦,૦૦,૦૦૦.

૨. યથા ચાર બીજાના ત્રણ અંતરભાગગર્ભભાગ હોય તેમ.

તથા વર્ગજ્ઞાઓને વિષે અનંતવૃદ્ધિ એ છે—પ્રથમ એકેકાવિભાગ વૃદ્ધિ, અને બીજી અનંતાનંતાવિભાગવૃદ્ધિ. ત્યાં સ્પર્ધકગત વર્ગજ્ઞાઓમાં અનુક્રમે એકેકાવિભાગવૃદ્ધિ છે, ને પૂર્વસ્પર્ધકગત અંતિમ વર્ગજ્ઞાની અપેક્ષાએ ઉત્તર સ્પર્ધકની પ્રથમ વર્ગજ્ઞામાં અનંતાનંતાવિભાગવૃદ્ધિ છે. પુનઃ પરપર વૃદ્ધિ તો પ્રથમસ્પર્ધકગત પ્રથમ વર્ગજ્ઞાની અપેક્ષાએ છએ પ્રકારની બાજુવી, તે આ પ્રમાણે—‘અનંતાવિભાગવૃદ્ધિ—અસંખ્યેયભાગવૃદ્ધિ—સંખ્યેયભાગવૃદ્ધિ—સંખ્યેયગુણવૃદ્ધિ—અસંખ્યેયગુણવૃદ્ધિ—ને અનંતગુણવૃદ્ધિ. એ પ્રમાણે વર્ગજ્ઞા પ્રફૂલ્લ-સ્પર્ધકપ્રફૂલ્લ-ને અન્તરપ્રફૂલ્લ કરી. (હતિ અન્તર પ્રરૂપણ)

હવે વર્ગજ્ઞાગત પુદ્ગલસ્નેહાવિભાગસમુદાય પ્રફૂલ્લ કરાય છે, ત્યાં પ્રથમશરીરસ્થાનની પ્રથમવર્ગજ્ઞાને વિષે સ્નેહાવિભાગો અદ્ય છે, તેથી બીજા શરીરસ્થાનની પ્રથમ વર્ગજ્ઞાને વિષે અનંતગુણસ્નેહાવિભાગ છે, તેથી ત્રીજા શરીરસ્થાનની પ્રથમવર્ગજ્ઞાને વિષે અનંતગુણસ્નેહાવિભાગ છે. એ પ્રમાણે ઉત્તરોત્તર અનુક્રમે સર્વે શરીરસ્થાનોની પ્રથમવર્ગજ્ઞામાં અનંતગુણપણું કહેવું. શરીરસ્થાનો વદ્યમાણ (આગળ કહેવાશે તેટલા) સ્પર્ધક પ્રમાણયુક્ત બાજુવાં.

હવે તે તે બંધનને યોગ્ય એવા શરીર પરમાણુઓનું અદ્યબહુત્વ કહેવાય છે. ત્યાં ઔદારિકૌદારિક બંધનયોગ્ય પુદ્ગલો અદ્ય છે, તેથી ઔદારિકતૈજસબંધનયોગ્ય અનંતગુણ, તેથી ઔદારિક

૧ ‘અહિં’ પ્રત્યેક વૃદ્ધિ અનંતવર્ગજ્ઞાઓ સુધી પમાય છે.

૨ પ્રથમસ્થાનની પ્રથમવર્ગજ્ઞા તથા બીજાસ્થાનની પ્રથમવર્ગજ્ઞા એ બેના અંતરાલમાં સર્વજ્ઞાનંતગુણઅવિભાગયુક્ત અન્તરસ્થાન પ્રાપ્ત હોવાથી.

૩ પ્રથમ દેહસ્થાન અભવ્યાનંતગુણ સ્પર્ધકયુક્ત છે, તેથી દ્વિતીયાદિ સ્થાનો પદ્મસ્થાનકની પરિપાટીએ અનંતભાગાધિકારસ્પર્ધકયુક્ત છે, જે આગળ કહેવામાં આવશે.

કાર્મણ્યબંધનયોગ્ય અનંતગુણ, તેથી ઔદારિકતૈજસકાર્મણ્યબંધન યોગ્ય પુદ્ગલો અનંતગુણ, તથા વૈક્રિયવૈક્રિયબંધન યોગ્ય પુદ્ગલો સર્વથી અદ્ય છે, તેથી વૈક્રિયતૈજસબંધનયોગ્ય પુદ્ગલો અનંતગુણ છે. તેથી વૈક્રિયકાર્મણ્યબંધન યોગ્ય પુદ્ગલો અનંતગુણ છે. તથા આહારકર્મબંધનયોગ્ય પુદ્ગલો સર્વથી (પોતાના ચાર બંધનની અપેક્ષાએ) અદ્ય છે, તેથી આહારકતૈજસબંધન યોગ્ય અનંતગુણ, તેથી આહારકકાર્મણ્યબંધનયોગ્ય અનંતગુણ, તેથી પણ તૈજસ તૈજસબંધન યોગ્ય પુદ્ગલો અનંતગુણ, તેથી તૈજસકાર્મણ્યબંધન યોગ્ય પુદ્ગલો અનંતગુણ, ને તેથી પણ કાર્મણ્યકાર્મણ્યબંધનયોગ્ય પુદ્ગલો અનંતગુણ છે.

હવે સ્થાનપ્રરૂપણાનો અવસર હોવાથી સ્થાનપ્રરૂપણા કહેવાય છે. ત્યાં પ્રથમ સ્પર્ધકથી પ્રારંભીને અભવ્યથી અનંતગુણ અથવા સિદ્ધથી અનંતમાભાગ પ્રમાણ અનંતસ્પર્ધકોયુક્ત પ્રથમ શરીર પ્રાયોગ્ય સ્થાન થાય છે, તેથી અનંતભાગાધિક તેટલાંજ સ્પર્ધકવડે શરીરપ્રાયોગ્ય દ્વિતીયસ્થાન થાય છે. પુનઃ અનંતભાગાધિક તેટલાંજ સ્પર્ધકોવડે તૃતીયશરીરપ્રાયોગ્યસ્થાન થાય છે. એ રીતે નિરંતર પૂર્વ પૂર્વસ્થાનથી ઉત્તરોત્તર અનંતભાગવૃદ્ધિયુક્ત શરીરસ્થાનો અંશુલના અસંખ્યાતમાભાગ પ્રમાણ કહેવાં, એ સ્થાનોનો સમુદાય તે એક કંડક કહેવાય છે.

૧ પૂર્વોક્ત સ્નેહસંબંધી નામપ્રત્યયસ્પર્ધકોનાં પ્રથમરસસ્પર્ધકથી.
૨ સર્વ જબન્ય સ્નેહયુક્ત એકજ દેહમાં જે દેહપુદ્ગલો છે તે સર્વમા એક સરખો સ્નેહ નથી. પરંતુ ભિન્નભિન્ન પ્રકારનો સ્નેહ છે, ને તે ભિન્નતા પણ અનંત પ્રકારની છે, ને તે અનંત પ્રકારની ભિન્નતાવાળા સ્નેહાવિભાગ યુક્ત પુદ્ગલોના સમુદાયરૂપ એક દેહસ્થાન કહેવાય. ઇતિ ભાવાર્થ.

૩ અંશુલમાત્ર ક્ષેત્રના અસંખ્યાતમાભાગમા જેટલા આકાશ પ્રદેશ તેટલા પ્રમાણનાં.

૪ કંડક એ અંશુલના અસંખ્યાતમાભાગ પ્રમાણ અસંખ્યદર્શક સંજ્ઞા-શબ્દ જૈનપરિભાષાએ બાણવો જે આગળ કહેવાયો.

આ કંડકથી ઉપરનું જે શરીરસ્થાન, તે પ્રથમ કંડકગત અંતિમ શરીરસ્થાનની અપેક્ષાએ અસંખ્યેયભાગવૃદ્ધિવાળું છે. તેથી આગળનાં બીજાં અંશુલના અસંખ્યાતમાભાગપ્રમાણનાં શરીર સ્થાનો તે સર્વ અનુક્રમે અનંતભાગાધિક બાણુવાં. આ (અસંખ્યસ્પર્ધકની અપેક્ષાએ અનંતભાગ અધિક બાણુવાં). આ અસંખ્યસ્પર્ધકનો સમુદાય તે દ્વિતીયકંડક.

તે દ્વિતીયકંડકથી ઉપર જે અન્ય શરીરસ્થાન તે પુનઃ દ્વિતીય કંડકગત અંતિમસ્થાનની અપેક્ષાએ અસંખ્યેયભાગ અધિક છે. ત્યાંથી પુનઃ પણ આગળનાં અંશુલના અસંખ્યાતમાભાગપ્રમાણ અન્યશરીરસ્થાનો તે સર્વ અનુક્રમે અનંતભાગ અધિક બાણુવાં, આ સર્વ સ્થાનોનો સમુદાય તે તૃતીયકંડક.

તેથી આગળ પુનઃ પણ એક શરીરસ્થાન અસંખ્યેયભાગાધિકને તેથી આગળ પુનઃ કંડક પ્રમાણ શરીરસ્થાનો અનંતભાગાધિક બાણુવાં એ પ્રમાણે અસંખ્યેયભાગાધિક એકેક દેહસ્થાને કરીને અંતરિત અનંત ભાગાધિક કંડકો ત્યાં સુધી કહેવાં કે જ્યાં સુધી અંતરાંતરવર્તિ અસંખ્યેયભાગાધિક દેહસ્થાનો પણ એક કંડક પ્રમાણ થાય.

અંશુલ માત્ર ક્ષેત્રના અસંખ્યાતમાભાગવર્તિ અસંખ્ય આકાશ પ્રદેશાત્મક રાશિપ્રમાણરૂપ જે સંખ્યા, તે સિદ્ધાંતસંજ્ઞાએ 'કંડક' કહેવાય છે.

ત્યાંથી આગળ કંડક માત્ર શરીરસ્થાનો અનુક્રમે અનંતભાગાધિક કહેવાં, તેથી આગળ એક સંખ્યેયભાગાધિક સ્થાન કહેવું, ત્યાંથી આગળ મૂળથી આરંભીને જેટલાં સ્થાન પૂર્વે અતિક્રમ્યાં છે (કહી ગયા છીએ) તેટલાં સ્થાન તેવીજ રીતે કહીને પુનઃ પણ એક સંખ્યેયભાગાધિક સ્થાન કહેવું. એ પ્રમાણે 'વલ્લભાણુકસપૂર્વક

૧ કંડક સખ્યા સર્વત્ર નિવર્તિત સંખ્યાદર્શક નથી. અધિકાર વિશેષથી હીનાધિક સંખ્યા પણ હોય છે.

૨ અનંતભાગ વૃદ્ધિવાદિ.

છ સ્થાનવૃદ્ધિએ શરીરસ્થાનો ત્યાં સુધી કહેવાં કે જ્યાં સુધી 'અસં-
ખ્યલોકાકાશપ્રદેશપ્રમાણ થાય. -

ઇતિ સ્થાનપ્રરૂપણાસહ નામપ્રત્યયસ્પર્ધકપ્રરૂપણાપિ.

॥ અથ પ્રયોગ પ્રત્યય સ્પર્ધક પ્રરૂપણા ॥

પ્રયોગ એટલે યોગ તેના સ્થાનનીવૃદ્ધિ વડે (અર્થાત્ યોગ સ્થાનની વૃદ્ધિવડે) કેવલ યોગ પ્રત્યયથીજ બંધાતા એવા 'કર્મ' પરમાણુને વિષે જે રસ સ્પર્ધકની રીતીએ વૃદ્ધિ પામે છે તે પ્રયોગ પ્રત્યય સ્પર્ધક કહેવાય છે. કહ્યું છે કે—

હોઈ પઓગો જોગો, તઠાણવિવદ્ધણાપ જોંડરસો ॥

પરિવેદ્દેજીવે, પઓગફઠું તયં વૈતિ ॥ ૧ ॥

(ઉક્તાર્થા)

તે પ્રયોગપ્રત્યયસ્પર્ધક પ્રરૂપણા પ અનુયોગદ્વારવડે થાય છે, તે પ અનુયોગ આ પ્રમાણે—૧ અવિભાગ પ્રરૂપણા—૨ વર્ગણા પ્રરૂપણા—૩ સ્પર્ધક પ્રરૂપણા—૪ અન્તર પ્રરૂપણા—અને ૫ સ્થાન પ્રરૂપણા. એ પાંચે અનુયોગદ્વાર જે રીતે નામ પ્રત્યય સ્પર્ધકને વિષે પૂર્વે કહ્યાં છે તે રીતે અત્રે પણ જાણવાં.

તથા અત્રે પ્રથમસ્થાનગત પ્રથમવર્ગણામાં સર્વ પુદ્ગલ સ્નેહા-
વિભાગ અદ્ય છે, તેથી દ્વિતીયસ્થાનગત પ્રથમવર્ગણામાં અનંતશુણ્ય
અનંતશુણ્ય, તેથી પણ તૃતીયસ્થાનગત પ્રથમવર્ગણામાં અનંતશુણ્ય,
એ પ્રમાણે અતિમ સ્થાન સુધી જાણવું. તથા વળી પ્રયોગપ્રત્યય-
સ્પર્ધક અધિક રીતે અન્યત્રપણ કહ્યું છે કે—

૧ અત્રે છ સ્થાન વૃદ્ધિ પણ અસંખ્ય સંભવે.

૨ એ ભાવાર્થ શ્રી બહુ શ્રુતથી જાણવો.

૩ અહિં યોગ પ્રત્યયથી ગ્રહણ થતા આદ્યરિકાદિ પરમાણુ નહિ
કહેતાં માત્ર કર્મ પરમાણુવું ગ્રહણ કરવાનું કારણ શ્રી બહુ શ્રુતથી
વિચારવું.

અવિભાગ વગ્ગ ફઙ્ગ, અંતરઠાણફણ્થજહણ્થિ ॥

ઠાણાઈ વગ્ગાણાઓ, અર્ણતણુણાણ ગચ્છંતિ ॥ ૧ ॥

અર્થ:—આ પ્રયોગ પ્રત્યય સ્પર્ધકમાં અવિભાગપ્રરૂપ-વર્ગણા પ્રરૂપ-સ્પર્ધકપ્રરૂપ-અંતરપ્રરૂપ-સ્થાનાદિપ્રરૂપ પૂર્વે કહી તેમ જાણવી. અને પ્રત્યેક પ્રયોગપ્રત્યયસ્થાનની પ્રથમ વર્ગણાઓ અનંત-શુણ અનંતશુણ વૃદ્ધિ પામે છે. અહિં ઠાણાઈ એ પ્રથમ શબ્દમાં આદિપદ્ધતી કંડકાદિતુ' ગ્રહણ કરવું.

હવે સસુદાયપણે ત્રણે સ્પર્ધકમાં અદ્ય ગણત્વ કહેવાય છે. સ્નેહ પ્રત્યય સ્પર્ધકની જઘન્ય વર્ગણાને વિષે સકલ પુદ્ગલત સ્નેહા વિભાગ સર્વથી અદ્ય છે, તેથી તેજ સ્નેહપ્રત્યયસ્પર્ધકની ઉત્કૃષ્ટ વર્ગણામાં અનંતશુણ રસાવિભાગ છે, તેથી નામ પ્રત્યય સ્પર્ધકની જઘન્ય વર્ગણામાં અનંતશુણ સ્નેહાવિભાગ છે, તેથી તેજ નામપ્રત્યય સ્પર્ધકની ઉત્કૃષ્ટ વર્ગણામાં અનંતશુણ સ્નેહાવિભાગ છે, તેથી પણ પ્રયોગ પ્રત્યેય સ્પર્ધકની જઘન્ય વર્ગણામાં અનંતશુણ સ્નેહાવિભાગ છે, તેથી પણ તેજ પ્રયોગપ્રત્યયસ્પર્ધકની ઉત્કૃષ્ટ વર્ગણામાં અનંત-શુણ સ્નેહાવિભાગ છે કહ્યું છે કે—

તિન્હંપિ ફઙ્ગાણં, જહન્નકવ્કોસગાકમાઠવિહં

ખેયાણંતણુણાઓ, હ વગ્ગાણેફઙ્ગાઓ ॥ ૧ ॥

અર્થ:—ત્રણે સ્પર્ધકની જઘન્ય તથા ઉત્કૃષ્ટ વર્ગણાઓને અનુક્રમે સ્થાપીને તે વર્ગણાઓ સ્નેહ પ્રત્યય સ્પર્ધકથી અનંતશુણ જાણવી.^૧

હવે ગાથાર્થ કહેવાય છે. નામપ્રત્યય ને પ્રયોગપ્રત્યય સ્પર્ધકને વિષે પણ અવિભાગવર્ગણાદિ અનુયોગ પૂર્વવત્ જાણવા તે આ પ્રમાણે-સ્નેહપ્રત્યયસ્પર્ધકવત્ અત્રે પણ અદેક સ્નેહાવિ-

^૧ આ ત્રણ મૂળ સ્પર્ધકમાં અદ્યગણત્વ કેવી રીતે ધરી શકે છે તે શ્રી ગણ શ્રુતથી જાણવું.

ભાગધિક પરમાણુ વર્ગણાઓ અનંત બાણવી. તથા અલ્પ સ્નેહયુક્ત પુદ્ગલો અલ્પ અલ્પતર બાણવા. પુનઃ જે અસંખ્યલોગે દુગુણહીના એ ભાવનો અસંભવ હોવાથી અત્રે તેનો સંબંધ ન હોવો. 'સ્નેહ પ્રત્યય સ્પર્ધકમાં પણ તે યથાસંભવ અલ્પકાળ સુધીજ કહે છે પરંતુ સર્વત્ર કહેલ નથી.' તથા સ્તિ ઇતિ=એ ત્રણે સ્પર્ધકોની પ્રત્યેકની આપ આપણી જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ વર્ગણાને બુદ્ધિવટે ભિન્ન ભિન્ન સ્થાપીને અનુક્રમે તે વર્ગણાઓને વિષે ઘણિયા દેશગુણ દેશગુણા= નિર્વિભાગ ભાગરૂપ જે સકલ પુદ્ગલત સ્નેહાવિભાગો તેને ઘણિયા સંબંધિત કરતાં-સમુદાયરૂપે એકઠા કરતાં તે અવિભાગો છ એ વર્ગણામાં અનુક્રમે અનંતગુણ અનંતગુણપણે બાણવાં. એ પ્રમાણે પુદ્ગલોને પરસ્પર સંબંધ કરવામાં હેતુભૂત સ્નેહની પ્રરૂપણા કરી. (ઇતિ સ્નેહ સ્પર્ધકત્રય ગ્રરૂપણા)

॥ અથ સ્નેહસ્પર્ધકત્રિકની સંક્ષેપં વિગત ॥'

સ્પર્ધક સંખ્યા—૧

વર્ગણા પ્રારંભ—૧ સ્નેહાવિભાગથી

સર્વ વર્ગણા—અનંત

અનંતરોપનિધા—નંબરવાર સ્થાપન કરેલી વર્ગણાઓમાં

પૂર્વ વર્ગણાની અપેક્ષાએ પર વર્ગણામાં પરમાણુઓનું જે

હીનાધિકપણું કહેવું તે અનંતરોપનિધા આ પ્રમાણે—

સ્ને૦ પ્ર૦ સ્પ૦ ની પ્રથમની અનંત વર્ગણાઓ—અસંખ્યેયભાગાહીન

૧ સ્નેહ પ્રત્યય સ્પર્ધકના અંતિમ વિભાગથીજ પુદ્ગલોમાં અનંતગુણ હાનિનો પ્રારંભ થયેલો છે તેજ અનંતગુણ હાનિ અત્રે પણ આજુ હોવાથી શેષ હાનિના અભાવે દ્વિગુણ હાનિનો સંભવ પ્રયોગ પ્રત્યય સ્પર્ધકમાં કેમ સંભવે ? માત્ર અનંતગુણહાનિ સંભવે. ઇતિહેતુ. (અ. નાં.)

૨ સ્નેહ પ્રત્યય સ્પર્ધકમાં પણ જે દ્વિગુણહાનિ તે અસંખ્યેય ભાગ હાનિરૂપ પ્રથમ વિભાગ સુધીજ રહી છે, પરંતુ તેથી આગળ સંખ્યેય ભાગ હાનિ ઇત્યાદિ ૪ હાનિરૂપ ૪ વિભાગમાં દ્વિગુણહાનિ રહી નથી. ઇતિ તાત્પર્ય.

સ્નેહ પ્રત્યે ની પ્રથમની અનંત વર્ગભાગો—સંખ્યેયભાગહીન
 " તદનંતર " સંખ્યેયશુદ્ધહીન
 " તદનંતર " અસંખ્યેયશુદ્ધહીન
 " તદનંતર " અનંતશુદ્ધહીન
 એ પ્રમાણે સ્નેહપ્રત્યયસ્વરૂપની અનંતવર્ગભાગો ૫ વિભાગમાં વહેંચાયેલી છે.

- ૧ અસંખ્યેયભાગહીનવિભાગ.
- ૨ સંખ્યેયભાગહીનવિભાગ.
- ૩ સંખ્યેયશુદ્ધહીનવિભાગ.
- ૪ અસંખ્યેયશુદ્ધહીનવિભાગ.
- ૫ અનંતશુદ્ધહીનવિભાગ.

એ ૫ વિભાગમાં પરંપરાપરિણામ કહેવાય છે.

પરંપરાપરિણામ=પૂર્વ વર્ગભાગની અપેક્ષાએ વચમાં કંઈક વર્ગ-
 ભાગો છેડીને આગળની એક વર્ગભાગમાં પરંપરાભાગો
 સંખ્યાની જે હીનાધિકપણ કહેવું તે પરંપરાપરિણામ. તે
 આ પ્રમાણે—

અસંખ્યેયભાગહીન વિભાગમાં—અસંખ્યલોકાતિક્રમે—દ્વિશુદ્ધહીન
 સંખ્યેયભાગહીન વિભાગમાં

સંખ્યેયશુદ્ધહીન વિ	} આ ત્રણ વિભાગમાં પ્રથમથીજ ત્રિ- શુદ્ધાંતિ હીનપણ હોવાથી દ્વિશુદ્ધ હાનિનો અભાવ છે.
અસંખ્યેયશુદ્ધહીન વિ	
અનંતશુદ્ધહીન વિ	

એ પૂર્વોક્ત દ્વિશુદ્ધહીનરૂપ પરંપરાપરિણામ સર્વ વિભાગમાં
 અપ્રાપ્ત હોવાથી હવે બીજી રીતે પરંપરાપરિણામ કહેવાય છે. તે
 આ પ્રમાણે—

અસંખ્યેયભાગહીન વિભાગમાં	} અસંખ્યેયભાગહીન સંખ્યેયભાગહીન સંખ્યેયશુદ્ધહીન અસંખ્યેયશુદ્ધહીન અનંતશુદ્ધહીન છે.
પ્રથમ વર્ગભાગપેક્ષાએ કંઈક	
વર્ગભાગો.	

સંખ્યેયભાગહીન વિભાગમાં
પ્રથમ વર્ગભૂપેક્ષાએ કંઈક
વર્ગભૂઓ.

સંખ્યેયભાગહીન.
સંખ્યેયશુભૂહીન.
અસંખ્યેયશુભૂહીન.
અનંતશુભૂહીન.

સંખ્યેયશુભૂહાનિ વિભાગમાં પ્રથમ
વર્ગભૂપેક્ષાએ કંઈક વર્ગભૂઓ.

સંખ્યેયશુભૂહીન.
અસંખ્યેયશુભૂહીન.
અનંતશુભૂહીન.

અસંખ્યેયશુભૂહાનિ વિભાગમાં પ્રથમ
વર્ગભૂપેક્ષાએ કંઈક વર્ગભૂઓ.

અસંખ્યેયશુભૂહીન.
અનંતશુભૂહીન.

અનંતશુભૂહીન વિભાગમાં પ્રથમ
વર્ગભૂપેક્ષાએ સર્વ વર્ગભૂઓ.

અનંતશુભૂહીન.

૫ વિભાગમાં અદ્યપભદ્ધત્વ કહે છે.

વિભાગમાં.

વર્ગભૂ.

પરમાણુ.

અસંખ્યેયભાગહીન—

અદ્ય (અનંત)

—અર્વાધિક

સંખ્યેયભાગહીન —

અનંતશુભૂ

—અનંતમે ભાગે

સંખ્યેયશુભૂહાનિ —

”

—

”

અસંખ્યેયશુભૂહાનિ —

”

—

”

અનંતશુભૂહાનિ —

”

—

”

નામ પ્રત્યય સ્પર્ધકનો સાર.

વર્ગભૂ પ્રારંભ—સર્વ જીવાનંત શુભૂ સ્નેહાવિભાગથી.

૧ અનંતશુભૂહાનિ વિભાગમાં અનંતરોપનિધાએ અનંતશુભૂ હીન પાણું છે, તે પરંપરોપનિધાએ પણ અનંતશુભૂહીનપણું છે. તો એ બેમાં વિશેષ શું ? તે સંબંધી એમ સંભાવે છે કે અનંતરોપનિધા વિષયિક અનંતશુભૂથી પરંપરોપનિધા વિષયિક અનંતશુભૂ, ધણું મોટું ગ્રહણ કરીને પરંપરોપનિધા અવિરોધપણે કહી શકાય છે.

પ્રતિસ્પર્ધકે વર્ગણા—અભવ્યથી અનંતશુણ્ય.

અનંતર વર્ગણા—સર્વજીવથી અનંતશુણ્ય.

પ્રથમ સ્પર્ધકની પ્રથમ વર્ગણાના સ્નેહાવિભાગોથી જેટલામું સ્પ-
દ્વિતીયાદિ સ્પર્ધકગત પ્રથમ વર્ગણાના સ્નેહાવિ० ધંક તેટલાશુણ્ય.

એક સ્થાનમાં અનંતર સ્પર્ધકો—એક સ્થાનાંતરવતિ સર્વ
સ્પર્ધકોથી ૧ હીન.

પ્રથમ સ્થાનમાં સર્વ સ્પર્ધક—અભવ્યથી અનંત શુણ્ય.

દ્વિતીયાદિ સ્થાનમાં સર્વ સ્પર્ધક—પદ્ધત્સ્થાન પરિપાટીએ અનંત
ભાગાધિકાદિ.

વર્ગણાઓમાં અનંતર વૃદ્ધિ-
સ્નેહાવિભાગા પેક્ષાએ
(એક સ્પર્ધકે)

સર્વ જીવાનંતશુણ્ય અવિભાગ
રૂપ (પ્રતિસ્પર્ધકે પ્રથમ વર્ગ-
ણામાં.)
એકેકા વિભાગરૂપ (પ્રતિસ્પર્ધ-
કે દ્વિતીયાદિ વર્ગણામાં.)

વર્ગણાઓમાં પરંપર
વૃદ્ધિ સ્નેહાવિભાગની
અપેક્ષાએ. (એક
સ્પર્ધકે)

અનંતભાગવૃદ્ધિ.
અસંખ્યભાગવૃદ્ધિ.
સંખ્યભાગવૃદ્ધિ.
સંખ્યશુણ્યવૃદ્ધિ.
અસંખ્યશુણ્ય વૃદ્ધિ.
અનંતશુણ્યવૃદ્ધિ.

પૂર્વ દેહસ્થાનની પ્રથમ વર્ગણાપેક્ષાએ }
પર દેહસ્થાનની પ્રથમ વર્ગણાના સ્ને- } અનંતશુણ્ય.
હાવિભાગ.

દેહસ્થાનોનો પ્રથમ અનુક્રમ—પદ્ધત્સ્થાન પરિપાટીએ અનેક
કંઠક પ્રમાણ.

અનંત ભાગાધિક દેહસ્થાનોની સંખ્યા.		} વક્ષ્યમાણ અનુભાગ બંધસ્થાન સંખ્યા- વત્.
અસંખ્યભાગાધિક	”	
સંખ્ય ભાગાધિક	”	
સંખ્ય ગુણાધિક	”	
અસંખ્યગુણાધિક	”	
અનંત ગુણાધિક	”	”

સર્વ પદસ્થાન વૃદ્ધિ—અસંખ્ય.

સર્વ દેહસ્થાન—અસંખ્ય લોકાકાશપ્રદેશપ્રમાણ.

૧૫ બંધન યોગ્ય પુદ્ગલોતુ અદ્યબહુત્વ.

- ૧ ઔદારિક ઔદારિક બંધન યોગ્ય—સર્વાદ્ય.
- ૨ ઔદારિક તૈજસબંધન યોગ્ય—અનંત ગુણ.
- ૩ ઔદારિક કાર્મણ બંધન યોગ્ય. ”
- ૪ ઔદારિક તૈજસ કાર્મણ બંધન યોગ્ય ”
- ૧ વૈક્રિય વૈક્રિય બંધન યોગ્ય. સર્વાદ્ય
- ૨ વૈક્રિય તૈજસ બંધન યોગ્ય. ”
- ૩ વૈક્રિય કાર્મણ બંધન યોગ્ય. ”
- ૪ વૈક્રિય તૈજસ કાર્મણ બંધન યોગ્ય. ”
- ૧ આહારક આહારક બંધન યોગ્ય—સર્વાદ્ય.
- ૨ આહારક તૈજસ બંધન યોગ્ય—અનંત ગુણ.
- ૩ આહારક કાર્મણ બંધન યોગ્ય. ”
- ૪ આહારક તૈજસ કાર્મણ બંધન યોગ્ય. ”
- ૫ તૈજસ તૈજસ બંધન યોગ્ય. ”
- ૬ તૈજસ કાર્મણ બંધન યોગ્ય. ”
- ૭ કાર્મણ કાર્મણ બંધન યોગ્ય. ”

પ્રયોગ પ્રત્યય સ્પર્ધકનો સાર.

અવિભાગાદિકે સર્વ પ્રરૂપણા—નામ પ્રત્યય સ્પર્ધકવત્.

૧ પ્રયોગ પ્રત્યય સ્થાનની વર્ગણામાં સ્નેહાવિભાગ^૧ અલ્પબહુલત્વ.

પૂર્વસ્થાનની ગચ્છમ વર્ગણાના સર્વ પુરુષલત સ્નેહાવિભાગની અપેક્ષાએ પરસ્થાનની પ્રથમ વર્ગણાના સર્વ પુરુષલત સ્નેહાવિભાગ અનંતશુભ.

ત્રણ સૂત્ર સ્નેહ પ્રત્યયસ્પર્ધકમાં અલ્પબહુલત્વ.

સ્ને. પ્ર. સ્પ.ની સર્વાંશ વર્ગણાગત સર્વ પુરુષલ સ્નેહાવિભાગ—સર્વાલ્પ^૧
(અનંત).

નામ પ્ર. સ્પ.ની સર્વાંશ	સ્ને. પ્ર. સ્પ.ની સર્વાંશ	સ્ને. પ્ર. સ્પ.ની સર્વાંશ	સ્ને. પ્ર. સ્પ.ની સર્વાંશ
સ્ને. પ્ર. સ્પ.ની સર્વાંશ	સ્ને. પ્ર. સ્પ.ની સર્વાંશ	સ્ને. પ્ર. સ્પ.ની સર્વાંશ	સ્ને. પ્ર. સ્પ.ની સર્વાંશ
સ્ને. પ્ર. સ્પ.ની સર્વાંશ	સ્ને. પ્ર. સ્પ.ની સર્વાંશ	સ્ને. પ્ર. સ્પ.ની સર્વાંશ	સ્ને. પ્ર. સ્પ.ની સર્વાંશ
સ્ને. પ્ર. સ્પ.ની સર્વાંશ	સ્ને. પ્ર. સ્પ.ની સર્વાંશ	સ્ને. પ્ર. સ્પ.ની સર્વાંશ	સ્ને. પ્ર. સ્પ.ની સર્વાંશ
સ્ને. પ્ર. સ્પ.ની સર્વાંશ	સ્ને. પ્ર. સ્પ.ની સર્વાંશ	સ્ને. પ્ર. સ્પ.ની સર્વાંશ	સ્ને. પ્ર. સ્પ.ની સર્વાંશ

॥ અથ પ્રકૃત્યાદિ ચતુષ્ક ભાવના ॥

હવે જાણના બંધનકરણરૂપ વીર્ય વિશેષના સામર્થ્યથી બંધાતાં કર્મ પુરુષલોનો પ્રકૃતિ, સ્થિતિ, રસ, ને પ્રદેશ, એ ચાર વિભાગનો વિચાર અલ્પ મતિવંત જાણેને સુખપૂર્વક સમજવા માટે મોઢકનાં કુબંધાંતવડે કહેવાય છે—જેમ વાયુને પિત્તાશ કરનાર એવા કોષક દ્રવ્યથી નિપજેલો લાડુ તે સ્વભાવેજ વાયુને ઉપશમાવે છે, પિત્તવિનાશક દ્રવ્યથી નિપજેલો લાડુ સ્વભાવે જ પિત્તને ઉપશમાવે છે, ને કફ વિનાશક દ્રવ્યથી નિપજેલો લાડુ સ્વભાવેજ કફને ઉપશમાવે છે. એ પ્રમાણે મોઢકનો જે પિત્તોપશમકારક સ્વભાવ તે મોઢકની

^૧ સ્તોત્રા:—જે બહુ વચનનો પ્રયોગ હોવાથી એક સ્નેહાવિભાગ યુક્ત સર્વ પરમાણુના સ્નેહાવિભાગ અલ્પ સંભવે છે, એવું સર્વવત્.

૧ પ્રકૃતિ કહેવાય છે. તથા તેમાંના કોઈક મોઢકની સ્થિતિ ૧ દીવસ, કોઈકની ૨ દિવસ, ને કોઈકની ચાવત્ માસાદિક સ્થિતિ હોય છે તે મોઢકની સ્થિતિ કહેવાય છે. તથા તેમાંના કોઈક મોઢકમાં સ્નિગ્ધ મધુરાદિરસ ૨ એકસ્થાની હોય છે ને કોઈકમાં દ્વિસ્થાની ઇત્યાદિ હોય છે. તે મોઢકનો રસ કહેવાય છે. તથા તેજ મોઢકના કણિષ્ઠાદિ-રૂપ પ્રદેશો કોઈકના એક વ્પસલી પ્રમાણ, કોઈકના બે વ્પસલી પ્રમાણ ઇત્યાદિ હોય છે તે મોઢકના પ્રવેશ કહેવાય છે. તેમ કર્મ પણ કોઈક જ્ઞાનગુણને આવરે છે, કોઈક દર્શનગુણને આવરે છે, કોઈક સુખદુઃખને ઉત્પન્ન કરે છે, ને કોઈક મોહ ઉત્પન્ન કરે છે, એવા સ્વરૂપવાળી તે કર્મની પ્રકૃતિ કહેવાય છે. તથા તે જ કર્મની કોઈકની ૩૦ કોડકોડી ને કોઈકની ૭૦ કોડકોડી સાગર કાળ પ્રમાણ બે સ્થિતિ તે કર્મની સ્થિતિ કહેવાય છે, તથા રસ પણ કોઈક કર્મનો એક સ્થાની, ને કોઈક કર્મનો દ્વિસ્થાની ઇત્યાદિ હોય છે, તથા પ્રદેશો કોઈક કર્મના અધિક હોય છે, અને કોઈક કર્મના અધિક તર હોય છે.

ઇતિ પ્રસંગે પ્રકૃત્યાદિચતુષ્કલાવના.

હવે પ્રકૃતિ લેદથીજ કર્મના મૂળલેહ અથવા ઉત્તર લેદરૂપ વિભાગ થઇ શકે છે, અન્યથા નહિ. એ પ્રમાણે નિવેદન કરીને કહે છે તે આ પ્રમાણે—

મૂળ ગાથા ૨૪ મી.

મૂલુત્તરપગર્દનં, અણુભાગવિસેસઓ હવડ મેઓ
અવિસેસિયરસપગડઓ, પગર્દવંધો મુળેયવ્વો ॥૨૪॥

૧ એ સ્વરૂપ આગળ કહેવાશે.

૨ કાપાધિક કર્મની અપેક્ષાએ સ્થિતિ, અણુભાગ, ને પ્રદેશ એ ત્રણનો સમુદાય તે પ્રકૃતિ-ઇત્યપિ (આ લક્ષણ ૧૦ ગુણસ્થાન સુધી જવાતા કર્મમાં જ ધટે.)

૩ બોબો, પોસ, ઇતિ ગુર્જર ભાષા.

ગાથાર્થ:—મૂળ અથવા ઉત્તર પ્રકૃતિના લેદ, અનુભાગ (સ્વભાવ) લેદને લધને યાય છે. પુનઃ અહિં પ્રકૃતિખંધ તે અવિવક્ષિત રસ પ્રકૃત્યાદિરૂપ બાણુવો.

ટીકાર્થ:—અહિં ‘પ્રકૃતિ’ એ શબ્દનો ‘લેદ’ એવો પણ અર્થ યાય છે. ભાષ્યમાં પણ કહ્યું છે કે અહવા પચઢી મેમો ધતિ. તેથી મૂળ અને ઉત્તર પ્રકૃતિનો એટલે કર્મના મૂળ અને ઉત્તર લેદનો લેદ અનુભાગ વિશેષથી અર્થાત્ જ્ઞાનાવારકત્વાદિ સ્વભાવ વિશેષથી હોય છે. અન્યથા નહિ. અને અનુભાગ શબ્દનો ‘સ્વભાવ’ એવો અર્થ સમજવો. કર્મપ્રકૃતિચૂષ્ણિમાં કહ્યું છે કે અનુમાગોત્તિતહાવાં ધતિ. અહિં બંધનકરણના વર્ણનમાં પ્રકૃતિખંધ, સ્થિતિખંધ, રસખંધ ને પ્રદેશખંધ એ પ્રત્યેકના ઉપર, વિસ્તારથી વિવેચન કરવાનું છે, ને પ્રત્યેક કર્મમાં પ્રકૃતિખંધાદિ ચારે ભાવ એક સાથે રહેલા છે તેા પ્રત્યેકનું ભિન્ન વર્ણન કેમ થઈ શકે એવી થંકા દૂર કરવાને અર્થે પ્રકૃતિખંધને તથા ગાથામાં કહેલા ઉ = તુ શબ્દ વડે ઉપલક્ષણથી બીજા સ્થિતિખંધાદિકને.....સ્પષ્ટ કરતાં કહે છે કે—

અવિલેસિયસ્તપગદ્ધો=અવિશેષિત અર્થાત્ અવિવક્ષિત રસ પ્રકૃતિ એટલે રસ-સ્નેહ-અનુભાગ આ ત્રણે એકાર્થવાચક છે તે રસ, અને તેનો પ્રકૃતિ એટલે સ્વભાવ, તેની વિવક્ષારહિત તથા ઉપલક્ષણથી જેને વિષે સ્થિતિ અને પ્રદેશની પણ વિવક્ષા નહિ તે અવિવક્ષિત રસ પ્રકૃતિરૂપ પ્રકૃતિખંધ બાણુવો. પુનઃ તુ શબ્દ અધિકાર્થસૂચક હોવાથી અવિવક્ષિત રસપ્રકૃતિપ્રદેશરૂપ સ્થિતિખંધ બાણુવો. તથા અવિવક્ષિત પ્રકૃતિ સ્થિતિ પ્રદેશરૂપ રસખંધ બાણુવો. અને અવિવક્ષિત પ્રકૃતિ સ્થિતિ રસરૂપ પ્રદેશખંધ બાણુવો.^૧

૧ પ્રત્યેક કર્મપ્રકૃતિ જો કે પ્રકૃતિ-સ્થિતિ, -રસ-ને પ્રદેશ સહિત છે પરંતુ જ્યારે વિવક્ષિત પ્રકૃતિના પ્રકૃતિખંધનું વર્ણન કહેવામાં આવે છે ત્યારે શેષ સ્થિતિ, રસ ને પ્રદેશ જો ત્રણ અંગની અવિવક્ષા (તત્સ્વરૂપકતાના ભાવ) બાણુવી. તેમજ સ્થિતિખંધનું વર્ણન આલતા શેષ પ્રકૃત્યાદિની અવિ-

તથા પ્રકૃતિબંધના અધિકારે જેટલી પ્રકૃતિઓ બંધાય છે, તથા પ્રકૃતિ બંધના સ્વામિ, એ સર્વ શતકનામના અંતથી જાણવું. પ્રકૃતિબંધ ને પ્રદેશબંધ, યોગથી હોય છે, કહ્યું છે કે—જોગા પચહિયણસં ધતિ. ત્યાં પ્રકૃતિબંધ કહ્યો. ૧ ને હવે પ્રદેશબંધ કહેવાનો અવસર પ્રાપ્ત થયો છે તે કહેવાય છે. ત્યાં આઠે કર્મનો સમકાલે બંધ કરનાર જીવે વિચિત્ર ગર્ભ એવા એકજ અધ્યવસાયવડે જે દલિક ગ્રહણ કરે તેના આઠ ભાગ થાય છે, સાત કર્મ બાંધનાર જીવને સાત ભાગ, છ કર્મ બાંધનાર જીવને છ ભાગ, ને એક કર્મ બાંધનાર જીવને એકજ ભાગ થાય છે.

હવે એકાધ્યવસાયે ગ્રહણ કરેલા કર્મના અનંતરકંધો બંધાતી ઉત્તર પ્રકૃતિમાં કેવી રીતે વહેંચાય તે દર્શાવે છે.

વક્ષા, રસબંધના વર્ણનમાં શેષ પ્રકૃત્યાદિ ૩ અંગની અવિવક્ષા, ને પ્રદેશબંધના વર્ણનમાં શેષ પ્રકૃતિ, સ્થિતિ, રસરૂપ ૩ અંગની અવિવક્ષા જાણવી. એ પ્રમાણે એક પ્રકૃતિના ૪ અંગમાંથી કોઈ પણ એક અંગનું કથન ચાલતું હોય તે અવસરે શેષ ૩ અંગની અવિવક્ષા અથવા ઉપેક્ષા જાણવી. ઇતિભાવઃ

૧ શતકાનુસારે જાણનાની ભલામણરૂપ કલો.

૨ એક સરખા સ્વરૂપવાળા એકજ અધ્યવસાયમાં વિચિત્રતા કેમ સંભવે ? એ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં જાણવાનું કે અધ્યવસાય જો કે એકજ છે. ને એક સ્વરૂપવાળો છે પરંતુ તેનાથી ગ્રહણ થતાં પુદ્ગલો કંઈક જ્ઞાનાવરણપણે પરિણમવાયેગ્ય છે, તેમ કંઈક દર્શનાવરણપણે પરિણમવાયેગ્ય છે. એ પ્રમાણે વધુમાં વધુ ૮ પ્રકૃતિરૂપે પરિણમે છે. એટલે એકાધ્યવસાયગૃહિતદલિકમાં જુદા જુદા ૮ સ્વભાવ ઉત્પન્ન થાય છે. એ પ્રમાણે એકજ કારણથી કાર્યમાં અનેક વિચિત્રતા ઉત્પન્ન થાય છે તે કારણ પણ વિચિત્રતા ગર્ભ કહેવાય, તેમ કારણરૂપ એક અધ્યવસાય પણ વિચિત્ર ગર્ભ કહેવાય. જેમ એક સ્વરૂપવાળો એવા એક બીજથી વિચિત્ર પ્રકૃત્યાદિવાળા વિચિત્ર અવયવો ઉત્પન્ન થાય છે તદત્—અથવા એક ભોજનનો કોળીઓ ઉદરમાં પ્રવેશ્યા બાદ સાત ધાતુપણે પરિણમે છે તદત્ અન્ન જાણવું.

મૂળ ગાથા ૨૫ મી.

જં સઠ્ઠઘાઇપતં, સગકમ્મપણ્ણંતમો ભાગો ॥

આવરણાણ ચડહ્મા, તિહા ય અહ પંચહા વિગ્ધે ॥૨૫॥

ગાથાર્થ:—સર્વઘાતિ પ્રકૃતિને પ્રાપ્ત થયેલ જે કર્મદલ તે સ્વકર્મપ્રદેશના અનંતમા ભાગ જેટલું છે. ને શેષ કર્મદલ જ્ઞાનાવરણીયમાં ૪ ભાગે, ને દર્શનાવરણીયમાં ૩ ભાગે વહેંચાય. તથા અંતરાય કર્મના મૂળ ભાગમાં આવેલું કર્મદલ પાંચ પ્રકારે વહેંચાય.

ટીકાર્થ:—જે કર્મદલિક સર્વઘાતિ પ્રાપ્ત છે એટલે કેવલજ્ઞાનાવરણીયાદિ સર્વઘાતિ પ્રકૃતિઓને પ્રાપ્ત થયેલું છે, તે સ્વકર્મ પ્રદેશના અનંતમા ભાગ જેટલું છે, અર્થાત્ જ્ઞાનાવરણાદિ મૂલ પ્રકૃતિને જે મૂળ ભાગ આવેલો છે, તેના અનંતમા ભાગ જેટલું છે, એ ભાવાર્થ છે—એમ કહેવામાં હેતુ શું છે ? તે કહીએ છીએ—અહિં આઠે મૂળ-કર્મના ભાગમાં આવેલા કર્મદલિકને વિષે પ્રત્યેકમાં જે અતિસ્નિગ્ધ પરમાણુઓ તે અદ્ય છે. પુનઃ તે અતિસ્નિગ્ધ પરમાણુઓ મૂળ પ્રકૃતિના ભાગથી અનંતમા ભાગ પ્રમાણુ છે, અને તેજ સર્વઘાતિ પ્રકૃતિયણે પરિણમવાયોચ્છ છે, એ હેતુથી જે સર્વઘાતિદલિક છે તે સ્વમૂળ પ્રકૃતિ પ્રદેશના અનંતમા ભાગ જેટલું કહેલ છે.

તે અનંતમા ભાગ બાદ કરતાં બાકી રહેલું જે કર્મદલ તે સર્વઘાતિ પ્રકૃતિથી વ્યતિરિક્ત, ને તે અવસરે બંધાતી જોવી મૂલ-કર્મની અવાંતર લેદ્દય ઉત્તર પ્રકૃતિઓમાં વહેંચાઈ જાય છે. તે આ પ્રમાણે—જ્ઞાનાવરણ ને દર્શનાવરણકર્મમાં પ્રત્યેકમાં સર્વઘાતિ યોગ્ય અનંતમા ભાગ બાદ કરતાં બાકી રહેલા કર્મદલના અનુક્રમે ચાર અને ત્રણ ભાગ કરીએ, અને ચાર તથા ત્રણ ભાગ કરીને શેષ દેશઘાતિ પ્રકૃતિને આપીએ. તથા અંતરાય કર્મને વિષે જે મૂલ ભાગ આવે તે સમગ્ર મૂલ ભાગના ૫ ભાગ કરીને જ્ઞાનાન્તરાયાદિ પાંચ

ઉત્તર પ્રકૃતિને આપીએ. અહિં ભાવાર્થ એ છે કે-જ્ઞાનાવરણીય કર્મની^૧ સ્થિતિને અનુસારે જ્ઞાનાવરણી કર્મને જે મૂલ ભાગ પ્રાપ્ત થાય છે, તેનો અનંતમો ભાગ કેવલ જ્ઞાનાવરણીયને આપીએ, ને શેષ કર્મહલના ચાર ભાગ કરીએ, તેમાંનો એકેક ભાગ મતિજ્ઞાનાવરણ-શ્રુતજ્ઞાનાવરણ-અવધિજ્ઞાનાવરણ-ને મનઃપર્યવજ્ઞાનાવરણ એ ચાર ઉત્તર પ્રકૃતિને આપીએ, દર્શનાવરણ કર્મની સ્થિતિને અનુસારે દર્શનાવરણીય કર્મને જે મૂળ ભાગ પ્રાપ્ત થાય તેના અનંતમા ભાગ જેટલા કર્મહલના ૬ વિભાગ કરીને એક વિભાગ સર્વધાતિ કેવલદર્શનાવરણને અને ૫ વિભાગ નિદ્રાપચકને (૭૫) આપે છે, શેષ કર્મહલના ત્રણ વિભાગ કરીને તે ચક્ષુ-અચક્ષુ-ને અવધિ દર્શનાવરણને આપે છે. પુનઃ અંતરાય કર્મને જે મૂલ ભાગ પ્રાપ્ત થાય છે તે સમગ્ર ભાગના ૫ વિભાગ કરીને દાનાંતરાયાદિ ઉત્તર પ્રકૃતિને આપે છે. અહિં સર્વધાતિ પ્રકૃતિનો અભાવ હોવાથી અનંતમો ભાગ પડતો નથી.

મૂળ ગાથા ૨૬ મી.

મોહેદુહાચડ્ઢા, ય પંચહા વાવિ વજ્ઞમાણીણં ॥
વેયણિયાઉયગોણસુ, વજ્ઞમાણીણ ભાગોસિં ॥૨૬॥

ગાથાર્થઃ—મોહનીય કર્મને વિષે શેષ મૂલ ભાગના છે, ચાર, ને પાંચ ભાગ બંધાતી પ્રકૃતિને મલે છે. અને વેદનીય, આયુ, નામ ને ગોત્ર એ ચાર કર્મનો પ્રત્યેકનો સમગ્ર મૂલ ભાગ બંધાતી એકેક પ્રકૃતિને પ્રાપ્ત થાય છે.

૧ જે કર્મની અધિક સ્થિતિ હોય તે કર્મને ઘણા પ્રદેશો પ્રાપ્ત થાય છે, ને તે હિન સ્થિતિવાળા કર્મને અલ્પ પ્રદેશો પ્રાપ્ત થાય છે, એ સામાન્ય નિયમ છે. પરંતુ વેદનીય કર્મને સર્વ કર્મથી ઘણું અધિક પ્રદેશ પ્રાપ્તિ હોય છે એ અપવાદ છે. પુનઃ આ નિયમ મૂલ પ્રકૃતિને માટે સંબંધે છે.

ટીકાર્થ:—મોહનીય કર્મને વિષે સ્થિતિને અનુસારે જે મૂળ ભાગ પ્રાપ્ત થાય છે, તેનો સર્વઘાતિયોગ્ય અનંતમો ભાગ બે વિભાગે કરીને અર્ધ ભાગ દર્શનમોહને, અને અર્ધ ભાગ ચારીત્રમોહને આપીયે. તેમાં દર્શનમોહ સંખધી સમગ્ર અર્ધ ભાગ મિથ્યાત્વ મોહનીયને પ્રાપ્ત થાય છે, ને ચારિત્રમોહ સંખધી અર્ધ ભાગના ૧૨ વિભાગ કરીને તે બારે ભાગ પ્રથમના બાર કષાયોને આપીયે. તથા અનંતમો ભાગ જતાં શેષ રહેલા કર્મફલના બે વિભાગ કરીને એક ભાગ કષાયમોહનીયને અને બીજો ભાગ નોકષાય મોહનીયને આપીયે. ત્યાં કષાય મોહનીયને પ્રાપ્ત થયેલા ભાગના પુનઃ ચાર વિભાગ કરીને તે ચારે વિભાગ સંબલનના ૪ કષાયને વહેંચીયે. પુનઃ નોકષાય સંખધી કર્મ ફલના ૫ ભાગ કરીને અનુક્રમે ૩ વેદમાંથી કૌણ પશુ એક બંધ્યમાન વેદને, તથા હાસ્યરતિયુગલ, ને અરતિશોકયુગલ એ બે યુગલમાંથી બંધ્યમાન એક યુગલને અને હાય તથા બુદ્ધિમાન આપીયે. બીજી પ્રકૃતિઓનો બંધ નહિ હોવાથી અન્ય પ્રકૃતિને ભાગ ન હોય. તથા નવ નોકષાયનો બંધ સમકાલે હોય નહિ પરંતુ પૂર્વોક્ત પાંચનોકષાયજ સમકાલે બંધાય છે. તથા વેદનીય, આયુ, ને ગોત્રને વિષે જે મૂલભાગ પ્રાપ્ત થાય તે તેઓનીજ બંધ્યમાન એકેક પ્રકૃતિને આપીયે. કારણ કે આ ત્રણ કર્મમાં સમકાલે બે પ્રકૃતિના બંધમો અભાવ છે.

મૂળ ગાથા ૨૭ મી.

પિંડપર્ગૈસુ વજ્રસંતિગાણ, વજ્રરસગંધફાસાણં ॥
સન્વાસિં સંઘાણ, તણુમ્મિ ય તિગેચડકે વા ॥૨૭॥

ગાથાર્થ:—નામકર્મને પ્રાપ્ત થયેલો મૂલ ભાગ પિંડ પ્રકૃતિઓમાં બંધાતી પ્રકૃતિને, વર્ણ, ગંધ, રસ, ને સ્પર્શ એ ચારમાં સર્વ ઉત્તર લેદને, અને સંઘાત તથા શરીરને ત્રણ અથવા ચાર ભાગે વહેંચાય છે.

ટીકાથા:—પિંડપ્રકૃતિઓ એટલે નામપ્રકૃતિઓ.^૧ કર્મપ્રકૃતિ-ચૂર્ણકારે કહ્યું છે કે પિંડપગદ્ધઓ નામપગદ્ધઓત્તિ. તેને વિષે બધ્યમાન કોઈ પણ એક ગતિ, જાતિ, શરીર, બાંધન, સંઘાતન, સંસ્થાન, અંગોપાંગ, આતુપૂર્વિ, તથા^૨ વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, અશુક્લધુ, ઉપઘાત, પરાઘાત, ઉશ્વાસ, નિર્માણ, તીર્થ^૩કર^૪ તથા આતપ, ઉઘોત, સુખગતિ ને કુખગતિ, ત્રસ વા સ્થાવર, બાહર વા સૂક્ષ્મ, પર્યાપ્ત વા અપર્યાપ્ત, પ્રત્યેક વા સાધારણ, સ્થિર વા અસ્થિર, શુભ વા અશુભ, સુસ્વર વા દુસ્વર, સૌભાગ્ય વા દૌભાગ્ય, આદેય વા અનાદેય, યશ વા અયશ, એ જુગલોમાં એકેક પ્રકૃતિને નામ કર્મનો મૂલ ભાગ વહે-ચીને આપવો. અત્રે ક'ઈક વિશેષ કહે છે—વર્ણ, ગન્ધ, રસ ને સ્પર્શ એ ચાર મૂલ પ્રકૃતિના ભાગમાં જે દલિક પ્રાપ્ત થાય તે સર્વમાંથી તેઓનીજ ઉત્તર પ્રકૃતિને તે દલિક વહેચી આપવું, તે આ પ્રમાણે—વર્ણનામકર્મના ભાગમાં જે દલિક પ્રાપ્ત થાય તેના ૫ ભાગ કરીને શુકલાદિ ઉત્તર ભેદને વહેચી આપવા. એ પ્રમાણે ગંધ, રસ ને સ્પર્શ નામકર્મના ૫ ભાગ જેના જેટલા ઉત્તર ભેદ તેટલા તે મૂલ ભાગના ભાગ કરીને, તેટલા ઉત્તર ભેદને વહેચી આપવા. તથા સંઘાતન અને શરીર નામ કર્મમાં પ્રત્યેકને જે દલિક ભાગમાં આવે, તેના ત્રણ અથવા ચાર ભાગ કરીને ત્રણ અથવા ચાર સંઘાતન વા શરીરને આપવા. ત્યાં ઔદારિક, તૈજસ, કાર્મણ અથવા વૈક્રિય તૈજસ કાર્મણ એ ત્રણ શરીર વા સંઘાતનને સમકાલે બાંધતાં ત્રણ ભાગ કરવા અને વૈક્રિય, આહારક, તૈજસ, કાર્મણરૂપ ચાર શરીર વા સંઘાતનને બાંધતાં ચાર ભાગ કરવા.

૧. પિંડ પ્રકૃતિઓ નામ કર્મમાજ વિવક્ષિત હોવાથી પિંડ પ્રકૃતિનો અર્થ નામ પ્રકૃતિ થાય. પરંતુ પિંડ શબ્દનો અર્થ નામ નહિ.

૨ વર્ણાદિ પ્રકૃતિઓ સર્વભેદે બાંધાય છે; માટે પ્રથમના દેશબાંધથી બીજા કહી.

૩ આ પ્રકૃતિઓ સર્વ યુગલરૂપને એકજ પ્રકૃતિના બાંધવાળી હોવાથી પૂર્વોક્ત બે સમુદાયથી અલગ કહી.

મૂળ ગાથા ૨૮ મી.

સત્તેક્કાર વિગપ્પા, બંધણનામાણ મૂલપગર્હિણં
ઉત્તરસગપર્હિણ યં, અપ્પવહુત્તાવિસેસો સિં ॥૨૮॥

ગાથાર્થ:—બંધન નામકર્મની મૂલપ્રકૃતિના ૭ અથવા ૧૧ વિકલ્પ કરીએ—અને હવે એ મૂળ પ્રકૃતિઓમાં આપ આપણી ઉત્તર પ્રકૃતિઓના અલ્પબહુત્વનો વિશેષ કહેવાય છે.

ટીકાર્થ:—બંધનનામકર્મરૂપ મૂલ પ્રકૃતિના ભાગમાં આ-
વેલું જે દલિક તેના ૭ અથવા ૧૧ ભાગ કરીએ, ત્યાં
આહારિકૌહારિક—આહારિકતૈજસ—આહારિકકાર્મણુ—આહારિકતૈજસ-
કાર્મણુ—તૈજસતૈજસ—તૈજસકાર્મણુ—ને કાર્મણુકાર્મણુરૂપ, અથવા
‘વૈકિયચતુષ્ક, તૈજસત્રિક, રૂપ સાત બંધન બાંધતાં સાત ભાગ,
અને ‘વૈકિયચતુષ્ક, આહારકચતુષ્ક, તૈજસત્રિકરૂપ અગિઆર બંધન
બાંધતાં અગિઆર ભાગ આપીએ. શેષ પ્રકૃતિઓના ભાગમાં જે
દલિક આબુ હોય, તેના પુનઃ ભાગ પડે નહિ, કારણ કે સમકાલે
જે ત્રણાદિ ઉત્તરસેદના બંધનો અભાવ છે. માટે તે પ્રકૃતિઓનું
તૈજ પરિપૂર્ણ દલિક, સ્વભાગનું થાય છે.

અહિં એકજ અધ્યવસાયવડે ગૃહણ કરેલા ‘દલિકના પરમા-
ણુઓના વિભાગ કરીને મૂલપ્રકૃતિ અને ઉત્તર પ્રકૃતિને દીધા, પરંતુ
જનન્યપદે વા ઉત્કૃષ્ટપદે કઈ પ્રકૃતિને કેટલો ભાગ મળે ? તે નહિ

૧ વૈકિયવૈકિય—વૈકિયતૈજસ—વૈકિયકાર્મણુ—વૈકિયતૈજસકાર્મણુ એ વૈકિય-
ચતુષ્ક કહેવાય, તથા તૈજસતૈજસ—તૈજસકાર્મણુ—ને કાર્મણુકાર્મણુ એ તૈજસ-
ત્રિક કહેવાય.

૨ આહારકચતુષ્ક પણ વૈકિયચતુષ્કવત

૩ અગ્રે “ દલિકના પરમાણુ ” કહેવાથી “ કર્મરૂપ. સંબંધી પ્રદે-
શોના ” એવો અર્થ સર્વત્ર ગ્રહણ કરવો.

માલુમ પડવાથી વિશેષ બાણવાને અર્થે કહે છે. આ મૂલ પ્રકૃતિઓનો અને એઓનીજ ઉત્તર પ્રકૃતિઓના ભાગનો પરસ્પર વિશેષ અન્ય-અન્યમાં કહેલા અલ્પબહુત્વથી બાણવો. ત્યાં મૂળપ્રકૃતિઓતું અલ્પ-બહુત્વ દર્શાવાય છે.

અહિં કર્મનો સ્થિતિ અનુસારે ભાગ પ્રાપ્ત થાય છે, જે કર્મની સ્થિતિ અધિક હોય તેને અધિક, ને જે કર્મની સ્થિતિ અલ્પ હોય તેને અલ્પ ભાગ પ્રાપ્ત થાય છે. ત્યાં આયુષ્કર્મનો ભાગ સર્વથી અલ્પ છે, કારણ કે આયુષ્યની વધુમાં વધુ સ્થિતિ પણ ૩૩ સાગ-રોપમમાત્ર હોવાથી બીજાં સર્વ કર્મોથી અલ્પ સ્થિતિજ છે. તેથી નામ અને ગોત્રકર્મનો ભાગ અધિક છે, કારણ કે એ જે કર્મની સ્થિતિ ૨૦ કોડાકોડી સાગરોપમ પ્રમાણ છે. ને એ 'જે' કર્મની પરસ્પર તુલ્ય છે. તેથી પણ જ્ઞાનાવરણ, દર્શનાવરણ, ને અંતરાય કર્મનો ભાગ અધિક છે. કારણ કે એ ત્રણ કર્મની સ્થિતિ ૩૦ કોડા-કોડી સાગરોપમ પ્રમાણ છે. ને પરસ્પર તુલ્ય સ્થિતિ હોવાથી ભાગ પણ પરસ્પર તુલ્ય છે. તેથી પણ મોહનીય કર્મનો ભાગ અધિક છે. કારણ કે મોહનીયની સ્થિતિ ૭૦ કોડાકોડી સાગરોપમ પ્રમાણ છે. વેદનીય કર્મની સ્થિતિ જો કે જ્ઞાનાવરણાદિ કર્મ સરખી છે. તો પણ એ વેદનીય કર્મનો ભાગ સર્વ કર્મથી અધિક છે. કારણ કે પ્રદેશની અધિકતા વિના અતિ સ્પષ્ટ રીતે સુખ દુઃખનો અનુભવ થઈ શકે

૧ સ્થિતિને અનુસારે ભાગની પ્રાપ્તિ મૂલપ્રકૃતિને અંગે સંભવે છે. ને ઉત્તર પ્રકૃતિઓમાં હીનાધિક ભાગની પ્રાપ્તિમા ક્વચિત્ સ્નેહ, ક્વચિત્ ઉત્કૃષ્ટપદ્મણું ને ક્વચિત્ જ્ઞાન્યપદ્મણુરૂપ હેતુઓ સંભવે છે. ત્યાં ઉત્કૃષ્ટપદ ને જ્ઞાન્યપદની પક્તવ્યતા જે પ્રકૃતિઓમા બિન્ન બિન્ન દેખાય છે, ત્યાં ઉત્કૃષ્ટ-પદને જ્ઞાન્યપદરૂપ સચોગોની પ્રાપ્તિ એજ હેતુ છે. ને જ્યાં સમવક્તવ્યતા દેખાય છે ત્યાં જ્ઞેહની વિષમતારૂપ હેતુ સંભવે છે. યથા નિદ્રાપંચકમાં તત્પદ સંગોગ ૩ હેતુ ને જ્ઞાનાવરણીયપંચકમાં સ્નેહવિષમતા હેતુ સંભવે છે. પરંતુ માત્ર ત્રસ કે સ્થિતિની વિષમતાએ ઉત્તર પ્રકૃતિઓની ભાગપ્રાપ્તિતું વિષમપણું સંભવે નહિ.

નહિ. હવે આઠે કર્મમાં આપ આપણી ઉત્તર પ્રકૃતિઓને વિષે ઉત્કૃષ્ટપદ^૧ ને જઘન્યપદથી^૨ અલ્પબહુત્વ કહેવાય છે.

॥ અય ઉત્કૃષ્ટપદે પ્રદેશગ્રાલ્પબહુત્વ ॥

ઉત્કૃષ્ટપદે કેવલ જ્ઞાનાવરણનો પ્રદેશસમૂહ સર્વથી અલ્પ છે. તેથી મનઃ પર્યાવજ્ઞાનાવરણનો પ્રદેશસમૂહ અનંતગુણ છે-તેથી અવધિ જ્ઞાનાવરણનો પ્રદેશ સમૂહ વિશેષાધિક છે-તેથી સ્મૃતજ્ઞાનાવરણનો પ્રદેશસમૂહ વિશેષાધિક છે-ને તેથી મતિજ્ઞાનાવરણનો પ્રદેશ સમૂહ વિશેષાધિક છે.

તથા કર્શનાવરણકર્મને વિષે ઉત્કૃષ્ટ પદે અચલોનો પ્રદેશ સમૂહ સર્વથી અલ્પ છે, તેથી નિદ્રાનો વિશેષાધિક, તેથી પ્રયત્ના પ્રયત્નાનો વિશેષાધિક, તેથી નિદ્રાનિદ્રાનો વિશેષાધિક, તેથી સ્થાનધિનો વિશેષાધિક, તેથી કેવલ કર્શનાવરણીયનો વિશેષાધિક, તેથી અવધિ કર્શનાવરણનો અનંતગુણ, તેથી અચક્ષુકર્શનાવરણનો વિશેષાધિક, ને તેથી અચક્ષુકર્શનાવરણનો પ્રદેશસમૂહ વિશેષાધિક છે.

તથા વેદનીય કર્મને વિષે ઉત્કૃષ્ટપદે અજ્ઞાતાવેદનીયનો પ્રદેશસમૂહ સર્વથી અલ્પ છે, તેથી જ્ઞાતાવેદનીયનો પ્રદેશસમૂહ વિશેષાધિક છે.

તથા મોહનીય કર્મને વિષે ઉત્કૃષ્ટપદે અપ્રત્યાખ્યાનાવરણમાનનો પ્રદેશાગ્ર સર્વથી અલ્પ છે, તેથી અપ્રત્યાખ્યાનાવરણ ક્રોધનો વિશેષાં, તેથી અપ્રત્યાખ્યાનાવરણ માયાનો વિશેષાં, તેથી અપ્રત્યાખ્યાનાવરણ દ્વેષનો વિશેષાં, તેથી પ્રત્યાખ્યાનાવરણમાનનો વિં, તેથી પ્રત્યાખ્યાનાવરણ માયાનો વિં, તેથી પ્રત્યાખ્યાનાવરણ દ્વેષનો વિં, તેથી અનંતાનુબંધિમાનનો વિં, તેથી અનંતાનુબંધિ ક્રોધનો વિં, તેથી અનંતાનુબંધિ માયાનો વિં, તેથી અનંતાનુબંધિ દ્વેષનો વિં, તેથી મિથ્યાત્વનાં વિં, તેથી બુદ્ધિમાનો

અનંતશુણ્ય, તેથી 'હયનો' વિં, તેથી હાસ્યશોકનો વિં, સ્વસ્થાને પરસ્પરતુલ્ય, તેથી 'રતિ અરતિનો વિં, સ્વસ્થાને પરસ્પરતુલ્ય, તેથી, સ્ત્રિવેદ, નપુંસકવેદનો વિં, સ્વસ્થાને પરસ્પરતુલ્ય, તેથી સંજવલન ક્રોધનો વિશેષાં, તેથી સંજવલનભાયાનો વિં, તેથી પુરુષવેદનો વિં, તેથી સંજવલન ભાયાનો વિં, તેથી સંજવલન લોભનો અસંખ્યશુણ્ય.

તથા 'આર આયુષ્યકર્મ'ને વિષે ઉત્કૃષ્ટપદે આર આયુષ્યકર્મનો પ્રદેશાગ્ર પરસ્પર તુલ્ય છે.

તથા 'નામકર્મ'માં ગતિનામકર્મને વિષે ઉત્કૃષ્ટપદે દેવગતિ ને નર્કગતિનો પ્રદેશાગ્ર સર્વથી અલ્પ, તેથી મનુષ્યગતિનો વિશેષાધિક, ને તેથી તિર્થગતિનો પ્રદેશાગ્ર વિશેષાધિક-તથા જાતિને વિષે ઉત્કૃષ્ટપદે ક્ષીન્દ્રિયાદિ આર જાતિનો પ્રદેશાગ્ર સર્વથી અલ્પ, ને સ્વસ્થાને પરસ્પર તુલ્ય, તેથી એકે દ્રિય જાતિનો પ્રદેશાગ્ર વિશેષાધિક. તથા શરીર નામકર્મને વિષે ઉત્કૃષ્ટપદે આહારક શરીરનો પ્રદેશાગ્ર અલ્પ, તેથી વૈક્રિયનો વિશેષાધિક, તેથી ઔદારિકનો વિશેષાધિક, તેથી તેજસનો વિશેષાધિક, ને તેથી કાર્મણ્યશરીરનામકર્મનો પ્રદેશાગ્ર વિશેષાધિક. એ પ્રમાણે સંઘાતન નામકર્મમાં પણ જાણવું. તથા બંધનનામકર્મને વિષે ઉત્કૃષ્ટપદે આહારકઆહારકબંધન નામકર્મનો પ્રદેશાગ્ર સર્વથી અલ્પ, તેથી આહારકતેજસનો વિં તેથી આહારક કાર્મણ્યના વિં તેથી આહારક તેજસકાર્મણ્યનો વિં.

૧ નાર આયુષ્યમા પ્રદેશાગ્ર પરસ્પરતુલ્ય હોતે પણ સ્થિતિની વિષમતા વિરોધવાળી સભવે નહિ, કારણ કે સ્થિતિની વિષમતાનું ફળ ઉદય, અવસરે છે, તે એવી રીતે એકજ ઉત્કૃષ્ટયોગે અહીંત દેવનકંથુનાં, પુદ્ગલો ઉદય અવસરે નિષેક રચનામાં, શેષ એ આયુથી અલ્પ હોય ને નરતિર્થગાયુનાં પુદ્ગલો નિષેક રચનામાં ધણાજ વધારે હોય. એ રીતે તુલ્ય પુદ્ગલોમા સ્થિતિની વિષમતાનો વિરોધ મટે છે. પુનઃ સ્થિતિ અને સ્નેહને આ સ્થાનને અનુસરે એવો અર્થ તો તો નથી, તથા પંચમ કર્મબંધની ટીકામાં જ્યંત્યપદ વક્તવ્યતા પ્રમાણે અને પણ અલ્પબહુલ્ય દ્વાબધુ છે.

તેથી વૈક્રિયવૈક્રિય બંધન નામકર્મનો વિં, તેથી વૈક્રિયતૈજસનો પ્રદેશાગ્ર વિં, તેથી વૈક્રિયકાર્મણુનો પ્રદેશાગ્ર વિં, તેથી વૈક્રિય તૈજસકાર્મણુનો પ્રદેશાગ્ર વિં, તેથી ઔદારિકઔદારિકબંધન નામકર્મનો પ્રદેશાગ્ર વિશેષાધિક, તેથી ઔદારિકતૈજસ બંધનનો પ્રદેશાગ્ર વિં, તેથી ઔદારિકતૈજસકાર્મણુ બંધનનો પ્રદેશાગ્ર વિં, તેથી તૈજસતૈજસ બંધનનો વિં, તેથી તૈજસકાર્મણુ બંધનનો વિં, ને તેથી કાર્મણુકાર્મણુ બંધન નામકર્મનો પ્રદેશાગ્ર વિશેષાધિક. તથા સંસ્થાન નામકર્મને વિષે ઉત્કૃષ્ટપદે ચાર મધ્ય સંસ્થાનોનો પ્રદેશાગ્ર સર્વથી અલ્પ, ને સ્વસ્થાને પરસ્પર તુલ્ય, તેથી સમચતુરસ્ર સંસ્થાનનો પ્રદેશાગ્ર વિં, ને તેથી હુંડક સંસ્થાનનો પ્રદેશાગ્ર વિશેષાધિક, તથા અંગોપાંગ નામકર્મને વિષે ઉત્કૃષ્ટપદે ત્રાહારક અંગોપાંગ નામકર્મનો પ્રદેશાગ્ર સર્વથી અલ્પ, તેથી ત્રિક્રિયાંગોપાંગનો પ્રદેશાગ્ર વિં, તેથી ઔદારિકાંગોપાંગ નામકર્મનો પ્રદેશાગ્ર વિશેષાધિક, તથા સંઘયણુ નામકર્મને વિષે ઉત્કૃષ્ટપદે પ્રથમનાં પાંચ સંઘયણુનો પ્રદેશાગ્ર સર્વથી અલ્પ, ને પરસ્પર તુલ્ય, તેથી સેવાર્ત સંઘયણુનો પ્રદેશાગ્ર વિશેષાધિક, તથા વર્ણુ નામકર્મને વિષે ઉત્કૃષ્ટપદે કૃષ્ણવર્ણુનામનો પ્રદેશાગ્ર સર્વથી અલ્પ, તેથી નીલા, રકત, હારિદ્ર, ને શુકલ વર્ણુનામને વિષે અનુક્રમે વિશેષાધિક પ્રદેશાગ્ર કહેવો. તથા ગંધનામકર્મને વિષે ઉત્કૃષ્ટપદે સુરભિ ગંધા નામનો પ્રદેશાગ્ર અલ્પ, તેથી દુરભિગંધ નામનો પ્રદેશાગ્ર વિશેષાધિક-તથા રસનામકર્મને વિષે ઉત્કૃષ્ટપદે કટુરસ નામકર્મનો પ્રદેશાગ્ર સર્વથી અલ્પ, તેથી તિકત, કષાય, આમ્લ, ને મધુર રસ નામકર્મનો પ્રદેશાગ્ર અનુક્રમે વિશેષાધિક છે. તથા સ્પર્શનામકર્મમાં ઉત્કૃષ્ટપદે કર્કશ ને શુદ્ધ સ્પર્શનામકર્મનો પ્રદેશાગ્ર સર્વથી અલ્પ, ને પરસ્પર તુલ્ય, તેથી મૃદુ ને લઘુ, રૂક્ષ ને શીત, તથા સ્નિગ્ધ ને ઉષ્ણ એ ઉચ્ચલસ્પર્શનામકર્મનો પ્રદેશાગ્ર અનુક્રમે વિશેષાધિક, ને પરસ્પર તુલ્ય કહેવો. તથા આનુપૂર્વી નામકર્મમાં ઉત્કૃષ્ટપદે દેવાનુપૂર્વી ને નરકાનુપૂર્વીનો પ્રદેશાગ્ર સર્વથી અલ્પ, ને પરસ્પર તુલ્ય, તેથી નરાનુપૂર્વીનો વિં, ને તેથી તિર્યાચાનુપૂર્વીનો પ્રદેશાગ્ર વિશેષાધિક.

૧ તથા ઉત્કૃષ્ટ પદે ત્રસનામ કર્મનો પ્રદેશાગ્ર અલ્પ, તેથી સ્થાવર નામનો પ્રદેશાગ્ર વિશેષાધિક-તથા ઉત્કૃષ્ટપદે પર્યાપ્ત નામકર્મનો પ્રદેશાગ્ર સર્વથી અલ્પ, તેથી અપર્યાપ્ત નામકર્મનો વિશેષાધિક, એ પ્રમાણે સ્થિર ને અસ્થિર, શુભ ને અશુભ, સુભગ ને દુર્ભગ, આદેય ને અનાદેય, સૂક્ષ્મ ને બાહર, પ્રત્યેક ને સાધારણ, એ ૬ યુગલમાં યજ્ઞ બ્રહ્મણ-તથા અયજ્ઞ નામકર્મનો પ્રદેશાગ્ર અલ્પ, તેથી યજ્ઞ નામનો પ્રદેશાગ્ર સંખ્યાતગુણ છે. શેષ, આતપ ઉદ્યોત, સુખગતિ, ક્રુષ્ણગતિ, સુસ્વર ને દુઃસ્વરનો પ્રદેશાગ્ર પરસ્પર તુલ્ય છે. નિર્માણ, ઉચ્છવાસ, પાશાત, ઉપધાત, અગુરુલધુ, ને જનનામકર્મ એ ૬ પ્રકૃતિમાં અલ્પબહુત્વ નથી, કારણ કે આ અલ્પબહુત્વ સર્વભૂતીય પ્રકૃતિમાં અપેક્ષાએ છે. યથા કૃષ્ણાદિ વર્ણનામનો 'શેષવર્ણ' નામની અપેક્ષાએ પ્રદેશાગ્ર હીનાધિક છે. અથવા સુભગ દુર્ભગવત્ પ્રતિપક્ષ

૧ અહિં મંચમ કર્મઅથ ટીકાતું વક્તવ્ય કંઈક ભિન્ન પ્રકારે છે તે આ પ્રમાણે—

વિહાયોગતિનામકર્મમાં ઉત્કૃષ્ટપદે શુભ વિહાયોગતિનો પ્રદેશાગ્ર સર્વથી અલ્પ છે. તેથી અશુભવિહાયોગતિનો પ્રદેશાગ્ર વિશેષાધિક છે. તથા ઉત્કૃષ્ટપદે ત્રસનામકર્મનો પ્રદેશાગ્ર અલ્પ છે. તેથી સ્થાવર નામનો પ્રદેશાગ્ર વિશેષાધિક છે. તંત્રા એ પ્રમાણે બાહર ને સૂક્ષ્મ, પર્યાપ્ત ને અપર્યાપ્ત, પ્રત્યેક ને સાધારણ, સ્થિર ને અસ્થિર, શુભ ને અશુભ, સુભગ ને દુર્ભગ, સુસ્વર ને દુઃસ્વર, આદેય ને અનાદેય, યજ્ઞ ને અયજ્ઞ, એ ૬ યુગલમાં પ્રત્યેકમાં વિશેષાધિક (ભિન્ન ભિન્ન) કહેવું (પરંતુ એક જુગલમાં સાથે પ્રીણ જુગલનો સંબંધ જોડીને ન કહેવું) તથા આતપ ને ઉદ્યોતનામકર્મમાં ઉત્કૃષ્ટપદે પ્રદેશાગ્ર સર્વથી અલ્પ છે, ને પરસ્પર તુલ્ય છે. (અહિં અલ્પત્વ કોની અપેક્ષાએ ? તે વિચારવા યોગ્ય છે.)

આ વક્તવ્યમાં યજ્ઞ અને અયજ્ઞના અનુક્રમનો તથા સંખ્યાગુણપણાની અવકાશતાનો વિશેષ છે; તેમજ જુગલ વિગેરેમાં જે ભિન્નતા તે સ્વતઃ વિચારવી.

૨ અહિં આતપાદિ ૬ પ્રકૃતિઓમાં યુગલ વિવક્ષા ટીકાકાર અહારાંજી પ્રગટ રીતે કરી નથી. પરંતુ શ્રી દેવેન્દ્ર સૂરિજી સતતકં ટીકામાં અનુસારે ૩ જુગલ પૂર્વક ભિન્ન વિવક્ષા કરવામાં વિરોધ સંભવતો નથી.

પ્રકૃતિની અપેક્ષાએ પણ અલ્પબહુત્વ હોય છે. અને આ ૬ પ્રકૃતિ-યો તો આપણી અભિન્ન મૂલપિંડ પ્રકૃતિના અભાવે પરસ્પર સન્ન-તીય નથી. તથા સમકાલે બંધ થતો હોવાથી પ્રતિપક્ષી પણ નથી. માટે એ ૬ પ્રકૃતિમાં સન્નતીયત્વને પ્રતિપક્ષત્વનો અભાવ હોવાથી અલ્પબહુત્વનો પણ અભાવ છે.

તથા ગોત્રકર્મમાં ઉત્કૃષ્ટપદે નીચ ગોત્રનો પ્રદેશાગ્ર અલ્પ, ને તેથી ઉચ્ચગોત્રનો પ્રદેશાગ્ર વિશેષાધિક છે.

તથા અંતરાયકર્મમાં ઉત્કૃષ્ટપદે દાનાન્તરાયકર્મનો પ્રદેશાગ્ર સર્વથી અલ્પ, તેથી લાભાન્તરાય કર્મનો પ્રદેશાગ્ર વિશેષાધિક, તેથી ભોગાન્તરાય કર્મનો પ્રદેશાગ્ર વિશેષાધિક, તેથી ઉપભોગાન્તરા-યકર્મનો પ્રદેશાગ્ર વિશેષાધિક, ને તેથી વીર્યાન્તરાયકર્મનો પ્રદેશાગ્ર વિશેષાધિક. એ પ્રમાણે ઉત્કૃષ્ટપદે સર્વ ઉત્તરપ્રકૃતિઓના પ્રદેશાગ્રનું અલ્પ બહુત્વ કહ્યું.

ધૃતિ, ઉત્કૃષ્ટપદે પ્રદેશાગ્રાલ્પ બહુત્વ.

॥ અથ જયન્યપદે પ્રદેશાગ્રાલ્પબહુત્વ ॥

જ્ઞાનાવરણીયકર્મમાં જયન્યપદે કેવલજ્ઞાનાવરણીયનો પ્રદેશાગ્ર અલ્પ, તેથી પ્રચલાનો વિં, તેથી નિદ્રા નિદ્રાનો વિં, તેથી પ્રચલા પ્રચલાનો વિં, તેથી ચિણ્ણીનો વિં, તેથી કેવલદર્શનાવરણીયાદિ ચારનો પ્રદેશાગ્ર ઉત્કૃષ્ટપદવત્ કહેવો.

મોહનીયકર્મને વિષે જયન્યપદે અપ્રત્યાખ્યાનાવરણમાત્રનો પ્રદેશાગ્ર અલ્પ, તેથી અપ્રત્યાખ્યાનાવરણ કેષ, માયા, લોભ, તથા

૧ જે ઉત્તર પ્રકૃતિઓની સર્વની મૂલ (પિંડ) પ્રકૃતિ એકજ હોય તે ઉત્તર પ્રકૃતિઓ પરસ્પર સન્નતીય પ્રકૃતિઓ કહેવાય છે, યથા કૃષ્ણ-નીલાદિ ૫ પ્રકૃતિઓની 'વર્ણ' એ એકજ મૂલ પ્રકૃતિ છે; તો કૃષ્ણ-નીલાદિ ૫ પ્રકૃતિઓ પરસ્પર સન્નતીય પ્રકૃતિઓ કહેવાય, તે તેથી આ નિર્મોહાદિ ૬ પ્રકૃતિઓ સન્નતીય નથી. ઇતિભાવ.

અત્યાગ્યાનાવરણ માન, ક્રોધ, માયા ને લોભ એ ૭ પદને વિષે પ્રદેશાગ્ર અનુક્રમે વિશેષાધિક કહેવો, તેથી મિથ્યાત્વનો પ્રદેશાગ્ર વિશેષ, તેથી જુગુપ્સાનો અનંતગુણ, તેથી ભયનો વિં, તેથી હાસ્ય શોકનો વિં, ને પરસ્પરતુલ્ય, તેથી રતિ અરતિનો વિં, ને પરસ્પર તુલ્ય, તેથી ક્રોધ પણ એક વેદનો પ્રદેશાગ્ર વિં, તેથી સંજવલન માન, ક્રોધ, માયા ને લોભનો પ્રદેશાગ્ર અનુક્રમે વિશેષાધિક છે.

તથા આયુકર્મમાં જઘન્યપદે તિર્યગાયુ, મનુષ્યાયુષ્યનો પ્રદેશાગ્ર અલ્પ, તેથી દેવાયુ, નારકાયુનો પ્રદેશાગ્ર અસંખ્ય ગુણ.^૧

તથા નામકર્મને વિષે ગતિ નામકર્મમાં જઘન્યપદે તિર્યગગતિનો પ્રદેશાગ્ર અલ્પ, તેથી અનુક્રમે મનુષ્યગતિ, દેવગતિ ને નરકગતિનો પ્રદેશાગ્ર વિશેષાધિક કહેવો, તથા જાતિનામકર્મને વિષે જઘન્યપદે પ્રદેશાગ્ર ઉત્કૃષ્ટપદવત્ કહેવો, તથા શરીરનામકર્મને વિષે જઘન્યપદે ઔદારિકશરીરનામકર્મનો પ્રદેશાગ્ર અલ્પ, તેથી તૈજસ શરીરનો પ્રદેશાગ્ર વિશેષાધિક, તેથી કાર્મણ્યશરીરનો પ્રદેશાગ્ર વિં, તેથી વૈક્રિય શરીરનામકર્મનો પ્રદેશાગ્ર અસંખ્યગુણ, તેથી આહારકશરીરનામનો પ્રદેશાગ્ર વિશેષાધિક, એ પ્રમાણે સંધાતન નામકર્મમાં પણ કહેવું. તથા ઉપાંગનામકર્મમાં જઘન્યપદે ઔદારિક ઉપાંગનો પ્રદેશાગ્ર અલ્પ, તેથી વૈક્રિયઉપાંગ ને આહારક ઉપાંગનો અનુક્રમે અસંખ્યગુણ જાણવો. તથા આનુપૂર્વિનામકર્મમાં જઘન્યપદે નરકાનુપૂર્વી ને દેવાનુપૂર્વીનો પ્રદેશાગ્ર અલ્પ, તેથી મનુષ્યાનુપૂર્વીનો તથા તિર્યગાનુપૂર્વીનો પ્રદેશાગ્ર અનુક્રમે વિશેષાધિક છે. તથા જઘન્યપદે ત્રસનામકર્મનો પ્રદેશાગ્ર અલ્પ, તેથી સ્થાવરનામકર્મનો પ્રદેશાગ્ર વિશેષાધિક, એ પ્રમાણે બાહર ને સૂક્ષ્મ, પર્માત્મ ને અપર્માત્મ, પ્રત્યેક ને સાધારણ, એ ત્રણ યુગલમાં પણ પ્રદેશાગ્રનું અલ્પબહુત્વ કહેવું. શેષ નામ પ્રકૃતિયોને વિષે ^૨અલ્પબહુત્વ નથી.

તથા શાતા, અશાતા વેદનીય અને ઉચ નીચ ગોત્રને પણ

૧ અહિં પરસ્પર તુલ્યતા કહી નથી, તોપણ પરસ્પર તુલ્યતા સંભવે,

૨ જઘન્યપદ સંબંધી અલ્પબહુત્વ નથી કહ્યું.

અદ્યબહુત્વ નથી. અને અંતરાયકર્મમાં જઘન્યપદ સંબંધી અદ્યબહુત્વ ઉત્કૃષ્ટપદવત્ કહેવું.

અત્રે જીવ જ્યારે ઉત્કૃષ્ટ યોગમાં વર્તેતો હોય છે, તથા અદ્ય મૂલ પ્રકૃતિનો ને અદ્ય ઉત્તર પ્રકૃતિઓનો બંધક હોય છે, તથા જ્યારે સંક્રમ અવસરે ¹અન્ય પ્રકૃતિઓના દલિકનો ઉત્કૃષ્ટપ્રદેશ સંક્રમ હોય છે, તે અવસરે ઉત્કૃષ્ટપ્રદેશાગ્રનો સંભવ હોય છે; તે આ પ્રમાણે-ઉત્કૃષ્ટ યોગને વિષે વર્તેતો જીવ ²ઉત્કૃષ્ટપ્રદેશોનું ગ્રહણ કરે, તથા જ્યારે મૂલ અને ઉત્તર પ્રકૃતિઓનો અદ્યબંધક હોય, ત્યારે શેષ અબધ્યમાન પ્રકૃતિના ભાગનું દલિક પણ તે અદ્ય પ્રકૃતિઓને પ્રાપ્ત થાય, તથા અન્ય પ્રકૃતિ દલિકના ઉત્કૃષ્ટ સંક્રમને અવસરે વિવક્ષિત બધ્યમાન પ્રકૃતિઓને વિષે ઘણા કર્મપ્રદેશોના પ્રવેશ થાય છે, માટે એ કારણે છતે ઉત્કૃષ્ટપ્રદેશાગ્રનો સંભવ હોય છે. ને જીવી વિપરીત કારણે છતે જઘન્યપ્રદેશાગ્રનો સંભવ હોય છે.

૧ વિવક્ષિત પ્રકૃતિમાં અન્યપ્રકૃતિનાં ધણાં દલિક સંક્રમે તે અવસરે.

૨ ઉત્કૃષ્ટયોગે બહુ પ્રદેશોપયિત અદ્ય રકંધો, ને અદ્ય પ્રદેશોપયિત ધણા રકંધો ગ્રહણ કરે એમ સંભવે છે.

૩ જીવ જ્યારે જઘન્યયોગમાં વર્તેતો હોય, તથા ધણી મૂલ ને ઉત્તર પ્રકૃતિ બંધક હોય, તથા અન્ય પ્રકૃતિ દલિકનો જઘન્યપ્રદેશ સંક્રમ હોય તે અવસરે જઘન્યપ્રદેશાગ્રનો સંભવ હોય.

સૂળ પ્રકૃતિમાં કર્મદલનો વિભાગ.

આયુષ્કર્મને વિષે નામે } ગોત્રે } જ્ઞાનાવરણીયે } દર્શનાવરણીયે } અંતરાયે }	અદ્ય (તોપણ અનંત) તેથી વિશેષાધિક ” ”
---	---

મોહનીયે	”	”
વેદનીયે	”	”

॥ અથ ઉત્તર પ્રકૃતિઓને વિષે ઉત્કૃષ્ટ તથા જઘન્યપદે વિભાગ રચના. ॥
જ્ઞાનાવરણીય કર્મને વિષે.

ઉત્કૃષ્ટપદે.		જઘન્યપદે.	
કેવલ જ્ઞાં	અદ્ય	ઉત્કૃષ્ટપદવત્.	
મનઃપર્થવ જ્ઞાં	તેથી અનંતયુગ્મ		
અવધિ જ્ઞાં	વિં		
શ્રુત જ્ઞાં	”		
મતિ જ્ઞાં	”		
દર્શનાવરણીય કર્મને વિષે.			
ઉત્કૃષ્ટપદે.		જઘન્યપદે.	
પ્રત્યક્ષા	અદ્ય	નિદ્રા	અદ્ય
નિદ્રા	વિં	પ્રત્યક્ષા	વિં
પ્રત્યંપ્રત્યં	”	નિદ્રાનિદ્રા	”
નિદ્રાનિદ્રા	”	પ્રત્યં પ્રત્યં	”
સ્થાનર્દિ	”	સ્થાનર્દિ	”
કેવલ હં	”	કેવલ હં	”
અવધિ હં	”	અવધિ હં	”
અચક્ષુ હં	”	અચક્ષુ હં	”
ચક્ષુ હં	”	ચક્ષુ હં	”
વેદનીય કર્મને વિષે.			
ઉત્કૃષ્ટપદે.		જઘન્યપદે.	
અશ્રાતા	અદ્ય.	+	
શ્રાતા	વિં		

મોહનીય કર્મને વિષે.			
ઉત્કૃષ્ટપદે.		જલ્પન્યપદે.	
અપ્રત્યાં	માન	અદ્ય	અદ્ય
„	ક્રોધ	વિં	વિં
„	માયા	„	„
„	લોભ	„	„
પ્રત્યાં	માન	„	„
„	ક્રોધ	„	„
„	માયા	„	„
„	લોભ	„	„
અનંં	માન	„	+
„	ક્રોધ	„	+
„	માયા	„	+
„	લોભ	„	+
મિથ્યાત્વ	„	„	„
જુગુપ્સા	„	„	„
ભય	„	„	„
હાશ્ય-શોક	„	„	„
રતિ-અરતિ	„	„	„
સ્ત્રિ-નપુંં	„	અન્યતરવેદ	„
સંજવં ક્રોધ	„	સંજવલં માન,	„
„ માન	„	„ ક્રોધ	„
પુવેદ	„	„ માયા,	„
સંજવં માયા	„	„ લોભ,	„
„ લોભ	અસંખ્યગુણ.		

આયુઃકર્મને વિષે.			
ઉત્કૃષ્ટપદે.		જલ્પન્યપદે.	
દેવાયુ	} પરસ્પર ગુલ્ય	તિર્થગાયુ	} અદ્ય
નર્કાયુ		નરાયુ	
તિર્થગાયુ		દેવાયુ	
નરાયુ		નર્કાયુ	
			વિં

નામ કર્મને વિષે.			
ઉત્કૃષ્ટપદે.		જન્યપદે.	
દેવગતિ નર્કગતિ નરગતિ તિર્થંગતિ	} અલ્પ વિ. " "	તિર્થંગહિ નરગતિ દેવગતિ નર્કગતિ	અલ્પ વિ. અસંખ્ય ગુણ "
દ્વીન્દ્રિય ત્રીન્દ્રિય ચતુર્વિદ્રિય પચ્ચેદ્રિય ઐકદ્રિય	} અલ્પ વિ.	ઉત્કૃષ્ટ પદવત	
આહાં શં	અલ્પ	ઔદાં શં	અલ્પ
વૈકિં શં	વિ.	તૈજં શં	વિ.
ઔદાં શં	"	કાર્મં શં	"
તૈજં શં	"	વૈકિં શં	અસંખ્ય ગુણ
કાર્મં શં	"	આહાં શં	"
આહાં સંધાતનનો	અલ્પ	ઔદાં સં	અલ્પ
વૈકિં સં	વિ.	તૈજં સં	વિ.
ઔદાં સં	"	કાર્મં સં	"
તૈજં સં	"	વૈકિં સં	અસંખ્યગુણ
કાર્મં સં	"	આહાં સં	"
આં આં બં	અલ્પ		
આં તૈં બં	વિશેષાં		
આં કાં બં	"		
આં તૈં કાં બં	"		
વૈં વૈં બં	"		
વૈં તૈં બં	"		
વૈં કાં બં	"		
વૈં તૈં કાં બં	"		

ઐાં ઐાં બંં	”		
ઐાં તૈં બંં	”		
ઐાં કાં બંં	”		
ઐાં તૈં કાં બંં	”		
તૈં તૈં બંં	”		
તૈં કાં બંં	”		
કાં કાં બંં	”		
ન્યગ્રોધ સાદિ વામન કુબ્જ	અર્થ		+
સમચં	વિં		
હુંકે	”		
આહાં ઉં	અર્થ	ઐાદાં ઉં	અર્થ
વૈકિં ઉં	વિં	વૈકિં ઉં	અસંખ્ય
ઐાદાં ઉં	”	આહાં ઉં	”
વં ઝં નાં ઝં નાં નાં	અર્થ		+
અર્ધ નાં કિલિકા સેવાર્ત	વિં		
કુબ્જ	અર્થ		
નીલ	વિં		+
રક્ત	”		
પીત	”		
શ્વેત	”		
સુરભિ	અર્થ		+
દુરભિ	વિં		

કેટું	અલ્પ	+
તિક્તા	વિ०	
કષાય	"	
અમ્લ	"	
મધુર	"	
ખર	અલ્પ	+
ગુર		
મૃદુ	વિ०	
લઘુ		
રક્ષ	"	
શીત		
સ્નિગ્ધ	"	
ઉષ્ણ		
દેવાનુપૂર્વી	અલ્પ	ઉત્કૃષ્ટ પદવત્
નરકાનુપૂર્વી		
નરાનુપૂર્વી	વિ०	
તિર્થાનુપૂર્વી	"	
ત્રસ	અલ્પ	ઉત્કૃષ્ટ પદવત્
સ્થાવર	વિ०	
પર્યાપ્ત	અલ્પ	
અપર્યાપ્ત	વિ०	
સ્થિર	અલ્પ	+
અસ્થિર	વિ०	
શુભ	અલ્પ	+
અશુભ	વિ०	
સુભગ	અલ્પ	+
દુર્ભગ	વિ०	
આદેય	અલ્પ	+
અનાદેય	વિ०	

સૂક્ષ્મ	અદ્ય	+
બાહર	વિ०	
પ્રત્યેક	અદ્ય	+
સાધારણ	વિ०	
અયશ	અદ્ય	+
યશ	સંખ્યેયશ્રુણુ	
આતપ ઉદ્યોત સુખગતિ કુખગતિ સુસ્વર દુસ્વર નિર્મીણુ ઉચ્છવાસ ઉપધાત પરાધાત અગુરુલક્ષુ જનનામ	<div> <div>પરસ્પર તુલ્ય</div> <div>અદ્ય બહુલ નથી.</div> </div>	<div>+</div> <div>+</div>
ગોત્રકર્મને વિષે.		
નીચગોત્ર	અદ્ય	
ઉચ્ચગોત્ર	વિ.	+
અંતરાય કર્મને વિષે.		
દાનાં	અદ્ય	
લાભાં	વિ०	
ભોગાં	"	+
ઉપાભોં	"	
વીર્યાં	"	

એ પ્રમાણે પ્રકૃતિબંધ તથા પ્રદેશબંધ કહ્યા, અને હવે સ્થિતિ-
બંધ તથા રસબંધની પ્રકૃપણાનો અવસર છે. ત્યાં વકતવ્ય ઘણું
હોવાથી પ્રથમ રસબંધની પ્રકૃપણા કરાય છે, તેમાં ૧૪ અનુયોગદ્વાર
છે. તે આ પ્રમાણે—

૧ અવિભાગ પ્રકૃપણા	૮ અધસ્તન સ્થાન પ્ર૦
૨ વર્ગણા પ્રકૃપણા	૯ વૃદ્ધિ પ્રકૃપણા
૩ સ્પર્ધક પ્રકૃપણા	૧૦ સમય પ્રકૃપણા
૪ અન્તર પ્રકૃપણા	૧૧ યવમધ્ય પ્રકૃપણા
૫ સ્થાન પ્રકૃપણા	૧૨ ઓઝોયુગ્મ પ્રકૃપણા
૬ કંઠક પ્રકૃપણા	૧૩ પર્યવસાન પ્રકૃપણા
૭ ષટ્સ્થાન પ્રકૃપણા	૧૪ અદ્યખહુત્વ પ્રકૃપણા.

પ્રથમ કર્મબન્ધ ટીકાને વિષે જે વિશેષ છે તે આ પ્રમાણે.

ઉત્કૃષ્ટપદે

બંધન્યપદે.

જાદર	અલ્પ	+
સૂક્ષ્મ	વિ.	+
સુસ્વર	અલ્પ	+
દુસ્વર	વિ.	+
આદ્ય	અલ્પ	
અનાદ્ય	વિ.	+
યશ	અલ્પ	
અયશ	વિ.	+
આતપ	} અલ્પ	
ઉદ્યોત		+

આ યંત્રમાં } આ ચિન્હ ચિન્હાંતર વર્તિ સર્વ પ્રકૃતિમાં પરસ્પર તુલ્ય
પણું દર્શાવે છે. વિન્નવિશેષાધિક. તથા વિશેષાં, સંખ્યેં ગુ, અસં
ગુ, ને અનંતગુણ એ સર્વમાં “ પૂર્વોક્ત પ્રકૃતિગતદક્ષિકથી ” એ અધ્યા.
હાર જાણવો. તથા જ્યાં જે પ્રકૃતિનું ભેગું અલ્પબળ કહ્યું હોય ત્યાં પણ
તે જે પ્રકૃતિયોમાં પરસ્પર તુલ્ય દલ વિભાગ જાણવો.

† આ ચિન્હ બંધન્યપદ સંબંધિ અલ્પબહુત્વનો અભાવ દર્શાવે છે.

શ્રૂણ ગાથા ૨૯ મી.

ગહ્ણસમયમ્મિ જીવો, ઉપ્પાણ્ઠૈ ગુણે સપચ્ચયો ॥
સવ્વજિયાણંતગુણે, કમ્મપણ્ણસેસુ સવ્વેસુ ॥ ૨૯ ॥

ગાથાર્થ:—જીવ સ્વ પ્રત્યયથી સર્વ કર્મપ્રદેશોને વિષે શ્રદ્ધા સમયે સર્વ જીવથી અનંતશુભ રસાવિભાગોને ઉત્પન્ન કરે છે.

ટીકાર્થ:—અહિં અનુભાગતું કારણ^૧ કાષાયિક અધ્યવસાયો છે. કહ્યું છે કે “ઠિદ્ધ અણુમાર્ગં કસાયમી કુણ્ણ” અર્થાત્ જીવ કષાય-વડે સ્થિતિ અને રસને ઉત્પન્ન કરે છે. તે શુભ અને અશુભ બે પ્રકારના કાષાયિક અધ્યવસાયો છે, ત્યાં શુભ અધ્યવસાયોવડે કર્મ પુણ્યલોભાં દુગ્ધશર્કરા સમાન આલ્હાદબનકે રસ ઉત્પન્ન કરે છે, ને અશુભ અધ્યવસાયોવડે લિંગ-વૈષાતકી સરખા અનિષ્ટ રસને ઉત્પન્ન કરે છે. તે શુભ અથવા અશુભ અધ્યવસાયો અસંખ્ય લોકલોકાશ પ્રદેશ પ્રમાણ છે. તેમાં પણ શુભ અધ્યવસાયો વિશેષાધિક જાણવા તે આ પ્રમાણે—અનુક્રમે સ્થાપન કરેલા જે અધ્યવસાયોને સંકલેશ-વર્તિ જીવ જેવા અનુક્રમથી નીચે નીચે ઉતરતો પ્રાપ્ત કરે છે, તેવાજ અનુક્રમથી તેજ અધ્યવસાયોને વિશુદ્ધિમાં વર્તતો જીવ ઉર્ધ્વ ઉર્ધ્વ ચઢતાં પ્રાપ્ત કરે છે. તેથી જેમ મહેલ પરથી ઉતરતાં જેટલાં પગ-થીયાં ઉતરવાં પડે છે તેટલાં પગથીયાં મહેલ પર ચઢતા મનુષ્યને ચઢવાં પડે છે. તેમ અહિં પણ સંકલેશવાત જીવના જેટલા અશુભ

૧ જે અધ્યવસાયમાં કષાય કારણભૂત છે તે કાષાયિક અધ્યવસાય. અહિં અશુભ અધ્યવસાય તો પ્રગટ રીતે કષાય જન્ય છે. ને શુભ અધ્યવસાય એ જો કે કષાયની હીનતાથી છે, તોપણ કષાયાનુગત હોવાથી કાષાયિક છે. પુનઃ અકાષાયિક અધ્યવસાયો રસનું કારણ નહિ હોવાથી અત્રે તેની અવિવક્ષા છે. અહિં કષાય શબ્દથી કષાયનો ઉદય જાણવો પરંતુ સત્તા નહિ.

અધ્યવસાયો તેટલા વિશુદ્ધ જીવના પણ શુભઅધ્યવસાયો છે.^૧
કહ્યું છે કે.

(આચો.)

ક્રમશઃ સ્થિતાસુ કાષા-ચિકીષુ જીવસ્ય ભાવપરિણતિષુ ॥

અવપતનોત્પતનાદ્વા, સંકલેશાદ્વાવિશોદ્યદ્ધે ॥ ૧ ॥

અર્થઃ—કર્મપૂર્વક સ્થાપન કરેલી જીવની ભાવપરિણતિઓને વિષે જે પતનકાળ તે સંકલેશાદ્વા, ને ઉત્પતન (ચઢવાનો) કાળ તે વિશેષાધિઅદ્વા કહેવાય. માત્ર ક્ષપકશ્રેણિવંત જીવ જે અધ્યવસાયોમાં વર્તે તો ક્ષપકશ્રેણિએ ચઢે છે, તે અધ્યવસાયોથી પુનઃ પડે તો નથી, કારણ કે એ અધ્યવસાયોથી જીવને પ્રતિપાત થવાનો અભાવ છે, એથી તે અધ્યવસાયો અધિક છે, માટે તે અપ્રતિપાતિ અધ્યવસાયોની અપેક્ષાએ શુભ^૨ અધ્યવસાયો વિશેષાધિક છે, ત્યાં સ્વપ્રત્યયચર્તઃએટલે સ્વ આત્મસંબંધિ, અને અનુભાગબંધ પ્રત્યે કારણભૂત એવા શુભ વા અશુભ કોઈપણ એક અધ્યવસાયવડે જીવ ગ્રહણ સમયે એટલે કર્મપ્રાયોગ્ય પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરવાના સમયે, સર્વ કર્મપ્રદેશોમાં અર્થાત્ એકેક કર્મપરમાણુને વિષે સર્વ જીવથી અનંતગુણ અકથિત સ્વરૂપવાળા ગુણાન્ રસાવિભાગોને ઉત્પન્ન કરે છે. અહિં તાત્પર્ય આ પ્રમાણે છે—કર્મ પરમાણુઓ પૂર્વે જ્યારે કર્મપ્રાયોગ્ય વર્ગણા રૂપે રહેલા હોય છે, તે અવસરે તથાવિધ રસવાળા નથી હોતા; પરંતુ

૧ અહિં જે અધ્યવસાયો અશુભ છે તેજ અધ્યવસાયો ચઢતા જીવની અપેક્ષાએ શુભ છે. પરંતુ અશુભથી શુભ અધ્યવસાયો અન્ય નથી, યથા મિથ્યાત્વીતે જે મતિઅજ્ઞાન તેજ સમ્યક્ત્વ પામતા મતિજ્ઞાનરૂપ થાય છે તદ્વત્.

૨ અશુભ અધ્યવસાયોથી શુભ કાષાયિક અધ્યવસાયો વિશેષાધિક છે, તેમજ શુભ અકાષાયિક અધ્યવસાયસહિત કરતાં પણ શુભ અધ્યવસાયો વિશેષાધિકજ થાય.

પ્રાયઃ નીરસ અને એક સ્વરૂપ હોય છે. પુનઃ જીવ જ્યારે તે કર્મ-પ્રાયોગ્ય પુદ્ગલોને અહણુ કરે છે, તે વખતે અહણુ સમયેજ કાષાયિક અધ્યવસાયવડે તે કર્મપુદ્ગલો સર્વ જીવથી અનંતગુણ રસા-વિભાગવાળા થઇ જાય છે, અને જ્ઞાનાવરણત્વાદિ વિચિત્ર સ્વભાવો પણ અહણુ સમયેજ ઉત્પન્ન થાય છે. કારણ કે જીવ અને પુદ્ગલોની શક્તિઓ અચિંત્ય છે, ને એ શક્તિઓ માનવા યોગ્ય નથી તેમ નથી. કારણ કે તેવી વિચિત્ર શક્તિઓ પ્રત્યક્ષ દેખાય છે, જેમકે શુષ્ક, તૃણ વિગેરે પરમાણુઓ અત્યંત નીરસ છે, તોપણ ગવાદિ પશુઓ અહણુ કરીને તથા પ્રકારના ક્ષીરાદિ રસરૂપે અને સાત ધાતુરૂપે પરિણ-માવે છે.^૨

૧ અનંતર સમયે (ઉત્તર સમયે) જે રસ ઉત્પન્ન થવાનો છે તે રસની યોગ્યતા પૂર્વ સમયમાં ઉત્પન્ન થયેલી હોવાથી રસની યોગ્યતાના અસ્તિત્વને લઇને પ્રાયઃ શબ્દ સંભવે છે.

૨ કેટલાએકતું માનવું એવું છે કે રસ (કર્મનો રસ) તે પુદ્ગલોના સ્નેહ વિશેષ છે. તેની વિશેષ પ્રતીતિ આ પ્રમાણે છે—

૧ કર્મરસના વર્ણન પ્રસંગે ધણે સ્થાને સ્નેહ શબ્દ આવે છે, અને સ્નેહસ્પર્ધકના વર્ણન પ્રસંગે ધણીવાર રસ શબ્દ આવે છે. એ પ્રમાણે પરસ્પર શબ્દસાધર્મ્યથી અનુમાન થાય છે કે સ્નેહ અને અનુભાગ (કર્મરસ) ને અતિ નિકટનો સંબંધ હોવો જોઇએ, ને તેથી કર્મરસને સ્નેહવિશેષ કહેવાતું કારણ મળે છે.

૨ “ કર્મની ચિક્ષણતા તે રસ ” એ અર્થ ધણીવાર આવે છે ને ચિક્ષણતા તે સ્નેહજ છે, માટે કર્મનો રસ તે સ્નેહ વિશેષ છે.

૩ પ્રકૃત્યાદિ ચારને મોદકના દ્રવ્યોને કહેતાં પરસ્પરસંયોજક ધૃતરૂપ સ્નેહને રસ કહ્યો છે, તેથી પણ સમજાય છે કે મોદકમાં જેમ કણિકક સંયોજક ધૃત એ રસ છે, તેમ કર્મમાં કર્માણુસંયોજક સ્નેહ એ રસ છે.

॥ ગ્રંથલેખકતું મન્તવ્ય ॥

કર્મ પુદ્ગલોનો સ્નેહ અને અનુભાગરૂપ રસ એ બે એક નથી પરંતુ ભિન્ન છે. તે ભિન્નતા આ પ્રમાણે—

અર્થભેદઃ—કર્મસ્કંધોને પરસ્પર જોડવા એ સ્નેહતું કાર્ય છે—અને જીવને તદ્દતરૂપ (જે કર્મનો જે સ્વભાવ છે તે સ્વભાવરૂપે) તીવ્ર મંદાદિ

અત્રે પ્રશ્ન એ છે કે જીવ સર્વ કર્મપરમાણુઓને વિષે તુલ્ય

શુભાશુભ અનુભવ આપવો એ અનુભાગતુ કાર્ય છે, એ પ્રમાણે કાર્યભેદ સ્નેહ અને અનુભાગ એ બે ભિન્ન છે.

વસ્તુભેદ:—સ્નેહ એ કર્માણુઓમાં રહેલો સ્નિગ્ધ સ્પર્શ છે. (સર્વ સ્નેહાવિભાગો આણુસંયોજક નથી પરંતુ હ્યગુણાધિકાદિ વિશિષ્ટ પરિણામે પરિણુમેલ અવિભાગોજ આણુસંયોજક છે.) ને અનુભાગ તે તદ્દતુરૂપ અનુભવની તીવ્ર મંદતા છે, અથવા તદ્દતુરૂપ તીવ્રમંદાદિ અનુભવ છે. એ પ્રમાણે વસ્તુભેદ પણ સ્નેહ અને અનુભાગ એ બે ભિન્ન છે.

કારણભેદ:—કર્મસ્કંધોમાં સ્નેહનું કારણ સ્નિગ્ધસ્પર્શરૂપ પુદ્ગલ પરિણામ છે. અને અનુભાગની ઉત્પત્તિમાં જીવના કાષાયિક અધ્યવસાય એજ કારણરૂપ છે. એ પ્રમાણે કારણભેદ પણ સ્નેહ ને અનુભાગ એ બે ભિન્ન છે.

પૂર્વાપરોત્પત્તિભેદ:—કર્મ અથવા કર્માણુદેહરૂપ પુદ્ગલોના સ્નેહાવિભાગો કર્મપરિણામથી પૂર્વે (એટલે પુદ્ગલો તત્કર્મયોગ્ય કર્માણુ વર્ગણાપણે પરિણુમે તે પહેલાં) ઉત્પન્ન થયેલા હોય છે. અને અનુભાગની ઉત્પત્તિ કર્મપરિણામ સમયેજ (કર્મપ્રાયોગ્ય પુદ્ગલ પ્રથમ અકર્મરૂપ અથવા કર્માણુ વર્ગણારૂપ હોય છે ને તે જ્યારે કર્મપણે પરિણુમે એટલે જીવના સંબંધમાં આવે ત્યારેજ) થાય છે, એ પ્રમાણે પૂર્વાપરોત્પત્તિ ભેદ પણ સ્નેહ અને અનુભાગ, એ બે ભિન્ન છે.

પર્યાયભેદ:—સ્નેહ, રસ એ સ્નેહના પર્યાય છે. અને અનુભાગ, રસ, સ્નેહ, અનુભાવ, અનુભવ, તીવ્રમંદતા એ અનુભાગના પર્યાય છે.

પ્રરૂપણાભેદ:—સ્નેહની પ્રરૂપણા સ્નેહ પ્રત્યય, નામ પ્રત્યય ને પ્રયોગ પ્રત્યયરૂપે કરેલી છે. અને અનુભાગની પ્રરૂપણા શુભ-અશુભ-ધાતી-અધાતી એક સ્થાન, દ્વિસ્થાનાદિરૂપે કરેલી છે, એ પ્રમાણે પણ સ્નેહ ને અનુભાગ એ બે ભિન્ન છે.

પૂર્વપક્ષ:—માત્ર સ્નેહ એજ અનુભાગ છે એમ અમો કહેતા નથી, પરંતુ કર્માણુ વર્ગણાના આણુઓ જે સમયે કર્મપણે પરિણુમે છે, તે સમયે તે કર્માણુઆણુના સ્નિગ્ધસ્પર્શમાં અર્થાત્ સ્નેહમાં એક એવા પ્રકારનો નવો સંસ્કાર અથવા નવું સામર્થ્ય ઉપજે છે કે જે સંસ્કાર વા સામર્થ્યથી જીવને તદ્દતુરૂપ તીવ્ર મંદાદિ અનુભવ પ્રાપ્ત થાય, એ પ્રમાણે કર્મપરિણામ

રસાવિભાગોને ઉત્પન્ન કરે છે કે હીનાધિક ? તો કહીએ છીએ કે.

સમયેજ તથાવિધ સંસ્કારપરિણત જે સ્નેહાવિભાગો (અથવા સ્નેહ) તેજ કર્મના અનુભાગ રસ સંભવે છે, માટે અનુભાગ તે સ્નેહ વિશેષ છે.

ઉત્તર:—તીવ્રમંદાદિ અનુભવ આપવારૂપ સંસ્કાર પુદ્ગલના સ્નિગ્ધ સ્પર્શમાં ઉત્પન્ન થાય છે તે કેવી રીતે માની શકાય ? જે કહો કે ધણે સ્થાને સ્નેહના સંબંધમાં રસ શબ્દ આવે છે, ને રસને પ્રસંગે સ્નેહ શબ્દ આવે છે, એ શબ્દ સાધર્મ્યથી અનુમાન થાય છે કે કર્મના સ્નેહ અને રસને અતિ નિકટનો સંબંધ હોવો જોઈએ, ને તેથી કર્મરસને સ્નેહ વિશેષ કહેવાનું કારણ મલે છે. તો એ સંબંધમાં એટલુંજ જાણવું થાય છે કે સ્નેહના વર્ણનમાં જ્યાં જ્યાં રસ શબ્દ આવે, ત્યાં તે રસ શબ્દ સ્નેહનોજ વાચક છે, પરંતુ અનુભાગવાચક નહિ. તથા કર્મરસના સંબંધમાં જ્યાં જ્યાં સ્નેહ શબ્દ આવે, ત્યાં તે સ્નેહ શબ્દને કર્મરસનો વાચક જાણવો. પરંતુ સ્નિગ્ધસ્પર્શવાચક નહિ, જે શબ્દના સાધર્મ્યપણાથીજ અનુભાગને સ્નેહ વિશેષ કહેવામાં આવે તો કર્મોચ્ચિત તિક્ત મધુરાદિ રસને વક્ષ્યમાણુ મતાનુસારે કર્મરસ માનવો વધુ ઇષ્ટ થશે. માટે તીવ્ર મંદાદિ અનુભવરૂપ કર્મરસ, ને અણુસંયોજક સ્નિગ્ધ સ્પર્શરૂપ સ્નેહ, એ બેને એકરૂપ અથવા આધારાધેય માનવું વાસ્તવિક નથી. પરંતુ જેમ દુગ્ધના પૌષ્ટિક શુણ્ધી જે તીવ્રમંદતા તે સર્વ દુગ્ધને અંગે છે, પણ દુગ્ધના સ્નિગ્ધ સ્પર્શરૂપ સ્નેહમાં કે મધુરરસમાં પૌષ્ટિક શુણ્ધી તીવ્રમંદતા રહેલી છે એમ કહી શકાય નહિ, તેમ કર્માનુભવની તીવ્રમંદતા કર્મસ્કંધના સર્વ અણુઓને આશ્રિત છે, પરંતુ કર્મસ્કંધના સ્નિગ્ધસ્પર્શ કે તિક્તતાદિ રસને આશ્રિત કહેવાય નહિ. માટે કર્માનુભાગને સ્નેહવિશેષ અથવા રસવિશેષ માનવો ઉચિત નથી. પુનઃ અનુકૃષ્ટિ વર્ણન પ્રસંગે કર્માનુભાગને “ તીવ્રમંદતા ” શબ્દથીજ વર્ણવશે. પુનઃ સ્નેહના અવિભાગ, વર્ગણુ, સ્પર્ધકાદિ નામ પ્રત્યયાદિરૂપે જુદા કલા છે, ને કર્માનુભાગના અવિભાગ, વર્ગણુ, સ્પર્ધકાદિને ધાતિ, અધાતિ, એકસ્થાન દ્વિસ્થાનાદિરૂપે જુદા કલા છે. તેથી સંભવે છે કે અનુભાગ તે સ્નેહવિશેષ અથવા વક્ષ્યમાણુ મતાનુસારે તિક્તતાદિ રસ વિશેષ નહિ.

૨—તથા કર્મની ચિક્કણતા તે રસ કહેવાય; ધત્યાદિ અર્થ દ્રષ્ટાંતરૂપ છે. જેમ “ આ પુરૂષ એવો ચીકણો છે કે એક પાઇ પણ છોડી શકતો

હીનાધિક રસાવિભાગોને ઉત્પન્ન કરે છે, તે આ પ્રમાણે-કંઈક પરમાણુઓમાં અતિ અલ્પ તો પણ જ્યન્યથી સર્વ જીવાનંતગુણ રસાવિભાગને ઉત્પન્ન કરે છે, ને કંઈક પરમાણુઓમાં તેથી અધિક ને કંઈક પરમાણુઓમાં તેથી પણ અધિક રસાવિભાગોને ઉત્પન્ન કરે છે, પરંતુ કયા પરમાણુઓમાં કેટલો રસ ઉત્પન્ન કરે તેનું નિરૂપણ કરવાને અર્થે વર્ગાણાદિપ્રકરણ કહે છે.

(ઇતિ રસાવિભાગ પ્રકરણા.)

નથી ” એ ક્યનથી પુરૂષમાં સ્તિગ્ધરસ્પર્શનું આહુલ્ય નહિ, પરંતુ કંજુસાઇનું આહુલ્યજ સમજાય છે. તેમ કર્મની ચિક્કણતા તે સ્તિગ્ધરસ્પર્શનું આહુલ્ય નહિ, પણ તદ્દનુરૂપ અનુભવની તીવ્ર મંદતાજ સમજવી.

૩—તથા મોઢકના દ્રષ્ટાંતમા પરસ્પર સંયોજક ધૃતરૂપસ્નેહને રસ કહ્યો છે, તે પણ કર્માનુભવની તીવ્રતા સૂચવવાનેજ કહ્યો છે. પરંતુ કર્માણુઓને સંયોજન કરવાની અપેક્ષાએ કહ્યો નથી. માટે કર્મનો અનુભાગ તે સ્નેહવિશેષ અથવા રસવિશેષ હોઇ શકે નહિ.

પુનઃ કોઇક કહે છે કે કર્માણુમા રહેલા કટુતિક્તાદિ ૫ રસપર્યાય તેજ કર્મનો રસ કહેવાય. ને જે કર્મસ્કંધોમાં તિક્તાદિ અશુભરસયુક્ત પરમાણુઓ (ધણા) હોય તે અશુભ કર્મ, ને જે કર્મસ્કંધોમાં મધુરાદિ શુભરસયુક્ત ધણા પરમાણુઓ હોય તે શુભકર્મ કહેવાય. અર્થાત્ અશુભ કર્મના આણુઓમા કટુ તિક્ત રસ (વધુ) હોય છે, ને શુભકર્મના આણુઓમાં મધુરાદિ રસ (વધુ) હોય છે. તથા સર્વધાતી, દેશધાતી, એક રથાન, દ્વિસ્થાનાદિ અનુભાગપ્રકરણા તે આ તિક્તાદિ ૫ રસનીજ છે, તથા જીવને અશુભ વિપાક આપનારું સામર્થ્ય તિક્તાદિ અશુભ રસમાં, ને શુભ વિપાક આપનારું સામર્થ્ય મધુરાદિ શુભ રસમાં છે, અને એજ કારણથી અશુભ કર્મ વિપાકમાં નિખલોપાતકીના કટુ રસનું, ને શુભકર્મના વિપાકમા ક્ષીરખંડાદિના મધુર રસનુંજ દ્રષ્ટાંત આપેલું છે.

આ ક્યન અતિ અસમજનસ હોવાથી એ પર વધુ ઉદ્દેશ્ય કરવો અનુચિત છે (ને કંઈક દ્વિગ્દર્શન પ્રથમ દર્શાવ્યું છે) માટે સુસંખ્યએ સ્વતઃ શ્રી બહુ શ્રુતની સહાયથી વિચારવું.

(આ મંત્રદ્વયમા શ્રી બહુશ્રુત દષ્ટિએ કંઈક અન્યથાપણું હોય તો મને અનેકવાર મિથ્યાકુન્ન હો.)

મૂળ ગાથા ૩૦ મી.

સઠ્વપ્પગુણા તે પઢ-મવગ્ગણા સેસિયા વિસેસૂણા ॥
અવિમાગુત્તરિયાઓ, સિદ્ધાણ મળંત ભાગસમા ॥૩૦॥

ગાથાર્થ:—સર્વથી અદ્વ રસાવિભાગયુક્ત કર્મ પરમાણુ-
ઓની પ્રથમ વર્ગણા, તેમાં કર્મ પરમાણુઓ ઘણા છે, ને શેષ વર્ગ-
ણાઓના કર્મોણુઓ વિશેષ વિશેષહીન છે. તેવી એકેક રસાવિભાગા-
ધિક વર્ગણાઓ પણ સર્વ સિદ્ધથી અનંતમાભાગપ્રમાણુ છે.

ટીકાર્થ—^૧જે પરમાણુઓ અન્ય સર્વ પરમાણુની અપે-
ક્ષાએ અદ્વરસાવિભાગયુક્ત હોય, તે પરમાણુઓનો સમુદાય
પ્રથમવર્ગણા, તેમાં કર્મ પરમાણુઓ અત્યંત (ઘણા) હોય, ને શેષ
વર્ગણાઓ કર્મ પરમાણુની અપેક્ષાએ વિશેષહીન હીન હોય તે આ
પ્રમાણુ—

પ્રથમ વર્ગણાપેક્ષાએ દ્વિતીય વર્ગણામાં વિશેષહીન કર્મ-
પરમાણુઓ છે. તેથી પણ ત્રીજી વર્ગણામાં વિશેષહીન છે. એ પ્રમાણે
સર્વોત્કૃષ્ટ વર્ગણા સુધી કહેવું, પુનઃ એ સર્વ વર્ગણાઓ કેવી છે તે
કહે છે. અવિમાગુત્તરિયાઓ ઇતિ—અવિભાગોત્તરા એટલે એકેક અવિ-
ભાગે અધિક છે તે આ પ્રમાણે—પ્રથમ વર્ગણાગત પરમાણુઓની
અપેક્ષાએ એક રસાવિભાગાધિક જે પરમાણુઓનો સમુદાય (તે
સમુદાયજ) તે ત્રીજી વર્ગણા, તેથી એક રસાવિભાગાધિક પરમાણુઓનો
સમુદાય તે ત્રીજી વર્ગણા, એ પ્રમાણે એકેક અવિભાગની વૃદ્ધિએ

૧ એક કર્મસ્કંધમા સર્વ પરમાણુઓ એક સરખા રસવાળા હોય નહિ
માટે પ્રથમ અનુભાગવર્ગણામા અનંત સ્કંધોમાથી પ્રત્યેક સ્કંધગત કેટલા
એક પ્રદેશોનું ગ્રહણ કરવું. એ પ્રમાણે પ્રત્યેક અનુભાગવર્ગણા અતેક
સ્કંધગત અદ્વ પ્રદેશના વિષયવાળી જાણુવી.

અલબ્યથી અનંતગુણ અથવા સર્વ સિદ્ધથી અનંતમાભાગપ્રમાણુ વર્ગીભાઓ કહેવી.

(ઇતિ વર્ગીભા પ્રરૂપણા).

એ પ્રમાણુવર્ગીભા પ્રરૂપણા કરીને હવે સ્પર્ધકપ્રરૂપણા કરાય છે.

મૂળ ગાથા ૩૧ મી.

ફટ્ટગ મણંતગુણિયં, સઠ્વજિણ્હિં પિ અંતરં એવં ॥
સેસાણિ વગ્ગણાણં, સમાણિ ઠાણં પઢમમિત્તો ॥૩૧॥

ગાથાર્થ—અલબ્યથી અનંતગુણ અથવા સિદ્ધથી અનંતમાભાગ પ્રમાણુ વર્ગીભાઓ મહીને પ્રથમ સ્પર્ધક થાય છે, અને તદનંતર સર્વ જીવથી અનંતગુણ વર્ગીભાઓનું અંતર પડે, એ પ્રમાણુ શોષ સ્પર્ધકો તથા અંતરો યથોક્ત વર્ગીભાપ્રમાણુ થાય ત્યારે માત્ર પ્રથમ સ્થાન થાય.

ટીકાર્થ—અલબ્યથી અનંતગુણ અથવા સિદ્ધથી અનંતમાભાગપ્રમાણુ અનંતવર્ગીભાનો સમુદાય તે એક સ્પર્ધક કહેવાય, એ સ્પર્ધકપ્રરૂપણા કહીને હવે અન્તરપ્રરૂપણા કરાય છે.

(ઇતિ સ્પર્ધકપ્રરૂપણા.)

^૧અહિંથી આગળ એક રસાવિભાગાધિક પરમાણુઓ નથી, તેમજ બે, ત્રણ, સંખ્યાત, અસંખ્યાત, આવત અનંત રસાવિભાગાધિક પરમાણુઓ પણ નથી, પરંતુ સર્વ જીવથી અનંતગુણ બેટલા અનંતાનંત રસાવિભાગાધિક પરમાણુઓ છે. તેથી તેનો સમુદાય તે દ્વિતીય સ્પર્ધકની પ્રથમ ^૨વર્ગીભા, તેથી એક રસાવિભાગાધિક પરમાણુનો સમુદાય તે ત્રીજી વર્ગીભા, તેથી બે રસાવિભાગાધિક પરમાણુનો

૧. પ્રથમ સ્પર્ધકગત અંતિમ વર્ગીભાના રસાવિભાગોથી.

૨. સ્વભતીય સમુદાય તે વર્ગીભા.

સમુદાય તે ત્રીજી વર્ગણા, એ પ્રમાણે એકેકે રસાવિભાગવૃદ્ધિએ અભવ્યથી અનંતશુભ અથવા સર્વસિદ્ધથી અનંતમાભાગપ્રમાણ અનંતવર્ગણાઓ કહેવી. આ અનંતવર્ગણાનો સમુદાય તે બીજી^૧ સ્પર્ધક. ત્યાંથી આગળ પુનઃ પણ એકે રસાવિભાગાધિકે પરમાણુઓ નથી, તેમજ બે, ત્રણ, સંખ્યાત, અસંખ્યાત, ચાલત અનંત રસાવિભાગાધિકે પરમાણુઓ પણ નથી, પરંતુ સર્વ જીવથી અનંતશુભ જેટલા અનંતરસાવિભાગાધિકે પરમાણુઓ છે. તેથી તેનો સમુદાય તે ત્રીજી સ્પર્ધકની પ્રથમ વર્ગણા, ત્યાંથી પુનઃ પણ આગળ અનુક્રમે એકેકે રસાવિભાગની વૃદ્ધિએ અભવ્યથી અનંતશુભ, અથવા સર્વસિદ્ધના અનંતમાભાગપ્રમાણ અનંતવર્ગણાઓ કહેવી. એ અનંતવર્ગણાનો સમુદાય તે ત્રીજી^૨ સ્પર્ધક. એ પ્રમાણે સ્પર્ધકો પણ અભવ્યથી અનંતશુભ, અથવા સર્વસિદ્ધના અનંતમાભાગપ્રમાણ કહેવાં. એ અનંત સ્પર્ધકોનો સમુદાય તે એકે અનુભાગબંધ^૩ સ્થાન કહેવાય. પુનઃ કહે છે કે યજ્ઞતિગુણિયસંવ્રજિયર્હિપિ ધત્યાદિ-અર્થાત્ પ્રથમસ્પર્ધકગત અંતિમવર્ગણાથી દ્વિતીયસ્પર્ધકગત પ્રથમ વર્ગણાનું અંતર પણ સર્વ જીવથી^૪ અનંતશુભ જાણવું.

ધતિ^૫ અનંતરરૂપણા.

૧ વર્ગણાનો સમુદાય તે સ્પર્ધક.

૨ સ્પર્ધકોનો સમુદાય તે સ્થાન.

૩ અર્હિ “ પ્રથમ ” શબ્દ પૂર્વસ્પર્ધકનો વાચક પણ અર્થતઃ સંભવે, જેથી સર્વ સ્પર્ધકોનું ગ્રહણ થાય, અથવા “ અનંતશુભ જાણવું ” એ વાક્યથી આગળ “ શેષસ્પર્ધકોમાં પણ એ પ્રમાણે પૂર્વસ્પર્ધકની અંતિમ વર્ગણાથી પરસ્પર્ધકની પ્રથમવર્ગણાનું અંતર સર્વ જીવથી અનંતશુભ જાણવું ” એ વાક્ય અધ્વાદારથી ગ્રહણ કરવું.

૪ પૂર્વસ્પર્ધકની અંતિમવર્ગણામાં જેટલા રસાવિભાગ છે, તેથી પરસ્પર્ધકની પ્રથમવર્ગણામાં સર્વજીવથી અનંતશુભ અધિક રસાવિભાગ છે (ઇતિહિંસતઃ) તથા પૂર્વરસાવિભાગથી અનંતશુભ રસાવિભાગ પણ છે, એ પ્રમાણે બન્ને રીતે અનંતશુભપણું છે.

૫ જો કે અનંતરરૂપણા અર્હિ સમાપ્ત થતી નથી તે આગળના

એ પ્રમાણે શેષ સ્પર્ધકો ને અન્તરો પણ યથોક્ત પ્રમાણુ જાણવાં. ને તે એક સ્પર્ધકગતવર્ગણા જેટલાં અર્થાત્ અલબ્યથી અનંતશુણુ અથવા સિદ્ધથી અનંતમાભાગપ્રમાણુ સ્પર્ધકો તે એક અનુભાગબંધસ્થાન, અથવા પ્રથમ અનુભાગબંધસ્થાન, અથવા સર્વ બંધન્યઅનુભાગબંધસ્થાન જાણવું. અનુભાગબંધસ્થાન એટલે એક કાષાયિક અધ્યવસાયવડે ગૃહણુ કરેલા કર્મપરમાણુઓના રસસ્પર્ધક સમુદાયનું પરિમાણુ.^૧

સર્વસ્પર્ધકોમાં પ્રાપ્ત થાય છે, પરંતુ અંતર જાણવાની રીતિ અત્રે સમાપ્ત થાય છે, તે અપેક્ષાએ અન્તરપ્રશ્ન પણ સમાપ્ત થઇ કહેવાય. ઇતિ સ્પર્ધકાદિ પ્રશ્નણામાં પણ જાણવું.

૧ જીવ કાષાયિક અધ્યવસાયવડે વિવક્ષિત સમયે પ્રત્યેક આત્મપ્રદેશે અનંતાનંત કર્મસ્થાને ગ્રહણુ કરે છે, તે ગ્રહણુ કરેલા અનંત સ્કંધોમાંના પ્રત્યેક સ્કંધો અનંતાનંત પ્રદેશોપચિત છે. ને એકેક કર્મપ્રદેશે સર્વ જીવથી અનંતશુણુ અનંતશુણુ રસાવિભાગ છે. પરંતુ વિવક્ષિત સમયમાં ગ્રહણુ થયેલા તે સર્વ કર્મપ્રદેશોમાં જે રસાવિભાગો છે, તે સરખા સંખ્યાવાળા નથી, પરંતુ હીનાધિક સંખ્યાવાળા રસાવિભાગો છે. એ હીનાધિકપણુ કેવી રીતે છે તે ટીકાકાર મહારાજે ટીકામાં વર્ગણા ને સ્પર્ધકની સ્થિતિએ સવિસ્તર કહ્યું છે. પુનઃ કોઇ પણ એકજ આત્મપ્રદેશસંબદ્ધ એકજ કર્મસ્કંધવર્તિ સર્વ પ્રદેશો પણ સમરસાવિભાગયુક્ત નથી, એ રીતે સર્વ કર્મસ્કંધમાં જાણવું. એ પ્રમાણે એકજ સમયમાં ગ્રહણુ થયેલા કર્મ પુદ્ગલોમાં રસાવિભાગોની જેટલી હીનાધિકતા હોય છે, તે સર્વ હીનાધિકપણુનેા સમુદાય તે એક અનુભાગબંધસ્થાન કહેવાય. અથવા એક જીવે એકજ સમયમાં ગ્રહણુ કરેલા પુદ્ગલોમાં રસાવિભાગોની હીનાધિકતાનેા જે સમુદાય તે એક અનુભાગબંધસ્થાન. કોઇ પણ એક સમયે જીવને એક વર્ગણા કે એક સ્પર્ધકરૂપ રસની પ્રાપ્તિ હોયજ નહિ; પરંતુ એક સમયમાં અનેક વર્ગણા ને અનેક સ્પર્ધકરૂપ એક સ્થાન જેટલોજ રસ પ્રાપ્ત થાય છે. પુનઃ કહાય શકા થાય કે—એકજ અધ્યવસાય વડે એકજ સમયમાં ગ્રહણુ કરેલા પુદ્ગલો સર્વ એક સરખા રસવાળા નહિ થના બિન્ન બિન્ન રસ વાળા કેમ થાય છે ? તે સંબંધમાં જાણવું જોઇએ કે, એકજ અધ્યવ-

એ પ્રમાણે સ્થાનપ્રક્રપણા કરીને હવે કંડકપ્રક્રપણા કહે છે. પુનઃ પણ મૂળથી આરંભીને સર્વ સ્થાનો તે રીતેજ કહીને પુનઃ એક અનંતશુભાધિક સ્થાન કહેવું. એ પ્રમાણે અનંતશુભાધિક સ્થાને પણ એક કંડકપ્રમાણ થાય ત્યાં સુધી કહેવાં.

મૂળ ગાથા ૩૨ મી.

एत्तो अंतरतुल्लं, अंतरमणंतभागुत्तरंविद्वयमेवं ॥

अंगुलअसंखभागो, अणंतभागुत्तरंकंडं ॥ ३२ ॥

ગાથાર્થ:—આ પ્રથમસ્થાનથી દ્વિતીયસ્થાનના અપાંતરાલે પૂર્વોક્ત અન્તરસ્પર્ધક જેટલું અન્તર છે. તથા ધીજી અનુભાગ-અધસ્થાન તે પ્રથમ સ્થાનની અપેક્ષાએ અનંતભાગઅધિક છે. એ પ્રમાણે અંગુલના અસંખ્યાતમાભાગપ્રમાણ અનુભાગસ્થાનો તે અનંતભાગવૃદ્ધિતું પ્રથમ કંડક છે.

ટીકાર્થ:—આ પ્રથમ સ્થાનથી આરંભીને દ્વિતીય સ્થાન સુધીમાં પૂર્વોક્ત અન્તરસ્પર્ધક જેટલું અંતર છે. અર્થાત્ જેમ પ્રથમ સ્પર્ધકગત અંતિમવર્ગજાથી દ્વિતીય સ્પર્ધકની પ્રથમ વર્ગ-જાતું અન્તર સર્વ જીવથી અનંતશુભ કહ્યું છે. તેમ અહિં પણ પ્રથમ સ્થાનના અન્તિમસ્પર્ધકની અન્તિમવર્ગજાથી દ્વિતીય સ્થાનના પ્રથમ સ્પર્ધકની પ્રથમ વર્ગજાતું અન્તર સર્વ જીવથી અનંતશુભ જાણવું. પુનઃ તે ધીજી અનુભાગસ્થાન સ્પર્ધકની અપેક્ષાએ અનંત-ભાગ અધિક છે, અર્થાત્ પ્રથમ અનુભાગસ્થાનમાં જેટલાં સ્પર્ધકો છે તેથી અનંતભાગ અધિક સ્પર્ધકો દ્વિતીય અનુભાગસ્થાનમાં છે, એ

સાચ વડે ગ્રહણ થતા સર્વ પરમાણુઓમાં એક સરખી ગોઝતતાનો અભાવ છે, જેથી ગ્રહણ સમયે હીનાધિકરસપણે પરિણમે છે. એ વિચિત્ર રસ પરિણમન ગોઝતતાવાળા પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરવાથી તે અનુભાગઅધવસાય પણ વિચિત્રગર્ભ કહેવાય. (કારણકારોપચારાત્)

પ્રમાણે પ્રદર્શિત પ્રકારે અક્રુમે અનંતભાગ અધિક અનુભાગ-
સ્થાનો ત્યાં સુધી કહેવાં કે જ્યાં સુધી અંશુલના અસંખ્યાતમાભાગ
પ્રમાણ અનુભાગસ્થાનો થાય. એ અનુભાગસ્થાનોનો સમુદાય તે
એક કંડક કહેવાય, અને એ કંડક અર્ણવમાગુત્તરં એટલે અનંતભાગ
અધિકસ્થાનના સમુદાયરૂપ હોવાથી અનંતભાગાધિક કંડક કહે-
વાય છે.

ઇતિ કંડકપ્રરૂપણા.

॥ અથ વદ્વસ્યાન પ્રરૂપણા ॥

તે પ્રથમ કંડકથી આગળ જે અન્ય અનુભાગસ્થાન છે તે
સ્પર્ધકની અપેક્ષાએ અસંખ્યભાગ અધિક છે. તેથી આગળ કંડક
પ્રમાણ અનુભાગઅધસ્થાનો અક્રુમે અનંતભાગ અધિક છે. તેથી
આગળ પુનઃ પણ એક અનુભાગઅધસ્થાન અસંખ્યભાગ અધિક છે,
ત્યાંથી આગળ પુનઃ પણ એક કંડક પ્રમાણ અનુભાગસ્થાનો અનંત
ભાગ અધિક છે, ત્યાંથી આગળ પુનઃ પણ એક અનુભાગસ્થાન
અસંખ્યભાગ અધિક, એ પ્રમાણે અસંખ્યભાગાધિક અનુભાગ
સ્થાનો વડે અંતરિત અનંતભાગાધિક કંડકો ત્યાં સુધી કહેવાં કે
જ્યાં સુધી અસંખ્યભાગાધિક સ્થાનો પણ એક કંડકપ્રમાણ થાય.

કંઠક તે સિદ્ધાંત સંજ્ઞાએ અંશુલના અસંખ્યાતમાભાગમાં
જેટલા આકાશપ્રદેશ તેટલી સંખ્યા જાણવી.

તે અંતિમ અસંખ્યભાગાધિકસ્થાનથી આગળ અક્રુમે કંડક
પ્રમાણ અનુભાગસ્થાનો અનંતભાગાધિક કહેવાં, ત્યાંથી આગળ
પુનઃ એક સંખ્યેયભાગાધિક અનુભાગસ્થાન કહેવું—ત્યાંથી આગળ
મૂલથી પ્રારંભીને જેટલાં અનુભાગસ્થાનો પૂર્વે અતિક્રમ્યાં છે તે
સર્વ તેવીજ રીતે પુનઃ કહીને પુનઃ પણ એક સંખ્યેયભાગાધિક
સ્થાન કહેવું. એ પ્રમાણે સંખ્યેયભાગાધિકસ્થાનો પણ એક કંડક
પ્રમાણ થાય ત્યાં સુધી કહેવું.

ત્યાંથી આગળ પુનઃ પણ પૂર્વોક્ત ક્રમ પૂર્વક સંખ્યભાગાધિક-
સ્થાનને ઠેકાણે એક સંખ્યેયશુણ્યાધિક અનુભાગસ્થાન કહેવું. ત્યાંથી
આગળ પુનઃ પણ મૂલથી આરંભીને જેટલાં અનુભાગસ્થાનો જે
રીતે વ્યતિક્રાંત થયાં છે તેટલાં સર્વ અનુભાગસ્થાનો તે પ્રમા-
ણેજ કહેવાં. ત્યાંથી આગળ પુનઃ પણ એક સંખ્યેયશુણ્યાધિકસ્થાન
કહેવું. ત્યાંથી આગળ પુનઃ પણ મૂલથી આરંભીને જેટલાં સ્થાનો
વ્યતિક્રાંત થયાં છે તેટલાં સ્થાનો તેવીજ રીતે કહેવાં, ત્યાંથી આગળ
પુનઃ પણ એક સંખ્યશુણ્યાધિક સ્થાન કહેવું. એ પ્રમાણે આ
સંખ્યેયશુણ્યાધિક અનુભાગસ્થાનો પણ કંડકપ્રમાણ થાય ત્યાં
સુધી કહેવાં.

ત્યાંથી આગળ પૂર્વોક્ત અનુક્રમપૂર્વક પુનઃ સંખ્યેયશુણ્યાધિક-
સ્થાન પ્રસંગે અસંખ્યેયશુણ્યાધિકસ્થાન કહેવું. ત્યાંથી આગળ
પુનઃ પણ મૂલથી આરંભીને જેટલાં સ્થાનો જે રીતે પૂર્વે કહી ગયા
છીએ તેટલાં સ્થાનો તેવી રીતેજ કહેવાં. ત્યાંથી આગળ પુનઃ પણ
એક અસંખ્યેયશુણ્યાધિકસ્થાન કહેવું. ત્યાંથી આગળ પુનઃ પણ
મૂલથી આરંભીને જેટલાં સ્થાનો જે રીતે અતિક્રાંત થયાં છે તેટલાં
સ્થાનો તે રીતેજ કહેવાં. ત્યાંથી આગળ પુનઃ પણ એક અનુભાગ
અધસ્થાન અસંખ્યેયશુણ્યાધિક કહેવું. આ પરિપાટીએજ અસંખ્ય-
શુણ્યાધિક અનુભાગસ્થાનો પણ કંડકપ્રમાણ કહેવાં.

ત્યાંથી આગળ પુનઃ પણ પૂર્વ પરિપાટીએ અસંખ્યશુણ્યાધિક
સ્થાન કહેવાનો પ્રસંગ આવે ત્યાં એક અનંતશુણ્યાધિકસ્થાન કહેવું.
ત્યાંથી આગળ પુનઃ પણ મૂલથી આરંભીને સર્વ સ્થાનો તેવી રીતેજ
કહીને પુનઃ એક અનંતશુણ્યાધિકસ્થાન કહેવું. ત્યાંથી આગળ
પુનઃ પણ મૂલથી આરંભીને સર્વસ્થાનો તે રીતેજ કહીને પુનઃ એક
અનંત શુણ્યાધિકસ્થાન કહેવું. એ પ્રમાણે અનંત શુણ્યાધિકસ્થાનો પણ
એક કંડક પ્રમાણ થાય ત્યાં સુધી કહેવું.

અનુભાગ બંધસ્થાનોમાં ષટ્સ્થાનની પરિપાટી શ્રી ટીકાકાર મહારાજે ટીકામાં દર્શાવી તે હવે સૂત્રને અનુસરીને કહેવાય છે.

મૂળ ગાથા ૩૩ મી.

एगं असंखभागे-णणंतभागोत्तरंपुणोकंडं ॥

एवं असंखभागु-त्तराणि जा पुवतुल्लाणि ॥ ३३ ॥

ગાથાર્થ:—તે પ્રથમ કંડકથી આગળ અસંખ્યેયભાગાધિક એક અનુભાગબંધસ્થાન જાણવું, ત્યાંથી આગળ પુનઃ પણ અનંત-ભાગાધિક સ્થાનનું એક કંડક કહેવું, એ પ્રમાણે અસંખ્યેય-ભાગાધિક સ્થાનો પણ પૂર્વતુલ્ય એટલે યાવત્ કંડક પ્રમાણ કહેવાં.

ટીકાર્થ:—તે પ્રથમ કંડકથી આગળ એક અસંખ્યેયભાગાધિક અનુભાગબંધસ્થાન જાણવું. અર્થાત્ પૂર્વસ્થાનગત સ્પર્ધક સંખ્યાની અપેક્ષાએ અસંખ્યાતમાભાગે અધિક સ્પર્ધકવાળું જાણવું, ત્યાંથી આગળ પુનઃ પણ અનંતમાગોત્તરકંડં એટલે અનુક્રમે એક કંડક પ્રમાણ અનંતભાગાધિકસ્થાનો જાણવાં, ત્યાંથી આગળ પુનઃ પણ એક અસંખ્યેયભાગાધિકસ્થાન, એ પ્રમાણે અનંતભાગાધિક કંડકોવડે અતરિત અસંખ્યેયભાગાધિકસ્થાનો પણ એક યાવત્ પૂર્વતુલ્ય એટલે કંડકપ્રમાણ થાય ત્યાં સુધી કહેવી. ત્યાંથી આગળ પુનઃ પણ એક કંડકપ્રમાણ અનંતભાગાધિકસ્થાનો કહીને ત્યાંથી આગળ પુનઃ પણ અનંતમાગોત્તરકંડં એટલે અનુક્રમે એક કંડક પ્રમાણ અનંતભાગાધિકસ્થાનો જાણવાં, ત્યાંથી આગળ પુનઃ પણ એક અસંખ્યેયભાગાધિકસ્થાન. એ પ્રમાણે અનંતભાગાધિક કંડકોવડે અતરિત અસંખ્યેયભાગાધિકસ્થાનો પણ યાવત્ પૂર્વતુલ્ય એટલે કંડકપ્રમાણ થાય ત્યાં સુધી કહેવાં. ત્યાંથી આગળ પુનઃ પણ એક કંડકપ્રમાણ અનંતભાગાધિકસ્થાનો કહીને ત્યાંથી આગળ એક અસંખ્યેયભાગાધિકસ્થાન કહેવું.

મૂળ ગાથા ૩૪ મી.

एगं संखेज्जुत्तर, मेत्तो तीयाण तित्थिया बीयं ॥

ताण वि पढमसमाइं, संखेज्जुणोत्तरं एक्कं ॥३४॥

ગાથાર્થ:—તે પ્રથમ સંખ્યેયભાગાધિકસ્થાનથી આગળ મૂલથી આરંભીને જેટલા અનુભાગબંધસ્થાનો પૂર્વે અતિક્રમ્યા છે તેટલાં અનુભાગસ્થાનો તે રીતેજ અતિક્રમીને બીજી સંખ્યેયભાગાધિક કહેવું. તે સંખ્યેયભાગાધિકસ્થાનો પણ પૂર્વોક્ત પરિપાટીએ પ્રથમ પ્રદર્શિત 'ક'કપ્રમાણ થાય ત્યાં સુધી કહેવાં. ત્યાંથી આગળ પૂર્વોક્ત પરિપાટીએ સંખ્યેયભાગાધિકસ્થાન કહેવાનો અસંગ આવે ત્યાં એક સંખ્યેયશુણ્યાધિકસ્થાન કહેવું.

टीकार्थ:—गार्थवत्

મૂળ ગાથા ૩૫ મી.

एत्तो तीया, अइ-त्थियाणि विइयमवि ताण पढमस्सा।

तुल्लाणसंखगुणयं, एक्कं तीयाण एक्कस्स ॥३५॥

ગાથાર્થ:—એત્તો=તે સંખ્યેયશુણ્યાધિક અનુભાગબંધસ્થાનથી આગળ ત્રીયાણિ=પૂર્વાર્થીત સર્વસ્થાનોને અહચ્ચિયાણિ=અતિક્રમીને વિહયમવિ=બીજી સંખ્યેયશુણ્યાધિક સ્થાનકહેવું. એ રીતે તાણિ=તે સંખ્યેયશુણ્યાધિકસ્થાનો પણ પદમસ્સ=પ્રથમ અનંતભાગાધિકસ્થાન તુલ્લાણ=પ્રમાણ કહેવાં, ત્યાંથી આગળ એક=એક સંખગુણિયં=અસંખ્યશુણ્યાધિકસ્થાન કહેવું. ત્યાંથી આગળ ત્રીયાણ=પૂર્વાર્થીત સર્વસ્થાનો કહેવાં. ત્યાંથી આગળ પુનઃ પણ એકસ્સ=એક અસંખ્યેયશુણ્યાધિક સ્થાન કહેવું.

ટીકાર્થ:—આ સંખ્યેયગુણાધિક અનુભાગબંધસ્થાનથી આગળ પૂર્વે જેટલાં અનુભાગબંધસ્થાનો મૂલથી આરંભીને અતિક્રમ્યાં છે, તેટલાં અતિક્રમીને બીજું સંખ્યેયગુણાધિકસ્થાન કહેવું. તે સંખ્યેયગુણાધિકસ્થાનો પણ ત્યાં સુધી કહેવાં કે જ્યાં સુધી પ્રથમ અનંતભાગાધિકસ્થાનના કંડક તુલ્ય થાય. ત્યાંથી આગળ પુનઃ પૂર્વોક્ત પરિપાટીએ જ્યાં સંખ્યેયગુણાધિકસ્થાન કહેવાનો પ્રસંગ આવે, ત્યાં એક અસંખ્યગુણાધિકસ્થાન કહેવું. ત્યાંથી આગળ મૂલથી આરંભીને જેટલાં સ્થાનો પૂર્વે અતિક્રમ્યાં છે તેટલાં અનુભાગસ્થાનો પુનઃ અતિક્રમીને બીજું અસંખ્યગુણાધિકસ્થાન કહેવું.

મૂળ ગાથા ૩૬ મી.

**વિદ્યં તાણિસમાદં, પદમસ્સાણંતગુણિયમેગંતો
તૌયાણં ઇત્થિયાણં, તાણવિ પદમસ્સ તુલ્લાદં ॥૩૬॥**

ગાથાર્થ:—વિદ્યં=દ્વિતીય તાણિ=તે અસંખ્યેયગુણાધિકસ્થાનો પણ પદમસ્સ સમાદં=પ્રથમ કંડક તુલ્ય કહેવાં. ત્યાંથી આગળ એગં=એક અણંત ગુણિયં=અનંતગુણાધિકસ્થાન કહેવું. તો=ત્યાંથી આગળ તૌયાણં=પૂર્વોક્ત સ્થાનોને ઇત્થિયાણં=અતિક્રમીને તાણવિ=તે અનંતગુણાધિકસ્થાનો પણ પદમસ્સ=પ્રથમ કંડક તુલ્યાદં=તુલ્ય કહેવાં.

ટીકાર્થ:—તે અસંખ્યગુણાધિકસ્થાનો પણ મૂલ ભૂત પ્રથમ અનંતભાગાધિક કંડકપ્રમાણ થાય છે, ત્યાંથી આગળ પુનઃ પણ પૂર્વોક્ત પરિપાટીએ જ્યાં અસંખ્યેયગુણાધિકસ્થાન કહેવાનો પ્રસંગ આવે ત્યાં એક અનંતગુણાધિકસ્થાન કહેવું, ત્યાંથી આગળ મૂલથી આરંભીને જેટલાં અનુભાગબંધસ્થાનો વ્યતિક્રાન્ત થયાં તેટલાં સ્થાનોને પુનઃ પણ તેવીજ રીતે અતિક્રમીને બીજું અનંતગુણાધિકસ્થાન કહેવું. એ પ્રમાણે તે અનંતગુણાધિકસ્થાનો પણ

ચાવત પ્રથમ અનંતભાગાધિક કંઠકે તુલ્ય જાણવાં, ત્યાંથી આગળ પુનઃ 'પંચકવૃદ્ધિ કહેવી.

શંકા—ત્યાંથી આગળ એટલે પંચકવૃદ્ધિથી આગળ પુનઃ પણ એક અનંતશુભાધિકસ્થાન ઉપર કે નહિ ?

ઉત્તર—પંચકવૃદ્ધિથી આગળ અનંતશુભાધિક અનુભાગ-સ્થાન ન ઉપરે કારણ કે પંચકવૃદ્ધિને અંતે પદ્મસ્થાનની સમાપ્તિ થાય છે.

આ પદ્મસ્થાનકને વિષે અનંતભાગ અસંખ્યભાગાદિ વૃદ્ધિ કહી; ત્યાં કેટલા પ્રમાણવાળા અનંત વા અસંખ્યાતમાભાગાદિકની વૃદ્ધિ કરવી તે કહે છે.

મૂળ ગાથા ૩૭ મી.

સઘજિયાળમસંસ્થેજ્જલોગ, સંસ્થેજ્જગસ્સ જેટ્ટસ્સ ॥

ભાગોતિસુગુણાતિસુ, છટ્ટાળમસંસ્થિયા લોગા॥૩૭॥

ગાથાર્થ:—સર્વજીવ પ્રમાણ અસંખ્યલોકાકાશ પ્રદેશ પ્રમાણને ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાતરાશિ પ્રમાણથી ત્રણને વિષે શુભાકાર જાણવો—તથા એ પદ્મસ્થાનકો પણ અસંખ્યલોકપ્રદેશ પ્રમાણ છે.

ટીકાર્થ:—પ્રથમની ૩ વૃદ્ધિને વિષે અનંત, અસંખ્ય, ને સંખ્યાતનો ભાગ તે અનુક્રમે સર્વજીવ, અસંખ્યલોકાકાશપ્રદેશ, ને ઉત્કૃષ્ટસંખ્યાતનો જાણવો. અને ઉત્તરની (આગળની) ૩ વૃદ્ધિમાં પણ શુભાકાર એ પ્રમાણનો જ જાણવો. શ્વાર્થ એ છે કે—

૧ પૂર્વોક્ત પદ્મસ્થાનકની પરિપાટીએ. અનંતભાગવૃદ્ધિ, અસંખ્યભાગ વૃદ્ધિ, સંખ્યભાગવૃદ્ધિ, સંખ્યશુભવૃદ્ધિ, ને અસંખ્યશુભવૃદ્ધિ એ પાંચ વૃદ્ધિ. ત્યાં સુધી કહેવી કે જ્યાં સુધી (કંઠથી ઉપર) અનંતશુભવૃદ્ધિ કહેવાતું સ્થાન આવે. (પરંતુ તે સ્થાને અનંતશુભવૃદ્ધિ કહેવી નહિ.) ઇતિ.

પ્રથમ અનુભાગબંધસ્થાનને સર્વજીવ સંખ્યાપ્રમાણ રાશિ વડે ભાગ આપતાં જે આવે તે અનંતમો ભાગ અહિં અહણ કરવો, ને તે અનંતમાભાગે કરીને અધિક બીજું અનુભાગસ્થાન બાણવું. પુનઃ એ બીજા અનુભાગસ્થાનને સર્વજીવરાશિ વડે ભાગ આપતાં જે (અનંતમો) ભાગ પ્રાપ્ત થાય તેટલા અનંતમાભાગવડે અધિક ત્રીજું અનુભાગસ્થાન છે. એ રીતે જે જે અનુભાગબંધસ્થાન અનંત ભાગાધિક હોય તે પાશ્ચાત્ય અનુભાગસ્થાનને સર્વજીવ રાશિરૂપ અનંતથી ભાગ આપતાં જે પ્રાપ્ત થાય તેટલા અનંતમાભાગે કરીને અધિક અધિક બાણવું.

તથા સંખ્યેયભાગાધિક અનુભાગસ્થાન એટલે પૂર્વના અનુભાગસ્થાનને અસંખ્યલોકના પ્રદેશરાશિપ્રમાણથી ભાગ આપતાં જે ભાગ આવે તેટલા અસંખ્યાતમાભાગે કરીને અધિક અસંખ્ય ભાગાધિક અનુભાગસ્થાન બાણવું.

તથા સંખ્યેયભાગાધિક એટલે પૂર્વના અનુભાગસ્થાનને ઉત્કૃષ્ટસંખ્યાત રાશિથી ભાગ આપતાં જે ભાગ આવે તેટલા સંખ્યાતમાભાગે કરીને અધિક તે સંખ્યેયભાગાધિક અનુભાગસ્થાન બાણવું.

તથા સંખ્યેયગુણાધિક એટલે પૂર્વના અનુભાગસ્થાનને ઉત્કૃષ્ટ ગુણાકાર કરતાં જે રાશિ આવે તે રાશિ પ્રમાણ સંખ્યેયગુણાધિક અનુભાગસ્થાન બાણવું.

તથા અસંખ્યગુણાધિક એટલે પૂર્વના અનુભાગસ્થાનને અસંખ્ય લોકાકાશના પ્રદેશરાશિથી ગુણતાં જે રાશિ આવે તેટલા પ્રમાણવું અસંખ્યગુણાધિક અનુભાગસ્થાન બાણવું.

પ્રથમ ષટ્સ્થાનકની પરિસસમાપ્તિ થયે ઉપરનું જે અન્ય અનુભાગસ્થાન અનંતભાગાધિક ઉપર જે તે બીજા ષટ્સ્થાનકનું પ્રથમ અનુભાગસ્થાન બાણવું, તે આ બીજું ષટ્સ્થાનક પણ સર્વ

પૂર્વોક્ત પ્રથમ પદ્ધતિએ જ બાબતુ. એ પ્રમાણે શેષ સર્વ પદ્ધતિના કહેવાં તે પણ ત્યાં સુધી પદ્ધતિના કહેવાં કે ત્યાં સુધી અસંખ્યલોકાકાશપ્રદેશ પ્રમાણ થાય. એજ વાત મૂળ ગાથાથી કહે છે કે છદ્ધાણ મલંઘિયા લોગા (અર્થાત્ પદ્ધતિના કો અસંખ્યલોક પ્રમાણ છે.)

અહિં કોઈક પ્રશ્ન કરે છે કે— પ્રથમ અનુભાગસ્થાનનો જે સર્વજીવરાશિવડે ભાગાકાર કરાય છે તે રસાવિભાગની અપેક્ષાએ, કે પરમાણુની અપેક્ષાએ, કે સ્પર્ધકની અપેક્ષાએ ? ત્યાં પ્રથમ રસાવિભાગની અપેક્ષાએ ભાગાકાર સંભવે નહિ, કારણકે પ્રથમ સ્થાનથી દ્વિતીયસ્થાનમાં પણ રસાવિભાગો સંખ્યાતુલ્ય પ્રાપ્ત થાય છે તે આ પ્રમાણે—પ્રથમ સ્થાનના પ્રથમ સ્પર્ધકની પ્રથમ વર્ગાણુને વિષે જો કે અનંતરસાવિભાગ છે, તે પણ અસત્ કલ્પનાએ નિષ્પે ૭ રસાવિભાગ છે, તેથી બીજી વર્ગાણુમાં ૮, ત્રીજી વર્ગાણુમાં ૯, ને ચોથી વર્ગાણુમાં ૧૦ રસાવિભાગો છે. આ એક સ્પર્ધક થયું. અહિંથી આગળ એકોત્તર વૃદ્ધિએ રસાવિભાગ પ્રાપ્ત નથી, પરંતુ સર્વજીવાનંતુલ્ય અધિકરસાવિભાગો પ્રાપ્ત છે, તે અસત્ કલ્પનાએ ૧૭ રસાવિભાગ તે બીજા સ્પર્ધકની પ્રથમ વર્ગાણુને વિષે છે, ત્યાંથી આગળ બીજી વર્ગાણુને વિષે ૧૮, ત્રીજી વર્ગાણુને વિષે ૧૯, ને ચોથી વર્ગાણુને વિષે ૨૦, રસાવિભાગ છે, આ બીજી સ્પર્ધક થયું. અહિંથી આગળ એકોત્તરવૃદ્ધિએ રસાવિભાગ નથી, પરંતુ સર્વજીવાનંતુલ્ય અધિક રસાવિભાગ છે, તે અસત્ કલ્પનાએ ૨૭ રસાવિભાગ તે ત્રીજા સ્પર્ધકની પ્રથમવર્ગાણુમાં છે, ત્યાંથી આગળ બીજી વર્ગાણુમાં ૨૮, ત્રીજી વર્ગાણુમાં ૨૯, ને ચોથી વર્ગાણુમાં ૩૦ રસાવિભાગ છે, આ ત્રીજી સ્પર્ધક થયું. ત્યાંથી આગળ એકોત્તર વૃદ્ધિએ રસાવિભાગ નથી, પરંતુ સર્વજીવાનંતુલ્ય રસાવિભાગ છે, તે અસત્ કલ્પનાએ ૩૭ રસાવિભાગ છે. એ ચોથા સ્પર્ધકની પ્રથમ વર્ગાણુમાં છે. ત્યાંથી આગળ બીજી વર્ગાણુમાં ૩૮, ત્રીજી વર્ગાણુમાં ૩૯ ને ચોથી વર્ગાણુમાં ૪૦ રસાવિભાગ

છે, આ ચોથું સ્પર્ધક થયું. આ ચાર સ્પર્ધકરૂપ પ્રથમ અનુભાગબધ સ્થાન અસત્ કલ્પનાઓ કલ્પીએ તો એ પ્રથમ અનુભાગસ્થાનમાં સર્વ રસાવિભાગ ૧૩૭૬ થાય. અહિંથી આગળ એકોત્તર વૃદ્ધિએ રસાવિભાગ નથી, પરંતુ સર્વજીવાનંતગુણ અધિક રસાવિભાગ છે તે અસત્ કલ્પનાઓ ૪૭ રસાવિભાગ છે તે બીજા સ્થાનના પ્રથમ સ્પર્ધકની પ્રથમ વર્ગજ્ઞાને વિષે છે, ત્યાંથી આગળ બીજી વર્ગજ્ઞાને વિષે ૪૮, ત્રીજી વર્ગજ્ઞાને વિષે ૪૬, ને ચોથી વર્ગજ્ઞાને વિષે ૫૦ રસાવિભાગ છે. આ બીજા સ્થાનનું પ્રથમ સ્પર્ધક થયું. અહિંથી આગળ એકોત્તર વૃદ્ધિએ રસાવિભાગ નથી પરંતુ સર્વજીવથી અનંતગુણ અધિક રસાવિભાગ છે તે અસત્ કલ્પનાઓ ૫૭ રસાવિભાગ તે બીજા સ્થાનના બીજા સ્પર્ધકની પ્રથમ વર્ગજ્ઞાને વિષે છે. ત્યાંથી આગળ બીજી વર્ગજ્ઞાને વિષે ૫૮, ત્રીજી વર્ગજ્ઞાને વિષે ૫૬, ને ચોથી વર્ગજ્ઞાને વિષે ૬૦ રસાવિભાગ છે. આ બીજા સ્થાનનું બીજું સ્પર્ધક થયું. અહિંથી આગળ એકોત્તર વૃદ્ધિએ રસાવિભાગ નથી પરંતુ સર્વજીવથી અનંતગુણ અધિક તે અસત્ કલ્પનાઓ ૬૭ રસાવિભાગ તે બીજા સ્થાનના ત્રીજા સ્પર્ધકની પ્રથમ વર્ગજ્ઞાને વિષે છે, ત્યાંથી આગળ બીજી વર્ગજ્ઞાને વિષે ૬૮, ત્રીજી વર્ગજ્ઞાને વિષે ૬૬, ને ચોથી વર્ગજ્ઞાને વિષે ૭૦ રસાવિભાગ છે. આ બીજા સ્થાનનું ત્રીજું સ્પર્ધક થયું. અહિંથી આગળ પાંચ એકોત્તર વૃદ્ધિએ રસાવિભાગ નથી પરંતુ સર્વજીવથી અનંતગુણ અધિક તે અસત્ કલ્પનાઓ ૭૭ રસાવિભાગ તે બીજા સ્થાનના ચોથા સ્પર્ધકની પ્રથમ વર્ગજ્ઞાને વિષે છે, ત્યાંથી આગળ બીજી વર્ગજ્ઞાને વિષે, ૭૮, ત્રીજી વર્ગજ્ઞાને વિષે ૭૬, ને ચોથી વર્ગજ્ઞાને વિષે ૮૦ રસાવિભાગ છે. આ બીજા સ્થાનનું ચોથું સ્પર્ધક થયું, ને આ ચાર સ્પર્ધકાત્મક બીજું સ્થાન થયું. એમાં સર્વ રસાવિભાગ

૧ ૭+૮+૯+૧૦+૧૭+૧૮+૧૯+૨૦+૨૭+૨૮+૨૯+૩૦+૩૭+૩૮+૩૯+૪૦=૩૭૬ (+ આ ચિન્હ સરવાળાનું છે. = આ ચિન્હ જવાબનું છે.)

૨ અસત્ કલ્પનાઓ ૪ વર્ગજ્ઞાનું ૧ સ્પર્ધક, ને ૪ સ્પર્ધકનું ૧ સ્થાન.

૧૯૧૬ છે, તો એ પ્રમાણે પ્રથમ સ્થાનગત રસાવિભાગની અપેક્ષાએ દ્વિતીયસ્થાનમાં સંખ્યાતશુભ રસાવિભાગ પ્રાપ્ત થાય છે. એ પ્રમાણે ઉત્તરોત્તર અનુભાગસ્થાનોમાં પૂર્વ પૂર્વ અનુભાગ સ્થાનની અપેક્ષાએ અધિકાધિક રસાવિભાગ પ્રાપ્ત થાય છે, માટે રસાવિભાગની અપેક્ષાએ પૂર્વસ્થાનથી ઉત્તર સ્થાનમાં અનંતભાગાધિકપણું ક્યાંય પણ પ્રાપ્ત થતું નથી. તથા પરમાણુઓની અપેક્ષાએ પણ અનંત ભાગાધિકપણાને સંભવ નથી, કારણ કે જેમ જેમ રસ વૃદ્ધિ પામે તો ભય છે તેમ તેમ પુદ્ગલો ઘટતા ભય છે, તેથી પ્રથમ અનુભાગ-સ્થાનગત પરમાણુઓથી દ્વિતીય અનુભાગસ્થાનગત પરમાણુઓ કિંચિત ન્યૂન હોય છે, પરંતુ અનંતભાગાધિક હોતા નથી. એ પ્રમાણે આગળ આગળનાં અનુભાગસ્થાનોને વિષે પણ પૂર્વ પૂર્વ સ્થાનની અપેક્ષાએ પરમાણુઓનું હીન હીનતરપણુજ બંધવું. તથા સ્પર્ધકની અપેક્ષાએ તો પ્રથમાંદિસ્થાનનો સર્વજીવરાશિવડે ભાગાકાર સંભવતો નથી, કારણ કે પ્રથમાંદિ સ્થાનોમાં અભવ્યાનંત-શુભ અથવા સિદ્ધના અનંતભાગ જેટલાં અત્યંત અદ્ય સ્પર્ધક છે, તો એ અદ્ય સ્પર્ધકોને સર્વજીવરાશિથી ભાગાકાર આપવો કેમ બની શકે ?

ઉત્તર—આ પરસ્થાનકપ્રકૃતિના સંયમશ્રેણિગત સર્વ

એ રીતે વર્ગણા ને સ્પર્ધકની સમસંખ્યા રાખવાનું કારણ એ છે કે વાસ્તવિક અનુભાગસ્થાનમાં પણ જેટલી વર્ગણાએ સ્પર્ધક થાય છે તેટલા (અભવ્યાનંતશુભ) સ્પર્ધકોએ ૧ અનુભાગસ્થાન થાય છે. માટે વર્ગણા ને સ્પર્ધક સમસંખ્યાએ કલ્પના છે.

૧ ૪૭+૪૨+૪૯+૫૦+૫૭+૫૮+૫૯+૬૦+૬૭+૬૮+૬૯+૭૦+૭૭+૭૮+૭૯+૮૦=૧૦૧૬.

૨ સંયમશ્રેણિ વિગેરે સ્થાને જે પદ્ધતિએ સર્વ પરસ્થાનકની પ્રકૃતિ કરી છે તેજ પદ્ધતિને અનુસરીને આ અનુભાગ પરસ્થાનકપ્રકૃતિ પણ કરી છે ઇતિભાવ: કદાચ શંકા થાય કે સંયમશ્રેણિના પ્રથમ અધ્યવસાય

ષટ્સ્થાનકે વ્યાપકે લક્ષણપણે પ્રરૂપણા છે તે કારણથી જો કે અનંત-
ગુણઅધિકે સ્થાનથી 'પચ્ચાત્નાં' અનુભાગસ્થાનોમાં સ્પર્ધકની અપે-
ક્ષાએ સર્વ જીવરાશિવડે ભાગાકાર સંભવતો નથી, તોપણ આગળનાં
'પ્રીભાં' સર્વસ્થાનોને વિષે અને દ્વિતીયાદિ ષટ્સ્થાનકોમાં તથા
સંયમશ્રેણ્યાદિગત સર્વ ષટ્સ્થાનકોમાં સ્પર્ધકાપેક્ષાએ સર્વ જીવરા-
શિવડે ભાગાકાર સંભવે છે. એ પ્રમાણે બહુલતાએ સર્વત્ર અનંત
ભાગાધિકનો સંભવ હોવાથી આ ષટ્સ્થાનકે પ્રરૂપણામાં પણ સ્પર્ધ-
કાપેક્ષાએ અનંતભાગાધિકપણું કહેવું વિરોધવાળું નથી.—પુનઃ “સર્વ
જીવરાશિવડે ભાગાપહાર થાય ” એ વચનથી અનંતગુણાધિકે સ્થા-
નથી પહેલાં પણ પૂર્વસ્થાનની અપેક્ષાએ ઉત્તરોત્તર સ્થાનોમાં સર્વ-

સ્થાનથી દ્વિતીય અધ્યવસાય સ્થાનમાં અનંતભાગાધિકપણું કેમ સંભવે ?
તો એ સંબંધમાં જાણવા યોગ્ય છે કે અનુભાગ સંબંધિ કંઈ ષટ્સ્થાનક
વ્યતીત થયે સંયમશ્રેણિ સંબંધિ ષટ્સ્થાનકનો પ્રારંભ થાય છે, ને અનંત-
ભાગાધિકપણું તો પ્રથમ અનુભાગષટ્સ્થાનકવર્તિ અનંતગુણાધિકે ષટ્સ્થા-
નથીજ પ્રારંભાય છે. માટે સંયમશ્રેણિ સંબંધિ પ્રથમ અધ્યવસાય સ્થાનમાં
સ્પર્ધકનો સર્વજીવરાશિથી ભાગાપહાર થતો હોવાથી દ્વિતીય અધ્યવસાય
સ્થાનમાં સર્વજીવરાશિ ભાગાકાર વિશિષ્ટ અનંતભાગાધિકત્વ વસ્તુતઃ
ઘટી શકે છે.

૧ અંકસ્થાપનાને અનુસારે પ્રથમ છગડાથી પૂર્વનાં ૩૧૨૪ અનુભાગ
સ્થાનોમાં.

૨ અંક સ્થાપનાને અનુસારે પ્રથમ છગડાથી આગળના ૧૨૪૯૯
સ્થાનોને વિષે.

૩ અર્થાત્ અંક સ્થાપનાનુસારે પ્રથમ છગડાથી પૂર્વનાં ૩૧૨૪ અનુ-
ભાગસ્થાનોમાં જ્યાં જ્યાં ૨૫૦૦ અનંતભાગાધિકની વક્તવ્યતા આવે છે
ત્યાં ત્યાં સર્વજીવરાશિના ભાગાકારરૂપ અનંતભાગાધિકપણું તો નહિ, પરંતુ
સામાન્યતઃ અદ્ય (સર્વજીવરાશિ ભાગાકારરૂપ વિશેષ રહિત) અનંતભાગા-
ધિકપણું અવશ્ય સંભવે, ને એ પ્રમાણે ૩૧૨૪ દરમ્યાન ૨૫૦૦ અનંત-
ભાગાધિક અનુભાગ સ્થાનોમાં (પ્રથમ છગડાથી આગળના અનંતભાગાધિક
સ્થાનોની અપેક્ષાએ) વધુ અંકની વૃદ્ધિ થાય છે. પુનઃ એક પ્રશ્નનું સ્થાન

થી અદ્ય અનંતભાગાધિકપણું સંભવે છે.—પુનઃ પૂર્વ પૂર્વસ્થાનની અપેક્ષાએ ઉત્તરોત્તર સ્થાનોમાં એ કે પરમાણુઓ હીન હીનતર છે. તોપણ અદ્ય અદ્ય પરમાણુ વડે વર્ગજ્ઞાદિની ઉત્પત્તિ હોવાથી પૂર્વોક્ત રીતે ઘણા સ્પર્ધકોનું ઉપજવું વિરોધવાળું નથી એ પ્રમાણે ષટ્સ્થાનકે પ્રકૃપણા કહી.

(ઇતિ ષટ્સ્થાન પ્રકૃપણા)

એ છે કે સર્વાધિઃ અનુભાગસ્થાનને કંડકમાં અંતર્ગત ગણવું કે કંડકથી વ્યતિરિક્ત ગણવું ? આ સંબંધી ઉત્તર બન્ને પ્રકારે માનવામાં વિરોધ નથી છતાં અહિંશ્રુત કહે તે સત્ય.

૧ કદાચ શંકા થાય કે પરમાણુઓ ઘટતા જાય તો સ્પર્ધકોની જોડિ કેમ સંભવે ? એ શંકા નિવારણને માટે આ વસ્તુવ્યતિ સંભવે છે.

अनुभागाध्यवसायस्थानुक्रम अथवा षट्स्थाननी अंक स्थापना.

१	१	१	१	२	१	१	१	१	२	१	१	१	१	२
१	१	१	१	२	१	१	१	१	२	१	१	१	१	२
१	१	१	१	२	१	१	१	१	२	१	१	१	१	३
१	१	१	१	२	१	१	१	१	३	१	१	१	१	२
१	१	१	१	४	१	१	१	१	२	१	१	१	१	२
१	१	१	१	२	१	१	१	१	२	१	१	१	१	२
१	१	१	१	२	१	१	१	१	२	१	१	१	१	२
१	१	१	१	२	१	१	१	१	२	१	१	१	१	३
१	१	१	१	२	१	१	१	१	४	१	१	१	१	२
१	१	१	१	३	१	१	१	१	२	१	१	१	१	२
१	१	१	१	२	१	१	१	१	२	१	१	१	१	२
१	१	१	१	२	१	१	१	१	२	१	१	१	१	२
१	१	१	१	२	१	१	१	१	२	१	१	१	१	२
१	१	१	१	२	१	१	१	१	२	१	१	१	१	४
१	१	१	१	२	१	१	१	१	३	१	१	१	१	२
१	१	१	१	३	१	१	१	१	२	१	१	१	१	२
१	१	१	१	२	१	१	१	१	२	१	१	१	१	२
१	१	१	१	२	१	१	१	१	२	१	१	१	१	३
१	१	१	१	२	१	१	१	१	३	१	१	१	१	२
१	१	१	१	३	१	१	१	१	२	१	१	१	१	२
१	१	१	१	२	१	१	१	१	२	१	१	१	१	३
१	१	१	१	२	१	१	१	१	३	१	१	१	१	२
१	१	१	१	२	१	१	१	१	२	१	१	१	१	२
१	१	१	१	३	१	१	१	१	२	१	१	१	१	२
१	१	१	१	२	१	१	१	१	२	१	१	१	१	२
१	१	१	१	२	१	१	१	१	२	१	१	१	१	३
१	१	१	१	२	१	१	१	१	३	१	१	१	१	२
१	१	१	१	४	१	१	१	१	२	१	१	१	१	२

[illegible]

[illegible]

[illegible]

1	1	1	1	3	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2
1	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2
1	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2
1	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	3
1	1	1	1	2	1	1	1	1	3	1	1	1	1	2
1	1	1	1	4	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2
1	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2
1	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2
1	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	3
1	1	1	1	2	1	1	1	1	4	1	1	1	1	2
1	1	1	1	3	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2
1	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2
1	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2
1	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	4
1	1	1	1	2	1	1	1	1	3	1	1	1	1	2
1	1	1	1	3	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2
1	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2
1	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	3
1	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2
1	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	3
1	1	1	1	2	1	1	1	1	3	1	1	1	1	2
1	1	1	1	3	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2
1	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2
1	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	3
1	1	1	1	2	1	1	1	1	3	1	1	1	1	2
1	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2
1	1	1	1	3	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2
1	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2
1	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	3
1	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2
1	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2
1	1	1	1	2	1	1	1	1	3	1	1	1	1	2
1	1	1	1	4	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87													

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

1	1	1	1	3	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2
2	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2
3	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2
4	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2
5	1	1	1	2	1	1	1	1	3	1	1	1	1	2
6	1	1	1	3	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2
7	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2
8	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2
9	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2
10	1	1	1	2	1	1	1	1	3	1	1	1	1	3
11	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2
12	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2
13	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2
14	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2
15	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2
16	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2
17	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2
18	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2
19	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2
20	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2
21	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2
22	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2
23	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2
24	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2
25	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2
26	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2
27	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2
28	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2
29	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2
30	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2
31	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2
32	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2
33	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2
34	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2
35	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2
36	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2
37	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2
38	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2
39	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2
40	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2
41	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2
42	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2
43	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2
44	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2
45	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2
46	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2
47	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2
48	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2
49	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2
50	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2

[illegible]

[illegible]

૧	૧	૧	૧	૩	૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૨
૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૨
૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૨
૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૫
૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૩	૧	૧	૧	૧	૨
૧	૧	૧	૧	૩	૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૨
૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૨
૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૨
૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૩
૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૩	૧	૧	૧	૧	૨
૧	૧	૧	૧	૩	૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૨
૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૨
૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૨
૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૩
૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૩	૧	૧	૧	૧	૨
૧	૧	૧	૧	૩	૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૨
૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૨
૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૨
૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૩
૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૩	૧	૧	૧	૧	૨
૧	૧	૧	૧	૪	૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૨
૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૨
૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૨
૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૩
૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧	૧	૨*					

* પરસ્થાનકની સમાપ્તિ થવાથી એ સ્થલ અંકશૂન્ય બાબતું.

આ અનુભાગ પદ્ધતિનેકેની અંક સ્થાપનામાં

૧ નો અર્થ—અનંતભાગવૃદ્ધિરૂપ અધ્યવસાયસ્થાન.

૨ „ —અસંખ્યભાગવૃદ્ધિરૂપ અધ્યવસાયસ્થાન.

૩ „ —સંખ્યભાગવૃદ્ધિરૂપ અધ્યવસાયસ્થાન.

૪ „ —સંખ્યગુણવૃદ્ધિરૂપ અધ્યવસાયસ્થાન.

૫ „ —અસંખ્યગુણવૃદ્ધિરૂપ અધ્યવસાયસ્થાન.

૬ „ —અનંતગુણવૃદ્ધિરૂપ અધ્યવસાયસ્થાન.

૧૧૧૧ „ —અનંતભાગવૃદ્ધિનું ૧ કંડક (વસ્તુતઃ કંડકનું પ્રમાણ અસંખ્ય છે તો પણ અત્રે ચાર સુધીની સંખ્યાને કંડક કહેણું છે ને શાસ્ત્રમાં પણ સ્થાપનાને માટે કંડકને ચારનું પ્રમાણ કહેણું છે.)

એ પ્રમાણે અનંતભાગાધિક કંડકતારિત ચાર બગડા સંપૂર્ણ થતાં અસંખ્યભાગવૃદ્ધિરૂપ કંડક પૂર્ણ થયું સમજવું—તથા ચાર ત્રગડા સંપૂર્ણ થતાં સંખ્યાવૃદ્ધિરૂપ કંડક પૂર્ણ થયું સમજવું—તથા ચાર યોગડા સંપૂર્ણ થતાં સંખ્યગુણવૃદ્ધિરૂપ કંડક પૂર્ણ થયું સમજવું—તથા ચાર પાંચડા સંપૂર્ણ થતાં અસંખ્યગુણવૃદ્ધિરૂપ કંડક પૂર્ણ થયું સમજવું—અને ચાર છગડા સંપૂર્ણ થતાં અનંતગુણવૃદ્ધિનું કંડક પૂર્ણ થયું જાણવું.

એ રીતે અંકાર્થ પરિપાટીએ સર્વ પદ્ધતિ સ્થાપના આ પ્રમાણે.

આહી અસંખ્યભાગાગ્રિક કંડક પૂર્ણ થયું.
 ઇલાહિ ષડ્દશાન પદ્ધતિ પૂર્ણ કરી અવિરોધિ વિચારવી
 આ પદ્ધતિઓ ષડ્દશાનકા પશુ અસંખ્ય લોકાકાશા ગદેય જોડવાં કરેવાં.

જોડ કંડક	૧	અનંતભાગાગ્રિક
	૧	અનંતભાગાગ્રિક
	૧	અનંતભાગાગ્રિક
	૧	અનંતભાગાગ્રિક
	૨	અસંખ્યભાગાગ્રિક
જોડ કંડક	૧	અનંતભાગાગ્રિક
	૧	અનંતભાગાગ્રિક
	૧	અનંતભાગાગ્રિક
	૧	અનંતભાગાગ્રિક
	૨	અસંખ્યભાગાગ્રિક
જોડ કંડક	૧	અનંતભાગાગ્રિક
	૧	અનંતભાગાગ્રિક
	૧	અનંતભાગાગ્રિક
	૧	અનંતભાગાગ્રિક
	૨	અસંખ્યભાગાગ્રિક
જોડ કંડક	૧	અનંતભાગાગ્રિક
	૧	અનંતભાગાગ્રિક
	૧	અનંતભાગાગ્રિક
	૧	અનંતભાગાગ્રિક
	૨	અસંખ્યભાગાગ્રિક
જોડ કંડક	૧	અનંતભાગાગ્રિક
	૧	અનંતભાગાગ્રિક
	૧	અનંતભાગાગ્રિક
	૧	અનંતભાગાગ્રિક
	૩	અસંખ્યભાગાગ્રિક
જોડ કંડક	૧	અનંતભાગાગ્રિક
	૧	અનંતભાગાગ્રિક
	૧	અનંતભાગાગ્રિક
	૧	અનંતભાગાગ્રિક
	૨	અસંખ્યભાગાગ્રિક

હવે 'અઘરતનસ્થાન પ્રરૂપણા કરાય છે તે આ પ્રમાણે—
 પ્રથમ અસંખ્યેયભાગાધિક સ્થાનથી પૂર્વે અનંતભાગાધિક
 અનુભાગસ્થાન કેટલાં ?—કંડક પ્રમાણ.

૧ અઘરતનસ્થાનપ્રરૂપણા એટલે વિવક્ષિત વૃદ્ધિની પૂર્વલી વૃદ્ધિઓની જે
 કંઈ વિવક્ષા કરવી તે. અઘરતનસ્થાનપ્રરૂપણા પાંચ પ્રકારની છે. તેની
 સ્થાપનાપૂર્વક સમજ આ પ્રમાણે—

૧ અનંતભાગવૃદ્ધિ ॥ ૨ અસંખ્યભાગવૃદ્ધિ ॥ ૩ સંખ્યભાગવૃદ્ધિ ॥
 ૪ સંખ્યગુણવૃદ્ધિ ॥ ૫ અસંખ્યગુણવૃદ્ધિ ॥ ૬ અનંતગુણવૃદ્ધિ ॥

પ્રથમ અનંતરાધસ્તનપ્રરૂપણા એટલે (વચમાંની કોષપણ વૃદ્ધિ મૂક્યા
 વિના) વિવક્ષિતવૃદ્ધિની અપેક્ષાએ પૂર્વની વૃદ્ધિમાં જે કંઈ વિવક્ષા કરવી
 તે, જેમકે બીજી વૃદ્ધિની અપેક્ષાએ પહેલી વૃદ્ધિમાં—ત્રીજીની અપેક્ષાએ બીજીમાં,
 ચોથીની અપેક્ષાએ ત્રીજીમાં—પાંચમીની અપેક્ષાએ ચોથીમાંને છઠ્ઠીની અપે-
 ક્ષાએ પાંચમી વૃદ્ધિમાં જે વિવક્ષા તે શ્રી દીકાકાર મહારાજે કહી છે.

બીજી એકાન્તરિત અઘરતનસ્થાનમાર્ગણા—એટલે ૬ વૃદ્ધિના અનુક્રમમાં
 વિવક્ષિત વૃદ્ધિથી પૂર્વની એક વૃદ્ધિ તજીને અનંતરવૃદ્ધિમાં જે કંઈ વિવક્ષા
 કરવી તે—જેમકે ત્રીજી વૃદ્ધિની અપેક્ષાએ પહેલી વૃદ્ધિમાં, ચોથીની અપેક્ષાએ
 બીજીમાં, પાંચમીની અપેક્ષાએ ત્રીજીમાં ને છઠ્ઠી વૃદ્ધિની અપેક્ષાએ ચોથી
 વૃદ્ધિમાં જે વિવક્ષા કરવી તે દીકાકાર મહારાજે કહી છે.

ત્રીજી દ્વ્યન્તરિત અઘરતનસ્થાન માર્ગણા—એટલે ૬ વૃદ્ધિના અનુક્રમમાં
 વિવક્ષિત વૃદ્ધિની પૂર્વની એ વૃદ્ધિ વજીને અનંતર વૃદ્ધિમાં જે કંઈ વિવક્ષા
 કરવી તે—જેમકે ચોથી વૃદ્ધિની અપેક્ષાએ પહેલી વૃદ્ધિમાં, પાંચમી વૃદ્ધિની અપે-
 ક્ષાએ બીજી વૃદ્ધિમાં ને છઠ્ઠી વૃદ્ધિની અપેક્ષાએ ત્રીજી વૃદ્ધિમાં જે વિવક્ષા
 કરવી તે આ પ્રમાણે—

પ્રથમ સંખ્યેયગુણવૃદ્ધિ (=પહેલા ચોગડાથી) પૂર્વે અનંતભાગાધિક
 અનુભાગસ્થાનો (એકડા) કેટલાં ?—કંડકાધિક કંડકવર્ગદ્વયાધિક કંડક
 કંડક ધનપ્રમાણ. (૪+૧૬+૧૬+૬૪=૧૦૦ એકડા).

પ્રથમ અસંખ્યગુણવૃદ્ધિ (પહેલા પાંચડાથી) પૂર્વે અસંખ્યભાગ
 વૃદ્ધિ અનુભાગસ્થાનો (બગડા) કેટલાં ?—કંડકાધિક કંડકવર્ગ દ્વયાધિક
 કંડક ધનપ્રમાણ. (૪+૧૬+૧૬+૬૪=૧૦૦ બગડા)

પ્રથમ સંખ્યેયભાગાધિક સ્થાનથી પૂર્વે અસંખ્યેયભાગાધિક અનુભાગ અધ્યવસાયસ્થાન કેટલાં ?—ક'ંક પ્રમાણુ.

પ્રથમ અનંતગુણુવૃદ્ધિ (ખેલા હગડાથી) પૂર્વે સંખ્યેયભાગાધિક અનુભાગસ્થાન (ત્રગડા) કેટલાં ?—ક'ંકાધિક ક'ંકવર્ગીદ્યાધિક ક'ંક ધન-પ્રમાણુ ($૪+૧૬+૧૬+૧૬=૧૦૦$ ત્રગડા) ઇતિ દ્વયંતરમાર્ગણુ.

ચોથી ત્ર્યંતરિત અઘસીનસ્થાનમાર્ગણુ-ઐટલે ૬ વૃદ્ધિના અનુક્રમમાં વિવક્ષિત વૃદ્ધિથી પૂર્વની ત્રણ વૃદ્ધિઓ વર્ણને અનંતરવૃદ્ધિમાં જે ક'ંક વિવક્ષા કરવી તે. જેમકે પાંચમી વૃદ્ધિની અપેક્ષાએ પ્રથમ વૃદ્ધિમાં, તે છઠ્ઠી વૃદ્ધિની અપેક્ષાએ બીજી વૃદ્ધિમાં જે વિવક્ષા તે આ પ્રમાણુ—

પ્રથમ અસંખ્યગુણુવૃદ્ધિ (ખેલા પાંચડાથી) પૂર્વે અનંતભાગાધિક અનુભાગસ્થાન (એકડા) કેટલાં ?—ક'ંક વર્ગોન ક'ંકાધિક ક'ંકવર્ગી વર્ગ-દ્વય પ્રમાણુ (૧૬ બાલાંક $૪+૨૫૬+૨૫૬=૫૧૬-૧૬$ બાલાંક $=૫૦૦$ એકડા).

પ્રથમ અનંતગુણુવૃદ્ધિ (ખેલા હગડાથી) પૂર્વે અસંખ્યભાગવૃદ્ધિ અનુભાગસ્થાન (બગડા) કેટલાં ?—ક'ંકવર્ગોન ક'ંકાધિક ક'ંકવર્ગી વર્ગ-દ્વયપ્રમાણુ ($૪+૨૫૬+૨૫૬+૫૧૬=૧૬$ બાલાંક $=૫૦૦$ બગડા) ઇતિ ત્ર્યંતર માર્ગણુ.

પાંચમી ચતુરન્તરિત અધસ્તનસ્થાન માર્ગણુ-ઐટલે ૬ વૃદ્ધિના અનુક્રમમાં વિવક્ષિત વૃદ્ધિથી પૂર્વની ચાર વૃદ્ધિઓ વર્ણને જે અનંતર વૃદ્ધિ આવે તેમાં જે ક'ંક વિવક્ષા કરવી તે. જેમકે છઠ્ઠી વૃદ્ધિની અપેક્ષાએ ખેલી વૃદ્ધિમાં જે વિવક્ષા (આ ચતુરન્તરિત માર્ગણુ એકજ હિતરમેદરૂપ હોય છે. કારણ કે ૬ થી આગલ વૃદ્ધિનોજ અભાવ) છે. તે આ પ્રમાણુ—

પ્રથમ અનંતગુણુવૃદ્ધિ (ખેલા હગડાથી) પૂર્વે અનંતભાગાધિક અનુભાગસ્થાન (એકડા) કેટલાં ?—ક'ંકાધિક ક'ંકધનત્રયાધિક ક'ંકવર્ગીવર્ગી-ધિક ક'ંકાભ્યાસદ્વયપ્રમાણુ ($૪+૬૪+૬૪+૬૪+૨૫૬+૧૦૨૪+૧૦૨૪=૨૫૦૦$ એકડા) ઇતિ ચતુરન્તર માર્ગણુ)

આ ક'ંકસંખ્યાવ્યપદેશ ત્રી પંચમહે બીન્ન રીતે કલ્પો છે પરંતુ સર્વાલે એકજ છે.

હવે પ્રકારાંતરે સર્વાધસ્તનસ્થાન પ્રરૂપણા ૫ પ્રકારે કરાય છે તે આ પ્રમાણુ—

પ્રથમ સંખ્યેયગુણાધિકસ્થાનથી પૂર્વે સંખ્યેયભાગાધિક અનુભાગ સ્થાન કેટલાં ? ક'ડક પ્રમાણ.

૧ પ્રથમ અસંખ્યભાગવૃદ્ધિ (ખેલા બગડાથી) પૂર્વે અનંતભાગાધિક અનુભ સ્થાન (એકડા) કેટલાં ?—ક'ડકપ્રમાણ (૪ એકડા)

૨ પ્રથમ સંખ્યભાગવૃદ્ધિ (ખેલા ત્રગડાથી) પૂર્વે અસંખ્યભાગાધિક અનુભ સ્થાન (બગડા) કેટલાં ?—ક'ડક પ્રમાણ (૪ બગડા)

અનંતભાગાધિક અનુભ સ્થાન (એકડા) કેટલાં ?—ક'ડકાધિક ક'ડકવર્ગ પ્રમાણ. (૪+૧૬=૨૦ એકડા)

૩ પ્રથમ સંખ્યગુણવૃદ્ધિ (ખેલા ચોગડાથી) પૂર્વે સંખ્યભાગાધિક અનુભ સ્થાન (ત્રગડા) કેટલાં ?—ક'ડકપ્રમાણ (૪ ત્રગડા) અસંખ્યભાગાધિક અનુભ સ્થાન (બગડા) કેટલાં—ક'ડકાધિક ક'ડકવર્ગ પ્રમાણ (૪+૧૬=૨૦ બગડા)

અનંતભાગાધિક અનુભ સ્થાન (એકડા) કેટલાં ?—ક'ડકાધિક ક'ડકવર્ગ દ્વાયધિક ક'ડક ધનપ્રમાણ. (૪+૧૬+૧૬+૬૪=૧૦૦ એકડા)

૪ પ્રથમ અસંખ્યગુણવૃદ્ધિ (ખેલા પાંચડાથી) પૂર્વે સંખ્યગુણાધિક અનુભ સ્થાન (ચોગડા) કેટલાં ?—ક'ડક પ્રમાણ (૪ ચોગડા) સંખ્યભાગાધિક અનુભ સ્થાન (ત્રગડા) કેટલાં ?—ક'ડકાધિક ક'ડકવર્ગ પ્રમાણ (૪+૧૬=૨૦ ત્રગડા)

અસંખ્યભાગાધિક અનુભ સ્થાન (બગડા) કેટલાં ?—ક'ડકાધિક ક'ડકવર્ગ દ્વાયધિક ક'ડક ધન પ્રમાણ (૪+૧૬+૧૬+૬૪=૧૦૦ બગડા)

અનંતભાગાધિક અનુભ સ્થાન (એકડા) કેટલાં ? ક'ડકવર્ગોનક'ડકાધિક ક'ડકવર્ગ વર્ગદ્વયપ્રમાણ. (૪+૨૫૬+૨૫૬=૫૧૬ બાલાંક ૧૬=૫૦૦ એકડા)

૫ પ્રથમ અનંતગુણવૃદ્ધિ (ખેલા છગડાથી) પૂર્વે અસંખ્યગુણાધિક અનુભ સ્થાન (પાંચડા) કેટલાં ? ક'ડકપ્રમાણ (૪ પાંચડા) સંખ્યગુણાધિક અનુભ સ્થાન (ચોગડા) કેટલાં ? ક'ડકાધિક ક'ડકવર્ગ પ્રમાણ (૪+૧૬=૨૦ ચોગડા)

પ્રથમ અસંખ્યેયગુણાધિકસ્થાનથી પૂર્વે સંખ્યેયગુણ અનુભાગસ્થાનો કેટલાં ?—ક'ડક પ્રમાણુ.

પ્રથમ અનંતગુણાધિકસ્થાનથી પૂર્વે અસંખ્યગુણ અનુભાગસ્થાન કેટલાં ?—ક'ડક પ્રમાણુ.

આ ઉત્તરોત્તર સ્થાનથી અનંતરપણે અધોડધઃ માર્ગેણા કરીને હવે એકાન્તરિત માર્ગેણા કરાય છે તે આ પ્રમાણે—

અસંખ્યભાગાધિક અનુ. સ્થાન (ત્રગડા) કેટલાં ?—ક'ડકાધિક ક'ડકવર્ગ દ્વાયિકક'ડકધનપ્રમાણુ ($૪+૧૬+૧૬+૬૪=૧૦૦$ ત્રગડા)

અસંખ્યભાગાધિક અનુ. સ્થાન (બગડા) કેટલાં ?—ક'ડકવર્ગોનક'ડકાધિક ક'ડકવર્ગવર્ગદ્વાયપ્રમાણુ. ($૪+૨૫૬+૨૫૬=૫૧૬$ —આદાંક ૧૬=૫૦૦ બગડા)

અનંતભાગાધિક અનુ. સ્થાન (એકડા) કેટલાં ?—ક'ડકાધિક ક'ડકધન ત્રયાધિક ક'ડકવર્ગવર્ગાધિક ક'ડકાભ્યાસદ્વાયપ્રમાણુ ($૪+૬૪+૬૪+૬૪+૨૫૬+૧૦૨૪+૧૦૨૪=૨૫૦૦$ એકડા) ઇતિ પંચવિધ સર્વાધસ્તનસ્થાન માર્ગેણા.

આ અધસ્તનસ્થાન પ્રરૂપણામાં વર્ગોદિ આ પ્રમાણે—

ક'ડક વર્ગ=૪×૪=૧૬

ક'ડકવર્ગદ્વાય=૪×૪=૧૬ પુનઃ ૪×૪=૧૬ એ પ્રમાણે ૧૬ બે વાર.

ક'ડકધન=૪×૪=૧૬×૪=૬૪ (અથવા ૪×૪×૪=૬૪)

ક'ડકધનદ્વાય=૪×૪×૪=૬૪ પુનઃ ૪×૪×૪=૬૪ એ પ્રમાણે ૬૪ બે વાર.

ક'ડકધનત્રય=૪×૪×૪=૬૪ પુનઃ ૪×૪×૪=૬૪ પુનઃ ૪×૪×૪=૬૪ એ પ્રમાણે ત્રણવાર ૬૪.

ક'ડકાભ્યાસદ્વાય=૪×૪×૪×૪×૪=૦૨૪ પુનઃ ૪×૪×૪×૪×૪=૧૦૨૪ એ પ્રમાણે ૧૦૨૪ બે વાર (તે સંખ્યા ને તેજ સંખ્યાથી તેટલીવાર ગુણવી તે રાશિ અભ્યાસ અથવા અભ્યાસ કહેવાય.)

ક'ડકવર્ગોન=ક'ડકવર્ગ બે ૧૬ નો અંક તે અતિ બાહ કરવો.

ક'ડકવર્ગવર્ગ=ક'ડકવર્ગ બે ૧૬ તેના પછી વર્ગ ૧૬×૧૬=૨૫૬.

+ આ ચિન્હ સર્વાળાનું છે. = આ ચિન્હ બરાબર અથવા જવાબ રૂપ છે.

પ્રથમ સંખ્યેયભાગાધિક અનુભાગસ્થાનથી પૂર્વે વા નીચે
અનંતભાગાધિક અનુભાગસ્થાનો કેટલાં ?—કંડકાધિક કંડક વર્ગ.
પ્રમાણુ.

પ્રથમ અસંખ્યેયગુણાધિકસ્થાનથી પૂર્વે અસંખ્યેયગુણાધિક
અનુભાગસ્થાન કેટલાં ?—કંડકાધિક કંડક વર્ગ પ્રમાણુ.

પ્રથમ અસંખ્યેયગુણાધિક સ્થાનથી પૂર્વે સંખ્યભાગાધિક
અનુભાગસ્થાન કેટલાં ?—કંડકાધિક કંડકવર્ગપ્રમાણુ.

પ્રથમ અનંતગુણાધિક સ્થાનથી પૂર્વે સંખ્યગુણાધિક અનુભા-
ગસ્થાન કેટલાં ?—કંડકાધિક કંડકવર્ગપ્રમાણુ.

એ પૂર્વોક્ત પ્રકારને અનુસરીને ક્રમંતરિત, ચ્યન્તરિત ચતુર-
ન્તરિત માર્ગણા પણુ સ્વભુદ્ધિવડે વિચારવી.

× આ ચિન્હ ગુણાકારનું છે. — આ ચિન્હ અંક સ્થાને આદ્યાકીનું છે.
÷ આ ચિન્હ ભાગાકારનું છે (પ્રતિ પ્રસંગતઃ વર્તમાન ગણિત વ્યવહારઃ)

॥ અર્થ એક પટ્ટસ્થાનકને વિષે ॥.

અનંતગુણુવૃદ્ધિ (છગડા) નાં સ્થાન—૧ કંડક પ્રમાણુ (= ૪ છગડા)

અસંખ્યગુણુવૃદ્ધિ (પાંચડા) નાં સ્થાન—કંડકાધિક કંડકવર્ગપ્રમાણુ (= ૨૦
પાંચડા)

સંખ્યગુણુવૃદ્ધિ (ચોગડા) નાં સ્થાન—કંડકાધિક કંડકવર્ગદ્વાયાધિક કંડકધન
પ્રમાણુ (૧૦૦ = ચોગડા)

સંખ્યભાગવૃદ્ધિ (ત્રગડા) નાં સ્થાન—કંડકવર્ગોન કંડકાધિક કંડકવર્ગવર્ગદ્વાય
પ્રમાણુ (= ૫૦૦ ત્રગડા)

અસંખ્યભાગવૃદ્ધિ (બગડા) નાં સ્થાન—કંડકાધિક કંડકધનત્રયાધિક કંડક
વર્ગવર્ગાધિક કંડકાભ્યાસદ્વાયપ્રમાણુ (= ૨૫૦૦ બગડા).

અનંતભાગવૃદ્ધિ (એકડા) નાં સ્થાન—કંડકવર્ગત્રિકોન કંડકાધિક કંડકવર્ગ
વર્ગાધિક કંડકગનવર્ગત્રયપ્રમાણુ (= ૧૨૫૦૦ એકડા)

સ્થાપનાના સર્વ અંકે ૧૫૬૨૪ ($૪+૨૦+૧૦૦+૫૦૦+૨૫૦૦+૧૨૫૦૦=$
૧૫૬૨૪ સર્વ અંક.

એ પ્રમાણે અધસ્તનસ્થાન પ્રરૂપણા કરીને હવે વૃદ્ધિસ્થાન પ્રરૂપણા કરાય છે.

મૂળ ગાથા ૩૮ મી.

વુદ્ધીહાણી છકં, તમ્હા દોળહંપિ અંતમિહ્ણાણં ।
અંતોમુદ્ધુત્તમાવલિ, અસંખભાગા ઉ સેસાણં ॥૩૮॥

ગાથાર્થ:—(જીવ પરિણામ વિશેષથી) કર્મપરમાણુઓના રસની ૬ પ્રકારે વૃદ્ધિ હાનિ કરે છે તે માટે વૃદ્ધિ હાનિનો કાળ કહેવાય છે તે આ પ્રમાણે—અંતિમની વૃદ્ધિ ને હાનિ એ બેનો અવસ્થાનકાળ અંતર્મુહુર્ત પ્રમાણુ છે; ને શેષ વૃદ્ધિ હાનિનો કાળ આવસિકાના અસંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણુ છે.

ટીકાર્થ:—અહિં જીવો પરિણામ વિશેષથી કર્મપરમાણુઓના રસની પૂર્વોક્ત સ્વરૂપાનુરૂપ ૬ પ્રકારની વૃદ્ધિ અથવા ૬ પ્રકારની હાનિ કરે છે, તેથી કંઈ વૃદ્ધિ (વા હાનિ) કેટલા કાળ સુધી કરે છે તે કાળ પ્રમાણુ અવશ્ય કહેવું જોઈએ. ત્યાં અનંતશુણ્ણ વૃદ્ધિ ને અનંતશુણ્ણ હાનિરૂપ અંતિમની વૃદ્ધિ અને હાનિ એ બેનો કાળ અંતર્મુહુર્ત પ્રમાણુ જાણવો. તાત્પર્ય એ છે કે પરિણામ વિશેષથી જીવો અનંતર્મુહુર્તકાળ સુધી નિરંતર પ્રતિસમય પૂર્વ પૂર્વ અનુભાગસ્થાનાપેક્ષાએ અનંતશુણ્ણ અધિક અથવા અનંતશુણ્ણહીન

૧ વિવક્ષિત સમયે જીવ જે અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનમાં વર્તે છે, તેથી બીજે સમયે અનંતશુણ્ણાધિક અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનમાં વર્તે, તેથી ત્રીજે સમયે પણ અનંતશુણ્ણાધિક અધ્યવસાયસ્થાનમાં વર્તે, એ પ્રમાણે અંતરમુહુર્ત સુધી નિરંતર પણ અનંતશુણ્ણાધિકરૂપ ચઢતા ચઢતા અધ્યવસાય સ્થાનમાં વર્તે તો રહે તે અંતર્મુહુર્તકાળ પ્રમાણુની અનંતશુણ્ણવૃદ્ધિ જાણવી તથા અનંતશુણ્ણ હાનિ પણ એ પ્રમાણે જ સમજવી. (અહિં હાનિ વા વૃદ્ધિ પદસ્થાનકની પરિપાટીએ સ્પર્ધકાપેક્ષાએ સંભવે છે. પછી બહુશ્રુત કહે છે તે સાત્ય.)

અનુભાગસ્થાન ^૧ખાંધે છે. તથા શેષ ^૨પ્રથમની પાંચ વૃદ્ધિ વા હાનિનો કાળ આવગિકાના અસંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણુ બાણુવો.

તાત્પર્ય એ છે કે જીવો પરિણામ વિશેષથી કર્માનુભાગમાં (કર્મના રસમાં) પ્રથમની પાંચ વૃદ્ધિ વા હાનિ આવલિકાના અસંખ્યાતમાભાગ સુધી નિરન્તર (પ્રતિસમય) કરે છે. આ હાનિ વૃદ્ધિના કાળની પ્રરૂપણા ઉત્કૃષ્ટથી બાણુવી, ને જઘન્યથી તો સર્વે પણુ વૃદ્ધિઓ અને હાનિઓ એક અથવા બે સમય સુધીની જ બાણુવી.

હવે એ અનુભાગસ્થાનોમાં બંધની અપેક્ષાએ અવસ્થાન કાળ પ્રમાણુ (એટલે કયા અનુભાગસ્થાનમાં જીવ કેટલા કાળ સુધી નિરન્તર પણુ વર્તે તે) કહે છે.

મૂળ ગાથા ૩૬ મી.

ચરાર્ઙ્ગ જાવહગ, મેત્તો જાવં દુગં તિસમયાણં ।
ઠાણાણ ઉક્કોસો, જહન્નઓ સવર્હિં સમઓ ॥૩૬॥

ગાથાર્થ:—ચાર સમયથી આઠ સમય સુધી, ને આઠ સમયથી બે સમય સુધીના ઉત્કૃષ્ટ અવસ્થાન કાળવાળાં અનુભાગસ્થાનો

૧ જીવં યદ્દુરૂપ અનુભાગાધ્યવસાયમાં વર્તે તદ્દુરૂપ રસવાળા કર્મપ્રદેશો ખાધે માટે કારણે કાર્યોપચારાપેક્ષાએ અનુભાગાધ્યવસાયના સંબંધમાં “ વર્તે છે ” એ શબ્દને બદલે “ ખાંધે છે ” એ શબ્દ આપેલો છે.

૨ પ્રથમની ૫ વૃદ્ધિ આ પ્રમાણુ— પ્રથમની પાંચ હાનિ આ પ્રમાણુ—

૧ અનન્તભાગવૃદ્ધિ

૧ અનન્તભાગહાનિ

૨ અસંખ્યભાગવૃદ્ધિ

૨ અસંખ્યભાગહાનિ

૩ સંખ્યભાગવૃદ્ધિ

૩ સંખ્યભાગહાનિ

૪ સંખ્યગુણુવૃદ્ધિ

૪ સંખ્યગુણુહાનિ

૫ અસંખ્યગુણુવૃદ્ધિ

૫ અસંખ્યગુણુહાનિ.

છે, ને સર્વ અનુભાગસ્થાનો જઘન્યથી તો એકજ સમયની સ્થિતિ-વાળાં છે.

ટીકાર્થ:—જે વૃદ્ધિનો (સમય વૃદ્ધિનો) પ્રારંભ ચાર સમયથી માંડીને હોય તે ચતુરાદિ વૃદ્ધિ કહેવાય, ને તે અવસ્થિત કાળ નિયમને દર્શાવનારી (ચતુરાદિ) સમયોની વૃદ્ધિ આઠ સમય સુધીની બાણવી, ને અહિંથી (આઠ સમયથી) આગળ પુનઃ સમયોની હાનિ કહેવી તે (હાનિ) ત્યાં સુધી કહેવી કે જ્યાં સુધી જે સમય આવે. અનુભાગબંધસ્થાનોની એ ચતુરાદિ વૃદ્ધિ વા ૧ હાનિ કહી તે ઉત્કૃષ્ટથી બાણવી, ને જઘન્યથી તો સર્વ અનુભાગસ્થાનો એક સમય માત્ર સ્થિતિવાળાં છે. અહિં ભાવાર્થ આ પ્રમાણે છે—

જે અનુભાગસ્થાનોને જીવો પુનઃ પુનઃ (તેના તે જ અનુભાગ સ્થાનને નિરન્તર) ચાર સમય સુધી બાંધે તે ચતુઃસામયિક અનુભાગસ્થાનો કહેવાય, ને તે મૂલથી આરંભીને અસંખ્યલોક પ્રમાણુ છે. તેથી ઉપરનાં (આગળનાં) અનુભાગસ્થાનો પંચ સામયિક (પાંચ સમયની સ્થિતિવાળાં) છે તે પણ અસંખ્ય લોક પ્રદેશ પ્રમાણુ છે. તેથી આગળનાં ૪ સામયિક અનુભાગસ્થાનો તે પણ અસંખ્ય લોક પ્રમાણુ છે, તેથી આગળ સપ્ત સામયિક યોગસ્થાનો તે પણ અસંખ્યલોક પ્રમાણુ છે, તેથી આગળ અષ્ટ સામયિક સ્થાનો તે પણ અસંખ્ય લોક પ્રમાણુ છે, તેથી આગળનાં સપ્તસામયિકસ્થાનો તે પણ અસંખ્ય લોક પ્રમાણુ છે, તેથી આગળ ૪૮ સામયિકસ્થાનો તે પણ અસંખ્ય લોક પ્રમાણુ છે, તેથી આગળ ૫૮ સામયિકસ્થાનો તે પણ અસંખ્ય લોક પ્રમાણુ છે. તેથી આગળ ચતુઃસામાયિકસ્થાનો તે પણ અસંખ્ય લોક પ્રમાણુ છે. ને તેથી આગળ દ્વિસામયિક અનુભાગ બંધસ્થાનો તે પણ અસંખ્ય લોકા-

૧ અહિં વૃદ્ધિ ને હાનિ બન્નેને ચતુરાદિ વિશેષણ ન યોજવું પરંતુ વૃદ્ધિ તે ચતુરાદિ બાણવી ને હાનિ તો અષ્ટાદિ વિશેષણયુક્ત સ્વયં બાણી લેવી.

કાશના પ્રદેશપ્રમાણ છે. (તે આગળ દર્શાવેલી અનુભાગસ્થાનની વ્યસ્થાપનાને અનુસારે બાંધવાં.)

એ પ્રમાણે સમયપરૂપણા કરીને હવે તે અષ્ટસામયિક અનુભાગબંધસ્થાનો જે વૃદ્ધિ વા હાનિમાં પ્રાપ્ત થાય છે તે (વૃદ્ધિ વા હાનિ) કહે છે.

મૂળ ગાથા ૪૦ મી.

દુસુજવમજ્જંથોવા-ણિ અઢ્ઢસમયાણિ દોસુ પાસેસુ ।
સમઝણિયાણિ કમસો, અસંઘગુણિયાણિ ઉપ્પિચા ॥૪૦॥

ગાથાર્થ:—અનન્તગુણવૃદ્ધિ ને અનન્તગુણ હાનિ એ બેના યવમધ્યરૂપ અષ્ટસામયિક અનુભાગસ્થાનો અદ્ય છે, તેથી (અષ્ટસામયિકાનુભાગસ્થાનોથી) યવમધ્યના બન્ને પાર્શ્વનાં (પડખે રહેલાં) સપ્તસામયિકાદિ એકેક સમયહીન અનુભાગસ્થાનો અનુક્રમે અસંખ્યગુણ છે, ને ઉપરનાં (ત્રિસામયિક તથા દ્વિસામયિક યોગસ્થાનો પણ) અસંખ્યગુણ છે.

ટીકાર્થ:—અનન્તગુણવૃદ્ધિ ને અનન્તગુણ હાનિ એ બન્ને વિકલ્પરૂપ યવનો મધ્યભાગ (અષ્ટસામયિકાનુભાગસ્થાનો) છે, જે યવના મધ્યભાગ જેવાં તે યવમધ્ય એટલે અષ્ટસામયિક અનુભાગસ્થાનો બાંધવાં. જેમ યવનો મધ્યભાગ સ્થૂલ હોય છે, ને બન્ને બાબુઓથી હીન હીનતર હોય છે—તેમ અત્રે પણ અષ્ટસામયિકાનુભાગબંધસ્થાનો કાળની અપેક્ષાએ સ્થૂલ-વિશાલ છે ને બન્ને બાબુનાં સપ્તસામયિકાદિ અનુભાગસ્થાનો (અનુક્રમે) કાળની અપેક્ષાએ હીનહીનતર છે. તેથી અષ્ટસામયિકાનુભાગસ્થાનો યવ મધ્ય જેવાં હોવાથી યવમધ્ય સંજ્ઞાએ યોગપ્રાય છે.

તે પ્રથમ અષ્ટ સામયિક અનુભાગસ્થાનથી આરંભીને અસંખ્ય લોકપ્રમાણ સર્વ અનુભાગસ્થાનો અનન્તગુણ વૃદ્ધિવાળાં છે. કારણ કે

૧ અન્તિમ સપ્ત સામયિકાનુભાગસ્થાનથી પ્રથમ અષ્ટ સામયિકાનુભાગસ્થાન અનન્તભાગાધિક છે. તેથી તેની અપેક્ષાએ (પ્રથમાષ્ટ સામયિકાપેક્ષાએ) શેષ (અષ્ટ સામયિક) અનુભાગસ્થાનો પણ અનન્તશુભ વૃદ્ધિવાળાં જ હોય છે. તથા અન્તિમ અષ્ટસામયિકાનુભાગસ્થાનથી ઉપરતું (આગળતું) પ્રથમ સપ્તસામયિકાનુભાગસ્થાન અનન્તશુભ અધિક છે. તેથી તેની (પ્રથમ સપ્તસામયિકસ્થાનની) અપેક્ષાએ પૂર્વેનાં અષ્ટસામયિક અભાગસ્થાનો સર્વે પણ અનન્તશુભહીન જ હોય છે. એ પ્રમાણે અષ્ટ સામયિકાનુભાગસ્થાનો અનન્તશુભ વૃદ્ધિને અનન્તશુભ હાનિરૂપ બન્ને વિકલ્પમાં પ્રાપ્ત થાય છે. અને અષ્ટ સામયિકાનુભાગસ્થાનો ૨ ઉપલક્ષણ રૂપ છે. તેથી (તે ઉપલક્ષણરૂપે) પ્રથમનાં ચતુઃસામયિક ને સર્વાન્તિમ દ્વિ સામયિકાનુભાગસ્થાનોને વર્ણને શેષ પંચ સામયિકાદિ સર્વે પણ પ્રત્યેક પૂર્વોક્ત પ્રકારે અનન્તશુભ વૃદ્ધિ વા હાનિ એ બન્ને વિકલ્પમાં પ્રાપ્ત બાણવાં. પુનઃ પ્રથમનાં ચતુઃસામયિકાનુભાગસ્થાનો અનન્તશુભ હાનિમાં જ પ્રાપ્ત થાય છે. તે આ પ્રમાણે—

પ્રથમ પંચ સામયિકાનુભાગભંધસ્થાન અન્તિમ ચતુઃસામયિકાનુભાગસ્થાનની અપેક્ષાએ અનન્તશુભ અધિક છે. તેથી તેની અપેક્ષાએ (પ્રથમ પંચ સામયિકસ્થાનાપેક્ષાએ) પૂર્વનાં સર્વે પણ ચતુઃસામયિકાનુભાગસ્થાનો અનન્તશુભહાનિ રૂપે શુક્ત છે. પુનઃ દ્વિ સામયિક અનુભાગસ્થાનો તો માત્ર અનન્તશુભ વૃદ્ધિમાં જ પ્રાપ્ત થાય છે. તે આ પ્રમાણે—ત્રિસામયિકના અન્તિમ અનુભાગભંધસ્થાનથી પ્રથમ દ્વિસામયિકાનુભાગભંધસ્થાન અનન્તશુભ અધિક છે.

૧ અહિં અન્તિમ સપ્તસામયિકાનુભાગસ્થાન એટલે અષ્ટસામયિકથી ઉત્તરવર્તિ સપ્તસામયિક નહિ. પરંતુ ઉભયપાર્શ્વવર્તિ સપ્તસામયિકતું અન્તિમ અનુભાગસ્થાન બાણવું, એ પ્રમાણેજ પ્રથમ સપ્તસામયિકાદિમાં પણ સમજવું.

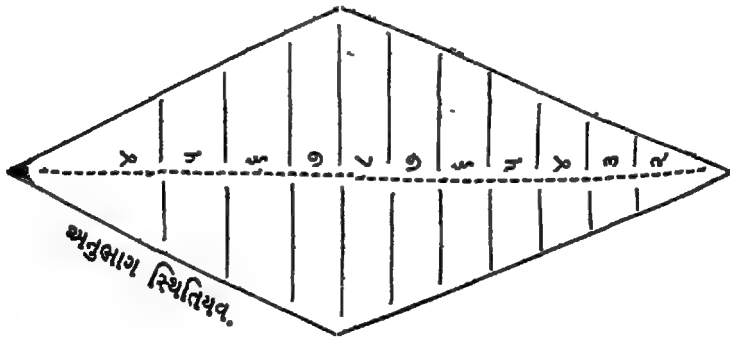
૨ જે કહેવાથી તદન્યવિવક્ષા (અનુકત હોતે છતે) પણ ગ્રહવાય તે ઉપલક્ષણરૂપ કહેવાય.

તેથી તેની અપેક્ષાએ (અન્તિમ ત્રિસામયિક સ્થાનની અપેક્ષાએ) સર્વ પણ (સર્વે દ્વિસામયિક સ્થાનો) અનન્તગુણ વૃદ્ધિમાંજ પ્રાપ્ત થાય છે.

એ પ્રમાણે યવમધ્ય પ્રરૂપણા કરીને હવે ચતુઃસામયિકાદિ અનુભાગસ્થાનોનું અલ્પબહુત્વ દર્શાવે છે.

થોવાણિ અઠ્ઠસમયાણિ એટલે યવમધ્યરૂપ અષ્ટ સામયિક અનુભાગ સ્થાનો સર્વથી અલ્પ છે, (કારણ કે) અતિ ચિરખન્ધકાલ યોગ્ય અનુભાગસ્થાનો અતિ અલ્પ જ હોય છે, ને એ હેતુથી પૂર્વોત્તર રૂપ ઉભયપાર્શ્વવર્તિ સપ્ત સામયિકાદિ અનુભાગસ્થાનો અસંખ્ય ગુણ છે, કારણ કે એ અનુભાગસ્થાનોનો બંધકાલ (આઠ સમયની અપેક્ષાએ) અલ્પ છે, ને (બન્ને સપ્તસામયિકસ્થાનો) પરસ્પર

૧ આ યવમધ્ય પ્રરૂપણાને સુગમતાથી સમજવા માટે અનુભાગ યવની સ્થાપના.

(અથવા વર્તમાનજીવાલ્પબહુત્વાપેક્ષાએ અનંતરોપનિષ્ઠા યવ.)
(ગાથા ૪૬ થી.)

આ સ્થાપનામાં જે.....આ પ્રમાણે પંક્તિબદ્ધ બિંદુઓ છે. તેને નંબરવાર અનુભાગસ્થાનો સમજવાં તથા આ યવના જે ૧૧ ભાગ પાડ્યા છે. તેમાં સર્વથી પ્રથમ ચતુઃસમયાત્મક ભાગ છે, એટલે સર્વ અનુભાગસ્થાનના ૧૧ નાના મોટા ભાગ પાડીએ તેમાંના પ્રથમ ભાગનું નામ ચતુઃસામયિક કહેવાય, તદ્દનંતર અનુક્રમે પંચ સામયિકાદિ ભાગ આ પ્રમાણે—

તુલ્ય સંખ્યાવાળાં છે. તેથી પણ ઉભયપાર્શ્વવર્તિ ષટ્સામયિકાનુ-
ભાગસ્થાનો અસંખ્યગુણુ છે, ને પરસ્પર તુલ્ય છે. તેથી પણ ઉભય
પાર્શ્વવર્તિ પચ્ચસામયિકાનુભાગસ્થાનો અસંખ્યગુણુ છે, ને પરસ્પર
તુલ્ય છે. તેથી પણ ઉભયપાર્શ્વવર્તિ ચતુઃસામયિકાનુભાગસ્થાનો
અસંખ્યગુણુ છે, ને પરસ્પર તુલ્ય છે. તેથી પણ (ઉત્તર પાર્શ્વવર્તિ
ત્રિસામયિકાનુભાગસ્થાનો અસંખ્યગુણુ છે, ને પરસ્પર તુલ્ય છે.

નંબર.	વિભાગ નામ	વિભાગમાંના પ્ર- ત્યેક સ્થાનની ઉંચ્ચ સ્થિતિ	અલ્પબહુત્વ.
૧	ચતુઃસામયિક	૪ સમયની	૯ મા વિભાગતુલ્ય
૨	પંચસામયિક	૫ "	તેથી અસંખ્યગુણુહીન
૩	ષટ્સામયિક	૬ "	તેથી અસંખ્યગુણુહીન
૪	સપ્તસામયિક	૭ "	તેથી અસંખ્યગુણુહીન
૫	અષ્ટસામયિક (આ મધ્યવિભાગ છે)	૮ "	સર્વાલ્પ
૬	સપ્તસામયિક	૭ "	અસંખ્યગુણુ
૭	ષટ્સામયિક	૬ "	અસંખ્યગુણુ
૮	પંચસામયિક	૫ "	અસંખ્યગુણુ
૯	ચતુઃસામયિક	૪ "	અસંખ્યગુણુ
૧૦	ત્રિસામયિક	૩ "	અસંખ્યગુણુ
૧૧	દ્વિસામયિક	૨ "	અસંખ્યગુણુ

આ અલ્પબહુત્વને કહેવાનો ૫ મા વિભાગથી પ્રારંભ કરી ૧૧ મા સુધી
કહેવો. પ્રથમથી ૪ મા સુધી કહેવો.

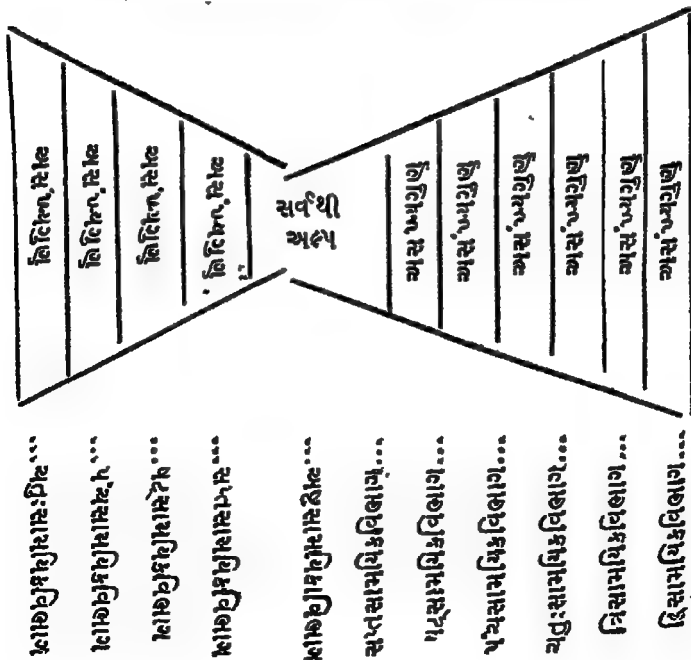
પ્રતિ અનુભાગબંધસ્થાનોની વિભાગસ્થાપના.

તેથી પણ (ઉત્તરપાર્શ્વવર્તિ) ત્રિસામયિકાનુભાગસ્થાનો અસંખ્ય ગુણ છે, ને પરસ્પર તુલ્ય છે. તેથી પણ (ઉત્તરપાર્શ્વવર્તિ) દ્વિ સામયિકાનુભાગસ્થાનો અસંખ્યગુણ છે. (એ ગમાણે) દોસુપાસેસુ ઇતિ એટલે. અષ્ટસામયિકસ્થાનોથી બન્ને પાર્શ્વનાં અનુક્રમે એકેક સમય ન્યુન સપ્તસામયિકાદિ અનુભાગસ્થાનો અસંખ્યગુણ અસંખ્ય ગુણ ત્યાં સુધી કહેવાં કે જ્યાં સુધી ચતુઃસામયિકાનુભાગસ્થાનો આવે. તે સર્વથી ઉપરનાં (=ઉત્તર પાર્શ્વવર્તિ) ત્રિસામયિક ને દ્વિ સામયિકાનુભાગસ્થાનો પણ અનુક્રમે અસંખ્યગુણ કહેવાં.^૧

હવે સમુદાયની અપેક્ષાએ સર્વ અનુભાગબંધ સ્થાનોની વિશેષ સંખ્યા નિરૂપણ કરવાને અર્થે કહે છે.

૧ અથવા અનુભાગવિભાગનું અલ્પવહુત્વ હમરૂકના આકારે છે. તે આ પ્રમાણે.

શ્રુણુ ગાથા ૪૧ મી.

સુદુમગણિ પવેસળયા, અગણિકાયા ય તેસિ કાયઠિઈ
કમસો અસંઘગુણિયા-ળ (અ) ઝ્ઞવસાળાણિ ચણુભાગે

॥ ૩૧ ॥

ગાથાર્થઃ—સૂક્ષ્મ અગ્નિકાયમાં પ્રવેશ કરતા, તથા અગ્નિકાય પછે અવસ્થિત રહેલા, (જીવો) અને અગ્નિકાયની કાયસ્થિતિ એ ત્રણ વસ્તુ અનુક્રમે અસંખ્યગુણ છે, ને તેથી પણ અસંખ્યગુણ અનુભાગ સ્થાનો છે.

ટીકાર્થઃ—સૂક્ષ્મ અગ્નિકાયને વિષે જે જીવો ઉત્પન્ન થાય છે તે સૂક્ષ્મ અગ્નિપ્રવેશક જીવ કહેવાય, તથા અગ્નિકાયપછે જે અવસ્થિત છે (પ્રથમથી ઉત્પન્ન થયેલા છે) તે અગ્નિકાય કહેવાય. અને તે અગ્નિકાય જીવોની કાયસ્થિતિ એટલે લાગલાગટ ભવપરાવર્તિ થતાં પણ અગ્નિપછે કાયમ રહેવાનો, (અથવા અગ્નિપછે રહેવાનો સતત) કાળ, એ અનુક્રમે અસંખ્યગુણ છે. તથા અનુભાગ સંખ્યા અધ્યવસાયો એટલે કારણે કાર્યોપચાર હોવાથી અધ્યવસાય નિવર્તક જે અનુભાગબન્ધસ્થાનો તે પણ અસંખ્યેય ગુણ છે. કહ્યું છે કે—

સદુમગણિ પવિસંતા, ચિદ્વંતા તેસિ કાયઠિઈકાલો

કમસો અસંઘગુણિઓ, તત્તો અણુભાગઠાંગાઈ ॥ ગતાર્થો ॥

(પંચસત્રેહ)

અહિં તાત્પર્ય આ પ્રમાણે છે—એક સમયમાં જે જીવો સૂક્ષ્મ અગ્નિકાયમાં ઉત્પન્ન થાય છે તે સર્વથી અદ્ય છે તો પણ અસંખ્ય

૧ અહિં અનુભાગબન્ધસ્થાનને કારણરૂપને અધ્યવસાયને કાર્યરૂપ ગણેલું છે અન્યથા અન્યોન્ય કારણ કાર્યરૂપ પણ કહી શકાય.

લોકાકાશપ્રદેશ પ્રમાણ છે. તેથી પણ જે અગ્નિકાયપણે અવસ્થિત હોય છે તે અસંખ્યેય ગુણા, તેથી પણ અગ્નિકાયસ્થિતિકાળ અસંખ્યેયગુણ, ને તેથી પણ અનુભાગબંધસ્થાનો અસંખ્યેયગુણ છે.

હવે ઓજોયુગ્મ પ્રરૂપણા કરાંચે છે તે આ પ્રમાણે—

ત્યાં ઓજ એટલે વિષમ, ને યુગ એટલે સમ સંખ્યા કહેવાય છે. તે ઓજોયુગ્મ પ્રરૂપણા આ પ્રમાણે છે—અહિં કોઈક વિવિક્ષિત (સંખ્યારૂપ) રાશિ સ્થાપન કરીને તે રાશિને કલિ, દ્વાપર, ત્રેતા, ને કૃતયુગ એ ચાર સંજ્ઞારૂપ ચારના અંકથી ભાગાકાર કરીયે, ને ભાગાકાર કર્યે છતે જે શેષ ૧ રહે તો તે રાશિ પૂર્વપુરુષ પરિભાષાએ (સંજ્ઞાએ) કલ્યોજ કહેવાય. જેમ ૧૧૩ ની સંખ્યા એ કલ્યોજ કહેવાય, અને જો (૨) શેષ વધે તો દ્વાપરયુગ્મ, યથા ૧૪ ની સંખ્યા દ્વાપર યુગ્મ કહેવાય, અને ૩ શેષ વધે તો ત્રેતાજ કહેવાય. જેમકે ૧૫. અને જ્યારે કંઈ પણ શેષ ન વધે પરંતુ ભાગ સંપૂર્ણ પહોંચે (એટલે શૂન્ય શેષ વધે) તો તે સંખ્યા કૃતયુગ કહેવાય જેમકે ૧૬. કહ્યું છે કે—

चतुदस दावरजुम्मा, तेरस कलिओज तहकदजुम्मा
सोलस तेओजो खल्ल, पन्नरसेवं खु विन्नेया ॥ १ ॥

અર્થ:—૧૪ એ દ્વાપરયુગ, ૧૩ એ કલ્યોજ, તથા ૧૬ એ કૃતયુગ્મ, અને ૧૫ તે નિમ્નય ત્રેતાજ. એ પ્રમાણે સંજ્ઞારૂપ રાશિ જાણવો. હવે જે રાશિએ અવિભાગાદિ વર્તે છે તે રાશિનું પ્રમાણ કહે છે.

૧	૪) ૧૩ (૩	૪) ૧૪ (૩	૪) ૧૫ (૩	૪. ૧૬ (૪
	૧૨	૧૨	૧૨	૧૬
	—	—	—	—
	૧	૨	૩	૦
	કલ્યોજ	દ્વાપરયુગ	ત્રેતાજ	કૃતયુગ

શ્રૂણ ગાથા ૪૨ મી.

કંઠજુમ્મા અવિભાગા, ઠાણાણિ ય કંઠગાણિ અણુભાગે
પજ્જવસાણમણંતગુ-ણાઓડપ્પિં ન (અ)ણંતગુણં ॥૪૨॥

ગાથાર્થ:—આ અણુભાગ સંબંધી ૧ અવિભાગસ્થાન અને
૧ કંઠકો કૃતયુગ્મ શશિરૂપ બાણવાં. એ પ્રમાણે ઓભોયુગ્મ પ્રરૂપણા
કરીને હવે પર્યાવસાન દ્વાર (પદસ્થાનકની સમાપ્તિમાં જે અણુભાગ
સ્થાન તેની) પ્રરૂપણા કહે છે તે આ પ્રમાણે—અનંતશુણ્યવૃદ્ધિરૂપ
કંઠકથી ઉપર પંચ વૃદ્ધ્યાત્મક સર્વ સ્થાનોને ઉદ્ધાધીને આગળ
પુનઃ અનંતશુણ્ય વૃદ્ધિરૂપ સ્થાન પ્રાપ્ત નથી થતું, કારણ કે પદસ્થા-
નકની સમાપ્તિ થઈ છે. તેથી તેજ અન્તિમસ્થાન (અનંતશુણ્ય
વૃદ્ધિરૂપ) પદસ્થાનકતું પર્યાવસાન એટલે અન્તિમસ્થાન છે.

એ પ્રમાણે પર્યાવસાન પ્રરૂપણા કરીને હવે અદ્યબહુત્વ પ્રરૂ-
પણા કરાય છે તે આ પ્રમાણે—

શ્રૂણ ગાથા ૪૩ મી.

અપ્પબહુમણંતરઓ, અસંખગુણિયાણ ણંતગુણમાંઈ
તવિવરીય મિયરઓ, સંખેજ્જરકેસુ સંખગુણં ॥૪૩॥

૧ અણુભાગના સર્વ અવિભાગોમાંથી સર્વ સ્વ- (અન્તર)
વર્ગીય સંખ્યા બાદ કરતાં જે અવિભાગ રહે, તે અનંતરૂપ રોશિને
આરથી ભાગાકાર આપીએ તો શેષમાં સ્વ-યજ રહે છતિ ભાવ. એ
પ્રમાણે સર્વ પદ્મ સ્થાનનાં કંઠકો પણ કૃતયુગ્મ શશિરૂપ છે.

૨ છ એ પ્રકારના કંઠકોમાં સમુદાયે અથવા પ્રત્યેકમાં પણ કૃતયુગ્મ
પણું છે.

૩ અહિં તેજ અન્તિમસ્થાન એટલે અનંતશુણ્યવૃદ્ધિ કંઠકમાંનું
અન્તિમસ્થાન બાણવું, આ વિવક્ષા ૬ મૂલ વૃદ્ધિની અપેક્ષાએ છે, અન્યથા
તો (ઉત્તર વૃદ્ધિની અપેક્ષાએ તો) સર્વોત્તિમસ્થાન અનન્તભાવ્યાધિક છે.

ગાથાર્થ:—અનન્તગુણ વૃદ્ધિ સ્થાનોને આદિમાં રાખીને પ્રશ્ન્યાનુ પૂર્વીએ અનંતરાનંતર વૃદ્ધિમાં અસંખ્યગુણ અલ્પબહુત્વ કહેવું. અને ઇતર પરંપરોપનિધામાં અનન્તરોપનિધાથી વિપરીત ક્રમ જાણવો, અને સંખ્યગુણવૃદ્ધિ તથા સંખ્યભાગવૃદ્ધિમાં સંખ્ય-ગુણરૂપ અલ્પબહુત્વ કહેવું.

ટાંકાંર્થ:—અહિં અલ્પબહુત્વ પ્રરૂપણા એ પ્રકારે છે, ૧ અનંતરોપનિધા ને ૨ જી પરંપરોપનિધા, ત્યાં એક ચટ્સ્થાનકમાં ૧ અન્તિમસ્થાનથી આરંભીને પશ્ચાત્પૂર્વીએ અનંતરોપનિધા પ્રરૂપણા કરાય છે. અનન્તગુણ વૃદ્ધિનાં સ્થાનોને આદિમાં રાખીને શેષ સ્થાનો અસંખ્યગુણ અસંખ્યગુણ કહેવાં તે આ પ્રમાણે—અનન્તગુણ વૃદ્ધિ સ્થાનો સર્વથી અલ્પ છે. કારણ કે તે માત્ર કંડક પ્રમાણજ છે. તેથી અસંખ્યગુણ વૃદ્ધિ સ્થાનો અસંખ્યગુણ છે. એમાં ગુણકાર કેટલો ? તો કહીએ છીએ કે કંડક પ્રમાણથી ગુણકાર કરી એક કંડકનો પક્ષેપ કરે તેટલો ૧ ગુણક રાશિ છે. (અહિં ગુણક રાશિ તો માત્ર કંડક પ્રમાણજ છે). જો એમ પૂછતા હો કે તે કેવી રીતે જણાય ? તો કહીએ છીએ કે અહિં એકેક અનંતગુણાધિક સ્થાનથી પૂર્વે પૂર્વે કંડકકંડક પ્રમાણ અસંખ્યગુણવૃદ્ધિ સ્થાનો છે તે કારણથી કંડક રાશિ જેટલો ગુણક રાશિ છે. પુનઃ અનન્તગુણવૃદ્ધિ કંડકથી ઉપર કંડકમાત્ર અસંખ્યગુણવૃદ્ધિસ્થાનો છે, પરંતુ અનન્તગુણવૃદ્ધિ-સ્થાન નથી. તેથી તે ઉપરનું એક કંડક વિશેષાધિક જાણવું, તે અસંખ્યગુણાધિકસ્થાનોથી સંખ્યેયગુણાધિકસ્થાનો અસંખ્યગુણ છે, તેથી પણ સંખ્યેયભાગાધિકસ્થાનો અસંખ્યગુણ છે, તેથી પણ અસં-ખ્યભાગાધિકસ્થાનો અસંખ્યગુણ છે, તેથી પણ અનન્તભાગાધિક-સ્થાનો અસંખ્યગુણ છે. ગુણકાર સર્વત્ર કંડકપ્રમાણ જાણવો, ને ઉપર એક કંડક અધિક જાણવું. તે આ પ્રમાણે:—

૧ આ સ્થાને મૂળ ૬ વૃદ્ધિની અપેક્ષા હોવાથી અન્તિમસ્થાન એટલે છકું અન્તગુણવૃદ્ધિરૂપસ્થાન જાણવું પરંતુ સર્વોત્તમ જે અનન્તભાગાધિક સ્થાન છે તે નહિ.

૨ “ ગુણક ” એ શબ્દથી અહિં “ ગુણકાર અર્થ જાણવો. ”

એકેક અસંખ્યગુણાધિક સ્થાનથી પૂર્વે સંખ્યેયગુણાધિક સ્થાનો કંડક કંડક માત્ર પ્રાપ્ત થાય છે, તે કારણે કંડકથી ગુણાકાર કરવો, ને અસંખ્ય ગુણાધિકસ્થાનના કંડકથી ઉપર એક કંડક પ્રમાણ સંખ્યેયગુણાધિક સ્થાનો પ્રાપ્ત થાય છે, ને તદ્દનંતર અસંખ્યેયગુણાધિક નહિ પણ અનન્તગુણાધિક સ્થાનજ પ્રાપ્ત થાય છે; ને અહિં જો સંખ્યેયગુણાધિક સ્થાનોનો વિચાર ચાલે છે તે પ્રથમ અનન્તગુણાધિકસ્થાનથી પૂર્વે અસંખ્યગુણાધિકસ્થાનની અપેક્ષાએ છે, પરંતુ તેથી (પ્રથમાનંતગુણાધિકસ્થાનથી) આગળનાં (સંખ્યેય ગુણાધિક) સ્થાનોના વિચારનો પ્રસંગ નથી. તે કારણે (કંડક ગુણાકારથી) ઉપર એક કંડકનો અધિક પ્રક્ષેપ થાય છે. એ પ્રમાણે સંખ્યેયભાગાધિકસ્થાનોના અસંખ્ય ગુણાકારનો વિચાર પણ એ રીતેજ જાણવો. એ પ્રમાણે અનન્તરોપનિધાએ અદ્યપખડુત્વની પ્રરૂપણા કરીને હવે પરપરોપનિધાની રીતીએ તે અદ્યપખડુત્વ પ્રરૂપણા કરતાં કહે છે કે—

તિલ્લવરીય મિચરઓ ઇતિ એટલે ઇતર અર્થાત્ પરપરોપનિધામાંજ અનંતરોપનિધોક્ત ક્રમથી વિપરિત વિવક્ષા જાણવી. (ને તેથીજ) અહિં અદ્યપખડુત્વનો પ્રારંભ આદિમ (એટલે ૬ માંની પહેલી) વૃદ્ધિથી કરવો. તે આ પ્રમાણે—અનન્તભાગાધિકસ્થાનો સર્વથી અદ્ય છે. કારણ કે પ્રથમ અનુભાગસ્થાનથી આરંભીને અનન્તભાગાધિકસ્થાનો ૧ કંડક માત્રજ પ્રાપ્ત થાય છે, પરંતુ અધિક નહિ. તેથી અસંખ્યભાગાધિક સ્થાનો અસંખ્યગુણ છે, તે કેવી રીતે? એમ જો પૂછતા હો તો કહીએ છીએ કે—અનન્તભાગાધિક કંડકથી ઉપરજુ પ્રથમ અસંખ્યેયભાગાધિકસ્થાન જો પાશ્ચાત્ય કંડકના (પૂર્વ કંડકના) અન્તિમસ્થાનની અપેક્ષાએ અસંખ્યભાગ વડે અધિક છે તો તેથી ઉપરજુ (પહેલું) અનન્તભાગાધિકસ્થાન તેની (પૂર્વ કંડકકાંતિમસ્થાનની) અપેક્ષાએ અવશ્ય અસંખ્યભાગાધિક થાય, ને એ અનન્તભાગવૃદ્ધિસ્થાન (માં અનંતભાગાધિકપણું) તે પ્રથમ અસંખ્યેયભાગાધિકસ્થાનની અપેક્ષાએ છે (પરંતુ) અનન્ત ભાગાધિક

ક'ડક સંખંધિ અન્તિમસ્થાનની અપેક્ષાએ તો (તે અનંતભાગાધિક-
સ્થાન) અસંખ્યભાગાધિક છે. તેથી ઉપર ઉપરના (અનન્તભાગા-
ધિક) સ્થાનો વિશેષ વિશેષથી અસંખ્યભાગાધિક ત્યાં સુધી
જાણવાં કે જ્યાં સુધી સંખ્યેયભાગાધિક સ્થાનક પ્રાપ્ત ન થાય.
તેથી એ પ્રમાણે જે પ્રથમ અસંખ્યેયભાગાધિકસ્થાનથી પ્રારંભીને
પ્રથમ સંખ્યેય ભાગાધિક સ્થાનથી પૂર્વે અંતરાલમાં જેટલાં^૧ સ્થાનો,
તે સર્વે પણ અસંખ્યભાગાધિક કહેવાય.

તે કારણથીજ અનન્તભાગાધિક સ્થાનોથી અસંખ્યેયભાગાધિક
સ્થાનો અસંખ્યગુણ છે ને તેથી પણ સંખ્યેયભાગાધિક સ્થાનો
સંખ્યાતગુણ છે. તે કેવી રીતે સમજાય ? એમ જો કહેતા હો તો
કહીએ છીએ કે-પ્રથમ સંખ્યેયભાગાધિક સ્થાનમાં જે સંખ્યેયભા-
ગાધિકપણ છે તે પૂર્વના અનન્તર^૨ સ્થાનની અપેક્ષાએ છે, તો જો
પ્રથમ સંખ્યેયભાગાધિક સ્થાનમાંજ સંખ્યતભાગ વૃદ્ધિ પ્રાપ્ત થઈ
તો તે પ્રથમ સ્થાનથી ઉત્તરવર્તિ (આગળના) અનન્તભાગાધિકને
અસંખ્યેયભાગાધિકસ્થાનોની અવશ્ય અસંખ્ય ભાગવૃદ્ધિ થાય,
કારણ કે અનન્તભાગવૃદ્ધિ અથવા અસંખ્યભાગવૃદ્ધિ પૂર્વ પૂર્વના
અનન્તર સ્થાનની અપેક્ષાએ છે, ને પ્રથમ સંખ્યેયભાગવૃદ્ધિથી
પૂર્વતુ જે અનન્તરસ્થાન છે તેની અપેક્ષાએ^૪ સર્વે પણ સ્થાનો
(એટલે) અનન્તભાગાધિક અથવા અસંખ્યભાગાધિક સ્થાનો તે
અનુક્રમે વિશેષ વિશેષપણે સંખ્યેયભાગાધિકથાય છે. ને એ પ્રમાણે
વિશેષ વિશેષતર અસંખ્યભાગ વૃદ્ધિ પણ ત્યાં સુધી કહેવી કે જ્યાં
સુધી^૫ 'મૂળરૂપ બીજી' સંખ્યેયભાગાધિકસ્થાન ન આવે. કારણ કે

૧ અંકસ્થાપનાનુસારે ૧૯ અનુભાગસ્થાનો.

૨ અંતન્તભાગાધિકસ્થાનની અપેક્ષાએ છે.

૩ અનન્તભાગાધિક સ્થાન છે તેની અપેક્ષાએ.

૪ અંકસ્થાપનાનુસારે ૨૫ અનુભાગસ્થાનો (પહેલા ત્રગડા અને
બીજા ત્રગડાની અંતરાળમાંનાં.)

૫ અંકસ્થાપનાનુસારે પ્રથમ સંખ્યભાગરૂપ પહેલા ત્રગડાથી પ્રારંભીને

બીજી મૂળ સંખ્યેયભાગાધિકસ્થાન તે સાધિક એ સંખ્યેયભાગે કરીને અધિક બાણવું, ત્રીજી સાધિક ત્રણ સંખ્યેયભાગે કરીને અધિક, ને ચોથું સાધિક ચાર સંખ્યેયભાગે કરીને અધિક બાણવું, એ પ્રમાણે ત્યાં સુધી કહેવું કે જ્યાં સુધી અન્તરે રહેલાં મૂળ સંખ્યેયભાગ વૃદ્ધિસ્થાનો ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત પ્રમાણ થાય.

એ સર્વ (મૂળ સંખ્યેયભાગસ્થાનો) અને એકેક મૂળ સ્થાનના અન્તર અન્તરમાં જેટલાં (અન્ય) સ્થાનો છે, તે સર્વમાં એક સર્વાંતિમ સ્થાન સિવાયનાં સર્વેંપણ સ્થાનો સંખ્યેયભાગ વૃદ્ધિવાળાં બાણવાં, કારણ કે એ 'ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાતમુ' અસંખ્યભાગ વૃદ્ધિસ્થાન સંખ્યેયગુણ થાય છે. અર્થાત દ્વિગુણ થાય છે. માટે એ અંતિમસ્થાન સંખ્યેયભાગ વૃદ્ધિની ગણતરીમાંથી ત્યાગ કરાય છે. તથા અહિં જેટલાં અસંખ્યેયભાગાધિકસ્થાનો પૂર્વે કહ્યા તે સર્વ

ખેલા યોગકાથી પૂર્વનાં ૧૦૦ સ્થાનો, તે (ખેલાં ત્રગડાની પૂર્વના એકકા રૂપ અનંતભાગાધિક; પરંતુ પ્રસ્તુત પ્રરૂપણમાં અસંખ્યભાગાધિક સ્થાનથી) સંખ્યાતભાગ અધિક છે. ને ૪ ત્રગડારૂપ ૪ સ્થાનો મૌલ સંખ્યેયભાગાધિક બાણવાં ઇતિભાવ:

૧ કહેવાનો ભાવાર્થ એવો છે કે પ્રથમ સંખ્યેયભાગાધિકસ્થાનથી પૂર્વના અન્તર જે અનંતભાગાધિકસ્થાન (પદસ્થાનકવક્તવ્યતાપેક્ષાએ પરંતુ પ્રસ્તુત અધિકારાપેક્ષાએ નહિ) તેથી આગળનાં પ્રથમ સંખ્યભાગ વૃદ્ધિસ્થાનથી યાવત અન્તરાન્તરવર્તિ એકાનસર્વોત્કૃષ્ટ સંખ્યાતપ્રમાણ સંખ્યેયભાગ વૃદ્ધિઓમાં એકેક સંખ્યાતમોભાગ વધતો જતો હોવાથી ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાતમી સંખ્યેયભાગવૃદ્ધિમાં બીજે સંપૂર્ણ સંખ્યાતરાશિ વધી જતાં દ્વિગુણ વૃદ્ધિ થઇ જાય છે. જેમકે ૧૦૦ એ ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાતરાશિ છે, ને ૧૦૦૦ અનુભાગસ્થાન છે, તથા ૪ એ સંખ્યાતમો ભાગ છે. ને પ્રથમ સ્થાન સુધી સંખ્યાતભાગવૃદ્ધિ ચાલુ રહે પરંતુ ૧૦૦ મે સ્થાને તો ૨૦૦૦ સ્પર્ધક થતાં દ્વિગુણ વૃદ્ધિ જ થાય. માટે ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાતમારૂપ સર્વાંતિમસ્થાનનો સંખ્યેયભાગની ગણતરીમાંથી ત્યાગ કરાય છે.

અન્તરાન્તરભાવી સંજયેયભાગાધિકસ્થાનોના એકેક અન્તરમાં પ્રાપ્ત થાય છે. અને તે અન્તરાન્તરભાવિ મૂળ સંજયેયભાગ વૃદ્ધિવાળાં સ્થાનો પ્રસ્તુત અધિકારમાં ઉત્કૃષ્ટ સંજ્યાત બેટલાં ગ્રહણ કરાય છે. માત્ર તેજ એક સર્વાંતિમ સંજયેયભાગાધિકસ્થાનનોજ ત્યાગ કરાય છે તેથી કરીને અસંજયભાગાધિકસ્થાનોથી સંજયેયભાગાધિકસ્થાનો સંજ્યાતગુણ હોય છે.

તેથી પણ સંજયેયગુણાધિકસ્થાનો સંજ્યાતગુણ છે. તે કેવી રીતે? એમ પૂછતા હો તો કહીએ છીએ કે-પ્રથમ સંજયેયભાગાધિકસ્થાનથી પૂર્વાનંતરસ્થાનની અપેક્ષાએ ઉત્તરવર્તિ આંતરમાં રહેલાં ઉત્કૃષ્ટસંજ્યાત પ્રમાણ મૂળ સંજયેયભાગાધિકસ્થાનોને આતંકમીને જે અંતિમસ્થાન આવે, તે સાધિકદ્વિગુણ પ્રાપ્ત થાય છે. ત્યાંથી પુનઃ પણ તેટલાં સ્થાનો અતિક્રમતાં સાધિક ત્રિગુણસ્થાન આવે. એ પ્રમાણે ચતુર્ગુણસ્થાન પણ આવે ને એ રીતે ત્યાં સુધી કહેવું કે જ્યાં સુધી ઉત્કૃષ્ટસંજ્યાતગુણસ્થાન આવે.

ત્યાંથી આગળ પુનઃ પણ ઉત્કૃષ્ટ સંજ્યાતપ્રમાણ સ્થાનો અતિક્રમીને અન્તે જે એક ગુણાધિકસ્થાન આવે તે જઘન્ય અસંજયેયગુણ થાય છે. તે કારણથીજ સંજયેયભાગાધિક સ્થાનોથી સંજયેયગુણાધિક સ્થાનો સંજયેયગુણજ થાય છે. તેજ વાત ગાથાથી કહે છે કે સંસ્થેઞ્જરકેસુ સંસ્થગુર્ણ ઇતિ=સંજયેયનામવાળા એટલે સંજયેય ભાગવૃદ્ધિ ને સંજયેયગુણવૃદ્ધિ રૂપ સ્થાનોમાં સંજ્યાતગુણપ્રમાણ સંજયેયગુણતા કહેવી.

તે સંજયેયગુણવૃદ્ધિસ્થાનોથી પણ અસંજયેયગુણવૃદ્ધિસ્થાનો અસંજયગુણ છે. તે કેવી રીતે? એમ જો પૂછતા હો તો કહીએ છીએ કે-અહિં જે પૂર્વોક્ત અનંતર જઘન્યાસંજયેયગુણસ્થાનથી આગળનાં અનંતભાગાધિક, અસંજયેયભાગાધિક, સંજયેયભાગાધિક, સંજયેયગુણાધિક, ને અસંજયેયગુણાધિકસ્થાનો સર્વે પણ અસંજય-

ગુણ છે, તે કારણથી સંખ્યેયગુણાધિક સ્થાનોથી અસંખ્યેય ગુણાધિકસ્થાનો અસંખ્યગુણા છે.

તેથી પણ અનંતગુણવૃદ્ધિસ્થાનો અસંખ્યગુણ છે તે કેવી રીતે? એમ બે પૂછતા હો તો કહીએ છીએ કે—અહિં પ્રથમ અનંતગુણાધિકસ્થાનથી આરંભીને જ્યાં સુધી પદસ્થાનકની પરિસ્થિતિ થાય ત્યાં સુધીનાં સર્વે પણ સ્થાનો અનંતગુણાધિક છે તે આ પ્રમાણે—એ પ્રથમ અનંતગુણાધિકસ્થાન પૂર્વના અનંતર સ્થાનની અપેક્ષાએ અનંતગુણ થયેલું છે, તો ઉત્તરવર્તિ અનંતભાગાધિકાદિ (૬ એ સ્થાનો) તેની અપેક્ષાએ અવશ્ય અનંતગુણાધિક થાય છે, પુનઃ જેટલાં સ્થાનો પ્રથમ અતિક્રમ્યાં છે તેટલાં સ્થાન અન્તરે અન્તરે રહેલાં અનંતગુણાધિક સ્થાનોના પ્રત્યેક અન્તરમાં પ્રાપ્ત થાય છે ને તે અન્તરો કંડક પ્રમાણ છે, તેથી પૂર્વોક્ત અસંખ્યેયગુણાધિક સ્થાનોથી અનંતગુણાધિકસ્થાનો અસંખ્યગુણ થાય છે.

એ પ્રમાણે અલ્પબહુત્વપ્રરૂપણા કરી, ને તે કરવાંથી અનુભાગ બન્ધસ્થાનો પણ કહ્યાં, અને હવે એ બન્ધસ્થાનોમાં જીવ નિબ્યાદપણે જે રીતે વર્તે છે તે પ્રરૂપણા કરવા યોગ્ય છે તેમાં આઠ અનુયોગદ્વાર છે. તે આ પ્રમાણે—

૧ પ્રતિસ્થાને જીવપ્રમાણપ્રરૂપણા	૫ વૃદ્ધિપ્રરૂપણા
૨ અન્તરસ્થાનપ્રરૂપણા	૬ યવમધ્યપ્રરૂપણા
૩ નિરન્તરસ્થાનપ્રરૂપણા	૭ સ્પર્શનાંપ્રરૂપણા
૪ નાનાજીવકાલપ્રમાણપ્રરૂપણા	૮ અલ્પબહુત્વપ્રરૂપણા

એ આઠ અનુયોગમાં પ્રથમ એકેક સ્થાને નાના જીવ પ્રમાણ પ્રરૂપણા કરાય છે.

શ્રુણ ગાથા ૪૪ મી.

થાવરજીવા ડગ્ગતા, એકેકે તસજિયા અસંખેજા
લોગાસિમસંખેજા, અંતરમહ થાવરેનત્થિ ॥ ૪૪ ॥

ગાથાર્થ:—એકેક અધ્યવસાયસ્થાને સ્થાવર જીવો અનંત વર્તે છે ને ત્રસ જીવો અસંખ્ય વર્તે છે. પુનઃ ત્રસજીવપ્રાયોગ્ય અધ્યવસાયસ્થાનોમાં અસંખ્યલોકપ્રમાણ અંતર રહે છે, ને સ્થાવરજીવોમાં અનુભાગાધ્યવસાયત્વ અંતર નથી.

ટીકાર્થ:—સ્થાવરજીવોને બંધપ્રાયોગ્ય અનુભાગસ્થાનોમાં પ્રત્યેક સ્થાનમાં અનન્ત સ્થાવરજીવો બંધકપણે વર્તે છે, અને ત્રસ પ્રાયોગ્યસ્થાનોમાંના એકેક સ્થાનમાં ત્રસ જીવો જઘન્યથી એક વા બે ને ઉત્કૃષ્ટથી આવલિકાના અસંખ્યાતમા ભાગ જેટલા અસંખ્યાત વર્તે છે.

(ઇતિ પ્રતિસ્થાને જીવપ્રમાણપ્રરૂપણા)

હવે 'અન્તરસ્થાનપ્રરૂપણા' કહે છે તે આ પ્રમાણે—લોગસિમ ઇત્યાદિ એટલે ત્રસજીવોને અસંખ્ય લોકલોકાશપ્રમાણ અનુભાગસ્થાનોત્તર અંતર છે અર્થાત્ એટલાં અનુભાગસ્થાનો બંધાતાં નથી. એત્તુ તાત્પર્ય આ પ્રમાણે છે—ત્રસપ્રાયોગ્ય જે અનુભાગબંધસ્થાનો ત્રસજીવને બંધ પ્રત્યે પ્રાપ્ત થતાં નથી તે જઘન્યપદે એક વા બે ને ઉત્કૃષ્ટપદે અસંખ્યલોકલોકાશ પ્રદેશ પ્રમાણ છે. અને સ્થાવર પ્રાયોગ્ય સ્થાનોમાં અન્તર પડતું નથી, કારણ કે સ્થાવર પ્રાયોગ્ય સર્વે સ્થાનો સદાકાળ સ્થાવર જીવો વડે બંધમાન પ્રાપ્ત થાય છે. તે કેવી રીતે જણાય ? એમ બે પૂછતા હો તો કહીએ છીએ કે અહિં સ્થાવર જીવો અનંત છે, ને સ્થાવરોને બંધ પ્રાયોગ્યસ્થાનો પુનઃ અસંખ્યાત જ છે તેથી અન્તર પ્રાપ્ત થતું નથી.

(ઇતિ અન્તરસ્થાનપ્રરૂપણા)

૧ નંબરવાર (પંક્તિબદ્ધ) સ્થાપન કરેલા અધ્યવસાયોચા (પંક્તિમયી) જે અંતર પડે તે પણ પંક્તિબદ્ધ અંતર ગ્રહણ કરવું પરંતુ છૂટક છૂટક બંધન્યસ્થાનના સમુદાયની અપેક્ષાએ આ અન્તરપ્રરૂપણા ન જાણવી. યથા ૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦ ૦૦૦૦૦૦૦૦ આ સ્થાપનામાં જે પાતળા શ્વેત છે તે બંધન્યસ્થાનદર્શક એટલે અન્તગરૂપ છે.

મૂળ ગાથા ૪૫ મી.

आवलिअसंखभागो, तसा निरंतर अहेग ठाणंमि
नाणाजीवाएवइ, कालंएगिंदियानिच्चं ॥ ४५ ॥

ગાથાર્થ:—ત્રસ જીવોવડે નિરન્તર બંધમાન સ્થાનો અવ-
લોકના અસંખ્યાતભાગ પ્રમાણ છે, અને નાના ત્રસ જીવોની અપેક્ષા-
એ એક સ્થાનમાં બંધકાળ પણ એટલોજ છે, અને સ્થાવર પ્રાયોગ્ય
એકેકે અનુભાગસ્થાનમાં એકે દ્રિયજીવ નિત્ય એટલે સર્વકાળ બંધક-
પણે વર્તે છે.

ટીકાર્થઃ—અહિં ત્ત્વા શબ્દમાં તૃતિયા વિભક્તિના અર્થમાં પ્રથમાવિભક્તિ આવી છે (માટે અર્થ તૃતિયાને અનુસરતો કરવો). માટે (ત્રસપ્રાયોગ્યસ્થાનો) ત્રસ જીવોવડે બંધમાન સ્થાનો નિરન્તર (કેટલાં છે તે કહેવાં) તાત્પર્ય એ છે કે—ત્રસ જીવો વડે નિરન્તર^૧ બંધમાન અનુભાગસ્થાનો બધન્યથી એક બે વા ત્રણ અને ઉત્કૃષ્ટથી આવલિકાના અસંખ્યાતમાભાગ પ્રમાણુ છે. તે કેની રીતે બધુજ ? એમ બે પૂછતા હો તો કહીએ છીએ કે—ત્રસ જીવો અદ્ય છે, ને પુનઃ ત્રસ પ્રાયોગ્ય સ્થાનો અસંખ્ય છે, તેથી ત્રસ જીવો વડે સર્વ સ્થાનો અનુક્રમે નિરન્તર બંધમાનપણે પ્રાપ્ત થતાં નથી, પરંતુ ઉત્કૃષ્ટથી પણ આવલિકાના અસંખ્યાતમાભાગ માત્રજ બંધમાનપણે પ્રાપ્ત થાય છે. (ઇતિ નિરન્તરસ્થાન પ્રક્રમણા).

[illegible]

હવે નાનાભવકાલ પ્રરૂપણા કહે છે.

અહેગઠાણસ્મિ ઇત્યાદિ—અર્થાત્ અનેક ભવોવડે બંધ્યમાન એકેક અનુભાગસ્થાન કેટલા કાળ સુધી અવિરહિત પ્રાપ્ત થાય ? એ પ્રશ્ન થયે છતે ઉત્તર—(અપાય છે કે) અનેક ત્રસ ભવો ત્રસપ્રાયોગ્ય એકેક અનુભાગ બંધસ્થાનમાં બંધન્યથી ૧ સમય ને ઉત્કૃષ્ટથી પવફાલં=એટલોજ કાળ અર્થાત્ પૂર્વે કહ્યા પ્રમાણે આવલિકાના અસંખ્યાતમાભાગ જેટલા કાળ સુધી નિરન્તર બંધકપણે પ્રાપ્ત હોય છે. તદ્દનંતર અવશ્ય તે સ્થાન બંધશૂન્ય થાય છે એ ભાવાર્થ છે. અહિં તાત્પર્ય આ પ્રમાણે છે—એકેક ત્રસ પ્રાયોગ્યાનુભાગ બંધસ્થાન બીજા બીજા ત્રસભવોવડે નિરન્તર બંધ્યમાન હોય તો બંધન્યથી એક વા બે સમય સુધી, અને ઉત્કૃષ્ટથી આવલિકાના અસંખ્યાતમાભાગ જેટલા કાળ સુધી નિરન્તર બંધ્યમાનપણે હોય છે.

પર્ગિદ્રિયાનિષ્ઠં ઇતિ=સ્થાવર પ્રાયોગ્ય એકેક અનુભાગબંધ્ય સ્થાને નાનાવિધ એકેદ્રિયભવો નિત્ય અર્થાત્ બંધકપણે સર્વકાળ અવિરહિત પ્રાપ્ત થાય છે. તે એકેદ્રિય પ્રાયોગ્ય સ્થાન કહાચિત્ કાળે પણ બંધશૂન્ય થતું નથી અહિં પણ તાત્પર્ય એજ છે કે—સ્થાવર પ્રાયોગ્ય એકેક અનુભાગસ્થાન અન્ય અન્ય સ્થાવર ભવોવડે નિરન્તરપણે સદાકાળ બંધાતું રહે છે, પરંતુ કોઈ પણ કાળે બંધ શૂન્ય થતું નથી.

એ પ્રમાણે નાના ભવોની અપેક્ષાએ કાળ પ્રરૂપણા કરીને હવે વૃદ્ધિ પ્રરૂપણાનો પ્રસંગ હોવાથી તે કહેવાય છે. ત્યાં ૨-અનુયોગ છે તે આ પ્રમાણે ૧-અનંતરોપનિધા ૨ પરંપ્રરોપનિધા એ ભૂમાંથી પ્રથમ અનન્તરોપનિધા પ્રરૂપણા કહે છે.

શૂળ ગાંધા ૪૬ મી.

થોવા જહનનઠાળે, જા જવમઝ્ઝાં વિસેસઓઅહિયા
 ઇત્તો હીળા ડંકો—સગંતિજીવા અણંતરઓ ॥ ૪૬ ॥

ગાથાર્થ:—જઘન્યાનુભાગગન્ધસ્થાનમાં વર્તતા સર્વ જીવો તે અદ્ય છે, તેથી બીજા અનુભાગસ્થાનમાં વર્તતા જીવો વિશેષાધિક છે, તેથી પણ ત્રીજા અનુભાગસ્થાનમાં વર્તતા જીવો વિશેષાધિક છે, એ પ્રમાણે સર્વમધ્યઅષ્ટ સામયિકાનુભાગસ્થાન સુધી કહેવું. અહિંથી આગળ પુનઃ અનંતર અનંતરપણે (અનુક્રમે) વિશેષહીન વિશેષહીન કહેવાં તે પણ ત્યાં સુધી કે જ્યાં સુધી ઉત્કૃષ્ટ દ્વિસામયિકસ્થાન આવે.

ટીકાર્થ:—ગાથાર્થવત્ (ઇતિ અનંતરોપનિધા પ્રરૂપણા)

હવે (અનુભાગસ્થાનોમાં વર્તમાન જીવોની હાનિ વૃદ્ધિ) પરપરોપનિધાવૃદ્ધે કહે છે.

મૂળગાથા ૪૭ મી.

ગંતૂળ મસંસ્થેજે, લોગે દુગુણાણિ જાવ જવમંજ્ઞાં
પત્તો ય દુગુણહીણા, एवं उक्कोसगं जाव ॥ ४७ ॥

ગાથાર્થ:—અસંખ્યલોકપ્રમાણસ્થાનો વારવાર અતિક્રમતાં અનંતર અનંતરસ્થાનમાં આવતે યવમધ્ય સુધી દ્વિગુણ દ્વિગુણ જીવો થાય, અને ત્યાંથી આગળ ઉત્કૃષ્ટ અનુભાગસ્થાન સુધી યથોક્તસ્થાનાતિક્રમે દ્વિગુણહાનિ દ્વિગુણહાનિ પ્રાપ્ત થાય.

ટીકાર્થ:—જઘન્યાનુભાગસ્થાને જેટલા જીવો અન્ધકપણે

૧ આ હાનિવૃદ્ધિની પરિપાટી પ્રથમ અનુભાગસ્થાનથી પ્રારંભીતે કહી છે, પરંતુ બીજી રીતે યવમધ્ય અનુભાગસ્થાનથી પ્રારંભીતે પણ કહેવાય તે આ પ્રમાણે—યવમધ્યાનુભાગસ્થાનમાં, બધકપણે વર્તતા જીવોથી ઉભયપાર્શ્વે અસંખ્યલોકપ્રમાણસ્થાનો અતિક્રમીને જે અનંતરસ્થાન આવે તે સ્થાનમાં બધકપણે વર્તતા જીવો દ્વિગુણહીન હોય. એ પ્રમાણે વારંવાર ત્યાં સુધી કહેવું કે જ્યાં સુધી પૂર્વ પાર્શ્વે જઘન્યાનુભાગ સ્થાન પ્રાપ્ત થાય, ને ઉત્તર પાર્શ્વે સર્વોત્કૃષ્ટ અનુભાગસ્થાન પ્રાપ્ત થાય.

પ્રાપ્ત થાય, તેથી બંધન્યાનુભાગસ્થાનથી આરંભીને યાવત્ અસંખ્ય-
લોક પ્રમાણસ્થાનો અતિક્રમ્યે જે અનુભાગસ્થાન આવે તેમાં બંધક-
પણે વર્તતાં હોય? દ્વિગુણ જેટલે બમણા હોય છે. ત્યાંથી આગળ
પુનઃ પણ તેટલાં સ્થાનો અતિક્રમતાં અનંતર જે સ્થાન આવે તેમાં
બંધકપણે વર્તતાં હોયો દ્વિગુણ થાય. એ પ્રમાણે દ્વિગુણ વૃદ્ધિ ત્યાં
સુધી કહેવી કે જ્યાં સુધી યવનો મધ્યભાગ આવે. ત્યાંથી અસંખ્ય-
લોકપ્રમાણસ્થાનો અતિક્રમતાં જે સ્થાન આવે તેમાં યવમધ્યાનુ-
ભાગસ્થાન બંધક હોયોથી દ્વિગુણહીન હોયો હોય. ત્યાંથી આગળ
પુનઃ પણ તેટલાં સ્થાનો અતિક્રમતાં જે સ્થાન આવે તેમાં બંધકપણે
વર્તતાં હોયો દ્વિગુણહીન હોય છે, એ પ્રમાણે દ્વિગુણહીન ત્યાં સુધી
કહેવી કે જ્યાં સુધી સ્વસ્વપ્રાયોગ્ય સર્વોત્કૃષ્ટ અનુભાગસ્થાન આવે.

(હવે એ દ્વિગુણવૃદ્ધિહીનરૂપ અનુભાગસ્થાનો કેટલાં છે ? તે
કહે છે.)

મૂળ ગાથા ૪૮ મી.

નાણંતરાણિ આવલિય, અસંખભાગો તસેસુ ઇયરેસું
એગંતરા અસંખિય-ગુણાં ઠાણંતરાં તુ ॥ ૪૮ ॥

ગાથાર્થ:—ત્રસકાયલોમાં આવલિકાના, અસંખ્યાતમા
ભાગ પ્રમાણ (વૃદ્ધિ હાનિને અપાંતરાલે રહેલાં) અન્તરો પ્રાપ્ય-

૧ ટીકામા દ્વિગુણ વૃદ્ધા ભવંતિ એ પાઠમા વૃદ્ધા શબ્દ સાધિક વાચક
નથી. અર્થાત્ “ દ્વિગુણ અધિક ” એવો અર્થ કરવાને માટે વૃદ્ધા શબ્દ
નથી. પરંતુ પૂર્વસ્થાનાઅપેક્ષાએ “ દ્વિગુણ જેટલા અધિક ” એવો મૂલ્ય-
વવાને માટે છે.

૨ અહિં સ્વસ્વપ્રાયોગ્ય કહેવાથી એમ સંભવે છે કે યવમધ્યાનુ-
ભાગથી ઉત્તરવર્તિ અષ્ટસામયિકાદિ ૭ વિભાગના અન્તિમ અન્તિમ સ્થાનો
હશે.

માણુ છે, ને સ્થાવર જીવોમાં એક અન્તરથી (અન્તરવર્તિ સ્થાનોથી) અસંખ્યગુણ અન્તરો પ્રાપ્યમાણુ છે.

ટીકાર્થ:—જાણંતરાણિ=નાનાન્તરાણિ એટલે નાના પ્રકારનાં દ્વિગુણવૃદ્ધિ ને દ્વિગુણહાનિ એ બેના અન્તરાલરૂપ જે (અનુભાગ સ્થાનોનો સમુદાયરૂપ) અન્તરો તે ત્રસકાયજીવોમાં આવલિકાના અસંખ્યાતમાભાગ પ્રમાણુ પ્રાપ્યમાણુ હોય છે.^૧ અહિં પ્રશ્ન એ છે કે ત્રસજીવોવડે નિરંતર બંધ્યમાન સ્થાનોજ માત્ર આવલિકાના અસંખ્યાતમાભાગ પ્રમાણુ છે એમ ^૨પૂર્વે કહ્યું છે, તો ત્રસજીવોમાં આવલિકાના અસંખ્યાતમાભાગ પ્રમાણુ અન્તરો પ્રાપ્યમાણુ કેમ હોય ? પૂર્વોક્ત રીતીએ તો એક પણ અન્તરની પ્રાપ્તિ ત્રસજીવોમાં નહોય.^૩ અહિં ઉત્તર એજ છે કે—એમાં કોઈ વિરોધ નથી. કારણ કે પૂર્વે જે આવલિકાના અસંખ્યાતમાભાગ પ્રમાણુ સ્થાનોની પ્રાપ્તિ (ત્રસજીવોમાં) કહી તે નિરંતર બંધપણની અપેક્ષાએ કહી, ને અહિં તો (ત્રસજીવોને બંધયોગ્ય સ્થાનોની અપેક્ષા છે તેથી) જે કે આવલિકાના અસંખ્યાતમાભાગ પ્રમાણુ સ્થાનોથી બીજા સ્થાનો જે કે વર્તમાન સમયમાં બંધાતાં નથી, પરંતુ કોઈ કોઈ સમયે તે સ્થાનો ત્રસ જીવોમાં બંધાય છે, ને ઉત્કૃષ્ટપદે તેમાં

૧ એ દ્વિગુણ વૃદ્ધિ વા એ દ્વિગુણ હાનિનાં જે જે અન્તરાલ તે અન્તર કહેવાય છે. તે એકેક અન્તરમાં અસંખ્યલોકપ્રમાણુ અનુભાગસ્થાનો છે, તેવાં આવલિકાના અસંખ્યાતમાભાગ પ્રમાણુ અન્તરોમાં જેટલા અનુભાગસ્થાનો છે તે સર્વ ત્રસજીવપ્રાયોગ્ય છે. ઇતિભાવ:

૨ પૂર્વે એટલે ૪૫ મી ગાથામાં.

૩ અર્થાત્ ૪૫ મી ગાથાને અનુસારે ત્રસજીવોમાં અનુભાગસ્થાનની પ્રાપ્તિ ગણીએ તો એક પણ અન્તરની પ્રાપ્તિ ન હોય કારણ કે એક અન્તરમાં અનુભાગસ્થાનો તો અસંખ્યલોકપ્રમાણુ છે ને ૪૫, મી ગાથામાં તો ત્રસજીવમાં આવલિકાના અસંખ્યાતમાભાગપ્રમાણુજ અનુભાગસ્થાનો દર્શા છે માટે.

તેમાં જીવોનું વિશેષાધિકપણ હોય છે, માટે યથેક્તં પ્રમાણ અનુભાગ સ્થાનો (અંતરો) ની પ્રાપ્તિ ત્રસજીવોમાં વિરોધવાળી સંભવતી નથી.

તથા સ્થાવર જીવોમાં ત્રસકાય પ્રાયોગ્ય એક અંતરથી અસંખ્યેયગુણ નાનારૂપ અંતરો પ્રાપ્ત થાય છે. તાત્પર્ય એ છે કે— ત્રસકાયિક જીવોના બે દ્વિગુણવૃદ્ધિ અથવા બે દ્વિગુણહાનિના એક અંતરમાં જેટલાં અનુભાગ સ્થાનો છે તેથી અસંખ્યગુણ અંતરોની પ્રાપ્તિ સ્થાવરકાય જીવોમાં છે.

અહિં ત્રસજીવપ્રાયોગ્ય દ્વિગુણ વૃદ્ધિ હાનિનાં અંતરો સર્વથી અલ્પ છે, તેથી એક દ્વિગુણ વૃદ્ધિ વા હાનિના અંતરાલમાં રહેલાં અનુભાગસ્થાનો અસંખ્યગુણ છે, એ વિવક્ષા ત્રસપ્રાયોગ્ય કહી—સ્થાવર જીવો સંખ્યાધિ અનુભાગ સ્થાનની વિવક્ષા આ પ્રમાણે—બે દ્વિગુણ વૃદ્ધિ વા દ્વિગુણ હાનિના એક અંતરમાં રહેલાં અનુભાગસ્થાનો સર્વથી અલ્પ છે, ને તેથી દ્વિગુણ વૃદ્ધિ વા હાનિનાં અંતરો પુનઃ અસંખ્યગુણ છે.

(ઇતિ વૃદ્ધિ પ્રરૂપણા)

હવે યવમધ્ય પ્રરૂપણા કરાય છે તે આ પ્રમાણે—યવમધ્ય રૂપ અષ્ટસામયિક અનુભાગસ્થાનો શેષ સ્થાનોની અપેક્ષાએ અસંખ્યાતમાભાગ માત્ર છે, તથા યવમધ્યથી પૂર્વનાં સ્થાનો અલ્પ છે ને તેથી યવમધ્યથી ઉપરનાં સ્થાનો અસંખ્યગુણ છે. કહ્યું છે કે—

જવમઙ્ગે ઠાણાઈ, અસંસ્વયાગો ડ સેસઠાણાં
હેઠમ્મિ હોંતિ થોત્તા, ડ ગમ્મિ અસંસ્વગુણિયાણિ ॥ ૧ ॥

(પંચસંગ્રહે) ગતાર્થાં.

(ઇતિ યવમધ્ય પ્રરૂપણા)

હવે સ્પર્શના પ્રશ્નપણા કહે છે.

મૂળગાથા ૪૯-૫૦-૫૧ મી.

પ્રાસણકાલો તીણ, થોવો ઉક્કોસગે જહંને ઉ
હોઈ અસંખેજગુણો, ઉ કંડગે તત્તિઓ ચેવ ॥૪૯॥

જવમજ્જ કંડગોવરિ, હેટ્ટો જવમજ્જઓ અસંખગુણો
કમસો જવમજ્જુવરિ, કંડગહેટ્ટા ય તાવડો ॥૫૦॥

જવમજ્જુવરિ વિસેસો, કંડગહેટ્ટા ય સવ્વહિં ચેવ ॥
જીવપ્પાવહુ મેવં, અજ્જવસાણેસુ જાણેજ્ઞા ॥૫૧॥

ગાથાર્થ:—અતીતકાળમાં (એક જીવની અપેક્ષાએ) ઉત્કૃષ્ટ
(દ્વિસામસામયિક સ્થાનોમાં) સ્પર્શના કાળ સર્વથી અલ્પ છે, તેથી
જવમજ્જ (પૂર્વ ચતુ: સામયિક) સ્થાનોમાં સ્પર્શનાકાળ અસંખ્યગુણ
છે.તેથી કંડકમાં (એટલે ઉત્તર ચતુ: સામયિક) સ્થાનોમાં સ્પર્શના
કાળ નિશ્ચય લુપ્ત છે. ॥ ૪૯ ॥

તેથી યવમધ્ય (રૂપ અષ્ટ સામયિક) સ્થાનોમાં તથા કંડ-
કથી ઉપરનાં (ઉત્તર ત્રિસામયિક) સ્થાનોમાં તથા યવમધ્યથી
પૂર્વે (પૂર્વ સપ્તષટ્પચ સામયિક) સ્થાનોમાં અતુલ્યે સ્પર્શના
કાળ અસંખ્યગુણ છે. તેથી કંડકપૂર્વે રહેલાં ને યવમધ્યથી ઉત્તરનાં
(ઉત્તર સપ્તષટ્ પચસામયિક) સ્થાનોમાં સ્પર્શનાકાળ લુપ્ત છે.
॥ ૫૦ ॥

તેથી યવમધ્યોત્તરવર્તિ (સપ્ત સામયિકાદિ સર્વ) સ્થાનોમાં
સ્પર્શનાકાળ વિશેષાધિક, તેથી કંડક પૂર્વેનાં નિશ્ચય સર્વ (ઉત્તર
ત્રિસામયિકથી પૂર્વ ચતુ:સામયિક સુધીનાં) સ્થાનોમાં (એક જીવનો)

સ્પર્શનાકાળ વિશેષાધિક. એ પ્રમાણે અધ્યવસાયસ્થાનોમાં પણ
જીવોત્તર અદ્યપબહુત્વ જાણવું. ॥ ૫૧ ॥

ટીકાર્થ:—અતીતકાળમાં એક જીવનો ઉત્કૃષ્ટ એટલે દ્વિ
સામયિક અનુભાગસ્થાનોમાં સ્પર્શનાકાળ સર્વથી અદ્ય છે. અર્થાત્
અતીતકાળમાં પરિભ્રમણ કરતા એવા એક જીવે દ્વિસામયિકાનુભાગ
સ્થાનો અતિ અદ્યકાળ સુધી સ્પર્શ્યા છે. પુનઃ જઘન્ય એટલે પૂર્વ
અતુ:સામયિકાનુભાગસ્થાનો અતીતકાળમાં જે એક જીવે સ્પર્શ્યા
છે તેનો કાળ અસંખ્યાતગુણ છે. તેથી કંડકમાં એટલે ઉત્તરવર્તિ
અતુ:સામયિકાનુભાગસ્થાનોમાં એક જીવનો સ્પર્શનાકાળ તુલ્ય
અર્થાત્ પૂર્વ અતુ:સામયિકસ્થાન સ્પર્શનાકાળ જેટલો છે. તેથી
યવમધ્યમાં એટલે અષ્ટસામયિકાનુભાગસ્થાનોમાં સ્પર્શનાકાળ
અસંખ્યાગુણ છે. તેથી કંડકોત્તરવર્તિ એટલે ઉત્તર અતુ: સામયિક
સ્થાનોથી ઉપરનાં ત્રિસામયિકસ્થાનોમાં સ્પર્શનાકાળ અસંખ્યાગુણ
છે. તેથી યવમધ્યપૂર્વે પંચસામયિક, ષટ્સામયિક, ને સપ્ત સામયિક
સ્થાનોમાં સ્પર્શનાકાળ અસંખ્યાગુણ છે, ને પરસ્પર તુલ્ય છે.
તેથી અનુક્રમે યવમધ્યોત્તર કંડકથી એટલે ઉત્તરવર્તિ અતુ:
સામયિક સ્થાનોથી પૂર્વનાં પંચ, ષટ્, સપ્ત સામયિકસ્થાનોનો સ્પર્-
શનાકાળ પણ યવમધ્યપૂર્વવર્તિ પંચ, ષટ્, સપ્ત સામયિક સ્થાન
સ્પર્શનાકાળ જેટલો છે, તેથી યવમધ્યોત્તરવર્તિ દ્વિસામયિક પચ્ચ-
તનાં સર્વ સ્થાનોનો સ્પર્શનાકાળ વિશેષાધિક છે, તેથી કંડક પૂર્વનાં
એટલે ઉત્તરવર્તિ અતુ:સામયિક સ્થાનોથી જઘન્યઅતુ:સામયિક
સુધીનાં સર્વે સ્થાનોનો સ્પર્શનાકાળ વિશેષાધિક છે; તેથી પણ
સર્વ સ્થાનોનો સ્પર્શનાકાળ વિશેષાધિક છે. એ પ્રમાણે સ્પર્શના
પ્રરૂપણા કરીને હવે અદ્યપબહુત્વ પ્રરૂપણા કહે છે.

(ઇતિ સ્પર્શનાકાળ પ્રરૂપણા.)

જીવપ્પાવહુ ઇત્યાદિ—જેમ સ્પર્શનાકાળનું અદ્યપબહુત્વ કહ્યું

તેવી રીતે અનુભાગબન્ધસ્થાનના નિમિત્તભૂત અધ્યવસાયોમાં વર્તતા જીવોનું અદ્યપબદ્ધત્વ પણ કહેવું. તે આ પ્રમાણે—

દ્વિસામયિકાનુભાગબન્ધસ્થાનના નિમિત્તભૂત એવા ઉત્કૃષ્ટ અધ્યવસાયોમાં વર્તતા જીવો સર્વથી અદ્ય છે, તેથી જઘન્ય ચતુઃ સામયિકસ્થાનનિબન્ધનભૂત જઘન્ય અધ્યવસાયોમાં વર્તતા જીવો અસંખ્યગુણુ છે, અને ઉત્તરવર્તિ ચતુઃસામયિકસ્થાન નિબન્ધનરૂપ અધ્યવસાયોમાં વર્તતા જીવો પણ તેટલાજ છે. તેથી પણ અષ્ટ સામયિક નિબન્ધનભૂત અધ્યવસાયોમાં વર્તતા સર્વ જીવો અસંખ્યગુણુ છે. તેથી પણ પૂર્વના પંચ ષટ્ સપ્ત સામયિક નિબન્ધનભૂત અધ્યવસાયોમાં વર્તતા સર્વ જીવો અસંખ્યગુણુ છે. તથા ઉચરિતન પંચ ષટ્ સપ્ત સામયિક નિબન્ધનભૂત અધ્યવસાયોમાં જીવો પણ તેટલાજ છે, તેથી પણ ચવમધ્યોત્તરવર્તિ સર્વસ્થાનનિબન્ધન ભૂત અધ્યવસાયોમાં વર્તતા સર્વ જીવો વિશેષાધિક, તેથી પણ ઉત્તરવર્તિ ચતુઃસામયિકથી જઘન્યચતુઃસામયિક પર્યંત સર્વસ્થાનના નિબન્ધન ભૂત અધ્યવસાયોમાં વર્તતા સર્વ જીવો વિશેષાધિક છે, ને તેથી પણ સર્વ અનુભાગસ્થાનનિબન્ધનભૂત અધ્યવસાયોમાં વર્તતા સર્વ જીવો વિશેષાધિક છે (ઇતિ જીવાદ્ય બદ્ધત્વ).

એ પ્રમાણે અનુભાગબન્ધસ્થાનોમાં અને તેના હેતુભૂત એવા અધ્યવસાયોમાં જે રીતે જીવો વર્તે છે તે રીતે પ્રજ્વળ કરીને હવે અનેક જીવોની અંપેક્ષાએ એકેક સ્થિતિસ્થાનાધ્યવસાયમાં કેટલાં કેટલાં અનુભાગબન્ધાધ્યવસાયોની પ્રાપ્તિ હોય તેનું નિરૂપણ કરવાને અર્થે કહે છે.

મૂળ ગાથા પર મી.

एकैकस्मिन् कसोयोदयस्मि लोका असंख्या ह्येति
 तिङ्बन्धद्वानेषु वि, अज्झवसाणाण ठाणाणि ॥५२॥

ગાથાર્થ:—સ્થિતિસ્થાન નિબંધનભૂત એકેક કષાયોદયમાં અસંખ્યલોકપ્રમાણુ અધ્યવસાયસ્થાનો છે, ને સર્વ સ્થિતિબંધ સ્થાનોમાં પણ પ્રત્યેકે અસંખ્યલોકપ્રમાણુ અધ્યવસાયસ્થાનો છે.

ટીકાર્થ:—નાના જીવોની અપેક્ષાએ સ્થિતિસ્થાનના કારણ-ભૂત એકેક કષાયોદયમાં કૃષ્ણાદિલેશ્યા પરિણામ વિશેષ રૂપ (“ કષાયોદય સંહિત જે કૃષ્ણાદિલેશ્યારૂપ પરિણામ વિશેષ તેજ અનુભાગ-બંધમાં હેતુભૂત છે ” ઇતિ વચનાત્) અનુભાગબંધાધ્યવસાય સ્થાનો અસંખ્ય લોકપ્રમાણુ છે. તથા જઘન્ય સ્થિતિથી પ્રારંભીને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ સુધીના જેટલા સમયો તેટલાં સ્થિતિસ્થાનો છે. તે આ પ્રમાણે—સર્વ જઘન્ય સ્થિતિ એ પ્રથમ સ્થિતિસ્થાન, તેથી એક સમય અધિક સ્થિતિ તે બીજું સ્થિતિસ્થાન, તેથી એક સમ-યાધિક સ્થિતિ તે ત્રીજું સ્થિતિસ્થાન. એ પ્રમાણે એકેક સમયની વૃદ્ધિ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ સુધી કહેવી, ને એ રીતે અસંખ્ય સ્થિતિસ્થાનો થાય છે, તે અસંખ્યેયસ્થિતિબંધસ્થાનોમાંના પ્રત્યેક સ્થિતિ બંધસ્થાને તીવ્રતીવ્રતર મન્દમન્દતરાદિ કષાયોદયરૂપ અધ્યવસાય સ્થાનો અસંખ્યલોકાકાશપ્રદેશપ્રમાણુ છે.

(એ પ્રમાણે પ્રત્યેક સ્થિતિબંધસ્થાને અધ્યવસાયસ્થાનો કહીને) હવે એ અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનોની વૃદ્ધિમાર્ગોણા કહેવાય છે તે બે પ્રકારે—૧ અનન્તરોપનિધાવૃદ્ધિ ને—૨ જી પરંપરોપનિધા વૃદ્ધિ ત્યાં પ્રથમ અનન્તરોપનિધાની રીતીએ વૃદ્ધિમાર્ગોણા કરતાં આ પ્રમાણે કહે છે.

મૂળ ગાથા ૫૩ મી.

થોવાણિ કસાઉદયે, અજ્ઞવસાણાણિ સવ્વહરમ્મિ
વિંઝ્યાઙ્ગ વિસેસહિયા-ણિ જાવ ઉક્કોસગં ઠાણં ॥૫૩॥

ગાથાર્થ:—સવ્વહરમ્મિ=સર્વ જઘન્ય કષાયોદયમાં એટલે

સ્થિતિબન્ધ હેતુમાં કૃષ્ણાદિલેશ્યા પરિણામરૂપ અનુભાગબન્ધાધ્યવ-
સાયસ્થાનો અદ્ય છે, તેથી દ્વિતીયાદિ સ્થિતિબન્ધ હેતુભૂત કષાયો
દ્યૌમાં અનુક્રમે વિશેષાધિક અધ્યવસાયસ્થાનો ત્યાં સુધી કહેવાં કે
જ્યાં સુધી ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિબન્ધસ્થાન પ્રાપ્ત થાય. અર્થાત્ દ્વિતીય
કષાયોદયમાં વિશેષાધિક, તેથી તૃતીય કષાયોદયમાં વિશેષાધિક,
તેથી પશુ ચતુર્થ કષાયોદયમાં વિશેષાધિક, એવી રીતે ત્યાં સુધી
કહેવું કે જ્યાં સુધી ઉત્કૃષ્ટકષાયોદયરૂપ સ્થિતિબન્ધાધ્યવસાય
સ્થાન આવે.

ટીકાર્થ:—આથાર્થવત (ધૃતિ અનન્તરોપનિધા વૃદ્ધિમાર્ગેણ)
હવે પરંપરોપનિધાએ વૃદ્ધિમાર્ગેણ કહે છે. તે આ પ્રમાણે—

મૂળ ગાથા ૫૪ મી.

ગંતૂળમસંસ્થેજ્ઞે, લોગે દુગુણાણિ જાવ ઉક્લોસં
આવલિઅસંસ્થમાગો, નાનાગુણવુદ્ધિઠાણાણિ ॥૫૪॥

ગાથાર્થ:—પ્રથમ કષાયોદયથી પ્રારંભીને અસંખ્યલોકો
પ્રમાણ અતિક્રમતાંજ અનંતર કષાયોદય આવે તેમાં અનુભાગ
અધ્યવસાયસ્થાનો દ્વિગુણ હોય, એ પ્રમાણે ઉત્કૃષ્ટકષાયોદય આવે
ત્યાં સુધી કહેવું, ને એ પરંપરોપનિધામાં જે નાના ગુણવૃદ્ધિ અને
નાના ગુણહાનિ તે આવલિકાના અસંખ્યાતમાભાગપ્રમાણ છે.

ટીકાર્થ:—જઘન્યકષાયોદયથી પ્રારંભીને અસંખ્યલોકોકાશ
પ્રદેશપ્રમાણ કષાયોદયસ્થાનોને અતિક્રમીને આગળ જે સ્થિતિ
બન્ધાધ્યવસાયસ્થાન આવે તેમાં જઘન્યસ્થિતિબન્ધપ્રાયોગ્ય
અનુભાગાધ્યવસાયોથી દ્વિગુણ અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનો હોય છે.
પુનઃ પણ ત્યાંથી યથોક્તપ્રમાણ સ્થિતિબન્ધાધ્યવસાયસ્થાનો
ઉદ્ધંધીને આગળના સ્થિતિબન્ધાધ્યવસાયસ્થાનમાં દ્વિગુણ અનુ-
ભાગાધ્યવસાયો હોય. એ પ્રમાણે વારંવાર ત્યાં સુધી કહેવું કે જ્યાં

સુધી ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિગન્ધાધ્યવસાયસ્થાન પ્રાપ્ત થાય. પુનઃ અન્તરે અન્તરે જે નાના પ્રકારનાં ક્ષિણુ વૃદ્ધિ અને હાનિનાં સ્થાનો છે તે કેટલાં છે? જોમં જે પૂછતા હો તો કહીએ. છીએ કે—આવલિકાના અંશજ્યોતમાલાગે જેટલા સમય છે તેટલાં ક્ષિણુ વૃદ્ધિ હાનિ સ્થાનો છે.

(હવે પૂર્વોક્ત વૃદ્ધિપ્રરૂપણાતુ પ્રકૃતિઓમાં અવતરણ કરે છે.)

મૂળ ગાથા ૫૫ મી.

સવાસુમપગદ્ગણં સુમપગદ્ગણં વિવજ્જયં જાણ-
ઠિદ્ધંબદ્ધાણેસુ વિ આડગવજ્જાણ પગદ્ગણં ॥૫૫॥

ગાથાર્થ:—પૂર્વોક્ત વૃદ્ધિ પ્રરૂપણા અશુભ પ્રકૃતિઓની અપે-
ક્ષાએ કહી છે અને શુભ પ્રકૃતિઓની વૃદ્ધિપ્રરૂપણા એથી વિપરીત
રીતે જાણવી તથા આચુ સિવાયની શુભાશુભ પ્રકૃતિઓના સ્થિતિ-
ગન્ધસ્થાનોમાં પણ વૃદ્ધિપ્રરૂપણા કષાયોદયવત જાણવી.

ટીકાર્થ:—૫ જ્ઞાનાવરણ-૫ દર્શનાવરણ-૧ અશાતા-૧ મિ-
થ્યાત્વ-૧૬ કષાય, -૬ નોકષાય, -૧ નકોચુ, -૫ એદ્રિય જાતિવિના
૪ જાતિ-૫ અન્તિમ સંસ્થાન ૫ચક-૫ અન્તિમ સંઘાયણ ૫ચક-
૧ કૃણુવર્ણ-૧ નીલવર્ણ-૧ દુર્લભિગન્ધ-૧ તિકતરસ-૧ કટુરસ-૪
કંકર્શ, ગુરુ, રૂક્ષ, શીત, સ્પર્શ-૨ નકંદ્રિક-૨ તિર્યગ્દ્રિક-૧
કુમ્ભગતિ-૧ ઉપઘાત-૧૦ સ્થાવરદશક-૧ નીચગોત્ર-૫ અન્તરાય એ
૮૭ અશુભ પ્રકૃતિઓમાં અનુભાગગન્ધાધ્યવસાયસ્થાનોની વૃદ્ધિ-
માર્ગણા પૂર્વોક્ત રીતે જાણવી.

તથા—હ્રુમદગદ્ગણ ઇત્યાદિ=શાતા-નરાચુ-તિર્યગાચુ-દેવાચુ-
દેવગતિ-મનુષ્યગતિ-પન્થેદ્રિયજાતિ-૫ શરીર-૫ સંઘાતમ-૧૫
અન્ધમ-સમચતુરસ-૩ ઉપાંગ-૧૬૧ લનારાચ-૧૧ શુભવર્ણાદિ-

દેવાનુપૂર્વી-નરાનુપૂર્વી-પરાઘાત-અગુરુલઘુ-ઉદાસ-આતપ-ઉદ્યાત
સુખગતિ-૧૦ ત્રસદશક-નિર્મોલ-જન-ઉચ્ચગોત્ર એ ૬૬ પ્રકૃતિ,
ઓમાં અનુભાગબન્ધાધ્યવસાયસ્થાનોની વૃદ્ધિ માર્ગેણા વિપરીત
રીતે બાજુવી તે આ પ્રમાણે—

સર્વોત્કૃષ્ટકષાયોદયે અનુભાગબન્ધાધ્યવસાયસ્થાનો સર્વથી
અલ્પ છે. તેથી ઉપાન્ત્ય કષાયોદયમાં વિશેષાધિક અનુભાગબન્ધાધ્ય-
વસાયો છે, તેથી તૃતિયાંતિમકષાયોદયમાં અનુભાગાધ્યવસાયો વિશે-
ષાધિક છે. તેથી અતુરાંતિમ કષાયોદયમાં અનુભાગાધ્યવસાયો વિશે-
ષાધિક છે. એ પ્રમાણે સર્વજઘન્ય કષાયોદયસ્થાન સુધી કહેવું.
(ઇતિ શુભપ્રકૃત્યનન્તરોપનિધાવૃદ્ધિ.)

હવે શુભ પ્રકૃતિમાં અનુભાગાધ્યવસાયોની પરંપરોપનિધાની
રીતીએ વૃદ્ધિ પ્રરૂપણા કહેવાય છે તે આ પ્રમાણે—

ઉત્કૃષ્ટ કષાયોદયસ્થાનથી પ્રારંભીને અસંખ્યલોકપ્રમાણ
પૂર્વવર્તિ કષાયોદયસ્થાનોને અતિક્રમીને જે અનંતર કષાયોદય
સ્થાન આવે તેમાં અનુભાગબન્ધાધ્યવસાયસ્થાનો, ઉત્કૃષ્ટકષાયોદય
સ્થાન સંબંધિ અનુભાગબન્ધાધ્યવસાયસ્થાનોથી દ્વિગુણ થાય.
ત્યાંથી આગળ પુનઃ પણ તેટલાંજ કષાયોદયસ્થાનો અતિક્રમતાં જે
અનંતર કષાયોદય સ્થાન આવે તેમાં અનુભાગ બન્ધાધ્યવસાય
સ્થાનો દ્વિગુણ થાય. એ પ્રમાણે વારંવાર ત્યાં સુધી કહેવું કે જ્યાં
સુધી જઘન્ય કષાયોદયસ્થાન આવે. પુનઃ આંતરે આંતરે જે નાના
પ્રકારનાં દ્વિગુણ વૃદ્ધિ હાનિનાં સ્થાનો તે પણ આવલોકાના અસં-
ખ્યાતમાભાગે જેટલા સમય તેટલા પ્રમાણનાં છે. એમાં શુભ તથા
અશુભ પ્રકૃતિનાં આવલોકાના અસંખ્યાતમાભાગના સમયપ્રમાણ
જે અન્તરાન્તરવર્તિ દ્વિગુણવૃદ્ધિસ્થાનો તે અલ્પ છે, ને તેથી એક
દ્વિગુણ વૃદ્ધિને અન્તરે રહેલાં કષાયોદયસ્થાનો અસંખ્યગુણ છે.

(ઇતિ સ્થિતિ બન્ધાધ્યવસાયોમાં અનુભાગબન્ધાધ્યવસાય
પ્રરૂપણા.)

હવે સ્થિતિબંધસ્થાનોમાં અનુભાગબંધની પ્રરૂપણા કરાય છે, તે આ પ્રમાણે—

આયુ સિવાયની 'સર્વ' પ્રકૃતિઓના સ્થિતિબંધસ્થાનોમાં (કષાયોદયમાં અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનવત્) અનુભાગબંધસ્થાન કહેવાં તે આ પ્રમાણે—ત્યાં પૂર્વોક્ત આયુ સિવાયની સર્વ અશુભ પ્રકૃતિઓની જઘન્ય સ્થિતિમાં અનુભાગબંધસ્થાનો અસંખ્યલોક પ્રમાણ છે તે સર્વથી અદ્ય છે. તેથી દ્વિતીય સ્થિતિબંધમાં અનુભાગબંધસ્થાનો વિશેષાધિક છે, તેથી તૃતીય સ્થિતિબંધમાં અનુભાગબંધસ્થાનો વિશેષાધિક છે. એ રીતે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિબંધ સુધી કહેવું—તથા પૂર્વોક્ત આયુ સિવાયની શુભ પ્રકૃતિઓની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિમાં અનુભાગબંધસ્થાનો અસંખ્યલોક પ્રમાણ છે, તેથી ઉપાંત્ય સ્થિતિબંધમાં અનુભાગસ્થાનો વિશેષાધિક છે, તેથી દ્વિસમયોન સ્થિતિબંધમાં અનુભાગસ્થાનો વિશેષાધિક છે, તેથી પશ્ચિમસમયોન સ્થિતિબંધમાં અનુભાગસ્થાનો વિશેષાધિક છે, એ પ્રમાણે સર્વ જઘન્યસ્થિતિ સુધી કહેવું.

એ પ્રમાણે અનન્તરોપનિધા વૃદ્ધિપ્રરૂપણા કરીને હવે પરપરોપનિધા વૃદ્ધિપ્રરૂપણા કરે છે.

મૂળ ગાથા ૫૬ મી.

પહ્લાઽસંખ્યભાગં, ગંતું દુગુણાણિ આડગાણં તુ
થોવાણિ પદસબન્ધે ઠિઙ્યાઙ્ અસંખ્યગુણિયાણિ ॥૫૬॥

ગાથાર્થઃ—પદ્યોપમના અસંખ્યાતમાભાગ પ્રમાણ સ્થિતિબંધસ્થાનોને અતિક્રમતાં અનંતર જે જે સ્થિતિબંધસ્થાન આવે તેમાં દિગુણ દિગુણ અનુભાગસ્થાનો થાય. તથા આયુષ્યના પ્રથમ સ્થિતિબંધમાં અનુભાગસ્થાનો અદ્ય હોય ને. તદનંતર દ્વિતીયાદિ સ્થિતિસ્થાનોમાં અસંખ્યગુણ અસંખ્યગુણ અનુભાગસ્થાનો હોય.

ટીકાર્થ:—પૂર્વોક્ત આયુષ્ય સિવાયની અશુભ પ્રકૃતિઓના જન્ય સ્થિતિબન્ધથી પ્રારંભીને પલ્લોપમના અસંખ્યાતમાભાગ પ્રમાણુ સ્થિતિસ્થાનોને અતિક્રમતાં જે અનંતર સ્થિતિસ્થાન આવે તેમાં અનુભાગબન્ધસ્થાનો પ્રથમસ્થિતિબન્ધગતાનુભાગસ્થાનોથી દ્વિગુણુ થાય. ત્યાંથી આગળ પુનઃ પણ તેટલાં સ્થાનો અતિક્રમીને આગળના સ્થિતિસ્થાનમાં અનુભાગસ્થાનો દ્વિગુણુ થાય. એ રીતે વારંવાર ત્યાં સુધી કહેવું કે જ્યાં સુધી ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિસ્થાન આવે.

તથા પૂર્વોક્ત આયુષ્ય સિવાયની શુભ પ્રકૃતિઓના ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિસ્થાનથી પ્રારંભીને પશ્ચાત્ પલ્લોપમના અસંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણુ સ્થિતિસ્થાનોને ઉલ્લંઘીને જે અનંતર સ્થિતિસ્થાન આવે તેમાં અનુભાગસ્થાનો ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિસ્થાનુભાગસ્થાનોથી દ્વિગુણુ થાય. પુનઃ ત્યાંથી પણ પશ્ચાત્ પલ્લોપમાસંખ્યતમભાગ પ્રમાણુ સ્થિતિસ્થાનોને ઉલ્લંઘીને અનંતર સ્થિતિસ્થાનમાં અનુભાગ સ્થાનો દ્વિગુણુ થાય. એ રીતે વારંવાર ત્યાં સુધી કહેવું કે જ્યાં સુધી જન્ય સ્થિતિસ્થાન આવે. એ શુભ તથા અશુભ પ્રકૃતિઓનાં દ્વિગુણુ વૃદ્ધિસ્થાનો આવલિકાના અસંખ્યાતમા ભાગના સમયરાશિ પ્રમાણુ થાય.

તથા દ્વિગુણુ વૃદ્ધિસ્થાનો સર્વથી અલ્પ છે, કારણ કે આવલિકાના અસંખ્યાતમા ભાગના સમય પ્રમાણુ માત્ર છે, તેથી દ્વિગુણુ વૃદ્ધિના એક અન્તરાલમાં સ્થિતિસ્થાનો અસંખ્યગુણુ છે, કારણ કે પલ્લોપમના અસંખ્યાતમા ભાગના સમયરાશિ પ્રમાણુ એક અન્તરાલમાં સ્થિતિસ્થાનો છે.

તથા આરે પણ આયુષ્યની સર્વજન્યસ્થિતિમાં અનુભાગસ્થાનો અલ્પ છે, તેથી એકસમયાધિક સ્થિતિબન્ધમાં અનુભાગસ્થાનો અસંખ્યગુણુ છે, તેથી પણ દ્વિસમયાધિક સ્થિતિબન્ધમાં અનુભાગબન્ધસ્થાનો અસંખ્યગુણુ છે, એ પ્રમાણુ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિબન્ધ સુધી કહેવું.

હવે અનુભાગ બન્ધસ્થાનોની તીવ્રમંદતા જાણવાને અર્થે અનુભાગબન્ધાધ્યવસાયસ્થાનોની અનુકૃષ્ટિ કહેવાની ઇચ્છાવાળા આચાર્યશ્રી આ પ્રમાણે કહે છે.

મૂળ ગાથા ૫૭-૫૮ મી.

ઘાઈણ મસુભવન્ન ર-સ ગંધ ફાસે જહન્નઠિઙ્ઘંધે
જાણજ્ઞવસાણાઈ, તદેગદેસો ય અન્નાણિ ॥૫૭॥
પંહ્લાસંચિંચમાંગો, જાંવેં વિઙ્ઘંયસ્સ હોઙ્ઘ વિઙ્ઘંયમ્મિ
આ ઉક્કંસ્સાં એવે, ઉવંઘાણ વાં વિ અણુકઢ્ઠિ ॥૫૮॥

ગાથાર્થ:—ઘાતિની પ્રકૃતિઓ, તથા અશુભવર્ણુ ગંધ રસ સ્પર્શ એ ૫૪ પ્રકૃતિઓના જઘન્ય સ્થિતિબન્ધમાં જે અનુભાગ બન્ધાધ્યવસાયસ્થાનો છે તેનો એકે દેશ અને અન્ય પણ અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનો દ્વિતીય સ્થિતિબન્ધમાં જાણવાં. ૫૭.

એ પ્રમાણે પ્રથમ સ્થિતિબન્ધની અનુકૃષ્ટિ પદ્યોપમા સંખ્યે-ભાગ પ્રમાણ સ્થિતિસ્થાનો વ્યતિક્રાન્ત થયે સમાપ્ત થાય, ને દ્વિતીય સ્થિતિબન્ધની અનુકૃષ્ટિ, પ્રથમ સ્થિતિની અનુકૃષ્ટિ જ્યાં સમાપ્ત થઈ છે ત્યાંથી અનંતર યીજ સ્થિતિબન્ધે સંપૂર્ણ થાય. એ પ્રમાણે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિબન્ધ સુધી કહેવું, તથા ઉપધાતમાં પણ એ ઘાતિની પ્રકૃતિ પ્રમાણે અનુકૃષ્ટિ કહેવી.

ટીકાર્થ:—અહિં સ્થિતિની વૃદ્ધિમાં જે અનુકૃષ્ટિ કહેવાયે તે પ્રાયઃ અન્ધિ દેશે વર્તતા અભવ્ય જીવના જઘન્ય સ્થિતિ બન્ધથી પ્રારંભીને કહેવી.

શાતાવેહનીય-મનુષ્યદ્વિક-દેવદ્વિક-તિર્યગ્દ્વિક-પન્થેદ્રિય જા-

૧ કંઈક પ્રકૃતિઓની અનુકૃષ્ટિ અભવ્યના જઘન્યસ્થિતિબન્ધથી અર્વાંક (હીનતર સ્થિતિબન્ધથી) પ્રારંભાય છે, માટે પ્રાયઃ શબ્દ રાખ્યો છે.

તિ-ત્રસ-ખાદર-પર્થાત-પ્રત્યેક-સમયતુરસ્ત્ર-વજ્રર્ષભનારાય-સુખ-
ગતિ-સ્થિર-શુભ-સૌભાગ્ય-સુસ્વર-આદેય-યશ-ઉચ્ચગોત્ર-એ પ્રકૃ-
તિઓના પણ અભવ્યપ્રાયોગ્ય જઘન્ય સ્થિતિબન્ધાદિક અનુસરવા.
ત્યાં ૫ જ્ઞાનાવરણ-૯ દર્શનાવરણ-૧ મિથ્યાત્વ-૧૬ કષાય-૯ નોક-
પાય-૫ અન્તરાય-એ ૪૫ ઘાતિકર્મની તથા અશુભવર્ણ-૨૨સ-
ગન્ધ ને સ્પર્શની (ગાથામાં ફાસે એ સપ્તમી વિભક્તિના પ્રયોગમાં
છે પરંતુ અર્થમાં ૫૭ી ગ્રહણ કરવી) એટલે કૃષ્ણ-નીલ-હરભિગન્ધ-
ત્રિકત-કટુક-શુર-કર્કશ-રૂક્ષ ને શીત એ ૯ અશુભવર્ણાદિ મળી
૫૪ પ્રકૃતિઓના જઘન્ય સ્થિતિ બન્ધમાં જે અનુભાગ બન્ધાધ્ય-
વસાયસ્થાનો છે તેનો એક દેશ ભાગ તથા બીજાં અનુભાગાધ્ય-
વસાયસ્થાનો પણ દ્વિતીય સ્થિતિબન્ધને વિષે પ્રાપ્ત થાય છે. એમાં
તાત્પર્ય આ પ્રમાણે છે- (એ ૫૪ પ્રકૃતિના) જઘન્ય સ્થિતિબન્ધના
પ્રારંભમાં જે અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનો છે, તેમાંનો એક અસંખ્યા-
તમો ભાગ વર્ણને શેષ સર્વે પણ અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનો દ્વિતીય
સ્થિતિબન્ધના પ્રારંભમાં પ્રાપ્ત થાય છે, અને તે સિવાય બીજાં
પણ અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનો પ્રાપ્ત થાય છે. તથા દ્વિતીય સ્થિતિ-
બન્ધ પ્રારંભે જે અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનો છે તેનો અસંખ્યાતમો
ભાગવર્ણને શેષ સર્વે પણ અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનો તથા બીજાં
પણ અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનો તૃતીય સ્થિતિબન્ધમાં વર્તે છે.

તૃતીય સ્થિતિબન્ધમાં જે અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનો છે તેના
એક અસંખ્યાતમાભાગ સિવાયનાં સર્વ અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનો ને
બીજાં પણ અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનો ચતુર્થ સ્થિતિબન્ધમાં હોય
છે. એ પ્રમાણે ત્યાં સુધી કહેવું કે જ્યાં સુધી પદ્યોપમના અસં-
ખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણ સ્થિતિઓ વ્યતિક્રાન્ત થાય. અહિં જઘન્ય
સ્થિતિબન્ધ સંબંધી અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનોની અનુકૃષ્ટિ સમાપ્ત

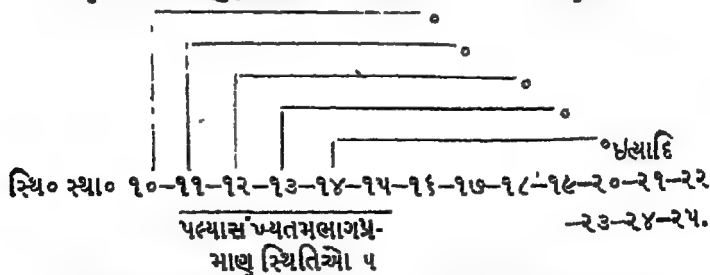
૧ પ્રથમ સ્થિતિબન્ધગત સર્વ અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનોમાંનું કાંઈ
પણ અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાન ન હોય, પરંતુ તેથી વ્યતિક્રાન્ત બીજાં
અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાન હોય.

થાય છે, તેથી અનંતર ણીજ સ્થિતિબંધમાં દ્વિતીય સ્થિતિ સંબંધિ અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનોની અનુકૃષ્ટિ સમાપ્ત થાય છે. તેથીજ કહે છે કે વિદ્યસસ હોદ્દ વિદ્યસ્મિ એટલે દ્વિતીય સ્થિતિબંધ સંબંધિ અનુભાગાધ્યવસાયોની અનુકૃષ્ટિ, ત્યાંથી દ્વિતીય સ્થિતિબંધે એટલે પ્રથમ સ્થિતિ સંબંધી અનુભાગાધ્યવસાયોની અનુકૃષ્ટિ જે સ્થિતિબંધે સમાપ્ત થઈ છે તે સ્થિતિબંધથી ણીજ અનંતર સ્થિતિબંધમાં સમાપ્ત થાય. તથા તૃતીય સ્થિતિબંધ સંબંધિ અનુભાગાધ્યવસાય સ્થાનોની અનુકૃષ્ટિ તેથી અનંતર તૃતીયસ્થિતિબંધે સમાપ્ત થાય. એ પ્રમાણે ત્યાં સુધી કહેવું કે જ્યાં સુધી આપ આપણી ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ આવે. તેજ વાત કહે છે કે આઠક્લસા एवं અર્થાત્ એ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિબંધ સુધી જાણવું.

તથા ઉપઘાત નામકર્મમાં પણ તે પ્રમાણેજ અનુકૃષ્ટિ કહેવી કે જે પ્રમાણે ઘાતિપ્રકૃતિઓની કહી. 'અનુકૃષ્ટિ એટલે અનુકર્ષણ અથવા અનુવર્તન એ ત્રણે એકાર્થવાચક શબ્દો છે.

૧ અનુકૃષ્ટિ એટલે અનુ=પશ્ચાત્થી કૃષ્ટિ=કર્પવું, ખેંચવું અર્થાત્ પાશ્ચાત્યસ્થિતિબંધગત અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનોને આગળ આગળના સ્થિતિબંધમાં ખેંચવા, પ્રરૂપવા.

પ્રકૃતિઓમા અનુકૃષ્ટિની સમાપ્ત સ્થાપના આ પ્રમાણે.

આ અનુકૃષ્ટિની સ્થાપનાઓનું વિશેષ સ્વરૂપ મત્કૃત સ્થાપનાનુસારે સમજવું. આ સ્થાપનામાં ૧૦-સમયાત્મક અભ. પ્રાયો. જંધ. સ્થિતિસ્થાન છે. ૧૧ સમયાત્મક દ્વિતીય સ્થિતિસ્થાન છે. ઇત્યાદિ. તથા ૧૦ સમયાત્મક પ્રથમ સ્થિતિસ્થાનથી ઉઠેલી લીટી રૂપ અનુકૃષ્ટિ ૧૬ સમયાત્મક સ્થિતિસ્થાન સુધી આવીને બિંદુરૂપે સમાપ્ત થઈ ગઈ જાણવી. ઇતિ સર્વત્ર.

મૂળ ગાથા ૫૯-૬૦ મી.

પરધા ઉજો ઉસ્સા-સાયવ ધ્રુવનામ તણુ ઉવંગાળં
પહિલોમા સાયસ્સુ, ઉક્કોસે જાણિ સમઝણે॥૫૯॥
તાણિ ય અન્નાણેવં, ઠિહ્વંધો જા જહ્નગમસાણ
હેટ્ટુ જોયસમેવં, પરિત્તમાણીણ ઉ સુમાણં ॥૬૦॥

ગાથાર્થ:—પરાધાત, ઉદ્યોત, ઉચ્છવાસ, આતપ, નામની ધ્રુવ પ્રકૃતિ ૧૩, તથા ૫ શરીર, ૩ ઉપાંગ, ૧૫ બન્ધન, ૫ સંઘાતન એ ૪૫ પ્રકૃતિઓની અનુકૃષ્ટિ પ્રતિલોભ એટલે પશ્ચાત્તુપૂર્વીએ કહેવી, તથા શાતાવેદનીયની અનુકૃષ્ટિ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિથી પાશ્ચાત્ય સ્થિતિઓમાં “તે સર્વ અને અન્ય અનુભાગાધ્યં સ્થાનો ” એ પ્રમાણે કહેવી ૫૯

એ પ્રમાણે અશાતાના બધન્ય સ્થિતિબન્ધ સુધી “ તે સર્વ અને અન્ય ” (એ પ્રમાણે શાતાની અનુકૃષ્ટિ) કહીને તેથી પૂર્વ (પાશ્ચાત્ય) સ્થિતિઓમાં ઉદ્યોતવત્ (શાતાની) અનુકૃષ્ટિ કહેવી. તથા એ શાતાની અનુકૃષ્ટિને અનુરૂપ (=તુલ્ય) સર્વ પરાવર્તમાન શુભ અનુકૃષ્ટિ કહેવી. ૬૦

ટીકાર્થ:—પરાધાત, ઉદ્યોત, ઉચ્છવાસ, આતપ તથા શુભ વર્ણાદિ ૧૧, અશુરલંબુ, ને નિર્માણ, એ ૧૩ નામકર્મની ધ્રુવપ્રકૃતિ, તથા ગાથામાં તનુ માત્ર કહેવાથી પણ શરીર, સંઘાતન, ને બન્ધન ગ્રહણ કરતાં ૫ શરીર, ૫ સંઘાતન, ૧૫ બન્ધન, ૩ ઉપાંગ એ ૪૫ પ્રકૃતિઓની અનુકૃષ્ટિ પશ્ચાત્તુપૂર્વીએ કહેવી. તે આ પ્રમાણે—

એ ૪૫ પ્રકૃતિના ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિબન્ધે જે અનુભાગાધ્યવસાય સ્થાનો છે તેના એક અસંખ્યાતમો ભાગવર્ણને શેષ સર્વ અને બીજાં પણ અનુભાગાધ્યવસાય સ્થાનો એક સમયેન ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ-બન્ધમાં (ઉપાન્ત્ય સ્થિતિબન્ધે) પ્રાપ્ત થાય છે, ઉપાન્ત્ય સ્થિતિ-બન્ધે જે અનુભાગાધ્યવસાય સ્થાનો છે તેના એક અસંખ્યાતમાં

ભાગ સિવાયનાં સર્વ અને બીજાં પણ અનુભાગાધ્યવસાય સ્થાનો તૃતિયાન્તિમ સ્થિતિબન્ધમાં પ્રાપ્ત થાય છે. એ રીતે ત્યાંસુધી કહેવું કે જ્યાં સુધી પદ્યોપમાના અસંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણ સ્થિતિઓ પશ્ચાત્તુપૂર્વીએ વ્યતિક્રાન્ત થાય. ^૧અહીં ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિબન્ધ સંબંધિ અનુભાગાધ્યવસાય સ્થાનોની અનુકૃષ્ટિ સમાપ્ત થાય છે. તેથી અનંતર પ્રશ્નાત્ સ્થિતિબન્ધે ઉપાન્ત્ય સ્થિતિ બન્ધ સંબંધિ અનુભાગાધ્યવસાય સ્થાનોની અનુકૃષ્ટિ સમાપ્ત થાય, તેથી અનંતર પ્રશ્નાત્ સ્થિતિબન્ધમાં તૃતિયાન્તિમ સ્થિતિબન્ધસંબંધિ અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનોની અનુકૃષ્ટિ સમાપ્ત થાય. એ પ્રમાણે ત્યાં સુધી કહેવું કે જ્યાં સુધી એ ૪૫ પ્રકૃતિઓની આપ આપણી જઘન્ય સ્થિતિ આવે.

સાયસ્સ ઇત્યાદિ=શાતાવેદનીયના ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ બન્ધે જે અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનો છે. તે એક સમયેન ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ બન્ધમાં સર્વ છે ને બીજાં પણ છે, તથા સમયેન ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ બન્ધે (ઉપાન્ત્ય સ્થિતિબન્ધે) જે અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનો છે તે દ્વિસમયેન ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિબન્ધમાં સર્વ છે ને બીજાં પણ છે. એ પ્રમાણે ત્યાં સુધી કહેવું કે જ્યાં સુધી ^૨અંશાતાનો જઘન્ય સ્થિતિબન્ધ આવે. તાત્પર્ય એ છે કે અશાતાની ^૩બેટલી સ્થિતિઓ જઘન્યાનુભાગબન્ધપ્રાયોગ્ય છે ને શાતાની સાથે ^૪પ્રસવતિ મુર-

૧ પદ્યોપમાસંખ્યાતમ ભાગ પ્રમાણની સ્થિતિઓમાંથી અન્તિમ સ્થિતિબન્ધમાં.

૨ અશાતાનાં અલવ્યસંબંધી જઘન્યાનુભાગ પ્રાયોગ્ય ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિબન્ધથી શાતાની અનુકૃષ્ટિ કહેવાનો પ્રારંભ કરીને અશાતાના જઘન્યાનુભાગબન્ધ પ્રાયોગ્ય જઘન્યસ્થિતિબન્ધ સુધી કહીને અનુકૃષ્ટિનો અનુક્રમ ફેરવેલો. આની વધુ સમજ માટે શ્રી. પંચસંગ્રહ કથિત અનુકૃષ્ટિની સ્થાપનાથી જાણવા યોગ્ય છે.

૩ શત પૃથક્ત્વ સાગરોપમ પ્રમાણ.

૪ શાતાનાબન્ધથી ઉતરીને અશાતા બાધે ને અશાતાના બન્ધથી ઉતરી, શાતા, બાધે.

વર્તિને બંધાય છે. તેટલા પ્રમાણનાં શાતા વેદનીયનાં સ્થિતિબંધ સ્થાનોમાં “ તે સર્વ અને અન્ય (બીજાં પણ) ” એ અનુક્રમ કહેવો. અને તેથી પણ પાશ્ચાત્ય સ્થિતિસ્થાનોમાં ઉદ્યોત નામકર્મની અનુકૃષ્ટિ પ્રમાણે કહેવું. તે આ પ્રમાણે—અશાતાના જઘન્ય સ્થિતિબંધથી પશ્ચાત્તા સ્થિતિસ્થાને જે અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનો છે તેમાંના કંઈક ઉપરના (આગલના-ઉર્ધ્વના) સ્થિતિબંધ સંબંધિનાં છે ને કંઈક બીજાં પણ છે. તેથી પણ પાશ્ચાત્ય સ્થિતિબંધમાં જે અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનો છે તેમાંનાં કંઈક ઉપરના સ્થિતિબંધ સંબંધિનાં છે ને કંઈક બીજાં પણ છે. આ અનુક્રમ પશ્ચાત્ પશ્ચાત્ સ્થિતિ સ્થાનોમાં ત્યાં સુધી કહેવો કે ત્યાં સુધી પદ્યોપમાસંજયતમ ભાગ પ્રમાણ સ્થિતિસ્થાનો વ્યતિકાન્ત થાય. ત્યાં અસાતાના જઘન્ય સ્થિતિબંધ તુલ્ય સ્થિતિ સ્થાનો સંબંધિ અનુભાગાધ્યવસાય સ્થાનોની અનુકૃષ્ટિ પૂર્ણ થાય છે. તાત્પર્ય એ છે કે—અશાતાના જઘન્ય સ્થિતિબંધ તુલ્ય સ્થિતિબંધ સ્થાનો સંબંધિ અનુભાગાધ્યવસાય સ્થાનોનો અસંખ્યાતમો અસંખ્યાતમો ભાગ પશ્ચાત્ પશ્ચાત્તા એકેક સ્થિતિસ્થાને ન્યૂન ન્યૂન થતો હોવાથી પદ્યોપમા સંજયતમભાગ પ્રમાણ સ્થિતિઓ વ્યતિકાન્ત થયે છતે સર્વથા સમાપ્ત થઈ જાય છે. તેથી અશાતાના જઘન્ય બંધ તુલ્ય સ્થિતિસ્થાનથી પાશ્ચાત્ય સ્થિતિસ્થાન સંબંધિ અનુભાગાધ્યવસાય સ્થાનોની અનુકૃષ્ટિ પદ્યોપમાસંજયભાગ પ્રમાણથી નીચેની સ્થિતિમાં સમાપ્ત થાય છે. એ પ્રમાણે શાતાની જઘન્ય સ્થિતિ સુધી કહેવું.

एवं परित्तमाणीण इ सुसार्ण=अर्थात् જેમ શાતાવેદનીયની અનુકૃષ્ટિ કહી, તેમ મનુષ્યદિક, દેવદિક, પંચેદ્રિયભૂતિ, સમચતુરસ,

૧ અસાતાના જઘન્યાનુભાગ પ્રાયોગ્ય સ્થિતિબંધથી પશ્ચાત્.

૨ આ શાતા અસાતાની અનુકૃષ્ટિમાં પાશ્ચાત્ય શબ્દથી નીચેની સ્થિતિસ્થાન બાજુનું.

૩ જઘન્ય સ્થિતિ બંધ તુલ્ય એટલે જઘન્યાનુભાગ પ્રાયોગ્ય જેટલાં સ્થિતિસ્થાનો છે તેટલા પ્રમાણ.

વળર્પણનારાય, સુખગતિ, સ્થિર, શુભ, સૌભાગ્ય સુસ્વર, આદેય, યશ, ઉચ્ચગોત્ર, એ સર્વ ૧૫ પરાવર્તમાન શુભ પ્રકૃતિઓની સ્વનામ ગ્રંથે પૂર્વક અનુકૃષ્ટિ કહેવી.

! હવે અશાતાવેદનીયની અનુકૃષ્ટિ કહે છે—

! -

! . . . સૂળ ગાથા ૬૧ મી.

**જાણિ અસાયજહન્ને—ઉદહિ પુહુત્તંતિ તાણિ અન્નાણિ
આવરણ સમુપ્પેવં—પરિત્તમાણીણં મસુમાણં ॥ ૬૧ ॥**

ગાથાર્થ:—અશાતાના બંધન્ય સ્થિતિબંધથી શતપૃથક્ત્વ સાગરોપમ પ્રમાણ સ્થિતિબંધ સ્થાનો સુધી “ તે સર્વ અને અન્ય ” એ અનુક્રમથી અનુકૃષ્ટિ બાણવી, અને તેથી ઉપરની સ્થિતિઓમાં જ્ઞાનાવરણવત્ અનુકૃષ્ટિ બાણવી. તથા જેમ અશાતાની અનુકૃષ્ટિ છે તેવીજ રીતે સર્વપરાવર્તમાન અશુભ પ્રકૃતિઓની પણ અનુકૃષ્ટિ બાણવી.

ટીકાર્થ:—અશાતાના બંધન્ય સ્થિતિબંધમાં જે અનુભાગઅધ્યવસાયસ્થાનો છે, તે સર્વ અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનો એક સમય અધિક સ્થિતિબંધમાં પણ છે ને તેથી બીજા પણ છે. તથા દ્વિતીય સ્થિતિબંધે જે અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનો છે તે સર્વ અને બીજા પણ અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનો તૃતીયસ્થિતિબંધમાં છે. એ પ્રમાણે ૧ શત પૃથક્ત્વ (સેંકડો) સાગરોપમ પ્રમાણ સ્થિતિ સ્થાનો સુધી કહેલું. (અથવા શાતાવેદનીયની જેટલી સ્થિતિઓમાં અનુકૃષ્ટિનો “ તે સર્વ અને અન્ય ” એ અનુક્રમ કહ્યો તેટલી અશાતા વેદનીયની

૧ આ સ્થાને “ પૃથક્ત્વ ” શબ્દ ૨૦૦ થી ૬૦૦ સુધીનીજ સંજ્ઞાવાળો હોય એમ સંપૂર્ણ સમજાતું નથી, પરંતુ બહુત્વ વાચક ગણીને “ બહુ સેંકડો સાગરોપમ ” એવા અર્થમાં સંભવે છે. (સર્વથા નિર્ણય બહુશ્રુતગમ્ય)

સ્થિતિઓમાં પણ જઘન્યસ્થિતિથી પ્રારંભીને “તે સર્વ અને અન્ય” એવા ક્રમે અનુકૃષ્ટિ કહેવી. ને એટલીજ સ્થિતિઓ શાતાથી પરાવર્તિ પરાવર્તિને બંધાય છે, અને પરાવૃત્તિ કરતો જીવ પ્રાયઃ મન્દ પરિણામી હોવાથી એ સ્થિતિઓમાં જઘન્યાનુભાગબન્ધનો સંભવ છે. ને અહિંથી આગળના સ્થિતિબન્ધમાં તો માત્ર અશાતાવેદનીય એકજ બાંધી શકે છે ને તે પણ તીવ્ર પરિણામે બાંધે છે માટે જઘન્યાનુભાગબન્ધનો સંભવ આગળની સ્થિતિમાં નથી. તથા ભાવરણ સમુજેવં=તેથી ઉપરની સ્થિતિઓમાં અનુકૃષ્ટિનો ક્રમ જ્ઞાનાવરણાદિ વત્ તદેકદેશ અને અન્ય એ પ્રમાણે કહેવો. તે આ પ્રમાણે— અશાતાના જઘન્યાનુભાગબન્ધપ્રાયોગ્ય સ્થિતિઓમાંની જે અન્ય-સ્થિતિ તે સ્થિતિબન્ધના પ્રારંભમાં જે અનુભાગાધ્યવસાય-સ્થાનો છે તેનો એક દેશભાગ, તથા બીજાં પણ અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનો તેથી ઉપરના સ્થિતિબન્ધ પ્રારંભમાં વર્તે છે, તેથી ઉપરના સ્થિતિબન્ધમાં પાશ્ચાત્ય સ્થિતિસ્થાન સંબંધિ અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનોનો એક દેશ અને બીજાં પણ અનુભાગાધ્યવસાય-સ્થાનો વર્તે છે. એ પ્રમાણે પદ્યોપમાસંખ્યતમભાગ પ્રમાણ-સ્થિતિઓ સુધી કહેવું. અહિં જઘન્યાનુભાગબન્ધપ્રાયોગ્ય અન્તિમ સ્થિતિ સંબંધિ અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનોની અનુકૃષ્ટિ પરિસમાપ્તિ પામે છે. તેથી પણ ઉપરના સ્થિતિબન્ધમાં જઘન્યાનુભાગબન્ધ પ્રાયોગ્ય દ્વિતીયસ્થિતિબન્ધ સંબંધિ અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનોની અનુકૃષ્ટિ પરિસમાપ્ત થાય છે. એ રીતે અશાતાની ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ સુધી કહેવું. તથા एवं પરિત્તમાણીણ મસુમાળં=નરકદ્વિક-બતિ ચ-તુષ્ક-અન્તિમ પ સંઘયણ-પ સંસ્થાન-કુબગતિ-ને સ્થાવરદશકે, એ ૨૭ પરાવર્તમાન અશુભ પ્રકૃતિઓની અનુકૃષ્ટિ સ્વસ્વનામ ગ્રહ-ણુપૂર્વક અશાતાવેદનીયવત્ કહેવી.

૧ તદેકદેશ એટલે તે અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનોમાંથી એક અસંખ્યાતમો ભાગ વર્જીને ગ્રેપ સર્વ અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનો.

હવે તિર્થગૃહિકે અને નીચ ગોત્રની અનુકૃષ્ટિ કહે છે.

શ્રી ગાથા ૬૨-૬૩ મી.

સે કાલે સમ્મત્તં, પહિવજ્જં તસ્સ સત્તમ ચિર્દેણ-
જો ઠિદ્ધવંધો હસ્સો, ઇત્તો આવરણ તુલ્હો ય ॥૬૨॥
જા અભવિય પાડગ્ગા, ઉપ્પિ મસાય સમસાડ આજેઢ્ઠા
ણસા તિરિયગતિદુગે-નીયાગોણ અણુકઢ્ઠી ॥૬૩॥

ગાથાર્થ:—અનંતર સમયે સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કરનાર સપ્તમ નરક પૃથ્વીના જીવને જે જઘન્યસ્થિતિબન્ધ હોય, તે સ્થિતિબન્ધથી પ્રારંભીને જ્ઞાનાવરણાદિ તુલ્ય સ્થિતિબન્ધ સુધી અનુકૃષ્ટિ કહેવી. અલબ્ધપ્રાયોગ્ય જઘન્યસ્થિતિબન્ધ સુધી જ્ઞાનાવરણાદિવત્ અનુકૃષ્ટિ કહેવી, તેથી ઉપર ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિબન્ધ સુધીની અનુકૃષ્ટિ અશાતાવેદનીયવત્ કહેવી. આ રીતે તિર્થગૃહિકે તથા નીચ ગોત્રની અનુકૃષ્ટિ જાણવી. ॥ ૬૨ ॥ ૬૩ ॥

ટીકાર્થ:—સે કાલે=અનંતર સમયમાં સમ્યક્ત્વ પામનાર સાતમી પૃથ્વીના નારક જીવને જે જઘન્યસ્થિતિબન્ધ હોય છે. તે સ્થિતિબન્ધથી ઉદ્ધવંનો અનંતરસ્થિતિબન્ધ અનુકૃષ્ટિની અપેક્ષાએ આવરણ તુલ્ય જાણવો.^૧ તે પણ ત્યાં સુધી કે જ્યાં સુધી અલબ્ધ પ્રાયોગ્ય જઘન્યસ્થિતિબન્ધ આવે. ત્યાં તિર્થગતિની અનુકૃષ્ટિ આ પ્રમાણે છે—

અનંતર સમયમાં સમ્યક્ત્વ પામનાર સપ્તમ નરકપૃથ્વીગિત

૧. અલબ્ધ પ્રાયોગ્ય જઘન્યસ્થિતિબન્ધ સુધીના સર્વ સ્થિતિબન્ધો અનુકૃષ્ટિની અપેક્ષાએ આવરણ તુલ્ય છે અર્થાત્ તેટલાં સ્થિતિસ્થાનોની અનુકૃષ્ટિ આવરણ તુલ્ય છે. ધનિલાવ.

નારક જીવના જઘન્યસ્થિતિબંધ તુલ્ય તિર્યગ્ગતિના સ્થિતિ સ્થાનમાં જે અનુભાગબંધાધ્યવસાયસ્થાનો છે, તેનો એક અસંખ્યાતમો ભાગ વર્ણને શેષ સર્વ અને બીજાં પણ અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનો દ્વિતીય સ્થિતિબંધ પ્રારંભે વર્તે છે, તથા દ્વિતીય સ્થિતિબંધે જે અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનો છે તેનો એક અસંખ્યાતમો ભાગ વર્ણને શેષ સર્વ અને બીજાં પણ અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનો તૃતીય સ્થિતિબંધમાં વર્તે છે. એ રીતે પદ્યોપમાસંખ્યતમ ભાગ પ્રમાણુ સ્થિતિસ્થાનો સુધી કહેવું. અહિં જઘન્યસ્થિતિસ્થાન સંબંધિ અનુભાગાધ્યવસાય સ્થાનોની અનુકૃષ્ટિ પરિસમાપ્ત થાય છે. તેથી ઉપરના સ્થિતિસ્થાનમાં દ્વિતીયસ્થિતિગતાનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનોની અનુકૃષ્ટિ પરિસમાપ્ત થાય છે. તેથી પણ ઉપરના સ્થિતિબંધમાં તૃતીય સ્થિતિસ્થાનગતાનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનોની અનુકૃષ્ટિ પરિસમાપ્ત થાય છે એ રીતે અભવ્ય પ્રાયોગ્ય જઘન્યસ્થિતિ બંધ સુધી કહેવું.

ઉપ્પિ અસાય સમયા ઉ આજેઠ્ઠાતે અભવ્ય પ્રાયોગ્ય જઘન્યસ્થિતિબંધથી ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિબંધ સુધીની અનુકૃષ્ટિ અશાતાવેદનીયવત્ કહેવી તે આ પ્રમાણે—

અભવ્ય પ્રાયોગ્ય જઘન્ય સ્થિતિબંધમાં જે અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનો છે તે સર્વ અને બીજાં પણ અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનો તેથી ઉપરની સ્થિતિમાં હોય છે. આ ઉપરની સ્થિતિમાં જે અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનો છે તે સર્વ અને બીજાં પણ અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનો તેથી ઉપરની (એટલે તૃતીય) સ્થિતિમાં હોય છે. એ પ્રમાણે શતપૃથક્ત્વ સાગરોપમ (સેંકડો સાગરોપમ) સુધી કહેવું. આ સ્થિતિયો પ્રાયઃ અભવ્ય પ્રાયોગ્ય જઘન્યાનુભાગબંધ વિષયિક છે, ને આ (તિર્યગ્ગતિ) તે મનુષ્ય ગતિ સાથે પરાવર્તિ પરાવર્તિને બંધાય છે. ને પરાવૃત્તબંધમાં પ્રાયઃ મન્દ પરિણામ થાય છે, તેથી એ સ્થિતિયો જઘન્યાનુભાગબંધ યુક્ત સંભવે છે.

એ સ્થિતિઓમાંની અન્તિમસ્થિતિમાં જે અનુભાગાધ્યવસાય-સ્થાનો છે તેનો એક અસંખ્યાતમો ભાગ વર્ણને શેષ સર્વ અને ધીભાં પણ અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનો તેથી ઉપરની સ્થિતિમાં વર્તે છે, આ ઉપરની સ્થિતિમાં પણ જે અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનો છે તેનો એક અસંખ્યાતમો ભાગ વર્ણને શેષ સર્વ અને ધીભાં પણ અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનો તેથી ઉપરની સ્થિતિમાં વર્તે છે. એ પ્રમાણે પદ્યોપમના અસંખ્યાતમાભાગપ્રમાણ સ્થિતિસ્થાનો સુધી કહેવું. અહિં જઘન્યાનુભાગગન્ધ પ્રાયોગ્ય અન્તિમસ્થિતિસ્થાનગત અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનોની અનુકૃષ્ટિ પરિસમાપ્તિને પામે છે, તેથી ઉપરના સ્થિતિસ્થાનમાં જઘન્યાનુભાગગન્ધ પ્રાયોગ્ય સ્થિતિસ્થાનથી દ્વિતીયસ્થિતિસ્થાનગત અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનોની અનુકૃષ્ટિ પરિસમાપ્તિને પામે છે. એ રીતે ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ પર્યન્ત કહેવું.

પ્રસા તિરિયગતિદુમે નીચાગોપ ય ગુકટ્ટી એટલે આ પૂર્વોક્ત અનુકૃષ્ટિ તિયંચદ્વિક અને નીચગોત્ર એ ૩ પ્રકૃતિને અંગે જાણવી. ત્યાં જે રીતે તિયંચગતિની અનુકૃષ્ટિ કહી તે રીતેજ તિયંચાનુપૂર્વીની અનુકૃષ્ટિ અને નીચગોત્રની અનુકૃષ્ટિ સ્વતઃ જાણી લેવી.

હવે ત્રસાદિચતુષ્કની અનુકૃષ્ટિ કહે છે.

મૂળ ગાથા ૬૪ મી.

તસ વાયર પજ્જત્તગ, પત્તે (ય) ગાળ પરવાય તુહાં ડ
જા વઢારસકોડા-કોડી હેઢા ય સાણં ॥ ૬૪ ॥

ગાથાર્થ:—તસ, વાદર, પચાંસ, ને પ્રત્યેક, એ ૪ પ્રકૃતિયોની અનુકૃષ્ટિ પરાઘાતવત્ ૧૮ કોડાકોડી સાગરોપમ નીચે બાકી રહે ત્યાં સુધી કહેવી, ને તેથી નીચેની સ્થિતિઓમાં શાતાવત્ અનુકૃષ્ટિ કહેવી.

ટીકાર્થ:—તસ, વાદર, પચાંસ, ને પ્રત્યેક નામકર્મની અનુ-

કૃષ્ટિ પરાધાતવત્ બાણવી. ને તે ઉપરની સ્થિતિથી પ્રારંભીને નીચે નીચે ઉતરતાં યાવત્ ૧૮ કોડાકોડી સાગરોપમના સમય રાશિપ્રમાણુ સ્થિતિસ્થાનો નીચે ણાકી રહે ત્યાં સુધી પરાધાતવત્ અનુકૃષ્ટિ કહેવી, ને તેથી નીચેની સ્થિતિયોની અનુકૃષ્ટિ શાતાવેદનીયવત્ કહેવી. ત્યાં ત્રસનામકર્મની અનુકૃષ્ટિ આ પ્રમાણે—

ત્રસનામકર્મના ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિસ્થાને જે અનુભાગાધ્યવસાય-સ્થાનો છે તેનો એક અસંખ્યાતમો ભાગ વર્ણને શેષ સર્વ અને બીજાં પણ અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનો એક સમય ન્યૂન સ્થિતિસ્થાનમાં વર્તે છે, એક સમયેન સ્થિતિસ્થાનમાં જે અનુભાગાધ્યવસાય-સ્થાનો છે તેનો એક અસંખ્યાતમોભાગ વર્ણને શેષ સર્વ અને બીજાં પણ અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનો દ્વિસમયન્યૂનસ્થિતિસ્થાનમાં વર્તે છે. એ પ્રમાણે પદ્યોપમના અસંખ્યાતમાભાગ પ્રમાણુસ્થિતિસ્થાનો સુધી કહેવું. અહિં ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિબન્ધ ગત અનુભાગાધ્યવસાય-સ્થાનોની અનુકૃષ્ટિ સમાપ્ત થઈ. તેથી નીચેના સ્થિતિસ્થાનમાં એક સમયેન સ્થિતિગત અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનોની અનુકૃષ્ટિ સમાપ્ત થઈ. તેથી પણ નીચેના સ્થિતિસ્થાનમાં દ્વિસમયેન સ્થિતિ-સ્થાનગત અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનોની અનુકૃષ્ટિ સમાપ્ત થઈ. એ રીતે નીચે ઉતરતાં ઉતરતાં યાવત્ અઢાર કોડાકોડી સાગરોપમ રહે ત્યાં સુધી 'કહેવું'. તે અઢાર કોડાકોડી સાગરોપમ પ્રમાણુ સ્થિતિસ્થાનોમાંના અન્તિમ સ્થિતિસ્થાનમાં જે અનુભાગા-ધ્યવસાયસ્થાનો છે તે સર્વ અને બીજાં પણ અનુભાગાધ્યવસાય-સ્થાનો-તેથી (અઢાર કોડાકોડી સાગરમાં) નીચેના સ્થિતિસ્થાનમાં વર્તે છે તથા એ નીચેના સ્થિતિસ્થાનમાં પણ જે અનુભાગાધ્યવસાય-સ્થાનો છે તે સર્વ અને બીજાં પણ અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનો તેથી-પણ નીચેના સ્થિતિસ્થાનમાં વર્તે છે. એ પ્રમાણે અભવ્ય પ્રાયોગ્ય

૧ અર્થાત્ ૨ સાગરોપમ સુધી પરાધાતવત્ ને ૧૮ સાગરોપમ સુધી શાતાવત્ અનુકૃષ્ટિ કહેવી.

૨ ૧૮ કોડા કોડા ના સમયેનોત્કૃષ્ટ સ્થિતિ સ્થાનમાં.

જઘન્યાનુબન્ધ વિષયવાળી સ્થાવર નામકર્મની સ્થિતિયો જેટલાં સ્થિતિસ્થાનો વ્યતિક્રાન્ત થાય ત્યાં સુધી કહેવું. તેથી અનંતર નીચેના સ્થિતિસ્થાનમાં પૂર્વ સ્થિતિસ્થાનગત અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનોનો એક અસંખ્યાતમો ભાગ વર્ણને શેષ સર્વ અને બીજાં પણ અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનો વર્તે છે. તેથી પણ અનંતર નીચેના સ્થિતિસ્થાનમાં પૂર્વ સ્થિતિસ્થાનગત અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનોનો એક અસંખ્યાતમો ભાગ વર્ણને શેષ સર્વ અને બીજાં પણ અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનો વર્તે છે. એ પ્રમાણે પદ્યોપમના અસંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણસ્થિતિસ્થાનો સુધી કહેવું. અહિં (અભવ્ય પ્રાયોગ્ય) જઘન્યાનુભાગબન્ધ પ્રાયોગ્ય સ્થાવર નામકર્મની સ્થિતિયો પ્રમાણ સ્થાપન કરેલ સ્થિતિસ્થાનોમાંના પ્રથમ સ્થિતિસ્થાનમાં જે અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનો છે તેની અનુકૃષ્ટિ સમાપ્ત થઈ. તેથી નીચેના સ્થિતિસ્થાનમાં દ્વિતીય સ્થિતિસ્થાન (સ્થાવર સંબંધિ) ગત અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનોની અનુકૃષ્ટિ સમાપ્ત થઈ. આ રીતીએ જઘન્યસ્થિતિસ્થાન સુધી કહેવું. એ પ્રમાણે બાહર, પર્યાપ્ત ને પ્રત્યેક નામકર્મની અનુકૃષ્ટિ પણ કહેવી.

(હવે તિર્થંકર નામકર્મની અનુકૃષ્ટિ તથા અનુભાગની લીમ્બ મન્દતા કહેવાય છે.)

ચૂળ ગાથા ૬૫ શ્લો.

તણુતુલ્હા તિસ્થયરે-અણુકઢ્ઠી તિલ્લ મંદયા ઇત્તો .
સવ્વપગઈણ નેયા-જહ્નયાઈ અણંતગુણા ॥ ૬૫ ॥

ગાથાર્થઃ—તિર્થંકર નામકર્મની અનુકૃષ્ટિ શરીરનામ કર્મવત્ જાણવી. અને હવે લીમ્બમન્દતા કહેવાય છે, ત્યાં સર્વ પ્રકૃતિયોની જઘન્યાહિ સ્થિતિયોમાં અનન્તશુષ્ક અનુભાગ હોય છે.

ટીકાર્થઃ—તિર્થંકર નામકર્મમાં અનુકૃષ્ટિની વિવક્ષા પૂર્વે

જેમ શરીર નામકર્મમાં કહી તેમ જાણવી. હવે અહિંથી આગળ અનુભાગની તીવ્ર મન્દતા કહેવાય છે.

ત્યાં સર્વ પ્રકૃતિઓની આપ આપણા 'જઘન્યાનુભાગ'થી પ્રારંભીને ઉત્કૃષ્ટ અનુભાગબન્ધ સુધી પ્રત્યેક સ્થિતિબન્ધે સ્થિતિ બન્ધે અનન્તશુભ તીવ્ર મન્દતા અર્થાત્ અનુક્રમે અનન્તશુભ અનુભાગ કહેવો એ ભાવાર્થ છે. ત્યાં પણ અશુભ પ્રકૃતિઓના જઘન્ય-સ્થિતિસ્થાનથી પ્રારંભીને અનુક્રમે ઉર્ધ્વમુખે અનન્તશુભ અનુભાગ કહેવો. અને શુભ પ્રકૃતિઓના ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિસ્થાનથી પ્રારંભીને અધોમુખે જઘન્યસ્થિતિ સુધી અનન્તશુભ અનુભાગ કહેવો. આ તીવ્ર મન્દત્વ સામાન્યપણે કહીને હવે વિશેષપણે કહે છે.

૪૫ ધાતિ પ્રકૃતિ, અશુભવર્ણાદિ ૬, ને ઉપધાત એ ૫૫ પ્રકૃતિઓની જઘન્ય સ્થિતિમાં જઘન્યાનુભાગ સર્વથી અદ્ય છે, તેથી ક્ષિતીય સ્થિતિમાં જઘન્યાનુભાગ અનન્તશુભ છે, તેથી પણ તૃતીય સ્થિતિમાં જઘન્યાનુભાગ અનન્તશુભ છે, એ રીતે યાવત્ નિવર્તન કંડક સુધી કહેવું. નિવર્તન કંડક એટલે જ્યાં જઘન્ય સ્થિતિગત અનુભાગાધ્યવસાયસ્થાનોની અનુકૃષ્ટિ સમાપ્ત થાય છે ત્યાં સુધીની મૂળથી પ્રારંભીને સર્વ સ્થિતિયો પદ્યોપમના અસંખ્યાતમાભાગ પ્રમાણની છે. (એ સ્થિતિઓનો સમુદાય તે નિવર્તન કંડક કહેવાય.)

મૂળ ગાથા ૬૬ મી.

નિવૃત્તનાઓ ઇક્ષ્વક્સ હેઢોવરિં તુ જેઙ્ઘિયરે
ચરમઠિર્ઙ્ગુક્ષોસો, પરિત્તમાણીણ ઉ વિસેસો ॥૬૬॥

૧ જઘન્ય સ્થિતિ બન્ધથી પ્રારંભીને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ બન્ધ સુધી પ્રત્યેક સ્થિતિબન્ધે સ્થિતિબન્ધે અનન્તશુભ અનન્તશુભ અનુભાગ કહેવો. એ ભાવાર્થ છે. છતાં “ જઘન્યાનુ ભાગબન્ધથી પ્રારંભીને ઉત્કૃષ્ટ અનુભાગબન્ધ સુધી ” એવો પાઠ છે તે સામાન્ય કથન ૩૫ ને વિશેષથી તે તીવ્રમન્દતાની પ્રશ્નણા પ્રમાણે બીન્ન પણ છે.

ગાથાર્થ:—નિવર્તન કંડકથી એક નીચેની ને એક ઉપરની સ્થિતિમાં અતુકમે ઉત્કૃષ્ટ ને જઘન્ય અનુભાગ અનંતશુષ્કપણે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ સુધી કહેવો, અને અન્તિમ નિવર્તન કંડકની સ્થિતિયોનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનંતશુષ્કપણે નિરંતર (હેઠે ઉપર નહિ પણ અનંતરાનંતરપણે) કહેવો.

ટીકાર્થ:—તે નિવર્તન કંડકની અન્તિમસ્થિતિના જઘન્યાનુભાગથી જઘન્ય સ્થિતિનો ઉત્કૃષ્ટ અનુભાગ અનંતશુષ્ક છે. તેથી નિવર્તન કંડકથી અનંતર સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ અનંતશુષ્ક છે. તેથી જઘન્યાનંતર દ્વિતીય સ્થિતિસ્થાનનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનંતશુષ્ક છે. તેથી કંડકોત્તરવર્તિ દ્વિતીય સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ અનંતશુષ્ક છે, તેથી તૃતીય સ્થિતિસ્થાનનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનંતશુષ્ક છે. તેથી કંડકોત્તરવર્તિ તૃતીય સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ અનંતશુષ્ક છે. એ પ્રમાણે એકેક સ્થિતિસ્થાન નીચેનું ને એકેક સ્થિતિસ્થાન ઉપરનું, તેમાં અતુકમે ઉત્કૃષ્ટ ને જઘન્ય અનુભાગ અનંતશુષ્કપણે ત્યાં સુધી કહેવો કે જ્યાં સુધી ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ અનંતશુષ્ક થાય. અહિં અન્તમાં કંડક પ્રમાણ સ્થિતિઓનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ હજી કહ્યા વિના રહ્યો છે. શેષ સર્વ અનુભાગ (સર્વ સ્થિતિઓનો અનુભાગ) કહ્યો છે. (હવે જેનો ઉત્કૃષ્ટ અનુભાગ કહેવાયો નથી તેવી કંડક પ્રમાણ સ્થિતિઓનો ઉત્કૃષ્ટ અનુભાગ કહે છે.) તેથી એટલે સર્વોત્કૃષ્ટ સ્થિતિના જઘન્યાનુભાગથી કંડક પ્રમાણ સ્થિતિઓમાંની પ્રથમ સ્થિતિનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનંતશુષ્ક છે. તેથી અનંતર સ્થિતિનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનંતશુષ્ક છે. તેથી પણ ઉપરિતનસ્થિતિનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનંતશુષ્ક છે એ પ્રમાણે નિરંતરપણે ઉત્કૃષ્ટાનુભાગથી અનંતશુષ્કપણું યાવત્ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ સુધી કહેવું એજ વાત ગાથાથી કહે છે ચરમર્કિણ્ણકોસો=કંડક પ્રમાણ એટલે પદ્યોપમાસંપ્રયતમ ભાગ પ્રમાણ અન્તિમ સ્થિતિઓનો (ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ) નિરંતર અનંતશુષ્કપણે કહેવો.

હવે શુભ પ્રકૃતિયોના અનુભાગની તીવ્ર મન્હતા કહેવાનો પ્રસંગ છે. ત્યાં પ્રથમ પરાધાતનામકર્મની અધિક (અનંતગુણ અનંતગુણ) રીતે તીવ્રમન્હતા કહેવાય છે. તે આ પ્રમાણે—

પરાધાતની ઉત્કૃષ્ઠસ્થિતિમાં જઘન્યપદે જઘન્યનુભાગ સર્વથી અલ્પ છે, તેથી સમયોન ઉત્કૃષ્ઠસ્થિતિમાં જઘન્યાનુભાગ અનન્તગુણ છે, તેથી દ્વિસમયોન ઉત્કૃષ્ઠ સ્થિતિમાં જઘન્યાનુભાગ અનન્તગુણ છે. એ રીતે પદ્યોપમા સંખ્યતમભાગપ્રમાણ સ્થિતિયો વ્યતિક્રાન્ત થાય, અર્થાત્ નિવર્તન કંડક વ્યતિક્રાન્ત થાય ત્યાં સુધી કહેવું. તેથી ઉત્કૃષ્ઠ સ્થિતિનો ઉત્કૃષ્ઠાનુભાગ અનન્તગુણ, તેથી નિવર્તન કંડક નીચેની પ્રથમ સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ અનંતગુણ, તેથી સમયોન ઉત્કૃષ્ઠ સ્થિતિનો ઉત્કૃષ્ઠાનુભાગ અનંતગુણ, તેથી નિવર્તનકંડક નીચેની દ્વિતિય સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ અનંતગુણ છે. એ રીતે ત્યાં સુધી કહેવું કે જ્યાં સુધી પરાધાતની જઘન્યસ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ અનન્તગુણ થાય. અહિં અન્તમાં કંડકપ્રમાણ સ્થિતિયોનો ઉત્કૃષ્ઠાનુભાગ હજી કદાચ વિનાનો રહ્યો છે. ને શેષ સર્વ કહેલો છે, તેથી જઘન્યસ્થિતિથી આરંભીને કંડક પ્રમાણ સ્થિતિયોને અતિક્રમતાં જે અન્તિમસ્થિતિ આવે તેનો ઉત્કૃષ્ઠાનુભાગ અનન્તગુણ કહેવો, તેથી નીચેની સ્થિતિનો ઉત્કૃષ્ઠાનુભાગ અનન્તગુણ છે, તેથી પણ નીચેની સ્થિતિનો ઉત્કૃષ્ઠાનુભાગ અનન્તગુણ છે. એ રીતે ત્યાં સુધી કહેવું કે યાવત્ જઘન્યસ્થિતિનો ઉત્કૃષ્ઠાનુભાગ અનન્તગુણ છે.

આ પરાધાતની અનુકૃષ્ટિવત્ પંચ શરીર-પંચ સંધાતન-૧૫ બન્ધન-૩ અંગોપાંગ-પ્રશસ્તવર્ણાદિ ૧૧-અશુદ્ધલુ-ઉચ્છવાસ-આતપ-ઉદ્ધાત-નિર્માણ-ને જનનામ એ ૪૫ પ્રકૃતિયોની અનુકૃષ્ટિ પણ કહેવી.

તથા પરિસ્તમાણીય ચ વિશેષો=પરાવર્તમાન પ્રકૃતિયોમાં કંઈક વિશેષ છે. તે આ પ્રમાણે છે—જે સ્થિતિયોમાં “તે સર્વ અને અન્ય” એ ક્રમે અનુકૃષ્ટિ કહેવાય છે તે સર્વ સ્થિતિયોનો જઘન્ય

અનુભાગ તેટલા પ્રમાણનો જ બાંધવો, અને તેથી આગળની સ્થિતિ-
યોમાં જઘન્યાનુભાગ અનુક્રમે અનન્તશુષ્ક અનન્તશુષ્ક ત્યાં સુધી
કહેવો કે, જ્યાં સુધી કંડકના 'અસંખ્યાતભાગ વ્યતિક્રાન્ત થાય ને
એક અસંખ્યાતભાગ ભાગ શેષ રહે (ત્યાં સુધી અનન્તશુષ્ક કહેવો)
એજ વાત ગાથાથી કહે છે.

મૂળગાથા ૧૭ મી.

તાણનાણિ ત્તિ પરં-અસંખમાગાહિ કંડંગેકાણ
ઉક્કોસિયરા નેયા-જા તકંડગોવરિ સમત્તિ ॥ ૬૭ ॥

ગાથાર્થ:—“તે સર્વ અને અન્ય” એ ક્રમવાળી અનુકૃષ્ટિથી
આગળ એક કંડકના અસંખ્યાતભાગ વ્યતિક્રમે ત્યાં સુધી એકેક
સ્થિતિના અનુક્રમે ઉત્કૃષ્ટ અને જઘન્ય અનુભાગ ત્યાં સુધી કહેવા
કે જ્યાં સુધી ઉપરના જઘન્યાનુભાગ કંડકની સમાપ્તિ થાય.

ટીકાર્થ:—“ તે સર્વ અને અન્ય ” એ ક્રમવાળી અનુકૃષ્ટિથી
આગળ કંડકના અસંખ્યાતભાગ વ્યતિક્રાન્ત થયા પાદ આગળ કંડક
પ્રમાણનો અને પ્રત્યેક સ્થિતિયોનો ઉત્કૃષ્ટ અને જઘન્ય અનુભાગ અનુ-
ક્રમે અનન્તશુષ્ક અનન્તશુષ્ક બાંધવો. તાત્પર્ય એ છે કે—“ તે સર્વ અને
અન્ય ” એ ક્રમવાળી અનુકૃષ્ટિથી આગળ જઘન્યાનુભાગ અનન્તશુષ્ક
કહેવો. તે પછી ત્યાં સુધી કે જ્યાં સુધી કંડક માત્ર સ્થિતિયોના
અસંખ્યાતભાગ વ્યતિક્રાન્ત થાય ને એક ભાગ શેષ રહે, ત્યાંથી
આગળ જે સ્થિતિથી “ તે સર્વ અને અન્ય ” અનુકૃષ્ટિ પ્રારંભાઈ
હતી, તે સ્થિતિથી કંડક પ્રમાણ સ્થિતિયો સુધી ઉત્કૃષ્ટ અનુભાગ

૧ શ્રી પંચસંપ્રદાયમાં “ સંખ્યાતભાગ વ્યતિક્રાન્ત થાય ત્યાં સુધી ”
એ અર્થ મૂળ નથા ટીકામાં પણ કહ્યો છે; ને અહિં કર્મપ્રકૃતિના મૂળ
તથા ટીકામાં સર્વત્ર “ અસંખ્યાતભાગ વ્યતિક્રમ કરવા ” કહેલું છે, માત્ર
એક સ્થાનેજ સંખ્યાતભાગનો અર્થ આવે છે એ વિશેષ છે.

અનુક્રમે અનન્તગુણ કહેવો. તેથી જે સ્થિતિસ્થાને જઘન્યાનુભાગ કહીને નિવત્યાં છે, તે સ્થિતિથી ઉપરના સ્થિતિસ્થાનમાં જઘન્યાનુભાગ અનન્તગુણ કહેવો. એ પ્રમાણે જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ અનુભાગનું એકેક કંડક ત્યાં સુધી કહેવું કે જ્યાં સુધી “ તે સર્વ અને અન્ય ” એ અનુકૃષ્ટિથી આગળનું જઘન્યાનુભાગ સંબંધિ કંડક પરિપૂર્ણ થાય. એમાં ઉત્કૃષ્ટ અનુભાગ શતપૃથકત્વ સાગરોપમ પ્રમાણ સ્થિતિયોના કહેવાયા છે. તેથી ઉપર એક જઘન્યાનુભાગ અને પશ્ચાત્નો એક ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ, ત્યાંથી પુનઃ એક ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ, એ રીતે ત્યાં સુધી કહેવું કે જ્યાં સુધી જઘન્યાનુભાગ સંબંધિ સર્વેપણ સ્થિતિયો પરિસમાપ્ત થાય. અહિં ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ સંબંધિ કંડક પ્રમાણ સ્થિતિયો અઘાપિ ધર્મન્ત કહ્યા વિના રહી છે. ને શેષ સર્વ સ્થિતિયો કહી છે. તેથી તે ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ સંબંધિ કંડક પ્રમાણ સ્થિતિયોમાં અનુક્રમે ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનન્તગુણ કહેવો. તેજ વાત ગાથાથી કહે છે—જાતકકોબ-રિસમત્તો—જ્યાં સુધી ઉપરનું જઘન્યાનુભાગ સંબંધી કંડક સમાપ્ત થાય.

અહિં તાત્પર્ય એ છે કે—અનુક્રમે અનન્તગુણ અનન્તગુણપણે કહેવાયલી જઘન્યાનુભાગ સંબંધિ સ્થિતિયોના કંડકથી ઉપર એકેક ઉત્કૃષ્ટાનુભાગે કરીને અન્તરિત જઘન્યાનુભાગો ત્યાં સુધી કહેવા કે જ્યાં સુધી તે સર્વ જઘન્યાનુભાગો કહેવાઈ રહે. તદનંતર જે ઉત્કૃષ્ટાનુભાગો કેવલ કંડક બેટલા કહેવાના રહ્યા છે, તે પણ અનુક્રમે અનન્તગુણપણે ત્યાં સુધી કહેવા કે જ્યાં સુધી તે સર્વ ઉત્કૃષ્ટાનુભાગોની સમાપ્તિ થાય. એ ગાથાર્થ કહ્યો.

હવે આ પરાવર્તમાન પ્રકૃતિયોની અનુકૃષ્ટિ શાતા અને અશા-તાને અધિકરીને કહેવાય છે.

શાતાની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિમાં જઘન્યાનુભાગ સર્વથી અદ્ય છે. એક સમયેન ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ પૂર્વાનુભાગ તુલ્ય છે. ત્યાંથી દ્વિસમયેન ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ પણ પૂર્વાનુભાગ

તુલ્ય છે, એ રીતે નીચે નીચે ઉતરતાં શતપૃથક્ત્વ સાગર પ્રમાણુ સ્થિતિયો વ્યતિક્રાન્ત થાય, ત્યાં સુધી પૂર્વ તુલ્ય જઘન્યાનુભાગ કહેવો. તેથી નીચેની સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ અનન્તગુણુ છે. તેથી પણ નીચેની સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ અનન્તગુણુ છે. એ પ્રમાણુ ત્યાં સુધી કહેવું કે જ્યાં સુધી કંડકના અસંખ્યાતભાગો વ્યતિક્રાન્ત થાય ને એક ભાગ શેષ રહે. એક^૧ અસંખ્યાતમાભાગહીન કંડક પ્રમાણુની આ સ્થિતિયો સાકારોપયોગ નામવાળી છે. કારણુ એ સ્થિતિયોનો બંધ સાકારોપયોગે હોય છે. તેથી ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનંતગુણુ છે, તેથી પણ દ્વિસમયોન ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનન્તગુણુ છે. એ રીતે નીચે નીચે ઉતરતાં અનંતગુણુ ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ ત્યાં સુધી કહેવો કે જ્યાં સુધી કંડક પ્રમાણુ સ્થિતિયો વ્યતિક્રાન્ત થાય. તેથી જે સ્થિતિસ્થાને જઘન્યાનુભાગ કહીને નિવર્ત્યા હતા તેથી નીચેના સ્થિતિસ્થાનનો જઘન્યાનુભાગ અનન્તગુણુ છે. તેથી પુનઃ પણ પૂર્વોક્ત ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ સંબંધિ સ્થિતિયોથી નીચેની કંડક પ્રમાણુ સ્થિતિયોમાં ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનુક્રમે અનંતગુણુ કહેવો. તેથી જે સ્થિતિસ્થાને જઘન્યાનુભાગ કહીને નિવર્ત્યા છે તે સ્થિતિસ્થાનથી નીચેની સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ અનન્તગુણુ કહેવો. ત્યાંથી આગળ પુનઃ પણ કંડક પ્રમાણુ સ્થિતિયોનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનન્તગુણુ અનુક્રમે કહેવો. એ રીતે એકેક સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ ને કંડક કંડક પ્રમાણુ સ્થિતિયોનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનન્તગુણુપણુ ત્યાં સુધી કહેવો કે, જ્યાં સુધી જઘન્યાનુભાગ સંબંધિ એકેક સ્થિતિયો પણ (“ તે સર્વ અને અન્ય ” એ અનુકૃષ્ટિથી આગળ) એક કંડક પ્રમાણુ થાય. ને ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ સંબંધી સ્થિતિયો શતપૃથક્ત્વ સાગર પ્રમાણુ થાય. ત્યાંથી^૨ આગળ એક સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ અનન્ત-

૧ ટીકામાં જો કે “ સંખ્યાતમાભાગહીન કંડક પ્રમાણુ ” એ પાક છે પણ તે પંચ સંબંધને અનુસારે સંભવે, અને અહિં કર્મપ્રકૃતિના ઘણા પાકને અનુસારે તો અસંખ્યાતમાભાગહીનનો અર્થ જોઈએ માટે ભાષાતરમાં અસંખ્યાતમાભાગહીન કહેલ છે.

૨ જે સ્થિતિસ્થાને જઘન્યાનુભાગ કહીને નિવર્ત્યા છે ત્યાંથી નીચેની,

ગુણ, તેથી શતપૃથક્ત્વ સાગરોપમ નીચેની એક સ્થિતિનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનન્તગુણ છે, તેથી 'પૂર્વોક્ત સ્થિતિથી નીચેની સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ અનન્તગુણ છે, તેથી શતપૃથક્ત્વ સાગરોપમ નીચેની દ્વિતિય સ્થિતિનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનન્તગુણ છે. એ રીતે એકનો જઘન્યાનુભાગ અને એક સ્થિતિનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ કહેતાં યાવત્ જઘન્ય સ્થિતિ સુધી જવું. અહિં અન્તમાં કંડક પ્રમાણ સ્થિતિયોનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ કહેવો બાકી રહ્યો છે. ને શેષ સર્વ સ્થિતિયોના બન્ને અનુભાગ કહેવાઈ ગયા છે. તેથી તે અન્તિમ કંડકમાં પણ નીચે નીચેની સ્થિતિયોના અનુક્રમે ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનન્તગુણ અનન્તગુણ પણે યાવત્ જઘન્ય સ્થિતિ સુધી કહેવા.

પૂર્વોક્ત શાતાની તીવ્ર મન્હતાને અનુસારે, મનુષ્યદ્વિક-દેવદ્વિક-પ'ચે'દ્વિક-સમચતુરસ-વજ્રવ'લનારાચ-સુખગતિ-સ્થિરછકક-ને ઉચ્ચગોત્ર એ ૧૫ પ્રકૃતિયોની અનુભાગની તીવ્રમન્હતા પણ કહેવી.

હવે અશાતાના અનુભાગની તીવ્રમન્હતા કહેવાય છે. તે આ પ્રમાણે—

અશાતાની જઘન્ય સ્થિતિમાં જઘન્યાનુભાગ સર્વથી અંદપ છે. તેથી દ્વિતીય સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ પૂર્વ સ્થિતિના અનુભાગ તુલ્ય છે, તેથી તૃતીય સ્થિતિનો અનુભાગ પણ પૂર્વાનુભાગ તુલ્ય છે. એ પ્રમાણે શતપૃથક્ત્વ સાગરોપમ પ્રમાણ સ્થિતિયો સુધી કહેવું. તેથી ઉપરની સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ અનન્તગુણ છે, તેથી પણ ઉપરની સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ અનન્તગુણ છે, તેથી પણ ઉપરની સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ અનન્તગુણ છે. એ પ્રમાણે એ કંડકના અસંખ્યાત-ભાગ વ્યતિક્રાન્ત થાય, ને એક ભાગ બાકી રહે ત્યાં સુધી કહેવું. તેથી જઘન્ય સ્થિતિનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનન્તગુણ છે. તેથી દ્વિતીય સ્થિતિનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનન્તગુણ છે, તેથી તૃતીય સ્થિતિનો ઉત્કૃ-

૧ અનન્તગુણ જઘન્યાનુભાગયુક્ત પ્રથમ કંડકથી નીચેની દ્વિતિય સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ અનન્તગુણ છે.

ધાનુભાગ અનંતશુભ છે. એ પ્રમાણે કંડક પ્રમાણ સ્થિતિયો વ્યતિ-
ક્રાન્ત થાય ત્યાં સુધી કહેવું. તેથી જે સ્થિતિસ્થાને જઘન્યાનુભાગ
કહીને નિવર્ત્યા છે તેની ઉપરના સ્થિતિસ્થાનનો જઘન્યાનુભાગ અનં-
તશુભ છે. તેથી પુનઃ પણ પૂર્વોક્ત કંડક દ્વિકની ઉપર કંડક પ્રમાણ
સ્થિતિઓનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનુક્રમે અનંતશુભ કહેવો. એ રીતે
એકેક સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ અને કંડક કંડક પ્રમાણ સ્થિતિ-
ઓનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનંતશુભપણે ત્યાં સુધી કહેવો કે, જ્યાં
સુધી જઘન્યાનુભાગ સંભવિ એક સ્થિતિનું પણ “તે સર્વ” અને
અન્ય” એ અનુકૃષ્ટિથી આગળનું કંડક પરિપૂર્ણ થાય. અહિં
ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ સંભવિ સ્થિતિયો શતપૃથક્ત્વ સાગરોપમ પ્રમાણ કહે-
વાઈ છે. તેથી ઉપરની એક સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ અનંતશુભ
કહેવો, તેથી શતપૃથક્ત્વ સાગરોપમની ઉપરિતન સ્થિતિનો ઉત્કૃષ્ટા-
નુભાગ અનંતશુભ છે. તેથી પણ ઉપરની (શતપૃથક્ત્વ સાગરથી ઉપ-
રની) દ્વિતીય સ્થિતિનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનંતશુભ છે. એ રીતે એકનો
જઘન્યાનુભાગ ને એક સ્થિતિનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ એ બન્નેને અનંતશુભ
પણે કહેતાં કહેતાં ત્યાં સુધી જવું કે જ્યાં સુધી અશાતાવેહનીયની
ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ આવે. અહિં અતે કંડક પ્રમાણ સ્થિતિયોનો ઉત્કૃ-
ષ્ટાનુભાગ કહેવો બાકી રહ્યો છે. ને શેષ સર્વ સ્થિતિયોનો ઉત્કૃષ્ટાનુ-
ભાગ કહેવાઈ ગયો છે. તેથી અન્ય કંડકની સર્વ સ્થિતિઓમાં અનુ-
ક્રમે ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનંતશુભ અનંતશુભપણે યાવત ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ
સુધી કહેવો.

આ અશાતાવેહનીયના અનુભાગની તીવ્ર મન્દતાને અનુસા-
રેજ નરકદ્વિક-ભૂતિચતુષ્ક-અન્તિમસંઘર્ષણપંચક-અંતિમસંસ્થાન
પંચક-કુખગતિ-સ્થાવરંદશક એ ૨૭ પ્રકૃતિયોના અનુભાગની તીવ્ર
મન્દતા પણ કહેવી.

હવે તિર્થચગતિના અનુભાગની તીવ્ર મન્દતા કહે છે.

સાતમી પૃથિવગત નારકજીવનાં સર્વ જઘન્ય સ્થિતિસ્થાનનો

જઘન્યાનુભાગ સર્વથી અલ્પ છે, તેથી દ્વિતીય સ્થિતિસ્થાનનો જઘન્યાનુભાગ અનંતગુણ છે, તેથી તૃતીય સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ અનંતગુણ છે. એ રીતે નિવર્તન કંડક વ્યતિક્રાન્ત થાય ત્યાં સુધી કહેવું. તેથી જઘન્ય સ્થિતિનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનંતગુણ, તેથી નિવર્તન કંડકથી ઉપરની પ્રથમ સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ અનંતગુણ, તેથી દ્વિતીયસ્થિતિનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનંતગુણ, તેથી કંડકોત્તરવર્તિ દ્વિતીય સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ અનંતગુણ, તેથી તૃતીય સ્થિતિનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનંતગુણ, એ પ્રમાણે ત્યાં સુધી કહેવું કે જ્યાં સુધી અલભ્ય પ્રાપ્યો જઘન્યાનુભાગ બંધથી નીચે અન્તિમસ્થિતિ આવે. અહિં અલભ્ય પ્રાપ્યો જઘન્યાનુભાગ બંધની નીચે એક કંડક પ્રમાણ સ્થિતિયોના ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ હજી સુધી કહેવાયા નથી. શેષ સર્વ સ્થિતિયોના ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ કહેવાઈ ગયા છે. તેથી અલભ્ય પ્રાપ્યો જઘન્યાનુભાગ સંબંધિ પ્રથમ સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ અનંતગુણ, તેથી દ્વિતીય સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ પૂર્વની પ્રથમ સ્થિતિગત અનુભાગ તુલ્ય છે. તેથી તૃતીય સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ પૂર્વાનુભાગ તુલ્ય છે. એ રીતે શતપૃથક્ત્વસાગરોપમ પ્રમાણ સ્થિતિયો વ્યતિક્રાન્ત થાય ત્યાં સુધી કહેવું. એ સ્થિતિયોને પૂર્વ પુરૂષોએ “પરાવર્તમાન જઘન્યાનુભાગ પ્રાપ્યો” એ નામે કહેલી છે. એ સ્થિતિયોથી ઉપરની પ્રથમ સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ અનંતગુણ, તેથી દ્વિતીય સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ અનંતગુણ, તેથી પણ તૃતીય સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ અનંતગુણ, એ રીતે યાવત નિવર્તન કંડકના અસંખ્યાતભાગ વ્યતિક્રાન્ત થાય ને એક ભાગ અવશેષ રહે ત્યાં સુધી કહેવું. તેથી જે સ્થિતિસ્થાને ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ કહીને નિવર્ત્યા છે તેથી ઉપરની પ્રથમ સ્થિતિનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનંતગુણ કહેવો, તેથી દ્વિતીય સ્થાને ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનંતગુણ, તેથી તૃતીય સ્થિતિ સ્થાને ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનંતગુણ, એ રીતે ત્યાં સુધી કહેવું કે જ્યાં સુધી અલભ્ય પ્રાપ્યો જઘન્યાનુભાગબંધથી નીચેની અન્ત્યસ્થિતિ આવે. તેથી જે સ્થિતિસ્થાને જઘન્યાનુભાગ કહીને નિવર્ત્યા છે તેની

ઉપરની સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ અનન્તશુણ્ય છે, તેથી અભવ્યપ્રાયોજ્ય જઘન્યાનુભાગ સંબંધિ પ્રથમ સ્થિતિનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનન્તશુણ્ય છે. તેથી પણ દ્વિતીય સ્થિતિનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અતન્તશુણ્ય છે, તેથી પણ તૃતીય સ્થિતિનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનન્તશુણ્ય છે. એ રીતે ચાવત કંડક પ્રમાણ સ્થિતિયો વ્યતિક્રાન્ત થાય ત્યાં સુધી કહેવું. તેથી જે સ્થિતિ સ્થાને જઘન્યાનુભાગ કહીને નિવત્યાં છે, તેની ઉપરની પ્રથમ સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ અતન્તશુણ્ય કહેવો, તેથી અભવ્યપ્રાયોજ્ય જઘન્યાનુભાગબન્ધ સંબંધી કંડકથી ઉપર પુનઃ પણ કંડક પ્રમાણ સ્થિતિયોનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનુક્રમે અનન્તશુણ્ય કહેવો. એ રીતે એક સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ અને કંડક પ્રમાણ સ્થિતિયોનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ કહેતા કહેતા ત્યાં સુધી જવું કે જે જ્યાં સુધી અભવ્ય પ્રાયોજ્ય જઘન્યાનુભાગ સંબંધી અત્યસ્થિતિ આવે. તેથી જે સ્થિતિ સ્થાને જઘન્યાનુભાગ કહીને નિવત્યાં છે. તેથી ઉપરની સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ અનન્તશુણ્ય કહેવો, તેથી અભવ્યપ્રાયોજ્ય જઘન્યાનુભાગ સંબંધિ સ્થિતિયોથી ઉપરની પ્રથમ સ્થિતિનો ઉત્કૃષ્ટ અનુભાગ અનન્તશુણ્ય કહેવો. તેથી ઉપર એટલે પૂર્વોક્ત જઘન્યાનુભાગ સંબંધિ સ્થિતિયોથી ઉપરની દ્વિતીય સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ અનન્તશુણ્ય છે, તેથી પૂર્વોક્ત ઉત્કૃષ્ટાનુભાગથી ઉપરની સ્થિતિનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનન્તશુણ્ય છે. એ રીતે એક સ્થિતિનો જઘન્ય ને એક સ્થિતિનો ઉત્કૃષ્ટ અનુભાગને અનન્તશુણ્યપણે કહેતા કહેતા ત્યાં સુધી જવું કે, જ્યાં સુધી ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ અનન્તશુણ્ય આવે. અત્યની કંડક પ્રમાણ સ્થિતિયોનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ હજી કહ્યો નથી, શેષ સર્વનો કહ્યો છે, તેથી અન્તની કંડક પ્રમાણ સ્થિતિયોમાં અનુક્રમે ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનન્તશુણ્યપણે ચાવત ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ સુધી કહેવો. એ પ્રમાણે તિયગાનુપૂર્વી અને નીચ ગોત્રના અનુભાગની તીવ્ર મન્દતા પણ જાણવી.

હવે ત્રસનામન અનુભાગની તીવ્ર મન્દતા કહેવાય છે.

ત્રસ નામકર્મની ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિમાં જઘન્યાનુભાગ સર્વથી અલ્પ છે, તેથી એકસમયેન ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ અનંતશુભ છે. તેથી પણ દ્વિસમયેન ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ અનંતશુભ છે. એ રીતે નીચે નીચે ઉતરતાં જઘન્યાનુભાગની અનંતશુભતા ત્યાં સુધી કહેવી કે જ્યાં સુધી કંડક પ્રમાણુ સ્થિતિયો વ્યતિક્રાન્ત થાય. તેથી ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનંતશુભ છે, તેથી કંડક નીચેની પ્રથમ સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ અનંતશુભ છે, તેથી સમયેન ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનંતશુભ છે. તેથી કંડક નીચેની દ્વિતીય સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ અનંતશુભ છે, તેથી દ્વિસમયેન ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનંતશુભ છે. એ પ્રમાણે યાવત્ અઢાર કોડાકોડી સાગરોપમની ઉપરની સ્થિતિ આવે ત્યાં સુધી કહેવું. (અર્થાત્ સર્વોત્કૃષ્ટ સ્થિતિસ્થાનથી નીચે જે કોઠાં કોઠાં સાગરોપમ સુધી ઉતરીને કહેવું) અહિં અઢાર કોડાકોડી સાગરોપમથી ઉપરની કંડક પ્રમાણુસ્થિતિયોનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ હજુ સુધી કહ્યો નથી (તે આગળ કહેવાશે.) ને શેષ સર્વનો કહેલો છે. તેથી અઢાર કોડાકોડી સંખ્યાથી ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ અનંતશુભ કહેવો. તેથી સંખ્યાયેન ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ પૂર્વસ્થિત્યનુભાગ તુલ્ય છે. તેથી દ્વિસમયેન ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિનો પણ જઘન્યાનુભાગ પૂર્વ તુલ્ય છે. એ પ્રમાણે નીચે નીચે ઉતરતાં ત્યાં સુધી કહેવું કે જ્યાં સુધી અભવ્ય પ્રાયોગ્ય જઘન્ય સ્થિતિબન્ધ આવે, તેથી નીચેની પ્રથમ સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ અનંતશુભ, તેથી પણ નીચેની દ્વિતીય સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ અનંતશુભ એ રીતે કંડકના અસંખ્યાત્વાગ વ્યતિક્રાન્ત થાય ને એક ભાગ અવશેષ રહે ત્યાં સુધી કહેવું. તેથી અઢાર કોડાકોડી ઉપર (પૂર્વે જે કોઠાં કોઠાં માંની ઉઠ અનુઠ કહેવાને બાકી રાખેલ) કંડકપ્રમાણુ સ્થિતિયોમાંની અનંત સ્થિતિનો (એટલે કંડકમાંની સર્વોપરિતન સ્થિતિનો) ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનંતશુભ, તેથી દ્વિતીયાન્તિમ સ્થિતિ નો ઉઠ અનુઠ અનંતશુભ, તેથી પણ તૃતીયાન્તિમ સ્થિતિનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનંતશુભ છે. એ રીતે નીચે નીચે ઉતરતા ત્યાં સુધી

કહેવું કે જ્યાં સુધી કંડકપ્રમાણુ સ્થિતિયો વ્યતિક્રાન્ત થાય અર્થાત્ અઢાર કોડાકોડી ઉપર અનન્તર સ્થિતિયો (કંડકપ્રમાણુ) વ્યતીત થાય. તેથી જે સ્થિતિસ્થાને જઘન્યાનુભાગ કહીને નિવર્ત્યા છે તે સ્થિતિથી નીચેના સ્થિતિસ્થાનનો જઘન્યાનુભાગ અનંતશુણ્ય છે. તેથી પુનઃ પણ અઢાર કોડાકોડી સાગરોપમ સંખંધિ અન્ય સ્થિતિથી પ્રારંભીને (અર્થાત્તરે ઉપરના જે કોઠા કોઠા સાગરોપમથી) નીચે કંડકપ્રમાણુ સ્થિતિયોનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનંતશુણ્ય કહેવો. તેથી જે સ્થિતિસ્થાને જઘન્યાનુભાગ કહીને નિવર્ત્યા છે તેની નીચેના સ્થિતિસ્થાનનો જઘન્યાનુભાગ અનંતશુણ્ય છે. તેથી પુનઃ પણ પૂર્વોક્ત કંડકથી નીચે કંડકપ્રમાણુ સ્થિતિયોનો અનુક્રમે નીચે ઉતરતાં ઉત્કૃષ્ટ અનુભાગ અનન્તશુણ્ય કહેવો. એ રીતે એક સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ ને કંડકપ્રમાણુ સ્થિતિયોનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ કહેતાં કહેતાં ત્યાં સુધી જવું કે જ્યાં સુધી અભવ્ય પ્રાયોગ્ય જઘન્યાનુભાગ સંખંધિ જઘન્ય સ્થિતિ આવે. તેથી જે સ્થાને જઘન્યાનુભાગ કહીને નિવર્ત્યા છે તેની નીચેની સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ અનન્તશુણ્ય, તેથી અભવ્ય પ્રાયોગ્ય જઘન્યાનુભાગ સંખંધિ જઘન્ય સ્થિતિથી નીચેની પ્રથમ સ્થિતિનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનંતશુણ્ય, તેથી પૂર્વોક્ત જઘન્યાનુભાગ નીચેની સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ અનન્તશુણ્ય, તેથી અભવ્ય પ્રાયોગ્ય જઘન્યાનુભાગ સંખંધિ સ્થિતિથી નીચેની દ્વિતીય સ્થિતિનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનંતશુણ્ય છે. એ રીતે એક સ્થિતિનો જઘન્યાનુભાગ ને એક સ્થિતિનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ કહેતા કહેતા નીચે ત્યાં સુધી ઉતરવું કે જ્યાં સુધી જઘન્ય સ્થિતિ આવે. અહિં કંડકપ્રમાણુ સ્થિતિયોનો ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ કહેવા હજી બાકી રહ્યા છે. ને શેષ સર્વે કહ્યા છે. તેથી તે કંડક પ્રમાણુ સ્થિતિયોમાં પણ અનુક્રમે નીચે નીચે ઉત્કૃષ્ટાનુભાગની અનંતશુણ્યતા (નિરંતરપણે) યાવત જઘન્ય સ્થિતિ સુધી કહેવી.

એ પ્રમાણે બાહર-પર્યાપ્ત ને પ્રત્યેક એ ૩ નામકર્મના અનુ

ભાગની તીવ્રમન્દતા કહેવી (વિશેષતઃ અનુકૃષ્ટિ અને તીવ્રમન્દતા 'અ'ક સ્થાપનાથી બાણવી.)

તથા એ શુભાશુભ પ્રકૃતિયોના અનુભાગોમાં આદિ અનાદિ પ્રરૂપણા-સવામિત્વ-ઘાતિઅઘાતિપણું-સ્થાનસંજ્ઞા-શુભાશુભ પ્રરૂપણા- (અત્યયપ્રરૂપણા-વિપાકપ્રરૂપણા) જેમ શતકઅન્યેકહી છે, તેમ બાણવી.

ઇતિ અનુભાગબન્ધ પ્રરૂપણા.

સૂચના.

અહિંથી આગળ અનુકૃષ્ટિ અને તીવ્રમન્દતાની સ્થાપનાઓ દર્શાવાય છે. તેમાં અનુકૃષ્ટિના અ'ક અને તીવ્રમન્દતાના અ'ક બીજા બીજા આપેલા છે. તથા અનુકૃષ્ટિમાં પણ સર્વ પ્રકૃતિયોના અ'ક સરખા આપ્યા નથી. તેમજ તીવ્રમન્દતાના અ'ક પણ સર્વ પ્રકૃતિયોના સરખા આપ્યા નથી, જેમકે સાતાહિ ૧૬ પ્રકૃતિયોના ૧૦ થી ૪૦, અસાતાહિના ૨૮ ના ૧૦ થી ૫૦, ઉપધાતાહિ ૫૫ ના ૫ થી ૩૦, અને પરાધાતાહિ ૪૬ પ્રકૃતિના ૫ થી ૩૦, એ પ્રમાણે અનુકૃષ્ટિમાં પણ પરસ્પર ભિન્ન અ'કો આપેલા છે તેથી સ્થિતિયો એ પ્રમાણે વિષમ છે એમ બાણવા માટે નથી, પરંતુ જેની અનુકૃષ્ટિ થોડા આંકડાઓથી સમજાવી શકાય તેવી અનુકૃષ્ટિના અ'ક થોડા આપેલા છે, ને જે અનુકૃષ્ટિ ઓછા આંકડાઓથી સમજાવી શકાય નહિ તેવી અનુકૃષ્ટિના આંકડા વધુ આપેલા છે.

તથા કેટલીએક અનુકૃષ્ટિઓ (તથા તીવ્ર મન્દતા) તેના તેજ આંકડાઓથી ઉલટી રીતે કહી શકાય છે તેવી અનુકૃષ્ટિઓ તેના તેજ આંકડાઓથી ઉલટી રીતે કહેલી છે. જેમ કે ૫૫ અપ૦ અશુ૦

૧ વાંચકવર્ગને અનુકૃષ્ટિ અને તીવ્રમન્દતાનું વર્ણન ગદ્યને અનુસાર સમજવું અતિ ગુંચવણુ ભરેલું સંભવે છે, ને તે અ'ક સ્થાપનાથી સારી રીતે સમજી શકાય છે તેથી અત્રે સ્થાપના આપવાનો પ્રસંગ છે. પરંતુ અંત્યપત્રમાં સ્થાપનાની વ્યવસ્થા નિયમિત રીતે દાખલ થઈ શકતી નથી, માટે કલ્પનાપૂર્વક થાપના અ'કની પરિપાટીએ દર્શાવી છે, તેની સમજ સ્વચ્છુદ્ધિથી વિચારવી.

ની અનુકૃષ્ટિ કહેવાને માટે સ્થાપેલા ૫ થી ૩૦ સુધીના આંકડાઓ-
માંજ ૪૬ અપ૦ શુભની અનુકૃષ્ટિ ઉલટી રીતે એટલે ૩૦ થી
પ્રારંભીને કહેલ છે ઇત્યાદિ.

તથા અનુકૃષ્ટિથી પણ તીવ્રમન્દતામાં અંકો ઘણા સ્થાપેલા
છે, તેનું કારણ પણ એજ છે કે અનુકૃષ્ટિ થોડા આંકડાથી સમજાવી
શકાય છે, પરંતુ તીવ્રમન્દતા સમજાવવામાં ઘણા અંકોની જરૂર છે,
માટે ઘણા અંકો સ્થાપ્યા છે, અને એથી અનુકૃષ્ટિ અને તીવ્રમન્દતાનું
પરસ્પર સંમેલન કરી શકાશે નહિ, માત્ર તે અંકો તીવ્રમન્દતાની
પદ્ધતિજ દર્શાવનાર છે એમ જાણવું. તથા બીજી કેટલીએક સંજ્ઞાઓ
અંક સ્થાપનામાં રાખેલી છે તેની સમજ આ પ્રમાણે છે.

  જે અંક ઉપર એવો આકાર હોય તે અંકથી અનુ-
કૃષ્ટિ કહેવાનો પ્રારંભ કરવો.

ની અનુ૦ સ૦=ની અનુકૃષ્ટિ સમાપ્ત થઈ.

માં જે અનુ૦=એ અંકમાં જે અનુભાગ બંધાધ્યવસાયસ્થાનો.

(તીવ્ર મન્દતા સંબંધે અનુ૦=અનુભાગ.)

પરસ્પરાકાન્ત=જે સ્થિતિયોની સામેની સ્થિતિયો સીમા પ્રમાણ
કહેવાને માટે સ્થાપેલી હોય તે બન્ને સ્થિતિયો પર-
સ્પરાકાન્ત માત્ર કહેવાય. જેમ કે સાતાની ૪૦ થી
૨૦ સામેની અશાતાની ૪૦ થી ૨૦ સુધીની સ્થિ-
તિયો સીમા પ્રમાણ દર્શાવવાને સ્થાપેલી છે. (આ
આકાન્ત રીતી પંચસંશ્લેષમાં સ્પષ્ટ છે:)

આકાન્ત પ્રફપણા=સ્થાપેલી વિવક્ષિત સ્થિતિની પ્રફપણા કરીને
તુર્તજ તેની સામેની સ્થિતિમાં પ્રફપણા કરવી
(પરંતુ નિરંતરપણે અઘોઠધ: પ્રફપણા કરવાની
ન હોય) પુનઃ પૃષ્ઠ સ્થિતિની પ્રફપણા કરવી પુનઃ
સામેની સ્થિતિની પ્રફપણા કરવી એ પ્રમાણે જે
સામાસામી પ્રફપણા તે આકાન્ત પ્રફપણા.

૪૦ ની અનુ. સં.	૪૦	તદેકે	દેશ ને અન્ય
૪૧	૪૧	"	"
૪૨	૪૨	"	"
૪૩	૪૩	"	"
૪૪	૪૪	"	"
૪૫	૪૫	"	"
૪૬	૪૬	"	"
૪૭	૪૭	"	"
૪૮	૪૮	"	"
૪૯	૪૯	"	"
૫૦	૫૦	"	"

त्रसचतुष्कनी अतुकृष्टि.

[illegible]

ત્રસ ચતુષ્કની અનુક્રાંતિ:

અલં પ્રાં જાં રિયં ધં		પ્રાલ્પ રેખાલ્પ ગોહાલ્પ ધોલ્પ ંમિલ્પ ંજા પ્રાલ્પાલ્પ		તે સર્વ અને અન્ય	
૨૦ ની અનું સં	૦૮ ૦૫	૨૦	૨૧	૨૨	૨૩
૧૯	૧૮	૧૭	૧૬	૧૫	૧૪
૧૮	૧૭	૧૬	૧૫	૧૪	૧૩
૧૭	૧૬	૧૫	૧૪	૧૩	૧૨
૧૬	૧૫	૧૪	૧૩	૧૨	૧૧
૧૫	૧૪	૧૩	૧૨	૧૧	૧૦
૧૪	૧૩	૧૨	૧૧	૧૦	૯
					૮
					૭
					૬
					૫
					૪
					૩
					૨
					૧
					૦

અહિં ૧૦ થી ૪૦ સુધી ૧૮ કોઠ કોઠ સાગરોપમ બાણવા.
અને ૪૧ થી ૬૦ સુધી ૨ કોઠ કોઠ સાગરોપમ બાણવા.

* એ અલંબને જાધન્યાતુષધ પ્રાયોગ્ય સ્થાવર પ્રમાણ સ્થિતિસ્થાનો
અંતઃ કોઠ કોઠ સાગરોપમ જોડલાં છે કે હીનાધિક છે? તે સંબંધિ
સ્પષ્ટ અક્ષર નથી.

૬૬ અપરાં અશુભ પ્રકૃતિયો ના અનુભાગની તીવ્ર મંદતાની સ્થાપના

(૪૫ ધાતિની-અશુભવર્ણાદિ ૯-ઉપધાત=૫૫)

૧૦	આ રેખાઓ પરસ્પર આકાન્ત પ્રરૂપણા દર્શક
૧૧	છે તે આ પ્રમાણે—૧૪ ના ૪૦ અનુભાગથી
૧૨	૧૦નો ઉં અનુભાગ અનંતશુભ, ૧૦ ના ઉં
૧૩	અનું થી ૧૫નો ૪૦અનું અનંંશુભ, ૧૫ના
૧૪	૪૦ અનુંથી ૧૨નો ઉં અનું અનંં શુભ.
૧૫	એ પ્રમાણે પુનઃ ૧૧ થી ૧૬ । ૧૬ થી ૧૨ ।
૧૬	૧૨ થી ૧૭ । ૧૭ થી ૧૩ । ને ૧૩ થી ૧૮
૧૭	નો અનુભાગ અનુક્રમે આકાન્ત પ્રરૂપણાએ
૧૮	કહેવો.
૧૦	નો ૪૦ અનુભાગઅનંંતશુભ(૬થી) તેથી
૧૧	નો ૪૦ અનું " તેથી
૧૨	નો ૪૦ અનું " "
૧૩	" " " "
૧૪	" " "—૧૦ નો ઉં અનું અનંંતશુભતેથી
૧૫	" " "—૧૧ " "
૧૬	" " "—૧૨ " "
૧૭	" " "—૧૩ " "
૧૮	" " "—૧૪ " "
૧૯	" " "—૧૫ " "
૨૦	" " "—૧૬ " "
૨૧	" " "—૧૭ " "
૨૨	" " "—૧૮ " "
૨૩	" " "—૧૯ " "
૨૪	" " "—૨૦ " "
૨૫	" " "—૨૧ " "
૨૬	" " "—૨૨ " "
૨૭	" " "—૨૩ " "
૨૮	" " "—૨૪ " "
૨૯	" " "—૨૫ " "
૩૦	" " "—૨૬ " "
	" " "—૨૭ " "
	" " "—૨૮ " "
	" " "—૨૯ " "
	" " "—૩૦ " "

પરાધાતાદિ ૪૬ અપ૦ શુભ પ્રકૃતિયોના અનુ૦ ની

તીવ્રમંદતા સ્થાપના.

તિવ્રમંદતા	૩૦	નો ૪૦ અનુભા૦ અદ્ય તેથી		
	૨૯	નો ૪૦ અનુ૦ અનંતગુણ		
	૨૮	" "		
	૨૭	" "		
	૨૬	" ——— થી ૩૦ નો ૬૦ અનુભા૦ અનં૦ તેથી		
	૨૫	" ——— થી ૨૯	" "	
	૨૪	" ——— થી ૨૮	" "	
	૨૩	" ——— થી ૨૭	" "	
	૨૨	" ——— થી ૨૬	" "	
	૨૧	" ——— થી ૨૫	" "	
	૨૦	" ——— થી ૨૪	" "	
	૧૯	" ——— થી ૨૩	" "	
	૧૮	" ——— થી ૨૨	" "	
	૧૭	" ——— થી ૨૧	" "	
	૧૬	" ——— થી ૨૦	" "	
	૧૫	" ——— થી ૧૯	" "	
	૧૪	" ——— થી ૧૮	" "	
	૧૩	" ——— થી ૧૭	" "	
	૧૨	" ——— થી ૧૬	" "	
	૧૧	" ——— થી ૧૫	" "	
	૧૦	" ——— થી { ૧૪	" "	
			૧૩	" "
			૧૨	" "
			૧૧	" "
			૧૦	" "

સાતાદિ (૧૬) શુભ પરાં પ્રકૃતિયોના અનુમાન સંબંધિ
ત્રી મન્દતાની સ્થાપના.

૯૯ નો જમન્ય અનુભાગ અલ્પ

૯૮ " પૂર્વતુલ્ય

૯૭ " "

૯૬ " "

૯૫ " "

૯૪ " "

૯૩ " "

૯૨ " "

૯૧ " "

૯૦ " "

૮૯ " "

૮૮ " "

૮૭ " "

૮૬ " "

૮૫ " "

૮૪ " "

૮૩ " "

૮૨ " "

૮૧ " "

૮૦ " "

૭૯ " "

૭૮ " "

૭૭ " "

૭૬ " "

૭૫ " "

૭૪ " "

૭૩ " "

૭૨ " "

૭૧ " "

૭૦ " "

૬૯ " "

૬૮ " "

૬૭ " "

૬૬ " "

૬૫ " "

૬૪ " "

અ સ્થાપનામાં ૯૯ થી ૬૦ સુધીની સ્થિતિયો ક્રમ પૃથક્કૃત સાગરોપમ પ્રમાણે અલગગણે
અથવા ક્ષાયોગ્ય ગણવી.

૬૫	નો	અનુ	અનંત
૬૬	"	"	"
૬૭	"	"	"
૬૮	"	"	"
૬૯	"	"	"
૭૦	"	"	"
૫૮	નો	૪૫૦ અનુ	અનંત
૫૯	"	"	"
૬૦	"	"	"
૬૧	"	"	"
૬૨	"	"	"
૬૩	"	"	"
૬૪	"	"	"
૬૫	"	"	"
૬૬	"	"	"
૬૭	"	"	"
૬૮	"	"	"
૬૯	"	"	"
૭૦	"	"	"
૫૨	નો	૪૦ અનુ	અનંત
૮૬	નો	૭૦ અનુ	અનંત
૮૮	"	"	"
૮૯	"	"	"
૯૦	"	"	"
૯૧	"	"	"
૯૨	"	"	"
૯૩	"	"	"
૯૪	"	"	"
૯૫	"	"	"
૯૬	"	"	"

અહિંથી ૧૦-૧૦ સ્થિતિઓના ખંડને કંડક કંડક પ્રમાણ સ્થિતિઓ નાણવી.

* "કંડકસ્યા સંલેય્યા ભાગા ગતા મવન્તિ ઇકોઽવશિસ્યતે" એ પાઠને અનુસારે અવશિષ્ટ ભાગ અસંખ્યાતમો ભાગ સંભવે છે, અને "પતાક્ષ સ્થિતયઃ સંલેયભાગહીનકંડકમાત્રાઃ સાકારોપયોગસંજ્ઞાઃ" એ પાઠને અનુસારે સંખ્યાતમો ભાગ સંભવે છે (તત્ તદ્વિદમ્).

૮૨	"	"		
૮૧	"	"		
૮૦	"	"		
૫૧ તો જાં અનું અનંતં				
૭૬ તો હિં અનું અનંતં				
૭૮	"	"		
૭૭	"	"		
૭૬	"	"		
૭૫	"	"		
૭૪	"	"		
૭૩	"	"		
૭૨	"	"		
૭૧	"	"		
૭૦	"	"		
૫૦ તો જાં અનું અનંતં				
૬૯ તો હિં અનું અનંતં				
૬૮	"	"		
૬૭	"	"		
૬૬	"	"		
૬૫	"	"		
૬૪	"	"		
૬૩	"	"		
૬૨	"	"		
૬૧	"	"		
૬૦	"	"		

૪૯ નો ૪૦ અનું અનં તેથી પદ નો ઉં અનું અનંતં

૪૮	"	"	૪૮	"	"
૪૭	"	"	૪૭	"	"
૪૬	"	"	૪૬	"	"
૪૫	"	"	૪૫	"	"
૪૪	"	"	૪૪	"	"
૪૩	"	"	૪૩	"	"
૪૨	"	"	૪૨	"	"
૪૧	"	"	૪૧	"	"
૪૦	"	"	૪૦	"	"
૩૯	"	"	૪૯	"	"
૩૮	"	"	૪૮	"	"
૩૭	"	"	૪૭	"	"
૩૬	"	"	૪૬	"	"
૩૫	"	"	૪૫	"	"
૩૪	"	"	૪૪	"	"
૩૩	"	"	૪૩	"	"
૩૨	"	"	૪૨	"	"
૩૧	"	"	૪૧	"	"
૩૦	"	"	૪૦	"	"
			૩૯	"	"
			૩૮	"	"
			૩૭	"	"
			૩૬	"	"
			૩૫	"	"
			૩૪	"	"
			૩૩	"	"
			૩૨	"	"
			૩૧	"	"
			૩૦	"	"

આ રેખાઓ પરસ્પરાક્રાન્ત પ્રણયા દર્શક નાશ્વરી.

અસાતાદિ-૨૮ પરાં અશુભ પ્રકૃતિયોના અનુભાગ સંબંધિ
ત્રીવ્ર મન્દતાની સ્થાપના.

૧૧	તો	જધન્ય	અનુભાગ	અલ્પ
૧૨	તો	જધન્ય	અનુભાગ	પૂર્વતુલ્ય
૧૩		"		"
૧૪		"		"
૧૫		"		"
૧૬		"		"
૧૭		"		"
૧૮		"		"
૧૯		"		"
૨૦		"		"
૨૧		"		"
૨૨		"		"
૨૩		"		"
૨૪		"		"
૨૫		"		"
૨૬		"		"
૨૭		"		"
૨૮		"		"
૨૯		"		"
૩૦		"		"
૩૧		"		"
૩૨		"		"
૩૩		"		"
૩૪		"		"
૩૫		"		"
૩૬		"		"
૩૭		"		"
૩૮		"		"

૩૯	"	"
૪૦	"	"
૪૧	"	"
૪૨	"	"
૪૩	"	"
૪૪	"	"
૪૫	"	"
૪૬	"	"
૪૭	"	"
૪૮	"	"
૪૯	"	"
૫૦	"	"
૫૧	"	"
૫૨	"	"
૫૩	"	"
૫૪	"	"
૫૫	"	"
૫૬	"	"
૫૭	"	"
૫૮	}	કંઠકાવસિષ્ઠ વિભાગઃ પદ્યોઃ અસંખ્યા ભા.
૫૯		
૬૦		

૧૧ નો ઉક્તિ અનુભાગ અનંતગુણ

૧૨	"	"
૧૩	"	"
૧૪	"	"
૧૫	"	"
૧૬	"	"
૧૭	"	"
૧૮	"	"
૧૯	"	"
૨૦	"	"

૫૮ નો જયન્ય અનુભાગ અનંતગુણ

૨૧ નો ઉત્કૃષ્ટ અનુભાગ અર્નતગુણ

૨૨	"	"
૨૩	"	"
૨૪	"	"
૨૫	"	"
૨૬	"	"
૨૭	"	"
૨૮	"	"
૨૯	"	"
૩૦	"	"

૫૯ નો જધન્ય અનુભાગ અર્નતગુણ

૩૧ નો ઉત્કૃષ્ટ અનુભાગ અર્નતગુણ

૩૨	"	"
૩૩	"	"
૩૪	"	"
૩૫	"	"
૩૬	"	"
૩૭	"	"
૩૮	"	"
૩૯	"	"
૪૦	"	"

૬૦ નો જધન્ય અનુભાગ અર્નતગુણ

૪૧ નો ઉત્કૃષ્ટ અનુભાગ અર્નતગુણ

૪૨	"	"
૪૩	"	"
૪૪	"	"
૪૫	"	"
૪૬	"	"
૪૭	"	"
૪૮	"	"
૪૯	"	"
૫૦	"	"

૭૯ નો ઉં અનં

૭૮   "

૭૭   "

૭૬   "

૭૫   "

૭૪   "

૭૩   "

૭૨   "

૭૧   "

૭૦   "

૪૨ નો જાં અનં

૬૯ નો ઉં અનં

૬૮   "

૬૭   "

૬૬   "

૬૫   "

૬૪   "

૬૩   "

૬૨   "

૬૧   "

૬૦   "

૪૧ નો જાં અનં

૫૯   "

૫૮   "

૫૭   "

૫૬   "

૫૫   "

૫૪   "

૫૩   "

૫૨   "

૫૧   "

૫૦   "

૪૦ નો જાં અનં

૪૯ નો ઉં અનં તેથી ૩૯ નો જાં અનં

૪૮   "   ૩૮   "

૪૭   "   ૩૭   "

૪૬   "   ૩૬   "

૪૫   "   ૩૫   "

૪૪   "   ૩૪   "

૪૩   "   ૩૩   "

૪૨   "   ૩૨   "

૪૧   "   ૩૧   "

૪૦   "   ૩૦   "

૩૯   "

૩૮   "

૩૭   "

૩૬   "

૩૫   "

૩૪   "

૩૩   "

૩૨   "

૩૧   "

૩૦   "

તિર્યગદ્વિક-નીચગોત્રની ત્રીવ્રમન્દતા.

1

૧૧	નો	૪૦	અનુ	અદ્ય
૧૨	નો	૪૦	અન	૦
૧૩		"	"	"
૧૪		"	"	"
૧૫		"	"	"
૧૬		"	"	"
૧૭		"	"	"
૧૮		"	"	"
૧૯		"	"	"
૨૦		"	તેથી ૧૧ નો ૭૦	અન
૨૧		"	— ૧૨	"
૨૨		"	— ૧૩	"
૨૩		"	— ૧૪	"
૨૪		"	— ૧૫	"
૨૫		"	— ૧૬	"
૨૬		"	— ૧૭	"
૨૭		"	— ૧૮	"
૨૮		"	— ૧૯	"
૨૯		"	— ૨૦	"
૩૦		"	— ૨૧	"
૩૧		"	— ૨૨	"
૩૨		"	— ૨૩	"
૩૩		"	— ૨૪	"
૩૪		"	— ૨૫	"
૩૫		"	— ૨૬	"
૩૬		"	— ૨૭	"
૩૭		"	— ૨૮	"
૩૮		"	— ૨૯	"
૩૯		"	— ૩૦	"

સાચરોં શીતે પૃં અંભેં પ્રાંક બેધં અનું અંધ-
પેરાવતેમોનો: ૪૧ થી ૬૦

૪૧	નો	૪૦	અનુ	તુલ્ય
૪૨		"	"	"
૪૩		"	"	"
૪૪		"	"	"
૪૫		"	"	"
૪૬		"	"	"
૪૭		"	"	"
૪૮		"	"	"
૪૯		"	"	"
૫૦		"	"	"
૫૧		"	"	"
૫૨		"	"	"
૫૩		"	"	"
૫૪		"	"	"
૫૫		"	"	"
૫૬		"	"	"
૫૭		"	"	"
૫૮		"	"	"
૫૯		"	"	"
૬૦		"	"	"
૬૧		"	"	"
૬૨		"	"	"
૬૩		"	"	"
૬૪		"	"	"
૬૫		"	"	"
૬૬		"	"	"
૬૭		"	"	"
૬૮		"	"	"
૬૯		"	"	"
૭૦		"	"	"

અવશિષ્ટ:

૩૧ નો ઉં અનં	૭૦ નો જ૦ અનં
૩૨ " "	
૩૩ " "	
૩૪ " "	૬૧ નો ઉં અનં તેથી ૭૧ નો જ૦ અનં
૩૫ " "	૬૨ " ૭૨
૩૬ " "	૬૩ " ૭૩
૩૭ " "	૬૪ " ૭૪
૩૮ " "	૬૫ " ૭૫
૩૯ " "	૬૬ " ૭૬
૪૦ " "	૬૭ " ૭૭
	૬૮ " ૭૮
૬૮ નો જ૦ અનં	૬૯ " ૭૯
	૭૦ " ૮૦
૪૧ નો ઉં અનં	૭૧ " "
૪૨ " "	૭૨ " "
૪૩ " "	૭૩ " "
૪૪ " "	૭૪ " "
૪૫ " "	૭૫ " "
૪૬ " "	૭૬ " "
૪૭ " "	૭૭ " "
૪૮ " "	૭૮ " "
૪૯ " "	૭૯ " "
૫૦ " "	૮૦ " "

(અનુક્રંતિ તથા તીવ્રમન્દતા સંબંધિ)

સૂચના.

૬૯ નો જ૦ અનં

૫૧ નો ઉં અનં

૫૨ " "

૫૩ " "

૫૪ " "

૫૫ " "

૫૬ " "

૫૭ " "

૫૮ " "

૫૯ " "

૬૦ " "

આગળ આગળના જે સ્થિતિ સ્થાનમાં અનુભાગ તુલ્ય વા અનંતશુભ કહેલો છે, તે ઉપરના અનંતર અંકરૂપ સ્થિતિસ્થાનની અપેક્ષાએ જાણવો.

તથા અંક સમુદાયમાં નાના મોટા વિભાગો જોઈને થોડી વા ધણી સ્થિતિયોને નિર્ણય ન કરવો. કારણ કે કોઈક સ્થાને ધણા અંકો નહિં વધી જવાના ભયથી ધણી સ્થિતિયોને માટે પણ થોડાજ અંક આપેલા છે.

એ પ્રમાણે અનુભાગબન્ધ કહીને, હવે સ્થિતિબન્ધ કહેવાનો પ્રસંગ છે. તે સ્થિતિબન્ધપ્રરૂપણામાં ૪ અનુયોગ છે. ૧ સ્થિતિસ્થાન-પ્રરૂપણા, ૨ નિષેકપ્રરૂપણા, ૩ અભાધાક'કકપ્રરૂપણા, અને ૪ થી અદ્યબહુત્વપ્રરૂપણા. ત્યાં પ્રથમ સ્થિતિસ્થાનપ્રરૂપણા દર્શાવાય છે.

મૂળ ગાથા ૬૮-૬૯ મી.

ઠિઙ્ઘંધઢાણાઙ્, સુહુમઅપજ્જત્તગસ્સ થોવાઙ્
વાયર સુહુમેયર વિ તિ, ચડરિંદિય અમણ સન્નીણં ॥૬૮॥
સંઘેજ્જગુણાણિ કમા, અસમત્તિયરે ય વિંદિયાઙ્મિ
નવર મસંઘેજ્જગુણાઙ્, સંકિલેસાઙ્ સવ્વત્થ ॥૬૯॥

ગાથાર્થ—સૂક્ષ્મઅપર્યાપ્તનાં સ્થિતિસ્થાનો અદ્ય, તેથી બાહર અપ૦-સૂ૦ પ૦-બા૦પ૦-દ્વીઅપ૦-દ્વિ૦પ૦-ત્રી૦અપ૦-ત્રી૦પ૦-ચતુ૦ અપ૦-ચતુ૦ પ૦-અસં૦ અપ૦-અસં૦પ૦-સં૦ અપ૦-સં૦ પ૦-નાં સ્થિતિસ્થાનો અનુક્રમે સંખ્યગુણ કહેવાં, પરંતુ બા૦ અપ૦ થી દ્વી૦ અપ૦ નાં સ્થિતિસ્થાનો અસંખ્યાતગુણ કહેવાં, તથા સંકલેશસ્થાનો સર્વત્ર અસંખ્યગુણ કહેવાં.

ટીકાર્થ—અહિં જઘન્યસ્થિતિથી પ્રારંભીને ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ સુધીના જેટલા સમયો હોય તેટલાં સ્થિતિસ્થાનો કહેવાય છે. તે આ પ્રમાણે—જઘન્યસ્થિતિ એ પ્રથમસ્થિતિસ્થાન, તેથી એક સમય અધિ-કરૂપ દ્વિતીયસ્થિતિસ્થાન, તેથી બે સમયાધિક સ્થિતિ તે ત્રીજું સ્થિતિસ્થાન, એ રીતે ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ સુધી કહેવું. તે સ્થિતિસ્થાનો સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તજીવને સર્વથી અદ્ય હોય છે. તેથી બાહર અપર્યાપ્તને સંખ્યાતગુણ, તેથી પણ સૂ૦ અપર્યાપ્તને સંખ્યાતગુણ, તેથી પણ બાહરપર્યાપ્તને સંખ્યાતગુણ સ્થિતિસ્થાનો હોય છે તે પણ પદ્યોપ-મના અસંખ્યાતમા ભાગના સમયરાશિ પ્રમાણ બાણવાં.

તેથી અપર્યાપ્ત દ્વીન્દ્રિયનાં સ્થિતિસ્થાનો અસંખ્યગુણ છે. તે કેવી રીતે સમભય ? એમ જો પૂછતા હો તો કહીએ છીએ કે અપર્યાપ્ત દ્વીન્દ્રિયનાં સ્થિતિસ્થાનો પદ્યોપમના સંખ્યાતમા ભાગપ્રમાણ છે. ને પૂર્વોક્ત એકેન્દ્રિય સંબંધિ-સ્થિતિસ્થાનો તો પદ્યોપમના અસંખ્યાતમાભાગપ્રમાણ (અદ્યપમાત્ર) હોવાથી તે પાશ્ચાત્યસ્થાનોથી પણ આ દ્વીન્દ્રિય સંબંધી સ્થિતિસ્થાનો અસંખ્યગુણ થાય છે.

તેથી પણ દ્વીન્દ્રિય પર્યાપ્તનાં સંખ્યાતગુણ, તેથી પણ ત્રીન્દ્રિય અપર્યાપ્તનાં સંખ્યાતગુણ, તેથી પણ ત્રીન્દ્રિય પર્યાપ્તનાં સંખ્યાતગુણ, તેથી પણ ચતુરિન્દ્રિય અપર્યાપ્તનાં સંખ્યાતગુણ, તેથી પણ ચતુર પર્યાપ્તનાં સંખ્યાતગુણ, તેથી પણ અસંજ્ઞિ પચેન્દ્રિય અપર્યાપ્તનાં સંખ્યાતગુણ, તેથી પણ અસંજ્ઞિ પચેન્દ્રિય પર્યાપ્તનાં સંખ્યાતગુણ, તેથી પણ સંજ્ઞિપચેન્દ્રિય પર્યાપ્તનાં સંખ્યાતગુણ એ પ્રમાણે અસમસિયરે ચ=બાદરાદિ અપર્યાપ્ત ને પર્યાપ્તનાં સ્થિતિસ્થાનો. અનુક્રમે સંખ્યાતગુણ કહેવાં. પરંતુ એકેન્દ્રિયનાં સ્થિતિસ્થાનો કહીને અનંતર દ્વીન્દ્રિયના અપર્યાપ્તરૂપ પ્રથમ લેહમાં સ્થિતિસ્થાનો અસંખ્યગુણ કહેવાં. ને તેજ વાત પૂર્વે યુક્તિપૂર્વક કહેલી છે.

તથા સંકિલેસા ચ સઙ્ગત્ય=સર્વ જીવલેહોમાં સંકલેશસ્થાનો અસંખ્યગુણ કહેવાં. દ્વીન્દ્રિયના અપર્યાપ્તરૂપ પ્રથમ લેહમાંજ સ્થિતિસ્થાનો અસંખ્યગુણ કહેવાં તે વાત તો દૂર રહી પરંતુ અહિં તો સર્વેલેહ સંકલેશસ્થાનો અસંખ્યગુણ કહેવાં. એ ગાથોક્ત ચ=ચ કારનો ભાવાર્થ છે. તે સંકલેશસ્થાનોતુ અદ્યપખલુત્વ આ પ્રમાણે—

સૂક્ષ્મઅપર્યાપ્તનાં સંકલેશસ્થાનો સર્વથી અદ્ય છે, તેથી બાદરઅપર્યાપ્તનાં અસંખ્યગુણ, તેથી સૂક્ષ્મઅપર્યાપ્તનાં અસંખ્યગુણ, તેથી બાદરપર્યાપ્તનાં અસંખ્યગુણ, તેથી દ્વીન્દ્રિયઅપર્યાપ્તનાં અસંખ્યગુણ, તેથી દ્વીન્દ્રિયપર્યાપ્તનાં અસંખ્યગુણ, તેથી અપ૦ ત્રી૦, પ૦ ત્રી૦, અપ૦ ચતુ૦, પ૦ ચતુ૦, અપ૦ અસં૦ પં૦, પ૦

અસં પં, અપં સંસિ પં, પર્યાં સં પથેં નાં સંકલેશ
સ્થાનો અનુક્રમે અસંખ્યગુણ કહેવાં.

સર્વજીવલેહોમાં અનુક્રમે અસંખ્યગુણ સંકલેશસ્થાનો છે તે
કેવી રીતે સમજાય ? એમ જો પૂછતા હો તો કહીએ છીએ કે—અહિં
સં અપંના જઘન્યસ્થિતિગત ને સંકલેશસ્થાનો છે, તેથી એક
સમયાધિક જઘન્યસ્થિતિગતમાં વિશેષાધિક સંકલેશસ્થાનો છે. તેથી
પણ દ્વિસમયાધિક જઘન્યસ્થિતિગત ને વિશેષાધિક છે. એ રીતે
યાવત્ સૂં અપંની ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિપર્યંત વિશેષ વિશેષાધિક સંકલેશ-
સ્થાનો છે. ને તે ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિગતસંખંધિ સંકલેશસ્થાનો તે જઘન્ય
સ્થિતિગતસંખંધિ સંકલેશસ્થાનોથી અસંખ્યાતગુણ છે. જો એ
પ્રમાણેજ છે તો અપર્યાપ્તબાદરનાં સંકલેશસ્થાનો તે સૂં અપં નાં
સંકલેશસ્થાનોથી અસંખ્યગુણ અવશ્ય થાય, કારણ કે અપં સૂં
સંખંધિ સ્થિતિસ્થાનોથી અપં બાં નાં સ્થિતિસ્થાનો અસંખ્યગુણ
છે, ને અધિકઅધિક (પ્રત્યેક) સ્થિતિસ્થાને સંકલેશસ્થાનો વિશેષ
વિશેષાધિક છે. અથવા જેમ સ્થિતિસ્થાનની વૃદ્ધિ થાય છે તેમ
સંકલેશસ્થાનોની પણ વિશેષ વૃદ્ધિ થતી જાય છે; તેથી જ્યારે સૂં
અપં નાં અતિ અદ્યસ્થિતિસ્થાનોમાં પણ જઘન્યસ્થિતિગત
સંકલેશસ્થાનોથી ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિગત સંકલેશસ્થાનો અસંખ્યગુણ છે,
તો બાં અપં નાં અતિપ્રભૂત સ્થિતિસ્થાનો હોવાથી સૂં અપં
નાં સંકલેશસ્થાનોથી બાં અપં નાં સંકલેશસ્થાનો અસંખ્યગુણ
અવશ્ય થાયજ. એજ રીતે આગળના જીવલેહોમાં પણ 'સંકલેશ-
સ્થાનોતું' અસંખ્યગુણપણું વિચારવું.

૧ સ્થિતિગતના હેતુભૂત જે કાષાયિક અધ્યવસાયસ્થાનો તે સં-
કલેશસ્થાનો કહેવાય છે. સર્વ જીવલેહોમાં જેમ સંકલેશસ્થાનો છે તેમ
વિશુદ્ધિસ્થાનો પણ છે, પરંતુ વિશુદ્ધિસ્થાનો તે સ્થિતિગતમાં હેતુભૂત
નહિ હોવાથી આ સ્થિતિસ્થાન પ્રકરણમાં માત્ર સંકલેશસ્થાનોનીજ વિવક્ષા
કરેલી છે.

કર્મરૂપતાવસ્થાનરૂપસ્થિતિને અંગે અહિં જાણ્ય અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ પ્રમાણતું કથન થાય છે એમ જાણવું. અને જે અનુભવ પ્રાપ્તોચ્ચ સ્થિતિ છે તે અબાધાકાળરહિત જાણવી. પુનઃ જે કર્મોની જેટલા કોડાકોડીસાગરોપમ સ્થિતિ હોય છે તેટલા સો વર્ષની અબાધા તે કર્મોની હોય છે. તે આ પ્રમાણે—

મતિજ્ઞાનાવરણની ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ ૩૦ કોડાકોડીસાગરોપમ છે, તેથી તેની અબાધા પણ ૩૦ સો (=૩૦૦૦) વર્ષ પ્રમાણ જાણવી. અર્થાત્ ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિએ બંધાયેલું મતિજ્ઞાનાવરણ કર્મ ૩૦૦૦ વર્ષ સુધી જીવને સ્વઉદયવડે બાધા ઉત્પન્ન કરી શકતું નથી. અબાધા-કાળ સંપૂર્ણ (સમાપ્ત) થયે છતે કર્મદલિકનો^૧ નિષેક થાય છે. એ રીતે પૂર્વોક્ત શ્રુતજ્ઞાનાવરણાદિ કર્મનો પણ અબાધાકાલહીન અનુભવકાળ છે.

તથા સ્ત્રીવેદ, મનુષ્યદિક, (મનુ ગતિ—મનુ આનુપૂર્વી) ને શ્રીતાવેદનીય એ ચાર પ્રકૃતિયોની ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ પૂર્વોક્તસ્થિતિથી અર્ધપ્રમાણ એટલે ૧૫ કોડાકોડી સાગરોપમ પ્રમાણ જાણવી. એ ચારને અબાધાકાળ ૧૫૦૦ વર્ષ, અને અબાધાકાળ ન્યૂન કરે તેટલો અનુભવકાળ છે.

મૂળ ગાથા ૭૧ મી.

તિવિહે મોહે સત્તરિ, ચત્તાલીસા ચ વોસઈ ચ કમા
વસ પુરિસે હાસ રઈ, દેવદુગે સ્વગઈચેદ્વાય ॥૭૧॥

ગાથાર્થ:—ત્રણ પ્રકારના મોહનીયકર્મમાં અનુક્રમે ૭૦-૪૦-૨૦ કોડાકોડી સાગરોપમ, તથા પુરૂષવેદ, હાસ્ય, રતિ, દેવદિક અને પ્રશસ્તવિ હાથોગતિ એ ૬ પ્રકૃતિમાં ૧૦ કોડાકોડી સાગરોપમ સ્થિતિ છે.

૧-૨ ઉદય કાળે થતી જે દલિક રચના તે નિષેક, અર્થાત્ પ્રદશો-દયે વા રસોદયે જે અનુભવકાળ તે નિષેકાળ વા અનુભવકાળ કહેવાય.

ટીકાર્થ:—મિથ્યાત્વરૂપ દર્શનમોહનીય, ૧૬ કષાયરૂપ કષાયમોહનીય, ને નપુંસક-અરતિ-શોક-ભય-ભુગુપ્સારૂપ ૫ નોકષાયમોહનીય, એ ત્રણે પ્રકારની મોહનીયમાં અનુક્રમે ૭૦-૪૦ ને ૨૦ કોડકોડી સાગરોપમપ્રમાણ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ છે. અને અનુક્રમે ૭૦૦૦-૪૦૦૦-ને ૨૦૦૦ વર્ષ પ્રમાણ અબાધાકાળ છે, અને એ અબાધાકાળ બાદ કરે તેટલો અનુભવકાળ છે. અહિં પુરૂષવેદ, હાસ્ય, રતી એ ત્રણેની ભિન્ન સ્થિતિ કહેવાશે, અને સ્ત્રીવેદની સ્થિતિ પ્રથમ કહેલી છે માટે નોકષાય શબ્દથી અહિં શેષ નપુંસકવેદ, અરતિ, શોક, ભય ને ભુગુપ્સારૂપ ૫ નોકષાયજ અહલુ કરવા.

તથા વસ પુરિસે ઇત્યાદિ=પુરૂષવેદ, હાસ્ય, રતિ, દેવદ્વિક, અને શુભવિહાર્યોગતિ એ ૬ પ્રકૃતિમાં ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ ૧૦ કોડકોડી સાગરોપમ છે, અને હજાર વર્ષનો અબાધાકાળ છે. તથા ૧૦૦૦ વર્ષહીન ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ જેટલો કર્મફલિકનો અનુભવકાળ છે.

મૂળ ગાથા ૭૨ મી.

થિર સુમપંચગ ઉચ્ચે, ચેવં સંઠાળ સંઘયણમૂલે
તબ્બીયાઙ્ગ વિ વુઢ્ઠી, અઢ્ઠારસ સુહમ વિગલ તિગે ॥૭૨॥

ગાથાર્થ:—(આ ગાથાનો સંખેધ પૂર્વેકિત ગાથા સાથે છે, માટે) સ્થિર, શુભપંચક, ઉચ્ચગોત્ર, પ્રથમ સંસ્થાન, પ્રથમ સંઘયણ એ ૬ પ્રકૃતિયોની ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ ૧૦ કોડકોડીસાગરોપમ છે. તથા દ્વિતિયાદિસંસ્થાન તથા સંઘયણમાં દ્વિકવૃદ્ધિ (જે જે સાગરોપમની વૃદ્ધિ) કરવી. તથા સૂક્ષ્મનામકર્મ, અને વિકલત્રિક એ ૪ પ્રકૃતિયોની ઉં સ્થિતિ ૧૮ કોડકોડી સાગરોપમ છે.

ટીકાર્થ:—સ્થિરનામકર્મ, શુભ, સૌભાગ્ય, સુસ્થર, આદેય,

અને યશસ્વ શુભપંચક, ઉચ્ચગોત્ર, તથા મૂળ એટલે પ્રથમ સંસ્થાન સમચતુરસ, અને પ્રથમસંઘયણુ વજ્રરૂપભનારાચ, એ ૯ પ્રકૃતિયોની ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ પૂર્વ ગાથામાં કહ્યા પ્રમાણે ૧૦ કોડકોડી સાગરોપમ પ્રમાણુ જાણવી. અને ૧૦૦૦ વર્ષની અબાધા, તથા અબાધાકાળહીન કર્મફલિકનો અનુભવકાળ જાણવો.

તત્ત્વોભાદ્ર વિ લુહોત્તે સંસ્થાનો અને સંઘયણુમાં દ્વિતીય તૃતિયાદિ સંસ્થાન તથા સંઘયણુમાં અનુક્રમે દ્વિવૃદ્ધિ (દ્વિકવૃદ્ધિ) કરવી; તે આ પ્રમાણે—દ્વિતીયસંસ્થાન અને સંઘયણુની ૧૨ કોડકોડી સાગરોપમ ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ, ૧૨૦૦ વર્ષ અબાધાકાળ, અને અબાધાકાળહીન કર્મફલિકનો અનુભવકાળ છે. તથા તૃતિયસંસ્થાન અને સંઘયણુમાં ૧૪ કોડકોડી સાગરોપમ ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ, ૧૪૦૦ વર્ષ અબાધાકાળ, ને અબાધાકાળ ન્યૂન અનુભવકાળ છે. તથા ચતુર્થસંસ્થાન સંઘયણુની ૧૬ કોડકોડી સાગરોપમ પ્રમાણુ ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ, ૧૬૦૦ વર્ષ અબાધાકાળ, ને અબાધાકાળહીન કર્મફલિકાનુભવકાળ છે. તથા પંચમ સંસ્થાન સંઘયણુની ૧૮ કોડકોડી સાગરોપમ ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ, ૧૮૦૦ વર્ષ અબાધાકાળ, ને અબાધાકાળહીન અનુભવકાળ છે. તથા છઠ્ઠા સંસ્થાન સંઘયણુની ૨૦ કોડકોડી સાગરોપમ ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ, ૨૦૦૦ વર્ષ અબાધા, ને અબાધાહીન કર્મનો અનુભવકાળ છે.

તથા અઘ્ઠારસ સુદ્ધમ વિગલ તિમે એટલે સૂક્ષ્મ, અપર્યાપ્ત, ને સાધારણરૂપ સૂક્ષ્મત્રિકની, તથા દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિયરૂપ વિકલત્રિકની ૧૮ કોડકોડી સાગરોપમ ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ, ૧૮૦૦ વર્ષ અબાધા, ને અબાધાકાળહીન અનુભવકાળ છે.

મૂળ ગાથા ૭૩ મી.

તિત્થગરા હારદુગે, અંતો વીસા સનિચ્ચનામાણં
તેત્તીસુદહી સુરના, રયાડ સેસાડ પહ્લતિગં ॥૭૩॥

ગાથાર્થ:—તીર્થ'કર નામકર્મની અને આહારકદિકની અન્તઃ કોડાકોડી સાગરોપમ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ છે. શેષ નામપ્રકૃતિયોની ૨૦ કોડાકોડી સાગરોપમ, દેવનારકના આયુષ્યની ૩૩ સાગરોપમ, ને શેષ નરાયુષ્ય, તિર્થગાયુષ્યની ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ ૩ પદ્યોપમપ્રમાણ છે.

ટીકાર્થ:—તીર્થ'કરનામકર્મ, તથા આહારક શરીર, અને આહારક અંગોપાંગ રૂપ આહારકદિક, એ ત્રણ કર્મની ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ અન્તઃ^૧ કોડાકોડીસાગરોપમ છે. તથા અખાધાકાળ અન્તર્મુહૂર્ત પ્રમાણ, અને અખાધાકાળહીન અનુભવકાળ છે.

તથા ઘીસા સનિચ્છનામાણં એટલે નરકદિક-તિર્થગ્ દિક-એકેન્-દ્રિયભતિ-ઔદારિક, વૈક્રિય, તૈજસ, કાર્મણશરીર-ઔદારિક ઉપાંગ-વૈક્રિય ઉપાંગ-વર્ણ-ગન્ધ-રસ-સ્પર્શ-અગુરુ-ઉપ-પરા-ઉચ્ચવાસ-આતપ-કુખગતિ-ત્રસ-સ્થાવર-ખાદ્ય-પર્યાપ્ત-પ્રત્યેક-અસ્થિર-અશુભ-દુર્ભાગ-દુઃસ્વર-અનાદેય-અયશ-નિર્માણ-ને નીચ ગોત્ર એ સર્વ અવશેષ નામ પ્રકૃતિયોની ૨૦ કોડાકોડીસાગરોપમ ઉં સ્થિતિ, ૨૦૦૦ વર્ષ અખાધાકાળ, ને અખાધાકાળહીન અનુભવકાળ છે.

તથા તેત્તીસુદહિ સુરનારયાત=દેવાયુ, ને નરકાયુની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૩૩ સાગરોપમપ્રમાણ છે. અહિં “ પૂર્વકોડવર્ષનો ત્રીજોભાગ અધિકસ્થિતિ ” એ અધ્યાહારથી જાણી લેવું. અર્થાત્ પૂર્વકોડવર્ષેક-તૃતીયભાગાધિક ૩૩ સાગરોપમપ્રમાણ દેવ-નારકાયુષ્યની સ્થિતિ છે. તથા પૂર્વકોડવર્ષના ત્રીજોભાગપ્રમાણ અખાધાકાળ છે. ને અખાધાકાળહીન કર્મનો અનુભવકાળ છે.

તથા સેસાત પલ્લતિર્ગન્ધેષ આયુષ્ય જે મનુષ્યાયુષ્ય ને તિર્થ-આયુષ્ય તેની ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ (પૂર્વકોડવર્ષના ત્રીજોભાગઅધિક) ત્રણ ત્રણ પદ્યોપમપ્રમાણ છે. તથા પૂર્વકોડવર્ષનો ત્રીજોભાગ અખાધાકાળ છે, ને અખાધાકાળહીન અનુભવકાળ છે. આ આયુષ્યની ઉત્કૃષ્ટ-

^૧ અન્તઃકોડાકોડી=દેવ-કોડાકોડી (એક કોડાકોડીમાં ૧૦૦૦ ન્યૂન).
૩૬

સ્થિતિ આરેગતિમાં ઉત્પન્ન થંનારા, પૂર્વકોડવર્ષાયુવાળા; અને ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિએ આયુષ્ય બાંધનાર જીવોની અપેક્ષાએ કહી છે. કારણ કે પૂર્વકોડવર્ષના ત્રીજાભાગની અબાધા એ જીવોનેજ પ્રાપ્ત હોય છે.

હવે અહિં પ્રસંગે અસંજ્ઞિપચેન્દ્રિયાદિ બન્ધક જીવોને આશ્રયી આયુષ્યની ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ પ્રતિપાદન કરે છે.

મૂળ ગાથા ૭૪ મી.

આડચડકુ કોસો, પહ્લાસંખેજ્જભાગ મમણેસુ
સેસાણ પુવ્વકોડી, સાડતિભાગો અવાહા સિં ॥૭૪॥

ગાથાર્થ:—અસંજ્ઞિપચેન્દ્રિય જીવો આરે આયુષ્યની ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ પદ્યોપમના અસંખ્યાતમાભાગપ્રમાણ બાંધે છે, અને શેષ ૬ જીવોને પરભાવાયુનો ઉંચક સ્થિતિબન્ધ સ્વસ્વ ભવ સંબંધિ ત્રીજાભાગે અધિક પૂર્વકોડવર્ષનો હોય છે.

ટીકાર્થ:—અમનસ્કજીવોમાં એટલે પર્યાપ્ત અસંજ્ઞિપચેન્દ્રિય જીવોમાં આયુષ્યની ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ બાંધનાર પર્યાપ્ત અસંજ્ઞિપચેન્દ્રિયજીવો પરભવસંબંધી આરે આયુષ્યની ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ પૂર્વકોડવર્ષના ત્રીજાભાગઅધિક પદ્યોપમના અસંખ્યાતમાભાગપ્રમાણની બાંધે છે. ત્યાં અબાધાકાળ પૂર્વકોડવર્ષના ત્રીજાભાગપ્રમાણ છે, અને અબાધાકાળહીન અનુભવકાળ છે.

તથા શેષ પર્યાપ્ત એકેન્દ્રિય, દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય અને અપર્યાપ્ત અસંજ્ઞિપચેન્દ્રિય અને સંજ્ઞિપચેન્દ્રિય, એ ૬ ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિબન્ધકજીવોને પરભવાયુનો ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિબન્ધ સ્વસ્વભવના ત્રીજાભાગઅધિક પૂર્વકોડવર્ષપ્રમાણ જાણવો. ને એ ૬ જીવલેહના આયુષ્યનો અબાધાકાળ પણ સ્વસ્વભવના ત્રીજા ભાગપ્રમાણ છે, ને અબાધાકાળહીન આયુદલિકનો અનુભવકાળ છે.

હવે આયુષ્યવિના સર્વકર્મના આવાધાકાલનું પ્રમાણ ગાથા-
દ્વારા પ્રતિપાદન કરે છે.

મૂળ ગાથા ૭૫ મી.

વાસ સહસ્સ મવાહા, કોડાકોડિ દસગસસ સેસાણં
અણુવાઓઅણુવટ્ટણ-ગાડસુછમ્માસિ ગુક્કોસો ॥૭૫॥

ગાથાર્થ:—૧૦ કોડાકોડીસાગરોપમની ૧૦૦૦ વર્ષ અબાધા
હોય છે. એ અનુસારે શેષ સ્થિતિયોનો અબાધાકાળ જાણવો, અને
અનપવર્તનીય આયુષ્યવંત જીવોમાં આયુની અબાધા ઉત્કૃષ્ટતઃ છ
માસ જેટલી જાણવી.

ટીકાર્થ:—૧૦ કોડાકોડી સાગરોપમની અબાધા ૧૦૦૦
વર્ષ થાય, ને શેષ ૧૨-૧૪-૧૫-૧૬-૧૮-૨૦-૩૦-૪૦ ને ૭૦
કોડાકોડી સાગરોપમપ્રમાણુ સ્થિતિયોનો અબાધાકાળ તે અનુસારે
એટલે ત્રૈરાશિક પ્રમાણુ અનુસરવો. તે આ પ્રમાણુ—

જ્યારે ૧૦ કોડાકોડી સાગરોપમની અબાધા ૧૦૦૦ વર્ષ હોય
ત્યારે ૧૨ કોડાકોડી સાગરોપમની અબાધા ૧૨૦૦ વર્ષ, અને ૧૪
કોડાકોડી સાગરોપમની ૧૪૦૦ વર્ષ અબાધા હોય. એ પ્રમાણુ
સર્વત્ર અનુસરવું.

તથા અણુવટ્ટણગાડસુ છમ્માસિગુક્કોસો એટલે અનપવર્તનીય
આયુષ્યવાળા દેવ, નારક (ને અસંખ્યવર્ષાયુવાળા) યુગલિકતિર્થ-
ય ને મનુષ્યો જે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિના બન્ધક હોય તો પરભવના
આયુષ્યની ઉત્કૃષ્ટ અબાધા ૬ માસ પ્રમાણુ જાણવી. કારણ કે સ્વ-

૧ કોડાકોડીએ ૧ કોડાકોડીએ કેટલી ? અબાધા તો

૧૦

૧૨

૧૦૦૦

$\frac{1000 \times 12}{10} = ૧૨૦૦$ એટલે

શન્યની ઉપર નીચે અપવર્તના કરતાં ૧૨૦૦ વર્ષ અબાધા. આ ત્રૈરાશિક-
ગણિત વર્તમાન પદ્ધતિનું છે.

ભવાયુના-૬ માસ શેષ રહે ત્યારેજ તે દેવાદિકો પરભવનું આયુષ્ય બાંધે છે. પુનઃ કેઈક આચાર્ય યુગલિકોને પદ્યોપમના અસં-
ખ્યાતમાભાગપ્રમાણ અભાધા કહે છે. કહ્યું છે કે પછિયાસંસ્થિજાંસં
જુગધસ્માળં વયંતન્ને અર્થાત્ અન્ય આચાર્યો યુગલિકોને પદ્યોપમનો
અસંખ્યાતમો ભાગ અભાધા કહે છે.

એ પ્રમાણે ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ કહીને હવે સર્વકર્મની
જઘન્યસ્થિતિનું પ્રતિપાદન કરે છે.

મૂળ ગાથા ૭૬ મી.

મિન્નમુહુત્તં આવરણ, વિગ્ધ દંસણચઢક લોમંતે
વારસ સાય મુહુત્તા, અઢ્ઢ ય જસકિત્તિ ઉચ્ચેસુ ॥૭૬॥

ગાથાર્થ:—૫ જ્ઞાનાવરણ, ૪ દર્શનાવરણ, ૫ અન્તરાય અને
સંજવલન લોભની જઘન્યસ્થિતિ અન્તર્મુહૂર્ત, તથા શાતાની ૧૨
મુહૂર્ત, યશની ૮ મુહૂર્ત, અને ઉચ્ચગોત્રની ૮ મુહૂર્તપ્રમાણ જઘ-
ન્યસ્થિતિ છે.

ટીકાર્થ:—૫ જ્ઞાનાવરણ, ૫ અન્તરાય, ચક્ષુ, અચક્ષુ, અવધિ
કેવલદર્શનાવરણરૂપ ૪ દર્શનાવરણ, અને સંજવલન નામે અન્તિમ લોભ
એ ૧૫ પ્રકૃતિયોની જઘન્યસ્થિતિ અન્તર્મુહૂર્ત, અભાધાકાળ અન્ત-
ર્મુહૂર્ત, અને અભાધાકાળહીન અનુભવકાળ છે. શાતાવેદનીયની જઘન્ય
સ્થિતિ ૧૨ મુહૂર્ત છે, ત્યાં અન્તર્મુહૂર્તપ્રમાણ અભાધાકાળ, ને અભા-
ધાકાળહીન અનુભવકાળ છે. અહિં કષાયજઘન્યસ્થિતિનું પ્રતિપાદન
કરવાને ઇચ્છેલું છે, તેથી (શાતાની ૪૦ સ્થિતિ) ૧૨ મુહૂર્ત કહી.
અન્યથા સયોગીકેવલિઆદિક ગુણસ્થાને શાતાની ૪૦ સ્થિતિ ૨૭

૧. શ્રી ઉત્તરાધ્યયનશ્રુમાં શાતાવેદનીયની અન્તર્મુહૂર્તપ્રમાણ જઘ-
ન્યસ્થિતિ કહી છે.

૨. ૧૧-૧૨-૧૩ એ ત્રણ ગુણસ્થાને શાતાવેદનીય પ્રથમસમયે

સમય માત્ર છે. તથા યશ અને ઉચ્ચગોત્ર, એ બેની જન્મસ્થિતિ ૮ મુહૂર્તપ્રમાણ છે. અભાધાકાળ અન્તમુહૂર્તપ્રમાણ છે, ને અભાધાકાળ હીન અનુભવકાળ છે.

મૂળ ગાથા ૭૭ મી.

દોમાસા અદ્વદ્વં, સંજલણે પુરિસ અદ્વ વાસાણિ ।
મિન્નમુહુત્ત મવાહા, સવ્વાસિં સવ્વાહિં હસ્સે ॥૭૭॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થવત્

ટીકાર્થ:—સંજલણકપાંચની બે માસ અને અર્ધઅર્ધજઘન્યસ્થિતિ છે, અર્થાત્ સંજલણકોધની ૨ માસ જઘન્યસ્થિતિ, સંજલણમાનની ૧ માસ, અને સંજલણમાયાની ૦૧ માસ જઘન્યસ્થિતિ છે. તથા પુરુષવેદની ૮ વર્ષ જઘન્યસ્થિતિ છે, ને એ સર્વની અભાધા અન્તમુહૂર્તપ્રમાણ છે. અને અભાધાકાળહીન અનુભવકાળ છે. એ અભાધાકાળનુપ્રમાણ હવે ગાથાથી કહે છે. મિન્નમુહુત્ત મવાહા સવ્વાસિ એટલે પૂર્વે કહેલી ને હજી આગળ કહેવાશે તે સર્વ પ્રકૃતિયોના જઘન્યસ્થિતિઅન્ધમાં અભાધાકાળ અન્તમુહૂર્ત પ્રમાણ જ હોય છે. તે જઘન્યઅભાધાયુક્ત પ્રકૃતિયો પ્રથમ પ્રતિપાદન કરી છે, અને હજી આગળ કહેવાશે.

હવે આયુષ્યની જઘન્યસ્થિતિનું પ્રતિપાદન કરે છે.

મૂળ ગાથા ૭૮ મી.

લુહાગ ભવો આડસુ, ઉવવાયાડસુ સમા દસસહસ્સા
ઉક્કોસા સંલેજ્જા—ગુણહીણ આહારતિત્થયરે ॥૭૮॥

અધાય બીજે સમયે અનુભવાય, ને ત્રીજે સમયે નિર્જરે, ત્યાં અધ અને અનુભવના બે સમયો સત્તારૂપ ગણાય. (નિર્જરાસમયે, કર્મની સત્તા ન કહેવાય.)

ગાથાર્થ:—મનુષ્યાયુ, ને તિર્થઆયુની જન્મસ્થિતિ શુદ્ધકલ્પ-
ભવપ્રમાણ છે. દેવ અને નારક આયુની જન્મસ્થિતિ ૧૦૦૦૦ વર્ષ
પ્રમાણ છે. તથા આહારક અને તીર્થકરનામકર્મની જન્મસ્થિતિ સ્વો-
ત્કૃષ્ટસ્થિતિથી સંખ્યાગુણીન છે.

ટીકાર્થ:—તિર્થઆયુ ને મનુષ્યાયુની જન્મસ્થિતિ શુદ્ધકલ્પ-
પ્રમાણ છે. તે શુદ્ધકલ્પવંતુ પ્રમાણ કેટલું છે? એમ જો પૂછતા હો
તો કહીએ છીએ કે—૨૫૬ આવલિકાપ્રમાણનો શુદ્ધકલ્પ છે. તથા
જે ઘડી પ્રમાણના એક મુહૂર્તમાં સુખી ને સુવાન પ્રાણીના ૩૭૭૩
શ્વાસોચ્છવાસમાં ૧૭ અધિક શુદ્ધકલ્પ થાય છે. અહિં પણ પૂર્વગા-
થાકત, સર્વવિદ્વસ્તે એ વચનને અનુસારે અબાધાકાળ અન્તમુહૂર્ત
પ્રમાણ છે. ને અબાધાકાળહીન અનુભવકાળ છે.

તથા ઉપપાતાયુવાળા દેવ અને નારકોના આયુષ્યની જન્મ-
સ્થિતિ ૧૦૦૦૦ (દશહજાર) વર્ષ પ્રમાણ છે, અન્તમુહૂર્તપ્રમાણ
અબાધાકાળ છે. હવે તીર્થકર અને આહારક નામકર્મની જન્મસ્થિતિ
કહે છે.

આહારકશરીર, આહારકઅંગોપાંગ, ને તીર્થકરનામકર્મની
જે પૂર્વોક્ત અન્તઃ કૌડાકૌડીસાગરોપમપ્રમાણ ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ કહી છે,
તેથી સંખ્યાતગુણીન (આહારક દિક્કની) જન્મસ્થિતિ છે, ને તે
પણ અન્તઃકૌડાકૌડીસાગરોપમપ્રમાણજ છે.

અહિં પ્રશ્ન એ છે કે તીર્થકર નામકર્મ તો તીર્થકર ભવથી
અર્વાક (પૂર્વના) ત્રીજા ભવે બંધાય છે. કહું છે કે વજ્રહ તં તુ
મયવન્નો તદ્વ્યસવે સક્કહત્તાણં અર્થાત્ ભગવંત તીર્થકર ભવથી

૧ આયુષ્યના જન્મસ્થિતિબંધમાં જન્મ અબાધા અન્તમુહૂર્ત, ને
ઉત્કૃષ્ટ અબાધા સ્વભવનો ત્રીજો ભાગ હોય છે. એમ બંને પ્રકારે અબાધા
છે તો પણ અન્તમુહૂર્તજ અબાધા કહી તે જન્મ અબાધાને આશ્રયી
સમજાય છે.

(અર્થોક્ત) ત્રીજે ભવે તીર્થ'કર નામકર્મ આંધે તો પછી તીર્થ'કર નામકર્મની જઘન્યસ્થિતિ અન્તઃકોડાકોડીસાગરોપમ કેમ ઘટે ?

ઉત્તર—અભિપ્રાયને નહિ બાણવાથી એ કહેવું અયુક્ત છે. **વજ્રહ તં તુ ઇત્યાદિ** જે કહ્યું તે તો નિકાચિત નામકર્મની અપેક્ષાએ છે. અન્યથા તો ત્રીજા ભવથી પહેલાં પણ જીનનામકર્મ બંધાય છે. શ્રીવિશેષણવતી અંથમાં કહ્યું છે કે

કોઢાકોઢીઅયરોવમાણ તિત્થયરનામ કમ્મઠિઈ
વજ્રહ ય તં અણંતર-ભવમ્મિ તંદ્યમ્મિ નિદ્ધિઠં ॥ ૧ ॥

અર્થઃ—કોડાકોડી (અન્તઃકોડાકોડી) સાગરોપમપ્રમાણ તીર્થ'કર નામકર્મની જે સ્થિતિ તે અનંતર (=પાછલા) ત્રીજાભવમાં બંધાય છે તો તે વાત પરસ્પર કેમ મળે ? (આ પ્રશ્નવાચકગાથા છે.)

જં વજ્રહ્ તિ મણિયં, તત્થ નિકાહજ્જહ્ તિ નિયમોઽયં
તદવંજ્જફલં નિયમા, મયણા અનિકાહયાવધ્યે ॥ ૨ ॥

અર્થઃ—અનંતર તૃતીય ભવે વજ્રહ=આંધે એમ જે કહ્યું તે બંધના અર્થમાં નહિ પણ તત્ત્વ=તે તૃતીયભવમાં નિકાહજ્જહ્ એટલે નિકાચિત કરે એવો નિયમ છે; એ અર્થમાં ગ્રહણ કરવું, અને નિકાચિત કર્યાથી તે નિશ્ચયતઃ અવધ્યક્ષરૂપ એટલે અવશ્ય વિપાક આપનાર થાય છે. અને અનિકાચિતાવસ્થામાં જે જીનનામકર્મ છે તેના ફળનો નિયમ મળી. (આ વિશેષણવતીમાં કહેલો ઉત્તર કહ્યો.)

પુનઃ પ્રશ્નઃ—જો તીર્થ'કરનામની જઘન્યસ્થિતિ પણ અન્તઃકોડાકોડીસાગરોપમાણ છે તો તેટલી સ્થિતિ તિર્થ'ચના ભવભ્રમણ સિવાય પૂરી શકાય નહિ. તેથી તિર્થ'ચગતિમાં પણ તીર્થ'કર નામકર્મની સત્તાવાળો જીવ કંઈક કાળ સુધી પ્રાપ્ત થઈ શકે, ને જો તેમ

હોય તો સિદ્ધાંતથી વિરોધ આવે છે, કારણ કે સિદ્ધાંતે તિર્યંચગતિમાં જનનામકર્મની સત્તાનો નિષેધ કર્યો છે.

ઉત્તર:—તિર્યંચગતિમાં તીર્થંકર નામકર્મની સત્તા કહેવામાં કંઈ દોષ નથી, અને તિર્યંચગતિમાં જે તીર્થંકર નામકર્મની અસત્તા કહી છે. તે નિકાચિત જનનામની અપેક્ષાએ છે. કહ્યું છે કે—

જમિહ નિકાદય તિત્યં, તિરિયમવે તં નિસેદિયં સંતં
इयरम्मि नत्थि दोसो, उव्वटोवट्टणासज्जे ॥ ૧ ॥

આ ગાથાની અક્ષરગમનિકા (વ્યાખ્યા) આ પ્રમાણે છે—
અહિં સિદ્ધાંતમાં જે જનનામકર્મને નિકાચિત કર્યું, એટલે અવશ્ય ભોગ્યપણે વ્યવસ્થાપ્યું છે તે જનનામકર્મની સત્તા તિર્યંચગતિમાં નિષેધી છે. પરંતુ ખીલું જે અનિકાચિત એટલે ઉદ્વર્તના અપવર્તના કરણને સાધ્ય જે જનનામકર્મ છે તેની સત્તા તિર્યંચગતિમાં હોય તો પણ કોઈ દોષ દેખાતો નથી. અહિં પણ અબાધા અન્તર્મુહૂર્ત પ્રમાણ છે. તે અબાધાકાળ વ્યતીત થયે દલિક રચનાનો સંભવ હોવાથી પ્રદેશોદયનો અવશ્ય સફલાવ છે (રસોદય તો ૧૩ મે ગુણ-સ્થાનેજ હોય છે)^૧.

પૂર્વે જે પ્રકૃતિઓની જઘન્યસ્થિતિ કહી તે સિવાયની શેષ પ્રકૃતિઓની જઘન્યસ્થિતિ દર્શાવે છે.

૧ અનિકાચિત જનનામની સત્તા તિર્યંચગતિમાં હોય પરંતુ નિકાચિત જનનામની સત્તા તિર્યંચગતિમાં ન હોય, તથા જનનામનો બધો તો માત્ર મનુષ્યગતિમાંજ હોય. ધતિલાવ

૨ જનનામના પ્રદેશોદયથી ઐશ્વર્યતાદિકની પ્રાપ્તિ થાય. તથા પંચ સંગ્રહમાં જનનામનો જઘન્યસ્થિતિબધ ૧૦૦૦૦ વર્ષ પ્રમાણ કલો છે, તે અપૂર્વકરણના જટાલાગની અપેક્ષાએ કહેલો સંભવે છે,

મૂળ ગાથા ૭૯ મી.

વગ્યુકોસઠિર્દૃષ્ટિ, મિચ્છત્તુકોસગેણ જં લઘ્નં
સેસાણં તુ જહન્નો, પહ્લાસંખેજ્જગેણૂણો ॥ ૭૯ ॥

ગાથાર્થ:—સ્વવર્ગની ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિને મિથ્યાત્વની ઉત્કૃષ્ટ-
સ્થિતિ વડે ભાગ આપતાં જે પ્રાપ્ત થાય તેમાંથી પદ્યોપમનો અ-
સંખ્યાતમો ભાગ હીન કરતાં જે સ્થિતિ રહે તેટલો શેષ પ્રકૃતિયોનો
જઘન્યસ્થિતિપ્રધ બાણવો.

ટીકાર્થ:—અહિં જ્ઞાનાવરણ પ્રકૃતિનો સમુદાય તે જ્ઞાનાવર-
ણીયવર્ગ, દર્શનાવરણ પ્રકૃતિનો સમુદાય તે દર્શનાવરણીયવર્ગ, વેદ-
નીય પ્રકૃતિયોનો સમુદાય તે વેદનીયવર્ગ, દર્શન મોહનીય પ્રકૃતિ-
યોનો સમુદાય તે દર્શનમોહનીયવર્ગ, આરિત્ર મોહનીય પ્રકૃતિયોનો
સમુદાય તે આરિત્રમોહનીયવર્ગ, નોકષાય મોહનીય પ્રકૃતિનો
સમુદાય તે નોકષાય મોહનીય વર્ગ, નામ પ્રકૃતિયોનો સમુદાય તે નામ
વર્ગ, ગોત્રપ્રકૃતિનો સમુદાય તે ગોત્રવર્ગ, ને અન્તરાય પ્રકૃતિયોનો
સમુદાય તે અન્તરાય વર્ગ કહેવાય છે. એ વર્ગોની આપ આપણી
જે ૩૦ કોડકોડી વિગેરે સ્થિતિ, તેને મિથ્યાત્વની ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ
૭૦ કોડકોડી સાગરોપમવડે ભાગ આપતાં જે પ્રાપ્ત થાય, તેમાંથી
પદ્યોપમનો અસંખ્યાતમો ભાગ ન્યૂન કરતાં જે સ્થિતિ રહે,
તેટલું પૂર્વોક્તપ્રકૃતિયોથી શેષપ્રકૃતિયોનું જઘન્યસ્થિતિપ્રમાણ
બાણવું. તે આ પ્રમાણે—

દર્શનાવરણીય ને વેદનીયની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૩૦ કોડકોડી
સાગર છે, તેને મિથ્યાત્વની ૭૦ કોડકોડી સાગર સ્થિતિ વડે ભાગ
આપતાં 'શૂન્યથી શૂન્યનો નાશ થાય એ ભાગાકારના નિયમને અનુ-

॥ ઉત્તર પ્રકૃતિયોના સ્થિતિબંધ, અને અવાધાની સ્થાપના ॥

પ્રકૃતિયોની	ઉંચિ- સાગરોપમ	અ- મુખ્યાધા- ન્ય- વર્ષ	જઘન્ય સ્થિતિ	જઘન્ય અમુખ્યાધા
જ્ઞાનાવ૦ ૫	૩૦ કો૦ કો૦	૩૦૦ વર્ષ	અન્તર્મુદ્ધર્ત	અન્તર્મુ૦
દર્શનાવ૦ ૯	"	"	"	"
વિમ્ન ૫	"	"	"	"
અશાતા ૧	"	"	દેશણુ હૈ સાગર	"
સૂક્ષ્માદિ ૪	૧૮ કો૦ કો૦	૧૮૦૦ વર્ષ	દેશણુ હૈ સાગર	"
વિકલેદ્રિ૦ ૩	૧૮ કો૦ કો૦	"	"	"
સમથ૦	૧૦ કો૦ કો૦	૧૦૦૦	હૈ	"
વજ્રપદ્માના૦	"	"	"	"
મૃદુ-સધુ	"	"	"	"
સ્નિગ્ધ-ઉષ્ણ	"	"	"	"
સુરભિગન્ધ	"	"	"	"
શ્વેત-મધુર	"	"	"	"
સુખગતિ	"	"	"	"
સ્થિર	"	"	"	"
શુભાદિ ૫	"	"	"	"
હાસ્ય-રતિ	"	"	"	"

દેવદિક	૧૦ કોાં કોાં	૧૦૦૦	દેશ ૨૮૫૬ સાગર	„
ઉચ્ચગ્રામ	„	„	૮ મુદ્દત	„
યેશાકીર્તિ	„	„	„	„
નિદાપંચક	૩૦ કોાં કોાં	૩૦૦૦	દેશ ૬ સાગર	„
ન્યગ્રામ-રૂપણ	૧૨ કોાં કોાં	૧૨૦૦	દેશ ૬ સાગર	„
સાદિ-નારાય	૧૪ કોાં કોાં	૧૪૦૦	„ ૧ „	„
કુબજ-અર્ધનાં	૧૬ કોાં કોાં	૧૬૦૦	„ ૬ „	„
વામન-કિલિકા	૧૮ કોાં કોાં	૧૮૦૦	„ ૬ „	„
હુડક-ઉવકુ	૨૦ કોાં કોાં	૨૦૦૦	„ ૬ „	„
હારિદ-આગ્રહ	૧૨ ૥ „	૧૨૫૦	„ ૨૬ „	„
રકત-કપાય	૧૫ „	૧૫૦૦	„ ૨૬ „	„
નરદિક	„	„	„	„
સીવેદ	„	„	„	„
શાતા	„	„	૧૨ મુદ્દત	„
પુવેદ	૧૦ કોાં કોાં	૧૦૦૦વર્ષ	૮ વર્ષ	„
નીલ-કંદુ	૧૭ ૥ „	૧૭૫૦ „	૦૧ સાગર	„
મિથ્યાત્વ	૭૦ „	૭૦૦૦	દેશ ૧ સાગર	„
ભય-કુચા	૨૦ „	૨૦૦૦વર્ષ	દેશ ૬ સાગર	„
શોક-અરતિ	„	„	„	„

તિથંગ્રહિક	૨૦ કો.કો.કો.	૨૦૦૦	દેશાલુ હે સાગર	"
ઔદા.૦ દિક	"	"	"	"
નીચગોત્ર	"	"	"	"
તૈલસ-કામણ	"	"	"	"
અસ્થિરચક્ક	"	"	"	"
ત્રસ ચતુષ્ક	"	"	"	"
રથાવર	"	"	"	"
એકેદિય	"	"	"	"
પંચેદિય	"	"	"	"
નપું.૦ વેક	"	"	"	"
કુખગતિ	"	"	"	"
ઉચાસચતુષ્ક	"	"	"	"
શુર-કર્કશ	"	"	"	"
રક્ષ-રીત	"	"	"	"
કુરલિ-કૃષ્ણ	"	"	"	"
તિક્ત-અગુ.૦	"	"	"	"
નિર્મા-હિપથા.૦	"	"	"	"
વૈ.૦૨ નરકદિક	"	"	" ૨૮૫ હે સાગર	"
આહા.૦ ૨	અંતઃકો.કો.કો.	અન્તર્મુ.૦	સંખ્યગુણુહીન અન્તઃ કો.કો.કો.	"

જનનામ	"	"	" વા ૧૦૦૦૦૦૦૫	"
૧૨ કપાય	૪૦ કો ૧૦ કો ૧૦	૪૦૦૦૦૦૦૫	દેશસુ ડું સાગર	"
સંજવલન કોધ	"	"	૨ માસ	"
" માન	"	"	૧ માસ	"
" માયા	"	"	૦૧ માસ	"
" લોભ	"	"	અન્તરુદ્ધર્ત	"
દેવાયુ	૩૩ સાગર	૫૦૦૦૦૦ વ- પનો ત્રીજો ભાગ	૧૦,૦૦૦ વર્ષ	"
નરકાયુ	"	"	"	"
નરાયુ	૩ પથ્યોપમ	"	અન્તરુદ્ધર્ત	"
તિયંગાયુ	"	"	"	"

કહ્યું છે કે—

વિચન્વચ્છકે તં સહસ-તાદિયં જં અસન્નિણો તેસિં
પલિયાસંસ્વંસૂણં, ટિઙ્ઙ અવાહૂણિય નિસેગો ॥ ૧ ॥

આ ગાથાની વ્યાખ્યા—“ વગ્ગુક્કોસઠિઙ્ઙં-મિંછંતુક્કોસિયાપ ”
એ કરણથી (ગણિતની રીતીથી) જે ગ્રામ થાય, તેને ૧૦૦૦ થી
શુભાકાર કરીને તદ્દનંતર પથ્યોપમનો અસંખ્યાતમો ભાગ હીન કરતાં
જે જવાબ આવે, તેટલું પૂર્વોક્ત સ્વરૂપવાળા વૈકિયછલ્લમાં જઘન્ય
સ્થિતિનું પ્રમાણ બાબતું. હવે એ રીતે સ્થિતિ લાવવાનું પ્રયોજન
કહે છે—જે કારણે તે વૈકિયાદિ દ્વ પ્રકૃતિયોની જઘન્યસ્થિતિના અધક

અસંજ્ઞિયચેન્દ્રિય જીવોજ છે, ને તે જઘન્યસ્થિતિ પૂર્વોક્ત પ્રમાણની જ બાંધે છે. પરંતુ ન્યૂન બાંધે નહિ. તથા એ ૬ પ્રકૃતિયોની અબાધા અન્તર્મુહૂર્ત પ્રમાણ, અને અબાધાકાળહીન કર્મનો અનુભવ-કાળ છે.

હવે એકેન્દ્રિયાદિકને જઘન્યોત્કૃષ્ટ સ્થિતિબન્ધ કહે છે.

મૂળ ગાથા ૮૦-૮૧ મી.

एसे गिंदिय डहरो, सव्वासि ऊण संजुओ जेहो
पणवीसा पन्नासा, सयं सहस्सं च गुणकारो ॥८०॥

कमसो विगल असन्नीण, पल्लस्संखेज्जभागहा इयरो
विरए देसजइदुगे, सम्मचउक्के य संखगुणो ॥८१॥

॥ युग्मम् ॥

ગાથાર્થ:—જૂ. એટલે આ ૭૬ મી ગાથામાં કહેલા ગણિત-વાળો સ્થિતિબંધ એકેન્દ્રિય જીવોને જઘન્યથી બાંધેલો. અને જે સ્થિતિ ન્યૂન કરાય છે તે સ્થિતિને ૧ પુનઃ સંયુક્ત કરતાં જે સ્થિતિ પ્રાપ્ત થાય તેટલો ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિબન્ધ બાંધેલો. તેથી ૨૫ શુણો, ૫૦ શુણો, ૧૦૦ શુણો, ને ૧૦૦૦ શુણો ॥ ૮૦ ॥ (સંબંધ ૮૧ મી ગાથા સાથે).

૧ સર્વ પ્રકૃતિયોનો જઘન્ય સ્થિતિબન્ધ કહેવાના અધિકારમાં એકેન્દ્રિયાદિકનો જ૦ ઉ૦ સ્થિતિબંધ કહેવાથી ચાલુ પ્રકરણમાં વિષ-યાંતર કેમ થયો ? એ શંકાના ઉત્તરમાં બાંધવાનું કે ચાલુ પ્રકરણમાં વિષયાંતર થયો નથી, પરંતુ એકેન્દ્રિયાદિકનો જઘન્યોત્કૃષ્ટ સ્થિતિબંધ કહેવામાંજ પ્રકૃતિયોનો જ૦ સ્થિતિબંધ અંતર્ગતપણે કહેવાતો બળ્ય છે, અને પ્રસંગે એકેન્દ્રિયાદિ જીવોનો સ્થિતિબંધ પણ વિશેષપણે કહેવાતો બળ્ય છે.

૨ પુન સંયુક્ત કરતાં હે ।વગેરેથી અધિક નહિ પણ પૂર્ણ હે વિગેરે,

અનુક્રમે દ્રીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય, ને અસંજ્ઞિપચેન્દ્રિયનો ઉં. સ્થિતિબંધ બાબુવો. ને તેથી પલ્લોપમનો સંજ્ઞાતમો ભાગ હીન જઘન્ય સ્થિતિબંધ બાબુવો. તથા સંયતનો ૧, દેશવિરતિના ૨, ને સમ્યક્ત્વ સંબંધિ ૪ સ્થિતિબંધ તે અનુક્રમે સંજ્ઞયશુભ છે.

ટીકાર્થ:—વૈક્રિયછક્ક, આહારક, ને જનનામ વિના શેષ સર્વ પ્રકૃતિયોનો પૂર્વોક્ત વચ્ચુક્કોસ ઇત્યાદિ લક્ષણવાળો સ્થિતિબંધ એકેન્દ્રિયજીવોને જ જઘન્યથી બાબુવો. તે આ પ્રમાણે—

જ્ઞાનાવરણ, દર્શનાવરણ, વેદનીય, ને અન્તરાયની ઉં સ્થિતિ ૩૦ કોડાકોડી સાગરોપમ પ્રમાણ છે, તેને મિથ્યાત્વની ૭૦ કોડાકોડી સાગર પ્રમાણ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિએ ભાગ આપતાં ૧ સાગરોપમના સાતીયા ત્રણ ભાગ = હૈ સાગરોપમ આવે, તેમાંથી પલ્લોપમનો અસંજ્ઞાતમો ભાગ ન્યૂન કરતાં દેશુ હૈ સાગરોપમ પ્રમાણ જ્ઞાનાવરણ, દર્શનાવરણ, વેદનીય, ને અન્તરાયની જઘન્ય સ્થિતિ એકેન્દ્રિયજીવો બાંધે છે, પરંતુ એથી ન્યૂન સ્થિતિ બાંધતા નથી. એ પ્રમાણે મિથ્યાત્વની પલ્લોપમાસંજ્ઞાતમભાગ ન્યૂન ૧ સાગરોપમ, નોકવાયની પલ્લોપમાસંજ્ઞાતમભાગ ન્યૂન હૈ સાગરોપમ, તથા વૈક્રિયછક્ક, આહારકદ્વિક, ને જનનામ વિના શેષ નામકર્મની અને ગોત્રદ્વિકની પલ્લોપમાસંજ્ઞાતમ ભાગ ન્યૂન હૈ સાગરોપમ પ્રમાણ જઘન્યસ્થિતિ એકેન્દ્રિયજીવો બાંધે છે.

તથા ઋણસંજ્ઞાઓ જેટલ ઇતિ—તે જ જઘન્યસ્થિતિબંધને ન્યૂનાંક રૂપ પલ્લોપમાસંજ્ઞાતમભાગયુક્ત કરીએ તો એકેન્દ્રિયનો ઉં સ્થિતિબંધ થાય. તે આ પ્રમાણે—

જ્ઞાનાવરણ ૫—દર્શનાવરણ ૬—અશાતા—અન્તરાય એ ૨૦ પ્રકૃતિયોનો પરિપૂર્ણ હૈ સાગરોપમ પ્રમાણ એકેન્દ્રિયોને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિબંધ હોય. એ પ્રમાણે એકેન્દ્રિયોનો જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિબંધ કહ્યો.

હવે વિકલોદ્રિય જીવોને જઘન્યોત્કૃષ્ટ સ્થિતિભન્ધ કેટલો હોય? તે કહે છે. એકે દ્રિયના ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિભન્ધને ૨૫-૫૦-૧૦૦-અને ૧૦૦૦ થી ગુણાકાર કરતાં જે સ્થિતિભન્ધ આવે તે અતુકમે ક્ષીન્દ્રિય-ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય અને અસંજિપચેન્દ્રિયને ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિભન્ધ જાણવો તે આ પ્રમાણે—એકેન્દ્રિયના ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિભન્ધને ૨૫ થી ગુણાકાર કરે તો ક્ષીન્દ્રિયને ૬૦ સ્થિતિભન્ધ થાય. ૫૦ થી ગુણાકાર કરે તો ત્રીન્દ્રિયને, ૧૦૦ થી ગુણતાં ચતુરિન્દ્રિયને, અને ૧૦૦૦ થી ગુણતાં અસંજિપચેન્દ્રિયને ૬૦ સ્થિતિભન્ધ થાય છે. તથા પહ્લાસંજેજ્ઞમાગદા દ્વયો એટલે તેજ ક્ષીન્દ્રિયાદિકના આપ આપણા ૬૦ સ્થિતિભન્ધને પદ્યોપમાસંખ્યતમભાગહીન કરે તો ક્ષીન્દ્રિયાદિકને ઇતર=જઘન્યસ્થિતિભન્ધ થાય.

હવે સર્વ જીવભેદે જઘન્યોત્કૃષ્ટવંધના અલ્પવહુત્વની

સ્થિ. પના.

સૂક્ષ્મ સંપર્યાપ્તનો	જઘન્ય સ્થિતિભન્ધ	સર્વથી અલ્પ છે	તેથી
બાહર પર્યાપ્તનો	„ „	અસંખ્યગુણ છે	તેથી
સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તનો	„ „	વિશેષાધિક છે	તેથી
બાહર અપર્યાપ્તનો	„ „	„	તેથી
સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તનો	„ „	„	તેથી
„ „	ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ	„	તેથી
બાહર અપર્યાપ્તનો	„ „	„	તેથી
સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તનો	„ „	„	તેથી
બાહર પર્યાપ્તનો	„ „	„	તેથી

દ્વીન્દ્રિય પર્યાપ્તનો	જાં સ્થિં	સંખ્યાતગુણ	તેથી
“ અપર્યાપ્તનો	“ ”	વિશેષાધિક	તેથી
“ ”	ઉત્કૃં સ્થિં	“	તેથી
“ પર્યાપ્તનો	“ ”	“	તેથી
ત્રીન્દ્રિય “	જાં સ્થિં	સંખ્યાતગુણ	તેથી
“ અપર્યાપ્તનો	“ ”	વિશેષાધિક	તેથી
“ ”	ઉત્કૃં સ્થિં	“	તેથી
“ પર્યાપ્તનો	“ ”	“	તેથી
ચતુરિન્દ્રિ “	જાં સ્થિં	સંખ્યાતગુણ	તેથી
“ અપર્યાપ્તનો	“ ”	વિશેષાધિક	તેથી
“ ”	ઉત્કૃં સ્થિં	“	તેથી
“ પર્યાપ્તનો	“ ”	“	તેથી
અક્ષં પંચેં “	જાં સ્થિં	સંખ્યાતગુણ	તેથી
“ અપર્યાપ્તનો	“ ”	વિશેષાધિક	તેથી
“ ”	ઉં સ્થિં	“	તેથી
“ પર્યાપ્તનો	“ ”	“	તેથી
૧ સંયતનો	ઉં સ્થિં	સંખ્યેયગુણ	તેથી

૧ અહિં સંયતનો ઉં સ્થિં બંધ કહ્યો છે, ને જાં સ્થિં બંધ તો સૂક્ષ્મ સંપ્રાય જેટલો બાણવો.

દેશવિસ્તિનો	જાં સ્થિં	સંખ્યાતગુણ	તેથી
"	ઉં સ્થિં	"	તેથી
પં અવિં સમ્યં નો	જાં સ્થિં	"	તેથી
અપં અવિં સમ્યં નો	"	"	તેથી
" " "	ઉં સ્થિં	"	તેથી
પં " "	"	"	તેથી
પં સંજિં પંચેં નો	જાં સ્થિં	"	તેથી
અપં " "	"	"	તેથી
" " "	ઉં સ્થિં	"	તેથી
૧૫૦ " "	"	"	તેથી

॥ ઇતિ જીવલેહે સ્થિતિખંધાલ્પખડુત્વ સ્થાપના ॥

હવે સ્થિતિખંધતુ' અલ્પખડુત્વ પૂર્વોક્ત ગાથામાં અપૂર્ણ કહે-
વાયું છે તે આ ગાથામાં સંપૂર્ણપણે કહે છે.

મૂલ ગાથા ૮૨ મી.

સન્નીપજ્જતિયરે, અપ્પિંતરંઓ અ કોડિકોડીઓ
ઓઘુક્કોસો સન્નિસ્સ, હોઈ પજ્જત્તગસ્સેવ ॥ ૮૨ ॥

૧ સંસિપંચેન્દ્રિય પર્યાપ્તનો (તથા અપર્યાં નો) ઉં સ્થિં બધું
અહિ કહ્યો નથી, પરંતુ વક્ષ્યમાણ ગાથામાં ઓધવત્ કહ્યો છે.

ગાથાર્થ:—તથા સંજ્ઞિપર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્તને સ્થિતિબંધ પણ (ઈમરૂકમણિ ન્યાયથી સંલગ્નુણાં પદ અહિં) પણ લાગવાથી) સંજ્ઞા-
તણુ છે. અહિં સુધીના સર્વ સ્થિતિબંધ ૫ કોડાકોડી સાગરોપમની
અંદરના છે, અર્થાત્ અંતઃકોડાકોડી સાગર છે. તથા સંજ્ઞિપર્યાપ્તનો
ઉં સ્થિતિબંધ તો પૂર્વે ઓઘથી કહ્યો તે પ્રમાણે બાણવો.

ટીકાર્થ:—પર્યાપ્ત અવિરતિ સમ્યગ્ઘટિના ઉં સ્થિતિબં-
ધથી સંજ્ઞિપચેન્દ્રિયપર્યાપ્તનો જં સ્થિતિબંધ સંજ્ઞાતણુ, તેથી
પણ સંજ્ઞિપચેન્દ્રિયઅપર્યાપ્તનો જં સ્થિતિબંધ સંજ્ઞાતણુ, તેથી
પણ સંજ્ઞિપચેન્દ્રિયઅપર્યાપ્તનો ઉં સ્થિતિબંધ સંજ્ઞાતણુ.

અભિનંતરઓ ય કોઢિકોઢીઓઘતિ=સંયતના ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિબં-
ધથી પ્રારંભીને અપર્યાપ્ત સંજ્ઞિપચેન્દ્રિયના ઉં સ્થિતિબંધ સુધીના
સર્વે પણ સ્થિતિબંધ એક કોડાકોડીસાગરોપમની અંદરના
બાણવો. એકેન્દ્રિયાદિકે જીવોના સર્વજઘન્ય ને સર્વોત્કૃષ્ટ સ્થિતિ
બંધનું પ્રમાણ પૂર્વે દરેકનું 'કહ્યું છે, અને સંજ્ઞિ પચેન્દ્રિય
પર્યાપ્તનો યુનઃ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિબંધ તો જે પૂર્વે 'સામાન્યપણે સ્થિતિ
બંધ કહ્યો તેજ તેનો ઉં સ્થિતિબંધ બાણવો.

॥ અથ નિષેક પ્રરૂપણા ॥

એ પ્રમાણે સ્થિતિબંધની પ્રરૂપણા કરીને હવે નિષેકપ્રરૂ-
પણાનો પ્રસંગ હોવાથી તે કહેવાય છે. ત્યાં અનંતરોપનિધા, ને
પરંપરોપનિધા (=અનંતરોપનિધા) એ બે અનુયોગદ્વાર છે. તેમાં
પ્રથમ અનંતરોપનિધા પ્રરૂપણા કહે છે.

૧. દ્વીન્દ્રિયનો ૨૫ ગુણ, ત્રીન્દ્રિયનો ૫૦ ગુણ ઇત્યાદિ પદ્ધતિએ ઉં
સ્થિં બંધ કહ્યો છે, અને જં સ્થિંબંધ પલ્યાસ ખ્યતમ લાગણીન ઉં
સ્થિંબંધ પ્રમાણ કહ્યો છે.

૨. ૨૦ કોડાકોડી સાગરોપમ, ૭૦ કોડાકોડી સાગરોપમ ઇત્યાદિ
ઓધ સ્થિં બંધ કહ્યો છે તે પ્રમાણેજ.

શૂળ ગાથા ૮૩ મી.

મોત્તૂળ સગ મવાહે, પદમાણ ઠિઠ્ઠાણ વહુતરં દઢવં
 ઇત્તો વિસેસહીળં—જાવુક્કોસં તિ સઠ્ઠેસિં ॥ ૮૩ ॥

ગાથાર્થ:—સ્વપ્રાયોગ્ય અભ્યાધાકાળવર્ણને તુર્તજ પ્રથમ સમયે ઘણા પ્રદેશે ઉદયમાં આવે, અને દ્વિતીયાદિ સમયથી ચાવતુ સર્વ-કર્મની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ સુધી વિશેષહીન હીનતર પ્રદેશે ઉદયમાં આવે.

ટીકાર્થ:—સર્વે પણ કર્મો ઇન્ધપ્રાપ્ત થયે છે તે આપ-આપણા અભ્યાધાકાળ વ્યતીત થયા બાદ અનન્તર સમયે (તુર્તજ) દલિલ પ્રદેપ કરે, ત્યાં પ્રથમ સમયે ઘણું કર્મ દલિલ (ઉદય સમયમાં) પ્રદેપે, અને ઇત્તો વિસેસહીળ—પ્રથમ સ્થિતિ (પ્રથમ સમય) થી આગળના દ્વિતીયાદિ એકેક સમયપ્રમાણ સ્થિતિઓમાં વિશેષહીન હીનતર કર્મ-દલિલ પ્રદેપે છે. તે-આ પ્રમાણે—પ્રથમ સમયથી દ્વિતીયસમયમાં વિશેષહીન, તેથી પણ તુર્તીય સમયમાં વિશેષહીન. એ પ્રમાણે વિશેષહીન વિશેષહીન ત્યાં સુધી કહેવું કે જ્યાં સુધી તે સમયે અભ્યાયલા કર્મોની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ આવે. (અન્તિમ સમય આવે).^૧

એ પ્રમાણે અનન્તરોપનિધા પ્રરૂપણા કરીને હવે પરંપરોપનિધા પ્રરૂપણા કરાય છે.

શૂળ ગાથા ૮૪ મી.

પહ્લા સંલિયમાગં, ગંતું દુગુણૂળ મેવ મુક્કોસા
 નાળંતરાણિ પહ્લ—સ મૂલમાગો અસંલતમો ॥ ૮૪ ॥

૧. અસત કલ્પનાએ ૨મ સમય સ્થિત્યભિવાળા કર્મોના-૧૦૫૦ પ્રમાણેના અભ્યાસ છે. તેની ૫ સમય અભ્યાધા વ્યતીત થતાં ૬-૬ સમયે

ગાથાર્થ:—પદ્યોપમનો અસંખ્યાતમા ભાગ વ્યતિક્રાન્ત થતાં ચાવત ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ સુધી દ્વિગુણ દ્વિગુણ હાનિ થાય. એમાં દ્વિગુણ હાનિયો અને અન્તરો પણ પદ્યોપમના વર્ગમૂળના અસંખ્યાતમા ભાગપ્રમાણ થાય.

ટીકાર્થ:—અભાધાકાળથી આગળની પ્રથમ સ્થિતિમાં જે કર્મફલિક પ્રદેશ્યુ છે, તેની અપેક્ષાએ સમયસમયરૂપ દ્વિતીયાદિ સ્થિતિઓમાં વિશેષહીન હીનતર ફલિક થતું થતું પદ્યોપમના અસંખ્યાતમા ભાગપ્રમાણ સ્થિતિયો વ્યતિક્રાન્ત થયે છતે તે ફલિક દ્વિગુણહીન અર્થાત્ અર્ધ થાય છે. ત્યાંથી આગળ પુનઃ પણ પ્રથમ દ્વિગુણહીનસ્થાનગત ફલિકાપેક્ષાએ વિશેષહીન હીનતર ફલિક થતું પદ્યોપમાસંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણ સ્થિતિયો વ્યતિક્રાન્ત થયે છતે પુનઃ દ્વિગુણહીન થાય, એ પ્રમાણે ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ સુધી અથવા તે કર્મ સ્થિતિના અન્તિમ સમય સુધી પુરૂષોત્તમની અર્ધઅર્ધહીનતા કહેવી. હવે એ દ્વિગુણહાનિસ્થાનો કેટલાં થાય તે નિરૂપણ કરે છે.

નાળતરાણિ=નાના પ્રકારનાં જે અન્તરો એટલે અન્તરે અન્તરે રહેલાં જે દ્વિગુણહાનિસ્થાનો છે, તે ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિબન્ધમાં (ઉંચિય ધંધ સુધીમાં અથવા ઉંચિય ધંધના અન્ત્ય સમય સુધીમાં) પદ્યોપમના પ્રથમ વર્ગમૂળના અસંખ્યાતમા ભાગના સમય જેટલાં છે. કહ્યું છે કે—

પલિઓવમસ્સ મૂલા-અસંખ્યાગમ્મિ જત્તિયા સમયા
તાવહયા હાણીઓ, ટિરિંધુકોસણ નેયા ॥ ૧ ॥

૧૦૦, ૭ મે સમયે ૯૫, ૮ મે સમયે ૮૦, એ પ્રમાણે ચાવત ૨૫ મે સમયે ૫ પરમાણુઓ ઉદયમાં આવી તે કર્મ નિઃસત્તાક થાય. ઇતિભાવાર્થ.

૧ ૨૦ કાણકોડી સાગરોપમ, અથવા ૦૦ કાણકોડી સાગરોપમ, ઇત્યાદિ જે કર્મનો જે ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિબન્ધ છે, તે ઉંચિય ધંધમાં અથવા પૂર્વેક્તપ્રમાણવાળી હાનિયો હોય છે, પરન્તુ જન્ય સ્થિતિબન્ધમાં અથવા કેટલાએક મધ્યમસ્થિતિબન્ધમાં પણ પૂર્વેક્ત પ્રમાણવાળી હાનિયો ન સંભવે.

ગાથાર્થ:—પદ્યોપમના વર્ગમૂળના અસંખ્યાતમે ભાગે જોટલા સમય છે, તેટલા સમયપ્રમાણ દ્વિગુણહાનિયો ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિબંધમાં (ઉંચી સ્થિતિ બંધના અંત્ય સમય સુધીમાં) બાંધવી.

પ્રશ્ન—અહિં પ્રશ્ન એ છે કે મિથ્યાત્વમોહનીયની ૭૦ કોડા-કોડી સાગરોપમપ્રમાણ ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ હોવાથી પૂર્વોક્ત પ્રમાણ હાનિયો સંભવે છે, પરંતુ આયુષ્યની ૩૩ સાગરોપમ માત્ર ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ હોવાથી જોટલી હાનિયો કેમ સંભવે ?

ઉત્તર—અસંખ્યાતના અસંખ્ય લેદ હોવાથી અહિં પણ (પ્રસ્તુતાધિકારે) અસંખ્યાતમો ભાગ અસંખ્યલેદવાળો અહંણ કરવો. જેથી આયુષ્યના સંબંધમાં પદ્યોપમના પ્રથમ વર્ગમૂળનો અસંખ્યાતમો ભાગ ઘણો નાનો અહંણ કરવાથી કોઈ પણ વિરોધ સંભવે નહિ. તથા સર્વે દ્વિગુણહાનિસ્થાનો અલ્પ છે, અને દ્વિગુણહાનિયોના અન્તરમાં રહેલાં નિષેકસ્થાના (અથવા સ્થિતિસ્થાનો) અસંખ્યગુણ છે.

એ પ્રમાણે નિષેકપ્રરૂપણા કરીને હવે અવાધાકંડક પ્રવરણા કરાય છે.

મળ ગાથા ૮૫ મી.

મોત્તૂળ આડગોઈ-સમયે સમયે અવાહાણીષ
પહ્લાડસંલિયમાગં-કંડકુંળં અપ્પવહુ મેસિં ॥ ૮૫ ॥

ગાથાર્થ:—આયુષ્ય વિના સાત કર્મમાં અબાધા એકેક સમય હીન થતાં (મૂળ સ્થિતિ) ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિથી પદ્યોપમના અસંખ્યાતમા ભગરૂપ કંડક-કંડક પ્રમાણ હીન થાય. એમાં અલ્પ-બહુત્વ-આ-પ્રમાણ છે—

ટીકાર્થ:—ચાર આયુષ્ય વર્ણને શેષ સર્વે પણ કર્મોનો એકેક સમય અબાધાકાળ હીન થયે છતાં ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિમાંથી પદ્યો-

પરમના અસંખ્યાતમાભાગરૂપ કંડકને હીન હીન કરે છે. તે આ પ્રમાણે—

ઉત્કૃષ્ટઅબાધામાં વર્તીતો જીવ પરિપૂર્ણ ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ વા એક સમયહીન દ્વિસમયહીન યાવત્ પદ્યોપમાસંખ્યતમભાગહીન ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિને બાંધે છે. અને જો ઉત્કૃષ્ટઅબાધા એક સમયવડે હીન થાય તો નિશ્ચયથી (પદ્યોપમાસંખ્યતમભાગરૂપ) કંડકહીન ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ બાંધે છે. તે પણ એક સમયહીન વા દ્વિસમયહીન યાવત્ (પદ્યોપમાસંખ્યતમભાગરૂપ) કંડકહીન (સર્વોત્કૃષ્ટથી જો કંડકહીન) સ્થિતિ બાંધે છે. વળી જો ઉત્કૃષ્ટ અબાધા જો સમયહીન જાય તો નિશ્ચયથી જો કંડકહીન ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ બાંધે છે, તે પણ એક સમયહીન, દ્વિસમયહીન યાવત્ એક કંડકહીન (સર્વોત્કૃષ્ટથી કંડકહીન) બાંધે છે. એ પ્રમાણે જેટલા જેટલા સમયહીન અબાધા હોય છે તેટલા તેટલા (અથવા એકાધિક) કંડકવડે હીન ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિબંધ થાય છે. યાવત્ એક બાબુ સર્વ જઘન્યઅબાધા અને બીજી બાબુએ સર્વ જઘન્યસ્થિતિ આવે ત્યાં સુધી એ વિવક્ષા બાજુથી.

એ પ્રમાણે અબાધાગત સમય સમયની હાનિએ સ્થિતિબંધમાં કંડક કંડકની હાનિ થાય છે. તે કહીને હવે અદ્યપહુત્વ પ્રરૂપણને માટે મૂળગાથામાં કહે છે કે અપ્યવહુ મેસિ=એ વક્ષમાણુ લેહનુ અદ્યપહુત્વ કહેવાય છે.

૧ અસત્કલ્પનાએ જેમ ૧૦૦ સમયસ્થિતિક કર્મની ૧૦ સમય અબાધા છે, તો ૧૦૦-૯૯-૯૮-૯૭-૯૬-૯૫-૯૪-૯૩-૯૨ ને ૯૧ સમયના સ્થિતિબંધમાં અવશ્ય ૧૦ સમયની અબાધા હોય. તદનંતર ૯૦-૮૯ યાવત્ ૮૧ સુધીની ૧૦ સ્થિતિએ બંધાય ત્યાં સુધીમાં ૯ સમય અબાધા હોય. એ પ્રમાણે યાવત્ ૧૦ થી ૧ સમય સુધીની સ્થિતિએ ૧ સમય રૂપ જઘન્ય અબાધા હોય. ઇતિભાવ. તથા દીકાર્થમાં કહેલા અબાધા કંડક સંબંધિ વર્ણન ઉપરથી વાંચક વર્ગે અબાધાને આધીન સ્થિતિ બંધ છે એમ ન સમજવું, પરંતુ વાસ્તવિક રીતે વિચાર કરતાં બંધને આધીન જ અબાધા છે, એમ સમજવું.

મૂળ ગાથા ૮૬ મી.

બંધા બાહાણુક્કસિ, ઇયરં કંડક અબાહ બંધાણં
ઠાણાણિ ઇક નાણં-તરાણિ અત્યેણ કંડં ચ ॥૮૬॥

ગાથાર્થ:—ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિબંધ-જઘન્યસ્થિતિબંધ-ઉત્કૃષ્ટ-અબાધા-જઘન્યઅબાધા-કંડકસ્થાન-અબાધાસ્થાન-સ્થિતિબંધસ્થાન-દ્વિશુષ્કહાનિસ્થાનો-અર્થકંડક, ને નિષેકસ્થાનો એ ૧૦ સ્થાનોનું અલ્પબહુત્વ કહેવાય છે.

ટીકાર્થ—બંધા બાહાણુક્કસિયરં ઇતિ=ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિબંધ, જઘન્યસ્થિતિબંધ, ઉત્કૃષ્ટઅબાધા, જઘન્યઅબાધા, તથા કંડક અબાહ બંધાણં ઠાણાણિ=કંડકસ્થાનો, અબાધાસ્થાનો ને સ્થિતિબંધસ્થાનો, તથા ઇક નાણંતરાણિ=બે દ્વિશુષ્કહાનિવચ્ચેતુ' એક અન્તર, તથા નાનારૂપ અન્તરો એટલે દ્વિશુષ્કહાનિસ્થાનો, તથા અત્યેણ કંડં ચ=જઘન્યઅબાધાહીન એવી ઉત્કૃષ્ટઅબાધાવડે, જઘન્યસ્થિતિહીન રૂપ ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિથી ભાગ આપતાં જે ભાગ પ્રાપ્ત થાય તેટલા ભાગને 'અર્થકંડક' કહેવું એમ સંપ્રદાયગતપુરૂષો કહે છે. અત્રે જ કાર સમુચ્ચયવાચક છે. તથા પંચસંગ્રહમા તો અર્થકંડકને સ્થાને “અબાધાકંડકસ્થાનો” એ પ્રમાણે કહ્યું છે. ત્યાં મૂળ ટીકાર્થે આ પ્રમાણે વ્યાખ્યા કરી છે કે—અબાધા અને કંડકો તે અબાધા કંડકો (એ દ્વંદ્વ સમાસ છે), તેનાં સ્થાન તે અબાધાકંડકસ્થાનો, તે બંનેની પેણુ (અબાધાની અને કંડકની) સ્થાનસંખ્યા તે 'અબાધાકંડકસ્થાનો. હવે એ ૧૦ સ્થાનોનું અલ્પબહુત્વ કહેવાય છે.

૧ અર્થાત્ અબાધાસ્થાનો વડે સ્થિતિસ્થાનોને ભાગ આપતાં જે એક અબાધાકંડકવર્તિ સર્વસ્થિતિપ્રમાણુ ભાગ આવે તે, (અથવા અર્થકંડક એટલે એક અબાધાકંડક.)

૨ આ પ્રમાણે પંચગ્રહને મતે ૧ અબાધાસ્થાન, અને એક કંડકસ્થાન એ બે મહીને એક અર્થકંડક થાય છે. મારે પ્રથમ અર્થની અપે-

॥ ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિવંધાદિ ૧૦ સ્થાનોનું અલ્પવહુત્વ ॥

પર્યાપ્ત વા અપર્યાપ્ત સંજ્ઞિપચેન્દ્રિય જીવો બંધક હોતે છતે આયુ વિના સાતકર્મની જઘન્ય અબાધા તે સર્વથી અલ્પ છે, અને તે અન્તર્મુહૂર્તપ્રમાણ છે. તેથી અબાધાસ્થાન અને કંડકસ્થાનો અસંખ્યગુણ છે. ને પરસ્પર તુલ્ય છે. તે આ પ્રમાણે—જઘન્ય અબાધાથી ઉત્કૃષ્ટઅબાધાના અન્તિમ સમય સુધીમાં જેટલા સમયો (પ્રાપ્ત થાય) છે, તેટલાં અબાધાસ્થાનો છે. જેમ જઘન્યઅબાધા તે પ્રથમ અબાધાસ્થાન, તેથી સમયાધિક દ્વિતીય અબાધાસ્થાન, તેથી ત્રિસમયાધિક તૃતીય અબાધાસ્થાન, એ પ્રમાણે ઉત્કૃષ્ટઅબાધાના અન્ત્યસમય સુધી કહેવું. પુનઃ અબાધાકંડકો પણ એટલાંજ છે. કારણ કે જઘન્યઅબાધાથી પ્રારંભીને એકેક સમય સમય પ્રત્યે એકેક કંડકની પ્રાપ્તિ હોય છે. તે પ્રથમ (૮૫ મી ગાથામાં) કહી ગયા છે. તેથી ઉત્કૃષ્ટઅબાધા વિશેષાધિક છે. કારણ કે ઉત્કૃષ્ટઅબાધામાં જઘન્યઅબાધા પણ અન્તર્ગત છે, તેથી દ્વિકનિષેકવિધિમાં દ્વિગુણહાનિસ્થાનો અસંખ્યગુણ છે, કારણ કે પલ્લોપમના પ્રથમ વર્ગમૂલના અસંખ્યાતમાલાગના સમયરાશિ પ્રમાણ છે. તેથી બે દ્વિગુણહાનિના એક અન્તરમાં રહેલાં નિષેકસ્થાનો અસંખ્યાતગુણ છે. કારણ કે તે 'અસંખ્યાતપલ્લોપમના વર્ગમૂલપ્રમાણ છે. તેથી પણ અર્થકંડક અસંખ્યગુણ છે. તેથી જઘન્યસ્થિતિબંધ અસંખ્ય ગુણ છે. કારણ કે તે અન્તઃકોડકોડી સાગરોપમપ્રમાણ છે. શ્રેણિ-પર આકૃષ્ટ નહિ થયેલા એવા સંજ્ઞિપચેન્દ્રિયપર્યાપ્ત જીવો જઘન્યથી પણ અન્તઃકોડકોડી સાગરોપમપ્રમાણ સ્થિતિબંધ કરે છે. તેથી પણ સ્થિતિબંધસ્થાનો અસંખ્યગુણ છે. ત્યાં જ્ઞાનાવરણ, દર્શનાવ-

ક્ષાએ પંચસંગ્રહના અર્થમાં બમણાં સ્થાન આવે છે. પરંતુ કંડકસ્થાન અથવા અબાધાસ્થાનથી આ અર્થવાળું અર્થકંડક અસંખ્યગુણ કેવી રીતે થાય ? તે શ્રી બહુશ્રુતથી જાણવા યોગ્ય છે.

૧ અસંખ્યપલ્લોપમનું પ્રથમ વર્ગમૂલ કાટતાં જેટલા સમયો થાય તેટલા અસંખ્યસમયની રાશિપ્રમાણ. ક્ષતિભાવ.

રણ, વેદનીય, ને અન્તરાયનાં સ્થિતિસ્થાનો ૨૬ ગુણ અધિક છે. મિથ્યાત્વનાં ૬૬ ગુણ, ને નામગોત્રનાં સ્થિતિસ્થાનો ૧૬ ગુણ અધિક છે. તેથી પણ ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ વિશેષાધિક છે. કારણ કે જઘન્યસ્થિતિ અને અભાધાકાળ એ બન્ને ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિમાં અન્તર્ગત છે, તથા સંજ્ઞિ અથવા અસંજ્ઞિપચેન્દ્રિયપર્યાપ્તામાં પ્રત્યેકના આયુષ્યની જઘન્યઅભાધા સર્વથી અલ્પ છે. તેથી જઘન્યસ્થિતિબન્ધ સંજ્ઞ્યાતગુણ છે. ને તે ક્ષુદ્ધકલવરૂપ છે. તેથી અભાધાસ્થાનો અસંજ્ઞ્યગુણ છે, કારણ કે જઘન્યઅભાધારહિત ^૧પૂર્વકોટ વર્ષના ત્રીજાભાગપ્રમાણ અભાધાસ્થાનો છે. તેથી પણ ઉત્કૃષ્ટઅભાધા વિશેષાધિક છે, કારણ કે તેમાં જઘન્યઅભાધા પણ અન્તર્ગત છે. તેથી દ્વિગુણહાનિસ્થાનો અસંજ્ઞ્યગુણ છે ને તે પલ્લોપમના પ્રથમ વર્ગમૂલના અસંજ્ઞ્યાતમા ભાગપ્રમાણ છે. તેથી પણ બે દ્વિગુણહાનિના એક અન્તરમાં નિષેઠ સ્થાનો અસંજ્ઞ્યગુણ છે, તેની યુક્તિ ^૨પ્રથમ દર્શાવી છે. તેથી સ્થિતિ બન્ધસ્થાનો અસંજ્ઞ્યગુણ છે. તેથી ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિબન્ધ વિશેષાધિક છે, કારણ કે તેમાં જઘન્યઅભાધા પણ અન્તર્ગત છે.

તથા અપર્યાપ્તસંજ્ઞિ, અસંજ્ઞિપચેન્દ્રિય. વિકલ્લેન્દ્રિય, સૂ૦ બા૦ એકેન્દ્રિયપર્યાપ્ત, ને અપર્યાપ્ત એ ૧૨ જીવલેહના આયુષ્યના સંખ્યા પ્રત્યેકમાં જઘન્યઅભાધા સર્વથી અલ્પ છે. તેથી જ૦સ્થિતિ બન્ધ સંજ્ઞ્યાતગુણ છે. તેથી પણ ૭૦ અભાધા વિશેષાધિક છે. તેથી પણ સ્થિતિબન્ધસ્થાનો સંજ્ઞ્યાતગુણ છે, કારણ કે જઘન્યસ્થિતિ રહિત પૂર્વકોટવર્ષપ્રમાણ સ્થિતિબન્ધસ્થાનો છે. તેથી ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિબન્ધ વિશેષાધિક છે. કારણ કે જઘન્યસ્થિતિ અને અભાધા એ બન્ને તેમાં અન્તર્ગત છે.

તથા અસંજ્ઞિ પચેન્દ્રિય, વિકલ્લેન્દ્રિય, બા૦ સૂ૦ એકેન્દ્રિયપર્યાપ્ત, ને અપર્યાપ્ત એ ૧૨ જીવલેહના સંખ્યા આયુષ્યના સાત કર્મમાં (પ્રત્યેક જીવલેહને અગે) અભાધાસ્થાનો અને કંડકો અલ્પ છે.

૧ ટીકામાં પૂર્વકોટીત્રિમાસરહિત એ લિખિત દોષ સંભવે છે.

૨ અસંજ્ઞ્યપલ્લોપમવર્ગમૂલપ્રમાણ છે.

ને પરસ્પર-તુલ્ય છે. કારણ કે તે આવલોકના અસંખ્યાતમાભાગ પ્રમાણુ છે. તેથી જઘન્યઅબાધા અસંખ્યગુણુ છે, કારણ કે તે અન્તર્મુહૂર્તપ્રમાણુ છે. તેથી પણ ઉત્કૃષ્ટઅબાધા વિશેષાધિક છે, કારણ કે જઘન્ય અબાધા તેમાં અંતર્ગત છે. તેથી દ્વિગુણુહાનિ સ્થાનો અસંખ્યગુણુ છે. તેથી બે દ્વિગુણુહાનિસ્થાનોની વચ્ચે એક અન્તરમાં નિષેકસ્થાનો અસંખ્યગુણુ છે. તેથી અર્થકંઠક અસંખ્ય ગુણુ છે. તેથી પણ સ્થિતિબન્ધસ્થાનો અસંખ્યગુણુ છે, કારણ કે તે પલ્લોપમના અસંખ્યાતમાભાગપ્રમાણુ છે. તેથી પણ જઘન્ય સ્થિતિબન્ધ અસંખ્યગુણુ છે. તેથી પણ ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિબન્ધ વિશેષાધિક છે, કારણ કે તે પલ્લોપમનો અસંખ્યાતમાભાગ અધિક છે.

એ પ્રમાણુ સ્થિતિબન્ધાદિક ૧૦ વોલનું અસ્પષ્ટહત્વ કહ્યું તે સ્થાપનાનુસારે દર્શાવાય છે.

સં ૦ પં ૦ પર્યાં ને અપ ૦ ના ૭ કંઠમાં.	સ જિ, અસં ૦ પર્યાંતના આયુધમાં.
જં ૦ અબાધા ^૧ અદ્ય (અન્તર્મુહૂર્ત)	જઘં ૦ અબાધા અદ્ય
અબાધાસ્થાન કંઠકસ્થાન } અસંખ્યગુણુ	જઘં ૦ સ્થિતિ સંખ્યં ૦ ગું અબાધાસ્થાન અસં ૦ ગું
ઉં ૦ અબાધા ^૨ વિશેષાં	ઉં ૦ અબાધા વિશેષાં
દ્વિગુ હાનિસ્થાન અસં ૦	હાનિસ્થાન અસં ૦ ગું
નિષેકસ્થાન ^૩ ”	નિષેકસ્થાન ”
અર્થકંઠક ^૪ ”	સ્થિતિસ્થાન ”

૧, ૨, ૩, ૪, એ ૪ સ્થાને સમયોની ગણતરી કરવી. અને શી ૪ સ્થાને સમુદાયાત્મકપણે ગણતરી કરવી.

જઘં સ્થિતિ ^૧ ,,	હિં સ્થિં બ'ધ વિશેષાં
સ્થિતિસ્થાનો ,,	
ઉં સ્થિતિ ^૨ વિશેષાં	

અસંજિદ્ધિક તથા વિકલછક્ક, ને એકેદ્રિયચતુષ્ક એ ૧૨ જીવ લેહના ૭ કર્મમાં.	અસં, સં અપં, વિકલછક્ક ને એકેદ્રિયચતુષ્ક એ ૧૨ જીવ લેહના આયુર્મા.
અબાધાસ્થાન, } અદ્ય કંકસ્થાન,	જઘં અબાધા અદ્યં જઘં સ્થિં બ'ધ સંખ્યાંગું
જઘં અબાધા અસં ગું	અબાધાસ્થાન સંખ્યાંગું
ઉં અબાધા વિશેં	ઉં સ્થિતિબંધ વિશેષાં
હાનિસ્થાનો અસં ગું	
નિષેકસ્થાનો અસં ,,	
અર્થકંક અસં ,,	
સ્થિતિસ્થાનો અસં ,,	
જઘં સ્થિતિ અસં ,,	
ઉં સ્થિતિ અસં ,,	

૧, ૨ એ બે સ્થાને સમયોની ગણતરી કરવી.

એ પ્રમાણે ૧૦ યોદ્ધાનું અદ્યપબહુત્વ કહીને હવે સ્થિતિવન્ધ્યા-
ધ્યવસાયસ્થાન પ્રરૂપણ કરાય છે. ત્યાં ૧ ^૧સ્થિતિસમુદાહાર ૨
^૨પ્રકૃતિસમુદાહાર ને ૩ ^૩શ્રવણસમુદાહાર એ ત્રણ સમુદાહારરૂપ અનુ-
યોગ કહેવાશે. તેમાં પણ પ્રથમ સ્થિતિસમુદાહાર ત્રણ અનુયોગ
દ્વારે કહેવાશે. તે આ પ્રમાણે—૧ ^૪પ્રગણના, ^૫અનુકૃષ્ટિ, ને ^૬ત્રીમ
મન્દતા એ ત્રણ અનુયોગમાં પણ પ્રથમ પ્રગણના પ્રરૂપણ કહે
વાય છે.

મૂળ ગાથા ૮૭ મી.

ઠિઙ્ઘંધે ઠિઙ્ઘંધે, અઙ્ગવસાણાણ સંખયા લોગા
હસ્સા વિસેસવુદ્ધો, આઙ્ગ મસંખગુણ વુદ્ધિ ॥૮૭॥

ગાથાર્થ:—પ્રત્યેક સ્થિતિસ્થાને અસંખ્યલોક પ્રમાણ
અધ્યવસાયસ્થાનો છે. તેમાં અનંતરોપનિધાએ પ્રથમ સ્થિતિસ્થાને

૧ સ્થિતિસ્થાનો પ્રત્યે સ્થિતિ બન્ધ્યાધ્યવસાયસ્થાનો સંખ્યા વ્યાખ્યા
કરવી તે સ્થિતિસમુદાહાર.

૨ કર્મપ્રકૃતિયોને અંગે સ્થિતિબન્ધ્યાધ્યવસાયની વ્યાખ્યા કરવી તે
પ્રકૃતિસમુદાહાર.

૩ શ્રવણે અંગે સ્થિતિબન્ધ્યાધ્યવસાયોની વ્યાખ્યા કરવી તે શ્રવ-
ણસમુદાહાર.

૪ પ્રત્યેક સ્થિતિસ્થાને સ્થિતિબન્ધ્યાધ્યવસાયોની ગણતરી કરવી તે
પ્રગણના.

૫ કયે સ્થિતિસ્થાને કયા સ્થિતિસ્થાન સંખ્યા કેટલાં સ્થિતિબન્ધ્યા-
ધ્યવસાયસ્થાનો કેટલાં સ્થિતિસ્થાનોમાં (કયાં સુધી) વહેંચાય છે તે
અનુકૃષ્ટિ.

૬ કયા સ્થિતિસ્થાનોને અંગે સ્થિતિબન્ધ્યાધ્યવસાયોની પરસ્પર
ત્રીમન્દતા કેટલા ગુણી કહેવી તે ત્રીમન્દતા.

૭ આ પ્રકરણમાં અધ્યવસાયસ્થાન માત્ર શબ્દ આવે તો પણ

અધ્યવસાયસ્થાનો અલ્પ, તેથી દ્વિતીયાદિ સ્થિતિસ્થાનોમાં વિશેષ વિશેષાધિકપણે વૃદ્ધિ થાય; અને આયુષ્યમાં અસંખ્યગુણ વૃદ્ધિ અનુક્રમે થાય.

ટીકાર્થ:—અહિં સર્વે પણ કર્મોની જઘન્ય સ્થિતિથી પ્રારંભીને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિના અન્તિમ સમય સુધીમાં જેટલા સમયો તેટલાં પ્રત્યેક (જઘન્યસ્થિતિ સહિત) સ્થિતિસ્થાનો કહેવાય છે. એકેક સ્થિતિસ્થાન બંધાતે છતે તે બંધના હેતુભૂત કાષાયિક અધ્યવસાયો નાના છવોની અપેક્ષાએ અસંખ્યલોકાકાશના પ્રદેશ પ્રમાણે જાણવા. અહિં અનન્તરોપનિધા ને પરંપરોપનિધા એ બે પ્રકારની પ્રરૂપણા છે, ત્યાં પ્રથમ અનન્તરોપનિધા પ્રરૂપણા (ની પદ્ધતિએ અધ્યવસાયસ્થાનો) કહેવાય છે.

હસ્તા વિસેસવુદ્ધી=આયુ સિવાય સાત કર્મના જઘન્ય સ્થિતિ બંધથી આગળ દ્વિતીયાદિ સ્થિતિસ્થાનોમાં વિશેષવૃદ્ધિ એટલે વિશેષાધિકરૂપ વૃદ્ધિ જાણવી. તે આ પ્રમાણે—જ્ઞાનાવરણીય કર્મના જઘન્ય સ્થિતેબંધે તદ્દબધહેતુભૂત અધ્યવસાયો નાના છવોની અપેક્ષાએ અસંખ્યલોક પ્રમાણ છે. તે બીજાં સ્થિતિસ્થાનગતાધ્યવસાયોની અપેક્ષાએ અલ્પ છે. તેથી દ્વિતીય સ્થિતિમાં વિશેષાધિક, તેથી પણ તૃતીય સ્થિતિસ્થાનમાં વિશેષાધિક અધ્યવસાયો છે. એ પ્રમાણે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ સુધી કહેવું. ને એ પ્રમાણે સર્વ કર્મોમાં પણ કહેવું.

તથા આઠણ અસંખ્યગુણવુદ્ધી=આયુષ્યના જઘન્ય સ્થિતિસ્થાન થી પ્રારંભીને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિસ્થાન સુધીમાં પ્રત્યેક સ્થિતિસ્થાને અસંખ્યગુણવૃદ્ધિ કહેવી તે આ પ્રમાણે—આયુષ્યના જઘન્યસ્થિતિ સ્થાને તદ્દબધહેતુભૂત અધ્યવસાયો અસંખ્યલોકપ્રમાણ છે, તે

અર્થથી સ્થિતિબંધાધ્યવસાયસ્થાન જાણવો. (પરંતુ અનુભાગ બંધાધ્યવસાયસ્થાન નહિ.)

સર્વથી અલ્પ છે. તેથી દ્વિતીયસ્થાનમાં અસંખ્યગુણ, ને તેથી પાંચ તૃતીયસ્થિતિસ્થાનમાં અસંખ્યગુણ અધ્યવસાયો છે. એ પ્રમાણે (આયુષ્યની) ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ સુધી કહેવું.

એ પ્રમાણે અનન્તરોપનિધાએ સ્થિતિસ્થાન પ્રત્યે અધ્યવસાયો કહીને હવે પરંપરોપનિધાવ અધ્યવસાયસ્થાનો કહે છે.

મૂળ ગાથા ૮૮ મી.

પહ્લાઽસંખ્યભાગં, ગંતું દુગુણાણિ જાવ ઉક્તોસા
નાણંતરાણિ અંગુલ-મૂલચ્છેયણ મસંસ્વતમો॥૮૮॥

ગાથાર્થઃ—જઘન્યથી ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ સુધીમાં પલ્લોપમના અસંખ્યાતમાભાગપ્રમાણ સ્થિતિસ્થાનો વારંવાર વ્યતિક્રાન્ત થતાં દ્વિગુણવૃદ્ધિસ્થાનો આવે, તે દ્વિગુણવૃદ્ધિસ્થાનો અંગુલવર્ગમૂલ છેદનકના અસંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણ થાય.

ટીકાર્થઃ—આયુ વિના સાતકર્મની જઘન્યસ્થિતિમાં જે અધ્યવસાયસ્થાનો છે તેથી પલ્લોપમાસંખ્યતમાભાગપ્રમાણ સ્થિતિસ્થાનો વ્યતિક્રાન્ત થતાં આગળના અનન્તર સ્થિતિસ્થાનમાં દ્વિગુણ અધ્યવસાયસ્થાનો છે. ત્યાંથી પાંચ આગળ પલ્લોપમાસંખ્યતમાભાગ સ્થિતિસ્થાનો વ્યતિક્રાન્ત થતાં આગળના અનન્તર સ્થિતિસ્થાનમાં દ્વિગુણ અધ્યવસાય સ્થાનો છે. એ પ્રમાણે ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ સુધી દ્વિગુણવૃદ્ધિ કહેવી. જે દ્વિગુણવૃદ્ધિના એક અન્તરમાં અસંખ્યપલ્લોપમના વર્ગમૂલ જેટલાં સ્થિતિસ્થાનો છે. અને નાના પ્રકારનાં દ્વિગુણવૃદ્ધિસ્થાનો અંગુલવર્ગમૂલ છેદનકના અસંખ્યાતમાભાગ પ્રમાણ છે. તાત્પર્ય એ છે કે—એક અંગુલમાત્ર ક્ષેત્રમાં જેટલા આકાશ પ્રદેશો છે, તેના પ્રથમ વર્ગમૂળને મનુષ્યસંખ્યા ગણવામાં હેતુરૂપ ૧૯૬ ના રાશિથી (આંકથી) ભાગવિધિથી (ભાગાકાર કરવાની રીતથી) ત્યાં સુધી ભાગ પ્રાપ્ત

૧ મનુષ્યની સંખ્યા લાવવાને માટે ૨ ના આંકનો ૯૬ વાર ગુણ-

ન થાય. તે ભાગોના અસંખ્યાતમે ભાગે જેટલા ભાગ થાય ને તેટલા ભાગોમાં જેટલો આકાશપ્રદેશરાશિ થાય તેટલા પ્રમાણમાં દ્વિગુણ-વૃદ્ધિસ્થાનો થાય છે.^૧

એ પ્રમાણે પ્રગણના કહીને હવે અનુક્રુષ્ટિ વિચારાય છે. ત્યાં સ્થિતિબંધ હેતુભૂત અધ્યવસાયસ્થાનોની અનુક્રુષ્ટિનો અભાવ છે. કારણ કે જ્ઞાનાવરણના બંધન્યસ્થિતિબંધને જે અધ્યવસાયો છે, તેથી બીજે સ્થિતિબંધે અન્ય અધ્યવસાયો છે ને તેથી ત્રીજે સ્થિતિબંધે પણ અન્ય અધ્યવસાયો છે. એ પ્રમાણે ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ સુધીના સર્વ સ્થિતિસ્થાનોમાં પ્રત્યેકે અન્યઅન્ય અધ્યવસાયો છે. એ રીતે શેષ દર્શનાવરણીયાદિ કર્મોમાં પણ બાણુવું.

હવે તીવ્રમન્દતા કહેવાનો પ્રસંગ છે પરંતુ તે આગળ કહેવાશે. માટે અહિં તે તીવ્રમન્દતાની વિવક્ષા કરવી બાકી રહી છે એમ બાણુવું. એ પ્રમાણે ત્રણ અનુયોગે કરીને સ્થિતિ સસુઠાહાર કહ્યો.

હવે પ્રકૃતિસમુદાહાર કહેવાય છે—ત્યાં પ્રમાણાનુગમ ને અદ્યખંડુત્વ એ બે અનુયોગ છે. તેમાં પ્રથમ પ્રમાણાનુગમદ્વાર કહેવાય છે તે આ પ્રમાણે—જ્ઞાનાવરણની સર્વ સ્થિતિયોમાં અધ્યવસાયો કેટલા ? ઉત્તર—અસંખ્યદ્વૈકાકાશપ્રદેશપ્રમાણ. એ રીતે સર્વ કર્મોમાં પ્રમાણાનુગમ કહેવો.

હવે અદ્યખંડુત્વ કહેવાય છે.

કાર કર્વાથી મનુષ્યની સંખ્યા પ્રાપ્ત થાય છે. જેમ ૨૪૨૪૨૪૨૪૨૪૨ એ પ્રમાણે ૯૬ બગડા માંડીને ગુણાકાર કરતાં ૨૯ અંક ૩૫ મનુષ્ય સંખ્યાનો જવાબ આવે છે. માટે અહિં ૯૬ આંકને મનુષ્ય સંખ્યાનો હેતુ કહ્યો છે.

૧ અસતતકલ્પનાએ ૯૨૧૬૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦ નું વર્ગમૂળ ૯૬૦૦૦૦૦ ને ૯૬ થી ભાગ આપતાં ૧૦૦૦૦૦ તેનો અસંખ્યાત ૩૫ ૧૦૦ થી ભાગ આપતાં ૧૦૦૦ દ્વિગુણવૃદ્ધિસ્થાનો થાય. આ સંબંધમાં કોષ બીજી રીતે યુક્તિધુરઃસર કહે તો તે પ્રમાણ કરવા યોગ્ય છે.

મૂળ ગાથા ૮૯ મી.

ઠિહ દીહયાણ કમસો, અસંઘયુણિયાણ ણંતગુણણાણ,
પઢમજહનુક્કોસં, વિતિય જહન્નાહયા ચરમા ॥૮૯॥

ગાથાર્થ:—અધિક અધિક સ્થિતિયુક્ત કર્મોમાં અનુક્રમે અસંખ્યગુણ અસંખ્યગુણ અધ્યવસાયો કહેવા, અને પ્રથમ સ્થિતિ-સ્થાનના જન્મનું અધ્યવસાયથી ઉત્કૃષ્ટઅધ્યવસાય અનંતગુણ છે. એ પ્રમાણે જન્મનું સ્થિતિથી પ્રારંભીને દ્વિતીય તૃતીયાદિ યાવત અનિતમ સ્થિતિસ્થાન સુધીના પ્રત્યેક સ્થાનોમાં જન્મનુંથી ઉત્કૃષ્ટ અધ્યવસાય અનંતગુણ કહેવો. તથા પ્રથમ સ્થિતિના ઉત્કૃષ્ટાધ્યવ-સાયથી દ્વિતીયસ્થિતિનાં જન્મનાં અધ્યવસાયમાં પણ અનંતગુણપણું કહેવું તે પણ યાવત ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ સુધી.

ટીકાર્થ:—સ્થિતિની દીર્ઘતાએ અનુક્રમે અધ્યવસાય સ્થાનો અસંખ્યગુણ કહેવાં અર્થાત્ જે કર્મથી જેની સ્થિતિ અનુક્રમે અધિક હોય તે કર્મથી તેનાં (અનુક્રમે) અધ્યવસાયસ્થાનો અસં-ખ્યગુણ કહેવાં તે આ પ્રમાણે—

આયુષ્યનાં સ્થિતિબંધાધ્યવસાયસ્થાનો સર્વથી અલપ છે. તેથી નામ અને ગોત્રકર્મના સ્થિતિબંધાધ્યવસાયસ્થાનો અસંખ્ય-ગુણ છે. અહિં પ્રશ્ન એ છે કે—

પ્રશ્ન:—આયુષ્યનાં સ્થિતિસ્થાનોમાં અનુક્રમે અસંખ્યગુણ વૃદ્ધિ (અધ્યવસાય સ્થાનોમાં) છે. અને નામ તથા ગોત્રકર્મમાં તો પ્રત્યેક સ્થિતિસ્થાને વિશેષાધિકરૂપ વૃદ્ધિ છે. તો આયુષ્યની અપેક્ષાએ નામગોત્રના સ્થિતિબંધાધ્યવસાયો અસંખ્યગુણ કેમ થાય ?

ઉત્તર:—આયુષ્યના જો સ્થિતિસ્થાનમાં જે સ્થિતિબંધા-ધ્યવસાયો છે તેથી નામ ગોત્રની જો સ્થિતિમાં અતિ પ્રભૂત

(ઘણુંજ) અધ્યવસાયસ્થાનો છે. પુનઃ આયુર્ધ્યનાં સ્થિતિસ્થાનો અદ્ય છે, ને નામગોત્રનાં સ્થિતિસ્થાનો અતિ ઘણાં છે, માટે કોઈ વિરોધ સંભવે નહિ. તેથી (નામ ગોત્ર સંબંધિ સ્થિતિભન્ધાધ્યવસાયોથી) જ્ઞાનાવરણ, દર્શનાવરણ, વેદનીય, ને અન્તરાય એ ચારે કર્મનાં પ્રત્યેકનાં સ્થિતિભન્ધાધ્યવસાયસ્થાનો અસંખ્યગુણુ છે. તે કેવી રીતે ? એમ જો પૂછતાં હો'તો કહીએ છીએ કે—અહિં પદ્યોપમના અસંખ્યાતમા ભાગ માત્ર સ્થિતિયો વ્યતિકાન્ત થતાં દ્વિગુણુવૃદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છેને, તેમ હોતે છતે એકેક પદ્યોપમને અન્તે પણ અસંખ્યગુણુ સ્થિત્યધ્યવસાયો પ્રાપ્ત થાય છે. તો પુનઃ ૧૦ કોડાકોડીસાગરોપને અન્તે સ્થિત્યધ્યવસાયોની અસંખ્યગુણુતા થાય તેમાં શું આશ્ચર્ય ? તેથી પણ કષાયમોહનીયનાં સ્થિતિભન્ધાધ્યવસાયસ્થાનો અસંખ્યગુણુ છે. અને તેથી પણ દર્શનમોહનીયનાં સ્થિતિભન્ધાધ્યવસાયસ્થાનો અસંખ્ય ગુણુ છે. એ પ્રમાણે પ્રકૃતિસમુદાહાર કહ્યો.

હવે સ્થિતિસમુદાહારદ્વારમાં પ્રથમ જે તીવ્રમન્દતા કહી નહોતી તે હવે કહેવાય છે.

પ્રથમસ્થિતિમાં જે જઘન્ય સ્થિતિભન્ધાધ્યવસાયસ્થાન છે, તેથી એજ પ્રથમસ્થિતિગત ઉત્કૃષ્ટ અધ્યવસાયસ્થાન, તેથી દ્વિતીય સ્થિતિનું જઘન્યાધ્યવસાયસ્થાન, તેથી તેજ દ્વિતીયસ્થિતિગત ઉત્કૃષ્ટાધ્યવસાયસ્થાન, ઇત્યાદિ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ સંબંધિ ઉત્કૃષ્ટાધ્યવસાયસ્થાન સુધીનાં સ્થાનો (જે ૦ થી ૭૦) અનુક્રમે અનંતગુણુ અનંતગુણુ કહેવાં તે આ પ્રમાણે—જ્ઞાનાવરણીયની જઘન્યસ્થિતિનું જઘન્યસ્થિતિભન્ધાધ્યવસાયસ્થાન સર્વથી અદ્ય સંકલેશયુક્ત છે. તેથી તેજ જઘન્યસ્થિતિનું ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિભન્ધાધ્યવસાયસ્થાન અનંતગુણુ સંકલેશયુક્ત

૧ નામગોત્રની ૩૦ કોડા કોડા, ને જ્ઞાનાવરણદિ ૪ ની ૩૦ કોડા કોડા સાગરોપમ સ્થિતિ છે, માટે નામગોત્રથી જ્ઞાનાવરણદિકની જે ૧૦ કોડા કોડા - અધિકસ્થિતિ છે તે અધિક સ્થિતિને ક્ષણે અધ્યવસાયોનું અસંખ્યગુણુપણુ કહ્યું છે.

છે. તેથી પણ દ્વિતીયસ્થિતિનું જઘન્યસ્થિતિબંધાધ્યવસાયસ્થાન અનંતશુણ્ય સંકલેશ યુક્ત છે. તેથી પણ તેજ દ્વિતીયસ્થિતિનું ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિબંધાધ્યવસાયસ્થાન અનંતશુણ્ય સંકલેશયુક્ત છે. એ પ્રમાણે પ્રત્યેક સ્થિતિએ જઘન્ય ને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિબંધાધ્યવસાયસ્થાન અનંતશુણ્યપણે ત્યાં સુધી કહેવું કે યાવત્ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિનું ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિબંધાધ્યવસાય સ્થાન અનંતશુણ્ય આવે. એ પ્રમાણે સ્થિતિસમુદાહાર સંપૂર્ણપણે કહ્યો.

હવે જીવસમુદાહાર કહે છે.

મૂળ ગાથા ૯૭ મી.

બંધંતી ધ્રુવ પગડી, પરિત્તમાણિગ સુમાળ તિવિહરસં
ચઢ તિગ બિટ્ટાણગયં, વિવરીય તિગં ચ અસુમાળાં॥૧૦॥

ગાથાર્થ:—ધ્રુવબંધિ પ્રકૃતિયો ૪૭, અને પરાવર્તમાન શુભાદિ પ્રકૃતિયો ૩૪ એ ૮૧ પ્રકૃતિયોનો અતુઃસ્થાનિક, ત્રિસ્થાનિક, ને દ્વિસ્થાનિક એ ૩ પ્રકારનો રસ બંધાય. તે અવસરે અશુભ પ્રકૃતિયોનો ૩ પ્રકારનો રસ તેથી વિપરીતપણે દ્વિસ્થાનિક, ત્રિસ્થાનિક, ને અતુઃસ્થાનિક એ પ્રમાણે બંધાય.

ટીકાર્થ:—જ્ઞાનાવરણીય ૫, દર્શનાવરણીય ૯, મિથ્યાત્વ, કષાય ૧૬, ભય, ક્રુધ્ધા, તૈજસ, કાર્મણ, વર્ણાદિ ૪, અશુદ્ધલઘુ, ઉપધાત, નિર્માણ, ને અન્તરાય ૫, એ ૪૭ ધ્રુવબંધિ પ્રકૃતિયો અતુઃ ત્રિસ્થાનિકરસને બાંધતો જીવ શાતા, દેવદિકે ૨, મનુષ્યદિકે ૨, પૃથ્વીન્દ્રિય, દેહત્રિકે ૩, ઉપાંગત્રિકે ૩, સમચતુરસ, વળર્ષાલનારાય, પરાધાત, ઉચ્છવાસ, આતપ, ઉદ્યોત, સુખગતિ, ત્રસાદિ ૧૦, જીવનામ, શુભાયુષ્યત્રિકે ૩, ઉચ્ચગોત્ર એ ૩૪ પરાવર્તમાન શુભપ્રકૃતિયોના અતુઃસ્થાનિક, ત્રિસ્થાનિક, ને અન્તિમાનુભાગરૂપ દ્વિસ્થાનિક, એ ૩ પ્રકારના રસને બાંધે છે.

આહિં શુભપ્રકૃતિનો રસ હુગ્ધાદિ રસ સંરખો (મિષ્ટ) છે,

ને અશુભ પ્રકૃતિનો રસ ઘોષાતકી (કટુ ચીજ વિશેષ) ને લિખ્યાદિ સરખો (કટુક) છે. કહ્યું છે કે—ઘોસાદર્શિનિબુવમો, અસુમાળ સુમાળ સ્ત્રીરત્નંબુવમો (ગતાર્થે'વ પર' રત્નંબુવમો=શર્કરાસદશ ધતિ-વિશેષઃ). ક્ષીરાદિનો (દુગ્ધાદિકનો) જે સ્વાભાવિક રસ તે એક સ્થાનિક, જે શેર ક્ષીરને ઉકાળીને એક શેર રાખતાં જે રસ થાય તે દ્વિસ્થાનિક, ને ત્રણ શેર દુગ્ધાદિને ઉકાળીને એક શેર રાખતાં જે રસ થાય તે ત્રિસ્થાનિક રસ, અને ચાર શેરને ઉકાળીને એક શેર રાખતાં જે રસ થાય તે ચતુસ્થાનિક રસ કહેવાય^૧. પુનઃ એક સ્થાનિક રસમાં પણ એક ઊંડુ, એક ચુલુક, એક પસલી એક ઝોઝો એક કરક, એક કુંભ ને એક દ્રોણાદિ પ્રમાણુ જલ મેળવતાં તે એક સ્થાનિક રસ પણ મ'દ, મ'દતરાદિ અસંખ્ય લેહપણુને પામે. એ રીતે દ્વિસ્થાનિક આદિ પણ અસંખ્ય લેહપણુને પામે. એ કથનાનુસારે કર્મોના અનુભાગમાં (રસમાં) એકસ્થાનિકત્વાદિ સ્વયુદ્ધિએ વિચારવું. કર્મોના એકસ્થાનિક રસથી દ્વિસ્થાનિકાદિ રસ અનુક્રમે અનન્તશુભ^૨ છે. કહ્યું છે અણંતગુણિયા કમેણિયરે

તથા કેવલજ્ઞાનાવરણુ વિના ૪ જ્ઞાનાવરણુનો, કેવલ દર્શનાવરણુવિના ૩ દર્શનાવરણુનો, પુરૂષવેદ, સંજવલન ચતુષ્ક, અને અન્તરાય પંચક એ ૧૭ પ્રકૃતિયોનો ધન્ધની અપેક્ષાએ ચારે પ્રકારનો રસ સંભવે છે (અર્થાત્ ચારે પ્રકારનો રસ ધન્ધાય છે.) તે આ પ્રમાણે—એકસ્થાનિક, દ્વિસ્થાનિક, ત્રિસ્થાનિક, ને ચતુસ્થાનિક. તથા શેષ શુભાશુભ પ્રકૃતિયોનો દ્વિસ્થાનિક, ત્રિસ્થાનિક, ને ચતુસ્થાનિકરસ

૧ આ સ્થાને કેટલાએક છાસાસુઓ ૧ શેર રસને ઉકાળીને ૦૧૧ શેર ૦૧ શેર ને ૦૧ શેર રાખે તો અનુક્રમે ત્રિસ્થાનિક, દ્વિસ્થાનિક ને ચતુસ્થાનિક રસ થાય એમ ગણે છે, પરંતુ એ રીતે ગણવામાં ત્રિસ્થાનિક રસમાં ભૂલ આવે છે, કારણ કે સિદ્ધાંતની રીતે એ ૧ શેરના ત્રીજા ભાગે ૦૧ શેર ને ૬ પૈસાભાર રસ આવે છે માટે એ ગણતરી ભૂલવાળી છે.

૨ આ અનન્તશુભપણુ^૩ રસના સમુદાયની અપેક્ષાએ છે, પરન્તુ અનન્તરોપનિધાની પરિપાટીએ નહિ.

બંધાય છે. પરંતુ એકસ્થાનિક રસ કોઈપણ કાળે બંધાતો નથી એ સ્વાભાવિક નિયમ છે. એ પ્રમાણે શુભ પ્રકૃતિયોના અનુક્રમે ચતુઃસ્થાનિકાદિ ત્રણ પ્રકારના રસનું નિરૂપણ કરીને હવે અશુભ પ્રકૃતિયોના ત્રણ પ્રકારના રસબંધનું નિરૂપણ કરે છે.

વિવરાયતિર્ગં ચ અસુખમાર્ગં=પૂર્વોક્તઃ ધ્રુવબંધિ પ્રકૃતિયોને બાંધતો. એવ જ્યારે પરાવર્તમાન અશુભ પ્રકૃતિયોનો બંધ કરે ત્યારે તે અશુભ પરાં પ્રકૃતિયોનો અનુભાગત્રિક એટલે ત્રણે પ્રકારનો રસ વિપરીતપણે બાંધે. તે આ પ્રમાણે—દ્વિસ્થાનિક, ત્રિસ્થાનિક, ને ચતુઃસ્થાનિક.

અહિં ૧ ધ્રુવ પ્રકૃતિયોની બંધન્યસ્થિતિને બાંધતો એવ બંધ-પ્રાપ્ત થયેલી (બંધાતી) એવી શુભ પ્રકૃતિયોનો ચતુઃસ્થાનિક રસ બાંધે, અને અશુભપ્રકૃતિયોનો દ્વિસ્થાનિક રસ બાંધે. તથા ધ્રુવપ્રકૃતિયોની અબંધન્ય (અધ્યમે) સ્થિતિને બાંધતો એવી એવ (તત્સમયે)બંધાતી શુભ વાં અશુભ પ્રકૃતિયોનો યથાયોગપણે ત્રિસ્થાનિક રસ બાંધે. તથા ધ્રુવપ્રકૃતિયોની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિને બાંધતો એવ તે અવસરે બંધાતી શુભપ્રકૃતિયોનો દ્વિસ્થાનિક રસ, અને અશુભ પ્રકૃતિયોનો ચતુઃસ્થાનિક રસ બાંધે.

॥ ધ્રુવવંધિના સ્થિતિવંધ્યાં શુભાશુભ રસવંધ સ્થાપના ॥

ધ્રુવબંધિના સ્થિતિ- બંધનો	શુભનો રસબંધ	અશુભનો રસબંધ
જાં સ્થિં બંધેં	ચતુઃસ્થાનિક	દ્વિસ્થાનિક
મં સ્થિં બંધેં	ત્રિસ્થાનિક	ત્રિસ્થાનિક
ઉં સ્થિં બંધેં	દ્વિસ્થાનિક	ચતુઃસ્થાનિક

૧ આ પ્રકરણમા “ ધ્રુવ” પ્રકૃતિ ” એ શબ્દથી “ ધ્રુવબંધિની પ્રકૃતિ ” જાણવી.

હવે કયા જીવો શુભપ્રકૃતિના ચતુઃસ્થાનિક, ત્રિસ્થાનિક, અને દ્વિસ્થાનિક રસ ખાંધે છે ? તે કહે છે.

સૂળ ગાથા ૯૧-૯૨ મી.

સદ્વિસુદ્ધા વંધંતિ, મજ્જિમા સંકિલિટ્વતરંગા ય
ધ્રુવપગડિ જહન્નઠિદ્ધં, સદ્વિસુદ્ધા ઉવંધંતિ ॥૯૧॥

તિદ્ધાણે અજહન્નં, વિદ્ધાણે જેદ્ધગં સુમાણ કમા
સદ્ધાણે ઉજહન્નં, અજહન્નુક્કોસ મિયરાસિં ॥૯૨॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થવત્

ટીકાર્થ:—જે અતિવિશુદ્ધ અધ્યવસાયવાળા જીવો તે પરા-વર્તમાન શુભ પ્રકૃતિનો ચતુઃસ્થાનિક રસ ખાંધે છે, પુનઃ જે મધ્યમ પરિણામવાળા જીવો તે શુભ પરાં નો ત્રિસ્થાનિક રસ ખાંધે છે, અને જે અતિ સંકલિષ્ટ અધ્યવસાયવાળા જીવો તે શુભ પરાં નો દ્વિસ્થાનિક રસ ખાંધે છે. પુનઃ જે 'તદોગ્ય ભૂમિકાનુસારે અતિ વિશુદ્ધ અધ્યવસાયવાળા જીવો જે પરાવર્તમાન અશુભ પ્રકૃતિ ખાંધે તો તેનો દ્વિસ્થાનિક રસ નિપજાવે છે, તથા મધ્યમ પરિણામવાળા જીવો ત્રિસ્થાનિક રસને અને અતિ સંકલિષ્ટ પરિણામવાળા જીવો ચતુઃસ્થાનિક રસને નિપજાવે છે.

તથા જે અતિ વિશુદ્ધિવાળા જીવો શુભપ્રકૃતિનો ચતુઃસ્થાનિક રસ ખાંધે છે, તે ધ્રુવ પ્રકૃતિની જઘન્યસ્થિતિ ખાંધે છે. (અહિં ગાથામાં તિદ્ધાણે એ સપ્તમી વિભક્તિના પ્રયોગમાં છે, પરંતુ અર્થથી પાંક્તિ વિભક્તિ ગ્રહણ કરવી.) તથા જે જીવો શુભ પરાં નો ત્રિસ્થાનિક રસ ખાંધે છે, તે જીવો ધ્રુવ પ્રકૃતિની મધ્યમ સ્થિતિ ખાંધે છે. તથા જે જીવો શુભ પરાં નો દ્વિસ્થાનિક રસ ખાંધે છે તે જીવો ધ્રુવ પ્રકૃતિની ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ ખાંધે છે.

તથા જે જીવો અશુભ પરાં નો દ્વિસ્થાનિક રસ બાંધે છે, તે જીવો સ્વસ્થાને એટલે સ્વવિશુદ્ધિ ભૂમિકાને અનુસારે ધ્રુવપ્રકૃતિની અનતિ (સાધિક) જઘન્યસ્થિતિ બાંધે છે. અર્થાત્ અશુભ પરાં પ્રકૃતિના દ્વિસ્થાનિક રસબંધને યોગ્ય જે વિશુદ્ધિ છે, તે વિશુદ્ધિ વડે ધ્રુવ પ્રકૃતિની અનતિ જઘન્યસ્થિતિ બાંધે, પરન્તુ અતિ જઘન્યસ્થિતિ ન બાંધે. કારણ કે ધ્રુવપ્રકૃતિનો અતિજઘન્ય સ્થિતિબંધ એકાન્ત વિશુદ્ધિમાંજ સંભવે છે, ને તે અર્વસરે અશુભ પરાં પ્રકૃતિયોનો બંધ પણ હોતો નથી. તથા જે જીવો અશુભ પરાં નો ત્રિસ્થાનિક રસ બાંધે છે તે જીવો ધ્રુવપ્રકૃતિની અજઘન્ય (મધ્યમ) સ્થિતિ બાંધે છે. તથા અશુભ પરાં નો ચતુસ્થાનિકરસ જે જીવો બાંધે છે તે જીવો ધ્રુવપ્રકૃતિની ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિબાંધે છે.

જીવપરિણામાનુસારે રસબંધ અને સ્થિતિબંધની સ્થાપના.

જીવોને	શુભ પરાં નો રસબંધ	અશુભ પરાં નો રસબંધ	ધ્રુવ પ્રકૃતિનો સ્થિતિબંધ
અતિવિશુદ્ધિએ	ચતુ: સ્થાનિક	દ્વિસ્થાનિક	જાં સ્થિતિબંધ
મધ્યમવિશુદ્ધિ	ત્રિસ્થાનિક	ત્રિસ્થાનિક	મં સ્થિં બંધ
અતિસંકલેશે	દ્વિસ્થાનિક	ચતુ: સ્થાનિક	ઉં સ્થિં બંધ

આ સ્થપનામાં પ્રથમ. ખેલાથી બીજા કોઠાની, ખેલાથી અથવાબીજાથી ત્રીજા કોઠાની, અને ખેલા બીજા અથવા ત્રીજાથી ચતુર્થ કોઠાની પ્રજ્ઞપણા કરવી. એ પ્રમાણે ૬ ભાંગે પ્રજ્ઞપણા કરવી.

૧-૨ જે જીવને જેવા પ્રકારની સ્વયોચ્ચ ઉત્કૃષ્ટ વિશુદ્ધિ હોય શકે તે ઉત્કૃષ્ટ વિશુદ્ધિને અનુસારે,

અહિં અનન્તરોપનિધા, અને પરમ્પરોપનિધા એ બે પ્રકારની પ્રરૂપણા છે. તેમાં પ્રથમ અનન્તરોપનિધા પ્રરૂપણા કહે છે.

શ્રુણ ગાથા ૯૩ મી.

થોવા જહન્નિયાણ, હોંતિ વિસેસાહિઓ દહિ સયાઈ
જીવા વિસેસહીળા, ઉદહિ સયપુહુત્તમો જાવ ॥૧૩॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થવત્.

ટીકાર્થ:—પરાવર્તમાન શુભપ્રકૃતિયોનાં અતુસ્થાનિકં રસબન્ધકપણે વર્તતાં છતાં જ્ઞાનાવરણાદિ ધ્રુવબન્ધિ પ્રકૃતિયોની બધન્ય સ્થિતિમાં બન્ધકપણે વર્તતાં જીવો સર્વથી અલ્પ છે, તેથી દ્વિતીય સ્થિતિમાં બન્ધકપણે વર્તતાં જીવો વિશેષાધિક છે. તેથી તૃતીય સ્થિતિમાં વિશેષાધિક, એ પ્રમાણે ઘણા સેંકડો સાગરોપમ સુધી વિશેષાધિકપણું કહેવું. ત્યારબાદ ઘણા સેંકડો સાગરોપમ સુધી વિશેષહીનપણું કહેવું. અહિં ગાથામાં મો ચરણપૂતિને અર્થ છે. અને પુહુત્ત=પૃથક્ત્વ શબ્દ બહુત્વવાચક છે. કર્મપ્રકૃતિ શ્રુણિમાં કહ્યું છે કે પુહુત્ત સદો બહુત્તવાચી ધતિ.

શ્રુણ ગાથા ૯૪ મી.

एवं तिष्ठाणकरा, बिष्ठाणकरा य आ सुमुक्कोसा
असुभाणं बिष्ठाणे, तिचउष्ठाणे य उक्कोसा ॥१४॥

ગાથાર્થ:—એ પ્રમાણે ત્રિસ્થાનિક, અને દ્વિસ્થાનિક રસ બન્ધકમાં પ્રત્યેક સ્થિતિએ વિશેષાધિક ને વિશેષહીન યાવત્ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ સુધી કહેવું, અને અશ્રુ ૦ પરાં ના રસબન્ધકપણે વર્તતાં જીવોનું પ્રત્યેક સ્થિતિએ વિશેષાધિક તથા વિશેષ હીનપણું પૂર્વોક્ત પદ્ધતિએ યાવત્ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ સુધી કહેવું.

ટીકાથા:—પરાવર્તમાન શુભપ્રકૃતિના ત્રિસ્થાનિક રસને બાંધતાં દ્રુવપ્રકૃતિની ^૧સ્વપ્રાયોગ્ય જઘન્યસ્થિતિમાં બન્ધકપણે વર્તતા જીવો અદ્ય છે. તેથી દ્વિતીય સ્થિતિમાં વિશેષાધિક છે. તેથી તૃતીય સ્થિતિમાં વિશેષાધિક છે. એ પ્રમાણે ઘણા સેંકડો સાગરોપમ વ્યતિક્રાન્ત થાય ત્યાં સુધી કહેવું. ત્યાંથી આગળ વિશેષહીન વિશેષહીનપણું પણ ઘણા સેંકડો સાગરોપમ સુધી કહેવું.

તથા પરાવર્તમાન શુભપ્રકૃતિના દ્વિસ્થાનિક રસને બાંધતાં દ્રુવ પ્રકૃતિની સ્વપ્રાયોગ્ય જઘન્યસ્થિતિમાં બન્ધકપણે વર્તતા જીવો અદ્ય છે. તેથી દ્વિતીય સ્થિતિમાં વિશેષાધિક છે, તેથી તૃતીય સ્થિતિમાં વિશેષાધિક છે. એ પ્રમાણે ઘણા સેંકડો સાગરોપમ વ્યતિક્રાન્ત થાય ત્યાં સુધી કહેવું. ત્યાંથી આગળ વિશેષહીનતા પણ ઘણા સેંકડો સાગરોપમ વ્યતિક્રાન્ત થાય ત્યાં સુધી કહેવી. પુનઃ અહિં શુભ પરાવર્તમાન પ્રકૃતિના દ્વિસ્થાનિક રસબન્ધક જીવો આ પદ્ધતિએ ત્યાં સુધી કહેવા કે જ્યાં સુધી તે પરાવર્તમાન શુભ પ્રકૃતિઓની ^૨ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ આવે, અર્થાત્ ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિગત દ્વિસ્થાનિક રસબન્ધક જીવો પ્રાપ્ત થાય ત્યાં સુધી આ પરિપાટી કહેવી.

તથા અશુભપરાવર્તમાન પ્રકૃતિઓના પૂર્વોક્ત અનુક્રમે પ્રથમથી દ્વિસ્થાનિકરસબન્ધક કહીને ત્યારબાદ ત્રિસ્થાનિકરસબન્ધક કહેવા, ને ત્યારબાદ ચતુસ્થાનિકરસબન્ધક કહેવા, તે પણ ચાલતું ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ સુધી કહેવા. અહિં તાત્પર્ય આ પ્રમાણે છે—અશુભ પરાવર્તમાન પ્રકૃતિના દ્વિસ્થાનિકરસને બાંધતા છતાં દ્રુવપ્રકૃતિની

૧ અહિં સ્વપ્રાયોગ્યપણું જીવોની અપેક્ષાએ જાણવું, પરંતુ પ્રકૃતિની અપેક્ષાએ નહિ.

૨ આ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ પ્રકૃતિપ્રાયોગ્ય નહિ, પરંતુ દ્વિસ્થાનિક રસ બન્ધપ્રાયોગ્ય ઉચ્ચ સ્થિતિ જાણવી.

૩ “ દ્વિસ્થાનિકરસને બાંધતા છતાં દ્રુવપ્રકૃતિની ” એ અર્થ

જઘન્યસ્થિતિમાં બન્ધકપણે વર્તતા જીવો અદ્ય છે. તેથી દ્વિતીય-સ્થિતિમાં વિશેષાધિક છે, ને તેથી તૃતીય સ્થિતિમાં વિશેષાધિક છે. એ પ્રમાણે ઘણા સેંકડો સાગરોપમ વ્યતિક્રાન્ત થાય ત્યાં સુધી કહેવું. ને ત્યાંથી આગળ વિશેષહીનતા પણ ઘણા સેંકડો સાગરોપમ સુધી કહેવી.

તથા અશુભપરાવર્તમાન પ્રકૃતિયોનો ત્રિસ્થાનિકરસ બાંધતાં છતાં ધ્રુવપ્રકૃતિયોની સ્વપ્રાયોગ્ય જઘન્યસ્થિતિમાં બન્ધકપણે વર્તતા જીવો અદ્ય છે. તેથી દ્વિતીય સ્થિતિમાં બન્ધકપણે વર્તતા જીવો વિશેષાધિક છે, ને તેથી તૃતીયસ્થિતિમાં બન્ધકપણે વર્તતા જીવો વિશેષાધિક છે. એ પ્રમાણે ઘણા સેંકડો સાગરોપમ વ્યતિક્રાન્ત થાય ત્યાં સુધી કહેવું. અને ત્યાંથી આગળ વિશેષહીની પણ ઘણા સેંકડો સાગરોપમ સુધી કહેવી.

તથા અશુભપરાવર્તમાન પ્રકૃતિયોના ચતુસ્થાનિકરસને બાંધતાં છતાં ધ્રુવપ્રકૃતિયોની સ્વપ્રાયોગ્ય જઘન્યસ્થિતિમાં બન્ધકપણે વર્તતા જીવો અદ્ય છે. તેથી દ્વિતીય સ્થિતિમાં વિશેષાધિક છે, ને તેથી તૃતીય સ્થિતિમાં વિશેષાધિક છે. એ પ્રમાણે ઘણા સેંકડો સાગરોપમ વ્યતિક્રાન્ત થાય ત્યાં સુધી વિશેષાધિકપણું કહીને ત્યાંથી આગળ એજ પરિપાટીએ વિશેષહીન પણ ઘણા સાગરોપમ સુધી કહેવી. એ પ્રમાણે ચતુસ્થાનિકરસબન્ધક જીવોની વિશેષહીન ત્યાં સુધી કહેવી કે જ્યાં સુધી તે અશુભ પરાભ પ્રકૃતિયોની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ આવે, અર્થાત્ 'ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિગત ચતુસ્થાનિકરસના બન્ધક જીવો પ્રાપ્ત થાય.

એ પ્રમાણે અનન્તરોપનિધા પ્રરૂપણા કરીને હવે પરંપરોપનિધા પ્રરૂપણા કહે છે.

ટીકામાં કહેયો નથી, તેનું કારણ સમ્યગ્ રીતે સમજી શકાતું નથી, પરંતુ ચાલુ અધિકારમાં એ અર્થની આરમ્ભકતા હોવાથી લખ્યો છે.

૧ " ચતુસ્થાનિકપ્રાયોગ્ય ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ " એવા અર્થ નોંધવો.

મૂળ ગાથા ૯૫ મી.

પહ્લાઽસંખિ ચ મૂલાનિ, ગંતું દુગુણા ચ દુગુણહીણા ચ
નોગંતરાણિ પહ્લસ, મૂલભાગો અસંખતમો ॥૧૫॥

ગાથાર્થ:—પદ્યોપમાના અસંખ્યાત વર્ગમૂળપ્રમાણુ સ્થિતિયોના વ્યતિક્રમે જીવોની દ્વિગુણાધિકતા અને દ્વિગુણહીનતા થાય. તથા તેમાં નાના પ્રકારનાં અન્તરો પદ્યોપમાના પ્રથમવર્ગમૂલના અસંખ્યાતમાલાગપ્રમાણુ છે.

ટીકાર્થ:—પરાવર્તમાન શુભપ્રકૃતિના ચતુઃસ્થાનિકરસને ગાંધતા છતાં દ્રુવપ્રકૃતિની જઘન્યસ્થિતિમાં બન્ધકપણે વર્તતા જીવોની અપેક્ષાએ જઘન્યસ્થિતિથી આગળ પદ્યોપમાના પ્રથમ અસંખ્ય વર્ગમૂળના સમયરાશિ પ્રમાણુ સ્થિતિયો વ્યતિક્રાન્ત થતાં અનાંતર સ્થિતિસ્થાનમાં વર્તતા જીવો દ્વિગુણુ હોય છે. ત્યાંથી આગળ પુનઃ પણ પદ્યોપમાના અસંખ્યાત વર્ગમૂળ પ્રમાણુસ્થિતિયો વ્યતિક્રાન્ત થતાં અનાંતર સ્થિતિસ્થાને વર્તતા જીવો તેથી પણ દ્વિગુણુ હોય છે. એ રીતે ઘણા સેકડો સાગરોપમ સુધી દ્વિગુણુવૃદ્ધિ કહેવી. ત્યાંથી આગળ પદ્યોપમા સંખ્યવર્ગમૂલપ્રમાણુ સ્થિતિયો વ્યતિક્રાન્ત થતાં અનાંતર સ્થિતિસ્થાને (વિશેષ વૃદ્ધિની અન્તિમસ્થિતિમાં બન્ધક પણે વર્તતા જીવોની અપેક્ષાએ) દ્વિગુણુહીન (અર્ધા) થાય છે. ત્યાંથી આગળ પુનઃ પણ પદ્યોપમાસંખ્યવર્ગમૂળપ્રમાણુ સ્થિતિયો વ્યતિક્રમે અનાંતર સ્થિતિસ્થાનમાં તેથી દ્વિગુણુહીન જીવો થાય છે. એ પ્રમાણુ દ્વિગુણુહીન પણ ઘણા સેકડો સાગરોપમ વ્યતિક્રાન્ત થાય ત્યાં સુધી કહેવી.

એ પ્રમાણુ શુભ પરાં પ્રકૃતિના ત્રિસ્થાનિક અને દ્વિસ્થાનિક રસબન્ધક જીવોની દ્વિગુણાધિકતા ને દ્વિગુણુહીન પણ કહેવી. તથા અશુભ પરાવર્તમાન પ્રકૃતિયોના દ્વિસ્થાનિક, ત્રિસ્થાનિક, ચતુઃસ્થાનિક રસના બન્ધક જીવો એ પદ્ધતિએજ કહેવા.

એક દ્વિગુણવૃદ્ધિ વા દ્વિગુણહાનિના અન્તરમાં પદ્યોપમના અસંખ્યાત વર્ગમૂલપ્રમાણ અર્થાત્ પદ્યોપમના અસંખ્યાત વર્ગમૂળ કરતાં જેટલા સમય આવે તેટલા સમય પ્રમાણ સ્થિતિસ્થાનો છે. તથા પદ્યોપમના પ્રથમ વર્ગમૂળના અસંખ્યાતમે ભાગે જેટલા સમય તેટલા સમય પ્રમાણ નાના પ્રકારનાં અન્તરે એટલે દ્વિગુણવૃદ્ધિ હાનિનાં સ્થાનો છે. અહિં નાના પ્રકારનાં દ્વિગુણવૃદ્ધિ અને દ્વિગુણહાનિનાં સ્થાનો અલ્પ છે, અને એક દ્વિગુણવૃદ્ધિ વા દ્વિગુણહાનિનાં અન્તરમાં રહેલાં સ્થિતિસ્થાનો અસંખ્યગુણ છે.

મૂળગાથા ૬૬, ૬૭, ૬૮, ૬૯, ૧૦૦.

અળગારપ્પાડગ્ગા, વિઠાળગયા ડુવિહ પગડીળ
સાગારા સવત્થ વિ, હિટ્ઠા થોવાણિ જવમજ્ઞા ॥૬૬॥

ઠાળાણિં ચડઢાળા, સંલિજ્જ ગુણાણિ ઉવરિ મેવં તિ
તિટ્ઠાળે વિટ્ઠાળે, સુમાણિ ઇગંત મોસાણિ ॥૬૭॥

ઉવરિં મિસ્સાણિ જહ-જ્ઞગો સુમાળં તઓ વિસેસહિઓ
હોઢ સુમાળ જહજ્ઞો, સંલેજ્જ ગુણાણિ ઠાળાણિ ॥૬૮॥

વિટ્ઠાળે જવમજ્ઞા, હેટ્ઠા ઇગંત મીસગા ણુવરિં
ઇવં તિ ચડ ઢાળે, જવમજ્ઞાઓ ય ડાયઠિઈ ॥૬૯॥

અંતોકોઢાકોડી, સુમ વિટ્ઠાળ જવમજ્ઞાઓ ઉવરિં
ઇગંતગા વિસિટ્ઠા, સુમજિટ્ઠા ડાયઠિઈ જિટ્ઠા ॥૧૦૦॥

અહિં સર્વ અન્તરમાં રહેલાં સર્વ સ્થિતિસ્થાનોની અપેક્ષાએજ અસંખ્યગુણપૂર્ણ સંભવે છે, પરન્તુ એક અન્તરનાં સર્વ સ્થિતિસ્થાનોની અપેક્ષાએ અસંખ્યગુણપૂર્ણ સંભવે નહિ.

ગાથાર્થઃ=ટીકાર્થવત્.

ટીકાર્થઃ—શુભ પરાવર્તમાન અને અશુભપરાવર્તમાન પ્રકૃતિયોનાં અનાકાર પ્રાયોગ્ય એટલે બંધને આશ્રયિને અનાકારોપયોગ યોગ્ય અથવા તથાવિધ મન્દપરિણામ યોગ્ય જે રસ તે નિશ્ચયતઃ દ્વિસ્થાનિકજ હોય છે, પરન્તુ ત્રિસ્થાનિકાદિ નહિ. (ગાથામાં હંતુ શબ્દ નિશ્ચયવાચક છે. તુ સ્યાન્નેદેઽવધારણે અર્થાત્ તુ શબ્દ ભેદ અને નિશ્ચયના અર્થમાં છે) કારણ કે બંધને અધિકરીને સાકારોપયોગપ્રાયોગ્ય રસ તે તીવ્ર પરિણામ પ્રાયોગ્ય હોય છે. પુનઃ સાકારોપયોગ પ્રાયોગ્ય જે રસ તે દ્વિસ્થાનાદિ સર્વ રસોમાં પ્રાપ્ત થાય છે. અર્થાત્ દ્વિસ્થાનિક ત્રિસ્થાનિક ને ચતુઃસ્થાનિક રસ તે બંધને આશ્રયિ સાકારોપયોગપ્રાયોગ્ય છે. હવે સર્વસ્થિતિસ્થાનોનું અલ્પબહુત્વ કહેવાય છે.

પરાવર્તમાન શુભપ્રકૃતિના ચતુઃસ્થાનિકરસ^૧યવમધ્યથી નીચેનાં સ્થિતિસ્થાનો અલ્પ છે ॥૯૬॥ તેથી ચતુઃસ્થાનકરસના યવમધ્યથી ઉપરનાં સ્થિતિસ્થાનો સંખ્યાતશુભ છે. તેથીપણ પરાવર્તમાન શુભ પ્રકૃતિના ત્રિસ્થાનક રસયવમધ્યથી નીચેનાં સ્થિતિસ્થાનો સંખ્યાતશુભ છે. તેથી પણ ત્રિસ્થાનક રસયવમધ્યથી ઉપરનાં સ્થિતિસ્થાનો સંખ્યાતશુભ છે. ઈત્રં તિઢાળે=એ પ્રમાણે ત્રિસ્થાનક રસમાં પણ નીચે ઉપરનાં સ્થિતિસ્થાનો સંખ્યાશુભપણે કહેવાં. તેથી પણ પરાં શુભ પ્રકૃતિયોના દ્વિસ્થાનિક રસયવમધ્યથી નીચેનાં એકાન્તસાકારોપયોગ પ્રાયોગ્ય સ્થિતિસ્થાનો સંખ્યાતશુભ છે. તેથી પણ દ્વિસ્થાનિક રસયવમધ્યથી નીચેનાં ને પાશ્ચાત્ય સ્થાનોથી ઉપરનાં મિશ્ર એટલે

૧ ચતુઃસ્થાનપ્રાયોગ્ય પ્રથમસ્થિતિથી ધણા સેંકડો સાગરોપમ સુધી પ્રત્યેક સ્થિતિસ્થાને ચતુઃસ્થાનકરસબન્ધક જીવો વિશેષાધિક વિશેષાધિકપણે કહ્યા છે, ને ત્યાંથી આગળ ધણા સેંકડો સાગરોપમ સુધી વિશેષહીન હીનતર કહ્યા છે. તેથી સ્થિતિસ્થાનોને અંગે ચતુઃસ્થાનકરસબન્ધક જીવોની વૃદ્ધિ હાનિ યવના આકારે થાય છે. માટે તેજ યવ અત્રે ગ્રહણ કરવો. ઇતિ સર્વત્ર.

સાકારનાકારોપયોગપ્રાયોગ્ય સ્થિતિસ્થાનો સંખ્યાત ગુણ છે ॥ ૬૭ ॥
 તેથી પણ દ્વિસ્થાનક રસયવમધ્યથી ઉપરનાં મિશ્ર સ્થિતિસ્થાનો
 સંખ્યાતગુણ છે. તેથી પણ શુદ્ધ પરાં પ્રકૃતિનો જઘન્યસ્થિતિબન્ધ
 સંખ્યાત ગુણ છે. તેથી પણ અશુદ્ધ પરાં પ્રકૃતિનો જઘન્યસ્થિતિ
 બન્ધ વિશેષાધિક છે- તેથી પણ અશુદ્ધ પરાં પ્રકૃતિના દ્વિસ્થાનક
 રસ યવમધ્યથી નીચેનાં એકાન્ત સાકારોપયોગ યોગ્ય સ્થિતિસ્થાનો
 સંખ્યાતગુણ છે. તેથી તેજ પરાં અશુદ્ધ પ્રકૃતિયોના દ્વિસ્થાનકરસ
 યવમધ્યથી નીચેનાં ને પાશ્ચાત્ય સ્થાનોથી ઉપરનાં મિશ્ર સ્થિતિસ્થાનો
 સંખ્યાતગુણ છે. તેથી પણ તેજ અશુદ્ધ પરાં પ્રકૃતિયોના દ્વિસ્થા-
 નકરસયવમધ્યથી ઉપરના મિશ્રસ્થિતિસ્થાનો સંખ્યાતગુણ છે.
 તેથી પણ ઉપરનાં એકાન્ત સાકારોપયોગ પ્રાયોગ્ય સ્થિતિસ્થાનો
 સંખ્યાતગુણ છે. તેથી પણ તેજ પરાં અશુદ્ધ પ્રકૃતિયોના ત્રિસ્થા-
 નિક રસયવમધ્યથી નીચેનાં સ્થિતિસ્થાનો સંખ્યાતગુણ છે, તેથી
 ત્રિસ્થાનક રસયવમધ્યથી ઉપરનાં સ્થિતિસ્થાનો સંખ્યાતગુણ છે,
 તેથી પણ અશુદ્ધ પરાં પ્રકૃતિના ચતુઃસ્થાનિક રસયવમધ્યથી નીચે
 નાં સ્થિતિસ્થાનો સંખ્યાતગુણ છે. તેથી પણ યવમધ્યથી ઉપરની
 હાયસ્થિતિ સંખ્યાતગુણ છે. જે સ્થિતિસ્થાનથી અપવર્તના કરણુવડે

૧ આ વાક્યનો ભાવર્થ એ છે કે ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિને અપવર્તના કરણુ
 વડે અપવર્તને જે ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ રચે તે અપવર્તના વડે ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ
 કરેલી કહેવાય. જેમકે ૧૦૦ સમયાત્મક ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિને અપવર્તને ૧૧
 થી ૬૦ સમય સુધીની (૮૦ અપવર્તિતસ્થિતિસ્થાન ૩૫) કરી શકે, તેમાં
 ૧૦૦ સમયની સ્થિતિને અપવર્તને ૧૧ સમયાત્મક કરી દેવી તે અપ૦
 કરણુ વડે જઘન્યસ્થિતિ કરી કહેવાય, ને ૧૨ થી માંડીને ૮૬ સમય
 સુધીમાંની કાંઈ પણ સ્થિતિ રચવી તે અપવર્તના કરણુવડે મધ્યમસ્થિતિ
 રચી કહેવાય, અને એજ ૧૦૦ સમયની સ્થિતિને ૬૦ સમયાત્મક કરવી
 તે “ અપવર્તના કરણુવડે ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ રચી ” એમ કહેવાય. ને તે
 વ્યાધાતાપવર્તનાથી ઉંચે સ્થિતિ રચી શકાય છે. તેમાં પણ અત્રે તો
 વિવક્ષિત યવમધ્યથી ઉપરનાં સ્થિતિસ્થાનોમાં જે જઘન્યાપવર્તનાએ ઉં
 સ્થિતિ રચે તે ગ્રહણુ કરવી, પરંતુ સમુચ્ચયે ગ્રહણુ ન કરવી. કારણુ

ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિએ જાય છે તેટલી સ્થિતિ 'હાયસ્થિતિ' કહેવાય છે:
॥ ૬૮ ॥ ૬૯ ॥

તેથી પણ અંતઃકોડાકોડી સાગરોપમ સંખ્યાતુલ્ય છે. તેથી પણ પરાં શુભ પ્રકૃતિયોના દ્વિસ્થાનિકરણવચ્ચથી ઉપરનાં જે મિશ્ર સ્થિતિસ્થાનો છે, ને તેથીપણ ઉપરનાં જે અંતઃસાકારોપયોગ પ્રાયોગ્ય સ્થિતિસ્થાનો છે તે સંખ્યાતુલ્ય છે. તેથી પણ પરાં શુભ પ્રકૃતિનો ઉભય સ્થિતિબન્ધ વિશેષાધિક છે. તેથી પણ અશુભપરાં પ્રકૃતિયોની બંધાયેલી હાયસ્થિતિ વિશેષાધિક છે. જે સ્થિતિસ્થાનથી માંડૂંકૃષ્ટિ ન્યાયથી હાય એટલે ક્ષણ દષ્ટને જે સ્થિતિ બંધાય છે, ત્યાંથી પ્રારંભી ત્યાંસુધીની સ્થિતિ અહિં 'વદ્ય' હાયસ્થિતિ કહેવાય છે, ને તે ઉત્કૃષ્ટથી અંતઃકોડાકોડી સાગર ન્યૂન સર્વ કર્મ સ્થિતિ પ્રમાણ જાણવી. તે આ પ્રમાણે—પર્યાપ્ત સંજ્ઞા પચેન્દ્રિય જીવ અંતઃકોડાકોડી સાગરોપમ પ્રમાણ સ્થિતિબધ કરીનેજ ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ બાંધે છે, અન્યથા નહિ. (માટે બધ્ધહાયસ્થિતિ અંતઃકોડાકોડી ન્યૂન સર્વસ્થિતિપ્રમાણ છે.) તેથીપણ અશુભ પરાં પ્રકૃતિનો ઉભય સ્થિતિબન્ધ વિશેષાધિક છે. ॥ ૧૦૦ ॥

કે સમુચ્ચયથી તો કિચિદ્દૂન કર્મસ્થિતિ પ્રમાણ અંતર પડી અંતઃકોડાકોડી સાગર જેટલી થાય છે. માટે અંતર મોટું થઈ જાય ને અત્રે તો નાનું અંતર ગ્રહણ કરવાનું છે. જેમકે ૧૦૦ સમયાત્મક સ્થિતિને ૬૦ સમયાત્મક ઉભય સ્થિતિ (અપવર્તના વડે) કરી, તેમાં ૬૧ થી ૧૦૦ સુધીની ૧૦ સ્થિતિયો તે અપવર્તના વડે કરેલી ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિની હાયસ્થિતિ કરી કહેવાય. આ સંબંધમાં કોઈ યુક્તિપુરઃ સર બીજી રીતે કહે તોપણ માન્ય છે.

૧ હાયસ્થિતિ ત્રણપ્રકારે છે—અપવર્તનાકૃત-ઉદ્વર્તનાકૃત-ને બદ્ધ. એ ત્રણમાં આ સ્થાને-અપવર્તનાની હાયસ્થિતિ કહીને આગળ બદ્ધ હાયસ્થિતિ કહેશે.

॥ प्रकृतियोना रसयवमध्यथी स्थितिस्थानादिकना ॥

॥ अल्पबहुत्वनी स्थापना ॥

प्रकृतियोना	रसयवम- ध्यथी	नीयेनां वा उपरनां	स्थितिस्थानादिक (तु)	अल्पबहुत्व
शु० प० १०	यतुःस्थानिक	नीयेनां	स्थितिस्थानो	अल्प
"	"	उपरनां	"	संध्यशुषु
"	त्रिस्थानिक	नीयेनां	"	"
"	"	उपरनां	"	"
"	द्विस्थानिक	नीयेनां	साकार "	"
"	"	"	मिश्र "	"
"	"	उपरनां	" "	"
"	—	—	अप० स्थिति	"
अशु० प० १०	—	—	"	विशेषाधिक
"	द्विस्थानिक	नीयेनां	साकार स्थितिस्थानो	संध्यतशुषु
"	"	"	मिश्र "	"
"	"	उपरनां	" "	"
"	"	"	साकार "	"
"	त्रिस्थानिक	नीयेनां	स्थितिस्थानो	"
"	"	उपरनां	"	"
४०				

”	અતુઃસ્થાનિ	નીચેના	”	”
”	”	”	ડાયસ્થિતિ (અપ૦)	”
—	—	—	અન્તઃ કોડકોડી સાગરના સમયે	”
શુભ પરાં	દ્વિસ્થાનિક	ઉપર્યુપરિ	સાકારસ્થિતિસ્થાન	”
”	—	—	ઉં સ્થિતિ	”
અશુભ પરાં	—	—	અધ્ધા ડાયસ્થિતિ	વિશેષાધિક
”	—	—	ઉં સ્થિતિ	”

॥ રસબંધમાં જીવાલ્પવહુત્વની સ્થાપના ॥

શુભપરાવર્તમાનના		અશુભપરાવર્તમાનના	
૧ અતુઃસ્થાનબંધકલ્પો	અલ્પ	૪ દ્વિસ્થાન બંધક	સંખ્યાતગુણ
૨ ત્રિસ્થાનબંધકલ્પો	સંખ્યાગુણ	૫ અતુઃસ્થાનબંધક	”
૩ દ્વિસ્થાનબંધકલ્પો	”	૬ ત્રિસ્થાનબંધક	વિશેષાધિક

હવે પૂર્વોક્ત રસબંધમાં લેવાતું અલ્પબહુત્વ કહે છે.

મૂળ ગાથા ૧૦૧ મી.

સંખેજગુણા જીવા, કમસો ઇણસુ દુવિહપર્ગઈણં
અસુમાણં તિહ્વાણે, સઠ્ઠુવરિ વિસેસઓ અહિયા ॥૧૦૧॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થવત્.

ટીકાર્થ:—પરાં શું પ્રકૃતિયોના ચતુઃસ્થાનકે રસબન્ધકે જીવો અલ્પ છે. તેથી ત્રિસ્થાનકે રસબન્ધકે જીવો સંખ્યાતગુણ છે, તેથી પણ દ્વિસ્થાનકે રસબન્ધકે જીવો સંખ્યાતગુણ છે, તેથી પણ પરાં અશું પ્રકૃતિયોના દ્વિસ્થાનિકે રસબન્ધકે જીવો સંખ્યાતગુણ છે, તેથી પણ ચતુઃસ્થાનિકે રસબન્ધકે જીવો સંખ્યાતગુણ છે, ને તેથી પણ ત્રિસ્થાનિકે રસબન્ધકે જીવો વિશેષાધિક છે. તેજ વાત ગાથાથી કહે છે. અસુમાણં ઇત્યાદિ=અશુભ પ્રકૃતિયોના ત્રિસ્થાનિકે રસબન્ધકે જીવો સર્વથી પણ ઉપર વિશેષાધિક કહેવા.

હવે આ બન્ધનકરણનો ઉપસંહાર કરે છે.

મૂળ ગાથા ૧૦૨ મી.

एवं बंधणकरणे, परुविण सह हि बंधसयगेणं
बंधविहाणाहिगमो, सुहमभिगंतुं लहुं होइ ॥१०२॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થવત

ટીકાર્થ:—એ પ્રમાણે આ બન્ધનકરણની ૧બન્ધશતકે નામના અન્ધ (સહિત) પ્રરૂપણા કર્યે છતે ૨પૂર્વગત બન્ધવિધિને સુખપૂર્વકે બાણવાની ઇચ્છાવાળા જીવોને શિદ્ધ બોધરૂપ થાય છે.

॥ इति श्रीमलयगिरिविरचितः कर्मप्रकृति-टीकायां जै.राचार्य श्रीमद्
बुद्धिसागरसूरिप्रसादेन पं. चंदुलालकृत बन्धनकरणस्य
गुर्जरभाषान्तरम् समाप्तम् ॥

૧ આ બન્ધનકરણની રચના સ્વકૃત શતકઅન્ધને અનુસરતી છે, માટે આ બન્ધનકરણ કહેતાં સાથે સાથે શતકઅન્ધ પણ કહેવાયો છે. ઇતિભાવઃ
૨ ચૈદ્યપૂર્વમાં કર્મપ્રાપ્ત નામના અધકારમાં જે બન્ધવિધિ દર્શાવી છે, તે બન્ધવિધિનું જ્ઞાન આ બન્ધનકરણથી શિદ્ધ થાય છે. ઇતિભાવઃ

॥ अथ संक्रमकरण ॥

પૂર્વોક્ત પ્રકારે બન્ધનકરણ કહીને હવે ઉદ્દેશના, અનુક્રમથી સંક્રમકરણ કહેવાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થયાથી તે કહેવાય છે. ત્યાં પ્રકૃતિ સંક્રમ, સ્થિતિસંક્રમ, રસસંક્રમ, ને પ્રદેશસંક્રમ. એ પ્રમાણે સંક્રમના ચાર લેહ તે પ્રકૃત્યાદિ વિષયને અંગે થયેલા છે, તેમાં પ્રથમ સંક્રમનાં સામાન્ય લક્ષણ કહે છે.

મૂળગાથા ૧ લી.

સો સંક્રમો ત્તિ વુચ્ચહ, જં બંધનપરિણઓ પઓગેણ
પગયંતરસ્થ દલિયં, પરિણમયહ તયણુભાવે જં ॥૧॥

ગાથાર્થ:—વીચ' વિશેષે જે પ્રકૃતિના બન્ધકપણે પરિણમેલો
એવ અન્યપ્રકૃતિગત ફલિકને જે તદનુરૂપ પરિણમાવે તે “સંક્રમ”
કહેવાય છે.

ટીકાર્થ:—અહિ' એવ ચદ્વન્ધનપરિણતઃ એટલે જે પ્રકૃતિના
બન્ધકપણે પરિણમેલો હોય, આ વાક્યથી તાત્પર્ય એ જણાય છે
કે જ્યારે એવ તથાવિધ બન્ધનપરિણામવડે પરિણમેલો હોય છે,
ત્યારે કર્મવર્ગણના પુદ્ગલો પણ તત કર્મપણે પરિણમે છે, અન્યથા
નહિ. કહ્યું છે કે—

જીવપરિણામહેજ, કમ્મત્તા પુગલા પરિણમંતિ ।

પોગલકમ્મનિમિત્તં, જીવો વિ તહેવ પરિણમહ ॥ ૧ ॥

વ્યાખ્યા—એવ સંબધિ પરિણામરૂપ હેતુથી એટલે એવ
પરિણામ એજ હેતુને લઇને એવના સ્વપ્રદેશાવગાહિત કર્મવર્ગણના

ગત પુદ્ગલો જ્ઞાનાવરણાદિ કર્મરૂપપણે પરિણમે છે. પુનઃ જીવનો પણ તથાવિધ પરિણામ શાથી થાય છે ? એમ જો 'પૂછતા હો તો કહીએ છીએ કે—પૂર્વે બાંધેલા પુદ્ગલરૂપ કર્મના વિપાકોદયરૂપ નિમિત્તથી, અર્થાત્ પૂર્વબદ્ધકર્મના ઉદયસામર્થ્યથી જીવ પણ તેજ પ્રકારે એટલે સ્વપ્રદેશાવગાહિત કર્મજીવગણાગતપુદ્ગલો પ્રત્યે કર્મત્વપ્રાપ્તિના હેતુપણે પરિણમે છે. ॥ અથ પ્રકૃત ગાથાર્થ—
 પમોગ્ગેન=પ્રયોગવડે અર્થાત્ સંકલેશ વા વિશેષિસંશિત વીર્ય વડે પ્રકૃત્યંતરે એટલે વિવક્ષિતપ્રકૃતિથી અન્યપ્રકૃતિ, અર્થાત્ વિવક્ષિત બદ્ધમાનપ્રકૃતિથી જે વ્યતિરિક્ત=અન્યપ્રકૃતિ, તેમાં રહેલું દલિકં તદનુમાણેન=બદ્ધમાનપ્રકૃતિના સ્વભાવપણે જે પરિણમાવે છે, અથવા પરિણામને પમાડે છે તે સંક્રમ કહેવાય છે. તાત્પર્ય આ પ્રમાણે છે—

બદ્ધમાનપ્રકૃતિઓમાં અબદ્ધમાનપ્રકૃતિના પરમાણુઓને પ્રક્ષેપીને તે પરમાણુઓને બદ્ધમાનપ્રકૃતિરૂપપણે પરિણામવતુ તે સંક્રમ કહેવાય. પુનઃ જે (ઘણી) બદ્ધમાનપ્રકૃતિઓના પરમાણુઓનું અન્યોન્યરૂપપણે પરિણમવતુ તે સર્વ પણ (બન્ને) સંક્રમ કહેવાય છે. ત્યાં બદ્ધમાનપ્રકૃતિઓમાં અબદ્ધમાનપ્રકૃતિઓનો સંક્રમ આ પ્રમાણે—
 બદ્ધમાન જ્ઞાતાવેદનીયમાં અબદ્ધમાન અજ્ઞાતાનો, અથવા બદ્ધમાન ઉચ્ચગોત્રમાં અબદ્ધમાન નીચગોત્રનો, એ બદ્ધમાનમાં અબદ્ધમાનનો સંક્રમ કહેવાય. તથા બદ્ધમાન મતિજ્ઞાનાવરણમાં બદ્ધમાન શ્રુતજ્ઞાનાવરણ સંક્રમે, અથવા બદ્ધમાન શ્રુતજ્ઞાનાવરણમાં બદ્ધમાન મતિજ્ઞાનાવરણ સંક્રમે તે બદ્ધમાનમાં બદ્ધમાનનો સંક્રમ કહેવાય. અહિં આત્મા જે પ્રકૃતિના બન્ધકપણે પરિણમ્યો હોય છે તે પ્રકૃતિરૂપ પણ અન્યપ્રકૃતિગત પરમાણુઓને જે પરિણમાવે તે સંક્રમ કહ્યો છે (તેમાં વિશેષતા અગ્રગાથાએ દર્શાવે છે.)

સંક્રમનું જે લક્ષણ પૂર્વે કહ્યું તે દર્શનત્રિક સિવાયની અન્ય પ્રકૃતિઓને માટે બાણવું, અને દર્શનત્રિકમાં તો બન્ધવિના પણ સંક્રમ થાય છે. તે ગાથાથી કહેવાય છે.

મૂળ ગાથા ૨ છ.

દુસુ વેગે દિદ્વિદુગં, બંધેણવિના વિ સુદ્ધદિદ્વિસ્સ
પરિણામઙ્ગી જીસે તં, પગદ્વયં પડિગ્ગહોણસા ॥૨૦॥

ગાથાર્થ—વિશુદ્ધ સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ જે દર્શનમોહનીયને
એમાં અથવા એકમાં બન્ધવિના પણ સંક્રમાવે છે. તથા જે પ્રકૃ-
તિમાં તે પ્રકૃત્યન્તર દલ્લિક સંક્રમે છે તે આ આધારભૂત પ્રકૃતિનું
“ પતદ્વયહ ” એવું વિશેષનામ છે.

ટીકાર્થ—વિશુદ્ધ સમ્યગ્દષ્ટિની આધારભૂત એવી સમ્ય-
કત્વ ને મિશ્ર એ જે પ્રકૃતિમાં મિથ્યાત્વને, અને એક સમ્યકત્વમાં
મિશ્રને બન્ધ વિના પણ સંક્રમાવે છે. અહિં બાવાર્થ એ છે કે—બન્ધ
મિથ્યાત્વનોજ હોય છે, પરંતુ મિશ્ર કે સમ્યકત્વનો બન્ધ હોય નહિ.
કારણ કે મહનકારરચાનીય મિથ્યાત્વપુદ્ગલોજ ઔષધિ સરખા
ઉપશમસમ્યક્ત્વગત । શુદ્ધિ વડે શુદ્ધ, અર્થ વિશુદ્ધ, ને અશુદ્ધ
એ પ્રમાણે ત્રણ પ્રકારના છે. તેમાં વિશુદ્ધ પુદ્ગલો તે સમ્યકત્વ,
અર્થ વિશુદ્ધ પુદ્ગલો તે મિશ્ર, ને અવિશુદ્ધ પુદ્ગલો તે મિથ્યાત્વ
કહેવાય છે. ત્યાં વિશુદ્ધ સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ સમ્યકત્વમાં ને મિશ્રમાં
બન્ધવિના પણ મિથ્યાત્વને સંક્રમાવે છે, અને મિશ્રને સમ્યકત્વમાં
સંક્રમાવે છે. એ પ્રમાણે સંક્રમણું સામાન્ય લક્ષણ કહ્યું.

હવે જે પ્રકૃતિયોમાં અન્ય પ્રકૃતિના પરમાણુઓ સંક્રમે છે,
તે પ્રકૃતિયોનાં વિશેષનામ કહે છે—જે આધારભૂત પ્રકૃતિમાં અન્ય
પ્રકૃતિના પરમાણુઓ સંક્રમે છે, અર્થાત્ આધારભૂત પ્રકૃતિપણે
પરિણમે છે તે આધારભૂત પ્રકૃતિ પતદ્વયહ કહેવાય છે. પતદ્વયહ
એટલે પાત્રના જેવી તે પતદ્વયહ પ્રકૃતિ, અર્થાત્ સંક્રમ્યમાણ પ્રકૃ-
તિનો આધાર તે પતદ્વયહ પ્રકૃતિ.

‘પૂર્વે’ કહેલું ‘સંક્રમનું’ લક્ષણ ‘અતિપ્રસક્ત (સર્વત્રઅવ્યાપ્ત)
છે, માટે તેમાં જે અપવાદ છે તે કહે છે.

મૂળ ગાથા ૩ છ.

મોહદુગાડગમૂલ, પગડીળ ન પરોપ્પરંમિ સંક્રમણં
સંક્રમબંધુદડવ્વ, દુળાલિગાઈળ કરણાઈ ॥ ૩ ॥

ગાથાર્થ:—મોહનીયદ્વિકનો, આયુષ્યચતુષ્કનો, ને મૂળ
પ્રકૃતિયોનો પ્રત્યેકનો પરસ્પર સંક્રમ ન હોય. તથા સંક્રમાવલિ,
અન્ધાવલિ, ઉદ્યાવલિ ને ઉદ્વર્તનાવલિકાદિગત પરમાણુઓને કોઈ
પણ કરણ ન લાગે (એ ચારે આવલિકાઓ કરણ સાધ્ય ન હોય.)

ટીકાર્થ:—મોહદ્વિક એટલે દર્શનમોહનીય અને ચારિત્ર
મોહનીય એ બેનો પરસ્પર સંક્રમ ન થાય. અર્થાત્ દર્શનમોહનીય
ચારિત્રમોહનીયમાં ન સંક્રમે, અને ચારિત્રમોહનીય દર્શનમોહ-
નીયમાં ન સંક્રમે. તેમજ ચાર આયુષ્ય પણ પરસ્પર સંક્રમતાં નથી.
તથા આઠ મૂળ પ્રકૃતિયો પણ પરસ્પર સંક્રમતી નથી. તે આ
પ્રમાણે—જ્ઞાનાવરણીયમાં દર્શનાવરણ ન સંક્રમે, તથા દર્શનાવરણમાં
જ્ઞાનાવરણ ન સંક્રમે, એ રીતે સર્વ મૂળ પ્રકૃતિયોને આશ્રયિ
ભણતું વળી પણ બે કે બે દર્શન મોહનીયમાં જે જીવ વર્તે છે,
તે જીવ દર્શન મોહનીયને અન્ય દર્શન મોહનીયમાં સંક્રમાવે નહિ.
જેમ મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ મિથ્યાત્વને, મિશ્રદૃષ્ટિ જીવ મિશ્રને, અને
સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવ સમ્યક્ત્વમોહનીયને કયાંય પણ સંક્રમાવતો
નથી. તથા સાસ્વાદન અને મિશ્ર સમ્યક્ત્વવાળા જીવો અવિશુદ્ધ
સમ્યક્ત્વી હોવાથી દર્શનમોહનીયને કયાંય પણ સંક્રમાવતાં નથી.
અને અન્ધનો અભાવ હોતે છતે પણ દર્શનમોહનીયનો સંક્રમ
વિશુદ્ધ સમ્યગ્દૃષ્ટિનેજ હોય છે, પરંતુ અવિશુદ્ધ સમ્યગ્દૃષ્ટિને
નહિ. પુનઃ બીજી વાત એ છે કે પરપ્રકૃતિમાં સંક્રમ પામેલું દલિક

૧ જે વસ્તુનું જે લક્ષણ બાંધ્યું હોય તે લક્ષણ તે વસ્તુમાં સર્વત્ર
ન બેટે તો તે લક્ષણ અતિપ્રસક્ત, અવ્યાપ્ત કહેવાય છે.

એક આવલિકા માત્ર કાળ સુધી ઉદ્વર્તનાદિ સર્વકરણને અયોગ્ય (અસાધ્ય) જાણવું. કેવલ સંક્રાન્તહલિકેજ એક આલલિકા સુધી સર્વકરણને અસાધ્ય હોય એમ નહિ, પરંતુ બન્ધાદિકભાવને પામેલું હલિકે પણ એક આવલિકામાત્ર સકલકરણને અસાધ્ય હોય છે. એજ વાત ગાથાથી કહે છે કે સંકમવંધુદલ્લજ્ઞાણા લિગાર્જન કરણાઈ અર્થાત્ સંકમાવલિપ્રાપ્ત, બન્ધાવલિકાપ્રાપ્ત ને આદિ શબ્દથી દર્શન ત્રિકરહિત ઉપશાંત મોહનીય એ સર્વહલિકે સર્વકરણને ^૧અસાધ્ય જાણવાં. પુનઃ દર્શનત્રિકે તો ઉપશાંત થયું હોય તો પણ સંકમે છે.

પૂર્વોક્ત પ્રકારે સંકમનું લક્ષણ અને અપવાદ એ બે કહ્યાં. અને હવે અવિશેષપણે અનુક્રમે અથવા અનુક્રમે સંકમપ્રાપ્ત થવામાં બે નિયમ છે તે દર્શાવે છે.

મૂળ ગાથા ૪ થી.

અંતરકરણમિ કણ, ચરિત્તમોહે ડગુપુઠિવસંકમણં
અન્નત્થ સેસિગણં, ચ સવ્વહિં સવ્વહા બંધે ॥ ૪ ॥

ગાથાર્થ:—અન્તરકરણ કયે છતે પુ'વેહ, અને સંજવલનચતુષ્ક એ પાંચ આરિત્રમોહનીયનો પૂર્વાનુપૂર્વીએ સંકમ હોય છે, અને અન્તરકરણ સિવાયના કાળમાં એ પ નો તથા શેષ સર્વનો સર્વ અવસ્થામાં સર્વ પ્રકારે (ક્રમે, ઉત્ક્રમે) બંધકાળે સંકમ હોય.

ટીકાર્થ:—અન્તરકરણનો બે વિધિ તે આગળ ઉપશમના કરણને પ્રસંગે કહેવાશે. ત્યાં ઉપશમશ્રેણિમાં આરિત્રમોહનીયને ઉપશમાવવાને ^૨ અને ક્ષપકશ્રેણિમાં પુનઃ ૮ કષાયનો ક્ષય કર્યો બાદ ૧૩ પ્રકૃતિયોનો ક્ષય કરવા માટે અન્તરકરણ કયે છતે પુરુષ-

^૧ અર્થાત્ કર્મણુ વર્ગણાના પરમાણુઓ કર્મપણે બન્ધાયા પછી બન્ધ સમયથી એક આવલિકા સુધીમાં એવી અવસ્થાવાળા હોય છે કે તે પરમાણુઓનો સંકમ, ઉદીરણા, ઉદ્વર્તના અપવર્તના ઉદય ઇત્યાદિ કંઈ પણ થાય નહિ, એ રીતે સંકમાવલિકાદિકનું પણ જાણવું.

વેદ અને સંજ્વલનચતુષ્કરૂપ ચારિત્રમોહનીયની ૫ પ્રકૃતિયોનું ત્યાં (અન્તરકરણમાં) આનુપૂર્વીની પરિપાટીએ (પૂર્વાનુપૂર્વીએ) સંક્રમણ થાય છે, પરન્તુ અનાનુપૂર્વીએ સંક્રમણ થતું નથી. અહિં ચારિત્રમોહનીય કહેવાથી એજ ૫ પ્રકૃતિયોનું ગ્રહણ થાય છે, પરન્તુ અન્ય પ્રકૃતિયોનું અખન્ધભાવ હોવાથી ગ્રહણ થતું નથી. તે આનુ-પૂર્વીની પરિપાટીએ સંક્રમ આ પ્રમાણે થાય છે—પુરૂષવેદનો સંક્રમ સંજ્વલન ક્રોધ, માન, માયા, ને લોભ એ ચારમાં થાય છે પણ ખીજે નહિ. તથા સંજ્વલન ક્રોધનો સંક્રમ સંજ્વલન માન, માયા, ને લોભમાંજ થાય પરન્તુ પુરૂષવેદમાં નહિ. તથા સંજ્વલન માનનો સંક્રમ સંજ્વલન માયા, ને લોભમાં થાય છે પરન્તુ પુરૂષવેદ ને સંજ્વલન ક્રોધમાં નહિ. તથા સંજ્વલન માયાનો સંક્રમ સંજ્વલન લોભમાંજ થાય, પરન્તુ પાશ્ચાત્ય ત્રણ પ્રકૃતિયોમાં નહિ^૧.

તથા અન્તરકરણથી અન્યત્ર (ખીજે સ્થાને) પુરૂષવેદાદિ પાંચે પ્રકૃતિયોનો અને શેષ^૨ પ્રકૃતિયોનો પણ અન્તરકરણ સિવાય સર્વે અવસ્થાઓમાં સર્વ પ્રકારે એટલે અનુક્રમે અને અનનુક્રમે પણ સંક્રમ થાય એમ જાણવું. પુનઃ તે સંક્રમ શું સર્વદા થાય કે અમુક કાળે થાય ? એના ઉત્તરમાં જાણવાનું કે જે રીતે પ્રથમ કહી ગયા છે તે રીતે ખન્ધકાળેજ સંક્રમ થાય, પરન્તુ ખીજે કાળે સંક્રમ ન હોય.

એ પ્રમાણે સંક્રમનું સામાન્ય લક્ષણ, વિધિ, અપવાદ અને નિયમ કહ્યો. અને હવે પ્રથમ જે કહ્યું કે “ જે પ્રકૃતિનોખન્ધ પ્રવર્તે છે તે પ્રકૃતિ અન્યપ્રકૃતિના સંક્રમણ પ્રત્યે પતદ્ગ્રહ થાય છે ” તેમાં અપવાદ કહે છે.

૧ અહિં સંજ્વલન લોભનો સંક્રમ કાષ્ઠ પણ પરપ્રકૃતિમાં નથી. તે આગળ ઉપશમનાકરણમાં કહેવાશે.

૨ શેષ ૨૦ સહિત ૨૫ પ્રકૃતિયો ચારિત્ર મોહનીયની.

૩ પૂર્વાનુપૂર્વીએ પશ્ચાનુપૂર્વીએ અને અનનુપૂર્વીએ પણ. (આ ત્રણે પ્રકારનો સંક્રમ એક સમયે યુગપત્કાળે હોય છે.)

મૂળ ગાથા ૫ મી.

તિસુ આવલિયાસુ સમ-ઝણિયાસુ અપહિગ્ગહા ડ
સંજલણા

દુસુ આવલિયાસુ પઢમ, ઠિઙ્ઘ સેસાસુ વિય વેદો ॥૫॥

ગાથાર્થ:—અન્તરકરણ કયે છે તે સમયેન ત્રણ આવલિકા પ્રથમ સ્થિતિની શેષ રહે, ત્યારે સંજવલન ચતુષ્ક પતદ્વયહ ન થાય. અને પ્રથમ સ્થિતિની સમયેન બે આવલિકા શેષ રહે ત્યારે પુરૂષવેદ પતદ્વયહ ન થાય.

ટીકાર્થ:—અન્તરકરણ કયે છે તે પ્રથમ સ્થિતિની સમયેન ત્રણ આવલિકા શેષ રહે, ત્યારે આરે સંજવલનકષાય અપતદ્વયહ પણાને પામે છે, અર્થાત્ પતદ્વયહ થતા નથી. અહિં તાત્પર્ય એ છે કે—સમયેન ત્રણ આવલિકા જેટલી અન્તરકરણ સંબંધિ પ્રથમ સ્થિતિ શેષ રહે ત્યારે આરે સંજવલન પ્રકૃતિયોનો બંધ પ્રવર્તે છે તે પણ તેમાં અન્ય પ્રકૃતિનું કલિક સંક્રમતું નથી, તે કારણથી તે વખતે તે સંજવલનની આરે પ્રકૃતિયો અપતદ્વયહ થાય છે.

તથા અન્તરકરણ કયે છે તે પ્રથમ સ્થિતિ સંબંધિ સમયેન બે આવલિકા શેષ રહેતાં પુરૂષવેદ પતદ્વયહ ન થાય, અર્થાત્ તે અવસરે પુરૂષવેદમાં કોઈ પણ અન્ય પ્રકૃતિનું કલિક સંક્રમ પામતું નથી. વેદ કહેવાથી અહિં પુરૂષવેદ જ બાણવો, પરન્તુ સ્ત્રીવેદ, નપુંસક વેદ નહિ. કારણ કે તે અવસરે તે બે વેદના બન્ધનો અભાવ હોવાથીજ અપતદ્વયહપણાની સિદ્ધિ (પ્રાપ્તિ) છે. પુનઃ જો કે મિથ્યાત્વનો ક્ષય થતાં મિશ્રને, અને મિથ્યાત્વ તથા મિશ્રનો ક્ષય થતાં સમ્યક્ત્વને, અને સમ્યક્ત્વ તથા મિશ્રની ઉદ્ધલના થતાં મિથ્યાત્વને અપતદ્વયહપણું કહ્યું નથી; તે પણ ત્રણેનું અપતદ્વયહપણું ઉપલક્ષણથી બાણી હોવું. કારણ કે એ ત્રણમાં પણ કોઈ કલિક તે અવસરે સંક્રમ પમાતું નથી.

હવે સંક્રમ સંબંધિ સાદિ અનાદિ પ્રરૂપણા કહે છે.

મૂળ ગાથા ૬ ઠી.

સાઈ અણાઈ ધ્રુવ અધ્રુવા, ય સઠ્ઠધ્રુવસંતકમ્માણં
સાઈ અધ્રુવા ય સેસા, મિચ્છા વેયણિ ય નીણ હિં ॥૬॥

ગાથાર્થ:—મિથ્યાત્વ, વેદનીય ૨ ને નીચગોત્ર એ આર પ્રકૃતિ સિવાય શેષ સર્વ (૧૨૬) ધ્રુવસત્તાક પ્રકૃતિયોમાં સાદિ, અનાદિ, ધ્રુવ, ને અધ્રુવ એ આરે કાળભાંગા હોય છે, ને શેષ પ્રકૃતિયોમાં સાદિ અધ્રુવ એ બે ભાંગે સંક્રમ હોય છે.

ટીકાર્થ:—સમ્યક્ત્વ, મિશ્ર, નરકદ્વિક, મનુષ્યદ્વિક, દેવદ્વિક, વૈદિક્યસપ્તક, જનનામ, ઉચ્ચગોત્ર, એ ચોવીશ, તથા આર આશુષ્ય મલીને ૨૮ પ્રકૃતિયો અધ્રુવસત્તાક છે, અને શેષ ૧૩૦ ઉત્તર પ્રકૃતિયો ધ્રુવસત્તાક છે. એ ધ્રુવસત્તાકમાંથી બે વેદનીય, નીચગોત્ર, અને મિથ્યાત્વરૂપ આર પ્રકૃતિયો બાદ કરતાં શેષ ૧૨૬ ધ્રુવસત્તાક પ્રકૃતિયોનો સાદિ, અનાદિ, ધ્રુવ, ને અધ્રુવ એ આરે પ્રકારનો સંક્રમ થાય છે. તે આ પ્રમાણે—આ ૧૨૬ ધ્રુવસત્તાક પ્રકૃતિયોમાં જે પ્રકૃતિતું જે પતદ્વ્યહ છે તે પતદ્વ્યહનો બંધવિચ્છેદ થતાં તે પ્રકૃતિનો પણ સંક્રમ ન થાય, અને પુનઃ તે પતદ્વ્યહ પ્રકૃતિયોનો બન્ધ સ્વબન્ધહેતુ પ્રાપ્ત થતાં પ્રવર્તે છે, તેથી બંધ્યમાન પતદ્વ્યહપ્રકૃતિયોમાં પુનઃ તે ધ્રુવસત્તાક પ્રકૃતિયોનો સંક્રમ પ્રારંભાય છે તે કારણથી સાદિ, અને તે તે પતદ્વ્યહપ્રકૃતિયોના અબંધપ્રાયોગ્ય સ્થાનને અદ્યાપિ પર્યાન્ત પ્રાપ્ત નહીં થયેલા જીવોને આશ્રયિ તે ધ્રુવસત્તાક પ્રકૃતિયો નો સંક્રમ અનાદિ છે. તથા પતદ્વ્યહનો કદાપિ પણ વિચ્છેદ નહિ થવાથી અભવ્ય જીવને આશ્રયિ તે ધ્રુવસત્તાકનો સંક્રમ ધ્રુવ છે, અને ભવ્ય જીવને કાળાન્તરે પણ પતદ્વ્યહનો બન્ધવ્યવચ્છેદ થવાથી ધ્રુવસત્તાકનો સંક્રમ અધ્રુવ છે.

શેષ ૨૪ અમુવસત્તાક, તથા મિથ્યાત્વ, ૨ વેદનીય, અને નીચગોત્ર સહિત ૨૮ પ્રકૃતિયોનો સંક્રમ સાદિ, તથા અમુવભાંગે બાણવો. કારણકે અમુવસત્તાક પ્રકૃતિયોનો તો સત્તાની અમુવતાથીજ સંક્રમ પણ સાદિ અમુવ છે, ને શાતા, અશાતા, અને નીચગોત્રને તો પરાવર્તમાનપણું હોવાથીજ સાદિ અમુવ સંક્રમ છે. તથા મિથ્યાત્વનો સંક્રમ તો વિશુદ્ધ સમ્યગદ્રષ્ટિનેજ થાય છે, ને વિશુદ્ધ સમ્યગદ્રષ્ટિ પણુ તો કદાચિત પ્રાપ્તિ વાળું છે, તેથી તે મિથ્યાત્વનો સંક્રમ પણુ સાદિ અમુવજ છે.

એ પ્રમાણે સંક્રમ્યમાણુ પ્રકૃતિયોના સંક્રમનું સાદિ અમુવાદિ પણુ દર્શાવીને હવે પતદ્વઅહ પ્રકૃતિયોનું સાદાદિપણું દર્શાવે છે.

મૂળ ગાથા ૭ મી.

મિચ્છત્તજઢા ય પરિ—ગ્ગહંમિ સઠ્વ ધુવંબધપગ્ઙ્ઞો
નેયા ચત્ત વિગપ્પા, સાઙ્ગે અધુવા ય સેસાઓ ॥૭॥

ગાથાર્થ:—પતદ્વઅહપણાને આશ્રયિ (કાળની ચતુર્ભંગી વિચારતાં) મિથ્યાત્વ સિવાયની સર્વે ધ્રુવબન્ધિની પ્રકૃતિયોની પતદ્વઅહતા સાદાદિ ચાર પ્રકારે છે, ને શેષ સર્વ પ્રકૃતિયોની પતદ્વઅહતા સાદિ અમુવ છે.

ટીકાર્થ:—મિથ્યાત્વજઢા=મિથ્યાત્વરહિત સર્વે પણુ ધ્રુવબન્ધિની પ્રકૃતિયો ૫ જ્ઞાનાવરણ, ૯ દર્શનાવરણ, ૧૬ કષાય, ભય, કુચ્છા, તેજસસપ્તક, વણાદિ ૨૦, અશુરૂલધુ, ઉપધાત, નિર્માણ, અને ૫ અન્તરાય એ ૬૭ ધ્રુવબન્ધિની પ્રકૃતિયોની પતદ્વઅહતા સાદિ, અનાદિ, ધ્રુવ ને અમુવ એ ચારે પ્રકારની બાણવી, કારણ કે એ ૬૭ ધ્રુવબન્ધિની પ્રકૃતિયો આપ આપણા બન્ધવ્યવસ્થા સમયે પતદ્વઅહરૂપ ન થાય. અર્થાત્ તે અવસરે એ ૬૭ પ્રકૃતિયોમાં કોઈ પણુ પ્રકૃતિનું દલિક

સંક્રમતું નથી, ને પુનઃ સ્વ સ્વ બન્ધહેતુના સફલાવે એ ૬૭ નો બન્ધ-પ્રારંભ થયે છતે પતફથહતા પ્રાપ્ત થાય માટે સાદિ, તથા તે પ્રકૃતિના બન્ધવ્યવચ્છેદસ્થાનને નહિ પ્રાપ્ત થયેલા જીવોની અપેક્ષાએ અનાદિ, અભવ્યાપેક્ષાએ ક્ષુવ, ને ભવ્યાપેક્ષાએ અક્ષુવ.

તથા શેષ ૮૮ અક્ષુવબન્ધિની પ્રકૃતિયોને તો બન્ધની અક્ષુવતા હોવાથીજ તે સર્વની પતફથહતા સાદિ અક્ષુવ છે. અને મિથ્યાત્વ ક્ષુવબન્ધિની હોતે પણ જે જીવને સમ્યક્ત્વ અને મિશ્રની સત્તા છે, તેજ જીવ સમ્યક્ત્વ તથા મિશ્રને મિથ્યાત્વમાં સંક્રમાવે છે, પરંતુ યીએ કોઈ જીવ સંક્રમાવતો નથી, એ હેતુથી મિથ્યાત્વની પતફથહતા પણ સાદિ અક્ષુવ ભાંગે છે.

એ પ્રમાણે પ્રત્યેક પ્રકૃતિના સંક્રમ અને પતફથહપણાની સાધાદિપ્રજ્ઞપણા કરીને હવે પ્રકૃતિસ્થાનોમાં તે સાધાદિપ્રજ્ઞપણા કરાય છે.

મૂળ ગાથા ૮ મી.

પગર્દૈઠાણે વિતહા, પડિગ્ગહો સંકમો ય બોધવો
પઢમંતિમ પગર્દૈણં, પંચસુ પંચણહ દોવિ ભવે ॥૮૮॥

ગાથાર્થ:—એકેક પ્રકૃતિને અંગે સંક્રમ અને પતફથહતા પ્રથમ જે રીતે કહી છે તે રીતે અહિં પ્રકૃતિસ્થાનોમાં પણ જાણવી. તેમાં પણ પ્રથમ જ્ઞાનાવરણીય ને અન્તિમ અન્તરાય સંબંધિ પાંચે પ્રકૃતિયોમાં સંક્રમ ને પતફથહ એ બે ભાવ છે.

ટીકાર્થ:—પૂર્વે જેમ એકેક પ્રકૃતિને અંગે સંક્રમ અને પતફથહ પણ સાધાદિ ભાવે કહ્યું, તેમ પ્રકૃતિ સ્થાનોમાં પણ જાણવું. અહિં બે ત્રણ આદિક પ્રકૃતિયોનો સમુદાય તે સ્થાન કહેવાય છે. ત્યાં પ્રથમ જ્ઞાનાવરણીયને અને જ્ઞાનાવરણતુલ્ય વિવક્ષાવાળા અન્તરાયને પણ સંક્રમ પતફથહતા હોવાથી પ્રથમ સ્થાનપ્રતિપાદના

કરે છે તે આ પ્રમાણે—પ્રથમ જ્ઞાનાવરણીય, અને અન્તિમ અન્ત-
રાય સંબંધિ પ્રત્યેકની પાંચે પ્રકૃતિયોમાં સંક્રમ. અને પતદ્વયહતા
એ બન્ને ભાવો થાય છે. અર્થાત્ જ્ઞાનાવરણીય અને અન્તરાયતું પાંચ
પાંચ પ્રકૃત્યાત્મક એકેક સ્થાન સંક્રમ અને પતદ્વયહ એ બન્ને
ભાવ યુક્ત છે. ને તે સંક્રમ પતદ્વયહ ભાવ સાદ્યાદિ ચાર પ્રકારે છે.
તે આ પ્રમાણે—ઉપશાંત ગુણસ્થાને એ બે સ્થાનના સંક્રમભાવનો
અને પતદ્વયહ ભાવનો અભાવ છે, ને ત્યાંથી પડતાં પુનઃ સંક્રમ પતદ્વ-
યહ ભાવ પ્રારંભાય છે માટે સાદિ, તત્સ્થાનાપ્રાપ્ત જીવની અપેક્ષાએ
જનાદિ, અને અભવ્ય ભવ્યની અપેક્ષાએ ધ્રુવાન્નવ છે.

હવે દર્શનાવરણીયનાં સંક્રમ પતદ્વયહ સ્થાનોતું નિરૂપણ
કરાય છે.

મૂળગાથા ૬ મી.

નવગચ્છક્ર ચડક્રે, નવગં છક્રં ચ ચડસુ વિદ્યમ્મિ
અન્નયરસિં અન્નયરા, વિય વેયણીય ગોણસુ ॥૧॥

ગાથાર્થ:—દ્વિતીય દર્શનાવરણીયમાં ૬-૬ અને ૪ માં
૬ સંક્રમે, તથા ૬ પ્રકૃતિયો ૪ માં સંક્રમે માટે સંક્રમસ્થાન બે
છે, ને ત્રણ પતદ્વયહ સ્થાન છે. વેદનીય અને ગોત્રમાં અધ્યમાન કોઈ
પણ પ્રકૃતિમાં અઅધ્યમાન કોઈ પણ પ્રકૃતિ સંક્રમે માટે સંક્રમ વા
પતદ્વયહ સ્થાન એકેકજ છે.

ટીકાર્થ:—દ્વિતીય દર્શનાવરણીય કર્મમાં ૬-૬-૪ એ ત્રણ
સ્થાનોમાં ૬ નું એક સ્થાન સંક્રમે, ૪ ના એક સ્થાનમાં ૬ નું એક
સ્થાન સંક્રમે, તે કારણથી અહિં ૬ અને ૬ એ બે સંક્રમસ્થાન
છે. તથા ૬-૬-૪ એ ત્રણ પતદ્વયહ સ્થાનો છે. ૬ ના પતદ્વયહસ્થા-
નમાં મિથ્યાત્વ અને સારવાદન ગુણસ્થાનવાળા તથા નવવિધ દર્શના-
વરણના અન્ધક જીવો ૬ ના સ્થાનને પણ સંક્રમાવે છે. આ ૬ નું

પત્તદ્વય સ્થાન સાદાદિ ચાર પ્રકારે છે, અર્થાત્ સાદિ, અનાદિ, ધ્રુવ, ને અધ્રુવ એ ચાર પ્રકારે છે, તે આ પ્રમાણે—મિશ્રાદિ ગુણસ્થાનોમાં હ ના પત્તદ્વયપણાનો અભાવ છે, ત્યાંથી પડતાં પુનઃ પત્તદ્વયતા પ્રાપ્ત થાય છે, માટે એ હ નું પત્તદ્વય સ્થાન સાદિ, તત્સ્થાના પ્રાપ્ત જીવોને અનાદિ, અને અભવ્યભવ્યા પેક્ષાએ ધ્રુવાધ્રુવ છે. તથા મિશ્રગુણસ્થાનથી અપૂર્વકરણના અસંખ્યાતમા ભાગ સુધી નવવિધ દર્શનાવરણીયની સત્તાવાળા અને છ દર્શનાવરણીયના બન્ધક જીવો હ ના એકસ્થાનમાં હ નું એક સ્થાન સંક્રમાવે છે. આ હ પ્રકૃતિરૂપ સ્થાનનો પત્તદ્વય કદાચિત્ હોવાથી સાદિ અધ્રુવ વ છે. તથા અપૂર્વકરણના સંખ્યાતમે ભાગે નિદ્રાપ્રચલાનો બંધવિ-ચ્છેદ થયે છતે, ત્યાંથી આગળ સૂક્ષ્મસંપરાય ગુણસ્થાનના અન્તિમ સમય સુધી ઉપશમશ્રેણીમાં નવવિધ દર્શનાવરણીયના બન્ધક જીવો ૪ માં હ ને સંક્રમાવે છે. આ ચતુષ્કરૂપપત્તદ્વય પણ કદાચિત્ હોવાથી સાદિ અધ્રુવ છે. તથા નવ (હ) ના સ્થાનનો સંક્રમ ચાર પ્રકારનો છે તે આ પ્રમાણે—સૂક્ષ્મસંપરાયથી ઉપરાંત ઉપશાંતમોહમાં હ ના સંક્રમનો અભાવ છે, ને ત્યાંથી પડતાં પુનઃ હ નો સંક્રમ પ્રારંભાય છે માટે સાદિ, પુનઃ તત્સ્થાનાપ્રાપ્ત જીવની અપેક્ષાએ અનાદિ, અને અભવ્ય ભવ્યની અપેક્ષાએ સાદિ અધ્રુવ છે.

પુનઃ ક્ષપકશ્રેણીમાં અનિવૃત્તિકરણકાળના સંખ્યાતભાગ વ્યતીત થતાં એક સંખ્યાતમોભાગ શેષ રહે ત્યારે સ્થાનદ્વિત્રિકના ક્ષયથી આગળ સૂક્ષ્મસંપરાયના અન્તિમસમય સુધી છ દર્શનાવરણીયની સત્તાવાળા અને ચક્ષુદર્શનાવરણાદિ ચાર દર્શનાવરણીયના બન્ધક જીવો તે ૪ દર્શનાવરણીમાં હ નું સ્થાન સંક્રમાવે છે. આ હ નો સંક્રમ અને ૪ નો પત્તદ્વય પણ કદાચિત્ હોવાથી સાદિ અધ્રુવ છે. અહિંથી આગળ દર્શનાવરણીયનો સંક્રમ કે પત્તદ્વય કંઈ પણ થાય નહિ.

હવે વેદનીય તથા જોત્રમાં સંક્રમ પત્તદ્વયેનાં સ્થાન દર્શાવાય

છે—અન્નચરસ્ત ઇત્યાદિ=વેદનીય અને ગોત્રની કોઈપણ બંધ્યમાન પ્રકૃતિમાં કોઈ પણ અબંધ્યમાન પ્રકૃતિ સંક્રમે છે, તે કારણથી જે પ્રકૃતિ બધાં સંક્રમે તે તેણું પત્ન્યઅહસ્થાન, અને બીજું વ્યતિરિક્ત પ્રકૃતિ તે સંક્રમસ્થાન કહેવાય. ત્યાં મિથ્યાદ્રષ્ટિથી પ્રારંભીને યાવત્ સૂક્ષ્મસંપરાય પર્યન્તના શાતાવેદનીયના બન્ધકને અને શાતા અશાતાની સત્તાવાળા જીવોને શાતાવેદનીય એ પત્ન્યઅહસ્થાન, અને અશાતાવેદનીય એ સંક્રમસ્થાન છે. તથા મિથ્યાદ્રષ્ટિથી યાવત્ પ્રમત્તગુણસ્થાન પર્યન્તના અશાતા વેદનીયના બન્ધક અને શાતા અશાતાની સત્તાવાળા જીવોને અશાતા એ પત્ન્યઅહસ્થાન છે. અને શાતા એ સંક્રમસ્થાન છે. આ શાતા અને અશાતારૂપ સંક્રમ અને પત્ન્યઅહ વારંવાર પરાવર્તમાનપણે બન્ધાતા હોવાથી આદિ અમુક ભાંગે છે.

તથા મિથ્યાદ્રષ્ટિથી સૂક્ષ્મસંપરાય સુધીના ઉચ્ચ ગોત્રના બન્ધક અને ઉચ્ચ નીચ ગોત્રની સત્તાવાળા જીવોને ઉચ્ચગોત્ર એ પત્ન્યઅહસ્થાન છે. અને નીચગોત્ર એ સંક્રમસ્થાન છે. તથા પ્રથમ અને દ્વિતીય ગુણસ્થાનવર્તિ નીચગોત્રના બન્ધક અને ઉચ્ચ નીચની સત્તાવાળા જીવોને નીચગોત્ર એ પત્ન્યઅહસ્થાન છે અને ઉચ્ચગોત્ર એ સંક્રમસ્થાન છે. આ ઉચ્ચ નીચ ગોત્રરૂપ બે પત્ન્યઅહસ્થાનો અને બે સંક્રમસ્થાનો તે પરાવર્તમાન હોવાથી આદિ અમુક છે.

હવે મોહનીયનાં સંક્રમ પત્ન્યઅહસ્થાન કહેવાનો અવસર છે. ત્યાં પ્રથમ સંક્રમાસંક્રમસ્થાન ક્યાં છે તે અતુકમે દર્શાવે છે.

મૂળ ગાથા ૧૦ મી.

અદ્વચરહિયવીસં, સત્તરસં સોલસં ચ પન્નરસં
વજિય સંક્રમઠાણાઈ, હોંતિ લેવીસઈ મોહે ॥૧૦॥

૧ મોહનીયનાં સંક્રમસ્થાન એકથી અઢાવીસ પર્યન્ત સર્વ (સંક્રમસ્થાન) છે ? કે ૨૮ સુધીમાં દ્વિતીયેક સંક્રમને અપ્રાયોગ્ય પણ છે ? તે દર્શાવે છે.
42

ગાથાથર્થ:—૨૮-૨૪-૧૭-૧૬-૧૫ એ પાંચ સ્થાનો વર્ણને શેષ ૨૭-૨૬-૨૫-૨૩-૨૨-૨૧-૨૦-૧૯-૧૮-૧૪ વિગેરે ૧ પર્યંત ૨૩ સત્તાસ્થાનો મોહનીયના સંક્રમમાં હોય.

ટીકાથર્થ:—આઠઅધિક વીશ અને ચારઅધિક વીશ એટલે અઠ્ઠાવીશ ને ચોવીશ તથા સત્તર, સોળ ને પંદર એ પાંચ સ્થાનો વર્ણને શેષ ૧-૨-૩-૪-૫-૬-૭-૮-૯-૧૦-૧૧-૧૨-૧૩-૧૪ ૧૮-૧૯-૨૦-૨૧-૨૨-૨૩-૨૪-૨૬-૨૭ એ ત્રેવીશ સંક્રમસ્થાનો મોહનીયક્રમમાં છે.

એ મોહનીયનાં ૨૩ સંક્રમસ્થાનો આ પ્રમાણે છે—

૨૮ ની સત્તાવાળા મિથ્યાદષ્ટિ જીવને મિથ્યાત્વ તે સમ્યક્ત્વ અને મિશ્રત્વ પતદ્વચ્છ છે. એ હેતુથી મિથ્યાત્વ સિવાયની શેષ ૨૭ પ્રકૃતિયો સંક્રમે છે, ત્યાં ચારિત્રમોહનીયની ૨૫ પ્રકૃતિયો પરસ્પર સંક્રમે છે, અને સમ્યક્ત્વ તથા મિશ્ર મિથ્યાત્વમાં સંક્રમે છે. તથા સમ્યક્ત્વની ઉદ્ધલના થયે છતે ૨૭ ની સત્તાવાળા મિથ્યાદષ્ટિ જીવને મિથ્યાત્વ તે મિશ્રત્વ પતદ્વચ્છ છે, માટે મિથ્યાત્વ સિવાયની શેષ ૨૬ પ્રકૃતિયો સંક્રમપણે વર્તે છે. મિશ્રની પણ ઉદ્ધલના થયે છતે ૨૬ ની સત્તાવાળો મિથ્યાદષ્ટિજીવ ૨૫ પ્રકૃતિયો સંક્રમાવે છે. અથવા અનાદિ મિથ્યાદષ્ટિજીવ જે ૨૬ ની સત્તાવાળો છે તે પણ ૨૫ પ્રકૃતિયોને સંક્રમાવે છે, કારણ કે મિથ્યાત્વના સંક્રમનો અભાવ છે ને મિથ્યાત્વમોહનીય તે ચારિત્રમોહનીયમાં સંક્રમે નહિ, કારણ કે દર્શનમોહનીય ને ચારિત્ર મોહનીય એ બેનો પરસ્પર સંક્રમ હોય નહિ.

અથવા ૨૮ ની સત્તાવાળા ઉપશમસમ્યગ્દષ્ટિ જીવને સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્તિથી એક આવલિકા ઉપર વર્તતાં (વ્યતીત થતાં) સમ્યક્ત્વમાં મિથ્યાત્વ અને મિશ્રનો સંક્રમ થાય છે. તે કારણથી તે સમ્યક્ત્વ પતદ્વચ્છ છે માટે તેને પાદ કરતાં શેષ ૨૭ પ્રકૃતિયો સંક્રમ પ્રાપ્ત છે.

, તથા તેજ ૨૮ ની સત્તાવાળા ઉપશમસમ્યગ્દષ્ટિજીવને પ્રથમ

આવલિકામાં વર્તતાં મિશ્રમોહનીય સમ્યક્ત્વમાં સંક્રમે નહિ, કારણ કે સમ્યક્ત્વાનુગત વિશુદ્ધિના પ્રભાવથી મિથ્યાત્વનાં પુદ્ગલોજ મિશ્રરૂપ પરિણામાંતરને પ્રાપ્ત થયેલાં છે, અને અન્ય પ્રકૃતિરૂપણે પરિણામ પમાડવું એજ સંક્રમ છે, પુનઃ સંક્રમાવલિકાગત પુદ્ગલો સર્વ કરણને અસાધ્ય હોવાથી સમ્યક્ત્વલાભની પ્રથમ આવલિકામાં વર્તતાં મિશ્રમોહનીય તે સમ્યક્ત્વમાં ન સંક્રમે, પરંતુ માત્ર એક મિથ્યાત્વજ સંક્રમે છે. માટે મિશ્રમોહનીય બાદ કરતાં શેષ ૨૬ પ્રકૃતિનો સંક્રમ થાય છે.

તથા મોહનીયના સંક્રમમાં ૨૪ ના સ્થાનનો અભાવ છે. કારણ કે ૨૪ ની સત્તાવાળો સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ મિથ્યાત્વને પ્રાપ્ત થતાં જો કે પુનઃ અનંતાનુબંધિ બાંધે છે; તો પણ તે બાંધેલા અનંતાનુબંધિની સત્તા હોતે છતે પણ અનંતાનુબંધિને સંક્રમાવતો નથી. કારણ કે બન્ધાવલિકાગત પુદ્ગલો સર્વકરણને અસાધ્ય છે, અને મિથ્યાત્વ તે મિશ્રત્વ અને સમ્યક્ત્વત્વ પતદ્વય છે, માટે મિથ્યાત્વ ને અનંતાનુબંધિ ૪ એ ૫ પ્રકૃતિ બાદ કરતાં શેષ ૨૩ નેજ સંક્રમાવે છે.

તથા ૧ એ જીવને જો મિથ્યાત્વ ક્ષય થયેલું હોય તો ૨૨ પ્રકૃતિને સંક્રમાવે છે. અથવા ઉપશમશ્રેણિમાં વર્તતા ઉપશમસમ્યગ્દષ્ટિજીવને આરિત્રમોહનીયત્વ અન્તરકરણ કર્યે છતે સંજવલન લોભનો પણ સંક્રમ થતો નથી. કારણ કે “અન્તરકરણ કર્યે છતે પુરૂષવેદ, અને સંજવલનચતુષ્કનો આનુપૂર્વીએજ સંક્રમ થાય છે” એ વચન છે, અને અનંતાનુબંધિ ચતુષ્ક તો વિસંયોજીત વા ઉપશમિત હોવાથી સંક્રમપ્રાપ્ત થાય નહિ, અને સમ્યક્ત્વ તો મિથ્યાત્વ મિશ્રત્વ પતદ્વય છે માટે સંજવલનલોભ, અનંતાનુબંધિચતુષ્ક, અને સમ્યક્ત્વ એ ૬ પ્રકૃતિયોને ૨૮ માંથી બાદ કરતાં શેષ ૨૨ પ્રકૃતિયોનો સંક્રમ થાય.

૧ અહિં “ એ જીવને ” કહેવાથી મિથ્યાત્વીને ગ્રહણ ન કરવો, પરંતુ ૨૪ ની સત્તાવાળો સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ ગ્રહણવો.

તથા ઉપશમશ્રેણિમાં વર્તતા એજ ઉપશમસમ્યગ્દષ્ટિ જીવને નયુસકવેદ ઉપશાન્ત થતાં ૨૧ નો સંક્રમ થાય છે.—અથવા ૨૨ ની સંત્તાવાળાને સમ્યકત્વનો સંક્રમ કોઈ પણ પ્રકૃતિમાં નહિ હોવાથી ૨૧ પ્રકૃતિયોનોજ સંક્રમ થાય છે.—અથવા ક્ષપકશ્રેણિમાં વર્તતા ક્ષપકજીવને જ્યાં સુધી આઠે કષાયો ક્ષય થયા નથી ત્યાં સુધી ૨૧ પ્રકૃતિયોનોજ સંક્રમ થાય છે.

તથા ઉપશમસમ્યગ્દષ્ટિ સંજાધિ પૂર્વે કહેલી સંક્રમ પ્રાપ્ત ૨૧ પ્રકૃતિયોમાંથી સ્ત્રીવેદ ઉપશાન્ત થતાં ૨૦ પ્રકૃતિયોનો સંક્રમ થાય.—અથવા ઉપશમશ્રેણિગત ક્ષાયિક સમ્યગ્દષ્ટિ જીવને આરિત્ર-મોહનીયનું અન્તરકરણ કર્યે છતે પૂર્વોક્ત રીતીએ સંજવલન લો-ભનો પણ સંક્રમ ન થાય, માટે તે બાદ કરતાં પણ શેષ ૨૦ પ્રકૃતિ-યોનોજ સંક્રમ થાય.

તથા એ ૨૦ પ્રકૃતિયોમાંથી નયુસક વેદ ઉપશાન્ત થયે છતે ૧૯ પ્રકૃતિયોનો સંક્રમ થાય.

તથા એ ૧૯ પ્રકૃતિયોમાંથી સ્ત્રીવેદ ઉપશાન્ત થતાં ૧૮ પ્રકૃતિયોનો સંક્રમ થાય.

તથા એ ૨૦ પ્રકૃતિયોમાંથી ઉપશમશ્રેણિગત ઉપશમ સમ્યગ્દષ્ટિ જીવને ૬ નોકષાયનો ઉપશમ થતાં શેષ ૧૪ પ્રકૃતિ-યોનો સંક્રમ થાય.

તથા એ ૧૪ પ્રકૃતિયોમાંથી પુરુષવેદ ઉપશાન્ત થતાં ૧૩ પ્રકૃતિયોનો સંક્રમ થાય.

તથા તેજ ક્ષપકને આરિત્રમોહનીયનું અન્તરકરણ થયે છતે પૂર્વોક્ત રીતીએ સંજવલન લોભનો સંક્રમ ન હોય, તેથી એ ૧૩ પ્રકૃતિયોમાંથી સંજવલન લોભ બાદ કરતાં શેષ ૧૨ પ્રકૃતિયોનો સંક્રમ થાય. અથવા ઉપશમશ્રેણિમાં વર્તતા ક્ષાયિક સમ્યગ્દષ્ટિ જીવને પૂર્વોક્ત ૧૮ પ્રકૃતિયોમાંથી ૬ નોકષાય ઉપશાન્ત થતાં શેષ ૧૨ પ્રકૃતિનો સંક્રમ થાય.

તથા એ ૧૨ માંથી પુરૂષવેદ ઉપશાન્ત થતાં ૧૧ પ્રકૃતિનો સંક્રમ થાય. અથવા ક્ષપકને પૂર્વોક્ત ૧૨ માંથી નયુસક વેદ ક્ષીણ થયે છતે શેષ ૧૧ નો સંક્રમ થાય, અથવા ઉપશમ શ્રેણિમાં વર્તતા ઉપશમ સમ્યગ્દષ્ટિ જીવને પૂર્વોક્ત ૧૩ માંથી અપ્રત્યાં કોષ ને પ્રત્યાં કોષ એ બે ઉપશાન્ત થતાં પણ શેષ ૧૧ પ્રકૃતિયોનો સંક્રમ પ્રાપ્ત થાય.

તથા ક્ષપકશ્રેણીવંત જીવ પૂર્વોક્ત ૧૧ માંથી સ્ત્રીવેદ ક્ષીણ થતાં ૧૦ પ્રકૃતિયોને સંક્રમાવે છે, અથવા ઉપશમશ્રેણીમાં વર્તતાં ઉપશમસમ્યગ્દષ્ટિ જીવને પૂર્વોક્ત ૧૧ માંથી સંજ્વલન લોભનો ઉપશમ થાય ત્યારે શેષ ૧૦ પ્રકૃતિયોનો સંક્રમ હોય છે.

તથા ઉપશમશ્રેણિમાં વર્તતો ક્ષાયિકસમ્યગ્દષ્ટિ જીવ પૂર્વોક્ત ૧૧ માંથી અપ્રત્યાં કોષ ને પ્રત્યાં કોષ ઉપશાન્ત થતાં શેષ ૬ પ્રકૃતિયોને સંક્રમાવે છે.

તથા એજ જીવને સંજ્વલન કોષ ઉપશાન્ત થતાં ૮ પ્રકૃતિનો સંક્રમ હોય છે. અથવા ઉપશમ શ્રેણીમાં વર્તતા ઉપશમસમ્યગ્દષ્ટિ જીવને પૂર્વોક્ત ૧૦ પ્રકૃતિમાંથી અપ્રત્યાં માન, ને પ્રત્યાં માનનો ઉપશમ થતાં શેષ ૮ પ્રકૃતિનો સંક્રમ હોય છે.

તથા એજ જીવને સંજ્વલનમાન ઉપશાન્ત થતાં ૭ પ્રકૃતિનો સંક્રમ થાય છે.

તથા ઉપશમશ્રેણિમાં વર્તતા ક્ષાયિક સમ્યગ્દષ્ટિ જીવને પૂર્વોક્ત ૮ પ્રકૃતિમાંથી અપ્રત્યાં માન, પ્રત્યાં માન ઉપશાન્ત થતાં શેષ ૬ પ્રકૃતિયોનો સંક્રમ હોય છે.

તથા એજ જીવને સંજ્વલનમાન ઉપશાન્ત થતાં ૫ પ્રકૃતિયોનો સંક્રમ થાય છે. અથવા ઉપશમશ્રેણિમાં વર્તતા ઉપશમ સમ્યગ્દષ્ટિ જીવને પૂર્વોક્ત ૭ પ્રકૃતિમાંથી અપ્રત્યાં માયા અને પ્રત્યાં માયા ઉપશાન્ત થતાં શેષ ૫ પ્રકૃતિયોનો સંક્રમ હોય છે.

તથા એજ જીવને સંજવલન માયા ઉપશાન્ત થતાં ૪ પ્રકૃતિ-
યોનો સંક્રમ થાય છે. અથવા ક્ષાયિક સમ્યગ્દષ્ટિ ક્ષપક જીવને
પૂર્વોક્ત ૧૦ પ્રકૃતિમાંથી ૬ નોકષાયનો ક્ષય થતાં શેષ ૪ પ્રકૃતિનો
સંક્રમ થાય છે.

તથા એજ જીવને પુરૂષવેદનો ક્ષય થતાં ૩ પ્રકૃતિયોનો સંક્રમ
થાય છે. અથવા ઉપશમશ્રેણિમાં વર્તતા ક્ષાયિક સમ્યગ્દષ્ટિ
જીવને પૂર્વોક્ત ૫ પ્રકૃતિમાંથી અપ્રત્યાઽ માયા, પ્રત્યાઽ માયાનો
ઉપશમ થતાં શેષ ૩ પ્રકૃતિયોનો સંક્રમ થાય છે.

તથા એજ જીવને સંજવલન માયા ઉપશાન્ત થતાં ૨ પ્રકૃતિ-
યોનો સંક્રમ થાય છે. અથવા ઉપશમ શ્રેણિમાં વર્તતા ઉપશમ
સમ્યગ્દષ્ટિ જીવને પૂર્વોક્ત ૪ પ્રકૃતિમાંથી અપ્રત્યાઽ લોભ, પ્રત્યાઽ
લોભ એ બે ઉપશાન્ત થતાં શેષ ૨ પ્રકૃતિયોનો સંક્રમ થાય છે.
અથવા ક્ષાયિક સમ્યગ્દષ્ટિ ક્ષપક જીવને પૂર્વોક્ત ૩ પ્રકૃતિમાંથી
સંજવલન ક્રોધનો ક્ષય થતાં ૨ પ્રકૃતિયોનો સંક્રમ થાય છે.

તથા એજ જીવને સંજવલનમાનનો ક્ષય થતાં શેષ ૧ પ્રકૃતિનો
સંક્રમ થાય છે.

આ પ્રમાણે સંક્રમસ્થાનોની પ્રાપ્તિ વિચારતાં ૨૮-૨૪-૧૭
૧૬-૧૫ એ ૫-સંક્રમસ્થાનો પ્રાપ્ત થતાં નથી. તે માટે એ ૫ સ્થા-
નોનો નિષેધ કરાય છે. ને એ ૫ નો નિષેધ થતાં શેષ ૨૩ સંક્રમ
સ્થાનો જ છે તે પૂર્વોક્ત પ્રકારે જાણવાં.

એ સંક્રમસ્થાનોમાં ૨૫ પ્રકૃત્યાત્મક તૃતીય સંક્રમસ્થાન સાદિ,
અનાદિ, ધ્રુવ ને અધ્રુવ એ ચાર પ્રકારે છે. તે આ પ્રમાણે—૨૮
મોહનીયની સત્તાવાળા જીવને સમ્યક્ત્વ ને મિશ્ર એ બેની ઉદ્વલના
થતાં 'સાદિ, અનાદિમિથ્યાદષ્ટિજીવની અપેક્ષાએ અનાદિ, અલ-
બ્યની અપેક્ષાએ ધ્રુવ, અને અલબ્યની અપેક્ષાએ અધ્રુવ છે.

૧ સમ્યક્ત્વ અને મિશ્રની ઉદ્વલના થવાથી ત્રણે દર્શનમોહનીયનો
સંક્રમ બંધ પડે છે તે સમયે ૨૫ નું સ્થાન સાદિ લાવે હોય છે.

તથા શેષ ઔવીશાદિક ૨૨ સંક્રમસ્થાનો કદાચિત્ પ્રાપ્તિવાળાં હોવાથી સાદિ અશુભ છે.

એ પ્રમાણે મોહનીયમાં સંક્રમસ્થાન અને 'અસંક્રમસ્થાનની પ્રરૂપણા કરીને પત્તદ્વય અને અપત્તદ્વયસ્થાનોની પ્રરૂપણા કરે છે.

શ્રુણ ગાથા ૧૧ મી.

સોલસ બારસગટ્ટગ, વીસગ તેવીસગાઢગે છચ્ચ
ઘજિય મોહસ્સ પડિ-ગઘા ઉ અઘારસ હવંતિ ॥૧૧॥

ગાથાર્થ:—૧૬, ૧૨, ૮, ૨૦ અને ૨૩, ૨૪, ૨૫, ૨૬, ૨૭, ૨૮ એ છ મલીને ૧૦ સ્થાનો રહિત શેષ ૧૮ પત્તદ્વયસ્થાનો મોહનીય કર્મનાં છે.

ટીકાર્થ:—૧૬, ૧૨, ૮, ૨૦ અને ત્રેવીશાદિક છ તે ૨૩, ૨૪, ૨૫, ૨૬, ૨૭, ૨૮ એ દશ સ્થાનો સિવાયનાં શેષ ૧-૨-૩-૪-૫-૬-૭-૮-૧૦-૧૧-૧૩-૧૪-૧૫-૧૭-૧૮-૧૯-૨૧-૨૨ એ અઘાર પત્તદ્વયસ્થાનો છે. ત્યાં કયા પત્તદ્વયસ્થાનમાં કંઈકંઈ પ્રકૃતિયો સંક્રમે છે તે કહેવાય છે.

૨૮ ની સત્તાવાળા મિથ્યાદષ્ટિભવને મિથ્યાત્વ તે સમ્યક્ત્વને મિશ્રણ પત્તદ્વય છે, માટે મિથ્યાત્વ સિવાયની શેષ ૨૭ પ્રકૃતિયો મિથ્યાત્વ, ૧૬ કષાય, ૧ વેદ, ભય, ક્રુષ્ણા, ને કેઈ પણ્ય એક યુગલ, એ ૨૨ પ્રકૃતિયોમાં સંક્રમે છે.—તથા સમ્યક્ત્વની ઉદ્ધલના થતાં ૨૭ ની સત્તાવાળા એજ મિથ્યાદષ્ટિભવને મિથ્યાત્વ તે મિશ્રણ પત્તદ્વય છે. માટે તે મિથ્યાત્વ બાદ કરતાં શેષ ૨૬ પ્રકૃતિયો પૂર્વોક્ત ૨૨ પ્રકૃતિયોમાં સંક્રમે છે.

૧. ૨૮-૨૪-૧૭-૧૬-૬ એ પાંચ સ્થાનો તે અસંક્રમસ્થાનો પૂર્વે કહ્યાં છે.

૨. તે સમયે ૨૨ પ્રકૃત્યાત્મક પ્રથમ પત્તદ્વયસ્થાન પ્રાપ્ત થાય છે.

તથા મિશ્રની ઉદ્ભવના કથે છતે ૨૬ ની સત્તાવાળા મિથ્યાદ્વિજીવને મિથ્યાત્વમાં કોઈ પણ પ્રકૃતિ સંક્રમતી નથી, તેથી તે કોઈનું પતદ્વ્યહ નથી, માટે પૂર્વોક્ત ૨૨ ના પતદ્વ્યહમાંથી મિથ્યાત્વ બાદ કરતાં શેષ ૨૧ પ્રકૃત્યાત્મક પતદ્વ્યહસ્થાનમાં ૨૫ પ્રકૃતિયો સંક્રમે છે.—અથવા અનાદિ મિથ્યાદ્વિજીવે ૨૬ ની સત્તાવાળા અનાદિ મિથ્યાદ્વિજીવને મિથ્યાત્વનો કયાંય પણ સંક્રમ થતો નથી, તેમજ તેમાં બીજી કોઈ પ્રકૃતિ પણ સંક્રમતી નથી, માટે આધારાધેય ભાવરહિત મિથ્યાત્વને બાદ કરતાં શેષ ૨૫ પ્રકૃતિયો પૂર્વોક્ત ૨૧ પ્રકૃતિયોમાં સંક્રમે છે.

તથા ૨૪ ની સત્તાવાળો જીવ મિથ્યાત્વને પ્રાપ્ત થયો છતે જો કે મિથ્યાત્વરૂપ હેતુથી યુગ્મ અનંતાનુષંગિને બાંધે છે, તો પણ બન્ધાવલિકા સર્વ કરણને અસાધ્ય હોવાથી તે સત્તાપ્રાપ્ત થયેલા એવા પણ અનંતાનુષંગિને અન્યત્ર સંક્રમાવે નહિ. અને મિથ્યાત્વ તે સમ્યક્ત્વ અને મિશ્રનું પતદ્વ્યહ છે, માટે અનંતાનુષંગિ અતુષ્ક ને મિથ્યાત્વ એ પાંચ પ્રકૃતિ રહિત શેષ ૨૩ પ્રકૃતિયો પૂર્વોક્ત ૨૨ પ્રકૃત્યાત્મક પતદ્વ્યહ સ્થાનમાં સંક્રમે.

એ પ્રમાણે મિથ્યાદ્વિજીવના ૨૨ પ્રકૃત્યાત્મક પતદ્વ્યહ સ્થાનમાં ૨૦-૨૬-૨૩ એ ત્રણ સંક્રમસ્થાનો છે. અને ૨૧ ના પતદ્વ્યહ સ્થાનમાં ૨૫ પ્રકૃત્યાત્મક એક સંક્રમસ્થાન છે. શેષ સંક્રમ વા પતદ્વ્યહસ્થાન મિથ્યાદ્વિજીવને સંભવે નહિ.

તથા સાસ્વાદનસમ્યક્ત્વવંત જીવને વિશુદ્ધ દ્વિજીવોના અભાવ હોવાથી ત્રણે દર્શનમોહનીયના સંક્રમનો અભાવ છે. તેથી સાસ્વાદનની સર્વદા ૨૧ પ્રકૃત્યાત્મક પતદ્વ્યહસ્થાનમાં ૨૫ પ્રકૃતિયોનો સંક્રમ થાય છે.

તથા મિશ્રસમ્યક્દ્વિજીવને પણ વિશુદ્ધ સમ્યક્દ્વિજીવોનો

અભાવ હોવાથી ત્રણ્વદશનમોહનીયનો સંક્રમ થાય નહિ. તેથી ૨૮
વા ૨૭ ની સત્તાવાળા મિશ્રદષ્ટિજીવને ૨૧ ના પત્ત્વઅહમાં ૨૫ પ્રકૃ-
તિયો સંક્રમે છે.

તથા ૨૪ ની સત્તાવાળા મિશ્રસમ્યગ્દષ્ટિને તો ત્રણ્વદશનમોહ-
નીય સિવાયની જે ૨૧ પ્રકૃતિયો, તે ૧૨ કષાય, પુરુષવેદ, ભય, કુચ્છા,
અને કોઈ એક યુગલ એ ૧૭ પ્રકૃત્યાત્મક પત્ત્વઅહસ્થાનમાં સંક્રમે છે.

એ પ્રમાણે સાસ્વાદન તથા મિશ્રદષ્ટિજીવને ૨૧ તથા ૧૭
રૂપ પત્ત્વઅહસ્થાનો કહીને હવે અવિરતિ, દેશવિરતિ, પ્રમત્ત અને
અપ્રમત્ત એ ચાર શુદ્ધસ્થાનવાળા જીવોને 'સંક્રમસ્થાનોની તુલ્યતા
હોવાથી એ ચારેનાં પત્ત્વઅહસ્થાનો એક સાથે (ચારેનાં ભેળાં)
કહેવાય છે.

તે અવિરત ઉપશમસમ્યગ્દષ્ટિ જીવોને સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્તિના પ્રથમ
સમયથી એક આવલિકા સુધી સમ્યક્ત્વ અને મિશ્રને પત્ત્વઅહતાજ
હોય છે, પરંતુ સંક્રમ હોતો નથી. તેથી શેષ ૨૬ પ્રકૃતિયો અવિરત
ઉપશમસમ્યગ્દષ્ટિને ૧૨ કષાય, પુરુષવેદ, ભય, કુચ્છા, કોઈ એક
યુગલ, સમ્યક્ત્વ ને મિથ્યાત્વ એ ૧૯ પ્રકૃત્યાત્મક પત્ત્વઅહસ્થાનમાં
સંક્રમે છે.

તથા દેશવિરતોપશમસમ્યગ્દષ્ટિજીવોને એ ૨૬ પ્રકૃતિયો
પ્રત્યાઽ ૪, સંજવલ ૪, પુ'વેદ, ભય, કુચ્છા, કોઈએક યુગલ, સમ્યક્-
ત્વ, ને મિશ્ર એ ૧૫ પ્રકૃત્યાત્મક પત્ત્વઅહસ્થાનમાં સંક્રમે છે.

તથા પ્રમત્તાપ્રમત્તોપશમસમ્યગ્દષ્ટિ જીવોને પૂર્વોક્તા ૨૬
પ્રકૃતિયો સંજવલન ૪, પુ'વેદ, ભય, કુચ્છા, એક યુગલ, સમ્યક્ત્વ,
ને મિશ્ર એ ૧૧ પ્રકૃત્યાત્મક પત્ત્વઅહસ્થાનમાં સંક્રમે છે.

તથા એજ અવિરતોપશમસમ્યગ્દષ્ટિજીવોને સમ્યક્ત્વ-
પ્રાપ્તિની પ્રથમ આવલિકા વ્યતીત થતાં દ્વિતીયાદિ આવલિયોમાં

મિશ્રમોહનીય સંક્રમરૂપ ને પતદ્વ્યહરૂપ પણ થાય છે. તેથી ૨૭ પ્રકૃતિયો પૂર્વોક્ત ૧૯-૧૫ ને ૧૧ રૂપ પતદ્વ્યહસ્થાનોમાં સંક્રમે છે.

તથા ઐજ અવિરતાદિ જીવોને અનન્તાનુબન્ધિની ઉદ્ભવના સંપૂર્ણ થયે છતે ૨૪ ની સત્તાવાળા ક્ષયોપશમસમ્યગ્દષ્ટિ જીવોને સમ્યક્ત્વ એ પતદ્વ્યહ છે, તેથી શેષ ૨૩ પ્રકૃતિયો પૂર્વોક્ત ત્રણ પતદ્વ્યહમાં સંક્રમે છે.

તદનંતર મિથ્યાત્વનો ક્ષય થતાં મિશ્રને પતદ્વ્યહપણું, અને મિથ્યાત્વને સંક્રમપણું પ્રાપ્ત થતું નથી. માટે શેષ ૨૨ પ્રકૃતિયો અવિરત, દેશવિરત, અને સંયતને અનુક્રમે ૧૮-૧૪-ને ૧૦ રૂપ પતદ્વ્યહસ્થાનોમાં સંક્રમે છે.

તદનંતર મિશ્રમોહનીયનો ક્ષય થતાં 'સમ્યક્ત્વને સંક્રમેપણું' અને પતદ્વ્યહપણું નથી, તેથી ૨૧ પ્રકૃતિયો અવિરત, દેશવિરત ને સંયતને અનુક્રમે ૧૭-૧૩-ને ૯ રૂપ ત્રણ પતદ્વ્યહસ્થાનોમાં સંક્રમે છે.

હવે ઉપશમશ્રેણિમાં વર્તતા ઉપશમસમ્યગ્દષ્ટિ જીવનો સંક્રમને આશ્રયિ પતદ્વ્યહવિધિ કહેવાય છે.

ચોવીશની સત્તાવાળા જીવને જે સમ્યક્ત્વ તે મિથ્યાત્વ ને મિશ્રરૂપું પતદ્વ્યહ છે. તેથી તે સમ્યક્ત્વ બાદ કરતાં શેષ ૨૩ પ્રકૃતિયો, તે પુલ્લેહ, સંજવલન ચતુષ્ક; સમ્યક્ત્વ, ને મિશ્ર એ ૭ પ્રકૃત્યાત્મક પતદ્વ્યહસ્થાનમાં સંક્રમે છે—તથા ઉપશમશ્રેણિમાં વર્તતા ઐજ

૧ આ સ્થાને કર્મપ્રકૃતિ ટીકામાં સમ્યગ્મિથ્યાત્વસ્ય નાપિ સંક્રમો નાપિ પતદ્વ્યહ એવો પાઠ છે તે સમીચીન નથી, તે કાષ્ઠ લિખિત દોષથી લખાયો હશે, માટે એ સ્થાને સમ્યક્ત્વસ્ય પાઠ હોય તોજ ચાલુ આધ-કારમાં ઉપયોગી થાય અન્યથા નહિ. માટે મેં પણ લાપાતરમાં સમ્યક્ત્વસ્ય પાઠને અનુસારે અર્થ કર્યો છે. પંચસંક્રમમાં પણ સમ્યક્ત્વસ્ય પાઠ દેખવામાં આવ્યો છે.

જીવને અન્તરકરણ કર્મે છતે સંજવલન લોભને સંક્રમ થતો નથી, તેથી તે સંજવલન લોભને બાદ કરતાં શેષ ૨૨ પ્રકૃતિયો પૂર્વોક્ત ૭ પતદ્વ્યહસ્થાનમાં સંક્રમે છે—તથા એજ જીવને નપુંસકવેદ ઉપશાન્ત થતાં ૨૧ પ્રકૃતિયો, (૭ ના પતદ્વ્યહમાં)—તદનંતર ઓવેદ ઉપશાન્ત થતાં ૨૦ પ્રકૃતિયો ૭ ના પતદ્વ્યહમાં સંક્રમે છે.

તદનંતર પુરૂષવેદની પ્રથમ સ્થિતિ સમયેન બે આવલિકા શેષ રહે છે “ દુસુ બાવલિયાસુ પદમ, ઠિર્દસુ સેસાસુ ડવિય વેદો ” (અર્થાત્ પ્રથમ સ્થિતિની બે આવલિકા બાકી રહેયે છે વેદ પણ પતદ્વ્યહ ન થાય). એ સૂત્રને અનુસારે પુરૂષવેદ પતદ્વ્યહ થાય નહિ, તેથી પૂર્વોક્ત ૭ પ્રકૃતિમાંથી પુરૂષવેદ બાદ કરતાં શેષ ૬ પ્રકૃતિરૂપ પતદ્વ્યહસ્થાનમાં પૂર્વોક્ત ૨૦ પ્રકૃતિયો સંક્રમે છે—તદનંતર ૬ નોકષાય ઉપશાન્ત થતાં શેષ ૧૪ પ્રકૃતિયો પૂર્વોક્ત ૬ ના પતદ્વ્યહસ્થાનમાં સમયેન બે આવલિકા સુધી સંક્રમે છે.—તદનંતર પુરૂષવેદ ઉપશાન્ત થતાં શેષ ૧૩ પ્રકૃતિયો ૬ ના પતદ્વ્યહમાં અન્તર્સુદ્ધૃત સુધી સંક્રમે છે.

તદનંતર સંજવલન ક્રોધની પ્રથમ સ્થિતિ સમયેન ત્રણ આવલિકા બાકી રહેતાં સંજવલન ક્રોધ પણ તિસુ બાવલિયાસુ સમ જ્ઞિયાસુ અપહિંગહા ઉ સંજલણા (ત્રણ આવલિકા શેષ રહેતાં સંજવલન કષાય અપતદ્વ્યહ થાય છે) એ સૂત્રને અનુસારે પતદ્વ્યહ થતો નથી. તેથી પૂર્વોક્ત ૬ ના પતદ્વ્યહમાંથી સંક્રમે બાદ કરતાં શેષ ૫ પ્રકૃત્યાત્મક પતદ્વ્યહમાં પૂર્વોક્ત ૧૩ પ્રકૃતિયો સંક્રમે છે.—તદનંતર અપ્રત્યાઠક્રોધ ને પ્રત્યાઠક્રોધ ઉપશાન્ત થતાં શેષ ૧૧ પ્રકૃતિયો ૫ ના પતદ્વ્યહસ્થાનમાં સમયેન બે આવલિકા સુધી સંક્રમે છે.—તથા સંજવલન ક્રોધ ઉપશાન્ત થતાં શેષ ૧૦ પ્રકૃતિયો તેજ ૫ ના પતદ્વ્યહસ્થાનમાં અન્તર્સુદ્ધૃત સુધી સંક્રમે છે.

તદનંતર સંજવ૦ માનની પ્રથમ સ્થિતિ સમયેન ત્રણ આવલિકા

શેષ રહેતાં સં'૦ માન પણ પતદ્વ્યહ આય નહિ. તેથી પૂર્વોક્ત ૫ માંથી સં'૦ માન બાદ કરતાં શેષ ૪ પ્રકૃત્યાત્મક પતદ્વ્યહસ્થાનમાં એજ ૧૦ પ્રકૃતિયો સમયોન જે આવલિકા સુધી સંક્રમે છે-તદનંતર અપ્રત્યાં માન, પ્રત્યાંમાન, ઉપશાન્ત થયે શેષ ૮ પ્રકૃતિયો તેજ ૪ ના પતદ્વ્યહમાં સંક્રમે છે-તદનંતર સં'૦માન ઉપશાન્ત થતાં શેષ ૭ પ્રકૃતિયો ૪ ના પતદ્વ્યહમાં અન્તર્મુદ્ધૃત સુધી સંક્રમે છે.

તદનંતર સંજ્વલનમાયાની પ્રથમ સ્થિતિ સમયોન ૩ આવલિકા શેષ રહેતાં સં'૦ માયા પણ પતદ્વ્યહ ન થાય. તેથી પૂર્વોક્ત ૪ માંથી સં'૦ માયા બાદ કરતાં શેષ ૩ પ્રકૃત્યાત્મક પતદ્વ્યહસ્થાનમાં પૂર્વોક્ત ૭ પ્રકૃતિયો સમયોન જે આવલિકા સુધી સંક્રમે છે. તદનંતર અપ્રત્યાં માયા ને પ્રત્યાં માયા ઉપશાન્ત થતાં શેષ ૫ પ્રકૃતિયો ૭ પ્રકૃતિરૂપ પતદ્વ્યહમાં સમયોન જે આવલિકા સુધી સંક્રમે છે. તદનંતર સં'૦ માયા ઉપશાન્ત થયે છતે શેષ ૪ પ્રકૃતિયો ૩ પ્રકૃતિરૂપ પતદ્વ્યહમાં અન્તર્મુદ્ધૃત સુધી સંક્રમે છે. તદનંતર અનિવૃત્તિ શુષ્કસ્થાનકના અન્ત્યસમયે અપ્રત્યાં લોભ ને પ્રત્યાં લોભ ઉપશાન્ત થતાં શેષ મિથ્યાત્વ ને મિશ્ર એ ૨ પ્રકૃતિયો દર્શનમોહનીય ને ચારિત્ર મોહનીયના પરસ્પર સંક્રમાભાવથી સંજ્વલન લોભમાં સંક્રમે નહિ. તેથી તે લોભને પણ પતદ્વ્યહ નહિ હોવાથી જે પ્રકૃતિયોમાંજ સંક્રમે છે. ત્યાં મિથ્યાત્વ તે મિશ્રમાં ને સમ્યક્ત્વમાં સંક્રમે છે. અને મિશ્ર તે સમ્યક્ત્વમાં સંક્રમે છે.

અનંતાનુભંધિ-ચતુષ્ક અને દર્શન મોહનીયત્રિકરૂપ ૭ પ્રકૃતિયો ક્ષય થયે છતે ૨૧ ની સત્તાવાળો ક્ષાયિકસમ્યક્દષ્ટિ છવ ઉપશમશ્રેણિને અંગીકાર કરે છે, તેને અન્તર્મુદ્ધૃત પર્યન્ત પુરૂષવેદ ને સંજ્વલન ચતુષ્કરૂપ ૫ પ્રકૃત્યાત્મક પતદ્વ્યહસ્થાનમાં તે ૨૧ પ્રકૃતિયો સંક્રમે છે. તદનંતર અન્તરકરણ કર્યે છતે સંજ્વલન લોભનો સંક્રમ થતો નથી, તેથી તે ૨૧ માંથી સંજ્વલન લોભ બાદ કરતાં શેષ ૨૦ પ્રકૃતિયો પૂર્વોક્ત ૫ પ્રકૃતિરૂપ પતદ્વ્યહમાં સંક્રમે

છે; તે પશુ અન્તર્મુહુર્ત કાળ પર્યન્ત સંક્રમે છે. તદનંતર નપુંસક વેદ ઉપશાન્ત થતાં અન્તર્મુહુર્ત પર્યન્ત ૧૬ પ્રકૃતિયો, અને સ્ત્રી વેદ ઉપશાન્ત થતાં શેષ ૧૮ પ્રકૃતિયો પૂર્વોક્ત ૫ પ્રકૃતિરૂપ પત્ન્ય અહમાં અન્તર્મુહુર્ત સુધી સંક્રમે છે.

તદનંતર પુરુષવેદની પ્રથમસ્થિતિ સમયોન બે આવલિકા શેષ રહેતાં પુરુષવેદ પત્ન્યઅહ થતો નથી, તેથી પૂર્વોક્ત ૫ ના પત્ન્યઅહમાંથી પુરુષવેદ બાહ કરતાં શેષ ૪ પ્રકૃતિરૂપ પત્ન્યઅહમાં તેજ ૧૮ પ્રકૃતિયો સંક્રમે છે. તદનંતર ૬ નોકષાય ઉપશાન્ત થતાં શેષ ૧૨ પ્રકૃતિયો તેજ ૪ પ્રકૃતિરૂપ પત્ન્યઅહમાં સમયોન બે આવલિકા સુધી સંક્રમે છે. તદનંતર પુરુષવેદ ઉપશાન્ત થતાં શેષ ૧૧ પ્રકૃતિયો તેજ પત્ન્યઅહમાં અન્તર્મુહુર્ત પર્યન્ત સંક્રમે છે.

તદનંતર સંજવલન ક્રોધની પ્રથમ સ્થિતિ સમયોન ૭ આવલિકા શેષ રહે છે તે સંજ ક્રોધ બાહ કરતાં શેષ ૩ પ્રકૃતિરૂપ પત્ન્યઅહમાં એજ ૧૧ પ્રકૃતિયો સમયોન બે આવલિકા સુધી સંક્રમે છે. તદનંતર અપ્રત્યાઽ ક્રોધ ને પ્રત્યાઽક્રોધ ઉપશાન્ત થતાં શેષ ૬ પ્રકૃતિયો એજ ૩ પ્રકૃતિરૂપ પત્ન્યઅહમાં સમયોન બે આવલિકા સુધી સંક્રમે છે. તદનંતર સંજ ક્રોધ ઉપશાન્ત થતાં શેષ ૮ પ્રકૃતિયો એજ પત્ન્યઅહમાં અન્તર્મુહુર્ત સુધી સંક્રમે છે.

તદનંતર સંજવલનમાનની પ્રથમ સ્થિતિ સમયોન ૭ આવલિકા શેષ રહેતાં સંજ માન પશુ પત્ન્યઅહ ગાય નહિ. તેથી પૂર્વોક્ત ૩ પ્રકૃતિરૂપ પત્ન્યઅહમાંથી સંજ માન બાહ કરતાં શેષ ૨ પ્રકૃતિરૂપ પત્ન્યઅહમાં એજ ૮ પ્રકૃતિયો સમયોન બે આવલિકા પર્યન્ત સંક્રમે છે. તદનંતર અપ્રત્યાઽ માન ને પ્રત્યાઽ માન ઉપશાન્ત થતાં શેષ ૬ પ્રકૃતિયો સમયોન બે આવલિકા સુધી પૂર્વોક્ત ૨ પ્રકૃતિરૂપ પત્ન્યઅહમાં સંક્રમે છે. તદનંતર સંજ માન ઉપશાન્ત થતાં ૫ પ્રકૃતિયો એજ ૨ પ્રકૃતિના પત્ન્યઅહમાં અન્તર્મુહુર્ત પર્યન્ત સંક્રમે છે.

તદનંતર સંજવલન માયાની પ્રથમ સ્થિતિ સમયોનં ૩ આવલિકા શેષ રહેતાં સંઠ માયા પણ પતદ્વઅહ ન થાય તેથી પૂર્વોક્ત ૨ પ્રકૃતિરૂપ પતદ્વઅહમાંથી સંઠ માયા બાદ કરતાં શેષ (સંઠ લોભરૂપ) ૧ પ્રકૃતિરૂપ પતદ્વઅહમાં એજ ૫ પ્રકૃતિયો સમયોનં બે આવલિકા પર્યંત સંક્રમે છે, તદનંતર અપ્રત્યાઠમાયા અને પ્રત્યાઠ માયા એ બે ઉપશાન્ત થતાં શેષ ૩ પ્રકૃતિયો તેજ ૧ પ્રકૃતિરૂપ પતદ્વઅહમાં (સંજવલન લોભમાં) સમયોનં બે આવલિકા પર્યંત સંક્રમે છે.—તદનંતર સંજવલન માયા ઉપશાન્ત થતાં શેષ બે પ્રકૃતિયો (મધ્યમ ૨ લોભ) એજ ૧ પ્રકૃતિરૂપ પતદ્વઅહમાં અન્તર્મુદૂર્ત-કાળ પર્યંત સંક્રમે છે.—તદનંતર અનિવૃત્તિ ગુણસ્થાનના અન્ય સમયોતે બે પ્રકૃતિયો પણ ઉપશાન્ત થતાં કોઇ પણ પ્રકૃતિ કોઇ પ્રકૃતિમાં સંક્રમે નહિ.

એ પ્રમાણે ઉપશમ શ્રેણિમાં વર્તતા ક્ષાયિકસમ્યગ્દષ્ટિજીવને આશ્રયિ આ ક્ષક્રમે પતદ્વઅહ વિધિ કહ્યો. ને હવે ક્ષપક શ્રેણિમાં વર્તતા ક્ષાયિકસમ્યગ્દષ્ટિ જીવને આશ્રયિ સંક્રમ પતદ્વઅહ વિધિ કહેવાય છે.

૨૧ ની સત્તાવાળો ક્ષાયિકસમ્યક્ત્વી જીવ ક્ષપક શ્રેણિને અંગીકાર કરે છે, તેને અનિવૃત્તિ ગુણસ્થાને પુરૂષવેદ ને સંજવલન ૪ રૂપ ૫ પ્રકૃત્યાત્મક પતદ્વઅહમાં તે ૨૧ પ્રકૃતિયો સંક્રમે છે.—તદનંતર મધ્યના ૮ કષાયનો ક્ષય થતાં ૧૩ પ્રકૃતિયો અન્તર્મુદૂર્ત-કાળપર્યંત એજ ૫ ના પતદ્વઅહમાં સંક્રમે છે.—તદનંતર અન્તરકરણ કયે છે તે સંજવલન લોભનો સંક્રમ થાય નહિ તેથી શેષ ૧૨ પ્રકૃતિયો પણ એજ ૫ ના પતદ્વઅહમાં અન્તર્મુદૂર્ત પર્યંત સંક્રમે છે.—તદનંતર નપુંસકવેદ ક્ષય થતાં ૧૧ પ્રકૃતિયો, અને સ્ત્રીવેદ ક્ષય થતાં ૧૦ પ્રકૃતિયો એજ ૫ ના પતદ્વઅહમાં અન્તર્મુદૂર્તપર્યંત સંક્રમે છે.

તદનંતર પુરૂષવેદની પ્રથમ સ્થિતિ સમયોનં બે આવલિકા માત્ર શેષ રહેતાં પુરૂષવેદ પતદ્વઅહ ન થાય, તેથી ૫ ના પતદ્વઅહ-

માંથી પુરૂષવેદે બાદ કરતાં શેષ ૪ પ્રકૃતિયોરૂપ પત્ન્યઅહમાં એજ ૧૦ પ્રકૃતિયો સમયોન બે આવલિકા સુધી સંક્રમે છે.—તદનંતર ૫ નોકષાય ઉપશાન્ત થતાં શેષ ૪ પ્રકૃતિયો ૪ ના પત્ન્યઅહમાં સંક્રમે છે.

તદનંતર પુરૂષવેદનો ક્ષય થતાં સંજવલન કોષને પણ પત્ન્યઅહતા ન હોય, તેથી ૪ પ્રકૃતિરૂપ પત્ન્યઅહમાંથી સંઠ કોષ બાદ કરતાં શેષ ૩ પ્રકૃતિરૂપ પત્ન્યઅહમાં ૩ પ્રકૃતિયો અન્તર્મુહુર્તકાળ પર્યન્ત સંક્રમે છે.

તદનંતર સમયોન બે આવલિકા સંપૂર્ણ થતાં સંઠ કોષમાં પણ ક્ષય થાય ને માનની પત્ન્યઅહતાનો અભાવ થાય છે, તેથી શેષ ૨ પ્રકૃતિયોમાં બે પ્રકૃતિયોજ અન્તર્મુહુર્તકાળ પર્યન્ત સંક્રમે છે.

તદનંતર સમયોન બે આવલિકાએ સંઠ માનનો પણ ક્ષય થાય, ને તેજ સમયે સંજવંભાયાની પત્ન્યઅહતાનો પણ અભાવ થાય, તેથી સંજવં લોભરૂપ એકજ પ્રકૃતિમાં સંજવં ભોચારૂપ એકજ પ્રકૃતિ અન્તર્મુહુર્તકાળ પર્યન્ત સંક્રમે છે. તદનંતર બે આવલિકાએ સંઠ ભાયા પણ ક્ષય થાય છે ત્યાંથી આગળ કોઈ પ્રકૃતિ કોઈમાં પણ સંક્રમે નહિ.

હવે પૂર્વોક્ત પત્ન્યઅહસ્થાનોમાં સંક્રમસ્થાનોને સંકલનાપૂર્વેક દર્શાવે છે.

શ્રુણ ગાથા ૧૨ મી.

છઠ્ઠીસ સત્ત વીસાળ, સંકમો હોઈ ચડસુ ઠાળેસુ
બાવીસ પન્નર સગે, ઇક્કારસ ઇગુણવીસાણ ॥૧૨॥

૧ પૂર્વોક્ત ૪ પ્રકૃતિમાંથી પુરૂષવેદનો સંક્રમ બાદ કરતાં શેષ ૩ પ્રકૃતિયો (સંઠ કોઠ-માન-ભાયા) સંક્રમે છે.

ગાથાર્થ:—૨૩-૧૫-૧૧-૧૬ એ ચાર પત્તઙ્ગહસ્થાનોમાં ૨૬-૧૭ એ એ સંક્રમસ્થાનો (પ્રત્યેકમાં) હોય છે. ત્યાં મિથ્યાદૃષ્ટિને ૨૨ માં, દેશવિરતને ૧૫ માં, પ્રમત્તાપ્રમત્તને ૧૧ માં, અને અવિરતસમ્યગ્દૃષ્ટિને ૧૬ ના પત્તઙ્ગહસ્થાનમાં ૨૬-૨૭ નો સંક્રમ હોય છે.

ટીકાર્થ:—ગાથાર્થવત્

મૂળ ગાથા ૧૩ મી.

સત્તરસ એકવીસાસુ, સંક્રમો હોઈ પન્નવીસાણ
નિયમા ચડસુ ગઈસુ, નિયમા દિઢીકણ તિવિહે॥૧૩॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:—૧૭-૨૧ ના પત્તઙ્ગહમાં ૨૫ નો સંક્રમ છે. ત્યાં ૧૭ માં મિશ્રદૃષ્ટિને અને ૨૧ માં મિથ્યાદૃષ્ટિને તથા સાસ્વાદનીને સંક્રમ હોય છે. આ ૧૭-૨૧ માં ૨૫ નો સંક્રમ નિશ્ચયથી ચારે ગતિના જીવોમાં હોય છે. પુનઃ સાસ્વાદનીને જે ૧૭-૨૧ માં ૨૫ નો સંક્રમ તે નિશ્ચયતઃ ત્રણ દર્શન મોહનીય (ત્રિપુંજ) 'કર્યે' છતેજ જાણવો. અને મિથ્યાદૃષ્ટિ ગુણસ્થાને તો ૨૧ માં ૨૫ નો સંક્રમ અનાદિ મિથ્યાદૃષ્ટિને 'પણ' હોય છે.

૧ અહિં “ કર્યે છતે ” એ શબ્દનો ભાવાર્થ પૂર્વપ્રતિપન્ન સત્તારૂપે જાણવો. પરંતુ પ્રત્યુત્પન્ન સત્તાભાવે નહિ. અર્થાત્ કર્યે છતે=સત્તા હોતેજ ધતિ ભાવ:

૨ અહિં “ પણ ” કહેવાથી સમ્યક્ત્વ, મિશ્રતી ઉદ્ધલના કરેલા એ ૨૩ ની સત્તાવાળા મિથ્યાદૃષ્ટિને પણ ૨૧ માં ૨૫ નો સંક્રમ હોય છે.

મૂળગાથા ૧૪ મી.

બાવીસ પન્નરસગે, સત્તગ એકારસિ ગુણવીસાસુ
તેવીસાણ નિયમા, પંચવિ પંચિદિણસુ ભવે ॥૧૪॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થવત્.

ટીકાર્થ:—૨૨-૧૫-૭-૧૧-૧૬ એ પાંચ પતદ્વયક્રમાં
૨૩ નો સંક્રમ થાય છે. ત્યાં ૨૨ માં મિથ્યાદષ્ટિને, ૧૫ માં દેશવિ-
રતિને, ૭માં ઉપશમોપશમકને, ૧૧ માં પ્રમત્તાપ્રમત્તને, અને ૧૬
માં અવિરતસમ્યક્ત્વીને (૨૩ નો સંક્રમ) થાય છે. આ પાંચ
પતદ્વયક્રમાંનો પચેદ્રિયોમાંજ હોય છે.

મૂળગાથા ૧૫ મી.

ચોદસગ દસગ સત્તગ-અઠ્ઠારસગે ચ હોઈ બાવીસા
નિયમા મણુયગઈણ, નિયમા દિટ્ઠીકણ દુવિહે ॥૧૫॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થવત્.

ટીકાર્થ:—૧૪-૧૦-૭-૧૮ એ ચાર પતદ્વયક્રમાંમાં ૨૨
પ્રકૃતિયો સંક્રમ યોગ્ય હોય છે. ત્યાં ૧૪ માં દેશવિરતિને, ૧૦ માં
પ્રમત્તાપ્રમત્તને, ૭ માં ઉપશમોપશમકને અને ૧૮ માં અવિરતસ-
મ્યક્ત્વીને ૨૨ પ્રકૃતિયો સંક્રમપ્રાયોગ્ય છે. આ ૨૨ પ્રકૃતિયોનો
સંક્રમ મનુષ્યગતિમાં જ હોય છે, ને તે પશુ સમ્યક્ત્વ તથા મિશ્ર
એ એ દર્શનમોહનીયની સત્તાવાળા જીવનેજ.

મૂળગાથા ૧૬ મી.

તેરસગ નવગ, સત્તગ-સત્તરસ પળગ એકવીસાસુ
એકાવીસા સંકમઈ, સુદ્ધસાસાણ મીસેસુ ॥૧૬॥

૧ ઉપશમોપશમક=ઉપશમશ્રેણિમાં વર્તતો ઉપશમસમ્યક્દષ્ટિ જીવ.

ગાથાર્થ:—અવિરતસમ્યગ્દષ્ટયાદિ જીવો, સાસ્વાદની, તથા મિશ્રસમ્યગ્દષ્ટિ જીવો ૧૩-૬-૭-૧૭-૫-૨૧ એ ૬ પતદ્વયસ્થાનોમાં ૨૧ પ્રકૃતિયોને સંક્રમાવે છે.

ટીકાર્થ:—૧૩-૬-૭-૧૭-૫-૨૧ એ ૬ પતદ્વયસ્થાનોમાં ૨૧ પ્રકૃતિયો સંક્રમે છે. કયા જીવોમાં સંક્રમે છે? તે કહે છે. શુદ્ધ સાસાદન મિશ્રેષુત્યાં શુદ્ધ એટલે અવિરતસમ્યગ્દષ્ટયાદિ વિશુદ્ધદષ્ટિવાળાં જીવો. તથા સાસાદન એટલે સાસ્વાદની અને મિશ્રેષુ=મિશ્રદષ્ટિ જીવોમાં ૨૧ નો સંક્રમ પ્રાપ્ત થાય. ત્યાં દેશ વિરસિને ૧૩ ના પતદ્વયમાં, પ્રમત્તાપ્રમત્તને ૬ ના પતદ્વયમાં, ઉપશમોપશમકને ૭ માં, અવિરતસમ્યક્ત્વીને અને મિશ્રદષ્ટિને ૧૭ માં, ક્ષાયિકોપશમકને વા ક્ષયકશ્રેણિવાળાને ૫ માં, અને સાસ્વાદનીને ૨૧ ના પતદ્વયમાં ૨૧ નો સંક્રમ હોય છે. અહિં જે આચાર્યો ઉપશમશ્રેણિથી પડતાં મિથ્યાત્વાભિમુખ થયેલા ૨૪ ની સ્પર્શાવાળા જીવોને મિથ્યાત્વાભિમુખતા એજ સાસ્વાદન એમ માને છે, તેઓને મતે સાસ્વાદન સંબંધિ ૨૧ ના પતદ્વયમાં ૨૧ પ્રકૃતિયોનો સંક્રમ કહ્યો છે. અન્યથા પુનઃ અનંતાનુબંધિના ઉદય સહિત સાસ્વાદની જીવને તો ૨૧ ના પતદ્વયમાં ૨૫ પ્રકૃતિયોજ સંક્રમે છે. તે પૂર્વે કહ્યું છે (૧૧ મી ગાથામાં કહ્યું છે).

મૂળગાથા ૧૭ મી.

एतौ अविसेसा सं-कमंति उवसामगे व खवगे वा
उवसामगेसु वीसा, यं सत्तगे छक्क पणगेय ॥१७॥

૧ મૂળ ગાથામાં કહેલા જીવભેદ અનુક્રમે નથી પરંતુ અનનુક્રમે છે, એમાં વજ્રપુક્ટે ધત્યાદિવત્ સૂત્રરચનાની વિચિત્રતા સિવાય અન્ય કશું હેતુ સંભવે નહિ. સૂત્રરચના તે પૂર્વાનુપૂર્વીએ, પશ્ચાનુપૂર્વીએ અને અનાનુપૂર્વીએ-પણ થઈ શકે છે.

ગાથાર્થ:—દીકાર્થવત

દીકાર્થ:—અહિંથી આગળના અવિશેષે સત્તર સંક્રમંથાનો ઉપશમક વા ક્ષપકમાં પ્રાપ્ત થાય છે. ત્યાં ૭-૬-૫ એ ત્રણ પત્ત્વઅહમાં સંક્રમયોગ્ય ૨૦ પ્રકૃતિયો ઉપશમક જીવ સંક્રમાવે છે. તે આ પ્રમાણે—ઉપશમોપશમક જીવને ૭-૬ એ બે પત્ત્વઅહમાં, અને ક્ષપકોપશમકજીવને ૫ પ્રકૃતિરૂપ પત્ત્વઅહમાં ૨૦ પ્રકૃતિયો સંક્રમે છે.

મૂળગાથા ૧૮ મી

પંચસુ ઇગુણવીસા, અઠ્ઠારસ પંચમે ચડકે ચ
ચડદસ છસુ પગર્દસુ, તેરસગં છક પળગંમિ ॥૧૮॥

ગાથાર્થ:—૫ માં ૧૬, ૫-૪ માં ૧૮, ૬ માં ૧૪, ને ૬-૫ માં ૧૩ પ્રકૃતિયો સંક્રમે છે.

દીકાર્થ:—ક્ષાપકોપશમકજીવ ૫ ના પત્ત્વઅહમાં ૧૬, તથા એજ જીવ ૫-૪ એ બે પત્ત્વઅહમાં ૧૮, તથા ઉપશમોપશમક જીવ ૬ ના પત્ત્વઅહમાં ૧૪, તથા એજ જીવ ૬ ના પત્ત્વઅહમાં ૧૩, તથા ક્ષપકોપશમકજીવ ૫ ના પત્ત્વઅહમાં ૧૩ પ્રકૃતિયો સંક્રમાવે છે.

મૂળગાથા ૧૯ મી.

પંચચડકે બારસ, એકારસ પંચમે તિગ ચડકે
દસગં ચડક પળગે, નવગં ચ તિગંમિ વોધવં ॥૧૯॥

ગાથાર્થ:—૫-૪ માં ૧૨, ૫-૩-૪ માં ૧૧, ૪-૫ માં ને ૩ ના પત્ત્વઅહમાં ૬ પ્રકૃતિયો સંક્રમે છે એમ જાણવું.

દીકાર્થ:—૫-૪ માં ૧૨ સંક્રમે છે. ત્યાં ક્ષપકોપશમકજીવ ૫ ના

પત્ત્રઅહમાં ૧૨, અને ક્ષપકોપશમક જીવને ૪ ના પત્ત્રઅહમાં ૧૨ પ્રકૃતિયો સંક્રમે, તથા ૫-૩-૪ માં ૧૧ સંક્રમે, ત્યાં ઉપશમોપશમકને તથા ક્ષાયિક ક્ષપકને ૫ માં, અને ક્ષાયિકોપશમકને ૩-૪ માં ૧૧ નો સંક્રમ હોય, તથા ઉપશમોપશમક ને ક્ષપકશ્રેણિવંત એ એ જીવને ૪-૫ માં ૧૦ પ્રકૃતિયો સંક્રમે, તથા ક્ષાયિકોપશમકને ૩ માં ૬ નો સંક્રમ હોય છે.

મૂળગાથા ૨૦ મી.

અદ્દ દુગ તિગ ચડકે, સત્ત ચડકે તિગે ય બોધવા
છકં દુગં તિ નિયમા, પંચ તિગે એકગ દુગે ય ॥૨૦॥

ગાથાર્થ:—૨-૩-૪ માં ૮, ૩-૪ માં ૭, ૨ માં ૬, અને ૩-૧-૨ પત્ત્રઅહમાં ૫ પ્રકૃતિયો સંક્રમે છે. ને ૩-૧-૨ માં ૫ સંક્રમે છે.

ટીકાર્થ:—૨-૩-૪ રૂપ ૩ પત્ત્રઅહસ્થાનોમાં ૮ પ્રકૃતિયો સંક્રમે છે. ત્યાં ક્ષાયિકોપશમક જીવને ૨-૩ માં, અને ઉપશમોપશમકને ૪ માં ૮ નો સંક્રમ હોય છે. તથા ૩-૪ માં ૭ નો સંક્રમ હોય છે ત્યાં ઉપશમોપશમક જીવને ૩-૪ માં ૭ નો સંક્રમ હોય છે. તથા ક્ષાયિકોપશમક જીવને ૨ માં ૬ નો સંક્રમ હોય છે. તથા ૩-૧-૨ માં ૫ નો સંક્રમ હોય ત્યાં ઉપશમોપશમક જીવને ૩ માં, અને ક્ષાયિકોપશમક જીવને ૨-૧ માં ૫ નો સંક્રમ હોય છે.

મૂળગાથા ૨૧ મી.

ચત્તારિ તિગ ચડકે, તિન્નિ તિગે એકગે ય બોધવા
દો દુસુ એકાણ વિય, એકા એકાણ બોધવા ॥૨૧॥

ગાથાર્થ:—૩-૪ માં ૪, ૩-૧ માં ૩, ૨-૧ માં ૨, ને ૧ માં ૧ નો સંક્રમ જાણવો.

ટીકાર્થ:—૩-૪ માં ૪ નો સંક્રમ હોય છે ત્યાં ઉપશમોપ-
શમકને ૩ માં અને ક્ષપકશ્રેણિવંતને ૪ માં ૪ નો સંક્રમ હોય છે.
તથા ૩-૧ માં ૩ નો સંક્રમ હોય છે ત્યાં ક્ષપક શ્રેણિવંતને ૩ માં,
અને ક્ષાયિકોપશમકને ૧ માં ૩ નો સંક્રમ હોય છે. તથા ૨-૧ માં
૨ નો સંક્રમ હોય છે, ત્યાં બેના પતદ્વયમાં ૧ નો સંક્રમ ક્ષપકશ્રેણિ-
વંતને અને ઉપશમોપશમક જીવને પણ હોય છે, અને ક્ષાયિકોપશ-
મકજીવને ૧ માં ૨ નો સંક્રમ હોય છે. તથા ૧ માં ૧ નો સંક્રમ
તો ક્ષપકશ્રેણિવંતનેજ હોય છે. આ પતદ્વયોમાં સંક્રમસ્થાનોની
સંકલના પૂર્વે કહી છે, અને વિસ્તારથી જાણવાને માટે પદ્ધતિમાં
(યંત્રસ્થાપનામાં) વિસ્તારીને જાણવું.

मोहनीयना संक्रमपतदुग्रहनी स्यापना.

પ્રતિષ્ઠાપત્ર	પ્રતિષ્ઠાપત્ર	પ્રતિષ્ઠાપત્ર	પ્રતિષ્ઠાપત્ર	પ્રતિષ્ઠાપત્ર
૨૨	૧૬૬૫૧૦-૧૬૬૫૧૦-૧૬૬૫૧૦-૧૬૬૫૧૦-૧૬૬૫૧૦	૨૭	૧૬ ૬૦-૬ ૦૦-૬ ૦૦-૬ ૦૦-૬ ૦૦-૬ ૦૦	૨૮ સત્તાકમિથ્યાદિ
૨૩	" " " " " "	૨૬	" " " " " "	૨૭ સત્તાક " "
૨૪	" " " " " "	૨૭	૧૨ ૬૦ " " " " " "	અનંતાંગી પ્રથમ બધાવસિકાઓ વર્તના જીવને
૨૫	" " " " " "	૨૮	૧૬ ૬૦ " " " " " "	૨૬ સત્તાકમિથ્યા (ઉદ્ધિતદર્શની વા અનાદિમિથ્યાદિ)
૨૬	૧૨ ૬૫૦ ૫૦ " " " "	૨૯	૨૫ ૬૫૫	૨૭ સત્તાક મિથ્યાસમ્યક્ત્વને

૧૯	૧૨ કપાળ પુંડ, " " સં-મિશ્ર	૨૬	૨૫ કપાળ	મિથ્યાં	અવિરતોપશમદર્શનીને પ્રથમાવલિકાએ
૧૫	૮ કપાળ	૨૬	"	"	દેશવિરતોપશમદર્શનીને પ્રથમાવલિકામાં
૧૧	સં' ૪	૨૬	"	"	પ્રમતોપશમદર્શનીને પ્રથમાવલિકામાં
૧	૧૨ કં	૨૭	૨૫ કપાળ	મિથ્યાં-મિશ્ર	અવિં દેશં પ્રમતપ્રમતોપશમદર્શનીને પ્રથમાવલિકાનંતર
૧૫	૮ કં	૨૭	"	"	"
૧૧	સં' ૪	૨૭	"	"	"
૧૯	૧૨ કં	૨૭	અન્ય૧૨ કપાળ-દેનો કં	"	અવિં દેશં પ્રમતપ્રમતોપશમદર્શનીને અનંતાં ની ઉદ્ધવના પૂર્ણ થયે
૧૫	૮ કં	"	"	"	"
૧૨	સં' ૪	"	"	"	"
૧૮	૧૨ કં	૨૨	"	"	ક્ષપિતમિથ્યાત્વાવિરત, દેશં સર્વં ને
૧૪	૮ કં	"	"	"	"

३	सं० ४-स०-भि०	२०	अनं ४-सं०-लो०-नपुं०-स्त्री, -सुम्मा विना	पुर्वेदनी प्रथ० स्थि० समर्थोनावसिद्धा- दिक शेषे.
३	" "	१४	अनं ४-सं०-लो०. पुं०-भित्था- विना ११ कथा० } मिश्र.	नोऽप्ययच्छेदोपशान्तो समर्थोनावसिद्धादि- कपर्यन्त
३	" "	१३	पुं० विना पूर्ववत्	पुर्वेदोपशान्तो अन्तर्मु० पर्यन्त
५	सं० भा०-भा०-लो०-स०-भि०	१३	" "	सं० को० नी प्रथ० स्थि० समर्थोना- वसिद्धात्रिकशेषे
५	" "	११	अनं० ४-मध्येकोध २ सं० लो०-विना - ६ } सि०-मि०. कथाय	मध्यमकोधद्विदोपशान्तो समर्थोनावसिद्धा- दिकपर्यन्त
५	" "	१०	अप्र० भा० नादि ३ प्र० भा० नादि ३ } सं० व० मि० मि० } भा० भा०	सं० कोधोपशान्तो, अन्तर्मु० पर्यन्त
४	" "	१०	" "	सं० अननी-प्रथ० स्थि० समर्थोनाव- सिद्धात्रिकशेषे, समर्थोनावसिद्धादिक पर्यन्त
४	" "	८	अप्र० भा० नादि २ प्र० भा० नादि २ } मि० मि० सं० भा०-भा०-	मध्यमोपशान्तो अन्तर्मु० पर्यन्त

४	—	—	—	—	७	सं. गान विना पूर्ववत्	—	सं. गानोपशान्ते अन्तर्मु० पर्यन्त
३	—	—	—	—	७	—	—	समयोनानाव० द्वि० पर्यन्त
३	—	—	—	—	५	अ३० दो० } सं० भाषा ३० दो० }	—	सं० भाषाानी प्र० स्थिति समयोनाना० त्रि० शेषे मध्यभाषाद्वि० पशान्ते—समयोनानाव० द्वि० पर्यन्त
३	—	—	—	—	४	—	—	सं० भाषा उपशान्तथये—अन्तर्मु० पर्यन्त
२	—	—	—	—	२	—	—	८ भा अणुस्थानना अन्त्यसमये (मध्य- दोषाद्वि० पशान्ते)

(इति उपशमोपशमकजीवसत्कसंक्रमपतद्वृहविधिः)

अथ क्षायिकोपशमकजीवसत्कसंक्रमपतद्वृहविधिः

५	पुं० द्वे०-सं० ४	२१	१२३०-६नो०	उपशम श्रेष्ठिमां अन्तरकरण पद्धेदां- अन्तर्मु० पर्यन्त
५	—	२०	८मध्य३०-३सं० ३० ६नो३०	अन्तरकरण—अन्तर्मु० पर्यन्त

५	"	१६	"	"	नपुंसकापशान्ते—	"
५	"	१८	"	"	आवेष्टापशान्ते	"
४	—	१८	"	"	पुं० वेदनी प्र०स्थि० समर्थोनावल्लिङ्ग- द्विक शेषे	"
४	—	१२	"	"	नो० ६ छिपशान्ते—समर्थोनावल्लिङ्गद्वि- कर्मन्त	"
४	—	११	"	"	पुरुषवेष्टापशान्ते—अन्तर्मुहूर्तपर्यन्त	"
३	संभान-भाषा-दीर्घ	११	"	"	सं०को०नी प्र०स्थि० समर्थोना०त्रिङ्गशेषे समर्थोनावल्लिङ्ग पर्यन्त.	"
३	"	६	अप्र०भानादि३ } सं०को०धादि ३ प्र०भानादि ३	"	मध्यमको०धादि३पशान्ते—समर्थोनावल्लिङ्ग पर्यन्त	"
३	"	८	"	"	सं०को०षोपशान्ते०अन्तर्मु०भावत्	"

२	—	—	८	—	संभाननी प्रस्थि० समयोनावलिका- त्रिकशेषे समयोनावलिकाद्विकपर्यन्त
२	—	—	६	अप्रभानादि २ } प्रभानादि २ }	मध्यमानाद्विकपञ्चान्ते—समयोनावलिका- द्विकपर्यन्त
२	—	—	५	—	संभानोपपञ्चान्ते—अन्तसुपर्यन्त
१	—	—	५	—	संभायानी प्रस्थि० समयोनावलिका- त्रिकशेषे—समयोनावलिकाद्विकपर्यन्त
१	—	—	३	अप्र० दो० } प्र० दो० }	मध्यमायाद्विकपञ्चान्ते—समयोनावलिका- द्विकपर्यन्त
१	—	—	२	—	संभाया उपपञ्चान्ते—अन्तसुपर्यन्त

मोहनीयकर्मनी क्षपकश्रेणिवंतने संक्रमपतद्ग्रहविधि.

स्थापना.

५	पुर्वेद-सं० ४	२१	१२३५० द्दोनो०	अनिष्टति गुणस्थाने
५	—	१३	सं० ४	अन्तसिद्धतिपर्यन्त

૫	"	૧૨	સંક્રોધાદિ ૩	અન્તરકરણમાં	"
૫	"	૧૧	" ૮ તોકં(નપુંવિના)	નપુંવ ક્ષયે	"
૫	"	૧૦	" ૭ તોં(નપુંવસ્ત્રીવિના)	સ્ત્રીં ક્ષયે	"
૪	—	૧૦	"	પુવેકની પ્રવૃત્તિ સમયોનાવલિકાદિક્ષયે— સમયોનાવલિકાદિક્ષયંત	
૪	"	૪	" પુવેક	તોકં ૬ ના ક્ષયે	
૩	સં ભાન-ભાયા-લોભ	૩	" —	પુરુષવેક ક્ષયે	અન્તર્કુંપર્મંત
૨	—	૨	સં ભાન-ભાયા	સં ક્રોધ ક્ષયે	"
૧	—	૧	સં ભાયા	સં માન ક્ષયે	"

અથ મોહનીયનાપતદ્વયાં સંક્રમસ્થાનોની સંકલના.

પત્રાં માં	સંક્રમ —સ્વામિ.
૨૨	૨૬-૨૭ મિથ્યાં
૧૫	૨૬-૨૭ દેશવિં
૧૧	૨૬-૨૭ પ્રમત્તાપ્રં
૧૯	૨૬-૨૭ અવિં સં
૧૭	૨૫ મિથ્યાં
૨૧	મિથ્યાં, સાસ્વાં
૨૨	૨૩ મિથ્યાં
૧૫	દેશવિં
૭	ઉપશમોપશમક
૧૧	પ્રમત્તાપ્રં
૧૯	અવિં સં
૧૪	૨૨ દેશવિં
૧૦	પ્રમત્તાપ્રં
૭	ઉપશમોપશમક
૧૮	અવિં સં
૧૩	૨૧ દેશવિં

નિશ્ચયતઃ
ચારિત્રિયાં

પચ્ચેન્દ્રિયમાંજ

મતુષ્યગતિમાંજ

૯	”	પ્રમત્તાપ્ર૦
૭	”	ઉપશમોપ૦
૧૭	”	અવિન્સમ્યન્-મિશ્ર
૫	”	ક્ષાયિકાપ૦-ક્ષપક્રમે૦
૨૧	”	સાસ્વાદની

અહિં સુધીનાં ૨૭ થી ૨૧ સુધીનાં ૬ સક્રમસ્થાનો મિશ્ર (એણિ-
ગત અએણિગતને પણ) છે.

અથ શ્રેણિપ્રાયોગ્યને.

પત૦ માં	સંક્રમ	—	સ્વામિ
૭	૨૦	ઉપશમોપ૦	
૬	”	”	
૫	”	ક્ષાયિકાપ૦	
૫	૧૯	”	
૫	૧૮	”	
૪	”	”	
૬	૧૪	ઉપશમોપ૦	
૬	૧૩	”	
૫	”	ક્ષપક્રમેણિમાં	

૫	૧૨	"
૪	"	ક્ષાયિકાપ૦
૫	૧૧	ઉપશમોપ૦
૩	"	ક્ષાયિકાપ૦
૪	"	"
૪	૧૦	ઉપશમોપ૦ ક્ષપક ઐ૦
૫	"	"
૩	૯	ક્ષાયિકાપ૦
૨	૮	"
૩	૭	"
૪	૬	ઉપશમોપ૦
૩	૫	"
૪	"	"
૨	૬	ક્ષાયિકાપ૦
૩	૫	ઉપશમોપ૦
૧	"	ક્ષાયિકાપ૦
૨	"	"
૩	૪	ઉપશમોપ૦
૪	"	ક્ષપક ઐ૦

૩	૩	”
૧	”	ક્ષાયિકાપ૦
૨	૨	ઉપશમોપ૦ ક્ષપક શ્રે૦
૧	”	ક્ષાયિકાપ૦
૧	૧	ક્ષપક શ્રે૦

આ ૨૦ થી ૧ સુધીનાં (૧૭-૧૬-૧૫ વિનામાં) ૧૭ સંક્રમ સ્થાનો માત્ર શ્રેણિગત જીવોને જ હોય છે.

હવે પતદ્વયહસ્થાનોમાં સંક્રમસ્થાનોની સંકલના જાણવાનો ઉપાય દર્શાવે છે.

મૂળગાથા ૨૨ મી.

અણુપુલ્લિ અણાણુપુલ્લિ, ફીણમફીણેણ દિદ્ધિ મોહમ્મિ
ઉવસામગે ચ સ્વગે, ચ સંકમે મગ્ગણોવાયા ॥૨૨॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થવત્.

ટીકાર્થ:—પતદ્વયહસ્થાનોમાં સંક્રમસ્થાનોનો વિચાર જાણવા ના આ ઉપાયો છે તે દર્શાવાય છે—શુ આ સંક્રમસ્થાન સંક્રમમાં આતુપૂર્વીએ ઉપજે છે? કે અનાતુપૂર્વીએ ઉપજે છે? કે બન્ને પ્રકારે ઉપજે છે? તથા ક્ષીણદર્શનમોહનીયમાં? કે અક્ષીણદર્શનમોહનીયમાં? કે બન્ને પ્રકારમાં ઉપજે છે? તથા ઉપશમકમાં? કે ક્ષપકમાં? કે બન્નેમાં ઉપજે છે?

૧ આ પતદ્વયહસ્થાનોમાં સંક્રમસ્થાનોને પ્રથમ એ રીતે કહેવાં કે ૧ થી યાવત્ ૨૭ સુધીનાં ૨૩ સ્થાનોને અતુકમે સ્થાપીને એકાદિ સંક્રમસ્થાનો કયા કયા પતદ્વયહસ્થાનો હોય છે? અથવા ૨૭ થી ૧ સુધીનાં ૨૩ સંક્રમ-
૪૬

એ પ્રમાણે મોહનીય કર્મનો સંક્રમ, પતદ્વયહ વિધિ સવિસ્તર કહીને હવે નામકર્મનો સંક્રમ પ્રપતદ્વયહ વિધિ કહેવાય છે. ત્યાં પ્રથમ નામકર્મનાં સંક્રમસ્થાનો કહે છે.

મૂળ ગાથા ૨૩ મી.

તિદુગેગસયં છપ્પણ, ચડતિગનડઈં ય દ્વગુણનડઈયા
અદ્વચડુગેક્સીઈં, સંક્રમા વારસ ય છદ્દે ॥ ૨૩ ॥

સ્થાનો કયા કયા પતદ્વયહમાં હોય છે ? તેની પૂર્વાનુપૂર્વાએ વા પશ્ચાત્-પૂર્વાએ જે પ્રરૂપણ કરવી તે આનુપૂર્વી પ્રરૂપણા. અને એવા અનુક્રમ રહિત સંક્રમસ્થાનોની અમુક અમુક પતદ્વયહમાં પ્રાપ્તિ કહેવી તે અનાનુ-પૂર્વીપ્રરૂપણા. અને બન્ને પ્રકારે પ્રરૂપણ કરવી તે ઉભયપ્રરૂપણા. તથા ક્ષાયિકસમ્યકરવીને કયાં કયાં સંક્રમસ્થાનો કયા કયા પતદ્વયહમાં સંક્રમે ? તેની જે પ્રરૂપણ તે ક્ષીણુદર્શનમોહસત્કપ્રરૂપણા, એથી વિપરીત અક્ષીણુદર્શનમોહસત્કપ્રરૂપણા અને ઉભય પ્રરૂપણા. એ પ્રમાણે ઉપશમ-શ્રેણિવૃત્ત જીવનાં કયાં સંક્રમસ્થાનો કયા પતદ્વયહમાં સંક્રમે ? તે ઉપશમકપ્રરૂ-પણા, ક્ષપકને આશ્રયિ ક્ષપકસત્કપ્રરૂપણા, અને ઉભયને આશ્રયિ ઉભયપ્રરૂપણા.

આ સિવાય પતદ્વયહસ્થાનોની સંકલના જાણવી હોય તો પણ સંક્રમસ્થાનવત્ ૯ પ્રકારે સંકલના થાય છે.

૧. અર્થવા એ નવે પ્રકારનો મેળ મેળવીને બનતા પ્રયત્ને અનુક્રમ કાઢવે. તે પણ સંકલના જાણવાનો ઉપાય છે.

૨. શ્રી અંશકર મહારાજે એ ૯ સંકલનામાંથી ૧૧ મી ગાથામાં અનાનુપૂર્-વાએ સંક્રમસ્થાનો તથા પતદ્વયહસ્થાનોની પરસ્પર પ્રાપ્તિ કહીને સ્વામિત્વનાં સંક્રમસ્થાનો કંઈક આનુપૂર્વીએ કહ્યાં છે, અને શેષ ઉપસંહારની ૧૨ થી ૨૧ મી ગાથા સુધીની ૧૦ ગાથાઓમાં સંક્રમસ્થાનો આનુપૂર્વીએ કહ્યાં છે. એમાં પતદ્વયહ અને સ્વામિત્વ અનાનુપૂર્વીએ કહેવાયા છે (એક વસ્તુમાં અનુ-ક્રમ કહેતાં બીજામાં અનનુક્રમજ કહેવાય. કારણ કે સર્વ અનુક્રમ સાથે સમવાય નહિ) અને શેષ સંકલનાઓ સ્વચ્છદ્ધિથી પદ્ધત્કર સ્થાપના રૂપે વિસ્તારવાને બહામણ આપી છે. ।

ગાથાર્થ:—૧૦૩—૧૦૨—૧૦૧—૬૬—૬૫—૬૪—૬૩—૬૧—
૮૮—૮૪—૮૨—૮૧—એ પ્રમાણે છઠ્ઠા નામકર્મમાં ૧૨ સંક્રમ-
સ્થાનો છે.

ટીકાર્થ:—છઠ્ઠા નામકર્મમાં ૧૨ સંક્રમસ્થાનો છે તે આ
પ્રમાણે—૧૦૩—૧૦૨—૧૦૧—૬૬—૬૫—૬૪—૬૩—૬૧—૮૮—૮૪—
૮૨—૮૧. ત્યાં નામકર્મની ૧૦૩ પ્રકૃતિયો છે તે આ પ્રમાણે—૪
ગતિ—૫ જાતિ—૫ શરીર—૫ સંઘાતન,—૧૫ બંધન—૬ સંસ્થાન—૬
સંઘયણ—૩ અગોપાંગ—૫ વર્ણ—૨ ગન્ધ—૫ રસ—૮ સ્પર્શ—૪ આનુ-
પૂર્વી—અગુરૂલઘુ—પરઘાત—ઉપઘાત—ઉશ્વાસ—આતપ—ઉદ્યોત—૨ વિ-
હ્વાયોગતિ—નિર્માણ—તીર્થ—કર—૧૦ ત્રસાદિ—૧૦ સ્થાવરાદિ એ ૧૦૩
પ્રકૃતિ, તથા જીન નામ સિવાયની ૧૦૨, અથવા યશ નામ સિવા-
યની ૧૦૨, જીનનામ ને યશ રહિત ૧૦૧, આહારકસપ્તક રહીત
૬૬, ને જોજ જીનનામ સિવાયતી ૬૫,—અથવા યશ રહિત ૬૫,
તથા જોજ ૬૬ માંથી જીન નામ, ને યશ વિના ૬૪ અથવા જીન
નામ વિના જે ૬૫ છે તેમાંથી દેવદિકની ઉદ્ભવના થયે છતે ૬૩
અથવા નરકદિક રહિત ૬૩ તથા ૧૦૩ માંથી નરકદિક, તિર્થગ-
દિક, જાતિ ચતુષ્ક, સ્થાન, સૂક્ષ્મ, સાધારણ, આતપ, ઉદ્યોત એ ૧૩
પ્રકૃતિનો ક્ષય થતાં યશ રહિત ૮૯, જોજ જીનનામ રહિત ૮૮,
તથા ૬૩ માંથી વૈકિંચસપ્તક ને નરકદિક ઉદ્ભવિત થતાં શેષ ૮૪,
તથા જોજ મનુષ્યદિક રહિત ૮૨, અથવા પૂર્વોક્ત ૬૬ પ્રકૃતિમાંથી
૧૩ પ્રકૃતિનો ક્ષય થતાં યશ રહિત ૮૨, તથા જોજ તીર્થકર રહિત
૮૧, એ પ્રમાણે નામકર્મમાં ૧૨ સંક્રમસ્થાનો કહ્યાં.

હવે નામકર્મમાં પતદ્ગ્રહસ્થાનો કહે છે.

મૂળ ગાથા ૨૪ થી.

તેવીસ પંચવીસા, છવીસા અઢવીસ ગુણતીસા
તીસેગતીસણ્કા, પઢિગ્ગહા અઢ નામસ્સ ॥ ૨૪ ॥

ગાથાર્થ:—૨૩-૨૫-૨૬-૨૮-૨૯-૩૦-૩૧-૧ એ નામ-
નામમાં આઠ પત્રફળસ્થાનો છે.

ટીકાર્થ:—ગાથાર્થવત

હવે કહ પ્રકૃતિયો ક્યાં સંક્રમે છે તે કહે છે.

મૂળગાથા ૨૫ મી

एकंगदुंगसय पणचउ, नउई ता तेरसूणिम वावि
परुभवियबंधवोच्छेय, उपरि सेढीए एकस्स ॥२५॥

ગાથાર્થ:—શ્રેણિગત જીવને પરભવ સંબંધિ ૩૦ પ્રકૃતિનો
અધિવિચ્છેદ થયા બાદ એક યશનામમાં ૧૦૧-૧૦૨-૯૫-૯૪-
૮૬-૮૬-૮૨-૮૧ એ આઠ પ્રકૃતિસ્થાનો સંક્રમે.

ટીકાર્થ:—પરભવમાં વેદવા યોગ્ય દેવગતિપ્રાપ્તોગ્ય ૩૧
વિગેરેનો અધિવિચ્છેદ થયા બાદ ઉપશમ અને ક્ષયક એ બન્ને
શ્રેણિમાં અધ્યમાન યશકીર્તિ રૂપ એકજ પ્રકૃતિમાં ૮ સંક્રમસ્થાનો
સંક્રમે છે. તે આ પ્રમાણે—૧૦૧-૧૦૨-૯૫-૯૪ એજ અનંત-
રોકત ચાર સંક્રમસ્થાનો ૧૩ પ્રકૃતિ ન્યૂન કરતાં અનુક્રમે ૮૮-૮૬-
૭૨-૮૧ એ ચાર સહિત આઠ સંક્રમસ્થાનો છે.

ત્યાં ૧૦૩ ની સત્તાવાળા જીવને અધ્યમાન યશ એ પત્રફળ
છે તે (યશ) બાદ કરતાં શેષ ૧૦૨ પ્રકૃતિયો યશપત્રફળમાં
સંક્રમે.

એ પ્રમાણે ૧૦૨ પ્રકૃતિની સત્તાવાળા જીવને ૧૦૧ પ્રકૃતિયો
યશમાં સંક્રમે છે.

તથા ૯૬ ની સત્તાવાળા જીવને પણ યશ એ પત્રફળ છે તેથી
તેમ બાદ કરતાં શેષ ૯૫ પ્રકૃતિયો યશમાં સંક્રમે છે.

૧. 'એ' પ્રમાણે ૬૫ ના સત્તાવાળા જીવને ૬૪ પ્રકૃતિયો યશ પતદ્વયહમાં સંક્રમે છે.

તથા ૧૦૩ ની સત્તાવાળા જીવને પૂર્વોક્ત નામકર્મની ૧૩ પ્રકૃતિયોનો ક્ષય થતાં યશ એ પતદ્વયહ છે, માટે તેને બાદ કરતાં શેષ ૮૬ પ્રકૃતિયો યશપતદ્વયહમાં સંક્રમે.

તથા ૧૦૨ ની સત્તાવાળા જીવને પૂર્વોક્ત નામકર્મની ૧૩ પ્રકૃતિયો ક્ષય થતાં અને યશપતદ્વયહ બાદ કરતાં શેષ ૮૮ પ્રકૃતિયો યશપતદ્વયહમાં સંક્રમે છે.

તથા ૬૬ ની સત્તાવાળા જીવને નામની ૧૩ પ્રકૃતિયો ક્ષય થતાં ૮૨ પ્રકૃતિયો યશમાં સંક્રમે છે.

તથા ૬૫ ની સત્તાવાળા જીવને ૧૩ પ્રકૃતિયોનો ક્ષય થતાં અને યશપતદ્વયહ બાદ કરતાં શેષ ૮૧ પ્રકૃતિયો યશમાં સંક્રમે છે.

હવે ૩૧ પ્રકૃત્યાત્મક પતદ્વયહમાં ચાર સંક્રમસ્થાનો છે તે કહે છે.

મૂળ ગાથા ૨૬ મી.

તિગદુગસયં છ પંચગ-નડઈ ય જહસ્સ ઇગતીસાણ
ઇગંતસેઢિજોગે, વજિય તોસિ ગુણતીસાણ ॥૨૬॥

ગાથાર્થ—અપ્રમત્ત અને અપૂર્વકરણુ ગુણસ્થાનવાળા યતિને ૩૧ પ્રકૃતિરૂપ પતદ્વયહમાં ૧૦૩-૧૦૨-૬૬-૬૫ એ ચાર સ્થાનો સંક્રમે છે. તથા ૧૦૧-૬૪-૮૬-૮૮-૮૧ એ પાંચ એકાન્ત શ્રેણિ યોગ્ય સંક્રમસ્થાનો સિવાયનાં શેષ સાત સંક્રમસ્થાનો ૩૦-૨૬ એ બે પતદ્વયહમાં સંક્રમે છે.

ટીકાર્થ—અપ્રમત્ત અને અપૂર્વકરણુ વર્તતા યતિને દેવ દ્વિક-પંચેન્દ્રિય-સમચતુરસ-ત્રસાદિ ૧૦-પરાધાત-ઉશ્વાસ-સુખગતિ તૈજસ-કાર્મણુ-વણીદિષ્ટ-અશુદ્ધધુ-ઉપધાત-નિર્માણુ-જનનામ

આહારકદ્વિંક એ ૩૧ પ્રકૃતિયો બાંધતાં એ ૩૧ પ્રકૃત્યાત્મકપતદ્વિંક હમાં ૧૦૩-૧૦૨-૬૬-૬૫ એ ચાર સંક્રમસ્થાનો સંક્રમે છે.^૧

તથા જનનામની બધાવલિકા વ્યતીત થતાં (વર્તતાં) ૩૧ માં ૧૦૨ પ્રકૃતિ સંક્રમે છે.

તથા આહારક^૨ સમકની બધાવલિકા વ્યતિત ન થતાં (=વર્તતાં) ૩૧ માં ૬૬ પ્રકૃતિયો સંક્રમે છે.

તથા^૩ જનનામ અને આહારકસમકની બધાવલિકા વ્યતીત ન થતાં (વર્તતાં) ૩૧ માં ૬૫ પ્રકૃતિયો સંક્રમે છે.

૧ અહિં “ જનનામની બધાવલિકા વર્તતાં ” એમ કહેવાનું કારણ એ છે કે ૧૦૨ પ્રકૃતિનો સંક્રમ તે જનનામ રહિત છે. અર્થાત્ જે સમયથી જનનામના બંધનો પ્રારંભ થયો તે સમયથી ૧૦૩ ની સત્તા તો થઈ, પરંતુ બધાવલિકા સર્વકરણાસાધ્ય હોવાથી જનનામ એક આવલિકા સુધી સંક્રમે નહિ, માટે પ્રથમ આવલિકાએ જનનામ રહિત ૧૦૨ નો સંક્રમ કહ્યો. પરંતુ આ વખતે આહારકદ્વિંકનો બંધ જનનામ બંધથી પણ કમીમાંકમી એક આવલિકા પૂર્વે પ્રારંભાયેલો હોવો જોઈએ. અન્યથા આ સંક્રમસ્થાન લભ્યમાન ન થાય.

૨ અહિં સર્વત્ર બંધની વિવક્ષામાં નામકર્મની ૬૭ પ્રકૃતિયો ગણાય છે, માટે બંધરૂપ પતદ્વિંક વિવક્ષામાં આહારકદ્વિંક ગણવામાં આવશે. અને સત્તાની વિવક્ષામાં નામકર્મની ૧૦૩ પ્રકૃતિયો ગણાતી હોવાથી સત્તારૂપ સંક્રમની વિવક્ષામાં આહારકસપ્તક ગણવામાં આવશે. પુનઃ બધાવલિકા વસ્તુતઃ આહારક સબધિ સાતે પ્રકૃતિયોની હોવાથી “ આહારક સમકની બધાવલિકા ” એ શબ્દ વ્યપદેશ સંક્રમસ્થાનને અધિકરીને કરવાની જરૂર છે અન્યથા સંક્રમસ્થાનની પ્રકૃતિયોની સંખ્યા અવ્યવસ્થિત થઈ જાય છે.

પુનઃ આ સંક્રમસ્થાનની પ્રાપ્તિ પૂર્વે એક આવલિકા અગાઉ જનનામનો બંધ પ્રારંભાયેલો હોવો જોઈએ. અન્યથા એ સંક્રમસ્થાનની પ્રાપ્તિ ન થાય.

૩ જે સમયે જનનામ અને આહારકદ્વિંક ત્રણેનો બંધ સમકાળે પ્રારંભાય તે સમયથી પ્રારંભીને એક આવલિકા સુધી આ સંક્રમસ્થાન પ્રાપ્ત થાય. અન્યથા એ સંક્રમસ્થાનની પ્રાપ્તિ ન હોય.

પગંત સેદિજોંગે ઇત્યાદિ—એકાન્તે જે શ્રેણિયોગ્ય સંક્રમસ્થાનો-
તે ૧૦૧-૬૪-૮૯-૮૮ ને ૮૧ એ પાંચ છે. આ પાંચ સ્થાનો શ્રેણિ-
આંજ વર્તતા જીવને એકે યશકીર્તિ બાંધતાંજ સંક્રમે છે પરંતુ શ્રેણિ
સિવાય અન્યત્ર એ પાંચ સ્થાનોનો સંક્રમ હોય નહિ, તેથી એ ૫
સ્થાનોને વર્ણને શેષ ૧૦૩-૧૦૨-૬૬-૬૫-૬૩-૮૪-૮૨ એ ૭
સ્થાનો ૩૦ અને ૨૬ એ બે પતદ્વયમાં સંક્રમે છે. તે આપ્રમાણે—

૧૦૩ ની સત્તાવાળા સમ્યગ્દષ્ટિ દેવને બધાતી તેજસ-
કાર્મણુ-વર્ણાદિ ૪-અશુરૂલધુ-ઉપધાત-નિર્માણુ-પચેન્દ્રિય જાતિ
ઐહાંદ્રિક સમચતુરજ-વજર્ષભનારાચ-મનુષ્યદ્રિક, ત્રસચતુષ્ક
સ્થિર વા અસ્થિર-શુભ વા અશુભ-સુભગાદિ ૪ પરાધાત-ઉશ્વાસ
સુખગતિ એ મનુષ્યગતિપ્રાયોગ્ય ૨૬ તે જીનનામ સહિત કરતાં
૩૦ પ્રકૃતિરૂપ પતદ્વયમાં ૧૦૩ પ્રકૃતિયો સંક્રમે છે.

૧૦૨ ની સત્તાવાળા અપ્રમત્ત વા અપૂર્વકરણ્યતિને બધાતી
દેવદ્રિક-પચેન્દ્રિય-વૈકિયદ્રિક-સમચ-પરા-ઉશ્વાંકુખ-ત્રસદ-
શક તેજસ-કાર્મણુ-વર્ણાદિ ૪ અશુ-ઉપ-નિર્મા-આહાંદ્રિક-
એ દેવગતિપ્રાયોગ્ય ૩૦ પ્રકૃતિરૂપ પતદ્વયમાં ૧૦૨ પ્રકૃતિયો
સંક્રમે છે.

અથવા ૧૦૨ ની સત્તાવાળા એકેન્દ્રિયાદિકે જીવોને ઉદ્યોત
સહિત દ્વીન્દ્રિયપ્રાયોગ્ય તૈ-કા-અશુ-ઉપ-નિર્માણુ-વર્ણાદિ ૪-
તિય-૦-૨ દ્વીન્દ્રિયાદિ ૧ જાતિ-ત્રસાદિ ૪-સ્થિ-૦ વા અસ્થિ-૦-શુભ વા
અશુભ-દુર્ભ-૦-દુઃસ્વ-૦-અનાદે-૦-યશ વા અયશ-ઐહાંદ્રિક સંસ્થા-૦
૧-સંધ-૦ ૧-કુખ-૦-પરા-૦-ઉદ્યો-૦-ઉશ્વા-૦ એ (ઉદ્યોત સહિત)
૩૦ પ્રકૃતિયો બધાતાં ૧૦૨ પ્રકૃતિયો એજ ૩૦ પ્રકૃત્યાત્મક પતદ્વ-
યમાં સંક્રમે છે.

તથા ૬૬ ની સત્તાવાળા દેવનારકને મનુષ્યગતિપ્રાયોગ્ય જીન
નામ સહિત પૂર્વોક્ત ૩૦ પ્રકૃતિયો બધાતાં એજ ૩૦ માં ૬૬
પ્રકૃતિયો સંક્રમે છે.

તથા ૬૫ ની સત્તાવાળા અપ્રમત્તાપૂર્વકરણવર્તિ મુનિને આહારકદ્રિક સહિત પૂર્વોક્ત દેવપ્રાયોગ્ય ૩૦ બંધાય અને આહારક-સમ-કની બંધાવલિકા વ્યતીત થાય ત્યારે તે ૩૦ પ્રકૃતિરૂપ પતદ્વયહમાં ૬૫ પ્રકૃતિયો સંકેમે છે.

અથવા ૬૫ પ્રકૃતિયોની સત્તાવાળા એકેન્દ્રિયાદિ જીવોને ઉદ્યોત સહિત દ્વીન્દ્રિયપ્રાયોગ્ય પૂર્વોક્ત ૩૦ પ્રકૃતિયો બંધાય ત્યારે ૩૦ ના પતદ્વયહમાં ૬૫ પ્રકૃતિયો સંકેમે છે.

તથા ૬૩-૮૪-૮૨ ની સત્તાવાળા એકેન્દ્રિયાદિ જીવોને વિકેન્દ્રિય અને પચેન્દ્રિયતિયંપ્રાયોગ્ય પૂર્વોક્ત ઉદ્યોતસહિત ૩૦ બંધાય ત્યારે અનુક્રમે ૩૦ ના પતદ્વયહમાં ૬૩-૬૪-૮૨ એ ત્રણ સ્થાનો સંકેમે છે.

તથા ૨૬ ના પતદ્વયહમાં પણ એજ સાત સ્થાનો સંકેમે છે.

ત્યાં ૧૦૩ ની સત્તાવાળા અવિરત, દેશવિરત, અને પ્રમત્ત ચંતિને દેવગતિ પ્રાયોગ્ય જીનનામ સહિત પૂર્વોક્ત ૨૬ પ્રકૃતિયો બંધાય (વિશેષ એજ કે અહિં સ્થિર વા અસ્થિર-શુભ વા અશુભ યશ વા અયશ એ પાઠ કહેવો.) ત્યારે ૨૬ ના પતદ્વયહમાં ૧૦૩ પ્રકૃતિયો સંકેમે છે.

તથા એજ અવિરતાદિ ત્રણે જીવોને પૂર્વોક્ત ૨૬ પ્રકૃતિયો બંધાય અને જીન નામની બંધાવલિકા વ્યતીત ન થાય (=વર્તાતાં) ત્યાં સુધી એજ ૨૬ ના પતદ્વયહમાં ૧૦૨ પ્રકૃતિયોનો સંકેમ થાય છે.

અથવા ૧૦૨ ની સત્તાવાળા એકેન્દ્રિયાદિ જીવોને દ્વીન્દ્રિયાદિ

૧ આ સ્થાને કર્મપ્રકૃતિટીકામાં ઉચ્છવાસસહિતામ્ એવો પાઠ છે તે લિખિત દોષ સંભવે છે. કારણ કે આશુ પ્રકરણને અંગે ઉદ્યોતસહિતાં એ પાઠની જરૂર છે. પંચસંગ્રહમાં પણ ઉદ્યોતસહિતાં પાઠ છે તેજ ઉચિત સંભવે છે. તેથી ભાપાથે પણ ઉદ્યોતસહિતાં પાઠને અનુસરીને કર્યો છે.

પ્રાયોગ્ય પૂર્વોક્ત ૩૦ માંથી ઉદ્યોતવિનાની ૨૬ પ્રકૃતિયો બંધાય તે અવસરે ૨૬ ના પત્રઅહમાં ૧૦૨ પ્રકૃતિયોનો સંક્રમે થાય છે.

તથા ૬૬ ની સત્તાવાળા અવિરત સમ્યગ્દષ્ટિ, દેશવિરત, ને પ્રમત્તયતિ એ ત્રણને પૂર્વોક્ત દેવગતિપ્રાયોગ્ય ૩૦ માંથી આહારક-
દ્વિક બાદ કરીને જીનનામ સહિત ૨૬ પ્રકૃતિયો બંધાય તે અવસરે ૨૬ ના પત્રઅહમાં ૬૬ પ્રકૃતિયો સંક્રમે છે.

અથવા તીર્થંકર નામકર્મની સત્તાવાળા અપર્યાપ્ત મિથ્યાદષ્ટિ નારકીને મનુષ્યગતિપ્રાયોગ્ય મનુષ્યદ્વિક-પંચે-૦-ત્રસાદિ ૪-સ્થિર વા અસ્થિર-શુભ વા અશુભ-સુભગ વા દુર્ભગ-આદેય વા અનાદેય-યશ વા અયશ-સંસ્થાન ૧-સંઘયણ ૧-વર્ણાદિ ૪-અશુભ-ઉપ-૦-તૈ-૦-કર્મ-૦-નિર્મા-૦-ઔદા-૦ ૨-સુસ્વર વા દુઃસ્વર-પરા-૦-ઉશ્વા-૦-અગતિ ૧-એ ૨૬ પ્રકૃતિયો બંધાય તે અવસરે એ ૨૬ પ્રકૃતિરૂપ પત્રઅહમાં સત્તાગત ૬૬ પ્રકૃતિયો સંક્રમે છે.

તથા એજ ૬૬ ની સત્તાવાળા અવિરત, દેશવિરત, ને પ્રમ-
ત્તને જીનનામ સહિત દેવપ્રાયોગ્ય ૨૬ પ્રકૃતિયો બંધાતાં જીનનામ
કર્મની પ્રથમ બંધાવલિકા પર્યન્ત ૨૬ ના પત્રઅહમાં ૬૫ પ્રકૃ-
તિયો સંક્રમે છે.

અથવા ૬૫ ની સત્તાવાળા એકેન્દ્રિયાદિ જીવોને પૂર્વોક્ત
દ્વીન્દ્રિયપ્રાયોગ્ય ૩૦ પ્રકૃતિયોમાંથી ઉદ્યોત રહિત ૨૬ પ્રકૃતિયો
બંધાતાં એ ૨૬ ના પત્રઅહમાં ૬૫ પ્રકૃતિયો સંક્રમે છે.

તથા ૩૦ ના પત્રઅહમાં ૬૩-૮૪-૮૨ નો સંક્રમે જે રીતે
પ્રથમ કહેા તે રીતે બાણવો.

મૂળ ગાથા ૨૭ મી.

અઢાવીસાણ વિ, તે વાસીઙ તિસય વજ્જિયા પંચ
તે ચ્ચિય વાસીઙ જુયા, સેસેસું છન્નુઙ ય વજ્જા ॥૨૭॥

ગાથાર્થ:—૨૮ ના પત્તઅહમાં પણ તે પૂર્વોક્ત ૮૨ ને ૧૦૩ એ બે સંક્રમસ્થાન સિવાયનાં ૧૦૨-૬૬-૬૫-૬૩-૮૪ એ પાંચ સંક્રમસ્થાનો સંક્રમે છે.—અને શેષ ૨૬-૨૫-૨૩ એ ત્રણ પત્તઅહમાં ૮૨ સહિત ને ૬૬ રહિત શેષ ૧૦૨-૬૫-૬૩-૮૪-૮૨ એ પાંચ સ્થાનો સંક્રમે છે.

ટીકાર્થ:—૨૮ ના પત્તઅહમાં પણ તેજ પૂર્વોક્ત ૮૨ ને ૧૦૩ રહિત શેષ ૧૦૨-૬૬-૬૫-૬૩-૮૪ એ પાંચ સ્થાનો સંક્રમે છે.

આં ૧૦૨ ની સત્તાવાળા મિથ્યાદષ્ટિજીવને નરકપ્રાયોગ્ય નરક-દ્વિક-પચ્ચ૦-વૈક્રિયદ્વિક-હુંડ૦-પરા૦-ઉચ્ચ૦-કુખ૦-ત્રસાદિ૪—સ્થિર વા અસ્થિર-શુભ વા અશુભ-હુર્લ૦-હુઃસ્વર-અનાદ૦-અચક્ષુ-વૃણાદિ ૪-અશુભ-ઉપ૦-તૈ૦-કા૦-નિર્મા૦-એ ૨૮ પ્રકૃતિયો બ-ધાતાં, અથવા મિથ્યાદષ્ટિ કે સમ્યગ્દષ્ટિને દેવપ્રાયોગ્ય ૨૮ બ-ધાતાં એજ ૨૮ પ્રકૃતિરૂપ પત્તઅહમાં ૧૦૨ પ્રકૃતિયોનો સંક્રમ થાય છે. તથા બદ્ધનરકાયુ અને નરકભિયુખ થયેલા અને મિથ્યા-ત્વને પ્રાપ્ત થયેલા એવા જીવનામ સહિત ૬૬ ની સત્તાવાળા મુત-બ્યને પૂર્વોક્ત નરકગતિપ્રાયોગ્ય ૨૮ પ્રકૃતિયો બ-ધાતાં એજ ૨૮ પ્રકૃતિરૂપ પત્તઅહમાં ૬૬ પ્રકૃતિયો સંક્રમે છે.

તથા જે રીતે ૧૦૨ નો સંક્રમ કહ્યો છે તે રીતે ૧ ૬૫ નો પણ સંક્રમ કહેવો. માત્ર ૧૦૨ ને સ્થાને ૬૫ પ્રકૃતિ કહેવી. (એ ૬૫ નો સંક્રમ ૨૮ ના પત્તઅહમાં કહ્યો છે.)

૧ ૬૫ ની સત્તાવાળા મિથ્યાદષ્ટિજીવને નરકપ્રાયોગ્ય ૨૮ પ્રકૃતિયો બ-ધાતાં ૨૮ માં ૬૫ નો સંક્રમ થાય છે.

અથવા ૬૫ ની સત્તાવાળા મિથ્યાદષ્ટિ કે સમ્યગ્દષ્ટિજીવને દેવ પ્રાયોગ્ય ૨૮ પ્રકૃતિયો બ-ધાતાં એજ ૨૮ ના પત્તઅહમાં ૬૫ નો સંક્રમ થાય છે. એ પ્રમાણે કહેવું.

તેમાં હેડ ની સત્તાવાળા મિથ્યાદષ્ટિજીવને પૂર્વોક્ત દેવગતિ-
પ્રાપ્તિપ્રાયોગ્ય ૨૮ પ્રકૃતિયો બંધાતાં વૈક્રિયસપ્તક ને દેવદિક્કની બંધાવલિ-
કા વ્યતીત થતાં એજ ૨૮ ના પતદ્વયમાં હેડ નો સંક્રમ થાય છે.

અથવા હપ ની સત્તાવાળા મિથ્યાદષ્ટિજીવને પૂર્વોક્ત દેવ-
ગતિપ્રાયોગ્ય ૨૮ પ્રકૃતિયો બંધાતાં દેવદિક્કની બંધાવલિકા વર્તતે
છે તે ૨૮ નો પતદ્વયમાં હેડ નો સંક્રમ થાય છે.

તથા હેડ ની સત્તાવાળા મિથ્યાદષ્ટિજીવને પૂર્વોક્ત નરકગતિ
પ્રાયોગ્ય ૨૮ પ્રકૃતિયો બંધાતાં વૈક્રિયસપ્તક ને નરકદિક્કની બંધા-
વલિકા વ્યતીત થયે એજ ૨૮ માં હેડ નો સંક્રમ થાય છે.

અથવા હપ ની સત્તાવાળા મિથ્યાદષ્ટિ જીવને પૂર્વોક્ત નરક-
ગતિપ્રાયોગ્ય ૨૮ પ્રકૃતિયો બંધાતાં નરકદિક્કની પ્રથમ બંધાવલિકા
વર્તતે છતે ૨૮ ના પતદ્વયમાં હેડ નો સંક્રમ થાય છે.

તથા હેડ ની સત્તાવાળા મિથ્યાદષ્ટિને પૂર્વોક્ત દેવપ્રાયોગ્ય
૨૮ પ્રકૃતિયો બંધાતાં દેવદિક્કને વૈક્રિય સપ્તકની પ્રથમ બંધાવલિકા
વર્તતે છતે એજ ૨૮ માં ૮૪ નો સંક્રમ થાય છે.

અથવા હેડ ની સત્તાવાળા મિથ્યાદષ્ટિજીવને નરકગતિ
પ્રાયોગ્ય ૨૮ પ્રકૃતિયો બંધાતાં નરકદિક્ક ને વૈક્રિયસપ્તકની પ્રથમ
બંધાવલિકામાં એજ ૨૮ માં ૮૪ નો સંક્રમ થાય છે.

॥ હવે ૨૬ વિગેરે પતદ્વયમાં સંક્રમસ્થાનો કહે છે. ॥

તેજિવ્ય બાસીદ્વય-શેષ ૨૬-૨૫-૨૩ એ ત્રણ પતદ્વયમાં
તેજ પૂર્વોક્ત (૬૬ રહિત ને ૮૨ સહિત) ૧૦૨-૬૫-૬૩-૮૪-૮૨
એ પાંચ સ્થાનો સંક્રમે છે.

ત્યાં ૧૦૨ અને ૬૫ ની સત્તાવાળા નારક સિવાયના એકેન્દ્રિ-
યાદિકે જીવોને તે-કા-અગુ-ઉપ-નિર્મા-વર્ણાદિ ૪-એકે-
હું-ઓદા-૧-તિય-ગ-૨-સ્થા-ખા-પયા-પ્રત્યે-સ્થિર વા

અસ્થિર-શુભ વા અશુભ-દુર્ભ-અનાં-અયશ-પરાં-ઉશ્વાં-આત-
પ વા ઉદોત-એ એકેન્દ્રિય પ્રાયોગ્ય ૨૬ પ્રકૃતિયો બંધાતાં એ ૨૬
ના પતદ્વયમાં ૧૦૨ ને ૬૫ નો સંક્રમ થાય છે.

તથા ૬૩ ની સત્તાવાળા દેવ સિવાયના એકેન્દ્રિયાદિક જીવોને
અને ૮૪ ની સત્તાવાળા દેવનારક સિવાયના એકેન્દ્રિયાદિક જીવોને
તેજ પૂર્વોક્ત ૨૬ પ્રકૃતિયો બંધાતાં એ ૨૬ ના પતદ્વયમાં ૬૩
અને ૮૪ નો સંક્રમ થાય છે.

તથા દેવનારક ને મનુષ્ય સિવાયના ૮૨ ની સત્તાવાળા એકે-
ન્દ્રિયાદિક જીવોને તેજ પૂર્વોક્ત ૨૬ પ્રકૃતિયો બંધાતાં ૨૬ ના પત-
દ્વયમાં ૮૨ નો સંક્રમ થાય છે.

તથા ૨૫ ના પતદ્વયમાં પણ એજ પાંચ સંક્રમસ્થાનો છે
તે કહેવાય છે ॥

૧૦૨-૬૫-૬૩-૮૪-૮૨ ની સત્તાવાળા એકેન્દ્રિયાદિક
જીવોને પૂર્વોક્ત એકેન્દ્રિય પર્યાપ્તપ્રાયોગ્ય ૨૬ પ્રકૃતિયોમાંથી ઉદોત
વા આતપ રહિત ૨૫ પ્રકૃતિયો બંધાતાં એ ૨૫ ના પતદ્વયમાં
અનુક્રમે ૧૦૨-૬૫-૬૩ ૮૪-૦૨ પ્રકૃતિયો સંક્રમે છે.

અથવા અપર્યાપ્ત વિકલેન્દ્રિય, તિર્થંચ પચેન્દ્રિય, ને મનુષ્ય
પ્રાયોગ્ય તૈં-કાં-વર્ણાદિ ૪-અગુ-ઉપ-નિર્મા-દ્વીન્દ્રિયાદિ ૧
ભતિ-હું-છેવ-ઐદ્દા-૨-તિર્થં ૨-ત્રસાદિ ૪-સ્થિર વા અસ્થિર
શુભ વા અશુભ-દુર્ભ-અનાં-અયશ એ ૨૫ પ્રકૃતિયોને બંધતા
૧૦૨ વિગેરેની સત્તાવાળા એકેન્દ્રિય-વિકલેન્દ્રિય ને તિર્થંચ પચે-
ન્દ્રિય જીવોને એ ૨૫ ના પતદ્વયમાં ૧૦૨-૬૫-૬૩-૮૪-૮૨ એ
પાંચ સ્થાનો સંક્રમે છે.

તથા પર્યાપ્તએકેન્દ્રિયજીવ પ્રાયોગ્ય વર્ણાદિ ૪-અગુ-ઉપ-
નિર્મા-તૈં-કાં-હું-ઐ ૧-એકે-તિર્થં ૨-ખાં વા સૂ-૦

પર્યાં-પ્રત્યેં વા સાધાં-અસ્થિરાદિ ૫ એ ૨૩ પ્રકૃતિયોને બાંધતા એવા ૧૦૨ વિગેરેની સત્તાવાળા એકેન્દ્રિય-વિકલેન્દ્રિય, ને તિર્થંચ-પંચેન્દ્રિય જીવોને એ ૨૩ ના પત્ન્યશ્રુમાં ૧૦૨-૬૫-૬૩-૮૪-૮૨ એ પાંચ સંક્રમસ્થાનો સંક્રમે છે. (इति प्रकृतिसंक्रम).

॥ અથ સ્થિતિ સંક્રમ ॥

એ પ્રમાણે પ્રકૃતિ સંક્રમ કહીને હવે સ્થિતિસંક્રમ કહેવાનો પ્રસંગ છે ત્યાં ભેદ-વિશેષલક્ષણ-ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિસંક્રમપ્રમાણ-જઘન્યસ્થિતિસંક્રમપ્રમાણ-સાધાદ્વિપ્રરૂપણ-સ્વામિત્વપ્રરૂપણ એ ૬ અતુલ્યો છે. ત્યાં પ્રથમ મેદ અને વિશેષલક્ષણનું નિરૂપણ કરવાને કહે છે.

મૂળગાથા ૨૮ મી.

ઠિડ્સંક્રમો ત્તિ વુચ્ચઈ, મૂલુત્તરપગઈઓ ચ જા હિ ઠિડ્
ઉવટિયા ઉ ઓવટિયા વ, પગઈં નિયા વ ડગળં ॥૨૮॥

ગાથાર્થ:—મૂળ અને ઉત્તર પ્રકૃતિયોની જે સ્થિતિ તેની ઉદ્વર્તના કરવી, અપવર્તના કરવી, અથવા અન્યપ્રકૃતિરૂપે પરિણામ આવવી. એ ત્રણે પ્રકારે સ્થિતિસંક્રમ કહેવાય છે.

ગાથાર્થ:—મૂલુત્તરપગઈઓ એ સૂત્રમાં પંચમી વિભક્તિનો પ્રયોગ છે, પરંતુ અર્થમાં છઠ્ઠી વિભક્તિ થતી હોવાથી આ પ્રમાણે અર્થ થાય છે—આઠ મૂળપ્રકૃતિ અને ઉત્તર એકસોઅઠાવન (૧૫૮) પ્રકૃતિસંગ્રહિ જે સ્થિતિ છે તેને ઉદ્વર્તિતા=અલ્પ હોતે છતે પણ અધિક કરવી, (કરી હોય) તથા અપવર્તિતા=અધિક હોતે છતે પણ અલ્પ કરવી, તથા (અથવા) અન્યાંપ્રકૃતિનીતા=પત્ન્યશ્રુપ્રકૃતિની સ્થિતિરૂપે સ્થાપન કરવી તે “ સ્થિતિસંક્રમ ” કહેવાય છે.

તોતપય આ પ્રમાણે—મૂળપ્રકૃતિસ્થિતિસંક્રમ, અને ઉત્તર પ્રકૃતિસ્થિતિસંક્રમ. એ બે પ્રકારનો સ્થિતિસંક્રમ છે. તેમાં મૂળ પ્રકૃતિસ્થિતિસંક્રમ જ્ઞાનાવરણીયાદિ આઠ પ્રકારે છે. અને ઉત્તર પ્રકૃતિસ્થિતિસંક્રમ તે મતિજ્ઞાનાવરણીયાદિ ઉત્તરભેદાનુસારે ૧૫૮ પ્રકારનો છે. એ પ્રમાણે મૂલુત્તર પગદબો સૂત્રના અર્થથી પ્રથમ મેવાનુયોગ કહ્યો. ॥ હિતિ મેદ ॥

તથા ઉદ્ભવદ્વિયા ષ ઇત્યાદિ સૂત્રથી વિશેષ લક્ષણાનુયોગ ત્રણ પ્રકારે કહ્યો છે. ત્યાં કર્મ પરમાણુઓમાંથી અલ્પસ્થિતિપણું દૂર કરીને બૃહત્સ્થિતિપણું વ્યવસ્થાપણું તે ઉદ્ધર્તના કહેવાય, તથા (લીધું) બૃહત્સ્થિતિપણું દૂર કરીને અલ્પસ્થિતિપણું સ્થાપણું તે અપવર્તના કહેવાય, તથા પુનઃ જે સંક્રમ્યમાણ (સંક્રમ પામતી) પ્રકૃતિની સ્થિતિને પતદ્વચ્છ પ્રકૃતિમાં લઈ જઈને (પતદ્વચ્છ પ્રકૃતિની સ્થિતિરૂપે) સ્થાપવી તે પ્રકૃત્યંતરનયન નામે સ્થિતિસંક્રમ કહેવાય.

પરમાણુઓમાંથી સ્થિતિને અન્યત્ર લઈ જવી અશક્ય હોવાથી જ્યાં સ્થિતિનું અન્યત્ર સ્થાપન કહેવાય ત્યાં સ્થિતિચુક્ત પરમાણુઓનું અન્યત્ર સ્થાપન સમજવું. આ વિશેષલક્ષણ તે સામાન્યલક્ષણ હોતે છતેજ જાણવું, પણ તેમાં અપર્વાદ હોવાથી સર્વથા એ લક્ષણ નથી, માટે મૂળ પ્રકૃતિયોનો પરસ્પર સંક્રમ નહિ થવાથી તે મૂળ પ્રકૃતિયોનો પ્રકૃત્યંતરનયનરૂપ સ્થિતિસંક્રમ થતો નથી. પરંતુ ઉદ્ધર્તના અપવર્તના રૂપ બે પ્રકારનોજ સ્થિતિસંક્રમ હોય છે. અને ઉત્તર પ્રકૃતિયોમાં તો ત્રણ પ્રકારનો સ્થિતિસંક્રમ થાય છે. ॥ હિતિ વિશેષલક્ષણ ॥

એ પ્રમાણે ભેદ, અને વિશેષલક્ષણ, એ બેનું પ્રતિપાદન કરીને હવે ઉદ્ભવસ્થિતિસંક્રમપ્રમાણ (ત્રીજા અનુયોગનું) નું પ્રતિપાદન કરે છે.

મૂળ ૧ થી ૨૬ મી.

તોસા સત્તરિ ચત્તા-લોસા વોસુદહિ કોઢિકોઢીળં
જેઢા આલિગ દુગહા, સેસાળવિ આલિગતિગૂળા॥૨૯॥

ગાથાર્થ:—બંધ સમયેજ જે પ્રકૃતિયોની ૩૦-૭૦-૪૦-ને ૨૦ કોડાકોડિ સાગરની સ્થિતિ બંધાય છે તે પ્રકૃતિયોનો ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિસંક્રમ સ્વોત્કૃષ્ટ સ્થિતિથી ૨ આવલિકાહીન બાણવો. અને શેષ અબંધોત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળી પ્રકૃતિયોનો ૭૦ સ્થિતિસંક્રમ સ્વોત્કૃષ્ટ સ્થિતિથી ૩ આવલિકા હીન બાણવો.

ટીકાર્થ:—અહિં સર્વે પ્રકૃતિયોની બંધને આશ્રયિ જે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ તે પૂર્વે બંધનકરણ પ્રસંગે કહી છે. અને અહિં પુનઃ સંક્રમને આશ્રયિ ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ વિચારતાં બે પ્રકારની છે-૧ બંધોત્કૃષ્ટ, ૨ સંક્રમોત્કૃષ્ટ.

ત્યાં જે સ્થિતિ કેવળ બંધથીજ ઉત્કૃષ્ટ (બંધાય છે) પ્રાપ્ત થાય છે. તે બંધોત્કૃષ્ટસ્થિતિ કહેવાય છે.

તથા જે સ્થિતિ બંધકાળમાં વા અબંધકાળમાં માત્ર સંક્રમથીજ ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ પ્રાપ્ત થાય છે તે સંક્રમોત્કૃષ્ટસ્થિતિ કહેવાય છે.

ત્યાં જે જે ઉત્તર પ્રકૃતિયોની સ્થિતિ સ્વસ્વ મૂળપ્રકૃતિની સ્થિતિથી ન્યૂન ન હોય પરંતુ તુલ્ય હોય તે બંધોત્કૃષ્ટ પ્રકૃતિયો ૧૭ બાણવી. તેનાં નામ—૫ જ્ઞાનાવરણ-૯ દર્શનાવરણ-૫ અન્તરાય-૪ આયુ-અશાતા-નરકદ્વિક-તિય-ચદ્વિક-એકેન્દ્રિય ભતિ-પચેન્દ્રિય ભતિ-તૈજસ ૭-ઔદારિક ૭-વૈક્રિય ૭-અશુભવર્ણ ૭ (નીલ, તિકંત-વિના)-અગુ-૫રા-૭-ઉપ-ઉધા-આતપ-ઉધોત-નિર્મા-હુ-કંક-છેવર્ક-કુખ-સ્થા-ત્રસાદિ ૪-આસ્થરાદિ. ૬-નીચગોત્ર-૧૬ કષાય-અને મિથ્યાત્વ.

અહિં નરકાણુ ને તિરંગાણુ જો કે સ્વમૂલપ્રકૃતિની અપેક્ષાએ તુલ્ય સ્થિતિવાળાં નથી; તો પણ સંક્રમોત્કૃષ્ટપણાના અભાવે એ જો આણુ પણ બન્ધોત્કૃષ્ટ કહ્યાં છે. શેષ ૬૧ પ્રકૃતિયો સંક્રમોત્કૃષ્ટ છે તેનાં નામ—શાતા-સમ્ય-મિશ્ર-૬ નોક-આહારક ૭-શુભવ-ણાંદિ ૧૧-નીલ-તિકત-દેવદિક નરદિક-વિકલત્રિક-આદિનાં ૫ સં-સ્થાન-આદિનાં ૫ સંઘયણ-સુખ-સૂક્ષ્મત્રિક-સ્થિર ૬-જનનામ-ઉચ્ચગોત્ર એ ૬૧ પ્રકૃતિયો સંક્રમોત્કૃષ્ટ છે.

ત્યાં અ ૩૦-૭૦-૪૦ ને ૨૦ કોડકોડી સાગરની સ્થિતિવાળી અનુક્રમે જ્ઞાનાવરણીયાદિ-મિથ્યાત્વ-૧૬ કષાય ને નરકદિકાદિ બન્ધોત્કૃષ્ટ પ્રકૃતિયોની ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિસંક્રમ આલિયદુગ્ધા=એ આવલિકા હીન જાણવો. તે આ પ્રમાણે—

સ્થિતિ બંધાયા બાદ બંધાવલિકા વ્યતીત થયે છતે સંક્રમે છે, તેમાં પણ ઉદયાવલિકા સર્વકરણને અસાધ્ય હોવાથી ઉદયાવલિકાથી ઉપરની સ્થિતિ સંક્રમે છે. તેથી મતિજ્ઞાનાવરણાદિ બંધોત્કૃષ્ટ પ્રકૃતિયોનો ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિસંક્રમ (સ્વબંધોત્કૃષ્ટ) સ્થિતિથી એ આવલિકા હીનજ પ્રાપ્ત થાય છે.

અહિં ઉદયવતી વા અનુદયવતી પ્રકૃતિયોની ઉદયસમયથી આરંભીને એક આવલિકાપ્રમાણ જે સ્થિતિ તે ઉદયાવલિકા એમ પૂર્વ અંશોમાં કહ્યું છે.

૧ ઉદાહરણ તરીકે ૧૦ સમયને આવલિકારૂપ કદપીને બંધોત્કૃષ્ટનો ઉં સ્થિતિબન્ધ ૧૦૦૦૦ સમયાત્મક કદપીએ તો પ્રથમ બંધાવલિકારૂપ ૧૦ સમય વ્યતીત થતાં શેષ ૯૯૯૦ સમયની સ્થિતિ બ્યારે બાકી રહી તેજ સમયે લતામાંથી ૧૦ સમય ઉદયાવલિકાના વર્ણને શેષ ૯૯૮૦ સમયોને અન્યપ્રકૃતિરૂપે સંક્રમાવે. અહિં જે અવસરે ૯૯૮૦ સમયો સંક્રમાવે તે વખતે સંક્રમયોગ્ય પ્રકૃતિની સ્થિતિસત્તા (અથવા સ્થિતિ-લતા) ૯૯૯૦ સમયની જાણવી, એને આગળ ચત્સ્થિતિ તરીકે જાણખાવશે.

તથા ત્રીસા સત્તરિ ચત્તાલીસા એ પદ વડે (પદમાં) ઉચ્ચકોડા-કોડિ સાગર સ્થિતિયુક્ત મિથ્યાત્વનો ઉં સ્થિતિસંક્રમ જો કે જે આવલિકાહીન કહ્યો છે તે પણ અન્તર્મુદૂર્તહીન જાણવો. કારણ કે જીવ મિથ્યાત્વની ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ બાંધીને બધન્યતઃ પણ અન્તર્મુદૂર્ત કાળ સુધી મિથ્યાત્વજ રહે, તદનંતર સમ્યક્ત્વ-પામીને તે અન્તર્મુદૂર્તહીન મિથ્યાત્વની સર્વ સ્થિતિને સમ્યક્ત્વમાં અને મિશ્રમાં સંક્રમીવે છે. તે કારણથી મિથ્યાત્વનો ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ સંક્રમ અન્તર્મુદૂર્તહીન જાણવો. એ વાત આગળની ૩૦ મી ગાથામાં જ કહેવાશે.

શંકા—મિથ્યાત્વનો ઉંસ્થિતિસંક્રમ આવલિકાદ્વિકહીન નથી. પરન્તુ અન્તર્મુદૂર્તહીન છે અને તે આગળની ગાથામાં કહેવાશે. તે આ ગાથાના ત્રીસા સત્તરિ ચત્તાલીસા એ ચરણમાં સત્તરિ શબ્દ શા માટે રાખ્યો છે ?

ઉત્તર—સર્વ બંધોત્કૃષ્ટ પ્રકૃતિયોમાં અવિશેષપણે (સિત્તલ દર્શાવ્યા સિવાય) જે આવલિકાહીન ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ સંક્રમ વ્યાપ્ત છે તે દર્શાવવાને અર્થે સાથે સાથે સત્તરિ પદ પણ કહ્યું છે.

તથા શેષ સંક્રમોત્કૃષ્ટ પ્રકૃતિયોનો ઉં સ્થિતિસંક્રમ ૩ આવલિકાહીન છે તે આ પ્રમાણે—બંધાવલિકા વ્યતીત થયે છતે આવલિકાથી ઉપરની સર્વ પણ સ્થિતિ અન્યપ્રકૃતિમાં આવલિકા ઉપર સંક્રમે છે, ને ત્યાં સંક્રમ્યા પછી આવલિકા માત્ર કાળ સુધી સર્વકરણને અસાધ્ય હોવાથી સંક્રમાવલિકા વ્યતીત થયે છતે ઉદ્ધાવલિકાથી ઉપરની સ્થિતિ ત્યાંથી પણ અન્ય પ્રકૃતિમાં (બીજાવાર) સંક્રમે છે. તેથી સંક્રમોત્કૃષ્ટ પ્રકૃતિયોનો ઉં સ્થિતિસંક્રમ ત્રણ આવલિકાહીનજ હોય છે. તેનું ઉદાહરણ આ પ્રમાણે—

નરકદ્વિકની ૨૦ કોડાકોડિસાગર પ્રમાણ ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ 'બાંધીને બંધાવલિકા વ્યતીત થયે છતે આવલિકાથી ઉપરની સર્વ

સ્થિતિને મનુષ્યદ્વિક ગાંધતો જીવ તે મનુષ્યદ્વિકમાં સંક્રમાવે, અને ત્યાં પણ (મનુષ્યદ્વિકમાં પણ) સંક્રમ્યા પછી આવલિકા માત્ર કાળ સુધી સર્વકરણને અસાધ્ય હોવાથી સંક્રમાવલિકા વ્યતીત થયે છતે ઉદયાલિકાથી ઉપરની સર્વ પણ સ્થિતિને પુનઃ દેવદ્વિક ગાંધતો જીવ દેવદ્વિકમાં સંક્રમાવે છે. એ પ્રમાણે શેષ સંક્રમોત્કૃષ્ટ પ્રકૃતિયોનો પણ ઉં સ્થિતિસંક્રમ ૧૩ આવલિકાહીન જાણવો.

એ પ્રમાણે જે પ્રકૃતિયોનો બન્ધ હોતે છતેજ તેની સંક્રમથી ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ થાય છે, તેજ પ્રકૃતિયોનું ઉં સ્થિતિસંક્રમપ્રમાણ કહ્યું. અને હવે પુનઃ બંધવિનાજ કેવલ સંક્રમથીજ જે પ્રકૃતિયોની સ્થિતિ ઉત્કૃષ્ટ થાય છે. તે પ્રકૃતિયોનું ઉં સ્થિતિસંક્રમપ્રમાણ દર્શાવે છે.

મૂળગાથા ૩૦ મી

મિચ્છત્તસ્સુકોસો, મિન્નમુહુત્તૂળગો ૩ સમ્મત્તે
મિસ્સે વંતોકોડા-કોડી આહાર તિથ્યયરે ॥૩૦॥

ગાંધાર્થ:—મિથ્યાત્વનો ઉં સ્થિતિસંક્રમ અન્તર્મુહૂર્ત્તહીન

૧. ૨૦ કોડકોડિ સાગરને ૨૦૦૦ સમયાત્મક કલ્પતાં નરકદ્વિકની ૨૦૦૦ સમયપ્રમાણ સ્થિતિ બાંધ્યા બાદ ૧૦ સમયાત્મક બંધાવલિકા વ્યતીત થતાં ૧૦ સમયાત્મક ઉદયાવલિકા સિવાયના શેષ ૧૯૯૦ સમયોની સ્થિતિવાળા ૧૯૯૦ સમયો મનુષ્યદ્વિકના ૧૫૦૦ માંથી (બંધાવં ના) ૧૦ બાદ કરતાં ૧૪૯૦ સમયોમાં સંક્રમાવીને મનુષ્યદ્વિકની સ્થિતિ ૧૯૯૦ સમયોની કરે છે. તદનંતર સંક્રમાવલિકાના ૧૦ સમય બાદ કરતાં ૧૯૮૦ સમયોની સ્થિતિમાંથી ઉદયાવલિકાના ૧૦ સમય સિવાયની ૧૯૭૦ સમયોની સ્થિતિ દેવદ્વિકના ૧૫૦૦ સમયોમાં સંક્રમાવીને દેવદ્વિકની સ્થિતિને ૧૯૭૦ સમયપ્રમાણ કરે છે. અહિ હીન સમયસંખ્યામાં વધુ સમયસંખ્યાનો સર્વાળો થાય નહિ તેથી બે લતા મલીને પણ વધુ સમય-સંખ્યાવાળીજ એક લતા કાયમ રહે એજ કાળસંક્રમની સ્થિતિ છે. (ધર્મિ ઉદાહરણ)

છે: તથા સમ્યક્ત્વ અને મિશ્રનો ઉં સ્થિતિસંક્રમ એ આવલિકા-
ધિક અન્તર્મુદ્ધૂર્તહીન છે. તથા આહારક અને જીનનામનો ઉં સ્થિ-
સંક્રમ અન્તઃ કૌણકૌડિ સાગરપ્રમાણ છે.

ટીકાર્થ:—મિથ્યાત્વનો ઉં સ્થિતિસંક્રમ લિન્નમુદ્ધૂર્તઉણ
એટલે અન્તર્મુદ્ધૂર્તહીન છે. તથા સમ્યક્ત્વ અને મિશ્રનો ઉંસ્થિતિ
સંક્રમ (ગાથામાં હ=તુ શબ્દ અધિકવાચક હોવાથી) અન્તર્મુદ્ધૂર્ત
અને એઆવલિકા હીન બાણુવો. એમાં તાત્પર્ય આ પ્રમાણે છે કે—

ત્રણ દર્શનમોહનીયની સત્તાવાળો મિથ્યાદૃષ્ટિજીવ ઉત્કૃષ્ટ
સંકલેશમાં વર્તતો છતો મિથ્યાત્વની ઉં સ્થિતિ બાંધીને તદનંતર-
એટલે માત્ર અન્તર્મુદ્ધૂર્ત બાહ મિથ્યાત્વથી ચઢીને વિશુદ્ધિમાં વર્તતો
સમ્યક્ત્વને પ્રાપ્ત કરે છે. માટે મિથ્યાત્વની અન્તર્મુદ્ધૂર્તહીન ઉં
કૌણકૌડીપ્રમાણ ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિને મિશ્રમાં અથવા સમ્યક્ત્વમાં
સંક્રમાવે છે. અને સંક્રમાવલિકા વ્યતીત થયે છતે ઉદયાવલિકાથી
ઉપરની સમ્યક્ત્વસ્થિતિને અપવર્તના કરણથી સ્વસ્થાને સંક્રમાવે
છે. તથા મિશ્રમોહનીય રૂપે સંક્રાન્તસ્થિતિની સંક્રમાવલિકા વ્ય-
તીત થતાં ઉદયાવલિકાથી ઉપરની મિશ્રમોહનીયની સ્થિતિને પણ
સમ્યક્ત્વમાં સંક્રમાવે છે અને (સ્વસ્થાનમાં) અપવર્તના કરે છે.
એ પ્રમાણે મિથ્યાત્વનો ઉં સ્થિતિસંક્રમ અન્તર્મુદ્ધૂર્તહીન અને
મિશ્ર, તથા સમ્યક્ત્વનો ઉં સ્થિતિસંક્રમ અન્તર્મુદ્ધૂર્તસહિત એ
આવલિકા હીન થાય છે.

શંકા—અહિં જીનનામ અને આહારક સપક્કનો ઉં સ્થિતિ-
બન્ધ અન્તઃ કૌણકૌડિ સાગર છે અને એ આઠની સત્તા પણ અન્તઃ
કૌણકૌડિ સાગરપ્રમાણ છે તો એ ૮ પ્રકૃતિયો સંક્રમોત્કૃષ્ટ કહે-
વાય કે અધોત્કૃષ્ટ કહેવાય ?

૧ જે પ્રકૃતિ પોતાના પરમાણુઓને અન્ય પ્રકૃતિરૂપે પરિણામે
નહિં પરંતુ હીન વા અધિક સ્થિતિવાળા પોતાનાજ પરમાણુઓમાં સંક્ર-
માવે તે સ્વસ્થાન સંક્રમ કહેવાય છે.

ઉત્તર:—આહારક સપ્તકે અને જીનનામની ઉત્કૃષ્ટ અન્તઃ કોડાકોડિ સાગરની સ્થિતિસત્તા સંક્રમથી છે માટે એ ૮ પ્રકૃતિયો સંક્રમોત્કૃષ્ટજ કહેવાય. જો કે બંધને આશ્રયિ પણ અન્તઃ કોડાકોડિ સાગર સ્થિતિસત્તા કહેલી છે તો પણ બન્ધ આશ્રયિ ઉં સ્થિતિ સત્તાથી સંક્રમ આશ્રયિ ઉં સ્થિતિસત્તા સંખ્યાતગુણ જાણવી. કર્મપ્રકૃતિ ચૂલ્લિમાં બંધદ્વિજ્ઞો સંતકમ્મદ્વિજ સંચિજ્ઞગુણા અર્થાત્ બંધસ્થિતિથી સત્તાસ્થિતિ સંખ્યાતગુણ છે એમ કહ્યું છે.

પ્રશ્ન:—નામકર્મની ઉં સ્થિતિ ૨૦ કોડાકોડિ સાગરપ્રમાણ છે તો આહારક અને જીનનામની પણ સંક્રમથી ઉં સ્થિતિ બન્ધા-વલિકા ને ઉદ્યાવલિકા રહિત ૨૦ કોડાકોડી સાગરપ્રમાણ થવી જોઈએ. તો આહારક અને જીનનામની સંક્રમથી ઉં સ્થિતિ માત્ર અન્તઃ કોડાકોડિ સાગરપ્રમાણજ કેમ કહો છો ?

ઉત્તર:—અભિપ્રાયને નહિ જાણવાથી આ પ્રશ્ન કરવો અનુ-ચિત છે, કારણ કે જીનનામ અને આહારકમાં અન્ય પ્રકૃતિયોનો સંક્રમ જીનનામ ને આહારકના બન્ધકાળેજ હોય છે. પરંતુ બીજે વખતે હોતો નથી. પુનઃ એ જીનનામનો ને આહારકનો બન્ધ તે અનુક્રમે વિશુદ્ધ સમ્યગ્દષ્ટિ અને અપ્રમત્ત યતિનેજ હોય છે, અને વિશુદ્ધ સમ્યગ્દષ્ટિને તથા અપ્રમત્ત યતિને આયુ વિના સર્વ કર્મની પણ સર્વોત્કૃષ્ટ સ્થિતિસત્તા અન્તઃ કોડાકોડીસાગર પ્રમાણજ હોય છે પરંતુ ‘અધિક નહિ’, તેથી સંક્રમ પણ અન્તઃ કોડાકોડિ સાગર પ્રમાણજ હોય છે પરંતુ અધિક નહિ. એ પ્રમાણે જીનનામ ને આહારકની સંક્રમથી ઉં સ્થિતિ અન્તઃ કોડાકોડિ સાગર કહી તે દોષ રહિતજ છે.

હવે સર્વ પ્રકૃતિયોની સંક્રમકાળે જેટલી સ્થિતિ હોય છે તેટલી દર્શાવે છે.

મૂળ ગાથા ૩૧ મી.

સઘ્વાસિં જઠ્ઠિઙ્ગો, સાવલિંગો સો અહાઉગાણં તુ
બંધુકોસુકોસાં, સાબાહઠિઙ્ગે જઠ્ઠિઙ્ગો ॥ ૩૧ ॥

ગાથાર્થ:—સર્વ પ્રકૃતિયોનો યત્સ્થિતિસંક્રમ એક આવલિકા સહિત જાણવો. અને આયુષ્ય બંધોત્કૃષ્ટ છે તેની યત્સ્થિતિ અબાધા સહિત છે.

ટીકાર્થ:—સર્વ પ્રકૃતિયોનો યત્સ્થિતિસંક્રમ એક આવલિકા સહિત જાણવો. પ્રકૃતિના સંક્રમણકાળે જે સ્થિતિ વિદ્યમાન હોય તે યત્સ્થિતિ કહેવાય. તે યત્સ્થિતિ જે સંક્રમને છે તે સંક્રમનું નામ યત્સ્થિતિસંક્રમ કહેવાય. અથવા જેને યત્સ્થિતિ વિદ્યમાન છે તેવો આ સંક્રમ તે યત્સ્થિતિસંક્રમ કહેવાય. (એ બહુનીહિ સમાસથી વ્યુત્પત્તિ દર્શાવી છે) તાત્પર્ય એ છે કે—

પૂર્વે કહેલો જે સંક્રમ તેને આવલિકા સહિત કરતાં જેટલા પ્રમાણનો થાય તેટલી સ્થિતિ તે પ્રકૃતિની સંક્રમણકાળે વિદ્યમાન છે એ ભાવાર્થ છે. તેથી બંધોત્કૃષ્ટ પ્રકૃતિયોની જે આવલિકાહીન સંક્રમણકાળે સર્વ સ્થિતિ વિદ્યમાન જાણવી. તે આ પ્રમાણે—

૧ સંકલેશાદિ કારણના વશથી ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ બાંધીને બંધાવલિકા વ્યતીત થયે છતે આવલિકાથી ઉપરની^૨ સ્થિતિને અન્ય પ્રકૃ-

૧ સર્વ પ્રકૃતિયોની ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ સઘ્વાણવિ જિઠ્ઠિઙ્ગ અસુહા જં સા ઇ સંકિલેસેણં એ સૂત્રાનુસારે સંકલેશથીજ બંધાય છે. છતાં આદિ બંધોત્કૃષ્ટપ્રકૃતિ પ્રસ્તાવે સંકલેશાદિ માં આદિ શબ્દ કહેવાનું પ્રયોજન બંધોત્કૃષ્ટ જે ૩ શુભ આયુષ્ય તેની ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ વિશુદ્ધિ વડે બંધાય છે, તેથી ૩ શુભાયુની વિશુદ્ધિ ગ્રહણ કરવાને અર્થે આદિ શબ્દનું ગ્રહણ સમજાય છે. મુત્તું નરઅમરતિરિવાલં ધતિ વચનાત.

૨ “ ઉપરની ” એ શબ્દથી બંધાવલિકા સિવાયની આગળ પ્રદેશ

તિમાં સંક્રમાવા માંડે છે. તેથી સંક્રમકાળે બધોત્કૃષ્ટ પ્રકૃતિયોની એક આવલિકાહીન સર્વ સ્થિતિ હોય છે. પુનઃ સંક્રમોત્કૃષ્ટ પ્રકૃતિયોની સંક્રમકાળે બધાવલિકા ને સંક્રમાવલિકા વ્યતીત થયે છતે ઉદ્યાવલિકાથી ઉપર વર્તતી સ્થિતિને અન્યત્ર સંક્રમાવે છે તે કારણથી સંક્રમોત્કૃષ્ટ પ્રકૃતિયોની સંક્રમકાળે બધાવલિકા હીન સર્વ સ્થિતિ વિદ્યમાન હોય છે.

હવે આયુષ્યની સ્થિતિ શું બધોત્કૃષ્ટ છે કે સંક્રમોત્કૃષ્ટ ? તે દર્શાવે છે જે આયુષ્ય બધોત્કૃષ્ટજ છે પરંતુ સંક્રમોત્કૃષ્ટ નથી. કારણ કે મોહદુગાડગમૂલભગડોળ ન પરોપ્વરંમિ સંક્રમણ (અર્થાત્ બે મોહનીય આયુષ્ય અને મૂળ પ્રકૃતિયોનું પરસ્પર સંક્રમણ હોતું નથી.) એ સૂત્રથી આયુષ્યોનો પરસ્પર સંક્રમ હોતો નથી. તથા આયુષ્યની અબાધા સહિત જે સર્વસ્થિતિ તે આયુષ્યની યત્સ્થિતિ બાણવી. પરંતુ ધંધુકોસાળં આવાલિગુણા ઠિદ્ઝ જઠ્ઠિદ્ઝ એ વર્તમાન ગાથાના સૂત્રથી આયુષ્યની યત્સ્થિતિ પણ બધાવલિકાહીન સાબાધાસ્થિતિ પ્રમાણ બાણવી. કારણ કે આયુના બન્ધમાં પ્રવર્તતા જીવે પ્રથમ સમયે જે દલિક બાંધ્યું છે તે દલિકને બધાવલિકા વ્યતીત થયે છતે ઉદ્ધર્તવા માંડે છે. તેથી તેથી ઉદ્ધર્તનારૂપ સંક્રમમાં બધાવલિકાહીન અબાધાસહિત યત્સ્થિતિ પ્રાપ્ત થાય છે. અથવા આયુષ્યની બધાવલિકા વ્યતીત થયે છતે આયુષ્યની નિર્બ્યાધાત અપવર્તના પણ સદાકાળ પ્રવર્તે છે, તેથી તે અપવર્તનાને આશ્રયિ પણ પૂર્વોક્ત યત્સ્થિતિ પ્રાપ્તયાય છે. (ઇતિ ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ સંક્રમ-પ્રમાણાનુયોગ)

સંબંધી એક આવલિકા વર્ણને ઉપરની ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ સુધીની સર્વસ્થિતિ લતા એમ બાણવું.

૧ સ્થિતિધાત વિનાની અપવર્તના તે નિર્બ્યાધાતભાવી અપવર્તના.

૨ બંધકાળે અને અબંધકાળે પણ નિર્બ્યાધાત અપવર્તના પ્રવર્તે છે માટે સદાકાળ પ્રવર્તે એમ કહ્યું છે, પરંતુ સ્થિતિધાત પ્રસંગે તો વ્યાધાતભાવી

એ પ્રમાણે ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિસંક્રમણું પ્રમાણ કહીને હવે જઘન્ય સ્થિતિસંક્રમણ પ્રમાણ કહેવાનો અવસર છે. ત્યાં ૧ સ્વપ્રકૃતિમાં અને ૨ પરપ્રકૃતિમાં એ પ્રમાણે જઘન્યસ્થિતિસંક્રમણે પ્રકારે છે તેમાં પ્રથમ સ્વપ્રકૃતિમાં જઘન્યસ્થિતિસંક્રમણું પ્રમાણ કહે છે.

મૂળ ગાથા ૩૨ મી.

આવરણવિગ્ધદંસણ—ચતુક્કલોભંતવેયગાઝળં

ણગાં ઠિઙ્ જહન્નો, જઙ્ઙિઙ્ સમયાહિગાવલિયા ॥૩૨॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થવત્

ટીકાર્થ:—૫ જ્ઞાનાવરણ, ૫ અન્તરાય, ૪ દર્શનાવરણ, સંસ્કૃત્વ લોભ, વેદક સમ્યક્ત્વ, ૪ આયુ, એ ૨૦ પ્રકૃતિયોના આપ આપણા સત્તાવિગ્ધ સમયે સમયાધિક એક આવલિકા સ્થિતિ શેષ રહેતે છતે ઉદ્યાવલિકા સર્વકરણાસાધ્ય હોવાથી ઉદ્યાવલિકાથી ઉચરની સમયમાત્ર સ્થિતિને અપવર્તના સંક્રમણે ઉદ્યાવલિકાના નીચેના સમયાધિક ત્રીજા ભાગમાં સંક્રમાવે છે તે અવસરે સર્વ સ્થિતિપ્રમાણ સમયાધિક એક આવલિકા હોય છે.

મૂળગાથા ૩૩ મી.

નિદાદુગંસસ ણકા, આવલિગદુગં અસંસ્વભાગો ય
જઙ્ઙિઙ્ હાસચ્છકે, સંસ્વિજ્ઞાઓ સમાઓ ય ॥ ૩૩ ॥

ગાથાર્થ:—નિદ્રાદ્વિકનો જઘન્યસ્થિતિસંક્રમણ ૧ સમયને

અપવર્તનાજ હોય છે. આયુષ્યપ્રતિધાતક મુખ્ય ૭ કારણોથી આયુષ્યને વ્યાધાત થતા આયુષ્યની વ્યાધાતાપવર્તના હોય તે શેષ કર્મોને અપૂર્વ કરણાદિગુણ પ્રાપ્તિથી વ્યાધાતાપવર્તના હોય એમ મને સમજાય છે પછી તત્ત્વ શ્રી બહુશ્રુતગમ્ય.

યત્સ્થિતિ આવલિકાના અસંખ્યાતમાભાગ અધિક એ આવલિકા, તથા હાસ્યછકકનો પરપ્રકૃતિમાં જઘન્યસ્થિતિસંક્રમ સંખ્યાતવર્ષ-પ્રમાણ છે.

ટીકાર્થ:—નિદ્રાદિકનો એટલે નિદ્રા અને પ્રયલાનો જઘન્ય-સ્થિતિસંક્રમ સ્વસંક્રમને અન્તે સ્વસ્થિતિથી ઉપરની એક સમય માત્ર સ્થિતિ છે. ને તે આવલિકાના પહેલા ૧ (એક તૃતિયાંશ) ભાગમાં પ્રક્ષેપાય છે. તે અવસરે યત્સ્થિતિ એટલે સર્વ સ્થિતિ એ આવલિકા અને એક આવલિકાનો અસંખ્યાતમો ભાગ અધિક એટલી હોય છે.

અહિં વસ્તુ સ્થિતિજ એ પ્રકારની છે કે આવલિકાના અસંખ્યાતમાભાગ અધિક એ આવલિકા પ્રમાણ જ્યારે નિદ્રાદિકની સ્થિતિ શેષ રહે ત્યારે ઉપરની એક સમય માત્ર સ્થિતિ સંક્રમે છે પરન્તુ મતિજ્ઞાનાવરણાદિવત્ સમયાધિકાવલિકા શેષ સ્થિતિ રહ્યો (ઉપરની સમય માત્ર સ્થિતિ) સંક્રમે તેમ બનતું નથી.

હવે જે પ્રકૃતિયોનો જ૦ સ્થિ૦ સંક્રમ પરપ્રકૃતિમાં (સંક્રમ વાથી) સંભવે છે તે પ્રકૃતિયો અને તેનો જઘન્ય સ્થિતિસંક્રમ એ બંને દર્શાવે છે.

જે ૬ પ્રકૃતિયો હાસ્યના મુખ્ય નામથી યોગખ્યાય છે તે હાસ્ય-છક્ક હાસ્ય, રતિ, અરતિ, શોક, ભય, કુચ્છા એ ૬ પ્રકૃત્યાત્મક છે. તે હાસ્યછક્કની ક્ષયક શ્રેણિમાં અપવર્તનાકરણ વડે જે સંખ્યાત વર્ષ પ્રમાણ સ્થિતિ કરાયલી છે, તે સ્થિતિને હાસ્યછક્કના સર્વથા ક્ષય પ્રસંગે ત્યાંથી ઉપાડીને સંજવલન કાઢમાં પ્રક્ષેપે છે. (તે અવસરે હાસ્યછકકનો પર પ્રકૃતિ ભાવી) જ૦ સ્થિ૦ સંક્રમ પ્રાપ્ત થાય છે.

મૂળ ગાથા ૩૪ મી.

સોળમુહુત્તા જઢિઙ્ઘ, જહનનબંધો ડ પુરિસસંજલને
જઢિઙ્ઘ સગડણજુત્તો, આવલિગદુમૂળઓ તત્તો ॥૩૪॥

ગાથાર્થ:—તે અવસરે હાસ્યછકકની અન્તર્મુદ્ધર્તાધિક (સં-
ખ્યાત વર્ષ પ્રમાણ) યત્ સ્થિતિ છે. પુનઃ પુરૂષવેદ અને સંં ત્રિ-
કનો જઘન સ્થિત સંક્રમ તે અભાધારહિત જન સ્થિતિબન્ધ પ્રમાણ
છે. અને સ્વઉણ્ણુકત એટલે અન્તર્મુદ્ધર્તરૂપ અભાધા સહિત ને જે
આવલિકા રહીત જન સ્થિત બન્ધપ્રમાણ યત્ સ્થિતિ છે.

ટીકાર્થ:—સંક્રમણકાળે હાસ્યછકકની તે સંખ્યાતવર્ષ
પ્રમાણ સંક્રમસ્થિતિને સોનમુદ્ધર્ત=અન્તર્મુદ્ધર્ત સહિત કરીયે ત્યારે
હાસ્યછકકની યત્ સ્થિતિ સર્વસ્થિતિ થાય છે. તે આ પ્રમાણે—

અન્તરકરણમાં વર્તે તો જીવ તે સંખ્યાત વર્ષપ્રમાણની સ્થિ-
તિને સંજવલન કોષમાં સંક્રમાવે છે, અને અન્તરકરણમાં કર્મદલિ-
કનો અભાવ છે, અથવા અન્તરકરણમાં કર્મદલિક વેદાતું નથી.
પરંતુ અન્તરકરણથી ઉપરની સ્થિતિમાં દલિક વિદ્યમાન છે અથવા
વેદ્યમાન છે. માટે અન્તરકરણ કાલ અધિક સંખ્યાતવર્ષ પ્રમાણની
હાસ્યછકકની જે સ્થિતિ તે જઘન્યસ્થિતિસંક્રમકાળે (હાસ્યછકકની)
યત્ સ્થિતિ છે.

તથા પુરૂષવેદનો ૮ વર્ષ, સંં ક્રોધનો ૨ માસ, સંં માનનો
૧ માસ, સંં માયાનો ૦૧ માસ એ પ્રમાણે જે પુરૂષવેદ અને સંં
કષાયોનો જન સ્થિતિબન્ધ પૂર્વે કહ્યો છે, તેજ જન સ્થિતિબન્ધ
અભાધા કાળરહિત પ્રમાણ તેઓનો (એ ૪ પ્રકૃતિઓનો) જન સ્થિત
સંક્રમ જાણવો. કારણ કે અભાધારહિત સ્થિતિ અન્યત્ર (પરપ્રકૃતિમાં)
સંક્રમે છે. અભાધારહિત સ્થિતિમાંજ કર્મદલિકનો સહભાવ છે. કારણ
કે અભાધાકાળરહિત જે કર્મસ્થિતિ તે કર્મનિષેક કહેવાય એ વચ-
નાત્, અને જઘન્યસ્થિતિની અભાધા અન્તર્મુદ્ધર્ત પ્રમાણ હોય છે. પુનઃ
જઘન્યસ્થિતિસંક્રમકાળે અભાધાકાળ મધ્યે પ્રથમ બાંધેલું કર્મદ-
લિક સર્વ ક્ષીણ થવાથી તે અભાધાકાળ મધ્યે પૂર્વબદ્ધ દલિકની સત્તા
હોતી નથી, તેથી એ ૪ પ્રકૃતિઓનો જન સ્થિતિ સંક્રમ તે અન્ત-
ર્મુદ્ધર્તહીન સ્વસ્વજઘન્યસ્થિતિબન્ધ પ્રમાણ છે, અને તે વખતે

તેઓની યત્સ્થિતિ=સર્વસ્થિતિ તે હીન કરેલા અન્તર્મુહૂર્તરૂપ અબાધાકાળ સહિત જૉસ્થિતિસંક્રમમાંથી અથવા જઘન્યસ્થિતિ બંધમાંથી પણ જે આવલિકાહીન જેટલી જાણવી. તાત્પર્ય એ છે કે—જઘન્યસ્થિતિસંક્રમમાં અબાધાકાળ ઉમેરીને તદ્દનંતર તેમાંથી જે આવલિકા બાહ કરતાં જેટલી સ્થિતિ થાય તેટલી સ્થિતિ એ ૪ પ્રકૃતિયોની સંક્રમણકાળે યત્સ્થિતિ વા સર્વસ્થિતિ જાણવી. જે આવલિકાને શા માટે બાહ કરવી જોઈએ ? એમ જો પૂછતા હો તો કહીએ છીએ કે—બંધવિચ્છેદ થયા બાદ બંધાવલિકા વ્યતીત થયે છતે અન્ય સમયમાં બાંધેલી પુરૂષ વેદાદિ ૪ પ્રકૃતિની લતા સંક્રમાવા માંડી, ને તે આવલિકા માત્ર કાળમાં સંક્રમી રહી, અને એજ સંક્રમાવલિકાના અન્ય સમયે જૉસ્થિતિસંક્રમ હોય છે, તેથી બંધાવલિકા ને સંક્રમાવલિકા રહિત અને અબાધાકાળ સહિત જેટલી જઘન્યસ્થિતિબંધ તેટલીજ જઘન્યસ્થિતિસંક્રમકાળે એ ૪ પ્રકૃતિયોની યત્સ્થિતિ પણ જાણવી.

હવે કેવલજ્ઞાનીને જે પ્રકૃતિયોની સત્તા હોય છે તે પ્રકૃતિયોનો જૉસ્થિતિસંક્રમ કહે છે.

મૂળ ગાથા ૩૫ મી.

જોગંતિયાણઅંતો—મુહુત્તિઓ સેસિયાણ પલ્લસસ
ભાગો અસંખિયતમો, જટ્ટિઙ્ગો આલિગાઈ સહ ॥૩૫॥

ગાથાર્થ:—સયોગ્યન્તિક પ્રકૃતિયોનો જૉસ્થિતિસંક્રમ એક આવલિકા રહિત અન્તર્મુહૂર્ત પ્રમાણ છે. ને શેષ પ્રકૃતિયોનો જૉસ્થિતિ સંક્રમ પલ્લયોપમનો અસંખ્યાતમો ભાગ છે. અને આ બંને પ્રકારની પ્રકૃતિયોની સંક્રમકાળે સર્વ સ્થિતિ એક આવલિકા સહિત જૉસ્થિતિસંક્રમ પ્રમાણ છે.

ટીકાર્થ:—જે પ્રકૃતિયોનો સંક્રમવિચ્છેદ સયોગી કેવલિને

હોય છે તે નરકદ્વિક-તિર્યગ્દ્વિક-કુળાતિ ૪-સ્થા-૦-સૂક્ષ્મ-સાધા-૦-આતપ-ઉદ્યોત-એ ૧૩ પ્રકૃતિ સિવાયની ૯૦ નામ પ્રકૃતિયો તથા વેદનીય ૨-ગોત્ર ૨ એ ૯૪ પ્રકૃતિયો યોગ્યન્તિક કહેવાય છે. એ ૯૪ સયોગ્યન્તિક પ્રકૃતિયોની ૧૩ મા ગુણુસ્થાનના અન્ય સમયે 'સર્વાપવર્તના સંક્રમથી અન્તર્મુદ્ધર્તપ્રમાણુ સ્થિતિ થાય છે. તેથી એ ૯૪ નો જન્મસ્થિતિસંક્રમ ઉદ્યાવલિકારહિત અન્તર્મુદ્ધર્ત પ્રમાણુ છે. કારણ કે ઉદ્યાવલિકા સર્વકરણને અસાધ્ય હોવાથી અપવર્તના ઉદ્યાવલિકાની થતી નથી.

તથા એ ૯૪ પ્રકૃતિયોની યત્સ્થિતિ (અપવર્તનારૂપ જઘન્ય સ્થિતિસંક્રમ અવસરે) ઉદ્યાવલિકા સહિત અન્તર્મુદ્ધર્તપ્રમાણુ છે.

શંકા—ક્ષીણ કષાય ગુણુસ્થાને મતિજ્ઞાનાવરણાદિવત્ અયોગિ કેવલી ગુણુસ્થાને સમયાધિકાવલિકા શેષ રહે તે સમયે એ ૯૪ પ્રકૃતિયોનો જન્મસ્થિતિસંક્રમ કેમ ન કહેવાય ?

ઉત્તર:—સર્વ સૂક્ષ્મ વા બાહર યોગ રહિત ને મેરૂવત્ નિઃપ્રકંપ એવા અયોગિકેવલી ભગવાન્ નિષ્ક્રિય હોવાથી આંક કરણુ-માંત્રુ એકે પશુ કરણુ પ્રવર્તાવતા નથી, પરન્તુ માત્ર ઉદય પ્રાપ્ત કર્મને વેદે છે, તેથી સયોગિકેવલીનેજ એ ૯૪ પ્રકૃતિયોનો જન્મસ્થિતિસંક્રમ પ્રાપ્ત થાય છે.^૨

તથા શેષ થિણુદ્ધિ ૩-મિથ્યા-૦-મિશ્ર-આદિ ૧૨ કષાય, નપું-૦-સ્ત્રી-૦-નરકદ્વિક-તિર્યગ્દ્વિક-કુળાતિ ૪-સ્થા-૦-સૂ-૦-સાધા-૦-આતપ-ઉદ્યોત-એ ૩૨ પ્રકૃતિયોનો આપ આપણા ક્ષયકાળે જે

૧ સંક્રમ ચાલતાં ચાલતાં અન્ય સમયે શેષ રહેલા સર્વ પરમાણુ-ઓનો સમુદાય એકદમ સંક્રમાવી દેવો તે સર્વાપવર્તના વા સર્વસંક્રમ ઉદ્ગલનાને અન્તે હોય છે.

૨ અયોગી ગુણુસ્થાને માત્ર સ્તિશુક સંક્રમ થાય છે કે જે સંક્રમ કરણરૂપ નથી. અને સયોગી ગુણુસ્થાને તો વીર્ષપ્રવૃત્તિરૂપ કરણ ચાલુ હોવાથી ત્યાં સ્થિતિસંક્રમ થાય છે કે જે કરણુ વિશેષ છે.

પદ્ધત્યોપમના અસંખ્યાતમાભાગ પ્રમાણુ અન્યનિરૂપ છે તેટલો જૉસ્થિૉસંક્રમ છે. અને યત્સ્થિતિ તો, સર્વસ્થિતિયુક્ત એટલે તેજ જૉસ્થિતિસંક્રમમાં (=જૉસ્થિૉસંક્રમથી) આવલિકા અધિક જાણવી.

અહિં સંપ્રદાય આ પ્રમાણુ છે—સ્ત્રી અને નપુંસક વેદ સિવાયની ૩૦ પ્રકૃતિયોની એક નીચેની આવલિકા મૂકીને શેષ ઉપર પદ્ધત્યોપમનાં અસંખ્યાતમાભાગ પ્રમાણુ અન્યખંડરૂપ સ્થિતિને અન્યત્ર સંક્રમાવે છે, તેથી તે ૩૦ પ્રકૃતિયોની જઘન્યસંક્રમકાળે યત્સ્થિતિ= સર્વસ્થિતિ એક આવલિકા અધિક તેજ જઘન્યસ્થિતિસંક્રમપ્રમાણુ જાણવી. અને સ્ત્રીનપુંસકવેદની યત્સ્થિતિ તો અન્તર્મુદૂર્તાધિક જૉસ્થિૉસંક્રમપ્રમાણુ જાણવી. કારણ કે એ જે પ્રકૃતિનો અન્ય સ્થિતિખંડ અન્તરકરણમાં રહેલો જીવ સંક્રમાવે છે, ને અન્તરકરણમાં કર્મદલિકે વિઘમાન વા વેઘમાન નથી, કિંતુ તેથી ઉપરનું દલિકે વિઘમાન વા વેઘમાન છે, ને અન્તરકરણ અન્તર્મુદૂર્તા પ્રમાણુનું છે તેથી એ જે પ્રકૃતિયોની યત્સ્થિતિ તે અન્તર્મુદૂર્તાધિક જૉસ્થિૉસંક્રમપ્રમાણુ જાણવી. શેષ પ્રકૃતિયોનું અન્તરકરણ થતું નથી-માટે તેઓની યત્સ્થિતિ આવલિકાધિક જૉસ્થિૉસંક્રમપ્રમાણુ જાણવી.

એ પ્રમાણુ જૉસ્થિૉસંક્રમપ્રમાણુ કહીને હવે સાદિ અનાદિ પ્રરૂપણાનો પ્રસંગ હોવાથી તે કહેવાય છે. ત્યાં સાદિઅનાદિ પ્રરૂપણા જે પ્રકારે છે. ૧ મૂળ પ્રકૃતિ સંખંધિ. ૨ ઉત્તર પ્રકૃતિ સંખંધિ. તેમાં પ્રથમ મૂળપ્રકૃતિ સંબંધિ સાદિઅનાદિ પ્રરૂપણા કહેવાય છે.

મૂળગાથા ૩૬ મી.

મૂલદ્વિદ્ અજહન્નો, સત્તળહ તિહા ચંડવિહો મોહે
સેસવિગપ્પા તેસિં, દુવિગપ્પા સંકમે હોંતિ ॥૩૬॥

૩ સંક્રમતા અન્ય સમયે જે પરમાણુનો. સમૂહ સ્વપરપ્રકૃતિમાં પ્રરૂપવો તે અન્ય સંજોલ ત્રા ધન્ય પ્રરૂપ કહેવાય છે.

ગાથાર્થ:—સાત મૂળકર્મનો અજઘન્ય સ્થિતિસંક્રમ ત્રણ પ્રકારે છે. અને મોહનીય કર્મનો અજઘન્ય સ્થિતિસંક્રમ ચાર પ્રકારે છે. અને તે આઠે કર્મના ઉક્તશેષ (૩) જઘન્ય સ્થિતિસંક્રમ બે પ્રકારે છે.

ટીકાર્થ:—અહિં જઘન્ય સ્થિતિસંક્રમથી ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિસંક્રમ સુધીના (૭૦ સહિત) સર્વે સ્થિતિસંક્રમ (=જઘન્ય સ્થિતિસંક્રમ) કહેવાય છે. અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિસંક્રમથી (અનંતરના=હેઠેના) જઘન્ય સ્થિતિસંક્રમ સુધીના (જઘન્ય સ્થિતિસંક્રમ) સર્વ અનુત્કૃષ્ટસ્થિતિસંક્રમ કહેવાય છે. (તથા જઘન્ય સ્થિતિસંક્રમ ૭૦ અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિસંક્રમ ૩૦ સુવિદિત છે). ત્યાં મોહનીય સિવાય ૭ કર્મનો અજઘન્ય સ્થિતિસંક્રમ અનાદિ-ધ્રુવ-અધ્રુવ એમ ૩ પ્રકારે છે. તે આ પ્રમાણે—આવરણ અને વિઘ્નની સમયાધિક આવલિકા પ્રમાણુ શેષ સ્થિતિમાં વર્તતા ક્ષીણકાયાથી જીવને ૧૪ આવરણ ને ૫ વિઘ્નનો જઘન્ય સ્થિતિસંક્રમ થાય છે. તથા નામ, ગોત્ર, વેદનીય ને આયુષ્યનો જઘન્ય સ્થિતિસંક્રમ સયોગિકેવલીગુણસ્થાનના અન્ય સમયે અનંત સુહૃત્ પ્રમાણુ સ્થિતિ શેષ રહે ત્યારે આવલિકાહીન અનંતસુહૃત્ પ્રમાણુ જઘન્ય સ્થિતિસંક્રમ થાય છે. તે સાદિ અધ્રુવ છે. ને એથી અન્ય સર્વ સ્થિતિસંક્રમો અજઘન્ય છે. તે અજઘન્યને અનાદિ ધ્રુવ છે. અને અજઘન્યને ધ્રુવ છે. (સાદિની વિવક્ષા પ્રથમ ભાગ્યાપેક્ષાએ કહી છે).

તથા ચરવિહો મોહ=મોહનીય કર્મનો અજઘન્ય સ્થિતિસંક્રમ સાદિ, અનાદિ, ધ્રુવ, ને અધ્રુવ એમ ચાર પ્રકારે છે. તે આ પ્રમાણે—ક્ષપક જીવને સૂક્ષ્મ સંપરાય ગુણસ્થાને મોહનીય કર્મની સમયાધિક આવલિકા પ્રમાણુ સ્થિતિ શેષ રહે તે અવસરે જે મોહનીયનો જઘન્ય સ્થિતિસંક્રમ થાય છે તે સાદિ અધ્રુવ છે. ને તે જઘન્ય સ્થિતિસંક્રમથી અન્ય સર્વ અજઘન્ય સ્થિતિસંક્રમ ક્ષાયિકોપશમક જીવને મોહોપશાન્ત અવસ્થામાં હોય નહિ પરંતુ ઉપશાન્ત અવસ્થાથી પડતાં અજઘન્ય સ્થિતિસંક્રમ પ્રારંભાય તે સાદિ, તે સ્થાનને નહિ પામેલા જીવોની અપેક્ષાએ અનાદિ, અભાગ્યાપેક્ષાએ ધ્રુવ ને ભાગ્યાપેક્ષાએ અધ્રુવ છે.

તથા એ ૭ કર્મોના ઉત્કૃષ્ટ, અનુત્કૃષ્ટ, ને જઘન્ય, એ ત્રણ સ્થિતિ સંક્રમ સાદિ ને અધ્રુવ એમ બે પ્રકારે છે તે આ પ્રમાણે—એ કર્મોની જે જીવ ઉં સ્થિતિ ખાંધે છે તે જીવ ઉં સ્થિતિ સંક્રમ કરે છે, અને ઉત્કૃષ્ટ સંકલેશમાં વર્તતો જીવન ઉં સ્થિતિ ખાંધી શકે છે, પુનઃ ઉત્કૃષ્ટ સંકલેશ સર્વકાળ લક્ષ્યમાન હોતો નથી પરંતુ અન્તરે અન્તરે (કોઈ કોઈ અવસરે) ઉં સંકલેશ હોય છે ને શેષ કાળમાં તો અનુત્કૃષ્ટ સંકલેશજ હોય છે તે કારણથી ઉં સ્થિતિ સંક્રમ ને અનુત્કૃષ્ટ સ્થિતિ સંક્રમ એ બન્ને સાદિ અધ્રુવ છે. અને જો સ્થિતિ સંક્રમ તો પ્રથમજ સાદિ અધ્રુવ કહેલો છે. (એ પ્રમાણે ૮ મૂળપ્રકૃતિના ચારે પ્રકારના સ્થિતિ સંક્રમની સાદિ અનાદિ પ્રરૂપણા કરી.)

હવે ઉચ્ચ પ્રકૃતિયોમાં ચાર પ્રકારના સ્થિતિ સંક્રમ પ્રત્યે સાધાદિ પ્રરૂપણા કરાય છે.

મૂળ ગાથા ૩૭ મી.

ધ્રુવસંતકમ્મિગાણં, તિહા ચઝઘ્ઘા ચરિત્તમોહાણં
અજહન્નો સેસેસુ ય, દુહેતરાસિં ચ સવત્થ ॥ ૩૭ ॥

ગાથાર્થ:—ધ્રુવસત્તાક પ્રકૃતિયોનો અજઘન્ય સ્થિતિસંક્રમ ૩ પ્રકારે છે, ને ચારિત્રમોહનીયનો અજઘન્ય સ્થિતિસંક્રમ ચાર પ્રકારે છે. તથા એ ધ્રુવસત્તાકના ઉક્તશેષ સ્થિતિસંક્રમમાં અને અધ્રુવ સત્તાકના ચારે સ્થિતિસંક્રમમાં સાદિ અધ્રુવ એ બે પ્રકાર છે.

ટીકાર્થ:—જે પ્રકૃતિયોની સત્તા ધ્રુવ છે તે ધ્રુવસત્તાક પ્રકૃતિયો ૧૩૦ છે, તેનાં નામ-નરક ૨-દેવ ૨-નર ૨-વૈં ૭-આહો ૭-જીન ૦-સમ્ય ૦-મિશ્ર-ઉચ્ચ-આયુ ૪ એ ૨૮ પ્રકૃતિયો અધ્રુવ સત્તાક છે, તેને ૧૫૮ માંથી બાદ કરીએ તો શેષ ૧૩૦ પ્રકૃતિયો

ધ્રુવસ્પર્શાકે આય. તેમાંથી પણ પૃથક્ વિવક્ષાવાળી ચારિત્રમોહની-
યની રપ પ્રકૃતિ બાદ કરતાં શેષ ૧૦૫ પ્રકૃતિયોનો જન્મસ્થિતિસંક્રમ
આપ આપણા ક્ષયના અન્ત્યસમયે આય છે તે સાદિ અધ્રુવ છે ને
તેથી અન્ય સર્વ અજન્મ સ્થિતિસંક્રમ અનાદિ છે. તથા અભવ્યા-
પેક્ષાએ ધ્રુવ ને ભવ્યાપેક્ષાએ અધ્રુવ છે—તથા ચારિત્ર મોહનીયની રપ
પ્રકૃતિયોનો અજન્મ સ્થિતિસંક્રમ સાદિ, અનાદિ. ધ્રુવ ને અધ્રુવ એમ
ચાર પ્રકારે છે તે આ પ્રમાણે—ઉપશમ શ્રેણિમાં એ રપ પ્રકૃતિયોનો
ઉપશમ હોવાથી સંક્રમનો અભાવ છે, તે ઉપશમ શ્રેણિથી પડતાં
પુનઃ અજન્મ સ્થિતિસંક્રમ પ્રારંભાય છે માટે આ અજન્મ સ્થિતિ
સંક્રમ સાદિ, એ સ્થાનને નહિ પામેલા જીવોની અપેક્ષાએ અનાદિ,
અભવ્યાપેક્ષાએ ધ્રુવ અને ભવ્યાની અપેક્ષાએ અધ્રુવ છે.

તથા સેસેસુચ દુષ્ટા=શેષ ઉત્કૃં, અનુત્કૃં, ને જઘં, એ ત્રણ
સ્થિતિસંક્રમ સાદિ અને અધ્રુવ એમ બે પ્રકારે છે. ત્યાં ઉત્કૃં,
અને અનુત્કૃં, સ્થિતિસંક્રમની ભાવના (સમજ) મૂળપ્રકૃતિવત્
જાણવી. અને જન્મ સ્થિતિસંક્રમ આપ આપણા ક્ષયને અવસરે પ્રાપ્ત
થાય છે તેથી તે જન્મ સ્થિતિસંક્રમ સાદિ અધ્રુવ છે.

તથા જયરાસાં=છતર જે પૂર્વોક્ત ૨૮ અધ્રુવસત્તાકે પ્રકૃતિયો તે
સર્વના સર્વ (ઉન્-અનુન્-જન્-અજન્) સ્થિતિસંક્રમ સાદિ
અધ્રુવ છે તેની સમજ અધ્રુવસત્તાકે પ્રકૃતિયોવત્ જાણવી.

હવે અનક્રમથી પ્રાપ્ત થયેલ જન્મ અને ઉન્ સંક્રમના
સ્વામિ કોણ ? તે કહેવાય છે ત્યાં પ્રથમ ઉન્સ્થિતિસંક્રમના સ્વામિ
કહેવાય છે.

મૂળ ગાથા ૩૮ મી.

વન્ધાઓ ઉક્કોસો, જાસિં ગંતૂળ આલિંગં પરઓ
ઉક્કોસસામિઓ સં-કમા ઉ જાસિં દુગં તાસિં ॥૩૮॥

-ગાથાર્થ:—ટીકાર્થવત્

ટીકાર્થ:—જે પ્રકૃતિયોના બંધને આશ્રયિ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ-
બન્ધ થાય છે તે પ્રકૃતિયોના ઉં સ્થિતિબંધક તેજ દેવ, નારક,
તિર્યંચ, ને મનુષ્ય છે. ને ગંતુણ આર્હિંગ પરચો=બન્ધાવલિકા વ્યતીત
થયા બાદ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિસંકમના સ્વામિઓ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિને
સંકમાવે છે.

પુનઃ જે પ્રકૃતિયોની ઉં સ્થિતિ સંકમ વડે પ્રાપ્ત થાય છે તે
પ્રકૃતિયોની બન્ધાવલિકા ને સંકમાવલિકારૂપ બે આવલિકા વ્યતીત
થયે છતે શેષ ઉં સ્થિતિસત્તાવાળા જીવો ઉં સ્થિંસંકમના
સ્વામિ હોય છે. અર્થાત્ બન્ધાવલિકા સંકમાવલિકા વ્યતીત થતાં
ઉં સ્થિં સંકમના સ્વામિ હોય છે.

હવે સમ્યક્ત્વ અને મિશ્રના ઉં સ્થિંસંકમસ્વામિ કહે છે.

સૂળ ગાથા ૩૯ મી.

તસ્સંત કમ્મિગો વંધિજ્ઞ, ઉક્કોસગં મુહુત્તં તો
સમ્મત્તમીસગાણં, આવલિયા સુદ્ધદિટ્ઠીઓ ॥૩૯॥

ગાથાર્થ:—સમ્યં ને મિશ્રની સત્તાવાળા મિથ્યાં ની ઉં
સ્થિતિ બાંધીને અન્તર્મુંહીન સ્થિતિને સંકમાવે છે. તથા સમ્યંને
મિશ્રની આવલિકાહીન સ્થિતિને વિશુદ્ધ સમ્યક્ત્વી જીવ સંકમાવે છે.

ટીકાર્થ:—તત્ત્વસત્કર્મા=સમ્યક્ત્વ અને મિશ્રની સત્તાવાળા
મિથ્યાદષ્ટિ જીવો મિથ્યાત્વની ૭૦ કોડાકોડિ પ્રમાણે ઉં સ્થિતિ
બાંધીને અન્તર્મુંહૂર્ત વ્યતીત થયા બાદ મિથ્યાત્વથી પડીને સમ્ય-
ક્ત્વને પ્રાપ્ત કરે; તેથી આ વિશુદ્ધ સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ અન્તર્મુંહીન
મિથ્યાત્વની ઉંસ્થિતિને સમ્યક્ત્વ અને મિશ્રમાં સંકમાવે છે.
તદ્વંતર સંકમાવલિકા વ્યતીત થયા બાદ ઉદ્યાવલિકાથી ઉપરની

સમ્યક્ત્વ સ્થિતિને અપવર્તનાકરણ વડે સ્વસ્થાનમાં સંક્રમાવે છે. તથા મિશ્રમોહનીયની સ્થિતિને પણ સંક્રમાવલિકા વ્યતીત થયા બાદ ઉપરની સ્થિતિને સમ્યક્ત્વમાં સંક્રમાવે અને (સ્વસ્થાનમાં) અપવર્તના કરે છે. તે કારણથી ત્રણે દર્શનમોહનીયના ઉં સ્થિં સંક્રમસ્વામિ વિશુદ્ધ સમ્યગ્દષ્ટિ એવો હોય છે. इति उं સ્થિંસં સ્વામિ પ્રવૃણા.

॥ હવે જથન્ય સ્થિતિસંક્રમના સ્વામિ કહેવાય છે ॥

મૂળ ગાથા ૪૦ મી.

દંસણચંડકવિઘ્ના-વરણં સમયાહિગાલિગા છડમો
નિદ્વાણાવલિગદુગે, આવલિયઅસંઘતમસેસે ॥૪૦॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થવત્

ટીકાર્થ:—અક્ષુ, અચક્ષુ, અવધિ ને કેવલ દર્શનાવરણ એ ૪ દર્શનાવરણ ૫ જ્ઞાનાવરણ ૫ અન્તરાય એ ૧૪ પ્રકૃતિના જં સ્થિંસંક્રમસ્વામિ છડમો=ક્ષીણકુખાય વીતરાગછદ્ધસ્થ એવો સ્વશુભસ્થાનની સમયાધિકાવલિકાપ્રમાણુ શેષસ્થિતિમાં વર્તતા બાણુવા. નિદ્રાદિકેની યે આવલિકા ને એક આવલિકાના અસંખ્યાતમા ભાગપ્રમાણુ શેષસ્થિતિમાં વર્તતા ક્ષીણકુખાય વીતરાગછદ્ધસ્થ એવો નિદ્રા ને અચલાના જં સ્થિં સંક્રમસ્વામિ બાણુવા.

॥ હવે ૧૬ દર્શનમોહનીયના જં સ્થિંસંક્રમસ્વામી કહે છે. ॥

૧ કર્મપ્રકૃતિમાં આ સ્થાને વેદકસમ્યક્ત્વસ્ય એ પાકથી અવતરણ કરેલું છે. પરંતુ અધિકારને લધને મેં એ સ્થાને “દર્શનમોહનીય” એ અર્થથી અવતરણ કહેલું છે.

મૂળગાથા ૪૧ મી.

સમયાહિગાલિગાણ, સેસાણ વેયગસ્સ કયકરણે
સરકવગચરમચંડગ-સંહુમળા દિદ્ધિમોહાણં ॥૪૧॥

ગાથાર્થ:—સમ્યક્ત્વની સમયાધિકાવલિકા શેષસ્થિતિમાં વર્તતા કૃતકરણુ જીવો સમ્યક્ત્વમોહનીયના જાં સ્થિં સંક્રમ સ્વામિ છે, તથા મિથ્યાત્વ અને મિશ્રના જાંસ્થિંસંક્રમસ્વામિ તે તે પ્રકૃતિના અન્યથાંડને પ્રક્ષેપનારા ક્ષપકજીવો જાણવા.

ટીકાર્થ:—દર્શનમોહનીયનો ક્ષપક મનુષ્ય જઘન્યથી પશુ ૮ વર્ષની વયનો હોય છે. તે મિથ્યાત્વ અને મિશ્રનો ક્ષય કરીને અને સમ્યક્ત્વને સર્વાપવર્તનાથી અપવર્તિને સમ્યક્ત્વને વેદતો છતો સમ્યક્ત્વને ક્ષય કરવાતું શેષ રહ્યોછતે કોઈક મનુષ્ય આર ગતિમાંની એક ગતિમાં જાય છે. તેથી કરીને આર ગતિમાંની કોઈપણ ગતિને જીવ સમ્યક્ત્વની સમયાધિક આવલિકાપ્રમાણુ શેષસ્થિતિમાં વર્તતા જે કૃતકરણુ (ક્ષય કરવામાં તત્પર) તેજ સમ્યક્ત્વના જાં સ્થિં સંક્રમનો સ્વામિ જાણવો. હવે મિથ્યાત્વ અને મિશ્રના જાં સ્થિં સંક્રમનો સ્વામિ કહે છે.

મિથ્યાત્વ અને મિશ્ર એ જો દર્શનમોહનીયના ક્ષયકાળે જે ચરમથાંડનો પ્રક્ષેપનાર એટલે મિથ્યાત્વમિશ્રને સર્વાપવર્તનાએ અપવર્તિને પદ્યોપમાસંખ્યતમભાગપ્રમાણુ અન્તિમસ્થિતિથાંડને ધરપ્રકૃતિમાં જે પ્રક્ષેપનાર અવિં સમ્યગ્દૃષ્ટિ, દેશવિરત, પ્રમત્ત વા અપ્રમત્ત એ મિથ્યાં મિશ્રના જાં સ્થિં સંક્રમના સ્વામિ જાણવા.

મૂળ ગાથા ૪૨ મી.

સમઉત્તરાલિગાણ-લોમે સેસાણ સુહુમરાગસ્સ
પદમકસાયાણ વિ સં-જોયણસંહોમળાણ ય ॥૪૨॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થવત્.

ટીકાર્થ:—સૂક્ષ્મસંપરાયરૂપ સ્વશુભસ્થાનકની સમયાધિક આવલિકાપ્રમાણુ શેષસ્થિતિમાં વર્તતો જીવ જન્મ સ્થિતિ સંક્રમનો સ્વામિ છે. અહિં તાત્પર્ય એ છે કે—સૂક્ષ્મસંપરાય શુભસ્થાનકવર્તિ જીવ સ્વશુભસ્થાનની (સૂ. સંપન્ન ની) સમયાધિક આવલિકા-પ્રમાણુ શેષસ્થિતિમાં વર્તતો જીવ લોભના જન્મ સ્થિતિ સંક્રમનો સ્વામિ છે. હવે અનંતાનુબંધિના જન્મ સ્થિતિ સંક્રમના સ્વામિ કહે છે.

પ્રથમના ચાર અનંતાનુબંધિ કષાયની વિસંયોજના એટલે વિનાશ કર્યે છતે પદ્યોપમના અસંખ્યાતમાભાગપ્રમાણુ અનંત સ્થિતિબંધના પ્રક્ષેપમાં વર્તતો ચાર ગતિમાંનો કોઈ પણ સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ જન્મ સ્થિતિ સંક્રમનો સ્વામિ જાણવો.

મૂળ ગાથા ૪૩ મી.

ચરિમસજોગે જા અત્થિ, તાસિ સો ચેવ સેસગાળં તુ
સ્વવગક્ષમેણ અનિયદ્ધિ—વાયરો વેયગો વેણ ॥ ૪૩ ॥

ગાથાર્થ:—જે પ્રકૃતિયોના અનંત સયોગી કેવલિને હોય છે તે પ્રકૃતિયોની જન્મ સ્થિતિ સંક્રમનો સ્વામિ તેજ સયોગિકેવલિ હોય છે, અને શેષપ્રકૃતિયોના જન્મ સ્થિતિ સંક્રમસ્વામિ ક્ષયના અનુક્રમે ક્ષય કરનાર અનિવૃત્તિભાદર શુભસ્થાનવર્તિ જીવો છે, તથા વેદની જન્મ સ્થિતિ સંક્રમના સ્વામિ તે તે વેદના ઉદયવાળા જીવો જાણવા.

ટીકાર્થ:—પૂર્વે જે યોગ્યનિતક પ્રકૃતિઓ ૯૪ કહી છે તેઓના જન્મ સ્થિતિ સંક્રમસ્વામિ અન્યાપવર્તનાએ વર્તતાં તેજ સયોગી-કેવલિ જાણવા. હવે શેષપ્રકૃતિયોના જન્મસ્થિતિસંક્રમ સ્વામિ કહે છે.

સેસગાળં=શેષ થીજુદ્ધિ ૩-નામની ૧૩-૮ કપાળ-૯ નોકા-

સં ૦ ૩. એ ૩૬ પ્રકૃતિયોનો જ ૦ સ્થિ ૦ સંક્રમ સ્વામિ એ ૩૬ ના ક્ષયની પરિપાટિએ પદ્યોપમના અસંખ્યાતમાભાગપ્રમાણ અન્ય-સ્થિતિખંડના પ્રક્ષેપમાં વર્તેતો અનિવૃત્તિબાહરશુભ્રુસ્થાનવર્તિ જીવ જાણવો.

તથા વેયગો વેષ=વેદનો જ ૦ સ્થિ ૦ સંક્રમસ્વામિ વેદમાં વર્તનારો જાણવો. તે આ પ્રમાણે-પુરૂષવેદના ઉદયમાં વર્તેતો જીવ પુરૂષવેદનો, સ્ત્રીવેદના ઉદયમાં વર્તેતો સ્ત્રીવેદનો, અને નપુંસકવેદના ઉદયમાં વર્તનારો અનિવૃત્તિબાહર શુભ્રુસ્થાનવર્તી અન્યસંક્રમમાં વર્તેતો જીવ નપુંસકવેદનો જ ૦ સ્થિ ૦ સંક્રમસ્વામિ જાણવો. અન્ય વેદ સહિત ક્ષપકશ્રેણિમાં વર્તેતા જીવને અન્ય વેદનો જ ૦ સ્થિ ૦ સંક્રમ ન હોય. કારણ કે-જે વેદ વડે ક્ષપકશ્રેણિએ ચઢે છે તે વેદની સ્થિતિના ઘણા પુદ્ગલો ઘણી સ્થિતિ અને ઘણા પુદ્ગલોને ઉદીરણા ને અપવર્તનાદિ વડે ખપાવે છે, તેથી જો કે નપુંસક વેદે ક્ષપકશ્રેણિએ ચઢેલો જીવ સ્ત્રીવેદ નપુંસકવેદને સમકાળે ખપાવે છે તો પણ નપુંસકવેદનો જ ૦ સ્થિ ૦ સંક્રમ થાય છે. પરંતુ ઉદય ને ઉદીરણાને અભાવ હોવાથી સ્ત્રીવેદનો જ ૦ સ્થિ ૦ સંક્રમ થતો નથી. તથા સ્ત્રીવેદ સહિત ક્ષપકશ્રેણિએ ચઢેલો જીવ નપુંસકવેદનો ક્ષય કર્યા બાદ અન્તર્મુદ્ધૂતકાળે સ્ત્રીવેદનો ક્ષય કરે છે. ને એટલા કાળમાં ઉદય ઉદીરણાથી ઘણી સ્થિતિ ત્રુટી જાય છે. પુનઃ જો કે પુરૂષવેદ સહિત ક્ષપકશ્રેણિએ ચઢેલા જીવને પણ એટલો કાળ લાગે છે તો પણ તે જીવને સ્ત્રીવેદ સંબંધિ ઉદય ઉદીરણા થતી નથી. તેથી સ્ત્રીવેદ સહિત ક્ષપકશ્રેણિએ ચઢેલા જીવને જ સ્ત્રીવેદનો જ ૦ સ્થિતિ સંક્રમ હોય છે. તથા પુરૂષવેદ સહિત ક્ષપક શ્રેણિએ ચઢેલો જીવ હાસ્યછક્કનો ક્ષય કર્યા બાદ પુરૂષવેદને ખપાવે છે, અન્યથા હાસ્યછક્ક યુક્ત જીવને ઉદિતવેદની ઉદીરણા પણ પ્રવર્તે છે તેથી પુનઃ વેદની ઘણી સ્થિતિ ત્રુટી છે. તેથી પુરૂષવેદનો જ ૦ સ્થિ ૦ સંક્રમ પુરૂષવેદ સહિત ક્ષપકશ્રેણિએ ચઢેલા જીવને જ હોય પરંતુ અન્યને ન હોય.

(ઇતિ સ્થિતિ સંક્રમ)

॥ અથ અનુક્રમ સંક્રમ ॥

એ પ્રમાણે સ્થિતિસંક્રમ કહ્યો. અને હવે અનુભાગસંક્રમ કહેવાનો પ્રસંગ છે, ત્યાં ૬ અનુયોગદ્વાર છે તે આ પ્રમાણે—

૧ લેહસ્પર્ધકપ્રરૂપણા	૪ જનન્યાનુભાગસંક્રમપ્રમાણ
૨ વિશેષલક્ષણપ્રરૂપણા	પ્રરૂપણા
૩ ઉત્કૃષ્ટાનુભાગસંક્રમપ્રમાણ	૫ સાધનાદિપ્રરૂપણા
પ્રરૂપણા	૬ સ્વામિત્વપ્રરૂપણા
- .. એ ૬ અનુયોગમાંથી પ્રથમ મેદસ્પર્ધકપ્રરૂપણા કહે છે.

મૂળ ગાથા ૪૪ મી.

મૂલુત્તરપગઙ્ગતો, અણુભાગે સંક્રમો જહા બંધે
ફડુગનિદેસો સિં, સવેયર ઘાયઘાઈણં ॥ ૪૪ ॥

ગાથાર્થ:—અનુભાગસંક્રમના વિષયમાં મૂળ અને ઉત્તર પ્રકૃતિના લેહ જેમ બંધશતકમાં કહ્યા છે તેમ જાણવા. તથા આ સર્વઘાતિ, દેશઘાતિ અને અઘાતિ પ્રકૃતિયોની રસસ્પર્ધકપ્રરૂપણા પણ બંધશતકવત્ જાણવી.

ટીકાર્થ:—અનુભાગસંબંધિ મૂળ અને ઉત્તરપ્રકૃતિનો સંક્રમ અર્થાત્ મૂળપ્રકૃતિઅનુભાગસંક્રમ, અને ઉત્તરપ્રકૃતિઅનુભાગસંક્રમ એ બે પ્રકારના અનુભાગસંક્રમમાં તે મૂળ અને ઉત્તરપ્રકૃતિના લેહ જે રીતે બંધશતકઅન્યમાં કહ્યા છે તે રીતે અત્રે પણ જાણવા. એ પ્રમાણે લેહપ્રરૂપણા કરીને હવે સ્પર્ધકપ્રરૂપણા કહે છે. ફડુગ ઇત્યાદિ=આ સર્વઘાતિ, દેશઘાતિ, અને અઘાતિ પ્રકૃતિયોની સ્પર્ધક પ્રરૂપણા પણ જેમ શતકઅન્યે કહી છે તેમ જાણવી તો પણ કંઈક કહેવાય છે.

કેવલજ્ઞાનાવરણ-કેવલદર્શનાવરણ-પહેલા ૧૨કપાય-૫ નિદ્રા અને મિથ્યાત્વ-એ ૨૦ પ્રકૃતિયોના રસસ્પર્ધક સર્વઘાતિ છે.

પોતાને ધાત કરવા યોગ્ય કેવલજ્ઞાનાદિ શુણ્ણનો જે સર્વથા ધાત કરે છે તે તામ્રભાજનવત્ ^૧નિશિછદ્ર, ધૃતવત્ ^૨સ્નિગ્ધ, દ્રાક્ષવત્ ^૩અદ્યપ્રદેશોપચિત, અને સ્ફટિક વા અમરખવત્ ^૪અતિનિર્મલ એવો સર્વધાતિરસ છે. કહ્યું છે કે—

જો ઘાયઈ સવિસયં, સયલં સો હોઈ સવ્વવાહરસો
સો નિચ્છિહ્વો નિદ્ધો, તણુઓ ફલિહમ્મહરવિમલો ॥ ૧ ॥

(જે સ્વવિષયરૂપ પ્રકૃતિનો સર્વથા ધાત કરે તે સર્વધાતિરસ છે ઇત્યાદિ ગતાથે'વ)

તથા પ્રથમ ૪ જ્ઞાનાવરણ-૩ દર્શનાવરણ-સંજ્ઞવલન ૪-૬ નો કષાય-ને ૫ અન્તરાય એ રૂપ પ્રકૃતિયોનો રસ દેશધાતિ છે. પોતાને ધાત કરવા યોગ્ય મતિજ્ઞાનાદિશુણ્ણના દેશનો એટલે એક અંશનો ધાત કરવાના સ્વભાવવાળો જે રસ તે દેશધાતિરસ કહેવાય. એ રસ અનેક પ્રકારના સે'કડો, છીદ્રવડે સંકીર્ણ (વ્યાપ્ત) છે. તે આ પ્રમાણે—કોઈક દેશધાતિરસ વાંસની ચીપોથી બનાવેલી સાહલી (ચટાઈ) વત્ અનેક સે'કડો ચોટાં છિદ્રસંયુક્ત છે; કોઈક દેશધાતિરસ મધ્યમ અનેક સે'કડો છિદ્રયુક્ત કંબલ (કાંબળી), જેવો છે, યુનઃ કોઈક દેશધાતિરસ તથા પ્રકારના (મલમલાદિ) વસ્ત્રવત્ અત્યન્ત સૂક્ષ્મ અનેક સે'કડો છિદ્રસંયુક્ત છે. તે દેશધાતિ રસસ્પર્ધકો અદ્યપસ્નેહ્યુક્ત અને વિશિષ્ટ નિર્મલતા રહિત છે કહ્યું છે કે—

૧ અર્થાત્ અતિનિબિડ-ગાઢ રસ.

૨ અર્થાત્ અતિસ્નિગ્ધ-ચિક્ષુ રસ.

૩ જેમ દ્રાક્ષમાં પરમાણુ થોડા; પણ રસ ધણો છે તેમ સર્વધાતિ રસવાળા પરમાણુઓ અન્ય પ્રકૃત્યપેક્ષાએ અનંતમેલાએ અતિ અદ્ય છે ને એટલા અદ્ય પરમાણુઓમાં પણ સ્વવિપાકાનુભવદાનરૂપ રસ અત્યંત તીવ્ર છે.

૪ સ્ફટિક વા અમરખવત્ 'નિર્મલતાનો 'લાવ' શ્રી બહુયુતગમ્ય.

દેસવિધાઈત્તળઓ, ઇયરો કઢકંબલંસુસંકાસો
વિવિહવહુછિદ મરિઓ, અપ્પસિનેહો અવિમલો ય ॥ ૨ ॥
(ગતાથૈવ).

તથા વેદનીય, આયુ, નામ, અને ગોત્ર સંબંધિ ૧૧૧ પ્રકૃતિ-
યોના રસસ્પર્ધકો અઘાતિ બાણવા. કેવલ વેદાતા સર્વઘાતિરસસ્પ-
ર્ધકના સંબંધથી તે (દેશઘાતિ સ્પર્ધકો) પણ સર્વઘાતિ થાય છે.
જેમ હોકમાં પોતે ચોર નહિ હોતે છતે પણ ચોરના સંબંધથી ચોર
જ કહેવાય છે તદ્વત. કહ્યું છે કે—

. જાણ ન વિસઓ ઘાઈ-ત્તળંમિ તાળંપિ સન્વઘાઈરસો
જાયઈ ઘાઈસગાસેજ-ચોરયાવેહ્ચોરાળં ॥ ૩ ॥
(ગતાથૈવ).

॥ હવે દર્શન મોહનીયની સ્પર્ધકપ્રકૃતિ કહેવાય છે. ॥

મૂળ ગાથા ૪૫ મી.

સંવેસુ દેસઘાઈસુ, સમ્મત્તં તદુવરિં તુ વા મિસ્સં
દારુસમાળસ્સાળં, તમોત્તિ મિચ્છત્તમુપ્પિમઓ ॥૪૫॥

ગાથાર્થ:—સર્વ દેશઘાતિરસસ્પર્ધકોમાં સમ્યક્ત્વ છે, તેથી
ઉપરના સર્વઘાતિસ્પર્ધકોમાં મિશ્રમોહનીય છે, ને તેથી ઉપરના સર્વ-
ઘાતિસ્પર્ધકોમાં મિથ્યાત્વ છે.

ટીકાર્થ:—અહિં દર્શનમોહનીયનાં સત્તાગત રસસ્પર્ધકો
દેશઘાતિ અને સર્વઘાતિ એમ બે પ્રકારનાં છે. તેમાં જે એક સ્થા-
નિક ને દ્વિસ્થાનિક દેશઘાતિ રસસ્પર્ધકો છે તે સર્વમાં સમ્યક્ત્વ-
મોહનીય છે. ને તદુવરિં તુ મિસ્સં એટલે જ્યાં દેશઘાતિ સ્પર્ધકો
સમાપ્ત થયાં ત્યાંથી ઉપરનાં રસસ્પર્ધકો મિશ્રમોહનીયનાં છે ને તે

દેશઘાતિ અને દ્વિસ્થાનિકરસયુક્ત છે. તે મિશ્રમોહનીયનાં સ્પર્ધકો પણ ત્યાં સુધી જાણવાં કે જ્યાં સુધી દારુ સમાજસ્સાળંતમો—દારુ સમાન (એક સ્થાનકોદિ રસો અનુક્રમે લતા—કાષ્ટ—હાડ—પાષાણ સરખા છે એ શૈલીએ) દ્વિસ્થાનિકરસના સ્પર્ધકોનો અનંતમોભાગ વ્યતીત થાય. તેથી જ્યાં મિશ્રમોહનીયનાં સ્પર્ધકો સમાપ્ત થાય ત્યાંથી પ્રારંભીને આગળનાં જે દ્વિસ્થાનિક ત્રિસ્થાનિક ને ચતુસ્થાનિક રસયુક્ત સ્પર્ધકો છે તે સર્વ મિથ્યાત્વમોહનીયનાં જાણવાં. (ઇતિ સ્પર્ધકપ્રરૂપણા)

॥ હવે વિશેષલક્ષણપ્રરૂપણા કહે છે ॥

મૂળ ગાથા ૪૬ મી.

તત્થદ્વ પયંઉવદ્વિયા, વ ઓવદ્વિયા વ અવિભાગા
અણુભાગ સંક્રમો ઇસ, અન્નપગદં નિયા વાવિ ॥૪૬॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થવત્

ટીકાર્થ:—ત્યાં (અણુભાગસંક્રમના સંબંધમાં) અર્થપદ એટલે યાથાર્થનિર્ધારણ (અણુભાગસંક્રમ જે સ્વરૂપે છે તે સ્વરૂપનો નિર્ણય) અથવા વિશેષલક્ષણ તે આ પ્રમાણે છે—

અણુભાગાવિભાગોની (રસાવિભાગોની) ઉદ્વર્તના એટલે ખૂંડત પ્રમાણુતા કરવી (અધિકતા કરવી) અથવા અપવર્તના એટલે રસાવિભાગોની હીનતા કરવી અથવા અન્ય પ્રકૃતિમાં લઇ જવા એટલે રસાવિભાગોને અન્યપ્રકૃતિના સ્વભાવપણે પરિણુમાવવા તે સર્વ અણુભાગસંક્રમ કહેવાય છે. ત્યાં મૂળ પ્રકૃતિયોના તો ઉદ્વર્તના અપવર્તના રૂપ બે અણુભાગસંક્રમજ હોય છે પરન્તુ તેઓને પરસ્પર સંક્રમ યામવાનો અભાવ હોવાથી પ્રકૃત્યંતરનયનરૂપ અણુભાગ સંક્રમ નથી, અને ઉત્તર પ્રકૃતિયોનો તો ત્રણે પ્રકારનો અણુભાગ સંક્રમ છે. (ઇતિ વિશેષલક્ષણ).

હવે ઉત્કૃષ્ટાણુભાગસંક્રમપ્રમાણુત્વં પ્રતિપાદન કરે છે.

મૂળગાથા ૪૭ મી

દુવિહપમાણે જેઢો, સમ્મત્તે દેસઘાઙ્ગ દુઢાણે
નરતિરિયાઙ્ગ આયવ-મિસ્સે વિય સવ્વઘાઙ્ગમ્મિ॥૪૭॥

ગાથાર્થ:—સ્થાનપ્રમાણ, અને ધાતિત્વપ્રમાણ એ બે પ્રમાણ (પ્રકાર) ના ઉત્કૃષ્ટઅનુભાગસંક્રમમાં સમ્યક્ત્વનો દેશધાતિ અને દ્વિસ્થાનિકરસ, તથા નરાયુ, તિર્યંગાયુ, આતપ ને મિશ્ર એ ચારનો સર્વધાતિ અને દ્વિસ્થાનિકરસ ઉત્કૃષ્ટાનુભાગસંક્રમના વિષયવાળો છે.

ટીકાર્થ:—અહિં ઉત્કૃષ્ટાનુભાગસંક્રમપદ્ધતિમાં સ્થાનનું પ્રમાણ અને ધાતિત્વનું પ્રમાણ એ બે પ્રમાણ કહેવાંય છે. તેમાં સમ્યક્ત્વના દેશધાતિ અને દ્વિસ્થાનિકરસનો ઉત્સંક્રમ થાય એમ જાણવું. અહિં તાત્પર્ય એ છે કે સમ્યક્ત્વનો જે ઉત્તરસ સંક્રમે છે તે ધાતિત્વને આશ્રયિ વિચારતાં દેશધાતિ સંક્રમે છે ને સ્થાન આશ્રયિને વિચારિયે તો દ્વિસ્થાનિકરસ સંક્રમે છે. (અથવા સમ્યક્ત્વનો દેશધાતિ અને દ્વિસ્થાનિકરસ સમૂહ જ્યારે સંક્રમે છે ત્યારે તેનો ઉત્તર અનુભાગ સંક્રમ હોય છે.)

તથા નરાયુ, તિર્યંગાયુ, આતપ, ને મિશ્ર, એ ૪ પ્રકૃતિનો જે ઉત્તર અનુભાગ સંક્રમે છે તે ધાતિત્વને આશ્રયિ વિચારતાં સર્વધાતિ, અને સ્થાનઆશ્રયિ વિચારતાં સર્વોત્કૃષ્ટ દ્વિસ્થાનિકરસ સંક્રમે છે. અહિં પણ તાત્પર્ય એ છે કે—એ ૪ પ્રકૃતિયોના સર્વોત્કૃષ્ટ દ્વિસ્થાનિકરસયુક્ત સર્વધાતિસ્પર્ધકો જ્યારે સંક્રમે છે ત્યારે એ ૪ નો ઉત્તર અનુભાગસંક્રમ પ્રાપ્ત થાય છે. અહિં નરાયુ, તિર્યંગાયુ, ને આતપ એ ૩ પ્રકૃતિયોનો દુત્તિચ્છેદાણા ઉ સેસાઙ્ગ (=એ ૧૭ થી શેષ પ્રકૃતિયોનો દ્વિ ત્રિ ચતુઃ સ્થાનિકરસ છે) એ સૂત્રથી જો કે ત્રિ ચતુઃ સ્થાનિકરસ છે તો પણ સંક્રમમાં તો દ્વિસ્થાનિક સ્પર્ધકનો જ ઉત્તર સંક્રમ કહ્યો છે. તેથી એમ સમજાય છે કે—એ ૩ પ્રકૃતિયોનો

તથા સ્વભાવેજ ત્રિસ્થાનિક ચતુઃસ્થાનિક સ્પર્ધકની ઉદ્વર્તના, અપવર્તના, કે પ્રકૃત્યંતરનયનરૂપ ત્રણે પ્રકારનો સંકેત પ્રાપ્ત થતો નથી:

શૂળ ગાથા ૪૮ મી.

સેસાસુ ચડઢાણે, મંદો સંમત્તપુરિસસંજલણે
 ષગઢાણે સેસાસુ, સઢઘાઈમ્મિ ઢુઢાણે ॥ ૪૮ ॥

ગાથાર્થ:—શેષ પ્રકૃતિયોના ઉં અનુભાગસંકેતમાં ચતુઃસ્થાનિક અને સર્વઘાતિ (રસ) હોય છે. ॥ હવે જઘન્યાનુભાગ સંકેત કહેવાય છે ॥ ત્યાં સમ્યકત્વમોહનીય, પુરૂષવેદ, સંનવલનચતુષ્કે એ ૬ પ્રકૃતિયોના જૂં અનુસંકેતમાં એકસ્થાનિકને દેશઘાતિરસ હોય છે, ને શેષ પ્રકૃતિયોના જૂં અનુસંકેતમાં દ્વિસ્થાનિક અને સર્વઘાતિ રસ હોય છે.

ટીકાર્થ:—પૂર્વોક્ત ૫ પ્રકૃતિયોથી શેષ વ્યતિરિક્ત પ્રકૃતિયોનો સ્થાનને આશ્રયિ સર્વોત્કૃષ્ટ ચતુઃસ્થાનિકરસ અને ઘાતિત્વ આશ્રયિને સર્વઘાતિરસ જ્યારે સંકેતે છે ત્યારે તે પ્રકૃતિયોનો ઉં અનુસંકેત પ્રાપ્ત થાય છે. એ પ્રમાણે ઉંઅનુસંકેત પ્રમાણ કહ્યું. (હિતિ ઉં અનુસંકેત પ્રમાણ)

॥ હવે જઘન્યાનુભાગસંક્રમપ્રમાણપ્રરૂપણા કહે છે. ॥

મંદો=સમ્યકત્વ, પુરૂષવેદ, અને સંનવલનચતુષ્કે એ ૬ પ્રકૃતિયોનો એક સ્થાનિક રસસંકેતે છે તે એ ૬ નો જૂં અનુસંકેત જાણવો તાત્પર્ય એ છે કે—સમ્યકત્વનો સર્વવિશુદ્ધ એક સ્થાનિકરસ જ્યારે સંકેતે ત્યારે સમ્યકત્વનો જૂં અનુસંકેત જાણવો.

પુનઃ પુરૂષવેદ ને સંનવલનચતુષ્કેના ક્ષયકાળે જે સમયેન

. એ આવલિકાનાં બાંધેલાં એકસ્થાનિકરસયુક્ત સ્પર્ધકો છે તે જ્યારે સંક્રમે ત્યારે તેજ તેઓનો જાં અનુસંક્રમ જાણવો.^૧

તથા સેસાસુ=પૂર્વોક્ત પ્રકૃતિયોથી વ્યતિરિક્ત સર્વ પ્રકૃતિ-
યોનો દ્વિસ્થાનિકરસયુક્ત સર્વધાતિસ્પર્ધકો સંક્રમતે છતે જાં
અનુસંક્રમ જાણવો. અહિં તાત્પર્ય આ પ્રમાણે છે—સમ્ય-
પુરુષવેદ-સંજ્ઞા અનુષ્ઠ એ ૬ પ્રકૃતિયોથી વ્યતિરિક્ત શેષ સર્વ
પ્રકૃતિયોનો ધાતિત્વઆશ્રયિ સર્વધાતિ અને સ્થાનઆશ્રયિ દ્વિ-
સ્થાનિક રસયુક્ત મંદરસવાળાં જે રસસ્પર્ધકો છે તે જ્યારે સંક્રમે
ત્યારે તેજ તેઓનો જાં અનુસંક્રમ જાણવો. અહિં ૪ જ્ઞાના-
વરણ, ૩ દર્શનાવરણ, ને ૫ અન્તરાય એ ૧૨ દેશધાતિ પ્રકૃતિયોનો
રસ જો કે બન્ધ અવસરે એક સ્થાનિકરસ બધાય છે તોપણ ક્ષય-
કાળે પૂર્વબદ્ધ દ્વિસ્થાનિક રસ પણ સંક્રમે છે, પરન્તુ કેવલ એક
સ્થાનિક રસ સંક્રમતો નથી તે કારણથી અહિં સંક્રમના સંબંધમાં
એ પ્રકૃતિયોના એક સ્થાનિકરસનો સંક્રમ કહ્યો નથી. એ પ્રમાણે
જાં, અનુસંક્રમપ્રમાણ પ્રરૂપણા કહી. (ઇતિ જાં અનુસંક્રમ પ્રમાણ)

હવે સાધનાદિ પ્રરૂપણા કહેવાય છે. ત્યાં મૂળ પ્રકૃતિ સંબંધિ
અને ઉત્તર પ્રકૃતિ સંબંધિ એ બે પ્રકારની સાધનાદિ પ્રરૂપણામાંથી
પ્રથમ મૂળપ્રકૃતિ સંબંધિ સાધનાદિપ્રરૂપણા કહે છે.

મૂળ ગાથા ૪૯ મી.

અજહન્નો તિન્નિ તિહા, મોહસ્સ ચડવિહો અહાડસ્સ
એવ મણુક્કોસો સે-સિગાએ તિવિહો અણુક્કોસો ॥૪૯॥

૧ સમ્યક્ત્વ, પુરુષવેદ, ને સંજ્ઞાવનઅનુષ્ઠ એ ૬ પ્રકૃતિયોનો સ્થાન
આશ્રયિ રસસંક્રમ (એક સ્થાનકનો) કહ્યો પરન્તુ ધાતિત્વઆશ્રયિ રસ
સંક્રમ કહ્યો નથી તોપણ અધ્યાહારથી એ ૬ એ પ્રકૃતિયોનો ધાતિત્વ
આશ્રયિ જાં અનુસંક્રમ સંબંધમાં દેશધાતિરસ સંક્રમે છે. એમ જાણવું.

ગાથાર્થ:—જ્ઞાનાં, દર્શનાં, વિદ્ય એ ૩ નો અજ્ઞાન અનુસંક્રમ અનાદિ અધ્રુવ ને ધ્રુવ એમ ૩ પ્રકારે છે. તથા મોહનીયનો અજ્ઞાન અનુસંક્રમ ૪ પ્રકારનો છે. તથા આયુષ્યનો અનુકૃષ્ટ અનુસંક્રમ ૪ પ્રકારે છે. તથા શેષ ૩ મૂળ કર્મનો અનુસંક્રમ ૩ પ્રકારે છે.

ટીકાર્થ:—જ્ઞાનાં-દર્શનાં-અન્ત-એ ૩ મૂળકર્મનો અજ્ઞાન અનુભાગ સંક્રમ અનાદિ, ધ્રુવ, ને અધ્રુવ, એમ ૩ પ્રકારે છે. ક્ષીણ કષાયી જીવને એ ૩ મૂળકર્મનો સમયાધિકાવલિકા પ્રમાણ સ્થિતિ શેષ રહેતાં જ્ઞાન અનુભાગસંક્રમ થાય છે તે સાદિ અધ્રુવ છે, ને તેથી અન્ય સર્વ પણ અજ્ઞાન અનુસંક્રમ અનાદિ ભાવે છે. તથા ધ્રુવ અભવ્યની અપેક્ષાએ અને અધ્રુવ ભવ્યની અપેક્ષાએ છે.

તથા મોહનીયનો અજ્ઞાન અનુસંક્રમ સાદિ, અનાદિ, ધ્રુવ, ને અધ્રુવ, એમ ચાર પ્રકારે છે તે આ પ્રમાણે—સૂક્ષ્મસંપ્રસાવર્તિ ક્ષપકજીવને મોહનીયની સમયાધિકાવલિકા સ્થિતિ શેષ રહેતાં મોહનીયનો જ્ઞાનઅનુસંક્રમ થાય છે તે સાદિ અધ્રુવ છે. તેથી અન્ય સર્વ પણ અજ્ઞાન અનુસંક્રમ તે ક્ષાયિકોપશમક જીવને ૧૧ મે ગુણસ્થાને નથી ને ત્યાંથી પડતાં પુનઃ પ્રારંભાય છે માટે સાદિ, તે સ્થાનને નહિ પામેલા જીવની અપેક્ષાએ અનાદિ, ને ધ્રુવ અધ્રુવ પૂર્વવત્

તથા આયુષ્યનો અનુકૃષ્ટાનુભાગસંક્રમ 'આદિ, અનાદિ, ધ્રુવ, ને અધ્રુવ એમ ૪ પ્રકારે છે તે આ પ્રમાણે—અપ્રમતજીવ દેવાયુષ્યનો ઉંઠ અનુભાગ ગાંધીને બન્ધાવલિકા વ્યતીત થયા બાદ સંક્રમવામાં માંડે છે. તે ઉંઠ અનુસંક્રમ ભાગને ત્યાં સુધી સંક્રમવા છે કે જ્યાં સુધી અનુત્તર દેવભવમાં ૩૩ સાગરપ્રમાણ સ્થિતિ વ્યતિકાંત થાય, એ આવલિકા માત્ર શેષ રહે (ત્યાં સુધી ઉંઠ અનુસંક્રમવા), તેથી ૧૨=તે ઉંઠ અનુસંક્રમ) 'આયુષ્યનો અન્ય અનુભાગસંક્રમ જે

સર્વપણુ અતુલકૃષ્ટ છે તે સાદિ, તે સ્થાનને નહિ યામેલા જીવની અપેક્ષાએ અનાદિ, ને ધ્રુવાધ્રુવ પૂર્વવત્

તથા શેષ નામ, ગોત્ર, ને વેદનીયનો ઉંચાનુસંક્રમ અનાદિ, અધ્રુવ, ને ધ્રુવ એમ ૩ પ્રકારે છે તે આ પ્રમાણે—સૂક્ષ્મ સંપરાયવર્તી ક્ષપેકજીવ સ્વશુણ્ધસ્થાનના અન્ય સમયે તે ૩ કર્મનો ઉંચાનુભાગ બાંધે છે, ને બન્ધાવલિકા વ્યતીત થયે છતે ૧૩ મા શુણ્ધસ્થાનના અન્યસમય સુધી સંક્રમાવે છે તે સાદિ અધ્રુવ, તેથી અન્ય સર્વપણુ અતુલકૃષ્ટ અનુસંક્રમ તે અનાદિ, (આદિનો અભાવ હોવાથી) ને ધ્રુવાધ્રુવ પૂર્વવત્

મૂળ ગાથા ૫૦ મી.

સેસાં મૂલપગદ્ધસુ, દુવિહા અહ ઉત્તરાસુ અજહન્નો
સંત્તરસંજહ ચડદ્ધા, તિવિકપ્પો સોલસન્હં તુ ॥૫૦॥

ગાથાર્થ:—મૂળપ્રકૃતિયોના શેષ અનુસંક્રમ સાદિ, અધ્રુવ, એમ બે પ્રકારે છે—હવે ઉત્તર પ્રકૃતિયોમાં ૧૭ પ્રકૃતિનો અજ૦ અનુસંક્રમ ૪ પ્રકારે છે. તથા ૧૬ પ્રકૃતિયોનો અજ૦ અનુસંક્રમ ૩ પ્રકારે છે.

ટીકાર્થ:—મૂળપ્રકૃતિયોના ઉક્ત શેષ વિકલ્પોમાં સાદિ ને અધ્રુવ એ બે પ્રકારે અજ૦ અનુસંક્રમ છે. ત્યાં ૪ ધાતિકર્મના ઉંચાનુ—ને જ૦—એ ૩ અનુસંક્રમમાં જ૦અનુસંક્રમની સાદિ અધ્રુવતા પ્રથમજ દર્શાવી છે, ને ઉંચાનુસંક્રમ કદાચિત્ મિથ્યાદષ્ટિને છે. શેષ સર્વકાળમાં તે મિથ્યાદષ્ટિને પણ અતુલકૃષ્ટ અનુસંક્રમજ છે તેથી એ બન્ને સંક્રમ સાદિ અધ્રુવ છે.

તથા શેષ ૪ અધાતિ કર્મના જ૦—અજ૦—ઉંચા—એ ત્રણ

૧ મિથ્યાદષ્ટિ જીવ ઉંચાનુભાગને વધુમાં વધુ ૨ સમય સુધીજ બાંધે છે ને બન્ધાવલિકા વ્યતીત થયા બાદ તે ઉંચાનુ સંક્રમાવે છે. એ રીતે બધે સાદિ અધ્રુવ હોવાથી સંક્રમ પણ સાદિ અધ્રુવજ જાણવો.

રસમાંથી ઉં રસસંકેત તો પ્રથમ દર્શાવ્યો છે. ને જાં રસસંકેત તો જેનો ઘણો રસ હણાયલો છે તેવા સૂંઅપંચકેન્દ્રિયને પ્રાપ્ત થાય છે, પરંતુ ખીજા જીવને નહિ. ને ઘણો રસ હણાયા વિના તો એ જીવને પણ અજાં રસસંકેતજ પ્રવર્તે છે માટે એ જાંને રસ-સંકેત સાદિ અધ્રુવ છે. એ પ્રમાણે મૂળ પ્રકૃતિયોના અનુસંકેતની સાદિ અનાદિ વિગેરે પ્રરૂપણ કરી (રૂતિમૂલ પ્રકૃતિના અનુસંક્રમની સાદ્યાદિપ્રરૂપણા).

॥ હવે ઉત્તરપ્રકૃતિયોના અનુસંક્રમની સાદ્યાદિપ્રરૂપણા કહે છે ॥

ઉત્તર પ્રકૃતિયોમાં અનંતાં ૪-સંજવં ૪-નોકં ૯ એ ૧૭ પ્રકૃતિયોનો અજાં અનુસંકેત સાદિ, અનાદિ, ધ્રુવ, ને અધ્રુવ એમ ૪ પ્રકારે છે તે આ પ્રમાણે-એમાંની અનંતાનુબંધિ સિવાયની ૧૩ પ્રકૃતિયોનો જાંઅનુસંકેત આપ આપણા ક્ષયને અંતે જાંસ્થિ-સંકેત વખતે હોય છે, અને અનંતાનુબંધિનો જાં અનુસંકેત તો અનંતાં ને ઉદ્વલનાકરણથી ઉદ્વલ્યાખાદ પુનઃ પણ મિથ્યાત્વ હેતુ વડે બંધાતાં બંધાવલિકા વ્યતીત થયા બાદ બીજા આવલિકાના પ્રથમ સમયે હોય છે. અને એ ૧૭ પ્રકૃતિયોનો તેથી અન્ય અનુસંકેત તે અજઘન્ય છે. અજાં અનુસંકેત ઉપશમિતાનુબંધિ જીવને ઉપશમિત્રેણિમાં હોય નહિ, પરંતુ ત્યાંથી પડતાં પુનઃ જાં અનુસંકેત પ્રારંભાય છે તેથી એ જાં અનુસંકેત સાદિ છે, તથા તે સ્થાનને નહિ પામેલા જીવોની અપેક્ષાએ અનાદિ છે, ને પ્રવાધ્રુવ પૂર્વવત્.

તથા ૫ જ્ઞાનાવરણ-૪ દર્શનાવરણ-નિદ્રાદિક-૫ અન્તરાય એ ૧૬ પ્રકૃતિયોનો જાં અનુસંકેત અનાદિ, અધ્રુવ, ને ધ્રુવ, એમ ૩ પ્રકારે છે તે આ પ્રમાણે-એ ૧૬ પ્રકૃતિયોનો જાં અનુસંકેત ક્ષીણકષાયી જીવને સ્વગુણસ્થાનની સમયાધિક આપલિકા સ્થિતિ શેષ રહેતાં હોય છે. તેથી અન્ય સર્વ પણ અનુસંકેત અજઘન્ય છે-ને તેની આદિ (પ્રારંભ) જણાતી નથી માટે અનાદિ, અને ધ્રુવાધ્રુવ પૂર્વવત્.

મૂળ ગાથા ૫૧ મી.

તિવિહો છત્તીસાણ, ણુક્કોસોઽહ નવગસ્સ ય ચઉદ્ધા
 ણ્યાસિં સેસા સેસગાણ સવ્વે ય દુવિગપ્પા ॥ ૫૧ ॥

ગાથાર્થ:—૩૬ પ્રકૃતિનો અનુત્કૃષ્ટરસસંક્રમ અનાદિ ધ્રુવ ને અધ્રુવ એમ ૩ પ્રકારે છે. ૬ પ્રકૃતિનો અનુત્કૃષ્ટાનુભાગસંક્રમ ૪ પ્રકારે છે. એ ૪૫ પ્રકૃતિયોના જ૦, અજ૦, ને ઉ૦, એ ત્રણ રસ સંક્રમ તથા ઉક્ત શેષ પ્રકૃતિયોના સર્વ રસસંક્રમ બે બે પ્રકારે છે.

ટીકાર્થ:—શાતા-પચે૦-તૈ૦ ૭-સમચ૦-શુભવર્ણાદિ ૧૧ અશુ૦-ઉશ્ચા૦-પરા૦-સુખ૦-નિર્મા૦-ત્રસાદિ ૧૦-એ ૩૬ પ્રકૃતિ-યોનો અનુત્કૃષ્ટાનુભાગ સંક્રમ અનાદિ, ધ્રુવ, ને અધ્રુવ એમ ૩ પ્રકારે છે તે આ પ્રમાણે-ક્ષપકજીવ આપ આપણા બન્ધવ્યવહેદકાળે એ ૩૬ પ્રકૃતિયોનો ઉ૦ અનુભાગ બાંધે છે. બાંધીને બન્ધાવલિકા વ્યતીત થયા બાદ ૧૩ મા શુણ્ણસ્થાનના અન્યસમય સુધી સંક્રમાવે છે તેથી ક્ષપકસયોગિ કેવલિ સિવાય અન્ય જીવો એ ૩૬ પ્રકૃતિના અનુત્કૃષ્ટરસનેજ સંક્રમાવે છે, ને તેની આદિ વિદ્યમાન નહિ હોવાથી એ ૩૬ નો અનુત્કૃષ્ટરસસંક્રમ અનાદિ છે. ને ધ્રુવાધ્રુવ પૂર્વવત્.

તથા ઉદ્યોત,-વજ,ર્ષ૦-ઔદા૦ ૭ એ ૬ પ્રકૃતિયોનો અનુ-ત્કૃષ્ટાનુભાગ સંક્રમ સાદિ, અનાદિ, ધ્રુવ, ને અધ્રુવ એમ ૪ પ્રકારનો છે. તે આ પ્રમાણે-એ ૬ માંથી ઉદ્યોત સિવાયની શેષ ૮ પ્રકૃતિ-યોનો અતિ વિશુદ્ધ પરિણામવાળો દેવ ઉત્કૃષ્ટ અનુભાગ બાંધે, બાંધીને બન્ધાવલિકા વ્યતીત થયા બાદ સંક્રમાવે, પુનઃ સપ્તમી પૃથ્વીનો સમ્ય-કત્વ સન્સુખ થયેલો મિથ્યાદષ્ટિ નારકજીવ ઉદ્યોત નામકર્મનો ઉ૦ અનુભાગબન્ધ કરીને બન્ધાવલિકા વ્યતીત થયા બાદ જઘન્યથી અન્ત-ર્મુદ્ધૂર્ત સુધી અને ઉત્કૃષ્ટથી ૧૩૨ (૬૬-૬૬) સાગરોપમ સુધી સંક્ર-

માવે છે. અહિં સાતમી પૃથ્વીનો નારકણ જો કે છેલ્લા અન્તર્મુદૂર્તમાં અવશ્ય મિથ્યાત્વે જાય છે તો પણ અન્તર્મુદૂર્ત બાદ આગલા જીવમાં જે સમ્યક્ત્વ પામે તે નારકને અહિં અહં છરવો. તેથી વચમાં મિથ્યાત્વનો અદ્યકાળ પ્રાપ્ત થયે છતે પણ પ્રાચીન ગ્રંથોમાં તે અદ્યકાળના મિથ્યાત્વની વિવક્ષા નહિ કરવાથી અમોએ પણ અને ૧૩૨ સાગરોપમ સુધી ઉં અતુ સંક્રમ કહ્યો છે. તે ઉત્કૃષ્ટાતુભાગસંક્રમથી પડતા જીવને જે અતુત્કૃષ્ટાતુભાગસંક્રમ હોય છે તે સાદિ, તે સ્થાનને નહિ પામેલા જીવની અપેક્ષાએ અનાદિ અને ધ્રુવાધ્રુવ પૂર્વવત્

તથા એ ૧૭-૧૬-૩૬-૬ સંજ્યાવાળી પ્રકૃતિયોના ઉકત શેષ (૩) અતુ સંક્રમ, અને ૧૭-૧૬-૩૬-૬ થી વ્યતિરિકત ૮૦ પ્રકૃતિયોના ૪ અતુ સંક્રમ સાદિ ને અધ્રુવ એમ બે પ્રકારે જાણવા તે આ પ્રમાણે-૧૭ અને ૧૬ પ્રકૃતિયોનો ઉં અતુ સંક્રમ ઉત્કૃષ્ટ સંક્રેશે વર્તતા મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવને હોય છે, ને એ જ જીવને શેષકાળમાં અતુત્કૃષ્ટાતુભાગ સંક્રમ જ હોય છે એ કારણથી તે જાને અતુ સંક્રમ પણ સાદિ અધ્રુવ છે, તથા એ ૧૭-૧૬ નો જં અતુ સંક્રમ તો પૂર્વે જ દર્શાવ્યો છે.

તથા ૩૬ અને ૬ પ્રકૃતિયોનો જં અતુ સંક્રમ જેનો સત્તાથી ઘણો રસ હણાઈ ગયો છે તેવા સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિય જીવને હોય છે. ને સત્તામાંથી ઘણો રસ હણાયા વિના તે એ જીવને પણ અજં અતુ સંક્રમ થાય છે તેથી એ જાને સંક્રમ સાદિ અધ્રુવ છે ને એ ૩૬-૬ નો ઉં સંક્રમ તો પૂર્વે કહ્યો છે.

શેષ વૈં ૭-૬૯ ૨-ઉચ્ચ-આતપ-જન-આહાં ૭-નર ૨ શુભાયુ ૩ એ ૨૪ શુભ પ્રકૃતિયોનો ઉં અતુ સંક્રમ વિશુદ્ધિમાં વર્તતા સંજ્ઞિયેન્દ્રિય પર્યાપ્ત જીવને હોય છે. અને થીલુદ્ધિ ૩-અશાંતા-દર્શન મોં ૩-મધ્યસ કષાય ૮-નરક ૩-તિર્યગ્ ૨-

કુળાતિ ૪-અશુભસંસ્થા ૦ ૫-અશુભસંઘ ૦ ૫-અશુભવર્ણાદિ ૬-કુ-
ખગતિ-ઉપધાત-સ્થા ૦ ૧૦-નીચગોત્ર-એ ૫૬ અશુભ પ્રકૃતિયોના
ઉંચાનુભાગસંક્રમ સંકલેશમાં વર્તતા સંક્ષિપ્તચેન્દ્રિય પર્યામજીવને
હોય છે. ને શેષકાળમાં અનુકૃષ્ટાનુભાગસંક્રમ હોય છે તેથી એ
ખન્ને સંક્રમ સાદિ અધ્રુવ છે. પુનઃ એ ૨૪ ને ૫૬ નો જ૦અનુ ૦
સંક્રમ હેતુપ્રભૂતાનુભાગસત્તાવાળા સૂ ૦ એકેન્દ્રિયજીવને હોય છે,
અને હેતુપ્રભૂતાનુભાગસત્તા અભાવે તો એ જીવને પણ અજ૦અનુ ૦
સંક્રમ હોય છે, તેથી એ ખન્ને પણ સંક્રમ સાદિ અધ્રુવજ છે.
(ઇતિ સાધ્યાદિપ્રરૂપણા)

એ પ્રમાણે સાધ્યાદિપ્રરૂપણા કરી, અને હવે સ્વામિત્વ કહેવાનો
પ્રસંગ છે, ત્યાં ઉત્કૃષ્ટાનુભાગસંક્રમસ્વામિત્વ, અને જઘન્યાનુભાગ
સંક્રમસ્વામિત્વ એમ બે પ્રકારનું સ્વામિત્વ છે, તેમાં પ્રથમ ઉત્કૃષ્ટા-
નુભાગસંક્રમસ્વામિત્વ કહેવાને તેના કાળ પ્રમાણનો નિયમ કહે છે.

મૂળ ગાથા પર મી.

ઉક્તોસંગં પન્નંધિય, આવલિય મઙ્ગિચ્છિઝ્ઞુણ ઉક્તોસં
જાવ ન ઘાણઙ્ગ તગં, સંકમઙ્ગ ય આમુહત્તંતો ॥૫૨॥

ગાથાર્થઃ—ટીકાર્થવત્

ટીકાર્થઃ—મિથ્યાદષ્ટિજીવ ઉત્કૃષ્ટાનુભાગખન્ધ કરીને તદ-
નંતર ખન્ધાવલિકા વ્યતીત થયા બાદ જ્યાં સુધી ઉંચાનુભાગનો
વિનાશ ન થાય ત્યાં સુધી તેને સંક્રમાવે છે. કેટલા કાળ સુધી ઉં
ચાનુભાગનો વિનાશ નથી થતો ? એમ બે પૂછતા હો તો કહીએ છીએ
કે—અન્તર્મુહર્ત સુધી પ્રકૃતિના ઉંચાનુભાગનો વિનાશ કરતો નથી,
ને અન્તર્મુહર્ત બાદ તે મિથ્યાદષ્ટિજીવ સંકલેશવડે શુભ પ્રકૃત્યનુ-
ભાગનો એને વિશુદ્ધિ વડે અશુભ પ્રકૃત્યનુભાગનો અવશ્ય વિનાશ કરે છે.

॥ હવે સ્વામિ કહે છે ॥

મૂળ ગાથા ૫૩ મી.

અસુમાળં અન્નયરો, સુહુમઅપજ્જગાઙ્ મિચ્છો ય
વજ્જિય અસંખવાસા-ઉણ્ ય મણુઓવવાણ્ ય ॥૫૩॥

ગાથાર્થ:—અસંખ્યવર્ષાણા મનુષ્ય તિર્યંચ તથા
નિશ્ચયથી મનુષ્યમાં ઉત્પન્ન થનારા દેવ, એ ત્રણ સિવાયના શેષ
મિથ્યાદૃષ્ટિ સૂક્ષ્મઅપર્યાપ્તાદિ જીવોમાંનો કોઈ પણ જીવ અશુભ
પ્રકૃતિયોના ઉંચાનુસંક્રમનો સ્વામિ બહુવો,

ટીકાર્થ:—પાંચ જ્ઞાનાવરણાદિ ૮૮ અશુભપ્રકૃતિયોના ઉં
ચાનુસંક્રમ સૂક્ષ્મપર્યાપ્તાદિમાંનો કોઈ પણ મિથ્યાજીવ (અહિં
આદિશબ્દથી પર્યાપ્તસૂક્ષ્મ-પર્યાપ્તભાદર-અપંખાદર-દ્રીન્દ્રિય ૨-ત્રી-
ન્દ્રિય ૨-ચતુરિન્દ્રિય ૨-અસન્નિતિર્યંચપંચેન્દ્રિય ૨-સંતિ
પંચે ૨-તથા અપં ને પં મનુષ્ય, દેવ, નારક-એ જીવો ગ્રહણ
કરવા. (તેથી એમાંનોજ કોઈ પણ મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ) કરે. પરંતુ
દેવલ અસંખ્યાયુષ્યવાળા મનુષ્ય તિર્યંચ, અને જે દેવો ચવીને
સ્થલાવથીજ મનુષ્યમાં ઉત્પન્ન થાય તેવા આનતાહિના મનુષ્યોપ
પાતિક દેવો સિવાયનાજ એ પૂર્વોક્ત મિથ્યાદૃષ્ટિજીવો ઉંચાનુ
સંક્રમ કરે છે. કારણ કે એ મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવો પણ તીવ્ર સંકલેશના
અભાવથી પૂર્વોક્ત અશુભપ્રકૃતિયોના ઉંચાનુભાગબંધ કરતા નથી
તેથી એ જીવોને અશુભોત્કૃષ્ટાનુભાગસંક્રમનો અભાવ હોવાથી એ
જીવોને વર્જીત કર્યા છે.

મૂળ ગાથા ૫૪ મી.

સવત્થાયાવુજ્જોય-મણુયગઙ્ પંચગાણ્ આરુણં
સમયાહિગાલિગા-સેસગત્તિ સેસાણ જોગંતા ॥૫૪॥

ગાથાર્થ:—આતપ, ઉદ્યોત, મનુષ્યપંચક, એ પ્રકૃતિયોનો ઉંચ્છાનુસંક્રમ પૂર્વોક્ત સર્વજીવલેહે હોય છે. તથા આયુષ્યનો ઉંચ્છાનુસંક્રમ સમયાધિકાવલિકા શેષ સ્થિતિ સુધીમાં વર્તતા જીવોને હોય છે. તે શેષપ્રકૃતિયોનો ઉંચ્છાનુસંક્રમ સયોગિ સુધિના જીવોને હોય છે.

ટીકાર્થ:—સૂક્ષ્મઅપર્યાપ્તાથી પ્રારંભીને નારક, સુધીના સર્વજીવલેહોમાં અસંખ્યવર્ષાયુવાળા તિર્યંચ મનુષ્ય અને આનંતાદિગત મનુષ્યોપપાતિક દેવોમાં મિથ્યાદૃષ્ટિ વા સમ્યગ્દૃષ્ટિયોમાં આતપ-ઉદ્યોત-મનુષ્યગતિપંચક એટલે મનુષ્યદ્વિક-ઐહાંકર-વજ્રપંચ- (અહિં ઐહાંકર કહેવાથી પણ ઐહાંકર ગ્રહણ કરવું) એ ૧૨ પ્રકૃતિયોનો ઉંચ્છાનુસંક્રમ જાણવો તે આ પ્રમાણે—

સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવ શુભપ્રકૃતિના રસનો વિનાશ કરે નહિં પરંતુ વધુમાં વધુ ૧૩૨ સાગરોપમ સુધી પરિપાલના (રક્ષણ) કરે તેથી ઉત્કૃષ્ટથી એટલા કાળ સુધી ઉત્કૃષ્ટાનુભાગનો વિનાશ નહિં કરીને (કાયમ રાખીને) તદ્દનંતર યથાયોગ્યપણે સર્વસ્થાને ઉપજે છે, તેથી મિથ્યાદૃષ્ટિજીવોમાં પણ એ ૧૨ પ્રકૃતિયોનો ઉંચ્છાનુસંક્રમ અન્તર્મુદ્ધૂત સુધીજ પ્રાપ્ત થાય છે. પુનઃ આતપ ને ઉદ્યોતનો ઉંચ્છાનુભાગ મિથ્યાત્વી જીવજ બાંધે છે તેથી તે સ્થાને (મિથ્યાત્વે) એ જ પ્રકૃતિયોના ઉંચ્છાનુસંક્રમનો સફલાવ છે, અને મિથ્યાત્વથી પડીને સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થયે છતાં સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવમાં પણ એ જોનો ઉંચ્છાનુસંક્રમ પ્રાપ્ત થાય છે. અને સમ્યગ્દૃષ્ટિ થયે છતાં તે જ પ્રકૃતિના ઉંચ્છાનુભાગનો શુભાનુભાગ હોવાથી વિનાશ કરે નહિં, તે

૧ અહિં સમ્યગ્દૃષ્ટિજીવને શુભાનુભાગની પરિપાલના ૧૩૨ સાગર સુધી કહી તે પણ ઉંચ્છાનુભાગના સંક્રમપૂર્વકજ જાણવી. ને પરિપાલનાનો અર્થ એટલોજ કે ઉંચ્છાનુભાગયુક્ત સર્વ શુભ દલિકનો સંક્રમ સમ્યક્ત્વે હોય નહિ. શુભાનુભાગ યુક્ત સર્વદલિકોત્તર સંક્રમ નિષ્પાપન તો મિથ્યાત્વેજ હોય. ધર્તિલાવ:

કારણથી તે બે પ્રકૃતિનો ઉચ્ચત્વસંક્રમ ૧૩૨ સાગર સુધી ત્યાંજ સમ્યક્ત્વેજ જાણવો.

તથા ચારે આયુષ્યના ઉત્કૃષ્ટઅનુભાગ ધાઈને બન્ધાવલિકા બ્યતીત થયા બાદ જ્યાં સુધી સમયાધિક આવલિકાસ્થિતિ શેષ રહે ત્યાં સુધી એ ચારે આયુષ્યનો ઉચ્ચત્વસંક્રમ પ્રાપ્ત થાય છે.

તથા શેષ શાતા-દેવ ૨-૫-ચૈ-૦-૧૦-આહા-૦-૧૦-૧૦-અશુભવર્ણાદિ ૧૧-સુખ-૦-ઉદ્યા-૦-અશુ-૦-પરા-૦-ત્રસાદિ ૧૦-નિમો-૦-જન-૦-ઉચ્ચ-૦-સમચ-૦-એ ૫૪ શુભપ્રકૃતિયોનો આપ આપણા બન્ધવ્યવસ્થા સમયે ઉચ્ચત્વસંક્રમ બાંધીને બન્ધાવલિકાથી આગળ સયોગીપણાના અન્યસમય સુધી ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ સંક્રમાવે છે. તેથી એ ૫૪ ના ઉત્કૃષ્ટાનુભાગસંક્રમસ્વામિ પ્રાયઃ અપૂર્વકરણથી સયોગિકૈવલિ સુધીના છ ગુણસ્થાનવર્તી જીવે જાણવા. (ઇતિ ઉચ્ચત્વસંક્રમસ્વામિ).

એ પ્રમાણે ઉચ્ચત્વસંક્રમસ્વામિ કહીને હવે જન્મનુભાગના સંક્રમસ્વામિ કહે છે ત્યાં પ્રથમ જન્મનાનુભાગસંક્રમનો સફલાવ કેવી રીતે (ક્યાં) હોય તે દર્શાવે છે.

મૂળ ગાથા ૫૫ મી.

સ્વગસ્સંતરકરણે, અકષ ઘાઈણ સુદુમકમ્મુવરિં
કેવલિણો ડાંતગુણં, અસન્નિઓ સેસઅસુમાણં ॥૫૫॥

ગાથાર્થ:—ક્ષપકજીવે જ્યાં સુધી અન્તરકરણ કર્યું ન હોય ત્યાં સુધી ઘાતિપ્રકૃતિયોની અનુભાગસત્તા સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિયની અનુભાગસત્તાથી અનંતગુણી હોય છે. તથા શેષ અશુભપ્રકૃતિયોની જન્મઅનુભાગસત્તા સૂચકેન્દ્રિયાદિને હોય છે.

ટીકાર્થ:—જ્યાં સુધી અન્તરકરણ કરાય નહિ ત્યાં સુધી

ક્ષપકલવને સર્વઘાતિ ને દેશઘાતિ પ્રકૃતિયોનો અનુભાગ સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિયની અનુભાગસત્તાથી અનંતશુણ્ય હોય છે. અને અન્તર કરણ કયે છે તે સૂં એકેન્દ્રિયાનુભાગસત્તાથી પણ હીન અનુભાગ થાય છે. તથા શેષ અશાતા-કુસંઘ૦પ-કુસંસ્થાન પ-અશુભવર્ણાદિ ૬-ઉપ૦-કુખ૦-દુર્ભંગાદિ ૪-અસ્થિરાદિ ૨-અપર્થ૦-નીચ૦-એ ૩૦ અઘાતિ અશુભપ્રકૃતિયોની અનુભાગસત્તા કેવલીને અસંજ્ઞિ પંચેન્દ્રિયની અનુભાગસત્તાથી અનંતશુણ્ય બાણવી. આ પ્રમાણે હોવાથી સર્વઘાતિ અને દેશઘાતિપ્રકૃતિયોનો જ૦અનુભાગસંક્રમ, ક્ષપકલવને અન્તરકરણ કયે છે તે હોય છે. અને શેષ પૂર્વોક્ત અઘાતિ અશુભ ૩૦ પ્રકૃતિયોનો જ૦અનુભાગસંક્રમ સયોગીકેવલિને નહિ પરન્તુ હતાનુભાગસત્તાક સૂક્ષ્મએકેન્દ્રિયાદિ લવનેજ કહેલો છે.

અહિં સંકર્મઈ ય વામુદ્ધત્તો એ સૂત્ર પ્રમાણે “સમ્યગ્દષ્ટિ વા મિથ્યાદષ્ટિ લવો સર્વપ્રકૃતિયોના અનુભાગને નિશ્ચયથી અંત-મુદ્ધૂર્ત બાદ સંક્રમાવે છે” એમ જે કહ્યું છે તે લક્ષણ સર્વત્ર અવ્યાપ્ત હોવાથી તેમાં જે અપવાદ છે તે દર્શાવે છે.

મૂળ ગાથા ૫૬ મી.

સમ્મદિટ્ઠી ન હણઈ, સુમાણુમાગે અસમ્મદિટ્ઠી વિ
સમ્મત્તમોસગાણં, ઉક્કોસં વજ્જિયા સ્વવણં ॥ ૫૬ ॥

ગાથાર્થ:—સમ્યગ્દષ્ટિલવ શુભપ્રકૃતિના રસનો વિનાશ ન કરે અને ક્ષયકાળ સિવાય મિથ્યાદષ્ટિ પણ (ને સમ્યગ્દષ્ટિ પણ) સમ્યક્ત્વ અને મિશ્રના ઉ૦અનુભાગનો વિનાશ ન કરે.

ટીકાર્થ:—અહિં જે શાતા-નરદ્વિક-દેવર-પંચે૦-સમય૦-વજ્જીસ૦-ઔદા૦૭-વૈકિ૦૭-આહા૦૭-તૈ૦૭-શુભવર્ણાદિ૧૧-અશુ૦-૧૫૨૦-ઉશ્વાસ-આતપ-ઉદ્યોત-સુખ૦-ત્રસાદિ૧૦-નિર્મા૦-

૧ છપાયલી મલયગિરિકૃત ટીકામાં પરાધાતને સ્થાને ઉપધાત એવો પાઠ છે પરન્તુ તે લિખિતદોષ વા દષ્ટિદોષ સંભવે છે.

અનં-ઉચ્ચ-એ ૬૬ શુભ પ્રકૃતિયો તે સર્વના પણ શુભ અનુભાગને સમ્યગ્દષ્ટિ એવ ૧૩૨ સાગરોપમ સુધી વિનાશ પમાડતો નથી. તથા અસમ્યગ્દષ્ટિ એટલે મિથ્યાદષ્ટિ એવ ને ગાથોક્ત વિ-અપિ શબ્દથી સમ્યગ્દષ્ટિ એવ પણ ક્ષયકાળ વળેને અન્યકાળમાં સમ્યકત્વ અને મિશ્રના ઉચ્ચાનુભાગને વિનાશ પમાડતો નથી, અર્થાત્ ક્ષયકાળે સમ્યગ્દષ્ટિ એવ પણ સમ્યકત્વ અને મિશ્રના ઉચ્ચાનુભાગને વિનાશ પમાડે છે તે કારણથી ક્ષયકાળને અત્રે વળેત કયો છે. પંચસંગ્રહ મૂળ તથા ટીકામાં કહ્યું છે કે-“ સમ્યગ્દષ્ટિ અને મિથ્યાદષ્ટિ એવો સમ્યકત્વ અને મિશ્રના ઉચ્ચ અનુભાગનો વિનાશ કરતા નથી પરંતુ ક્ષયક સમ્યગ્દષ્ટિ એવો એ બન્ને મોહનીયના ઉચ્ચાનુભાગનો વિનાશ કરે છે ” પુનઃ મિથ્યાદષ્ટિ એવ અન્તર્મુહૂર્ત બાદ સંકલેશવડે સર્વ શુભપ્રકૃતિયોના અને વિશુદ્ધિ વડે સર્વ અશુભ પ્રકૃતિયોના ઉચ્ચાનુભાગને અવશ્ય વિનાશ પમાડે છે.

॥ એ પ્રમાણે જન્મઅનુભાગનું સંકેત સ્વામિત્વ પ્રતિપાદન કરીને હવે જન્મઅનુભાગના સંક્રમસ્વામિ કહે છે.

મૂળગાથા ૫૭ મી.

અંતરકરણા ઉવરિં, જહનનિઠિસંકમો ડ જસસજહિં
ઘાઈનં નિયગચરમ-રસખંડે દિદિમોહ દુગે ॥૫૭॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થવત્

ટીકાર્થ:—અંતરકરણથી આગળ ઘાતિકર્મની પ્રકૃતિયોમાં જે પ્રકૃતિનો જે ગુણસ્થાનકે જન્મસ્થિત સંકેત કહ્યો છે ત્યાંજ તે પ્રકૃતિનો જન્મઅનુભાગસંકેત પણ બાણવો તે આ પ્રમાણે—

નવમગુણસ્થાનવર્તી ક્ષયક એવ અંતરકરણ કયો છતે ૬ નો કથાય ને ૪ સંબલન એ ૧૩ પ્રકૃતિના ક્ષયની પરિપાટીએ જન્મન્યસ્થિતિસંકેત કરતી વખતે એ ૧૩ નો જન્મઅનુભાગ સંકેત કરે

છે. તથા ૫ જ્ઞાના૦-૪ દર્શના૦-નિદ્રાદ્વિક-૫ અન્તરાય-એ ૧૬ પ્રકૃતિયોનો જન્મનુસંક્રમ એ ૧૬ પ્રકૃતિયોની 'સમયાધિકાવલિકા પ્રમાણુ શેષ સ્થિતિમાં વર્તતો ક્ષીણકૃષાયી જીવ કરે. તથા નિયમ ઇત્યાદિ=સમ્યક્ત્વ અને મિશ્ર એ બે દર્શનમોહનીયનો જન્મનુસંક્રમ ક્ષયકાળે આપઆપણા અન્તિમ અનુભાગખંડને સંક્રમાવાને વખતે હોય છે.

મળ ગાથા ૫૮ મી.

આઝળ જહનઢિઢ, બંધિય જાવ ત્થિસંકમો તાવ
ઉવલળતિત્થસંજો-યણા ય પઢમાલિયં ગંતું ॥૫૮॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થવત્

ટીકાર્થ:—આરે પણ આયુષ્યની જન્મસ્થિતિ ખાંધીને ('જન્મન્યસ્થિતિનો બંધક જીવ જન્મનાનુભાગ ખાંધે છે માટે અહિં "જન્મન્યસ્થિતિ ખાંધીને" એમ કહ્યું છે) ભારબાદ સમયાધિકાવલિકા શેષ રહે ત્યાં સુધી જન્મનુસંક્રમાવે છે તેથી જન્મન્યસ્થિતિ ખાંધ્યા બાદ જેટલો કાળ સંક્રમ પ્રવર્તે છે તેટલા કાળ સુધી જન્મનુસંક્રમ પણ પ્રવર્તે છે.

તથા નરક ૨-મનુષ્ય ૨-દેવ ૨-વૈ૦ ૭-આહ્વા૦ ૭-ઉચ્ચ૦-એ ઉદ્ધલનયોગ્ય ૨૧ પ્રકૃતિયોના તથા જીનનામ અને અનંતાનુબંધિનો જન્મનુભાગ ખાંધીને પ્રથમ બન્ધાવલિકા વ્યતીત થયા બાદ એ ૨૬ ના જન્મનુભાગને સંક્રમાવે છે. કોણ સંક્રમાવે છે? એમ

૧ અહિં ૧૬ પ્રકૃતિયોનો જન્મનુસંક્રમ સમયાધિકાવલિકાશેષ હોતે કહ્યો તે સમુચ્ચયથી કહેલ સભવે છે, અન્યથા જન્મનુસંક્રમ જન્મસ્થિતિસંક્રમ અવસરે હોવાનો સંભવ છે ને નિદ્રાદ્વિકનો જન્મસ્થિતિ સંક્રમ તો જિહ્વાણાવલિગદુગે આવલિઅસંસ્કૃતમસેસે એ વચનથી સાધિક એ આવલિકા શેષ રહે હોય છે.

ને પૂછતા હો તો કહીએ છીએ કે અસંજ્ઞિય'ચેન્દ્રિય જીવ વૈક્રિય ૭-
દેવ ૨-નરક ૨-એ ૧૧ પ્રકૃતિનો, સૂક્ષ્મનિગોદજીવ નરદ્વિક ને ઉચ્ચ-
જોત્રનો, અપ્રમત્ત જીવ આહાં ૭ નો, અવિરતિ સમ્યગ્દષ્ટિજીવ
જીનનામનો, તથા- સમ્યક્ત્વ સન્નુજ થયેલો મિથ્યાદષ્ટિજીવ અન-
લાનુબંધિનો જાન અનુભાગ સંક્રમાવે છે.

સૂળ ગાથા ૫૬ મી.

સેસાણ સુહુમ હ્ય સંત-કમ્મિગો તસ્સ હેઠ્ઠો જાવ
બંધહ તાવં ઇગિંદિઓ વણેગિંદિઓં વા વિ ॥ ૫૯ ॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થવત્

ટીકાર્થ:—પૂર્વે જે પ્રકૃતિયો કહી છે તેથી શેષ શુભ વા
અશુભ સર્વ મળી ૬૭ પ્રકૃતિયોનો જે હતસત્તાકે (જેણે ઘણી
અનુભાગ સત્તાનો વિનાશ કર્યો છે તે હતસત્તાકે) સૂં એકેન્દ્રિય
વાયુકાય વા અગ્નિકાય તે તેની પોતાની અનુભાગ સત્તાથી અલ્પ
અનુભાગબંધ ત્યાં સુધી કરે છે કે જ્યાં સુધી તે એકેન્દ્રિય તેજ
એકેન્દ્રિયભવમાં વા અન્ય એકેન્દ્રિયભવમાં વર્તતો છતો અથવા
અનેકેન્દ્રિય એટલે તેજ હતસત્તાકે એકેન્દ્રિય બીજા દ્વીન્દ્રિયાદિ
ભવમાં વર્તતો છતો જ્યાં સુધી અન્ય બૃહત્ અનુભાગબંધ ન કરે ત્યાં
સુધી તેજ જઘન્ય અનુભાગને સંક્રમાવે છે. ॥ इति अनुभाग संक्रम ॥

॥ અથ પ્રદેશ સંક્રમાધિકાર: ॥

આ પ્રદેશ સંક્રમના અધિકારમાં ૪ અનુયોગદ્વાર આ પ્રમાણે છે—

૧ સામાન્યલક્ષણ ને લેદ.	૩ ઉંપ્રદેશસંક્રમસ્વામિ.
૨ સાધાદિ પ્રરૂપણા.	૪ જાનપ્રદેશસંક્રમસ્વામિ.
- એ ૪ અનુયોગમાં પ્રથમ સામાન્યલક્ષણાનુયોગનું પ્રતિપાદન કરે છે.

મૂળ ગાથા ૬૦ મી.

જં દલિય મન્નપગઈં, નિજ્જઈ સો સંકમો પપ્પસંસ્સ
ઉવ્વલળો વિજ્ઞાઓ, અહાપવત્તો ગુણો સવ્વો॥૬૦॥

ગાથાર્થ:—દલિકેને જે અન્યપ્રકૃતિપ્રત્યે લઈ જવાં (અન્ય પ્રકૃતિરૂપે પરિણુમાવવાં) . તે પ્રદેશનો સંકમ (પ્રદેશસંકમ) ઉદ્દલના-વિધ્યાત-યથાપવૃત્ત-ગુણસંકમ-ને સર્વસંકમ એ પ્રમાણે થ પ્રકારનો છે.

ટીકાર્થ:—જે સંકમયોગ્ય દલિક એટલે કર્મપરમાણુઓને અન્યપ્રકૃતિ પ્રત્યે લઈ જવાય અર્થાત્ અન્યપ્રકૃતિરૂપણે પરિણુમાવાય તે પ્રદેશસંકમ કહેવાય. એ સામાન્યલક્ષણ કહ્યું. ॥ ઇતિ સામાન્ય લક્ષણ ॥

હેવે પ્રદેશસંકમના ભેદ કહે છે—ઉવ્વલળો ઇત્યાદિ એટલે ઉદ્દલનાસંકમ—વિધ્યાતસંકમ—યથાપવૃત્તસંકમ—ગુણસંકમ—ને સર્વસંકમ એ પાંચ ભેદમાં જેવો ઉદ્દેશ તેવો નિર્દેશ એ ન્યાયથી પ્રથમ ઉદ્દલનાસંકમનું લક્ષણ કહેવાય છે.

॥ ઉદ્દલના પ્રદેશસંકમ ॥

અનંતાનુબંધિ ૪-સમ્યં-મિશ્રં-દેવ ૨-નરક ૨-વૈં ૭-
આહોં ૭-મતું ૨-ઉચ્ચં-એ ૧૨૭ પ્રકૃતિયોના પ્રથમ પદ્યો-
પમાસંખ્યતમભાગપ્રમાણના સ્થિતિબંધને એક અનંતચુંદ્રતમાં
૨ ઉવેલે છે, તદનંતર પુનઃ પણ પદ્યોપમાસંખ્યતમભાગપ્રમાણના

૧ અત્રે પદ્યાસંખ્યતમભાગ કાળે ઉવેલવા યોગ્ય પ્રકૃતિયોમાં અંતર્ભૂં કાળે ઉવેલવા યોગ્ય અનંં વગેરે ૬ પ્રકૃતિયોની ગણતરી પૂર્વક ૨૭ પ્રકૃતિયો ગણવાનું કારણ બહુશ્રુતગમ્ય.

૨ ઉવેલવું એટલે વિવક્ષિત પરમાણુઓને વિવક્ષિત વિધિએ સ્વસ્થાનથી ઉપાડીને અન્યસ્થાનમાં (અન્ય પ્રકૃતિમાં) એવી રીતે સ્થાપવા કે જેથી અન્તે તે પરમાણુઓને સર્વથા નિઃસત્તાક થવાનો પ્રસંગ વ્યાપે,
૬૩

દ્વિતીય સ્થિતિખંડને ઉવેલે છે, પરન્તુ પ્રથમસ્થિતિખંડથી આ અલ્પ-સ્થિતિખંડને અન્તર્મુદ્દર્તકાળે ઉત્કિરે છે. તેથી પણ (દ્વિતીયસ્થિતિખંડથી) વિશેષહીન પલ્લોપમાસ જ્યતમભાગપ્રમાણના તૃતીય સ્થિતિખંડને અન્તર્મુદ્દર્તકાળમાં ઉત્કિરે છે. એ પ્રમાણે પૂર્વ પૂર્વ સ્થિતિખંડોથી વિશેષહીન હીન પલ્લોપમાસ જ્યતમભાગપ્રમાણ સ્થિતિખંડો ત્યાં સુધી કહેવા કે જ્યાં સુધી ઉપાન્ત્યસ્થિતિખંડ આવે. એ સર્વ સ્થિતિખંડોમાંનો પ્રત્યેક સ્થિતિખંડ અન્તર્મુદ્દર્તકાળે ઉત્કિરાય છે. અહિં અનંતરોપનિધા અને પરંપરોપનિધા એમ બે પ્રકારની પ્રરૂપણ છે ત્યાં પ્રથમ અનન્તરોપનિધાપ્રરૂપણા આ પ્રમાણે છે—

પ્રથમ સ્થિતિખંડની સ્થિતિ ઘણી છે, તેથી દ્વિતીયસ્થિતિખંડની સ્થિતિ વિશેષહીન છે, તેથી તૃતીય સ્થિતિખંડની સ્થિતિ વિશેષહીન છે, એ પ્રમાણે ઉપાન્ત્યસ્થિતિખંડ સુધી કહેવું. (ઇતિ સ્થિતિ અપેક્ષાએ અનંતરોપનિધા).

હવે પરંપરોપનિધા માર્ગના કહેવાય છે તે આ પ્રમાણે—પ્રથમ સ્થિતિખંડની અપેક્ષાએ કેટલાએક સ્થિતિખંડ (સ્થિતિની અપેક્ષાએ) અસંખ્યભાગહીન, કેટલાએક સ્થિતિખંડ સંખ્યાતભાગહીન, કેટલાએક સંખ્યાતગુણહીન, અને કેટલાએક અસંખ્યગુણહીન છે. (ઇતિ સ્થિતિ અપેક્ષાએ પરંપરોપનિધા)

હવે પ્રદેશ પ્રમાણની અપેક્ષાએ અનંતરોપનિધા આ પ્રમાણે છે—પ્રથમ સ્થિતિખંડના પ્રદેશોથી દ્વિતીય સ્થિતિખંડના પ્રદેશો વિશેષાધિક, તેથી પણ તૃતીય સ્થિતિખંડના પ્રદેશો વિશેષાધિક, એ પ્રમાણે ઉપાન્ત્યસ્થિતિખંડ સુધી કહેવું. (ઇતિ પ્રદેશાપેક્ષાએ અનંતરોપનિધા)

૧ સ્થિતિખંડની સ્થિતિ એટલે તે સ્થિતિખંડજ નાણુવો પરન્તુ ઉત્કિરણ સંબંધિ અંતર્મુદ્દર્શ્ય સ્થિતિ ન નાણુવી.

વિશેષમાં આ ઉત્કિરણ, સ્થિતિના સર્વોત્કૃષ્ટ ભાગ તરફથી ગણુવી. અને. ઉત્કિરવું—ઉવેલવું એ શબ્દો એકાચ વાચક નાણુવા.

તથા પ્રદેશપ્રમાણપેક્ષાએ પરંપરોપનિધા આ પ્રમાણે છે—
પ્રથમ સ્થિતિખંડગત દલિકની અપેક્ષાએ કંઈક સ્થિતિખંડગત દલિક
અસંખ્યભાગાધિક, કંઈક સંખ્યભાગાધિક, કંઈક સંખ્યગુણાધિક,
અને કંઈક અસંખ્યગુણાધિક છે. (ઇતિ પ્રદેશપેક્ષાએ પરંપરોપનિધા)

હવે એ સ્થિતિખંડોને ઉત્કિરણનો વિધિ આ પ્રમાણે છે—
પ્રથમ સમયે અદ્ય, દ્વિતીય સમયે અસંખ્યગુણ, તેથી પછી તૃતીય
સમયે અસંખ્યગુણ કર્મદલિક ઉત્કિરે છે. એ પ્રમાણે અન્તર્મુહૂર્ત-
ના અન્ત્યસમય સુધી ઉત્કિરણનો વિધિ બાબતો. ને ગુણાકાર તો
પદ્યોપમના અસંખ્યાતમાભાગપ્રમાણ બાબતો. અને સર્વસ્થિતિ
ખંડોનો ઉત્કિરણવિધિ પણ એ પ્રમાણેજ બાબતો સ્થિતિખંડગત
દલિકને ઉત્કિરણ કરવાને પ્રસંગે કયાં પ્રશ્ને છે ? એમ બે પૂછતા
હો તો કહીએ છીએ કે—કેટલુંએક દલિક સ્વપ્રકૃતિમાં ને કેટલુંક
પરપ્રકૃતિમાં પ્રશ્ને છે. તેમાં કયાં પ્રશ્ને છે તે વિશેષથી કહેવાય છે.

પ્રથમ સ્થિતિખંડોત્કિરણ કરતાં પ્રથમ સમયે જે કર્મદલિક
પરપ્રકૃતિમાં પ્રશ્ને પાય છે તે અદ્ય છે, તેથી જે દલિક સ્વપ્રકૃતિની
હેઠલી સ્થિતિમાં પ્રશ્ને પાય છે તે અસંખ્યગુણ છે. તેથી દ્વિતીય
સમયે જે સ્વસ્થાને પ્રશ્ને પાય છે તે અસંખ્યગુણ, અને પરપ્રકૃતિમાં
જે પ્રશ્ને પાય છે તે પ્રથમસમયસત્ક પરપ્રકૃતિપ્રક્ષિપ્ત દલિકથી
વિશેષહીન છે. તદનંતર તૃતીય સમયે સ્વપ્રકૃતિમાં જે દલિક પ્રશ્ને-
પાય છે તે દ્વિતીયસમયસત્ક સ્વપ્રકૃતિપ્રક્ષિપ્ત દલિકથી અસંખ્યગુણ
છે. પુનઃ જે પરપ્રકૃતિમાં પ્રશ્ને પાય છે તે દ્વિતીયસમયપરપ્રકૃતિપ્રક્ષિપ્ત
દલિકથી અસંખ્યગુણ છે, એ પ્રમાણે અન્તર્મુહૂર્તના અન્ત્યસમય
સુધી કહેવું. તથા સર્વ સ્થિતિખંડોમાં ઉપાન્ત્યસ્થિતિખંડ સુધી
એજ વિધિ બાબતો.

હવે અન્તિમ સ્થિતિખંડોત્કિરણનો વિધિ કહેવાય છે તે
આ પ્રમાણે—આ અન્ત્યસ્થિતિખંડ તે ઉપાન્ત્યસ્થિતિખંડથી

અસંખ્યગુણ છે તોપણ એ અનંત્યસ્થિતિખંડની ઉત્કિરણા અન્ત-
સુદૂર્ત માત્રમાં થઈ જાય છે. આ અનંત્યસ્થિતિખંડ સંખંધિ પ્રથમ
ઉદ્યાવલિકાગત દલિક વર્ણને શેષ સર્વદલિકને માત્ર પરપ્રકૃતિમાંજ
સંક્રમાવે છે, તે આ રીતે—પ્રથમ સમયે અદ્ય, દ્વિતીય સમયે અસં-
ખ્યગુણ, તૃતીય પણ તૃતીય સમયે અસંખ્યગુણ કર્મદલિક પ્રદેષાય
છે, એ રીતે અન્તસુદૂર્તના અનંત્યસમય સુધી કહેવું. પુનઃ અનંત્ય
સમયે પરપ્રકૃતિમાં જે દલિક પ્રદેષાય છે તે સર્વસંક્રમ કહેવાય છે.

હવે અન્તિમ સ્થિતિખંડગત દલિકનું પ્રમાણ દર્શાવે છે તે
આ પ્રમાણે—ઉપાનંત્યસ્થિતિખંડમાંનું જેટલું કર્મદલિક અનંત્ય
સમયે પરપ્રકૃતિમાં સંક્રમે છે તેટલા પ્રમાણના અનંત્યસ્થિતિખંડ
ગત કર્મદલિકને પ્રતિસમય અપહરિયે (ઉદ્ધરિયે) તો તે અનંત્ય
સ્થિતિખંડ અસંખ્ય કાલચક્રે (ઉત્સ૦—અવસરિંણીએ) ખાલી
થાય (ઇતિકાળમાર્ગણ).

અથવા એક બાબુ ઉપાનંત્યસ્થિતિખંડ સંખંધિ જેટલું કર્મદ-
લિક^૧ અનંત્યસમયે પરપ્રકૃતિમાં સંક્રમે છે, તેટલા પ્રમાણના
અનંત્ય સ્થિતિખંડ સંખંધિ કર્મદલિકને ઉદ્ધરિયે ને એક બાબુ
એક આકાશપ્રદેશને ઉદ્ધરિયે તો એ પ્રમાણે ઉદ્ધરતાં અંશુલના
અસંખ્યાતમાલાગપ્રમાણ આકાશપ્રદેશો ઉદ્ધર્યે છતે તે અનંત્ય
સ્થિતિખંડ પણ ઉદ્ધરાઈ રહે, અર્થાત્ અંશુલના અસંખ્યાતમાલાગ
પ્રમાણ ક્ષેત્રમાં જેટલા આકાશપ્રદેશ હોય તેટલા એક અનંત્ય
સ્થિતિખંડમાં યથોક્તપ્રમાણ સ્થિતિખંડ (દલિક સમૂહ) છે. પુનઃ
ઉપાનંત્ય સ્થિતિખંડ સંખંધિ જેટલું કર્મદલિક સ્વપ્રકૃતિમાં સંક્રમે
છે તેટલા પ્રમાણના અનંત્યસ્થિતિખંડના કર્મદલિકને જે પ્રતિસમય
ઉદ્ધરિયે તો તે અનંત્યસ્થિતિખંડ પદ્યોપમના અસંખ્યાતમાલાગ-
પ્રમાણ કાળે (સમયે) ખાલી થાય.

૧ જાપેલી મલયગિરિમહારાજકૃત ટીકામાં અનંત્યસમયે પાંઠ નથી
તોપણ અત્રે આવશ્યકતા હોવાથી તે પાંઠ અધ્યાહારથી ગ્રહણ કર્યો છે.

એ પ્રમાણે ઉદ્ધલનાસંક્રમણું લક્ષણ કહીને હવે એ લક્ષણ પૂર્વક આહારકસપ્તકની ઉદ્ધલનાના સ્વામિ કહે છે.

મૂળ ગાથા ૬૧ મી.

આહારતણૂ મિન્ન-મુહુત્તા અવિરઙ્ગઓ પડવ્વલણ
જા અવિરતો ત્તિ ઉવ્વલણ, પલ્લભાગે અસંસતમે ॥૬૧॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થવત્

ટીકાર્થ:—આહારકસપ્તકની સત્તાવાળો અવિરતિભાવને યામેલો એવો અવિરતિવંત એવ અન્તર્મુહૂર્ત વ્યતીત થયા બાદ આહારકશરીરને અર્થાત્ શરીર ગ્રહણ કરવાથી આહારકસપ્તકને ઉવેલવા (ઉત્ક્રિયા) માંડે છે. કેટલા કાળ સુધી ઉવેલે છે ? એમ જો પૂછતા હો તો કહીએ છીએ કે-જ્યાં સુધી અવિરતિપણે રહે ત્યાં સુધી ઉવેલે છે. એમ કહેવાથી આહારકસપ્તકની ઉદ્ધલના અવિરતિ પ્રત્યયિક છે એમ જણાવ્યું. પુનઃ અવિરતિપણું તો અનંતકાળ સુધી જીવને રહે છે (તો આહારકોદ્ધલના પણ અનંતકાળ સુધી પ્રવર્તે કે કેમ ?) તેથી તેનો નિયમ દર્શાવે છે કે પલ્લભાગે અસંસતમે પલ્લોપમના અસંખ્યાતમભાગપ્રમાણ કાળમાં આહારકની સર્વ ઉદ્ધલના થઈ રહે છે.

મૂળ ગાથા ૬૨ મી.

અંતોમુહુત્ત મદ્દં, પલ્લાસંસિજ્જમિત્ત ઠિઙ્ગલં
ઉક્કિરણ પુણો વિ તહા-ઉણૂણ મસંસવગુણહં જા ॥૬૨॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થવત્

ટીકાર્થ:—અન્તર્મુહૂર્ત માત્ર કાળમાં પલ્લોપમાસંખ્યાતમ-ભાગપ્રમાણના પ્રથમ સ્થિતિબંધને ઉત્ક્રિયે છે, તત્કાલંતર પુનઃ પણ

‘તેવીજ’ રીતે અન્તર્મુદૂર્તકાળમાં પૂર્વસ્થિતિખંડથી વિશેષહીન પદ્યો-
પમાસંખ્યતમભાગપ્રમાણના દ્વિતીય સ્થિતિખંડને ઉત્કિરે છે, એ
રીતે ઉપાન્ત્યસ્થિતિખંડ સુધી કહેવું, ને તે ઉપાન્ત્યસ્થિતિખંડ તે
પ્રથમ સ્થિતિખંડની અપેક્ષાએ અસંખ્યગુણહીન બાણવો.

મૂળ ગાથા ૬૩ મી.

તં દલિયં સદ્વાણે, સમણ સમણ અસંખગુણિયાણ
સેઠીણ પરદ્વાણે, વિસેસદ્વાણીણ સંહુમહ ॥ ૬૩ ॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થવત્

ટીકાર્થ:—તે ઉત્કિર્યાંબાણ કર્મહલિકને પ્રત્યેકસમયે અસં-
ખ્યગુણશ્રેણિએ સ્વપ્રકૃતિમાં પ્રક્ષેપે છે. પુનઃ જે પરપ્રકૃતિમાં પ્રક્ષેપે
છે, તે પ્રતિસમય વિશેષહીન હીન પ્રક્ષેપે છે. તે આ પ્રમાણે—

પ્રથમ સમયે પરપ્રકૃતિમાં જે હલિક પ્રક્ષેપે છે તે અલ્પ છે,
પુનઃ જે સ્વપ્રકૃતિની હેઠલી સ્થિતિમાં પ્રક્ષેપે છે તે હલિક પરસ્થાન
પ્રક્ષિપ્તહલિકથી અસંખ્યગુણ છે. તેથી પણ દ્વિતીય સમયે સ્વપ્રકૃ-
તિમાં જે હલિક પ્રક્ષેપે છે તે અસંખ્યગુણ છે, ને પર પ્રકૃતિમાં જે
પ્રક્ષેપે છે તે પ્રથમસમયપરપ્રકૃતિપ્રક્ષિપ્ત હલિકથી વિશેષહીન છે.
એ રીતે પ્રતિસમયે પ્રક્ષેપનો વિધિ અન્તર્મુદૂર્તના અન્ત્યસમય
સુધી કહેવો. આ પ્રથમ સ્થિતિખંડની ઉત્કિરણાનો વિધિ જે રીતે
દર્શાવ્યો છે તે રીતે અન્ય સ્થિતિખંડોનો ઉત્કિરણાવિધિ પણ બાણવો.

મૂળ ગાથા ૬૪ મી.

જં દુચરમસ્સ ચરિમે, અન્નં સંકમહૂ તેણ સંવંપિ
અંગુલઅસંખભાગેણ, હીરણ્ણ સ્સ ઉવ્વલણા ॥ ૬૪ ॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થવત્

ટીકાર્થ:—ઉપાન્ત્યસ્થિતિખંડનું જેટલું કર્મદલિક પરપ્રકૃતિમાં સંક્રમે છે તેટલા પ્રમાણના દલિકવડે જે અન્ત્યસ્થિતિખંડને અપહરીયે તે કાળથી અસંખ્ય ઉત્સર્ગિણીએ, અને ક્ષેત્રથી પુનઃ અંશુલના અસંખ્યાતમાલાગપ્રમાણના આકાશપ્રદેશો વડે તે અન્ત્ય સ્થિતિખંડગત દલિક સંપૂર્ણ અપહરાય. એ પ્રમાણે ઉપાન્ત્ય સ્થિતિખંડ સુધી આહારકસપ્તકની ઉદ્ધલના પૂર્વે (પ્રથમ) કહી. (અર્થાત્ આ પૂર્વોક્ત આહારકસપ્તકોદ્ધલના ઉપાન્ત્યસ્થિતિખંડ સુધીની કહી.) હવે અન્ત્યસ્થિતિખંડની ઉદ્ધલના કહે છે.

મૂળ ગાથા ૬૫ મી.

ચરમ મસંખિજ્જગુણં, અણુસમય મસંખગુણિયસેઢીણ
દેહ પરત્થાણે વં-સંછુમતી ણિ(એવ) મવિ કસિણો

॥ ૬૫ ॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થવત્

ટીકાર્થ:—ઉપાન્ત્યસ્થિતિખંડથી અન્ત્યસ્થિતિખંડ અસંખ્યગુણુ છે. તથા તે અન્ત્યસ્થિતિખંડના પ્રદેશાગ્રમાંથી ઉઠ્યાવલિકાગત પ્રદેશો વળને શેષ સર્વ પ્રદેશોને પરપ્રકૃતિમાં પ્રતિસમય અસંખ્ય ગુણુશ્રેણિએ પ્રક્ષેપે છે તે આ પ્રમાણે—પ્રથમ સમયે અદ્ય, દ્વિતીય સમયે અસંખ્યગુણુ, તેથી પછી તૃતીય સમયે અસંખ્યગુણુ, એ પ્રમાણે અન્ત્યસમય સુધી પ્રદેશોને પરપ્રકૃતિયોમાં સંક્રમાવે છે. આ પ્રકારે પરપ્રકૃતિયોમાં પ્રક્ષેપાતા પ્રદેશોનો (અથવા પ્રકૃતિયોનો) અન્ત્ય સમયે જે સર્વ દલસંક્રમ થાય છે તેજ સર્વસંક્રમ જાણવો. એમ કહેવાથી સર્વસંક્રમનું લક્ષણ પણ દર્શાવ્યું છે એમ જાણવું.

॥ હવે સમ્યક્ત્વાદિની ઉદ્ધલનાના સ્વામિ દર્શાવે છે ॥

૬૬

મૂળ ગાથા ૬૬ મી.

एवं मिच्छदिदृस्सि, वेयगं मीसगं ततो पच्छा
एगिंदियस्स सुरदुग-मओ सवेउवि निरयदुगं॥६६॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થવત

ટીકાર્થ:—૨૮ ની સત્તાવાળો મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ પ્રથમથીજ પૂર્વોક્ત પ્રકારે સમ્યક્ત્વને ઉદ્દેશે છે ને તદનંતર મિશ્રને ઉદ્દેશે છે. તથા એકેન્દ્રિયસમૂહ અથવા આહારકસપ્તક સિવાય નામકર્મની ૯૫ પ્રકૃતિયોની સત્તાવાળો જીવ પૂર્વોક્ત પ્રકારે દેવદિક્ષને સમઠાળે ઉદ્દેશે છે, તદનંતર વૈકિયસપ્તક અને નરકદિક્ષને સમઠાળે ઉદ્દેશે છે.

મૂળ ગાથા ૬૭ મી.

सुहुमतसेगो उत्तम-मओ य नरदुग महानियदिम्मि
छत्तीसाए नियगे, संजोयण दिद्विजुयले य ॥६७॥

ગાથાર્થ:—સૂક્ષ્મત્રસ એટલે સૂ૦ તેઉકાય ને સૂ૦વાયુકાય એ બે જીવો પ્રથમ ઉચ્ચગોત્રને અને તદનંતર નરદિક્ષને ઉદ્દેશે છે. હવે ૩૬ પ્રકૃતિયોને નવમગુણસ્થાવર્તી ક્ષપકજીવ ઉદ્દેશે છે તથા અનંતાનુબંધિ ૪-મિથ્યાત્વ અને મિશ્ર એ ૬ પ્રકૃતિયોની ઉદ્ધલનાનો સ્વામિ આપ આપણો ક્ષપક અવિરતિ^૧ સમ્યગ્દૃષ્ટિઆદિ જીવ બાણુવો.

ટીકાર્થ:—સૂક્ષ્મગતિત્રસ એટલે સૂ૦ અગ્નિકાય અને સૂ૦ વાયુકાય પ્રથમ ઉચ્ચગોત્રને, પૂર્વોક્ત પ્રકારે ઉદ્દેશે છે, ને તદનંતર મનુષ્યદિક્ષને ઉદ્દેશે છે. એ પ્રમાણે મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ સંબંધિ ઉદ્ધલના કહીને હવે સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવ સંબંધિ ઉદ્ધલનાનું પ્રતિપાદન

૧ અહિં આદિ શબ્દથી દેશવિરતિ, પ્રમત્ત ને અપ્રમત્ત જીવો પણ પ્રહણુ અન્ય નહિં.

કરે છે. અહાનિયદ્વિમ્નિ છત્તીસાપ ઇતિ=એમાં અહ=અથ શબ્દ અન્યા-
ધિકાર સૂચક છે. તો આ ૩૬ પ્રકૃતિયોનો અધિકાર પૂર્વોક્ત પ્રકૃત્યધિ-
કારથી કયા પ્રકારે ભિન્ન છે ? એમ જો પૂછતા હો તો કહીએ છીએ
કે-પૂર્વોક્ત પ્રકૃતિયોની ઉદ્દેશના પદ્યોપમના અસંખ્યાતમા ભાગ
પ્રમાણ કાળે ને તથા પ્રકારના મિથ્યાત્વી જીવનેજ થાય છે, અને
વક્ષ્યમાણ પ્રકૃતિયોની ઉદ્દેશના તો અન્તર્મુદૂર્તકાળે ને તથા પ્રકારના
સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવને હોય છે એજ અધિકારનું ભિન્નત્વ છે તે દર્શાવે છે.

અનિવૃત્તિખાદરસંપરાયરૂપ નવમે ગુણસ્થાને ૩૬ પ્રકૃતિ-
યોની ઉદ્દેશના થાય છે. અર્થાત્ નવમગુણસ્થાનવર્તી ક્ષપકજીવ
શિષ્યુદ્ધિ ૩-નામની ૧૩-મધ્યકષાય ૮-નોકષાય ૯-સંજવં ૦૩-એ
૩૬ પ્રકૃતિયોને સ્વસ્વક્ષયકાળે અન્તર્મુદૂર્તકાળમાં ઉદ્દેશે છે. તથા
નિયમે એટલે તત્તત્તપ્રકૃતિક્ષપક જીવ અવિરતિસમ્યગ્દૃષ્ટ્યાદિ
ગુણસ્થાને સંયોજન દ્વિષ્ટિયુગલે ચ (એમાં સપ્તમિ વિભક્તિ પંક્કોના
અર્થમાં હોવાથી) સંયોજન એટલે અનંતાનુષંગિ ૪ ની અને
દ્વિષ્ટિયુગલ એટલે મિથ્યાત્વ અને મિશ્રની પૂર્વોક્ત પ્રકારે અન્તર્મુદૂ-
ર્તમાં ઉદ્દેશના કરે છે, એમ જાણવું. (ઇતિ ઉદ્દેશના સંકેત અને
સર્વસંકેત).

॥ વિધ્યાત સંક્રમ ॥

મૂળ ગાથા ૬૮ મી.

જાસિ ન વંધો ગુણભવ-પચ્ચયઓ તાસિ હોઝ વિજ્ઞાઓ
અંગુલઅસંલભાગો, વવહારો તેણ સેસસ્સ ॥ ૬૮ ॥

ગાથાર્થ:—ગુણપ્રત્યયથી અને ભવપ્રત્યયથી જે પ્રકૃતિ-

૧ નરકદ્રિક-તિર્યંચદ્રિક-એકંદ્રિય-દ્વોન્દ્રિય-ત્રીન્દ્રિય-ચતુરિન્દ્રિય ભક્તિ-
સ્થાવર-આત્મ-ઉદ્યોત-સૂક્ષ્મ-સાધારણ એ નામકર્મની ૧૩

યોનો અંધ પ્રવર્તે તો નથી, તે પ્રકૃતિયોનો વિધ્યાતસંક્રમ પ્રવર્તે છે. (વિધ્યાતસંક્રમવડે પ્રથમ સમયમાં જેટલું દલિક પરપ્રકૃતિમાં પ્રક્ષેપાય છે) તેટલા પ્રમાણના શેષ દલિકાપહારથી અંશુલના અસંખ્યાતમાભાગ પ્રમાણનું ક્ષેત્ર અપહરાય.

ટીકાથઃ—જે પ્રકૃતિયોનો ગુણપ્રત્યયથી અંધ પ્રવર્તે નહિ તે પ્રકૃતિયોનો વિધ્યાતસંક્રમ થાય છે. તે કઈ પ્રકૃતિયો ? કે જે ગુણપ્રત્યયથી વા ભવપ્રત્યયથી અંધાતી નથી. એમ જે પૂછતા હો તો કહીએ છીએ કે—

મિથ્યાદષ્ટિ ગુણસ્થાને જે પ્રકૃતિયોનો અંધ વિચ્છેદ થાય છે તે પ્રકૃતિયોનો સાસ્વાદન ગુણસ્થાને ગુણપ્રત્યયથી અંધ પ્રવર્તે તો નથી. એ પ્રમાણે સાસ્વાદનાન્ત રપ પ્રકૃતિયોનો મિશ્રાદિ ગુણસ્થાને, અવિરતાન્ત પ્રકૃતિયોનો દેશવિરત્યાદિ ગુણસ્થાને, દેશ વિરતાન્ત પ્રકૃતિયોનો અમતાદિ ગુણસ્થાને, અને અમતાન્ત ૬ પ્રકૃતિયોનો અપ્રમતાદિ ગુણસ્થાને ગુણપ્રત્યયથી અંધ પ્રવર્તે તો નથી તેથી તે તે અઅંધ સ્થાને તે પ્રકૃતિયોનો વિધ્યાતસંક્રમ પ્રવર્તે છે.

તથા વૈ૦૭—દેવ ૨—નરક ૨—કુભંતિ ૪—સ્થાવરાદિ ૪—આતપ એ ૨૦ પ્રકૃતિયોને નારક જીવો મિથ્યાત્વાદિ હેતુ વિદ્યમાન હોતે છતે પણ ભવપ્રત્યયથી અંધતા નથી. તથા નરક ૨—દેવ ૨—વૈ૦ ૭—વિકલ્પે ૦ ૩—સૂક્ષ્મ ૦—અપયા ૦—સાધા ૦—એ ૧૭ પ્રકૃતિયોને સર્વે પણ દેવો ભવપ્રત્યયથી અંધતા નથી. તથા સનતકુમારાદિ દેવો એકેન્દ્રિય—આતપ—ને સ્થાવર એ ૩ પ્રકૃતિયોને ભવપ્રત્યયથી અંધતા નથી. તથા યુગલિક તિર્યગ્ અને મનુષ્યો સંધ ૦૬—અશુ ૦

૧ ઉદ્વલના સંક્રમમાં કહેલો જે અન્તિમસ્થિતિખંડ તેને કોણ એ સંસારી જાળખવામા આવે છે તે શેષ અત્રે ન જાણવો.

૨ એ સનતકુમારાદિની ભવપ્રત્યયાઅંધ પ્રકૃતિયો કહ્યા પછી પંચ સંગ્રહમાં “ આનતાદિ દેવો તિર્યગ્દિક અને ઉદ્યોતનો ભવપ્રત્યયથી અંધ નુકરે ” એમ વિશેષ કહ્યું છે.

સંસ્થા ૦ ૫-નયુ ૦-મનુ ૦૨-ઔદા ૦૭-અને એકાન્ત તિર્થંચ પ્રાયો-
ગ્ય સ્થાવરાદિ^૧ ૧૦-દુર્ભંગાદિ ૩-નીચગોત્ર-કુળગતિ એ ૩૬
પ્રકૃતિયોને ભવપ્રત્યયથીજ બાંધતા નથી. એ પ્રમાણે જે જે જીવને
જે જે કર્મ ગુણપ્રત્યયથી વાલવ પ્રત્યયથી બન્ધાતું નથી તે કર્મ
તે જીવને^૨ વિધ્યાતસંક્રમ યોગ્ય બાણુવું.

હવે પ્રદેશપ્રમાણતું નિરૂપણ આ પ્રમાણે કરે છે—વિધ્યાત
સંક્રમ વડે પ્રથમ સમયે જેટલું દલિક પરપ્રકૃતિમાં પ્રક્ષેપાય છે
તેટલા પ્રમાણના દલિક વડે શેષદલિકનો અપહાર કરતાં અંગુલનાં
અસંખ્યાતભાગે અપહાર થાય. તાત્પર્ય એ છે કે—વિધ્યાત
સંક્રમ વડે પ્રથમ સમયે જેટલું કર્મદલિક અન્ય પ્રકૃતિમાં પ્રક્ષેપાય
છે, તેટલા પ્રમાણના પ્રદેશખંડ વડે તત્પ્રકૃતિગત શેષ સર્વદલિકને
અપહરતાં અંગુલ માત્ર ક્ષેત્રના અસંખ્યાતમે ભાગે જેટલા આકાશ
પ્રદેશ છે તેટલા આકાશપ્રદેશપ્રમાણ પ્રદેશખંડો વડે તત્પ્રકૃતિગત
દલિક નિર્દોષ થાય (ખાલી થાય-અપહરાય). એ ક્ષેત્રમાર્ગણી
રીતે કહ્યું, અને કાળ માર્ગણી પદ્ધતિએ તો અસંખ્ય કાળચક્ર
વ્યતીત થાય ત્યારે તે પ્રકૃતિગત શેષ દલિક ખાલી થાય. આ વિધ્યા-
તસંક્રમ તે પ્રાયઃ યથાપ્રવૃત્ત સંક્રમને અન્તે થાય છે. (ઇતિ વિધ્યા-
તસંક્રમ.).

૧ સ્થાવર-સૂક્ષ્મ-સાધા ૦-તિર્થંગ ૨-આતપ-કુળગતિ ૪-એ ૧૦
પ્રકૃતિયો તિર્થંચ સિવાય અન્ય કોઈ પણ જીવને બંધાય નહિ માટે
એકાન્ત તિર્થંચપ્રાયોગ્ય કહી છે

૨ વિધ્યાત સંક્રમ સંબંધિ જે જે અપવાદ વિગેરે છે તે આ
પ્રકરણમાં દર્શાવ્યા નથી માટે વિશેષાર્થિએ અન્ય અધિકારની તારવણીથી
જાણવા જોઈએ.

૩ અહિં “ શેષદલિકનો ” એટલે પૂર્વોક્ત ઉદ્દલના સંબંધિ વક્ત્રમાણ
શેષ સંજ્ઞાવાળા દલિકનો નહિ, પણ વિવક્ષિત પ્રકૃતિ સંબંધિ બાકી રહેલા
દલિકનો અપહાર જાણવો.

॥ ગુણસંક્રમ ॥

મૂળ ગાથા ૬૯ મી.

ગુણસંક્રમો અવજ્ઞાં—તિગાળ અસુમાળ પુઠ્ઠવરણાઈ
બંધે અહાપવત્તો—પરિત્તિઓ વા અબંધે વિ ॥ ૬૯ ॥

ગાથાર્થ:—અપૂર્વકરણાદિ કરણમાં વર્તેલો જીવ અખંધ્યમાન અશુભ પ્રકૃતિનાં કર્મફલિકને જે પ્રતિસમય અસંખ્યગુણુ શ્રેણિએ સંક્રમાવે તે ગુણુસંક્રમ કહેવાય. તથા દ્રુવળધિ પ્રકૃતિયોનો ખંધ હોતો અને પરાવર્તમાન પ્રકૃતિયોમાંની સ્વખંધયોગ્ય પ્રકૃતિયોનો ખંધ હોતો વા નહિ હોતો છતે પણ ચથાપ્રવૃત્ત સંક્રમ થાય.

ટીકાર્થ:—અપૂર્વકરણાદિકમાં વર્તેલા જીવો અખંધ્યમાન અશુભ પ્રકૃતિયોના કર્મફલિકને પ્રત્યેક સમયે અસંખ્યગુણુપણે અખંધ્યમાન પ્રકૃતિયોમાં જે સંક્રમાવે તે ગુણસંક્રમ કહેવાય છે. ગુણુ એટલે પ્રતિસમય અસંખ્યગુણુકારે (અસંખ્યગુણુ અસંખ્યગુણુ) સંક્રમ કરવો તે ગુણસંક્રમ (ઇતિ વ્યુત્પત્તિ) તે આ પ્રમાણે છે—

મિથ્યાત્વ, આતપ, ને નરકાયુ સિવાયની મિથ્યાત્વાન્ત (મિથ્યાદષ્ટિનેજ, યોગ્ય) ૧૩ પ્રકૃતિયોનો, તથા અનંતાનુબંધિ તિયંગાયુ ને ઉદ્યોત સિવાયની સાસ્વાદનાન્ત ૧૬ પ્રકૃતિયોનો, તથા મધ્યકષાય ૮—અસ્થિર—અશુભ—અચશ—શોક—અરતિ—અશાતા એ સર્વ મલીને ૪૬ અખંધ્યમાન અશુભ પ્રકૃતિયોનો ૧ અપૂર્વકરણથી આરંભીને ગુણુસંક્રમ થાય છે. આહિં મિથ્યાત્વને અને અનંતાનુબંધિને વળવાતું કારણ એ છે કે એ ૫ પ્રકૃતિયોનો અવિરત સમ્યગ્દષ્ટયાદિ જીવો અપૂર્વકરણાદિમાં ક્ષય કરે છે માટે, અને

૧ એ ૪૬ પ્રકૃતિયોનો ગુણુસંક્રમ ઉપશમકને, વા ક્ષપકને (પ્રાયઃ ૮ માં ચક્રસ્થાનરૂપ) અપૂર્વકરણના પ્રથમ સમયથી થાય છે.

આતપ ઉદ્યોતને વર્ણવાતું કારણ કે એ બે શુભ પ્રકૃતિ છે ને ગુણ સંક્રમ તો અશુભ પ્રકૃતિનો થાય છે માટે, અને આયુષ્યોનો પરસ્પર સંક્રમ થતો નથી માટે એ મિથ્યાત્વાદિ પ્રકૃતિયોને વર્ણત કરેલી છે. તથા નિદ્રાદિક-ઉપ-અશુભવર્ણાદિ હ-હાસ્ય-રતિ-ભય-ક્રુર-એ ૧૬ પ્રકૃતિયોનો ગુણસંક્રમ અપૂર્વકરણમાં આપઆપણા બન્ધ વિચ્છેદથી આરંભીને જાણવો. અથવા (અર્થાન્તરે) અપૂર્વકરણાદિ એટલે અપૂર્વકરણ નામનું જે ત્રણ કરણમાંનું દ્વિતીયકરણ તે અપૂર્વકરણ વિગેરે કરણમાં વર્તતા જીવો અબધ્યમાન અશુભ પ્રકૃતિયોના પ્રદેશોને અસંખ્યગુણ શ્રેણિએ જે બધ્યમાન પ્રકૃતિયોમાં સંક્રમાવે છે તે ગુણસંક્રમ એમ 'બીજી રીતે પણ અર્થ થઈ શકે છે. તેથી 'ક્ષયકાળે અપૂર્વકરણથી આરંભીને અનંતાનુબંધિ, મિથ્યાત્વ, અને મિશ્રનો પણ ગુણસંક્રમ પ્રવર્તે છે. એ પ્રમાણે ગુણ સંક્રમનું સ્વરૂપ કહ્યું, (ઇતિગુણસંક્રમ.)

॥ યથાપ્રવૃત્તસંક્રમ ॥

હવે યથાપ્રવૃત્ત સંક્રમનું સ્વરૂપ કહેવાય છે. ત્યાં કુલબંધિ

૧ આ અર્થાન્તરકથનમાં માત્ર વાક્યરચનાનો તફાવત જાણવો મરનું. વસ્તુસ્વરૂપનો તફાવત ન જાણવો.

૨ ઉપશમસમ્યક્ત્વ પામતાં અને ક્ષયોપશમસમ્યક્ત્વ પામતાં જે અપૂર્વકરણ કરવું પડે છે તે અપૂર્વકરણમાં એ ૬ પ્રકૃતિયોનો ગુણસંક્રમ થતો નથી એમ ઉપશમનાકરણાધિકારમા પ્રતિપાદન કર્યું છે, માટે અત્રે “ક્ષયપણક્ષયે=ક્ષયકાળે.” (એ ૬ પ્રકૃતિયોનો ગુણસંક્રમ થાય) એમ કહ્યું છે. વિ ૦ કે ગુણવૃદ્ધિમાં ચઢતા જીવને અનેકવાર ભિન્નભિન્ન અપૂર્વકરણો કરવાં પડે છે. તે દરેક અપૂર્વકરણમા ગુણસંક્રમ થાય એવો નિયમ નથી, જેમ મિથ્યાત્વગુણરચાને સમ્યક્ત્વપ્રત્યયિક અપૂર્વકરણમાં ગુણસંક્રમ પ્રવર્તતો નથી.

૩ યથાપ્રવૃત્ત સંક્રમ એટલે યથા=જેમ જેમ પ્રવૃત્ત=યોગ્ય પ્રવૃત્તિ.

પ્રકૃતિયોનો બંધ હોતો હતો તેઓનો યથાપ્રવૃત્ત સંક્રમ પ્રવર્તે છે, ને પરિસ્થિતિએટલે જે પરાવર્તમાન પ્રકૃતિયો છે તેનો તો બંધ હોય કિંવા ન હોય તોપણ પરાં પ્રકૃતિયોનો યથાપ્રવૃત્ત સંક્રમ પ્રવર્તે છે. અહિં ભાવાર્થ એ છે કે—

સર્વેપણ સંસારસ્થ પ્રાણિઓને ધ્રુવબંધ પ્રકૃતિયોનો બંધ પ્રવર્તે છે તેજ અને સ્વસ્વભવબંધપ્રાયોગ્ય પરાવર્તમાન પ્રકૃતિયોનો બંધ હોય કિંવા ન હોય તોપણ તેઓનો યથાપ્રવૃત્ત સંક્રમ થાય છે.

થાય તેમ તેમ હીનાધિક દલિકનો સંક્રમ થાય તે યથાપ્રવૃત્ત સંક્રમ કહેવાય. કહ્યું છે કે

સંસારત્થા જીવા, સંબંધજોગાળ તદ્દલપમાણા ।

સંકામંતણુરૂવં, અહાપવત્તીય તો નામ ॥ ૧ ॥

અર્થ:—સંસારી જીવો સ્વબંધપ્રાયોગ્ય પ્રકૃતિયોને બંધાતા દલના પ્રમાણમાં સંક્રમાવે, અર્થાત્ ઉત્કૃષ્ટ યોગથી ઉત્કૃષ્ટ પ્રદેશો બંધાય તો ઉત્કૃષ્ટ પ્રદેશોને સંક્રમાવે, તથા મધ્યમ યોગ પ્રવૃત્તિએ મધ્યમ પ્રદેશો બંધાય તો મધ્યમ પ્રદેશો સંક્રમાવે, અને જન્ય યોગપ્રવૃત્તિથી જન્ય પ્રદેશો (અદ્ય પ્રદેશો) બંધાય તો તે પ્રમાણમાં અદ્ય પ્રદેશો સંક્રમાવે એ પ્રમાણે યોગને અનુસારે બંધાતા હીનાધિક પ્રદેશોને સંક્રમાવે તે યથાપ્રવૃત્ત સંક્રમ કહેવાય છે.

૧ વિવક્ષિત ભવમાં જે પ્રકૃતિયો તત્સમયે બંધાતી ન હોય પરંતુ બંધાવાને યોગ્ય હોય તો તેવી પ્રકૃતિયોનો યથાપ્રવૃત્ત સંક્રમ પ્રવર્તે છે તે કારણથી વંધે અવંધે વા કહ્યું છે (અન્યથા તો વધ્યમાન કહેવાની જરૂર હતી.) (ઇત્યર્થતઃ પંચસંગ્રહે)

વિશેષ એ છે કે ગુણસંક્રમાદિ પ્રદેશસંક્રમો તો અમુક અમુક નિયમિત ગુણપ્રાપ્તિ પ્રસંગે પ્રવર્તે છે ને આ યથાપ્રવૃત્ત સંક્રમ તો જીવને પ્રાગ્-સદાકાળ પ્રવર્તે છે.

હવે ઉ૦-વિ૦-ગુ૦-ચ૦-એ ૧૪ સંક્રમ વડે અપહાર કાળનું
 ૨ અદ્યપબ્દુત્વ કહે છે.

મૂળ ગાથા ૭૦ મી.

થોવોડવહારકાલો, ગુણસંક્રમણે સંસ્થગુણના
 સેસસ્સ અહાપવત્તે, વિજ્ઞાણ ઉવ્વલણનામે ॥૭૦॥

ગાથાર્થ:—અન્તિમ ખંડને ગુણસંક્રમણી અપહાર કરતાં
 અદ્યપકાળ લાગે. તેથી યથાપ્રવૃત્ત-વિધ્યાત-અને ઉદ્ધલના સંક્રમણી
 અપહાર કરતાં અનુક્રમે અસંખ્યગુણ કાળ લાગે.

ટીકાર્થ:—ઉદ્ધલના સંક્રમણી વક્તવ્યતા પ્રસંગે જે પૂર્વે
 અન્તિમખંડ કહેલો છે તે અન્તિમખંડની ‘ શેષ ’ એવી સંજ્ઞા છે.
 તે શેષના દલિકમાંથી ગુણસંક્રમે કરીને સંક્રમતા દલિક સમૂહ જેટલા
 દલિકનો (પ્રતિસયમ) અપહાર કરીયે તો અન્તર્મુહુર્ત માત્ર કાળમાં
 તે અન્તિમખંડનું (શેષ) દલિક સંપૂર્ણ અપહારાય, તેથી ગુણ-
 સંક્રમાપહાર કાળ સર્વથી અદ્ય કહેલો છે.

તેથી યથાપ્રવૃત્ત સંક્રમ વડે સંક્રમતા દલિક પ્રમાણે અન્તિમ-
 ખંડને અપહારતાં અસંખ્યગુણ કાળ હોય, કારણકે તેજ અન્તિમખંડને

૧ પાંચમો ‘ સર્વસંક્રમ ’ તેની વિવક્ષા અત્ર કરી નથી તેનું
 કારણ કે સર્વસંક્રમ વિષયે એકજ સમયમાં સંક્રમતું દલિક તે અન્તિમ-
 ખંડમાંનું છે, ને સર્વસંક્રમ દલિક પ્રમાણે અન્તિમખંડગત દલિકનો
 અપહાર કરતા ૧ સમય લાગે ને કંઈ પણ દલિક શેષ રહે નહિં માટે અત્રે
 સર્વસંક્રમ અવિવક્ષિત છે. એનો ખીજી રીતે અપહારકાળ ૭૧ મી ગાથાના
 ટીકાર્થમાં કહ્યો છે.

૨ અહિં ૪ સંક્રમ વડે અન્તિમખંડ ગત દલિકાપહારકાળનું અદ્યપબ્દ-
 હુત્વ કહેવાનું કારણ એ ૪ સંક્રમમાંજ પરસ્પર દલિક અને કાળ સંબંધિ
 અદ્યપબ્દુત્વ સહેજે સમજવા માટે છે.

જો 'યથાપ્રવૃત્ત' સંક્રમ દલિકના પ્રમાણથી અપહરે તો તે અન્તિમખંડને પૂર્ણથતાં પદ્યોપમના અસંખ્યાતમા લાગ જેટલો કાળ લાગે (તે કારણથી યથાપ્રવૃત્ત પ્રમાણે અપહારકાળ અસંખ્યગુણ કહ્યો છે) ?

તેથી વિધ્યાત સંક્રમ દલિક પ્રમાણે અન્તિમખંડને અપહરતાં અસંખ્યગુણ કાળ લાગે. કારણકે તેજ અન્તિમખંડના દલિકને વિધ્યાત સંક્રમ પ્રમાણે દલિકાપહાર કરતાં અસંખ્ય કાલચક્ર લાગે. (તે કારણથી વિધ્યાત પ્રમાણે અપહાર કાળ અસંખ્યગુણ કહ્યો છે.)

તેથી પણ ઉદ્દલના સંક્રમે પ્રમાણે અપહારકાળ અસંખ્યગુણ છે. કારણ કે ઉપાન્ત્ય સ્થિતિખંડના અન્ત્ય સમયે પરપ્રકૃતિમાં જેટલું દલિક પ્રક્ષેપાય છે તેટલા દલિકપ્રમાણથી તેજ અન્તિમખંડમાં દલિકનો અપહાર કરતાં અતિ ઘણા કાળચક્ર લાગે તે કારણથી વિધ્યાત સંક્રમાપહારકાળની અપેક્ષાએ ઉદ્દલના સંક્રમાપહારકાળ અસંખ્યગુણ કહ્યો છે.

હવે પૂર્વે યથાપ્રવૃત્ત સંક્રમનો કાળ કહ્યો નથી તથા ઉદ્દલના સંક્રમમાં પણ ઉપાન્ત્ય સ્થિતિખંડના અન્ત્ય સમયે જેટલું દલિક સ્વસ્થાને સંક્રમે છે તેટલા પ્રમાણથી અન્ત્ય સ્થિતિખંડનો અપહાર કાળ પણ કહ્યો નથી તે કહેવાય છે.

મૂળ ગાથા ૭૧ મી.

પહ્લાઽસંખ્યમાગે, ણહાપવત્તેણ સેસગવહારો
 ઉવલ્લણેણ વિ થિબુગો, અણુઙ્ઞાણ ઉ જંઉદણ્ણ ॥૭૧॥

૧ આ વક્તવ્યતાથી ગુણસંક્રમાપેક્ષાએ યથાપ્રવૃત્તની પદ્ધતિએ સંક્રમણું દલિક અતિ અલ્પ છે ને ગુણસંક્રમાપેક્ષાએ યથાપ્રવૃત્તનો કાળ (સમ દલિકસમૂહાપેક્ષાએ) અસંખ્યગુણ છે એમ સમજાય છે તેમ અગ્રે પણ જાણવું.

ગાથાર્થ:—યથાપ્રવૃત્ત અને ઉદ્વલનાથી પણ પદ્યોપમા સંખ્યતમભાગપ્રમાણ કાળે અન્તિમખંડગત દલિકનો અપહાર થઈ રહે, તથા અનુદિત પ્રકૃતિનો સન્નતિય ઉદિત પ્રકૃતિમાં જે સંક્રમ તે સ્તિષ્ઠક સંક્રમ કહેવાય છે.

ટીકાર્થ:—ઉદ્વલના સંક્રમમાં કહેલો જે અન્ત્ય સ્થિતિખંડ છે તેને જો યથાપ્રવૃત્તસંક્રમ પ્રમાણે અપહરીયે તો પદ્યોપમા સંખ્યતમભાગમાત્ર કાળે સંપૂર્ણ અપહાર થઈ રહે. તથા ઉદ્વલના સંક્રમથી પણ ઉપાન્ત્ય સ્થિતિખંડના અન્ત્ય સમયમાં જેટલું દલિક સ્વસ્થાને પ્રક્ષેપાય છે તેટલા પ્રમાણથી પણ તે અન્ત્ય સ્થિતિખંડગત દલિકનો અપહારકાળ પદ્યોપમાસંખ્યેયભાગ જેટલોજ બાણવો, તે કારણથી જો બન્ને અપહારકાળ તુલ્ય છે.^૧

અહિં અન્ય પણ છઠ્ઠે સ્તિષ્ઠકસંક્રમ છે, પરન્તુ કરણ લક્ષણના અભાવથી જો સંક્રમ કરણ શબ્દની સાથે સંબંધવાળો નથી. કારણ કે કરણ તે સલેશ્ય વીર્ય કહેવાય છે, અને લેશ્યારહિત પણ અયોગિ કેવલી^૨ ઉપાન્ત્ય સમયે ૭૨ પ્રકૃતિયોને સ્તિષ્ઠક સંક્રમથી સંક્રમાવે છે.

જો કે સ્તિષ્ઠક સંક્રમથી સંક્રમેલું દલિક સર્વથા પતદ્વ્યહ

૧ ૭૦મી ગાથામાં કહ્યા છતાં પુનઃ જોજ બ્યક્તબ્યતા કેમ કહી ? જો સહજ પ્રશ્ન છે પરન્તુ પૂર્વે યથાપ્રવૃત્તના કાળની મુખ્યતા કહી છે અને અત્રે તો યથાપ્રવૃત્તના દલિકપ્રમાણની (અપહારકાળદ્વારા) મુખ્યતા દર્શાવી છે. તે આ પ્રમાણે—ઉપાન્ત્યસ્થિતિખંડની ઉદ્વલના બે પ્રકારે છે. ૧ સ્વસ્થાને ૨ પરસ્થાને. એમાં સ્વસ્થાને સંક્રમિત દલિક પ્રમાણ યથાપ્રવૃત્તવડે સંક્રમતા દલિક જેટલું બાણવું. અર્થાત્ ઉદ્વલનાપહારકાળ પ્રથમ પરસ્થાનાપેક્ષાએ છે અને અત્રે તો સ્વસ્થાનાપેક્ષાએ કહ્યો છે.

૨ જો વાક્યમાં “ પણ ” શબ્દ હોવાથી સ્તિષ્ઠક સંક્રમ માત્ર ૧૪ મે ગુણદાણેજ હોય એમ નહિ. શેષ ગુણસ્થાને પણ હોય.

૩ અહિં સર્વથા શબ્દનો ભાવાર્થ બહુશ્રુતગમ્ય છે. વિશેષ કે ગુણ
૬૬

પ્રકૃતિરૂપે (તત્પ્રકૃતિરૂપે) પરિણમતું નથી તેથી આ સ્તિયુક તે સંક્રમ શબ્દની સાથે (અથવા સંક્રમ પ્રકરણમાં) સંબંધવાળો થઈ શકતો નથી પરંતુ આ પણ 'સંક્રમ છે ને સંક્રમ પ્રકરણનો પ્રસંગ હોવાથી તે સ્તિયુક સંક્રમનું લક્ષણ કહે છે. અનુદીર્ઘ એટલે અનુદય પ્રાપ્ત (ઉદયમાં નહિ આવેલી) પ્રકૃતિ સંબંધિ જે ક્રમ દલિક તે ઉદયમાં આવેલી સમાન સ્થિતિવાળી સ્વભાવી પ્રકૃતિમાં સંક્રમાવે છે ને સંક્રમાવીને અનુભવે છે. જેમ ઉદયવતી મનુષ્ય ગતિમાં શેષ ૩ ગતિનાં દલિકને અને ઉદયવતી એકેન્દ્રિયભતિમાં શેષ ચાર ભતિનાં દલિકને સંક્રમાવીને અનુભવે તે સ્તિયુક સંક્રમ કહેવાય છે ને પ્રવેશોદય પણ એજ કહેવાય છે. (ઇતિ મેદપ્રકર) .

સંક્રમાદિરૂપે સંક્રમતાં દલિક જેમ સર્વથા પરપ્રકૃતિરૂપે પરિણમીને પર પ્રકૃતિના વ્યપદેશને પામે છે તેમ સ્તિયુકસંક્રમરૂપે સંક્રમતાં દલિક પર પ્રકૃતિવ્યપદેશને પામે તેવી રીતે સર્વથા પરપ્રકૃતિરૂપે પરિણમતાં નથી પરંતુ સ્વપ્રકૃતિવ્યપદેશરૂપે કાયમ રહીને સ્થિતિવડે પ્રથમજ હીન (તે સ્વભાવિય પરપ્રકૃતિ સમાન) થઈને ઉદયવતી સ્વભાવી પરપ્રકૃતિમાં (પરિણમીને) ભોગવાઈ જાય છે. એમાં સ્તિયુક સંક્રમ વિષયિક પ્રકૃતિનો મુખ્યત્વે તીવ્રરસ માત્ર બદલાવાથી પતહ્રગ્રહમાં દેશપરિણમન કહેલું સંભવે છે.

૧ તીવ્રરસ પરપ્રકૃતિમાં સંક્રમાઈને ભોગવાઈ જાય છે માટે.

૨ જે પ્રકૃતિ સ્વવિપાકે ઉદયમાં ન આવે પરંતુ પરવિપાકે ઉદયમાં આવે તે પ્રવેશોદય કહેવાય. એ લક્ષણ પણ અનેકાંત છે.

કેટલાએકનું માનવું એવું છે કે જે પ્રકૃતિમાંથી રસ સર્વથાહીન થઈને તે પ્રકૃતિના પ્રદેશ માત્રજ ઉદયમાં આવે તે પ્રદેશોદય કહેવાય અને જે રસ ઉદયમાં આવે તો તે પ્રકૃતિનો વિપાકોદય કહેવાય. આ માનવું અસમજસ છે કારણ કે સ્તિયુકસંક્રમરૂપે એટલે પ્રદેશોદયરૂપે ઉદય આવેલી પ્રકૃતિમાં રસ અવશ્ય હોય છે તોપણ તેમાં તીવ્રરસ પરપ્રકૃતિરૂપે પરિણમવાથી સ્વપ્રકૃતિરૂપે (સ્વવિપાક રૂપે) ઉદય આવી શકતો નથી ને એ પ્રમાણે વિવક્ષિત પ્રકૃતિના પ્રદેશો સ્વરસે (સ્વવિપાકે ઉદયમાં આવ્યા નથી પરંતુ પરવિપાક (સ્વવિપાકાભાવ) રૂપે ઉદયમાં આવ્યા છે માટે તે પ્રદેશોદયજ કહેવાય. જેમ દુગ્ધ તે દધ્યાદિરૂપે પરિણમતાં દુગ્ધનો

એ પ્રમાણે સંક્રમકરણના લક્ષણ અને ભેદની પ્રકૃપણા કરીને હવે સાધનાદિ પ્રકૃપણા કરે છે તેમાં મૂળપ્રકૃતિનો પરસ્પર સંક્રમ હોતો નથી તેથી ઉત્તરપ્રકૃતિયોનીજ સાધનાદિ પ્રકૃપણા કરે છે.

મૂળ ગાથા ૭૨-૭૩

ધ્રુવસંક્રમ અજહન્નો-ગુક્તોસો તાસિ વા વિવજ્જિત્તુ
આવરણનવગવિગ્ધં, ઓરાલિયસત્તગં ચેવ ॥ ૭૨ ॥
સાઙ્યમાઙ ચઙ્ગા, સેસવિગપ્પા ય સેસગાણં ચ
સવવિગપ્પા નેયા, સાઙ અધુવા પણ્ણસમ્મિ ॥ ૭૩ ॥

ગાથાર્થ:—૧૨૬ ધ્રુવસત્તાક પ્રકૃતિયોનો અજ ૦ પ્ર ૦ સંક્રમ ૪ પ્રકારે, તથા ૬ આવરણ-૫ વિદ્ય ને ઔદારારિકાદિ ૭ એ ૨૧ પ્રકૃતિ વિના ૧૦૫ ધ્રુવસત્તાક પ્રકૃતિયોનો અનુ ૦ પ્ર ૦ સંક્રમ ॥ ૭૨ ॥ સાધાદિ ૪ પ્રકારે છે. ૧૦૫ પ્રકૃતિના શેષ ૨ વિકલ્પ અને શેષ ૨૧ પ્રકૃતિના સર્વ વિકલ્પ તે પ્રદેશસંક્રમને અંગે સાદિ અધ્રુવ બાણવા. ॥ ૭૩ ॥

ટીકાર્થ:—પૂર્વોક્ત ૧૨૬ ધ્રુવસત્તાક પ્રકૃતિયોનો અજઘન્ય પ્રદેશ સંક્રમ સાદિ, અનાદિ, ધ્રુવ, ને અધ્રુવ એમ ૪ પ્રકારે છે તે આ પ્રમાણે—

પ્રદેશાનુભવ અને દૃષ્યાદિનો રસાનુભવ કહેવાય. દર્શનમોહનીયના સંબંધમાં આજ ભાવાર્થ પ્રગટ કર્યો છે તદ્વત્ અન્ય પ્રકૃતિમાં પણ સમજવો.

તથા પ્રસંગત: પંચસંપ્રદોક્ત પ્રદેશસંક્રમની પ્રવૃત્તિમાં કયો સંક્રમ કોને બાધ કરે તે કહેવાય છે—યથાપ્રવૃત્ત સંક્રમ પ્રવર્તતો હોય તેને અટકાવીને વિધ્યાત વા ગુણસંક્રમ પ્રવર્તે છે, અને ઉદ્ભવના સંક્રમને અટકાવીને સર્વસંક્રમ પ્રવર્તે છે.

આગળ કહેવાશે તેવા લક્ષણવાળો ક્ષપિતકર્મોશ જીવ પ્રકૃતિ-
યોને ક્ષય કરવાને અર્થે તત્પર થયો છતો સર્વપણુ ધ્રુવસત્તાક
પ્રકૃતિયોનો જઘન્યપ્રદેશ સંક્રમ કરે છે તે સાદિ અધ્રુવ છે, ને
તેથી અન્ય સર્વપણુ અજઘન્યપ્રદેશ સંક્રમ છે તે ઉપશમશ્રેણિમાં
એ સર્વ પ્રકૃતિયોનો અધવિચ્છેદ થયે છતે (અજ૦ પ્ર૦ સંક્રમ)
થાય નહિ તેથી આ (અજ૦ પ્ર૦ સંક્રમ) સાદિ છે, એ સ્થાનને નહિ
પ્રાપ્ત થયેલા જીવની અપેક્ષાએ અનાદિ છે, અલબ્ધની અપેક્ષાએ
ધ્રુવ, અને લબ્ધની અપેક્ષાએ અધ્રુવ છે.

તથા ધ્રુવસત્તાક પ્રકૃતિયોનો અનુકૃષ્ટ પ્રદેશસંક્રમ પણ ૪
પ્રકારે છે. પ્રશ્ન:—શું સર્વ ધ્રુવસત્તાક પ્રકૃતિયોનો અનુ૦ પ્ર૦ સંક્રમ ૪
પ્રકારે છે ? ઉત્તર:—નહિ. ૫ જ્ઞાનાવરણુ ને ૪ દર્શનાવરણુ એ ૯
આવરણુ, તથા ૫ અન્તરાય અને ઔદારિકસપ્તક એ ૨૧ પ્રકૃતિ
સિંવાયની શેષ ૧૦૫ ધ્રુવસત્તાકનોજ અનુ૦ પ્ર૦ સંક્રમ ૪ પ્રકારે છે
જે આ પ્રમાણે—વક્ત્રમાણુ લક્ષણયુક્ત ગુણિતકર્મોશ જીવ સર્વ
પ્રકૃતિયોનો ક્ષય કરવાને તત્પર થયે છતે ઉ૦ પ્ર૦ સંક્રમ હોય છે,
પરન્તુ અન્ય જીવને ઉ૦ પ્ર૦ સંક્રમ હોય નહિ તેથી આ ઉ૦ પ્ર૦ સં.
સાદિ છે, ને તેથી અન્ય સર્વ પણુ અનુ૦ પ્ર૦ સંક્રમ છે તેનો ઉપશમ
શ્રેણિમાં વિચ્છેદ થાય છે ને શ્રેણિથી પડતાં પુનઃ અનુ૦ પ્ર૦ સંક્રમ
પ્રારંભાય છે તેથી આ (અનુ૦ પ્ર૦ સંક્રમ) સાદિ છે, તે સ્થાનને
નહિ પ્રાપ્ત થયેલા જીવની અપેક્ષાએ અનાદિ છે, અને અલબ્ધ
લબ્ધાપેક્ષાએ ધ્રુવ તથા અધ્રુવ છે.

તથા સેસ ઇત્યાદિ એટલે ૧૦૫ પ્રકૃતિયોના શેષ વિકલ્પ
જઘન્ય, અને ઉલ્લુપ્ત, અને જ્ઞાનાવરણાદિ ૨૧ પ્રકૃતિયોના જઘન્ય,
ઉલ્લુપ્ત, અને અનુલુપ્ત એ ત્રણ વિકલ્પ સાદિ અધ્રુવ છે.

ત્યાં ૧૦૫ પ્રકૃતિયોનો જઘન્ય અને ઉલ્લુપ્ત પ્ર૦ સંક્રમ સાદિ
અધ્રુવપણે પ્રથમ કહ્યો છે. અને જ્ઞાનાવરણાદિ ૨૧ પ્રકૃતિયોનો ઉ૦
પ્ર૦ સંક્રમ ગુણિતકર્મોશ એવા મિથ્યાદષ્ટિ જીવમાં કદાચિત્ પ્રાપ્ત

થાય છે, શેષકાળે અતુલ પ્રાપ્ત થાય છે, તેથી એ બન્ને પ્રાપ્તિ સાદિ અધ્રુવ છે. અને જન પ્રાપ્તિ સાદિ અધ્રુવપણે પ્રથમજ કહ્યો છે. શેષ પ્રકૃતિયોના સર્વે પણ (ચારે પણ) વિકલ્પો પ્રકૃતિયોનું સ્વભાવેજ અધ્રુવસત્તાકપણું હોવાથીજ સાદિ અધ્રુવ છે. અહિં મિથ્યાત્વમોહનીય એ કે ધ્રુવસત્તાક છે તોપણ પતદ્વચ્છ પ્રકૃતિના અભાવે એના ચારે વિકલ્પ સાદિ અધ્રુવ છે, અને નીચગોત્ર, શાતા તથા અશાતા વેદનીય એ ૩ પ્રકૃતિયો ધરાવર્તમાન હોવાથી એ ૩ ના ચારે વિકલ્પો સાદિ અધ્રુવ બાણવા. (હતિ સાધ્યાદિ પ્રસ્થાના).

એ પ્રમાણે સાદિ અનાદિ પ્રજ્વળા કરીને હવે ઉત્તમ પ્રાપ્તિ સ્વામિત્વ પ્રજ્વળા કહેવાની છે તે શુષ્કિતકર્મોશ જીવમાંજ પ્રાપ્ત થાય છે, માટે તે શુષ્કિતકર્મોશ જીવનું નિરૂપણ કરાય છે.

મૂળ ગાથા ૭૪-૭૫ મી.

જો વાયરતસકાલે-જૂળં કમ્મદ્વિદં તુ પુઢવીણ
વાયરપજ્જત્તાપજ્જ-ત્તગદીહેયરદ્ધાસુ ॥ ૭૪ ॥

જોગકસાઉક્કોસો, બહુસો નિચ્ચ મવિ આડબંધંવ
જોગજણેણુવરિલ્લ-ઠિદ્ધનિસેગં બહું કિચ્ચા ॥ ૭૫ ॥

ગાથાર્થ:—ઘણા કાળ સુધી પર્યાપ્તપણે અને થોડા કાળ સુધી અપર્યાપ્તપણે રહેવા પૂર્વક, દ્વીન્દ્રિયાદિ બાહરત્રસની કાયસ્થિતિન્યૂન ઉત્તમ કર્મસ્થિતિ (૭૦ કોટી ૧૦૦ સાં) પ્રમાણ બાહર પૃથ્વિકાયના ભવમાં રહીને ઘણીવાર ઉત્તમ યોગ અને ઉત્તમ કષાય પૂર્વક, સર્વદા જન્ય યોગથી આયુ બંધ કરતો અને ઘણા પ્રમાણમાં ઉપરિતન સ્થિતિનો નિષેધ કરીને (ત્યાંથી નિકળીને દ્વીન્દ્રિયાદિમાં ઉત્પન્ન થાય ઇતિ અગ્રગાથોક્ત અધ્યાહાર).

ટીકાર્થ:—અહિં સૂક્ષ્મ ને વાદર એ બે પ્રકારના ત્રસણવો છે, તેમાં ક્ષીન્દ્રિયાદિ આં ત્ર૦ જીવો છે ને અગ્નિકાય તથા વાયુકાય એ બે સૂક્ષ્મત્રસ જીવ છે. ત્યાં સૂં ત્ર૦ જીવોનું અહંજી નહિં કરવાને અર્થે ગાથામાં વાયરતસ (=આદર ત્રસ જીવો) પાઠ કહ્યો છે. એ આં ત્ર૦ જીવોનો પૂર્વકોડપ્રથક્ત્વાધિક ૨૦૦૦ સાગરોપમ પ્રમાણ જે કાય સ્થિતિકાળ (આં ત્ર૦ પછે રહેવાનો કાળ) તે કાયસ્થિતિકાળન્યૂન ૭૦ કોડાકોડીસાગરપ્રમાણ કર્મની ઉં સ્થિતિ સુધી આં પૃથ્વીકાયના ભવોમાં રહીને (ક્ષીન્દ્રિયાદિમાં ઉપજે, ઇતિ અધ્યાહાર)—કેવી રીતે રહીને ? તે કહે છે કે—પજ્જત્તાપજ્જતગ દીદે-યરદ્દાસુ અહિં દીર્ઘ અને હ્રસ્વકાળ સાથે અનુક્રમે પર્યાપ્ત અપર્યાપ્તપણાની યોજના કરતાં આ પ્રમાણે અર્થ થાય—ઘણાકાળ સુધી પર્યાપ્તભવોમાં અને અદ્યપકાળસુધી અપર્યાપ્ત ભવોમાં અર્થાત્ ઘણા પર્યાપ્તભવોમાં અને થોડા અપર્યાપ્તભવોમાં રહીને, તથા ઘણી વાર ઉત્કૃષ્ટ યોગસ્થાનોમાં અને ઉંસકલેશવાળા અધ્યવસાયોમાં વર્તીને (ક્ષીન્દ્રિયાદિમાં ઉપજે ઇતિ અધ્યાં)

૧ અહિં શેષ એકેન્દ્રિયજીવોને અહંજી નહિં કરતાં માત્ર આં પૃથ્વીકાયનેજ અહંજી કરવાનું કારણ એ છે કે આં પૃં નું આયુષ્ય શેષ સર્વ એકેન્દ્રિયથી અધિક હોય છે, તેથી તે આં પૃં જીવ અન્યવચ્છિન્નપણે (નિરંતર પ્રતિસમય) ઘણા કર્મપુદ્ગલોને અહંજી કરે છે. પુનઃ અતિ બલિષ્ઠપણાને લઈને તે આં પૃથ્વીને વેદનાનું બહુલપણે (તીવ્રપણે) વેદનું હોતું નથી તેથી તેને ઘણા કર્મપ્રદેશોની નિર્જરાપણ થતી નથી માટે અત્રે આં પૃં કાયનું અહંજી કર્યું છે. તથા સંપૂર્ણ કાયસ્થિતિ અહંજી કરવાને અર્થે આં પૃં ના અપં ભવોનું અહંજી કર્યું છે. તેમાં પણ ઘણા કર્મપ્રદેશો

૧ આ સંસારચક્રમાં પરિભ્રમણ કરતા સર્વ જીવોમાં કયો જીવ કેવા સંયોગોમાં પ્રાપ્ત થાય ? કે જેથી અન્ય સર્વ જીવોની અપેક્ષાએ તે જીવને ઘણા કર્મપ્રદેશોની સત્તા ઉપલબ્ધ થાય ? તે સર્વ સંયોગોને દર્શાવવાનું આ પ્રકરણ ચાલે છે. /

ની નિર્જરાનો અભાવ ગ્રહણ કરવાને અર્થે અદ્ય અપર્યાપ્ત ભવોતું અને ઘણા પર્યાપ્ત ભવોતું ગ્રહણ કર્યું છે, અન્યથા નિરન્તર ઉપજતાં ને મરણ પામતાં તો ઘણા કર્મપ્રદેશોની નિર્જરા થઈ જાય છે અને અહિં અતિનિર્જરાતું પ્રયોજન નથી. (માટે અદ્ય અર્પણ ભવોતું અને ઘણા પાં ભવોતું ગ્રહણ કર્યું છે.)— તથા ઉત્કૃષ્ટયોગમાં વર્તતો જીવ ઘણા કર્મપ્રદેશોને ગ્રહણ કરે છે, અને ઉં સંકલેશપરિણામી જીવ ઉંસ્થિતિખન્ધ કરે છે, ઘણી સ્થિતિને ઉદ્ધર્તે છે (સ્થિતિમાં વધારો કરે છે), અને અદ્ય સ્થિતિને અપવર્તે છે (ઘટાડે છે) તે કારણથી અહિં ઉં યોગ અને ઉં કષાયતું ગ્રહણ કર્યું છે. તથા નિચ્છં ધંત્યાદિનિત્ય એટલે સર્વકાળ અર્થાત્ પ્રત્યેક ભવમાં આયુષધને અવસરે જઘન્યયોગે વર્તતો આયુષધ કરીને (દ્વીન્દ્રિયાદિમાં ઉપજે ધતિ અધ્યાત્મ)—અહિં આયુષ્યને યોગ્ય ઉત્કૃષ્ટ યોગમાં વર્તતો તથાવિધ સ્વભાવથીજ આયુષ્યકર્મના ઘણા પુણ્યલોને ગ્રહણ કરે છે, અને જ્ઞાનાવરણના ઘણા પુણ્યલોને નિર્જરે છે અને તે અતિનિર્જરાતું અત્રે પ્રયોજન નહિ હોવાથી અહિં જઘન્યયોગે આયુષધતું ગ્રહણ કર્યું છે.—તથા સ્વભૂમિકાનુસારે ઉપરની સ્થિતિયોમાં કર્મકલિક સ્થાપનરૂપ જે નિષેકરચના તેને ઘણા પ્રમાણમાં કરીને—એ રીતે જાં પૃથ્વીકાયમાં પૂર્વકોડપૃથક્ત્વાધિક ૨૦૦૦ સાગરન્યૂન ૭૦ કોં કોં સાગરોપમ સુધી પરિભ્રમણ કરીને તદનંતર ત્યાંથી નિકળે અને નિકળીને દ્વીન્દ્રિયાદિ જાં ત્રં જીવોમાં ઉત્પન્ન થાય.

મૂળ ગાથા ૭૬ મી.

બાયરતસેસુ તક્કાલ, મેવ મંતે ય સત્તમખિર્ડેણ
સવ્વલહં પજ્જત્તો, જોગકસાયાહિઓ વહુસો ॥૭૬॥

ગાથાર્થ:—પૂર્વોક્ત રીતે જાં પૃથ્વીમાંથી નિકળીને જાં

ત્રસકાયમાં આંત્રકાયસ્થિતિકાળ સુધી પરિભ્રમણ કરીને અને સપ્તમી પૃથ્વીમાં સર્વથી શિઘ્રપર્યાપ્ત થઇને ઘણીવાર ઉં યોગમાં અને ઉં કષાયમાં વર્તેતો (સખંધ અથ ગાથામાં છે.)

ટીકાર્થ:—પજ્જત્તાપજ્જત્તગ ઇત્યાદિ પૂર્વપદોક્ત, રીતીએ આદરત્રસપણામાં તત્કાલં=પૂર્વકેડપૃથક્ત્વાધિક ૨૦૦૦ સાગર પ્રમાણ આદરત્રસના કાયસ્થિતિકાળ સુધી પરિભ્રમણ કરીને જેટલી વાર સાતમી નરકમાં જવાને યોગ્ય હોય તેટલીવાર સાતમી નરકમાં જઇને સાતમી નરકના અન્ત્યભવમાં વર્તેતો ત્યાં સર્વલઘુપર્યાપ્ત એટલે અન્ય સર્વ નારકાપેક્ષાએ શિઘ્ર પર્યાપ્તભાવને પામેલો હોય—અહિં દીર્ઘ આયુષ્ય ઉત્કૃષ્ટ યોગ અને ઉત્કૃષ્ટકષાય એ ડની પ્રાપ્તિને અર્થે યાવત્ સંભવ (જેટલીવાર જવાને યોગ્ય હોય તેટલીવાર) સાતમી નરકમાં ગમન કરવાનું કહ્યું છે. તથા અપર્યાપ્તની અપેક્ષાએ પર્યાપ્તનો યોગ અધિક હોય છે, ને યોગ અધિક હોતે છતે તે જીવને ઘણા કર્મપ્રદેશનું શ્રદ્ધણું સંભવે છે, ને ઘણા કર્મપ્રદેશશ્રદ્ધણુંજ અત્રે પ્રયોજન છે માટે સર્વલઘુપર્યાપ્ત એ વિશેષણ કહ્યું છે. તથા તેજ ભવમાં વર્તેતાં ઘણીવાર યોગકષાયાધિક એટલે ઉત્કૃષ્ટ યોગસ્થાનોને અને ઉત્કૃષ્ટ સંકલેશાધ્યવસાયોને પ્રાપ્ત થતો (સખંધ અથ ગાથામાં છે.)

મૂળ ગાથા ૭૭-૭૮ મી.

જોગજવમજ્ઞાનવરિં, મુહુત્તમચ્છિત્તુ જીવિયવસાણો
તિચરિમ દુચરિમ સમણ, પૂરિત્તુ કસાયડક્કસ્સં॥૭૭॥
જોગુક્કોસં ચરિમદુ—ચરિમે સમણ ય ચરિમસમયમ્મિ
સંપુણણગુણિયકલ્લસો, પગયં તેણેહ સામિત્તે ॥ ૭૮ ॥

આર્થ:—ટીકાર્થોનુસારે.

ટીકાથે:—યોગયવમચ્ચસ્યોપરિ એટલે ^૧અષ્ટસામયિક યોગસ્થાનોના ઉપર અન્તર્મુદ્ધૃત કાળ સુધી રહીને ભવને અન્તે અન્તર્મું આયુ શેષ રહે છે, તાત્પર્ય એ છે કે—અન્તર્મું આયુ શેષ રહેતાં યોગયવમધ્યથી^૨ ઉપર અન્તર્મું સુધી અસંખ્યગુણવૃદ્ધિએ વધતો છતો (તદનંતર શુ કરે તે કહે છે) તિચરિમ ઇત્યાદિ=ન્યાંથી ત્રણ અન્ત્ય સમય ગણાય તે ત્રિચરિમ સમય, અર્થાત્ જે સમયથી આરંભીને ગણતાં સર્વાન્તિમ સમય ત્રીજો ગણાય તે (પાશ્ર્ચાત્ય) સમયનું નામ ત્રિચરિમ સમય કહેવાય—તે ભવના (નારકપણાના) ત્રિચરિમ અને દ્વિચરિમ સમયમાં વર્તતો ઉત્કૃષ્ટ કાષાયિક સંકલેશસ્થાનને પૂરીને (પ્રાપ્ત કરીને) તથા ઉપાન્ત્ય (દ્વિચરિમ) ને અન્ત્ય સમયમાં ઉત્કૃષ્ટ યોગ સ્થાનને પણ પ્રાપ્ત કરીને તે નારકપણાના અન્ત્યસમયે વર્તતો સંપૂર્ણ ગુણિતકર્માંશ થાય છે.—અહિં ઉત્કૃષ્ટયોગ અને ઉંસંકલેશ એ બેનો સંયોગ ૧ સમયમાત્રજ હોય છે પરંતુ અધિક નહિ તેથી ઉંસંકલેશ એ ઉંસંકલેશને વિષય સમયપણે ગ્રહણ કર્યો છે—પુનઃ ઘણી ઉદ્વર્તના અને અદ્ય અપવર્તના જણાવવાને અર્થે ત્રિચરિમ અને દ્વિચરિમ સમયગત ઉંસંકલેશનું ગ્રહણ કર્યું છે—તથા પરિપૂર્ણ પ્રદેશસમૂહની પ્રાપ્તિનો સંભવ હોવાથી અન્ત્ય સમયે ઉંસંકલેશનું ગ્રહણ કર્યું છે—આ સંપૂર્ણ ગુણિતકર્માંશ જીવનોજ અહિં ઉત્કૃષ્ટપ્રદેશસંક્રમસ્વામિત્વ પ્રરૂપણામાં અધિકાર છે.

૧ અષ્ટસામયિકયોગસ્થાનોને યવમધ્યરૂપ કહેવાનું કારણ પ્રથમ યોગ પ્રકરણની રજુત્તોટમાં સવિસ્તરપણે કહ્યું છે.

૨ “ ઉપર ” શબ્દથી સપ્તસામયિકાદિમાં નહિ પરંતુ અષ્ટસામયિકમાંજ અસંખ્યગુણવૃદ્ધિએ વધવાનું ગ્રહણ કરવું.

૩ અન્ત્યથી ૩જ ૨જ સમયમાં ઉંસંકલેશ અને } એ ૩-૨ ...
૨જ ૧ લા સમયમાં ઉંસંકલેશ. } ૨-૧

સ્થાપના વિષય સમયરૂપ જાણવી.

એ પ્રમાણે શુષ્કિતકર્માંશ જીવનું સ્વરૂપ કહીને હવે સ્વામિત્વ પ્રરૂપણા કરે છે.

મૂળ ગાથા ૭૯ મી.

તત્તો ઉદ્વદ્વિત્તા, આવલિગા સમય તપ્મવત્થસ્સ
આવરણવિગ્ધ ચોદ્દસ-ગોરાલિયંસત્ત ઉક્કોસો ॥૭૯॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થોનુસારે.

ટીકાર્થ:—એ શુષ્કિતકર્માંશ જીવ તે સેપ્તમી પૃથ્વિથી નિકળીને પંચાંશ પંચેન્દ્રિય તિર્થંચમાં ઉત્પન્ન થાય, તેથી તન્નવત્થસ્સ=તે પંચાંસંજ્ઞિપંચેન્દ્રિયમાં રહેલા જીવને પ્રથમ આવલિકાની ઉપરના અન્ત્ય સમયે પૂર્વીકૃત ૨૧ પ્રકૃતિનો ઉંઠ પ્રદેશ સંક્રમ થાય છે. નારકભવના અન્ત્ય સમયે તો એ ૨૧ પ્રકૃતિઓનાં ઉત્કૃષ્ટ યોગથી ઘણાં કર્મદલિકની પ્રાપ્તી માત્ર કરી હતી અને આ તિર્થંચ ભવમાં તો તે ઘણાં કર્મદલિકને ગન્ધાવલિકા વ્યતીત થયે છે તે સંક્રમાવે છે અન્યથા નહિ. અને પૂર્વીકૃત વિશેષણો રહિત અન્ય કોઈ પણ જીવમાં એટલા ઘણા પ્રમાણનું કર્મદલિક પ્રાપ્ત થતું નથી માટે આવલિગાસમયતપ્મવત્થસ્સ એ પ્રમાણે કહ્યું છે.

મૂળ ગાથા ૮૦ મી.

કમ્મચચ્ચકે અસુમાણ, વજ્જમાણીણ સુહુમરાગંતે
સંછોભણંમિ નિયગે, ચચ્ચીસાણ નિયદ્વિસ્સ ॥૮૦॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થોનુસારે.

૧ “ આવલિકાના ઉપરના અન્ત્ય સમયે ” એ વાક્યનો ભાવાર્થ આવલિકાના અન્ત્યસમયે એવો થાય છે પરંતુ ગતભવાન્ત્યસમયબદ્ધ કર્મદલિકાપેક્ષાએ એ અર્થ જાણવો અન્યથા વર્તમાનભવબદ્ધકર્મપેક્ષાએ દ્વિતીયાવલિકાનો પ્રથમ સમય હોય છે. ઇત્યગ્રેષિ.

ટીકાર્થઃ—દર્શના૦—વેદનીય—નામ—અને ગોત્ર એ ૪ કર્મની જે સૂંસંપરાય અવસ્થામાં અબધ્યમાન નિદ્રા ૨—શાતા—કુસંસ્થાન ૫—કુસંધયણુ ૫—અશુભવર્ણાદિ ૬—ઉપ૦—કુખગ૦—અપ૦—અસ્થિર ૬—ને નીચગોત્ર એ ૩૨ અશુભપ્રકૃતિયો તેનો ઉંપ્રદે૦સંક્રમ શુષ્ણિતકર્મોશ ક્ષપકને સૂક્ષ્મસંપરાયના અન્ત્ય સમયમાં હોય છે.

તથા મધ્યકષાય ૮—થિણુદ્ધિ ૩—તિર્થ૦૨—વિકલ ૩—સૂ૦—સાધા૦—નોકષાય ૬—એ ૨૪ પ્રકૃતિયોનો ઉંપ્ર૦સંક્રમ આપ આપણા અન્ત્યસંક્રમને, અવસરે અનિવૃત્તિબાદરશુભસ્થાનવર્તી શુષ્ણિતકર્મોશ ક્ષપક જીવને હોય છે.

મળ ગાથા ૮૧ મી.

તત્તો અણંતરાગય—સમયાદુક્લસસ સાયવંધદ્ધં
વંધિય, અસાયવંધા—લિગંતસમયસ્મિ સાયસ્સ ॥૮૧॥

ગાથાર્થઃ—ટીકાર્થોતુસારે.

ટીકાર્થઃ—તે નરકભવથી અનન્તર ભવમાં આવેલો જીવ પ્રથમ સમયથી આરંભીને ઉત્કૃષ્ટ બન્ધકાળ સુધી શાતાવેદનીયને બાંધીને પુનઃ અશાતા વેદનીયનો બન્ધ પ્રારંભે છે, તેથી અશાતા વેદનીયની બન્ધાવલિકાના અન્ત્યસમયે સમગ્ર શાતાવેદનીયની બન્ધાવલિકા વ્યતીત થયેલી હોય છે. તેથી તે અન્ત્યસમયે બધ્યમાન અશાતાવેદનીયમાં શાતાવેદનીયને યથાપ્રવૃત્ત સંક્રમની પદ્ધતિએ સંક્રમાવતાં શાતાવેદનીયનો ઉંપ્ર૦સંક્રમ હોય છે.

મૂળ ગાથા ૮૨ મી.

સંછોમણાણ્ દોન્હં, મોહાણં વેયગસ્સ खणसेसे
उप्पाइय सम्मत्तं, मिच्छत्तगए तमत्तमाए ॥ ૮૨ ॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:—મિથ્યાત્વ અને મિશ્ર એ બન્ને મોહનીયનો ઉં
પ્રમ સંક્રમ સર્વસંક્રમ વડે આપઆપણા અન્ય પ્રક્ષેપને અવસરે
ક્ષપક જીવને હોય છે.

તથા તમતમા નામની સાતમી પૃથ્વીમાં વર્તતો નારકી
અન્તર્ગુઠ આયુષ્ય શેષ રહ્યો છતે ઉપશમ સમ્યક્ત્વ પામીને અને
દીર્ઘકાળવાળા ગુણસંક્રમ વડે ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વના પ્રદેશપુજને
ચરિપૂર્ણ કરીને સમ્યક્ત્વથી પડીને મિથ્યાત્વે આવે ત્યાં મિથ્યાત્વના
પ્રથમ સમયમાંજ સમ્યક્ત્વમોહનીયનો મિથ્યાત્વમાં ઉં પ્રમ
સંક્રમ કરે છે.

મૂળ ગાથા ૮૩ મી.

મિત્રમુહુત્તે સેસે, તચ્ચરમાવસ્સગાણિ કિચ્ચેત્થ
સંજોયણાવિસંજો-યગસ્સ સંછોમણા एसिं ॥ ૮૩ ॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:—સાતમી પૃથ્વીમાં વર્તતો તે શુષ્કિતકર્મીશ જીવ
અન્તર્ગુઠ આયુષ્ય શેષ રહ્યો છતે તેજ જીવમાં જોગજવમજ્ઞાનવર્તિ
ઇત્યાદિ પદોક્ત જે અન્ય આવશ્યક પ્રવૃત્તિ કરી સાતમી
નરકમાંથી નિકળીને તથા સમ્યક્ત્વ ઉત્પન્ન કરીને ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વી
થયો છતો અનંતાનુબંધિની વિસંયોજના=ક્ષપણા વિશેષ કરે,
તેથી એ ૪ અનંતાનો સર્વસંક્રમવડે અન્ય પ્રક્ષેપાવસરે ઉં
પ્રમ સંક્રમ હોય છે.

મૂળ ગાથા ૮૪ મી.

ईसाणागयपुरिसस्स, इत्थियाए य अट्ठवासाए
मासपुहुत्तंभहिए, नपुंसगे सबसंकमणे ॥ ૮૪ ॥

ગાથાર્થ:—ટીકાથીનુસારે.

ટીકાર્થ:—શુષ્કિતકર્મોશ ઇશાનદેવ સંકલેશપરિણામ વડે એકેન્દ્રિયપ્રાયોગ્ય પ્રકૃતિયોને બાંધતો નપુ'સક વેદને વારંવાર બાંધીને તે ઇશાન દેવલોકથી ચવીને સ્ત્રી વા પુરૂષ થયેલો હોય, ને તદનંતર પૃથક્ત્વમાસાધિક (૭ માસ અધિક) આઠ વર્ષ વ્યતીત થતાં પ્રકૃતિયોનો ક્ષય કરવાને અર્થે ઉઘત થાય તે જીવને નપુ'સકવેદ અપાવતાં સર્વસંક્રમવડે અન્યપ્રક્ષેપ સમયે નપુ'સકવેદનો ઉં ૩૦ સંક્રમ હોય છે.

મૂળ ગાથા ૮૫ મી.

इत्थिण भोगभूमिसु, जीविण वासाण संखियाणि
तओ

हस्सट्ठिइदेवत्ता, सबलहुं सबसंछोभे ॥ ૮૫ ॥

ગાથાર્થ:—ટીકાથીનુસારે.

ટીકાર્થ:—યુગલિક ક્ષેત્રમાં અસંખ્ય વર્ષ સુધી વારંવાર સ્ત્રી વેદ બાંધીને તદનંતર પદ્યોપમનો અસંખ્યાતમોભાગ વ્યતીત થયે છતે ૧૦૦૦૦ વર્ષ પ્રમાણ દુ'ક સ્થિતિવાળું દેવાયુષ્ય બાંધીને અકાળે મરણ પામીને દેવપણે ઉત્પન્ન થાય ત્યાં પણ સ્ત્રીવેદને પૂરીને સ્વઆયુ પર્યંતે કોઈ પણ વેદસહિત મનુષ્ય ગતિમાં ઉત્પન્ન થાય ને ત્યાંથી શિદ્ધ કર્મક્ષય કરવાને ઉઘત થાય. એ પ્રમાણે તે સ્ત્રીવેદનો ઉં ૩૦ સંક્રમ સર્વસંક્રમરૂપ અન્યપ્રક્ષેપ સમયે કર્મ ક્ષય કરવાના અવસરે હોય છે.

૧ “ પૂરીને ” એટલે તે પ્રકૃતિનો વારંવાર બાંધ કરવાથી અન્ય પ્રકૃતિગત દલિકાને તત્પ્રકૃતિરૂપે પરિણુમાવવા વડે તે પ્રકૃતિનો બહુ પ્રદેશોપયગ કરીને.

અહિં આ રીતેજ સ્ત્રીવેદનું ઉત્કૃષ્ટ^૧ આપૂરણ અને ઉં ૩૦ પ્રાંત સંક્રમણે કેવલજ્ઞાનગમ્ય છે અન્યથા નહિ, એજ યુક્તિને અત્રે અનુસરવી પરંતુ અન્ય કોઈ હ્રદયસ્થગમ્ય યુક્તિ નથી. પ્રાચીન ગ્રંથોમાં પણ અન્ય કોઈ યુક્તિ નહિ દેખવાથી નિર્મૂલપણે અન્યથા પણ યુક્તિનું કરવાપણું થાય તેથી અન્ય કોઈ યુક્તિને સ્વબુદ્ધિએ અનુસરવી નહિ. એ પ્રમાણે આગળના સંબંધો પણ યથાયોગ્ય તેજ રીતે કેવલજ્ઞાનોપલબ્ધ છે એજ ઉત્તર દેવા યોગ્ય છે.

મૂળગાથા ૮૬ મી.

वरिसवरित्थिं पूरिय, सस्मत्तमसंखवासियं लहियं
गता मिच्छत्तमओ, जहन्नदेवद्विईभोच्चा ॥ ८६ ॥

ગાથાર્થ:—ટીકાથીનુસારે.

ટીકાર્થ:—વર્ષેવર એટલે જે નપુંસકવેદ તેને ઇશાન દેવદોષમાં ઘણા કાળ સુધી વારંવાર બંધ કરવાથી અને દલિકાન્તરને સંક્રમાવવાથી બહુ પ્રદેશોપચિત કરીને સ્વઆયુષ્યક્ષયથી ત્યાંથી ચલીને, સંખ્યાતવર્ષોયુમાં ઉત્પન્ન થઈને પુનઃ અસંખ્યવર્ષોયુમાં ઉત્પન્ન થાય. ત્યાં પણ અસંખ્ય વર્ષ સુધી સ્ત્રીવેદને આપૂરીને તદ્દનંતર અસંખ્યવર્ષ સુધી સમ્યક્ત્વને પામીને સમ્યક્ત્વ હેતુક પુરુષવેદને પણ તેટલા વર્ષ સુધી બાંધીને તે પુરુષવેદમાં સ્ત્રીવેદ નપુંસકવેદનું દલિક નિરન્તર સંક્રમાવે છે, તદ્દનંતર પદ્યોપમાસંખ્યતમ ભાગ જેટલા સ્વઆયુષ્યને પૂર્ણ કરીને અન્તે મિથ્યાત્વ પામીને ૧૦૦૦૦ વર્ષ પ્રમાણુ જઘન્યસ્થિતિવાળા દેવોમાં ઉત્પન્ન થાય, ત્યાં ઉત્પન્ન થઈને અન્તર્મુહુર્તકાળમાં સમ્યક્ત્વ પામે (સંબંધ અગ્રગાથામાં)

૧ “ આપૂરણ ” એ શબ્દનો અર્થ બહુ પ્રદેશોપચય.

૨ સમ્યક્ત્વ હોતે જતે, ત્રણવેદમાંથી માત્ર પુરુષવેદજ બંધાય છે માટે પુરુષવેદને સમ્યક્ત્વહેતુક કલ્પો છે, પરંતુ આ હેતુ અન્યથા વ્યતિરેક સંબંધનો નથી.

મૂળ ગાથા ૮૭ મી.

આગંતુ લહું પુરિસં, સંછુમમાણસ્સ પુરિસવેયસ્સ
તસ્સેવ સગે કોહસં, માણમાયાણમવિ કસિણો॥૮૭

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:—તદનંતર દેવભવથી ચવીને મનુષ્યમાં ઉત્પન્ન થાય તદનંતર ૭ માસ અધિક ૮ વર્ષ વ્યતિક્રાન્ત થયે શિષ્ટ કર્મક્ષય કરવાને ઉદ્ધુકત થાય, માત્ર પુરુષવેદના બાંધવિચ્છેદ પહેલાં જે આવલિકા પર્યન્ત બાંધેલું જે પુરુષવેદનું દલિક તે અતિ અદ્ય છે તેથી તે સિવાયના શેષ પુરુષ દલિકને અન્ય સમયે સંક્રમાવતાં પુરુષ વેદનો ઉં પ્રાં સંક્રમ હોય છે.

તથા સંસારમાં પરિભ્રમણ કરતાં સંગ્રહ કરેલા અને ક્ષયકાળે અન્ય પ્રકૃતિગત દલિકને ગુણસંક્રમની પદ્ધતિએ પ્રક્ષેપી પ્રક્ષેપીને અતિ પ્રચુર કરેલા એવા સંજ્વલન ક્રોધના પ્રદેશોનો ઉં પ્રાં સંક્રમ અન્યપ્રક્ષેપ સમયે તેજ પુરુષવેદોત્કૃષ્ટપ્રદેશસંક્રમના ફવામીને હોય છે. અહિં પણ બાંધવિચ્છેદથી પ્રથમની જે આવલિકાએ બાંધેલા દલિકને વળીને શેષદલિકના અન્યપ્રક્ષેપે ઉં પ્રાં સંક્રમ જાણવો—એજ રીતે સંક્રમ માન ને સંક્રમ માયાનો ઉં પ્રાં સંક્રમ પણ કહેવો.

મૂળ ગાથા ૮૮ મી.

ચરુવસમિત્તુ ચિપ્પં—લોમજસાણં સસંકમસ્સંતે
સુમધુવવંધિગનામા—ણાવલિગં ગંતુ વંધંતા ॥ ૮૮ ॥

ગાથાર્થ:—ચાર વાર મોહનીયને ઉપશમાવીને શિષ્ટક્ષપક થયેલા ગુણિતકર્માશ્રવણે સ્વસંક્રમના અન્યપ્રક્ષેપ સમયે સંક્રમ

લોભ ને યશનો ઉં પ્રં સંક્રમ હોય છે. શુભ ધ્રુવખંધિની ૨૦ પ્રકૃતિનો ઉં પ્રં સંં બન્ધવિચ્છેદથી આવલિકા વ્યતીત થયા બાદ હોય છે.

ટીકાથઃ—અનેક ભવભ્રમણમાં ૪ વાર મોહનીયને ઉપશમાવીને ચોથી ઉપશમના કર્યા બાદ શિશ્ર ક્ષપકશ્રેણિપ્રતિપત્ત તેજ શુણ્ણિકર્માંશ જીવને સ્વસંક્રમને અન્તે એટલે અન્યપ્રક્ષેપ સમયે સંં લોભનો અને યશનામકર્મનો ઉં પ્રં સંક્રમ થાય છે—અહિં ઉપશમશ્રેણિપ્રતિપત્ત જીવ અન્ય પ્રકૃતિના ઘણા પ્રદેશોને શુણ્ણસંક્રમ પદ્ધતિએ ત્યાં પ્રક્ષેપતો હોવાથી સંં લોભ અને યશ એ બન્ને પ્રકૃતિયો નિરન્તર પૂરાય છે તેથી ઉપંશ્રેણિનું ગ્રહણ કર્યું છે. તથા સમસ્ત સંસારચક્રમાં પરિભ્રમણ કરતો પ્રાણી મોહનીયને ૪ વાર જ ઉપશમાવે છે પરંતુ પાંચમી વાર નહિ. તેથી “ ચાર વાર મોહનીય ને ઉપશમાવીને ” એમ કહ્યું છે. તથા સંં લોભનો અન્ય પ્રક્ષેપ અન્તરકરણના અન્તિમ સમયે બાણવો, પરંતુ સંક્રમનો અભાવ હોવાથી તે અન્તિમ સમયથી આગળ અન્ય પ્રક્ષેપ હોય નહિ. કહ્યું છે કે અંતરકરણસ્મિકપ-ચસ્તિમોહે જીવુવિવલંકમણં

તથા જે વૈં૭-શુભવર્ણાદિ ૧૧-અશું-નિર્માણ-એ નામ કર્મની શુભ ધ્રુવખંધિની ૨૦ પ્રકૃતિયો તેનો ઉં પ્રં સંક્રમ ૪ વાર મોહનીયને ઉપશમાવ્યાબાદ બન્ધવિચ્છેદથી આગળ એક આવલિકા વ્યતીત થયા બાદ યશનામકર્મમાં પ્રક્ષેપતાં હોય છે. અહિં શુણ્ણસંક્રમે કરીને સંક્રમેણ અન્ય પ્રકૃતિનું દલિક બન્ધાવલિકા વ્યતીત થયે છતેજ અન્યત્ર સંક્રમવા યોગ્ય હોય છે અન્યથા નહિ, તે કારણથી આવલિયગંતુબંધતા એમ કહ્યું છે.

મૂળ ગાથા ૮૯ મી.

નિદ્ધસમા ય થિરસુમા-સમ્મદિદ્ધિસ્સ સુમધુવાઓ વિ
સુમસંઘયણજુયાઓ, વત્તીસસયોદહિચિયાઓ ॥૮૯॥

ગાથાર્થ:—સ્થિર, અને શુભ નામકર્મનો ઉંપ્રંસં સ્નિગ્ધ રૂપે નામકર્મવત્ જાણવો, તથા સમ્યગ્દષ્ટિની શુભ ધ્રુવબન્ધિ શુભ સંઘયણુ યુક્ત ૧૩૨ સાગરોપમ સુધી બાંધેલી સમ્યક્ત્વી પ્રાયોગ્ય પ્રકૃતિયોનો ઉંપ્રંસં (બંધવિચ્છેદાનંતર આવલિકાબાદ યશકીર્તિમાં સંકેભાવતાં હોય—ઇતિ શેષ:)

ટીકાર્થ:—નિદ્વસમ ઇતિ=સ્નિગ્ધસ્પર્શ સમાન સ્થિર અને શુભ નામનો જાણવો. અર્થાત્ જેમ પૂર્વગાથોક્ત શુભ ધ્રુવબન્ધિનિ નામકર્મની પ્રકૃતિયોમાં અંતર્ગત પણે સ્નિગ્ધ સ્પર્શનો ઉંપ્રંસંક્રમ કહ્યો છે તેવી રીતે આ સ્થિર અને શુભનામ કર્મનો ઉંપ્રંસંક્રમ પણ જાણવો. આ સ્થિર અને શુભ નામકર્મરૂપ બે પ્રકૃતિયો અધ્રુવબન્ધિ હોવાથી પૂર્વગાથામાં સ્નિગ્ધ સ્પર્શ સાથે નહિ કહેતાં અલગ ગણી છે.

તથા સમ્પદ્વિદિસ્ત ઇત્યાદિ=સમ્યગ્દષ્ટિ જીવની જે પંચેન્દ્ર સમ્યગ્-પરાન્-ઉશ્વાન્-સુખગન્-ત્રસચતુષ્ક ૪- સુભગત્રિક ૩-એ ૧૨ શુભ ધ્રુવબન્ધિ પ્રકૃતિયો શુભ સંઘયણુ સહિત એટલે વજ્ર ૩૦ નારાય સંઘયણુ સહિત ઉંપ્રંસં વાળી હોય. (વજ્ર રૂપભ નારાયનો બન્ધ દેવભવમાં વા નારક ભવમાં વર્તતા સમ્યગ્દષ્ટિજીવો કહે છે, પરન્તુ મનુષ્ય અને તિર્યંચ ગતિમાં વર્તતા સમ્યગ્દષ્ટિ જીવોને દેવગતિ પ્રયોગ્ય બન્ધ હોવાથી સંઘયણુબંધનો અભાવ છે તેથી સમ્યગ્મનુ ૦ વા તિર્યંચ વજ્રરૂપભાદિ સંઘયણુનામનો બંધ કરતા નથી. એકારણથી આ પ્રકૃતિ સમ્યગ્દષ્ટિ જીવને શુભધ્રુવબન્ધિ નથી માટે વજ્ર૩૦નારાયની પૃથગ્ વિવક્ષા કરી છે.)

૧ સમ્યગ્દષ્ટિ દેવ નારક (મનુષ્ય પ્રાયોગ્ય પ્રકૃતિયો બાંધતા હોવાથી) વજ્રરૂપભનારાય સંઘયણુ બાંધે, અને સમ્યગ્દષ્ટિ મનુષ્ય તિર્યંચ (દેવ પ્રાયોગ્ય પ્રકૃતિયો બાંધતા હોવાથી) વજ્રરૂપભનારાય સંઘયણુ ન બાંધે. એ પ્રમાણે સમ્યગ્દષ્ટિ જીવને વજ્રરૂપભનારાય સંઘયણુનો બન્ધ હોયજ એવો નિયમ નહિ હોવાથી સમ્યગ્દષ્ટિને વજ્ર ૩૦નારાયનો અધ્રુવબન્ધજ કહેવાય.

તથા ૧૩ર સાગરોપમ સુધી આપૂર્ણતા કહી તે આ પ્રમાણે-
 ૬૬ સાગરોપમ સુધી સમ્યક્ત્વને ધારણ કરનારો જીવ આ ૧૨ પ્રકૃ-
 તિયો બાંધે, તદનંતર અન્તર્મુહૂર્તકાળ સુધી મિશ્રસમ્યક્ત્વ અનુ-
 ભવીને પુનઃપણ સમ્યક્ત્વ (ક્ષયોપાસમ્યક) પ્રાપ્ત કરે, તેથી પુનઃપણ
 એ ક્ષયોપાસમ્યક્ત્વને અનુભવતો જીવ ૬૬ સાગરોપમ સુધી એ ૧૨
 પ્રકૃતિયો બાંધે, તેથી એ પ્રમાણે ૧૩ર સાગર સુધી સમ્યગ્દષ્ટિજીવ
 એ શુભ ક્ષુબ્ધિ ૧૨ પ્રકૃતિયોને આપૂરીને અને વળ ૩૦
 નારાયણે પુનઃ મનુષ્યભવહીન ચથાસંભવ ઉત્કૃષ્ટ કાળ પર્યન્ત
 આપૂરીને (=બંધ અને સંક્રમવડે બહુપ્રદેશોપચિત કરીને) તદનંતર
 સમ્યગ્દષ્ટિની ક્ષુબ્ધ ૧૨ પ્રકૃતિયોનો આઠમે શુણ્યસ્થાને બંધવિષેદ
 થયા બાદ એક આવલિકા અતિક્રમ્યે ચશકીર્તિમાં સંક્રમાવતાં એ
 ૧૨ પ્રકૃતિયોનો ઉપાસંક્રમ હોય છે. કારણકે તે અવસરે સંક્રમાવલિકા
 વ્યતિક્રાન્ત થવાથી અન્ય પ્રકૃતિનાં ઘણાં ફલિકો શુણ્યસંક્રમવડે પ્રાપ્ત
 થયેલાં હોય છે, માટે તે અવસરે એ ૧૨ પ્રકૃતિયોનો ઉપાસંક્રમ
 થાય છે.

અને વળ ૩૦ નારાયણ સંઘયણનો ઉપાસંક્રમ તો દેવભવથી
 અવીને આવેલો અને દેવગતિ પ્રાપ્ત્ય પ્રકૃતિયો બાંધતો સમ્યગ્દષ્ટિ
 જીવ આવલિકા વ્યતીત થયા બાદ (ઉપાસંક્રમ) કરે.

મૂળ ગાથા ૯૦ મી.

પૂરિતુ પુલ્લકોડી-પુહુત્ત સંછોમગસ્સ નિરયદુગં
 દેવગજનવગસ્સ ચ, સગબંધંતાલિગં ગંતું ॥ ૧૦ ॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થોત્સારે.

ટીકાર્થ:—નરકગતિ અને નરકાનુપૂર્વીરૂપ નરકદિકને પૂર્વકોડ
 પૃથક્ત્વ સ્વર્ગ સુધી આપૂર્ણ કરીને અર્થાત્ સાત પૂર્વકોડ આશુભ્યવાળા
 તિથિચલવોમાં વારંવાર બાંધીને તદનંતર આઠમે ભવે મનુષ્ય

યધને ક્ષપકશ્રેણિને પ્રાપ્ત થયેલા એવો જીવ અન્યપ્રકૃતિમાં તે નરકદિકને સર્વસંક્રમ વડે સંક્રમાવે તે જીવને અન્યપ્રકૃતિ સમયે નરકદિકનો ઉં ૩૦ સંક્રમ હોય છે.

તથા દેવદિક અને વૈકિયસસકરૂપ દેવનવકને પૂર્વકોડ પૃથક્ત્વ વર્ષો સુધી આપૂર્ણ કરીને જ્યારે ક્ષપકશ્રેણિને પ્રાપ્ત થાય, અને સ્વર્ગધવિચ્છેદાનંતર આવલિકા માત્ર કાળ વ્યતિકાન્ત થતાં તે દેવગતિનવકને યશકીર્તિમાં પ્રજ્ઞેયે તે અવસરે તે દેવનવકનો ઉં ૩૦ સંક્રમ હોય છે. કારણ કે તે સમયે સંક્રમાવલિકા વ્યતીત થવાથી અન્ય પ્રકૃતિનાં ઘણાં દલિકો જે શુણ્ણસંક્રમ વડે પ્રાપ્ત થયેલાં હોય તેઓનો સંક્રમ હોય છે.

શ્રુણ ગાથા ૯૧ મી.

સઠ્ઠચિરં સમ્મત્તં, અણુપાલિય પૂરહત્તુ મણુયદુગં
સત્તમણિહ નિગ્ગહણ, પઢમે સમયે નરદુગસ્સ ॥૧૧॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થવત્

ટીકાર્થ:—સર્વોત્કૃષ્ટ કાળ સુધી એટલે અન્તર્મુહુર્ત્ત્વીન ૩૩ સાગરોપમ સુધી સમ્યક્ત્વ ધારણ કરીને સપ્તમી પૃથ્વીનો નારક તેટલા કાળ સુધી સમ્યક્ત્વહેતુક મનુષ્યદિક બાંધીને અન્ય અન્તર્મુહુર્ત્ત્માં મિથ્યાત્વને પ્રાપ્ત થાય, તેથી તે શુણ્ણિકર્મોંશ જીવ મિથ્યાત્વ હેતુક તિર્યચ્ચદિક બાંધતો સપ્તમી પૃથ્વીથી નિકળીને પ્રથમ સમયેજ તે બંધ્યમાન તિર્યચ્ચદિકમાં મનુષ્યદિકનો ઉં ૩૦ સંક્રમ કરે છે.

શ્રુણ ગાથા ૯૨ મી.

થાવર તજ્ઞા આયા—વુજ્જોયાઓ નપુંસગસમાઓ
આહારગ તિત્થયરં, થિરસમ મુક્કસ્સ સમકાલં ॥૧૨॥

ગાથાથર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:—સ્થાવર નામકર્મ તથા તજ્ઞાતિ એટલે સ્થાવર જાતિ અર્થાત્ એકેન્દ્રિય જાતિ, તથા આતપ નામકર્મ, ઉદ્યાત નામ કર્મ, એ ૪ પ્રકૃતિયો નપુંસકસમા એટલે નપુંસકવેદના ઉં ૫૦ સંક્રમવત્ આ ૪ પ્રકૃતિયોનો ઉં ૫૦ સંક્રમ પણ કહેવો, તથા આહારકસપ્તક અને જીનનામ એ ૮ પ્રકૃતિયોનો ઉં ૫૦ સંક્રમ સ્થિરનામના ઉં ૫૦ સંક્રમવત્ કહેવો; તજ્ઞવત માત્ર એટલોજ કે આપૂર્ણતા આપ આપણા ઉં બન્ધકાળ પર્યન્ત કહેવી તે આ પ્રમાણે—આહારકસપ્તક અને જીનનામને આપઆપણા ઉત્કૃષ્ટ બન્ધકાળ થાવત્ આપૂરીને (અહિં દેશોનપૂર્વકોડ વર્ષ પ્રમાણ સંયમની અનુપાલનામાં જેટલો અપ્રમત્તપણાનો કાળ થાય તેટલો સર્વકાળ આહાં૦૭ નો જાણવો, અને જીનનામનો ઉત્કૃષ્ટ બન્ધકાળ દેશજી? એ પૂર્વકોડ વર્ષાધિક ૩૩ સાગરોપમ પ્રમાણ છે તેથી એટલો કાળ પર્યન્ત એ આઠ પ્રકૃતિયો મૂઢીને) ક્ષપકઞ્જેણિ પ્રાપ્ત કરીને જ્યારે બંધવિરોધેદાનંતર એક આવલિકા પ્રમાણ કાળ અતિક્રાન્ત થાય તે અર્વસરે યશકીર્તિમાં સંક્રમાવે ત્યારે એ જોનો (આહાં૦૭-જીનનામનો) ઉં ૫૦ સંક્રમ પ્રાપ્ત થાય છે.

૧ દેશજીપૂર્વકોડ વર્ષ સુધી પણ સંયમની અનુપાલના કરતો જીવ અન્તર્મુહુર્ત પ્રમત્તપણામાં અને અન્તર્મુહુર્ત અપ્રમત્તપણામાંજ વારંવાર ગમનાગમન કરતો રહે છે, ત્યાં પ્રમત્તપણાનાં સર્વ અન્તર્મુહુર્તને એકત્ર કરતાં અન્તર્મુહુર્તહીન પૂર્વકોડ વર્ષ થાય, અને અપ્રમત્તપણાનાં સર્વલક્ષુ અન્તર્મુહુર્તને એકત્ર કરતાં પણ માત્ર એકજ અન્તર્મુહુર્ત થાય છે એ ભગવત્યાદિ મતે, અને જેઓ પ્રમત્તાપ્રમત્તપણાનો કાળ ખીજી રીતે માને છે તેઓને મતે પણ અપ્રમત્તપણાનો કાળ અન્તર્મુહુર્ત થાય છે તેથી અત્રે પણ સર્વ કાળ અન્તર્મુહુર્ત પ્રમાણ જાણવો.

૨ મનુષ્યનું ઉં આયુ પાલન કરીને અનુત્તરવિમાને ઉં આયુષ્યે ઉપજે લાંબી પુનઃ ઉં આયુવંત મનુષ્ય થવાથી. અહિં દેશજી કાળ તે અન્તર્મુહુર્ત અધિક જીનનામોદયની જન્સ્થિં જેટલો સંભવે.

મૂળ ગાથા ૯૩ મી.

ચડરુવસમિત્તુ મોહં, મિચ્છત્તગયસ્સ નીયબંધંતો
 ઉચ્ચાગો ઉક્કોસો, તત્તો લહુ સિજ્જઓ હોઈ ॥૧૩॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:—અહિં મોહનીયનો સર્વોપશમકર્તા જીવ ઉચ્ચગો-
 ત્રજ ખાંધે છે પરંતુ નીચગોત્ર ખાંધતો નથી, અને નીચગોત્રનાં
 (કલિકને ગુણસંક્રમની પદ્ધતિએ ઉચ્ચગોત્રમાં સંક્રમાવે છે, તેથી ૪
 વાર મોહોપશમનું ગ્રહણ અવશ્ય કરવું જોઈએ. ત્યાં ૪ વાર
 મોહનીયને ઉપશમાવતો જીવ ઉચ્ચગોત્રને ખાંધતો છતો નીચગોત્રને
 ગુણસંક્રમથી સંક્રમાવે છે, અને જો ભવમાં ૪ વાર મોહનીયનો
 ઉપશમ થાય છે, ને તદ્દનંતર ત્રીજા ભવમાં મિથ્યાત્વ પામ્યો
 છતો નીચગોત્ર ખાંધે છે, અને નીચગોત્રને ખાંધતો ઉચ્ચગોત્રને
 તેમાં (નીચગોત્રમાં) સંક્રમાવે છે, તદ્દનંતર પુનઃ પશુ સમ્યક્ત્વ
 પામીને ઉચ્ચગોત્રને ખાંધતો તેમાં નીચગોત્રને સંક્રમાવે છે, એ
 પ્રમાણે વારંવાર ઉચ્ચગોત્ર અને નીચગોત્રના બન્ધવિચ્છેદાનંતર
 શિવજ સિદ્ધિપદ પામવાની ઇચ્છાવાળો જીવ નીચગોત્રબન્ધના
 અન્ત્ય સમયમાં ગુણસંક્રમ વડે અને બન્ધ વડે પ્રદેશોપચિત
 કરેલા ઉચ્ચગોત્રનો ઉં પ્રાંસંક્રમ કરે છે. (જ્ઞાતિ ૬૦ પ્રાં સંઃ
 સ્વામિત્વ પ્રવૃં)

એ પ્રમાણે ઉં પ્રાં સંક્રમ સ્વામિત્વ પ્રરૂપણા કરીને હવે
 જઘન્ય પ્રાં સંસ્વામિત્વની પ્રરૂપણા કરવાની છે તે પ્રાયઃ ક્ષપિત
 કર્માંશ જીવને હોય છે તેથી તે ક્ષપિતકર્માંશ જીવનું સ્વરૂપ
 કહેવાય છે.

મૂળ ગાથા ૯૪-૯૫-૯૬ મી.

પહ્લાસંખિયભાગો-ળ કમ્મઠિઙ્ મત્થિઓ નિગોણસુ
સુદુમે અભવિયજોગ્ગં, જહન્યં કદ્દુ નિગ્ગમ્મ ॥૯૪॥

જોગ્ગે અસંખવારે, સમ્મત્તં લભિય દેસવિરયં ચ
અઢરકુત્તો વિરઈ, સંજોયણહા ય તઙ્ગવારે ॥ ૯૫ ॥

જ્ઞાનરુવસમિત્ત મોહં, લઙ્ગં સ્વેતો ભવે સ્વવિયકમ્મો
પાણ તર્હિ પગઈ, પહુચ્ચ કાઈ વિ સવિસેસં ॥૯૬॥

ગાથાર્થ:—પદ્યોપમાસંખ્યતમભાગ હીન કર્મસ્થિતિ પ્રમાણ
કાળ સૂક્ષ્મનિગોહમાં રહીને અભવ્ય પ્રાયોગ્ય જથ્થા પ્રદેશોપચય
કરીને પુનઃ ત્યાંથી નિકળીને ॥ ૯૪ ॥

સમ્યક્ત્વાદિપ્રાપ્તિયોગ્ય ભવોમાં ઉત્પન્ન થઈને અસંખ્યવાર
સમ્યક્ત્વ અને દેશવિરતિ પામીને આઠ વાર સર્વવિરતિ પામીને
અને તેટલીજ વાર (આઠ વાર) અનંતાનુબંધિનો વિઘાતક થઈને
(વિસંયોજક થઈને) ॥ ૯૫ ॥

ચાર વાર મોહનીયને ઉપશમાવી શિષ્ટ કર્મક્ષય કરતો જીવ
ક્ષપિતકર્મોશ થાય છે. અત્રે પ્રાયઃ એ 'ક્ષપિતકર્મોશ' જીવનોજ

૧ કયા કયા સંયોગોને પ્રાપ્ત થયેલો જીવ અન્ય સર્વજીવની અપેક્ષાએ
અતિહીન કર્મપ્રદેશની સત્તાવાળો થાય તે તે સંયોગોતી વિવક્ષા આ ૩
ગાથાઓ દ્વારા દર્શાવી છે.

અથવા અન્ય સર્વજીવથી અતિઅદ્ય કર્મપ્રદેશની સત્તાવાળો જીવ
તે ક્ષપિતકર્મોશ જીવ કહેવાય.

સંબંધ છે, તથા કોઈ પ્રકૃતિને આશ્રયિ કંઈક વિશેષતા પણ કહે-
વાશે ॥ ૬૨ ॥

ટીકાર્થ:—જે જીવ પદ્યોપમાસંખ્યેયભાગન્યૂન ૭૦ કો ૦ કો ૦
સાગરોપમ ૭૦ કર્મસ્થિતિ સુધી સૂક્ષ્મનિગોહમાં વસીને (સૂં
નિગોહીયો જીવ અતિઅદ્ય આયુષ્ય વાળો હોય છે તેથી તેને ઘણાં
જન્મમરણ થાય છે અને ઘણીવાર જન્મમરણ થવાથી ઘણીવાર
અતિવેદના યુક્ત હોય છે, ને અતિવેદનાયુક્ત હોવાથી ઘણા
યુક્તબોની નિર્જરા કરે છે, પુનઃ પણ સૂંનિગોહજીવો મંદયોગ
અને મંદ કષાયવાળા હોવાથી તેઓને નવા કર્મપ્રદેશોનું અહણુ પણ
અતિ અદ્યજ હોય છે માટે અને સૂંનિગોહ જીવનું અહણુ
કેયું છે) અમલિયજોગં જહજ્યં કદુ નિગમમ=અભવ્ય પ્રાયોગ્ય
જઘન્ય પ્રદેશોપચય કરીને તદનંતર સૂક્ષ્મનિગોહમાંથી નિકળીને
ચોગ્યેષુ= સમ્યક્ત્વ દેશવિરતિ ને સર્વવિરતિ યોગ્ય ત્રસજીવોમાં
ઉત્પન્ન થઈને પદ્યોપમના અસંખ્યાતમાભાગમાં અસંખ્યવેળા
સમ્યક્ત્વ ને સ્વદ્ય કાળ સુધી દેશવિરતિ પામીને, કેવી રીતે
પામીને ? તે કહે છે—સૂક્ષ્મ નિગોહથી નિકળીને બાહરપૃથ્વીમાં ઉત્પન્ન
થાય, તદનંતર ત્યાંથી અન્તર્મુહુર્ત કાળમાં નિકળીને પૂર્વકોહ
વર્ષાયુષ્યવાળા મનુષ્યમાં ઉત્પન્ન થાય, ત્યાંપણ ૭ માસ વ્યતીત થતાં
શિશુ યોનીથી બહાર નિકળવા પૂર્વકજન્મ પામે, તદનંતર ૮ વર્ષની
વયે આરિત્ર પામે, તદનંતર દેશોનપૂર્વકોહ વર્ષ પર્યન્ત આરિત્ર
પાળીને અદ્ય આયુષ્ય બાકી રહેતાં મિથ્યાત્વ પામે, તદનંતર મિ-
થ્યાત્વ સહિત કાળ કરીને ૧૦૦૦૦ વર્ષ સ્થિતિયુક્ત દેવલવમાં
ઉપજે, ત્યાં અન્તર્મુહુર્ત કાળમાં સમ્યક્ત્વ પામે, તદનંતર ૧૦૦૦૦
વર્ષ સુધી જીવીને તેટલા કાળ પર્યન્ત સમ્યક્ત્વ પાલન કરીને અન્ત્ય
અવસરે મિથ્યાત્વ સહિત કાળ પામીને બા ૦ પૃથ્વીમાં-ઉત્પન્ન થાય,
તદનંતર ત્યાંથી પણ અન્તર્મુહુર્ત માત્ર કાળમાં નિકળીને મનુષ્યમાં
ઉત્પન્ન થાય, પુનઃ પણ સમ્યક્ત્વ અથવા દેશવિરતિ અથવા સર્વ

વિરતિ પામે, એ પ્રમાણે દેવભવોમાં અને મનુષ્યભવોમાં સમ્યક્ત્વાદિ વારંવાર અહંભુ કરવાતું અને મૂકવાતું ત્યાં સુધી કહેવું કે જ્યાં સુધી પદ્યોપમના અસંખ્યાતમા ભાગ જેટલા કાળમાં અસંખ્યવાર સમ્યક્ત્વનો લાભ, અને અલ્પ વાર દેશવિરતિનો લાભ થાય. અહિં જ્યારે જ્યારે સમ્યક્ત્વાદિની પ્રાપ્તિ થાય ત્યારે ત્યારે ઘણા પ્રદેશો વાળી પ્રકૃતિને અલ્પપ્રદેશયુક્ત કરે છે, તે કારણથી ઘણી વાર સમ્યક્ત્વાદિ પ્રાપ્તિનું અહંભુ કર્યું છે. પુનઃ આ સમ્યક્ત્વાદિયોગ્ય ભવોમાં ૮ વાર સર્વવિરતિ પામીને અને તેટલીજવાર એટલે આઠ વાર અનંતાતુ બંધિનો વિઘાત કરીને તથા ૩ વાર મોહનીય ઉપશમાવીને ત્યાંથી થીજા ભવમાં શિશ્ર કર્મ ખપાવતો એવ ક્ષપિતકર્માંશ કહેવાય છે.

અહિં જ૦પ્ર૦સંકેતસ્વામિત્વ પ્રરૂપણના વિચારમાં પ્રાયઃ (ખાહુલ્યતાથી) એજ ક્ષપિતકર્માંશ એવનો અધિકાર છે.—પુનઃ કોઈ પ્રકૃતિને અંગે કંઈક વિશેષતા પણ કહેવાશે.

એ પ્રમાણે ક્ષપિતકર્માંશ એવતું સ્વરૂપ દર્શાવીને હવે જ૦પ્ર૦ સંક્રમસ્વામિત્વ પ્રરૂપણા કરાય છે.

મૂળ ગાથા ૬૭ મી.

આવરણસત્તગમ્મિ ઉ, સહોહિણા તં વિણોહિજુયલમ્મિ
નિદ્દાદુગંતરાઈ ય, હાસચ્ચુક્કે ય બંધંતે ॥ ૧૭ ॥

ગાથાર્થઃ—અવધિજ્ઞાન સહિત એવ અવધિદ્વિક વિના ૭ આવરણનો બન્ધવિચ્છેદ સમયે જ૦પ્ર૦ સંક્રમ કરે છે, તથા અવધિજ્ઞાન સહિત એવ અવધિદ્વિકનો બન્ધવિચ્છેદ સમયે જ૦પ્ર૦ સંક્રમ કરે છે, અને નિદ્દાદ્વિક—અન્તરાય ૫—તથા હાસચ્ચતુષ્ક એ ૧૧ નો જ૦પ્ર૦ સંક્રમ સ્વસ્વબન્ધવિચ્છેદ સમયે યથાપ્રવૃત્ત સંક્રમવડે થાય છે.

ટીકાર્થઃ—જે એવ અવધિજ્ઞાન સહિત વર્તે છે તે એવને

અવધિજ્ઞાનાવરણ રહિત ૪ જ્ઞાનાવ૦, અને અવધિદર્શનાવ૦ રહિત ૩ દર્શનાવરણ એ ૭ પ્રકૃતિયોનો આપ આપણા બન્ધવિચ્છેદ સમયે યથાપ્રવૃત્ત સંક્રમ વડે જ૦ પ્ર૦ સંક્રમ થાય છે. અવધિજ્ઞાનને ઉત્પન્ન કરતો જીવ ઘણા કર્મપુણ્યોની નિર્જરા કરે છે, તે કારણથી એ ૭ પ્રકૃતિયોના સ્વસ્વબન્ધવિચ્છેદ સમયે ઘણા થોડાજ પુણ્યો પ્રાપ્ત થાય છે, અને અહિં અધિકાર પણ જ૦ પ્ર૦ સંક્રમનોજ છે; માટે “ જે જીવ અવધિજ્ઞાન સહિત વર્તે છે ” એમ કહ્યું છે.

તથા તે અવધિ વિના એટલે અવધિજ્ઞાન અને અવધિદર્શન રહિત જીવને અવધિજ્ઞાનાવ૦—અને અવધિદર્શના૦ એ બેનો આપ આપણા બન્ધવિચ્છેદ સમયે જ૦ પ્ર૦ સંક્રમ પ્રાપ્ત થાય છે. કારણ કે અવધિજ્ઞાન અને અવધિદર્શનને ઉત્પન્ન કરતો જીવ અતિ પ્રબલ ક્ષયોપશમવાળો હોવાથી એ અવધિદિક્ષના પુણ્યોને અતિદ્રુષ્ટ કરે છે તેથી બન્ધવિચ્છેદ સમયે પણ ઘણા નિર્જરા છે, ને તેમ થવાથી જ૦ પ્ર૦ સંક્રમ પ્રાપ્ત ન થાય. તેથી “ તે વિના=અવધિદિક્ષ રહિત જીવ ” એમ કહ્યું છે.

તથા નિદ્રા પ્રચક્ષા રૂપ નિદ્રાદિક, ૫ અન્તરાય, અને હાસ્યરૂપ રતિ, ભય, ક્રુષ્ણારૂપ હાસ્યચતુષ્ક એ ૧૧ પ્રકૃતિયોનો આપઆપણા બન્ધવિચ્છેદ સમયે યથાપ્રવૃત્ત સંક્રમ વડે જ૦ પ્ર૦ સંક્રમ થાય છે. (અહિં બન્ધવિચ્છેદ સમયે કહેવાતું કારણ એ છે કે) નિદ્રાદિક અને હાસ્યચતુષ્કનો સ્વબન્ધવિચ્છેદ થયા બાદ ગુણસંક્રમ થાય છે તેથી એ ૬ પ્રકૃતિનાં ઘણાં દલિક (ના સંક્રમ) પ્રાપ્ત થાય છે, અને ૫ અન્તરાયનો તો બન્ધવિચ્છેદાનંતર પતદ્વિહાસાવે સંક્રમજ થતો નથી તે કારણથી બન્ધવિચ્છેદ સમયે ગ્રહણ કર્યો છે.

મૂળ ગાથા ૯૮ મી.

સાયસ્સ ણુવસમિત્તા, અસાયવંધાણ ચરિમવંધંતે
 ખવણાણ લોમસ્સવિ, અપુવ્વકરણાલિગા અંતે ॥૧૬॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:—મોહનીય કર્મનો ઉપશમ નહિ કરીને અર્થાત્ ઉપશમશ્રેણિ નહિ પામીને અશાતાના બન્ધમાં જે અન્ત્ય અશાતાબન્ધ છે તેના અન્ત્યસમયે વર્તતા ક્ષપકલ્પને શાતાનો જ૦ પ્ર૦ સંક્રમ થાય છે, તેથી આગળ શાતાને પતદ્વયહતા પ્રાપ્ત થાય છે પરંતુ શાતાનો સંક્રમ થતો નથી.

તથા ઉપશમશ્રેણિને નહિ પ્રાપ્ત થયેલા અને કર્મક્ષય કરવાને ઉદ્યત થયેલા ક્ષપકલ્પને અપૂર્વકરણાદ્યાની પ્રથમાવલોકના અન્ત્યસમયે સં૦ લોભનો જ૦પ્ર૦સંક્રમ હોય છે, તેથી આગળ શુભસંક્રમવડે (થી) પ્રાપ્ત થયેલા (સ્વપ્રકૃતિ સંબંધિ) ઘણા કર્મ-હલિકનો (સંક્રમાવલોકા વ્યતીત થયા બાદ) સંક્રમ થવાથી જ૦ પ્ર૦ સંક્રમ થતો નથી.

મૂળ ગાથા ૬૬ મી.

અયરચ્છાવદ્વિદુગં, ગાલિય થીવેય થીળગિદ્ધિતિગં
સગલવળહાપવત્ત-સ્સંતે ઇમેવ મિચ્છત્તે ॥ ૧૧ ॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે

ટીકાર્થ:—૧૧૩૨ સાગરોપમ સુધી સમ્યક્ત્વનું અનુપાલન કરતો જીવ સ્ત્રીવેદ અને થીજીધિત્રિક એ ૪ પ્રકૃતિયો તે સંબંધિના ઘણા કર્મહલિકને ગાલયિત્વા= નિર્જરાવીને કંઈક શેષ રહ્યો તે પ્રકૃતિ-યોનો ક્ષય કરવાને ઉદ્યત થયો છતો યથાપ્રવૃત્તકરણના અન્ત્યસમયે

૧ ક્ષયોપ૦સમ્યક્ત્વનો કાળ મિત્રસમ્યક્ત્વવડે અન્તરિત હોવાથી સમ્યક્ત્વનો કાળ “જે છાસક” સાગરોપમ કહેવાની પદ્ધતિ શાસ્ત્રમાં છે, પરંતુ કોઈ રથજે સમ્યક્ત્વનો કાળ ૧૩૨ સાગરોપમ કહે તોપણ હોય નહિ.

વિધ્યાતસંક્રમવડે એ ૪ પ્રકૃતિનો જ૦પ્ર૦સંક્રમ કરે છે, અને આગળ અપૂર્વકરણમાં તેો ગુણસંક્રમથી (પરપ્રકૃતિઓમાં) ઘણાકર્મ દલિકનો સંક્રમ થવાથી જ૦પ્ર૦ સંક્રમ થાય નહિ, તે કારણથી યથા પ્રવૃત્તકરણનો અન્ત્યસમય ગ્રહણ કર્યો છે.

એજ પ્રમાણે મિથ્યાત્વનો પણ જ૦પ્ર૦સંક્રમ થાય છે તે આ રીતે-૧૩૨ સાગરોપમ સુધી સમ્યક્ત્વનું અનુપાલન કરીને અને તેટલા કાળસુધી મિથ્યાત્વની નિર્જરા કરીને કંઈક શેષ રહેલા મિથ્યાત્વને ક્ષય કરવાને અર્થે ઉદ્યત થયેલા, અને મિથ્યાત્વ સંખ્યા યથા પ્રવૃત્તકરણના અન્ત્યસમયે વર્તતા જીવને વિધ્યાતસંક્રમ વડે મિથ્યાત્વનો જ૦પ્ર૦ સંક્રમ થાય છે, અને આગળ ગુણસંક્રમ પ્રવર્તતો હોવાથી તે જ૦પ્ર૦ સંક્રમ થતો નથી.

મૂળ ગાથા ૧૦૦ મી.

હસ્સગુણસંક્રમદ્વાણ, પૂરયિત્તા સમોસસમ્મતં
ચિર સંમત્તા મિચ્છત્ત-ગયસ્સુવલ્લણથોગો સિં||૧૦૦||

ગાથાર્થ:—ટીકાથીનુસારે.

ટીકાર્થ:—સમ્યક્ત્વ ઉત્પન્ન કરીને હસ્વયા ગુણસંક્રમાદ્યા= અદ્યપકાળવાળા ગુણસંક્રમવડે સમિશ્રંસમ્યક્ત્વં=સમ્યક્ત્વ અને મિશ્રને મિથ્યાત્વનાં દલિકથી પૂરીને ઘણા કાળે સમ્યક્ત્વથી મિથ્યાત્વે ગયેલાને, અર્થાત્ ૧૩૨ સાગરોપમ સુધી સમ્યક્ત્વ પાળીને મિથ્યાત્વે ગયેલા જીવને પદ્યોપમાસંખ્યેયલાગ માત્ર કાળ વડે તે સમ્યક્ત્વની અને મિશ્રની ઉદ્ધલના કરતાં અદ્ય ઉદ્ધલના સંક્રમ થયે છતે સમ્યક્ત્વનો અને મિશ્રનો જ૦ પ્ર૦સંક્રમ થાય છે, અર્થાત્ ઉપાન્ત્ય ખંડના અન્ત્યપ્રક્ષેપ સમયે સમ્યક્ત્વનું અને મિશ્રનું દલિક મિથ્યાત્વરૂપ પરપ્રકૃતિમાં જે પ્રક્ષેપાય તેજ સમ્યક્ત્વનો ને મિશ્રનો જ૦ પ્ર૦ સંક્રમ છે.

મૂળ ગાથા ૧૦૧ મી.

સંજોયણાણ ચતુરુવ-સમિત્તુ સંજોજહત્તુ અપ્પહ્નં
અયરચ્છાવટ્ટિદુગં, પાલિય સકહપ્પવત્તંતે ॥ ૧૦૧ ॥

ગાથાર્થ:—મોહનીયને ૪ વાર ઉપશમાવીને અને અલ્પકાળ પચાંત અનંતાનુબંધિ બાંધીને પુનઃ ૧૩૨ સાગરોપમ સુધી સમ્યક્ત્વપાલન કરીને સ્વયથાપ્રવૃત્તના અન્યસમયે અનંતાનુબંધિનો જ૦ પ્ર૦ સંક્રમ કરે.

ટીકાર્થ:—૪ વાર મોહનીય ઉપશમાવીને (૪ વાર મોહનીયને ઉપશમાવવા વડે શું પ્રયોજન છે ? એમ જો પૂછતા હો તો કહીએ છીએ કે ઘણા પુદ્ગલોની નિર્જરા થાય છે તે આ પ્રમાણે— આરિત્ર મોહનીયની પ્રકૃતિયોને ઉપશમાવતો જીવ સ્થિતિઘાત-સહ્યક્તિ-ગુણશ્રેણિ અને ગુણસંક્રમવડે ઘણા પુદ્ગલોને નિર્જરાવે છે તેથી “ ૪ વાર મોહનીયનો ઉપશમ કરીને ” કહ્યું છે) મિથ્યાત્વ ભય, અને મિથ્યાત્વે ગયો છતો અલ્પકાળ પર્યાન્ત સંયોજના=અનંતાનુબંધિ બાંધીને (૪ વાર મોહોપશમ કરવાને અવસરે સ્થિતિ ઘાતાદિવડે ઘણા દલિકનો ઘાત થવાથી આ અવસરે આરિત્ર મોહનીયનું દલિક અતિઅલ્પ છે તેથી અનંતાનુબંધિને બાંધતો છતો બંધ્યમાન ૪ અનંતાનુબંધિમાં યથાપ્રવૃત્તસંક્રમવડે અતિ અલ્પ દલિક સંક્રમાવે છે, તદનંતર અન્તસુદ્ધત વ્યતીત થતાં પુનઃ પણ સમ્યક્ત્વ પામે, અને તે સમ્યક્ત્વને ૧૩૨ સાગરોપમ સુધી પાળીને અનંતાનુબંધિનો ક્ષય કરવાને ઉદ્ધત થાય, તે જીવને (અનંતાનુબંધિ) યથાપ્રવૃત્તકરણના અન્યસમયે વિધ્યાતસંક્રમ વડે તે ૪ અનંતાનુબંધિનો જ૦ પ્ર૦ સંક્રમ થાય છે. આગળ અપૂર્વકરણમાં ગુણસંક્રમ પ્રવર્તતો હોવાથી તે જ૦ પ્ર૦ સંક્રમ પ્રાપ્ત થતો નથી.

મૂળ ગાથા ૧૦૨ મી.

અદ્વકસાયાસાણ, ય અશુભધ્રુવબન્ધિ અત્થિરતિગે ય
સંબલહું સ્વવળાણ, અહાપવત્તસ્સ ચરિમમ્મિ ॥૧૦૨॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:—અપ્રત્યાંપ્રત્યાંરૂપ ૮ કષાય-અશાતા-કુવર્ણાદિ
૬ અને ઉપધાત એ અશુભ ધ્રુવબન્ધિ ૧૬ પ્રકૃતિ-તથા અસ્થિર-
અશુભ-ને અયશ એ અસ્થિરત્રિક-એ ૨૨ પ્રકૃતિયોમાંથી ૮ કષાય
સિવાયની ૧૪ પ્રકૃતિયોનો અન્ય સર્વજીવોથી:શિષ્ય ક્ષય કરવાને
ઉદ્યત થયેલા જીવ અર્થાત્ ૮ વર્ષ ૭ માસ વ્યતિક્રાન્ત થતાં શિષ્ય
ક્ષય કરવાને ઉદ્યત થયેલા એવા ક્ષયક્રેણિ પ્રતિપન્ન જીવ યથાપ્રાં
ના અન્ત્યસમયે યથાપ્રવૃત્ત સંક્રમવડે ૪૦ પ્રાં સંક્રમ કરે છે.

તથા દેશોત્પન્નકોડ વર્ષ પૂર્વંત આરિત્ર પાળીને ક્ષયક
ક્રેણિપ્રતિપન્ન જીવને યથાંના અન્ત્ય સમયે વિધ્યાતસંક્રમવડે
આઠ મધ્યકષાયનો ૪૦ પ્રાં સંક્રમ હોય છે.

૧૧ પુનઃ પચસંઘંકમાં તો (મૂળ ટીકામાં) એ સર્વા પ્રકૃતિ-
યોને માટે “દેશજીવપૂર્વકોડવર્ષ પૂર્વંત આરિત્ર પાળીને” ઇત્યાદિ
કહેલું છે.

મૂળ ગાથા ૧૦૩ મી.

પુરિસે સંજલણતિગે, ય ઘોલમાણેણ ચંરમવદ્ધસ્સ
સગઅંતિમે અસાણ-ણ સમા અરહં યસોગોયા ॥૧૦૩॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:—અહિં પુરિસે અને તિગે એ બે શબ્દમાં સખતમી વિલક્ષિત ષષ્ઠીના અર્થમાં છે તેથી પુરુષવેદનો અને ક્રોધ-માન-માયા રૂપ સંજ્ઞવલન ત્રિકનો ક્ષય કરવાને ઉદ્યત ક્ષપકશ્રેણિપ્રતિપક્ષ છવ આપ આપણા બન્ધના અન્યસમયે જઘન્ય યોગવડે બાંધેલું જે હલિક તે હલિકનો અન્ય પ્રક્ષેપ કરે તે સમયે એ ૪ પ્રકૃતિનો જ૦ પ્ર૦ સંક્રમ થાય તે આ પ્રમાણે—આ ચારે પ્રકૃતિયોના બન્ધવિચ્છેદ સમયે પ્રથમની બે આવલિકાતું બાંધેલું જે હલિક છે તે સિવાય અન્ય હલિકની સત્તા નથી, ને તે આવલિકાદ્વિકબદ્ધ હલિકમાંથી પણ ચરમસમયબદ્ધહલિકનો અસંખ્યાતમો ભાગ શેષ રહે ત્યાં સુધી પ્રતિસમય સંક્રમવડે ક્ષય પામતું જાય છે, તદનંતર તે શેષ રહેલા અસંખ્યાતમાભાગના હલિકને સર્વસંક્રમવડે સંક્રમાવતાં એજ પ્રકૃતિનો જ૦ પ્ર૦ સંક્રમ થાય છે.

તથા અસાપ્ત સમા અરહ સોગો હતિ=અર્થાત્ અરતિ અને શોકનો જ૦ પ્ર૦ સંક્રમ અશાતાના જ૦ પ્ર૦ સંવત્ જાણવો.

મૂળગાથા ૧૦૪-૧૦૫ મી.

વેડવિવકારસગં, ઉવ્વલિયં બંધિરુણ અપ્પદ્ધં
જિઠ્ઠિદ્ધિરિરયાઓ, ઉવ્વદિત્તા અબંધિત્તુ ॥૧૦૪॥

થાવરગયસ્સ ચિરુવ્વ-લણો ઇયસ્સ એવ ઉચ્ચસ્સ
મણુયદુગસ્સ ય તેડસુ, વાડસુ વા સુહુમવદ્ધાણં ૧૦૫

ગાથાર્થ:—વૈક્રિયસંબંધિ ૧૧ પ્રકૃતિની પ્રથમ ઉદ્દલના કરીને પુનઃ અદ્યકાળ પર્યન્ત બાંધીને ઉ૦ સ્થિતિયુક્ત નારક થાય, ત્યાંથી નિકળીને તિ૦પચેન્દ્રિયમાં એ ૧૧ પ્રકૃતિ બાંધ્યા વિનાજ ॥ ૧૦૪ ॥ સ્થાવરમાં જઘને દીર્ઘકાળ પર્યન્ત ઉદ્દલના કરતાં છવને એ ૧૧ નો જ૦ પ્ર૦ સંક્રમ થાય. —તથા સૂ૦ચેકેન્દ્રિયપ-

ણામાં બાંધેલા ઉચ્ચગોત્ર ને મનુષ્યદ્વિકચુકત એજ જીવને તેઉ અને વાયુકાયમાં પૂર્વોક્ત વિધિએ જ૦ પ્ર૦ સંક્રમ થાય છે. ॥ ૧૦૫ ॥

ટીકાથા:—દેવદ્વિક—નરકદ્વિક—ને વૈક્રિયસપ્તક એ ૧૧ પ્રકૃતિયોને એકેન્દ્રિયભવમાં ઉદ્ભવના કરણથી ઉવેલી હોય, અને પુનઃ પચૈન્દ્રિયપણું પ્રાપ્ત થતાં અલ્પકાળ સુધી બાંધી હોય, અને બાંધીને તે ભવમાંથી નિકળીને ડડ સાગરોપમ પ્રમાણુ ઉ૦ સ્થિતિ સહિત સપ્તમી પૃથ્વીમાં નારકપણે ઉત્પન્ન થાય, તદ્દનંતર તેટલા કાળ પર્યન્ત યથાયોગ્યપણે તે વૈક્રિય સખંધિ ૧૧ પ્રકૃતિ અનુભવી ને નરકમાંથી નિકળીને પચૈન્દ્રિયતિયંથમાં ઉત્પન્ન થાય, અને ત્યાં વૈક્રિય સખંધિ ૧૧ પ્રકૃતિ નહિ બાંધીને સ્થાવરભવમાં ઉત્પન્ન થાય ત્યાં તે એકાદશકની પદ્યોપમાસખ્યેયભાગ પ્રમાણુ દીર્ઘકાળની ઉદ્ભવના વડે તે ૧૧ પ્રકૃતિયોને ઉવેલતો જે જીવ ઉપાન્ત્ય ખંડના અન્ત્ય સમયે અન્ય પ્રકૃતિમાં દલિક સંક્રમાવે છે તે જીવને તે વૈક્રિયાદિ ૧૧ પ્રકૃતિયોનો જ૦ પ્ર૦ સંક્રમ હોય છે.

તથા અગ્નિકાય અને વાયુકાયમાં ગયેલા એજ જીવને પૂર્વોક્ત વિધિએ સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિય ભવમાં વર્તતાં જે ઉચ્ચગોત્ર અને મનુષ્ય ગતિ મનુષ્યાનુપૂર્વરૂપ મનુષ્યદ્વિક બાંધેલું હોય, તેને દીર્ઘકાળની ઉદ્ભવના વડે ઉવેલતાં ઉપાન્ત્ય ખંડના અન્ત્યસમયે જે પરપ્રકૃતિમાં દલિક સંક્રમાવે છે તેજ ઉચ્ચગોત્રને મનુષ્યદ્વિકનો જ૦ પ્ર૦ સંક્રમ છે. અહિં ભાવાર્થ આ પ્રમાણે છે કે—પ્રથમ અગ્નિ અને વાયુના ભવમાં વર્તતાં નરકદ્વિક ને ઉચ્ચગોત્ર ઉવેલ્યું હોય, અને પુનઃ સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિય ભવમાં ઉત્પન્ન થઈને અન્તર્મુહૂર્તકાળ પર્યન્ત બાંધ્યું હોય, અને ત્યાંથી પચૈન્દ્રિય ભવમાં જઈને સપ્તમી પૃથ્વીમાં ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળો નારકી થાય, પુનઃ ત્યાંથી નિકળીને પચૈન્દ્રિય તિયંથમાં ઉત્પન્ન થાય, એટલા કાળ પર્યન્ત એ ૩ પ્રકૃતિ નહિ બાંધીને અને પ્રદેશસંક્રમ વડે અનુભવીને પુનઃ અગ્નિમાં અને વાયુમાં ઉત્પન્ન થાય તે જીવ એ ૩ પ્રકૃતિને દીર્ઘકાળની ઉદ્ભવનાએ ઉવેલે તે વખતે

ઉપાન્ત્યખંડના અન્ત્યસમયે જે દલિક પરપ્રકૃતિમાં સંક્રમે છે તેજ એ ડં પ્રકૃતિનો જ૦ પ્ર૦ સંક્રમ છે.

મૂળ ગાથા ૧૦૬ મી.

હસ્સં કાલં બંધિય, વિરઓ આહારસત્તગં ગંતું
અવિરઙ્ લહુવલં તસ્સ જા થોવ ઉવલણા ॥૧૦૬॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થોનુસારે.

ટીકાર્થ:—સર્વવિરતિવંત મુનિ અલ્પકાળ અપ્રમત્તદશાને પામ્યા છતા આહારકસંપતક બાંધીને કર્મોદયપરિણતિ વિશેષથી મુનિ અવિરતિપણુને પ્રાપ્ત થાય, ત્યાં અન્તમુહૂર્તબાદ પલ્યાસખ્ય-તમભાગ પ્રમાણની દીર્ઘોદ્વલના વડે ઉવલતાં આહારક સમકની જે અલ્પ ઉદ્વલના (ઉપાન્ત્યખંડનાં અન્ત્ય સમયે જે કર્મદલિક પરપ્રકૃતિમાં પ્રવેષાય છે તે અલ્પોદ્વલના) તેજ આહારકનો જ૦ પ્ર૦ સંક્રમ છે.

મૂળ ગાથા ૧૦૭ મી.

તેવદ્વિસયં ઉદહિણ, સચઉપહ્લાહિયં અવંધિત્તા
અંતે અહપ્પવત્ત—કરણસ્સ ઉજ્જો વ તિરિયદુગે ॥૧૦૭॥

ગાથાર્થ:—૪ પલ્યોપમાધિક ૧૬૩ સાગરસાધિક કાળપર્યંત ઉદ્યોત અને તિર્યગ્દિકેને નહિ બાંધીને યથાપ્રવૃત્તકરણના અન્ત્ય સમયે એ ત્રણ પ્રકૃતિનો જ૦ પ્ર૦ સંક્રમ કરે.

ટીકાર્થ:—ઉદ્યોત અને તિર્યગ્દિકેની સત્તાવાળો પૂર્વોક્ત ક્ષપિતકર્મોશ એવ ૪ પલ્યોપમ અધિક ૧૬૩ સાગરોપમાધિક^૧

૧ “ ૧૬૩ સાગરોપમાધિક ” એમાં જે “ અધિક ” શબ્દ કહ્યો છે તે સંખ્યાતલવાયુધ્યવાળા મનુષ્યસંવેની અપેક્ષાએ બાણુવે.

કાળ સુધી એ ૩ પ્રકૃતિયોને નહિ બાંધીને યથાપ્રવૃત્ત કરણના અન્ત્ય સમયે એ ૩ પ્રકૃતિયોનો જ ૦ પ્ર ૦ સંક્રમ કરે છે. “૪ પદ્યોપમાધિક ૧૬૩ સાગરોપમાધિક કાળપર્યન્ત નહિ બાંધીને ” કહ્યું તે કેવી રીતે ? એમ બે પૂછતા હો તો કહીએ છીએ કે તે ક્ષપિતકર્માશૃણવ ૩ પદ્યોપમાયુખ્યવાળા યુગલિક મનુષ્યભવમાં ઉત્પન્ન થાય ત્યાં માત્ર દેવદ્વિકનોજ બંધ કરે છે, પરન્તુ પૂર્વોક્ત ૩ પ્રકૃતિને બાંધતો નથી. ત્યાં અન્તર્મુદ્ધૃત આયુષ્ય શેષ રહેતાં સમ્યક્ત્વ પામીને સમ્યક્ત્વ સહિતજ ૧ પદ્યોપમની સ્થિતિવાળો દેવ થાય, ત્યાંથી પણ સમ્યક્ત્વ સહિત દેવભવમાંથી ચવીને મનુષ્યભવમાં ઉત્પન્ન થાય. તદનંતર તેજ અપતિત સમ્યક્ત્વ સહિત ગ્રેવેયકમાં ૩૧ સાગરોપમ સ્થિતિવાળો દેવ થાય, અને ત્યાં ઉત્પન્ન થયા બાદ, અન્તર્મુદ્ધૃત મિથ્યાત્વ પામે, તદનંતર અન્તર્મુદ્ધૃતાયુષ્ય શેષ રહેયે યુનઃ પણ સમ્યક્ત્વ ૫ મે, તદનંતર ૧૩૨ સાગરોપમ સુધી મનુષ્ય અને અનુત્તર દેવાદિમાં ઉત્પન્ન થઈ સમ્યક્ત્વાનુપાલન કરીને તે સમ્યક્ત્વનો કાળ અન્તર્મુદ્ધૃત શેષ રહેયે એ ૩ પ્રકૃતિયોના શિશ્ન ક્ષય કરવાને પ્રવૃત્ત થાય, તે કારણથી અનન્તરોક્ત વિધિએ “૪ પદ્યોપમાધિક ૧૬૩ સાગરોપમાધિક કાળપર્યન્ત એ ૩ પ્રકૃતિ નહિ બાંધીને ” એમ કહ્યું છે.

મૂળ ગાથા ૧૦૮ મી.

ઙ્ગવિગલિંદિય જ્ઞોગ્ગા, અદ્વ પજ્જત્તગેણ સહ તેસિં
તિરિયગ્ગસમં નવરં, પંચાસી ઉદહિસયં તુ ॥૧૦૮॥

ગાથાર્થ:—એકેન્દ્રિય અને વિકલેન્દ્રિયયોગ્ય ૮ પ્રકૃતિ અને અપર્યાપ્ત સહિત ૬ પ્રકૃતિયોનો જ ૦ પ્ર ૦ સંક્રમ તિર્યચંગતિવત્ કહેવો પરન્તુ ૧૬૩ ને સ્થાને ૧૮૫ સાગરોપમ કહેવા.

ટીકાર્થ:—એકેન્દ્રિય અને વિકલેન્દ્રિયપ્રાયોગ્ય (સંબંધિ)

૪ જાતિ-સ્થાન-આતપ-સૂન-સાધાન-એ આઠ પ્રકૃતિયોને અપ-
 યોગે નામકર્મ સહિત કરતાં ૬ પ્રકૃતિયોનો જન્મપ્રસંગ મિત્યં ચ
 ગતિર્વત્ કહેવો, પરંતુ અહિં “૪ પલ્યોપમાધિક ૧૮૫ સાગરોપ-
 માધિક કાળપર્યન્ત નહિ બાંધીને” એમ કહેવું. એટલા કાળપર્યન્ત
 એ ૬ પ્રકૃતિયો ન બન્યા. તે કેવી રીતે? એમ જોખૂંટતા હોતો
 કહીએ છીએ કે-અહિં ક્ષપિતકર્મો શબ્દે ૨૨ સાગરોપમની સ્થિ-
 તિએ છઠ્ઠી પૃથ્વીમાં નારકપણે ઉત્પન્ન થાય, ત્યાં પણ અન્તર્મુહૂર્ત
 આશુ શેષ રહે સમ્યક્ત્વ પામીને તેજ સમ્યક્ત્વ સહિત મનુષ્યપણે
 ઉત્પન્ન થાય, પુનઃ તેજ સમ્યક્ત્વ સહિત દેશવિરતિ પામીને સૌધર્મ
 દેવલોકમાં ૪ પલ્યોપમની સ્થિતિવાળો દેવ થાય, પુનઃ તેજ સમ્ય-
 ક્ત્વ સહિત તે દેવલવમાંથી ચવીને મનુષ્ય થાય, અને તે મનુષ્ય-
 લવમાં ચારિત્રને પાળીને ઐવેયકમાં ૩૧ સાગરોપમ સ્થિતિવાળો
 દેવ થાય, ત્યાં ઉત્પન્ન થઇને અન્તર્મુહૂર્ત બાદ મિથ્યાત્વ પામે,
 તદનંતર પુનઃ પણ અન્તર્મુહૂર્ત આશુચ્ચ શેષ રહે સમ્યક્ત્વ પામે,
 તદનંતર ૧૩૨ સાગરોપમ સુખી સમ્યક્ત્વાનુપાસન કરીને તેજ
 સમ્યક્ત્વને કાળ-અન્તર્મુહૂર્ત રહે એ ૬ પ્રકૃતિયો કલ્પ કરવાને
 પ્રવૃત્ત થાય, તો એ પ્રમાણે ૪ પલ્યોપમાધિક ૧૮૫ સાગરોપમાધિક
 કાળપર્યન્ત એ ૬ પ્રકૃતિયોનો અભય રહે છે.

મૂળ ગાથા ૧૦૬ મી.

છત્તીસાણ સુમાણં, સેદિમનારુહિય સેસંગવિહીહિં
 કેદુ જહન્નં સ્વેવગં, અપુવ્વકરણાલિયા અંતે ॥૧૦૬॥

ગાથાર્થ:—ટીકાંથીનુસારે

ટીકાર્થ:—એણી નહિ આરાહીને એટલે ઉપશમ એણી નહિ
 કરીને શેષ ક્ષપિતકર્મો શ સંબધિ વિધિવડે પંચેન-સમયન-વળ, ન-
 તેન-સુખગ-શુભવર્ણાદિ ૧૧-આશુ-પરા-ઉદ્યા-ત્રસાદિ

૧૦-નિર્માન-એ ૩૬ શુભ પ્રકૃતિયોનો જ૦ પ્રદેશ સમૂહ પ્રાપ્ત કરીને ક્ષય કરવાને પ્રવૃત્ત થયેલો, ક્ષપિતકર્માંશજીવ અપૂર્વકરણની પ્રથમાવલિકાના અન્ત્ય સમયે તે ૩૬ પ્રકૃતિયોનો જ૦પ્ર૦ સંક્રમ કરે છે. તેથી આગળ તે શુભસંક્રમ વડે પ્રાપ્ત કરેલા અતિઘણા કર્મપ્રદેશોનો સંક્રમાવલિકા વ્યતીત થવાથી (પરપ્રકૃતિયોનો) સંક્રમ થાય છે તેથી તે (૩૬ નો) જ૦પ્ર૦ સંક્રમ પ્રાપ્ત થતો નથી. પુનઃ પંચસંગ્રહમાં તે વર્ણનારાચ વિના ૩૫ પ્રકૃતિયોનો જ૦ જ૦પ્ર૦સં૦ અપૂર્વ કરણના અન્ત્ય સમયમાં કહ્યો છે અને વર્ણનારાચનો જ૦પ્ર૦સં૦ સ્વખંધવિચ્છેદ સમયે કહ્યો છે.

મૂળ ગાથા ૧૧૦ મી.

સમ્મદ્વિઙ્ગજોગ્ગા-જ સોલસન્હંપિ અસુમપગ્ગઈણં
થીવેણ સરિસંગં, નવરં પદમં તિપહેસુ ॥ ૧૧૦ ॥

ગાથાર્થ:-ટીકાથીનુસારે

ટીકાર્થ:-સમ્યક્દષ્ટિને અયોગ્ય એવી કુસંસ્થાન ૫-કુસંધ-યણ ૫-કુખગ-દુર્ભંગત્રિક-નપું-નીચ-એ ૧૬ અશુભ પ્રકૃતિયોનો જ૦પ્રદેશસંક્રમ સ્ત્રીવેદના જ૦પ્ર૦સંક્રમવત્ કહેવો. અર્થાત્ પ્રથમ સ્ત્રીવેદની જ૦પ્ર૦સંક્રમ ભાવના જે રીતે કહી છે તે અત્રે પણ કહેવી. પરંતુ એ ૧૬ નો જ૦પ્ર૦સં૦સ્વામી પ્રથમ ત્રણપલ્લો-પમાયુધવાળા યુગલિક મનુષ્યમાં ઉત્પન્ન થયેલો, અને અન્તર્મુહૂર્ત આયુધ્ય શેષ રહ્યો સમ્યક્ત્વ પામેલો જીવ કહેવો, અને શેષ વિધિ પૂર્વવત્ કહેવી.

મૂળ ગાથા ૧૧૧ મી.

નરતિરિયાણ તિપહ્લ-સ્સંતે ઓરાલિયસ્સ પાઝગ્ગા
તિત્થયરસ્સ ય વંધા-જહ્નજ્ઞઓઆલિગં ગંતુ ॥૧૧૧॥

... ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:—મનુષ્ય અને તિર્યંચીને ત્રણ પદ્યોપમને અન્તે ઔદારિક પ્રાયોગ્ય પ્રકૃતિયો જૉપ્રૉસંક્રમ યોગ્ય હોય છે. અહિં તાત્પર્ય આ પ્રમાણે છે કે—અન્ય સર્વ જીવોની અપેક્ષાએ ઔદારિક નામકર્મના પ્રદેશોની સર્વ જઘન્ય સત્તાવાળો જે જીવ તે ડ પદ્યાયુષ્યવાળા તિર્યંચ કે મનુષ્યમાં ઉત્પન્ન થાય, ત્યાં ઔદારિકસંપત્તકને વિપાકોદયથી અનુભવતો અને વિધ્યાતસંક્રમ વડે પરપ્રકૃતિમાં સંક્રમાવતો છતો સ્વઆયુષ્યના અન્ત્ય સમયે તે ઔદારિકસંપત્તકનો જૉપ્રૉસંક્રમ કરે છે. ગાથામાં જે “ ઑરાલિયસ્સ પાડગ્ગા=ઔદારિક પ્રાયોગ્ય ” કહ્યું છે તે ઔદારિકસંપત્તકના અર્થમાં સમજવું.

તથા જીનનામના બધક જીવે જે પ્રથમ સમયે બાંધેલું ફલિક તેને બન્ધાવલિકા વ્યતીત થતાં જ્યારે યથાપ્રવૃત્ત સંક્રમ વડે પર પ્રકૃતિમાં સંક્રમાવે છે, ત્યારે જીનનામનો જૉપ્રૉસંક્રમ થાય છે. એ પ્રમાણે પ્રદેશ સંક્રમનો અધિકાર કહ્યો અને તે કહેવા સાથે સંક્રમકરણનો અધિકાર પણ સંપૂર્ણ કહ્યો. (ઈતિ જૉપ્રૉસંક્રમ સ્વામિત્વ પ્રહૉ)

ઈતિ સંક્રમકરણ.

॥ ઇતિ શ્રી મલયગિરિવિરચિતકર્મપ્રકૃતિટીકાયાં જૈનાચાર્ય

શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરસૂરિ પ્રસાદેન પં. ચંદુલાલકૃતં

સંક્રમકરણસ્ય ગુર્જરંભાષાન્તરં સંમાસમ્ ॥

અથ ઉદ્વર્તના અને અપવર્તનાકરણ.

હવે ઉદ્દેશના અનુક્રમે ઉદ્વર્તના અને અપવર્તનાકરણ કહેવાનો અવસર પ્રાપ્ત થયો છે. એ બંને કરણો સ્થિતિ અને રસના વિષયવાળાં છે. તેમાં પ્રથમ સ્થિતિની ઉદ્વર્તના કહેવાય છે.

उवद्वणा ठिइए, उदयावलियाइ बाहिरठिईणं
होइ अबाहा अइत्था-वणाओ जा वालिया हस्सा

॥ १ ॥

ગાથાર્થઃ—સ્થિતિની જે ઉદ્વર્તના તે ઉદયાવલિકા બહારની (ઉદયાવલિકા સિવાયની) સ્થિતિયોની બાહુવી. એમાં અબાધાથી માંડીને યાવત જઘન્યપણે એક આવલિકા સુધી અતીતથાપના હોય છે.

ટીકાર્થઃ—સ્થિતિની ઉદ્વર્તના તે ઉદયાવલિકાથી બહારની (ઉદયાવલિકા સિવાયની) સ્થિતિયોની બાહુવી, કારણ કે ઉદયાવલિકા સર્વ કરણને અસાધ્ય હોવાથી ^૧ઉદયાવલિકાની ઉદ્વર્ત-

૧. ઉદ્વર્તના અને અપવર્તના તે સ્થિતિ અને રસનીજ હોય છે, પરંતુ પ્રદેશની (કર્મના અણુઓની) વા પ્રકૃતિની હોતી નથી. માટે એ બે કરણો સ્થિતિ અને રસના વિષયવાળા કહેવાય.

૨ પ્રથમ સમયે જે લતા બધાય છે તેજ સમયે તે લતામાં પ્રદેશોદયવતી વા વિપાકોદયવતી સ્વજાતીય પરપ્રકૃતિ લતાનો સંક્રમ થવાથી પ્રથમ સમયે બાંધેલી લતાની અબાધા વર્તતી હોય તો પણ તેની બધાવલિકા અથવા સંક્રાન્તલતાની સંક્રમાવલિકા સંપૂર્ણ થતાંજ અનંતર સમયે સંક્રાન્ત લતાનો પ્રદેશોદય વા વિપાકોદય શરૂ થાય છે, અને બદ્ધલતાનો તો અબાધાક્ષયે વા ઉદ્દીરણાદિકરણ વડે અબાધાના અક્ષયે ઉદય

નાનો નિષેધ કર્યો છે. વળી બાંધાતી પૂર્વબદ્ધ પ્રકૃતિની જે અબાધા છે તે અબાધા જેટલી અથવા તે અબાધાથી ન્યૂન પૂર્વબદ્ધ પ્રકૃતિની સ્થિતિ ઉદ્વર્તનાને યોગ્ય નથી, અર્થાત્ તે અબાધાતુલ્ય વા ન્યૂન પૂર્વબદ્ધ પ્રકૃતિની જે સ્થિતિ તે ઉપાડીને ત્યાંથી આગળ (બદ્ધમાન પ્રકૃતિની અબાધાથી આગળ), ન^૨ પ્રદેશાય, કારણ કે તે સ્થિતિયો બદ્ધમાનપ્રકૃતિની અબાધામાં

શરૂ થાય છે. માટે અહિં જે ઉદયાવલિકાનો નિષેધ કર્યો છે તે આવલિકા પૂર્વે બાંધાયેલી વા સંક્રમથી આવેલી એ બન્ને લતાની ઉદયાવલિકા બાજુથી. અથવા પ્રદેશોદયાવલિકા અને વિપાકોદયાવલિકા એમ બન્ને પ્રકારની ઉદયાવલિકાનો નિષેધ બાજુવો.

વળી જે ઉદયાવલિકા તે પાતાનીજ ઉદ્વર્તના (ઉપલક્ષણથી અપવર્તના-સંક્રમ-ઉદ્દીરણાદિ સર્વ કરણને.) રોકે છે, પણ આખી લતાની, ઉદ્વર્તના રોકી શકતી નથી, અને બાંધાવલિકા તથા સંક્રમાવલિકા તો આખી લતાની ઉદ્વર્તનાને (ઉપલક્ષણથી અપવર્તનાદિ સર્વ કરણને) રોકી દે છે. કારણ કે ઉદયાવલિકાપણું લતાના અમુક અદ્યવિભાગમાં પ્રાપ્ત હોય છે, અને બાંધાવલિકાપણું તથા સંક્રમાવલિકાપણું તો આખી લતાના વિષયવાળું અર્થાત્ આખી લતામાં પ્રાપ્ત હોય છે.

વાસ્તવિક રીતે સ્થિતિ અને સમય એ એ શબ્દો ભિન્ન અર્થવાળા છે. કારણ કે સમયોનો સમુદાય અથવા સમયોના સમુદાયરૂપ આખી લતા તે એક સ્થિતિ કહેવાય પણ એક સમય ન કહેવાય, અને સમય તો સ્થિતિનો વા લતાનો અવયવ છે તો પણ કોઇ કોઇ, ઠેકાણે લતાના અવયવમાં પણ "સ્થિતિ" શબ્દ વપરાય છે, માટે સુર વાંચકે તે તે સ્થાને સમય અને સ્થિતિ શબ્દો અર્થવિભાગ સ્વચ્છદ્ધિએ વિચારવા યોગ્ય છે.

૧ ઉદાહરણ તરીકે—બદ્ધમાન ૧૦૦૦ સમયાત્મક મનુષ્યગતિ લતામાં ૧ થી ૧૦૦ સુધીના પ્રથમ સમયો અબાધારૂપ દલિકરહિત છે, અને બાંધેલી મનુષ્યગતિ લતા ('અહિં' નિર્બ્યાધાતોદ્વર્તના કહેવા યોગ્ય હોવાથી.) અભિનવપ્રથમ સમયે ૧૦૦૦ સમયાત્મક છે, અને તે સર્વ

પ્રવેશેલી હોવાથી (અંતર્ગત હોવાથી) તે સ્થિતિયોનો અખાધાથી આગળ પ્રકોપ થતો નથી, અને જે (પૂર્વબદ્ધ પ્રકૃતિની) સ્થિતિ (અધ્યમાન પ્રકૃતિની) અખાધાથી આગળની છે તેની

સમયો દલિક સહિત છે. કારણ કે અખાધામાં દલિક વિદ્યમાન હોતું નથી પરંતુ અખાધાથી ઉપરની સ્થિતિયોમાંજ દલિકનો સદ્-ભાવ હોય છે. (જુઓ સકંકરણ ગા. ૩૫ મીની ટીકા). માટે પૂર્વબદ્ધતાના સદલિક પ્રથમના ૧૦૦ સમયોનું જે કર્મદલિક તે અધ્યમાન મનુલતાના નિર્દલિક પ્રથમના ૧૦૦ સમયોની અખાધા જેટલું હોવાથી (અધ્યમાન-પ્રકૃતિલતાની અખાધામાં) અવાધાન્તર્ગત ગણાય. એ અખાધાન્તર્ગત ૧૦૦ સમયોનું દલિક ઉપડીને અધ્યમાનલતાના ૧૦૧-૧૦૨-૧૦૩-૪૫૫૬ ૧૦૦૦ સુધીના કોષ્ટ પણ સમયના દલિકમાં ન પડે પરંતુ એ ૧૦૦ માંથીજ નીચેનું ૧૦-૧૧ ઇત્યાદિ સમયનું દલિક વચમાં અતીતથાપના ઉલ્લંઘીને આગળ ૨૦-૨૧ ઇત્યાદિ ૧૦૦ મા સમય સુધીમાં પડે. આ પ્રમાણે જ્યારે અખાધાતુલ્ય સ્થિતિ ન ઉદ્ભવે તો અખાધાથી ન્યૂન સ્થિતિની ઉદ્ભવના તો થાયજ કેમ ? અહિં અખાધાની ઉદ્ભવનાથી તે સ્થિતિ વાસ્તવિક રીતે વૃદ્ધિ પામ્યાની ગણતરીમાં નહિં આવી શકવાથી ઉદ્ભવનાના લક્ષણમાંથી વર્ણવ કરી છે. અને અખાધાથી ઉપરના ૧૦૧-મા સમયનું દલિક વચ્ચે ૯ સમયાત્મક આવલિકા ઉલ્લંઘીને ૧૧૧ મા સમયથી ૧૦૦૦ મા સમય સુધીની પરલતાની ૮૯૦ સ્થિતિયોમાં પડે, ૧૦૨ મા સમયનું દલિક ૧૧૨ થી ૧૦૦૦ મા સમય સુધીની ૮૮૯ સ્થિતિયોમાં પડે. એ પ્રમાણે સર્વોપરિતન અસંખ્યાતમા ભાગયુક્ત એક આવલિકારૂપ કાલ્પનિક ૧૨ સ્થિતિયો વર્જીને નીચેના ૮૮૮ મા સમયનું દલિક પરલતામાં આગળની ૯ સમયાત્મક આવલિકાનું ઉલ્લંઘન કરી આવલિકાના અસંખ્યાતમાભાગરૂપ ૮૮૮-૯૯૯-૧૦૦૦ એ ૩ સમયોમાં પડે. તદનંતરના એટલે ૮૮૯ થી ૧૦૦૦ સમય સુધીની ૧૨ સ્થિતિયો સર્વથા અનુદર્શનીય છે.

પ્રશ્ન—અખાધાથી ઉપરની સ્થિતિયો આગળ અતીતથાપનાવલિકા ઉલ્લંઘીને સ્વલતાગત સ્થિતિયોમાં ઉદ્ભવ કે અન્યત્ર ? મારી સમજમાં ઉદ્ભવના એ સ્વસ્થાનસંક્રમ છે તો તે સ્વલતામાજ હોવો જોઈએ.

(ત્યાંથી માંડીને) ^૧અન્ત્ય સમય પર્યન્ત ઉદ્ધર્તના થાય છે. તેથી ઉક્ત પ્રકારે અખાધાની અંદર પ્રવેશેલી બધ્યમાન પ્રકૃત્યખાધાન્તર્ગત પૂર્વબદ્ધની) સર્વે સ્થિતિયો ઉધ્ધર્વ (=અખાધાથી આગળની

ઉત્તર:—હે સુર ! જે પ્રકૃતિનો સંક્રમ સ્વમાં (એટલે પોતાના માંજ હોય પણ પરમાં (પરપ્રકૃતિમાં) ન હોય તે સ્વસ્થાનસંક્રમ કહેવાય, પરન્તુ વિવક્ષિત લતાનો સંક્રમ તેજ લતામાં હોય તેવો સ્વસ્થાનસંક્રમ બની શકતો નથી. માટે વિવક્ષિત પ્રકૃતિની વિવક્ષિતલતા વિવક્ષિત પ્રકૃતિની પરલતામાં સંક્રમતાં તે પ્રકૃતિમાં તેજ પ્રકૃતિનો સંક્રમ ગણી શકાતો હોવાથી સ્વસ્થાનસંક્રમ કહી શકાય. અપવર્તનારૂપ સ્વસ્થાન સંક્રમ પણ એ પ્રમાણેજ જાણવો.

પ્રશ્ન:—જે એ પ્રમાણે ઉદ્ધર્તના (અપવર્તના) રૂપ સ્વસ્થાનસંક્રમ પરલતામાંજ થાય છે તો બધ્યમાન લતાની દલિક રહિત અખાધામાં પૂર્વબદ્ધ લતાની અખાધાન્તર્ગત સન્નિક્ષિત સ્થિતિયોનો સંક્રમ કેવી રીતે સંભવે ? કારણ કે દલિકરહિતમાં દલિકનો સંક્રમ થવો અયોગ્ય છે.

ઉત્તર:—હે સુર ! પરમાર્થથી વિચાર કરીયે તો પરમાણુઓ સ્વસ્થાનથી ઉઠીને બીજા સ્થાનમાં (ગતિ કરીને) જાય (પડે) એમ બનતું નથી, પરન્તુ જે પરમાણુઓ જ્યાં અવગાણા છે (રહ્યા છે) ત્યાં રહ્યા છતાંજ તથાવિધ અધ્યવસાયથી (અથવા તથાવિધ અધ્યવસાય વડે બધ્યમાન અન્ય લતાના સંસર્ગથી) અધિક સ્થિતિ રસવાળા થઇ જાય છે. એ પ્રમાણે બધ્યમાનલતાની અખાધા દલિક રહિત છે તો પણ પૂર્વબદ્ધલતાના સંયોગે બધ્યમાનલતાની અખાધા પૂરાંપ ગયેલી ગણાય, અને એ પ્રમાણે અખાધાનું ઉદ્ધર્તના વિધિએ જે પૂરાવું તે અખાધામાં (દલિક રહિતમાં) પ્રક્ષેપ થયો એમ કહેવાય.

૧ અહિં “ અન્ત્ય સમય પર્યન્ત ઉદ્ધર્તના થાય છે ” એ વાક્યનો ભાવાર્થ એવો છે કે—ઉદ્ધર્ત્યમાન સમયના પરમાણુઓ આગળ સ્વપ્રીય પરલતામાં (૧ આવડ અથવા આવડના અસંખ્યાતમાલાગ પ્રમાણ) અતીત્યાપના ઉદ્ધર્ધીને આગળના સર્વ સમયોમાં (આખી લતામાં) પડે છે, પરન્તુ ઉદ્ધર્ત્યમાન સમય સર્વ સમયોમાં એટલે આગળના અનંતર સમયથી પ્રારંભીને સર્વ સમયોમાં સંક્રમે એમ નહિ.

સ્થિતિયોમાં પ્રજ્ઞેય થવા રૂપ) ઉદ્ધર્ત્તનાને આશ્રયિ અતિક્રમણીય છે અર્થાત્ વર્જનીય છે. હવે કઇ કઇ સ્થિતિયો ઉદ્ધર્ત્તના વિષયમાં વર્જનીય કરવાની છે તેનું પ્રમાણ કહે છે :—પ્રથમ તો જે અપાધા તે અતીત્યાપના એટલે વર્જનીય સ્થિતિ છે, અને તેમ હોવાથી (=ઉદ્ધર્ત્તવિષયમાં આપાધા વર્જનીય હોવાથી) અપાધાન્તર્ગત કર્મદલિક ઉદ્ધર્ત્તના યોગ્ય હોતું નથી, પરન્તુ અપાધાથી આગળ-નું જ કર્મદલિક ઉદ્ધર્ત્તનાયોગ્ય હોય છે, માટે જે ઉત્કૃષ્ટ અપાધા તેજ ઉત્કૃષ્ટ અતીત્યાપના બાણવી, અને તે એકાદિ સમયહીન અપાધાવડે હીન હીનતર અતીત્યાપના ત્યાંસુધી કહેવી કે જ્યાંસુધી અન્તર્મુદ્ધર્ત્તપ્રમાણની જઘન્ય અપાધા એજ જઘન્ય અતીત્યાપના આવે. વળી તેથી પણ જઘન્યતર (અતિ જઘન્ય) અતીત્યાપના યાવત્ એક આવલિકા એટલે ઉદ્યાવલિકા કહેવી, કારણકે “ ઉદ્યાવલિકાન્તર્ગત સ્થિતિયો ઉદ્ધર્ત્તનાને અયોગ્ય છે ” એમ પ્રથમજ કહેલું છે.

પ્રશ્ન.—“ આલંબા ઉક્કટ્ટહ ” એ (પ્રકૃત વિષયની ૧૦ મી ગાથાના) વચનથી બંધ હોતે છતેજ ઉદ્ધર્ત્તના પ્રવર્ત્તશે તે વખતે ઉદ્યાવલિકાની સ્થિતિયો અપાધાન્તર્ગત હોવાથીજ (ઉદ્યામ ની સ્થિતિયો) ઉદ્ધર્ત્તશે નહિ, તો પછી તે (ઉદ્યાવલિકાન્તર્ગત) સ્થિતિયોનું (અનુદ્ધર્ત્તનીયપણું) લિન્ન ગ્રહણ કરવાથી (=અપાધાથી જૂદું કહેવામાં) શું પ્રયોજન ?

૧ પ્રશ્નનો જાવાર્થ એવો છે કે જ્યાં અન્તર્મુદ્ધર્ત્ત જઘન્ય અપાધા-રૂપ અતીત્યાપના કહી ત્યાં ઉદ્યાવલિકા તો (અન્તર્મુદ્ધર્ત્તથી ધણી નાની હોવાથી) અન્તર્મુદ્ધર્ત્તમાં અન્તર્ગતપણે કહેવાઇ ગયેલીજ હોય છે તો પછી અન્તર્મુદ્ધર્ત્તની જઘન્ય અતીત્યાપના કહીને પુનઃ ઉદ્યાવલિકાની તે જ ધન્યતર અતીત્યાપના કહેવાનું શું કારણ ? પુનઃ એમ પણ બની શકતું નથી કે અપાધારૂપ અતીત્યાપના બિલકુલ વિદ્યમાનજ ન હોય ને તે વખતે માત્ર ઉદ્યાવલિકાજ વિદ્યમાન હોય । જે એમ હોય તો ઉદ્યાવલિકારૂપ અતીત્યાપના અન્તર્મુદ્ધર્ત્ત રૂપ અતીત્યાપનાથી જૂદી કહી શકાય.

ઉત્તર.—હે સુજ એ પ્રમાણે ન કહેહો. કારણકે અબાધાન્તર્ગત સ્થિતિઓને ઉપાડીને અબાધાથી આગળ નિક્ષેપ કરવાનો નિષેધ અમોએ કર્યો છે, પરન્તુ તે (અબાધાન્તર્ગત) સ્થિતિઓનો અબાધાની મધ્યે આગળ કહેવાતા અનુક્રમ પ્રમાણે ઉદ્ધર્તના નિક્ષેપ પવર્તે એમાં કોઇપણ જાતનો વિરોધ નથી. અને એજ કારણથી ઉદ્યાવલિકાન્તર્ગત સ્થિતિઓની ઉદ્ધર્તના પણ (અબાધાન્તર્ગત સ્થિતિઓની ઉદ્ધર્તનાથી જૂદી કહેવી) અપ્રસક્ત=ન પ્રવર્તે એમ કહેવું યોગ્ય છે. અને આ નિરાકરણ=ઉત્તર વડે અપ્રસક્તવાદનો (ઉદ્યાવલિકાનું અનુદ્ધર્તનીયપણું અબાધાના અનુદ્ધર્ત્યપણાથી જૂદું કહેવું યોગ્ય નથી એવી શંકાનો) નિષેધ કર્યો.^૧

હવે નિક્ષેપવિધિનું નિરૂપણ કહેવાય છે.

આવલિય અસંખભાગાઈ, જાવ કમ્મઠિઈ ત્તિ
નિરકેવો
સમઉત્તરાલિઆણ, સાવાહાણ ભવે ડુણે ॥ ૨ ॥

૧ ઉત્તરનો ભાવાર્થ એવો છે કે—અબાધા સંબંધિ અન્તમુદ્ધર્તની જન્ધન્યાતી થાપનામાં અને ઉદ્યાવલિકા રૂપ અતીત્યાપનામાં ધણો તકાવત છે. કારણકે અબાધાતીત્યાની સર્વથા ઉદ્ધર્તના નથી થતી એમ નહિં કારણકે અબાધાન્તર્ગત સ્થિતિઓનો અબાધાથી ઉપર પ્રક્ષેપ વા નિક્ષેપ થતો નથી પણ અબાધામાં ને અબાધામાં તો પ્રક્ષેપ નિક્ષેપ થઇ શકે છે, અને ઉદ્યાવલિકાના દલિકનો કયાંય પણ પ્રક્ષેપજ થતો નથી. એ પ્રમાણે અબાધાન્તર્ગત સ્થિતિઓ અબાધાથી ઉપર નહિં પ્રક્ષેપાવાની અપેક્ષાએ અતીત્યાપનાપણે વિવક્ષી છે અને ઉદ્યાવલિકાની સ્થિતિઓતો (સર્વથા) કયાંય પણ નહિં પ્રક્ષેપાવાની અપેક્ષાએ અતીત્યાપનાપણે વિવક્ષી છે. માટે જન્ને અતીત્યાપનામા મોટો તકાવત હોવાથી ઉદ્યાવલિકા અબાધામાં અન્તર્ગત છે તો પણ જન્નેની અતીત્યાપના જૂદી ગણી છે.

ગાથાર્થ.—આવલિકાના અસંખ્યાતમા ભાગથી માંડીને યાવત્ કર્મની અન્ત્યસ્થિતિ એ નિક્ષેપવિષય છે, તે અબાધાસહિત સમયાધિકાવલિકા ન્યૂન થાય છે.

ટીકાર્થ :—અહિં જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ એમ બે પ્રકારનો નિક્ષેપ છે. ત્યાં આવલિકાના અસંખ્યાતમાભાગ માત્ર સ્થિતિયોમાં જે કર્મણ્યુઓનો નિક્ષેપ તે જઘન્ય નિક્ષેપ આ પ્રમાણે છે—સર્વોત્કૃષ્ટ (સર્વોપરિતન) સ્થિતિથી (અર્વાક્) નીચે સંપૂર્ણ આવલિકા અને આવલિકાનો અસંખ્યાતમા ભાગ ઉતરતાં જે નીચેની સ્થિતિ આવે તે સ્થિતિનું ક્લિષ્ટ અતીત્થાપના રૂપ એક આવલિકા (ઉપરની વા આગળની આવલિકા) ઉલ્લંઘીને ઉપરની આવલિકાના અસંખ્યાતમાભાગની સ્થિતિમાં પ્રક્ષેપાય (પડે), પરન્તુ આવલિકામાં (અતીત્થાપના સંબંધિ આવલિકામાં) ન પડે. કારણકે નીચેની સ્થિતિયો (આગળની અનંતર) આવલિકા વર્ણનેજ ઉપરની સ્થિતિયોમાં સંક્રમે એવો સ્વાભાવિક નિયમ છે, તેથી એટલા પ્રમાણનો (=આવલિકાના અસંખ્યાતમાભાગ પ્રમાણનો) આ જઘન્ય નિક્ષેપવિષય છે.

૧ ઉદાહરણ તરીકે ૧૦૦૦ સમયાત્મક પૂર્વબદ્ધતાના ૯૮૮ મા સમયના પરમાણુઓ ૧૦૦૦ સમયાત્મક બધ્યમાન લતામાં (૯૮૯ થી ૯૯૭ મા સમય સુધીની આગળની આવલિકા વર્ણને) ૯૯૮-૯૯૯-ને ૧૦૦૦ નંબર વાળા (આવ૦ ના અસંખ્યાતમાભાગરૂપ) સમયોમાં પડે પુનઃ ૯૮૭ મા સમયના પરમાણુઓ ૯૯૭ થી ૧૦૦૦ સુધીના ૪ સમયોમાં (વસ્તુતઃ સમયાધિકાવલિકાના અસંખ્યાતમા ભાગમાં) પડે, પુનઃ ૯૮૬ મા સમયના પરમાણુઓ ૯૯૬ થી ૧૦૦૦ સુધીના ૫ સમયોમાં (વસ્તુતઃ દ્વિસમયાધિક આવ૦ ના અસંખ્યાતમાભાગમાં) પડે, એ પદ્ધતિએ પાછળ પાછળ હઠતાં આગળનો નિક્ષેપ એકેક સમય અધિક થતો જાય.

અહિં પરમાણુઓની (આગળની સ્થિતિયોમાં) પડવારૂપ જે ક્રિયા તે નિક્ષેપ કહેવાય, અને જે સ્થિતિયોમાં ઉદ્ભવમાન (વા અપવર્ત્યમાન) પરમાણુઓ પ્રક્ષેપાય છે તે સ્થિતિયો નિક્ષેપવિષય કહેવાય.

એ પ્રમાણે હોવાથી આવલિકાના અસંખ્યાત્માભાગ અધિક એક આવલિકા પ્રમાણુ સ્થિતિયોની ઉદ્ધર્તના થતી નથી એમ સિદ્ધ થયું અને તેમ થવાથી ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિબન્ધ પ્રસંગે બન્ધાવલિકા-અબાધા અને અસંખ્યાત્માભાગ અધિક ૧ આવલિકા સિવાયની શેષ સ્થિતિયોજ ઉદ્ધર્તના યોગ્ય બાબુવી, તે આ પ્રમાણે :—

બન્ધાવલિકાન્તર્ગત કર્મદલિક સર્વ કરણને અસાધ્ય હોવાથી બન્ધાવલિકાન્તર્ગત સ્થિતિયો ઉદ્ધર્તનાને યોગ્ય નથી, તથા અબાધાન્તર્ગત સ્થિતિયો પણ ઉદ્ધર્તનાને યોગ્ય નથી, કારણ કે પ્રથમજ તે સ્થિતિયોને અતીતથાપના પણે પ્રતિપાદન કરી છે, અને પૂર્વોક્ત નિક્ષેપવિધિની ચુકિતને અનુસારે અસંખ્યાતમા ભાગ અધિક આવલિકા પ્રમાણુ ઉપરની સ્થિતિયો પણ ઉદ્ધર્તનાને યોગ્ય નથી.

હવે જેમાં દલિકનો નિક્ષેપ થાય છે તે પતદ્વગ્ધ સ્થિતિયોનું સ્વરૂપ કહેવાય છે.

ઉપરની અસંખ્યાતમા ભાગ અધિક એક આવલિકા પ્રમાણુ સ્થિતિયોથી નીચે ઉતરતાં જ્યારે નીચેની બીજી સ્થિતિની ઉદ્ધર્તના થાય (પ્રથમ સ્થિતિની ઉદ્ધર્તના કહેવાય છે) ત્યારે સમયાધિક આવલિકાનો અસંખ્યાતમા ભાગ જઘ૦ નિક્ષેપ વિષય પતદ્વગ્ધ સ્થિતિયો છે. (અર્થાત્ સમયાધિક આવલિકાના અસંખ્યાત ભાગ પ્રમાણુ પતદ્વગ્ધ સ્થિતિયોમાં નીચેની દ્વિતીય સ્થિતિનું દલિક પડે), અને જ્યારે નીચેની ત્રીજી સ્થિતિની ઉદ્ધર્તના થાય ત્યારે દ્વિસમયાધિક આવલિકાના અસંખ્યાતમા ભાગ પતદ્વગ્ધ પ્રમાણુ સ્થિતિયોમાં કર્મ દલિક પડે છે, એ પ્રમાણુ એકેક સમયની વૃદ્ધિએ દલિકની પતદ્વગ્ધ સ્થિતિયો ત્યાં સુધી વધે કે જ્યાં સુધી ઉત્કૃષ્ટ દલિક નિક્ષેપ થાય. તે ઉત્કૃષ્ટ દલિક નિક્ષેપ કેટલો થાય તે કહે છે.

૧ બધ્યમાન લતાની બધાવલિકા (અને ઉપલક્ષણથી સંક્રાન્ત પ્રકૃતિની સંક્રમાવલિકા) સુધી પણ તે લતાગત સર્વ સ્થિતિયોમાંની કોઈ પણ સ્થિતિની ઉદ્ધર્તના ન થાય.

સમય ધૃત્યાદિ=સમયાધિક આવલિકા અને અબાધાહીન સર્વ કર્મસ્થિતિ પ્રમાણુ ઉં દલ્લિક નિક્ષેપ છે. તે આપ્રમાણુ:—અબાધાથી ઉપરની સ્થિતિયોની ઉદ્વર્તના થાય છે, તેમાં પણ અબાધાથી ઉપરની સ્થિતિની ઉદ્વર્તના થયે છતે અબાધાથી ઉપરજ દલિક નિક્ષેપ થાય છે, પરન્તુ અબાધા મધ્યે દલિક નિક્ષેપ થતો નથી, કારણ કે ઉદ્વર્ત્યમાન દલિકનો નિક્ષેપ ઉદ્વર્ત્યમાન સ્થિતિ ઉપરજ થાય છે. તેમાં પણ ઉદ્વર્ત્યમાન સ્થિતિથી ઉપરની આવલિકા પ્રમાણુ સ્થિતિયોને અતિક્રમીને ઉપરની સર્વ સ્થિતિઓમાં દલિક નિક્ષેપ થાય છે, તેથી અતીત્થાપનાની એક આવલિકા ઉદ્વર્ત્યમાન સમય માત્ર સ્થિતિ, અને અબાધા એ ત્રણને વળીને શેષ સર્વ કર્મસ્થિતિ તે ઉં દલ્લિક નિક્ષેપનો વિષય છે. (અર્થાત્ શેષ સર્વ સ્થિતિયો તે પતદ્વય સ્થિતિયો છે.) પંચ સંગ્રહની મૂળ ટીકામાં કહ્યું છે કે—

“ સમયાધિક આવલિકાએ સહિત અબાધા હીન જેટલી ઉં કર્મ સ્થિતિ છે તેટલો દલિક નિક્ષેપ વિષય છે, કારણ કે અબાધાથી ઉપરની સ્થિતિયોની ઉદ્વર્તના થાય છે તે પણ અતીત્થાપનાને ઉદ્ધાધીને થાય છે, તેમજ ઉદ્વર્ત્યમાન સ્થિતિમાં પણ દલિક નિક્ષેપ થાય નહિ, તે કારણથી સમયાધિક આવલિકામાં અને અબાધા સિવાયની શેષ સર્વ સ્થિતિઓમાં દલિક નિક્ષેપ થાય છે એમ કહ્યું છે ”

એ પ્રમાણુ અબાધાથી ઉપરના અનંતર સમયની ઉદ્વર્તનાને અધિકરીને ઉં દલ્લિક નિક્ષેપ વિષય પ્રાપ્ત થાય છે. અને સર્વોપરિતન સમયની ઉદ્વર્તનાને અધિકરીને જં દલ્લિક નિક્ષેપ વિષય પ્રાપ્ત થાય છે કહ્યું છે કે :—

આવાહોવરિઠાણગ—દલંપજ્જુચ્ચેહ પરમનિરકેવો

ચરિમુવટ્ટણહાણં, પહુચ્ચેહ જાયડ્ જહ્નો

(ગતાર્થેવ) (પંચ સંગ્રહે)

૧ અબાધાથી ઉપરવર્તિસ્થાનના દલિકની અપેક્ષાએ અહિં.

આ દલિકનિષેપ નિર્વ્યાઘાત પણુનો કહ્યો છે, પરન્તુ વ્યાઘાત પણુએ જે દલિક નિષેપ વિધિ છે તે કહેવાય છે.

**નિઠ્ઠવાઘાણૈવં વાઘાણ સંતકમ્મહિગ વંધે
આવલિઅસંખભાગાઙ્ગ હોઙ્ગ અઙ્ગથાવણા નવરં ॥૩॥**

ગાથાર્થ:—એ પ્રકારનો દલિક નિષેપ વિધિ તે નિર્વ્યાઘાત ભાવે જાણવો અને સત્તા સ્થિતિથી અધિક સ્થિતિખંધ રૂપ વ્યાઘાત ભાવે તો અતીત્થાપના આવલિકાના અસંખ્યાતમા ભાગથી પ્રારંભીને અધિક અધિક (પૂર્ણાવલિકા પર્યન્ત) હોય છે.

ટીકાર્થ:—એ રીતે પૂર્વોક્ત પ્રકારે કહેલો દલિકનિષેપ વિષય તે નિર્વ્યાઘાત ભાવે એટલે વ્યાઘાતના અભાવે જાણવો, પુનઃ પૂર્વની સ્થિતિસત્તાની અપેક્ષાએ અધિક નવીન કર્મખંધ રૂપ વ્યાઘાત ભાવે તો અતીત્થાપના આવલિકાના અસંખ્યાતમા ભાગથી પ્રારંભીને અધિકાધિક હોય છે. અને નિષેપ પણુ આવલિકાના અસંખ્યતમા ભાગાદિનો હોય છે અહિં તાત્પર્ય એ છે કે:—પૂર્વની સત્તાગત સ્થિતિની અપેક્ષાએ એકાદિ સમયાધિક જે નવીન કર્મખંધ થાય છે તે વ્યાઘાત કહેવાય છે, ને તે વ્યાઘાત પ્રવર્તતાં અતીત્થાપના આવલિકાકસંખ્યેય ભાગાદિકની હોય છે તે આ પ્રમાણે:—પૂર્વની સ્થિતિસત્તાથી એક સમય માત્ર અધિક નવીન કર્મખંધ થયે છતે પૂર્વની સ્થિતિસત્તામાંથી અન્ત્ય વા ઉપાન્ત્ય સ્થિતિની ઉદ્ધર્તના થતી નથી એ પ્રમાણે દ્વિસમયાધિક, ત્રિસમયાધિક યાવત આવલિકાના અસંખ્યાતમા ભાગ અધિક નવીન કર્મખંધ થયે છતે પણુ પૂર્વ સત્તામાંથી અન્ત્ય વા ઉપાન્ત્ય

ઉં નિષેપ વિષય છે, અને છેલ્લા ઉદ્ધર્તનસ્થાનના દલિકની અપેક્ષા એ અહિં જહં નિષેપ વિષય છે, અર્થાત જઘન્ય પતદ્ગ્રહ છે છતિ ગાથાર્થ:

સ્થિતિની ઉદ્ધર્તના ન થાય, પરન્તુ જ્યારે આવલિકાના બે અસં-
ખ્યાતમા ભાગ અધિક જેટલો નવીન કર્મબંધ થાય ત્યારે પૂર્વ
સત્તામાંથી અન્ય સ્થિતિની ઉદ્ધર્તના થાય છે, અને તે અન્તિમ
સમયને ઉદ્ધર્તીને આવલિકાના પ્રથમ અસંખ્યાતમા ભાગને
અતિક્રમીને દ્વિતીય અસંખ્યાતમા ભાગમાં પ્રક્ષેપાય છે. આ
અતીત્થાપના અને નિષેષ બન્ને જઘન્ય પદમાવી જાણવા. પુનઃ
જ્યારે એક સમયાધિક દ્વિભાગ પ્રમાણુ અધિક અભિનવ કર્મબંધ
થાય ત્યારે એક સમયાધિક પ્રથમ ભાગને અતિક્રમીને દ્વિતીય ભાગ
માં અન્ય સ્થિતિની ઉદ્ધર્તના થાય છે. એ પ્રમાણુ જેમ જેમ અભિ
નવ કર્મબંધ એકાદિ સમય અધિકાધિક થતો જાય છે તેમ તેમ
અતીત્થાપના પણ એકાદિ સમય અધિકાધિક થતી જાય છે. એ
પ્રમાણુ અતીત્થાપના પણ ત્યાંસુધી વધે છે કે જ્યાંસુધી આવલિકા
પૂર્ણ થઈ રહે અને નિષેષ તો પ્રથમના જેટલોજ પ્રવર્તે છે. (અર્થાત્
પત્તજ્ઞાનસ્થિતિયો તો આવલિકાના ૬ મા ભાગ પ્રમાણુનીજ કાયમ
રહે છે).

ત્યાંથી આગળ પુનઃઅભિનવ કર્મબંધમાં સમયાદિ વૃદ્ધિ
થતાં માત્ર નિષેષ વિષય (પત્તજ્ઞાનસ્થિતિયો) વધે છે, પરન્તુ અતી
ત્થાપના વધતી નથી અને જ્યાં સુધી અભિનવ કર્મબંધ પૂર્વ સત્તા
થી દ્વિભાગાધિક થતો નથી ત્યાં સુધી પૂર્વ સત્તાની અન્યસ્થિતિથી
નીચેના એક ભાગને અતિક્રમીને હેઠલી સ્થિતિનીજ ઉદ્ધર્તના થાય
છે; તેમાં પણ જ્યારે એક ભાગને અતિક્રમીને અનંતર હેઠલી
સ્થિતિ ઉદ્ધર્તાય છે. ત્યારે આવલિકાને અતિક્રમીને ઉપરના અસંખ્યા
તમાં ભાગમાં દલિક નિષેષ થાય છે, અને જ્યારે દ્વિતીય અધસ્તની
સ્થિતિ ઉદ્ધર્તાય છે ત્યારે (આવલિકાને અતિક્રમીને) સમયાધિક
અસંખ્યાતમા ભાગમાં દલિક નિષેષ થાય છે. એ પ્રકારે અખાધાથી
ઉપરની પ્રથમ સ્થિતિ સુધી જાણવું.

હવે અલ્પબહુત્વ કહેવાય છે.

અહિં જો અતીત્થાપના વ્યાધાત અને અવ્યાધાતનો પણ સંભવ

જઘન્ય અતીત્યાપના અને જઘન્યનિક્ષેપ એ બન્ને પણ સર્વથી અલ્પ અને પરસ્પર તુલ્ય છે. કારણકે એ બન્ને આવલિકાના અસંખ્ય-તમાભાગ પ્રમાણુજ છે. એ તેથી ઉત્કૃષ્ટાતીત્યાપના અસંખ્યગુણી છે, કારણકે ઉત્કૃષ્ટ અભાધા તે આવલિકાકસંખ્યાતમા ભાગથી અસંખ્યગુણી છે, તેથી પણ ઉં નિક્ષેપ અસંખ્ય ગુણુ છે; કારણકે તે સમયાધિક આવલિકા અને અભાધાહીન સર્વ કર્મસ્થિતિ પ્રમાણુ છે. ને તેથી પણ સર્વ કર્મસ્થિતિ વિશેષાધિક છે. કારણુ કે તે ૭૦ કેા ૧૦ સાગરોપમ પ્રમાણુ છે. ॥ इति स्थितिउद्धर्तन ॥.

એ પ્રમાણુ સ્થિતિની ઉદ્ધર્તના કહીને હવે સ્થિતિની આપ વર્તના કહે છે.

उव्वट्ठंतो य ठिइं, उदयावलिवाहिरा ठिइ विर्ससा
निरिकवइ तइयभागे, समयहिण् सेस मइवईय ॥

૪ ॥

વહુઈ તત્તો અઈતથા—વળાઓ જાવાલિગા હવઈ પુત્રા
તા નિરકેવો સમયા—હિગાલિગ દુગૂળ કમ્મઠિઈ

॥ ૫ ॥

ગાથાર્થ.—કર્મસ્થિતિની અપવર્તના કરતો જીવ ઉદયાવ-લિથી બહારના સ્થિતિવિશેષોને (શેષ સ્થિતિયોને) અતિક્રમીને સમયાધિક આવલિકાના ત્રીજા ભાગમાં નિક્ષેપે છે ॥ ૪ ॥.

ત્યાંથી ચાવત્ આવલિકા પરિપૂર્ણ થાય ત્યાંસુધી અતીત્યાપના વધે છે. તેથી સમયાધિક આવલિકાદ્વિકહીન સર્વકર્મસ્થિતિ પ્રમાણુ ૩૦ નિક્ષેપવિષય છે. ॥ ૫ ॥

ટીકાથા:—સ્થિતિની અપવર્તના કરતો જીવ ઉદ્યાવલિકાથી બહારના (ઉપરના) સ્થિતિવિશેષોને (સ્થિતિલેહોને) અપવર્તે છે તે અપવર્ત્તાંતી સ્થિતિયો કઇ કઇ છે ? તે કહીએ છીએ કે—ઉદ્યાવલિકાથી ઉપરની સમયમાત્ર, દ્વિસમયમાત્ર એ પ્રમાણે બન્ધાવલિકા વા ઉદ્યાવલિકાહીન સર્વ કર્મસ્થિતિયોર અપવર્તવા યોગ્ય છે, એ અપવર્તનાસાધ્યસ્થિતિયો કહી. ઉદ્યાવલિકામાં વર્તતી સ્થિતિયો સર્વકરણને અસાધ્ય હોવાથી તેની અપવર્તના થતી નથી, તે કારણથી ઉદ્યાવલિકાથી બહારની સ્થિતિઓ અપવર્તના સાધ્ય છે એમ કહ્યું.

હવે તે અપવર્ત્તાંતી સ્થિતિયોને કઇ સ્થિતિયોમાં પ્રક્ષેપે છે ? તે કહીએ છીએ કે—એક અવાલિકાના ત્રણ ભાગ કરે તેવા સમયાધિક તૃતીય ભાગમાં શેષ ઉપરના સમયોન બે ભાગને અતિક્રમીને પ્રક્ષેપે. અર્થાત્ ઉદ્યાવલિકાથી ઉપરિતન સ્થિતિના દલિકને અપવર્ત્તો જીવ ઉદ્યાવલિકાના ઉપરના સમયોન બે ભાગને (કે ભાગને) અતિક્રમીને સમયાધિક તૃતીયભાગમાં પ્રક્ષેપે, એ જાન નિક્ષેપવિષય અને જવન્ય અતીત્યાપના બાણવી.

પુનઃ જ્યારે ઉદ્યાવલિકાથી ઉપરની દ્વિતીયસ્થિતિ અપવર્ત્તાંતી ત્યારે અતીત્યાપના સમયાધિક પૂર્વોક્ત અતીત્યાપના પ્રમાણ (બરોબર બે તૃતીયાંશ ભાગ જેટલી) હોય છે, અને નિક્ષેપ (પતદ્વચ્છેદ

૧ અહિં ઉદ્યાવલિકા અપવર્તનીય કહી તે અપવર્તનાં પ્રવર્તે તે કાળને આશ્રયિ કહી. અન્યથા અપવર્તના પ્રવર્તતા પહેલાં બંધાવલિકા પણ અપવર્તનીય બાણવી. અર્થાત્ બંધાવલી પ્રકૃતિની બંધાવલિકા વ્યતીત થયા બાદ અપવર્તના શરૂ થાય તે પણ ઉદ્યાવલિકાગત સ્થિતિયો વર્તે તે શેષ સ્થિતિયોમાંજ અપવર્તના શરૂ થાય.

અપવર્તનામાં અબાધાની અતીત્યાપના હોય નહિ, માટે અને અબાધા સંબંધે અતીત્યાપના કહી નથી. પુનઃ તે બધ્યમાન વા પૂર્વ બદ્ધ સ્વભાવી પરલતામાં સંકેપે.

સ્થિતિ) તો તેટલીજ (સમયોન-૩=એક તૃતિયાંશ ભાગ) હોય છે.

પુનઃ જ્યારે ઉદયાવલિકાથી ઉપરની તૃતીયસ્થિતિ અપવર્તાય છે ત્યારે અતીત્થાપના દ્વિસમયાધિક થાય છે, અને નિક્ષેપ તેટલોજ હોય છે. એ પ્રમાણે અતીત્થાપના જ્યાં સુધી આવલિકા પ્રમાણ પરિપૂર્ણ થાય ત્યાં સુધી સમય સમયની વૃદ્ધિ કરવી.

તદનંતર અતીત્થાપના સર્વત્ર આવલિકા પ્રમાણ રહે છે ને નિક્ષેપમાં વૃદ્ધિ થાય છે, તે પછી ત્યાં સુધી (નિક્ષેપમાં) વૃદ્ધિ થાય છે કે જ્યાં સુધી બન્ધાવલિકા (વા ઉદયાવલિકા)—અતીત્થાપના-વલિકા—અને અપવર્ત્યમાન સમય—એ ત્રણને વર્ણને શેષ સર્વકર્મ સ્થિતિ સુધી નિક્ષેપમાં વૃદ્ધિ થાય છે તે આ પ્રમાણે:—બન્ધાવલિકા જ્યોતીત થયે છતે કર્મની અપવર્તનાનો પ્રારંભ કરે છે, તેમાં પછી જ્યારે સંવોન્તિમ સમયને અપવર્તે છે, ત્યારે આવલિકા માત્ર નીચે ઉતરીને નીચેની સર્વ સ્થિતિઓમાં તે સમયને પ્રક્ષેપે છે, તે કારણથી અપવર્ત્યમાન સમય—બન્ધાવલિકા—અને અતીત્થાપનાવલિકા રહીત સર્વ સ્થિતિઓ ઉં નિક્ષેપ વિષય થાય છે. કહ્યું છે કે:

સમયાહિ અદ્યત્થવળ, વધાવલિયા ય મોત્તુ નિરકેવો .

કમ્મઘિદ્ધિ વંધોદય—આવલિયા મોત્તુ ઉઠ્ઠવટે ॥ ૧ ॥

અર્થ:—અપવર્તના કરણમાં બન્ધાવલિકા અને સંમયાધિક અતીત્થાપનાવલિકાને વર્ણને શેષ સર્વ સ્થિતિઓમાં ઉં નિક્ષેપ થાય છે. તથા બન્ધાવલિકા અને ઉદયાવલિકા વર્ણને શેષ સર્વ સ્થિતિઓ અપવર્તાય છે.

૧. અહિં “ બન્ધાવલિકા અને ઉદયાવલિકા ” એમ કહેવાથી સમજવાતું એ છે કે કર્મ બન્ધાવાળા એક આવલિકા પછી અપવર્તના પ્રારંભાય છે (માટે અપવર્તનાના પ્રારંભ વખતે એ આવલિકા હીન ન જાણવી, પરંતુ કાગથી બન્ધાવલિકા જ હીન જાણવી.

બંધાવલિકા અને ઉદયાવલિકા વર્ણને શેષ સર્વ કર્મ, સ્થિતિની અપવર્તના થાય છે, તેથી ઉદયાવલિકાથી ઉપરના સમય માત્ર ત્રિશ્વેતિસ્થાનની અપવર્તનાને આશ્રયિને સમયાધિક આવલિકાનો જુ ભાગ નિક્ષેપ હોય છે તે સર્વજઘન્ય નિક્ષેપ છે. અને સર્વાન્તિમ સમયાપવર્તનાને આશ્રયિને પૂર્વોક્ત પ્રમાણુ ૩૦ નિક્ષેપ પ્રાપ્ત થાય છે કહ્યું છે કે:—

ઉદયાવલિ મુપરિત્થં, ઠાણં અહિગિચ્ચ હોહ અહ્ હીણો -
નિરકેવો સવ્વોવરિ ટિઠ્ઠાણવસા મવે પરમો ॥૧॥ (પંચસં.)

અર્થ:—ઉદયાવલિકાથી ઉપરના સ્થિતિસ્થાનની અપવર્તનાને અધિકરીને જઘન્ય નિક્ષેપ થાય છે. અને સર્વોપરિતન સ્થિતિસ્થાનની અપવર્તનાને અધિકરીને ૩૦ નિક્ષેપ પ્રાપ્ત થાય છે.

એ પૂર્વોક્ત અપવર્તનાનો વિધિ નિર્વ્યાઘાત ભાવે કહેયો છે. અને વ્યાઘાત માવી અપવર્તનાનો વિધિ હવે કહેવાય છે.

વાઘાણ સમઝણ, કંડગ મુક્કસિયા અહ્થવણા
હાયઢિહ્ કિંચૂણા ટિહ્કંડુક્કસગપમાણં ॥ ૬ ॥

ગાથાર્થ:—સ્થિતિઘાત રૂપ વ્યાઘાત થયે છતે સમયેન કંડક પ્રમાણુ ૬૦ અતીતથાપના થાય છે. અને કંડકનું ૬૦ પ્રમાણુ દેશુ હાય સ્થિતિ તુલ્ય છે.

ટીકાર્થ:—અહિં વ્યાવાત ને સ્થિતિવાતનો બાણુવો. તે સ્થિતિઘાત પ્રવર્તતાં તે સમયેન કંડક પ્રમાણુ ૬૦ અતીતથાપના

કારણ કે બંધાવલિકા તે સ્થિતિ સંબધી આખી લતાની અપવર્તનાને રોકે છે, પરંતુ ઉદયાવલિકા તે સ્થિતિ સંબધી આખી લતાની અપવર્તનાને નહિ રોકતાં માત્ર પોતાની જ અપવર્તના રોકે છે. અને પ્રારંભ સમયે ઉદયાવલિકા પ્રમાણુ સ્થિતિયો અપવર્તનાને અસાધ્ય રહે છે, માટે અપવર્તના યત્સ્થિતિ એક આવલિકા હીન બાણુથી.

કરે છે. સમયઉણ કેવી રીતે ? તે કહીએ છીએ કે—સર્વોપરિતન સમય રૂપ સ્થિતિસ્થાનને અપવર્ત્યે છતે અપવર્ત્યમાન સમય સહિત નીચેથી એક કંડક પ્રમાણ સમયો અતિક્રમાય છે, તે કારણથી તે અપવર્ત્યમાન સમય બાદ કરતાં સમય હીન કંડક પ્રમાણજ અતી-સ્થાપના પ્રાપ્ત થાય છે. તે કંડકનુ પ્રમાણ કહે છે કે:—

હાયક્રિધ ઇત્યાદિ=જે સ્થિતિથી પ્રારંભીને તેજ પ્રાકૃતિનો ઉં સ્થિતિ બન્ધ કરે છે ત્યાંથી પ્રારંભીને સર્વે પણ સ્થિતિયો.

૧ ઉદ્ધર્તનાડાયસ્થિતિ, અપવર્તનાડાયસ્થિતિ ને બદ્ધાયસ્થિતિ એ ૩ પ્રકારની ડાયસ્થિતિમાંથી અત્રે જે ડાયસ્થિતિ સામાન્યતઃ કહેલ છે તે (અધ્યાહારથી) બદ્ધાયસ્થિતિ એમ જાણવું. એ ૩ ડાય સ્થિતિયોનું સ્વરૂપ આ પ્રમાણે છે.

જે સ્થિતિ સ્થાનથી ઉતરીને અપવર્તના કરણ વડે (અનંતર સમયે) જે નીચેની સ્થિતિએ જાય તે નીચેના સ્થિતિસ્થાન સુધીની સ્થિતિયોનો સમુદાય તે અપવર્તના હાયસ્થિતિ કહેવાય. જેમકે ૧૦૦ થી ઉતરીને (અપવર્તના વડે ૭૦, થી ૧૦ સુધીની ૬૦ સ્થિતિયો પામવા થોડા હોય તેમાં જો) ૭૦ ની પામે તો ૧૦૦ થી ૭૦ સુધીથી ૩૦ સ્થિતિયો અપવર્તનાડાયસ્થિતિ જાણવી. વસ્તુતઃ અપવર્તનાડાયસ્થિતિ સ્થિતિદ્રાત વખતે ઘણા સેંકડો સાગર પ્રમાણ અથવા અંતઃકોડકોડી સાગરોપમના સંખ્યાતમાભાગ જેટલીજ હોય છે. (આ સંબંધ બંધનકરણની ૧૦૦ મી ગાથામાં કહેવાઈ ગયો છે.)

તથા જે સ્થિતિસ્થાનથી ઉપડીને વધુમાં વધુ જેટલો સ્થિતિબંધ અનંતર સમયમાં કરે ત્યાંથી માંડીને તે ઉં સ્થિતિબંધ સુધીની સ્થિતિ-યોનો સમુદાય તે બદ્ધાહાયસ્થિતિ કહેવાય. તે વસ્તુતઃ અંતઃકોડકોડી સાગરોપમ ન્યૂન-૭૦ કોડકોડી સાગર પ્રમાણ છે. (આ સંબંધ પણ બંધનકરણની ૧૦૦ મી ગાથામાં કહ્યો છે.)

તથા જે સ્થિતિસ્થાનથી ઉપડીને ઉદ્ધર્તના કરણ વડે અનંતર સમયે જેટલી સ્થિતિ અધિક કરે તે અધિકસ્થિતિ ઉદ્ધર્તનાહાયસ્થિતિ કહેવાય. તે વસ્તુતઃ બદ્ધાયસ્થિતિ પ્રમાણ છે. (આ ઉદ્ધર્તનાડાય

હાયસ્થિતિ કહેવાય છે. પંચ સંગ્રહ મૂલ ટીકામાં કહેયું છે કે “યસ્યાસ્થિતેરારમ્બ્યો ત્કૃષ્ટં સ્થિતિબન્ધં વિવક્ષે નિર્માપયતિ, તસ્યા આરમ્બ્યોપરિતનાનિ સર્વાણ્યપિ સ્થિતિસ્થાનાનિ હાયસ્થિતિસંજ્ઞકાનિ ભવન્તિ” તે હાયસ્થિતિ કિંચિત્ ઉભુ ઉત્કૃષ્ટ કંડક પ્રમાણુ છે. આ સંબંધમાં પંચ સંગ્રહને વિષે મૂલ ટીકાકાર મહારાજે આ પ્રમાણે વ્યાખ્યા કરી છે, “તે હાયસ્થિતિ કિંચિત્ ઉભુ એટલે દેશુલ્કર્મ સ્થિતિ પ્રમાણુ છે; તે આ પ્રમાણે—“પર્યાપ્ત સંજ્ઞિપંચેન્દ્રિયશ્ચ અન્તઃકૌડા કૌડી સાગર પ્રમાણુ સ્થિતિબન્ધ કરીને પુનઃ ઉત્કૃષ્ટ સંકલેશ વડે ઉં સ્થિતિબંધ કરે છે; તે કારણથી તે હાયસ્થિતિ કિંચિદ્ ઉભુકર્મ સ્થિતિપ્રમાણુ છે. એજ કંડકનું ઉત્કૃષ્ટ પ્રમાણુ છે.”

એ ઉં કંડક તે એક સમયહીન છે તો પણ “કંઢક એવા સંપૂર્ણ વ્યપદેશને પામે છે અર્થાત્ કંડક કહેવાય છે. એ પ્રમાણે બે સમય હિન, ત્રણ સમય હીન, કહેતાં કહેતાં યાવત્ પદ્યોપમા સંખ્યેયભાગ માત્ર પ્રમાણુ સ્થિતિયોગુ જવન્ય કંઢક થાય છે. આ

સ્થિતિ તે બદ્ધહાયસ્થિતિ તુલ્ય હોવાથી અંચકારે બિન્ન કહી નથી એમ સમજાય છે. તત્ત્વ બહુશ્રુતગમ્ય).

વળી આ પ્રકરણમાં વ્યાધાતભાવી અપવર્તનાનો જો નિક્ષેપ વિષય અને ઉં નિક્ષેપ વિષય સ્પષ્ટપણે દર્શાવ્યો નથી, તેથી જે રીતે નિક્ષેપ સંભવે છે, તે પ્રમાણુ કહેવાય છે જ્યારે ઉદ્ધત પ્રકૃતિની અપવર્તના પ્રવર્તે ત્યારે ઉદ્યાવલિકા સહિત અંતર્મું પ્રમાણુ સ્થિતિયો જઘં નિક્ષેપવિષય (ચરમસ્થિતિ ધાતકાળે) સંભવે, અને પદ્યોપમાસંખ્યેયભાગહીન સર્વ સ્થિતિ ઉં નિક્ષેપ વિષય - વિશુદ્ધિવાળા શ્રવને પ્રથમ સ્થિતિત્રાત વખતે સર્વોપરિતન સ્થિત્ય પ્રવર્તનાશ્રિત્ય સંભવે અને અનુદ્ધત પ્રકૃતિની અપવર્તના પ્રવર્તે ત્યારે બન્ને નિક્ષેપવિષય ઉદ્યાવલિકાહીન પૂર્વોક્ત પ્રમાણુ સંભવે, પુનઃ પ્રક્ષેપાતા પરમાણુઓ સ્વક્રીય પરલતાની અંદર અંતર્મું સુધીના વિભાગના ગુણ શ્રેણિની પદ્ધતિએ પ્રક્ષેપાય છે. તે આગળ અનિયમિત સંખ્યાએ પ્રક્ષેપાય છે.

સમયોન જઘન્ય કંડક તે બ્યાઘાત ભાવી અપવર્તનામાં જ૦ અતી-
ત્યાપના રૂપ છે.

હવે ^૧અદ્ય બહુત્વ કહેવાય છે.

૧—અપવર્તનામાં જ૦ નિક્ષેપ સર્વથી અદ્ય છે—કારણ કે તે એક સમય અધિક હે (એક તૃતિયાંશ) આવલિકા પ્રમાણ છે.

૨—તેથી અપ૦ જ૦ અતીત્યાપના ત્રિસમયોન દ્વિગુણ છે—
ત્રણ સમય હીન દ્વિગુણ પણ કેવી રીતે છે. ? તે કહીએ છીએ કે—
નિબ્યાઘાત ભાવી જ૦ અતીત્યાપના એક સમય હીન હે (એતુ-
તિયાંશ) આવલિકા પ્રમાણ છે, અને આવલિકાને અસત્ કલ્પના
એ ૬ સમય પ્રમાણની કલ્પીએ તો સમય હીન ^૨ એ તૃતિયાંશ તે
૫ સમય પ્રમાણ જ થાય છે. એ રીતે સમયાધિક ^૧ આવલિકા રૂપ
જ૦ નિક્ષેપ જે અસત્ કલ્પનાએ ૪ સમય પ્રમાણ છે, તેને દ્વિ-
ગુણ કરીને ૩ સમય હીન કરીએ તો પણ ૫ સમય પ્રમાણ જ થાય,
માટે અપવર્તનામાં જ૦ અતીત્યાપના ત્રિસમયોન ^૨ દ્વિગુણ છે.

૩—તેથી પણ નિબ્યાઘાત ભાવી અપવર્તનામાં ૭૦ અતીત્યા-
પના વિશેષાધિક છે—કારણ કે તે સંપૂર્ણ આવલિકા પ્રમાણ છે.

૧ આ અદ્ય બહુત્વમાં બ્યાઘાતાપવર્તના સંખ્યા ૪૦ નિક્ષેપ
ઉત્કૃષ્ટ નિક્ષેપ ને જ૦ અતીત્યાપના એ ત્રણતું અદ્યબહુત્વ કહ્યું નથી.
તેનો આશય શ્રી બહુશ્રુતથી વિચારવો,

૨ સંપૂર્ણ આવલિકાના સમયોમાંથી જ૦ નિક્ષેપના સમયો બાદ
કરતાં કોઈ પણ પ્રકારે ત્રિસમયોન દ્વિગુણપણ જ શેષ રહે છે. અન્ય
ઉદારણ તરીકે ૨૭ સમય પ્રમાણ આવલિકામાંથી જ૦ નિક્ષેપના (૨૭ ÷
૩=૯+૧=) ૧૦ સમયને બાદ કરતાં જ૦ અતીત્યાપનાના રહેલા ૧૭
સમયો તે જ૦ નિક્ષેપના ૨૦ સમયોથી ત્રિસમયોન દ્વિગુણ રૂપ જ છે
(૧૦×૨=૨૦—૩=૧૭ એ ગણીતથી.)

૪-તેથી વ્યાધાતાપવર્તનામાં ઉં અતીત્યાપના અસંખ્ય ગુણી છે—કારણ કે તે દેશુણ્યાયસ્થિતિ પ્રમાણ છે.

૫-તેથી પણ ઉં નિક્ષેપવિશેષાં છે—કારણ કે તે સમયાધિક આવલિકાદિકોન સર્વકર્મસ્થિતિ પ્રમાણ છે.

૬-તેથી પણ સર્વકર્મસ્થિતિ^૧ વિશેષાધિક છે.

। હવે સદ્ગત્તના અને^૨ અપવર્તનાનું મિશ્ર અલ્પ બહુત્વ કહેવાય છે ।

૧-વ્યાધાતોદ્ગત્તનામાં જાં અતીત્યાપના અને જાં નિક્ષેપ. એ બે સર્વથી અલ્પ છે, અને પરસ્પર તુલ્ય છે—કારણ કે એ બંને આવલિકાના અસંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણ છે.

૨ તેથી અપવર્તનામાં જાં નિક્ષેપ અસંખ્ય ગુણ છે—કારણ કે તે એક સમયઅધિક ૩ (એક તૃતિયાંશ) આવલિકા પ્રમાણ છે.

૩—તેથી અપવર્તનામાંજ જાં અતીત્યાપના તે ત્રિસમયોન દ્વિગુણ છે. એનો વિચાર પ્રથમ જ કહેલો છે.

૪-તેથી પણ નિવ્યાધાતાપવર્તનામાં ઉં અતિત્યાપના વિશેષાધિક છે:—કારણ કે તે સંપૂર્ણ આવલિકા પ્રમાણ છે.

૫-તેથી પણ ઉદ્ગત્તનામાં ઉં અતીત્યાપના સંખ્યગુણ છે—કારણ કે તે ઉં અખાધા તુલ્ય (૭૦૦૦ વર્ષ પ્રમાણ) છે.

૬-તેથી પણ વ્યાધાતાપવર્તનામાં ઉં અતીત્યાપના અસંખ્યગુણી છે—કારણ કે તે દેશુણ્યાયસ્થિતિ પ્રમાણ છે.

૧ ઉં નિક્ષેપ—ઉં અતીત્યાપના—અને બધાવલિકાદિ સહિત હોવાથી કર્મ સ્થિતિ વિશેષાધિકજ હોય છે.

૨-આ અલ્પ બહુત્વમાં પણ વ્યાધાતાપવર્તના સંખ્યાંથી જાં નિક્ષેપઉત્કૃષ્ટ નિક્ષેપ—અને જાં અતીત્યાપના એ ત્રણનું અલ્પ બહુત્વ કહ્યું નથી તેનો આશય શ્રી બહુશ્રુતથી વિચારવો.

૭-તેથી પણ ઉદ્ધર્તનામાં ઉં નિરોધ વિશેષાધિક છે-કારણ કે તે એક સમય એક આવલિકા-અને અઘાંધા હીન સર્વ સ્થિતિ પ્રમાણ છે.

૮-તેથી પણ અપવર્તનામાં ઉં નિરોધ વિશેષાધિક છે-કારણ કે તે સમયાધિક આવલિકાદિકેહીન સર્વકર્મ સ્થિતિ પ્રમાણ છે.

૯-તેથી પણ સર્વકર્મ સ્થિતિ વિશેષાધિક છે. ॥ઈતિ સ્થિતિ અપવર્તના ॥

એ પ્રમાણે સ્થિતિની ઉદ્ધર્તના અને અપવર્તના કહીને હવે અનુભાગ સંબંધી ઉદ્ધર્તના અને અપવર્તના કહેવાની છે, તેમાં પણ પ્રથમ અનુભાગોદ્ધર્તના કહે છે.

**ચરમં નોઽવટિજ્જઙ્ઘ, જાવાણંતાણિ ફઙ્ઘાણિ તત્તો
ઉસ્સક્કિય ઉકઙ્ઘ, एवं ઉઽવટણાઙ્ઘો ॥ ૫ ॥**

ગાથાર્થ:—અત્યથી પ્રારંભીને યાવત્ અનન્ત સ્પર્ધકોની ઉદ્ધર્તના થતી નથી, પરંતુ તેથી નીચે ઉતરીને જે સ્પર્ધકો પ્રાપ્ત થાય છે તે સ્પર્ધકોની ઉદ્ધર્તના થાય છે. એ પ્રમાણે અપવર્તના-દિમાં પણ જાણવું.

ટીકાર્થ:—અત્યસ્પર્ધકની ઉદ્ધર્તના થતી નથી, તથા ઉપા-ન્ત્ય સ્પર્ધકની ઉદ્ધર્તના પણ થતી નથી, એ પ્રમાણે ત્યાં સુધી કહેવું કે જ્યાં સુધી અનન્ત સ્પર્ધકોની ઉદ્ધર્તના થતી નથી. અહિં તાત્પર્ય આ પ્રમાણે છે કે—

સર્વ સ્થિતિયોથી ઉપરનો આવલિકાના અસંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણ જે જઘન્યનિરોધ, અને તેથી નીચેની આવલિકા માત્ર અતી-ત્યાપના, એ સ્થિતિયોમાં રહેલાં સર્વે પણ સ્પર્ધકો ઉદ્ધર્તના સાધ્ય નથી, પરંતુ ત્યાંથી નીચે ઉતરતાં જે સમય પ્રાપ્ત થાય તે સમયમાં

રહેલાં (તે સ્થિતિ સ્થાનમાં રહેલાં) જે સ્પર્ધકો . (અનુભાગ સ્પર્ધકો) તે સર્વની ઉદ્ધર્તના થાય છે. અને તે સ્પર્ધકોને ઉદ્ધર્તને આવલિકા (અતીત્થાપનાવલિકા) ગત અનન્ત સ્પર્ધકોને ઉદ્ધર્તીને ઉપર આવલિકાના અસંખ્ય ભાગ પ્રમાણ સ્થિતિગત સ્પર્ધકોમાં નાખે છે. પુનઃ નીચે ઉતરીને જે સ્થિતિસ્થાન આવે તે સંખ્યા અનન્ત સ્પર્ધકોને તે અતીત્થાપનાવલિકાગત સ્પર્ધકોને ઉદ્ધર્તીને ઉપર સમયાધિક આવલ્યસંખ્યતમભાગગત સ્પર્ધકોમાં પ્રશેષે છે. એ પ્રમાણે જેમ જેમ નીચે ઉતરીયે તેમ તેમ નિશેષ વધે અને અતીત્થાપના તો આવલિકાગત સ્પર્ધકો પ્રમાણ કાયમ રહે. હવે કટકટ નિશેષવિષય (પતદ્વિગ્ધાનુભાગસ્પર્ધકરૂપ) કટલો છે તે કહીએ છીએ કે—

(૧) બંધાવલિકા વ્યતીત થયે સમયાધિક આવલિકા અને અંખાધાગત સર્વ અનુભાગ સ્પર્ધકોને વળીને શેષ સર્વ અનુભાગ સ્પર્ધકો નિશેષવિષય રૂપ છે, (પતદ્વિગ્ધ સ્પર્ધકો) છે. તે આ પ્રમાણે અંખાધાગત સ્પર્ધકોની ઉદ્ધર્તના થાય નહિ, અને ઉદ્ધર્ત્યમાન સમયગત સ્પર્ધકોનો સ્થાન (ઉદ્ધર્ત્યમાન સમયગત સ્પર્ધકોમાં) પ્રશેષ હોય નહિ, અને આવલિકાગત સ્પર્ધકો તો અતીત્થાપનાપણે છે, તે કારણથી બંધાવલિકા વ્યતીત થયે સમયાધિકાવલિકા અને અંખાધાગત અનુભાગ સ્પર્ધકો વિના શેષ સર્વ અનુભાગસ્પર્ધકો ઉં નિશેષના વિષયવાળાં છે.

હવે અનુભાગોદ્ધર્તનામાં અલ્પબહુત્વ કહેવાય છે.

૧ બંધન્ય નિશેષ સર્વથી અલ્પ છે—કારણ કે તે આવલિકાના અસંખ્યાતમાભાગગત સ્પર્ધક પ્રમાણ છે.

૨—તેથી અતીત્થાપના અનંતગુણ છે—કારણ કે તે આવલિકાગત સ્પર્ધકપ્રમાણ છે અને નિશેષ સંખ્યા સ્પર્ધકોથી આવલિકાગત સ્પર્ધકો અનંતગુણ છે, એ પ્રમાણે સ્પર્ધકની અપેક્ષાએ અનંતગુણ પણ સર્વત્ર જાણીએ.

૮-તેથી ઉ૦ નિરોપ અનંતગુણ છે- (કારણ કે તે સમયાધિક અને અબાધા સિવાયનાં શેષ સ્પર્ધકો અનંતગુણ છે),

૯-તેથી સર્વ અનુભાગ સ્પર્ધકો વિશેષાધિક છે-કારણ કે તે સમયાધિક અતીત્યાપનાવલિકાગત સ્પર્ધકો સહિત હોવાથી;

॥ હવે અનુભાગસ્પર્ધકોના કહેવાય છે. ॥

પ્રથમ ઉચ્ચદૃષ્ટાન્તો-પૂર્વોક્ત ઉદ્વર્તનાની વિધિ પ્રમાણે અપવર્તના વિધિ પણ કહેવી, પરન્તુ તદ્વાવત એ છે કે પ્રારંભ પ્રથમ સ્પર્ધકથી કરવો તે આ પ્રમાણે-પ્રથમ સ્પર્ધકની અપવર્તના થાય નહિ, તેમજ દ્વિતીય સ્પર્ધકની પણ નહિ, અને તૃતીયની પણ નહિ, એ પ્રમાણે ઉદ્યાવલિકાગત સ્પર્ધકો સુધીનાં (અનન્ત) સ્પર્ધકોની પણ અપવર્તના થાય નહિ, પરન્તુ તેથી ઉપરનાં સ્પર્ધકોની અપવર્તના થાય છે.

તેમાં પણ જ્યારે ઉદ્યાવલિકાથી ઉપરનાં એક સમય સંબંધી સ્પર્ધકોની અપવર્તના પ્રવર્તે છે, ત્યારે તે અપવર્તમાન સ્પર્ધકો

૧ બંધાવલિકા અને અતીત્યાપનાવલિકા

૨ સર્વાનુભાગસ્પર્ધકો સમયાધિક અતીત્યાપનાવલિકાગત સ્પર્ધક સહિતજ છે અને અબાધા તથા બંધાવલિકાગત સ્પર્ધક સહિત કેમ નહિ ? એના ઉત્તરમાં જણવાનું એ છે કે-

એક સમયસ્થિતિક જે સમયસ્થિતિક યાવત બંધાવલિકા સ્થિતિક અને (એથી પણ અધિક) અબાધા સ્થિતિ જેટલી સ્થિતિવાળું દલિક અબાધાન્તર્ગત છે; તો તત્સ્થિતિ સંબંધી દલિકોના અનુભાગસ્પર્ધકોની ઉદ્વર્તના વળખે કહી છે.

૩ ઉદ્વર્તના પ્રકરણમાં અનુદ્વર્ત સ્પર્ધકોનો પ્રારંભ અન્તિમ સ્પર્ધકથી કહેવો. કારણકે અનુદ્વર્તમાન સ્થિતિયો અન્યસ્થિતિથી પ્રારંભાય છે, અને અપવર્ત સ્થિતિયો પ્રથમ સ્થિતિથી પ્રારંભાય છે.

એક-આવલિકાના સમયેન યે તૃતિયાંશ ભાગ ગત સ્પર્ધકોને ઉદ્ભવ-
ધીને શેષ નીચેના સમયાધિક હે ભાગગત સ્પર્ધકોમાં પ્રક્ષેપાય છે.

અને જ્યારે ઉદ્યાવલિકાથી ઉપરનાં દ્વિતીય-સ્થિતિગત
સ્પર્ધકો અપવર્તાય છે ત્યારે તે સ્પર્ધકો (આવલિકાના ઉપરિતન
હે ભાગ ગત સ્પર્ધકોને વર્ણને (ઉદ્ભવધીને) નીચેના સમયેન હે
ભાગ ગત સ્પર્ધકોમાં પ્રક્ષેપાય છે. અર્થાત્ પૂર્વોક્ત સમયેન હે
આવલિકા પ્રમાણ અતીત્થાપના સ્પર્ધકો તે એક સમયગત સ્પર્ધકો
યદે અધિક્કથાય છે, અને નિષ્કેપ (પતદ્વચ્છ સ્પર્ધકો) તે કાયમ
જ રહે. એ પ્રમાણે અતીત્થાપનામાં એકેક સમયની ત્યાંસુધી વૃદ્ધિ
થાય કે ત્યાંસુધી અતીત્થાપનાની આવલિકા સંપૂર્ણ થાય. પુનઃ
ત્યાંથી આગળ અતીત્થાપના સર્વત્ર કાયમ રહે, અને નિષ્કેપમાં
એકેક સમયની વૃદ્ધિ થાય છે. આ સર્વ વિધિ નિર્વાહાતાપવર્તના
સાંખ્યી કહેયો.

॥ હવે વ્યાધાતભાવી અનુભાગાપવર્તના કહેવાય છે. ॥

વ્યાધાતભાવી અનુભાગાપવર્તનામાં એક સમયગત અનન્ત
સ્પર્ધકહીન અનુભાગ કંઈક પ્રમાણ અતીત્થાપના બાણવી. અત્રેપણ
કંઈકનું પ્રમાણ અને સમયમાત્રની ન્યૂનતા તે જેમ પ્રથમ સ્થિતિ
અપવર્તનામાં કહી છે તેમ બાણવી.

॥ હવે અનુભાગાપવર્તનામાં અલ્પવહુસ્વ કહેવાય છે.

૧—જઘન્ય નિષ્કેપ સર્વથી અલ્પ છે—(કારણ કે તે એક સમયા-
ધિક હે આવલિકા ગત સ્પર્ધક પ્રમાણ છે.)

૨—તેથી જ અતીત્થાપના અનંતગુણ છે (કારણકે તે સમયહીન
હે આવલિકાગત સ્પર્ધક પ્રમાણ છે).

૩—તેથી વ્યાધાતભાવી અતીત્થાપના અનંત ગુણ છે (એક
સમયહીન અનુ. કંઈક પ્રમાણ હોવાથી).

૪—તેથી ઉ૦ અતુલાગ કંડકે વિશેષાધિક છે. (એક સમ્યગતિ અતંત સ્પર્ધકાધિક અતુલ કંડક પ્રમાણ હોવાથી.)

૫—તેથી ઉ૦ નિશ્ચય વિશેષાધિક છે. (કારણ કે તે સમંવાધિક અતિસ્થાપનાવલિકા અને બન્ધવલિકા સહિત શેષ સર્વ નિયતિ ગત સ્પર્ધક પ્રમાણ હોવાથી.)

૬—તેથી પણ સર્વાતુલાગ વિશેષાધિક છે (કારણકે તે સમંવાધિક અતિસ્થાપનાવલિકાગત અતંત સ્પર્ધક સહીત હોવાથી.)

હવે ઉક્તના અને અપવર્તનામાં બન્નેનું મિશ્રસ્વરૂપ કહે છે.

થોવં પલસગુણહાણિ, અંતરે દુસુ જંહનં નિરકેવો.
કમસો અણંતગુણિઓ, દુસુવિ અહત્યાવણા તુલ્લા॥
વાઘાણણુભાગ-કંડગમેક્કાણ વગ્ગણા ઝૂળં.
ઉક્કોસો નિરકેવો, સસંતવંધો ચ સવિસેસો ॥ ૧ ॥

ગાથાર્થ—પ્રીત્યર્થાનુસારે.

પ્રીત્યર્થ—એક નિયતિમાં જે સ્પર્ધકો છે તે સ્પર્ધકોને અતુલકેને સ્થાપીએ, તે એવી રીતે કે—સર્વ બધન્યસ્તસ્પર્ધકે

પ્રથમ, તેથી વિશેષાધિક રસપદકને બીજું અને તેથી વિશેષાધિક રસપદક તેને ત્રીજું, એ પ્રમાણે સ્વોત્કૃષ્ટ રસપદકને અને તે સ્થાપીયે. એમાં પ્રથમ સ્પર્ધકથી પ્રારંભીને અને તરતર સ્પર્ધકો (અનુક્રમે) પ્રદેશસમૂહની અપેક્ષાએ વિશેષ વિશેષહીન ભાષણ અને સ્વાનંત્ય સ્પર્ધકથી પ્રારંભીને અનુક્રમે નીચે નીચે ઉતરતાં અને તરતર સ્પર્ધકો પ્રદેશસમૂહની અપેક્ષાએ વિશેષ વિશેષ અધિક ભાષણો. એ સ્પર્ધકોમાં દ્વિગુણ વૃદ્ધિના અથવા દ્વિગુણહાનીના એક અંતરમાં એ સ્પર્ધકોનો સમુદાય છે તે સમર્થી અદ્ય છે, અથવા સ્નેહપ્રત્યયસ્પર્ધકના અનુભાગની દ્વિગુણવૃદ્ધિના અથવા દ્વિગુણહાનીના અંતરમાં એ સ્પર્ધકો છે તે સમર્થી અદ્ય છે.

તેથી દુષ્કૃતિના અને અપવર્તની એ બેનો ૪૦ નિરૂપ અનંતગુણ અને સ્વસ્થાને પરસ્પર સ્પર્ધ છે. તેમાં પણ એ ૪૦ ઉદ્વર્તનામાં આવલિકાના અસંખ્યાતમા ભાગગત સ્પર્ધકોનો નિરૂપ છે, અને અપવર્તનામાં એક સમયાધિક એકતૃતિયાંશાવલિકો ગત સ્પર્ધકોનો નિરૂપ છે, તેમાં પ્રથમની સ્થિતિઓમાં સ્પર્ધકો અદ્ય હોય છે, અને અંતિમ સ્થિતિઓમાં સ્પર્ધકો ઘણાં હોય છે,

૧ અર્થ "વિશેષાધિકતા" તે અનુભાગા વિભાગે રૂપ વર્ગોની સંખ્યામાં છે.

૨ અર્થ દ્વિગુણ વૃદ્ધિ વા હાની તે સ્નેહપ્રત્યય સ્પર્ધકની અપેક્ષામાં સ્પર્ધકો પ્રમાણે અસંખ્ય હોયે દુગુણ દ્વીગુણ, વચનવત્ અસંખ્ય હોયે અંતરે સંભવ છે.

૩ "સ્નેહ પ્રત્યયસ્પર્ધકના અનુભાગની" એ વાક્યનો પ્રમાણ સુમળયો નથી.

૪ અત્રે પણ સ્થિતિભાગોની ૪ પ્રથમ સ્થિતિઓ અને અંતિમ સ્થિતિઓ એકલુ દરવી સભવ છે.

૫ અદ્ય સ્થિતિયુક્ત પ્રજ્ઞલોમાં રસપણ અદ્ય હોય છે, એવા સામાન્ય નિયમ હોવાથી આ નિયમ પણ અધિકારી સ્થિતિઓમાં જ સંભવ છે, પરંતુ સ્થિતિસ્થાનોમાં નહિ.

તેથી સ્પર્શકોની સંખ્યાપિણાએ તેાં જન્મેમાં તુલ્ય નિશ્ચય જ હોય છે; એ પ્રભાણે અતીત્યાપનામાં અને ઉદ્ધર્તનનિશ્ચયમાં પણ અણુનું, પુનઃ ગાંધારમાં એ કસલો (અનુકરણ) એ પદ કહેયું છે તે સંપૂર્ણ શાખામાં ચોળયું. (આવઃ કદાચનિરુદ્ધો સુધીચયોળયું એમ નહિ).

તેથી ઉદ્ધર્તના અને અપવર્તના એ જન્મેની નિમ્બાધાર્ત અતીત્યાપના અનંતશુભી છે, અને સ્વસ્થાને પરસ્પર તુલ્ય છે.

તેથી એક વર્ગભાવરે એટલે એક સમયમાત્ર સ્થિતિગતતત્ત્વ ક્રેકના સમુદાય પ્રકૃતિને જ્યાં ઉ૦ અતુલાય કંકક પ્રમાણ આપ્યાં તથાવી અતીત્યાપના તે અનંતશુભી છે.

તેથી ઉદ્ધર્તના અને અપવર્તનાને ઉ૦ નિશ્ચય-વિશેષાધિક છે, એ સ્વસ્થાને પરસ્પર-તુલ્ય છે.

તેથી પણ, સંસંતર્જનો વ સંવિસેસો=પૂર્વગદ્ ઉ૦ સ્થિતિ ચોલનુભાગસહિત ઉદ્ધર્ત સ્થિતિનો અનુભાગઅન્ધ-વિશેષાધિક છે.

હવે ઉદ્ધર્તના અને અપવર્તનામાં કાલ્પનો વિષય અને વિષયનો નિયમ પ્રતિપાદન કરે છે.

આ વંધા ડુકદુહ, સરવહિતોકદુણા ટિહરસાળા
કિદીવજો ડમયં, કિદિસુ ઓવદુણો નંવરં(૧કા)૧૦

ગાથાર્થ—ટીકાથીનુસારે,

ટીકાર્થ—આ વચ્ચાત=એટલા કાળ સુધી કર્મજન્ય પ્રવર્તે છે તેટલા કાળ સુધી (પૂર્વગદ્કર્મની) ઉદ્ધર્તના પ્રવર્તે છે, અર્થાત આગળ (એટલે અધકાળવચ્ચેને શ્રેષ્ઠકાળમાં) પ્રવર્તે નહિ-તથા

૧ “અતીત્યાપના” આવ કહેવાથી પણ અતીત્યાપનાત સ્પર્શ અણુવાં.

સર્વત્ર એટલે બન્ધકાળે અથવા અબન્ધકાળે પણ સ્થિતિ અને રસની અપવર્તના પ્રવર્તે છે. એ કાળનિયમ દર્શાવ્યો. (इति-कालनियमः)

અથવા આ બન્ધાત્ એટલે જેટલા પ્રમાણુનો સ્થિતિબન્ધ તેટલા પ્રમાણુમાં સ્થિતિસત્તાવાળા કર્મની સ્થિત્યુદ્ભવના અને અનુભાગોદ્ભવના પ્રવર્તે છે, તેથી અધિક સ્થિતિસત્તાવાળા કર્મની સ્થિત્યનુભાગોદ્ભવના પ્રવર્તે નહિ.^૧—અને અપવર્તના તો પુનઃ બંધ પ્રમાણથી હીન વા અધિક સ્થિતિની અને અનુભાગની પણ પ્રવર્તે. તથા જે કિટ્ટિકૃત દલિક છે તે વજ્રને શેષ અકિટ્ટિકૃત કર્મદલિકની ઉદ્ભવના અપવર્તના પ્રવર્તે છે, અને કિટ્ટિકૃત

૧ ભાવાર્થ એ છે કે બધ્યમાન પ્રકૃતિલતા જેટલા સ્થિતિબંધ વાળા બંધાય છે તેટલી સ્થિતિસત્તાવાળા પૂર્વબધ્ય પ્રકૃતિલતા તે બધ્યમાનમાં ઉદ્ભવે છે, અર્થાત્ બધ્યમાન સ્થિતિબંધથી અધિક સ્થિતિસત્તાવાળા પ્રકૃતિની ઉદ્ભવના તે ન્યૂન બધ્યમાન સ્થિતિબંધવાળા પ્રકૃતિમાં થતી નથી. પરંતુ પોતાનાથી અધિક સ્થિતિબંધે બંધાતી અન્ય લતામાં થાય છે.

૨. બંધ સમયે જે સ્થિતિલતાની ઉદ્ભવના થકી પુનઃ અપવર્તના થાય તો તે ઉદ્ભવિત સ્થિતિલતામાં બંધસ્થિતિની અપેક્ષાએ હીન, તુલ્ય, અને અધિક એમ ત્રણે પ્રકારની સ્થિતિયો છે ને તે ત્રણે સ્થિતિયો અપવર્તના સાધ્ય સંભવે છે.

પુનઃ કદાચ ઉદ્ભવના ન થઈ હોય તો બંધ તુલ્ય અને બંધથી હીન એ બે સ્થિતિયોનીજ અપવર્તના થાય છે. કારણકે અત્રે બંધથી અધિક સ્થિતિનો અભાવ છે.

આ ઉદ્ભવના અપવર્તના સંબંધિ સ્ફુટનોટ બનતા પ્રયત્ને બહુ વિચારીને લખી છે છતાં વિષય અતિ ગહન હોવાથી મતિ દોષથી વા દષ્ટિદોષથી કદાચ ભૂલચૂક રહી હોય તો સુસ વર્ગ સુધારી વાંચશે.

द्विद्विनी तो मान अपवर्तनाज प्रवर्ते छे; परन्तु उद्धर्तना नडि.
(इतिविषयनियमः)

॥ इति उद्धर्तनाग्ने अपवर्तना करण ॥
इति श्री : मलयगिरिविरचितकर्मप्रकृतिटीकायां : जैनाचार्य श्रीमद्.
बुद्धिसागरसूत्रि प्रसादेन पं. चंदुलाल कृतोद्धर्तनाऽपवर्तना
स्वकरणद्वयस्य गुर्जरभाषांतरं समाप्तम्

॥ अथ उदीरणाकरण ॥

એ પ્રમાણે ઉદ્ધર્તના અને અપવર્તનાકરણ કહીને હવે ઉદ્દેશના અનુક્રમ પ્રમાણે ઉદીરણાકરણ કહેવાય છે. તેમાં લક્ષણ, લેહ, સા-
દાદિ પ્રરૂ, સ્વામિત્વ, ઉદીરણસ્થાન, ને સ્થાન સ્વામી એ ૬ અનુ-
યોગ છે, તેમાં પ્રથમ લક્ષણ અને ભેદ એ બે અનુયોગની પ્રરૂ-
પણા કરે છે,

**જં કરણેણો ક્લદ્વિય, ઉદય દિજ્જઈ ઉદીરણા એસા
પગઈ ઠિઈ અણુભાગ, વ્વણ્ણ મુલૂત્તર વિભાગા॥૧॥**

ગાથાર્થ:—આત્માના યોગસંજ્ઞક વિચરવડે જે દલિકને ઉદ-
યાવલિકામાં પ્રજ્ઞેપીયે તે ઉદીરણા, પ્રકૃતિ-સ્થિતિ-રસ-ને પ્રદેશ એ
આર વિભાગવાળી છે. પુનઃ એ ૪ વિભાગો પણ મૂળ પ્રકૃતિ વિષયિક
અને ઉત્તર પ્રકૃતિ વિષયિક એમ બે બે લેહવાળા છે.

ટીકાર્થ—આ ગાથાના પૂર્વાર્ધમાં લક્ષણ અને ઉત્તરાર્ધમાં લેહ
એ બે અનુયોગ કહ્યા છે—ત્યાં પરમાણુરૂપ દલિકને જે કરણવડે એટલે
કષાય સહિત વા કષાય રહીત એવા યોગસંજ્ઞક વીર્યવડે ઉદયાવલિ-
કાથી બહારની સ્થિતિયોમાંથી આકર્ષી આકર્ષીને ઉદયાવલિકામાં
પ્રજ્ઞેપીયે તે આ ઉદીરણા કહેવાય છે. કહ્યું છે કે—

**“ ઉદયાવલિવાહિરિલ્લિઠિઈહિંતો કસાયસહિણં અસહિણ વા
જોગસન્નેણ કરણેણં દલિયમાકલ્લિય ઉદયાવલિયાણ પવેસણં
ઉદીરણા, ”** इति

તે ઉદીરણા કેવી છે તે કહે છે—પ્રકૃતિસ્થિતિત્યનુભાગ પ્રદેશમૂલોત્તરવિભાગા= પ્રકૃતિ સ્થિતિ, અનુભાગ, પ્રદેશ એ ૪ વડે, અને મૂળપ્રકૃતિ અને ઉત્તર પ્રકૃતિવડે જેનો વિભાગ એટલે ભેદ છે તે પ્રકૃત્યાદિ મેદવાળી કહેવાય. તાત્પર્ય એ છે કે—પ્રકૃતિ ઉદીરણા—સ્થિતિ ઉદીરણા—અનુભાગ ઉદીરણા—અને પ્રદેશ ઉદીરણા, એ આરે પણ મૂળ પ્રકૃતિ વિષયિક અને ઉત્તર પ્રકૃતિ વિષયિક એમ બે બે પ્રકારની છે. ત્યાં મૂળ પ્રકૃતિની ઉદીરણા ૮ પ્રકારે છે અને ઉત્તર પ્રકૃતિની ઉદીરણા ૧૫૮ પ્રકારે છે.

॥ હવે મૂળ પ્રકૃતિયોમાં સાધાદિપ્રરૂપણા કહેવાય છે ॥

એ પ્રમાણે લક્ષણાનુયોગ અને ભેદાનુયોગ કહીને હવે સાધાદિપ્રરૂપણા કહેવાય છે તે મૂળપ્રકૃતિ સંબંધી=અને ઉત્તર પ્રકૃતિ સંબંધી એમ ૨, તેમાં પ્રથમ મૂળપ્રકૃતિ સંબંધી સાધાદિપ્રરૂપણા કહેવાય છે.

મૂળપર્ગર્ણસુ દંચન્હ, તિહા દોન્હં ચઽઽવિહા હોઝ
આઽસ્સ સાઝ અધુવા, દસુત્તરસઽત્તરાસિં પિ ॥૨॥

ગાથાર્થ:—૫ મૂળ પ્રકૃતિની ઉદીરણા ૩ પ્રકારે—૨ મૂળ પ્રકૃતિની ઉદીં ૪ પ્રકારે—આયુષ્યની ઉદીં સાદિ, અધુવ, અને ૧૧૦ ઉત્તરપ્રકૃતિની ઉદીં પણ સાદિ, અધુવ, છે.

ટીકાર્થ:—મૂળ પ્રકૃતિયોમાં જ્ઞાનાં-દર્શનાં-નામં-ગોત્રં અન્તં એ ૫ પ્રકૃતિયોની ઉદીરણા અનાદિ, ધ્રુવ, અને અધુવ એમ ૩ પ્રકારે છે. તે આ પ્રમાણે—જ્યાં સુધી ક્ષીણભોહ શુણ્ણસ્થાનની સમયાધિકાવલિકા શેષ રહે ત્યાંસુધી જ્ઞાનાં દર્શોં ને અન્તરાયની ઉદીરણા અવશ્ય પ્રવર્તે છે, અને નામ ગોત્રની ઉદીરણા સયોગી

શુભસ્થાનના અન્ત્યસમયસુધી પ્રવતે છે તેથી એ ૫ કર્મની ઉદીરણા અભવ્યને અનાદિ-ધ્રુવ અને ભવ્યને અનાદિ-અધ્રુવ હોય છે.

તથા વેદનીયની અને મોહનીયની ઉદીરણા સાદી, અનાદિ, ધ્રુવ, અને અધ્રુવ એમ ૪ પ્રકારે છે તે આ પ્રમાણે—વેદનીયની ઉદીરણા પ્રમત્તશુભસ્થાન સુધીજ હોય છે પરન્તુ આગળ નહિ, અને મોહનીયની ઉદીરણા સૂક્ષ્મસંપરાય શુભસ્થાનક સુધીજ હોય છે આગળ નહિ. તે કારણથી અપ્રમત્તાદિ શુભસ્થાનકથી પડતા જીવને વેદનીયની અને ઉપશાન્તમોહથી પડતા જીવને મોહનીયની ઉદીરણા સાદિ હોય છે. તે સ્થાનને નહિ પામેલા જીવને અનાદિ, અભવ્યને ધ્રુવ, અને ભવ્યને અધ્રુવ હોય છે.

પુનઃ આયુષ્યની ઉદીરણા તો સાદિ, અધ્રુવજ હોય છે. તે આ પ્રમાણે—આયુષ્યની અન્ત્ય આવશિકા વર્તે છે તે ઉદીરણા અવશ્ય ન હોય તેથી અધ્રુવ, પુનઃ પરલવમાં ઉત્પન્ન થતાં પ્રથમ સમયે પ્રવતે તેથી સાદિ, એ પ્રમાણે મૂળ પ્રકૃતિયોમાં સાદાદિપ્રકૃતિયા કહી. ઇતિમૂળપ્રકૃત્યુદીરણાયાં સાદાદિપ્રકૃતિયા.

। હવે ઉત્તર પ્રકૃતિયોમાં સાદાદિ પ્રકૃતિ કહેવાય છે ।

દસુત્તર સુત્તરાસિં પિ (આ વાક્ય સાથે પૂર્વોક્ત સાદિ અધ્રુવા એ પદ પણ જોડવાતું છે)—૫ જ્ઞાના૦—૪ દર્શના૦—મિથ્યા૦ તેજ૦ ૭—વર્ણાદિ ૨૦—સ્થિર—અસ્થિર—શુભ—અશુભ—અશુભ—મિથ્યા ૫—એ ૪૮ પ્રકૃતિયો વિના શેષ સર્વ ૧૧૦ ઉત્તર પ્રકૃતિયોની ઉદીરણા સાદિ, અધ્રુવ છે અને એ પ્રકૃતિયોની સાદિ અધ્રુવતા તે અધ્રુવોદયિયણાથીજ સ્વતઃસિદ્ધ છે.

મિચ્છત્તસ્સ ચડહ્માંસ, તિહાય આવરણ વિગ્ધ ચડદસગે
થિર સુમ સેયર ઉવઘા—ય વજ્જ ધુવવંધિ નામે ય ॥૩॥

ગ્રાથાર્થ—મિથ્યાત્વની ઉદીરણા ૪ પ્રકારે—૬ આવ૦-૫ વિધન એ ૧૪ પ્રકૃતિની ઉદીરણા તથા સ્થિર, અસ્થિર, શુભ, અશુભ ને ઉપધાત સિવાયની અને તૈજ૦ ૭-અશુભ-વર્ણાદિ ૨૦-નિર્માણ એ મુવખંધિ નામની પ્રકૃતિયોની ઉદીરણા ૩ પ્રકારે છે.

ટીકાર્થ—મિથ્યાત્વની ઉદીરણા ૪ પ્રકારે છે તે આ પ્રમાણે સાદિ, અનાદિ, ધ્રુવ, ને અધ્રુવ. ત્યાં સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કરતાં જીવને મિથ્યાત્વોદયનો અભાવ હોવાથી મિથ્યાત્વની ઉદી૦ ન થાય, અને સમ્યક્ત્વથી પડીને મિથ્યાત્વે જતાં પુનઃ ઉદીરણા પ્રવર્તે માટે સાદિ તે સ્થાનને નહિ પ્રાપ્ત થયેલા જીવને અનાદિ અભવ્યને મુવ-અને ભવ્યને અધ્રુવ છે.

તથા ૫ જ્ઞાનાવરણ—૪ દર્શનાવરણ—ને ૫ અન્તરાય એ ૧૪ પ્રકૃતિયોની ઉદીરણા અનાદિ, ધ્રુવ, ને અધ્રુવ, એમ ૩ પ્રકારે છે તે આ પ્રમાણે—એ પ્રકૃતિયો મુવોદયી હોવાથી અનાદિ ઉદીરણા, અભવ્યની અપેક્ષાએ મુવ, અને ભવ્યની અપેક્ષાએ અધ્રુવ છે, કારણ કે ક્ષીણમોહ શુશ્રુસ્થાનકની એક આવલિકા શેષ રહે ત્યારે એ ૧૪ નો વિચ્છેદ થાય છે.

તથા પ્રતિપક્ષ પ્રકૃતિયો જે અસ્થિર અને અશુભ તે સહિત સ્થિર અને શુભ એ ૪ નો તથા ઉપધાત વિના શેષ અધ્રુવખંધિ તૈજ૦ ૭-વર્ણાદિ ૨૦-અશુભ-નિર્માણ એ સર્વ સંખ્યાએ ૩૩ પ્રકૃતિઓની ઉદીરણા અનાદિ, મુવ, અને અધ્રુવ એમ ૩ પ્રકારે છે. ત્યાં મુવોદયિ હોવાથી અનાદિ અભવ્યને મુવ, અને સર્વોગિ કેવલીના અન્ત્ય સમયે ઉદય વિચ્છેદ થવાથી ભવ્ય જીવને અધ્રુવ છે. અને શેષ ૧૧૦ અધ્રુવોદયિની ઉદીરણા તો અ વોદય-પણાથીજ સાદિ અધ્રુવ પ્રથમ કહેલી છે. इत्युत्तरप्रकृत्युदीरणाय સાધાદિ પ્રરૂપણા. ॥

એ પ્રમાણે સાધાદિપ્રરૂપણા કરીને હવે મૂળપ્રકૃતિની ઉદીર-
ગાના સ્વામિ કહે છે.

**ધ્યાઈનં છુડમત્થા, ઉદીરગા રાગિણો ય મોહસ્સ
તજ્યાઝુણ પમત્તા, જોગંતા ઉ ત્તિ દોણહં ચ ॥૪॥**

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થોનુસારે.

ટીકાર્થ:—જ્ઞાનાવરણ-દર્શનાવરણ-અને અન્તરાય એ ઉ ધાતિ
પ્રકૃતિની ઉદીરણાના સ્વામિ ક્ષીણમોહ સુધીના સર્વ છદ્મસ્થ જીવો
છે:—તથા સૂક્ષ્મ સંપરાય સુધીના સરાગીજીવો મોહનીયના ઉદીરક
જાણવા. તથા પ્રમત્તશુભસ્થાનક સુધીના સર્વ જીવો તૃતીયવેદનીયના
અને આયુષ્યના ઉદીરક જાણવા. (માત્ર આયુષ્યના ઉદીરક અન્તરાય
વલ્લિઠાવર્તતાં ન હોય) તથા નામ અને ગોત્ર એ બેના ઉદીરક
સયોગીકૃતવલ્લિશુભસ્થાન સુધીના સર્વ જીવો જાણવા. (ગાથામાં
ત્તિ=ધૃતિ એ શબ્દ ભિન્નક્રમરૂપ હોવાથી ગાથાને અન્તે ચોજવો
અને તે મૂળપ્રકૃતિની ઉદીરણાની પરિસમાપ્તિને સૂચવનારે જાણવો).

એ પ્રમાણે મૂળપ્રકૃતિના ઉદીરક કહીને હવે ઉત્તરપ્રકૃતિયોના
ઉદીરક કહે છે.

**વિગ્ધાવરણધુવાણં, છુડમત્થા જોગિણો ઉ ધુવગાર્ણ
ઉવઘાયસ્સ તણુત્થા, તણુકિટ્ટીણં તણુગરાગા ॥૫॥**

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થોનુસારે.

ટીકાર્થ:—પ અન્તરાય-પ જ્ઞાનાવરણ-૪ દર્શનાવરણ એ
૧૪ ધ્રુવોદયિપ્રકૃતિયોના ઉદીરક સર્વ છદ્મસ્થ જીવ જાણવા. તથા
તે ૦૭-વર્ણાદી ૨૦-રિચર-અસ્થિર-શુભ-અશુભ-અશુભ-નિર્માણ-એ

ઉત્તમોદયિનામપ્રકૃતિયોના ઉદીરક સયોગી કેવલિ પર્યન્તના સયોગી
 હવો છે. તથા ઉપધાત નામના ઉદીરક શરીરસ્થ એટલે શરીર-
 પર્યામિવડે પર્યામિ હવો છે. તથા તન્નુકિદ્ધિ = લોભની સૂક્ષ્મકિદ્ધીના
 ઉદીરક સંક્રમ સપરાયની ઉપાન્ત્યાવલિકાપર્યન્તના સૂક્ષ્મસરાયી
 હવો બાણવા.

તસ વાયર પજ્જત્તગ, સેયર ગઈ જાઈ દિદ્ધિ વેયાળં
 આડળ ય તન્નામા, પત્તેગિયરસ્સ ઉ તણુત્થા ॥૬॥

ગાથાથઃ—ટીકાથાંતુસારે.

ટીકાથઃ—સ્થાવરત્રિકરૂપ પ્રતિપક્ષ પ્રકૃતિ સહિત ત્રસત્રિક
 ના (ત્રસ, બાહર, પર્યામના,) તથા ૪ ગત્તિના—૫ જાતિના—મિ-
 થ્યાદર્શનાદિ ૩ દર્શન મોહનીયના—નપુ'સક વેદાદિ ૩ વેદના—અને
 ૪ વાયુલ્પના—એ સર્વ સંખ્યાએ ૨૫ પ્રકૃતિયોના ઉદીરક યથા
 યોગંપણે તે તે પ્રકૃતિના ઉદયવાળા બાણવા. તે આ પ્રમાણે—ત્રસ નામ
 કર્મના ઉદીરકત્રસહવો તે પુનઃ શરીરમાં અને અપાન્તરાલગતિમાં
 વર્તતા હવો ઉદીરક બાણવા, એ પ્રમાણે સર્વ હવોમાં વિચારવું.
 તથા પ્રત્યેક નામ અને પ્રતિપક્ષી સાધારણ નામના ઉદીરક શરીર
 પર્યામિવડે અપર્યાપ્ત થયેલા (શરીરસ્થ) પ્રત્યેક શરીરી અને
 સાધારણ શરીરી હવો સર્વે ઉદીરક બાણવા.

૧ ઉત્પન્નથતાં મિશ્રયોગે.

૨ શ્રી. મેલયગિરિશુક્ર પંચસંપ્રહની ટીકામાં પણ આ સ્થળે
 શરીર પર્યાપ્ત્યા પર્યાપ્તિ વાક્ય છે તેથી “ શરીર પર્યાપ્તિવડે પર્યામિ ”
 એવો અર્થ પણ થાય પરન્તુ એ અર્થ ઉદીરણના ભાંગાઓ સાથે બહુ
 વિરોધવાળો થાય છે, માટે અત્રે પ્ત્યા માંથી જ લઈને “ અપર્યાપ્ત ”
 એવો અર્થ કયો છે એજ પ્રમાણે સંસ્થાન-સંધયગુ-ઉપધાત-પ્રત્યેક-સાધા-
 રણ વગેરેમાં પણ બાણવું.

આહારગ. નરતિરિયા, શરીરદુગ્ધવેયણ પમોત્તૂળં
ઓરાલાણ એવં, તદુવંગાણ તસજિયાઓ ॥ ૭ ॥

ગાથાર્થ:—ટીકાથાનુસારે

ટીકાર્થ:—ઓજ-લોભ-અને પ્રક્ષેપ એ ૩ માંના કોઈપણ આહારને ગ્રહણ કરતા (આહારક) જે મનુષ્ય અને તિર્યંચો છે તે ઔદારિક શરીર નામકર્મના અને ઉપલક્ષણથી ઔદાઃ વંધન અને એક ઔદાઃ સંઘાતનના પણ ઉદીરક છે. તે શું સર્વે આહારક મનુષ્ય તિર્યંચો ઉદીરક છે ? નહિ, જે શરીરના વેદક જીવોને વર્ણને એટલે આહારક અને વૈક્રિય એ શરીર વાળા જીવોને વર્ણને, શેષ નર તિર્યંચો ઉદીરક છે. કારણ કે આહારક અને વૈક્રિયોદયવાળા જીવોને ઔદારિકનામનો ઉદય વર્તતો નથી તે ઔદારિકના ઉદીરક કેમ હોય ? તથા એ પૂર્વોક્ત પ્રકારે તદુવંગાણ=ઔદાઃ અંગોપાંગ નામ કર્મના ઉદીરક પણ જાણવા, અને તે કેવલ ત્રસકાયિક જીવોજ જાણવા પરંતુ સ્થાવર નહિ, કારણ કે સ્થાવરને અંગોપાંગ નામના ઉદયનો અભાવ છે.

વેડવિંગાણ સુર ને-રઙ્ગયા આહારગા નરો તિરિઓ
સન્નિ વાયરપવળો, ય લક્ષિપજ્જતગો હોજ્જા ॥૮॥

ગાથાર્થ:—ટીકાથાનુસારે.

ટીકાર્થ:—વૈક્રિય શરીર નામના (ઉપલક્ષણથી કે કૈ. વંધન અને ૧ વૈઃ સંઘાતનના પણ) ઉદીરક દેવ અને નારકજીવો છે. તે પણ ઓજ વા લોભાહારમાંથી કોઈ પણ એક આહારને ગ્રહણ કરતા દેવ નારકો જાણવા. પુનઃ જે વૈક્રિય લઘિવર્ત સંજ્ઞી મનુષ્ય વા તિર્યંચ અને જે દુર્ભાગનામોદયવાળો લઘિ પર્યાપ્ત એટલે ઔદા-

રિક શરીર લબ્ધિ વડે પર્યાપ્ત થયેલો તે સર્વે પણુ વૈક્રિય નામના ઉદીરક બાણવા. (વૈક્રિય વિકુર્વાણાકાણે)

વેડવિડવંગાણ, તણુતુલ્લા પવણ વાયરં હિચ્ચા
આહારગાણ વિરઓ, વિડવ્વયંતો પમત્તો ય ॥૧॥

ગાથાર્થ—ટીકાર્થોત્સારે.

ટીકાર્થ—વૈક્રિયાંગોપાંગ નામના ઉદીરક વૈક્રિય શરીર તુલ્ય બાણવા, અર્થાત્ પૂર્વે જે વૈક્રિય શરીરના ઉદીરક કહ્યા તે વૈક્રિય અંગોપાંગના પણુ ઉદીરક બાણવા. પરંતુ તેમાં પણુ આદર પવનને વળીને શેષ જીવો બાણવા સર્વે નહિ. તથા આહારક શરીરને રચતા પ્રમાદભાવને પામેલા સર્વ વિરાતવંત યુની તે આહારક શરીર નામના ઉદીરક બાણવા.

છળહં સંઠાણાણં,—સંઘયણાણં ચ સગલતિરિયનરા
દેહસ્થા પજ્જત્તા,—ઉત્તમસંઘયણિણો સેઢી ॥ ૧૦ ॥

ગાથાર્થ—ટીકાર્થોત્સારે.

ટીકાર્થ—શરીરસ્થ જોટલો શરીર નામકર્મોદયમાં વર્તતા (શરીર અપર્યાપ્તા) લબ્ધિ પર્યાપ્તા સર્વે પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચ અને મનુષ્યો દ સંસ્થાનના અને દ સંઘયણના ઉદીરક છે. અહિં ઉદય પ્રાપ્ત કર્મોનીજ ઉદીરણા હોય છે અન્યની નહિ, તેથી જ્યારે જે

૧ આ સ્થળે શ્રી અંચકારે આહારકબંધન ચતુષ્કની અને આહારક સંઘાતન અને આહારક ઉપાંગના ઉદીરકની વિવક્ષા કરી નથી પરંતુ એ આહારક છકના ઉદીરક જીવો પણુ આહારક શરીર તુલ્યજ બાણવા. (ઔદારિક અને વૈક્રિય પ્રસંગે બંધન સંઘાતનની વિવક્ષા કરી અને અત્રે ન કરી તેમાં અવિવક્ષા જોજ હેતુ છે.)

સંસ્થાન વા સંઘયણ ઉદય પ્રાપ્ત હોય છે તે અવસરે તે સંઘયણ વા સંસ્થાન ઉદ્દીરાય છે અન્યકાળે નહિ એમ જાણવું.—તથા ઉત્તમ સંઘયણીને એટલે વજ્રપ્લનારાય સંઘયણવાળા જીવને ક્ષપક શ્રેણિ હોય છે, પરંતુ શેષ સંઘયણવાળા જીવને ક્ષપક શ્રેણિ ન હોય તેથી ક્ષપક શ્રેણિવંત જીવો માત્ર વજ્રપ્લનારાય સંઘયણનીજ ઉદ્દીરણ કરે છે, શેષ સંઘયણની ઉદ્દીરણ કરે નહિ. કારણ કે શેષ સંઘયણના ઉદયનોજ અભાવ છે.

चउरंसस्स तणुत्था, उत्तरतणु सगलभोगभूमिगया
देवा इयरे हुंडा, तसतिरियनरा य सेवट्टा (छेवट्टा)
॥ ११ ॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થોત્સારે

ટીકાર્થ:—આહારક અને ઉત્તર વૈક્રિય શરીરવાળા શરીરસ્થ પંચેન્દ્રિય તિયંચ અને મનુષ્ય તે સમચતુરસ સંસ્થાનનાજ ઉદ્દીરક જાણવા. તથા યુગલિકતિયંચ મનુષ્યો અને દેવોપણ સમચ૦સંસ્થાન ના ઉદ્દીરક જાણવા.—તથા પૂર્વે કહ્યા તે સિવાયના બીજા એકેન્દ્રિય—વિકલેન્દ્રિય—નારક—અને અપર્યાપ્ત પંચેન્દ્રિયતિયંચ મનુષ્યો એ સર્વે પણ શરીરસ્થ હોતે હુંડક સંસ્થાનના ઉદ્દીરક જાણવા. તસ તિરિયન રાય સેવટ્ટા આ વાક્યમાં પણ દેવાઈયરેમાંતો ઈયરે શબ્દતુ સંયો જન કરતાં પૂર્વે કહ્યા તે સિવાયના બીજા ત્રસ જીવો જે દ્વીન્દ્રિયાદિ અને પંચેન્દ્રિય તિયંચ મનુષ્યો સેવાર્ત સંઘાયણનામકર્મના ઉદયવાળા હોય (સેવાર્ત સંઘયણ સહિત હોય) તે સેવાર્ત સંઘયણ ઉદ્દીરક જાણવા.

संघयणणि व उत्तर तणूस्स तन्नामगा भवंतरगा
अणुपुब्बीणं परघा—यस्स उ देहेण पज्जत्ता ॥ १२ ॥

ગાથાર્થ:—ટીકાઓનુસારે

ટીકાર્થ:—વૈક્રિય અને આહારકે રૂપ ઉત્તર શરીરોમાં સંઘ-
યણ હોય નહિ અર્થાત્ ૬ સંઘયણમાંનું કોઈપણ સંઘયણ હોય નહિ.
તે કારણથી ઉત્તર શરીરોથી એકપણ સંઘયણના ઉદીરક હોતા
નથી. તથા તે આનુપૂર્વીપૂર્વક નારકાદિ નામવાળા ભવાન્તરાલગતિમાં
વર્તતા ^૧જીવો નરકાનુપૂર્વ્યાદિ ૪ આનુપૂર્વીના ઉદીરક બનવા. તે
આ પ્રમાણે—ભવાપાન્તરાલગતિમાં વર્તતા નારક જીવો નરકાનુપૂર્વીના
ઉદીરક છે, અને અપાન્તરાલગતિમાં વર્તતા તિર્યંચ જીવો તિર્યંગાનુ
પૂર્વીના ઉદીરક છે. એ પ્રમાણે નરાનુપૂં અને દેવાનુપૂં માં પણ
કહેવું તથા શરીર પર્યાપ્તિથી ^૨પર્યાપ્ત સર્વે જીવો પરાધાત નામ-
ના ઉદીરક બનવા.

વાયરપુહવી આયા-વસ્સ ય વજિત્તુ સુહમસુહમતસે
ઉજ્જોયસ્સ ય તિરિઓ, ઉત્તર દેહો ય દેવ જહ્મ||૧૩||

ગાથાર્થ:—ટીકાઓનુસારે.

ટીકાર્થ:—જાતપન્નામના ઉદીરક બાહર પૃથ્વીકાયિકં જીવો
છે. ગાથામાં ય-કર તે અનુજ્ઞાર્થસૂચક હોવાથી બાહર પૃથ્વીકાયિકં
પર્યાપ્ત જીવો બનવા. તથા સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિય તથા તે ઉકાય અને
વાયુકાય રૂપ સૂક્ષ્મત્રસ જીવોને વર્ણને શ્રેષ્ઠ પૃથ્વી, અપ્, વનસ્પતિ,

૧ નિઝદગનિમાન ઇતિ સર્વત્ર શેષ:

૨ આ અર્થે ભાગાં સાથે મળતો આવે છે પરંતુ પંચસંઘકનાં ઉર્વ-
પરમાયં સાહા-ગ્ગં ચ દ્યવં તણ્ણ વજ્જત. એવો પાઠ હોવાથી ઉપધાત પરધાતનો
ઉદીરક એકજ દેહો. અનેક રથાને ઉપધાતના ઉદીરક શરીર અપર્યાપ્તા
કલા છે તે પરધાતનો ઉદીરક નો શરીર પરધાત દેહો છે માટે પંચ-
સંઘહોક્ત ઉપધાત પરધાતોદીરણાભિત્ત વિચારવા યોગ્ય છે.

દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય, અને પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચો જે લબ્ધિપર્યાપ્ત છે તે સર્વ યથાયોગપણે ઉચોત્તનામના ઉદ્ધરક બાણવા. તથા ઉત્તરશરીરના એટલે વૈક્રિય અને આહારકના ઉદ્ધરક યથા યોગપણે વૈક્રિયમાં અને આહારક દેહમાં વર્તતા (અનુક્રમે) દેવ અને ચંતિ બાણવા.

સગલો ય ઇદ્ધલ્લગઈ, ઉત્તરતણુ દેવભોગભૂમિગયાં
ઇદ્ધસરાણ તસો વિય, ઇયરાસિ તસા સનેરહયા ॥૧૪॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થોનુસારે.

ટીકાર્થ:—શરીર પર્યાપ્તિથી પર્યાપ્ત, અને શુભવિહાયોગતિના ઉદયમાં વર્તતા સર્વ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યચ અને મનુષ્યો, તથા વૈક્રિય શરીરરૂપ ઉત્તરદેહમાં વર્તતા સર્વ તિર્યચ વા મનુષ્યો, તથા સર્વે દેવ અને સર્વ યુગલિકો તે શુભવિહાયોગતિ નામકર્મના ઉદ્ધરક બાણવા તથા દ્વીન્દ્રિયાદિ ત્રસણવો અને ગાથોક્ત “ અવિ = અપિ ” શબ્દથી પૂર્વે કહેલાં પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યચાદિ ભાષાપર્યાપ્તિથી પર્યાપ્ત થયા હોય તે યથાસંભવપણે સુસ્વરનામ કર્મના ઉદ્ધરક બાણવા. તથા નારક સહિત વિકલેન્દ્રિયો અને યથાયોગપણે કેટલાએક પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યચ મનુષ્યો પંજી ઇતર જે અશુભવિહાયોગતિ અને દુઃસ્વરનામ કર્મના ઉદ્ધરક બાણવા.

ઉસ્સાસસ્સં સંરાણ ય, પજ્જત્તા આણપાણભાસાસુ
સંવવ્નૂણુસ્સાસો, ભાસા વિ ય જા ન રુઙ્ગંતિ ॥૧૫॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થોનુસારે.

ટીકાર્થ:—ગાથામાં કહેલા ઉસ્સાસ અને સરાણ એ બે પદોને અનુક્રમે આગપાણ અને માસાસુ એ બે પદ સાથે બેઠીને અર્થ કરવો તે આ પ્રમાણે—ઉચ્ચાસનામના ઉદીરક ઉચ્ચાસપર્યાસિથી પર્યાસ થયેલા સર્વે જીવો જાણવા, તથા સરાણ ચ (સ્વર બે હોવાથી દ્વિવચનનો પ્રયોગ બેઠીએ છતાં અત્રે પ્રાકૃતભાષાને લઈને બહુ વચનનો પ્રયોગ કરેલો છે તેથી) સુસ્વર અને દુઃસ્વર નામકર્મના ઉદીરક પૂર્વે કહેલા સર્વે જીવો ભાષાપર્યાસિથી પર્યાસ થયેલા હોય તે જાણવા. બે કે બન્ને સ્વરના ઉદીરક પૂર્વે કહ્યા છે તોપણ તે “ભાષા પર્યાસિએ પર્યાસ જીવોજ ઉદીરક જાણવા” એમ વિશેષતા દર્શાવવાને અર્થેજ પુનઃ બીજીવાર સ્વરના ઉદીરક સ્વામિ અત્રે કહ્યા છે. તથા શ્રી સર્વજ્ઞે જ્યાંસુધી ઉચ્ચવાસ ને ભાષાનો નિરોધ નથી કર્યો ત્યાં સુધી ભાષા ને ઉચ્ચવાસની ઉદીરણા પ્રવર્તે છે, અને તે બેનો નિરોધ થયા બાદ ઉદયના અભાવે ઉદીરણા પણ થતી નથી.

**દેવો સુભગાજ્ઞાણ, ગમ્મવક્કંતિઓ અ કિત્તીણ
પજ્જતો વજ્જિત્તા, સસુહુમં નેરહયં સુહુમતસે ॥૧૬॥**

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થોનુસારે.

ટીકાર્થ:—ગાથામાં દેવો ^૧ ઇત્યાદિ શબ્દમાં સમસ્ત જાતિ-પણ્ણની અપેક્ષાએ એક વચનીય પ્રયોગ કરેલો છે તેથી અર્થ આ પ્રમાણે (બહુ વચનીય) છે કે—કેટલાએક દેવો અને કેટલાએક ગર્ભાંબુતકાન્ત (ગર્ભજ) તિર્યચ મનુષ્યો જે સુભગ અને આદેયનામકર્મના ઉદયવાળા છે તેજ સુભગ અને આદેયના ઉદીરક છે. તથા સૂક્ષ્મએકેન્દ્રિય સહિત નારક અને સૂક્ષ્મત્રસ (અગ્નિ-વાયુ) જીવોને વર્ણને શેષ પર્યાસનામોદયમાં વર્તતા સર્વ જીવો ચચનામના ઉદીરક છે.

૧ દેવો-ગમ્મવક્કંતિઓ-પજ્જતો એ ત્રણે પદ સ્વજાતીયસમુદાયપણ્ણને અંગે એક વચનરૂપે કહ્યાં છે. પરન્તુ અર્થથી બહુવચન જાણવું.

ગોડત્તમસ્સ દેવા, નરા ય વઙ્ગો ચડણ્હ મિયરાસિં
તવ્વરિત્તા તિત્થગ-રસ્સ ડ સઠ્વન્નૂયાણ ભવે ॥૧૭॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:—સર્વે દેવો, કેટલાએક ઉચ્ચકુળમાં ઉત્પન્ન થએલા મનુષ્યો, તથા નીચ ગોત્રમાં ઉત્પન્ન થયા છતાં પણ જેમની દેહયષ્ટિકા (શરીરરૂપ લાકડી) પચ્ચમહાવ્રતવડે અલંકૃત થયેલી છે તેવા વ્રતધારી મુનિરાજ તે ઉચ્ચગોત્રના ઉદ્ધીરક જાણવા. તથા દુર્લભ-અનાદેય-અયશ-અને નીચ ગોત્ર એ ચાર પ્રકૃતિના ઉદ્ધીરક પૂર્વે કહ્યાથી ખાફી રહેલા જાણવા. ત્યાં દુર્લભ અને અનાદેયના ઉદ્ધીરક એકેન્દ્રિય-વિકલેન્દ્રિય-સમુદ્ધિ તિર્થંચ-મનુષ્ય-અને નારકજીવો જાણવા, અયશના ઉદ્ધીરક સર્વે સૂક્ષ્મ-સર્વે નારક અને સર્વે અગ્નિ તથા વાયુ જીવો સર્વે અપર્યાપ્ત નામકર્મના ઉદ્ધયમાં વર્તનારા જાણવા અને નીચ ગોત્રના ઉદ્ધીરક તો સર્વે નારક-સર્વ તિર્થંચ-વિશિષ્ટકુળમાં ઉત્પન્ન થયેલા મનુષ્યો-અને વ્રતધારી સિવાયના સર્વ મનુષ્યો જાણવા, અને તીર્થંકર નામના ઉદ્ધીરક સર્વજ્ઞ જીવો જાણવા, કારણ કે બીજા વખતમાં જનનામના ઉદ્ધયનો અભાવ છે.

ઈંદિયપજ્જત્તોણ, દુસમયપજ્જત્તગા ડ પાડગ્ગા
નિદ્ધાપયલાણં સ્વીણ રાગસ્સવગે પરિચ્છજ્જ ॥ ૧૮ ॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે

ટીકાર્થ:—ઈન્દ્રિય પર્યાપ્તિએ પર્યાપ્ત થયા છતાં જીવો દ્વિતીય સમયથી આરંભીને અર્થાત્ ઈન્દ્રિય પર્યાપ્તિ પૂર્ણ થયા બાદ અનંતર સમયથી પ્રારંભીને જીવો નિદ્રા પ્રવલ્લાની ઉદ્ધીરણા કરવાને યોગ્ય થાય છે તેમાં પણ સર્વ જીવો ઉદ્ધીરણા યોગ્ય હોય છે કે કેમ ? તે કહે છે-ક્ષીણ મોહી અને ક્ષપક સિવાયના શેષ જીવો નિદ્રા અને

પ્રત્યક્ષાની ઉદીરણા કરે છે. કારણ કે ઉદીરણા તે ઉદ્ય છતેજ હોય-
અન્યથા નહિ, અને ક્ષીણરાગી તથા ક્ષપક જીવને નિદ્રા અને પ્રત્ય-
ક્ષાનો ઉદ્ય સંભવે નહિ, (નિદ્રાદુગસ્મ ઉદઓ-સ્ત્રીણ સ્વગે પરિ-
ચ્છજ્ઞ ઇતિવચનાત) તેથી તે બે જીવો સિવાયના શેષ સર્વે પણ
જીવો નિદ્રા અને પ્રત્યક્ષાના ઉદીરક બાણવા.

નિદ્રાનિદ્રાઈણં, અસંખવાસાઽ મણુયતિરિયા ય
વેઽઽવાહારતણૂ, વજિત્તા અપ્પમત્તે ય ॥ ૧૯ ॥

ગાથાર્થ:—ટીકાથીનુસારે.

ટીકાર્થ:—અસંખ્યવર્ષોયુષ્યવાળા (યુગલિક) મનુષ્ય અને
તિર્થંચ, તથા વૈક્રિય અને આહારક શરીરવાળા તથા અપ્રમત્ત એ
પ સિવાયના શેષ સર્વ જીવો નિદ્રાનિદ્રા-પ્રચલા પ્રચલા-ને થિજ-
દિ ના ઉદીરક બાણવા.

વેયણિયાણપમત્તા, તે તે બંધંતગા કસાયાણં
હાસાઈછક્કસ્સ ય, અપુવ્વકરણસ્સ ચરમંતે ॥ ૨૦ ॥

ગાથાર્થ:—ટીકાથીનુસારે

ટીકાર્થ:—પ્રમત્ત^૧ ગુણસ્થાનક પર્યન્તના સર્વજીવો જ્ઞાતા
અને અજ્ઞાતા રૂપ બે વેદનીયના ઉદીરક છે. તથા બે બે જીવો બે બે
કષાયના બંધક છે, તે તે જીવો તે તે કષાયોના ઉદીરક બાણવા કારણકે બે
કષાયો વેદાય છે તેજ કષાયો બંધાય છે. “ (જો વેયદ્ તે બંધ

૧ જાપાયત્રી ટીકામાં પ્રમત્તાપ્રમત્તગુણસ્થાનકપર્યંત એ પાઠ લિખિત દેખ
વા દષ્ટિકોપવાળો સંભવે છે, કારણ કે કાષ્ઠપણુ ગ્રંથમાં અપ્રમત્ત મુનિઓ
વેદનીયના ઉદીરક કહ્યા નથી.

ધર્તિ વચનાત્”) અને ઉદય છતેજ ઉદીરણા પ્રવર્તે છે, તેથી “તે તે વર્ષંતમાકસાયાળં.” એમ જે કહ્યું છે તે યુક્તજ છે.—
ત્યાં મિથ્યાદૃષ્ટિ^૧ અને સાસ્વાદનવર્તિ જીવો અનંતાનુબંધિના ઉદી-
રક છે, કારણ કે એ જીવોને એ કષાયનું વેદવાપણું છે. તથા ચતુર્થ^૨
શુભુસ્થાનકપર્યન્તના જીવો અપ્રત્યાખ્યાનીના ઉદીરક છે, દેશવિર-
તિપર્યન્તના જીવો પ્રત્યાખ્યાનીના ઉદીરક છે, અને સ્વસ્વળધ
વ્યવરહેદથી અર્વાકુર્વતિ જીવો સંજ્વલન ચતુષ્ક=સંજ્વળ ક્રોધ,
માન, માયા, અને લોભના ઉદીરક છે. અને અપૂર્વ^૩ શુભુસ્થાનકપર્ય-
ન્તના જીવો હાસ્ય છાલના ઉદીરક છે.

**જાવૂળ સ્વળો પદમો, સુહરઈ હાસાળ મેવ મિયરાસિ
દેવા નેરઈયા વિ ય, ભવદ્વિઈ કે વિ નેરઈયા ॥૨૧॥**

આથાર્થ:—ટીકાથીનુસારે.

ટીકાર્થ:—જ્યાં સુધી દેશજી પ્રથમ મૂહુર્ત (અંતર્મુઁ))
વર્તે છે, અર્થાત્ પ્રથમ અન્તર્મુહુર્ત વર્તે છે ત્યાં સુધી દેવો નિશ્ચયથી
જ્ઞાતા-રતિ-અને હાસ્યના ઉદીરક બાણવા. ને અન્તર્મુહુર્ત બાદ
અનિયમ બાણવો. અને એ પ્રમાણે પ્રથમ અન્તર્મુહુર્ત પર્યન્ત નારક
જીવો પણ અવશ્ય પ્રતિપક્ષી પ્રકૃતિયોના એટલે અજ્ઞાતા-ઝરતિ-
અને શોકના ઉદીરક બાણવા. અને અન્તર્મુહુર્તબાદ તો જીનેશ્વરના

૧ ૨૪ મોહનીય સત્તાગણો જીવ મિથ્યાત્વે આવે તેને પ્રથમાવલિકા
માત્ર ઉદય વિનાજ અનંતાનુબંધિનો બધ હોય છે, માટે “જે વેચદ સ
વંચદ” એ નિયમમા એટલો અપવાદ છે, અને તે પ્રથમાવલિકામાં
અનંતાનુબંધિની ઉદીરણા પણ હોય નહિ (ઉદયનો અભાવ હોવાથી),
તથા અનંતાનુબંધિની પ્રથમ અધ્યાવલિકા અને અનંતાનુબંધિ રૂપે થયેલાં
અપ્રત્યાખ્યાનાદિનાં સકાન્ત પુદ્ગલોની સક્રમાવલિકા પૂર્ણ થયે તે સંક્રાન્ત
બ્રહ્માત્મક અનંતાનુબંધિનો ઉદય-ઉદીરણા શરૂ થાય છે.

કેવલજ્ઞાન લાભાદિકના પ્રસંગે તો શાતાદિકના પણ ઉદીરક થાય છે. પુનઃ કેઇક નારક જીવો તો સંપૂર્ણ ભવસ્થિતિ સુધી એ ત્રણે પ્રકૃતિ-યોના ઉદીરક હોય છે. ॥ इति एकैकप्रकृत्युदीरणा स्वामिनः ॥

એ પ્રમાણે એકેક પ્રકૃતિના ઉદીરણા સ્વામિ કહીને હવે ઉદીરણાસ્થાનના સ્વામિ દર્શાવે છે.

पंचणहं च चउणहं, ठिइए षक्काइ जा दसणहं तु
तिगहीणाइ सोहे, मिच्छे सत्ताइ जाव दस ॥२२॥

ગાથાર્થ:—દર્શનાવરણીય કર્મમાં ૫ તુ' ને ૪ તુ' એ બે ઉદીરણા સ્થાન છે. તથા મોહનીય કર્મમાં ૩ ના સ્થાન વિના ૧ થી ૧૦ સુધીનાં નવ ઉદીરણાસ્થાન છે. તેમાં મિથ્યાત્વશુભ્રાસ્થાને ૭ થી ૧૦ પર્યન્તનાં ચાર ઉદીરણાસ્થાન છે.

ટીકાર્થ:—દર્શનાવરણીય નામના દ્વિતીયકર્મમાં ૫ અથવા ૪ પ્રકૃતિયોની સમકાળે ઉદીરણા થાય છે, ત્યાં ૪ દર્શનાવરણ ૩૫ ચાર પ્રકૃતિયોની ઉદીરણા છદ્મસ્થજીવોને અવસ્થ હોય છે, અને એ ચારમાં નિદ્રાપંચકમાંથી કોઇપણ એકનિદ્રાનાં પ્રક્ષેપથી સમકાળે ૫ ની ઉદીરણા પણ થાય છે.

તથા મોહનીયકર્મમાં ૩ ના સ્થાન સિવાય એકથી પ્રારંભીને દસ સુધીના ૧-૨-૪-૫-૬-૭-૮-૯-૧૦ એ નવસ્થાનોની ઉદીરણા હોય છે—હવે ઉદીરણા સ્થાનના સ્વામિ કહે છે.

॥ मिथ्यादृष्टिजीवने मोहनीयनां उदीरणा स्थान ॥

મિચ્છે સત્તાઈ જાવ દસ= મિથ્યાદૃષ્ટિજીવને ૭ થી માંકીને ૧૦ પર્યન્તનાં ૭-૮-૯-૧૦ એ ૪ ઉદીરણા સ્થાન છે. ત્યાં મિથ્યાત્વ, અપ્રત્યાગ-પ્રત્યાગ-સંજવલન એ ૩ ક્રોધ, વા માન, વા માયા, વા

લોભ એ સર્વ ત્રણ ત્રણ જાણવા કારણ કે એક ક્રોધ ઉદ્દીરતાં સર્વ ક્રોધ ઉદ્દીરાય, એ પ્રમાણે એક માન-માયા-વા લોભને ઉદ્દીરતાં પણ સર્વે માનાદિ ઉદ્દીરાય-છે. પરન્તુ ક્રોધ, માન માયા લોભ એ ચારની સમકાળે ઉદ્યાભાવથી ઉદ્દીરણા ન હોય; પરન્તુ ત્રણ ક્રોધ, વા ત્રણમાન, વા ત્રણ માયા-વા ૩ લોભમાંથી કોઈપણ એક ત્રિકની સમકાળે ઉદ્દીરણા હોય છે. પુનઃ ત્રણ વેદમાંથી કોઈપણ એક વેદ, તથા સુયુગલ ને કુયુગલમાંથી કોઈપણ એક યુગલ, એ ૭ પ્રકૃતિ-યોની ઉદ્દીરણા મિથ્યાદષ્ટિજીવને અવશ્ય હોય છે. અહિં માંગા ૨૪ થાય છે તે આ પ્રમાણે—

સુયુગલ અથવા કુયુગલની બે બે પ્રકૃતિમાં એકેક ભાંગાની પ્રાપ્તિ હોવાથી બે પ્રકૃતિરૂપ બે ભાંગા થાય છે, ને તે પ્રત્યેક ત્રણ વેદમાં પ્રાપ્ત થાય છે, માટે $૩ \times ૨ = ૬$ ભાંગા થાય છે. પુનઃ એ ૬ ભાંગા તે પ્રત્યેક ક્રોધાદિ ચારમાં સમકાળે પ્રાપ્ત થાય છે, માટે $૬ \times ૪ = ૨૪$ ભાંગા થાય છે. તેની સ્થાપના આ પ્રમાણે—

૨   ૧   ૧   = ૪ મોહનીય સમકાળે હોય તેના
યુગલ - વેદ - કષાય

૨ × ૩ × ૪ = ૨૪ ભાંગા જુદા જુદા જીવને આશ્રયિ થાય

એ ૭ માં ભય-અથવા કુચ્છ-અથવા અનંતાનુબંધિને પ્રક્ષેપવાથી ૮ ની ઉદ્દીરણા થાય છે, ત્યાંપણ ભયાદિ પ્રક્ષેપતાં પ્રત્યેકમાં એકેક ભાંગાની ચોવીસી થાય માટે આ આઠમી ઉદ્દીરણામાં ૩ ચોવીસીઓ ભાંગાની થઈ જાણવી.

શંકા:—મિથ્યાદષ્ટિજીવને અનંતાનુબંધિનો ઉદ્યે અવશ્ય છે, અને ઉદ્યે છતે ઉદ્દીરણા પણ અવશ્ય થાય છે; તો મિથ્યાદષ્ટિ જીવ અનંતાનુબંધિના ઉદ્યે રહીત કેવી રીતે હોય કે જ્યાં તેને અનંતાનુબંધિ રહીત ૭ વા ૮ ની ઉદ્દીરણા થાય ?

ઉત્તર:—પ્રથમ કોઈએ સમ્યક્દષ્ટિપણે અનંતાનુબંધિની

વિસંચોજના કરી હોય, અને તેટલાથી વિરામ પામે પણ મિથ્યાત્વને ક્ષય કરવાને તત્પર ન થાય (તથાવિધ સામગ્રીના અભાવથી), તેથી કાળાંતરે મિથ્યાત્વને પામીને મિથ્યાત્વરૂપ હેતુથી યુનઃ પણ અનંતાનુભંધિ બાંધે, ત્યાં બન્ધાવલિકા વ્યતીત ન થાય ત્યાં સુધી તેનો ઉદય ન થાય, અને ઉદયના અભાવથી ઉદીરણા પણ ન થાય, યુનઃ બન્ધાવલિકા વ્યતીત થયા બાદ અનંતાનુભંધિનો ઉદય થવાથી ઉદીરણા પણ થાય છે.

પ્રશ્ન:— બન્ધસમયથી આરંભીને આવલિકા પ્રમાણુ સ્થિતિ વ્યતિક્રાન્ત થયે છતે પણ ઉદય કેમ હોય ? કારણ કે અઆધાકાળનો ક્ષય થયે છતેજ કમ ઉદય પ્રાપ્ત થાય છે, અને અનંતાનુભંધિનો અઆધાકાળ પણ જઘન્યથી અંતર્મું અને ઉત્કૃષ્ટથી ૪૦૦૦ વર્ષનો છે. (તો અનંતાનુભંધિ બંધાયા પછી અંતર્મું બાદ અથવા ૪૦૦૦ વર્ષ બાદ અનંતાનુભંધિનો ઉદય થયે એમજ પરંતુ પ્રથમાવલિકા વ્યતીત થયા બાદ નહિ ધ્રુતિ ભાવઃ)

ઉત્તર:—એમાં કોઈ દોષ નથી. કારણ કે બંધ સમયથી આરંભીને તે અનંતાનુભંધિની પ્રથમ સત્તા તો થાય છેજ, અને સત્તા થયે છતે પતદ્વઅહપણુ પ્રાપ્ત થાય છે, અને પતદ્વઅહપણુ પ્રાપ્ત થયે છતે શેષ પ્રકૃતિયોના દલિકતુ સંક્રમણ થાય છે, અને સંક્રાન્ત થયેલા દલિકનો સંક્રમાવલિકા વ્યતીત થયે ઉદય થાય છે. અને ઉદય થયે છતે ઉદીરણા થાય છે, તેથી બંધસમયથી અનંતર આવલિકા વ્યતિક્રાન્ત થયે અનંતાનુભંધિની ઉદીરણા કહી તે વિગેધવાળી નથી.

૧ અહિં બંધાવલિકા સ.થે સક્રાન્ત પ્રભાખ્યાનાદિ કપાયની સંક્રમાવલિકા પણ વ્યતીત થાય છે, અને સક્રાન્ત દલિકોનોજ ઉદય વા ઉદીરણા થવાની છે, માટે " સંક્રમાવલિકા વ્યતીત થયા બાદ " એમ પણ કહી શકાય.

૨ બંધદ્વારા પ્રાપ્ત થયેલી અનંતાનુભંધિની નહિ, પરંતુ સંક્રમદ્વારા પ્રાપ્ત થયેલી અનંતાનુભંધિની ઉદીરણા.

તથા તેજ ૭ પ્રકૃતિમાં ભય, કુચ્છા-ભય, અનંતાનુભવ-અથવા કુચ્છા, અનંતાં એ ત્રણ દ્વિકમાંથી કોઈપણ એક દ્વિક મેળવતાં હ' પ્રકૃતિની ઉદ્દીરણા થાય છે. અહિં પણ પ્રત્યેક વિકલ્પે પૂર્વોક્ત રીતે ભાંગાની એકેક ચોવીસી (ત્રણ વિકલ્પની ૩ ચોવીસી) પ્રાપ્ત થાય છે.

તથા તેજ ૭ પ્રકૃતિના સ્થાનમાં ભય, કુચ્છા, અને અનંતાં એ ત્રણેનો પ્રક્ષેપ કરતાં ૧૦ ની ઉદ્દીરણા થાય છે, અને ભાંગાની ચોવીસી ૧ થાય છે.

એ પ્રમાણે મિથ્યાદષ્ટિ જીવને મોહનીયનાં ઉદ્દીરણા સ્થાન; કહીને હવે સાસ્વાદનસમ્યક્ત્વી જીવને મોહનીયનાં ઉદ્દીં સ્થાન કહે છે.

**સાસણ મીસે નવ અવિ-રણ્ય છાઈ પરમ્મિ પંચાઈ
અટ્ટ વિરણ્ય ચચરાઈ, સત્ત છચ્ચો વરિણ્ણમિ ॥૨૩॥**

ગાથાર્થ:—સાસ્વાદન અને મિશ્ર સમ્યગ્દષ્ટિ જીવને ૭ થી ૬ સુધીનાં ત્રણ ઉદ્દીં સ્થાન છે-તથા અવિરતિ સમ્યગ્દષ્ટિ જીવને ૬ થી ૬ સુધીનાં ચાર ઉદ્દીં સ્થાન છે-અને દેશવિરતિજીવને ૫ થી ૮ સુધીના ચાર ઉદ્દીં સ્થાન છે-અને પ્રમત્ત તથા અપ્રમત્ત શુણ્યસ્થાનક વર્તી જીવને ૪ થી ૭ સુધીનાં ચાર ઉદ્દીં સ્થાન છે. અને તેથી ઉપરના અપૂર્વકરણ શુણ્યસ્થાનવર્તી જીવને ૪ થી ૬ પર્યન્તનાં ત્રણ ઉદ્દીં સ્થાન છે.

ટીકાર્થ:—સાસ્વાદન સમ્યગ્દષ્ટિ જીવમાં અને મિશ્રદષ્ટિ જીવમાં સાતથી માંડીને નવ પર્યન્તનાં ૭ ૮-૬ એ ત્રણ ઉદ્દીં સ્થાન હોય છે. ત્યાં સારવાદની જીવમાં-અનંતાનુભવાદ ચાર કો-ધાદિકમાંના કોઈ એક ૪ કષાય. ત્રણ વેદમાંનો કોઈ ૧ વેદ, બે યુગલમાંથી કોઈ એક યુગલની ૨ પ્રકૃતિ એ પ્રમાણે ૭ ની ઉદ્દીરણા તો અવશ્ય હોય છે. અહિં પૂર્વોક્ત રીતે ભાંગાની ૧ ચોવીસી થાય છે.

તથા એજ ૭ માં ભય અથવા બુગુપ્સાને પ્રક્ષેપતાં ૮ ની ઉદ્દીરણા થાય છે ત્યાં ભાંગાની ૨ ચોવીસી થાય છે.

તથા એજ ૭ માં ભય અને કુચ્છા બન્ને પ્રક્ષેપતાં ૬ ની ઉદ્દીરણા થાય છે ત્યાં ભાંગાની ૧ ચોવીસી થાય છે.

તથા મિશ્ર સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવમાં અવન્તાતુબન્ધિ સિવાયના કોષાદિ ૩ કષાય, ત્રણ વેદમાંનો ૧ વેદ, બે યુગલમાંતું એક યુગલ તેની ૨ પ્રકૃતિ, અને મિશ્ર મોહનીય એ ૭ ની ઉદ્દીરણા અવશ્ય હોય છે અહિં પણ પૂર્વોક્ત રીતે ભાંગાની ૧ ચોવીસી થાય છે.

તથા એજ ૭ પ્રકૃતિમાં ભય અથવા બુગુપ્સાને પ્રક્ષેપતાં ઉદ્દીરણા ૮ ની થાય છે અને ભાંગાની ચોવીસી ૨ થાય છે.

તથા એજ ૭ માં ભય અને કુચ્છાને પ્રક્ષેપતાં ૬ ની ઉદ્દીરણા થાય છે અને ભાંગાની ૧ ચોવીસી થાય છે.

તથા અવિરતિ સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવમાં ૬ થી ૬ પર્યન્ત ૬-૭ ૮-૬ એ ચાર ઉદ્દી૦ સ્થાન છે. ત્યાં ઉપશમ સમ્યક્ત્વી વા ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વી જીવમાં અવન્તાતુબન્ધિ સિવાયના કોષાદિ ૩ કષાય, ત્રણ વેદમાંથી કોઈ ૧ વેદ, અને કોઈ એક યુગલની ૨ પ્રકૃતિ, એ ૬ ની ઉદ્દીરણા અવશ્ય હોય છે, અને ભાંગાની ચોવીસી ૧ હોય છે.

તથા એજ ૬ માં ભય વા કુચ્છા વા સમ્યક્ત્વને પ્રક્ષેપતાં ૭ ની ઉદ્દીરણા થાય છે. ને ભાંગાની ૩ ચોવીસી થાય છે.

તથા એજ ૬ માં ભય ને કુચ્છા-અથવા ભય ને સમ્યક્ત્વ-અથવા કુચ્છાને સમ્યક્ત્વ એમ બે પ્રકૃતિ પ્રક્ષેપતાં ૮ ની ઉદ્દીરણા થાય છે. અને ભાંગાની ૩ ચોવીસી થાય છે.

તથા એજ ૬ માં ભય-કુચ્છા-અને સમ્યક્ત્વ એ ત્રણને પ્રક્ષેપતાં ૬ ની ઉદ્દીરણા થાય છે, અને ભાંગાની ૧ ચોવીસી થાય છે.

તથા પરમ્મિ પંચાદ્ અદ્વ=અવિરત-સમ્યગ્દષ્ટિથી આગળના દેશવિરતિવંત જીવમાં ૫ થી ૮ મુધીનાં ૫-૬-૭-૮ એ ૪ ઉદ્ધીં સ્થાન છે.—ત્યાં પ્રત્યાં અને સંખં ૦ કોધાદિ ૨ કષાય, ત્રણ વેદમાંનો ૧ વેદ, કોઇ એક યુગલની ૨ પ્રકૃતિ, એ ૫ પ્રકૃતિરૂપ ઉદ્ધીં સ્થાન છે, ત્યાં ભાંગાની ૧ ચોવીસી છે. આ ઉદ્ધીરણા ઉપશમ વા ક્ષાયિક સમ્યગ્દષ્ટિચુકત દેશવિરત ભવને હોય છે.

તથા એ ૫ માં ભય વા કુચ્છા વા સમ્યક્ત્વને પ્રક્ષેપતાં ૬ ની ઉદ્ધીરણા થાય, અને ભાંગાની ૩ ચોવીસી થાય છે.

તથા એ ૫ માં ભય કુચ્છા-ભય સમ્યક્ત્વ-વા કુચ્છા સમ્યક્ત્વ એમ બે પ્રકૃતિ-પ્રક્ષેપતાં ૭ પ્રકૃતિનું ઉદ્ધીં સ્થાન થાય છે, અને ભાંગાની ૩ ચોવીસી થાય છે.

તથા એ ૫ માં ભય-કુચ્છા-અને સમ્યક્ત્વ એ ત્રણને પ્રક્ષેપતાં ૮ ની ઉદ્ધીરણા થાય છે અને ભાંગાની ૧ ચોવીસી થાય છે.

હવે પ્રમત્ત અને અપ્રમત્ત જીવની ઉદ્ધીરણામાં કંઈ પણ તક્ષવત નહિ હોવાથી બન્નેની ઉદ્ધીરણા સાથેજ કહેવાય છે.

વિરપ ય વરરાદ્ સત્ત=પ્રમત્ત અને અપ્રમત્ત ભવમાં ૪ થી ૭ પર્યન્તનાં ૪-૫-૬-૭ એ ચાર ઉદ્ધીરણા સ્થાન છે. ત્યાં સં ૦ કોધાદિકમાંનો ૧ કષાય, ત્રણ વેદમાંથી ૧ વેદ, અને કોઇ એક યુગલની ૨ પ્રકૃતિ એ ૪ પ્રકૃતિયોની ઉદ્ધીં અવશ્ય હોય છે, અને અત્રે ભાંગાની ૧ ચોવીસી થાય છે. આ ઉદ્ધીરણા ઔપશમિક વા ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વવંત સર્વવિરતને બાણવી,

તથા એજ ૪ પ્રકૃતિમાં હાસ્ય વા કુચ્છા-વા સમ્યક્ત્વને પ્રક્ષેપતાં ૫ ની ઉદ્ધીં થાય છે. અને ભાંગાની ૩ ચોવીસી થાય છે.

તથા એજ ૪ પ્રકૃતિમાં હાસ્ય-કુચ્છા અથવા હાસ્ય-સમ્યક્ત્વ અથવા કુચ્છા સમ્યક્ત્વ એમાંથી કોઇ એક દ્વિકનો પ્રક્ષેપ કરતાં

૬ પ્રકૃતિની ઉદીરણા થાય છે, તેમાં પણ ભાંગાની ૧૩ ચોવીસી થાય છે.

તથા એજ ૪ પ્રકૃતિમાં હોસ્ય-કુચ્છા-અને સમ્યક્ત્વ એ ત્રણને પ્રક્ષેપતાં ૭ પ્રકૃતિની ઉદીરણા થાય છે, ને ભાંગાની ૧ ચોવીસી થાય છે.

॥ હવે અપૂર્વકરણમાં ઉદીરણા સ્થાન કહાવે છે ॥

હ્રસ્વ ઉચ્ચરિલ્લમિ=વિરતથી ઉપરના અપૂર્વકરણ ગુણસ્થાન વર્તી જીવમાં ૪ થી ૬ પર્યન્તનાં ૪-૫-૬ એ ત્રણ ઉદીઁ સ્થાન છે. ત્યાં સં૦ દોધાદિ ૧ કષાય. ત્રણ વેદમાંથી ૧ વેદ, અને એક યુગલની ૨ પ્રકૃતિ એ ૪ પ્રકૃતિનું ઉદીઁ સ્થાન છે. તેમાં ભાંગાની ૧ ચોવીસી થાય છે.

તથા એજ ૪ માં ભય અથવા કુચ્છાને પ્રક્ષેપતાં ૫ નું ઉદીઁ સ્થાન થાય છે. ત્યાં ભાંગાની ૨ ચોવીસી થાય છે.

તથા એજ ૪ માં ભય અને કુચ્છા બેને પ્રક્ષેપતાં ૬ નું ઉદીઁ સ્થાન થાય છે. ત્યાં ભાંગાની ૧ ચોવીસી થાય છે આ અપૂર્વકરણ સંખ્યાધિ ચોવીસીઓ તે પ્રમત્તાપ્રમત્ત સંખ્યાધિ ચોવીસીઓથી કંઈ પણ તક્ષાવત વિનાની હોવાથી એ ચોવીસીઓને આગળ જૂદી ગણાશે નહિ.

॥ હવે અનિવૃત્તિ ગુણસ્થાનમાં ઉદીઁ સ્થાન કહે છે ॥

અનિયદ્દમ્મિ દુગેગં, લોભો તણુરાગ ઇગ ચ્ચડવોસા
 ઇક્કગ છકે કારસ, દસ સત્ત ચ્ચડક્ક ઇક્કાઓ ॥૨૪॥

ગાથાર્થ—અનિવૃત્તિમાં ૨-૧ એ બે, અને સૂ૦ સંપ્રસાયમાં ૧ નું ઉદીઁ સ્થાન છે. અને ૧-૬-૧૧-૧૦-૭-૪-૧ ચોવીસીઓ અપ્રમત્ત પર્યંતની છે.

ટીકાર્થ:—અનિવૃત્તિ શુણ્ણસ્થાનમાં ૨ તુ' અને ૧ તુ' એમ બે ઉદ્દી૦ સ્થાન છે. ત્યાં સંજવંકોધાદિ ૧ અને ત્રણ વેદમાંનો ૧ વેદ એ ૨ ના ઉદ્દી૦ સ્થાનમાં ૩ વેદના ૪ સંજવલન સાથે ૧૨ ભાંગા થાય છે, અને વેદનો ક્ષય થયે છતે સંજવલનના ૪ કષાયમાંથી કોઈ પણ એક કષાયને ઉદ્દીરતાં ભાંગા ૪ થાય છે.

તથા સૂક્ષ્મ લોભકિક્કીને અનુભવતા સૂક્ષ્મસંપરાયીજીવને મોહનીયમાંથી ૧ લોભ માત્રજ ઉદ્દીરણા યોગ્ય હોય છે (અત્રે ભાંગાનો સંભવ નથી.)

હવે ૪ થી ૧૦ પર્યાન્તનાં અપ્રમત્ત સુધીના શ્રવેમાં ઉદ્દીરણા સ્થાનો સંખ્યાંધિ જેટલી ચોવીસીઓ થાય છે તેટલી દર્શાવે છે. ૧૦ ની ઉદ્દીરણામાં ૧ ચોવીસી-૬ ની ઉદ્દીરણામાં ૬ ચોવીસી-૮ ની ઉદ્દીરણામાં ૧૧ ચોવીસી-૭ ની ઉદ્દીરણામાં ૧૦ ચોવીસી-૬ ની ઉદ્દીરણામાં ૭ ચોવીસી-૫ ની ઉદ્દીરણામાં ૪ ચોવીસી અને ૪ ની ઉદ્દીરણામાં ૧ ચોવીસી-એ પ્રમાણે ચોવીસીઓનો સવિસ્તર સંખ્યા પૂર્વે દર્શાવ્યો છે, અને અત્રે સ્વશુદ્ધિ વડે એ સર્વ ચોવીસીઓની સમુદાયપણે સંકલના વિચારવી.

એ પ્રમાણે મોહનીયનાં ઉદ્દી૦સ્થાન કહીને હવે નામકર્મનાં ઉદ્દીરણાસ્થાનોતુ' પ્રતિપાદન કરે છે.

एगवियालापन्ना-इ सत्तपन्नंत गुणिसु नामस्स
नव सत्त तिन्नि अट्ठय, छ प्पंच य अप्पमत्ते दो ॥२५॥
एकं पंचसु एकस्मि, अट्ठ ढाणकमेण भंगावि
एकग तीसे कारस, इगवीस सवार तिसए य ॥२६॥
इगवीसा छच्चसया, छहअहिया नवसया य एगहिया
अउणुत्तराणि चउदस-सयाइ गुणनउइ पंचसया ॥२७॥

ગાથાર્થ:—૪૧-૪૨-ને ૫૦ થી ૫૭ સુધી નામનાં ઉદી૦ સ્થાનો ૧૦ છે. તે નામનાં ઉદીરણાસ્થાનો ૬ શુભસ્થાનોમાં અનુક્રમે આ પ્રમાણે છે-૬-૭-૩-૮-૬-૫, અને અપ્રમત્તે ૨ તુ' ઉદી૦ સ્થાન છે. ॥ ૨૫ ॥

તથા ઉપરનાં પાંચ શુભસ્થાનોમાં એકેક ઉદી૦સ્થાન છે, અને તદનંતરના એક શુભસ્થાનમાં ૮ ઉદી૦સ્થાન છે. તેના અનુક્રમે ભાંગા-પણુ અનુક્રમે ૧-૩૦-૧૧-૨૧-૩૧૨-૨૧-૬૦૬-૬૦૧-૧૪૬૬ અને ૫૮૬ ભાંગા છે. એ ૧૦ ઉદીરણાસ્થાને ૧૦ પ્રકારે ભાંગા કહ્યા. (સર્વ ૩૬૬૧ સ્વમતે) ॥ ૨૬-૨૭ ॥

ટીકાર્થ—નામકર્મમાં ૪૧-૪૨-૫૦-૫૧-૫૨-૫૩-૫૪-૫૫-૫૬-૫૭ એ દશ ઉદીરણા સ્થાનો છે. ત્યાં તૈજસ ૭-વર્ણાદિ ૨૦-અશુ૦-સ્થિ૦ અસ્થિર-શુભ-અશુભ-નિર્માણુ એ ૩૩ પ્રકૃતિ-યોની ઉદીરણા તે (પ્રત્યેક જીવને પ્રત્યેક સમયે) અવશ્ય હોય છે.

॥ અથ કેવલીને ઉદીરણા સ્થાનો ॥

એ ૩૩ જીવોદીરણામાં મનુષ્યગતિ-પંચે૦-ત્રસાદિ ૩-સુ-ભગાદિ ૩-એ ૮ પ્રકૃતિઓને પ્રક્ષેપતાં ૪૧ ની ઉદીરણા થાય છે. એ ૪૧ ની ઉદીરણા કેવલિસમુદ્ધાતને પ્રાપ્ત થયેલા એવા કાર્મણુ કાયથેગી કેવલિને હોય છે.

તથા એજ ૪૧ પ્રકૃતિઓમાં જનનામનો પ્રક્ષેપ કરતાં ૪૨ પ્રકૃતિઓની ઉદીરણા થાય છે તે કાર્મણુ યોગે વર્તતાં કેવલસમુદ્ધાત સુકત કેવલિને યોય છે.

તથા એજ ૪૧ પ્રકૃતિઓમાં ઔદા૦ ૭-૧ સંસ્થાન-વજ્ર ૦-જિપ૦-અને પ્રત્યેક-એ ૧૧ પ્રકૃતિઓને પ્રક્ષેપતાં ૫૨ પ્રકૃતિઓની ઉદીરણા થાય છે. અહિં ૬ સંસ્થાન સાથે ૬ ભાંગા જિપને છે તે આગળ કહેવાતા સામાન્ય મનુષ્યના ભાંગા ગ્રહણ થશે તે ભાંગામાંજ

અહણુ કરેલા જાણુવા (આગળ કહેવાતા સામાન્ય મનુષ્ય સંબંધિ ભાંગામાં અંતર્ગત જાણુવા.) એ પ્રમાણે આગળ પણ જાણુવું. આ બાવન પ્રકૃતિસ્થાનના ઉદ્ધરક ઔદારિકમિશ્રયોગે વર્તતા સમુદ્ધાત યુક્ત સયોગિ કેવલી ભગવાન જાણુવા.

તથા આ ૫૨ પ્રકૃતિયોને જીનનામ સહિત કરતાં ૫૩ પ્રકૃતિયોની ઉદ્ધરણા થાય, તેના ઉદ્ધરક પણ ઔદાઃ મિશ્રયોગે વર્તતા સમુદ્ધાત યુક્ત સયોગિ કેવલિ ભગવાન છે, પરંતુ અત્રે સંસ્થાન માત્ર સમચતુરસ્રજ અહણુ કરવું. (તેથી સંસ્થાનના ૬ ભાંગા પડે નહિ.)

તથા એજ ૫૨ માં ૫૨ા૦-ઉશ્વા૦-૧ ખગતિ-૧ સ્વર-એ ૪ પ્રકૃતિયોને પ્રક્ષેપતાં ૫૬ પ્રકૃતિયું ઉદ્ધરણા સ્થાન થાય છે, તેના ઉદ્ધરક ઔદારિક યોગે વર્તતા સયોગિ કેવલી જાણુવા. (અત્રે પણ ૨ સ્વર અને બે ખગતિ સાથે ૪ ભાંગા^૧ થાય છે, પરંતુ તે વિવક્ષા આગળ સામાન્ય મનુષ્યના ભાંગામાં કહેશે. માટે અત્રે કહ્યા નથી.)

તથા પૂર્વોક્ત ૫૩ માં એજ ૫૨ા૦-ઉશ્વા૦-ખગતિ-સ્વર એ ચારને પ્રક્ષેપતાં ૫૭ પ્રકૃતિયું સ્થાન થાય છે, તેના ઉદ્ધરક ઔદારિક યોગે વર્તતા શ્રી સર્વેશ તીર્થંકર ભગવાન જાણુવા.

તથા એ ૫૭ માંથી વચનયોગનો નિરોધ કરતાં (સ્વર નામ કર્મરહિત કરતાં) ૫૬ ની ઉદ્ધરણા સયોગિ કેવલીને હોય છે.

તથા એ ૫૬ માંથી ઉશ્વાસનો નિરોધ થતાં ૫૫ ની ઉદ્ધરણા થાય છે, તે પણ તીર્થંકરને સયોગિ ગુણુસ્થાને હોય છે, —અથવા

૧ ૬ સંસ્થાન ૨ ખગતિ ને ૨ સ્વર સાથે ૨૪ ભાંગા થાય અને આગળ અતિર્થંકરની ૫૫ ની ઉદ્ધરણામાં ૬ સંસ્થાન અને ૨ ખગતિ સાથે ૧૨ ભાંગા થાય છે, એમ જુઠ્ઠાની ટીકામાં કહ્યું છે માટે કેવલિ સંબંધિ ભાંગા યથાર્થ સંખ્યાએ ત્યાંજ કહેવા છે.

સામાન્ય કેવલિ સંખ'ધિ પૂવોક્તં પદ ની ઉદીરણામાંથી વચનયોગનો નિરોધ થતાં પશુ ૫૫ ની ઉદીં થાય છે.

તથા સામાન્યકેવલિસંખ'ધિ પદ ની ઉદીરણામાંથી વચનયોગ અને ઉચ્ચાસ નિરોધે ૫૪ ની ઉદીરણા થાય છે.

અહિં ૫૨ અને ૫૪ એ બે સિવાયના શેષ કેવલિસંખ'ધિ (૪૧-૪૨-૫૩-૫૫-૫૬-૫૭ એ) ૬ ઉદીંસ્થાનોમાં પ્રત્યેકે એકેક ભાંગે ગણાય છે, તેથી કેવલિને સર્વ સંખ્યાએ (૬ ઉદીં સ્થાનના) ૬ ભાંગા હોય છે, તેમાં ૪૧ ની ઉદીરણાનો ૧ માંગો સામાન્ય કેવલિ સંખ'ધિ છે, અને શેષ ૫ માંગા શ્રી તીર્થ'કર સંખ'ધિ બાલુવા. એ પ્રમાણે કેવલિનાં ઉદીંસ્થાનો કહ્યાં. || ઇતિકેવલીનાસુદીરણાસ્થાનાનિ ||

। હવે પ્રકેન્દ્રિયને ઉદીંસ્થાનો કહેવાય છે ।

૪૨-૫૦-૫૧-૫૨-૫૩ એ પાંચ ઉદીંસ્થાન એકેન્દ્રિયભૂવને હોય છે. ત્યાં તિયં ૨-સ્થાન-એકેન્દ્ર-બાન વા સૂં-પર્વાન વા અપર્વાન-દુર્લભ-અનાન-ચશ વા અચશ-એ ૬ પ્રકૃતિયોને પૂવોક્ત ૩૩ મુવેદીરણા પ્રકૃતિયો સાથે મેળવતાં ૪૨ પ્રકૃતિયોની ઉદીં થાય છે. અહિં ભાંગા ૫ થાય છે તે આ પ્રમાણે-બાહર-સૂક્ષ્મના પર્વાન અને અપર્વાન સાથે ૪ ભાંગા થાય, અને બાહર સહિત પર્વાનના ચશદીર્ઘ સાથે ૧ ભાંગો થાય, કારણ કે સૂક્ષ્મ અને અપર્વાનના ઉદય સાથે ચશનામના ઉદય ન હોય, અને ઉદયભાવથી ઉદીરણા પશુ ન હોય, તેથી તદ્દશ્ચિત વિકલ્પ (ભાંગા)

૫૦ ની અને ૫૪ ની ઉદીરણા કેવલીભગવાનને અને સામાન્ય મનુષ્યને બન્નેને એક સરખી રીતે છે, તેથી એ બે ભાંગા બે બે વાર નહિ ગણાઈ જવાને માટે કેવલીને લક્ષ્યમાન છતાં પશુ ભંગ સંખ્યામાં સામાન્ય મનુષ્યના ભાંગાઓમાં અંતર્ગત ગણ્યા છે ને અને ભંગ સંખ્યામાંથી બાહ કર્મ છે.

પણ ન હોય. આ ૪૨ ની ઉદ્ધીરણા ગતિના અપાન્તરાલે વહેતા એકેન્દ્રિયજીવને હોય છે.

તથા ઔદાં ૬ (ઉપાંગવિના)-હું-ઉપ-પ્રત્યેક વા સાધા-એ ૬ પ્રકૃતિયોને ૪૨ પ્રકૃતિયોમાં પ્રક્ષેપીને તિર્યંગાનુ પૂર્વીને બાહ કરે તો ૫૦ ની ઉદ્ધીરણા થાય છે. અહિં ભાંગા ૧૦ થાય છે તે આ પ્રમાણે—બાહર પર્યાપ્તના પ્રત્યેક અને સાધા ૦ તથા યશ અને અયશ સાથે ૪ ભાંગા થાય છે, અને અપર્યાપ્ત બાહરના અયશ સાથે પ્રત્યેક અને સાધારણ એ બે ભાંગા થાય છે, તથા સૂક્ષ્મજીવને પ્રત્યેક અને સાધારણના પ્ર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત સાથે અયશપૂર્વક ૪ ભાંગા થાય છે, એ પ્રમાણે ૧૦ ભાંગા થાય છે:-

પુનઃ બાહર વાયુકાયિકે જીવને વૈક્રિય કરતાં ઔદારિક છકકને સ્થાને વૈક્રિય છકક કહેવું, તેથી તેને પણ ૫૦ ની જ ઉદ્ધીરણા હોય છે, અને અહિં બાહર પર્યાપ્ત પ્રત્યેક, અને અયશ સાથે ૧ જ ભાંગા થાય છે, કારણ કે અશિક્ષ્ય અને વાયુકાયમાં સાધારણ અને યશ નામનો ઉદય હોય નહિ, અને ઉદયના અભાવથી તેની ઉદ્ધીરણા પણ નહોતી, તેથી તત્સંબંધી ભાંગાઓ ઉપજતા નથી. એ પ્રમાણે ૫૦ નાં ઉદ્ધીરણ સ્થાનમાં ૧૧ ભાંગા થયા આ ઉદ્ધીરણા સ્થાન રહેલું એકેન્દ્રિયનું હોય છે.

તદનંતર શરીર પર્યાપ્ત પૂર્ણ થયા બાહ પરાધાતની ઉદ્ધીરણા પ્રક્ષેપવાથી ૫૧ ની ઉદ્ધીરણા થાય, ત્ય ભાંગા ૬ ઉપજે છે તે આ પ્રમાણે—બાહર જીવના પ્રત્યેક અને સાધારણ, તથા યશ અને અયશ સંબંધિ પરસ્પર ૪ ભાંગા થાય છે, અને સૂક્ષ્મ જીવને તે

૧ અહિં “ પર્યાપ્ત ” ને “ અપર્યાપ્ત ” એ વિશેષણ વાળા જીવો લક્ષિપર્યાપ્તા અને લક્ષિઅપર્યાપ્તા જાણવા. ઇતિ સર્વત્ર (ઉદ્ધીરણામા)

૨ દેહસ્થ=ભવોત્પત્તિના પ્રથમ સમયથી શરીર પર્યાપ્તો ન થાય ભાં સુધીની અવસ્થાવાળો જીવ દેહસ્થ ગણવો ઇતિ સર્વત્ર.

અયશ સાથે. પ્રત્યેક સાધારણના એજ ભાંગા હોય છે. અથવા વૈક્રિય શરીર કરતા શરીર પર્યાપ્ત બાહર વાયુકાયિકને પણ પરાધાત પ્રક્ષેપ-વાથી ૫૧ ની ઉદીરણા થાય છે, અને અહિં પૂર્વવત્ ભાંગો પણ ૧ જ છે. તેથી ૫૧ ના ઉદીં સ્થાનમાં સર્વ સંખ્યાએ ૭ ભાંગા થયા, (આ ઉદીરણા શરીરપર્યાપ્ત એકેન્દ્રિયને હોય છે.)

તથા ઉશ્વાસ પર્યાપ્તિ પૂર્ણ થયા બાદ ઉશ્વાસ પર્યાપ્ત જીવને ઉશ્વાસની ઉદીરણા પ્રક્ષેપતાં પર ની ઉદીરણા થાય છે, અહિં પણ પૂર્વવત્ ૬ ભાંગા થાય છે—અથવા શરીર પર્યાપ્તિએ અપર્યાપ્ત જીવને ઉશ્વાસની અનુદીરણા છે અને આતપ વા ઉદ્યોતની ઉદીં હોય તો પણ પર ની ઉદીરણા થાય છે. અહિં ૬ ભાંગા આ પ્રમાણેથાય છે—ઉદ્યોત સહિત બાહર જીવને યશ અને અયશની સાથે પ્રત્યેક અને સાધારણના ૪ ભાંગા થાય, અને આતપ સહિત બાહર જીવને પ્રત્યેક ની સાથે યશ અને અયશના ૨ ભાંગા થાય. તથા વૈક્રિય દેહને વિકૃવતા અને ઉશ્વાસ પર્યાપ્તિએ પર્યાપ્ત એવા બાહર વાયુકાયિક જીવને ઉશ્વાસની ઉદીરણા પ્રક્ષેપતાં પણ પર ની ઉદીરણા થાય છે, અને ત્યાં ભાંગો પૂર્વવત્ ૧ જ થાય છે. અગ્નિકાયિક અને વાયુકાયિક જીવને ઉદ્યોત—આતપ—અને યશના ઉદ્યનો અભાવ હોવાથી ઉદીરણા પણ થતી નથી. તેથી તત્સંબંધિ ભાંગા પણ ઉપજતા નથી, તેથી પર ના ઉદીં સ્થાનમાં સર્વ સંખ્યાએ ૧૩ ભાંગા થાય છે. (આ ઉદીરણા ઉચ્છવાસ પર્યાપ્ત એકેન્દ્રિયને હોય છે.)

તથા ઉશ્વાસપર્યાપ્તિએ પર્યાપ્ત એકેન્દ્રિયને ઉશ્વાસની ઉદીરણા પૂર્વક પર ની ઉદીરણામાં આતપ વા ઉદ્યોતને પ્રક્ષેપતાં ૫૩ ની ઉદીરણા થાય છે, ત્યાં પ્રથમ જે આતપ વા ઉદ્યોત સહિત પર ની ઉદીરણામાં જે ૬ ભાંગા ઉપજ્યા છે તેજ ૬ ભાંગા અત્રે પણ જાણવા (આ ઉદીરણા પણ ઉચ્છવાસપર્યાપ્તએકેન્દ્રિયને હોય છે.) એ પ્રમાણે એકેન્દ્રિયજીવોને સર્વ સંખ્યાએ ૪૨ ભાંગા ઉદીરણા સ્થાનમાં થાય છે.

। હવે ક્ષીન્દ્રિયાદિજીવોનાં ઉદીઁસ્થાન કહેવાય છે ।

૪૨-૫૨-૫૪-૫૫-૫૬-૫૭ એ ૬ ઉદીઁસ્થાન ક્ષીન્દ્રિય-
જીવોને હોય છે. ત્યાં તિયં૦૨-ક્રી૦-ત્ર૦-ચા૦-પ૦ વા અપ૦-હ૦
અના૦-ચશ વા અચશ-એ ૬ પ્રકૃતિયોને પૂર્વોક્ત ૩૩ ધ્રુવોદીરણા
પ્રકૃતિયોમાં મેળવતાં ૪૨ પ્રકૃતિની ઉદીઁ ગતિના અંતરાલમાં વહેતા
ક્ષીન્દ્રિયજીવને જાણવી. અહિં ભાંગા ૩ થાય છે તે આ પ્રમાણે—
અપર્યાપ્તનામકર્મના ઉદયમાં વર્તતા ક્ષીન્દ્રિયજીવને અચશની સાથે
૧ ભાંગા થાય છે. અને પર્યાપ્તનામના ઉદયમાં વર્તતા ક્ષીન્દ્રિયજીવને
ચશ અને અચશ સાથે ૨ ભાંગા થાય છે.

તદનંતર શરીરસ્થ ક્ષીન્દ્રિયજીવને ઔદાઁ-૭-હ૦-છે૦-
ઉપ૦-પ્રત્યે૦-એ ૧૧ પ્રકૃતિયોને પ્રક્ષેપીને તિયંગાતુ૦ બાદ
કરતાં ૫૨ ની ઉદીરણા થાય, ત્યાંપણ ભાંગા ૩ થાય છે તે પૂર્વવત્
જાણવા.

તદનંતર શરીરપર્યાપ્તિવડે પર્યાપ્ત થયેલા શરીરપર્યાપ્ત ક્ષીન્દ્રિ-
યને ૧ ખગતિ, અને ૧ પરાધાત, એ બે પ્રકૃતિયો પ્રક્ષેપતાં ૫૪ ની
ઉદીરણા થાય છે, અહિં ચશ અને અચશ સાથે ૨ ભાંગા થાય છે.

તદનંતર ઉશ્વાસપર્યાપ્તિવડે પર્યાપ્ત ક્ષીન્દ્રિયને ઉશ્વાસપ્રક્ષેપતાં
૫૫ ની ઉદીઁ થાય છે, ત્યાંપણ પૂર્વવત્ ૨ ભાંગા થાય છે—અથવા
શરીરપર્યાપ્તજીવને ઉશ્વાસની અનુદીરણા અને ઉદ્ધોતનામની ઉદીરણા
થાય તોપણ ૫૫ પ્રકૃતિની ઉદીરણા થાય છે, તેમાં પણ પૂર્વવત્ ૨
ભાંગા છે. એ પ્રમાણે ૫૫ ની ઉદીરણામાં સર્વ સંખ્યાએ ૪
ભાંગા થયા.

તથા ભાષાપર્યાપ્ત ક્ષીન્દ્રિયજીવને પૂર્વોક્ત ૫૫ માં સુસ્વર વા
હુઃસ્વર પ્રક્ષેપતાં ૫૬ ની ઉદીઁ થાય છે, અહિં સુસ્વર અને હુઃસ્વરના
અચશ ને ચશ સાથે ૪ ભાંગા થાય છે.—અથવા ઉશ્વાસપર્યાપ્ત

જીવને સ્વરની અનુદીરણા અને ઉદ્યોતની ઉદીરણા થકણ કરીએ તો પણ પદ ની ઉદીં થાય છે, ત્યાં યશ અને અયશ સાથે ૨ ભાંગા થાય છે. એ પ્રમાણે પદ ની ઉદીરણામાં સર્વ સંખ્યાએ ૬ ભાંગા થાય છે.

તદનંતર ભાષાપર્યાપ્ત દ્વીન્દ્રિયને સ્વર સહિત પદ ની ઉદીરણામાં ઉદ્યોતનો પ્રક્ષેપ કરતાં ૫૭ ની ઉદીરણા થાય છે. અહિં દ્વઃસ્વર અને સુસ્વરના યશ અયશ સાથે ૪ ભાંગા થાય છે, એ પ્રમાણે દ્વીન્દ્રિયને ઉદીરણામાં ૨૧ ભાંગા થાય છે.

એ પ્રમાણે ત્રીન્દ્રિયનાં અને ચતુરિન્દ્રિય જીવનાં પણ ઉદીં સ્થાન દ્વીન્દ્રિયવત્ કહેવાં, પરંતુ દ્વીન્દ્રિયને સ્થાને ત્રીન્દ્રિય અને ચતુરિન્દ્રિય ભંતિ કહેવી. એ પ્રત્યેકનાં ૨૨-૨૨ ભાંગા ગણતાં વિકલેન્દ્રિયના સર્વ સંખ્યાએ ૬૬ ભાંગા થાય છે.

૧ હવે તિર્યં પંચેં નાં ઉદીં સ્થાન કહેવાય છે.

૪૨-૫૨-૫૪-૫૫-૫૬-૫૭ એ ૬ ઉદીં સ્થાન વૈક્રિય લબ્ધિ રહિત તિર્યં પંચેન્દ્રિયોને હોય છે, ત્યાં તિર્યં ૨-૫ંચેં ત્રં-ષાં-પચાં વા અપં-સુભગં વા દુર્ભગં-આદેય વા અનાદેય યશ વા અયશ-એ ૬ પ્રકૃતિયોને પૂર્વોક્ત ૩૩ ધ્રુવોદીરણામાં પ્રક્ષેપતાં ૪૨ ની ઉદીરણા થાય છે, તે ભવાપાન્તરાલવર્તી તિર્યં અને હોય છે. અહિં ૫ ભાંગા છે; તે આ પ્રમાણે-પર્યાપ્ત નાભોદયમાં વર્તતા તિર્યં પંચેન્દ્રિયને સુભગ યુગલ (સુભગ ને આદેય) અને દુર્ભગ યુગલ (દુર્ભગ, અનાદેય) ના યશ અને અયશની સાથે ૪ ભાંગા થાય છે. અને અપર્યાપ્ત નાભોદયમાં વર્તતાને તો દુર્ભગ, અનાદેય, અને અયશ રૂપ ૧ ભાંગા થાય છે. અહિં સુભગ અને આદેય એથવા દુર્ભગ અને અનાદેયનો ઉદય સમકાળે હોવાથી

ઉદીરણાં પણ સમકાળેજ થાય છે તેથી ૫૧ જ ભાંગા થાય છે. (અહિં બીજા આચાર્ય કહે છે કે-સુભગ અને આદેય અથવા દુર્ભાગ અને અનાદેય એ બેનો સમકાળેજ ઉદય હોય છે એવો એકાન્ત નિયમ નથી કારણ કે સુભગના ઉદયે આદેયનો અનુદય પણ હોવાય છે તેથી પર્યાપ્ત તિર્યચ પંચેન્દ્રિયને સુભગ, દુર્ભાગ, આદેય, અનાદેય, યશ, અને અયશ, એ છ પદ સાથે ૮ ભાંગા થાય છે. અને અપર્યાપ્તને તો પૂર્વોક્ત રીતે ૧ જ ભાંગો હોય છે, માટે એ રીતે ૪૨ ની ઉદીરણામાં સર્વ સંખ્યાએ ૬ ભાંગા થાય છે).

તદનંતર દેહસ્થ ને ઔા ૭-૧ સંસ્થાન-૧ સંઘયણુ-ઉપ ૦ પ્ર ૦-એ ૧૧ પ્રકૃતિયોને ૪૨ ની ઉદીરણામાં પ્રક્ષેપીને તિર્યગાનુપૂર્વીને બાદ કરીએ તો ૫૨ ની ઉદીરણા થાય છે, ત્યાં ભાંગા ૧૪૫ થાય છે તે આ પ્રમાણે પર્યાપ્ત જીવને ૬ સંસ્થાન ૬ સંઘયણુ ૨ યુગલના યશ અને અયશ સાથે ૧૪૪ ($૬ \times ૬ \times ૨ \times ૨ = ૧૪૪$) ભાંગા થાય છે, અને અપર્યાપ્તને હુંડક છેવળ, દુર્ભાગ, અનાદેય ને અયશરૂપ ૧ જ ભાંગો થાય છે, પુનઃ જે આચાર્યો સુભગ આદેય અને દુર્ભાગ અનાદેયનો યુગપત્ વા અયુગપત્ ઉદય પણ માને છે, તેઓને મતે ૫૨ ની ઉદીરણામાં ૨૮૬ ભાંગા આ પ્રમાણે થાય છે, પર્યાપ્ત જીવને ૬ સંસ્થાનથી ૬ સંઘયણુથી સુભગ અને દુર્ભાગથી આદેય અને અનાદેયથી, યશ અને અયશથી ૨૮૮ ($૬ \times ૬ \times ૨ \times ૨ \times ૨ = ૨૮૮$) ભાંગા થાય છે, અને અપર્યાપ્તને તો પૂર્વોક્ત રીતે ૧ જ ભાંગો થાય છે.

તથા એજ ૫૨ ની ઉદીરણામાં પરાઘાત અને શુભ વા અશુભ ખગતિ એ બેનો પ્રક્ષેપ કરતાં શરીરપર્યાપ્તજીવને ૫૪ ની ઉદીરણા હોય છે, અહિં પર્યાપ્ત સંખ્યાથી પ્રથમ જે ૧૪૪ ભાંગા કહ્યા છે

૧	યશ-સુભગ-આદેય યશ-દુર્ભાગ-અનાદેય અયશ-સુભગ-આદેય અયશ-દુર્ભાગ-અનાદેય	} ૬૦ પર્યાપ્તને } એ ૪ ભાંગા	અયશ-દુર્ભાગ-અનાદેય એ ૧ ભાંગો અપર્યાપ્તને એ પ્રમાણે ૫ ભાંગા
---	--	--------------------------------	--

તેનેજ ૨ ખગતિએ શુણ્ણવાથી ૨૮૮ ભાંગા થાય છે, અને મતાન્તરે પુનઃ ૫૭૬ ભાંગા થાય છે.

તદનંતર (ઉશ્વાસપર્યાપ્તવડે પર્યાપ્ત થયેલા) ઉચ્છ્વાસ-પર્યાપ્તને ઉશ્વાસની ઉદ્ધીરણા પ્રક્ષેપતાં ૫૫ ની ઉદ્ધીં થાય છે. અહિં પશુ પૂર્વવત્ ૨૮૮ ભાંગા થાય છે, અને મતાન્તરે ૫૭૬ ભાંગા થાય છે.—અથવા શરીરપર્યાપ્તને ઉશ્વાસની અનુદ્ધીરણા અને ઉદ્યોતની ઉદ્ધીરણા ગ્રહણ કરતાં પશુ ૫૫ ની ઉદ્ધીરણા થાય છે અહિં પશુ ભાંગા ૨૮૮, અને મતાન્તરે ૫૭૬ છે. એ પ્રમાણે ૫૫ ની ઉદ્ધીરણામાં સ્વમતથી ૫૭૬ ભાંગા, અને મતાન્તરે ૧૧૫૨ ભાંગા થાય છે.

તદનંતર ભાષાપર્યાપ્તને સુસ્વર વા દુઃસ્વરનો પ્રક્ષેપ કરતાં ૫૬ ની ઉદ્ધીરણા થાય છે, ત્યાં સ્વમતથી જે ઉશ્વાસ સાથે ૨૮૮ ભાંગા પ્રથમ થયા છે તેને જે સ્વર વડે શુણ્ણતાં ૫૭૬ ભાંગા અત્રે થાય છે. અને મતાન્તરે પુનઃ ૧૧૫૨ થાય છે.—અથવા ઉશ્વાસ પર્યાપ્તને સ્વરની અનુદ્ધીરણા અને ઉદ્યોતની ઉદ્ધીરણા ગ્રહણ કરતાં પશુ ૫૬ ની ઉદ્ધીં થાય છે, અહિં પશુ સ્વમતે ૮૬૪, અને મતાન્તરે ૧૭૨૮ ભાંગા થાય છે.

તથા ભાષાપર્યાપ્તને સ્વર સહિત જે ૫૬ ની ઉદ્ધીં છે તેમાં ઉદ્યોતનો પ્રક્ષેપ કરતાં ૫૭ ની ઉદ્ધીં થાય છે અહિં સ્વર સહિત ૫૬ ની ઉદ્ધીરણામાં જે સ્વમતથી ૫૭૬, અને મતાન્તરે ૧૧૫૨ ભાંગા કહ્યા છે તેજ અત્રે પશુ જાણવા.

। હવે વૈક્રિયલઙ્ઘિવાળા તિર્યંચપંચેને ઉદ્ધીંસ્થાન કહે છે. ।

૫૧-૫૩-૫૪-૫૫-૫૬ એ ૫ ઉદ્ધીરણાસ્થાન વૈંભવિધયુક્ત તિર્યંચોને હોય છે. ત્યાં વૈંભ-સમચ-ઉપ-પ્ર-એ ૧૦ પ્રકૃતિ-ઓને પૂર્વોક્ત તિર્યંચપંચેન્દ્રિયપ્રાયોગ્ય ૪૨ પ્રકૃતિઓમાં પ્રક્ષેપીને તિર્યંચાતુર્વીને બાદ કરે તો ૫૧ પ્રકૃતિનું ઉદ્ધીંસ્થાન થાય છે.

અહિં સુભગયુગલ, દુર્ભગયુગલના યશ, અને અયશ સાથે ૪ ભાંગા થાય છે અને મતાન્તરે સુભગ અને દુર્ભગથી અને આદેય તથા અનાદેયથી યશ અને અયશ સાથે ૧૫પર્યાંતજીવને ૮ ભાંગા થાય છે.

તદનંતર ૧૨શરીરપર્યાંતિવડે પર્યાંત (શરીરપર્યાંત) જીવને ૫૨૦ અને સુખગતિની ઉદ્દીરણા પ્રક્ષેપતાં ૫૩ ની ઉદ્દીરણા થાય છે. અહિં પશુ પૂર્વવત્ સ્વમતે ૪, અને મતાન્તરે ૮ ભાંગા થાય છે.

તદનંતર ૧૩ઉશ્વાસપર્યાંતિએ પર્યાંત (ઉશ્વાસપર્યાંત) જીવને ઉશ્વાસની ઉદ્દીરણા પ્રક્ષેપતાં ૫૪ ની ઉદ્દી૦ થાય છે. અને પશુ પૂર્વવત્ સ્વમતે ૪, અને મતાન્તરે ૮ ભાંગા થાય છે.—અથવા દેહપર્યાંતજીવને ઉશ્વાસની અનુદ્દીરણા અને ઉદ્યોતની ઉદ્દીરણા થકી કરતાં પશુ ૫૪ ની ઉદ્દીરણા થાય છે અહિં પશુ પૂર્વવત્ સ્વમતે ૪ ને પરમતે ૮ ભાંગા થાય છે. એ પ્રમાણે સર્વમળીને ૫૪ ની ઉદ્દીરણામાં સ્વમતે ૮, અને મતાન્તરે ૧૬ ભાંગા થાય છે.

તદનંતર ૧૪ભાષાપર્યાંતિએ પર્યાંત થયેલા જીવને (ભાષાપર્યાંતિને) ઉશ્વાસસહિત ૫૪ ની ઉદ્દીરણામાં સ્વર નામનો પ્રક્ષેપ કરતાં ૫૫ ની ઉદ્દીરણા થાય છે. અહિં પશુ સ્વમતે ૪, અને પરમતે ૮ ભાંગા થાય છે.—અથવા ઉશ્વાસપર્યાંતિ તિર્યચને સ્વરની અનુદ્દીરણા અને ઉદ્યોતની ઉદ્દીરણા ગણતાં પશુ ૫૫ ની ઉદ્દીરણા થાય છે. અહિં પશુ સ્વમતે ૪, અને પરમતે ૮, અને મતાન્તરે ૧૬ ભાંગા થાય છે.

૧ ઔદાઠ શરીર સંબંધિ સર્વ પર્યાંતિઓ વડે પર્યાંત ૫૨૦ વૈક્રિય શરીર સંબંધિ પર્યાંતિઓ વડે અપર્યાંત.

૨ વૈક્રિય શરીર પર્યાંતિ વડે શરીરપર્યાંત.

૩ વૈક્રિય શરીર સંબંધિ ઉશ્વાસપર્યાંતિ વડે પર્યાંત.

૪ વૈક્રિય શરીર સંબંધિ ભાષાપર્યાંતિ વડે પર્યાંત. એ પ્રમાણે સર્વન જાણવું. કારણ કે ઔદાઠ વા વૈઠ વા ઔદાઠ શરીર રચતાં તે તે શરીર સંબંધી સર્વ પર્યાંતિઓ નવી કરવી પડે.

તદનંતર સ્વરસહિત પપ ની ઉદીરણામાં ઉદ્યોતનો પ્રક્ષેપ કરતાં ૫૬ ની ઉદીરણા થાય છે. અત્રે પણ સ્વમતે ૪, અને પરમતે ૮ ભાંગા થાય છે. એ પ્રમાણે વૈક્રિયની વિકૃત્વણા કરતા તિર્યચ પચેન્દ્રિયોને સર્વ સંખ્યાઓ સ્વમતે ૨૮ માંગા અને પરમતે ૬૬ માંગા થાય છે. અને સામાન્યથી સર્વ તિર્યચપચેન્દ્રિયની અપેક્ષાએ સ્વમતે ૨૪૮૨ માંગા અને પરમતે ૪૯૬૨ માંગા થાય છે.

। હવે મનુષ્યનાં ઉદી૦ સ્થાનો કહેવાય છે. ।

મનુષ્ય સંખંધિ ઉદીરણા સ્થાનોની વિવક્ષામાં કેવલિ સંખંધિ ઉદીરણા સ્થાનો તો પ્રથમ કહેવાયાં છે, અને અન્ય મનુષ્ય સંખંધિ ૪૨-૫૨-૫૪-૫૫-૫૬ એ ૫ ઉદી૦ સ્થાનો છે. એ સર્વપણ પ્રથમ જે રીતે તિર્યચ પચેન્દ્રિયના સંખંધમાં કહ્યાં છે, તે રીતે અત્રે પણ કહેવાં. પરન્તુ તિર્યચ ગતિ અને તિર્યગાનુપૂર્વીને સ્થાને મનુષ્યગતિ અને મનુષ્યાનુપૂર્વી એવો શબ્દ કહેવો, અને ૫૫-૫૬ તથા ૫૬ જ ઉદીરણા સ્થાન તે ઉદ્યોત રહિત કહેવું, કારણ કે વૈક્રિય અને આહારક લબ્ધિયુક્ત મુનિ સિવાય અન્ય મનુષ્યને ઉદ્યોતનાં ઉદ્યયનો સંભાષ છે. સર્વત્ર ભાંગાપણ ઉદ્યોત રહિત તેજ પ્રમાણે સ્વમંતર્થી અને પરમતર્થી કહેવા, તે આ પ્રમાણે-સ્વમતર્થી ૪૨ ની ઉદીરણામાં ૫ ભાંગા-૫૨ ની ઉદીરણામાં ૧૪૫-૫૪ ની ઉદીરણામાં ૨૮૮-૫૫ ની ઉદીરણામાં ૨૮૮-૫૬ ની ઉદીરણામાં ૫૭૬-તથા મતાન્તરે ક્રમ-પૂર્વક ૬-૨૮૬-૫૭૬-૫૭૬, ૧૧૫૨ ભાંગા થાય છે. (સર્વભાંગાં ૧૩૦૨ વા ૨૬૦૨)

। હવે વૈક્રિય વિકૃત્વતા મનુષ્યોનાં ઉદી૦ સ્થાન કહે છે ।

૧ અહિં વૈક્રિય અને આહારકકાયની વિકૃત્વણા રહિત, અને અસર્વસ એવા સામાન્ય મનુષ્યોનું ગ્રહણ કરવું.

૨ એ કારણથીજ કર્મવિપાક નામના પ્રથમ કર્મગ્રંથમાં “ જ્ઞ-દેવત્તર વિક્રિય ” પદમાં માત્ર યતિજ ગ્રહણ કરેલ છે.

૫૧-૫૩-૫૪-૫૫-૫૬ એ પાંચ ઉદીઠ સ્થાનો વૈક્રિયની વિકુર્વણ કરતા મનુષ્યને હોય છે, ત્યાં ૫૧ ની અને ૫૩ ની ઉદીરણા તો પૂર્વે વૈક્રિયકર્તા તિર્યગ્વત્ બાણવી.

તથા ઉશ્વાસ સહિત ૫૪ ની ઉદીરણામાં સ્વમતે ૪, અને મતાન્તરે ૮ ભાંગા હોય છે-અને ઉત્તર વૈક્રિયકર્તા, મુનીને ઉદ્યોત નામનો ઉદય હોય છે, અન્યને નહિ, તેથી તે ઉદ્યોત સહિત ૫૪ ની ઉદીરણામાં ૧ પ્રશસ્ત ભાંગો થાય છે, કારણ કે મુનિને દુર્ભાગ, અનોદય, અને અયશના ઉદયનો અભાવ હોય છે. એ પ્રમાણે ૫૪ ની ઉદીરણામાં સર્વ સંખ્યાઓ સ્વમતે ૫, અને પરમતે ૬ ભાંગા થાય છે.

તદનંતર ભાષા પર્યાપ્તિએ પર્યાપ્ત જીવને ઉશ્વાસ સહિત ૫૪ ની ઉદીરણામાં સુસ્વરનો પ્રક્ષેપ કરવાથી ૫૫ ની ઉદીઠ થાય છે. અહિં ૫૫ સ્વમતે ૪ અને મતાન્તરે ૮ ભાંગા થાય છે-અથવા મુનિને સ્વરની અનુદીરણા અને ઉદ્યોતની ઉદીરણા ગણતાં ૫૫ ૫૫ ની ઉદીઠ થાય. અહિં પૂર્વવત્ ૧ ભાંગો થાય છે, એ પ્રમાણે ૫૫ ની ઉદીરણામાં સર્વ સંખ્યાઓ સ્વમતે ૫, અને મતાન્તરે ૬ ભાંગા થાય છે. તથા સુસ્વર સહિત ૫૫ ની ઉદીરણામાં ઉદ્યોતને પ્રક્ષેપવાથી ૫૬ ની ઉદીઠ થાય છે, તેમાં પ્રશસ્ત ભાગ ૧ જ હોય છે. એ રીતે વૈક્રિયકર્તા મનુષ્યને સર્વ સંખ્યાઓ સ્વમતે ૧૬ અને મતાન્તરે ૩૫ ભાંગા થાય છે.

। હવે આહારકર્તા મુનિને ઉદીઠ સ્થાનો કહે છે ।

આહારક કરતા મુનિને ૫૧-૫૩-૫૪-૫૫-૫૬ એ ૫ ઉદીરણાસ્થાનો છે, ત્યાં આહાઠ ૭-સમચઠ-ઉપઠ-પ્રઠ-એ ૧૦ પ્રકૃતિઓને પૂર્વોક્ત મનુષ્યપ્રાયોગ્ય ૪૨ પ્રકૃતિઓમાં પ્રક્ષેપીને મનુષ્યાનુપૂર્વિક્ષણાદ કરતાં ૫૧ ની ઉદીરણા થાય છે. અહિં સર્વ ૫૬ (આદેયાદિ,) પ્રશસ્ત હોવાથી ૧ જ ભાંગો (આહારક પ્રારંભકને) હોય છે.

તથા શરીર પર્યાપ્તિ વડે પર્યાપ્ત મુનિને મુખગતિ અને પરા-
ઘાતની ઉદીરણા અધિક થતાં ૫૩ ની ઉદીરણા થાય છે. અહિં પશુ
૧ ભાંગે છે—અથવા શરીરપર્યાપ્ત મુનિને ઉશ્વાસની અનુદીરણા
અને ઉદ્યોતની ઉદીરણા ગણતાં પશુ ૫૩ ની ઉદીરણા થાય છે.
અહિં પશુ ૧ જ ભાંગે છે. સર્વ સંજ્યાએ ૫૪ ની ઉદીરણામાં ૨
ભાંગા થાય છે.

તદનંતર ભાષાપર્યાપ્ત મુનિને ઉશ્વાસસહિત ૫૪ ની ઉદીરણામાં
શ્વસ્વરનો પ્રશ્નેષ કર્યાથી ૫૫ ની ઉદીરણા થાય છે. અહિં પશુ પૂર્વવત
૧ ભાંગે થાય છે.—અથવા ઉશ્વાસ પર્યાપ્તિ વડે પર્યાપ્ત મુનિને
સ્વરની અનુદીરણા અને ઉદ્યોતની ઉદીરણા ગણતાં પશુ ૫૫ ની
ઉદીરણા થાય છે. અહિં પશુ ૧ જ ભાંગે થાય છે, એ પ્રમાણે ૫૫
ની ઉદીરણામાં સર્વ સંજ્યાએ ૨ ભાંગા થાય છે.

તદનંતર ભાષાપર્યાપ્ત મુનિને સ્વરસહિત ૫૫ ની ઉદીરણામાં
ઉદ્યોતનો પ્રશ્નેષ કરતાં ૫૬ ની ઉદીરણા થાય છે, અહિં પશુ ૧ જ
ભાંગે થાય છે. એ પ્રમાણે આહારક શરીરીને સર્વ સંજ્યાએ ૭
ભાંગા થાય છે, અને સામાન્ય મનુષ્ય, વૈકિયશરીરી, આહારકશરીરી,
અને દેવલિ એ સર્વ મનુષ્યના સર્વ સંજ્યાએ ૧૩૩૪ ભાંગા સ્વમતે
થાય છે, અને મતાન્તરે ૨૬૫૦ ભાંગા થાય છે.

। હવે દેવને ઉદીઁ-સ્થાનો કહે છે ।

દેવોને ૪૨-૫૧-૫૩-૫૪-૫૫-૫૬ એ ૬ ઉદીઁસ્થાનો હોય
છે. ત્યાં દેવ ૨-૫એ૦-૩૦-ખા૦-પર્યા૦-સુભગ, આદેય વા દુર્ભગ,
અનાદેય:-યશ વા અયશ-એ ૬ પ્રકૃતિયોને પૂર્વાક્ત ૩૩ મુવોદીરણાની
પ્રકૃતિયોમાં પ્રશ્નેષતાં ૪૨ ની ઉદીઁ થાય છે. અહિં સુભગયુગલ વા
દુર્ભગયુગલ સાથે યશ અને અયશના ૪ ભાંગા થાય છે, અને
મતાન્તરે સુભગદુર્ભગ સાથે દુર્ભગ અનાદેયના અને યશ અયશના
૮ ($2 \times 2 \times 2 = 8$) ભાંગા (અપાંતરાલવર્તી) દેવને હોય છે.

તદનંતર દેહસ્થ દેવને વૈ૦૭-સમચ૦-ઉપ-૩૦ એ ૧૦ પ્રકૃતિયો ને ૪૨ માં પ્રક્ષેપીને દેવાનુપૂર્વીનો બાદ કરીયે તો ૫૧ ની ઉદ્દીરણા થાય છે. અહિં ભાંગા પૂર્વવત્ સ્વમતે ૪, અને મતાન્તરે ૮ ભાંગા થાય છે.

તદનંતર શરીર પર્યાપ્તિ વડે પર્યાપ્ત થયેલા દેવને પરાધાત અને શુભવિહાયોગતિનો પ્રક્ષેપ કરતાં ૫૩ ની ઉદ્દીરણા થાય છે. ત્યાં પણ સ્વમતે ૪, અને મતાન્તરે ૮ ભાંગા થાય છે. દેવને અશુભવિહાયોગતિનો ઉદય હોય નહિ માટે તત્સંબંધી ભાંગા પણ ઉપજે નહિ.

તદનંતર ઉશ્વાસ પર્યાપ્તિ વડે પર્યાપ્ત થયેલા દેવને ઉશ્વાસનો પ્રક્ષેપ કરતાં ૫૪ ની ઉદ્દીરણા થાય છે. અહિં પણ ભાંગા સ્વમતે ૪, અને પરમતે ૮ થાય છે.—અથવા શરીરપર્યાપ્ત દેવને ઉશ્વાસની અનુદ્દીરણા અને ઉદ્યોતની ઉદ્દીરણા ગણીએ તો પણ ૫૪ ની ઉદ્દીરણા થાય છે. અહીં પણ ભાંગા સ્વમતે ૪ અને મતાન્તરે ૮ થાય છે. એ પ્રમાણે ૫૪ ની ઉદ્દીરણામાં સ્વમતે સર્વ ભાંગા ૮, અને મતાન્તરે ૧૬ થાય છે.

તદનંતર માષા પર્યાપ્તિ વડે પર્યાપ્ત દેવને ભિશ્વાસ સહિત ૫૪ ની ઉદ્દીરણામાં સુસ્વરને પ્રક્ષેપ કર્યાથી ૫૫ પ્રકૃતિયોની ઉદ્દીરણા થાય છે. અહિં પણ સ્વમતે ૪, અને મતાન્તરે ૮ ભાંગા થાય છે. અથવા ઉશ્વાસપર્યાપ્ત દેવને સ્વરની અનુદ્દીરણા અને ઉદ્યોતની ઉદ્દીરણા ગણતાં પણ ૫૪ ની ઉદ્દી૦ થાય છે, ત્યાં પણ સ્વમતે ૪, અને મતાન્તરે ૮ ભાંગા થાય છે. એ પ્રમાણે ૫૫ ની ઉદ્દીરણામાં સ્વમતે ૮, અને મતાન્તરે ૧૬ ભાંગા થાય છે.

તદનંતર માષા પર્યાપ્ત દેવને સુસ્વરહિત ૫૫ ની ઉદ્દીરણામાં ઉદ્યોતનો પ્રક્ષેપ કર્યાથી ૫૬ ની ઉદ્દીરણા થાય છે. અહિં પણ સ્વમતે ૪ અને મતાન્તરે ૮ ભાંગા થાય છે. એ પ્રમાણે દેવોને સર્વ સંખ્યાએ સ્વમતે ૩૨, અને મતાન્તરે ૫૪ ભાંગા થાય છે.

૧ હવે નારક જીવોને ઉદીરણાનાં સ્થાન કહે છે. ૧

નારક જીવોને ૪૧-૫૧-૫૩-૫૪-૫૫ એ ૫ ઉદીરણા સ્થાનકો છે, ત્યાં નરકદ્રિક-ત્રસનિક-દુર્ભાગનિક-પથે-એ ૬ પ્રકૃતિયોને પૂર્વોક્ત ૩૩ પ્રવેદીય પ્રકૃતિમાં પ્રક્ષેપતાં ૪૨ ની ઉદીં થાય છે અહિં સર્વ પદ અપ્રશસ્ત હોવાથી ૧ જ ભાંગો (અપાંતરાલવર્તી) નારકને હોય છે.

તથા દેહસ્થ નારક જીવને વૈં ૭-હું'ં ૩૫૦-૩૦-એ ૧૦ પ્રકૃતિયોને પ્રક્ષેપીને નરકાનુપૂર્વિને બાદ કરતાં ૫૧ ની ઉદીં થાય છે. અહિં પણ ૧ ભાંગો છે.

તદનંતર દેહ પર્યાપ્તિ વડે પર્યાપ્ત નારકને પદાધાત અને સુખગતિનો પ્રક્ષેપ કરતાં ૫૩ ની ઉદીં થાય છે. અહિં પણ ૧ જ ભાંગો છે.

તદનંતર ઉચ્ચાસ પર્યાપ્તિ વડે પર્યાપ્ત નારકને ઉચ્ચાસનાં પ્રક્ષેપથી ૫૪ ની ઉદીં થાય છે. ત્યાં પણ ભાંગો ૧ જ છે.

તદનંતર ભાષાપર્યાપ્તિ નારકને દુઃસ્વરના પ્રક્ષેપથી ૫૫ ની ઉદીરણા થાય છે, ત્યાં પણ ભાંગો ૧ જ થાય છે. એ પ્રમાણે નારક જીવોને સર્વ સંખ્યાએ ૫ ભાંગા થાય છે. (હિતિ જીવમેદે ઉદીં સ્થાનક પ્રરૂપણા)

અથ ગુણસ્થાનેષુ ઉદીરણાસ્થાનાનિ.

હવે નામકર્મનાં મિથ્યાદ્રષ્ટિ આદિથી માંડીને યાવત સયોગિ-કેવલિ પર્યંત અનુક્રમે ૬ વિગેરે ઉદીંસ્થાનો છે. ત્યાં મિથ્યાદ્રષ્ટિ જીવને ૪૨-૫૦-૫૧-૫૨-૫૩-૫૪-૫૫-૫૬-૫૭ એ ૬ ઉદીં સ્થાનો છે. આ સર્વ સ્થાનો મિથ્યાદ્રષ્ટિ એવા એકેન્દ્રિયોની અપેક્ષાએ છે તે સ્વયં વિચારી લેવાં.

તથા સાસ્વાદન ગુણસ્થાને ઉદ્દીઠ સ્થાનો-૪૨-૫૦-૫૧-૫૨-૫૫-૫૬-૫૭ એ ૭ ઉદ્દીઠ સ્થાનો સાસ્વાદનો જીવને હોય છે, ત્યાં ૪૨ ની ઉદ્દીરણા બાદર એકેન્દ્રિય-દ્વીન્દ્રિય-ત્રીન્દ્રિય-ચતુરિન્દ્રિય, તિર્યંકપંચેઠ; મનુઠ, અને દેવોને સાસ્વાદન સમ્યક્ત્વસહિત ગતિના અંતરાલમાં વહેતાં (વર્તતાં) હોય છે—તથા દેહસ્થ એકેન્દ્રિયોને ૫૦ ની ઉદ્દીરણા-દેહસ્થ દેવોને ૫૧ ની ઉદ્દીરણા-દેહસ્થ વિકલેન્દ્રિય, તિર્યંચપંઠ, અને મનુષ્યને ૫૨ ની ઉદ્દીરણા-સાસ્વાદનભાવમાં વર્તતા પચાસ દેવનારકોને ૫૫ ની ઉદ્દીરણા-પચાસ તિર્યંચપંઠ, મનુઠ, અને દેવોને ૫૬ ની ઉદ્દીરણા, અને ઉદ્યોતના ઉદયમાં વર્તતા પચાસ તિર્યંચપંચેન્દ્રિયને ૫૭ ની ઉદ્દીરણા હોય છે.

મિશ્રગુણસ્થાને ઉદ્દીઠ સ્થાનો-મિશ્રગુણસ્થાને ૫૫-૫૬-૫૭ એ ત્રણ ઉદ્દીઠ સ્થાનો છે. ત્યાં દેવ નારકોને ૫૫ ની ઉદ્દીરણા-તિર્યંચ મનુષ્ય, અને દેવોને ૫૬ ની ઉદ્દીરણા-તથા ઉદ્યોતવેદકે તિર્યંચ પંચેન્દ્રિયને ૫૭ ની ઉદ્દીરણા હોય છે.

સમ્યક્ત્વ ગુણસ્થાને ઉદ્દીઠ સ્થાનો-અવિરત સમ્યગદ્રષ્ટિજીવને ૪૨-૫૧-૫૨-૫૩-૫૪-૫૫-૫૬-૫૭ એ આઠ ઉદ્દીઠસ્થાનો છે.—ત્યાં દેવ, નારક, તિર્યંક પંઠ, અને મનુષ્યોને ૪૨ ની ઉદ્દીરણા-દેવનારકોને ૫૧ ની ઉદ્દીરણા-તિર્યંચપંઠ અને મનુષ્યોને ૫૨ ની ઉદ્દીરણા-ચાતુર્ગતિકજીવોને ૫૩ ની ઉદ્દીરણા-દેવનારકતિર્યંક પંઠ અને વૈકિંચ તિર્યંચ તથા મનુષ્યોને ૫૪ તથા ૫૫ ની ઉદ્દીરણા, દેવ તિર્યંક, નાંઠ અને મનુષ્યને ૫૬ ની ઉદ્દીરણા અને ઉદ્યોતવેદકે તિર્યંક પંચેન્દ્રિયોને ૫૭ ની ઉદ્દીરણા હોય છે.

દેશવિરતિ ગુણસ્થાને ઉદ્દીરણા સ્થાનો-દેશવિરતજીવને ૫૧-૫૩-૫૪-૫૫-૫૬-૫૭ એ છ ઉદ્દીરણા સ્થાનો છે.—ત્યાં ૫૧-૫૩-૫૪-૫૫ એ ચાર ઉદ્દીઠસ્થાનો વૈકિંચ દેહમાં વર્તતા તિર્યંચ ને મનુષ્યને હોય છે, સ્વભાવસ્થ અને વૈકિંચ શરીરી તિર્યંચ મનુષ્યોને

૫૬ નું ઉદીઠ સ્થાન હોય છે, તથા ઉદ્યોતવેદી તેજ તિર્યંચ મનુ-
ષ્યોને ૫૭ નું ઉદીઠ સ્થાન હોય છે.

પ્રમત્ત ગુણસ્થાને ઉદીરણા સ્થાનો-પ્રમત્ત મુનિને ૫૧-૫૩
-૫૪-૫૫-૫૬ એ ૫ ઉદીઠ સ્થાનો છે. ત્યાં એ પાંચે ઉદીઠ સ્થાનો
વૈક્રિય શરીરી અથવા આહારક શરીરી મુનિને હોય છે. અને ૫૬ નું
ઉદીઠ સ્થાન તો ઔદારિક દેહસ્થને પણ હોય છે.

અપ્રમત્ત ગુણસ્થાને ઉદીરણા સ્થાનો-અપ્રમત્ત મુનિને ૫૫-
૫૬ એ બે ઉદીઠ સ્થાનો હોય છે. ત્યાં ૫૬ નું ઉદીઠ સ્થાન ઔદારી-
ક દેહસ્થને હોય છે. અહિં સર્વ પર્યાપ્તિએ પર્યાપ્ત એવા કેઇક
વૈક્રિય અને આહારકશરીરી મુનિને કેટલોએક કાળ અપ્રમત્ત ભાવ પણ
હોય છે તેથી તેઓને ૫૫ અને ૫૬ એ બન્ને સ્થાનોની પણ ઉદીરણા
હોય છે.^૧

અપૂર્વ-અનિવૃત્તિ-સુક્ષ્મ-ઉપ-ગુણ-ગુણાસ્થાને ઉદી સ્થાનો

૧ વૈં મનુષ્યને ૫૫ ની ઉદીરણા સંભવે છે; પરંતુ સામાન્ય અને
આહાં મનુષ્યને ૫૫ ની ઉદીરણા ઉશ્વાસપર્યાપ્તિમાં ભાષાપર્યાપ્તિવાસ્થા સુધી
હોય છે, અને તે અવસ્થામાં અપ્રમત્તપણું કેમ સંભવે ? કારણ કે ઔદારી-
ક ઉશ્વાસપર્યાપ્તિમાં તો સર્વથા અપ્રમત્તપણું હોયજ નહિં, અને આહાં
ઉશ્વાસ પર્યાપ્તિવાસ્થામાં તો આહારક દેહનો પ્રારંભ હોવાથી પ્રમત્તપણાનો
સંભવ છે (અપ્રમત્તતા આહારક મિશ્રયોગે નહિં પણ આહાં યોગે
હોવાથી) પરંતુ અપ્રમત્તતાનો સંભવ નથી, માટે ૫૫ નું ઉદીઠ સ્થાન
માત્ર વૈં મનુષ્યને હોય, અને ૫૬ નું સ્થાન પ્રાકૃત મનુઃ, વૈં મનુષ્ય, ને
આહાં મનુષ્યને એ ત્રણને હોઇ શકે છે, માટે અપ્રમત્ત ગુણસ્થાને ૫૫-૫૬
નાં બે સ્થાનો યથા સંભવ વીચારીને કહેવાં । “ પુનઃ સર્વ પર્યાપ્તિએ
પર્યાપ્ત ” એ કથન વૈક્રિયદેહી મુનીને વૈંદેહ સંબંધિ પર્યાપ્તિએને
અંગે, અને આહાં દેહી મુનીને આહાં દેહ સંબંધિ સર્વ પર્યાપ્તિએને
અંગે સમજવું યોગ્ય છે; અન્યથા ઉત્તરદેહાપર્યાપ્ત મુનીને અપ્રમત્ત
પણાનો પ્રસંગ આવી જાય તે અનિષ્ટ છે. પછી બહુશ્રુત કહે તે સાત્ત.

પર્ક પંચસુ એ પાંચ ગુણસ્થાનોમાં ૫૬ રૂપ એક ઉદીઠ સ્થાન તે ઔદારિક દેહસ્થાને હોય છે.

। સયોગિ ગુણસ્થાને ઉદીરણા સ્થાનો-પર્કમ્મિ અઠ્ઠ એ સયોગિ કેવલિ ગુણસ્થાને ૪૧-૪૨-૫૨-૫૩-૫૪-૫૫-૫૬-૫૭ એ આઠ ઉદીઠ સ્થાનો હોય છે, તે પ્રથમ વિસ્તારથી કહેલાં છે માટે અહિં પુનઃ સવિસ્તરપણે કહેવાશે નહીં. (હિતિ ગુણસ્થાને ઉદીરણા સ્થાનો)

। હવે કયા ઉદીઠ સ્થાને કેટલા ભાંગા છે ? તે (ગાથાથી) કહે છે ।

ક્રાણ કમેણ મંગાવિ=૪૧ આદિ ઉદીરણા સ્થાનોમાં અનુ-ક્રમે ભાંગા પણ વક્ષ્યમાણ સંખ્યાએ જાણવા તે આ પ્રમાણે—૪૧ માં ૧ ભાંગા તે સામાન્ય કેવલિને હોય છે—૪૨ માં ૩૦ ભાંગા છે ત્યાં ૧ નારકને ૫ એકેન્દ્રિયને ૩ દ્વીન્દ્રિયને, ૩ ત્રીન્દ્રિયને ૩ અતુરિન્દ્રિયને ૫ તિર્થંચ પચેન્દ્રિયને ૫ મનુષ્યને ૧ તિર્થંકરને ૪ દેવને હોય છે, અને મતાન્તરે વળી જેઓ મુલગ આદેય અને દુર્ભાગ અનાદેયનો યુગપત અને અયુગપત ઉદય પણ માને છે, તેઓને માટે ૪૨ ની ઉદીરણામાં ૪૨ ભાંગા હોય છે, અને એજ મતાન્તરે તિર્થંચ પચેન્દ્રિયોને ૬, મનુષ્યોને ૬, દેવોને ૮ ને શેષ પૂર્વોક્ત રીતે જાણવા.

તથા ૫૦ ની ઉદીરણામાં ૧૧ ભાંગા છે, તે સર્વ એકેન્દ્રિયોનેજ હોય છે, કારણ કે અન્યજીવમાં ૫૦ ની ઉદીરણા હોય નહિ.

તથા ૫૧ ની ઉદીરણામાં ૨૧ ભાંગા છે—તેમાં નારકને ૧, પચેન્દ્રિયને ૭, વૈકલ્પિયતિ ૫૦ ને ૪. વૈ ૦ મનુષ્યને ૪, આહારક શરીરીને ૧, અને દેવને ૪, એ પ્રમાણે ૨૧ ભાંગા કહ્યા.—પુનઃ મતાન્તરે વૈકલ્પિય તિર્થંચ મનુષ્ય અને દેવોને પ્રત્યેકને ૮-૮ ભાંગા

હોય છે, એ અપેક્ષાએ ૫૧ ની ઉદીરણામાં સર્વ ભાંગા ૩૩ પણ થાય છે.

તથા સવારતિસય ૫=૫૨ ની ઉદીરણામાં ૩૧૨ ભાંગા થાય છે—તેમાં એકેન્દ્રિયને ૧૩, દ્વીન્દ્રિયને ૩, ત્રીન્દ્રિયને ૩, ચતુરિન્દ્રિયને ૩, (એ રીતે વિકલ્પેન્દ્રિને ૯,) તિર્થગપં ૦ ને ૧૪૫, અને મનુષ્યને પણ ૧૪૫ ભાંગા હોય છે. અત્રે પણ મતાન્તરે તિં ૫ં ૩૦ ને ૨૮૯ અને મનુષ્યને પણ ૨૮૯ ભાંગા પ્રાપ્ત થાય છે, માટે એ અપેક્ષાએ ૫૨ ની ઉદીરણામાં ૬૦૦ ભાંગા થાય છે.

તથા ૫૩ ની ઉદીરણામાં ૨૧ ભાંગા છે તેમાં નારકને ૧ એકેન્દ્રિયોને ૬, વૈં ૦ તિં ૫ં ૦ ને ૪ વૈં ૦ મનુષ્યને ૪, આહારક શરીરીને ૧, તિર્થ કરને ૧ અને દેવને ૪ ભાંગા છે અર્ધિં પણ મતાન્તરે વૈં ૦ તિં ૫ં ૦ મનુષ્ય અને દેવોને પ્રત્યેકને ૮-૮ ભાંગા છે, તેથી એ અપેક્ષાએ ૩૩ ભાંગા થાય છે.

તથા ૫૪ ની ઉદીરણામાં ૬૦૬ ભાંગા છે—તેમાં નારકને ૧, વિકલ્પેન્દ્રિયને ૨-૨-૨, સ્વભાવસ્થિતિં ૫ં ૩૦ ને ૨૮૮, વૈં ૦ તિં ૫ં ૩૦ ને ૮, સ્વભાવસ્થ મનુષ્યોને ૨૮૮, વૈં ૦ મનુષ્યને ૪, વૈક્રિય સહિત મુનિને ઉદ્યોત સહિત ૧, આહારક શરીરીને ૨, અને દેવને ૮ ભાંગા હોય છે. અર્ધિં પણ મતાન્તરે સામાન્ય તિર્થં ૫ં ૩૦ ને ૫૭૬, વૈં ૦ તિં ૫ં ૩૦ ને ૧૬, મનુષ્યને ૫૭૬, વૈં ૦ મનુષ્યને ૯, અને દેવને ૧૬ ભાંગા હોય છે, શેષભાંગા પૂર્વોક્ત રીતે જાણવા. એ અપેક્ષાએ ૫૪ ની ઉદીરણામાં સર્વ ભાંગા ૧૨૦૨ થાય છે.

તથા ૫૫ ન. ઉદીરણામાં ૯૦૧ ભાંગા છે—ત્યાં નારકને ૧, વિકલ્પેન્દ્રિયને ૪-૪-૪ (૧૨) સ્વભાવસ્થ (ઔદારિકોદયવર્તી) તિં ૫ં ૩૦ ને ૫૭૬, વૈં ૦ તિં ૫ં ૩૦ ને ૮, સ્વભાવસ્થમનુષ્યોને ૨૮૮, વૈં ૦ મનુષ્યને ૪, વૈક્રિયમુનિને ઉદ્યોત સહિત ૧, આહારક શરીરીને ૨, તિર્થ કરને ૧, દેવોને ૮, તથા મતાન્તરે તિં ૫ં ૩૦

ને ૧૧૫૨, વૈં તિં પંચેં ને ૧૬, સ્વભાવસ્થ મનુષ્યને ૫૭૬, વૈં મનુષ્યને ૬, દેવને ૧૬, અને શેષભાંગા પૂર્વોક્ત રીતે બાણવા. આ મતાન્તરની અપેક્ષાએ ૫૫ ની ઉદ્ધીરણામાં ૧૭૮૫ ભાંગા થાય છે.

તથા ૫૬ ની ઉદ્ધીરણામાં ૧૪૬૬ ભાંગા છે—ત્યાં વિકલેન્દ્રિયને ૬-૬-૬, એ પ્રમાણે ૧૮, સ્વભાવસ્થ તિં પંચેં ને ૮૬૪, વૈં તિં પંચેં ને ૪, મનુષ્યને ૫૭૬, વૈકલિયસંયતને ઉદ્યોત સાથે ૧, આહારકશરીરીને ૧, તિર્થં કરને ૧, અને દેવને ૪ ભાંગા હોય છે. તથા મતાન્તરે તિં પંં ને ૧૭૨૮, વૈં તિં પંચેં ને ૮, મનુષ્યને ૧૧૫૨, દેવને ૮; અને શેષ ભાંગા પૂર્વોક્ત રીતે થાય છે. એ પ્રમાણે ૫૬ ની ઉદ્ધીરણામાં - ૬૧૭ ભાંગા થાય છે.

તથા ૫૭ ની ઉદ્ધીરણામાં ૫૮૬ ભાંગા થાય છે—ત્યાં વિકલેન્દ્રિયના ૪-૪-૪, તિં પંચેં ને ૫૭૬, તિર્થં કરને ૧, તથા મતાન્તરે તિર્થંચ પંચેન્દ્રિયને ૧૧૫૨, અને શેષ પૂર્વોક્ત રીતે ભાંગા થાય છે. એ અપેક્ષાએ ૫૭ ની ઉદ્ધીરણામાં ૧૧૬૫ ભાંગા થાય છે.

જીવભેદોમાં ઉદીંસ્થાન અને માંગાની સંકલના.

ઉદીં સ્થાને	ભાંગા (સ્વમતે)	ભાંગા પરમતે,
	કેન્દ્રય	
૪૨	૫	૫
૫૦	૧૧	૧૧
૫૧	૭	૭
૫૨	૧૩	૧૩
૫૩	૬	૬
	૪૨	૪૨

	દ્વાન્દ્રયને	
૪૨	૩	૩
૫૦	૩	૩
૫૬	૪	૪
૫૬	૬	૬
૫	૪	૪
	૨૨	૨૨

	ત્રાન્દ્રિયને	
	દ્વીન્દ્રિયવત્ ૨૨	
	અતુરિન્દ્રિયને	
	દ્વીન્દ્રિયવત્ ૨૨	
	તિર્થંચ પચે ને	
૪૨	૫	૯
૫૨	૧૪૫	૨૮૯
૫૪	૨૮૮	૧૭૬
૫૫	૫૭૬	૧૧૫૨
૫૬	૮૬૪	૨૭૨૮
૫૭	૫૭૬	૧૧૫૨
	૨૪૫૪	૪૯૦૬
	વૈગ તિ ૦ પ ૦ ને	
૫૧	૪	૮
૫૩	૪	૮
૫૪	૮	૬૬
૫૫	૮	૧૬
૫૬	૪	૮
	૨૮	૫૬
	સામાન્ય મણ'યને	
૪૨	૫	૯
૫૨	૧૪૫	૨૮૯
૫૪	૨૮૮	૫૭૬
૫૫	૨૮૮	૫૭૬
૫૬	૫૭૬	૧૧૫૦
	૧૩૦૨	૩૬૦૦

	વૈક્રિય મણ'યને	
૫૧	૪	૮
૫૩	૪	૮
૫૪	૫	૯
૫૫	૫	૯
૫૬	૧	૧
	૧૯	૩૫
	આહારકશરીનીને	
૫૧	૧	૧
૫૩	૨	૨
૫૪	૨	૨
૫૫	૧	૧
૫૬	૧	૧
	૭	૭
	સામાન્યકેવલીને	
૪૧	૧	૧
	તોર્થકરને	
૪૨	૧	૧
૫૩	૧	૧
૫૫	૧	૧
૫૬	૧	૧
૫૭	૧	૧
	૫	૫
	દેવને	
૪૨	૪	૮
૫૧	૪	૮
૫૩	૪	૮
૫૪	૮	૧૬
૫૫	૮	૧૬
૫૬	૪	૮
	૩૨	૬૪

	નારકને	
૪૨	૧	૧
૫૧	૧	૧
૫૩	૧	૧
૫૪	૧	૧
૫૫	૧	૧
	૫	૫

એ પ્રમાણે સર્વભંગસંકલના આ પ્રમાણે

એકેન્દ્રિયને	૪૨	૪૨
વિકલેન્દ્રિયને	૬૬	૬૬
તિર્થ'૦ પ'થે'૦ને	૨૪૫૪	૪૬૦૬
વૈ'૦ તિ'૦ પ'થે'૦ને	૨૮	૫૬
સામા'૦ મનુ'૦ને	૧૩૦૨	૨૬૦૨
વૈ'૦ મનુ'૦ને	૧૬	૩૫
આહા'૦શરીરીને	૭	૭
સામા'૦કેવલિને	૧	૧
તીર્થ'કરને	૫	૫
દેવને	૩૨	૬૪
નારકને	૫	૫

સર્વ ભાંગા ૩૯૬૧ ૭૩૮૯
સ્વમતે પરમતે

। હવે ગતિને આશ્રયિ ઉઘી'૦ સ્થાનો કહેવાય છે ।

**પંચ નવ નવગ છક્ષાણિ, ગદ્ગસુ દ્વાળાણિ સેસકમ્માર્ણ
ણેગ મેવ નેયં, સાહિત્તેગેગ પગ્ગહો ॥ ૨૮ ॥**

ગાથાર્થ:—નરકગતિમાં ૫, તિર્થગ્ગતિમાં ૬, મનુષ્યગતિમાં ૬, અને દેવગતિમાં ૬ ઉઘી'૦ સ્થાનો છે, અને શેષ જ્ઞાનાવરણાદિ કર્મોમાં એકેક ઉઘી'૦ સ્થાન છે. એ એકેક પ્રકૃતિયોની ઉઘીરણાનું સ્વામિત્વ સ્વયં નિશ્ચય કરીને કહેવું.

ટીકાર્થ:—નરકગતિમાં ૪૨-૫૧-૫૩-૫૪-૫૫ એ પાંચ ઉઘી'૦ સ્થાનો છે, તિર્થગ્ગતિમાં ૪૧ સિવાયનાં શેષ ૪૨-૫૦-૫૧-૫૨-૫૩-૫૪-૫૫-૫૬-૫૭ એ નવ ઉઘી'૦ સ્થાનો છે. મનુષ્યગતિમાં સયોગિ કેવલિ આદિકની અપેક્ષાએ ૫૦ સિવાયનાં શેષ ૪૧-૪૨

૫૧-૫૨-૫૩-૫૪-૫૫-૫૬-૫૭ એ નવ. ઉદી૦ સ્થાનો છે. અને દેવગતિમાં ૫૧-૫૨-૫૩-૫૪-૫૫-૫૬ એ ૬ ઉદી૦ સ્થાનો છે. એ સર્વ ઉદી૦ સ્થાનોને પ્રથમ વિસ્તારથી કહેલાં છે, માટે અહિં પુનઃ સવિસ્તરપણે કહેવાશે નહિ. એ પ્રમાણે નામકર્મનાં ઉદી૦ સ્થાનો વિસ્તારથી કહ્યા (इति नामकर्मनां उदी० स्थानो)

। હવે જ્ઞાના૦-વેદ૦-આયુ-ગોત્ર-અને અંતરાયનાં ઉદી૦ સ્થાનો કહેવાય છે. ।

જ્ઞાનાવરણમાં અને અંતરાયમાં પાંચ પાંચ પ્રકૃતિરૂપ એકેક ઉદી૦ સ્થાનક છે, અને વેદનીય, આયુ, તથા ગોત્રકર્મમા વેદમાન એક પ્રકૃતિરૂપ એકેક ઉદી૦ સ્થાનક છે, કારણ કે આ ત્રણ કર્મમાં એકથી અધિક ઉત્તર પ્રકૃતિયોનો સમકાળે ઉદય પ્રવર્તતો નથી, તે કારણથી સમકાળે બે ત્રણ વિગેરે પ્રકૃતિયોની ઉદીરણા થતી નથી એ જ્ઞાનાવરણાદિકતું એકેક ઉદી૦ સ્થાન, અને પૂર્વોક્ત (વેદની યાદની) એકેક પ્રકૃતિની ઉદીરણાનું સ્વામિત્વ તે ગુણસ્થાનકમાં અને નરકાદિગતિમાં સ્વયં નિશ્ચય કરીને કહેવું. ॥ इति प्रकृत्यु-दीरणा ॥

॥ અથ સ્થિતિ ઉદીરણા ॥

એ પ્રમાણે પ્રકૃતિની ઉદીરણા કહીને હવે સ્થિતિની ઉદીરણા કહેવાનો અવસર છે, ત્યાં લક્ષણ-મેદ-સાદ્યાદિ-અધ્વાછેદ-અને સ્વામિત્વ એ ૫ અનુયોગ છે. તેમાં પ્રથમ ત્રણ ૫ અ ૧ ભેદ એ બે અનુયોગને આ ગાથાથી દર્શાવે છે.

संपत्तिं य उदये, पओगओ दिस्सए उद्दीरणा सा
सेचोकाठिइहिं ता, जाहिं ता तत्तिगा एसा ॥२१॥

ગાથાર્થઃ—જે પ્રયોગવડે અસપ્રાપ્તોદય દલિકને

સંપ્રાપ્તોદય દલિકમાં અપાય તે સ્થિતિ ઉદીરણા બાણવી. પુનઃ ઉદીઠ પ્રયોગ્ય જેટલી સ્થિતિયોથી ઉદીઠ પ્રયોગવડે સમાકર્ષીને સંપ્રાપ્ત ઉદયમાં દેવાય તેટલા ભેદવાળી આ ઉદીરણા છે.

ટીકાર્થ:—અહિં સંપ્રાપ્તઉદય અને અસંપ્રાપ્તઉદય એમ ૨ પ્રકારનો ઉદય છે, ત્યાં જે કર્મદલિકનો કાળ પરિપક્વ થયા પછી અનુભવાય છે તે સંપ્રાપ્તઉદય કહેવાય છે. કારણ કે કર્મદલિકના ઉદયમાં હેતુરૂપ એવી દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલાદિકની સામગ્રી પ્રાપ્ત થયે છતેજ કાળના અનુક્રમ પ્રમાણે (કર્મ) ઉદયમાં આવે છે માટે તે સંપ્રાપ્ત ઉદય કહેવાય છે, અને જે કર્મદલિકનો કાળ હજી પરિપક્વ થયો નથી તે દલિકને ઉદીરણારૂપ વીર્ય વિશેષવડે સમાકર્ષીને (કર્મ) જે કાળપ્રાપ્તદલિકની સાથે સાથે અનુભવાય છે તે અસંપ્રાપ્તઉદય કહેવાય છે, તેજ આ (સ્થિતિની) ઉદીરણા કહેવાય છે. અને દલિકની અપૂર્ણ સ્થિતિને પણ ઉદીરણા પ્રયોગવડે પૂર્વોક્ત સંપ્રાપ્ત ઉદયમાં પ્રક્ષેપાતી શ્રી સવંશથી જ્ઞાનચક્ષુ વડે દેખાય છે તે સ્થિતિ ઉદીરણા કહેવાય છે એ પ્રથમ લક્ષણાનુયોગ કહેો ॥ ૬૬ ॥

હવે ઉદીરણાના ભેદ કહે છે તે આ પ્રમાણે—અહિં જે સ્થિતિયોની ભેદકલ્પના સંભવે છે તે પૂર્વ પુરૂષકૃત સાંકેતિક શબ્દથી (સમય પરિભાષાએ) સેવિકા કહેવાય છે. તે સેવિકા ઉદીરણા યોગ્ય અને ઉદીરણા અયોગ્ય એ રીતે બે પ્રકારે છે, ત્યાં કય સ્થિતિયો ઉદીરણા યોગ્ય છે ? અને કય સ્થિતિયો ઉદીરણાને અયોગ્ય છે ? તે કહીએ છીએ—સકાન્તમવંધુવ્યુવટ્ટનાલિગાદ્ગ્ન કરણાદ એ સૂત્રને અનુસારે યન્ધાવલિકાગત, અને ઉદ્યાવલિકાગત, સ્થિતિયો ઉદીરણાને અયોગ્ય છે, ને શેષ સર્વે પણ સ્થિતિયો પ્રયઃ

૧ શ્રી ઉપાધ્યાયકૃત કર્મ પ્રકૃતિ ટીકામાં “ સેવિકા ” એવું નામ આપેલું છે. સંવ્યન્તે મેદકલ્પના પ્રત્યાશ્રીયન્તે इति સેવિકા—એ વ્યુત્પત્તિ કરી છે. તેમજ મૂળમાં પણ સેવિકા શબ્દ છે.

ઉદીરણા યોગ્ય છે. ત્યાં ઉદય છતે જે પ્રકૃતિનો ઉત્કૃષ્ટ બંધ સંભવે છે તે ઉદયોત્કૃષ્ટ બંધ પ્રકૃતિયોની' ઉત્કૃષ્ટથી જે આવલિકાહીન સર્વ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ઉદીરણા યોગ્ય? છે—કારણ કે ઉદયોત્કૃષ્ટ બંધ પ્રકૃતિયોની બન્ધાવલિકા વ્યતીત થયે છતે ઉદયાવલિકાથી બહારની (ઉપરની) સર્વ સ્થિતિયો ઉદીરાય છે, પુનઃ અનુદયોત્કૃષ્ટ બંધ પ્રકૃતિયોની સ્થિતિયો તો ચથાયોગપણે ઉદીરણા યોગ્ય છે, અને આવલિકાદ્વિકહીન ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિના જેટલા સમયો તેટલા ઉદીરણાના ભેદો છે. તે આ પ્રમાણે—કોઇક પ્રકૃતિની ઉદયાવલિકાથી ઉપરની ૧ સમયમાત્ર સ્થિતિજ ઉદીરણા યોગ્ય હોય છે, કારણ કે તે પ્રકૃતિની તેટલીજ સ્થિતિ શેષ રહેલી હોય છે. એ પ્રમાણે કોઇક પ્રકૃતિની જે સમયમાત્ર, તો કોઇની ૩ સમયમાત્ર, એ પ્રમાણે કોઇની ૨ આવલિકાહીન સર્વ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ (ના સમયો) સુધી કહેવું. હવે ગાથાના અક્ષરાર્થની યોજના આ પ્રમાણે છે સેચિકાઠિહિં = ઉદીરણા યોગ્ય જાહિં = જેટલી સ્થિતિયોથી (૨ આવલિકાહીન ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિના સમયો જેટલી સ્થિતિયોથી) ઉદીરણાવીર્ય વડે સમાકર્ષાન્તે જે સ્થિતિયો સંપ્રાપ્ત ઉદયમાં દેવાય છે. તત્તિગા = તેટલા ભેદ વાળી પસા = આ ઉદીરણા છે. ॥ ઇતિ ભેદ અનુયોગ ॥

એ પ્રમાણે ભેદ પ્રરૂપણા કરીને હવે સાચાદિ પ્રરૂપણા કરાય છે તે મૂળ પ્રકૃતિ સંબંધિ અને ઉત્તર પ્રકૃતિ સંબંધિ એમ બે પ્રકારે છે, તેમાં પ્રથમ મૂળપ્રકૃતિ સંબંધિ સાચાદિ પ્રરૂપણા કરાય છે.

**સૂલઢિઢ અજહજ્ઞા, મોહસ્સ ચઢઢિવિહા તિહા સેસા ।
વેયળિયાઝુળ દુહા, સેસવિગપ્પા ડ સઢ્ઢાસિં ॥૩૦॥**

૧ ' માટે એ ઉદયોત્કૃષ્ટ બંધ પ્રકૃતિયોમા ઉદીરણા ભેદ પણ એકજ છે " એ લાવ અધ્યાહારથી પ્રહણુ કરવો.

ગાથાર્થ:—મૂળ પ્રકૃતિયો મધ્યે મોહનીયની અજ૦ સ્થિત્યુ-
દીરણા ૪ પ્રકારે છે, ને શેષ કર્મની સ્થિ૦ ઉદીરણા ૩ પ્રકારે છે.
તથા વેદનીય અને આયુની અજ૦ સ્થિ૦ ઉદી૦ ૨ પ્રકારે છે, અને
શેષ સર્વ વિકલ્પો એ એ પ્રકારે છે.

ટીકાર્થ—ગાથામાં મૂલ અને ટિહ એ બે શબ્દમાંથી પ્રાકૃ-
તના નિયમ પ્રમાણે ષષ્ઠી વિભક્તિનો લોપ થયેલો છે, માટે
ષષ્ઠી વિભક્તિ સંયુક્ત અર્થ આ પ્રમાણે થાય છે:—મૂળ પ્રકૃતિયોની
મધ્યે મોહનીય કર્મની સ્થિતિની અજઘન્ય ઉદીરણા
સાદિ, અનાદિ, ધ્રુવ, ને અધ્રુવ, એમ ૪ પ્રકારે છે, કારણ કે
મોહનીયની જ૦ સ્થિતિ ઉદીરણા ક્ષપકે જીવને સૂક્ષ્મ સંપરાયને
અન્તે સમયાધિક આવલોકિશેષ રહે છે તે હોય છે, તે સ્થાનથી અન્ય
સ્થાને સર્વત્ર અજ૦ સ્થિ૦ ઉદીરણા હોય છે, પુનઃ તે ઉપશાન્ત
મોહગુણસ્થાને સર્વથા હોતી નથી, પરન્તુ ત્યાંથી પડતાં હોય છે
માટે અજ૦ સ્થિ૦ ઉદીરણા સાદિ છે, તે સ્થાનને નહિ પ્રાપ્ત
થયેલા જીવની અપેક્ષાએ અનાદિ છે, અભવ્યને ધ્રુવ છે, ભવ્યને
અધ્રુવ છે.

શેષ જ્ઞાનાવરણ-દર્શનાવરણ-નામ-ગોત્ર-અને અન્તરાય એ
મૂળ પ્રકૃતિયોની અજ૦ સ્થિતિ ઉદીરણા અનાદિ, ધ્રુવ, ને અધ્રુવ
એમ ૩ પ્રકારે છે, તે આ પ્રમાણે—જ્ઞાના૦-દર્શના૦-અને અન્ત-
રાયની જ૦ સ્થિ૦ ઉદીરણા ક્ષીણ કષાયી જીવને સ્વગુણસ્થાનકની
સમયાધિક આવલોકા શેષ વર્તતાં હોય છે, ને શેષ કાળમાં અજ૦
ઉદી૦ હોય છે તેથી પહેલાં સહકાળ હોવાથી અવાદિ અને ધ્રુવાધ્રુવ
પૂર્વવત્ .

પુનઃ નામ અને ગોત્રની જ૦ સ્થિ૦ ઉદીરણા સયોગી કેવ-
લિને અન્ત્ય સમયે હોય છે, તે સાદિ અધ્રુવ છે, ને તેથી અન્ય સર્વ
પણ અજ૦ સ્થિ૦ ઉદી૦ છે તે અનાદિ અને ધ્રુવાધ્રુવ પૂર્વવત્

તથા વેદનીય અને આયુની અજૃં સ્થિં ઉદીરણા સાદિ, અને અધ્રુવ, એમ ૨ પ્રકારે છે તે આ પ્રમાણે-સર્વાદ્ય સ્થિતિસત્તાવંત એકેન્દ્રિય જીવને વેદનીયની જૃં સ્થિં ઉદીરણા હોય છે, તેથી તેજ જીવને અન્ય સમયે સત્તા વધવાથી અજૃં સ્થિતિ ઉદીરણા હોય છે, ત્યાંથી પુનઃ પણ જૃં સ્થિં ઉદીરણા થાય છે. એ પ્રમાણે વેદનીયની અજૃં અને જૃં સ્થિં ઉદીં સાદિ, અધ્રુવ છે.

તથા આયુષ્યની ઉદીરણા અન્ત્ય આવલોકા શેષ રહે થાય નહિ, અને પરભવમાં ઉત્પન્ન થતાં પ્રથમ સમયથીજ ઉદીરણા પ્રવર્તે છે માટે સાદિ અને અધ્રુવ છે.

તથા સર્વે મૂળ પ્રકૃતિયોના શેષ ઉત્કૃષ્ટ-અનુત્કૃષ્ટ-અને જઘન્ય રૂપ ત્રણે વિકલ્પો સાદિ અને અધ્રુવ એમ બે બે પ્રકારે છે, તે આ પ્રમાણે-આયુ વિના શેષ ૭ કુર્મની ઉં સ્થિત્યુદીરણા ઉત્કૃષ્ટ સંકલેશમાં વર્તાતા મિથ્યાદૃષ્ટિને કેટલોક કાળ પર્યંત હોય છે, અને તદનંતર સમયાન્તરે તે મિથ્યાદૃષ્ટિને પણ અનુત્કૃષ્ટ સ્થિત્યુદીરણા પ્રવર્તે છે, તદનંતર પુનઃ પણ સમયાન્તરે ઉં ઉદીરણા થાય છે, કારણ કે સંકલેશ અને વિશુદ્ધિઓ પ્રાયઃ પ્રતિસમય બદલાયા કરે છે. તેથી ઉં ઉદીરણા અને અનુત્કૃષ્ટ ઉદીરણા એ બન્ને પણ સાદિ અધ્રુવ છે, અને જઘન્ય ઉદીરણાની સાદિ અધ્રુવતા તો પ્રથમજ હર્શાવી છે. તથા આયુષ્યના ત્રણે વિકલ્પોમાં પણ પ્રાયઃ પૂર્વોક્ત ચુકિતજ જાણવી.

(ઇતિ મૂળ પ્રકૃતિની ઉદીરણામાં સાદ્યાદિ પ્રરૂપણા)

એ પ્રમાણે મૂળ પ્રકૃતિ સંબંધિ સાદ્યાદિ પ્રરૂપણા કરીને હવે ઉત્તર પ્રકૃતિમાં તે સાદ્યાદિ પ્રરૂપણા કરાય છે.

મિચ્છત્તસ્સ ચઉદ્ધા, અજહન્ના ધુવડદીરણાણ તિહા
સેસવિગપ્પા દુવિહા, સન્વવિગપ્પા ય સેસાણં ॥૩૧॥

ગાથાર્થ:—મિથ્યાત્વની અજ૦ ઉદ્દી૦ ૪ પ્રકારે, તથા ધ્રુવો-
દીર્ઘ પ્રકૃતિયોની અજ૦ ઉદ્દીરણા ૩ પ્રકારે, મિથ્યાત્વ અને ધ્રુવો-
દીર્ઘના શેષ વિકલ્પો તથા શેષ પદ્ધતિયોના સર્વ વિકલ્પો ૨ પ્રકારે છે.

ટીકાર્થ:—મિથ્યાત્વની અજ૦ સ્થિત્યુદ્દીરણા સાદિ,
અનાદિ, ધ્રુવ, અને અધ્રુવ, એમ ૪ પ્રકારે છે, તે આ પ્રમાણે:—પ્રથમ
સમ્યક્ત્વ ઉત્પન્ન કરતા મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવને જ્યારે મિથ્યાત્વની
પ્રથમ સ્થિતિ સમયાધિકા આવલિકા ભાડી રહે છે, ત્યારે મિથ્યાત્વની
જ૦ સ્થિત્યુદ્દીરણા થાય છે માટે સાદિ અધ્રુવ છે, પુનઃ સમ્યક્ત્વથી
પડતાં અજ૦ સ્થિતિ ઉદ્દીરે છે માટે અજ૦ ઉદ્દી૦ સાદિ, અને તે
સ્થાનને નહિ પ્રાપ્ત થયેલા જીવને અનાદિ અને ધ્રુવાધ્રુવતા તે
અનુક્રમે અલબ્ધને લબ્ધ જીવની અપેક્ષાએ છે.

તથા ૫ જ્ઞાના૦-૪ દર્શના૦-૫ અન્ત૦-તૈ૦ ૭-વર્ણાદિ ૨૦
-સ્થિર-અસ્થિર-શુભ-અશુભ-અશુભ-નિર્મા૦ એ ૪૭ ધ્રુવોદીર્ઘ
પ્રકૃતિયોની અજ૦ સ્થિતિની ઉદ્દીરણા અનાદિ, ધ્રુવ ને અધ્રુવ
એમ ૩ પ્રકારે છે. તે આ પ્રમાણે:—જ્ઞાના૦-દર્શના૦-ને અન્તરાય
રૂપ ૧૪ પ્રકૃતિયોની જ૦ સ્થિતિની ઉદ્દીરણા ક્ષીણામોહી જીવને
સમયાધિકાવલિકા શેષ રહેતાં હોય છે, તેથી તે જ૦ ઉદ્દી૦ સાદિ અધ્રુવ
છે. અને શેષ સર્વ પશુ અજ૦ ઉદ્દીરણા તે સદાકાળ પ્રવર્તતી હોવાથી
અનાદિ છે. અલબ્ધાપેક્ષાએ ધ્રુવ અને લબ્ધની અપેક્ષાએ અધ્રુવ
છે—તથા તેજસસપ્તકાદિ ૩૩ નામ પ્રકૃતિયોની જ૦ સ્થિતિ
ઉદ્દીરણા સયોગિ કેવલિના અન્ત્ય સમયે હોય છે, માટે તે
સાદિ અધ્રુવ છે, અને તેથી અન્ય સર્વ પશુ અજ૦ સ્થિતિ ઉદ્દીરણા
તે અનાદિ, અલબ્ધાપેક્ષાએ ધ્રુવ, અને લબ્ધાપેક્ષાએ અધ્રુવ છે.

તથા એ મિથ્યાત્વનાં ૪૮ પ્રકૃતિયોના શેષ ઉત્કૃષ્ટ,
અનુત્કૃષ્ટ, અને જઘન્ય રૂપ ત્રણે વિકલ્પો સાદિ અને અધ્રુવ એમ
૨ પ્રકારના છે. તે આ પ્રમાણે—એ ૪૮ ની ઉ૦ ઉદ્દીરણા ઉત્કૃષ્ટ
સંકલેશમાં વર્તતા મિથ્યાત્વની જીવને કેટલોક કાળ પર્યાન્ત હોય છે,

ત્યારબાદ સમયાન્તરે તેજ જીવને અનુકૃષ્ટ ઉદીરણા હોય છે, તેથી એ બંને ઉદીરણા સાદિ અમુચ છે, અને જઘન્ય સ્થિતિ ઉદીરણા તો પ્રથમજ કહી છે.

તથા સત્ત્વવિગપ્પા ય સેસાળ્—શ્લેષ ૧૧૦ પ્રકૃતિયોના ઉત્કૃષ્ટ—અનુત્કૃષ્ટ—જઘન્ય અને અજઘન્ય રૂપ ચારે વિકલ્પો સાદિ, અને અમુચ, એમ ૨ પ્રકારે છે, અને એ સર્વ અમુચોદ્ધતી હોવાથીજ એ સર્વની ઉદીરણા પણ સાદિ અમુચજ બાણવી. (ઈતિસાધાદિમ્મહં).

એ પ્રમાણે સાધાદિપ્રરૂપણા કરીને હવે અદ્ધાચ્છેદ અને સ્વામિત્વ પ્રતિપાદન કરવાને અર્થે કહે છે.

અદ્ધાચ્છેદો સામિત્તં, પિ ય ઠિઙ્ઙસંકમે જહા નવરં
તવ્વેઙ્ઙસુ નિરયગઙ્ઙ, વા વિ તિસુ હિઙ્ઙિમ સ્વિઙ્ઙસુ॥૩૨॥

ગાથાર્થ:—અદ્ધાચ્છેદ અને સ્વામિત્વ તે જે રીતે સ્થિતિ સંક્રમમાં કહ્યું છે તેજ રીતે અત્રે પણ બાણવું, પરન્તુ વિશેષ એ છે કે ઉદીરણા તે તત્પ્રકૃતિવેદક જીવને બાણવી, અને નરક દ્વિકની ઉંચિય ઉદીરણા હેઠળની ત્રણ પૃથ્વીઓમાં બાણવી.

ટીકાર્થ:—અદ્ધાચ્છેદ અને સ્વામિત્વ તે જે પ્રમાણે સ્થિતિસંક્રમમાં કહ્યું છે તે પ્રમાણે અહિં પણ બાણવું, પરન્તુ વિશેષ એ છે કે—સંક્રમકરણ પ્રસંગે તત્ પ્રકૃતિને નહિ વેદનાર જીવોમાં પણ સ્થિતિ સંક્રમ કહ્યો છે, કારણ કે ઉદય નહિ હોતે પણ સંક્રમનો સફલાવ છે, અને ઉદીરણા તો તત્પ્રકૃતિના ઉદયવાળા જીવનેજ હોય છે, કારણ કે ઉદયને અભાવે ઉદીરણાનો પણ અભાવ છે. એ વાત સંક્ષેપથી કહીને હવે વિશેષથી કહે છે.—

જે ક્રમોની ઉદય હોતો છતે બન્ધ પ્રસંગે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ બન્ધાય છે તે ૫ જ્ઞાનાં—૫ વિદ્યા—૪ દર્શનાં—તેં ૭—

વણાદિ ૨૦-નિર્મા-અસ્થિ-અશુ-અશુ-મિથ્યા-૧૬ કષાય-
ત્રસાદિ ૪-દુર્ભાગાદિ ૪-તૈ-૭-૫-એ-હું-ઉપ-પરા-ઉં-૦-
આતપ-ઉદ્યોત-કુખ-નીચ-એ ૮૬ ઉદયખંધોત્કૃષ્ટા પ્રકૃ-
તિયોની બન્ધાવલિકા વ્યતીત થતાં ઉદયાવલિકાથી ઉપરની સર્વ
સ્થિતિ ઉદીરણા યોગ્ય છે, પરન્તુ ઉદયને સફલાવેજ ઉદીરણા હોય
છે, માટે તે કર્મના વેદક જીવોનેજ તે સ્થિતિયો ઉદી-૦ યોગ્ય છે.
પુનઃ બન્ધાવલિકા રહીત સર્વ સ્થિતિ તે યત્ સ્થિતિ કહેવાય છે.
અહિં અદ્વારેહ ૨ આવલિકા પ્રમાણુ છે, અને ઉદીરણાના સ્વામિ
તે તત્પ્રકૃતિના ઉદયવાળા બાણવા.

તથા જે મનુષ્યગતિ-શાતા-સ્થિરાદિ ૬-વેદ ૩-સુખગ-અન-
તિમસંસ્થા ૫-અનંતિમ સંઘયણુ ૫-ઉચ્ચ-એ ૨૬ ઉદયસંક-
મોત્કૃષ્ટા (ઉદય છતે સંક્રમ વડે ઉ-૦ સ્થિતિવંત) પ્રકૃતિયો છે
તેની ૩ આવલિકાહીન સર્વ સ્થિતિ ઉદીરણા યોગ્ય છે, તે પણ
તદુદયવર્તી જીવોને તે સ્થિતિયો ઉદીર્ય બાણવી. અહિં બન્ધાવલિકા
અને સંક્રમાવલિકા રહીત સર્વ સ્થિતિ તે યત્સ્થિતિ છે, અને

૧ આગળ ૩૩ મી ગાથાના દીકાર્થમાં કહ્યા પ્રમાણે આત-
પનો ઉ-૦ સ્થિ-૦ બંધક દેવ છે, અને અંતર્ધુ-૦ ન્યૂન ઉ-૦સ્થિતિ ઉદીરક
તદુદયવન્ત દેહપર્યાપ્ત પૃથ્વીકાય છે, તો આ પ્રકૃતિ ઉદય વખતે બંધોત્કૃષ્ટ
ક્રેમ સંભવે ? પુનઃ અશાતા ઉદયખંધોત્કૃષ્ટ છે તે ગણાવી નથી, તેથી
આતપને સ્થાને અશાતા સમજવી સુગમ પડે છે. તત્ત્વ શ્રી બહુશ્રુતગમ્ય,

૨ જાપેલી મલયગિરિકૃત દીકાર્થમાં “ તત્ત્વમયવંત ” એવો પાઠ
લિખિત દોપથી સંભવે છે. માટે અહિં તત્ત્વમયવંત એ પાઠને અનુસારે
અર્થ લખ્યો છે.

૩ આશુ પ્રકરણની ૩૩ મી ગાથાના દીકાર્થમાં સમ્યક્ત્વ સહિત
૩૦ પ્રકૃતિયો ઉદયસંક્રમોત્કૃષ્ટ કહેલી છે, પરન્તુ અહિં ઉત્કૃ-૦ ઉદીરણાના
ભિન્ન સ્વામિત્વને લખને સમ્યક્ત્વની ઉદીરણા ભિન્ન કહેલી હોવાથી
ઉ-૦ સંક્રમોત્કૃષ્ટ પ્રકૃતિયો ૨૬ ગણાવી છે માટે ઉ-૦સં-૦ પ્રકૃતિયોની ૩૦
ની અને ૨૬ ની સંખ્યા વિરોધવાળી નથી.

અદ્વાચ્છેદ ૩ આવલિકા પ્રમાણુ છે, ને તેના ઉદયવાળા તે ઉદીરણાના સ્વામિ જાણવા, એ પ્રમાણુ આગળ પણ જોટલી જોટલી સ્થિતિયો. ઉદીરણાને અયોગ્ય છે તેટલો તેટલો અદ્વાચ્છેદ, અને તેના ઉદયવંત તે ઉદીરણાં સ્વામિ છે એમ જાણવું.

તથા મિથ્યાદષ્ટિપણે મિથ્યાત્વની ૭૦ કોડાકોડિ પ્રમાણુ સ્થિતિ બાંધીને, તદનંતર અન્તર્મુહુર્તં પર્યન્ત મિથ્યાત્વને અનુભવીને સમ્યક્ત્વને પ્રાપ્ત કરે, ત્યારે અન્તર્મુહીન સર્વ મિથ્યાત્વ સ્થિતિને (દેશુ ૭૦ કોં કોં સાગરને) મિશ્રમાં અને સમ્યક્ત્વમાં સંક્રમાવે છે, અને સંક્રમાવલિકા વ્યતીત થયા બાદ ઉદીં યોગ્ય થાય છે, ત્યાં સંક્રમાવલિકા વ્યતિક્રમ્યેપણ અન્તર્મુહુર્તંહીનજી કહેવાય છે, તેથી સમ્યક્ત્વીજીવને સમ્યક્ત્વની અન્તર્મુહુર્તંહીન ૭૦ કોં કોં સાગર ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ ઉદીરણા યોગ્ય છે. તદનંતર કોઈ જીવ સમ્યક્ત્વમાં પણ અન્તર્મુહં માત્ર રહીને મિશ્ર સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કરે, તેથી મિશ્ર સમ્યક્ત્વને અનુભવતા જીવને મિશ્રમોહનીયની ૨ અન્તર્મુહીન ૭૦ કોં કોં પ્રમાણુ ઉં સ્થિતિ ઉદીરણા યોગ્ય હોય છે.

તથા અપ્રમત્તપણે તત પ્રાયોગ્ય ઉત્કૃં સંકલેશવડે આહારક સપ્તકને ઉં સ્થિતિ યુક્ત બાંધેલું હોય તે સમયે (બંધ પ્રથમ સમયે) તત્કાલોચિત ઉં સ્થિતિસત્તાવાળી શેષ નામ પ્રકૃતિનું દલિક તે આહારકમાં સંક્રમીને સર્વોત્કૃષ્ટ અન્તઃ કોડાકોડિ સાગર પ્રમાણુ આહારક સપ્તક થાય છે, અને આહારક નામકર્મને બાંધ્યા બાદ અન્તર્મુહં વ્યતીત થયેજ આહારક શરીરની રચનાનો આરંભ થાય છે, અને તે આહારકને રચનાર મુનિ લગ્નિના સ્ફોરવવાથી ઔત્સુક્ય લાવ વર્તતાં પ્રમાદી થાય છે, તેથી તે પ્રમત્તને આહારક

૧ મિથ્યાત્વાનુભવરૂપ અન્તર્મુહુર્તમાં સંક્રમાવલિકા મેળવતાં પણ અન્તર્મુહુર્તજ થાય છે, માટે અહિં સંક્રમાવલિકાને મિથ્યાત્વાનુભવ રૂપ અન્તર્મુહુર્તમાં અન્તર્ગતપણે કહેલી છે.

શરીર રચવાને સમયે આહાં નરકગતિની અન્તર્મુહીન ઉં
સ્થિતિ ઉદ્દીરણા યોગ્ય હોય છે. અહિં પ્રમત્તભાવે વર્તતાનેજ આહા-
રકે રચનાનો પ્રારંભ હોવાથી આહારકની ઉં સ્થિતિની ઉદ્દીરણાના
સ્વામિ પ્રમત્ત મુનિજ જાણવા. અને શેષ પ્રકૃતિયોના ઉદ્દીં સ્વામિ-
તો સૂત્રકારજ વિશેષપણે કહેશે.

નિરય ગદ્ય વા વિનરકગતિની અને અવિ શબ્દથી
નરકાનુપૂર્વીની પણ તિયંંપંચેં જીવ ઉં સ્થિતિ ખાંધીને,
ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ખાંધ્યા બાદ અન્તર્મુહં વ્યતીત થતાં તે જીવ નીચેની
૩ પૃથ્વીઓમાંની કોઈ પણ પૃથ્વીમાં ઉત્પન્ન થાય, તે જીવને પ્રથમ
સમયેજ નરકગતિની અન્તર્મુહીન સર્વ ૨૦ કોં કોં સાગર
પ્રમાણુ સ્થિતિ ઉદ્દીરણા યોગ્ય થાય છે, અને નરકાનુપૂર્વીની તો
ગતિના અપાન્તરાક્ષમાં ૩ સમય મુધીજ ઉં સ્થિતિ ઉદ્દીં યોગ્ય
થાય છે.

પ્રશ્ન:—નીચેની ૩ પૃથ્વીઓને ગ્રહણ કરવાનું અત્રે શું પ્રયો-
જન છે ?

ઉત્તર:—અહિં નરકગત્યાદિની ઉં સ્થિતિને ખાંધતો જીવ
અવશ્ય કૃષ્ણલેશ્યાના પરિણામવાળો થાય છે, અને કૃષ્ણલેશ્યાના
પરિણામવાળો જીવ કાળ કરીને નરકમાં ઉત્પન્ન થતો જન્મ્ય કૃષ્ણ
લેશ્યા પરિણામી જીવ પાંચમી પૃથ્વીમાં, મધ્યમ (કૃં લેં) પરિણામી
જીવ છઠ્ઠી માં, અને ઉં કૃષ્ણલેશ્યા પરિણામી જીવ સાતમી નરકમાં
ઉત્પન્ન થાય છે, માટે અત્રે નીચેની ૩ પૃથ્વીઓનું ગ્રહણ કરેલું છે.

દેવગતિ દેવમણ્યા—ણુપુન્નિ આયાવ વિગલસુહુમતિગે
અંતોમુહુત્તભગ્ગા, તાવયગૂળં તદુક્સ્સ ॥૩૩॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થપ્રારંભવત.

ટીકાર્થ:—દેવગતિ—દેવાનુપૂર્વી—મનુષ્યાનુપૂર્વી—આતપ—
 વિકલ્પનિક—સૂક્ષ્મનિક—એ ૧૦ પ્રકૃતિયોની ઉં સ્થિતિની ઉદ્દીરણા
 આ પ્રમાણે:—સ્વ સ્વ ઉદ્દયમાં વર્તતા, અને અન્તર્મુહુર્ત ભગ્ન એટલે
 ઉં સ્થિતિ બાંધાધ્યવસાયથી અનંતર અન્તર્મુહુર્તકાળ સુધી પરિ-
 ભ્રષ્ટ થયા છતાં તે અન્તર્મુહુર્ત હીન દેવગત્યાદિની ઉં સ્થિતિને ઉદ્દીરે
 છે. (ઇતિ ગાથાર્થોઽપિ) અહિં તાત્પર્ય આ પ્રમાણે છે—અહિં
 કોઈ જીવ તથાવિધ પરિણામ વિશેષથી નરકગતિની ૨૦ કોઠા કોઠા
 સાગરોપમ પ્રમાણ ઉં સ્થિતિ બાંધીને તદનંતર શુભ પરિણામ
 વિશેષથી દેવગતિનો ૧૦ કોઠા કોઠા સાગર પ્રમાણ ઉં સ્થિતિ બાંધ
 પ્રારંભે તેથી તે બાંધ્યમાન દેવગતિની સ્થિતિમાં આવલિકાથી ઉપર
 બાંધાવલિકાહીન આવલિકાથી ઉપરની સર્વ નરકગતિની સ્થિતિને
 સંક્રમાંવે છે, તેથી દેવગતિની પણ આવલિકામાત્રહીન ૨૦ કોઠા કોઠા
 સાગર પ્રમાણ સ્થિતિ થાય છે. પુનઃ દેવગતિને બાંધતો બાંધ્યથી
 પણ અન્તર્મુહુર્ત પર્યન્ત (સતત) બાંધે, અને દેવગતિ બાંધ્યા બાદ
 કાળ કરીને અનંતર સમયમાં દેવ થાય, તેથી દેવત્વનો અનુભવ
 કરતા તે જીવને દેવગતિની અન્તર્મુહુર્તહીન ૨૦ કોઠા કોઠા સાગર
 પ્રમાણ ઉં સ્થિતિ ઉદ્દીરણા યોગ્ય થાય છે.

પ્રશ્ન:—એ શુકિતને અનુસારે તો આવલિકાધિક અન્તર્મુહુર્ત
 હીન સ્થિતિ પ્રાપ્ત થાય છે, તો માત્ર અન્તર્મુહુર્ત હીનજ કેમ કહે-
 વાય ?

ઉત્તર:—એમાં કોઈ વિરોધ નથી, કારણ કે તે અન્તર્મુહુર્ત
 માં આવલિકાનો પ્રક્ષેપ કરતાં પણ અન્તર્મુહુર્તજ થાય છે; માત્ર
 બૃહત્ અન્તર્મુહુર્ત થાય એ વિશેષ છે.

એ પ્રમાણે દેવાનુપૂર્વીની ઉં સ્થિતિયો ઉદ્દીરણા યોગ્ય
 જાણવી. તથા કોઈક જીવ નરકાનુપૂર્વીની ઉં સ્થિતિ ૨૦ કોઠા કોઠા
 સાગર પ્રમાણ બાંધીને તદનંતર શુભ પરિણામ વિશેષથી ૧૫ કોઠા
 કોઠા સાગર પ્રમાણ મનુષ્યાનુપૂર્વીની ઉં સ્થિતિનો બાંધ પ્રારંભે,

તેથી તે બધેમાંને મનુષ્યાનુપૂર્વીની -સ્થિતિમાં આવલિકાથી ઉપર બન્ધાવલિકાહીને આવલિકાથી ઉપરની નરકાનુપૂર્વીની સર્વ સ્થિતિને સંક્રમાવે તેથી મનુષ્યાનુપૂર્વી પછી આવલિકા માત્ર હીન ૨૦ કોં કોં સાગર પ્રમાણ થાય, પુનઃ મનુષ્યાનુપૂર્વીને બાંધતો જઘન્યથી પછી અન્તર્મુહુર્ત પર્ચન્ત બાધે તે અન્તર્મુહુર્ત આવલિકાહીન ૨૦ કોં કોં સાગરમાંથી કરી થાય અને મનુષ્યાનુપૂર્વી બાંધ્યા બાદ કાળ કરીને મનુષ્યાનુપૂર્વીને અનુભવતા જીવને તે મનુષ્યાનુપૂર્વીની અન્તર્મુહીન ૨૦ કોં કોં સાગર પ્રમાણ ઉન્નિચિતિ ઉદીરણ પ્રાપ્ત થાય છે.

શાંકા—મનુષ્યગતિની પછી ૧૫ કોં કોં સાગર પ્રમાણ સ્થિતિ બંધોત્કૃષ્ટ છે, તેમ મનુષ્યાનુપૂર્વીની પછી બંધોત્કૃષ્ટા સ્થિતિ છે, પરન્તુ કોઈની પછી ૨૦ કોં કોં સાગર પ્રમાણ સ્થિતિ નથી. પુનઃ એ બંને સ્થિતિયો સંક્રમ વડે ઉત્કૃષ્ટ થાય છે, તો બંનેમાં સંક્રમોત્કૃષ્ટત્વનું અવિશેષપણું હોતે મનુષ્યગતિવત્-મનુષ્યાનુપૂર્વીની ૩ આવલિકાહીન ઉન્નિચિતિ ઉદીરણ પ્રાપ્ત થાય કેમ ન હોય ?

ઉત્તર:—એ વાત અચુકત છે, કારણ કે મનુષ્યાનુપૂર્વી તો અનુદયસંક્રમોત્કૃષ્ટ છે કહ્યું છે કે—

મણુયાણુપુન્નિ મીસગ, આહારગ દેવજુયલ વિગલાણિ
સુદ્ધમાહિતિગં તિત્યં, અણુદયસંકમણુકોસા ॥ ૧ ॥

“ અર્થ:—મનુષ્યાનુપૂર્વી, મિથ્ય મોહનીય, આહારકે શુભ, દેવલિક, ત્રિકલત્રિક, સુક્રમત્રિક જીવનામ, એ સર્વ અનુદય સંક્રમોત્કૃષ્ટ પ્રકૃતિયો છે, ” અને અનુદય સંક્રમોત્કૃષ્ટ પ્રકૃતિયોની જઘન્યથી પછી અન્તર્મુહુર્તહીનજ ઉન્નિચિતિ ઉદીરણ પ્રાપ્ત થાય છે, અને મનુષ્ય ગતિ તો ઉદયસંક્રમોત્કૃષ્ટ છે એટલે—

મણુગંદ સાયં સમ્મં, ધિરં હાસાદ્દેવ્ય સુખસ્વગદ
રિસમ ચરસંગાદ, પણુ ચ્ચ ઉદસંકમુકોસા ॥ ૨ ॥

“ અર્થ:—મનુષ્યગતિ-શાતા-સમ્યક્ત્વ-સ્થિરછક-હાસ્યાદિ છક-વેદ ૩-શુભ વિહાન-વળર્પણાદિ ૫-સમચતુરઆદિ ૫-ઉચ્ચ-ગોત્ર-એ ૩૦ પ્રકૃતિયો ઉદયસંક્રમોત્કૃષ્ટ છે. ” તેથી તે મનુષ્ય ગતિની ૩ આવલિકાહીનજ ઉં સ્થિતિ ઉદીરણા યોગ્ય હોય છે. એ પ્રમાણે આતપાદિ પ્રકૃતિયોની પણ અન્તર્મું હીન ઉં સ્થિતિ ઉદીં યોગ્ય જાણવી.

શંકા:—ઉદયસંક્રમોત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળી પ્રકૃતિયોની તો અન્તર્મું હીન ઉં સ્થિતિ ઉદીં યોગ્ય ભલે હોય, પરન્તુ આતપ નામકમં તો બંધોત્કૃષ્ટ છે તેથી તે આતપની બંધાવલિકા અને ઉદયાવલિકાહીનરૂપ ૨ આવલિકાહીન જ ઉં સ્થિતિ ઉદીરણા યોગ્ય હોઈ શકે છે તો અન્તર્મું હીન ઉં સ્થિં ઉદીરણા યોગ્ય કેમ કહો છો ?

ઉત્તર:—અહિં ઉત્કૃષ્ટ સંકલેશમાં વર્તતા દેવોજ એકેન્દ્રિય પ્રાયોગ્ય આતપ-સ્થાવર-એકેન્દ્રિય ભતિ-એ ૩ પ્રકૃતિયોની ઉં સ્થિતિ બાંધે છે બીજા નહિં. તે દેવો તે ઉં સ્થિતિ બાંધીને ત્યાંજ દેવભવમાં અન્તર્મું કાળ પર્યાન્ત રહે છે, ને તદનંતર કાળ કરીને બાહર પૃથિવકાયિકપણે ઉત્પન્ન થાય છે, ને ઉત્પન્ન થયા બાદ શરીર પર્યાપ્તિએ પર્યાપ્ત થયો છતો આતપ નામોદયમાં વર્તે છે તે સમયે આતપની ઉદીરણા પણ કરે છે, તો એ પ્રમાણે હોવાથી આતપાદિની (આતપ-સ્થાવર-એકેન્દ્રિયની) અન્તર્મું હીનજ ઉં સ્થિતિ ઉદીરણા યોગ્ય હોય છે, અહિં આતપનું અકલ્પ ઉપ-લક્ષણિક હોવાથી બીજી પણ સ્થાવર-એકેન્દ્રિય-નરકદ્વિક-તિર્યગ્દ્વિક ઔદાં ૭-સેવાર્ત-નિદ્રા ૫-એ ૧૬ અનુદયબંધોત્કૃષ્ટ પ્રકૃતિયોની અન્તર્મું હીન ઉં સ્થિતિ ઉદીરણા યોગ્ય જાણવી. ત્યાં સ્થાન-એકેં અને નરકદ્વિક-એ ૪ પ્રકૃતિયોની ઉં ઉદીરણાની પદ્ધતિ દર્શાવી,

૧ આ સ્થાને તિર્યગ્દ્વિકાના માવના કૃતા એવો પાદ છે પરન્તુ તિર્ય-ગ્દ્વિકની ભાવના તો આગળ (આગળની પંક્તિમાંજ) કહેવાશે છતાં

અને શેષ પ્રકૃતિયોની ઉત્કૃષ્ટ ઉદીરણાની ભાવના આ પ્રમાણે છે—
નારકજીવ તિર્થંશુ ૨-ઔદા ૭-સેવાર્ત-એ ૧૦ પ્રકૃતિયોની
ઉં સ્થિતિ બાંધીને તદનંતર મધ્યમ પરિણામે વર્તેલાં લાંબ
અન્તર્મું ૦ રહીને તિર્થંચને વિષે ઉત્પન્ન થાય તો એ પ્રકૃતિયોની
ઉં ઉદીરણા કરે છે. નિદ્રા પંચકની પણ ઉદય વર્તે છે તેજ ઉં
સંકલેશથી ઉં સ્થિતિ બાંધીને તદનંતર અન્તર્મું ૦ વ્યતીત થયે
છતે નિદ્રા (પંચક) નો ઉદય થયે છતે ઉં ઉદીરણા કરે છે.

તિથ્યરસ્સ ય પલ્લા-સંખિજ્ઞ ઇમે જહન્નગે ઇત્તો
થાવર જહન્ન સંતેણ, સમં અહિગંવં બંધંતો ॥ ૩૪ ॥

ગંતૂળાવલિ મિત્તં, કસાયવારસગ ભય દુગંછાણં
નિદ્વા ય પંચગસ્સ ડ, આયાવુજ્જોય નામસ્સ ॥૩૫॥

ગાથાર્થ:—ટીકાયાંનુસારે.

ટીકાર્થ:—અહિં પ્રથમ જીનનામની સ્થિતિને અપવર્તી
અપવર્તિને પલ્લોપમના અસંખ્યાતમા ભાગ માત્ર શેષ રાખીને તદ-
નંતર અનંતર સમયમાંજ કેવલ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થતાં તે જીનનામની
સ્થિતિને ઉદીરે છે ત્યાં પ્રથમ સમયે જીનનામની ઉં સ્થિતિ
ઉદીરણા હોય છે. સદાકાળ જીનનામની ઉદીરણા પ્રાયોગ્ય સ્થિતિ
એટલીજ હોય છે, પરંતુ અધિક નહિ. (ઇતિ ડંસ્થિં ડદીં
સ્વામિત્વ).

। હવે જં સ્થિતિઉદીરણામાં સ્વામિત્વપ્રરૂપણા કહેવાય છે ।

જહન્નગે ઇત્તો= અહિંથી આગળ હવે જઘન્યસ્થિતિની ઉદી-

છપાયત્રી ટીકામાં અહિં તિર્થંશુદિક શબ્દ આણ્યો છે તે અશુદ્ધ સંભવે
છે તેથી મેં ૬ ને બદલે ૪ પ્રકૃતિયો ગણાવી છે.

રણામાં સ્વામિત્વ કહેવાય છે, એ પ્રમાણે કરેલી પ્રતિજ્ઞાનો નિર્વાહ કરે છે (એટલે હવે સ્વામિત્વપણું કહેવાય છે તે આ પ્રમાણે-) સ્થાવર-સ્થાવરની જે સર્વાંશ સ્થિતિસત્તા તે તુલ્ય વા કિંચિત્ માત્ર અધિક તે નવા કર્મને તેજ સર્વ જઘન્યસ્થિતિસત્તાક સ્થાવર-એકેન્દ્રિયજીવ બાંધતો છતો બન્ધાવલિકાનન્તર પહેલા ૧૨ કષાય-ભય-કુચ્છા-નિદ્રા પ-આતપ-ઉદ્યોત-એ ૨૧ નામ પ્રકૃતિયોની જૉ સ્થિતિની ઉદીરણા કરે છે. અહિં આતપ અને ઉદ્યોતસિવાયની ૧૯ પ્રકૃતિયોને તો ધ્રુવબંધિપણું હોવાથી અને આતપ ઉદ્યોતને તો પ્રતિપક્ષ પ્રકૃતિયોનો અભાવ હોવાથી બીજા જીવમાં જઘન્યસ્થિતિની પ્રાપ્તિ હોય નહિ, તેથી યથોક્ત સ્વરૂપવાળો એકેન્દ્રિય જીવજ એ પ્રકૃતિયોની જૉ સ્થિતિ ઉદીરણાનો સ્વામિ છે.

**एगिंदियजोग्माणं, इयरा वंधित्तु आलिंगं गंतुं
एगिंदियागए, तद्विइए जाईण मवि एवं ॥३६॥**

શાસ્ત્રાર્થ:—એકેન્દ્રિય યોગ્ય પ્રકૃતિયોથી પ્રતિપક્ષી પ્રકૃતિયો બાંધીને એક આવલિકા વ્યતીત થયા બાદ પુનઃ એકેન્દ્રિય પ્રાયોગ્ય પ્રકૃતિયોને બાંધતો તદ્દેહી જીવ (એકેન્દ્રિયજીવ) તે એકેન્દ્રિય જાતિની જૉ સ્થિતિ ઉદીરણા કરે, એ પ્રમાણે એકેન્દ્રિયના ભવમાંથી નિકળીને એકેન્દ્રિયયોગ્ય જૉ સ્થિતિસત્તાક જીવ શેષ જાતિની પણ જૉ સ્થિતિ ઉદીરણા કરે.

ટીકાર્થ:—એકેન્દ્રિયોને જે ઉદીરણા પ્રાયોગ્ય છે તે એકેન્દ્રિય યોગ્ય પ્રકૃતિયો કહેવાય છે, તે એકેન્દ્રિય-સ્થાવર-સૂક્ષ્મ-સાધારણ-એ ૪ પ્રકૃતિયોની જઘન્ય સ્થિતિસત્તાવાળો એકેન્દ્રિય જીવ છે તેથી ઇતર એટલે એકેન્દ્રિય જાત્યાદિથી પ્રતિપક્ષી દ્વીન્દ્રિય જાત્યાદિ પ્રકૃતિયોને બાંધીને (તે આ પ્રમાણે-એકેન્દ્રિય જાતિથી પ્રતિપક્ષી દ્વીન્દ્રિય-ત્રીન્દ્રિય-ચતુરિન્દ્રિય અને પચેન્દ્રિય જાતિને અને સ્થાવર સૂક્ષ્મ સાધારણની પ્રતિપક્ષી ત્રસ બાહર ને પ્રત્યેકને બાંધીને) તદ્દન-

તરે પુનઃ એકેન્દ્રિય જાત્યાદિ પ્રકૃતિયોર્ને બાંધે છે, તદનંતર એક આવલિકા વ્યતિત થયા બાદ બંધાવલિકાના અન્ય સમયે એકેન્દ્રિય જાત્યાદિની જાં સ્થિતિ ઉદીરણ કરે છે. અહિં તાત્પર્ય આ પ્રમાણે છે—સર્વોદય સ્થિતિસત્તાવાળો એકેન્દ્રિય જીવ દ્વીન્દ્રિયાદિ પ્રકૃતિયોને સર્વને અનુક્રમે બાંધે છે, તેથી તે દ્વીન્દ્રિયાદિ જાતિને બાંધ્યા બાદ એકેન્દ્રિય જાતિનો બધ પ્રારંભ છે, ને તદનંતર બંધાવલિકાના અન્ય સમય પૂર્વે બાંધેલી તે એકેન્દ્રિય જાતિની જાં સ્થિતિ ઉદીરણ કરે છે. બંધાવલિકાના અનન્તર સમયે બંધાવલિકાના પ્રથમ સમયે બાંધેલી જાતિ પણ ઉદીરણ પ્રાપ્ત થાય છે, તેથી જાં સ્થિતિ ઉદીરણ થતી નથી તે કારણથી “ બંધાવલિકાના અન્ય સમયે ” એમ કહ્યું છે. તથા પ્રતિપક્ષ પ્રકૃતિયોને બાંધવામાં જેટલો કાળ લાગે છે તેટલો કાળવડે હીન એકેન્દ્રિય જાતિની સ્થિતિ થાય છે, તેથી અતિ અલ્પ સ્થિતિ પ્રાપ્ત થાય છે, એ હેતુથી જ પ્રતિપક્ષ પ્રકૃતિના બંધનું અત્રે શ્રદ્ધા કરેલું છે. એ પ્રમાણે સ્થાવર સુક્ષ્મ, અને સાધારણ એ ત્રણ પ્રકૃતિયોની પણ જાં સ્થિતિ ઉદીરણ વિચારવી, માત્ર એઓની પ્રતિપક્ષ પ્રકૃતિયો તે ત્રણ બાદ ને પ્રત્યેક એ ત્રણ કહેવી.

તથા પર્ગિવિયાગપ તદ્વિષ્ જાઈળ મર્ચિ= દ્વીન્દ્રિય જાતિ-યોની પણ પૂર્વોક્ત પ્રકારે એકેન્દ્રિય ભવમાંથી આવેલો અને તત્ સ્થિતિકાઃ=એકેન્દ્રિય પ્રાયોગ્ય જાંન્ય સ્થિતિવાળો જીવ જાં સ્થિતિ ઉદીરણ કરે છે. અહિં પણ તાત્પર્ય આ પ્રમાણે છે—જાંન્ય સ્થિતિ સત્તાવાળો એકેન્દ્રિય ભવમાંથી નીકળીને દ્વીન્દ્રિયપણે ઉત્પન્ન થાય, તદનંતર પૂર્વજાં દ્વીન્દ્રિય જાતિના અનુભવનો પ્રારંભ કરે છે, અને અનુભવના પ્રથમ સમયથી પારંભીને જ ઘણા દીર્ઘકાળ પર્યન્ત એકેન્દ્રિય જાતિને બાંધવા માંડે; તદનંતર દીર્ઘકાળ પર્યન્ત ત્રીન્દ્રિય જાતિને બાંધવા માંડે, તદનંતર ચતુરિન્દ્રિય અને પંચેન્દ્રિય જાતિને અનુક્રમે બાંધે, તેથી ઘણા મોટા પ્રમાણવાળાં ૪ અન્તર્ગત વ્યતિકાન્ત થયાં, તદનંતર પુનઃ દ્વીન્દ્રિય જાતિને બાંધવા માંડે, તદનંતર બંધા-

વલિકાના અન્ત્ય સમયે તે દ્વીન્દ્રિય જાતિની એકેન્દ્રિયભવોપાર્જીત સ્થિતિસત્તાપેક્ષાએ ૪ અન્તર્મું અને ૧ બંધાવલિકા ન્યૂન જાં સ્થિતિ ઉદીરણા કરે છે. બંધાવલિકાનો અન્ત્ય સમય કહેવાનું કારણ પ્રથમજ કહેલું છે. એ પ્રમાણે ત્રીન્દ્રિય-અનુદિન્દ્રિય જાતિની જાં સ્થિતિ ઉદીરણા પણ વિચારવી.

**વેયણિય નોકસાયા, સમત્ત સંઘયણ પંચ નીયાણં
તિરિયદુગ અયસ દૂમગ, ણાહજ્ઞાણં ચ સન્નિગણા ॥૩૭॥**

ગાથાર્થ:—વેદનીય-નોકપાય-અપયાં—સંઘયણ પ—નીચ ગોત્રની, તથા તિર્યગ્દ્વિક-અયશ-દુર્લગ-અને અનાદેયની જાં સ્થિતિ ઉદીં સંજિમાં ઉત્પન્ન થયેલા જીવને હોય છે.

ટીકાર્થ:—શાતા-અશાતા—હાસ્ય-રતિ-શોક-અરતિ-અપ-યાંસ-અન્ત્ય પ સંઘ—નીચગોત્ર-તિર્યગ્દ્વિક-દુર્લગ-અનાં-અયશં એ ૧૮ પ્રકૃતિયોની જાં સ્થિતિઉદીરણા સંજિપંચેન્દ્રિય ગતિમાં છે તે આ પ્રમાણે-જઘન્યસ્થિતિસત્તાવાળો એકેન્દ્રિય જીવ એકેન્દ્રિય ભવમાંથી નિકળીને પયાંસ સંજિ પંચેન્દ્રિયપણે ઉત્પન્ન થાય, ત્યાં ઉત્પત્તિના પ્રથમ સમયથીજ શાતા વેદનીયને અનુભવતો છતો દીર્ઘ અન્તર્મુહુર્ત કાળ પર્યન્ત અશાતા વેદનીય બાંધે, તદનંતર પુનઃ પણ શાતાવેદનીયનો બંધ પ્રારંભ; ત્યાં બંધાવલિકાના અન્ત્ય સમયે પૂર્વબદ્ધ શાતાવેદનીયની જાં સ્થિતિ ઉદીરણા કરે છે. એ પ્રમાણે અશાતાવેદનીયની જાં ઉદીં પણ જાણવી, પરન્તુ શાતાને સ્થાને અશાતા શબ્દ કહેવો, તથા હાસ્ય-રતિની જાં ઉદીં શાતાવત્ કહેવી, અને શોક-અરતિની જાં ઉદીં અશાતાવત્ કહેવી.

તથા અપયાંસ નામની જઘન્ય સ્થિતિસત્તાવાળો એકેન્દ્રિય જીવ એકેન્દ્રિય ભવમાંથી નિકળીને અપયાંસ સંજિ પંચેન્દ્રિયમાં ઉત્પન્ન થાય, ત્યાં પ્રથમ સમયથી પ્રારંભીનેજ દીર્ઘ અન્તર્મું કાળ

પર્યન્ત પર્યાપ્ત નામ બાંધીને તદ્દનંતર ! પુનઃ 'પણ અપર્યાપ્ત' નામ કર્મને બાંધે, ત્યાં બાંધાવલિકાના અન્ય સમયે-પૂર્વબદ્ધ અપર્યાપ્ત નામની જ૦ સ્થિ૦ ઉદ્દીરણા કરે છે.

તથા ૫ સંઘયણુમાં ઉદ્ધિત સંઘયણુને વર્ણને શેષ ૪ સંઘ-યણુનો અતિ દીર્ઘ ઇન્ધ્રકાળ કહેવો, તદ્દનંતર વેદ્યમાન સંઘયણુના બંધમાં બાંધાવલિકાના અન્ય સમયે જ૦ સ્થિ૦ ઉદ્દીરણા કહેવી. નીચ ગોત્રની વક્તવ્યતા અશાતાવત્ કહેવી. તથા બાહર અગ્નિ-કાય અથવા વાયુકાય જે સર્વ જઘન્ય સ્થિતિ સત્તાવાળો છે તે પર્યાપ્ત-તિર્યચ પંચેન્દ્રિયમાં ઉત્પન્ન થાય તદ્દનંતર દીર્ઘ અન્તર્મુ૦ કાળ પર્યન્ત મનુષ્યગતિને બાંધે, તદ્દનંતર તિર્યગ્ ગતિનો બંધ પ્રારંભે, ત્યાં બાંધાવલિકાના અન્ય સમયે તે તિર્યગ્ ગતિની જ૦ સ્થિ૦ ઉદ્દી૦ કરે.

તિર્યંગાનુપૂર્વીની વક્તવ્યતા પણ એ પ્રમાણેજ બાંધવી, પરન્તુ ગત્યપાન્તરાદે વર્તતાં ત્રીજે સમયે જ૦ સ્થિ૦ ઉદ્દીરણા કહેવી તથા દુર્ભંગ, અનાદેય, અને અયશની વક્તવ્યતા અશાતાવત્ કહેવી.

**અમળાગયસ્સ ચિરઠિદ્ધ, અંતે સુરનરયગદ્ધ ઉવંગાળં
અણુપુદ્ધી તિસમદ્ધગે, નરાણ ઇર્ગિંદિયાગયગે ॥૩૮॥**

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થોનુસારે.

ટીકાર્થ:—અસંજ્ઞિ પંચેન્દ્રિયમાંથી નિકળીને દેવલવમાં અથવા નારક લવમાં ઉત્પન્ન થયેલા જીવને દેવગતિ, નરકગતિ, અને વૈકલ્પિ ઉપાંગની આપ આપણા દીર્ઘ સ્થિતિ આયુષ્યને અન્તે જ૦ સ્થિ૦ ઉદ્દીરણા થાય છે. અહિં તાત્પર્ય એ છે કે—અસંજ્ઞિ પંચેન્દ્રિય જીવ દેવગત્યાદિની સર્વ જઘન્ય સ્થિતિ બાંધીને તદ્દનંતર દીર્ઘ કાળ પર્યન્ત ત્યાંજ રહીને પદ્યોપમના અસંખ્યાતમા ભાગના

આયુષ્યપણે દેવભવમાં અથવા નારકભવમાં ઉત્પન્ન થાય, તદનંતર આપ આપણા દીર્ઘ સ્થિતિવાળા આયુષ્યને અન્તે વર્તતા તે દેવને અથવા નારકને યથાયોગપણે દેવગતિ નરકગતિ અને વંકિયો-પાંગની જાં સ્થિતિ ઉદીરણા હોય છે—તથા દેવ વા નરક ગતિના અપાન્તરાણમાં વર્તતો તેજ અસંસિ પંચેન્દ્રિયજીવ ત્રીજે સમયે અનુક્રમે દેવાનુપૂર્વીની અને નરકાનુપૂર્વીની જાં સ્થિતિ ઉદીરણા કરે છે, તથા ત્રણ ઇર્ગિદિયાગયગેન્નમનુષ્યાનુપૂર્વીની સર્વાંશ્વ સત્તાવાળો એકેન્દ્રિય જીવ એકેન્દ્રિય ભવમાંથી નિકળીને મનુષ્યપણે ઉત્પન્ન થતાં અપાન્તરાણે વર્તતો ત્રીજે સમયે મનુષ્યાનુપૂર્વીની જાંન્ય સ્થિતિની ઉદીરણાનો સ્વામિ હોય છે.

**સમયાહિ ગાલિગાણ, પઢમદ્વિદ્વ ડ સેસવેલાણ
મિચ્છત્તે વેયેસુ ય, સંજલણાસુ વિ ય સમત્તે ॥૩૧॥**

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થોનુસારે (ગાથાનો અંત્ય શબ્દ 'સમ્મત્તે' એવો પણ છે).

ટીકાર્થ:—અહિં અન્તરકરણ કયે છેતે નીચેની સ્થિતિ તે પ્રથમ સ્થિતિ, અને ઉપરની તે દ્વિતીય સ્થિતિ કહેવાય છે. ત્યાં પ્રથમ સ્થિતિની સમયાધિક આવલિકા શેષ રહેયે છેતે મિથ્યાત્વ ડ વેદ, ડ સંજલન, અને સમ્યક્ત્વની જાં સ્થિતિ ઉદીરણા થાય છે. પુનઃ વિશેષ એ છે કે સમ્યક્ત્વની અને સંજલની ક્ષય વા ઉપશમ થતાં જાં સ્થિતિ ઉદીરણા બાણવી.

**પહ્લાસંખિયભાગૂ, જુદહી ઇર્ગિદિયાગણ મિસ્સે
વેસત્તભાગ વેડ—વિયાણ પવણસ્સ તસ્સંતે ॥૪૦॥**

ગાથાર્થ:—પદ્યોપમના અસંખ્યાતમાભાગહીન ૧ સાગરો-પમની સત્તાવાળાએકેન્દ્રિયભવમાંથી આવેલા જીવને મિશ્રની જાં સ્થિતિ ઉદીરણા હોય છે. તથા પદ્યાસંખ્યાતમાભાગહીન ૩ સાગરની

સત્તાવાળા બાહર વાયુકાયિક જીવને અન્ત્ય સમયે જ૦ સ્થિ. ની ઉદીરણ થાય છે.

ટીકાર્થ:—પદ્યોપમના અસંખ્યાતમા ભાગે ન્યૂન જે ૧ સાગરોપમ તેટલી મિશ્રની સ્થિતિ સત્તાવાળો એકેન્દ્રિયજીવ એકેન્દ્રિભવથી નિકળીને સંજ્ઞિ પાંચેન્દ્રિયમાં ઉત્પન્ન થાય તેને જે સમયથી આરંભીને મિશ્રની ઉદીરણા ટળી જવાની છે તે સમયે મિશ્રમતિપન્ન જીવને અન્ત્ય સમયે મિશ્રની જ૦ સ્થિતિની ઉદીરણા થાય છે. એકેન્દ્રિય સંખ્યા જઘન્ય સ્થિતિ સત્તાથી હીન સ્થિતિવાળું મિશ્ર મોહનીયકર્મ ઉદીરણા યોગ્ય હોતું નથી, કારણ કે તેટલા પ્રમાણની સ્થિતિવાળું થયે છતે અવશ્ય મિથ્યાત્વ મોહનીયનો ઉદય થવાથી તે મિશ્ર મોહનીય ઉદ્વલના યોગ્ય થઈ જાય છે.

તથા જે પ્રમાણના ૭ ભાગો વડે ૧ સાગરોપમ સંપૂર્ણ થાય છે તેટલા પ્રમાણના (સાતીયા) જે ભાગ જે વૈક્રિયછક્કના (વૈ. શરીર-વૈ. સંઘાતન-વૈ. બંધન ચતુષ્કના) છે તે દ્વિસપ્તભાગવાળું વૈક્રિય કહેવાય છે. એમાં “ દ્વિસપ્તભાગવાળું ” એ વિશેષણ છે, અને “ વૈક્રિય ” એ વિશેષ્ય છે. તે એનો વિશેષણ સંભાસ (વિશેષણને વિશેષ્યનો સમાસ કરવો તે વિશેષણ સમાસ) કરતાં વેસસ ભાગ વેડવિચ્યાપ થાય છે એમાં પ્રાકૃત નિયમને અનુસરીને વેડવિચ્યાપ પદ સ્ત્રીલિંગપણે નિર્દેશ કર્યું છે. પુનઃ અહિં પજ્ઞાડસંખ્યિમાગુણ એ વાક્યનો અર્થ પણ અનુસરે છે તેથી (અર્થ એવો થાય છે કે) પદ્યોપમાસંખ્યભાગહીન જે સાગરોપમ પ્રમાણ તે વૈક્રિયછક્કની સ્થિતિ સત્તાવાળા પવનને એટલે બાહરવાયુકાયિક જીવને તે વૈક્રિયના અન્ત્ય સમયે જ૦ સ્થિ. ઉદીરણા થાય છે. અહિં તાત્પર્ય એ છે કે પદ્યોપમના અસંખ્યાતમા ભાગહીન જે સાગર પ્રમાણની વૈક્રિય છક્કની જઘન્ય સ્થિતિ સત્તાવાળો બાહરવાયુકાયિક જીવ ઘણીવાર વૈક્રિય વિદુર્વણ કરીને અન્ત્ય વૈક્રિય વિદુર્વણ કરે ત્યાં અન્ત્ય સમયે વૈક્રિય છક્કની જ૦ સ્થિ. ઉદીરણા કરે છે,

અને અનન્તર સમયમાં તેો વૈક્રિય છકકની સ્થિતિ સત્તા એકેન્દ્રિય સંબંધિ જઘન્ય સ્થિતિ સત્તાથી પણ હીન હોય છે, તેથી તે વૈક્રિય છકક ઉદીરણા યોગ્ય થતું નથી, પરન્તુ ઉદ્દલના યોગ્ય હોય છે.

**ચતુરુવસમેત્તુ પેજ્જં-પછ્છા મિચ્છં સ્વેત્તુ તેત્તીસા
ઉક્કોસસંજમધ્વા-અંતે સુતણૂ ઉવંગાણં । ૪૧॥**

ગાથાર્થ:—ટીકાથીનુસારે.

ટીકાર્થ:—સંસારમાં પરિભ્રમણ કરવાથી ૪ વાર મોહનીયનો ઉપશમ કરીને તદનંતર મિથ્યાત્વને અને ઉપલક્ષણથી સમ્યક્ત્વને અને મિશ્રને પણ ખપાવીને ૩૩ સાગરોપમપ્રમાણની સ્થિતિવાળો દેવ થાય, તદનંતર દેવભવમાંથી ચવીને મનુષ્ય મધ્યે ઉત્પન્ન થાય, તદનંતર આઠ વર્ષની વયે ચારિત્ર ગ્રાપ્ત કરીને અપ્રમત્ત થઈ આહારક સમક ખાંધે, તદનંતર દેશુણૂપૂર્વકોઠ વર્ષ પર્ચન્ત ચારિત્ર પાલન કરીને દેશુણૂપૂર્વકોઠ વર્ષને અન્તે આહારક શરીર રચીને સુતણૂ = આહારક શરીરની અને ઉવંગ = આહારક ઉપાંગની તથા ઉવંગાણં એ બહુવચનાન્ત હોવાથી આહારક બન્ધનચતુષ્કે તથા આહારક સંઘાતનને ગ્રહણ કરતાં આહારક સમકની જઘન્ય સ્થિતિ ઉદીરણા કરે. અહિં મોહનીયને ઉપશમાવતો એવ 'સ્થિતિ-ઘાતાદિ વડે શેષ નામકર્મની પ્રકૃતિયોની ઘણી સ્થિતિસત્તાનો ઘાત કરે છે, અને દેવભવમાં 'અપવર્તનાકરણથી અપવર્તે' છે, તેથી આહારક સમકના બન્ધકાળે અતિ અલ્પસ્થિતિ સત્તાજ સંકર્મે છે તેથી ચાર વાર મોહોપશમાદિની વિવક્ષા કરી છે. દેશુણૂપૂર્વકોઠ વર્ષ સુધીમાં આહારકસમકની ઘણી સ્થિતિસત્તા ક્ષય પામે છે તેથી દેશુણૂપૂર્વકોઠ વર્ષનું અત્રે ગ્રહણ કર્યું છે.

૧-૨ સ્થિતિઘાતથી અપવર્તના સર્વથા ભિન્ન નથી, કારણ કે સ્થિતિઘાત એ વ્યાધાતાપવર્તના વિશેષ છે, અને અપવર્તના એ નિર્વ્યા-ધાતાપવર્તના રૂપ છે.

છડમત્પત્નીગરાગે, ચડદસસમયાહિગાલિગઠિઈષ
સેસાણુદીરણતે, મિત્રમુહુત્તો ઠિઈકાલો ॥૪૨॥

ગાથાર્થ:— ટીકાથોતુસારે.

ટીકાર્થ:—શ્રીજીએહ ગુણુસ્થાનકવર્તી છદ્મસ્થજીવને ૫
જ્ઞાના૦-૫ દર્શના૦-૫ અન્તરાય. એ ૧૪ પ્રકૃતિયોની સમયા-
ધિક આવલિકા શેષ રહો છતે ૪૦ સ્થિ૦ ઉદીરણા થાય છે. શેષ
મનુષ્યગતિ-૫-એ૦-વજ્રપં-૦-ઔદા૦-૭-સંસ્થાન ૬-ઉ ૫૦-
પરા૦-ઉન્ન્યાસ-૨ અગતિ-ત્રસાદિ ૪-શુભગાદિ ૪-જીમ-
ઉચ્ચ-દુઃસ્વર એ ૩૨ પ્રકૃતિયોની, તથા પૂર્વોક્તા ૩૩ નામની
પ્રુવોદીય પ્રકૃતિયોની સર્વ સંખ્યાએ ૬૫ પ્રકૃતિયોની ૪૦ સ્થિ-
ત્યુદીરણા સયોગિ કેવલિને અન્ત્યસમયે હોય છે. તેના જઘન્યકાળ
અન્તરુ૦ પ્રમાણનો હોય છે, તથા આયુષ્યની ૫૫ અન્ત્ય સમયે
(ઉદીરણાન્ત્ય સમયે) ૪૦ સ્થિ૦ ઉદીરણા હોય છે. (રતિ સ્થિતિ
ઉદીરણા).

॥ અથ અનુભાગ ઉદીરણા ॥

એ પ્રમાણે સ્થિતિ ઉદીરણા કહીને હવે અનુભાગ ઉદીરણાનો
પ્રસંગ છે ત્યાં સંજ્ઞા-શુભાશુભપ્રરૂ૦-વિપાક પ્રરૂ૦-અત્યય
પ્રરૂ૦-સાધનાદિપ્રરૂ૦-અને સ્વામિ પ્રરૂપણા એ ૬ અનુ-
યોગ છે. તેમાં પ્રથમ સંજ્ઞા-શુભાશુભ અને વિપાક એ ત્રણની
પ્રરૂપણા માટે અન્ત્ય અન્ત્યની લક્ષામણ કરે છે.

અણુભાગુદીરણા, સજ્ઞા ય સુભાસુભા વિવાગો ય
અણુભાગબંધિ મળિયા, નાળત્તં પચ્ચયા ચેમે ॥૪૩॥

ગાથાર્થ:—અનુભાગ ઉદીરણામાં સંજ્ઞા, શુભાશુભ, અને

વિપાક એ ત્રણની પ્રરૂપણાઓ શતકઅર્થેકત્ત અનુભાગ બન્ધ પ્રકરણમાં કહ્યા પ્રમાણે બાણવી, પુનઃ અનુભાગબન્ધ પ્રકરણમાં નહિ કહેલ સંજ્ઞાદિકનો વિશેષ અને પ્રત્યયપ્રરૂપણા તે આ પ્રમાણે છે.

ટીકાથઃ—અનુભાગ ઉદીરણામાં કહેવા યોગ્ય જે સંજ્ઞા-શુભાશુભ-અને વિપાક અનુયોગ તે શતકનામના અર્થમાં અનુભાગ બન્ધ કથનને અવસરે કહેલા છે તે પ્રમાણે બાણવા. ત્યાં સ્થાન સંજ્ઞા અને ઘાતિસંજ્ઞા એ પ્રમાણે સંજ્ઞા ૨ પ્રકારે કહી છે તેમાં સ્થાન સંજ્ઞા તે એકસ્થાનક-દ્વિસ્થાનક-ત્રિસ્થાનક-અને ચતુઃસ્થાનક એમ ૪ પ્રકારે છે. તથા ઘાતિસંજ્ઞા તે સર્વઘાતિ-દેશઘાતિ અને અઘાતિ એમ ૩ પ્રકારે છે. તથા શુભ કર્મનો અનુભાગ તે ૧ ક્ષીર શર્કરાતુલ્ય શુભ છે, અને અશુભ કર્મનો અનુભાગ તે ૧ ઘાતાત્મકી અને વિખંડાના રસ સરળો અશુભ છે એ પ્રમાણે શુભાશુભ પ્રરૂપણા છે. એ સ્થાનસંજ્ઞા, ઘાતિસંજ્ઞા, અને શુભાશુભપ્રરૂપણા તે પ્રથમ અનુભાગસંક્રમ પ્રસંગે સવિસ્તર કહેલી છે તેથી અત્રે પુનઃ કહેવાશે નહિ.

તથા વિપાક તે પુદ્ગલવિપાક-ક્ષેત્રવિપાક-ભવવિપાક-અને જીવવિપાક એમ ૪ પ્રકારે છે. ત્યાં પુદ્ગલને અંગે જે રસનો વિપાકોદય હોય તે પુદ્ગલવિપાક કહેવાય છે ને તે ૬ સંસ્થાન-૬ સંધર્મણુ—આતપ-પ શરીર-૩ ઉપાંગ-ઉદ્યોત-નિર્મીણુ-સ્થિર-અસ્થિર-વર્ણાદિ ૪-અશુભ-શુભ-અશુભ-પરા-૦-ઉપ-૦-પ્રત્યેક-અને સાધારણ એ ૩૬ પ્રકૃતિયોનો અનુભાગ પુદ્ગલવિપાક રૂપ છે. કારણ કે સંસ્થાનાદિ પ્રકૃતિયો તે ઔદારિકાદિ પુદ્ગલને અવલંબીને

૧-૨ જીવને સુખ દુઃખ રૂપે ભોગવાતા પુન્ય પાપમાં એ ક્ષીર લીળું દેશત. ઉપમા વાયક બાણવું પરંતુ તે કર્મણુઓમાં (મધુર તિક્તાદિ પૌદ્ગલિક રસ પર્વાય એવા પ્રકારના રસ છે એમ નહિ. એ સંબંધિ વિશેષવક્તવ્ય બંધનકરણ પ્રસંગેજ કરેલ છે.

જ ઉદયમાં આવી સ્વવિપાક દર્શાવે છે, તેથી એ ડહ નો રસ પુફ્ફલ વિપાક રૂપ છે.

પ્રશ્ન—એ પ્રમાણે તો રતિ અરતિનો રસ પણ પુફ્ફલવિપાક રૂપ જ કહેવાય, કારણ કે કંટકાદિના સ્પર્શથી અરતિનો, અને પુષ્પમાલા; ચંદનાદિના સ્પર્શથી રતિનો વિપાકોદય થાય છે, તો એ બે પ્રકૃતિયોના રસને વિપાકોદયરૂપ કેમ ન કહ્યો ?

ઉત્તર—રતિ અને અરતિનો વિપાકોદય પુફ્ફલાવલંબી છે એવો એકાન્ત નિયમ નથી, કારણ કે કંટકાદિ સ્પર્શ વિના પણ પ્રિયાપ્રિયના મરણાદિકથી કદાચિત્ રતિ અરતિનો વિપાકોદય થાય છે, તેથી એ બેના અનુભાગને શ્રવણવિપાકરૂપ કહેલ છે, તેજ શ્રુત છે પરંતુ પુફ્ફલ વિપાકરૂપ નહિ. એ પ્રમાણે કોષાદિનો અનુભાગ પણ શ્રવણવિપાક રૂપ બાણવો. કહ્યું છે કે—

અરહરૂપં હૃદયો, કિ જ મહે પોગલાનિ સંપન્નાં
અંપુદેહિ વિ કિ જ્ઞો, एवं कोहाइयाणं पि ॥ ૧ ॥

અર્થ—અરતિરતિનો ઉદય શું પુફ્ફલોને પામીને નથી થતો ? અર્થાત્ થાય છેજ. તો તે બેના રસને પુફ્ફલવિપાક કેમ મંથી કહેતા ? અહિં આચાર્યશ્રી 'કાકવા પ્રત્યુત્તર આપે છે—
અંપુદેહિ વિ કિ જ્ઞો અહિં તૃતિયા વિભક્તિનો અર્થ સમગ્રીના રૂપમાં હોવાથી અર્થ એવો થાય કે—પુફ્ફલોનો સ્પર્શ નહિ થયે છતે

૧ પ્રશ્નનો ઉત્તર સીધે રીતે નહિ આપતાં આડકતરી રીતે એવો પ્રશ્ન પૂછવો કે જેનો હાવાર્થ ઉત્તરના રૂપમાંજ હોય છે. અથવા જે વાક્યમાં “અર્થાત્” ના વ્યપદેશથીજ સીધો અર્થ આવે તે જેમકે “અરસા અનંતરાની છતાં કર્માવરણવડે અરાની કેમ કહેવાય ?” એના ઉત્તરમાં “સર્વ મહા તેજસ્વી છતાં મેધની ઘટાવડે ધેરાયલોં નિસ્તેજ કેમ કહેવાય ?” એનો હાવ અર્થાત્થી નિકળતો હોવાથી કાકવા ઉત્તર કહેવાય છે.

પણ તે બેનો વિપાકોદય શું નથી થતો ? અર્થાત્ થાયજ છે. તેથી પુદ્ગલ પ્રાપ્તિના અનેકાન્તિક નિયમથી તે બેનો રસ પુદ્ગલવિપાક નહિ પરન્તુ જીવ વિપાકજ કહેવાય છે. એ પ્રમાણે કોધાદિકનો પણ જીવવિપાકાતુભાગ બાણવો.

તથા ક્ષેત્રને અવલંબીને (પામીને) બેના રસનો વિપાકોદય થાય છે તે રસ ક્ષેત્રવિપાક રૂપ કહેવાય છે, તે ૪ આતુપૂર્વ્યોનો બાણવો.

તથા ભવને આશ્રયિને રસનો વિપાકોદય હોય તે ભવવિપાક ને તે ૪ આયુષ્યનોજ રસ છે.

પ્રશ્ન—ગતિયોનો પણ ભવને આશ્રયિ વિપાકોદય વર્તે છે, તો તે ગતિયોનો રસ ભવવિપાક કેમ નહિ ?

ઉત્તર—એ નિયમ અનેકાન્ત હોવાથી અચુકત છે, કારણ કે આયુષ્યનો તો સ્વભાવ વિના અન્યભવમાં સંક્રમથી પણ ઉદય નથીતેથી સર્વથા સ્વભવની સાથે વ્યભિચારી હોવાથી (પરભવે દોષ પણ પ્રકારે ઉદય નહિ હોવાથી) તે આયુષ્યોનો રસ ભવવિપાકજ કહેવાય છે. કહ્યું છે કે:—

આલબ્ધ ભવવિવાગા, ગર્હ ન આલસ્સ પરભવે જમ્હા
નો સંવ્વહાવિ લદ્ધો ગર્હણ પુણ સંકમે નત્થિ ॥ ૧ ॥ (ગતાર્યેવ)

શેષ ૭૮ પ્રકૃતિયોનો રસ જીવને આશ્રયિજ ઉદયમાં આવે

૧ જે હેતુ સાધ્યથી અન્ય પણ વ્યાપ્ત હોય તો તે હેતુ વ્યભિચાર દોષવાળો કહેવાય છે, તેમ આયુષ્યોદય રૂપ હેતુ તદ્ભવરૂપ સાધ્યથી અન્યત્ર વ્યાપ્ત નહિ હોવાથી (અર્થાત્ જે આયુષ્યનો ઉદય હોય તેજ ભવનો ઉદય હોય, માટે) “ જે આયુષ્યનો ઉદય તેજ ભવનો ઉદય ” એ વ્યભિચાર દોષ વર્ણત છે.

છે માટે તે જીવવિપાક છે. તથા નાળસં નાનાં પાણું એટલે જે વિશેષ ત્યાં શતકે અંથે અનુભાગબંધ પ્રકરણમાં નથી કહ્યો તે વિશેષ, અર્થાત્ જે કહેલું છે તેથી પણ જે કંઈ વિશેષ હશે તે સર્વ અત્રે કહેવાશે. તથા ત્યાં બંધને આશ્રયિ મિથ્યાત્વાદિ અન્ય હેતુઓ કહ્યા છે, અને અહિં ઉદીરણ આશ્રયિને જે હેતુઓ છે તે આગળ કહેવાશે તે પ્રમાણે જાણવા.

હવે નાનાત્વ (વિશેષ) પ્રરૂપણા કહે છે.

મીસં દુઢાણે સર્વ, ઘાઙ્ઘ દુઢાણ ઇગઠાણે ચ
સમ્મત્ત મંતરાયં, ચ દેસઘાઙ્ઘ અચરકૂ ચ ॥ ૪૪ ॥

ગાથાર્થ:—મિશ્ર મોહનીય તે દ્વિસ્થાનક અને સર્વઘાતિ રસયુક્ત છે. સમ્યક્ત્વ મોહનીય તે દ્વિસ્થાનક એકસ્થાનકરૂપ દેશઘાતિ રસયુક્ત છે, અને અન્તરાય પણ સમ્યક્ત્વવત્ છે. તથા અચક્ષુ દર્શન દેશઘાતિ છે.

ટીકાર્થ:—મિશ્રમોહનીયકર્મ તે સ્થાનસંજ્ઞાને અધિકરીને દ્વિસ્થાનક એટલે દ્વિસ્થાનક રસ સહિત છે, અને ઘાતિ સંજ્ઞાને અધિકરીને સર્વઘાતિ છે પુનઃ સમ્યક્ત્વ મોહનીય કર્મ ઉત્કૃષ્ટ ઉદીરણાની અપેક્ષાએ દ્વિસ્થાનક રસયુક્ત અને જઘન્ય ઉદીરણાની અપેક્ષાએ એક સ્થાનક રસયુક્ત છે. ઘાતિની અપેક્ષાએ દેશઘાતિ જાણવું એ વાત ત્યાં અનુભાગબંધ અવસરે સર્વથા કહી નથી પરન્તુ અહિંજ કહી છે. કારણ કે ત્યાં તો અનુભાગબંધને આશ્રયિ શુભાશુભપ્રરૂપણા કરી છે, અને સમ્યક્ત્વ તથા મિશ્રનો બંધ સંભવે નહિ તેથી એ બેને વર્ણનેજ ત્યાં અશુભ પ્રકૃતિયો દર્શાવી છે, અને અત્રે ઉદીરણ તો એ બંનેની થાય છે, માટે અહિં તે બેનું વિશેષપણે ગ્રહણ કર્યું છે.—તથા ૫ પ્રકારનું અન્તરાયકર્મ તે ઉત્કૃષ્ટાનુભાગોદીરણાની અપેક્ષાએ દ્વિસ્થાનક અને એકસ્થાનક

રસચુકત છે, અને ઘાતિસંજ્ઞાને આશ્રયિ દેશઘાતિ છે. પુનઃ બન્ધને આશ્રયિ તો એક સ્થાનક-દ્વિસ્થાનક-ત્રિસ્થાનક-ચતુઃસ્થાનક-એમ ચારે પ્રકારના રસવાળું છે.—તથા 'અચક્ષુ દર્શન ઘાતિસંજ્ઞા આશ્રયિ દેશઘાતિ છે.

**ઠાણેસુ ચડસુ અપુમં, દુઢાણે કકઢં ચ ગુરુકં ચ
અણુપુઘ્વીઓ તીસં, નરતિરિણ્ગંતજોગ્ગા ય ॥૪૫॥**

ગાથાર્થઃ—નપુંસક વેદનો ચારે સ્થાનકનો રસ, કક્ષ અને શુદ્ધસ્પર્શનો દ્વિસ્થાનક રસ, તથા આતુપૂર્વી અને એકાન્તમનુષ્ય તિર્થંચ પ્રાયોગ્ય ૩૦ પ્રકૃતિયોનો દ્વિસ્થાનક રસ ઉદીરણા યોગ્ય છે.

ટીકાર્થઃ—નપુંસકવેદનો બંધને આશ્રયિ એકસ્થાનક-દ્વિ-સ્થાનક ને ત્રિસ્થાનક એમ ત્રણે પ્રકારનો રસ છે, પરંતુ અત્રે ઉ૦ ઉદીરણાને અંગે ચતુઃસ્થાનક રસ, અનુત્કૃષ્ટોદીરણાને અંગે ચતુઃસ્થાનક-ત્રિસ્થાનક વૃદ્ધિસ્થાનક ને એકસ્થાનક રસ હોય છે.

પ્રશ્નઃ—બંધને અભાવે ઉદીરણામાં નપુંસકવેદનો એકસ્થાનક રસ કેવી રીતે પ્રાપ્ત થાય છે ?

ઉત્તરઃ—નપુંસકવેદના ક્ષયકાળે રસઘાત કરતાં એકસ્થાનક રસનો પણ સંભવ છે.

૧. અત્રે અચક્ષુ દર્શનનો ઉદીરણા યોગ્ય રસ કહ્યો નથી તો અગ્રગાથાથી એકસ્થાનક અને દ્વિસ્થાનક રસ ઉદીરણા યોગ્ય હોય એમ જાણવું.

૨. ૨-૩-૪ સ્થાનક રસ નપુંસક વેદનો બંધ આશ્રયી છે. (ધતિ પંચસંયહાદૌ).

૩ અહિં દ્વિસ્થાનક રસ જાપેત્રી ટીકામાં કહ્યો નથી. પરંતુ પંચ સંયહમાં દ્વિસ્થાનક રસ કહેલ હોવાથી એ પણ કહ્યો છે.

તથા કર્કશનામ અને ગુરુસ્પર્શનો બંધને આશ્રયિ-ચતુઃ-
સ્થાનક-ત્રિસ્થાનક-દ્વિસ્થાનક એ ત્રણે પ્રકારનો રસ છે, પરંતુ અહિં-
ઉદીરણના સંબંધમાં તો દ્વિસ્થાનક રસજ-ઉદીરણુ યોગ્ય છે.

તથા ૪ આનુપૂર્વી, તથા મનુષ્ય તિથિ અને જ્યોત્સ્ના ઉદયમાં.
વર્તતી જે નરગતિ-તિર્યગ્ગતિ-નરાયુ-તિર્યંગાયુ-કુજાતિચતુષ્ક
—ઔદાગ-મધ્યસંસ્થાન-સંહ-આતપ-સ્થાવર ચતુષ્ક
એ ૩૦ પ્રકૃતિયોનો પણ બંધને આશ્રયિ ચતુઃસ્થાનક-ત્રિસ્થાનક અને
દ્વિસ્થાનક રસ છે, પરંતુ અહિં ઉત્કૃષ્ટ વા અનુત્કૃષ્ટ ઉદીરણુને અંગે
તો માત્ર દ્વિસ્થાનક રસજ જાણવો.

વેયા ઘગઢાણે, દુઢાણે વા અચરકુ ચરકૂ ચ.
જસ્સ ત્થિ ઘગમવિ, અરકરં તુ તસ્સેગઠાણાણિ ॥૪૬॥

ગાથાર્થ:—જિવેદ, પુવેદ, અચક્ષુઠ૦, ચક્ષુઠ૦, નો ઉદીરણુ
યોગ્ય દ્વિસ્થાનક રસ છે, તથા જેને એક પણ અક્ષર સર્વ પચાંચ
પૂર્વક પરિજ્ઞાત છે તેવા શ્રુતકેવલિને મતિ, શ્રુત, અને અવધિદર્શન,
એ ત્રણનો એકસ્થાનકરસ ઉદીરણુમાં પ્રાપ્ત થાય છે.

ટીકાર્થ:—જિવેદ, અને પુરુષવેદનો ઉત્કૃષ્ટ ઉદીરણુને
આશ્રયિ દ્વિસ્થાનક રસ છે, અને અનુત્કૃષ્ટોદીરણુને અંગે દ્વિસ્થાનક
અને એકસ્થાનક રસ જાણવો અચક્ષુદર્શનાવરણ અને ચક્ષુદર્શના-
વરણમાં પણ એ પ્રમાણે જાણવું. જિવેદનો બંધને આશ્રયિને તો
ચતુઃ-ત્રિ-દ્વિસ્થાનક રસ છે, અને પુવેદ, અચક્ષુ, તથા ચક્ષુદર્શનો
બંધને આશ્રયિ એકસ્થાનકાદિ ચારે પ્રકારનો રસ જાણવો. વેસવાઈ

૧ અહિં નરગલાદ ૪ પ્રકૃતયા માટે થી ઉપાધ્યાયજી કૃત છપા-
યલી ટીકામાં તિર્યગ્ગતિ નરગતિ એવો પાઠ છે જેથી ગતિ અને આનુપૂર્વીનું
સૂચન થાય છે, પરંતુ તેવો અર્થ બંધ બેસતો નથી અથવા તો તે
સ્થાને ક્વિક સ્પર્શથી ગતિ અને આનુ એ બે પ્રકૃતિ કરવાં.

અચરકુ ય એ પ્રમાણે પૂર્વોક્ત (૪૪) મી ગાથામાં અચક્ષુદર્શનનું
અહણ્ય કર્યું છે તો અહિં પુનઃ અચક્ષુનું અહણ્ય કેમ કર્યું ? તેના
ઉત્તરમાં બાણવાનું કે સ્થાનના નિયમને અર્થે, અર્થાત્ પ્રથમ તો
અચક્ષુનું દેશધાતિત્વ કહ્યું અને અત્રે તો રસસ્થાનનો નિયમ દર્શાવ-
વાને અર્થે અચક્ષુનું પુનઃઅહણ્ય કર્યું છે.

તથા અસ્સ ત્થિ યગમવિ અરકરં=એ જીવને એક પણ
અક્ષર સર્વ પર્યાય સહિત જ્ઞાનમાં વર્તે છે તેવા શ્રુતકેવલિને
મતિજ્ઞાન-શ્રુતજ્ઞાન-અવધિજ્ઞાનાનું અને અવધિ દર્શનાવરણ એ
૪ પ્રકૃતિયોમાં ઉદીરણા યોગ્ય એકસ્થાનકરસ હોય છે—તથા
સંસ્કલનના બન્ધમાં અને ઉદીરણામાં પણ અતુઃસ્થાનકાદિ ચારે
પ્રકારનો રસ હોય છે.

**મળનાળ સેસસમં, મીસગ સમ્મત્તમવિ ય પાવેસુ
છટ્ટાણવડિયહીળા, સંતુક્કસા ઉદોરણયા ॥ ૪૭ ॥**

ગાથાર્થ:—મનઃ પર્યાવને શેષ કર્મ સમાન બાણવું. સમ્ય-
ક્ત્વ અને મિશ્રનો ઉદીઠ યોગ્ય રસ પાપ પ્રકૃતિવત્ બાણવે, તથા
અતુભાગસત્તાની છસ્થાનપતિત હાનીથી પણ ઉત્કૃષ્ટોદીરણા
પ્રવર્તે છે.

ટીકાર્થ:—મનઃપર્યવનો ઉદીય રસ શેષ કર્મ સમાન બા-

૧ મત્યાદિ ૪ જાણસ્થિક જ્ઞાનનો વિષય સર્વદ્રવ્યમાં અને અસર્વ
પર્યાયમાં છે એમ તત્ત્વાર્થોદિ સૂત્રમાં પ્રસિદ્ધ છે તથા ચાણુ પ્રકરણની
૪૮ મી ગાથામાં પણ એવોજ ભાવાર્થ છે જતાં અહિં શ્રુત કેવલિને
એક અક્ષરના સર્વ પર્યાયના જ્ઞાતા કલા તેથી સંબંધે છે કે આ સ્થાને
સર્વ પર્યાયો તે શ્રુતજ્ઞાન સંબંધિજ અહણ્ય કરવા પરન્તુ બીજા કેવલ-
જ્ઞાન વિષયિક નહિં.

૨ જાપેલી ટીકામાં અવધિજ્ઞાનાવરણ પ્રકૃતિ ગણાવી નથી પરન્તુ
પ્રકૃતિ તુટક ન પડે માટે મેં અત્રે ગણાવી છે.

જીવો અર્થાત્ શેષકર્મનો અતુઃસ્થાનક-ત્રિસ્થાનક-ને દ્વિસ્થાનક રસ-
ઉદ્ધૃય છે, તેમ મનઃપર્યવનો પણ એ ત્રણ પ્રકારનો રસ ઉદ્ધૃય છે.
પુનઃ બંધને આશ્રયિ તો મનઃપર્યવનો રસ આરે પ્રકારનો બંધાય
છે, અને શેષકર્મનો ત્રણ પ્રકારનો રસ બંધાય છે, તે શેષ-
કર્મ તે કેવલજ્ઞાના-નિદ્રાપ-કેવલદર્શ-વેદનીયર-મિથ્યાત્વ-૧૨
કષાય-૬ નોકષાય-નરકાયુ-દેવાયુ-નરકગતિ-દેવગતિ-પંચે-૦-તે-૦
૭-વે-૦ ૭-આહા-૦ ૭-સમચ-૦-હુ-વર્ણ-૫-રસ-૫-ગંધ-૨-સ્પર્શ-૦-
ઋ-૦-મુ-૦-લ-૦-શી-૦-ઉષ્ણ-અગ્નિ-૦-ઉપ-૦-પરા-૦-ઉદા-૦-ઉદોત-૨
ખગતિ-ત્રસાદિ ૧૦-અસ્થિસાદિ ૬-નિર્મા-૦-જાત-ગોત્ર ૨-એ
૧૦૧ પ્રકૃતિ રૂપ શેષકર્મનો ઉદ્ધૃય પ્રાપ્તિ-૦ અનુભાગ અતુઃ
સ્થાનક અને અનુકૃષ્ટાનુભાગ અતુઃસ્થાનક-ત્રિસ્થાનક ને દ્વિસ્થાનક
એમ ૩ પ્રકારનો છે. તથા મતિ, શ્રુત, અવધિ મનઃપર્યવ જ્ઞા-
અક્ષુ, અવધિ, અવધિ ૬૦ એ ૭ પ્રકૃતિયોનો ઉત્કૃષ્ટોદ્ધૃયપેક્ષાએ
સર્વધાતિ અને દેશધાતિ અનુભાગ છે, તથા કેવલદ્વિ-નિદ્રા-૫
મિથ્યાત્વ-૧૨ કષાય-એ ૨૦ નો ઉત્કૃષ્ટોદ્ધૃયપેક્ષાએ અથવા
અનુકૃષ્ટોદ્ધૃયપેક્ષાએ પણ સર્વધાતિરસ છે-તથા વેદનીયદ્વિ
અગ્નિ ૪-સર્વનામ પ્રકૃતિ-ગોત્ર ૨-એ સર્વનો ઉત્કૃષ્ટ વા અનુકૃષ્ટો
દ્ધૃય પ્રાપ્તિ અનુભાગ સર્વધાતિમાંનો છે. તથા ૪ સંવલ્લ
અને ૬ નોકષાયનો ઉત્કૃષ્ટ ઉદ્ધૃય એવો સર્વધાતિ અને અનુ-
ઉદ્ધૃય એવો સર્વધાતિ અને દેશધાતિ રસ છે.

હવે અશુભ પ્રકૃતિના સંબંધમાં જે વિશેષ છે તે કહેવાય છે
મીસગસમ્મતમવિય પાવેસુપુનઃ પણ મિશ્રમોહનીય તે અનુ-
ભાગોદ્ધૃયને આશ્રયિ પાપકર્મમાં એટલે અશુભ પ્રકૃતિયોમાં
જાણવી, કારણ કે એ યે ધાતિ સ્વભાવને લઈને અશુભ રસવાળી છે,
અને શેષ પ્રકૃતિયો તો એમ શતક ગ્રન્થમાં શુભ અને અશુભ કહી
છે તેમ અત્રે પણ જાણવી.

હવે કઈ અનુભાગસત્તામાં વર્તે તો જીવ ઉત્કૃષ્ટાનુભાગની

ઉદીરણા કરે ? તે કહેવાય છે. છટ્ટાશ્વક્રિયહીનાં=અસ્થાનપતિત હીન અનુભાગસત્તાથી પણ ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ ઉદીરણા પ્રવર્તે છે. અહિં તાત્પર્ય એ છે કે:—જે સર્વોત્કૃષ્ટાનુભાગ સત્તા છે તે અનન્તભાગહીન સંખ્યભાગહીન, સંખ્યગુણહીન, અસંખ્યગુણહીન, અને અનન્તગુણહીન થયે છતે પણ ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ ઉદીરણા પ્રવર્તે છે, કારણ કે અનુભાગના અનંતાનંત સ્પર્ધકો ક્ષય થયે છતે પણ અઘાપિ પર્થન્ત ઉત્કૃષ્ટાનુભાગવાળાં અનંતસ્પર્ધકો શેષ રહે છે, તેથી અનન્ત ભાગ શેષ રહ્યો છતે પણ મૂળ અનુભાગ સત્તાથી અનન્તગુણહીન અનુભાગની ઉત્કૃષ્ટોદીરણા પ્રવર્તે છે, તો પછી 'અસંખ્યગુણહીનાદિ અનુભાગની ઉદીરણા પ્રવર્તે તેમાં શું આશ્ચર્ય ?

હવે વિપાકપ્રરૂપણામાં જે વિશેષતા છે તે કહેવાય છે.

**વિરિયંતરાયકેવલ-દંસળમોહનીયણાણવરણાણં
અસમત્તપજ્જણસુ, ય સઠ્ઠવદઠ્ઠેસુ ઉ વિવાંગો ॥૪૮॥**

માથાથ:—ટીકાથીનુસારે

૧ અહિં અનુભાગસ્થાનો સર્વ સંખ્યાએ અસંખ્યલોકપ્રદેશ પ્રમાણુજ છે, તેથી સ્થાન આશ્રયિ અસ્થાનપતિતપણું હોઈ શકે નહિં પ્રરન્તુ પ્રત્યેક અનુભાગસ્થાનમાં સ્પર્ધકો અનંતાનંત હોવાથી સ્પર્ધકો-પેક્ષાએજ અસ્થાનપતિતપણું હોય છે. તે આ પ્રમાણે—ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ અનંતાનંત સ્પર્ધકો ક્ષય થાય ત્યારે જે સ્પર્ધકો શેષ રહે છે તે અનંત ગુણહીન સ્પર્ધકો કહેવાય છે, તે અતિ અલ્પ સંખ્યાવાળાં છે ને ઉત્કૃષ્ટાનુભાગસ્થાન સંખ્યાવિનાં છે માટે અનંતગુણહીન અનુભાગ રહ્યે છતે પણ ઉત્કૃષ્ટાનુભાગોદીરણા પ્રાપ્ત થાય છે. પુનઃ અનંતગુણહીનથી અસંખ્યગુણહીન સ્પર્ધકો સંખ્યાએ વધિક છે, ને તે કરતાં સંખ્યગુણહીન સ્પર્ધકો વધિક છે, એ પ્રમાણે યાવત અનંતભાગાહીન સ્પર્ધકો તે પૂર્વોક્ત પાંચે હાની કરતાં ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાવાળાં છે, તો તે સર્વમાં ઉત્કૃષ્ટોદીરણાપણું પ્રાપ્ત થાય તેમાં શું આશ્ચર્ય ? ઇતિભાવ:

ટીકાથ :—વીર્યાન્તરાય—કેવલદ૦—૫ જ્ઞાના૦—૨૮ મોહનીય
એ ઉપ પ્રકૃતિયોનો વિપાકવિષય સર્વ લવદ્રવ્યોમાં અને અસર્વ-
પર્યાયોમાં છે. તે આ પ્રમાણે—આ વીર્યાન્તરાયાદિ ઉપ પ્રકૃતિયો
સર્વ લવદ્રવ્યોને ઉપધાત કરે છે, પરન્તુ લવદ્રવ્યના સર્વપર્યાયોને
ઉપધાત કરતી નથી. જેમ અતિ ઘનવાદિનાંઓ વડે સૂર્ય ચંદ્ર સર્વથા
આવૃત થયે છંતે પણ સૂર્યચંદ્રની પ્રભા સર્વથા (સર્વોંશે) આવૃત
થતી નથી, કહ્યું છે કે—સુકં વિ મેહસમુદયપ દોષ પદા ચંદસૂરાણ
છતિ. તેમ અત્ર પણ વિચારવું.

ગુરુલઘુગાણંતપપ—સિણસુ ચરકૂસ્સ રુવિદવ્વેસુ
ઓહોસ્સ મહળધારણ—જોગે સેસંતરાયાણં ॥૪૯॥

ગાથાથ :—ટીકાથોતુસારે.

ટીકાથ :—જે અનન્તપ્રદેશી 'ગુરુલઘુપરિણામી સ્કધો' છે
તેમાં ચક્ષુ અને અચક્ષુદર્શનાવરણનો વિષય-વિપાક છે. તથા
અચ્ચિદનો વિષય રૂપી દ્રવ્યોમાં છે, અને શેષ અન્તરાય જે જ્ઞાન,
લાભ, ભોગ, અને ઉપભોગ તેનો વિષય અલ્પ ધારણ થોઅ પુદ્ગલોમાં
છે, પરન્તુ શેષપુદ્ગલોમાં નહિ. તથા જેટલા ક્ષેત્ર વા દ્રવ્યાદિકમાં ચક્ષુ
તથા અચક્ષુનો વ્યાપાર પ્રવર્તે છે તેટલોજ વિષયચક્ષુ તથા અચક્ષુ
દર્શનાવરણનો હોય છે, તેથી પૂર્વોક્ત (ગુરુલઘુ અનન્તપ્રદેશી
સ્કધોરૂપ) વિષયનો નિયમ વિરોધવાળો અનવતો નથી. શેષ
પ્રકૃતિયોનો તો જે વિષય પૂર્વે પુદ્ગલવિપાકાદિરૂપે કહ્યો છે તે પ્રમા-
ણેજ જાણવો. (इति विपाकप्रकरण) .

૧ અહિં “ ગુરુ લઘુ પરિણામી ” એ સામાન્ય શબ્દ હોવાથી
પથ્થર વગેરે ગુરુ પરિણામી, ધૂમ વગેરે લઘુ પરિણામી, અને વાયુ જ્યોતિષનાં
વિમાન વગેરે ગુરુલઘુ પરિણામી એ ત્રણે સ્કધોમાં (ચક્ષુનો વિષય હોવાથી)
ચક્ષુ દર્શનાવરણનો, અને એજ સ્કધોમાંથી ઉત્પન્ન થતા ગધાદિ ગુરુ
લઘુ પરિણામી હોવાથી અચક્ષુદર્શનાવરણનો વિષય ચણી સંકાય. કારણ
કે ધર્મી આકાશ વગેરે અગુરુ લઘુ-સ્કધો અતીન્દ્રિય છે.

હવે પ્રત્યયપ્રરૂપણા કરવા યોગ્ય છે, ત્યાં પરિણામપ્રત્યય અને ભવપ્રત્યય એ પ્રમાણે પ્રત્યયના બે પ્રકાર છે. તેમાં પ્રથમ પરિણામ પ્રત્યય પ્રરૂપણા કહેવાય છે.

**વેડવિય તેયગં કમ્મ-વદ્ધ રસ ગંધ નિદ્ધ લુરકાઓ
સો ઉન્હ થિર સુમેયર-અગુરુલલુ ગોય નરતિરિણ ॥૫૦॥**

ગાથાર્થ:—ટીકાથીનુસારે.

ટીકાર્થ:—વૈક્રિયસમક, અને (ગાથામાં) તૈજસકાર્મણ કહેવાથી તૈજસસમક, તથા વર્ણ ૫-ગન્ધ ૨-રસ ૫-સ્નિગ્ધ-રૂક્ષ-શીત-ઉષ્ણ-સ્થિર-આસ્થિર-શુભ-અશુભ અગુરુ-એ ૩૫ પ્રકૃતિયો તે અનુભાગોદીરણાની અપેક્ષાએ તિયંચ-મનુષ્યોને પરિણામપ્રત્યય રૂપ છે, કારણ કે વૈક્રિયસમક તે તિયંચમનુષ્યોને શુભવિશેષથી ઉત્પન્ન થતી લબ્ધિરૂપ છે તે તેની ઉદીરણા પણ ગુણપરિણામ પ્રત્યય રૂપ બાણવી. પુનઃતિયંચ મનુષ્યો અન્ય અન્ય પ્રકારે પરિણુભાવીને ઉદીરે છે, તેથી તે પ્રકૃતિયોની અનુભાગોદીરણા પણ તિયંચમનુષ્યોને પરિણામ પ્રત્યયિક બાણવી.

**ચરસં મડય લહુગા, પરવા ઉજોય ફઠં સ્વગઈ સરા
પત્તેગતણુ ઉત્તર-તણુસુ દોસુ વિય તણુ તઈયા ॥૫૧॥**

ગાથાર્થ:—ટીકાથીનુસારે.

ટીકાર્થ:—સમય ૦-મુ ૧-લલુ-પરા ૦-ઉદો ૦-સુખગ ૦-મુ-સ્વર પ્રત્યેક એ ૮ પ્રકૃતિયો અને ઉત્તરદેહરૂપ વૈક્રિય તથા આહારક એ ૧૦ પ્રકૃતિયો ઉદીરણાને આશ્રયિ પરિણામપ્રત્યયિક બાણવી. કારણ કે ઉત્તર વૈક્રિય તથા આહારક શરીર હોતે છતે સમ ચતુરસ્રાદિની અનુભાગોદીરણા પ્રવર્તે છે તે ઉત્તર વૈક્રિયાદિ દેહ

પરિણામની અપેક્ષાએ પ્રવર્તે છે, તેથી એ પ્રકૃતિયો પણ પરિણામ પ્રત્યયિક જાણવી. (તથા તદ્વ્યાતણુ =ત્રીભુ આહારક શરીર ગ્રહણ કરવાથી આહારકની સાતે પ્રકૃતિયો ગ્રહણ થયેલી સમજવી) તેથી અનુભાગોદીરણા પણ પરિણામ પ્રત્યયિક જાણવી. આહારક સમક તે મનુષ્યોને ગુણ પરિણામ પ્રત્યયથી હોય છે. તેથી તેની અનુભાગો-દીરણા પણ ગુણ પરિણામ પ્રત્યયિક જાણવી.

**દેસવિરય વિરયાણં, સુભગાણ્ઞ જસકિત્તિ ઉચ્ચાણં
પુવાણુપુવિગાણ, અસંખભાગો થિયાઈણં ॥ ૫૨ ॥**

ગાથાર્થ:—ટીકાથીનુસારે.

ટીકાર્થ:—દેશવિરત અને સર્વવિરત જીવોને સુભગ, આદેય યશ, અને ઉચ્ચગોત્ર એ ૪ પ્રકૃતિયોની અનુભાગોદીરણા પરિણામ પ્રત્યયિક જાણવી. કારણ કે સુભગાદિની પ્રતિપક્ષી દુર્ભંગાદિના ઉદય સુક્ત પણ જે જીવ દેશવિરતિને અથવા સર્વ વિરતિને પ્રાપ્ત કરે છે, તે જીવને પણ દેશવિરત્યાદિ ગુણના પ્રભાવથી સુભગાદિ પ્રકૃતિયો-નીજ ઉદયપૂર્વક ઉદીરણા પ્રવર્તે છે, માટે પરિણામ પ્રાપ્ત છે.

તથા જી વેદાદિ ૬ નોકથાયનો પુવાંનુપૂર્વિના અનુક્રમે અસંખ્યાતમો ભાગ દેશવિરત અને સર્વવિરત જીવોને પ્રત્યેકને ઉદીરણા યોગ્ય હોય છે તે ગુણ પરિણામ પ્રત્યયરૂપ જાણવો. અહિં તાત્પર્ય એ છે કે સ્ત્રીવેદાદિના અતિ જઘન્યાનુભાગસ્વર્ધકથી પ્રારંભીને અનુક્રમે અસંખ્યાતમો ભાગ દેશવિરતાદિ જીવોને જે ઉદીરણા યોગ્ય છે તે ગુણપ્રત્યયિક કહેવાય છે. અને બીજો શેષભાગ ઉદીરણા પ્રાપ્ત થતો નથી.

**તિત્થયરં ઘાઈણિ ય, પરિણામ પ્પચ્ચયાણિ સેસાઓ
મંવપચ્ચઈયા પુવ્વુત્તા, વિ ય પુવ્વુત્તસેસાણં ॥ ૫૩ ॥**

ગાથાર્થઃ—જનનામ-અને ઘાતિ કર્મની અનુભાગોદીરણા પરિણામ પ્રત્યયિક છે. શેષ પ્રકૃતિયોની, તથા પૂર્વોક્ત પ્રકૃતિયોની પૂર્વોક્તથી શેષ જીવોને અનુભાગોદીરણા ભવપ્રત્યયિક જાણવી.

ટીકાર્થઃ—તીર્થ-કરનામકર્મ, અને ૫ જ્ઞાના૦-૯ દર્શ૦-૨૫ કષાયમે.૦-૩ દર્શ૦મો.૦-૫ અન્તરાય-ઓ પ્રમાણે સર્વ સંખ્યાએ ૩૧ ઘાતિ પ્રકૃતિયોની અનુભાગોદીરણા તિર્યગ્ મનુષ્યોને પરિણામ પ્રત્યયિક છે, (અર્થાત્ એ ૩૯ પ્રકૃતિયોની અનુભાગોદીરણા તિર્યગ્ મનુષ્યોને પરિણામ પ્રત્યયિક થાય છે) અહિં અન્યથાભાવની પ્રાપ્તિ તે પરિણામ કહેવાય છે. ત્યાં તિર્યગ્ અથવા મનુષ્યો એ પ્રકૃતિયોના અનુભાગને અન્યથા બાંધીને અન્યભાવે પરિણમાવીને ઉદીરે છે માટે એ પરિણામ પ્રત્યયિક છે.

તથા સૈસાઓ=શેષ વેદનીય-૨-આયુ ૪-ગતિ ૪-જાતિ ૫-આ-હા.૦-૭-સંઘ.૦-૬-કુસંસ્થાન ૫-કર્કશ-અગુરુ-આનુપૂર્વી ૪-ઉપ.૦-આત.૦-ઉચ્ચા.૦-કુખગતિ-ત્રસત્રિક-સ્થાવ્યતુષ્ક-નિર્મા.૦-નીચ.૦-એ ૫૬ પ્રકૃતિયો અનુભાગોદીરણાને આશ્રયિ ભવપ્રત્યયિક જાણવી, અર્થાત્ એ ૫૩ પ્રકૃતિયોની અનુભાગોદીરણા ભવપ્રત્યયથી થાય છે.

તથા પુવુક્તા વિ ચ પુવુક્ત સૈસાણં=પૂર્વે કહેલી તિર્યગ્ મનુષ્યથી વ્યતિરિક્ત પ્રકૃતિયોની (પૂર્વોક્ત શેષ જીવોને) અનુભાગોદીરણા ભવપ્રત્યયિક જાણવી. તે આ પ્રમાણે—દેવ અને નારકો તથા વ્રતરહિત તિર્યગ્ અને મનુષ્યો ૯ નોકષાયના પશ્ચાનુપૂર્વીએ એટલે ઉત્કૃષ્ટાનુભાગસ્પર્ધકથી આરંભીને અસંખ્ય અનુભાગસ્પર્ધકો ભવપ્રત્યયથીજ ઉદીરે છે. તથા વૈ.૦-૭-તૈ.૦-૭-વર્ણ ૫-ગંધ ૨-રસ ૫-સ્પર્શ-૩૬ શીત-ઉષ્ણ-સ્થિર-અસ્થિર-શુભ-અશુભ-અગુરુલઘુ-એ ૩૫ પ્રકૃતિયોની દેવ નારકો ભવપ્રત્યયથીજ અનુભાગોદીરણા કરે છે. તથા ભવધારણીય દેહમાં વર્તતા દેવો સમચતુરક્ષની અનુભાગોદીરણા ભવપ્રત્યયથીજ કરે છે. તથા ઉત્તર વૈકિય સિવાયના શેષ જીવો મૃદુ-લઘુ-પરા.૦-ઉદ્યોત-સુખગતિ-સુસ્વર અને પ્રત્યેક

એ ૭ પ્રકૃતિયોની અનુભાગોદીરણા ભવ પ્રત્યયથી પ્રવર્તે છે. તથા સુભગ-આદેય-યશ અને ડચ્છગોત્રની અનુભાગોદીરણા ગુણુહીન (લઘ્વિહીન) જીવને ભવપ્રત્યયથી અને ગુણુવંતને ગુણપ્રત્યયથી પ્રવર્તે છે. તથા દેવનારકોને સર્વઘાતિ કર્મની અનુભાગોદીરણા ભવ પ્રત્યયથી પ્રવર્તે છે.

એ પ્રમાણે પ્રત્યયપ્રરૂપણા કરીને હવે સાધાદિ પ્રરૂપણા કરાય છે. ત્યાં સાધાદિપ્રરૂપણા તે મૂળપ્રકૃતિસંબંધિ, અને ઉત્તરપ્રકૃતિ સંબંધિ, એમ ૨ પ્રકારે છે. તેમાં પ્રથમ મૂળપ્રકૃતિ સંબંધિ સાધાદિ પ્રરૂપણા કહેવાય છે.

ઘાઈણં અજઘન્ના, દોળહ મણુકોસયા ય તિવિહા ડ
વેયણિણુ કોસા, અજહન્ના મોહ્ણીણ ડ ॥૫૪॥

સાઈ અણાઈધુવ અધુવા, ય તસ્સેસિગા ય દુ વિગપ્પા
આડસ્સ સાઈઅધુવા, સવવિગપ્પા ડ વિન્નેયા ॥૫૫॥

ગાથાર્થ:—૩ ઘાતિકર્મની અજઘંઉદીઠ, તથા નામ અને ગોત્ર એ બેની અનુત્કુષ્ટોદીરણા, ૩ પ્રકારે છે. તથા વેદનીયની અનુત્કુષ્ટ, અને મોહનીયની અજઘન્ય અનુભાગોદીરણા ॥ ૫૪ ॥

આદિ, અનાદિ, પ્રવ, ને અપ્રવ એમ ૪ પ્રકારે છે. તથા વેદનીયના અને મોહનીયના શેષ વિકલ્પોમાં ૨ પ્રકારની ઉદીરણા છે. અને આયુષ્યના સર્વે વિકલ્પો આદિ ને અધ્રુવ એમ ૨ પ્રકારે જાણીત્રા. ॥ ૫૫ ॥

ટીકાર્થ:—મોહનીય સિવાય ૩ ઘાતિકર્મની અજઘં અનુઉદીરણા અનાદિ, પ્રવ, ને અપ્રવ એમ ૩ પ્રકારે છે તે આ પ્રમાણે—એ ૩ ઘાતિકર્મની ક્ષીણકષાયી જીવને સમયાધિક આવલિક્ષા શેષ રહે છતે જઠ અનુભાગોદીરણા હોય છે તે આદિ ૭૩

અને અધ્રુવ છે, અને શેષકાળમાં નિરન્તર અજઘન્યાનુભાગોદીરણા હોય છે માટે અનાદિ, અને ધ્રુવાધ્રુવતા તે અલબ્ધ અને લબ્ધની અપેક્ષાએ છે.

તથા નામ અને ગોત્ર આ બેની અનુત્કૃષ્ટાનુભાગોદીરણા અનાદિ, ધ્રુવ, ને અધ્રુવ એમ ૩ પ્રકારે છે તે આ પ્રમાણે—એ બે કર્મની ઉત્કૃષ્ટાનુભાગોદીરણા સયોગિકેત્વદિને છે તે આદિ અન્નવ છે, અને શેષકાળમાં અનુત્કૃષ્ટોદીરણા નિરન્તર પ્રવર્તતી હોવાથી અનાદિ, તથા લબ્ધને અધ્રુવ, અને અલબ્ધને ધ્રુવ છે.

તથા વેદનીયની અનુત્કૃષ્ટ અને મોહનીયની અજઘન્યાનુભાગોદીરણા સાદિ, અનાદિ, ધ્રુવ ને અધ્રુવ એમ ૪ પ્રકારે છે. તે આ પ્રમાણે—ઉપશમશ્રેણીમાં સૂક્ષ્મસંપરાય શુણ્યસ્થાને જે શાતા વેદનીય બાંધેલા છે, તેની સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનને પ્રાપ્ત કર્યા પછી પ્રથમ સમયે જે ઉદીરણા પ્રવર્તે છે તે ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ ઉદીરણા સાદિ અધ્રુવ છે, અને તેથી અન્ય સર્વ પશુ અનુત્કૃષ્ટોદીરણા તે અપ્રમત્તાદિ શુણ્યસ્થાનમાં નથી હોતી અને ત્યાંથી પડતાં પુનઃ પ્રવર્તે છે. તેથી સાદિ, તે સ્થાનને નહિ પ્રાપ્ત થયેલા જીવને અનાદિ, અને ધ્રુવાધ્રુવતા પૂર્વવત્. તથા મોહનીયની જઘન્યાનુભાગોદીરણા સૂક્ષ્મસંપરાયવર્તી ક્ષપક જીવને સમયાધિક આવલિકા શેષ રહે છે તે હોય છે તે સાદિ, તેના અનંતર સમયે ઉદીરણાનો અભાવ હોવાથી અધ્રુવ. શેષ કાળમાં પુનઃ અજઘન ઉદીરણા હોય છે તે ઉપશાંત મોહશુણ્યસ્થાને નથી હોતી, અને ત્યાંથી પડતાં પુનઃ પ્રારંભાય છે માટે સાદિ, તે સ્થાનને નહિ પામેલા જીવને અનાદિ અને ધ્રુવાધ્રુવતા પૂર્વવત્.

તથા તસ્તેસિંગા ચ કુવિગપ્પા=પૂર્વોક્ત વિકલ્પથી વ્યતિરિક્ત બે પ્રકારના વિકલ્પ સાદિ, ને અધ્રુવ એમ બે પ્રકારે હોય છે. તે આ પ્રમાણે—ચાર ઘાતિકર્મની ઉં અને અનું અનુભાગોદીરણા મિથ્યાત્વીજીવને પરાવૃત્તિએ પ્રાપ્ત થાય છે, તેથી બન્ને

ઉદીરણા સાદિ અમુચ છે, અને જાં અનું ઉં તો પ્રથમ કહેલી છે. તથા નામ, ગોત્ર, ને વેદનીયની જઘન્ય અને અજઘન્યાનુભાગોદીરણા મિથ્યાદષ્ટિ જીવમાં પરાવૃત્તિથી પ્રાપ્ત થાય છે તેથી એ બંને ઉદીરણા સાદિ અમુચ છે, અને ઉત્કૃષ્ટોદીરણા તો પ્રથમજ કહેલી છે, અને આયુષ્યના તો સર્વે પશુ વિકલ્પો સાદિ અમુચ જ છે, ને તે સાદિ અમુવતા આયુષ્યની અમુવોદીરણાને અંગે જાણવી.

એ પ્રમાણે મૂળપ્રકૃતિ વિષયિક સાધાદિ પ્રકૃપણા કરીને હવે ઉત્તર પ્રકૃતિયોર્માં સાંધાદિ પ્રવૃણા કરે છે.

મડલહુગા પુકોસા, ચડવિહા તિળહમવિય અજહન્ના
ળાઈગ ધુવાય અધુવા, વોસાઈ હોય પુકોસા ॥ ૫૬ ॥

તેવિસાઈ અજહન્ના, વિય ઈયાસિ સેસગવિગપ્પા
સવવિગપ્પા સેસાળ, વાવિ અધુવાય સાઈયા ॥ ૫૭ ॥

ગાથાર્થ:—મૃદુ અને લઘુની અનુત્કૃષ્ટ, તથા મિથ્યાત્વ, શુર અને કર્કશ એ ૩ ની અજઘન્ય અનુભાગોદીરણા ૪ પ્રકારે છે. તથા તૈજસાદિ ૨૦ પ્રકૃતિયોની અનુત્કૃષ્ટાનુભાગોદીરણા અનાદિ ધ્રુવ ને અધ્રુવ છે. ॥ ૫૬ ॥

તથા જ્ઞાનાવરણાદિ ૨૩ પ્રકૃતિયોની અજઘન્ય અનુભાગોદીરણા પશુ અનાદિ ધ્રુવ ને અ વ છે. તથા એ (૪૮) પ્રકૃતિયોના શેષ વિકલ્પો અને શેષ ૧૧૦ પ્રકૃતિયોના સર્વ વિકલ્પો પશુ સાદિ અને અધ્રુવ છે. ॥ ૫૭ ॥

ટીકાર્થ:—મૃદુ અને લઘુ સ્પર્શની અનુત્કૃષ્ટાનુભાગોદીરણા સાધાદિ ચાર પ્રકારે છે તે આ પ્રમાણે—એ બેની ઉં અનુભાગોદીરણા આહારકહેલ્લસ્ય મુનિને હોય છે તે સાદિ અમુચ છે, ને

તેથી અન્ય સર્વપણ અનુત્કૃષ્ટ ઉદીરણા છે; તે પણ આહારક-
દેહને ઉપસંહરતાં આદિ, તે સ્થાનને નહિ પામેલા જીવને અનાદિ
અને ધ્રુવાન્નવ પૂર્વવત.

તથા મિથ્યાત્વ, ગુરૂ, અને કર્કશ, એ ત્રણની અજૉ અનુ-
ભાગોદીરણા સાધાદિ ૪ પ્રકારે છે, ત્યાં સમ્યક્ત્વ અને સંયમને
સમકાળે પ્રાપ્ત કરતા પ્રાણીને મિથ્યાત્વની જૉ અનુભાગો-
દીરણા હોય છે, તે સાદિ અદ્રુવ છે, તેથી અન્ય સર્વ પણ અજૉ
ઉદીરણા તે સમ્યક્ત્વથી પડતાં સાદિ, તે સ્થાનને નહિ પામે
લા જીવને અનાદિ, ને ધ્રુવાન્નવતા પૂર્વવત—તથા કર્કશ અને
ગુરૂપર્શની જૉ અનુભાગોદીરણા કેવલસમુદ્ધાતથી નિવ-
ર્તતાં સાતમે સમયે હોય છે માટે સાદિ અને ધ્રુવાન્નવતા પૂર્વવત.

તથા તૈ૦ ૭—અશુભવર્ણાદિ ૬ (મૃ૦ લ૦ વિના)—અશુ૦-
સ્થિ૦—શુભ અને નિર્માણ એ ૨૦ પ્રકૃતિયોની અનુત્કૃષ્ટ અનુભા-
ગોદીરણા અનાદિ, ધ્રુવ, ને અધ્રુવ એમ ૩ પ્રકારે છે તે આ પ્રમાણે—
એ ૨૦ ની ઉ૦ અનુભાગોદીરણા સયોગિકેવલિને અન્યસમયમાં
હોય છે; તેથી અન્ય સર્વપણ અનુત્કૃષ્ટઉદીરણા નિરંતર હોવાથી
અનાદિ, ને ધ્રુવાન્નવતા પૂર્વવત.

તથા ૫ જ્ઞા૦—૪ દર્શ૦—કૃ૦—નીલ૦—હરભિ—તિકત—કટુ—
રૂક્ષ—શીત—અસ્થિર—અશુભ—૫ અન્ત૦—એ ૨૩ પ્રકૃતિયોની અજૉ
અનુભાગોદીરણા અનાદિ, ધ્રુવ ને અધ્રુવ એમ ૩ પ્રકારે છે તે આ
પ્રમાણે—એ ૨૩ ની જૉ ઉદીરણા આપઆપણી ઉદીરણાના
અન્તે હોય છે, તેથી તે સાદિ અદ્રુવ છે, ને તેથી અન્ય સર્વપણ
અજૉ ઉદીરણા તે ધ્રુવોદીય હોવાથી અનાદિ અને ધ્રુવાન્ન-
વતા પૂર્વવત.

તથા એ પૂર્વોક્ત સર્વ પ્રકૃતિયોના શેષ (કથિત વિકલ્પોથી
અન્ય) વિકલ્પો અને (અર્થાત્ મૃદુલધ્વાદિ ૨૦ ના જૉ—અજૉ—

ઉં, મિથ્યાત્વાદિ ૩, અને જ્ઞાનાવરણાદિ ૨૩ ના ઉં—અનુ—ને ૪૦) તે સર્વ સાદિ અધ્રુવ છે તે આ પ્રમાણે—મૃદ્ધાદિ ૨૦ ની ૪૦ અને અનુ ૦ અનુભાગોદીરણા મિથ્યાદષ્ટિજીવને પરાવૃત્તિ એ હોય છે તેથી એ બન્ને વિકલ્પ સાદિ અધ્રુવ છે, અને (ઉત્કૃષ્ટાનુભાગોદીરણા તો પ્રથમ કહેલીજ છે. તથા કુર્કશાદિ ૨૬ પ્રકૃતિયોની ઉં અને અનુ ૦ અનુભાગોદીરણા મિથ્યાદષ્ટિ જીવને પરાવૃત્તિએ હોય છે કારણકે એ ૨૬ અશુભ પ્રકૃતિયો છે, તેથી એ બન્ને ઉદીરણા સાદિ અધ્રુવ છે, અને ૪૦ ઉદીરણાતો પ્રથમજ કહી છે.

તથા પૂર્વોક્ત પ્રકૃતિયોથી અન્ય ૧૧૦ પ્રકૃતિયોના સર્વે વિકલ્પો (ઉં—અનુ—૪૦—અનુ—) સાદિ અધ્રુવ બાણુવા, અને એ સાદિ અધ્રુવતા તે અધ્રુવોદીયપણાના હેતુથી બાણુવી. (ઇતિ સાધાદિ પ્રરૂપણા)

એ પ્રમાણે સાધાદિ પ્રરૂપણા કરીને હવે સ્વામિત્વ કહેવાનો પ્રસંગ છે ત્યાં ઉં ઉદીરણા સંખંધિ—અને ૪૦ ઉદીરણા સંખંધિ એમ ૨ પ્રકારે સ્વામિત્વ છે તેમાં પ્રથમ ઉત્કૃષ્ટાનુભાગોદીરણાસ્વામિત્વ કહેવાય છે.

दाणाइ अचरकुणं, जेठा आइस्मि हीण लब्धिस्स
सुहुमस्स चरकुणो पुण, तेइंदिय सव्वपज्जते ॥५८॥

ગાથાર્થ:—ટીકાચોતુસારે

ટીકાર્થ:—સર્વોલ્પ દાનાદિ અને અચક્ષુદર્શન વિજ્ઞાન લબ્ધિરૂપ હીન લબ્ધિવાળા અને ભવના પ્રથમ સમયે વર્તતા સૂં એકેન્દ્રિ જીવને ૫ અન્તરાય અને અચક્ષુદર્શનાવરણુ એ ૬ પ્રકૃતિયોની ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ ઉદીરણા હોય છે. તથા સર્વપર્યાપ્તિએ પર્યાપ્ત ત્રીન્દ્રિય જીવને પર્યાપ્તિના અન્ત્ય સમયે ચક્ષુદર્શનાવરણુની ઉં અનુભાગોદીરણા હોય છે.

નિદ્રાઈ પંચગસ્સ ચ, મજ્જિમ પરિણામસંકિલિઠસ્સ
અપુમાદિ અસાયાણં, નરણ જેઠઠિઠ્ઠિસંમત્તો ॥૫૯॥

ગાથાર્થ:—ટીકાથીનુસારે

ટીકાર્થ:—મધ્યમ પરિણામી અર્થાત્ તતપ્રાયોગ્ય સંકલેશ
યુક્ત અને સર્વપર્યાપ્તિએ પર્યાપ્ત એવા જીવને નિદ્રાપંચકની
ઉં અનુભાગોદ્ધરણા હોય છે. અતિ વિશુદ્ધ અને અતિ સંકલિષ્ટ
જીવને નિદ્રા પંચકનો ઉદયજ હોતો નથી તેથી અહિં મધ્યમ પરિ-
ણામી જીવનું ગ્રહણ કર્યું છે, તથા અપુમાદિનાં=નપુ'સકવેદાદિની
એટલે નપુ'સક-અરતિ-શોક-ભય-અને કુચ્છા તથા અસા-
તાની ઉં ઉદ્ધરણાના સ્વામી ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ વાળા, સર્વ પર્યાપ્તિ-
એ પર્યાપ્ત અને સર્વોત્કૃષ્ટ સંકલેશવર્તીનારક જીવો જાણવા.

પંચિંદિય તસ બાયર-પજ્જત્તગ સાય સુસ્સર ગઈણં
વેઝવ્વુ સ્સાસાણં, દેવો જેઠ્ઠ ટ્ઠિઠ્ઠિ સમત્તો ॥૬૦॥

ગાથાર્થ:—ટીકાથીનુસારે.

ટીકાર્થ:—૩૩ સાગરોપમ પ્રમાણુ ઉં સ્થિતિયુક્ત, સર્વ પ-
ર્યાપ્તિએ પર્યાપ્ત, સર્વોત્કૃષ્ટ વિશુદ્ધિવંત દેવો પં'૦-ત્રસાદિ ૩-શાતા-
મુસ્વર-દેવગતિ-વૈં ૭-ઉશ્વાસ એ-૨૫ પ્રકૃતિયોની ઉં અનુ-
ભાગોદ્ધરણાના સ્વામિ છે.

સમ્મત્તમીસગાણં, સે કાલે ગમ્મિહિત્તિ મિચ્છત્તં
હાસરઈણં સહસા-રગસ્સ પજ્જત્તદેવસ્સ ॥૬૧॥

ગાથાર્થ:—ટીકાથીનુસારે.

ટીકાર્થ:—અનન્તર સમયે જે મિથ્યાત્વને પ્રાપ્ત કરશે તેવા

સંકિલ્પ જીવને સમ્યક્ત્વ અને મિશ્રની યથાયોગપણે ઉદય વર્તતાં ઉં અનુભાગોદીરણા હોય છે, તથા સર્વ પર્થામિએ પર્થામ એવા સહસ્રાર કલ્પના દેવોને હારથ અને રતિની ઉં અનુભાગો-દીરણા હોય છે.

ગઈ હુંડુ વઘાયાણિ—ઢુ સ્વગઈ નીયાણ દુહચડકસ્સ નિરડકસ્સ સમત્તે, અસમત્તાણ નરસ્સં તે ॥૬૨॥

ગાથાર્થ—ટીકાથીનુસારે.

ટીકાર્થ:—ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિમાં વર્તેતો, સર્વ પર્થામિએ પર્થામ, અને સર્વોત્કૃષ્ટ સંકલ્પેશયુક્ત એવો નારક નરકગતિ^૧-હું-ઉપ-કુખ-નીચ-દુર્લભાદિ ૪-એ પ્રમાણે સર્વ સંખ્યાએ ૯ પ્રકૃતિયો-ની અનુભાગોદીરણાનો સ્વામિ છે-તથા અન્ય સમયે વર્તેતો, અને સર્વોત્કૃષ્ટ સંકલ્પેશ વર્તેતો એવો અપર્થામ મનુષ્ય તે અપર્થામ નામની ઉં અનુભાગોદીરણાનો સ્વામિ બાણુવો, અપર્થામ સંજિ-તિયંચ પંચેન્દ્રિયથી પણ અપર્થામ મનુષ્ય અતિ સંકિલ્પ હોય છે માટે અહિં મનુષ્યનું ગ્રહણ કર્યું છે.

કરકલ્લ ગુરુસંઘયણા, થો પુમ સંઠાણ તિરિયનામાણં પંચિંદિઓ તિરિરકો, અઢ્ઢમવાસે ઢ્ઢવાસાડ ॥૬૩॥

ગાથાર્થ—ટીકાથીનુસારે.

ટીકાર્થ:—૮ વર્ષના આયુષ્યવાળો, આઠમા વર્ષમાં વર્તેતો, અને સર્વસંકિલ્પ એવો તિયંચસંજિ પંચેન્દ્રિય જીવ કર્કશ-ચુડ

૧ જાપેલી ટીકામાં નરગતિ છે. પરંતુ નારકને નરગતિની ઉદીરણા (ઉદયવિના) હોઇ શકે નહિ માટે મેં જગે નરગતિ ને બદલે નરકગતિ નો અર્થ લખ્યો છે.

—કુસંઘ૦ ૫—સ્ત્રી૦—પુરૂ૦—મધ્યસંસ્થાન ૪—ને તિયઃચગતિ-એ
૧૪ પ્રકૃતિયોની ઉ૦ અનુભાગોદીરણાનો સ્વામિ જાણવો.

**મણુઓરાલિયવજ્જરિ-સહાણ મણુઓ તિપહ્લપજ્જત્તો
નિયગઠિઈ ઉકોસો, પજ્જત્તો આડગાણં પિ ॥૬૪॥**

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:—ત્રણ પદ્યોપમના આયુષ્યની સ્થિતિવાળો સર્વ-
પર્યાપ્તિએ પર્યાપ્ત, અને સર્વોત્કૃષ્ટ વિશુદ્ધિયુક્ત મનુષ્ય તે મનુષ્ય-
ગતિ-ઔદા૦ ૭—અને વજ્રપંક્તનારાચ એ ૬ પ્રકૃતિયોની ઉત્કૃષ્ટાનુ-
ભાગોદીરણાનો સ્વામિ છે. તથા આપ આપણી ઉ૦ સ્થિતિમાં વર્તેલો
અને સર્વ પર્યાપ્તિએ પર્યાપ્ત, એવો સર્વ વિશુદ્ધિવાળો જીવ
ઉ આયુષ્યની ઉ૦ અનુભાગોદીરણાનો સ્વામિ છે. તથા ઉત્કૃષ્ટ-
સંકલેશવર્તી એજ જીવ નરકાયુષ્યની ઉ૦ અનુભાગોદીરણાનો
સ્વામિ જાણવો.

**હસ્સદ્વિઈ પજ્જત્તા, તન્નામા વિગલજાહસુહમાણં
થાવર નિગોય ઈર્ગિ-દિયાણમવિ બાયરો નવરિં ॥૬૫॥**

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે

ટીકાર્થ:—અદ્ય સ્થિતિવાળા પર્યાપ્ત જીવો તત્તનામકમો-
દયી એટલે વિકલેન્દ્રિયનામોદયી અને સૂક્ષ્મનામોદયી જીવો અનુ-
ક્રમે વિકલ જાતિ અને સૂ૦ નામની ઉ૦ અનુભાગોદીરણાના સ્વામિ
જાણવા. અહિં કથ્ય એ છે કે—સર્વજઘન્યસ્થિતિમાં વર્તેલા, સર્વપર્યા-
પ્તિએ પર્યાપ્તા, અને સર્વસંકલિષ્ટ એવા દ્વીન્દ્રિય-ત્રીન્દ્રિય—અને
ચતુરિન્દ્રિય જીવો તથા સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિય જીવો અનુક્રમે દ્વીન્દ્રિય-
ત્રીન્દ્રિય-ચતુરિન્દ્રિય જાતિની અને સૂક્ષ્મનામકમની ઉ૦ અનુ-
ભાગોદીરણાના સ્વામિ છે, જઘન્ય સ્થિતિમાં વર્તેલા જીવો અતિસં-

કિલ્બટ હોય છે માટે અહિં જન્ય સ્થિતિનું ગ્રહણ કર્યું છે. તથા જન્ય સ્થિતિમાં વર્તેલો, સર્વ પર્યાપ્તિએ પર્યાપ્ત, અને સર્વ-સંકિલ્બટ એવો બાં સ્થાવર એવ સ્થાવરનામની બાં સાધારણ એવ સાધારણ નામની અને એ બંને એવ (સ્થાં સાધાં) એકેન્દ્રિય નામ કર્મની ઉં અનુભાગોદીરણાના સ્વામિ છે. બાહર એવને સંકલેશ અત્યંત હોય છે માટે અત્રે બાહર એવનું ગ્રહણ કર્યું છે.

**આહારતૂળ પજ્જત્તગો ય ચરંસ મડય લહુગાણં
પત્તેય સ્વગઈ પરધા-યા હારતૂળ ય વિસુદ્ધો ॥૬૬॥**

ગાથાર્થ:—ટીકાયાંનુસાર.

ટીકાર્થ:—સર્વ પર્યાપ્તિએ પર્યાપ્ત, અને સર્વવિશુદ્ધિવંત એવા આહારક શરીરી મુનિ સમય-મૃ-લઘુ-પ્ર-સુખ-પરા-આહાં ૭ એ ૧૩ પ્રકૃતિયોની ઉં અનુભાગોદીરણાના સ્વામિ બાણવા.

**ઉત્તરવેડવિ જઈ, ઉજ્જોયસ્સાયવસ્સ સ્વરપુઢવી
નિયગગઈણં મણિયા, તદ્દણ સમણ ણુપુવ્વોણં ॥૬૭॥**

ગાથાર્થ:—ટીકાયાંનુસાર.

ટીકાર્થ:—સર્વ પર્યાપ્તિએ પર્યાપ્ત અને સર્વવિશુદ્ધ એવા ઉત્તર વૈદિક્ય દેહમાં વર્તેલા મુની ઉદ્યોત નામની ઉં અનુભાગો-દીરણાના સ્વામિ છે. તથા સર્વ પર્યાપ્તિએ પર્યાપ્ત, સર્વ વિશુદ્ધ, અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિમાં વર્તેલો બાહર પૃથ્વીકાયિક એવ આત્મ નામની ઉં અનુભાગોદીરણાનો સ્વામિ છે. તથા આપ આપણી ગતિના ત્રીજા સમયમાં વર્તેલા સર્વવિશુદ્ધ એવો નરાનુપૂર્વાની

અને દેવ-નુપૂર્વીની, તથા એજ સર્વ સંકલિષ્ટ જીવો નરકાનુપૂર્વીની અને તિર્યગાનુપૂર્વીની ઉં અનુભાગોદીરણાના સ્વામિ છે.

જોગંતે સેસાણં, સુમાણં મિયરાસિ ચત્તસુ વિ ગર્હસુ
પજ્જતુક્કડમિચ્છ-સ્સોહીણ મણોહિલહિસ્સ ॥૬૮॥

ગાથાર્થ:—ટીકાઓનુસારે.

ટીકાર્થ:—પૂર્વોક્ત પ્રકૃતિયોથી અન્ય તો ૭-શુભ વર્ણોદિ ૬ (મૃ-લ-વિના) અશુભ-સ્થિર-શુભ-સુભગ-આદેય-ચશ-નિર્માણ-ઉચ્ચ-જન-એ ૨૫ શુભ પ્રકૃતિયોની ઉં અનુભાગો-દીરણા સર્વોપવર્તનાના અન્ય સમયમાં વર્તતા સંયોગિ કેવલીને હોય છે. એથી અન્ય ૪ જ્ઞાનાં (અ-વિના) કેવલદ-મિથ્યા-૧૬ કષાય-કુવર્ણોદિ ૭ (ક-ર-શુ-વિના) અસ્થિર અને અશુભ એ ૩૧ અશુભ પ્રકૃતિયોની ઉં અનુભાગોદીરણાં સર્વ પર્યાપ્તિએ પર્યાપ્ત, અને ઉત્કૃષ્ટ સંકલેશમાં વર્તતા આરે ગતિના મિથ્યાદષ્ટિ જીવોને હેય છે. તથા અવધિલબ્ધિ રહિત એજ આરે ગતિના મિથ્યાદષ્ટિ જીવોને અવધિદ્વિકની ઉં અનુભાગોદીરણા હોય છે, કારણ કે અવધિલબ્ધિ યુક્ત જીવને ઘણા અનુભાગનો ક્ષય થઈ જાય છે તેથી ઉં અનુભાગ હોતો નથી માટે અવધિલબ્ધિ રહિત જીવનું થકણ કરેલું છે.

એ પ્રમાણે ઉં અનુભાગોદીરણાસ્વામિત્વ કહીને હવે જઘન્યાનુભાગોદીરણા સ્વામિત્વ કહે છે.

સુયકેવલિણો મહસુય-અચરકુ ચરકૂણુદીરણા મંદા
વિપુલપરમોહિગાણં, મણણાણોહિદુગસ્સાવિ ॥૬૯॥

ગાથાર્થ:—ટીકાઓનુસારે.

ટીકાર્થ:—ક્ષીણક્રપાયશુભસ્થાનવર્તી અહિં પૂર્વધર શ્રુત કેવલિને સમયાધિક આવલિકા શેષ રહેતાં મતિશ્રુત જ્ઞાનાં અને અશ્રુ અચક્રુ દર્શાં ની જાં અનુભાગોદીરણા પ્રવર્તે છે. તથા સમયાધિક આવલિકા પ્રમાણુ શેષ સ્થિતિમાં વર્તતા ક્ષીણ ક્રપાયી વિપુલમતિ મનઃ પર્યાવ જ્ઞાનીને મનઃ પર્યાવ જ્ઞાનાવરણની જાં અનુભાગોદીરણા પ્રવર્તે છે. તથા સમયાધિક આવલિકા પ્રમાણુ શેષ સ્થિતિમાં વર્તતા ક્ષીણક્રપાયી પરમાવધિ લઘિધવતને અવધિ-દ્વિકંની જાં અનુભાગોદીરણા પ્રવર્તે છે.

**સ્વવળાણવિગ્ધ કેવલ—સંજલણાણ ય સનોકષાયાણં
સયસયડદીરણંતે, નિદ્વાપયલાણ મુવસંતે ॥૭૦॥**

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થોનુસારે.

ટીકાર્થ:—કર્મનો ક્ષય કરવાને પ્રવૃત્ત થયેલા જીવને ૫ અન્ત-કેવલ-૨- સંજવ-૪-નોક-૬-એ ૨૦ પ્રકૃતિયોની આપ આપણી ઉદીરણાના અન્ત્ય સમયે જાં અનુભાગોદીરણા પ્રવર્તે છે. ત્યાં ૫ અન્તરાય અને કેવલદ્વિકંની જાં અનુ- ઉદી- ક્ષીણ ક્રપાયી જીવને, અને સંજવલન તથા વેદ ડની ઉદી- અનિવૃત્તિ બાદર શુભસ્થાને આપ આપણી ઉદીરણાના અન્તે, સંજવ-૦ લે લા ની સૂક્ષ્મ સંપરાયને અન્તે, અને ૬ નોકપાયની અપૂર્વકરણ શુભ સ્થાનકના અન્તસમયે પ્રવર્તે છે. તથા નેદ્રા ને પ્રચલ્લાની જાં અનુ-ઉદી- ઉપશાન્ત મોહ શુભસ્થાનકે હોય છે, કારણ કે ત્યાં અતિ વિશુદ્ધિ છે.

**નિદ્વાનિદ્વાઈણં, પમત્તવિરણ વિસુજ્ઞમાણંમ્મિ
વેયગસમ્મત્તસ્સ ડ, સગસ્વવળોદીરણાચરમે ॥૭૧॥**

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થોનુસારે.

ટીકાર્થ:—અમ્રમત્તભાવને સન્મુખ થયેલા એવા વિશુદ્ધિવાળા અમ્રમત્તમુનિને નિદ્રાનિદ્રા—અચલાઅચલા અને થિણુદ્ધિની જો અનુભાગોદીરણા પ્રવર્તે છે. તથા ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વને ઉત્પન્ન કરતાં મિથ્યાત્વ અને મિશ્રનો જેણે ક્ષય કરેલો છે તેવા જીવને ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વના ક્ષય કાળના અન્ત્ય ઉદીરણાકાળે એટલે સમયાધિક આવલિકા શેષ રહે છે તે સમ્યાકત્વમેહનીયની જો અનુભાગોદીરણા પ્રવર્તે છે, તે ઉદીરણા આતુર્ગતિક જીવોમાંના કોઈપણ ગતિવાળા જીવને પવર્તે એમ જાણવું.

**સે કાલે સમ્મત્તં, સસંજમં ગિણ્હઓ ચ તેરસગં
સમ્મત્તમેવ મીસે, આઠ્ઠણં જહન્નગ ઠિર્હસુ ॥૭૨॥**

ગાથાર્થ:—અનન્તર સમયે સંયમસહિત સમ્યક્ત્વને પ્રાપ્ત કરતો જીવ મિથ્યાત્વાદિ ૧૩ પ્રકૃતિયોની જો અનુભાગોદીરણા કરે છે. તથા અનન્તર સમયે સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કરનાર મિશ્ર સમ્યગ્દષ્ટિ-જીવને મિશ્રમેહનીયની જો અનુભાગોદીરણા હોય છે. તથા આદે આયુધ્યની આપઆપણી જો સ્થિતિમાં વર્તતો જીવ જઘન્ય ઉદીરણા કરે છે.

ટીકાર્થ:—અનન્તર કાળે એટલે ખીજે સમયે જે જીવ સંયમ સહિત સમ્યક્ત્વને ગ્રહણ કરશે તે જીવને મિથ્યાત્વ અને પ્રથમના ૧૨ કષાય એ ૧૩ પ્રકૃતિયોની જો અનુભાગોદીરણા હોય છે. અહિં સંપ્રદાય (તાત્પર્ય) આ પ્રમાણે છે—જે જીવ અનન્તર સમયે સંયમસહિત સમ્યક્ત્વને ગ્રહણ કરશે તે મિથ્યાદષ્ટિજીવને મિથ્યાત્વની અને અનંતાનુભવિની જો અનુભાગોદીરણા હોય છે. તથા જે અવિરત સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ અનન્તર સમયે સંયમને પ્રાપ્ત કરશે તે જીવને અપ્રત્યાખ્યાની ચતુષ્કની જો અનુભાગોદીરણા હોય છે. તથા જે દેશવિરત જીવ અનંતર સમયે ચારિત્રને પ્રાપ્ત કરશે તે જીવને પ્રત્યાખ્યાનાવરણ ચતુષ્કની જો અનુભાગોદીરણા

હોય છે. મિશ્રદ્રષ્ટિ જીવની અપેક્ષાએ અવિરત સમ્યગ્દ્રષ્ટિ જીવ અનંતગુણ વિશુદ્ધ છે, તેથી પણ દેશવિરતજીવ અનંતગુણ વિશુદ્ધ છે, માટે પૂર્વોક્ત પદ્ધતિએ જાન અનુભાગોદીરણા હોય છે.

તથા સમ્મત્તમેવ મીસે જે મિશ્રદ્રષ્ટિ જીવ અનંતર સમયે સમ્યક્ત્વને પ્રાપ્ત કરશે તે જીવને મિશ્ર મોહનીયની જાન અનુભાગોદીરણા હોય છે. મિશ્રદ્રષ્ટિ જીવ સંયમ અને સમ્યક્ત્વને તથા વિધ વિશુદ્ધિને અભાવે સમકાળે પ્રાપ્ત ન કરે, પરંતુ માત્ર સમ્યક્ત્વજ્ઞાને છે તે કારણથી સમ્મત્તમેવમાં યવકાર કહેલો છે.

તથા આરુણ જહજગઠિસુ=ચારે આયુષ્યની આપ આપણી જઘન્ય સ્થિતિમાં વર્તેલો જીવ આયુષ્યના જઘન્યાનુભાગને ઉદીરે છે. ત્યાં ૩ આયુષ્યનો (શુભનો) જાન સ્થિતિખંધ સંકલેશ-શીલ થાય છે, માટે જઘન્યાનુભાગ પણ ત્યાંજ પ્રાપ્ત થાય છે. તથા નરકાયુનો જાન સ્થિતિખંધ વિશુદ્ધિથી થાય છે માટે નરકાયુનો જાન અનુભાગ પણ ત્યાંજ પ્રાપ્ત થાય છે. એમ હોવાથી ૩ આયુષ્યના જઘન્યાનુભાગની ઉદીરણા અતિ સંકલેષ જીવને હોય છે, અને નરકાયુની જાન અનુભાગોદીરણા અતિ વિશુદ્ધ જીવને હોય છે.

**પોગલવિવાગિયાણં, ભવાઈસમયે વિસેસમવિચાર્સિં
આઈતળૂણં વોઈહં, સુદ્ધમો વાઝ ય અપ્પાઝ ॥૭૩॥**

ગાથાર્થ:—ટીકાઓનુસારે.

ટીકાર્થ:—જે પુંગ્વલવિવાકી પ્રકૃતિયો છે તે સર્વની પણ જઘન્યાનુભાગોદીરણા ભવના પ્રથમ સમયે હોય છે. એ પ્રમાણે સામાન્યથી કહીને હવે અમુક પ્રકૃતિની ઉદીરણા અમુક જીવને હોય એ પ્રમાણે એ પ્રકૃતિયોની વિશેષ વિવક્ષા કરીશ એ પ્રતિજ્ઞાના નિર્વાહમાં હવે વિશેષ વિવક્ષા કરે છે—ઔદારિક અને વૈક્રિયરૂપ પ્રથમના જે શરીરની જાન અનુભાગોદીરણા અનુક્રમે અંદપ આયુષ્યવાળા સૂક્ષ્મ

જીવને અને વાયુકાયિકને હોય છે. અહિં શરીર ગ્રહણ કરવાથી બંધન અને સંઘાતનનું પણ ગ્રહણ જાણવું. તેથી તાત્પર્યોચ્ચ એવો થાય છે કે-ઔદાઠ શરીર-ઔદાઠ સંઘાતન-અને ઔદાઠ બંધન ચતુષ્ક-એ ઔદારિક છકકનો જાનુભાગોદીરક અપર્યાપ્ત સૂઠ એકેન્દ્રિય વાયુકાયિક છે અને વૈક્રિયછકકનો જાનુભાગોદીરક અલ્પ આયુષ્યવાળો અપર્યાપ્તવાદર વાયુકાયિક છે.

વેદિયઅપ્પાઝગ-નિરય ચિરદ્વિર્ઘાસન્નિણો વા વિ અંગોવંગાણાહા-રગાણ જઙ્ગોડપ્પકાલમ્મિ ॥૭૪॥

ગાથાર્થ:—ટીકાથાનુસારે.

ટીકાથ:—ઔદારિકઉપાંગ અને વૈક્રિયઉપાંગ રૂપ બન્ને ઉપાંગનો અનુક્રમે અલ્પાયુષ્યવાળો દ્વીન્દ્રિયજીવ તથા અસંજ્ઞિપણથી નીકળીને જે દીર્ઘસ્થિતિવાળો થયેલો નારક તે જાનુભાગોદીરક છે. અહિં તાત્પર્ય એ છે કે-અલ્પ આયુષ્યવાળો દ્વીન્દ્રિયજીવ ઔદારિકઉપાંગના ઉદયના પ્રથમ સમયે ઔદારિકઉપાંગની જાનુભાગોદીરણા કરે છે; તથા પૂર્વે વૈક્રિયની વિસંયોજના (ઉદ્ભવના) કરી છે એવો અસંજ્ઞિ-પચેન્દ્રિય જીવ વૈક્રિયઉપાંગને અલ્પકાળપર્યન્ત બાંધીને સ્વભૂમિકાનુસારે દીર્ઘસ્થિતિવાળો નારક થયેલો હોય તેને વૈક્રિયઉપાંગ ઉદયના પ્રથમ સમયે વર્તતાં વૈક્રિયઉપાંગની જાનુભાગોદીરણા હોય છે. તથા આહારક શરીર (ભૂજમાં આહારગા-પદ પ્રાકૃતશૈલીને અનુસારે સ્ત્રીલિંગે છે) અને શરીર ગ્રહણ કરવાથી બંધન અને સંઘાતન પણ ગ્રહણ કરાય છે માટે આહારક સમક ની જાનુભાગોદીરણા આહારક શરીરને સ્થિતા એવા સંકલેશવર્તી મુનિને પ્રથમ સમયે હોય છે.

૧ એ પ્રકૃતિયોની જાનુભાગોદીરણા લવના પ્રથમ સમયે હોય છે એ પ્રથમ કહ્યું છે ને અહિં પર્ણાત બાદરવાયુકાયિક જીવને સ્વામિપણે કહ્યું છે. તેથી સંભવે છે કે આ પર્ણાત શબ્દ લલિત પર્ણાતની અપેક્ષાવાળો છે. કરણ પર્ણાત નહિ.

‘અમળો ચડરંસસુમા--ળ પ્પાઝસગચિરદ્વિર્દ સેસે
સંઘયણાળ યમણુઓ, હુંદુવઘાયાળમંવિ સૂદુમો ॥૭૫॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:—અદ્યઆયુષ્યવાળો, અતિસંકલિષ્ટ, પ્રથમસમયેજ સ્વભવરથ અને આહારક થયેલો અસંજિ પંચેન્દ્રિયજીવ સમચતુરેન્દ્ર અને વજ્રર્ષભનારાચની જાનુભાગોદીરણ કરે છે. અહિં અતિ સંકલેશને માટે અદ્યઆયુષ્યનું ગ્રહણ કર્યું છે. તથા અસંજિ પંચેન્દ્રિયજીવજ આપ આપણી આયુષ્યની ઉન્નિયતિમાં વર્તતો ભવના પ્રથમ સમયે આહારક હોય છે. તેથી તે અસંજિ પંચ જીવ સેસે=(અહિં ધર્મી વિભક્તિના અર્થમાં સમમીના પ્રયોગ છે અને સમુદાયાર્થે એક વચન છે તેથી અર્થ એવો થાય છે કે) હુંડક સિવાયનાં ૪ સંસ્થાનના જાનુભાગને ઉદીરે છે. તથા સ્વભવના પ્રથમ સમયે વર્તતો પૂર્વકોડવર્ષાચુવાળો આહારક જીવ સેવાર્ત અને વજ્રર્ષભ સિવાયનાં ૪ સંઘયણુના જાનુભાગને ઉદીરે છે. અહિં દીર્ઘઆયુષ્યનું ગ્રહણ તે વિશુદ્ધિને અર્થે છે. પુનઃતિયઅપંચેન્દ્રિયની અપેક્ષાએ મનુષ્યો પ્રાયઃ અદ્યખળવાળા હોય છે તેથી અહિં મનુષ્યનું ગ્રહણ કર્યું છે. તથા અતિ દીર્ઘઆયુષ્યવાળો પ્રથમ સમયમાં આહારક એવો સૂઝ એકેન્દ્રિયજીવ હુંડક અને ઉપધાતનામની જાનુભાગોદીરણ કરે છે.

સેવદ્વસ્સ બેઈંદિય, વારસ વાસસ્સ મડય લહુગાળં
સંનિ વિસુદ્ધાણાહા--રગસ્સ વીસા અઈકલિલ્લો ॥૭૬॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:—૧૨ વર્ષનાં આયુષ્યવાળા દ્વીન્દ્રિય જીવને બારમે વર્ષે સેવાર્ત સંઘયણુની જાનુભાગોદીરણ હોય છે. તથા

સ્વભૂમિકાનુસારે અતિવિશુદ્ધ અને અનાહારક સંજિ પચેન્દ્રિય
જીવને મૃદુ લઘુ સ્પર્શની જાં અનુભાગોદીરણા હોય છે. તથા
અપાન્તરાલે વર્તેા એવો સંકિલ્પ અનાહારી મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ
વૈં ૭-શુભ વર્ણાદિ ૬ (મૃં લં વિના) અશુભ-સ્થિર-શુભ-નિ-
મીણ એ ૨૦ પ્રકૃતિયોની જાં અનુભાગોદીરણા કરે છે.

પત્તેગમુરાલસમં, ઇયરં હુંડેણ તસ્સ પરધાઓ
અપ્પાઉસ્સ ય આયા-વુજ્જોયાણમવિ તજ્જોગો ॥૭૭॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:—પ્રત્યેકનામની ઉદીરણા ઔદારિક સરખી કહેવી
અર્થાત્ ઔદારિકની જઘન્યાનુભાગોદીરણાવત્ પ્રત્યેકનામની
જઘન્યાનુભાગોદીરણા પણ ભવપ્રથમસમયવર્તી સૂં એકેન્દ્રિય
જીવ કરે છે. તથા તત્ પ્રતિપક્ષી સાધારણ નામની ઉદીરણા હુંડક
સંસ્થાનવત્ કહેવી, અર્થાત્ જેમ આહારકપણાના પ્રથમ સમયે
વર્તેા સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિય જીવને હુંડક નામની જાં અનુભાગોદીરણા
પૂર્વે કહી છે તેમ સાધારણ નામની જાં અનુભાગોદીરણા પણ
જાણવી. તથા શીઘ્ર પર્યાપ્ત, અદ્વિપાયુષ્યવંત, અતિ સંકિલ્પ, અને
પર્યાપ્તિના અત્ય સમયમાં વર્તેા સૂં એકેન્દ્રિય જીવને પરધાત્
નામની જઘન્યાનુભાગોદીરણા હોય છે. તથા દેહ પર્યાપ્તિએ પર્યાપ્ત
અતિ સંકિલ્પ અને આતપોદોતને યોગ્ય એવા પૃથ્વીકાયિક જીવને
પ્રથમ સમયે વર્તેા આતપની અને ઉદોતની જઘન્યાનુભાગોદી-
રણા હોય છે.

જા ના ઉજ્જિયકરણં, તિથ્થગરસ્સ નવગસ્સ જોગંતે
કરકડ્ ગુરુણ મંતે, નિયત્તમાણસ્સ કેવલિણો ॥૭૮॥

ગાથાર્થ:—જ્યાં સુધી હેલુ આવર્ણકરણનો આરંભ થયો નથી ત્યાંથી પૂર્વનાં સમયે જનનામની જાં અનુભાગોદીરણા થાય છે. તથા સયોગિકેવલિને યોગાંત સમયે (અન્ત્યસમયે) નીલાદિ ૬ પ્રકૃતિની જાં અનુભાગોદીરણા થાય છે. તથા સમુદ્ધાતથી નિવર્તતા કેવલિને કકંશ અને ગુરૂસ્પર્શની જાં અનુભાગોદીરણા હોય છે.

ટીકાર્થ:—આયોજકાકરણ તે કેવલિ સમુદ્ધાતથી પૂર્વે થાય છે, ત્યાં આજ્ઞ-ઉપસર્ગ મર્યાદાવાચક હોવાથી જ્ઞા=સર્વશક્ષ મર્યાદાએ યોજના=વ્યાપાર પ્રવૃત્તિ, તે પુનઃ (વ્યાપાર) અતિ શુભ યોગ સંબંધિ છે, માટે આયોજન=આયોજિકા તેનું કરણ તે આયોજિકાકરણ કહેવાય છે. પુનઃ કેઇક આચાર્ય એને આર્જિત-કરણ કહે છે તેનો શબ્દાર્થ આ પ્રમાણે છે—આવર્ણત=સન્મુખ કરેલ, લોકમાં પણ કહેવાય છે કે મેં આને આવજ્યો એટલે સન્મુખ કયો છે, એ પ્રમાણે તથા ભવ્યત્વપણે મોક્ષગમનપ્રત્યે આર્જિત એટલે સન્મુખ કરેલ તેનો કરણ=શુભયોગરૂપ વ્યાપાર તે આર્જિત કરણ કહેવાય છે. પુનઃ કેઇક આચાર્યો તો આસ્થાને “જ નાહસ્તય કરણ” એવો પાઠ કહે છે તેનો શબ્દાર્થ આ પ્રમાણે છે—નાહસ્તય કરણ=આવશ્યક કરણ એટલે જે કરણ અવશ્ય ભાવવાળું છે તે આવશ્યકકરણ કહેવાય છે, કારણ કે સમુદ્ધાત તો કોઇ કરે ને કોઇ ન પણ કરે અને આ આવશ્યકકરણ તો સર્વે કેવલિઓ કરે છે.

તે આયોજકાકરણ અન્તર્મું કાળ પ્રમાણનું છે. શ્રીપ્રજ્ઞાપના સૂત્રમાં કહ્યું છે કે “કદ સમયે મંતે આર્જિયાકરણે પદ્મત્તે ? ગોયમા અસંખિજ્ઞસમદૃષ્ય અંતોમુહુતિય પદ્મત્તે ” (સુગમાર્થ:) તે આયોજકાકરણ અધ્યાપિપર્યન્ત જ્યાં સુધી આરંભનું નથી ત્યાંથી પૂર્વલાસમયે તીર્થકર કેવલિને જનનામની જાં અનુભાગોદીરણા પ્રવર્તે છે. આવર્ણકાકરણ કરતાં અધિક અનુભાગોદીરણા પ્રવર્તે છે માટે આયોજકાકરણથી પૂર્વે એમ કહ્યું છે.

તથા નીલ-કૃષ્ણ-દુરબિ-તિકેત-કંદુ-શીત-રૂક્ષ-અ-
સ્થિર ને અશુભ એ ૯ પ્રકૃતિયોની જઘન્યાનુભાગોદીરણા-સયો-
ગિકેવલિને અન્ત્ય સમયે હોય છે, કારણ કે સયોગિપણાના અન્ત્ય
સમયેજ તદોગ્ય વિશુદ્ધિ છે. તથા કર્કશ અને ગુરૂ સ્પર્શની જઘ-
ન્યાનુભાગોદીરણા કેવલસમુદ્ધાતથી નિવર્તતા એવા કેવલિને
મંથાનોપસંહાર સમયે હોય છે.

**સેસાણ પગડવેઈ, મજ્જિમપરિણામ પરિણઓ હોજા
પચ્ચય સુમાસુમા વિચ, ચિંતિય નેઓ વિવાગે ચ ॥૭૮॥**

ગાથાર્થ:—શેષ ૩૪ પ્રકૃતિયોની ૪૦ અનુભાગોદીરણા
મધ્યમ પરિણામિ પરિણુત જીવને હોય છે, એ પ્રમાણે સર્વ પ્રકૃતિ-
યોમાં પરિણામાદિ પ્રત્યય, શુભાશુભતા, અને ચારે પ્રકારના વિપાકને
વિચારીને જઘન્ય વા ઉત્કૃષ્ટ અનુભાગોદીરણાના સ્વામિ જાણવા.

ટીકાર્થ:—શેષ વેદનીય ૨-ગતિ ૪-ભતિ ૫-આનુ ૪-
ઉશ્વાસ-પ્રગતિ ૨-ત્રસાદિ ૩-સ્થાવરાદિ ૩-દુર્ભંગાદિ ૪-સુભંગાદિ
૪-ગોત્ર ૨-એ ૩૪ પ્રકૃતિયોની ૪૦ અનુભાગોદીરણાના સ્વામિ
તે તે પ્રકૃતિના ઉદયમાં વર્તતા એવા મધ્યમ પરિણામે પરિણુત
સર્વે જીવો જાણવા. હવે સર્વ પ્રકૃતિયોમાં સામાન્યતઃ જઘન્ય વા
ઉત્કૃષ્ટ અનુભાગોદીરણાના સ્વામિ જાણવાનો ઉપાય દર્શાવે છે

પચ્ચય સુમાસુમા વિ ચ=પ્રત્યય તે પરિણામપ્રત્યય અને
ભવપ્રત્યય, તથા પ્રકૃતિયોની શુભાશુભતા, તથા પુદ્ગલવિપાકાદિ ૪
પ્રકારનો વિપાક એ ત્રણને સમ્યક્ પ્રકારે વિચારીને યથાયોગપણે
જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ અનુભાગોદીરણાના સ્વામિ જાણવા. તે આ
પ્રમાણે—પરિણામપ્રત્યયાનુભાગોદીરણા પ્રાયઃ ઉત્કૃષ્ટ હોય છે,
અને ભવપ્રત્યયાનુભાગોદીરણા પ્રાયઃ જઘન્ય હોય છે. શુભ પ્રકૃતિ-
યોની પ્રાયઃ સંકલેશથી જઘન્યાનુભાગોદીરણા અને અશુભની

વિશુદ્ધિએ ૪૦ અનુ૦ ઉદીરણા હોય છે અને એથી વિપરીતપણે ઉત્કૃષ્ટાનુભાગોદીરણા હોય છે, એ પ્રમાણે વિચારીને તે તે પ્રકૃતિના ઉદયવંતણવોને ૪૦ ઉ૦ અનુભાગોદીરણાના સ્વામિ બાણવા.

॥ इति अनुभागोदीरणा ॥

॥ अथ प्रदेशोदीरणा ॥

એ પ્રમાણે અનુભાગોદીરણા કહીને હવે પ્રદેશોદીરણા કહેવાનો પ્રસંગ છે. ત્યાં સાધાદિપ્રરૂપણા અને સ્વામિત્વપ્રરૂપણા એ બે અનુયોગ છે. તેમાં પણ સાધાદિપ્રરૂપણા મૂળ પ્રકૃતિવિષયિક અને ઉત્તર પ્રકૃતિવિષયિક એમ ૨ પ્રકારે છે તેમાં પ્રથમ મૂળપ્રકૃતિ સંબંધિ સાધાદિપ્રરૂપણા કહેવાય છે.

पंचण्हमणुकोसा, तिहा पण्से चउव्विहा दोण्हं
सेसविगप्पा दुविहा, सव्वविगप्पोय आउस्स॥८०॥

ગાથાર્થ:—૫ કર્મની અનુત્કૃષ્ટ પ્રદેશોદીરણા ૩ પ્રકારે, તથા ૨ કર્મની અનુ૦ ઉદી૦ ૪ પ્રકારે, અને એ ૭ કર્મના શેષ વિકલ્પો, તથા આયુષ્યના સર્વવિકલ્પો ૨ પ્રકારે છે.

ટીકાર્થ:—જ્ઞાના૦-દર્શ૦-નામ-ગોત્ર-ને અન્ત૦-એ ૫ મૂળપ્રકૃતિની અનુત્કૃષ્ટપ્રદેશોદીરણા-અનાદિ, ધ્રુવ, ને અધ્રુવ એમ ૩ પ્રકારે છે. તે આ પ્રમાણે—શુષ્ણિતકર્માંશણવમાં આપઆપણી ઉદીરણાના અને એ ૫ ની ઉત્કૃષ્ટ ને ઉદીરણા છે તે સાદિ અધ્રુવ છે, ને તથા અન્વ સર્વપણુ અનુત્કૃષ્ટ ૫૦ ઉદીરણા નિરંતર પ્રવર્તતી હોવાથી અનાદિ અને ધ્રુવાધ્રુવતા અભવ્ય તથા ભવ્યણવની અપેક્ષાએ છે.

તથા વેદનીય અને ભોહનીય એ બે કર્મની અનુ૦પ્ર૦ઉદીરણા આદિ-અનાદિ-ધ્રુવ-ને અધ્રુવ એમ ૪ પ્રકારે છે તે આ પ્રમાણે—

વેદનીયની ઊંપ્રંઉદીરણા અપ્રમત્તભાવને સન્નુપ થયેલા એવા સર્વ વિશુદ્ધ પ્રમત્ત મુનીને હોય છે, અને મોહનીયની ઉં પ્રં ઉદીરણા સૂક્ષ્મસંપરાય શુભસ્થાનકે સ્વઉદીરણાને અંતે હોય છે. તેથી એ બન્ને કર્મની પણ ઉં પ્રં ઉદીરણા સાદિ અમુલ્ય છે. તેથી અન્ય સર્વ પણ અનુત્કૃષ્ટ પ્રં ઉદીરણા તે પણ અપ્રમત્તથી પડતા મુનિને વેદનીયની, અને ઉપશાન્તમોહથી પડતા મુનિને વેદનીયની અનુઉદીં સાદિ હોય છે, અને તે સ્થાનને નહિ પ્રાપ્ત થયેલા જીવોને એ બે કર્મની અનુઉદીં અનાદિ અને ધ્રુવાધ્રુવતા પૂર્વવત્.

તથા સૈસવિગળ્પા કુવિદ્યા=એ સાતે મૂળ પ્રકૃતિયોના ઉક્ત વ્યતિરિક્ત શેષ જઘં-અજઘં-ને ઉત્કૃષ્ટ એ ૩ વિકલ્પો તે સાદિ અને અમુલ્ય એમ ૨ પ્રકારે જાણવા. તે આ પ્રમાણે-અતિ સંકલ્પિત મિથ્યાદષ્ટિજીવમાં એ ૭ કર્મની જં ઉદીરણા હોય છે તે સાદિ અમુલ્ય છે. અને સંકલ્પેશ પરિણામથી ઉતરેલા મિથ્યાદષ્ટિને અજં પ્રં ઉદીરણા હોય છે તેથી તે પણ સાદિ અમુલ્ય છે, અને ઉત્કૃષ્ટ પ્રં ઉદીરણા તો પ્રથમજ કહી છે.

તથા આયુષ્યના જં-^૧અજં-ઉં-અનું એ ચારે વિકલ્પો સાદિ ને અમુલ્ય એમ બે પ્રકારે છે, અને એ સાદિ અમુલ્યતા આયુષ્યના અમુલ્યોદીર્યપણાથીજ જાણવી.

(इति मूल प्रकृतिगत साधादि प्ररु०)

હવે ઉત્તર પ્રકૃતિ સંબંધિ સાધાદિ પ્રરુપણા કહેવાય છે.

૧ જાપેલી દીકામાં જગન્મેક્ષાનુકૃષ્ટા પાઠ હોવાથી ત્રણજ વિકલ્પ ગણાવેલા છે, પરંતુ તે પાઠ લિખિત દોષથી વા દષ્ટિદોષથી અશુદ્ધ હશે એમ ધારી મેં અત્રે પાછળના સર્વેષિ સ્પષ્ટથી, અને આયુષ્યની સર્વ રીતે અમુલ્યતા વિચારી ૪ વિકલ્પ ગણાવ્યા છે.

**મિચ્છત્તસ્સ ચડદ્ધા, સગયાલાણ તિહા અણુક્કોસા
સેસવિગપ્પા દુવિહા, સવવિગપ્પા યસેસાણં ॥ ૮૧ ॥**

આધાર્થ:—મિથ્યાત્વની અનુ૦ પ્ર૦ ઉદ્દી૦ ૪ પ્રકારે, તથા ૪૭ પ્રકૃતિયોની અનુ૦ પ્ર૦ ઉદ્દી૦ ૩ પ્રકારે છે. એ ૪૮ પ્રકૃતિયોના શેષ વિકલ્પો અને શેષ પ્રકૃતિયોના સર્વ વિકલ્પો ૨ પ્રકારે છે.

ટીકાર્થ:—મિથ્યાત્વની અનુ૦ પ્ર૦ ઉદ્દીરણા સાદિ-અનાદિ ધ્રુવ ને અધ્રુવ એમ ૪ પ્રકારે છે તે આ પ્રમાણે—જે અનંતર સમયે સંયમ સહિત સમ્યક્ત્વને પ્રાપ્ત કરશે તે મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવને મિથ્યાત્વની ઉ૦ પ્ર૦ ઉદ્દીરણા હોય છે તે સાદિ-અધ્રુવ છે, કારણ કે સમયમાત્ર એ ઉદ્દીરણા હોય છે, ને તેથી અન્ય સર્વ પણ અનુત્કૃષ્ટ પ્ર૦ ઉદ્દીરણા, તે પણ સમ્યક્ત્વથી પડતા ને સાદિ, તે સ્થાનને અપ્રાપ્ત જીવને અનાદિ, અને ધ્રુવાધ્રુવતા પૂર્વવત્.

તથા ૪૭ પ્રકૃતિયોની ઉ૦ પ્ર૦ ઉદ્દીરણા અનાદિ, ધ્રુવ, ને અધ્રુવ એમ ૩ પ્રકારે છે તે આ પ્રમાણે:—૫ જ્ઞાના૦—૫ અન્ત૦—ને ૪ દર્શ૦—એ ૧૪ પ્રકૃતિયોની શુષ્ણિતકર્માંશ ક્ષીણકષાયી જીવને સ્વસ્વઉદ્દીરણાને અન્તે ઉ૦ પ્ર૦ ઉદ્દીરણા થાય છે તે સાદિ અધ્રુવ છે, ને તેથી અન્ય સર્વ પણ અનુ૦ પ્રદેશોદ્દીરણા તે નિરંતર પ્રવર્તતી હોવાથી અનાદિ, અને ધ્રુવાધ્રુવતા પૂર્વવત્.

તથા ૧૦—૭—વર્ણાદિ ૨૦—સ્થિર-અસ્થિર-શુભ-અશુભ-શુદ્ધધુ-અને નિર્માણ એ ૩૩ પ્રકૃતિયોની શુષ્ણિતકર્માંશ સયોગિ કેવલિને ઉ૦ પ્રદેશોદ્દીરણા હોય છે તે સાદિ અધ્રુવ છે. ને તેથી અન્ય સર્વ પણ અનુત્કૃષ્ટ પ્રદેશોદ્દીરણા તે નિરંતર ઉદ્દીર્યમાણ હોવાથી અનાદિ, અને ધ્રુવાધ્રુવતા પૂર્વવત્.

તથા સેસવિગપ્પા દુવિહા પૂર્વોક્ત વિકલ્પોથી અન્ય ૦ ૪૦ એ ૪૦—ને ઉત્કૃ૦—એ ૩ વિકલ્પો સાદિ અને અધ્રુવ એમ બે પ્રકારે

છે તે આ પ્રમાણે:—પૂર્વોક્ત સર્વ પ્રકૃતિયોની ૪૦ પ્રદેશોદીરણા અતિ સંકિલ્પ પરિણામી મિથ્યાદષ્ટિ જીવને હોય છે, અને તેવા પરિણામથી ઉતરતા જીવને અજ્ઞાન હોય છે માટે એ અને ઉદ્દીરણા સાદિ અધ્રુવ ભાંગે થાય છે, અને ઉત્કૃષ્ટનો સાદિ ભાંગે તો પ્રથમજ કહેલ છે. અને સર્વવિગમ્યા ય સેસાળં ક્ષેપ ૧૧૦ પ્રકૃતિયોના ૪૦ અજ્ઞાન ઉં અનુ—એ સર્વે વિકલ્પો સાદિ ને અધ્રુવ એમ ૨ પ્રકારે છે, અને એ સાદિ અધ્રુવતા આપ આપણા અધ્રુવોદ્દીરણાપણાથીજ જાણવી. (ઇતિ સાધનાદિ પ્રરૂપણા)

એ પ્રમાણે સાધાદિપ્રરૂપણા કરીને હવે સ્વામિત્વ પ્રરૂપણા કરાય છે. ત્યાં ઉં પ્રદેશોદીરણાસ્વામિ ને જ્ઞાન્ય પ્રદેશોદીરણાસ્વામિ એ બે અનુયોગ છે તેમાં પ્રથમ ઉં પ્રદેશોદીરણા સ્વામિ કહેવાય છે.

**અણુભાગુદીરણાણ, જહન્નસામી પણસજેઢાણ
ઘાઈણં અન્નયરો, ઓહીણ વિણોહિ લંભેણ ॥૮૨॥**

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થના પ્રારંભમાં કહ્યો છે.

ટીકાર્થ:—સર્વે ધાતિકર્મની અનુભાગોદીરણામાં જે જે જ્ઞાન્યાનુભાગોદીરણાના સ્વામિ પૂર્વે કહ્યા છે તે તે સ્વામિ અને ઉત્કૃષ્ટ પ્રદેશોદીરણામાં શુષ્ણિતકર્મોશ જાણવા. વિશેષ એ છે કે અન્નયરો=શ્રુતકેવલિ વા અન્ય કોઈ. મત્યાવરણાદિકના ઉં પ્રં ઉં સ્વામિ છે. અને અવધિદ્વિકાવરણના ઉં પ્રદેશોદીરણાસ્વામિ અવધિલિપ્ધિ રહિત જીવ છે. એ અતિ સંક્ષેપથી કહ્યું ને હવે વિશેષથી કહેવાય છે.

અવધિજ્ઞાનાવરણ વિના શેષ ૪ જ્ઞાનાવરણની તથા ચક્ષુ ને કેવલ દર્શનાવરણની ઉં પ્રદેશોદીરણા ક્ષીણ કષાયી. શું કર્મોશ શ્રુતકેવલિને વા અન્ય શુષ્ણિતકર્મોશને સમયાધિક આવલિકા

શેષ રહે છતે હોય છે અને અવાધિજ્ઞાનાવરણ અને અવધિ-
દર્શનાવરણની ઉં પ્રદેશોદીરણા અવધિલબ્ધિરહિત ક્ષીણ કષાયી
જીવને સમયાધિક આવલિકા શેષ રહેતાં હોય છે. તથા નિદ્રાદ્વિ-
ની ઉં પ્રદેશોદીરણા ઉપશાન્ત કષાયી જીવને, તથા સ્ત્યાન-
દ્વિનિકની ઉં પ્રદેશોદીરણા અપ્રમત્તાભિમુખી પ્રમત્તામુનીને,
તથા મિથ્યાત્વ અને અનંતાનુબંધીની ઉં પ્રદેશોદીરણા
અનન્તર સમયે સંયમ સહિત સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કરનાર મિથ્યાદષ્ટિને
અનન્ત્ય સમયે હોય છે. મિશ્રમોહિનીયની ઉં પ્રદેશોદીરણા
સમ્યક્ત્વપ્રાપ્તિના ઉપાનન્ત્ય સમયે હોય છે, અપ્રત્યાખ્યાની
કષાયની ઉં પ્રદેશોદીરણા અનન્તર સમયે દેશવિરતિ પ્રાપ્ત કરનાર
એવા અવરતિ સમ્યગદષ્ટિ જીવને હોય છે. પ્રત્યાખ્યાનાવરણ
કષાયની ઉં પ્રદેશોદીરણા અનંતર સમયે સર્વ વિરતિને પ્રતિપત્ત
કરનાર એવા દેશ વિરત જીવને હોય છે. તથા સંજવલ્લનનિકની
ઉં પ્રદેશોદીરણા તે તે કષાયોદયી જીવને સ્વસ્વઉદયને અન્તે
હોય છે. તથા વેદનિક અને સંજવલ્લન લોભની ઉં પ્રદેશોદીરણા
તદ્વેદીક્ષપક જીવને સમયાધિકાવલિકાના અનન્ત્ય સમયે હોય છે. તથા
હાસ્યાદિછુન્નની ઉં પ્રદેશોદીરણા અપૂર્વકરણ ગુણસ્થાનના અનન્ત્ય
સમયે હોય છે. અહિં સર્વત્ર “ગુણિતકર્માશ” એ વિશેષણ
યોજ્યું.

वेयणियाणं गहिहिई, से काले अप्पमायमिय विरओ
संघेयणपणग तणुदुग-उज्जोया अप्पमत्तस्स ॥८३॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે

ટીકાર્થ—જે પ્રમત્ત જીવ અનન્તર સમયે અપ્રમત્ત થશે તે
પ્રમત્ત જીવને શાતા અને અશાતા રૂપ વેદનીયની ઉં
પ્રદેશોદીરણા થાય છે કારણ તેનેજ સર્વ વિશુદ્ધિપણ છે. તથા

અપ્રમત્ત મુનિને કુસંઘયણ ૫-વૈ૦૭-આહા૦૭-ને ઉદ્યોત-એ
૨૦ પ્રકૃતિયોની ઉં પ્રદેશોદીરણા થાય છે.

દેવનિર્યાડગાળં, જહન્નજેદ્દિદ્દિ ગુરુઅસાણ
इयराऊण वि अहम-वासे णेयो ऽहवासाऊ ॥૮૪॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે

ટીકાર્થ:—જઘન્યસ્થિતિવાળા, અને ઉત્કૃષ્ટ દુઃખોદયમાં
વર્તતા એવા દેવને દેવાયુની, અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા ઉત્કૃષ્ટ
દુઃખોદયી નારકને નરકાયુની ઉં પ્રદેશોદીરણા હોય છે. અહિં
તામર્થ્ય એ છે કે—૧૦૦૦૦ વર્ષની સ્થિતિવાળો, અને ઉં દુઃખો-
દયમાં વર્તતો દેવ દેવાયુનો ઉં પ્રદેશોદીરક છે. તથા ૩૩ સાગર
પ્રમાણ સ્થિતિમાં વર્તતો ઉં દુઃખોદયવાળો નારક નરકાયુનો
ઉં પ્રદેશોદીરક છે, અતિ દુઃખના અનુભવમાં આયુનાં ઘણાં પુલ્લેષો
નિર્જર છે. માટે “ ઉં દુઃખોદયી ” એ વિશેષણ કહ્યું છે. અને ધર્તર
જે તિર્યંગાયુ અને મનુષ્યાયુના ઉં પ્રદેશોદીરક આઠ વર્ષના
આયુષ્યવાળા અને આઠમા વર્ષમાં વર્તતા અનુક્રમે અતિ દુઃખી
તિર્યંચ અને મનુષ્ય હોય છે

एगंततिरियजोग्गा, नियगविसिद्वेसु तह अपज्जत्तां
संमुच्छिममणुयंते, तिरियगई देसविरयस्स ॥ ૮૫ ॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે

ટીકાર્થ:—એકાન્તે તિર્યંચોનેજ જે પ્રકૃતિયો ઉદયમાં આવે
છે તે કુલતિષ્ઠ-આતપ-સ્થાન-સૂન-ને સાધારણ એ ૮ પ્રકૃતિયોની
ઉં પ્રદેશોદીરણા પ્રકૃતિવિશિષ્ટ જીવોમાં હોય છે, તે આ પ્રમાણે
—એકેન્દ્રિય જાતિ અને સ્થાવર નામ એ બે પ્રકૃતિની ઉં પ્રદેશો-

દીરણા સર્વ વિશુદ્ધ બાહર પૃથ્વીકાયિક જીવને જાણવી. આત્મ નામની પ્રદેશોદીરણા ખર બાહર પૃથ્વીકાયિક જીવમાં જાણવી, સૂક્ષ્મની પર્ચાસ સૂક્ષ્મમાં, સાધારણ અને વિકલેન્દ્રિય જાતિની ઉં પ્રદેશોદીરણા તે નામોદયવાળા સર્વ વિશુદ્ધ પર્ચાસ જીવોમાં હોય છે. તથા અપર્ચાસ નામની ઉં પ્રદેશોદીરણા અપં સમુદ્ધ મનુષ્યને અન્ય સમયે હોય છે, અને તિર્થગતિની ઉં પ્રદેશોદીરણા દેશવિરત જીવને હોય છે કારણ કે તે અતિ વિશુદ્ધ હોય છે.

અણુપુલ્લિગદ્દુગાણં, સમ્મદ્વિદ્વિ ઉ દૂભગાર્દ્દિણં
નીયસ્સયસે કાલે, ગહિહિદ્વિ વિરયત્તિ સોચેવા ॥૮૬॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે

ટીકાર્થ:—તે તે ગતિમાં વર્તતા સર્વ વિશુદ્ધ સમ્યગ્દષ્ટિ જીવને ત્રીજે સમયે ૪ આનુપૂર્વીની ઉં પ્રદેશોદીરણા હોય છે, પરંતુ નરકાનુ અને તિર્થગાનુ માં ક્ષાયિક સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ કહેવો. તથા દેવગતિ અને નરકગતિનો ઉં પ્રદેશોદીરક પણ તેજ ક્ષાયિક સમ્યગ્ દષ્ટિ જીવ છે. તથા જે અનન્તર સમયે સંયમને પ્રાપ્ત કરશે તેવા અવિરતિ સમ્યગ્દષ્ટિ જીવને દુર્ભગાર્દિ ૪ પ્રકૃતિ-થોની અને નીચ ગોત્રની ઉં પ્રદેશોદીરણા થાય છે.

જોગંતુદીરગાણં, જોગંતે સરદુગાણુપાણૂં
નિયગંતે કેવલિણો, સઠ્ઠવિસુદ્ધિષ્ સઠ્ઠવાસિં ॥૮૭॥

ગાથાર્થ:—સયોગિને અન્ય સમયે ઉદીરણા યોગ્ય જે પ્રકૃતિયો છે તેની ઉં પ્રદેશોદીરણા સયોગિ કેવલિને અન્ય સમયે હોય છે. સુરદિક ને આસોઆસની ઉં પ્રદેશોદીરણા સ્વસ્વનિરોધને

અન્તે હોય છે. સર્વ પ્રકૃતિયોની ઉં પ્રદેશોદીરણા સર્વ વિશુદ્ધ
જીવને હોય છે.

ટીકાર્થ:—યોગ્યન્તોદીરક ઓટલે જે પ્રકૃતિયો સયોગિ
કેવલિને અન્ત્ય સમયે ઉદીરણા યોગ્ય હોય છે, તે મનુષ્યગતિ-૫૦
—ઔદાગ-૦૭-તૈ-૦૭-સંસ્થા-૦૬-વજ્ર-૧૫-વર્ણ-૨૦-અશુ-૭૫-૫૨,
—અગતિ-૨-ત્રસાદિ-૭-આદેશ-૫૨-અસ્થિર-અશુભ-જન-ઉચ્ચ-
નિમોણ એ ૬૨ પ્રકૃતિયોની ઉં પ્રદેશોદીરણા સયોગિ કેવલિને
અન્ત્ય સમયે હોય છે, તથા સ્વરદ્વિક ને ઉચ્ચાસની સ્વસ્વનિરોધ
કાળે ઉં પ્રદેશોદીરણા હોય છે, અર્થાત્ સ્વરનિરોધકાળે સુરવર હસ્ત-
રની, અને ઉચ્ચાસનિરોધકાળે ઉચ્ચાસ નામની ઉં પ્રદેશોદીરણા હોય
છે, અહિં સર્વ કર્મની ઉં પ્રદેશોદીરણા માટે સામાન્ય નિયમ એ
છે કે જે જે કર્મનો જે જે ઉદીરણાધિકારી છે તે તે જીવ સર્વ
વિશુદ્ધકાળે તે તે કર્મનો ઉં પ્રદેશોદીરક જાણવો. પુનઃ આયુ
સિવાય સર્વ કર્મની જિં પ્રદેશોદીરણા ગુણિતકર્મોંશ
જીવને કહેવી. તેથી દાનાન્તરાયાદિ ૫ પ્રકૃતિયોની ૫જી ઉં
પ્રદેશોદીરણા ક્ષીણ કષાયી ગુણિત કર્મોંશ જીવને સમયાધિક આવ-
લિકા શેષ રહેયે છતે હોય છે. (હિતિ ઉં પ્રદેશોદીરણા
સ્વામિન્ય)—

એ પ્રમાણે ઉં પ્રદેશોદીરણાના સ્વામિ કહીને હવે જગન્ય
પ્રદેશોદીરણાના સ્વામિ કહે છે

તપ્યગઓદોરગતિ-સંકિલિટ્વમાવો અ સઠ્વપગર્જન
નેયો જહન્નસામિ, અણુમાગુત્તો ય તિથ્થયરે ॥૮૮॥

ગાથાર્થ:—સર્વ પ્રકૃતિયોનો જીં ઉદીરણા સ્વામિ અતિ
સંકિલ્પ ભાવવાળો તે તે પ્રકૃતિનો ઉદીરક જીવ જાણવો, અને તીર્થ

કર નામનો જાં પ્રદેશોદીરક જાં અનુભાગોદીરણમાં કહ્યા પ્રમાણે જાણવો.

ટીકાર્થ:—જે તે તે પ્રકૃતિયોનો ઉદીરક છે તે અતિ સંકલિષ્ટ પરિણામવાળો ક્ષપિતકર્મોશ જીવ સ્વ સ્વયોગ્ય સર્વ પ્રકૃતિયોનો જાં પ્રદેશોદીરણ સ્વામિ જાણવો. ત્યાં અવધિવિના ૪ જ્ઞાનાવરણ અને ૩ દર્શનાવરણ—૨ વેદનીય—મિથ્યાત્વ—૧૬ કષાય—૯ નોકષાય—એ સર્વ સંખ્યાએ ૩૫ પ્રકૃતિયોનો જાં પ્રદેશોદીરણનો સ્વામિ સર્વ ધર્માભિએ પર્યાપ્ત અને સર્વ સંકલિષ્ટ મિથ્યાદ્રષ્ટિ જીવ જાણવો. તથા તત્પ્રાયોગ્ય સંકલેશ યુક્ત જીવ નિદ્રાપંચકનો જાં પ્રદેશોદીરક છે. તથા અનંતર સમયે મિથ્યાત્વને પામશે તેવો અતિ સંકલિષ્ટ જીવ સ્મર્યકત્વનો અને મિશ્રનો જાં પ્રદેશોદીરક છે. તથા ગતિ ૪-પં-૦-ઝોદાં ૭-વૈ-૦ ૭-સંસ્થાન ૬ સંધ-૬-વજ્રોદિ ૨-પરાં-ઉપધાત-અશુ-૦-ઉશ્વાસ-ઉદ્યોત-ખગતિ ૨-ત્રસાદિ ૧-૦-અસ્થિરાદિ ૬-નિર્મા-૦-ગોત્ર ૨-અન્ત-૦-૫-એ ૮૯ પ્રકૃતિયોનો જાં પ્રદેશોદીરણ સ્વામિ સર્વોત્કૃષ્ટ સંકલેશયુક્ત સંસિપયાંજીવ છે. તથા તત્પ્રાયોગ્ય સંકલેશયુક્ત આહારક શરીરી જીવ આહારક સમકનો જાં પ્રદેશોદીરક છે. તથા આનુપૂર્વીઓનો પણ જાં પ્રદેશોદીરક તત્પ્રાયોગ્ય સંકલિષ્ટ જીવ છે. તથા સર્વ સંકલિષ્ટ ખર બાહર પૃથ્વી કાયિક જીવ આતપ નામનો જાં પ્રદેશોદીરક છે. તથા એકેન્દ્રિય સ્થાવર-ને સાધારણ એ ૩ પ્રકૃતિયોનો જાં પ્રદેશોદીરક સર્વોત્કૃષ્ટ સંકલેશયુક્ત એકેન્દ્રિય જીવ છે. તથા સર્વ સંકલિષ્ટ સૂ-૦ એકેન્દ્રિયજીવ સૂક્ષ્મ નામનો જાં પ્રદેશોદીરક છે. તથા વિકલ્પનાતિના જાં પ્રદેશોદીરક સર્વસંકલિષ્ટ ને તત્ તત્ નામોદયી વિકલ્પેન્દ્રિય જીવો છે.

તથા અણુમાણુત્તોયતિત્થયરે=તીર્થ'કર નામકર્મનો જાં પ્રદેશોદીરક તે જઘન્યાનુભાગોદીરણમાં જે પૂર્વે કહ્યો છે તે જાણવો. અર્થાત્ જ્યાં સુધી આયોજકાકરણને આરંભ્યું નથી ત્યાંથી પૂર્વદા સમયે વર્તતા કેવલિ તીર્થ'કર નામના જાં પ્રદેશોદીરક જાણવા.

ઓહીણં ઓહિજુણ, અહસુહવેઈં ચ આડગાણં તુ
પઢમસ્સ જહન્નાદ્દિહ, સેસાણુ કોસગદ્દિહો||૮૧||

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે

ટીકાર્થ—સર્વ સંકલ્પ એવા અવધિલબ્ધિ યુક્ત શ્રવ
અવધિ(દ્વિકનો) જાં પ્રદેશોદ્દીરક છે, કારણ કે અવધિલબ્ધિને
ઉત્પન્ન કરતાં શ્રવને ઘણા પુદ્ગલો પરિક્ષીણ થયેલા હોય છે, માટે
“ અવધિલબ્ધિ યુક્ત ” એ વિશેષણ કહ્યું છે, તથા સ્વ સ્વ ભૂમિકા-
નુસારે અત્યંત સુખને અનુભવતા શ્રવો આરે આયુષ્યના જાં પ્રદે-
શોદ્દીરક હોય છે. ત્યાં પ્રથમ ૧૦૦૦૦ વર્ષ પ્રમાણની જાં સ્થિતિમાં
વર્તતોનારક તે શેષ નારકોની અપેક્ષાએ અતિ સુખી હોય છે, માટે
નરકાયુનો જાં પ્રદેશોદ્દીરક છે. શેષ તિર્યાગાયુ મનુષ્યાયુ ને દેવાયુની
ઉં સ્થિતિમાં વર્તતા અને સ્વસ્વસ્થાન યોગ્યતાનુસારે અત્યંત સુખી
એવા તિર્યાચ મનુષ્ય ને દેવો અનુક્રમે તિર્યાગાયુ, મનુષ્યાયુ, ને
દેવાયુના જાં પ્રદેશોદ્દીરક બાણવા.

(इति ज० प्रदेशोद्दीरणा स्वामिन्त्र)

इति श्रीमलयगिरिकृत कर्मप्रकृति टीकायां जैनाचार्य श्रीमद्
बुद्धिसागरसूरी प्रसादेन पं. चंदुलाल कृतोद्दीरणा
करणस्य गूर्जरभाषांतरं ममांतं.

॥ અથ ઉપશમનાકરણ ॥

એ પ્રમાણે સવિસ્તરપણે ઉદ્ધરણાકરણ કહીને હવે ઉપ-
શમનાકરણ કહેવાનો અવસર છે, ત્યાં

૧ પ્રથમ સમ્યક્ત્વોત્પાદ પ્રરૂં	૫ દર્શન મોહનીયક્ષપણા
૨ દેશવિરતિ લાભ પ્રરૂપણા	૬ દર્શન મોહનીયોપશમના
૩ સર્વવિરતિ લાભ પ્રરૂપણા	૭ ચારિત્ર મોહનીયોપશમના
૪ અનંતાનુભવિ વિસંયોજના	૮ દેશોપશમના

એ ૮ દ્વાર લેહાનુલેહ સહિત કહેવાનાં છે, તેમાં પ્રથમ લેહા-
નુલેહ સહિત ઉપશમનાકરણ સર્વ પ્રકારે કહેવું અતિ અશક્ય
છે, તેથી જેટલે અંશે વ્યાખ્યાન કરવામાં પોતાની અશક્તિ છે
તેટલે અંશે તેના (ઉપ૦ ના) ભણુકાર આચાર્યોને આ આચાર્ય
(શ્રી શિવશર્મસૂરિ) નમસ્કાર (પ્રથમ ગાથા વડે) કરે છે.

**કરણકયા કરણાવિય, દુવિહા ઉવસામણા ચ વિદ્યાય
અકરણ અણુદ્વન્નાય, અણુયોગધરે પણિવયામિ ॥૧॥**

ગાથાર્થ:—અહિં કરણકૃત અને અકરણકૃત એ બે પ્રકારની ઉપશમના (દેશોપશમના) છે, તેમાં અકરણકૃત અને અનુ-
દીર્ણ એ બે નામ પર્યાયવાળી બીજી ઉપશમનાના (અકરણોપ-
શમનાના) જ્ઞાનને ધારણ કરનાર આચાર્યોને હું (શિવશર્મસૂરિ)
નમસ્કાર કરું છું.

ટીકાર્થ:—અહિં કરણકૃત અને અકરણકૃત એ પ્રમાણે બે
પ્રકારની ઉપશમના છે, ત્યાં યથાપ્રવૃત્ત, અપૂર્વ, અને અનિવૃત્તિ
એ ૩ કરણને સાધ્ય જે ક્રિયા વિશેષ તે કરણ કહેવાય છે. ને તે

ક્રિયાવડે કરાયલી જે ઉપશમના તે કરણકૃત ઉપશમના કહેવાય છે, અને એ લક્ષણથી વિપરિત લક્ષણવાળી કે જે સંસારિ જીવોને ગિરિપરથી પડતી નદીના પ્રવાહે વૃત્તાદિ આકારને પ્રાપ્ત થતા પથ્થર વત્તુ યથાપ્રવૃત્તાદિ કરણરૂપ ક્રિયાવિશેષ વિના પણ વેદનાનુભવાદિ કારણોથી ઉપશમના થાય છે તે અકરણકૃતોપશમના કહેવાય છે. પુનઃ આ કરણકૃત ને અકરણકૃતરૂપ બે પ્રકાર તે દેશોપશમનાનાજ જાણવા પરન્તુ સર્વોપશમનાના બે પ્રકાર નથી, કારણ કે સર્વોપશમના તો કરણપૂર્વકજ થાય છે, પંચસંગ્રહ મૂળ ટીકામાં કહ્યું છે કે— “ દેશોપશમના કરણકૃતા કરણરહિતા વાં સર્વોપશમના તુ કરણકૃતૈવ ” આ અકરણોપશમનાનાં અકરણોપશમના અને અનુદીર્ણોપશમના એ બે નામ છે, ને તે અકરણોપશમનાનું જ્ઞાન હાલમાં વિચ્છેદ થયેલું છે, તેથી આત્મા પોતેજ તેના જ્ઞાનવાળા જે ઉત્કૃષ્ટ મતિ જ્ઞાનરૂપપ્રભાવાળા ચતુર્દશ પૂર્વધરે તેઓને નમસ્કાર કરતા છતાં કહે છે કે વિદ્યાપ ઇત્યાદિ=અકરણ અને અનુદીર્ણ રૂપ બે નામવાળી બીજી અકરણોપશમનાના અનુયોગધરને એટલે વ્યાખ્યાકુશલ (ચૌદ પૂર્વીઓને) નમસ્કાર કરે છું.

તે અકરણોપશમનાનું જ્ઞાનવિચ્છેદ હોવાથી હવે અહિં કરણકૃતોપશમનાનો અધિકાર કહેવાશે. તે કરણકૃતોપશમના પણ બે પ્રકારે છે તે કહે છે

સઘ્વસ્સ ય દેસસ્સ ય—કરણુવસમયા તુ સન્નિ ઇક્કિયાં
સઘ્વસ્સ ગુણપસત્થા—દેસસ્સ વિ તાસિ વિવરીયા ॥૨૧॥

ગાથાર્થઃ—ટીકાર્થાનુસારે

ટીકાર્થઃ—તે કરણકૃતોપશમના સર્વ વિષયા ને દેશ વિષયા એમ બે પ્રકારની છે. અને એકેકનાં બે બે નામ છે તે આ પ્રમાણે—શુણોપશમના અને પ્રશસ્તોપશમના એ બે નામ સર્વોપશ-

મનાનાં છે. તથા દેશેપશમનાનાં એ નામ પૂર્વોક્ત એ નામથી વિપ-
રીત છે, અર્થાત્ અશુભોપશમના અને અપ્રશસ્તોપશમના એ એ
નામ દેશેપશમનાનાં છે.

સવ્વુવસમણા મોહ-સ્સેવ ઉ તસ્સુવસમક્કિયા જાગ્ગો
પંચેદિઓ ઉ સન્ની-પજ્જત્તો લક્કિતિગજુત્તો ॥૩॥

પુવ્વં પિ વિસુજ્ઞંતો-ગંઠિયસત્તાણ ઇક્કમિય સોહિં
અન્નયરે સાગારે, જોગે ય વિસુદ્ધલેસાસુ ॥૪॥

ઠિઠ્ઠ સત્તકમ્મમંતો-કોડીકોડી કરેત્તુ સતણ્ઠં ।
દુઢ્ઢાણં ચઉઢ્ઢાણે, અસુમસુમાણં ચ અણુમાણં ॥૫॥

બંધંતો ધુવપગડી, ભવપાડગ્ગા સુમા અણાઠ્ઠ ય
જોગવસા ય પપ્પસં, ઉક્કોસં મજ્ઞિમ જહન્નં ॥૬॥

ઠિઠ્ઠબંધદ્ધાપૂરે, નવબંધં પલ્લસંભાગૂણં
અસુમસુમાણણુમાણં, અણંતગુણહાણિવુદ્ધીહિં ॥૭॥

કરણં અહાપવત્તં, અપુવ્વકરણ મનિયટ્ઠિકરણં ચ
અંતોમુહુત્તિયાઈ, ઉવસંતદ્ધં ચ લહઈ કમા ॥૮॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થોત્સારે

ટીકાર્થ:—અહિં સર્વોપશમના તે મોહનીયકર્મનીજ હોય
છે, અને શેષ કર્મોની દેશેપશમના હોય છે. ત્યાં સર્વપર્યાપ્તિએ
પર્યાપ્ત, સંજ્ઞિ, અને પચ્ચેન્દ્રિય એ ત્રણ લક્ષિય યુક્ત અર્થાત્ પચે-

ન્દ્રિયત્વ-સંજ્ઞિત્વ-અને પર્યાપ્તત્વ રૂપ ત્રણ લઘિ સહિત જીવ તે મોહનીયકર્મની સર્વોપશમના રૂપ ક્રિયાની યોગ્યતાવાળો હોય છે. અથવા ઉપશમલઘિ-ઉપદેશશ્રવણલઘિ-અને ત્રણ કરણમાં હેતુ ભૂત એવી ઉત્કૃષ્ટયોગ લઘિ, એ ત્રણ લઘિયુક્ત જીવ મોહનીયની સર્વોપશમના કરવાને યોગ્ય ગણાય છે. ॥ ૩ ॥

તથા કરણકાળથી પૂર્વે પણ અન્તર્મુદ્દર્તકાળ પર્યન્ત પ્રતિસ-
મય અનંતગુણ વિશુદ્ધીએ વૃદ્ધિ પામતો અર્થાત્ અધિક વિશુદ્ધિએ
વધેલી છે મનઃ પરિણામની ધારા તે જેની એવો, તથા ૧૩ થી સુધી
આવેલા અલબ્ધજીવોને જે વિશુદ્ધિ હોય છે તેથી પણ અધિક વિશુદ્ધિ
માં વર્તેતો, (અર્થાત્ તેથી અનંતગુણ વિશુદ્ધિમાં વર્તેતો,) તથા
મતિ શ્રુત ને વિભાગ જ્ઞાનમાંથી કોઈપણ એક જ્ઞાન રૂપ સાકારોપયો-
ગમાં વર્તેતો, તથા મનયોગ વચન યોગ ને કાયયોગમાંથી કોઈપણ
એક યોગમાં વર્તેતો, તથા ત્રણ વિશુદ્ધ લેશ્યામાંની કોઈ પણ એક
વિશુદ્ધલેશ્યામાં વર્તેતો અર્થાત્ જઘન્યથી તેજોલેશ્યામાં, મધ્યમથી
પદ્મલેશ્યામાં, અને ઉત્કૃષ્ટ પણે શુક્લલેશ્યામાં વર્તેતો ॥ ૪ ॥

તથા આયુષ્ય સિવાયનાં ૭ કર્મની અંતઃકોણકોણી પ્રમાણ
સ્થિતિ કરીને અશુભ પ્રકૃતિયોની ચતુઃસ્થાનકરસસંત્તાને દ્વિસ્થાનક
સત્તારૂપ કરે, અને શુભ પ્રકૃતિયોની જે દ્વિસ્થાનકરસની સત્તા છે
તેને ચતુઃસ્થાનક સત્તારૂપ કરે ॥ ૫ ॥

તથા ૫ જ્ઞાના૦-૯ દર્શના૦-મિથ્યા૦-૧૬ કષાય-ભય-કુચ્છા

૧ અલબ્ધને પ્રથમવિશુદ્ધિ તથા યથાપ્રવૃત્ત કરણ હોય છે પરંતુ
તે કોઈ પણ મોહનીયની સર્વોપશમના કરી શકતો નથી, અને અહિં
સર્વોપશમનાને અધિકરીને જે જીવો પ્રથમ વિશુદ્ધિમાં વર્તે તેઓની
વિશુદ્ધિ, સર્વથા સર્વોપશમના નહિં કરનાર અલબ્ધજીવોની યથાપ્રવૃત્ત
કરણોત્પત્તિ વિશુદ્ધિથી પણ અનંતગુણ વિશુદ્ધિ હોઈ શકે છે, માટે
આ વાક્ય સમુચ્ચયપણે વિશુદ્ધિમાં વર્તનાર જીવોનું નથી પરંતુ સર્વોપ
શમના કરનાર એવા વિશુદ્ધિમાં વર્તતા જીવોનું છે.

સેવ-જાલ-વણાદિ-૪-અગ્ર-૭૫૦-નિર્માણ-અન્ત-૦૫-એ-૪૭-
 પ્રવર્તમાન પ્રકૃતિઓનાં બાંધે તે સ્વસ્વભવપ્રાયોગ્ય પરાવર્તમાન
 પ્રકૃતિઓનાં શુભનોખ બાંધ કરે તે પણ આયુષ્ય વર્ણનેજ શુભનો
 બાંધ કરે કારણ કે અતિવિશુદ્ધ પરિણામિ જીવ આયુષ્યધનો ચાર'ભ
 કરે તેથી અત્રે આયુષ્યનું વર્ણન કહ્યું છે. તથા “ભવપ્રાયોગ્ય”
 કહેવાનું તોત્પત્તિ એ છે કે નો તિય'ચં વા મનુષ્ય પ્રથમસમ્યક્ત્વને
 ઉત્પન્ન કરે તો દેવ ગતિ પ્રાયોગ્ય દેવદિક-૫-એ-૦-૧૦-૨-સમય-૦-
 પુરુ-૦-ઉપવાસ-સુખ-૦-ત્રસાદિ ૧૦-શાતા- ઉગ્ય એ ૨૧ શુભ
 પ્રકૃતિઓનાં બાંધે, તથા દેવ વા નારકે નો પ્રથમ સમ્યક્ત્વને ઉત્પન્ન
 કરતો હોય તો મનુષ્ય ગતિ પ્રાયોગ્ય મનુ-૦-૨-૫-૦-સમ-૦-વર્ણ-૦-
 આ-૦-૨-પરા-૦-ઉપવાસ-સુખગતિ-ત્રસાદિ ૧૦-શાતા-ને ઉચ્ચ-એ
 ૨૨ શુભપ્રકૃતિઓનાં બાંધ કરે છે. માત્ર નો સમગ્રી પૃથ્વીનાં નારકે
 જીવ પ્રથમ સમ્યક્ત્વને ઉત્પન્ન કરતો હોય તો (ગતિક્રિકને
 સ્થાને) તિય'ગૃકદિક અને (ઉચ્ચગોત્રને સ્થાને) નીચગોત્ર કહેવું,
 શેષ સર્વ દેવ નારકવત્ કહેવું. તથા બધ્યમાન પ્રકૃતિની અંતઃ
 કોડા કોડી સાગર પ્રમાણુજ સ્થિતિ બાંધે છે પરન્તુ અધિક નહિ.
 યોગને અનુસારે પ્રદેશબંધ પણ ઉત્કૃષ્ટ-મધ્યમ-અને જઘન્યપણે
 કરે છે તે આ પ્રમાણે—જઘન્યોગે વર્તતો જઘન્યપ્રદેશ બંધ કરે,
 મધ્યમયોગે વર્તતો મધ્યમપ્રદેશ બંધ કરે અને ઉત્કૃષ્ઠયોગે વર્તતો
 ઉત્કૃષ્ટ પ્રદેશ બંધ કરે છે. ॥ ૬ ॥

તથા સ્થિતિ બંધ પણ પૂર્ણ થયે છતે અન્યસ્થિતિબંધ એટલે
 પૂર્વ સ્થિતિબંધની અપેક્ષાએ પદ્યોપમના અસ'ગ્યાતમાભાગે હીન
 સ્થિતિબંધ કરે છે. તે પણ પૂર્ણ થયે છતે પૂર્વ સ્થિતિબંધની અપે-
 ક્ષાએ પદ્યોપમના અસ'ગ્યાતમા ભાગે ન્યુન દ્વિતીય અન્યસ્થિતિ
 બંધ કરે છે. એ પ્રમાણે પૂર્વ પૂર્વ સ્થિતિબંધની અપેક્ષાએ પદ્યો-

પ્રથમ અહમાં તથા શ્રી ઉપાધ્યાયકૃત ટીકામાં પદ્યોપમના સંખ્યા
 ત્રીસે ભાગે હીન સ્થિતિબંધ કહેવા છે.
 ૭૭

પ્રમાસંખ્યતમભાગન્યૂન રૂપ અન્ય અન્ય સ્થિતિબંધ કરે છે. તથા અશુભ પ્રકૃતિયોના દ્વિસ્થાનક અનુભાગને બાંધે છે તે પણ પ્રતિ સમય અનન્ત શુભ હીન અનુભાગને બાંધે છે તથા શુભ પ્રકૃતિયોના ચતુઃસ્થાનક અનુભાગને બાંધે છે તે પણ પ્રતિ સમય અનન્ત શુભ અધિક અનુભાગને બાંધે છે. એ પ્રમાણે કરતો છતો જીવ શું કરે છે ? તે કહે છે ॥ ૭ ॥

પૂર્વોક્ત વિશેષણોએ વિશિષ્ટ એવો જીવ પ્રથમ યથાપ્રવૃત્ત કરણ કરે છે, તદ્દનંતર અપૂર્વકરણ, અને તદ્દનંતર અનિવૃત્તિકરણ કરે છે. અહિં કરણ પરિણામોઽત્ર એ સૂત્ર વચનથી કરણ તે પરિણામ વિશેષ છે. એ ત્રણ કરણમાં પ્રત્યેક કરણનો કાળ અન્તર્મુઁ પ્રમાણ છે, અને સર્વનો એકત્રકાળ પણ અન્તર્મુઁ પ્રમાણજ છે. તદ્દનંતર પૂર્વોક્ત અનુક્રમથી ચોથી ઉપશાન્તાદ્ધા પ્રાપ્ત થાય છે, ને તે પણ અન્તર્મુઁ કાળ પ્રમાણની છે. ॥ ૮ ॥

૧. હવે કરણોનું સ્વરૂપ પ્રગટપણે કહેવાય છે. ।

**અણુસમયં વદંતો, અજ્ઞવસાણાણાન્તગુણાણ
પરિણામદ્વાણાણં, દોસુ વિ લોગા અસંખિજ્ઞા ॥૯॥**

ગાથાર્થઃ—પ્રતિ સમયે અધ્યવસાયોની અનંતશુભ વિશુદ્ધિમાં (કરણ સમાપ્તિ સુધી) વર્તે છે—અને યથાપ્રત્ય તથા અપૂર્વ એ બે કરણમાં અસંખ્યલોકપ્રદેશ પ્રમાણ અધ્યવસાયસ્થાનો છે.

ટીકાર્થઃ—અણુસમયં એટલે સમયે સમયે અધ્યવસાયોની અનંતશુભ વિશુદ્ધિએ અર્થાત્ પ્રતિ સમયે અનંતશુભ અધિક એવી અધ્યવસાયોની વિશુદ્ધિવડે વધતો છતો જ્યાં સુધી ત્રણ કરણોની સમાપ્તિ થાય છે ત્યાં સુધી નિરન્તરપણે વૃદ્ધિ પામે છે. હવે પ્રત્યેક કરણમાં અધ્યવસાયસ્થાનો કેટલાં છે ! તે કહીએ છીએ,

[illegible]

(-ઉત્તરોત્તર વિશુદ્ધિની વૃદ્ધિની અપેક્ષાએ
ઉત્તરોત્તર નાનાં મોટાં શ્રુત્યો સ્થાપેલાં છે)

હારને આધારે સ્થાપનાક્ષેત્ર રોકે છે. પુનઃ અધ્યવસાયસ્થાનો ઉપશે-
પરિ^૧ વિચારતાં પ્રતિસમય અનંતશુણ્યવૃદ્ધિએ વધતાં બાણુવાં અને
તિચ્છી^૨ રીતે વિચારતાં પદ્મસ્થાનપતિત થાય છે.

**મંદવિસોહી પઢમ-સ્સ સંઘમાગાહિ પઢમસમયમ્મિ
ઉક્કસ્સં ઉપ્પિમહો, એકેકં દોણહ જીવાણં ॥૧૦॥**

**આચરમાઓ સેસુ-ક્કોસં પુઠ્ઠવપ્પવત્ત મિઙ્ગનામં
વિઙ્ગયસ્સ વિઙ્ગયસમણ, જહન્નમવિ ડ્ઞંતરુક્કસ્સાં ॥૧૧॥**

ગાથાર્થઃ—કરણપ્રતિપન્ન બે જીવોમાં પ્રથમ જીવને પ્રથમ
સમયે મંદ વિશુદ્ધિ અલ્પ છે તેથી દ્વિતીયાદિક સમયમાં યાવત
સંખ્યાતમાભાગ સુધી અનંતશુણ્યવિશુદ્ધિ છે તેથી બીજા જીવને

૧ અર્થાત્ પૂર્વ સમયગત અધ્યવસ્થાનોની વિશુદ્ધિથી પર સમય-
ગત (અનંતર ઉર્ધ્વ સમયગત અર્થાત્ આગળના સમયમાં રહેલાં)
અધ્યવસ્થાનો અનંતશુણ્ય વિશુદ્ધ છે.

૨ કોષપણ એક સમયગતાધ્યવસ્થાનોને તિચ્છાં પંકિતબદ્ધ સ્થાપીને
તેમાંજ પરસ્પર વિશુદ્ધિ તપાસીએ તો દત્તિભાવઃ

૩ સર્વ અધ્યવસ્થાનોજ અસંખ્ય લોકપ્રદેશપ્રમાણ છે તો પદ્મસ્થાન-
પતિતપણું કેમ સંભવે ? અર્થાત્ ચતુઃસ્થાન પતિતપણાનોજ સંભવ
હોય; એ શંકા થાય તો અત્રે સમજવા યોગ્ય એ છે કે અત્રે
પદ્મસ્થાનપતિતપણું તે કોષપણ એકજ સમયગતાધ્યવસ્થાનોમાં સંખ્યા-
પેક્ષાએ કહેલ નથી પરંતુ એકજ સમયગતાધ્યવસ્થાનોમાં સર્વમાં
પરસ્પર વિશુદ્ધિ માત્રની તરતમતાની અપેક્ષાએજ પદ્મસ્થાન પતિતપણું
કહેલું છે એ તાત્પર્ય છે. એ પ્રમાણે કરણના સર્વ સમયોમાં (પ્રતિસ-
મયમાં) લિન્ન લિન્ન પદ્મસ્થાનપતિતત્વ તિચ્છી રીતે વીચારતાં વિશુ-
દ્ધિની અપેક્ષાએ પ્રાપ્ત થાય છે.

પ્રથમ સમયે ઉં વિશુદ્ધિ અનંતગુણ છે એ પ્રમાણે ઉપરના દ્વિતી-
યાદિક સમયની જાં અને નીચેના દ્વિતીયાદિક સમયની ઉં વિશુદ્ધિ
અનંતગુણ અનંતગુણ કહેવી.

શેષ અંતિમ સંખ્યાતમાભાગમાં અંતિમસમય સુધી ઉં
વિશુદ્ધિ નિરંતર પણ અનંતગુણ કહેવી. એનું પૂર્વપ્રવૃત્ત એવું
બીજું પણ નામ છે. હવે બીજા અપૂર્વકરણના બીજા સમયમાં જે
જઘન્ય-વિશુદ્ધિ છે તે પણ પૂર્વાનંતર (પ્રથમ) સમયની ઉં વિશુ-
દ્ધિથી અનંતગુણ છે.

ટીકાથા:—અહિં કલ્પના વડે સમકાલે યથાપ્રવૃત્ત કરણને
પ્રાપ્ત થયેલા એવા જે પુરુષોની વિવક્ષા કરીએ, તેમાં એક પુરુષને
સર્વ જઘન્ય વિશુદ્ધિએ કરણ પ્રાપ્ત થયેલા અને બીજા પુરુષને સર્વો-
ત્ક્રુષ્ટ વિશુદ્ધિએ કરણ પ્રાપ્ત થયેલા કલ્પીએ, ત્યાં કરણના પ્રથમ
સમયે પ્રથમ જીવની વિશુદ્ધિ અતિ અલ્પ હોય છે, તેથી દ્વિતીય
સમયે અનંતગુણ, અને તેથી પણ તૃતીય સમયની જાં વિશુદ્ધિ
અનંતગુણ છે. એ પ્રમાણે યથાપ્રવૃત્ત કરણનો સંખ્યાતમો ભાગ
વ્યતિક્રાન્ત થાય ત્યાં સુધી કહેવું. તેથી (સંખ્યાતમાભાગના અન્ય
સમયની જાં વિશુદ્ધિથી) પ્રથમ સમયવર્તી દ્વિતીયજીવની ઉં
વિશુદ્ધિ અનંતગુણ હોય છે. તેથી પણ જ્યાં જઘન્ય વિશુદ્ધિસ્થા-
નથી નિવર્ત્યા છે (જાં વિશુદ્ધિ કહેતાં નિવર્ત્યા છે) ત્યાંથી
ઉપરની જાં વિશુદ્ધિ અનંતગુણી છે. તેથી પણ દ્વિતીય (નીચેના
દ્વિતીય) સમયની ઉં વિશુદ્ધિ અનંતગુણ છે. તેથી પણ ઉપરની
દ્વિતીયસમયની જાં વિશુદ્ધિ અનંતગુણ છે એ પ્રમાણે ઉપર અને
નીચેનાં જે જીવોનાં વિશુદ્ધિસ્થાનોનું અનંતગુણપણું ત્યાં સુધી
કહેવું કે જ્યાં સુધી અન્યસમયની જાં વિશુદ્ધિ અનંતગુણ આવે
તદનંતર આચરમાત્ર જે નહિ કહેલાં એવાં ઉત્ક્રુષ્ટ વિશુદ્ધિસ્થાનો
તેને અનુક્રમે નિરંતર પણ અનંતગુણ અનંતગુણ કહેવાં. એ

પ્રમાણે ચથાપ્રવૃત્ત કરણની વકતવ્યતા સમાપ્ત થઈ. આ ચથાપ્રવૃત્ત

સમયની ૪૦ વિં સર્વથો અદ્ય છે, તેથી દ્વિતીય સમયની ૪૦ વિં અનંતગુણુ તેથી તૃતીય સમયની ૪૦ વિશુદ્ધિ અનંતગુણુ એ પ્રમાણે યાવત્ ૧૦ મા સમયની ૪૦ વિશુદ્ધિ અનંતગુણુ—તેથી પ્રથમ સમયની ૭૦ વિશુદ્ધિ અનંતગુણુ તેથી ૧૧ મા સમયની ૪૦ વિં અનં, તેથી દ્વિતીયસમયની ૭૦ વિં અનં, તેથી ૧૨ મા સમયની ૪૦ વિં અનં તેથી તૃતીયસમયની ૭૦ વિં અનં તેથી ૧૩ મા સમયની ૪૦ વિં અનંતગુણુ એ પ્રમાણે યાવત્ ૧૦૦ મા સમયની ૪૦ વિં થી ૯૧ મા સમયની ૭૦ વિશુદ્ધિ અનંતગુણુ તેથી ૯૧ મા સમયની ૭૦ વિં અનંતગુણુ તેથી ૯૨-૯૩-૯૪-૯૫-૯૬-૯૭-૯૮ ને ૯૯ મા સમયની ૭૦ વિં અનુક્રમે અનંતગુણુ જાણવી.

સ્થાપના.

	૧૦૦ ની ૭૦ અં થી
	૯૯ ની ૭૦ અં થી
	૯૮ ની ૭૦ અં થી
	૯૭ ની ૭૦ અં થી
	૯૬ ની ૭૦ અં થી
	૯૫ ની ૭૦ અં થી
	૯૪ ની ૭૦ અં થી
	૯૩ ની ૭૦ અં થી
	૯૨ ની ૭૦ અં થી
૧૦૦ ની ૪૦ અં થી	૯૧ ની ૭૦ અં થી
૯૯ ની ૪૦ અં થી	૯૦ ની ૭૦ અં થી
૯૮ ની ૪૦ અં થી	૮૯ ની ૭૦ અં થી
૯૭ ની ૪૦ અં થી	૮૮ ની ૭૦ અં થી
૯૬ ની ૪૦ અં થી	૮૭ ની ૭૦ અં થી
૯૫ ની ૪૦ અં થી	૮૬ ની ૭૦ અં થી
૯૪ ની ૪૦ અં થી	૮૫ ની ૭૦ અં થી
૯૩ ની ૪૦ અં થી	૮૪ ની ૭૦ અં થી
૯૨ ની ૪૦ અં થી	૮૩ ની ૭૦ અં થી

કરણુનું પૂર્વપ્રવૃત્ત એવું અપર નામ છે, કારણ કે શેષ કરણોથી પૂર્વ એટલે પ્રથમ પ્રવર્તે છે માટે પૂર્વપ્રવૃત્ત એ બીજું નામ છે. પુનઃ આ યથાપ્રવૃત્ત કરણમા સ્થિતિઘાત-રસઘાત-અથવા ગુણશ્રેણિ વિગેરે પ્રવર્તતી નથી, પરંતુ પૂર્વે કહેલી એવી અનંતગુણ વિશુદ્ધિજ

૯૧ ની જાં અં થી

૮૨ ની ઉં અં થી

૯૦ ની જાં અં થી

૮૧ ની ઉં અં થી

પૂર્વ

પૂર્વ

૨૦ ની જાં અં થી

૧૧ ની ઉં અં થી

૧૯ ની જાં અં થી

૧૦ ની ઉં અં થી

૧૮ ની જાં અં થી

૯ ની ઉં અં થી

૧૭ ની જાં અં થી

૮ ની ઉં અં થી

૧૬ ની જાં અં થી

૭ ની ઉં અં થી

૧૫ ની જાં અં થી

૬ ની ઉં અં થી

૧૪ ની જાં અં થી

૫ ની ઉં અં થી

૧૩ ની જાં અં થી

૪ ની ઉં અં થી

૧૨ ની જાં અં થી

૩ ની ઉં અં થી

૧૧ ની જાં અં થી

૨ ની ઉં અં થી

૧૦ ની જાં અં થી

૧ ની ઉં અં થી

૯ ની જાં અં

૮ ની જાં અં

૭ ની જાં અં

૬ ની જાં અં

૫ ની જાં અં

૪ ની જાં અં

૩ ની જાં અં

૨ ની જાં અં

૧ ની જાં અં

માત્ર પ્રવર્તે છે. પુનઃ આ યથાપ્રવૃત્ત કરણમાં વર્તતો જીવ જે અશુભ કર્મો બાંધે છે તે અશુભ કર્મના દ્વિસ્થાનક અનુભાગને બાંધે છે, અને જે શુભકર્મ બાંધે છે તેના ચતુઃસ્થાનક અનુભાગને બાંધે છે. તથા સ્થિતિબંધ પણ પૂર્ણ પૂર્ણ થયે છતે પદ્યોપમા-સંબંધેયભાગન્યુનરૂપ અન્ય અન્યસ્થિતિબંધને બાંધે છે. ઇતિ યથા પ્રવૃત્તકરણ.

હવે અપૂર્વકરણ કહેવાય છે—ત્યાં વિદ્યસ્સ વિદ્યસમયે= અપૂર્વ કરણતામના દ્વિતીય કરણનો જે દ્વિતીય સમય તેવું જઘન્ય-વિશુદ્ધિસ્થાન પણ અનન્તરોત્કૃષ્ટ વિશુદ્ધિ સ્થાનથી અર્થાત્ પ્રથમ સમયગત ઉત્કૃષ્ટ વિશુદ્ધિ સ્થાનથી અનંતગુણ છે. અહિં તાત્પર્ય એ છે કે—અહિં યથા પ્રવૃત્તવત્ પ્રથમથીજ નિરંતરપણે જઘન્યવિ-શુદ્ધિસ્થાનો અનંતગુણપણે ન કહેવાં પરન્તુ પ્રથમ સમયે પ્રથમથીજ જં વિશુદ્ધિ સર્વથી અદ્ય કહેવી ને તે પણ યથાપ્રવૃત્તાના અન્ય સમયની વિશુદ્ધિથી અનંતગુણ બાણવી. તેથી એજ પ્રથમ સમયની ઉં વિશુદ્ધિ અનંતગુણ, તેથી દ્વિતીય સમયની જં વિશુદ્ધિ અનં-તગુણ, તેથી એજ દ્વિતીય સમયની ઉં વિશુદ્ધિ અનંતગુણ, તેથી પણ તૃતીય સમયગત જં વિશુદ્ધિ અનંતગુણ, તેથીપણ એજ તૃતીય સમયગત ઉં વિશુદ્ધિ અનંતગુણ છે. એ પ્રમાણે આગળના દરેક સમયોમાં ત્યાં સુધી કહેવું કે જ્યાં સુધી અપૂર્વ કરણના અન્ય સમયની ઉં વિશુદ્ધિ અનંતગુણ આવે.

નિઘ્વયણમવિ તતો સે, ઠિઙ્ગસ્સઘાય ઠિઙ્ગબંધગદ્ધા ઉ
ગુણસેઢી વિ ચ સમગં, પઢમે સમયે પવત્તંતિ ॥૧૨॥

ગાથાર્થ:—ટીકાચાનુસારે.

૧ પદ્યોપમાસંબંધેયભાગહીન ઇતિ ઉપાંકૃત ટીકામાં.

ટીકાથ :—તદનંતર (તેથી) તે અપૂર્વકરણનું નિર્વચન એટલે જેનું નામ છે તેવા પ્રકારનો અર્થરૂપ (નિ=નિશ્ચય) વચ-
નને કહીશ. તે આ પ્રમાણે-અપુર્વાણિ એટલે પૂર્વે નહિ પ્રાપ્ત થયેલ એવાં સ્થિતિઘાત-રસઘાત શુભુશ્રેણિ અને અન્યસ્થિતિ ઇન્ધને ઉત્પન્ન કરનાર કરણ=અધ્યવસાય વિશેષ જેને વિષે છે તે અપર્વકરણ કહેવાય છે. કારણ કે અપૂર્વકરણમાં પ્રવેશ કરતો જીવ પ્રથમે સમયેજ સ્થિતિઘાત-રસઘાત-શુભુશ્રેણિ અને અન્ય સ્થિતિ-ઇન્ધને સમકાલે પ્રારંભે છે તે વાત મૂળ ગાથાથી કહે છે—
ઠિઠ્ઠસ્થાય ઠિઠ્ઠવંચગદ્ધા ઉન્નસ્થિતિઘાત—રસઘાત—શુભુશ્રેણિ
અને અન્ય સ્થિતિઇન્ધ એ ચારે પદાર્થ પ્રથમ સમયે સમકાળે પ્રવર્તે છે.

। હવે સ્થિતિઘાતનું સ્વરૂપ કહે છે ।

उयहिपुहुत्तुक्कुस्सं, इयरं पल्लस्स संखतमभागा
ठिइकंडगमणुभागा, णणंतभागा मुहुत्तंतो ॥१३॥
अणुभागकंडगाणं, बहुहिं सहस्सेहिं पूरण एक्कं
ठिइकंडगं सहस्सेहिं, तेसिं बीयं सहस्सेहिं ॥१४॥

ગાથાર્થ :—ટીકાર્થોનુસારે.

ટીકાર્થ :—સ્થિતિસત્તાના અગ્રિમભાગથી ઉત્કૃષ્ટથી સેંકડો સાગરોપમ પ્રમાણ અને જઘન્યથી પુનઃ પદ્યોપમના અસંખ્યા-તમા ભાગ માત્ર સ્થિતિઇન્ધને ઉઠેરે છે, અને ઉઠેરીને જે સ્થિતિ

૧ “ પદ્યોપમના સંખ્યાતમાભાગ માત્ર સ્થિતિ કંડકને ” ઇતિ-
ઉપાં ૬૫૦ કૃત ટીકામાં “ પદ્યોપમના અસંખ્યાતમા ભાગ માત્ર સ્થિ-
કંડકને ” ઇતિપાંચસંગ્રહે.

નીચે ખંડીત થવાની નથી તે સ્થિતિમાં દ્વિક્રમે પ્રક્ષેપે છે, અને તે સ્થિતિખંડ અન્તર્મુદ્ધૂર્તકાળે સંપૂર્ણ ઉકેરાય છે, તદ્દનંતર પુનઃ પ્રણુ નીચેથી પદ્યોપમાસંખ્યતમભાગ પ્રમાણુ દ્વિતીય સ્થિતિ ખંડને અન્તર્મુદ્ધૂર્તકાળે ઉકેરે છે, અને પૂર્વોક્ત પ્રકારેજ પ્રક્ષેપે છે. એ પ્રમાણુ અપૂર્વકરણમાં ઘણા હંબરો સ્થિતિખંડની ઉત્ક્રિષ્ટા થાય છે, અને તેમ થવાથી અપૂર્વકરણના પ્રથમ સમયે જેટલી સ્થિતિ સત્તા હોય છે, તેથી તેના અન્ય સમયે-સંખ્યગુણુહીન સ્થિતિસત્તા હોય છે.

૧ હવે રસઘાત કહેવાય છે ।

અણુમાગાળ ઇત્યાદિ=અશુભ પ્રકૃતિયોની જે અનુભાગ સત્તા છે તેનો અનંતમો ભાગ વર્ણને શેષ અનંત અનુભાગખંડોને સર્વને અન્તર્મુદ્ધૂર્ત કાળમાં વિનાશ પમાડે છે, તદ્દનંતર પુનઃપણુ પૂર્વે વર્ણેલા અનંત ભાગમાંથી પણ એક અનંતમો ભાગ વર્ણને શેષ સર્વ અનંત અનુભાગખંડને અન્તર્મુદ્ધૂર્ત કાળે વિનાશ પમાડે છે, એ પ્રમાણુ એક સ્થિતિ ખંડનો ઘાત થતાં ઘણા હંબર અનુભાગ-ખંડોનો ઘાત થઈ જાય છે તેવા હંબરો સ્થિતિખંડોના ઘાત વડે ખીણું અપૂર્વકરણ સમાપ્ત થાય છે.

૧ હવે અન્યસ્થિતિવંધ કહેવાય છે ।

અપૂર્વ કરણના પ્રથમ સમયે પૂર્વે નહિ થયેલો એવો પદ્યો-પમાસંખ્યેયભાગહીનરૂપ અન્યસ્થિતિખંધ આરંભાય છે. અન્ય સ્થિતિખંધ અને સ્થિતિઘાત સમકાળે આરંભાય છે અને સમકાળે જ સંપૂર્ણ પણે થાય છે.

હવે અન્ય સ્થિતિવંધ નું સ્વરૂપ કહેવાય છે

ગુણસેદ્ધી નિરકેવો, સમણ સમયે અસંખ્યગુણાણ
અદ્ધાદુગાઙ્ગિરિત્તો, સેસે સેસે ચ નિરકેવો ॥૧૫॥

ગાથાથા—સમયે સમયે અસંખ્ય ગુણ દલિકનો જે પ્રક્ષેપ કરવો તે ગુણશ્રેણી કહેવાય છે. પુનાં એ નિક્ષેપ તે અન્યનાં એ કરણના કાળથી કંઈક અધિક જાણવો તથા દલિક નિક્ષેપ તે શેષ શેષ સમયોમાં થાય છે.

ટીકાથા—જે સ્થિતિકંડકનો (અંકરૂપકંડકનો) ઘાત થાય છે તે મધ્યેથી દલિક ગ્રહણ કરીને ઉદય સમયથી આરંભીને પ્રતિ-સમયમાં અસંખ્યગુણ પ્રક્ષેપે છે તે આ પ્રમાણે—પ્રથમ સમયમાં અદ્ય, દ્વિતીય સમયમાં અસંખ્યગુણ, તેથી તૃતીય સમયમાં અસંખ્યગુણ એ રીતે અન્તર્મુદ્ધતનાં અન્ય સમય સુધી દલિક પ્રક્ષેપ કરે. એ અન્તર્મુદ્ધત તે અપૂર્વ કરણ ને અનિવૃત્તિ કરણના કાળથી કંઈક અધિક જાણવું. હવે ગાથાનો અક્ષરાર્થ આ પ્રમાણે છે—ગુણશ્રેણિમાં સમયે સમયે અસંખ્ય એટલે પૂર્વ પૂર્વ સમયની અંપેક્ષાએ ઉત્તરોત્તર સમયમાં અસંખ્યગુણ વૃદ્ધિપણે દલિકનો નિક્ષેપ હોય છે. તે નિક્ષેપ પણ એના કાળથી અતિરિકત એટલે અપૂર્વ કરણ અને અનિવૃત્તિ કરણના કાળથી કંઈક અધિક કાળ પ્રમાણ છે. એ પ્રથમ સમયે ગ્રહણ કરેલા દલિકનો નિક્ષેપવિધિ કહ્યો તે પ્રમાણે દ્વિતીયાદિ સમયે ગ્રહણ કરેલા દલિકનો નિક્ષેપવિધિ પણ જાણવો..

અથવા બીજી રીતે કહીએ તો ગુણશ્રેણિ રચનાને મટે પ્રથમ સમયે જે દલિક ગ્રહણ કરાય છે તે સર્વથી અદ્ય છે, તેથી દ્વિતીય સમયે જે દલિક ગ્રહણ કરાય છે તે અસંખ્યગુણ, તેથી તૃતીય સમયે ગ્રહણ કરાતું દલિક અસંખ્યગુણ છે એ પ્રમાણે ગુણશ્રેણિકરણના અન્ય સમય સુધી કહેવું. તથા અપૂર્વ કરણના અને અનિવૃત્તિ કરણના સમયોનો અનુભવતાં અનુભવતાં ક્ષય થયે છતે ગુણશ્રેણિ દલિકનો નિક્ષેપ બાકી રહેલા સમયોમાં થતો જાય છે પણ (નિક્ષેપ વિષયના) સમયો ઉપરથી વધતા જતા નથી.

હવે અનિવૃત્તિકરણનું સ્વરૂપ કહેવાય છે ।

અનિવૃત્તિમિ વિ એવં, તુલ્લે કાલે સમા તઓ નામં
સંલિજ્ઞદ્વમે સેસે, મિન્નમુહત્તં અહો મુચ્ચા ॥ ૧૬ ॥

કિંચૂળમુહત્તસમં, ઠિઙ્ઘંધદ્ધાણ અંતરં કિચ્ચા
આવલિદુગેક્ક સેસે, આગાલ ઉદીરણા સમિયા ॥ ૧૭ ॥

ગાથાર્થ:—એ પ્રમાણે (સ્થિતિઘાતાદિની પ્રવૃત્તિ) અનિવૃત્તિ-
કરણમાં પણ જાણવી, એના સમાન કાળમાં સમવિશુદ્ધિ હોય છે માટે
અનિવૃત્તિકરણ એવું નામ છે. એનો સંખ્યાતમોભાગ શેષ રહેયે એક
અંતર્મુહત્તને નીચે સુકીને ॥ ૧૬ ॥

અને દેશણમુહત્ત (અંત૦) સ્થિતિખંધાદ્ધા જેટલું (અ-
લિનવસ્થિતિખંધ જેટલું) અંતર કરીને એ આવલિકા શેષ રહેતાં
આગાલનો અને એક આવલિ શેષ રહેતાં ઉદીરણાનો વિચ્છેદ
થાય છે.

ટીકાર્થ:—જેમ અપૂર્વકરણના પ્રથમ સમયથી આરંભીને
સ્થિતિઘાતાદિકને સમકાલે પ્રવર્તતા કહ્યા છે તે પ્રમાણે અનિવૃત્તિ
કરણમાં પણ કહેવા. તુલ્લે કાલે સમા તઓ નામં=સમાનકાળમાં
અનિવૃત્તિકરણ પ્રવિષ્ટ સર્વે જીવોની વિશુદ્ધિ એક સરખી હોય છે
પરંતુ વિષમ હોતી નથી તેથી “અનિવૃત્તિ કરણ” એવું નામ સાન્વય
જોડે અર્થયુક્ત છે. તાત્પર્ય એ છે કે—અનિવૃત્તિકરણના પ્રથમ
સમયમાં જે જીવો વર્તે છે, વર્ત્યા છે, અને વર્તશે તે સર્વ જીવોની
વિશુદ્ધિ એક સરખી હોય છે, તથા દ્વિતીય સમયમાં પણ જે જીવો
વર્તે છે, વર્ત્યા છે, ને વર્તશે તે સર્વ જીવોની વિશુદ્ધિ એક સરખી
હોય છે, પરંતુ પ્રથમ સમયગતવિશુદ્ધિથી આ દ્વિતીયસમયગત
વિશુદ્ધિ અનંતગુણ જાણવી. એ પ્રમાણે અનિવૃત્તિકરણના અન્ત્ય
સમય સુધી કહેવું. તેથી એ પ્રમાણે આ કરણમાં પ્રવેશેલા તુલ્ય-

કાળવાળા જીવોના અધ્યવસાયોની જે પરસ્પર નિવૃત્તિ=વ્યાવૃત્તિ-
તે અત્રે નહિ હોવાથી અનિવૃત્તિકરણ એવું નામ છે. આ અનિ-
વૃત્તિકરણમાં જેટલા સમયો છે તેટલાજ અધ્યવસાયો છે, ને તે
પૂર્વ પૂર્વથી અનંતગુણ અધિકવિશુદ્ધિવાળા છે.

તથા સંલિજ્જદમે સેસે=અનિવૃત્તિકરણના સંખ્યાતભાગ
બ્યવીત થયે છતે અને એક સંખ્યાતમો ભાગ બાકી રહ્યે છતે
અન્તરુદ્ધૃત પ્રમાણુ સ્થિતિને નીચે ચુકીને મિથ્યાત્વનું અંતરકરણ
કરે છે. આ અન્તર કરણ કરવાનો કાળ અન્તરુદ્ધૃતપ્રમાણુ જે પ્રથ-
મની અધોસ્થિતિ તેથી ન્યુન અન્યસ્થિતિખંધના કાળ જેટલો
જાણવો. તે આ પ્રમાણુ—અન્તરકરણ ક્રિયાના પ્રથમ સમયેજ
મિથ્યાત્વનો અન્યસ્થિતિખંધ પ્રારભે છે અને તે અન્યસ્થિતિખંધ
તથા અંતરકરણની ક્રિયા એ બેને સમકાળેજ સંપૂર્ણ કરે છે. પુનઃ
અન્તરકરણ કરતે છતે ગુણશ્રેણિના સંખ્યાતમાભાગને અન્તરકરણ-
અતકે દલિકે સહિત ઉકેરે છે અને ઉત્કિર્યમાણ દલિકને
પ્રથમ સ્થિતિમાં અને દ્વિતીય સ્થિતિમાં પ્રક્ષેપે છે. અહિં અન્તરકર-
ણથી નીચેની તે પ્રથમ સ્થિતિ અને ઉપરની તે દ્વિતિયસ્થિતિ કહેવાય
છે. પ્રથમ સ્થિતિમાં વર્તતો જીવ ઉદીરણા પ્રયોગથી પ્રથમ સ્થિતિ
સંખંધિ દલિકને આકર્ષીને જે ઉદયસમયોમાં પ્રક્ષેપે છે તે ઉદી-
રણા, ને પુનઃ દ્વિતીય સ્થિતિમાંથી ઉદીરણાપ્રયોગવડે દલિકને
સમાકર્ષીને ઉદયસમયોમાં પ્રક્ષેપે છે તે આગાલ કહેવાય છે. આ
આગાલ તે ઉદીરણાનુંજ વિશેષાર્થ સૂચક નામ છે, ને પૂર્વાચાર્યોએ
વિશેષાર્થ જણાવવાને અર્થેજ એ દ્વિતીય સ્થિતિ સંખંધિ ઉદી-
રણાનું આગાલ એવું નામ રાખેલું છે. ઉદય અને ઉદીરણાવડે
પ્રથમ સ્થિતિને અનુભવતો અનુભવતો ચાવત બે આવલિકા બાકી
રહે ત્યાં સુધી જાય, તે અવસરે સ્થિતિનો આગાલ ખંધ પડે (અર્થાત્
આગાલરૂપ ઉદીરણા ન પ્રવર્તે) પરન્તુ માત્ર ઉદીરણાજ પ્રવર્તે. તે
ઉદીરણા પણ ત્યાં સુધીજ પ્રવર્તે કે જ્યાં સુધી આવલિકા બાકી ન
રહે, અને આવલિકા બાકી રહ્યે છતે તે ઉદીરણા પણ નિવર્તે,

તેથી માત્ર ઉદય વડેજ તે એક આવલિકાનો અનુભવ કરે પુનઃ તે અન્ત્યાવલિકા વ્યતીત થયે મિથ્યાત્વનો ઉદયપણું નિવર્તે કારણ કે આગળ વેદમાન હલિકનો અભાવ છે માટે, અને મિથ્યાત્વનો ઉદય ગયે છતે જીવ ઉપશમસમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કરે છે.

**મિચ્છત્તુદય સ્વીણે, લહણ સમ્મત્તમોવસમિયં સો
લંભેણ જસ્સ લખ્ખં, આયહિય મલહ્ખપુવં જં ॥૧૮॥**

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે

ટીકાર્થ:—મિથ્યાત્વના ઉદયનો ક્ષય થયે છતે તે જીવ પૂર્વોક્ત પ્રકારે ઉપશમ સમ્યક્ત્વને પામે છે કે જે સમ્યક્ત્વના લાભવડે પૂર્વે પ્રાપ્ત થયેલ એવા અરિહંત દેવાદિક તત્વના શ્રદ્ધાન-રૂપ આત્મહિતને પ્રાપ્ત કરે છે. તે આ પ્રમાણે—સમ્યક્ત્વનો લાભ થયે છતે જેમ અત્યન્ધ પુરૂષને ચક્ષુની પ્રાપ્તિ થાય તેમ યથાવસ્થિત વસ્તુતત્વનો યોગ થાય છે, અને મહાવ્યાધિવાળાને વ્યાધિ દૂર થવાથી જેવો પ્રમોદભાવ થાય છે તેવો સમ્યક્ત્વપ્રાપ્ત પુરૂષને પણ પ્રમોદ થાય છે. કહ્યું છે કે—

**“ જાત્યન્ધસ્ય યયા પુંસ-ચક્ષુર્લાભે શુભોદયે
સદ્દર્શનં તથૈવાસ્ય, સમ્યક્ત્વે સતિ જાયતે ॥ ૧ ॥**
(ગાથાર્થ)

**આનન્દો જાયતે ડંત્યન્તં, તાત્ત્વિકો ડસ્ય મહાત્મનઃ
સદ્વ્યાધ્યપગમે યદ્દદ્, વ્યાધિતસ્ય સદૌષધાત્ ॥ ૨ ॥**

મહાવ્યાધિવાળા પુરૂષને ઉત્તમ ઔષધથી વ્યાધિનો વિનાશ થયે જેવો આનંદ થાય છે તેવો અત્યન્ત તાત્ત્વિક આનંદ એ મહા-ત્માને થાય છે. ”

તં કાલં બીયઠિઈં, તિહાંણુભાગેણં દેસઘાઈત્થ
સમ્મત્તં સમ્મિસ્સં, મિચ્છત્તં સવઘાઈઓ ॥ ૧૯ ॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:—તં કાલં=તે કાળે એટલે જે સમયથી અનન્તર સમયે ઔપશમિક સમ્યગ્દ્રષ્ટિ થશે તે સમયે અર્થાત્ પ્રથમસ્થિતિના અન્ત્ય સમયે મિથ્યાં રહ્યો છતોજ દ્વિતીયસ્થિતિગત દલિકને અનુભાગલેહ વડે શુદ્ધ-અર્ધશુદ્ધ-ને અશુદ્ધ એમ ૩ પ્રકારનાં કરે છે. ત્યાં શુદ્ધદલિક તે સમ્યક્ત્વ છે ને તે દેશઘાતિ રસયુક્ત હોવાથી દેશઘાતિ પ્રકૃતિ છે. તથા અર્ધશુદ્ધ દલિક તે મિશ્રમોહનીય છે ને તે સર્વઘાતિ રસયુક્ત હોવાથી સર્વઘાતિ પ્રકૃતિ છે, અને અશુદ્ધદલિક તે મિથ્યાત્વમોહનીય છે ને તે પણ સર્વઘાતિ પ્રકૃતિ છે. એજ વાત મૂળગાથાથી કહે છે કે સમ્મિસ્સં=મિશ્રસંહિત મિચ્છત્તં=મિથ્યાત્વ તે સવઘાઈઓ=સર્વઘાતિ છે.

પઢમે સમણ થોવો, સમ્મત્તે મીસણ અસંખગુણો
અણુસમયમવિય કમસો, મિન્નમુહુત્તા હિ વિજ્ઞાઓ
॥ ૨૦ ॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:—ઔપશમિક સમ્યક્ત્વના લાભથી પ્રથમ સમયથી

૧ કર્મત્રયે “ ઉપશમસમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ સમયથી કહેલ છે પરન્તુ સમજવા પ્રમાણે અનિબના અન્ત ૧ સમયની અવિવક્ષા રાખીને કહેલ હોવાથી વિરોધ સંભવે નહિ પુનઃ કર્મપ્રકૃતિમાં ઉપશમાદ્વામાં ત્રિપુંજ-કરણ પ્રવૃત્તિ ચાલુ રહેવાનું પણ સંકેત પદ્ધતિએ કહેલ છે માટે કર્મત્રયમાં પણ તે પ્રમાણે અનુસરવું.

પ્રારંભીનેજ મિથ્યાત્વનું દલિલે ગુણસંક્રમવડે સમ્યક્ત્વમાં અને મિશ્રમાં સંક્રમે છે તે આ પ્રમાણે—પ્રથમ સમયે અલ્પ દલિલેનિર્લેપ સમ્યક્ત્વમાં, તેથી મિશ્રમાં અસંખ્યગુણ તેથી દ્વિતીયસમયે સમ્યક્ત્વમાં અસંખ્યગુણ અને એજ દ્વિતીયસમયે મિશ્રમાં તેથી પણ અસંખ્યગુણ દલિલેનિર્લેપ થાય છે, એ પ્રમાણે પ્રતિસમય અનુક્રમે અન્તર્મુઁના અન્ત્યસમય સુધી કહેલું. તદ્દનંતર પૂર્વોક્ત સ્વરૂપવાળો વિધ્યાત સંક્રમ પ્રવર્તે છે.

**ઠિઙ્ઠરસઘાઓ ગુણસેઢી, વિ ય તાવં પિ આઝવજ્ઞાણં
પઢમઠિઙ્ઠ ઇષ્ ઇગદુગા, વલિસેસમ્મિ મિચ્છત્તે ॥૨૧॥**

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થોનુસારે.

ટીકાર્થ:—જ્યાં સુધી (મિથ્યાત્વનો) ગુણસંક્રમ પ્રવર્તે છે ત્યાં સુધી આયુ સિવાયનાં ૭ કર્મનો સ્થિતિઘાત, રસઘાત, અને ગુણશ્રેણિ પ્રવર્તે છે, અને ગુણસંક્રમ નિવર્ત્યે છતે તે સ્થિતિઘાતાદિ પણ નિવર્તે છે. મિથ્યાત્વની પુનઃ એક આવલિકા બાકી ન રહે ત્યાં સુધી મિથ્યાત્વનો સ્થિતિઘાત ને રસઘાત પ્રવર્તે છે, અને આવલિકા શેષ રહ્યે તે બન્ને નિવૃત્ત થાય છે. તથા મિથ્યાત્વની પ્રથમસ્થિતિ યાવત્ બે આવલિકા બાકી ન રહે ત્યાં સુધી મિથ્યાત્વની ગુણશ્રેણિ પણ પ્રવર્તે છે, અને બે આવલિકા બાકી રહેતાં ગુણશ્રેણી નિવર્તે છે. એ પ્રમાણે અન્તરકરણમાં જીવ પ્રવેશ્યો છતો પ્રથમ સમયથીજ યાવત્ અન્તર્મુદ્ધૂર્ત સુધી ઔપશમિકસમ્યક્ત્વનું થાય છે.

**ઝવસંતઙ્કા અંતે, વિહિણા ઓકઢિયસ્સ દલિયસ્સ
અઙ્ગવસાણણુરૂવ-સ્સુદઓ તિસુ ઇક્કયરયસ્સ ॥૨૨॥**

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થોનુસારે

ટીકાર્થ:—ઔપશમિકસમ્યક્ત્વના અન્તર્મુદ્ધૂર્તે અન્તે કિં-

ચિત્ સમધિક એક આવલિકા શેષ સ્થિતિ વર્તતાં દ્વિતીયસ્થિતિગત સમ્યક્ત્વાદિ ત્રણે પુંજના દલિકને અધ્યવસાયનિશેષથી સમાકર્ષીને અન્તરકરણની અન્યાવલિકામાં પ્રક્ષેપે છે, તે એવી રીતે - કે પ્રથમ સમયમાં ઘણું દ્વિતિય સમયમાં અદ્ય તેથી પણ તૃતીય સમયમાં અદ્યતર એ પ્રમાણે આવલિકાના અન્યસમય સુધી હીનહીનતર દલિકને પ્રક્ષેપે છે. એ રીતે પ્રક્ષેપાતાં તે દલિકોની સ્થાપના ગૌપ્ય-અજ્ઞાકારે થાય છે. તદનંતર આવલિકાપ્રમાણુ અન્તરકરણનો કાળ શેષ રહે છે તે ત્રણપુંજમાંથી કોઈપણ એક પુંજના દલિકનો ઉદય થાય છે. તે દલિકોદય કેવા પ્રકારે થાય છે ? તે કહીએ છીએ કે અધ્યવસાયને અનુસારે તે દલિકનો ઉદય થાય છે તે આ પ્રમાણે—જો તે અવસરે શુભપરિણામ હોય છે તો સમ્યક્ત્વ પુંજરૂપ દલિકનો ઉદય થાય છે, જો મધ્યમપરિણામ હોય તો મિશ્રપુંજનો અને જઘન્યપરિણામ હોય તો મિથ્યાત્વદલિકનો ઉદય થાય છે.

**સમ્મત્ત પદમલંભો, સર્વોવસમા તદ્વા વિગિઢા ય
છાલિગસેસાણ પરં, આસાણં કોઢ ગચ્છેજ્ઞા ॥૨૩॥**

ગાથાર્થ:—ટીકાથીનુસારે.

ટીકાર્થ:—આ ગૌપ્યશમિકસમ્યક્ત્વનો પ્રથમ લાભ તે મિથ્યાત્વની સર્વોપશમનાથી થાય છે, અન્યથા નહિ. તથા પ્રથમ સ્થિતિની અપેક્ષાએ ઘણા મોટા અન્તર્મુંદુર્ત પ્રમાણુવાળો આ પ્રથમસમ્યક્ત્વ લાભ છે. પુનઃ આ સમ્યક્ત્વને પામ્યો છતાં કોઈક શુભ સમ્યક્ત્વ-સહિત દેશવિરતિને વા સર્વવિરતિને પણ પામે છે. શતકબૃહત્ચૂર્ણિમાં

૧ અહિં “ સહિત ” એ શબ્દનો “ સમકાળે ” એવો અર્થ સંભવે નહિ પરંતુ સમ્યક્ત્વને પ્રાપ્ત કર્યાનંતર કંઈ સમય વ્યતીત થયા બાદ અન્તરકરણને અનુભવતો છોળાજ દેશવિરત્યાદિલાભ પામે. જો એમ ન માનીયે તો અનાદિ મિથ્યાત્વીને પ્રથમજ દેશવિરતિ વા સર્વવિરતિનો લાભ થયો એમ કહેવાય, અને એ વાત ધટ નથી.

કહ્યું છે કે “ઉવસમસમ્મદિટ્ઠી અંતરકરણદ્વિઓ કોઈ દેસધિરયંપિ
લભેદ્; કોઈ પમત્તાપમત્તભાવંપિ, સાંસાયણો પુણ ન કિંપિ લભેદ્
ઉપંશમ સમ્યગ્દ્રષ્ટિજીવ અંતરકરણમાં રહયો છતો કોઈ દેશવિર-
તિપણું પામે ને કોઈ સર્વવિરતિપણું પણ પામે, પરંતુ સાસ્વાદન-
માં વર્તતો જીવ કંઈ પણ ન પામે ” એ ઔપાં સમ્યકત્વનો કાળ
જઘન્યથી ૧ સમય અને ઉત્કૃષ્ટથી ૬ આવલિકાપ્રમાણુ ણાકી રહે
ત્યારે કોઈક જીવ આસાદન એટલે સાસ્વાદન ભાવને પણ પામે છે,
ને તે (સાસ્વાદનપ્રાપ્ત જીવ) નિશ્ચયથી ત્યારણાદ મિથ્યાત્વને જ
પામે છે.

॥ હવે સમ્યગ્દ્રષ્ટિ તું સ્વરૂપ કહે છે ॥

સમ્મદિટ્ઠી જીવો, ઉવઙ્ઘં પવયણં તુ સદ્દહઙ્
સદ્દહઙ્ અસખાવં, અજાણમાણો ગુરુનિયોગા ॥૨૪॥

ગાથાથ:—ટીકાથીતુસારે

ટીકાથ:—સમ્યગ્દ્રષ્ટિજીવ ગુરુએ ઉપદેશેલા પ્રવચનને
નિશ્ચયથી યથાર્થપણે સદ્દહે છે. મૂળગાથામાં તુ પદ નિશ્ચય વાચક
અને લિખકમસૂચક પણ છે. પુનઃ જે સમ્યગ્દ્રષ્ટિ પણ અસદ્ભૂત
પ્રવચનને સદ્દહે છે; તે અવશ્ય પોતે અજાણ છતોજ એટલે સમ્યક્
પરિજ્ઞાન રહિત હોતો છતોજ સદ્દહે છે, અથવા તથાવિધ સમ્યક્
પરિજ્ઞાનરહિત ગુરુના અને જમાલિ જેવા મિથ્યાદ્રષ્ટિના નિયોગથી
એટલે પરતંત્રપણાથીજ સદ્દહે છે. અન્યથા નહિ.

॥ હવે મિથ્યાદ્રષ્ટિ તું સ્વરૂપ કહે છે ॥

મિચ્છદિટ્ઠી નિયમા, ઉવઙ્ઘં પવયણં ન સદ્દહઙ્
સદ્દહઙ્ અસખાવં ઉવઙ્ઘં વા અણુવઙ્ઘં ॥ ૨૫ ॥

ગાથાર્થ:—ટીકાથીનુસારે

ટીકાર્થ:—મિથ્યાદ્રષ્ટિજીવ ગુરૂએ ઉપદેશેલા વચનને નિશ્ચય પછે સર્વહંતો નથી, અર્થાત્ પોતાના આત્મામાં સમ્યક્પણે પરિણમી જાય નથી, અને ઉપદેશેલા વા નહિ ઉપદેશેલા વચનને જે સર્વહં છે તે અન્યથાલાવે એટલે મિથ્યારૂપે સર્વહં છે, અર્થાત્ સમ્યક્પણે ચથાર્થ શ્રદ્ધાન કરી શકતો નથી.

સમ્મામિચ્છદિઠી સાગારે વા તહા અણાગારે
અહ વંજણોગ્ગહંમિ અ, સાગારે હોઈ નાયવો ॥૨૬॥

ગાથાર્થ:—ટીકાથીનુસારે.

ટીકાર્થ:—ઉપયોગમાં સમ્યગ્મિથ્યાદ્રષ્ટિ જીવને વિચારતાં સમ્યગ્મિથ્યાદ્રષ્ટિ જીવ સાકારોપયોગમાં ને નિરાકારોપયોગમાં હોય. યદિ સાકારોપયોગમાં હોય તો અવ્યક્તજ્ઞાનરૂપ વ્યવહારિક^૧ વ્યંજનાવગ્રહમાંજ હોય પરંતુ અર્થાવગ્રહમાં ન હોય. કારણ કે શંકયજ્ઞાનવાળો એવો પ્રવચનપર રાગદ્વેષ રહિત જીવ સમ્યગ્મિથ્યાદ્રષ્ટિ કહેવાય છે, પરંતુ સમ્યગ્નિશ્ચયજ્ઞાનીને મિથ્યાદ્રષ્ટિ કહેવાય નહિ અને શંકયજ્ઞાનપણું તે વ્યંજનાવગ્રહમાંજ હોય છે.

(ઇતિ પ્રથમ સમ્યક્ત્વોત્પાદપ્રરૂપ)

૧ ઇન્દ્રિયોને વર્ણાદિ સ્વવિષયના જ્ઞાનનું કારણ નૈશ્ચયિક વ્યંજનાવગ્રહાદિ છે, ને નૈશ્ચયિક અપાય તે આગળના વિશેષ જ્ઞાનની અપેક્ષાએ વ્યવં અર્થાવગ્રહ છે. પણ વ્યવં વ્યંજનાવગ્રહ તો વિશેષાં વગેરેમાં કયાંય દેખાતો નથી છતાં નૈશ્ચયિક અપાય તેજ વ્યાવં અર્થાવં છે તો નૈશ્ચયિક અપાય પહેલાં જે નૈશ્ચયિક તેને વ્યવં વ્યંજનાવં ગણવાનો અવકાશ સંભવે છે. પછી જે બહુ શ્રુત કહે તે સત્ય. વળી આ વાત મિથિ સમ્યક્ત્વની પ્રતિપત્તિકાળે સંભવે છે.

॥ અથ ચારિત્રમોહનીયોપશમના ॥

હવે ચારિત્રમોહની ઉપશમનાનો વિધિ કહેવાય છે. ત્યાં કયો
જીવ ચારિત્રમોહનીયને ઉપશમાવવાનો પ્રારંભ કરે છે? તે કહેવાય છે.

**વૈયગ સમ્મદિટ્ઠી, ચરિત્તમોહવસમાણ ચિટ્ઠંતો
અજઓ દેસજઈ વા, વિરતો વ વિસોહ અદ્ધાણ ॥૨૭॥**

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:—વેદકસમ્યગ્દ્રષ્ટિ એટલે ક્ષયોપશમસમ્યક્ત્વી જીવ
ચારિત્ર મોહનીયને ઉપશમાવવાનો પ્રારંભ કરે છે પરંતુ પૂર્વે વર્ણ-
વેલો જીવો ઉપશમસમ્યગ્દ્રષ્ટિ નહિ. તે વળી અયત એટલે અવિ-
રતિ, દેશયતિ એટલે દેશવિરતિ અને ચિરતો એટલે સર્વવિરતિ-
જીવ, એ ત્રણમાં પ્રત્યેકને બે બે અધ્યા (પરિણામયુક્ત કાળ વિભાગ)
હોય છે. તેમાં પ્રથમ સંકલેશાદ્યા ને બીજી વિશુદ્ધ્યાદ્યા. ત્યાં
વિશુદ્ધ્યાદ્યામાં વર્તતો જીવ ચારિત્રમોહનીયને ઉપશમાવવાનો
પ્રારંભ કરે છે, પરંતુ સંકલેશાદ્યામાં વર્તતો જીવ નહિ.

૧ હવે એ અવિરતાદિ ત્રણે પ્રકારના જીવોનું લક્ષણ કહે છે.

**અન્નાણાણભુવગમ, જયણાહજઓ અ વજ્જવિરંઈણ
ણગવયાઈ ચરિમો, અણુમહમિત્તો તિ દેસજઈ ॥૨૮॥**

**અણુમહવિરઓ યજઈ, દોન્હવિ કરણાણિ દોન્હિ ન ઉ
તઈયં**

પચ્છા ગુણસેઢી સિં, તાવજ્યા આલિગા ઉપ્પિ ॥૨૯॥

ગાથાર્થ:—અજ્ઞાન-અનભ્યુપગમ-અને અયતન એ ત્રણ

વડે અવિરતપણું હોય છે, તથા એકમત ગ્રહણાદિથી થાવત્ અંતે અનુમતિમાત્ર સુધીના અવધ=પાપની વિરતિવાળો જીવ દેશવિરતિ કહેવાય છે ॥ ૨૮ ॥

પુનઃ જે અનુમતિ માત્રથી પણ વિરકત થયો તે સર્વવિરતિ-વંત થતિ કહેવાય છે. તથા દેશવિરતિ અને સર્વવિરતિ એ બંને ભાવની પ્રાપ્તિમાં પ્રથમનાં બે કરણોજ પ્રાપ્ત થાય છે, પરંતુ ત્રીજું કરણ પ્રાપ્ત થાય નહિ. અને દેશવિરત્યાદિ ભાવને પામ્યા બાદ એ બંને સંબંધી જે ગુણશ્રેણિ રચના તે પણ તેટલાજ (અન્તર્મુઁ) પ્રમાણવાળી પરન્તુ ઉદયાવલિકાથી ઉપર થાય છે. ॥ ૨૯ ॥

ટીકાથઃ—મતને જે ન જાણે ન અંગીકાર કરે ને ન પાળવાને યત્ન કરે તે (અનુક્રમે) અજ્ઞાન-અનુક્રયુપગમ-અને અયતના એ ત્રણ વડે અવિરત કહેવાય છે. અહિં ત્રણ પદ સંબંધિ ૮ ભાગા થાય છે તે આ પ્રમાણે—

૧	ન જાણે-ન આદરે-ન પાળે	સર્વલોકવંત
૨	ન જાણે-ન આદરે- પાળે	બાળ તપસ્વીવત
૩	ન જાણે- આદરે-ન પાળે	પાશ્ર્વસ્થવત
૪	ન જાણે- આદરે- પાળે	અગીતાર્થમુનિવત
૫	જાણે-ન આદરે-ન પાળે	શ્રેણિકકૃષ્ણાદિવત
૬	જાણે-ન આદરે- પાળે	અનુત્તરદેવવત
૭	જાણે- આદરે-ન પાળે	સંવિજ્યાક્ષિકમુનિવત
૮	જાણે- આદરે- પાળે	મહામતધારી ગીતાર્થવત

એ ૮ ભાંગામાં પ્રથમના ૭ ભાંગામાં વર્તેલો જીવ નિશ્ચયથી અવિરતિજીવ બાણુવો. કારણ કે ઘુણાક્ષરવત પાલન કરતાં વ્રતો તે દ્વલ્લભ્યી થતાં નથી પરંતુ સમ્યગ્ જ્ઞાનપૂર્વક સમ્યગ્ રીતે ગ્રહણ કરીને પાળેલાં વ્રતોજ મોક્ષફલને અર્થે થાય છે.

ત્યાં પ્રથમના ૪ ભાંગામાં સમ્યગ્ જ્ઞાનનો અભાવ છે અને આગળના ૩ ભાંગામાં સમ્યગ્ ગ્રહણ પાલનનો અભાવ છે. માટે એ પ્રથમના સાતે ભાંગામાં વર્તેલો જીવ નિશ્ચયતઃ અવિરતિ કહેવાય છે, અને અન્ત્ય ભાંગામાં એટલે આઠમા ભાંગામાં વર્તેલો જીવ દેશવિરતિ થાય છે, કારણ કે દેશથી પણ અવધ એટલે પાપની વિરતિનો સફલાવ છે. પુનઃ તે એક વ્રતાદિવાળો એટલે એક વ્રતને ગ્રહણ કરનારો અથવા બે વ્રતને ગ્રહણ કરનારો એ પ્રમાણે યાવત અન્ત્ય દેશવિરતિ તે અનુમતિ માત્રનેજ સેવનારો હોય છે, અને શેષ સર્વ પાપનું તેણે પ્રત્યાખ્યાન કરેલું છે (ત્યાગ કરેલો છે). પુનઃ અનુમતિ પણ પ્રતિસેવના-પ્રતિશ્રવણા-ને સંવાસાનુમતિ એ પ્રમાણે ૩ પ્રકારે છે. ત્યાં પોતે કરેલા અથવા પરના કરેલા પાપની શ્લાઘા કરે છે અથવા સાવધારંભથી ઉત્પન્ન થયેલા અશનાદિકનો ઉપલોગ કરે છે તે પ્રતિસેવનાનુમતિ કહેવાય છે. પુનઃ જ્યારે પુત્રાદિકે કરેલા પાપમાં સંમમ્તપણું રાખે છે-ને નિષેધ કરતો નથી તે પ્રતિશ્રવણાનુમતિ કહેવાય છે. પુનઃ જ્યારે સાવધારંભકાર્યોમાં પ્રવૃત્ત એવા પુત્રાદિકોમાં મમત્વમાત્ર ચુકર્તે છે પરંતુ તેઓનાં કરેલાં કાર્યોને સાંભળે નહિ અને શ્લાઘા પણ કરે નહિ ત્યારે તે સંવાસાનુમતિ કહેવાય છે, ત્યાં જે સંવાસાનુમતિ માત્ર-નેજ સેવનારો છે તે સર્વોત્કૃષ્ટ દેશવિરતિ કહેવાય છે, અને તે અન્ય સર્વ શ્રાવકોમાં ગુણાધિક બાણુવો. અને જે પુનઃ સંવાસાનુમતિથી પણ વિરક્ત થયો હોય તે યતિ કહેવાય છે.

। હવે દેશવિરતિનો અને સર્વવિરતિનો લાભ કેવી રીતે થાય છે તે કહેવાય છે ।

દોન્હ વિ કરણાણિ દોન્હિ ન ઉત્તર્ય=દેશવિરતિની અને

સર્વવિરતિની એ બન્નેની પ્રાપ્તિમાં યથાપ્રવૃત્ત અને અપૂર્વ નામનાં એ કરણોજ હોય છે, પરંતુ ત્રીણું અનિવૃત્તિકરણ પ્રાપ્ત થતું નથી તે કરણ કેવી રીતે પ્રાપ્ત થાય છે ? તે કહેવાય છે. અહિં કરણકાળથી પૂર્વે પણ અંતર્મુહુર્ત પર્થન્ત પ્રતિસમય અનંતશુણ્ય વૃદ્ધિરૂપે વિશુદ્ધિએ વૃદ્ધિ પામતો જીવ અશુભ કર્મોની અતુલાગસત્તાને દ્વિસ્થાનકે કરે છે ઇત્યાદિ. તે પ્રમાણે ત્યાં સુધી કહેવું કે જે રીતે પ્રથમ યથાપ્રવૃત્ત કરણમાં કહ્યું છે તે રીતે સર્વ કહેવું. તદનંતર અપૂર્વકરણ કરે તે પણ તેવીજ રીતે કહેવું, પરંતુ અહિં શુણ્યશ્રેણિ ન કહેવી, અને અપૂર્વકરણાદ્યા સમાપ્ત થયે છતે અનન્તર સમયે નિશ્ચયથી દેશવિરતિને વા સર્વવિરતિને પ્રાપ્ત કરે છે, તેથી ત્રીણું અનિવૃત્તિકરણ પ્રાપ્ત થતું નથી. અહિં જો અવિરત હોતે છતેજ યથોક્ત એ કરણને કરે તો દેશવિરતિ વા સર્વવિરતિપણું પ્રાપ્ત કરે છે, અને દેશવિરતિ હોતે છતેજ યથોક્ત એ કરણ કરે છે તો સર્વવિરતિનેજ પ્રાપ્ત કરે છે. તથા પચ્છાગુણસેદીસિં=એ કરણ વ્યતિક્રાન્ત થયે છતે પશ્ચાત્ દેશવિરતિને વા સર્વવિરતિભાવને પામ્યો છતો જીવ ઉદયાવલિકાથી ઉપર શુણ્યશ્રેણિ રચના કરે છે, ને તે પણ તેટલાજ અંતર્મુહના પ્રમાણનાળી અને પ્રતિસમય દલિક રચનાની અપેક્ષાએ અસંખ્યશુણ્ય વૃદ્ધિ પામતી એવી શુણ્યશ્રેણિને રચે છે. તથા દેશવિરત અને સર્વવિરતજીવ સ્વપ્રતિપત્ત્યનંતર (દેશવ્રતપણું ને સર્વવ્રતપણું પામ્યા બાદ) અંતર્મુહ સુધી અવસ્થ વધતા પરિણામે રહે છે, અને અન્તર્મુહ બાદ અનિયમિત પરિણામે એટલે કોઈ વધતા પરિણામે, કોઈ સ્વભાવસ્થ, ને કોઈ હીન પરિણામે વર્તે છે. ત્યાં સ્વભાવસ્થ અને હીન પરિણામે વર્તતા દેશવિરત અને સર્વવિરત જીવને સ્થિતિઘાત ને રસઘાત થતા નથી.

પરિણામપચ્ચયા ડ, ગામોગગયા ગયા અકરણા ડ
ગુણસેદી સિં નિચ્ચં, પરિણામા હાણિવુદ્ધિજુયા ॥૩૦॥

ગોથાર્થઃ—પરિણામહાનિના હેતુથી અનાલોગપણે જેઓ દેશવિરત્યાદિભાવથી ઉતરી ગયા છે (ભ્રષ્ટ થયા છે) તે જીવો કરણ કયાંવિના જ પુનઃ તે ભાવને પામે છે. તથા દેશવિરતિ અને સર્વ વિરતિ એ બંને સંબંધિ-ગુણશ્રેણિ નિત્ય પરિણામની હાનિ વૃદ્ધિ યુક્ત હોય છે.

ટીકાર્થઃ—પરિણામ પ્રત્યયથી એટલે પરિણામ હાનિરૂપ કારણથી અનાલોગપણે તત્ ભાવથી ગયેલા (નિવર્તેલા) અર્થોત્ ઉપયોગ રહીતપણે જેઓ દેશવિરતિ પરિણામથી વા સર્વવિરતિ પરિણામથી પરિભ્રષ્ટ થયા તેઓ કરણ કયાં વિનાજ પુનઃ પણ તે પૂર્વપ્રતિપન્ન દેશવિરતિને વા સર્વવિરતિભાવને પામે છે. અહિં તાત્પર્ય એ છે કે—ઉપયોગ રહિત (અનાલોગપણે) કોઈક વખત પરિણામની હાની થવાથી જે દેશવિરત જીવો અવિરતિ ભાવને પ્રાપ્ત થયા હોય અથવા સર્વવિરતિવંત જીવો દેશવિરતિભાવને પ્રાપ્ત થયા હોય તેઓ પરિણામના વશ થકી પુનઃ પણ તે પૂર્વપ્રતિપન્ન દેશવિરતિને વા સર્વવિરતિને પામે તો કરણકયાં વિનાજ તે ભાવને પામે છે, અને જે જીવો પુનઃ ઉપયોગપૂર્વકજ દેશવિરતિથી વા સર્વ વિરતિથી પરિભ્રષ્ટ થયા હોય ને ઉપયોગ પૂર્વકજ મિથ્યાત્વભાવને પામ્યા હોય તેઓ પુનઃ પણ જઘન્યથી અન્તર્મુઠકાળે અને ઉત્કૃષ્ટથી ઘણાકાળે દેશવિરતિને વા સર્વવિરતિને પ્રાપ્ત કરે તો પૂર્વોક્ત પ્રકારે કરણ પૂર્વકજ પ્રાપ્ત કરે છે.

તથા જ્યાં સુધી દેશવિરતિની વા સર્વવિરતિની પ્રતિપાલના કરે છે ત્યાં સુધી પ્રતિ સમયે ગુણશ્રેણિને પણ રચે છે, પરંતુ વધતા પરિણામવાળો જીવ પરિણામ વૃદ્ધિને અનુસારે કદાચિત અસંખ્ય ભાગાધિક કદાચિત્ સંખ્યભાગાધિક કદાચિત્ સંખ્યગુણાધિક ને કદાચિત અસંખ્યગુણાધિક શ્રેણિને પણ રચે છે. અને ઘટતા પરિણામવાળો જીવ પરિણામ હાનીને અનુસારે પૂર્વોક્ત ચાર પ્રકારે ઘટતી ગુણશ્રેણિને રચે છે, અને અવસ્થિત પરિણામવાળો જીવ

તેટલા પ્રમાણવાળીજ ગુણશ્રેણિને રચે છે. આ હાની વૃદ્ધિ તે દલિક-
ની 'અપેક્ષાએ જાણવી, અને કાળથી તો પુનઃ સર્વદા તેટલા પ્રમા-
ણનીજ જાણવી (અંતર્મુ'ં પ્રમાણની જાણવી), અને નીચેના
સમયોને અનુભવતાં જેમ જેમ સમયો ક્ષય થતા જાય છે તેમ તેમ
ઉપરના સમયોમાં દલિકનિક્ષેપ અધિકાધિક થતો જાય છે.

॥ અથ અનંતાનુબંધિવિસંયોજના ॥

એ પ્રમાણે દેશવિરતિનો અને સર્વવિરતિનો લાભ કહીને
અનંતાનુબંધિની વિસંયોજના કહેવાય છે. કદાચ શંકા થાય કે
આરિત્રભોહોપશમનાના અધિકારમાં અનંતાં ની વિસંયોજના શા
કારણથી કહેવાય છે ? તો કહીએ છીએ કે જે જીવ આરિત્ર ભોહની-
યને ઉપશમાવવાનો પ્રારંભ કરે છે તે જીવ અનંતાનુબંધિની
વિસંયોજના અવશ્ય કરે છે, તે કારણથી અહિં અનંતાં ની
વિસંયોજના અવશ્ય કહેવાય છે. તે અનંતાનુબંધિને અશ્રેણિગત
એવા આતુર્ગતિક ક્ષયોપશમ સમ્યગદષ્ટિ જીવો પણ વિસંયોજે છે
તે સંબંધ ગાથાથી કહે છે.

चउगइया पज्जत्ता, तिन्नि वि संयोयणा विजोयंति
करणेहिं तिहिं सहिया, नंत करणं उवसमो वा

॥ ૩૧ ॥

ગાથાર્થ:—આરે ગતિના પર્યાપ્તા તે પણ ચથાચોગ્ય અવિરત
દેશવિરત—ને સર્વવિરત એ ત્રણે પ્રકારના જીવો સંયોજના (અનંતાં)
કષાયને વિસંયોજે છે. તે વિસંયોજના ૩ કરણ સહિત હોય છે
પરંતુ અહિં (અનંતાંનુ) અંતરકરણ તથા ઉપશમ ન થાય.

ટીકાર્થ:—આર ગતિવાળા એટલે નારક, તિર્થ'અ, મનુષ્ય,
અને દેવો સર્વ પર્યાપ્તિએ પર્યાપ્ત થયેલા, અને અવિરત. દેશ-

વિરત, ને સર્વ વિરત એ ત્રણે જીવો, તેમાં અવિરત સમ્યગ્દષ્ટિ આરેગતિવાળા, અને દેશવિરત તે તિર્યચો વા મનુષ્યો, અને સર્વવિરત તે મનુષ્યોજ, સંયોજના એટલે અનંતાનુબંધિ કષાયને વિસંયોજે છે. કેવા જીવો તે વિસંયોજના કરે છે? તે કહીએ છીએ કે ત્રણકરણ સહિત જીવો અનંતાનુબંધિ વિસંયોજના કરે છે. અહિં કરણોની વક્તવ્યતા પૂર્વોક્ત પ્રકારે કહેવી, પરંતુ અત્રે અન્તરકરણ અથવા ઉપશમ ન કહેવો. કારણ કે અનંતાનુબંધિની ઉપશમના થતી નથી. એ ગાથાનો અક્ષરાર્થ કહ્યો. હવે વિશેષ જ્ઞાવના આ પ્રમાણે છે—અનંતાનુબંધિને વિસંયોજવાને અર્થે પ્રથમ યથાપ્રવૃત્તાદિ ત્રણ કરણને પ્રારંભે છે, ત્યાં કરણની વક્તવ્યતા સર્વે પૂર્વોક્ત પ્રકારે જાણવી, પરંતુ વિશેષ એ કે અહિં અપૂર્વકરણમાં પ્રથમ સમયથીજ આરંભીને અનંતાનુબંધિનો શુણસંક્રમ પણ કહેવો તે આ પ્રમાણે—અપૂર્વકરણના પ્રથમ સમયે અનંતાનુબંધિના દલિકને શેષકષાયરૂપ પરપ્રકૃતિમાં અલ્પ સંક્રમાવે છે, તેથી દ્વિતીય સમયે અસંખ્યશુણ સંક્રમાવે છે, તેથી પણ ત્રીજે સમયે અસંખ્યશુણ દલિકને સંક્રમાવે છે, એ પ્રમાણે કહેવું તે શુણસંક્રમ કહેવાય છે. તથા અનિવૃત્તિકરણમાં પ્રવેશેલો જીવ પૂર્વોક્ત સ્વરૂપ વાળા ઉદ્ધલના સંક્રમવડે અનંતાનુબંધિનો સર્વથા વિનાશ કરે છે. પરંતુ નીચે એક આવલિકા માત્ર સ્થિતિને બાકી રાખે છે, અને તેને પણ સ્તિબુદ્ધ સંક્રમવડે વેદ્યમાન પ્રકૃતિયોમાં સંક્રમાવે છે. તદનંતર અંતર્મુંહુર્તથી આગળ અનિવૃત્તિકરણને અન્તે શેષકર્મોના સ્થિતિઘાત, રસઘાત, ને શુણશ્રેણિ થતી નથી, પરંતુ જીવ સ્વભાવ-રંથજ રહે છે.

એ પ્રમાણે અનંતાનુબંધિની વિસંયોજના કહીને હવે જે આચાર્યો અનંતાનુબંધિની પણ ઉપશમના માને છે તેઓને મતે .. ઉપશમનાનો વિધિ પડશિતિક ગ્રંથની વૃત્તિથી જાણવો. હવે દર્શનમોહનીયની ક્ષપણાનો વિધિ કહે છે.

દંસણમોહે વિ તહા, કયકરણઢાણ પચ્છિમે હોઈ ।
જિણકાલગો મણુસ્સો, પઢવગો અઢ વાસુપ્પિ ॥૩૨॥

ગાથાર્થ—ટીકાર્થ પ્રારંભાનુસારે.

ટીકાર્થ—અહિં દર્શનમોહનીયની ક્ષપણાનો પ્રસ્થાપક એટલે પ્રારંભક અનકાલિક એટલે જે કાળમાં કેવલી ભગવાન વર્તતા હોય તે કાળમાં ઉત્પન્ન થયેલો મનુષ્ય જાણવો. અહિં અનકાલિક મનુષ્ય જન્મલહેવના વિહારકાળથી પ્રારંભીને જન્મુસ્વામિની કેવલોત્પત્તિ સુધીનો મનુષ્ય જાણવો. તથા તે આઠ વર્ષથી અધિક વયવાળો અને વજ્રર્ષભ નારાય સંઘયણવાળો હોય છે. પૂર્વે જે રીતે અનંતાનુભંધિની વિસંયોજનાનો વિધિ કહ્યો છે તે રીતે દર્શનમોહનીય ક્ષપણાનો વિધિ પણ જાણવો. એ વાત જો કે સામાન્યથી કહી છે તો પણ હવે કિંચિદ્ વિશેષપણે કહેવાય છે (ઇતિ ગાથાર્થોઽપિ)

અહિં દર્શન મોહનીયની ક્ષપણાને અર્થે તત્પર થએલો એવ થયાપ્રવૃત્ત, અપૂર્વ અને અનિવૃત્તિ એ ૩ કરણોને પ્રારંભે છે, એ ત્રણે કરણોનું સ્વરૂપ પૂર્વવત્ કહેવું, પરંતુ વિશેષ એ છે કે અપૂર્વ કરણના પ્રથમ સમયેજ નહિ ઉદયમાં આવેલા મિશ્ર્યાત્વનું અને મિશ્રનું કલિક ગુણ સંક્રમવડે સમ્યક્ત્વમાં પ્રક્ષેપે છે. એ પ્રમાણે તે યેનો ઉદ્દલના સંક્રમપણ કરે છે તે આ પ્રમાણે:—પ્રથમ ઘણા મોટા સ્થિતિખંડને ઉવેલે છે, બીજે સમયે તેથી વિશેષહીન સ્થિતિખંડને ઉવેલે છે, ત્રીજે સમયે તેથી પણ વિશેષહીન સ્થિતિખંડને ઉવેલે છે, એ પ્રમાણે યાવત્ અપૂર્વકરણના અન્ત્ય સમયસુધી કહેવું.

૧ વર્તમાન કાળમાં જેઓ ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વની ઉત્પત્તિ માને છે તેઓનું કહેવું આ પાકને અનુસારે વ્યર્થ થાય છે માટે ખ્યાલમાં રહેવું જોઈએ કે વર્તમાન કાળમાં ક્ષાયિં સમ્યં પ્રતિપલ્લમાન ભાવે ન હોય પણ પૂર્વપ્રતિપન્ન ભાવે હોય તો વિશેષ સંભવે નહિ,

એ પ્રમાણે ઉદ્ધલના થતાં અપૂર્વકરણના પ્રથમ સમય જે સ્થિતિ સત્તા હતી તે અપૂર્વના અન્યસમયે સંખ્યાતશુણ્ણ હીન સ્થિતિ-સત્તા થઈ.

તદનંતર શુભ અનિવૃત્તિકરણમાં પ્રવેશ કરે છે. અહિં પણ સ્થિતિઘાતાદિ સર્વવસ્તુ પૂર્વવત્ કરે છે, અને અનિવૃત્તિના પ્રથમ સમયે દશનમોહનીયત્રિકની દેશોપશમના, નિધત્તિકરણ, ને નિકાચના કરણનો વિચ્છેદ થાય છે. અને અનિવૃત્તિના પ્રથમ સમયથી આરંભીને સ્થિતિઘાતાદિકથી ઘાત પામતી જે દર્શનત્રિકની સ્થિતિસત્તા તે હબરો સ્થિતિખંડ વ્યતીક્રાન્ત થયે છતે અસંજ્ઞિ પંચેન્દ્રિયની સ્થિતિસત્તા સમાન થાય છે. તદનંતર ઘણા હબરો સ્થિતિખંડ ગયે છતે (નો ઘાત થયે છતે) ચતુરિન્દ્રિય જેટલી સ્થિતિસત્તા રહે છે. તેથી પણ આગળ તેટલા સ્થિતિખંડોનો ઘાત થયે છતે ત્રીન્દ્રિયના જેટલી સ્થિતિસત્તા રહે છે. ત્યાંથી પણ આગળ તેટલા સ્થિતિખંડોનો ઘાત થતાં દ્વીન્દ્રિયના જેટલી, તેથી પણ આગળ તેટલા સ્થિતિખંડોનો ઘાત થતાં એકેન્દ્રિયના જેટલી સ્થિતિસત્તા રહે છે, ને તેથી પણ આગળ તેટલા સ્થિતિખંડોનો ઘાત થતાં માત્ર પદ્યોપમ પ્રમાણ સ્થિતિસત્તા રહે છે. આ કથન શ્રી ચૈશ્વિકારના મતને અનુસરીને કહ્યું છે, ને શ્રી પંચસંશ્રદ્ધકારના મતે તો પદ્યોપમના સંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણ સ્થિતિસત્તા થાય એમ કહ્યું છે યતઃ—

“ ઠિતિર્લંકસહસ્સાઈ-एकैके अन्तरमि गच्छन्ति
 पलिओवमसंखंसे-दंसणसंते तओ जाए ॥ ૧ ॥
 (સંખેજ્ઞમ) સંખેજ્ઞાભાગાલંકેઈ ઇત્યાદિ.

ભાવાર્થઃ—એકેક અન્તરમાં એટલે અસંજ્ઞિ પંચેન્દ્રિયની અને ચતુરિન્દ્રિયની સ્થિતિસત્તાની ભાવનાના અપાન્તરાશમાં, તેના એક સંખ્યાતમા ભાગને વર્ણને શેષ સર્વ દર્શનત્રિકની સ્થિતિ

સંતાનો વિનાશ કરે, તદનંતર તેનો પણ એટલે પૂર્વે જે એક સંખ્યાતમા ભાગ સુકયો છે તેમાંથી પણ એક સંખ્યાતમા ભાગને વર્ણને શેષ સંખ્યાત ભાગોનો વિનાશ કરે છે. એ પ્રમાણે હજારો સ્થિતિઘાત બધ તદનંતર મિથ્યાત્વના અસંખ્યાતભાગને વિનાશે, અને સમ્યક્ત્વના તથા મિશ્રના સંખ્યાતભાગોને વિનાશે, તેથી એ પ્રમાણે પણ હજારો સ્થિતિ ખંડ વ્યતીત થતાં મિથ્યાત્વનું દલિક એક આવલિકા પ્રમાણ રહે છે, અને સમ્યક્ત્વનું તથા મિશ્રનું દલિક પદ્યોપમના અસંખ્યાતમા ભાગ જેટલું કહે છે. આ સ્થિતિ ખંડોનો ઘાત કરતાં મિથ્યાત્વ દલિકને સમ્યક્ત્વમાં અને મિશ્રમાં પ્રક્ષેપે છે અને મિશ્રનાં દલિકને સમ્યક્ત્વમાં પ્રક્ષેપે છે, તથા સમ્યક્ત્વનાં દલિકના સ્વસ્થાને અધઃસ્થિતિમાં પ્રક્ષેપે છે. અને પુનઃ આવલિકા પ્રમાણ રહેલા મિથ્યાત્વ દલિકને સ્તિષ્ઠુક સંક્રમવડે સમ્યક્ત્વમાં પ્રક્ષેપે છે. તદનંતર પુનઃપણ સમ્યક્ત્વના અને મિશ્રના અસંખ્યાત ભાગોનો વિનાશ કરે છે, અને એક ભાગ બાકી રાખે છે. તદનંતર તે એક ભાગમાંથી પણ અસંખ્યાત ભાગોનો વિનાશ કરીને એક ભાગને રાખે છે એ રીતે કંઈક સ્થિતિઘાત ગયે છતે મિશ્રનું દલિક આવલિકા પ્રમાણ રહે છે. અને તે વખતે સમ્યક્ત્વની સ્થિતિ સત્તા ૮ વર્ષ પ્રમાણ રહે છે. એજ કાળમાં સર્વ વિધોનો નાશ થવાથી નિશ્ચય નયના મતે વર્ણનમોહનીયનો ક્ષપક કહેવાય છે.

અહિંથી આગળ અન્તર્મુઠ પ્રમાણ સમ્યક્ત્વના સ્થિતિ ખંડને ઉકરે છે, ને તે ઉકરેલા દલિકને ઉદય સમયથી પ્રક્ષેપે છે તે આ પ્રમાણે:—ઉદય સમયમાં સર્વથી અલ્પ, દ્વિતીય સમયે તેથી અસંખ્યગુણ દલિકને પ્રક્ષેપે છે, એ પ્રમાણે ગુણશ્રેણિના શિર્ષ સુધી કહેવું. અને તેથી આગળ વિશેષ વિશેષ હીન દલિકને પ્રક્ષેપ યાવતં અન્ત્ય સ્થિતિ સુધી કહેવો, એ પ્રમાણે અન્તર્મુઠ પ્રમાણવાળા અનેક સ્થિતિખંડને ઉકરે છે ને પ્રક્ષેપે છે તે પણ ત્યાં સુધી કે બધાં સુધી સમ્યક્ત્વનો ઉપાન્ત્ય સ્થિતિખંડ શેષ રહે. ઉપાન્ત્ય

સ્થિતિખંડથી, અન્યસ્થિતિખંડ સંખ્યાતશુભો છે, તેમાં પણ શુભ-
શ્રેણિનો સંખ્યાતમો ભાગ છે, ને તે ઉપર ખીલુ સ્થિતિયો સંખ્યાત
શુભી છે, અને તેનું દલિક ઉકેરી ઉકેરીને ઉદય સમયથી આરંભીને
અસંખ્યાતશુભ પ્રકેષે છે તે આ પ્રમાણે—ઉદય સમયમાં અદ્ય
તેથી ખીજે સમયે અસંખ્યશુભ, તેથી ત્રીજે સમયે અસંખ્યશુભ
એ પ્રમાણે ચાવત શુભશ્રેણિના શિર્ષ સુધી કહેવું. અહિંથી આગળ
અન્ય સ્થિતિખંડની ઉત્કિરણ થવા માંડી છે તેથી (પૂર્વોક્ત દલિ-
કને) ત્યાં પ્રકેષે નહિ, અને અન્યખંડની ઉત્કિરણ થયે છતે
આ દર્શન મોહનીયનો ક્ષપક જીવ કૃતકરણ એ નામે કહેવાય છે.
તેજ વાત મૂળગાથાથી કહે છે કે—કચકરણદ્વાપ પચ્છિમે હોદ્દા-
યશ્ચિમ એટલે અન્ય સ્થિતિખંડને ઉકેયે છતે કૃતકરણદ્વામાં વર્તે
છે અર્થાત્ કૃતકરણ થાય છે.

આ કૃતકરણદ્વામાં વર્તેલો કોઈક જીવ મરણ પણ પામીને
ચાર ગતિમાંની કોઈ પણ ગતિમાં ઉત્પન્ન થાય છે, પુનઃ લેશ્યામાં
પણ પ્રથમ શુકલ લેશ્યાવંત હતો અને હવે કોઈ પણ લેશ્યાને
પ્રાપ્ત કરે છે. એ પ્રમાણે દર્શનક્ષપણનો પ્રસ્થાપક મનુષ્ય અને
નિષ્ઠાપક (સમાપ્તકારક) ચાર ગતિમાંનો જીવ હોય છે. કહ્યું છે કે
“પદ્મવગો ય મણુસ્તો—નિઠ્ઠવગો ચડસુ ચિ ગહસુ । (ગતાર્થઃ).
હવે સાત પ્રકૃતિયોને ક્ષય કરીને (૩ દર્શન ૪ અનંત ને ખપાવીને)
અન્ય ગતિને પ્રાપ્ત કરતો જીવ કેટલા ભવે મોક્ષે જાય ? તે
કહીએ છીએ કે ત્રીજે વા ચોથે ભવે મોક્ષે જાય છે તે આ પ્રમાણે—
જો દેવગતિમાં અથવા નરક ગતિમાં જાય તો દેવભવનો વા નરકભવનો
એક આંતરો પકવાથી ત્રીજે ભવે મોક્ષે જાય છે. અને જો તિર્થંચમાં
વા મનુષ્ય ભવમાં ઉત્પન્ન થાય, તો અસંખ્યવર્ષાયુવાળા યુગલિક-
માંજ ઉત્પન્ન થાય પરંતુ સંખ્યાતવર્ષાયુષ્યવાળા તિર્થંચમાં વા
મનુષ્યમાં ન ઉપજે, તેથી તે ભવ કર્યા બાદ તુર્ત દેવભવમાં જાય,
અને ત્યાંથી ચવીને પુનઃ મનુષ્ય ભવમાં આવીને મોક્ષે જાય છે,
માટે એ એ ભવે મોક્ષગમન કહ્યું છે:—

તદ્ય ચલત્યે તમિમ વ-મવમિ સિજ્ઞંતિ દંસણે સ્ત્રીણે
જં દેવનિરદ્વસંસ્વાહ-ચરમ દેહેસુ તે હૌતિ ॥૧॥ (ગાથાર્થ)

તથા પૂર્વે જોણે આયુષ્ય ણાંધ્યું છે ને તદ્દનંતર ક્ષાયિક સમ્ય-
ક્ત્વને પામ્યો છે તેવો જીવ જો તે વળતે કાળ ન કરે તો કોઈક
વૈમાનિક દેવ સંબંધિ બદ્ધાયુષક એવો ક્ષીણ સંપતક જીવ આરિત્ર
મોહનીયને ઉપશમાવવાનો પણ પ્રારંભ કરે છે. અને જો અબદ્ધાયુ
હોય તો દર્શન સંપતકને ક્ષય કર્યો ગાદ ક્ષયકશ્રેણિનેજ પ્રાપ્ત કરે છે.

હવે પ્રકારાન્તરે ઉપશમ શ્રેણિને અંગીકાર કરનાર જીવ કેવો
હોય ? અર્થાત્ પૂર્વે કહેલા પ્રકારથી ભિન્ન પ્રકારવાળો જીવ પણ
ઉપશમશ્રેણિ પ્રાપ્ત કરવાને યોગ્ય હોય છે તે દર્શાવે છે.

અહવા દંસણમોહં, પુઠ્ઠવં ઉવસામદ્વત્તુ સામન્ને
પદમદ્વિદ્માવલિયં, કરેદ્વ દોણહં અણુદિયાણં ॥૩૩॥

ગાથાર્થ:—ટીકાયાંતુસારે.

ટીકાર્થ:—અથવા (પ્રકારાન્તરે) અહિંજો ક્ષયોપશમસમ્ય-
ગદષ્ટિ છતોજ ઉપશમશ્રેણિને પ્રારંભે તો ત્રણ દર્શનમોહનીયને
નિશ્ચય પ્રથમજ ઉપશમાવે છે, ને તેપણ સંયતપણામાં રહ્યો છતોજ
ઉપશમાવે છે તેજ વાત મૂળ ગાથાથી કહે છે—સંયમમાં રહ્યો છતો
જીવ ત્રણ દર્શનમોહનીયને ઉપશમાવીને (ઉપશમનાનો સર્વ વિધિ-
પૂર્વે કહેલા ૩ કરણ પૂર્વકજ બાણવો. પરંતુ અંતરકરણ કરતો છતો)
મિથ્યાત્વની અને મિશ્રની સ્થિતિને એક આવલિકા પ્રમાણ કરે છે,
અને સમ્યક્ત્વને અન્તર્મુઠ પ્રમાણનું કરે છે, અને અંતરકરણ
સંબંધિ ઉકેરાતા ત્રણેના દલિકને સમ્યક્ત્વની પ્રથમ સ્થિતિમાં
મક્ષેપે છે, શેષ વક્તવ્યતા પૂર્વ પ્રકારેજ કહેવી.

હવે ૩ દર્શનને ઉપશમાવીને શું કરે ? તે કહે છે,

અદ્વાપરિવિત્તીઓ, પમત્તદ્યરે સહસ્સસો કિચ્ચા
કરણાણિ તિન્નિ કુણ્ણ, તદ્વિયવિસેસે ઇમે સુણ્ણસુ ॥૩૪॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:—અદ્વાપરાવૃત્તિ ઐટલે સંકલેશ અને વિશુદ્ધિના વશથી પ્રમત્તભાવમાં અને તત્પ્રતિપક્ષી અપ્રમત્ત ભાવમાં જે કાળ-પરાવૃત્તિ તેને હબરે વાર કરીને ચારિત્રમોહને ઉપશમાવવાને અર્થે યથાપ્રવૃતાદિ ઉ કરણ કરે છે. તે કારણોની વકતવ્યતા પૂર્વવત કહેવી, પરંતુ ત્રીજા અનિવૃત્તિ કરણમાં જે કંઈ વિશેષ છે તે આગળ કહેવાય છે તે સાંભળો.

હવે તે અનિવૃત્તિ કરણમાં જે વિશેષ છે તે કહે છે.

અંતોકોડાકોડી, સંતં અનિયદ્વિણો ય હદહીણં
બંધો અંતોકોડો, પુવ્વકમા હાણિ અપ્પવહૂ ॥૩૫॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે

ટીકાર્થ:—અનિવૃત્તિકરણના પ્રથમ સમયે આયુવિના ૭ કર્મની સ્થિતિસત્તા અન્તઃ કોડાકોડી સાગરોપમ પ્રમાણ હોય છે અને બન્ધ પણ અન્તઃ કોડાકોડી સાગરપ્રમાણ હોય છે, અને તેપણ પૂર્વકમ પ્રમાણે હીન હીન થતો જાય છે તે આ પ્રમાણે—પૂર્વ સ્થિતિ-બંધ પૂર્ણ થયે છતે અન્ય સ્થિતિબંધ પદ્યોપમનો સંખ્યાતમો ભાગ હીન કરે છે ઇત્યાદિ અદ્યપગહુત્વ પણ પૂર્વના અનુક્રમેજ જાણવું તે આ પ્રમાણે—નામ અને ગોત્રનો સ્થિતિ બંધ સર્વથી અદ્ય અને સ્વસ્થાને પરસ્પર તુલ્ય છે, તેથી જ્ઞાન્દ્રવેન્દ્ર અન્તઃ એ ૪ કર્મનો સ્થિતિ બંધ વિશેષાધિક છે ને સ્વસ્થાને પરસ્પર તુલ્ય છે, તેથી પણ ચારિત્રમોહનીયનો સ્થિતિ બંધ વિશેષાધિક છે ને જ્યાં સુધી આ

અનિવૃત્તિ સ્થાન છે ત્યાં સુધી સર્વ કાળ જોજ અલ્પબહુત્વ છે,

**ઠિઠ્ઠકંડગ મુક્સં, પિ તસ્સ પહ્લસ્સ સંઘતમભાગો
ઠિઠ્ઠંધવહુસહસ્સે, સેકેકં જં મણિસ્સામો ॥ ૩૬ ॥**

ગાથાર્થ:—ઉત્કૃષ્ટથી પણ પલ્લોપમના સંખ્યાતમા ભાગ સ્થિતિકંડકનો સ્થિતિઘાત થાય છે. ઘણા હબરો સ્થિતિબંધ વ્યતીત થયે છતાં સાત કર્મમાં પ્રત્યેક કર્મનું જે જે થાય છે તે કહીશ.

ટીકાર્થ:—અનિવૃત્તિ કરણમાં પ્રવેશોદા આરિત્રમોહોપશમક જીવને ઉત્કૃષ્ટથી પણ પલ્લોપમના સંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણ સ્થિતિ કંડકનો ઘાત થાય છે, અને જઘન્યથી પાંચુ તેટલોજ સ્થિતિ બંધ હોણાય છે, પરંતુ જઘન્યપદ ભાવી સ્થિતિબંધ તે ઉત્કૃષ્ટપદીય સ્થિતિ બંધથી અતિલઘુ જાણવો. અહિં તાત્પર્ય એ છે કે:—અનિવૃત્તિ-કરણમાં પ્રવેશોદા જીવને ઉં સ્થિતિઘાત પણ પલ્લોપમના સંખ્યા-તમા ભાગ પ્રમાણનોજ થાય છે, પરંતુ અધિક નહિ, અને અનિ-વૃત્તિના પ્રથમ સમયે તેની (આરિત્ર મોહની) દેશોપશમના, નિ-ધત્તિ અને નિકાચના કરણો વિચ્છેદ પામે છે, અને હબરો સ્થિતિ-ઘાત વ્યતીત થયે છતાં બધ્યમાન પ્રકૃતિયોનો સ્થિતિબંધ ઘણા હબર (સહસ્ર પૃથક્ત્વ) સાગરોપમ પ્રમાણ થાય છે, તેથી અનિ-વૃત્તિકરણ કાળના સંખ્યાત ભાગ વ્યતીત થયે છતાં અસંજિ પચ્ચે-ન્દ્રિયના સ્થિતિબંધ જેટલો સ્થિતિબંધ થાય છે. તદનંતર ઘણા સ્થિતિબંધ વ્યતીત થયે છતાં ચતુરિન્દ્રિય સમાન સ્થિતિબંધ થાય છે. તદનંતર પુનઃ પણ ઘણા સ્થિતિબંધ વ્યતીત થયે છતાં ત્રીન્દ્રિય તુલ્ય સ્થિતિબંધ થાય છે. તદનંતર એ પ્રમાણેજ દ્વીન્દ્રિય તુલ્ય સ્થિતિબંધ થાય છે, તદનંતર પણ એ પ્રમાણે એકેન્દ્રિય તુલ્ય સ્થિ-તિબંધ થાય છે. અહિંથી આગળ હબરો સ્થિતિબંધ વ્યતીત થયે છતાં આયુ વિના ૭ કર્મોનું પ્રત્યેકનું જે કંઈ થાય છે તે કહીશ.

પહ્લદિવદ્ધ વિપહ્લાણિ, જાત્ર પહ્લસ્સ સંઘગુણહાણિ
મોહસ્સ જાવ પહ્લં, સંઘેજ્ઞઙ્ગ માગહા ડમોહા ॥૩૭॥

તો નવર મસંઘગુણા, ઇકપહારેણ તોસગાણ મહો
મોહે વોસગ હેટ્ટા-ય તોસગાણુપ્પિ તંઙ્ગ ચ ॥૩૮॥

તો તોસગાણ મુપ્પિ-ચ વોસગાઙ્ગ અસંઘગુણાણ
તંઙ્ગ ચ વોસગાહિય-વિસેસમહિયં કમેણેતિ ॥૩૯॥

ગાથાર્થ:— (એકેન્દ્રિયતુલ્યબંધાનંતર નામગોત્રનો)
૧ પદ્યોપમ (જ્ઞાનાવરણાદિ ૪ નો) ૧૥ પદ્યોપમ અને (મોહ-
નીયના) ૨ પદ્યોપમ સ્થિતિબંધની કમહાનિ યાવત્ (મોહની-
યનો) પદ્યોપમ પ્રમાણ સ્થિતિબંધ થાય ત્યાં સુધી પદ્યોપમના
સંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણ હાની કહીને તદનંતર એટલે મોહનીયના
પદ્યોપમ પ્રમાણ સ્થિતિબંધથી આગળ અન્ય સ્થિતિબંધ સંખ્યાત
શુણ્ણહીન કહેવો. તદનંતર મોહનો સ્થિતિબંધ પદ્યોપમના સંખ્યાતમા
ભાગ માત્ર થાય છે અને મોહ વિના શેષ કર્મ જે નામગોત્રનો
સ્થિતિબંધ આગળ કહેવાય છે. ॥ ૩૭ ॥

નામગોત્રનો અસંખ્યશુણ્ણહીનસ્થિતિબંધ થાય છે, અને એકી
વખતે ૩૦ કોઠ ૧૦ કોઠ સાગરપ્રમાણવાળા ૪ કર્મની નીચે મોહનીયનો
સ્થિતિબંધ અસંખ્યશુણ્ણહીન થાય છે. તદનંતર એકી વખતે ૨૦
કોઠ ૧૦ કોઠ સાગરવાળા નામગોત્રથી નીચે અસંખ્યશુણ્ણહીન સ્થિતિ
બંધ કરે છે, ને ત્રીણું વેદનીયકર્મ તે સ્થિતિસત્તાને આશ્રયિ ૩૦
કોઠ ૧૦ વાળા કર્મોથી ઉપર થાય છે. ॥ ૩૮ ॥

તદનંતર ૩૦ કોઠ ૧૦ વાળાં કર્મોથી ઉપર ૨૦ કોઠ ૧૦
વાળાં કર્મો થાય છે, અને મોહનીય તે અસંખ્યશુણ્ણહીન થાય છે,

અને ત્રીજી વેદનીય તે ૨૦ કોઠા ૧૦ વાળાં કર્મોથી ઉપર વિશેષાધિક થાય છે. ॥ ૩૬ ॥

ટીકાર્થ:—પદ્યોપમ—દોઢ પદ્યોપમ—એ પદ્યોપમ યાવત પૂર્વકમ પ્રમાણે હાનિ અને અદ્યપખડત્વ કહેવું તે આ પ્રમાણે—એ કેન્દ્રિય બંધતુલ્ય સ્થિતિબંધ થયા બાદ હજારો સ્થિતિબંધ વ્યતીત થયે છંતે નામગોત્રનો સ્થિતિબંધ પદ્યોપમ માત્ર થાય છે, જ્ઞાનાવરણાદિ ચારનો દોઢ પદ્યોપમ પ્રમાણ, અને મોહનીયનો એ પદ્યોપમ પ્રમાણ સ્થિતિબંધ થાય છે. આ પદ્યોપમ ને દોઢ-પદ્યોપમાદિ સ્થિતિબંધ સુધી પૂર્વનો સર્વ સ્થિતિબંધ પૂર્વ પૂર્વ સ્થિતિબંધથી પદ્યોપમના સંખ્યાતમા ભાગે હીનહીનતર જાણવો. સ્થિતિ સત્તાતું અદ્યપખડત્વ પણ એ પ્રમાણે જાણવું. તથા પદ્યસ્સર્લસગુણદ્વાણિ એટલે પદ્યોપમની નીચેને સ્થિતિબંધ સંખ્યાતશુણ્ઘાનીએ થાય છે, અહિં તાપર્ય એ છે કે—જે કર્મનો જે વખતે પદ્યોપમ પ્રમાણનો સ્થિતિબંધ થાય તે કર્મનો તે વખતે તે કાળથી પ્રારંભીને અન્ય અન્ય સ્થિતિબંધ સંખ્યાતશુણ્ઘીન કરે છે, તે કારણથી આ વખતે નામગોત્રનો પદ્યોપમ પ્રમાણ સ્થિતિબંધ થયેલો છે તો હવે અહિંથી નીચેનો અન્યઅન્ય સ્થિતિબંધ તે પદ્યોપમ પ્રમાણ સ્થિતિબંધથી સંખ્યાતશુણ્ઘ સંખ્યાતશુણ્ઘીન કરે છે. એ પ્રમાણે કેટલાએક ઘણા હજાર સ્થિતિબંધ વ્યતિક્રાન્ત થતાં જ્ઞાનાવરણાદિ ૪ નો પદ્યોપમમાત્ર અને મોહનીયનો દોઢ પદ્યોપમ માત્ર સ્થિતિબંધ થાય છે.

તદનંતર જ્ઞાનાવરણાદિ ૪ નો સ્થિતિબંધ સંખ્યાતશુણ્ઘીન, અને મોહનીયનો સંખ્યાતભાગહીન સ્થિતિબંધ થાય છે. તદનંતર હજારો સ્થિતિબંધ વ્યતીત થયે મોહનીયને પદ્યોપમ પ્રમાણ સ્થિતિબંધ થાય છે, તેથી આગળનો મોહનીય સ્થિતિબંધ (પૂર્વોક્ત નિયમાનુસારે) સંખ્યાતશુણ્ઘીન થાય છે, અને તે વખતે શેષ કર્મોનો સ્થિતિબંધ પદ્યોપમના સંખ્યાતમાભાગપ્રમાણ થાય છે. અહિં

અલ્પબહુત્વ આ પ્રમાણે થાય છે. નામગોત્રની સ્થિતિ સત્તા સર્વથી અલ્પ, તેથી જ્ઞાનાવરણાદિ ૪ ની સંખ્યાતગુણ, ને સ્વસ્થાને પરસ્પર તુલ્ય, અને તેથી પણ મોહનીયની સ્થિતિ સત્તા સંખ્યેયગુણ છે (એજ વાતને મૂળ ગાથાથી કહે છે કે) મોહસ્તજાવપહ્લં સંલિંગ-ભાગદા એટલે-ત્યાં સુધી મોહનીયનો પલ્લોપમ માત્ર સ્થિતિ બંધ ન થાય ત્યાં સુધી પૂર્વલો સર્વ મોહનીયનો અન્ય સ્થિતિબંધ પલ્લોપમના સંખ્યાતમાલાગે હીનહીનતર જાણવો, અને પલ્લોપમ પ્રમાણ સ્થિતિબંધ થયા બાદ હજારો અન્ય સ્થિતિબંધ થાય તે સંખ્યાતગુણહીન થાય છે એ પ્રથમજ કહ્યું છે. મોહનીયના આ સંખ્યાતગુણહીન સ્થિતિબંધથી હજારો સ્થિતિબંધ ગયે છતાં મોહનીયના અન્ય સ્થિતિબંધ પલ્લોપમના સંખ્યાતમાલાગ પ્રમાણ થાય છે અને તે વખતે બીજું શું થાય છે ? તે કહે છે.

અમોહા તો નવર મસંલિંગગુણા=અહિ અમોહા એ પદના અર્થમાં નામ અને ગોત્રનું ગ્રંહણ કરવું, અર્થાત્ સર્વ કર્મોનો પલ્લોપમના સંખ્યાતમાલાગ પ્રમાણનો સ્થિતિબંધ થયે છતાં અમોહનો એટલે નામગોત્રનો અન્ય સ્થિતિ બંધ અસંખ્યગુણહીન કરે છે, અને શેષકર્મોનો સંખ્યાતગુણહીન સ્થિતિ બંધ કરે છે. અહિં સ્થિતિ સત્તાની અપેક્ષાએ અલ્પ બહુત્વ વિચારતાં આ પ્રમાણે છે-નામ ગોત્રની સ્થિતિ સત્તા સર્વથી અલ્પ, તેથી જ્ઞાનાવરણાદિ ૪ ની અસંખ્યગુણ, અને તેથી પણ મોહનીયની સંખ્યાતગુણ સ્થિતિ સત્તા છે.

તદનંતર હજારો સ્થિતિઘાત વ્યતિક્રાન્ત થયે છતાં જ્ઞાનાવરણાદિ ૪ નો અન્ય સ્થિતિ બંધ અસંખ્યગુણહીન થાય છે. આ વખતે સ્થિતિસત્તાનું અલ્પ બહુત્વ આ પ્રમાણે છે-નામ ગોત્રની સ્થિતિસત્તા સર્વથી અલ્પ, તેથી જ્ઞાનાવરણાદિ ૪ ની અસંખ્યગુણ, અને સ્વસ્થાને પરસ્પર તુલ્ય છે, તેથી મોહનીયની સ્થિતિ સત્તા અસંખ્યગુણ છે.

તદનંતર હજારો સ્થિતિઘાત વ્યતીત થયે છતે ષક્ક પહારેણ સીસગાળ મહોમોદે એટલે એક પ્રહારે અર્થાત્ એકી વખતે સીસગાળ એટલે ૩૦ કોં ૬૦ સાગરોપમની સ્થિતિવાળાં જે જ્ઞાનાવરણાદિ ૪ કર્મ તેની સ્થિતિથી પણ નીચે મોહનીયની (સ્થિતિ) અસંખ્યગુણહીન થઈ જાય છે, અહિં કંઈ પણ આશ્ચર્ય પામવા જેવું નથી અથવા અહિં કોઈ પણ અન્ય વિકલ્પ કરવા યોગ્ય નથી, તોત્પર્ય આ પ્રમાણે છે કે—પૂર્વે મોહનીયની સ્થિતિ સત્તા જ્ઞાનાવરણાદિ ૪ ની સ્થિતિસત્તાથી પણ અસંખ્યગુણ (ઉપર-અધિક) હતી, અને આ વખતે પુનઃ એકકર્મ તે ચાર કર્મની સ્થિતિ સત્તાથી પણ નીચે અસંખ્યગુણહીન થઈ ગઈ. અહિં અલ્પબહુત્વ આ પ્રકારે છે—નામ ગોત્રની સ્થિતિ સત્તા સર્વથી અલ્પ, તેથી મોહનીયની અસંખ્યગુણ, ને તેથી પણ જ્ઞાનાવરણાદિ ૪ ની અસંખ્યગુણસ્થિતિ સત્તા છે, ને પરસ્પર તુલ્ય છે.

તદનંતર હજારો સ્થિતિખંધ વ્યતીત થયે છતે સીસગ હેઠાંય એટલે મોહનીયનો અન્યસ્થિતિખંધ એક પ્રહારે ૨૦ કોં ૬૦ સાગરોપમની સ્થિતિવાળાં નામ ગોત્રથી પણ નીચે અસંખ્યગુણહીન સ્થિતિ ખંધ થાય છે, અહિં સ્થિતિ ખંધ સંખંધિ અલ્પબહુત્વ આ પ્રમાણે છે—મોહનીયનો સ્થિતિખંધ સર્વથી અલ્પ છે, તેથી નામ ગોત્રનો અસંખ્યગુણ ને સ્વસ્થાને પરસ્પર તુલ્ય છે, તેથી જ્ઞાનાવરણાદિ ૪ નો સ્થિતિ ખંધ અસંખ્યગુણ અને સ્વસ્થાને તુલ્ય છે.

તદનંતર ઘણા હજારો સ્થિતિખંધ વ્યતીત થયે છતે સીસગાળુપ્પિ તદ્વચ્ચ એટલે ત્રીણુ વેદનીયકર્મ તે સ્થિતિસત્તાની અપેક્ષાએ ૩૦ કોં ૬૦ વાળાં જ્ઞાનાવરણાદિથી અધિક થઈ જાય છે, અર્થાત્ મોહનીય નામ અને ગોત્ર એ ત્રણની સ્થિતિસત્તા પૂર્વે જ્ઞાનાવરણાદિની સ્થિતિ સત્તાથી હીણ સ્થિતિસત્તાવાળાં થયાં, અને વેદનીય તે સર્વાધિક સત્તાવાળું થયું, હવે અહિંથી આગળ તે વેદનીયનો અન્યસ્થિતિખંધ શેષ સર્વ કર્મથી અસંખ્ય ગુણો થાય છે,

અને એ પ્રમાણે થતા સ્થિતિબંધનું અદ્યપબ્દુત્વ આ પ્રકારે થાય છે—મોહનીયનો સ્થિં બંધ સર્વથી અદ્ય, તેથી નામ ગોત્રનો અસંખ્યગુણ, ને સ્વસ્થાને તુલ્ય, તેથી પણ જ્ઞાનાવરણાદિ ત્રણનો અસંખ્યગુણ ને સ્વસ્થાને તુલ્ય, ને તેથી પણ વેદનીયનો અસંખ્યગુણ સ્થિં બંધ છે.

તદનંતર આ વિધિએજ હબારો સ્થિતિબંધ વ્યતીત થતાં કેં કોં કોં સ્થિતિવાળાં જ્ઞાનાવરણાદિક ત્રણના સ્થિતિબંધથી ૨૦ કોં કોં વાળાં નામ ગોત્રનો સ્થિં બંધ અધિક થાય છે. ત્યાં અદ્યપબ્દુત્વ આ પ્રમાણે છે—મોહનીયનો સ્થિં બંધ સર્વથી અદ્ય, તેથી જ્ઞાનાવરણાદિ ત્રણનો અસંખ્યગુણ, ને સ્વસ્થાને તુલ્ય, તેથી નામ ગોત્રનો અસંખ્યગુણ, ને સ્વસ્થાને તુલ્ય, ને તેથી પણ વેદનીયનો વિશેષાધિક સ્થિં બંધ છે (એજ વાતને મૂળગાથાથી કહેવાય છે) અસંખ્યગુણાપ ઇત્યાદિ=ને સ્થાને મોહનીયનો સ્થિં બંધ જ્ઞાનાવરણાદિકથી અસંખ્યગુણ હીન થાય તે સ્થાનથી આગળ સર્વત્ર મોહનીયનો અસંખ્યગુણ હીન સ્થિં બંધ અનુક્રમે પ્રવર્તે છે. તથા ત્રીજું વેદનીયકર્મ તે જ્યારે ૨૦ કોં કોં વાળાં નામ ગોત્રથી વિશેષાધિક થાય છે ત્યારથી સર્વત્ર વેદનીયનો વિશેષાધિક સ્થિં બંધ અનુક્રમે પ્રવર્તે છે.

અહુદીરણા અસંખે-જ્જસમયવદ્ધાં દેસઘાઈ ત્થ
દાણંતરાય મળપજ્જ-વંચ તો ઓહિદુગલામો ॥ ૪૦ ॥

સુયમોગાચરકુઓ-ચરકુ ય તતો મઈ સપરિમોગા
વિરિયં ચ અસેહિગયા-બંધંતિ ડ સઠ્ઠઘાઈણિ ॥ ૪૧ ॥

૧ આ નામ ગોત્રના સંબંધિ અદ્યપબ્દુત્વનો પાઠ છપાયેલી પ્રતમાં છેજ નહિ. લેખિત દોષ થયો હોય તેમ સંભવે છે. અને તેથી પંચ-સંપ્રદમાંથી પાઠ કાઢીને અહિંનો અર્થ પૂર્ણ કર્યો છે.

ગાથાર્થ:—હવે ઉદ્ધરણા અસંખ્યસમયબંધકર્મની પ્રવર્તે છે, તદ્દનંતર દાનાન્તરાય ને મનઃપર્યાવ, નો રસ દેશધાતિ કરે છે, તદ્દનંતર અવધિક્ષિક અને લાભાન્તરાયને દેશધાતિ પણે બાંધે છે. ॥ ૪૦ ॥

તદ્દનંતર શ્રુતાવરણ, અચક્ષુદ્ધ-અને લોગાન્તરાયને દેશ-ધાતિ બાંધે છે તદ્દનંતર અચક્ષુદ્ધ ને તદ્દનંતર મત્યાવરણ અને ઉપ-લોગાન્તરાયને, અને તદ્દનંતર વીર્યાન્તરાયને દેશધાતિ બાંધે છે. અને અશ્રેણિગત જીવો પૂર્વોક્ત પ્રકૃતિયોને સર્વધાતિપણેજ બાંધે છે. ॥ ૪૧ ॥

ટીકાર્થ:—ગાથામાં અહ શબ્દ અન્ય અધિકારનો સૂચક છે, અર્થાત્ હવે જે કાળે પદ્યોપમના અસંખ્યાતમાભાગ માત્ર જેટલો સંવં કર્મનો સ્થિતિબંધ થાય છે તે કાળે અસંખ્યસમયબંધ કર્મોનીજ ઉદ્ધરણા પ્રવર્તે છે. એ કેવી રીતે જણાય ? તો કહીએ છીએ કે—અહિં જ્યારે પદ્યોપમનો સંખ્યાતમાભાગ માત્ર સ્થિતિ બંધ થાય છે, ત્યારે બંધમાન સ્થિતિની અપેક્ષાએ જે પૂર્વબંધ સમયાદિહીન સ્થિતિયો છે તેનીજ ઉદ્ધરણા થાય છે, પરંતુ બીજી સ્થિતિયોની નહિ. પુનઃ ઘણા કાળ ખડેલાં બંધાયેલી હોવાથી ઘણી ખરી ક્ષીણ થઈ ગયેલી હોય છે, તેથી અસંખ્ય સમય પૂર્વે બંધાયેલી સ્થિતિયોની જ તે વખતે ઉદ્ધરણા સંભવે છે.

તથા દેસવાહ્લ્ય ઇત્યાદિ-તદ્દનંતર હજારો સ્થિતિબંધ વ્યતીત થયે છતે તે કાળે દાનાન્તરાય અને મનઃપર્યાવાવરણનો દેશધાતિ અનુભાગ બાંધે છે. તદ્દનંતર હજારો સ્થિતિબંધ ગયે છતે અવધિક્ષિકાવરણ અને લાભાન્તરાયના દેશધાતિ અનુભાગને બાંધે છે. તદ્દનંતર હજારો સ્થિતિબંધ વ્યતીત થયે છતે અચક્ષુદ્ધનાવરણીયના શ્રુતજ્ઞાન-અને લોગાન્તરાયના દેશધાતિ અનુભાગને બાંધે છે, ત્યાંથી આગળ પણ હજારો સ્થિતિબંધ વ્યતીત થયે છતે

અક્ષુદર્શનાવરણના દેશઘાતિ અનુભાગને ખાંધે છે, ત્યાંથી પણ આગળ ઘણા હજારો સ્થિતિખંધ ગયે છતે મત્યાવરણના અને ઉપલોગાન્તરાયના દેશઘાતિ અનુભાગને ખાંધે છે. તદનંતર પુનઃપણ ઘણા હજારો સ્થિતિખંધ ગયે છતે વીર્યાન્તરાયના દેશઘાતિ અનુભાગને ખાંધે છે, અને અસેદીગયા વંધંતિ ડ સઙ્ગઘાઈણિ=અશ્રેણિગત એટલે ક્ષપકશ્રેણિ વા ઉપશમ શ્રેણિ રહીત પૂર્વોક્ત પ્રકૃતિયોના (દાના૦-મન૦-અવધિ૦ ૨-લાભા૦-શ્રુતા૦-ભો૦-અચક્ષુ૦-ચક્ષુ૦-મતિ૦-ઉપ૦-વીર્યા૦ના) સર્વઘાતિ અનુભાગનેજ ખાંધે છે.

સંજમઘાઈણંતર-મેત્થ ડ પઢમઢિઙ્ગ ય અન્નયરો
સંજલણા વેયાણં, વેઙ્ગંતીણ કાલસમા ॥ ૪૨ ॥

ગાથાર્થઃ—અહિં વળી સંયમઘાતિ કષાયોતુ' (૧૨ ક૦-દનો ક૦ તુ') અન્તરકરણ કરે છે, ત્યાં સંજવલ્લન અને વેદમાંની કોઈપણ વેદાત્મી પ્રકૃતિની પ્રથમા સ્થિતિ ઉદયકાળ જેટલી હોય છે.

ટીકાર્થઃ—વીર્યાન્તરાયનો દેશઘાતિ અનુભાગ ખંધ થયા બાદ હજારો સ્થિતિખંધ ગયે છતે સંયમઘાતિ કર્મોતુ' એટલે અનંતાનુભાધિ વિના ૧૨ કષાયો અને ૬ નોકષાય એ ૨૧ પ્રકૃતિ યોતુ' અન્તકરણ કરે છે. ત્યાં સંજવલ્લન ચતુષ્કમાંથી કોઈપણ એક વેદમાન સંજવલ્લનની અને ત્રણ વેદમાંનાં કોઈ પણ એક વેદમાન વેદની પ્રથમ સ્થિતિ આપ આપના ઉદયકાળ જેટલી હોય છે, અને શેષ ૧૧ કષાયની અને ૮ નોકષાયની પ્રથમ સ્થિતિ એક આવલિકા માત્ર હોય છે. ચાર સંજવલ્લનના અને ત્રણ વેદના ઉદયકાળોતુ' પ્રમાણ આ રીતે છે—સ્રી વેદનો અને નપુ'સકવેદનો ઉદયકાળ સર્વથી અદ્ય, અને સ્વસ્થાને પરસ્પર તુલ્ય છે, તેથી પુરુષવેદનો સંજયગુણ, તેથી સં'ંકોધનો વિશેષાધિક, તેથી સં'ં માનનો વિં, તેથી સં'ં માયાનો વિં, તેથી પણ સં'ં લોભનો વિં, ઉદયકાળ છે. કહ્યું છે કે:—

“ યી અપુમોદયકાલા-સંસ્વેજ્જગુણા ડ પુરિસવેદસ્સ
તસ્સ વિ વિસેસઅહિઓ, કોહે તત્તો વિ જહ કમસો ॥૧॥”
(ગતાર્થ)

સંજવલન ક્રોધ સહિત ઉપશમશ્રેણિ પ્રતિપન્ન જીવને જ્યાં સુધી અપ્રત્યાખ્યાની અને પ્રત્યાખ્યાની ક્રોધનો ઉપશમ ન થાય ત્યાં સુધી સંક્રોધનો ઉદય હોય છે, સંજવલન માનયુક્ત ઉપશમ-શ્રેણિ પ્રતિપન્નજીવને જ્યાંસુધી અપ્રત્યાખ્યાની અને પ્રત્યાખ્યાની માનનો ઉપશમ ન થાય ત્યાં સુધી સંભ્રાંનનો ઉદય હોય છે, સંજવલનમાયાએ ઉપશમશ્રેણિ પ્રતિપન્ન જીવને જ્યાં સુધી અપ્રત્યાખ્યાની પ્રત્યાખ્યાની માયાનો ઉપશમ ન થાય ત્યાં સુધી સંભ્રાંનનો ઉદય હોય છે, અને સંજવલન દોષે ઉપશમશ્રેણિ પ્રતિપન્ન જીવને જ્યાં સુધી અપ્રત્યાખ્યાની પ્રત્યાખ્યાની દોષનો ઉપશમ ન થાય ત્યાં સુધી બાહર સંભ્રાંનનો ઉદય હોય છે.

ત્યાંથી આગળ સૂક્ષ્મસંપરાયનો અનુભવકાળ હોય છે, તેથી એ પ્રમાણે અંતરકરણ તે ઉપરિતન ભાગની અપેક્ષાએ સમસ્થિતિ વાળું અને અધોભાગની અપેક્ષાએ પૂર્વોક્તરિતિએ વિષમસ્થિતિવાળું છે. પુનઃ સ્થિતિખંડનો જેટલો કાળે ઘાત કરે છે અથવા અન્યસ્થિતિ બંધ કરે છે, તેટલા કાળે અંતરકરણ પણ કરે છે, એથી એ ત્રણેને સમકાળે પ્રારંભે છે અને સમકાળેજ સંપૂર્ણ કરે છે, પુનઃ તે અંતર પ્રથમસ્થિતિથી સંખ્યાત ગુણ છે, અને અંતરકરણના હલિકને પ્રક્ષેપવાનો વિધિ આ પ્રમાણે છે—તે અવસરે જે કર્મોનો બન્ધ અને ઉદય બન્ને વિદ્યમાન છે તે કર્મના હલિકને પ્રથમસ્થિતિમાં અને દ્વિતીયસ્થિતિમાં નાખે છે, જેમ પુરૂષ વેદોદયે શ્રેણિ પ્રતિપન્નજીવ પુરૂષવેદના હલિકને બન્ને સ્થિતિઓમાં નાખે છે તદ્વત્. પુનઃ જે કર્મોનો દ્વિતીય ઉદય છે પરંતુ બન્ધ નથી તેઓના અંતરકરણ સંબંધિ હલિકને પ્રથમ સ્થિતિમાંજ પ્રક્ષેપે છે, પરંતુ દ્વિતીય સ્થિતિમાં નહિ, જેમ સ્ત્રીવેદોદયે શ્રેણિ પ્રતિપન્નજીવ સ્ત્રીવેદના હલિકને પ્રથમ

સ્થિતિમાંજ નાખે તદ્વત્. પુનઃ જે કર્મોનો તે વખતે ઉદય નથી પરન્તુ માત્ર બન્ધજ છે તે કર્મોના અન્તરકરણ સંખંધિ દલિકને દ્વિતીયસ્થિતિમાંજ નાખે છે, પરન્તુ પ્રથમસ્થિતિમાં નહિ, જેમ સંજવલનકોષોદયે શ્રેણિ પ્રતિપક્ષજીવ શેષ સંજવલનના દલિકને દ્વિતીયસ્થિતિમાંજ પ્રક્ષેપે છે તદ્વત્. પુનઃ જે કર્મોનો તે વખતે બંધ પણ નથી અને ઉદય પણ નથી તેઓ તો અન્તરકરણ સંખંધિ દલિકને પરપ્રકૃતિમાં પ્રક્ષેપે છે, જેમ દ્વિતીય અને તૃતીયકષાયના દલિકને તે વખતે પરપ્રકૃતિમાંજ પ્રક્ષેપે છે તદ્વત્. તથા અજ્ઞયરે એ પદ આર્ષત્વયુક્ત (મહામુનિને ઇષ્ટ પ્રયોગવાળું) હોવાથી પુલ્લિંગે અને એક વચનમાં છે તેથી અર્થ આ પ્રમાણે થાય છે—સંજવલન અને વેદોમાંની કૌંઠપણ એકેક એમ વેદમાન એ પ્રકૃતિયોની પ્રથમ સ્થિતિ ઉદયકાળ જેટલી છે.

**દુસમયકયંતરે આ-લિગાણ છન્હં ઉદીરણાભિનવે
મોહે એકઠાણે, બંધુદયા સંખવાસાણિ ॥ ૪૩ ॥**

**સંખગુણહાણિબંધો, એત્તો સેસાણ સંખગુણહાણિ
પડવસમણ નપુંસં અસંખગુણાણ જાવંતો ॥ ૪૪ ॥**

ગાથાર્થઃ—અન્તરકરણ કયે છે તે દ્વિતીયાદિ સમયોમાં ૬ આવલિકા પર્યન્ત ઉદીરણા ન હોય, અને મોહનીયનો એક સ્થાનક રસબંધ તથા સંખ્યાત વર્ષનો બંધ, ઉદય ને ઉદીરણા પ્રવર્તે છે ॥ ૪૩ ॥

તદનંતર મોહનીયનો અન્ય સ્થિતિબંધ સંખ્યગુણુહીન અને એથી શેષકર્મોનો અસંખ્યગુણુહીન સ્થિતિબંધ પ્રવર્તે છે. તથા નપુંસકવેદને યાવત્ અન્ત્ય સમય સુધી અસંખ્યગુણ વૃદ્ધિએ ઉપશમાવે છે. ॥ ૪૪ ॥

ટીકાથઃ—કુસમય કયંતરે ઇત્યાદિ—અન્તરકરણ કયે
છતે બીજે સમયે ૭ વસ્તુઓ સમકાળે પ્રવર્તે છે તે આ પ્રમાણે—
(૧) પુરૂષવેદનો અને સંજ્ઞવલન ચતુષ્કનો પૂર્વાતુપૂર્વીએ સંક્રમ
હોય છે, અને સંજ્ઞવલન લોભના સંક્રમનો અભાવ હોય છે. (૨)
અન્તરકરણ કયે છતે અનન્તરાદિ સમયોમાં જે મોહનીય સંબંધી
વા મોહની સિવાયની પ્રકૃતિયો બધાય છે તે પ્રકૃતિયોની ૬ આવ-
લિકાના મધ્યમાં ઉદ્ધીરણ થતી નથી, પરંતુ ૬ આવલિકા વ્યતી-
કાન્ત થયેજ ઉદ્ધીરણ થાય છે. (૩) તથા મોહનીય કર્મનો રસ-
બંધ એક સ્થાનક થાય છે. (૪) તથા મોહનીયનો અભિનવ
સ્થિતિબંધ સંજ્ઞેય વર્ષ પ્રમાણનો થાય છે અને સંજ્ઞેય વર્ષ પ્રમા-
ણની ઉદ્ધીરણ તથા ઉદય થાય છે, (૫) તથા મોહનીયના સંજ્ઞેય
વાર્ષિક સ્થિતિબંધથી આગળના અભિનવસ્થિતિબંધ પૂર્વ પૂર્વથી
સંજ્ઞયગુણહીન થાય છે. (૬) તથા મોહનીય સિવાયના અન્ય
કર્મના અભિનવ સ્થિતિબંધ અસંજ્ઞયગુણહીન હીનતર થાય છે.
(૭) તથા અન્તરકરણ કયે છતે દ્વિતીય સમયથીજ નપુંસક
વેદને અસંજ્ઞયગુણપણે ઉપશમાવવા માંડે છે. તે પણ ત્યાં સુધી કે
જ્યાં સુધી અન્ત્ય સમય આવે. તે આ પ્રમાણે—પ્રથમ સમયે (ઉપ-
શમન ક્રિયાના પ્રથમ સમયે અને અન્તરકરણના દ્વિતીય સમયે)
નપુંસક વેદના અલ્પ પ્રદેશસમૂહને ઉપશમાવે છે, તેથી દ્વિતીય
સમયે અસંજ્ઞયગુણ, અને તૃતીયસમયે તેથી પણ અસંજ્ઞયગુણ
હલિકને ઉપશમાવે છે. એ પ્રમાણે અન્તરકરણના અન્ત્ય સમય સુધી
પ્રતિસમયે અસંજ્ઞયગુણ પ્રદેશાગ્રની ઉપશમના કહેવી. અને અન્તર
કરણના ઉપાન્ત્ય સમય સુધી પ્રતિસમયે ઉપશમિત હલિકાપેક્ષાએ
અસંજ્ઞયગુણ હલિકને પર પ્રકૃતિમાં સંક્રમાવે છે, અને અન્ત્યસમયે
ઉપશમેલું હલિક પુનઃ પર પ્રકૃતિમાં પ્રક્ષિપ્તહલિકાપેક્ષાએ અસં-
જ્ઞયગુણ બાણવું. નપુંસક વેદોપશમના પ્રારંભના પ્રથમ સમયથી
માંડીને સર્વકર્મની ઉદ્ધીરણ હલિકની અપેક્ષાએ અલ્પ હોય છે
અને ઉદય અસંજ્ઞયગુણ હોય છે. તથા નપુંસક વેદનો ઉપશમ

થયા બાદ પૂર્વોક્ત વિધિએજ સ્ત્રી વેદને ઉપશમાવવાનો પ્રારંભ કરે છે.

**एवित्थी संखतमे, गयम्मि घाईण संखवासाणि
संखगुणहाणि एत्तो, देसावत्ताणुदगराई ॥ ४५ ॥**

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:—એ રીતે પૂર્વોક્ત પ્રકારે ઉપશમતા સ્ત્રી વેદની ઉપશમનાદ્વાનો સંજ્યાતમો ભાગ ગયે છતે જ્ઞાનાવરણ, દર્શનાવરણ અને અન્તરાંય એ ૩ ધાતિકર્મનો સ્થિતિબંધ સંજ્યાતવર્ષ પ્રમાણ થાય છે. અને આ સંજયેય વાર્ષિક સ્થિતિબંધથી ધાતિકર્મોનો આગળ આગળનો અન્ય સ્થિતિબંધ પૂર્વ પૂર્વ સ્થિતિબંધથી સંજ્ય-ગુણ હીન હીન થાય છે. આ સંજયેય વર્ષ પ્રમાણ ધાતિકર્મના સ્થિતિબંધથી પ્રારંભીને કેવલ જ્ઞાનાવરણ કેવલ દર્શનાવરણ સિવાય શેષ જ્ઞાનાવરણ દર્શનાવરણના જલરેખા સમાન રસને એટલે એક સ્થાનક રસને બાંધે છે, તદનંતર એ પ્રમાણે હબરો સ્થિતિબંધ વ્યતીત થયે સ્ત્રી વેદ પણ ઉપશાન્ત થાય છે.

**ता सत्तन्हं एवं, संखतमे संखवासितो दोन्हं
बिड्यो पुण ठिड्वंधो, सवेसिं संखवासाणि ॥४६॥**

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:—સ્ત્રી વેદ ઉપશાન્ત થયે છતે તદનંતર શેષ ૭ નોકયાયને ઉપશમાવવાનો પ્રારંભ કરે છે. તેઓનો પણ પૂર્વોક્ત પ્રકારે ઉપશમતા ઉપશમનાદ્વાનો સંજ્યાતમો ભાગ ગયે છતે નામનો અને ગોત્રનો એ બેનો સંજ્યાત વર્ષ પ્રમાણ સ્થિતિબંધ થાય છે, અને વેદનીયનો પુનઃ અસંજ્ય વર્ષ પ્રમાણજ સ્થિતિબંધ

થાય છે. તે સ્થિતિબંધ પૂર્ણ થયે વેદનીયનો પણ અન્ય સ્થિતિબંધ સંખ્યાત વર્ષ પ્રમાણનો થાય છે, અને તેમ થવાથી ત્યારથી માંડીને સર્વે કર્મોનો સંખ્યેય વર્ષ પ્રમાણજ સ્થિતિબંધ થાય છે, અને પૂર્વ પૂર્વથી અન્ય અન્ય સ્થિતિબંધ સંખ્યેયગુણ હીન પ્રવર્તે છે, તદ્દનંતર હજારો સ્થિતિબંધ વ્યતીત થયે છતે સર્વે (સાતે) નોકપાય ઉપશાન્ત થાય છે. પરન્તુ વિશેષ એ છે કે—

**છસ્સુવસમિજ્જમાણે, સેવ્કા ઉદયદ્વિઈ પુરિસસેસા
સમઝુળાવલિગદુગે, વધ્ધા વિ ય તાવદધ્ધાણ ॥ ૪૭ ॥**

ગાથાર્થ:—છ નોકપાય ઉપશમતે છતે પુરૂષવેદની એક ઉદયસ્થિતિ શેષ રહે છે. અને તે સમયે સમયોન બે આવલિકા સુધીના બાંધેલા દલિકને તેટલા કાળે (સમયોન બે આવલિકાએ) ઉપશમાવે છે.

ટીકાર્થ:—છ નોકપાયને ઉપશમાવતાં જે સમયે ૬ નોકપાય ઉપશાન્ત થાય છે તે સમયે પુરૂષવેદની પ્રથમ સ્થિતિમાં એક સમય માત્ર સ્થિતિશેષ રહે છે, તે વખતે પુનઃ વેદનો બન્ધ ૧૬ વર્ષ પ્રમાણ થાય છે, અને સંજવલનોનો પુનઃ સંખ્યાતવર્ષ પ્રમાણ સ્થિતિબંધ થાય છે. તથા પુરૂષવેદની પ્રથમ સ્થિતિ બે આવલિકા પ્રમાણ બાકી રહે ત્યારે પૂર્વોક્તસ્વરૂપવાળો આગાલ વિચ્છેદ પામે છે, અને ઉદ્દીરણ માત્ર પ્રવર્તે છે, અને તેજ સમયથી આરંભીને ૬ નોકપાય સંખ્યા દલિકને પુરૂષવેદમાં નહિ, પરન્તુ સંજવલનમાં સંક્રમાવે છે. અને જ્યારે પુરૂષવેદ સંખ્યા પૂર્વે કહેલી એક ઉદયસ્થિતિ પણ વ્યતિકાન્ત થાય છે, ત્યારે આ જીવ

૧ અહિંતકાવત—પ્રથમ પણ કર્મપ્રકૃતિની ટીકામાં તો જે સમયે નોકપાય ઉપશાન્ત થાય તેજ સમયે પુરૂષવેદનો ઉદયબંધાદિ વિચ્છેદ પામે એમ કહ્યું છે ને પંચસંત્રહ તથા શ્રીયશોવિજયકૃત કર્મપ્રકૃતિ ટીકામાં સમય માત્ર સ્થિતિ બાકી રહે એમ કહ્યું છે.

અવેદી થાય છે, અને અવેદકાધ્યાના પ્રથમ સમયે બે સમયોન બે આવલિકા સુધીનું બાંધેલું દલિક તેજ માત્ર અનુપશાન્ત રહે છે, ને શેષ સર્વ દલિક નપુંસક વેદોપશમનાની પદ્ધતિએ ઉપશાન્ત થયેલું છે. પુનઃ તે બે સમયોન બે આવલિકાનું બાંધેલું જે દલિક તેને તેટલાજ કાળે ઓટલે બે સમયહીન બે આવલિકા પ્રમાણ કાળે ઉપશમાવે છે, તેને ઉપશમાવવાનો વિધિ આ પ્રમાણે છે—પ્રથમ સમયે અથ, દ્વિતીય સમયે અસંખ્યગુણ, તેથી તૃતીયસમયે અસંખ્યગુણ, એ પ્રમાણે સમયોન બે આવલિકાના અન્ત્ય સમય સુધી કહેવું. અને પરપ્રકૃતિમાં સમયોન બે આવલિકા સુધી પ્રતિસમયે યથા પ્રવૃત્ત સંક્રમ વડે સંક્રમાવે છે, પરન્તુ પ્રથમ સમયે ઘણું દ્વિતીય સમયે વિશેષહીન, તેથી તૃતીય સમયે વિશેષહીન એ પ્રમાણે અન્ત્ય-સમય સુધી કહેવું, તદ્દત્તર પુરૂષવેદ ઉપશાન્ત થાય છે, અને તે વખતે સંજવલનેનો અન્તર્મુંદ હીન ૩૨ વર્ષ પ્રમાણ સ્થિતિબંધ થાય છે, અને શેષ જ્ઞાનાવરણ દર્શનાવરણ અને અન્તરાયનો સંખ્યાત હજાર વર્ષ પ્રમાણ સ્થિતિબંધ થાય છે.

**તિવિહમવેઓ કોહં, કમેળ સેસેવિ તિવિહ તિવિહે વિ
પુરિસસમા સંજલણા, પદમદ્વિર્દ આલિગા અહિગા ૪૮**

૧ આ સ્થાને સમયોનાવલિકાદ્વિક કાલવર્ધ એ પાઠ છાપેલી પ્રતમાં છે તે દષ્ટિકોપ વાળો સંભવે છે. કારણ કે આણુ પ્રકરણના બાવાર્થમાં અસંખ્ય-માણુમ પડે છે. માટે સમયદ્વયોનાવલિકાદ્વિક કાલવર્ધ એ પાઠની આવશ્યકતા સમજાય છે.

પુનઃ સમતિકાની રીકામાં પણ સમયોનાવલિકાદ્વિક અને સમયદ્વયોનાવલિકાદ્વિક એવા બે સ્થાને બે પાઠ છે. તે પણ સમ્યગ્નીત્યા સમજાય તેમ નથી પરન્તુ પંચસંગ્રહમાં સર્વસ્થાને સમયદ્વયોનાવલિકાદ્વિક એવા પાઠ છે તેજ રીકરીને સમજી શકાય તેવા છે. અને પૂર્વોક્ત પ્રતોમાં જે ત્રિજ પાઠ છે તે શા કારણથી હશે તેનો નિર્ણય શ્રી બહુશ્રુતગમ્ય છે.

ગાથાર્થ:—અવેદક થયો છતો જીવ ત્રણ પ્રકારના કોધને ઉપશમાવે છે, અને એ રીતે શેષ ૩ કષાયોના ત્રણ ત્રણ પ્રકારને (ત્રણ માન-ત્રણ માયા-ત્રણ લોભને) પણ ઉપશમાવે છે ત્યાં સંજ્વલનની ઉપશમના પુરૂષ વેદવત્ (શેષની નોકષાયવત્) જાણવી. પરન્તુ પ્રથમ સ્થિતિ આવલિકા અધિક છે.

ટીકાર્થ:—જે સમયે પુરૂષ વેદનો અવેદક થાય છે તેજ સમયથી પ્રારંભીને અપ્રત્યાખ્યાની, પ્રત્યાખ્યાની, ને સંજ્વલન કોધને સમકાળે ઉપશમાવવા માંડે છે, અને ઉપશમના કરતો છતો (પ્રથમ સ્થિતિબંધ પૂર્ણ થયે છતે) સંજ્વલનનો અન્ય સ્થિતિબંધ સંજ્યાત ભાગ હીન કરે છે, અને શેષ કર્મોનો સંજ્યાતશુષ્ક હીન અન્ય સ્થિતિબંધ કરે છે. ને શેષ સ્થિતિઘાતાદિ તે પ્રકારેજ કરે છે. સંજ્વલન કોધની પ્રથમ સ્થિતિ સમયહીન ૩ આવલિકા શેષ રહે છે તે મધ્યમ બે કોધનું દલિક સંજ્વલન કોધમાં પ્રક્ષેપાતું નથી, કિંતુ સંજ્વલન માનાદિકમાં પ્રક્ષેપાય છે. પુનઃ બે આવલિકા શેષ રહેતાં આગાદ થતો નથી, પરન્તુ ઉદીરણાજ થાય છે; તે ઉદીરણા પણ એક આવલિકા બાકી રહે ત્યાં સુધી પ્રવર્તે છે, અને ઉદીરણાવલિકાના અન્ત્ય સમયે સંજ્વલનનો સ્થિતિબંધ ૪ માસનો થાય છે, ને શેષ કર્મોનો સ્થિતિબંધ સંજ્યાત હજાર વર્ષ પ્રમાણ થાય છે. પુનઃ સંજ્વલન કોધનો બંધ ઉદય ઉદીરણાનો વિચ્છેદ થાય છે, અને અપ્રત્યાખ્યાની તથા પ્રત્યાખ્યાની કોષ ઉપશાન્ત થાય છે, અને તે વખતે એક આવલિકા પ્રમાણ તથા સમયોન બે આવલિકાનું બાંધેલું દલિક એ બેને વળીને શેષ સંઘ કોધનું સર્વ દલિક ઉપશાન્ત થયું છે, તે પ્રથમ સ્થિતિ સંખ્યા એક અન્ત્યાવલિકાને પણ સ્તિષ્ઠક સંક્રમવડે માનમાં પ્રક્ષેપે છે, અને સમયોનાવલિકાદ્વિકબદ્ધ દલિકને પુરૂષવેદોપશમનાની પદ્ધતિએ ઉપશમાવે છે અને સંક્રમાવે છે. પુનઃ આ અનુક્રમે શેષ માન, માયા, ને લોભરૂપ ૩ પ્રકારના કષાયોને પુનઃ તે કષાયો કેવા ? તે કહે છે કે તેમાંથી પ્રત્યેકના ત્રણ ત્રણ પ્રકાર વાળા તે ત્રણ કષાયોને (ઉપશમાવે છે-ઈતિ શેષઃ) તે આ પ્રમાણે-

અપ્રત્યાજ્યાની, પ્રત્યાજ્યાની, ને સંજ્વલન એ ૩ પ્રકારનું માન, અને એજ ૩ પ્રકારવાળી માયા, તથા એજ ત્રણ પ્રકારવાળા દોહને ઉપશમાવે છે. ત્યાં સંજ્વલનત્રિકની ઉપશમના પુરૂષવેદવત્ જાણવી. અને મધ્યમ માનની અને મધ્યમ માયાદ્વિકની ઉપશમના ૬ નોકધાયવત્ જાણવી. પરંતુ પદમદ્વિદ્ આલિંગા અદિગા એટલે સંજ્વલનોની પ્રથમ સ્થિતિમાં પુનઃ વેદની અપેક્ષાએ એક આવલિકા અધિક જાણવી, તે આ પ્રમાણે:—૬ નોકધાય ઉપશાન્ત થયે છતે પુરૂષવેદની એક સમય માત્ર પ્રથમ સ્થિતિ અનુપશાન્ત હોય છે, અને અપ્રત્યાજ્યાની પ્રત્યાજ્યાની માનાદિ ઉપશાન્ત થયે છતે સંજ્વલન માનાદિકની એક આવલિકા પ્રમાણુ પ્રથમ સ્થિતિ અનુપશાન્ત હોય છે, એ વાત અતિ સંક્ષેપથી કહી, અને હવે વિશેષથી કહેવાય છે.

ન્યારે સંં કોષનો ણધ ઉદય ને ઉદીરણા વિચ્છેદ પામે તેજ વખતે સંં માનની દ્વિતીય સ્થિતિમાંથી દલિકને આકર્ષિને પ્રથમ સ્થિતિરૂપ કરે અને વેદે, ત્યાં ઉદય સમયમાં અલ્પ પ્રક્ષેપે છે, દ્વિતીય સ્થિતિમાં અસંજ્યશુષ્ક, અને તૃતીય સમયમાં અસંજ્યશુષ્ક પ્રક્ષેપે છે, એ પ્રમાણુ પ્રથમ સ્થિતિના અન્ય સમય સુધી પ્રક્ષેપે છે. અહિં પ્રથમ સ્થિતિના પ્રથમ સમયેજ સંજ્વલનમાનનો સ્થિં ણધ ૪ માસનો થાય છે, અને શેષ જ્ઞાનાવરણાદિનો સંજ્યાત હજાર વર્ષ પ્રમાણુ સ્થિતિણધ થાય છે, અને તેજ વખતે ત્રણે માનને સમકાળે ઉપશમાવવા માંડે છે. પુનઃ સંજ્વલનમાનની પ્રથમ સ્થિતિ સમયેન ૩ આવલિકા શેષ રહે છતે અપ્રત્યાં પ્રત્યાં માનના દલિકને સંં માનમાં પ્રક્ષેપે નહિ, પરંતુ સંં માયાદિકમાં પ્રક્ષેપે છે. પુનઃ આવલિકાદ્વિક શેષ રહેતાં આગાદ વિચ્છેદ થાય છે, અને ઉદીરણા પ્રવર્તે છે. તે પણ (સ્વ) આવલિકાના અન્ય સમય સુધી પ્રવર્તે છે. તદ્દનંતર પ્રથમ સ્થિતિની એક આવલિકા બાકી રહે છે, તે સમયે સંજ્વલન કષાયોનો જે માસનો સ્થિતિણધ થાય છે, અને શેષકર્મોનો સંજ્યાતવર્ષ સ્થિતિણધ થાય છે. પુનઃ તે વખતે

સંજવલનમાનનો બંધ ઉદય ને ઉદીરણા વિચ્છેદ પામે છે, અને અપ્રત્યાખ્યાની પ્રત્યાખ્યાની માન ઉપશાન્ત થાય છે. પુનઃ સંજવલનમાનની પણ એક આવલિકા પ્રમાણુ પ્રથમ સ્થિતિ, તથા સમયોન બે આવલિકા બદ્ધલતાને વળીને શેષ સર્વ દલિક ઉપશાન્ત થયું છે, તેજ વળતે સંઝ માયાની દ્વિતીય સ્થિતિમાંથી દલિકને આકર્ષીને પ્રથમ સ્થિતિરૂપ કરે છે અને વેદે છે, અને પૂર્વોક્ત સંઝ માનની પ્રથમ સ્થિતિ સંબંધી એક આવલિકાને સ્તિબુક સંક્રમવડે આ સંઝ માયામાં પ્રક્ષેપે છે, અને સમયોન બે આવલિકાબદ્ધ લતાને યુરૂપવેદોપશમનાની પદ્ધતિએ ઉપશમાવે છે અને સંક્રમાવે છે. ગહિં સંઝ માયા ઉદયના પ્રથમ સમયે સંઝ માયા અને લોભનો સ્થિતિબંધ ૨ માસનો થાય છે, અને શેષકર્મોનો સંખ્યાતવર્ષ સ્થિતિબંધ થાય છે.

તથા તેજ સમયથી આરંભીને ત્રણે પણ માયાને સમકાળે ઉપશમાવવા માંડે છે, તદનંતર સંજવલન માયાની પ્રથમસ્થિતિ ત્રણે આવલિકા પ્રમાણુ શેષ રહે ત્યારે અપ્રત્યાખ્યાની અને પ્રત્યાખ્યાની માયાના દલિકને સંઝ માયામાં પ્રક્ષેપે ગહિં પરન્તુ સંઝ લોભમાં પ્રક્ષેપે છે. પુનઃ બે આવલિકા બાકી રહેતાં આગળ વિચ્છેદ પામે છે, અને એક ઉદીરણાજ પ્રવર્તે છે, તે પણ સ્વ આવલિકાના અન્ત્ય સમય સુધી પ્રવર્તે છે, તે અવસરે સંઝ માયા અને લોભનો સ્થિતિ બંધ ૧ માસનો થાય છે, અને શેષ કર્મોનો સંખ્યેય વર્ષ પ્રમાણુ સ્થિતિ બંધ થાય છે. તે વાર પછી અનન્તર સમયે સંઝ માયાનો બંધ ઉદય ને ઉદીરણા વિચ્છેદ પામે છે, અને અપ્રત્યાઽ પ્રત્યાઽ માયા ઉપશાન્ત થાય છે. આ વળતે સંઝ માયાનું પ્રથમ સ્થિતિ-સંબંધી એક આવલિકાનું દલિક તથા સમયોન બે આવલિકા બદ્ધ-લતા સિવાયનું બીજું સર્વ દલિક ઉપશાન્ત થયું છે. તેજ સમયે સંઝ લોભની દ્વિતીય સ્થિતિમાંથી દલિકને આકર્ષીને પ્રથમ સ્થિતિ-રૂપ કરે છે, અને વેદે છે, અને માયાના પૂર્વોક્ત પ્રથમ સ્થિતિસંબંધી એક આવલિકા પ્રમાણુ દલિકને સ્તિબુક સંક્રમ વડે સંઝ લોભમાં

સંક્રમાવે છે. અને સમયેન જે અ વલિકા બૃધ્ધલતાને પુરૂષવેદોપશ-
મનાની પદ્ધતિએ ઉપશમાવે છે અને સંક્રમાવે છે.

હવે સં૦ લોભની પ્રથમ સ્થિતિનું પ્રમાણ નિરૂપણ કરે છે.

**લોભસ્સવેતિ ભાગા ઠિઙ્ઙ નિભાગોત્થકિટ્ટિકરણદ્વા
ણ્ણફઙ્ગવગ્ગણ—અણંતભાગો ડ તા હેઢ્ઠા ॥૪૯॥**

ગં.થા.ર્થઃ—સં૦ લોભના જે ત્રિભાગ સ્થિતિમાં પ્રથમ
ત્રિભાગ અશ્વકર્ણ કરણાધ્યા, અને બીજો ત્રિભાગ કિટ્ટિકરણાધ્યા નામે
છે. ત્યાં તે કિટ્ટિ એક સ્પર્ધક ગત વર્ગણાઓના અનંતમા ભાગે
અને સર્વજ્ઞ અનુસંસ્પર્ધકથી પણ હીન રસવાળી છે.

ટીકાર્થઃ—સં૦ લોભની પ્રથમ સ્થિતિના ડ ભાગ
છે. ત્યાં પ્રથમના જે ત્રિભાગે પ્રથમ સ્થિતિ રૂપે કરે છે,
અર્થાત્ દ્વિતીયસ્થિતિમાંથી દલિકને આકર્ષીને પ્રથમના જે ત્રિભાગમાં
પ્રક્ષેપે છે. ત્યાં પ્રથમ ત્રિભાગ અશ્વકર્ણ કરણાદ્યા અને બીજો
ત્રિભાગ કિટ્ટિકરણાદ્યા નામે છે.

હવે સંબંધલન લોભોદયના પ્રથમ સમયથીજ પ્રારંભીને
અપ્રત્યાગ્યાની વિગેરે ડ લોભને ઉપશમાવવા માંડે છે, એની ઉપશ-
મનાનો વિધિ પૂર્વવત્ બાણુવો. ત્યાં અશ્વકર્ણ કરણાદ્યાનામના પ્રથમ
ત્રિભાગમાં વર્તતો જીવ પૂર્વ સ્પર્ધકોમાંથી પ્રતિસમયે દલિકને
ગ્રહણ કરીને અને અત્યન્તહીન રસવાળાં કરીને અપૂર્વસ્પર્ધકો કરે

૧ ભાનાર્થ એ છે કે—લોભની દ્વિતીય સ્થિતિમાંથી દલિકને આક-
ર્ષીને ત્રણ વિભાગાત્મક પ્રથમ સ્થિતિ કરે છે તેમાં પ્રથમ અશ્વકર્ણ કર-
ણાદ્યા—બીજો કિટ્ટિકરણાદ્યા અને ત્રીજો કિટ્ટિવેદનાદ્યા વિભાગ છે. એમાં
દલિક પરિણમન તો પ્રથમના જે ભાગ રૂપે થાય છે અને ત્રીજો વિભાગ
તો અનુભવકાળનો છે. અર્થાત્ દ્વિતીયસ્થિતિમાંથી ગ્રહણ કરેલા દલિકને
પ્રથમના જે વિભાગમાં પ્રક્ષેપીને ત્રીજો વિભાગે અનુભવે છે.

છે. અધ્યાપિત્યન્ત સ સારમાં પરિભ્રમણ કરતા જીવે બંધની અપેક્ષાએ આવાં હીનરસવાળાં સ્પર્ધકો કદી પણ કર્યાં નથી, પરન્તુ આ વખતેજ અત્યન્ત વિશુદ્ધિનાં વશથી આવાં સ્પર્ધકો કરે છે માટે અપૂર્વ સ્પર્ધક કહેવાય છે. તદ્દનંતર એ પ્રમાણે અપૂર્વ સ્પર્ધકો કરતાં સંખ્યાત સ્થિતિબદ્ધ વ્યતીત થયે છતે અશ્વકર્ણકરણાદ્યા સમાપ્ત થાય છે. તદ્દનંતર કિટ્કિરણાદ્યામાં પ્રવેશ કરે છે, તે વખતે સંખ્યા દોલનો સ્થિતબદ્ધ ઘણા (પૃથક્ત્વ) દીવસ પ્રમાણનો થાય છે, અને શેષ કર્મોનો સ્થિતબદ્ધ ઘણા (પૃથક્ત્વ) વર્ષ પ્રમાણ થાય છે. અહિં પૂર્વસ્પર્ધકોમાંથી અને અપૂર્વસ્પર્ધકોમાંથી હલિકને ગ્રહણ કરીને પ્રતિસમય અનન્તકિટ્કિ કરે છે. કિટ્કિ એટલે પૂર્વ સ્પર્ધકોમાંથી અને અપૂર્વસ્પર્ધકોમાંથી વર્ગણાઓ ગ્રહણ કરીને તેઓને અનન્તશુભ હીન રસવાળી કરીને ઘણા અન્તરે સ્થાપવી, જેમકે જે વર્ગણાઓના અસત્ કલ્પનાએ ૧૦૧-૧૦૨-૧૦૩-૧૦૪-૧૦૫ એ પ્રમાણે અનુક્રમે અનુભાગાવિભાગો હોય તે વર્ગણાઓના અનુભાગાવિભાગોને ૫-૧૫-૨૫-૩૫-૪૫ એવા અનુક્રમે કરવા તે કિટ્કિ કહેવાય છે. હવે એજ કિટ્કિ સંબંધિ વિશેષ પ્રફુલ્લ કરાય છે.

પગફટ્ટગમ્મગ્ગ ઇત્યાદી=એક અનુભાગસ્પર્ધકમાં જેટલી વર્ગણાઓ છે, તેના અનન્તમા ભાગે જેટલી વર્ગણાઓ થાય તેટલા પ્રમાણવાળી કિટ્કિઓ પ્રથમ સમયે થાય છે, ને તે પણ અનન્ત થાય છે. અહિં પ્રશ્ન છે કે:—

તે કિટ્કિઓ શું સર્વ જઘન્યાનુભાગ સ્પર્ધકથી સદૃશ છે કેવા હીન છે ? તો કહીએ છીએ કે—તેથી પણ હીન છે તે વાત મૂળ આધારી કહે છે કે હેઠ્ઠા એટલે જે સર્વ જઘન્યાનુભાગ સ્પર્ધક છે તેથી પણ હેઠ્ઠે કરે છે અર્થાત્ તેથી પણ અનન્તશુભહીન રસવાળી કિટ્કિઓ કરે છે.

અણુસમયં સેઢીણ-અસંખ્યગુણહાણિ જા અપુઠ્ઠાઓ
તત્ત્વવરીયં દલિયં-જહન્નગાર્હ વિસેસૂણં ॥ ૫૦ ॥

ગ્રાથાર્થ:—જે અપૂર્વ કિદ્દિ કરે છે તે પ્રતિસમયે અસંખ્ય ગુણ હોતીની શ્રેણિએ જાણવી, અને દલિક તે કદ્દિશ્રેણિથી વિપરીત જાણવું. અને જઘન્ય કિદ્દિથી આગળની કિદ્દિયો વિશેષ હીન હીન-તર જાણવી.

ટીકાર્થ:—પ્રતિસમયે જે અપૂર્વ એટલે નવી નવી કિદ્દિ કરે છે તે પ્રતિસમયે ગણનાથી અસંખ્યગુણહીન શ્રેણિએ જાણવી, અને અપૂર્વપણું તે પ્રતિસમયે અનુક્રમે અનંતગુણહીન રસપણાથી જાણવું. તે આ પ્રમાણે—પ્રથમ સમયે ઘણી કિદ્દિ કરે, દ્વિતીય સમયે અસંખ્યગુણહીન, તેથી પછી તૃતીયસમયે અસંખ્યગુણહીન કિદ્દિ કરે, એ પ્રમાણે કિદ્દિકરણાદ્વાના અનંત સમય સુધી કહેવું. તથા તત્ત્વિવરીયં દલિયં એટલે દલિકને તેથી વિપરીત એટલે કિદ્દિસંખ્યાથી વિપરીત જાણવું. તે આ પ્રમાણે—પ્રથમ સમયે સર્વ કિદ્દિગત દલિક સર્વથી અંદપ, તેથી દ્વિતીય સમયે સર્વ કિદ્દિગત દલિક અસંખ્યગુણ, તેથી પછી ત્રીજે સમયે સર્વ કિદ્દિગત દલિક અસંખ્યગુણ છે, એ પ્રમાણે કિદ્દિકરણાદ્વાના અનંતસમય પર્યંત કહેવું.

તથા પ્રથમ સમયકૃત કિદ્દિયોમાં સામાન્યથી સર્વોત્કૃષ્ટ અનુભવ હોય છે, તેથી દ્વિતીય સમયકૃત કિદ્દિયોમાં અનંતગુણહીન^૧ ને તેથી પછી તૃતીયસમયકૃત કિદ્દિયોમાં અનંતગુણહીન અનુભવ હોય છે એ પ્રમાણે કિદ્દિકરણાદ્વાના અનંત સમય સુધી કહેવું હવે પ્રથમ સમયકૃતકિદ્દિયોનું પરસ્પર પ્રદેશ પ્રમાણ કહે છે.—જંહજગાર્દ વિસેક્ષણં=જઘન્યકિદ્દિથી માંડીને આગળ અનુક્રમે પ્રત્યેક કિદ્દિ વિશેષહીન વિશેષહીન પ્રદેશસમૂહવાળી કહેવી તે આ પ્રમાણે—પ્રથમ સમયકૃત કિદ્દિયોમાં જે સર્વજઘન્યાનુભવ સુક્ષ્મ કિદ્દિ છે તેનો પ્રદેશસમૂહ સર્વથી અધિક છે. તેથી અનંતર અનંત-

૧ આ સ્થાને જાપેલી પ્રતિમાં અનંતગુણ એટલેજ પાઠ છે પરંતુ 'અનંતગુણહીન એવો પાઠ જોઈએ.

શુભાનુભાગાધિક એવી દ્વિતીયકિટ્ટિમાં વિશેષહીન પ્રદેશાથ છે. એથી પણ અનન્તર અનન્તશુભાધિકાનુભાગયુક્ત ત્રીજીકિટ્ટિમાં વિશેષહીન પ્રદેશ સમૂહ છે. એ પ્રમાણે અનુક્રમે અધિક અધિક અનુભાગવાળી કિટ્ટિઓમાં વિશેષહીન વિશેષહીન પ્રદેશાથ ત્યાં સુધી કહેવો કે જ્યાં સુધી પ્રથમ સમયકૃતકિટ્ટિઓમાં સર્વોત્કૃષ્ટ કિટ્ટિ આવે, એવી રીતે સર્વ સમયે સંબંધિ પ્રત્યેક કિટ્ટિની ભાવના કરવી.

**અણુભાગો ડગ્ગતગુણો, ચાઉમ્માસાહ સંખભાગૂણો
મોહે દિવસપુહંત્તં, કિટ્ટીકરણાહ સમયમ્મિ ॥ ૫૧ ॥**

ગાથાર્થ:—પ્રતિ સમયમાં કિટ્ટિઓનો અનુભાગ અનુક્રમે અનન્તશુભ કહેવો, અને મોહનીયના આતુર્માસિક સ્થિતિબંધથી આગળના અન્ય સ્થિતિબંધો સંખ્યાતભાગ હીન થતાં કિટ્ટિકરણાદ્ધોના પ્રથમ સમયે દીવસ પૃથક્તવનો સ્થિતિબંધ થાય.

ટીકાર્થ:—પ્રથમ સમયકૃત કિટ્ટિઓનો અનુભાગ અનુક્રમે અનન્તશુભ કહેવો. તે આ પ્રમાણે—પ્રથમ સમયકૃત કિટ્ટિઓમાં જે સર્વ જઘન્યાનુભાગવાળી કિટ્ટિ છે તેનો અનુભાગ સર્વથી અલ્પ છે. તેથી દ્વિતીય કિટ્ટિ અનન્તશુભ અનુભાગ વાળી છે, તેથી પણ તૃતીય કિટ્ટિ અનન્તશુભ અનુભાગવાળી છે. એ પ્રમાણે ત્યાં સુધી કહેવું કે જ્યાં સુધી પ્રથમ સમયકૃત કિટ્ટિઓમાં સર્વોત્કૃષ્ટાનુભાગવાળી કિટ્ટિ આવે, એ પ્રમાણે દ્વિતીયાદિ સમયકૃત કિટ્ટિઓમાં પણ પ્રરૂપણા કરવી. હવે એજ કિટ્ટિઓનું પરસ્પર અલ્પ બહુત્વ કહેવાય છે.

પ્રથમ સમયકૃત કિટ્ટિઓમાં જે સર્વોત્કૃષ્ટ પ્રદેશાથવાળી કિટ્ટિ તેના પ્રદેશો સર્વથી અલ્પ છે. તેથી દ્વિતીય સમયકૃત કિટ્ટિઓમાં જે સર્વાલ્પ પ્રદેશવાળી કિટ્ટિ તેના પ્રદેશો અસંખ્યશુભ છે. તેથી પણ તૃતીય સમયકૃત કિટ્ટિઓમાંની જે સર્વાલ્પ પ્રદેશવાળી કિટ્ટિ તેના પ્રદેશો અસંખ્યશુભ છે. એ પ્રમાણે કિટ્ટિ કરણાદ્ધોના અન્ત્ય સમય પર્્યન્ત કહેવું.

તથા પ્રથમ સમયકૃત કિટ્ટિયોમાં જે સર્વ જઘન્યાનુભાગવાળી કિટ્ટિ તે સર્વોત્કૃષ્ટાનુભ ગવાળી (ઉત્તર સમયકૃત કિટ્ટિની અપેક્ષાએ) છે. તેથી દ્વિતીય સમયકૃત કિટ્ટિયોમાં જે સર્વોત્કૃષ્ટાનુભાગવાળી કિટ્ટિ તેનો અનુભાગ અનંતગુણ હીન છે, તેથી પણ તૃતીય સમયકૃત કિટ્ટિયોમાંની સર્વોત્કૃષ્ટ અનુભાગવાળી જે કિટ્ટિ તેનો અનુભાગ અનંતગુણ હીન છે. એ રીતે કિટ્ટિ કરણાદ્યાના અન્ત્ય સમય પર્યન્ત કહેવું.

તથા ચાતુર્માસાદ સંસ્થમાગૂણો મોદે ઇત્યાદિ=મોહનીય કર્મમાં સંજ્વલનોના આતુર્માંસિક સ્થિતિબંધથી પ્રારંભીને અન્ય અન્ય સ્થિતિબંધ સંજ્યાત ભાગ હીન હીનતર ત્યાં સુધી જાણવો કે જ્યાં સુધી કિટ્ટિ કરણાદ્યાના પ્રથમ સમયે દિવસ પૃથક્ત્વ પ્રમાણ (ઘણા દિવસ પ્રમાણ) સ્થિતિબંધ થાય. ને તે (સ્થિતિબંધ) પ્રાયઃ તેવીજ રીતે કહ્યો છે.

ભિન્નમુહુત્તો સંખિ-જેસુ ય ઘાઈણિ દિણપુહુત્તં તુ વાસસહસ્સ પુહુત્તં, અંતોદિવસસ્સ અંતે સિં ॥૫૨॥

વાસસહસ્સપુહુત્તા, બિવરસઅંતો અઘાઈકમ્માણં લોમસ્સ અણુવસંતં, કિટ્ટિઓ જં ચ પુવ્વુત્તં ॥૫૩॥

ગાથાર્થઃ—સંજ્યાત સ્થિતિબંધ વ્યતીત થયે સંઠ લોભનો અન્તર્મુઠ સ્થિતિબંધ થાય છે, અને ધાતિકર્મોનો ઘણા દિવસ પ્રમાણ તથા નામગોત્ર વેદનીયનો ઘણા હજાર વર્ષ પ્રમાણ સ્થિતિબંધ થાય છે. પુનઃ કિટ્ટિકરણાદ્યાના અન્તે એ ત્રણે કર્મોનો અનુક્રમે અંતર્મુહુર્ત અંતર્દિવસ. ॥ ૫૨ ॥

તથા અઘાતિ કર્મોના ઘણા હજાર વર્ષ પ્રમાણથી હીન હીનતર થતો અન્ત્ય સમયે સ્થિતિબંધ બંધ બે વર્ષથી ન્યૂન થાય છે.

તથા સં૦ લોભની જે પૂર્વોક્ત (સમયોનાવલિકાદ્વિકબદ્ધ) અને કિટ્ટિકૃત દલિક તે અનુપશાન્ત છે. ॥ ૫૩ ॥

ટીકાથ—અત્ર પશ્ચી ને સપ્તમિનો અર્થ પ્રાયઃ એક સરખો હોવાથી અસ્થા એટલે આ કિટ્ટિકરણાદ્ધાના સંખ્યાતભાગ ગયે છતે સં૦ લોભનો સ્થિતિબંધ અન્તર્મું પ્રમાણ થાય છે, અને ૩ ધાતિકર્મોનો પૃથક્ત્વ દિવસ પ્રમાણ અને નામ ગોત્ર વેદનીયનો ધણા હજાર વર્ષ પ્રમાણ સ્થિ૦ બંધ થાય છે. અહિં પૃથક્ત્વ શબ્દ બહુત્વ વાચક છે. તથા કિટ્ટિકરણાદ્ધાના અન્તે અન્ત્ય સમયે સં૦ લોભનો સ્થિ૦ બંધ અંતર્મું પ્રમાણ છે, પરન્તુ આ અન્તર્મું અતિ અદ્ય પ્રમાણવાળું બાણવું. તથા સિંતે ધાતિકર્મોનો અન્તર્દિવસ એટલે દેશુલ એક અહોરાત્રિનો સ્થિ૦ બંધ થાય છે. પુન નામ ગોત્ર ને વેદનીયરૂપ અધાતિકર્મોનો ધણા હજાર વર્ષ પ્રમાણ સ્થિ૦બંધથી અન્ત્ય હીન હીનતર સ્થિ૦ બંધ થતો તે કિટ્ટિકરણાદ્ધાના અન્ત્ય સમયે જે વર્ષથી ન્યૂન સ્થિ૦બંધ થાય છે.

તથા કિટ્ટિકરણાદ્ધાની સમયોન ૩ આવલિકાશેષ રહેતાં અપ્રત્યા૦ પ્રત્યા૦ લોભનું દલિક સં૦ લોભમાં સંક્રમે નહિ, પરન્તુ સ્વસ્થાને રહ્યું છતું ઉપશાન્ત થાય છે, પુનઃ જે આવલિકા શેષ રહેતાં આગાદ્ય વિચ્છેદ પામે છે અને માત્ર ઉદીરણા પ્રવર્તે છે. પુનઃ તે ઉદીરણાવલિકાના અન્ત્ય સમયે જે કિટ્ટિકૃત થયેલું દ્વિતીય સ્થિતિ સંખ્યાદિ દલિક અને જે પૂર્વોક્ત સમયોનાવલિકાદ્વિકબદ્ધ દલિક અને જે કિટ્ટિકરણાદ્ધાની એક આવલિકા બાકી રહી છે, એ ત્રણ દલિક (સં૦ લોભનાં) અનુપશાન્ત છે, ને શેષ સર્વ દલિક ઉપશાન્ત થયેલું છે. તથા તેજ સમયે અપ્રત્યા૦ ને પ્રત્યા૦ એ બન્ને લોભ ઉપશાન્ત થયા. અને સં૦ લોભના બંધનો તથા બા૦ સં૦ લોભના ઉદય ઉદીરણાનો વિચ્છેદ થાય છે, આજ અનિવૃત્તિ બા૦ સંપરાય ગુણ સ્થાનકનો અન્ત્ય સમય છે.

સેસદ્ધં તણુરાગો, તાવડ્યા કિદ્દિઓં અ પઢમઠિડ્
વજ્જિય અસંખભાગં, હેઠુવરિ મુદિરંડ્ સેસા ॥૫૪॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થોનુસારે

ટીકાર્થ:—શેષાધ્યામાં એટલે શેષકાળમાં અર્થાત્ ત્રીજા ત્રિભાગમાં સૂક્ષ્મરાગી એટલે સૂક્ષ્મ સંપરાયી થાય છે, ને પૂર્વે કરેલી તે કિદ્દિયોને દ્વિતીય સ્થિતિમાંથી જેટલીએકને સમાકર્ષીને સૂક્ષ્મ સંપરાય કાળ જેટલી પ્રથમ સ્થિતિરૂપ કરે છે, અને કિદ્દિ કરણાદ્યાની અન્યાવલિકા માત્રને સ્તિભુક સંક્રમવડે સંક્રમાવે છે, તથા પ્રથમ સમયકૃત અને અન્તિમ સમયકૃત કિદ્દિયો સિવાય શેષ સમયકૃત કિદ્દિયો સૂ. સંપરાયાદ્યાના પ્રથમ સમયે ઉદયમાં આવે છે. તથા વજ્જિય અસંખભાગં ઇત્યાદિ=અન્ય. સમયકૃત કિદ્દિયોમાંથી નીચેના અસંખ્યાતમાભાગને અને પ્રથમ સમયકૃત કિદ્દિયોમાંથી ઉપરના અસંખ્યાતમાભાગને વર્ણ વર્ણને શેષ કિદ્દિયોની ઉદીરણા કરે છે.

ગિન્હંતો ય મુયંતો, અસંખભાગં તુ ચરિમસમયમ્મિ
उवसामेइ य बिइय-डिइं पि पुव्वं व सव्वच्च ॥૫૫॥

ગાથાર્થ:—સૂ. સંપરાયાદ્યાના અન્યસમય સુધી અસંખ્ય તમા ભાગ જેટલા દલિકને ગ્રહણ કરતો અને મુકતો એવો જીવ સૂ. સંપરાયની સર્વાદ્યા સુધી દ્વિતીયસ્થિતિ ગત દલિકને પૂર્વવત્ ઉપશમાવે છે.

ટીકાર્થ:—સૂ. સંપરાયાદ્યાના દ્વિતીય સમયે ઉદય પ્રાપ્ત કિદ્દિયોમાં અસંખ્યાતમો ભાગ મુકી દે છે અર્થાત્ તેટલી કિદ્દિયો ઉપશાન્ત થયેલી હોવાથી ઉદયમાં આવતી નથી, અને અપૂર્વ અસંખ્યાતમા ભાગને અનુભવવાને અર્થે ઉદીરણાકરણ વડે ગ્રહણ

કરે છે. એ પ્રમાણે સૂં સંપરાયઅદ્ધાના અન્ત્યસમય સુધી અસંખ્યા-
તમા ભાગનું અંદાજ વર્જન ચાલુ રહે છે. તથા દ્વિતીય સ્થિતિગત
હલિકને પણ સૂંસંપરાયાદ્ધાના પ્રથમ સમયથી પ્રારંભીને
સર્વાદ્યાપર્યન્ત એટલે સર્વ સૂં સંપરાયના કાળ પર્યન્ત પૂર્વની
વિધિએ ઉપશમાવે છે, પુનઃ સમયોનાવલિકાદ્વિક બદ્ધ હલિકને
પણ ઉપશમાવે છે પુનઃ સૂક્ષ્મ સંપરાય અદ્ધાના અન્ત્ય-સમયે
જ્ઞાનાં દર્શનાં અને અન્તરાયનો સ્થિતિબંધ અન્તર્મું પ્રમાણ
અને નામગોત્રનો ૧૬ સુહૃત પ્રમાણ સ્થિતિબંધ, અને વેદનીયનો
૨૪ સુહૃત પ્રમાણ સ્થિતિબંધ થાય છે, અને તેજ અન્ત્ય સમયમાં
સર્વ મોહનીય હલિક ઉપશાન્ત થાય છે, અને તેથી અનન્તર સમયે
ઉપશાન્ત મોહ શુભસ્થાનકને પ્રાપ્ત કરે છે.

उवसंतद्धा भिन्नमुहु-त्तो तीसे य संखतमतुल्ला .
गुणसेढी सबद्धं, तुल्ला य पणसकालेहिं ॥ ५६ ॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:—ઉપશાન્તઅદ્ધા એટલે ઉપશાન્તમોહ શુભસ્થા-
નકનો કાળ ભિન્નસુહૃત એટલે અન્તર્મું પ્રમાણ છે. ને તે કાળમાં
ઉપશાન્તાદ્ધાના કાળથી અસંખ્યાતમાભાગ પ્રમાણની શુભશ્રેણિ
રહે છે. તે સર્વ શુભશ્રેણિ ઉપશાન્તાદ્ધાના સર્વકાળ પર્યન્ત
(અવસ્થિત પરિણામ હોવાથી) પ્રદેશાપેક્ષાએ અને કાળ અપે-
ક્ષાએ તુલ્ય રહે છે.

उवसंता य अकरणा, संकमणोवद्वणा य विठितिगे
पच्छाणुपुविगाए, परिवडइ पमत्तविरतो त्ति ॥५७॥

ગાથાર્થ:—ઉપશાન્ત થયેલી પ્રકૃતિયો સર્વકરણને અસાધ્ય
થાય છે, પરન્તુ ઉપશાન્ત થયેલી ૩ દર્શન મોહનીયમાં સંકમણ
84

અને અપવર્તનાકરણ પ્રવર્તે છે. અને ઉપશાન્ત મોહથી પડતો પ્રાણી પશ્ચાત્તુર્પર્વિએ પ્રમત્ત સંચતશુભસ્થાન સુધી આવે છે.

ટીકાર્થ:—ઉપશાન્ત થયેલી મોહનીયની પ્રકૃતિયો અકરણા એટલે કરણરહિત થાય છે, અર્થાત્ સંક્રમણ-ઉદ્વર્તના-અપવર્તના-ઉદ્ગીરણા-નિધત્તિ-અને નિકાચના એ ૬ કરણોને અયોગ્ય થાય છે. પુનઃ દર્શન મોહનીયની ૩ પ્રકૃતિયો તો ઉપશાન્ત થયે છતે પણ તેઓની સંક્રમણા અને અપવર્તના થાય છે. તેમાં મિથ્યાત્વનો અને મિશ્રનો સમ્યક્ત્વમાં સંક્રમ થાય છે, અને અપવર્તના તો ત્રણેની થાય છે. આ ઉપશમનાનો સર્વવિધિ ક્રોધસહિત શ્રેણિ પ્રતિપન્ન જીવની અપેક્ષાએ જાણવો, અને જ્યારે માનસહિત શ્રેણિને અંગીકાર કરે છે તે વખતે માનને અનુભવતો છતોજ નપુંસક વેદોપશમનાની પદ્ધતિએ પ્રથમ ૩ ક્રોધને ઉપશમાવે છે. તદનંતર ક્રોધોપશમનાની પદ્ધતિએ માનત્રિકને ઉપશમાવે છે, અને શેષવિધિ પૂર્વોક્ત રીતેજ જાણવો. પુનઃ જ્યારે માયાસહિત શ્રેણિ માંડે ત્યારે માયાનેજ અનુભવતો છતો નપુંસકોપશમનાની રીતીએ પ્રથમ ક્રોધત્રિકને, અને તદનંતર માનત્રિકને ઉપશમાવે છે, ને તદનંતર ક્રોધોપશમનાની રીતીએ માયાત્રિકને ઉપશમાવે છે, અને શેષવિધિ તે પ્રમાણેજ જાણવો, તથા જ્યારે લોભસહિત શ્રેણિ માંડે ત્યારે લોભનેજ અનુભવતો છતો નપુંસકોપશમનાની વિધિએ પ્રથમ ક્રોધત્રિકને, તદનંતર માનત્રિકને અને તદનંતર માયાત્રિકને ઉપશમાવે છે, અને તદનંતર પૂર્વોક્ત પ્રકારે લોભત્રિકને ઉપશમાવે છે.

હવે પ્રતિપાત વિધિ કહેવાય છે—ભવક્ષયથી, અને અધ્યાક્ષયથી એ પ્રમાણે બે પ્રકારે ઉપશમશ્રેણીથી પડવું થાય છે, ત્યાં આશુપૂર્ણ થતાં મરણ પામતા જીવને ભવક્ષય પ્રતિપાત, અને ઉપશાન્તમોહ શુભસ્થાનકનો કાળ પૂર્ણ થતાં પડતા જીવને અધ્યાક્ષય પ્રતિપાત હોય છે. તેમાં જે ભવક્ષયથી પડે છે તે જીવને પ્રથમ સમયથીજ સર્વકરણા પ્રવર્તે છે, અને પ્રથમ સમયે જે કર્મો ઉદ્ગી-

રાય છે તેને ઉદ્યાવલિકામાં દેવાય છે, અને જે કર્મો ઉદ્દીરણમાં આવતાં નથી તેઓનાં દલિકને ઉદ્યાવલિકાથી બહાર ગોપુચ્છકારે રહે છે. પુનઃ જે ઉપશાન્તમોહગુણસ્થાનથી અધ્યાક્ષય વડે પડે છે તે જીવ જે અનુક્રમે સ્થિતિઘાતાદિકને કરતો ચઢ્યો હતો તેવાજ અનુક્રમે પશ્ચાન્નુપવિષ્ણે સ્થિતિઘાતાદિક કરતો છતો પડે છે, અને તે પણ ચાવત્ પ્રમત્તગુણસ્થાનક સુધી પડે છે.

**ઓકદ્વિત્તા વિઙ્ઠિઙ્ઠિહિં, ઉદયાદિસું ચિવઙ્ઠ દવં
સેઢીણ વિસેસૂળં, આવલિઉપિં અસંચગુળં ॥૫૮॥**

ગાથાર્થઃ—દ્વિતીય સ્થિતિમાંથી દલિકને આકર્ષીને પ્રથમ સ્થિતિરૂપ કરે અને ઉદ્યાદિ સમયોમાં વિશેષહીનશ્રેણિએ દલિકને પ્રક્ષેપે છે, અને આવલિકાથી ઉપર અસંખ્યગુણ દલિક પ્રક્ષેપે છે.

ટીકાર્થઃ—ઉપશાન્તમોહ-ગુણસ્થાનકથી પડતો જીવ અનુક્રમે સંજવલન લોભાદિકકર્મોને અનુભવે-છે તે આ પ્રમાણે—પ્રથમ સુંઠ લોભને, તદ્દનંતર જે સ્થાને માયાનો ઉદય વિચ્છેદ પામ્યો હતો તે સ્થાને માયા, તદ્દનંતર જે સ્થાને માનના ઉદયનો વિચ્છેદ થયો હતો તે સ્થાનથી અર્વાકુમાન, તદ્દનંતર જે સ્થાને ક્રોધનો ઉદય વિચ્છેદ પામ્યો હતો તે સ્થાનથી ક્રોધ, એ પ્રમાણે ઉદયસમયને પ્રાપ્ત થયેલા કર્મોના અનુભવને અર્થે દ્વિતીયસ્થિતિમાંથી દલિકને આકર્ષી આકર્ષીને પ્રથમ સ્થિતિરૂપ કરે છે, અને ઉદયસમય વિગેરે સ્થિતિ-યોમાં વિશેષહીન વિશેષહીનશ્રેણિએ પ્રક્ષેપે છે. તે આ પ્રમાણે—ઉદયસમયો ઘણું, તેથી દ્વિતીયસમયમાં વિશેષહીન, ને તેથી પણ તૃતીયસમયમાં વિશેષહીન, એ રીતે. ચાવત્ ઉદ્યાવલિકાના અન્ત્ય સમય સુધી કહેવું તદ્દનંતર ઉદ્યાવલિકાથી ઉપર અસંખ્યગુણ પ્રક્ષેપે છે, તે આ પ્રમાણે—ઉદ્યાવલિકાથી ઉપરના પ્રથમ સમયમાં પૂર્વના અનંતર સમયમાં જે દલિક નિક્ષેપ કર્યો છે તેથી અસંખ્ય-ગુણ દલિક પ્રક્ષેપે છે. તેથી પણ દ્વિતીયસમયે અસંખ્યગુણ, ને

તેથી પણ ત્રીજે સમયે અસંખ્યગુણ દલિકને પ્રક્ષેપે છે એ પ્રમાણે શ્રેણિના શીર્ષ સુધી કહેવું. તદનંતર આગળ પુનઃપણ પૂર્વોક્ત અનુક્રમે વિશેષહીન દલિક નિક્ષેપ થાય છે.

**वेङ्जन्तौणवं, इयरासिं आलिगां बहिरओ
न हि संकमो णुपुर्वि, छावलिगोदीरणाउर्पि॥५९॥**

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે

ટીકાર્થ:—આ પૂર્વોક્ત દલિક નિક્ષેપ તે તત્સમયેવેદ્યમાન પ્રકૃતિયોનો જાણવો, અને ણીજી અવેદ્યમાન પ્રકૃતિયોનો દલિક નિક્ષેપ તો આવલિકાથી ઉપરજા જાણવો. ને તે પણ ગુણશ્રેણિના શીર્ષ સુધી અસંખ્યગુણ પણે જાણવો. ત્યાંથી આગળ પુનઃપણ પૂર્વોક્ત-ક્રમ પ્રમાણે વિશેષહીન હીનતર દલિક નિક્ષેપ હોય છે. તથા નહિ સંકમોણુપુર્વિ એ વાક્યમાં હિ પદ અવધારણના અર્થમાં છે તેથી અર્થ આ પ્રમાણે થાય છે કે—આનુપૂર્વિક્ષેપ સંક્રમ થાય એમ નહિ પરંતુ અનાનુપૂર્વિક્ષેપ પણ સંક્રમ થાય છે. તથા બંધ થયા બાદ ૬ આવલિકા ઉપર ઉદીરણ થાય છે એમ જે પ્રથમ કહી ગયા છીએ તેમ અહિં ન થાય, પરંતુ અન્ધાવલિકા માત્ર વ્યતિક્રમ્યે પણ ઉદીરણ થાય છે.

**वेङ्जमाण संजल, णद्धा अहिगा उ मोहगुणसेढी
तुल्ला य जयारूढो, अतो हि सेसेहिं तुल्लत्ति॥६०॥**

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:—શ્રેણિથી પડતો જીવ-મોહનીયકર્મની પ્રકૃતિયોની ગુણશ્રેણિ કાળની અપેક્ષાએ વેદ્યમાન સંસ્વલનના કાળથી અધિકકાળ વાળી રહે છે, અને ચલવાના કાળની ગુણશ્રેણિની અપેક્ષાએ તુલ્ય

જો છે. તથા (ગાથામાં જય શબ્દ પ્રાકૃતપણાથી સ્ત્રીલિંગે કહ્યો છે) જે સંબંધન સહિત ઉપશમશ્રેણિ પ્રારંભી હોય, તે સંબંધનના ઉદયને પ્રાપ્ત થયે છતાં ત્યાંથી પ્રારંભીને તે કષાયની શુષ્કશ્રેણિને શેષકર્મસંબંધિ શુષ્કશ્રેણિ તુલ્ય કરે છે. જેમ કોઈક જીવ સંબંધન કોષે શ્રેણિ પ્રારંભીને તે શ્રેણિથી પડતો. જ્યારે પુનઃ સંબંધન કોષના ઉદયને પ્રાપ્ત કરે, ત્યાંથી પ્રારંભીને તે સંબંધ કોષની શુષ્કશ્રેણિ શેષકર્મની શુષ્કશ્રેણિ તુલ્ય કરે. એ પ્રમાણે માન માયાસહિત શ્રેણિ પતિપન્ન જીવને માન માયાની શુષ્કશ્રેણિ પણ ત્યારથી પ્રારંભીને તુલ્ય જાણવી. અને સંબંધ દોષસહિત જે ઉપશમ શ્રેણિને પ્રારંભી હોય તો તે જીવને પડતાં પ્રથમ સમયથી પ્રારંભીનેજ સંબંધ દોષની શુષ્કશ્રેણિ શેષ કર્મસંબંધિ શુષ્કશ્રેણિ તુલ્ય પ્રવર્તે છે. શેષકર્મોત્તર પુનઃ શ્રેણિએ ચઢતાં જે સ્થાને જે બંધન સંક્રમણાદિ પ્રવર્ત્યું હતું તે તેવીજ રીતે પડતાં પણ અનુકર્મે પશ્ચાત્તુર્પૂર્વીએ અન્યૂનાધિક્યણે પ્રવર્તે એમ જાણવું.

**સ્વયુવસામગપડિવય, માણ દુયુગો તર્હિ તર્હિ બંધો
અણુભાગો ડંતંતુગો, અસુમાણ સુમાણ વિવરીઓ ॥૬૧॥**

ગાથાર્થ:—ક્ષપકશ્રેણિમાં જે સ્થાને જેટલો સ્થિત બંધ છે તે સ્થાને ઉપશમ શ્રેણિમાં ચઢતા જીવને બમણો સ્થિત બંધ હોય છે, અશુભ પ્રકૃતિઓના અનુભાગ અનંતશુષ્ક, અને શુભનો અનંતશુષ્ક હીન અનુભાગ બંધાય છે.

ટીકાર્થ:—ક્ષપક જીવને ક્ષપકશ્રેણિએ ચઢતાં જે જે સ્થાને જેટલો સ્થિત બંધ થાય છે, તે તે સ્થાને ઉપશમશ્રેણિ એ ચઢતા જીવને દ્વિગુણ સ્થિતબંધ થાય છે, અને તે તે સ્થાને ઉપશમ શ્રેણિથી પડતા જીવને તેથી પણ દ્વિગુણ સ્થિત બંધ થાય છે, અર્થાત્ ક્ષપક સંબંધિ સ્થિતિબંધથી ચાર ગુણો સ્થિતબંધ થાય છે તથા ક્ષપકને જે સ્થાને અશુભ પ્રકૃતિનો જેટલો અનુભાગ થાય છે તે સ્થાને તેજ અશુભ

પ્રકૃતિયોના ઉપશમકને તે અપેક્ષાએ અનન્તગુણ અનુભાગ થાય છે. અને તેથી પણ તે અશુભ પ્રકૃતિયોનો અનન્તગુણ અનુભાગ શ્રેષ્ઠિથી પડતાં હોય છે, અને સુમાળ વિવરીઓ=શુભ પ્રકૃતિયોનો અનુભાગ એથી વિપરિતપણે કહેવો તે આ પ્રમાણે- ઉપશમશ્રેષ્ઠિથી પડતાં જે સ્થાને જેટલો અનુભાગ શુભ પ્રકૃતિયોનો થાય છે તે અપેક્ષાએ તેજ શુભ પ્રકૃતિયોના ઉપશમક હોયને અનન્તગુણ અનુભાગ થાય છે, અને તેથી પણ તેજ પ્રકૃતિયોનો અનન્તગુણ અનુભાગ ક્ષયક હોયને થાય છે. શેષ સર્વ જેમ ચઢતાને તેમ પડતાને પણ આવત પ્રમત્ત સંચત ગુણસ્થાન સુધી કહેવું.

**કિંચા પમત્ત તદિયર-ઠાળે પરિવત્તિં બહુ સહસ્સાણિ
હિદ્વિહ્વાણંતરદુગં, આસાણં વા વિ ગચ્છેજ્ઞા ॥ ૬૨ ॥**

ગાથાર્થ:—ટીકાથીનુસારે

ટીકાર્થ:—પ્રમત્ત અને અપ્રમત્તગુણસ્થાનકમાં હબરોવાર પ્રાવૃત્તિ (ગમનાગમન) કરીને કોઈક હવ નીચેના અનન્તર જે ગુણસ્થાનકમાં જાય છે, અર્થાત્ કોઈ દેશવિરત પણ થાય છે અને કોઈક અવિરતસમ્યગદ્રષ્ટિ પણ થાય છે, અને જેઓના મતે અનન્તાનુબંધિની ઉપશમના થાય છે તેઓના મતે કોઈક સાસ્વાદન ભાવને પણ પામે છે.

**उवसमसम्मत्तद्धा, अंतो आउरकया ध्रुवं देवो
तिसु आउगेसु बद्धे-सु जेण सेढिं न आरुहइ । ६३ ॥**

ગાથાર્થ:—ટીકાથીનુસારે

ટીકાર્થ:—ઓપશમિક સમ્યક્ત્વના કાળમાં વર્તતો કોઈક હવ આયુષ્યનો ક્ષય થવાથી કાળ કરે તો અવસ્ય દેવ થાય છે. પુનઃસા-

સ્નાહન ભાવને પામેલો જીવ ત્યાંજ કાળ કરે તો પણ તે દેવજ થાય છે. જેથી કરીને કહે છે કે—દેવાયુ વિના ડ આયુષ્યમાંના કોઈ પણ આયુષ્યને પાંધે છે તે જીવ ઉપશમ શ્રેણિ માંડે નહિ તેથી કરીને શ્રેણિમાં રહ્યો છતો જીવ કાળ કરીને અવશ્ય દેવજ થાય છે.

**उग्घाडियाणि करणाणि, उदयद्विड् माङ्गं इयरतुल्लं
एगभवे दुरकुत्तो, चरित्तमोहं उवसमेइ ॥ ६४ ॥**

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે

ટીકાર્થ:—ઉપશમશ્રેણિએ ચઢતાં જે જે સ્થાને બન્ધન સંક્રમણાદિ જે જે કરણો વિચ્છેદ પામવાનાં સ્થાન હતાં તે તે સ્થાનને પ્રાપ્ત થયેલા ઉપશમ શ્રેણિથી પડતા જીવને તે તે કરણો પ્રગટ થાય છે, અર્થાત્ તે તે સ્થાને તે તે કરણો પ્રવર્તે છે. તથા ઉદયસ્થિત્યાદિક એટલે ઉદય સ્થિતિબંધ વિગેરે ઇતર તુલ્ય એટલે ઉપશમશ્રેણિએ ચઢતાં થનારા ઉદય સ્થિત્યાદિ સરખાં થાય છે, અર્થાત્ ઉપશમશ્રેણિએ ચઢતાં જે જે સ્થાને જે જે ઉદયને સ્થિતિવિગેરે વિચ્છેદ પામ્યાં હતાં, તે તે સ્થાને તે તે ઉદય સ્થિતિ વિગેરે ઉપશમશ્રેણિથી પડતાં પણ પ્રવર્તે છે. તથા એક ભવમાં બે વાર ચારિત્ર મોહનીયને ઉપશમાવે છે અર્થાત્ બે વાર ઉપશમશ્રેણિ પામે છે, પરંતુ ત્રીજીવાર ઉપશમ શ્રિની પ્રાપ્તિ થાય નહિ.

એ પ્રમાણે પુરૂષવેદોદયે ઉપશમશ્રેણિપ્રતિપક્ષ જીવની અપેક્ષાએ એ સર્વવિધિ કહ્યો, ને હવે સ્ત્રીવેદે શ્રેણિપ્રતિપક્ષજીવને ઉપશમનાનો વિધિ કહેવાય છે.

**उदयं वज्जिय इदथी, इत्थिं समयइ अवयगा सत्त
तह वरिसवरो वरिसवरिं, इत्थिं समगं कमारद्धे ॥ ६५ ॥**

ગાથાર્થ:—અન્ય સમય માત્ર ઉદય સ્થિતિ સિવાયનું સર્વ સ્ત્રીવેદ દલિક જેનું ઉપશાન્ત થયું છે એવી ઉપશમશ્રેણિગત સ્ત્રી તે સમકાળે સાત પ્રકૃતિયોને ઉપશમાવવા માંડે છે. તથા તેવીજ રીતે (નપુંઠ વેદની એક ઉદયસ્થિતિ વળીને) નપુંસકવેદને અને સ્ત્રીવેદને સમકાળે ક્રમપૂર્વક ઉપશમનાનો પ્રારંભ કર્યે છે તે ઉપશમાવે છે.

ટીકાર્થ:—અહિં કોઈક સ્ત્રી ઉપશમશ્રેણિને પામી છતી પ્રથમ નપુંસકવેદને શમાવે છે. અને પશ્ચાત્ સ્ત્રીવેદને ઉપશમાવે છે. તે પછી ત્યાં સુધી કે જ્યાં સુધી સ્વવેદોદયનો ઉપાન્ત્ય સમય પ્રાપ્ત થાય ત્યાં સુધી ઉપશમાવે છે. તે સમયે અન્ય સમય માત્ર એક ઉદય-સ્થિતિવળીને શેષ સ્ત્રીવેદ સંળંધિ દલિક ઉપશાન્ત થયું છે. તદનંતર તે અન્ય સમય વ્યતિક્રાન્ત થયે છે તે વેદોદય રહીત થઈ પુરૂષવેદ અને હાસ્ય છલ્લ એ સાત પ્રકૃતિયોને સમકાળે ઉપશમાવા માંડે છે. શેષ અધિકાર પુરૂષવેદે શ્રેણિપ્રતિપન્ન જીવવત્ જાણવો.

હવે નપુંસકવેદે શ્રેણિપ્રતિપન્ન જીવનો વિધિ કહે છે. તદ્ વરિસવરો ઇત્યાદિ=વર્ષ વર એટલે નપુંસક જીવ ઉપશમ શ્રેણિને પામ્યો છતો તથા એટલે એક ઉદય સ્થિતિને વળીને સમકં એટલે સમકાળે નપુંસકવેદને અને સ્ત્રીવેદને ઉપશમાવે છે ॥ “કમારજ્ઞે”=એ અનુક્રમે ઉપશમના પ્રારંભ કર્યે છે ॥ અહિં સંપ્રદાય આ પ્રમાણે છે—સ્ત્રીવેદ વા પુરૂષવેદે ઉપશમશ્રેણિને પ્રાપ્ત કરતો જે સ્થાને નપુંસક વેદને ઉપશમાવે છે તે વાત તો દૂર રહો પરંતુ થાવત્ નપુંસક વેદે શ્રેણિને પામ્યો છતો પછી માત્ર નપુંસકવેદનેજ ઉપશમાવે છે. ને ત્યાંથી આગળ નપુંસક વેદને અને સ્ત્રી વેદને સમકાળે ઉપશમાવવા માંડે છે, તે પછી ત્યાં સુધી કે જ્યાં સુધી નપુંસક વેદોદયના કાળનો ઉપાન્ત્ય સમય પ્રાપ્ત થાય તેજ સમયે સ્ત્રીવેદ ઉપશાન્ત થાય છે, અને નપુંસકવેદની એક સમયમાત્ર ઉદયસ્થિતિ શેષ રહે છે, શેષ સર્વ દલિક ઉપશાન્ત થયું છે. પુનઃ તે ઉદયાસ્થિતિ વ્યતિક્રમે અવેદક થાય છે, તદનંતર

પુરુષવેદાદિ સાત પ્રકૃતિયોને સમકાળે ઉપશમાવાનો યત્ન કરે છે. શેષ અધિકાર પૂર્વોક્ત રીતે બાણ્યો. (ઇતિ સર્વોપશમના).

*ઉપશમએણિ (માં ઉપશાન્ત થતી મોહનીયની ૨૮ પ્રકૃતિયોનો)

અનુક્રમ.

(પુરુષ પ્રારંભકની અપેક્ષાપ.)

૧૧ મું ઉપ૦ મોહગુ૦
સંજ્ઞ૦ લોભ ૧
અપ્ર૦ પ્ર૦ લોભ ૨
સંજ્ઞ૦ માયા ૧
અપ્ર૦ પ્ર૦ માયા ૨
સંજ્ઞ૦ માન ૧
અપ્ર૦ પ્ર૦ માન ૨
સંજ્ઞ૦ ક્રોધ ૧
અપ્ર૦ પ્ર૦ ક્રોધ ૨
પુવેદ ૧
નોકપાય ૬
શ્રીવેદ ૧
નપુ૦ વેદ ૧
દર્શન મોહ૦ ૩
અનંતાનુ૦ ૪

પ્રારંભ અર્થિયી

સિદ્ધિ સ્થાનમ્
મનુ० ત્રિકાદિ ૧૩
દેવદિકાદિ ૭૨
જ્ઞાનાવરણાદિ ૧૪
નિદ્રા-પ્રય० ૨
સંજ્વળ સ્ત્રી ૧
સંજ્વળ માં ૧
સંજ્વળ માન ૧
સંજ્વળ કોષ ૧
પુ વેદ ૧
નોકપાય ૬
શ્રીવેદ ૧
નપું० વેદ ૧
મધ્યકપાય ૮
સ્થાન० ત્રિકાદિ ૧૬
આયુષ્ય ૩
સમ્યં મો० ૧
મિત્ર મો० ૧
મિત્ર્યાં ૧
અનંતાનુ० ૪

સપ્તકર્મેણિ (માં ક્ષય પામતી ૧૪૮ પ્રકૃતિયોનો) અનુક્રમ-
(આ સ્થાપના પ્રસંગથીજ અત્રે દર્શાવી છે.)

ક્ષીયમાણ પ્રકૃતિયોનો પ્રારંભ અહિંથી

॥ અથ દેશોપશમના ॥

એ પ્રમાણે સર્વોપશમના કહી. અને હવે દેશોપશમના કહે-
વાય છે.

પગ્નૈ દ્વિદ્ અણુભાગ, પ્પણ્સ મુલુત્તરાહિ પવિભતા
દેસકરણોવસમણા, તોણ સમિયસ્સ અદ્ધ પયં ॥૬૬॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:—યથાપ્રવૃત્ત અને અપૂર્વકરણ નામના બે કરણોથી પ્રકૃત્યાદિકની જે દેશથી (સર્વોપશમે નહિ) ઉપશમના થાય છે તે દેશકરણોપશમના કહેવાય છે. તાત્પર્ય એ છે કે—યથાપ્રવૃત્ત અને અપૂર્વકરણ એ બે કરણથી પ્રકૃત્યાદિકને જે દેશથી ઉપશમાવે છે, પરંતુ સર્વોપશમે નહિ તે દેશકરણોપશમના તે પ્રકૃતિ દેશોપશમના-સ્થિતિ: દેશોપશમના-અનુભાગ દેશોપશમના-અને પ્રદેશ દેશો-પશમના એમ ૪ પ્રકારે છે. પુનઃ તે પ્રત્યેક દેશોપશમના મૂળ પ્રકૃતિ વિષયિક-અને ઉત્તર પ્રકૃતિ વિષયિક એમ બે બે પ્રકારે છે. તથા દેશોપશમના કરણવડે શમિત થયેલ એટલે ઉપશાન્ત થયેલું કર્મનું આ તાત્પર્ય છે (અર્થાન્તરે-આ લક્ષણ છે) તે કહે છે.

ઉવ્વટ્ટણ ઓવટ્ટણ-સંકમણઈં ચ તિન્નિ કરણાઈં
પગ્નૈતયા સમઈંઓ, પહૂ નિયદ્દિમિ વટ્ટંતો ॥૬૭॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:—દેશોપશમનાથી ઉપશાન્ત થયેલા કર્મોમાં ઉદ્-
ત્તરા-અપવર્તના ને સંકમણ એ ૩ કરણો પ્રવર્તી શકે છે, પરંતુ

૧ ઉવ્વસમિઓ એવા પણ પાઠ છે.

ઉદ્ધીરણા વિગેરે અન્ય કરણો પ્રવર્તી શકતાં નથી, એજ દેશોપશમનાનો વિશેષભાવ છે. તથા મૂળપ્રકૃતિને અથવા ઉત્તરપ્રકૃતિને તે દેશોપશમના વડે ઉપશમાવવાને સમર્થ નિવૃત્તિકરણમાં એટલે અપૂર્વકરણમાં વર્તતો જીવ છે. અહિં “ નિવૃત્તિકરણમાં ” એમ કહેલું છે તે અન્યાર્થસૂચક છે, તેથી અર્થ એવો થાય છે કે—સર્વે પશુ એકેન્દ્રિય-દ્વીન્દ્રિય-ત્રીન્દ્રિય-ચતુરિન્દ્રિય-અસંજ્ઞિપંચેન્દ્રિય-તિથંચ-નારક-દેવ-ને મનુષ્યે યથાયોગ્યપણે અપૂર્વકરણ સુધીના જીવો સર્વે કર્મોની દેશોપશમનાના સ્વામિ જાણવા. તેજ વાત ગાથાથી કહે છે.

**દંસણમોહાણંતા-ણુવંધિણં સગનિયદ્વિઓ ણુપ્પિ
જાં. ઉવસમે ચડદ્ધા, મૂલુત્તરણાઈ સંતાઓ ॥૬૮॥**

ગાથાર્થ:—દર્શનમોહનીય અને અનન્તાનુબંધિની આપ આપણા અપૂર્વકરણ ઉપરાંત દેશોપશમના થાય નહિં તથા દેશોપશમનામાં મૂળપ્રકૃતિ-ઉત્તરપ્રકૃતિ-અને અનાદિસત્તાક પ્રકૃતિયોની દેશોપશમ ૪ પ્રકારે જાણવી.

ટીકાર્થ:—દર્શનમોહનીય અને અનન્તાનુબંધિની આપ આપણા અપૂર્વકરણથી આગળ દેશોપશમના થાય નહિં. ત્યાં દર્શનત્રિકના ક્ષપક, અવિરતિ દેશવિરતિ વાં સૂર્વ વિરતિવર્તે જીવો જાણવા, અને ઉપશમકે તો સર્વ વિરત જીવોજ જાણવા. તેઓ સ્વ અપૂર્વકરણના અન્યસમય સુધી દર્શનત્રિકની દેશોપશમના કરે છે. પુનઃ અનન્તાનુબંધિની વિસંયોજના કરતા આરે ગતિના જીવો અનન્તાનુબંધિ સંબંધિ અપૂર્વકરણના અન્યસમય સુધી અનન્તાનુબંધિની દેશોપશમના કરે છે, પરંતુ આગળ નહિં. પુનઃ આરિત્યમોહનીયકર્મની પ્રકૃતિયોની દેશોપશમના તે ઉપશમના વા ક્ષપણા થતાં અપૂર્વકરણ શુણ્ણસ્થાનકના અન્યસમય સુધી હોય છે, અને રોષ

કર્મોની સર્વોપશમના થતી નથી પરન્તુ દેશોપશમનાજ થાય છે, ને તે પણ અપૂર્વકરણુ ગુણસ્થાનક સુધીજ જાણવી.

તથા જે મૂળપ્રકૃતિયો—ઉત્તરપ્રકૃતિયો—અને અનાદિસત્તાવાળી પ્રકૃતિયો તે ઉપશમમાં જોડલે દેશોપશમનાને અધિકરીને સાદિ—અનાદિ—ધ્રુવ અને અધ્રુવ, એમ ચાર પ્રકારે છે. ત્યાં આઠે પણ મૂળ પ્રકૃતિયોની દેશોપશમના ૪ પ્રકારે છે તે આ પ્રમાણે—અપૂર્વકરણુ ગુણસ્થાનકથી આગળ જઈને પડતા પ્રાણીને તે દેશોપશમના પુનઃ પ્રવર્તે છે માટે સાદિ, તે સ્થાનને નહિ પામેલા જીવોની અપેક્ષાએ અનાદિ, અલબ્યને ધ્રુવ, અને લબ્યને અધ્રુવ છે.

(ઇતિ મૂળપ્રકૃતિ દેશોપ૦ સાદાદિ પ્ર૩૦)

૧. હવે ઉત્તરપ્રકૃતિ સંબધિ દેશોપશમનામાં સાદાદિ પ્ર૩૦ કહેવાય છે.

વૈ૦ ૭—આહા૦ ૭—મનુ૦ ૨—દેવ૦ ૨—નરક૦ ૨—સમ્ય૦—મિશ્ર—ઉચ્ચ—એ ઉદ્ધલના યોગ્ય ૨૩ પ્રકૃતિ, તથા જીન નામ અને ૪ આયુષ્ય એ ૨૮ પ્રકૃતિયો સિવાયની ૧૩૦ પ્રકૃતિયો. અનાદિ ધ્રુવસત્તાક છે, તેઓની દેશોપશમના સાદાદિ ૪ પ્રકારે છે તે આ પ્રમાણે—મિથ્યાત્વ અને અનન્તાતુળધિની આપ આપણા અપૂર્વકરણથી આગળ દેશોપશમના થતી નથી, અને શેષકર્મની પુનઃ અપૂર્વકરણ ગુણસ્થાનકથી આગળ દેશોપશમના થતી નથી, ને તેથી આગળ જઈને પડતા પ્રાણીને પુનઃ દેશોપશમના પ્રવર્તે છે માટે સાદિ, તે સ્થાનને નહિ પામેલા જીવને અનાદિ, અને ધ્રુવાધ્રુવતા પૂર્વવત્. અને શેષ ઉદ્ધલનયોગ્ય ૨૩ ઇત્યાદિ ૨૮ પ્રકૃતિયોની દેશોપશમના તો અધ્રુવ સત્તાપણાથીજ સાદિ અધ્રુવ છે. (ઇતિ ઉત્તર પ્રકૃતિ દેશોપ૦ સાદાદિ પ્ર૩૦)

હવે દેશોપશમનાને અધિકરીને પ્રકૃતિસ્થાન પ્ર૩પણા કહેવાય છે.

‘વડરાવિજુયા વીસા, ઇકવીસા ય મોહઠાણાણિ
સંકમનિયદ્વિપાઝ-ગાઝં સજસાઝં નામસ્સ ॥૬૧॥

ગાથાર્થ:—આર વગેરેથી યુક્ત ૨૦ અને ૨૧ મોહનીયની દેશોપશમનાનાં સ્થાન છે. તથા પ્રકૃતિસ્થાન સંકમમાં જે યશ સહિત નામકર્મનાં સંકમસ્થાનો કહ્યાં છે તે સ્થાનો અપૂર્વકરણમાં દેશોપશમના સંખ્યા નામનાં પ્રકૃતિસ્થાનો છે.

ટીકાર્થ:—દેશોપશમનાની અપેક્ષાએ મોહનીયનાં ૬ પ્રકૃતિસ્થાન તે આર વિગેરેથી યુક્ત વીસ અને એકવીસ એટલે ૨૪-૨૫-૨૬-૨૭-૨૮-૨૯ એ પ્રમાણે છે. શેષ પ્રકૃતિસ્થાનો અનિવૃત્તિ શુણ્ણસ્થાને પ્રાપ્ત થાય છે માટે અહિં દેશોપશમનામાં તેનો સંભવ નથી. ત્યાં મિથ્યાદૃષ્ટિ-સાસ્વાદન-મિશ્ર-અને ક્ષયોપશમસમ્યગ્-દૃષ્ટિ જીવને ૨૮ નું સ્થાન પ્રાપ્ત થાય છે. તથા જેને સમ્યક્ત્વની ઉદ્ધલના થઈ ગઈ છે એવા મિથ્યાદૃષ્ટિ વા મિશ્રદૃષ્ટિ જીવને ૨૭ નું સ્થાન છે. તથા જેને સમ્યક્ત્વની અને મિશ્રની ઉદ્ધલના થયેલી છે એવા મિથ્યાદૃષ્ટિને અથવા અનાદિ મિથ્યાદૃષ્ટિને ૨૬ નું સ્થાન છે. તથા ૨૬ ની સત્તાવાળા મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવને સમ્યક્ત્વ ઉત્પન્ન કરતાં અપૂર્વકરણથી આગળ ૨૫ નું સ્થાન છે, કારણ કે તેને મિથ્યાત્વની દેશોપશમનાનો અભાવ છે. તથા અનંતાનુબંધિ હિવેદ્યાખાદ અપૂર્વકરણથી આગળ વર્તતા જીવને અથવા ચોવીશની સત્તાવાળા જીવને ૨૪ નું સ્થાન છે, અને જેણે દર્શન સમકર્નો ક્ષય કર્યો છે તેવા જીવને ૨૧ નું સ્થાન છે.

હવે નામકર્મની દેશોપશમનાનાં પ્રકૃતિસ્થાન કહે છે-પ્રકૃતિ-સ્થાનસંકમાધિકારે યશ સહિત નામ કર્મનાં જે જે સ્થાનો કહેલાં છે તેજ સ્થાનો કહેલાં છે તેજ સ્થાનો નિવૃત્તિ પ્રાયોગ્ય એટલે અપૂર્વકરણ પ્રાયોગ્ય અર્થાત્ દેશોપશમનાનાં છે. તે ૧૦૩-૧૦૨-૬૬-૬૫-૬૩-૮૪-૮૨ એ પ્રમાણે સાત સ્થાનો છે. તેમાં પ્રથમનાં

આર અપૂર્વ કરણ શુભસ્થાનના અન્ત્ય સમય સુધી બાણવાં, પરન્તુ આગળ નહિ, અને શેષ ૬૩-૮૪-૮૨ રૂપ ત્રણ સ્થાનો એકેન્દ્રિયા-દિક્ક જીવને હોય છે, પરન્તુ શ્રેણિગત જીવને નહિ. અને શેષ સ્થાનો તો અપૂર્વ કરણથી આગળ પ્રાપ્ત થાય છે પરન્તુ તે પહેલાં નહિ, માટે તે સ્થાનો દેશોપશમનાને અયોગ્ય છે. તથા જ્ઞાનાવરણ-દર્શનાવરણ-વેદનીય-અને અન્તરાયનું એકેક સ્થાન દેશોપશમના યોગ્ય છે. તેમાં જ્ઞાનાવરણ-અને અન્તરાયનું પાંચ પાંચ પ્રકૃત્યાત્મક એક સ્થાન છે અને દર્શનાવરણનું ૬ પ્રકૃત્યાત્મક એક સ્થાન, 'વેદનીયનું' બે પ્રકૃત્યાત્મક એક સ્થાન અને આયુષ્ય તથા ગોત્રનાં એકેક અને બે બે પ્રકૃત્યાત્મક બે બે પ્રકૃતિસ્થાન છે. (इति प्रकृति देशोपशमना)

એ પ્રમાણે પ્રકૃતિ દેશોપશમના કહી ને હવે સ્થિતિ દેશોપશમના કહે છે.

**ठिङ्संकमव्व ठिङ्गउव-समणा णवरिं जहन्निया कज्जा
अप्भवसिद्धिजहन्ना-उव्वलग्नियद्धिगे वि यरा॥७०॥**

ગાથાર્થ:—સ્થિતિસંકમવત્ સ્થિતિદેશોપશમના પેણ બાણવી, પરન્તુ જઘન્ય સ્થિતિદેશોપશમનામાં અભવ્યસિદ્ધિક્ક જીવ પ્રાપ્તોગ્ય જઘન્ય સ્થિતિ બાણવી ને તેથી ઇતર સ્થિતિવાળી પ્રકૃતિયોની દેશોપશમના ઉદ્વલનામાં વા અપૂર્વકરણમાં બાણવી.

ટીકાર્થ—સ્થિતિસંકમવત્ સ્થિતિદેશોપશમના પેણ બાણવી, પરન્તુ અહિં અભવ્યસિદ્ધિક્ક પ્રાપ્તોગ્ય જઘન્ય સ્થિતિ તે જઘન્ય સ્થિતિદેશોપશમના પ્રાપ્તોગ્ય બાણવી. તાત્પર્ય એ છે કે—મૂલ પ્રકૃતિ સંબંધિ, અને ઉત્તર પ્રકૃતિ સંબંધિ એ પ્રમાણે સ્થિતિ દેશોપશમના બે પ્રકારે છે, તે પ્રત્યેક પેણ જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ એમ બે બે પ્રકારે છે. ત્યાં મૂલ પ્રકૃતિયોની અને ઉત્તર પ્રકૃતિયોની ઉ૦ સ્થિતિદેશોપશમનાનો સ્વામિ પૂર્વે જે પ્રમાણે ઉ૦ સ્થિતિ

સંક્રમમાં કહ્યો છે તે પ્રમાણેજ જાણવો, અને જઘન્ય સ્થિતિદેશો-
પશમનાનો સ્વામિ પણ જ૦ સ્થિતિસંક્રમનો સ્વામિજ જાણવો;
પરંતુ વિ. કે જ૦ સ્થિતિ દેશોપ૦ નો સ્વામિ અલગ્ય પ્રાયોગ્ય જ૦
સ્થિતિમાં વર્તતો એકેન્દ્રિયજીવ જાણવો, કારણ કે તેનેજ પ્રાયઃ સર્વ
કર્મોની અતિ જઘન્ય સ્થિતિ પ્રાપ્ત થાય છે, અને ઇતર એટલે
બીજી પ્રકૃતિયો કે જે અલગ્ય પ્રાયોગ્ય સ્થિતિવાળી નથી તેઓની
ઉદ્વલનાકારક જીવમાં વા અપૂર્વ કરણમાં જઘ૦ સ્થિતિદેશોપ૦
જાણવી. ત્યાં ઉદ્વલનાકારક જીવમાં એટલે ઉદ્વલના પ્રાયોગ્ય પ્રકૃતિ-
યોના પદ્યોપમના અસંખ્યાંતમા ભાગ માત્ર અન્ય સ્થિતિખંડમાં
વર્તતો જીવ, ને તેમાં પણ આહાં ૭-સમ્યં ને મિશ્ર એ ત્રણનો
એકેન્દ્રિય વા ઇતર, અને શેષ ઉદ્વલના યોગ્ય વૈં ૭-દેં ૨-નરક
૨-નર ૨-ઉચ્ચ એ ૧૪ નો ઉદ્વલક તો એકેન્દ્રિયજીવજ, અને
બીજી પ્રકૃતિયોનો અપૂર્વ કરણના અન્ય સમયમાં વર્તતો જીવ
જ૦ સ્થિતિદેશોપશમનાનો સ્વામિ જાણવો.

(ઇતિ સ્થિતિ દેશોપશમના)

હવે અનુભાગ દેશોપશમના તથા પ્રદેશ દેશોપશમના
કહેવાય છે.

**અણુભાગસંક્રમસમા, અણુભાગુવસામણા નિયદિમ્મિ
સંક્રમપણસતુહા, પણસુવસામણા ચેત્થ ॥ ૭૧ ॥**

ગાથાર્થઃ—અનુભાગસંક્રમ તુલ્ય અનુભાગદેશોપશમના-
પણ અપૂર્વકરણમાં જાણવી, અને અહિં પ્રદેશદેશોપશમના તે
પ્રદેશસંક્રમ તુલ્ય જાણવી.

ટીકાર્થઃ—અનુભાગ સંક્રમ પ્રમાણે અનુભાગ દેશોપશમના
કહેવી પરંતુ અપૂર્વકરણના અન્ય સમય પર્યંત કહેવી, અર્થાત્
જે ઉત્કૃષ્ટાનુભાગ સંક્રમનો સ્વામિ પૂર્વે કહ્યો છે તેજ ઉ૦ અનુભાગ

દેશોપશમનાનો પણ સ્વામિ જાણવો, ત્યાં અશુભ પ્રકૃતિનો મિથ્યા દ્રષ્ટિ અને શુભ પ્રકૃતિની ઉં અનુભાગોપશમનાનો સ્વામિ સમ્યગ્-દ્રષ્ટિ જીવ જાણવો, પરંતુ શાતા-યશ-અને ઉચ્ચગોત્રના ઉં અનુભાગ સંક્રમ સ્વામિ અપૂર્વકરણુ ગુણુસ્થાનકથી આગળ પણ હોય છે, પરંતુ ઉં અનુભાગ દેશોપશમનાના સ્વામિ તો ઉત્કૃષ્ટથી પણ અપૂર્વકરણુના અન્ય સમય સુધીનાજ જીવો જાણવા. અને જીવનામ સિવાય સર્વ પ્રકૃતિયોની જાં અનુભાગ દેશોપશમના અભવ્ય પ્રાયોજ્ય જાં સ્થિતિમાં વર્તતા એકેન્દ્રિય જીવમાંજ હોય છે, અને જીવનામની જાં અનું દેશોપાં તો જાં અનું સંક્રમવત્ જાણવી.

પુનઃ અહિં પ્રદેશદેશોપશમના તે પ્રદેશ સંક્રમ તુલ્ય જાણવી તાત્પર્ય એજ કે-ઉં પ્રદેશદેશોપશમના ઉં પ્રાંસંક્રમ તુલ્ય છે, પરંતુ જે કમોનો ઉં પ્રાં સંક્રમ અપૂર્વકરણુથી આગળ પણ હોય છે, તે કમોની પણ પ્રદેશદેશોપશમના અપૂર્વકરણુ ગુણુસ્થાનનો અન્ય સમય સુધીજ કહેવી. અને જાં પ્રદેશદેશોપશમના પુનઃ જાં પ્રદેશ સંક્રમ તુલ્યજ જાણવી.

॥ इति श्रीमल्लयगिरिविरचितकर्मप्रकृतिटीकायां जैनाचार्यश्रीमद्
बुद्धिसागरसूरिप्रसादेन पं० चंदुलालकृतोपशमनाकरणस्य
गुर्जरभाषान्तरम् समाप्तम् ॥

॥ इति उपशमना करण ॥

॥ अथ निधत्ति अने निकाचना करण ॥

એ પ્રમાણે ઉપશમનાકરણ કહીને હવે નિધત્તિ અને નિકાચના કરણ કહેવાય છે.

**દેસોવસમણતુલ્લા, - હોઈ નિહત્તી નિકાયણા નવરં
સંકમણંપિ નિહત્તીણ, નત્થિ સેસાણિ ત્રિયરસ્સા ૭૨**

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થોત્સારે.

ટીકાર્થ:—નિધત્તિ અને નિકાચનાકરણ દેશોપશમના તુલ્ય જાણવાં, અર્થાત્ દેશોપશમનાના જે જે લેહો અને જે સ્વામિ તે અન્યૂનાધિકપણે નિધત્તિ અને નિકાચનાના પણ જાણવા, પરંતુ નિધત્તિ અને નિકાચનાનો અર્થ આ પ્રમાણે છે—સંકમણં પિ= સંકમણ પણ એટલે પરપ્રકૃતિમાં સંકમ અને અપિ શબ્દથી ઉદીરણાદિ પણ નિધત્ત થયેલા કર્મમાં સંલવે નહિ, પુનઃ ઉદ્ધર્તના અને અપવર્તના તો થાય છે, અને ધતર જે નિકાચના તેમાં અર્થાત્ નિકાચિત કર્મોમાં તો બાકી રહેલાં ઉદ્ધર્તના ને અપવર્તના પણ ન થાય, અર્થાત્ નિકાચિત કર્મો સર્વ કરણને અસાધ્ય છે.

અહિં જ્યાં ગુણશ્રેણિ રચાય છે ત્યાં પ્રાયઃ દેશોપશમના- નિધત્તિ-નિકાચના અને યથાપ્રવૃત્ત સંકમ પણ સંલવે છે, તેથી ત્યાં અરૂપબહુત્વ કહેવાય છે.

**ગુણસહિપણસગં, ધોવં પત્તેગસો અસં ત્રગુણં
ઉવસામણાઈ તોસુ વિ-સંકમણેહાપવત્તે ચ : ૭૩**

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થોત્સારે.

ટીકાર્થ:—શુભશ્રેણિનો પ્રદેશ સમૂહ સર્વથી અદ્ય છે, તેથી પક્ષેગતી=દેશોપશમનાદિ ત્રણમાં પ્રત્યેકનો અને યથાપ્રવૃત્ત સંક્રમણનો પ્રદેશાગ્ર અસંખ્યશુભ કહેવો અર્થોત્-જે તે કર્મની શુભ શ્રેણિનો પ્રદેશાગ્ર સર્વથી અદ્ય તેથી દેશોપશમનાનો અસંખ્યશુભ તેથી નિષ્ક્રાન્તનો અસંખ્યશુભ તેથી નિકાચનાનો અસંખ્યશુભ અને તેથી પણ યથાપ્રવૃત્ત સંક્રમણ સંક્રમણનો પ્રદેશાગ્ર અસંખ્યશુભ છે, હવે આઠે કરણોના અધ્યવસાયોનું પ્રમાણ કહેવાય છે.

થોવા કસાયડવા, ઠિઠ્ઠંધોદોરણાઈ (ય) સંક્રમણે
ઉંવસમણાઈસુ અજ્ઞવ-સાયા કમસો અસંખ્યગુણા ૭૪।

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થોનુસારે

ટીકાર્થ:—સ્થિતિબંધના અને ઉપલક્ષણથી અનુભાગબંધનાં પણ જે અધ્યવસાયો તે સર્વથી અદ્ય છે, (પ્રકૃતિબંધ અને પ્રદેશ બંધ યોગથી થાય છે માટે અને તેના અધ્યવસાયો કહ્યા નથી અને અનુભાગબંધને અહિં ઉપલક્ષણથી-અહણ કહે છે, અને તેથી અનુભાગબંધાધ્યવસાયોથી સ્થિતિ બંધાધ્યવસાયો અદ્ય છે છતાં) અહિં તોત્પર્ય એ છે કે બંધનકરણના અધ્યવસાયો સર્વથી અદ્ય છે, તેથી ઉદ્ધોરણાધ્યવસાયો અસંખ્યશુભ છે, તેથી પણ સંક્રમણના અધ્યવસાયો અસંખ્યશુભ છે. (અહિં સંક્રમણને અહણ કરવાથી ઉદ્ધોરના અને અપવર્તનાનું અહણ પણ બાલુવું, કારણ કે એ બે તેનાજ ભેદ છે) તેથી ઉપશમનાના અધ્યવસાયો અસંખ્યશુભ, તેથી નિષ્ક્રાન્તના અધ્યવસાયો અસંખ્યશુભ ને તેથી પણ નિકાચનાના અધ્યવસાયો અસંખ્યશુભ છે.

॥ ઇતિશ્રીમલયગિરિવિરચિતકર્મપ્રકૃતિટીકાયાં જૈનાચાર્યશ્રીમદ્

બુદ્ધિસાગરસૂરિપ્રસાદેન પં૦ ચંદુલાલકૃતનિઘતિનિકાચના-

કરણદ્વયસ્ય ગુર્જરભાષાન્તરમ્ સમાપ્તમ્ ॥

। ઇતિ નિવૃત્તિ નિકાચના કરણદ્વયમ્ ।

। ઇતિ કરણાષ્ટકમ્ ॥

॥ अथ उदयप्रकरणम् ॥

એ પ્રમાણે આંઠે કરણોનું સ્વરૂપ કહીને હવે અનુક્રમે પ્રાપ્ત થયેલા એવા ઉદય પ્રકરણનું સ્વરૂપ કહેવાય છે.

उदओ उदीरणाए, तुह्यो मोत्तूण एक्कचत्तालं
आवरणविग्घसंजल-णलोभवेए य दिट्ठिदुगं ॥१॥

आलिगमहिगं वेइं-ति आउगाणं पि अप्पमत्ता वि
वेयणियाणि य दुसमय, तणुपज्जत्ता य निदाओ ॥२॥

मणुयगइ जाइ तसं वा-यरं च पज्जत्त सुभग माएज्जं
जसकित्ति मुच्चगोयं, चाजोगी(गा)केइ तिस्थयरं ॥३॥

ગાથાર્થ:--ટીકાર્થોનુસારે.

ટીકાર્થ:--ઉદય તે ઉદીરણા તુલ્ય છે, અર્થાત્ જે પ્રમાણે ઉદીરણાના પ્રકૃત્યાદિ ભેદો પૂર્વે કહ્યા છે, અને જે સાદિ અનાદિ પ્રરૂપણા અને સ્વામિત્વ કહ્યું છે તે પ્રમાણે ઉદયમાં પણ અન્યૂનઃધિક પણે સર્વ સદંશ જાણવું. કારણ કે ઉદય અને ઉદીરણા એ બે પ્રાયઃ સાથે પ્રવર્તે છે તે આ પ્રમાણે-જ્યાં ઉદય, ત્યાં ઉદીરણા, અને જ્યાં ઉદીરણા ત્યાં ઉદય હોય છે. પુનઃ આ ઉદય ઉદીરણાની સમાનતા શું સર્વ પ્રકૃતિયોમાં છે કે કેટલીએક પ્રકૃતિયોમાં છે ? તે કહીએ છીએ કે—૪૧ પ્રકૃતિયોને વર્ણને, કારણ કે એ ૪૧ પ્રકૃતિયોમાં તો ઉદીરણા વિના પણ કેટલાક કાળ સુધી ઉદય હોય છે, તે આ પ્રમાણે—જ્ઞા૦ ૫-દશ૦ ૪-અ-ત૦ ૫-સં૦ લો૦-વેદ ૩-સમ્ય૦-

મિશ્ર-એ ૨૦ પ્રકૃતિયો આપ આપણા ઉદયને અન્તે ॥ ૧ ॥ એક આવલિકા અધિક ઉદયમાં રહે છે, અર્થાત ઉદીરણા વિના માત્ર ઉદય વડેજ ૧ આવલિકા માત્ર કાળને અનુભવે છે. તેમાં ૩ વેદ અને મિથ્યાત્વ એ ૪ પ્રકૃતિયોના અન્તરકરણની પ્રથમ સ્થિતિ એક આવલિકા માત્ર બાકી રહો છતેજ કેવલ ઉદયાવલિકા અનુભવાય છે, અને શેષ કર્મોમાં તો આપ આપણી સત્તાવિરોધનાં પર્યન્તે, તથા ૪ આયુષ્યમાં આપ આપણા ઉદયના પર્યન્તે આવલિકા માત્ર કાળ કેવલ ઉદયવાળોજ હોય છે, પરન્તુ તે વખતે ઉદીરણા હોય નહિ. તથા મનુષ્યાયુ અને વેદનીયમાં અપ્રમત્તસંયત વગેરે ઉદીરણા વિના કેવળ ઉદયજ વેદ છે. તથા શરીર પર્યામિએ પર્યામ દ્વિતીય સમયથી આરંભીને એટલે શરીર પર્યામિ પૂર્ણ થયા બાદ અનન્તર સમયથી ઇન્દ્રિયપર્યામિના અન્ત્ય સમય સુધી ઉદીરણા વિના કેવલ ઉદય વડેજ ૫ નિદ્રાઓને અનુભવે છે ॥ ૨ ॥ તથા મનુષ્યગતિ પંચે-૦-ત્રસાદિ ૩-સુભગ-આદેય-યશ-ને ઉચ્ચ ગોત્ર-એ ૬ પ્રકૃતિ-યોને અયોગી કેવલી ઉદીરણા વિનાજ અયોગિ ગુણસ્થાનના અન્ત્ય સમય પર્યન્ત કેવલ ઉદય વડેજ અનુભવે છે. પુના જેઓ તીર્થંકર કેવલિ હોય છે તેઓ તીર્થંકર નામકર્મને પણ એ પ્રમાણે કેવલ ઉદય વડેજ અનુભવે છે ॥ ૩ ॥ (ઈતિ પ્રકૃતિ-ઉદય)

એ પ્રમાણે પ્રકૃતિ ઉદય કહીને હવે સ્થિતિ ઉદય કહે છે.

ઠિઙ્ઠુદઓવિ ઠિઙ્ઠુચય, પયોગસો ઠિઙ્ઠુ ઉદીરણા
અહિગો

ઉદયઠિઙ્ઠુ હસ્સો, છત્તીસા ઇગ ઉદયઠિઙ્ઠુ ॥ ૪ ॥

ગાથાર્થઃ—સ્થિતિ ઉદય પણ સ્થિતિના ક્ષયથી, અને પ્રયોગથી (= ઉદીરણાથી) થાય છે, અને તે (= ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ઉદય) ઉદીરણા સ્થિતિ કરતાં ઉદય સ્થિતિ જેટલો અધિક છે, અને જ્યારે

સ્થિતિ ઉદય તે ૩૬ પ્રકૃતિયોની એક સમય માત્ર ઉદયસ્થિતિ જેટલો જાણવો.

ટીકાર્થ:—અહિં સ્થિતિના ક્ષયથી અને પ્રયોગથી એમ ઉદય બે પ્રકારે છે. ત્યાં સ્થિતિ જે અખાધા કાળ તેના ક્ષયથી દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભવ-ને ભાવ રૂપ ઉદય હેતુઓ પ્રાપ્ત થયે જે સ્વભાવથીજ ઉદય પ્રવર્તે તે સ્થિતિ ક્ષયથી ઉદય કહેવાય. અને તે સ્થિતિ-ક્ષયોદય પ્રવર્ત્યે છતે ઉદીરણા કરણ રૂપ પ્રયોગ વડે દલિકને આકર્ષાને જે અનુભવે છે તે પ્રયોગથી ઉદય કહેવાય. તેજ વાત મૂળ-ગાથાથી કહે છે કે-સ્થિતિનો ઉદય પણ સ્થિતિના ક્ષયથી અને પ્રયોગથી થાય છે, તે-પુનઃ ઉત્કૃષ્ટ ને જઘન્ય એમ બે પ્રકારે છે. ત્યાં ઉં સ્થિત્યુદય છે તે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ઉદીરણા કરતાં (થી) વેધમાન ૧ સમય જેટલો અધિક છે, તે આ પ્રમાણે-ઉં સ્થિતિ અધાએ છતે અખાધા કાળમાં પણ પૂર્વ ગધ્ધ દલિક છે, તે કારણથી ગન્ધાવલિકા વ્યતીત થયે અનન્તર સ્થિતિમાં વિપાકોદયથી વર્તેતો જીવ ઉદયાવલિકાથી ઉપરની સર્વે પણ સ્થિતિયોને ઉદીરે છે, અને ઉદીરેને પુનઃ અનુભવે છે, તેથી ગન્ધાવલિકા ને ઉદયાવલિકા હીન શેષ સર્વ સ્થિતિની ઉદય ને ઉદીરણા તુલ્ય છે, અને વેધમાન સ્થિતિમાં ઉદીરણા નહિ પણ કેવલ ઉદયજ પ્રવર્તે છે, તેથી સ્થિતિ ઉદીરણા કરતાં વેધમાન સમય માત્ર સ્થિતિએ અધિક ઉં સ્થિતિઉદય છે, અને તે ઉદયોત્કૃષ્ટગધ્ધ પ્રકૃતિયોનોજ ઉં સ્થિતિ ઉદય ગન્ધાવલિકા અને ઉદયાવલિકા હીન જાણવો, અને શેષ પ્રકૃતિયોનો ઉં સ્થિતિ ઉદય યથાયોગ્ય પણ જાણવો, ત્યાં પણ પૂર્વોક્ત રીતે (૧ સમય) ઉદય સ્થિતિએ અધિક જાણવો.

તથા હ્રસ્વ એટલે જઘન્ય સ્થિતિઉદય ૩૬ પ્રકૃતિયોમાં ૧ સમય માત્ર ઉદયસ્થિતિ જેટલો છે. અહિં તાત્પર્ય એ છે કે—૩૬ પ્રકૃતિયોનો જઘન્ય સ્થિતિઉદય સમય માત્ર એક ઉદયસ્થિતિ પ્રમાણ છે, અને સમયમાત્ર એક સ્થિતિનો અન્ય સમય સ્થિતિ જાણવી.

તથા એ ૩૬ પ્રકૃતિયો તે પૂર્વે કહી છે તે (૪૧) માંથી નિદ્રાપંચક રહિત જાણવી, અને નિદ્રાપંચકની ઉદીરણાનો અભાવ હોતો છતો પણ શરીર પર્યાપ્તિ પૂર્ણ થયા બાદ કેવલ ઉદયકાળમાંજ અપવર્તના કરે છે, તેથી એક સ્થિતિ પ્રાપ્ત થતી નથી, માટે ૫ નિદ્રાઓને અહિં અહણ કરી નથી, શેષ સર્વ જઘન્ય ઉદીરણા તુલ્ય જાણવું. (હતિ સ્થિતિ ઉદય).

એ પ્રમાણે સ્થિતિઉદય કહીને હવે અનુભાગ ઉદય કહે છે.

**અણુભાગુદઓ વિજહન્ન, નવરિંઆવરણ વિગ્ધ વેયાણં
સંજલણલોભ સમ્મ-ત્તાણ ય ગંતૂણ માવલિંગા॥૫॥**

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુભારે

ટીકાર્થ:—જેમ પૂર્વે અનુભાગોદીરણા સવિસ્તર કહી છે તેમ અનુભાગોદય પણ જાણવો, પરન્તુ જ્ઞાનાં ૫-દર્શન ૪-અન્ત ૫-વેદ ૩-સં ૯૦-સમ્ય ૦ એ ૧૬ પ્રકૃતિયોની ઉદીરણા વિરહે પામ્યા બાદ એક આવલિકા યતિક્રમે તે આવલિકાના અન્ત્ય સમયે જ ૦ અનુભાગોદય કહેવો. (હતિ અનુભાગોદય.)

એ પ્રમાણે અનુભાગ ઉદય કહીને હવે પ્રદેશોદય કહેવાને આવસર છે, ત્યાં સાધાદિપ્રરૂપણા—અને સ્વામિત્વ એ બે અનુયે એ છે, તે સાધાદિ પ્રરૂં મૂળ પ્રકૃતિસંબંધિ અને ઉત્તરપ્રકૃતિ સંબંધિ એમ બે પ્રકારે છે, ત્યાં પ્રથમ મૂળ પ્રકૃતિસંબંધિ સાધાદિ પ્રરૂપણ કહેવાય છે.

**અજહન્નાણુક્કોસાં, ચડ તિહા છન્હ ચડવિહા મોહે
આડસ્સ સાંઙ અધુવા, સેસ વિગપ્પા ય સવેસિં॥૬॥**

ગાથાર્થઃ—૬ કર્મોનો અજઘન્ય પ્રદેશોદય ૪ પ્રકારે—અને અનુત્કૃષ્ટ પ્રદેશ ૩ પ્રકારે, તથા મોહનીયનો અજઘન્ય ને અનુત્કૃષ્ટ પ્રદેશ ૪ પ્રકારે, અને આયુધ્યના ૪ વિકલ્પો અને સર્વકર્મોના શેષ વિકલ્પો સાદિ અધ્રુવ એમ બે પ્રકારે છે.

ટીકાર્થઃ—મોહનીય અને આયુ વિના શેષ ૬ કર્મોનો અજઘન્ય પ્રદેશોદય સાદિ, અનાદિ, ધ્રુવ, ને અધ્રુવ, એમ ૪ પ્રકારે છે, તે આ પ્રમાણે—કૌંઠક ક્ષપિતકર્માંશ જીવ દેવલોકમાં દેવ થાય, ને તે ત્યાં અતિ સંકલિષ્ટ થઈને ઉંચી સ્થિતિ પાંચતો ઉંચી પ્રદેશની ઉદ્વર્તના કરે, તદનંતર બન્ધાવસાને (બન્ધને અન્તે) કાળ કરીને એકેન્દ્રિયમાં ઉત્પન્ન થાય, તેને પ્રથમ સમયે પૂર્વોક્ત ૬ કર્મોનો જઘન્ય પ્રદેશોદય હોય છે, ને તે ૧ સમય પ્રમાણ હોવાથી સાદિ અધ્રુવ છે અને તેથી અન્ય સર્વ પણ અજઘન્ય પ્રદેશોદય છે, તે દ્વિતીય સમયે પ્રવર્તે ત્યારે સાદિ, તે સ્થાનને નહિ પામેલા જીવને અનાદિ, અને ધ્રુવાધ્રુવ પૂર્વવત્. તથા એજ ૬ કર્મોનો અનુત્કૃષ્ટ પ્રદેશોદય અનાદિ ધ્રુવ ને અધ્રુવ એમ ૩ પ્રકારે છે તે આ પ્રમાણે—આ ૬ કર્મોનો ઉંચી પ્રદેશોદય આપણા ઉદયને અન્તે ગુણુશ્રેણિ શિર્ષમાં વર્તતા પૂર્વોક્ત સ્વરૂપવાળા ગુણિતકર્માંશ જીવને હોય છે, ને તે એક સમયમાત્ર હોવાથી સાદિ-અધ્રુવ છે. તેથી અન્ય સર્વ પણ અનુત્કૃષ્ટ પ્રદેશોદય તે નિરંતર પ્રવર્તતા હોવાથી અનાદિ, અને ધ્રુવ અધ્રુવ પૂર્વવત્.

૬ તથા મોહનીય કર્મોનો અજઘન્ય અને અનુત્કૃષ્ટ પ્રદેશોદય ક્ષીણાદિ ૪ પ્રકારે છે તે આ પ્રમાણે—ક્ષપિતકર્માંશ જીવને અન્તરકરણ કાર્યે છતે અન્તરકરણને અન્તે થનારા ગોપુચ્છાકારે એકેન્દ્રિય આવલિકા માત્ર દલિકના અન્ત્ય સમયે મોહનીયનો જઘન્ય પ્રદેશોદય હોય છે, ને તે એક સમય માત્ર હોવાથી સાદિ-અધ્રુવ છે, અને તેથી અન્ય સર્વ પણ અજઘન્ય પ્રદેશોદય તે દ્વિતીય સમયે પ્રવર્તે ત્યારે સાદિ, તે સ્થાનને નહિ પ્રાપ્ત થયેલા જીવને અનાદિ, અને ધ્રુવ અધ્રુવ પૂર્વવત્. તથા ગુણિત કર્માંશ જીવને સૂં સંપરાયના અન્ત્ય સમયે મોહનીયનો ઉંચી પ્રદેશોદય હોય છે, ને તે એક સમય

માત્ર હોવાથી સાદિ-અમુવ છે, ને તેથી અન્ય સર્વ પણ અતુલ પ્રદેશોદય તે ઉપશમ. શ્રેણિથી પડતાં પ્રારંભાય માટે સાદિ, તત્સ્થાના પ્રાપ્ત જીવને અનાદિ અને મુવા મુવ પૂર્વવત્

તથા આશુબ્ય કર્મના ઉત્કૃષ્ટ-અતુલકૃષ્ટ-જઘન્ય અને અજઘન્ય એ ચારે, વિકલ્પ સાદિ-અમુવ છે, કારણ કે એ ચારે લેહ યથાયોગ્ય પછી અમુકે વખતે જ હોય છે.

તથા સર્વે કર્મોના એટલે પૂર્વોક્ત ૬ કર્મોના તથા મોહનીયના નહિ કહેલા ઉત્કૃષ્ટ પ્રદેશોદય ને જઘન્ય પ્રદેશોદય રૂપ બે વિકલ્પો સાદિ-અમુવ છે તે પ્રથમજ કહ્યા છે. (ઈતિમૂલક પ્રકૃતિપ્રદેશોદયે સાર્થોદિ પ્રદ.)

એ પ્રમાણે મૂળપ્રકૃતિયોમાં સાધાદિ પ્રરૂપણા કરીને હવે રસપ્રકૃતિ સંબંધિ સાધાદિ પ્રરૂપણા કરે છે.

**અજહન્નાણુકોસો, સગયાલાણ ચડ તિહા ચડહા
મિચ્છત્તે સેસાસિં, દુવિહા સવ્વે ય સેસાણં ॥ ૭ ॥**

આર્થઃ—૪૭ પ્રકૃતિયોના અજઘ ૦ પ્રદેશોદય ૪ પ્રકારે, અને અતુલ ૦ પ્રદેશોદય ૩ પ્રકારે, તથા મિથ્યાત્વનો અજઘ ૦-અતુલ ૦-પ્રદેશોદય ૪ પ્રકારે છે. તથા ઉક્તપ્રકૃતિયોના શેષ વિકલ્પો અને શેષ પ્રકૃતિયોના સર્વ વિકલ્પો બે પ્રકારે છે.

ટીકાર્થઃ—તે ૭-વર્ણોદિ ૨૦-સ્થિતિ-અસ્થિતિ-નિર્માણ-અશુભ-શુભ-અશુભ-જ્ઞા ૦ ૫-દર્શ ૦ ૪-અતુલ ૦ ૫-એ ૪૭ પ્રકૃતિ-યોનો અજઘ ૦ પ્રદેશોદય સાદિ-અનાદિ-મુવ-ને અમુવ એમ ૪ પ્રકારે છે, તે આ પ્રમાણે—કોઈક ક્ષણિકકર્મોંશ દેવ ઉત્કૃષ્ટ સંકલેશે વર્તતાં ઉં સ્થિતિને બાંધતો ઉં પ્રદેશાગ્રને ઉદ્ભવે છે, ને તદનંતર અન્ધને અન્તે કાળ કરીને એકેન્દ્રિયમાં ઉત્પન્ન થાય, તેને પ્રથમ

સમયે પૂર્વોક્ત ૪૭ પ્રકૃતિયોનો ૪૦ પ્રદેશોદય જાણવો, પરન્તુ એ દેવને અવધિદિકનો ૪૦ પ્રદેશોદય બન્ધાવલિકાના અન્ત્ય સમયે જાણવો, ને તે એક સમય પ્રમાણનો હોવાથી સાદિ-અધ્રુવ છે, ને તેથી અન્ય સર્વ અજઘન્ય પ્રદેશોદય તે દ્વિતીય સમયે પ્રારંભાતો હોવાથી સાદિ, તત્સ્થાનાપ્રાપ્ત જીવને અનાદિ, અને ધ્રુવાધ્રુવ પૂર્વવત્. તથા એજ ૪૭ પ્રકૃતિયોનો અનુ ૦ પ્રદેશોદય અનાદિ-ધ્રુવ-ને અધ્રુવ એમ ૩ પ્રકારે છે, તે આ પ્રમાણે—શુષિતકર્માંશ જીવને આપ આપણા ઉદ્યને અન્તે શુષિશ્રેણિના શિર્ષસ્થાને વર્તતાં ઉ ૦ પ્રદેશોદય છે, ને તે એક સમયમાત્ર, હોવાથી સાદિ-અધ્રુવ છે, ને તેથી અન્ય સર્વ અનુ ૦ પ્રદેશોદય તે નિરંતર પ્રવર્તતો હોવાથી અનાદિ, અને ધ્રુવાધ્રુવ પૂર્વવત્.

તથા મિથ્યાત્વનો અજ ૦ ને અનુ ૦ પ્રદેશોદય સાદ્યાદિ ૪ પ્રકારે છે તે આ પ્રમાણે—જે ક્ષપિત કર્માંશ જીવે પ્રથમ સમ્યક્ત્વ ઉત્પન્ન કરતાં અન્તરકરણ કરેલું હોય, ને ઉપશમ સમ્યક્ત્વથી પડીને મિથ્યાત્વે ગયેલ હોય, ને ત્યાં અન્તરકરણને અન્તે થનારા ગોપુ-ચ્છાકારે રચેલા આવલિકા માત્ર દલિકના અન્ત્ય સમયે વર્તતો હોય તેવા જીવને ૪૦ પ્રદેશોદય હોય છે, ને તે એક સમય માત્ર હોવાથી સાદિ-અધ્રુવ છે. તેથી અન્ય સર્વ પણ અજ ૦ પ્રદેશોદય તે દ્વિતીય સમયે પ્રારંભાતો હોવાથી સાદિ, અથવા તો ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વથી પડતા જીવને સાદિ, તત્સ્થાનાપ્રાપ્ત જીવને અનાદિ, અને ધ્રુવાધ્રુવ પૂર્વવત્. તથા કૌષ્ઠક શુષિતકર્માંશ જીવ જ્યારે દેશવિરતિ સંખંધિ શુષિશ્રેણિમાં વર્તતો સર્વવિરતિને પ્રાપ્ત કરી સર્વવિરતિ સંખંધિ શુષિશ્રેણિ રચે, અને રચીને બન્ને શુષિશ્રેણિના મસ્તકે જાય, અને તે વખતેજ કૌષ્ઠક મિથ્યાત્વ પામે તો તે જીવને મિથ્યાત્વનો ઉ ૦ પ્રદે-શોદય હોય છે, ને તે એક સમય માત્ર હોવાથી સાદિ-અધ્રુવ છે, અને તેથી અન્ય સર્વ પણ અનુ ૦ પ્રદેશોદય તે દ્વિતીય સમયે પ્રવ-ર્તતો હોવાથી સાદિ, અથવા ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વથી પડતા જીવને સાદિ, તત્સ્થાનાપ્રાપ્ત જીવને અનાદિ, અને ધ્રુવાધ્રુવ પૂર્વવત્.

તથા એ ૪૭ પ્રકૃતિયોના અને મિથ્યાત્વના નહિ કહેલા જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ પ્રદેશોદયરૂપ એ વિકલ્પો સાદિ અમુવ છે, તે પૂર્વે વર્ણુઓ છે, અને શેષ અમુવોદયી ૧૧૦ પ્રકૃતિયોના જઘન્યાદિ ચારે વિકલ્પો સાદિ અમુવ છે, ને તે સાદિ અમુવતા અમુવોદયિપણાના કારણથીજ છે (હતિ સાધાદિ પ્રરૂપણા)

એ પ્રમાણે સાધાદિ પ્રરૂપણા કરીને હવે સ્વામિત્વ કહેવાનો અવસર છે, ત્યાં સ્વામિત્વ એ પ્રકારે છે—ઉં પ્રદેશોદય સ્વામિત્વ, અને જં પ્રદેશોદય સ્વામિત્વ. તેમાં પણ પ્રથમ ઉં પ્રદેશોદય સ્વામિત્વ કહેવાને ઉં પ્રદેશોદયપણું ગુણુશ્રેણિને અંગેજ સંભવે છે માટે તે સર્વ ગુણુશ્રેણિયોની પ્રરૂપણા કરાય છે.

સમ્મત્તુપ્પા સાવય, વિરણ સંજોયણાવિણાસે ચ
દંસણમોહકલ્લવગે, કસાયઉવસામગુવસંતે ॥ ૮ ॥

લ્લવગે ચ લ્લીણમોહે, જિણે ચ દુવિહે અસંલ્લગુણસેલી
ઉદંઓ તલ્લિવરીઓ, કાલો સંલ્લજ્જગુણસેલી ॥ ૯ ॥

ગાથાર્થ:—૧ સમ્યક્ત્વોત્પત્તિમાં—૨ શ્રાવકોત્પત્તિમાં—૩ સર્વવિરતિ સંખંધિ—૪ અનંતાંગી વિસંયોજના સંખંધિ—૫ દર્શન-મોહનીય ક્ષય સંખંધિ—૬ ચારિત્ર મોહનીયને ઉપશમાવવા સંખંધિ—૭ ઉપશાન્ત મોહનીય સંખંધિ—૮ મોહનીય ક્ષય સંખંધિ—૯ ક્ષીણ-મોહ સંખંધિ—૧૦ સયોગિ કેવલિ સંખંધિ—૧૧ અયોગિ કેવલિ સંખંધિ (એ પ્રમાણે કેવલીની બે પ્રકારે). એ ૧ ગુણુશ્રેણિયોમાં દલિ-કની-ઉદય રચના અનુક્રમે અસંખ્યગુણુ છે, અને કાળ તેથી વિપરીત ક્રમે (સંખ્યગુણુ) કાળ ગુણુશ્રેણિયોમાં છે. ॥ ૬ ॥

૧ શ્રી આચારાંગણી વૃત્તિમાં ગુણુશ્રેણિયો આ પ્રમાણે કહી છે.

ટીકાથઃ—અહિં ૧૧ ગુણશ્રેણિ છે તેનાં નામ.

૧ સમ્યક્ત્વોત્પત્તિ પ્રત્યયિક	૬ ચારિત્રમોહોપશમપ્રત્યયિક
૨ દેશવિરતિ પ્રત્યયિક	૭-ઉપશાન્તમોહ પ્રત્યયિક
૩ સર્વવિરતિ પ્રત્યયિક	૮ મોહક્ષય પ્રત્યયિક
૪ અનંતાનુબન્ધિવિસંયોજના પ્રત્યયિક	૯ ક્ષીણમોહ પ્રત્યયિક
૫ દર્શનમોહક્ષય પ્રત્યયિક	૧૦ સયોગિકેવલિ પ્રત્યયિક
	૧૧ અયોગિકેવલિ પ્રત્યયિક

એ ૧૧ ગુણશ્રેણિયો છે. તથા અસંખ્યગુણસેદિઉદયો એટલે

૧ અલ્પસ્થિતિક્રમંથિસત્વ	૧૪ પ્રતિપત્યભિમુખ અનંતાનુબન્ધિવિસંયોજક (વા ક્ષપક)
૨ ધર્મપ્રશ્નાભિમુખી	૧૫ પ્રતિપદમાન "
૩ ધર્મપ્રશ્નાથેગમનકર્તા	૧૬ પ્રતિપન્ન "
૪ ધર્મપૃચ્છક	૧૭ પ્રતિપત્યભિમુખદર્શનમોહક્ષપક
૫ ધર્મસ્વીકારાભિલાષી	૧૮ પ્રતિપદમાન "
૬ ધર્મપ્રતિપદમાન	૧૯ પ્રતિપન્ન "
૭ પ્રતિપન્નધર્મી	૨૦ પ્રતિપત્યભિમુખ ચારિત્રમોહપરામક
૮ પ્રતિપત્યભિમુખદેશવિં	૨૧ પ્રતિપદમાન "
૯ પ્રતિપદમાન દેશવિં	૨૨ પ્રતિપન્ન "
૧૦ પ્રતિપન્ન દેશવિરતિ	૨૩ પ્રતિપત્યભિમુખ ચારિત્રમોહક્ષપક
૧૧ પ્રતિપત્યભિમુખસર્વવિં	૨૪ પ્રતિપદમાન "
૧૨ પ્રતિપદમાન સર્વ વિં	૨૫ પ્રતિપન્ન "
૧૩ પ્રતિપન્ન સર્વવિરતિ	૨૬ ભવસ્થ સર્વેશ
	૨૭ શૈલેશીવંત

એ ૨૭ પ્રકારના છવોને અનુક્રમે સંખ્યાતગુણ હીનહીન અંતર્મુદ્ધર્તમાં અનુક્રમે અસંખ્યગુણ અધિક અધિક કર્મપ્રદેશની નિર્નર હોય. એમાં પ્રથમની ૭ શ્રેણિયોને સમ્યક્ત્વ પ્રત્યયિક ગુણશ્રેણિ કહી છે. બાકીનાં નામ પ્રગટ છે.

હલિક રચના અસંખ્યગુણશ્રેણિએ હોય તે આ પ્રમાણે—સમ્યક્ત્વ પ્રત્યયિક ગુણશ્રેણિ સંખ્યાધિ હલિક રચના સર્વથી અદ્ય છે. તેથી પણ દેશવિરતિ ગુણશ્રેણિ અસંખ્યગુણ છે. તેથી પણ સર્વવિરતિ ગુણશ્રેણિ અસંખ્યગુણ છે, એ પ્રમાણે હલિકાપેક્ષાએ યાવત્ અયોગિ-કેવલિ સુધી અનુક્રમે અસંખ્યગુણતા કહેવી, તે કારણથી પ્રદેશોદયની અપેક્ષાએ પણ એ ગુણશ્રેણિઓ અનુક્રમે અસંખ્યગુણ બાબતી.

તથા તત્ત્વિવરીઓ કાલો સંચિજ્ઞગુણસેદિ એટલે એ સર્વ ગુણશ્રેણિયોનો કાળ પ્રદેશોદયથી વિપરીતપણે સંખ્યગુણ કહેવો, તે આ પ્રમાણે—અયોગિકેવલિ ગુણશ્રેણિનો કાળ સર્વથી અદ્ય છે, ને તેથી સયોગિ કેવલિ ગુણશ્રેણિનો કાળ સંખ્યગુણ છે, ને તેથી પણ ક્ષીણમોહ ગુણશ્રેણિનો કાળ સંખ્યગુણ છે. એ પ્રમાણે યાવત્ સમ્યક્ત્વ ગુણશ્રેણિનો કાળ સંખ્યગુણ છે ત્યાં સુધી કહેવું. તેની સ્થાપના આ પ્રમાણે છે, જે આ સમ્યક્ત્વ ગુણશ્રેણિ તે પુનઃ હલિકથી અસંખ્યગુણ ને કાળથી સંખ્યાતગુણ છે અને તેથી ઉપર ઉપરની ગુણશ્રેણિ રચના સ્થૂણપણા વડે અનુક્રમે અધિક અધિક વિસ્તીર્ણ છે.

હવે ગુણશ્રેણિયોમાં અનુક્રમે અસંખ્યગુણ હલિક રચના કેમ થાય છે ? તે કહીએ છીએ—સમ્યક્ત્વને ઉત્પન્ન કરનારો જીવ મિથ્યાદષ્ટિ હોય છે, તે કારણથી તત્સંખ્યાધિ ગુણશ્રેણિ હલિક સર્વથી અદ્ય હોય છે, અને સમ્યક્ત્વ ઉત્પન્ન થયે છતે અતિ વિશુદ્ધિ પ્રાપ્ત થવાથી પૂર્વ ગુણશ્રેણિની અપેક્ષાએ અસંખ્યગુણ હલિક રચના થાય છે. તેથી દેશવિરતિ ગુણશ્રેણિ અસંખ્યગુણ હલિકવાળી છે, કારણ કે સમ્યક્ત્વની અપેક્ષાએ દેશવિરતિપણું અતિ વિશુદ્ધિવાળું છે. તેથી પણ સર્વવિરતિ ગુણશ્રેણિ અસંખ્યગુણ હલિક રચનાવાળી છે, કારણ

૧ ઉર્ધ્વમુખે સ્થાપના કરતાં પ્રદેશ સંખ્યાધિ ગુણશ્રેણિ

એ આકારે અને ગુ. ૩૦ ના કાળની સ્થાપના

એ આકારે છે.

કે દેશવિરતિથી સર્વવિરતિપણું અતિવિશુદ્ધિવાળું છે, તેથી પણ સર્વવિરતની અનંતાનુબંધવિસંયોજના પ્રત્યયિક ગુણશ્રેણિ અસંખ્યગુણહલિકવાળી છે, કારણકે પૂર્વથી અને અધિક વિશુદ્ધિપણું છે, એ પ્રમાણે ઉત્તરોત્તર અધિક વિશુદ્ધિના હેતુથી ગુણશ્રેણિ પણ અસંખ્યગુણ અસંખ્યગુણહલિકવાળી જાણવી.

હવે કંઈ ગુણશ્રેણિ કંઈ ગતિમાં હોય છે ? તે કહેવાય છે.

તિન્નિવિ પદમિહ્લાઓ, મિચ્છત્તગણં વિ હોજ્જ અન્નભવે
પગયં તુ ગુણિયકમ્મે, ગુણસેઢીસોસગાણુદયે ॥૧૦॥

ગાથાર્થ:—ટીકાથાનુસારે.

ટીકાર્થ:—સમ્યક્ત્વ પ્રત્યયિક-દેશવિરતિ પ્રત્યયિક-ને સર્વવિરતિ પ્રત્યયિક એ ૩ પ્રથમની ગુણશ્રેણિયો શિશ્ર મિશ્ચાત્ત્વે જઈને અપ્રશસ્ત મરણુવડે શિશ્ર મરણુ પામેલા જીવને અન્યભવમાં એટલે નારકાદિરૂપ પરભવમાં કેટલોક કાળપર્યન્ત ઉદયની અપેક્ષાએ હોય છે, ને શેષ ગુણશ્રેણિયો નરકાદિરૂપ પરભવમાં હોય નહિ, કારણકે નરકાદિ ભવ અપ્રશસ્ત મરણુથી પમાય છે, અને શેષ ગુણશ્રેણિયોમાં વર્તતા જીવને અપ્રશસ્ત મરણુનો સંભવ નથી, પરન્તુ ગુણશ્રેણિ સમાપ્ત થયેજ અપ્રશસ્ત મરણુ થાય છે. કહ્યું છે કે—

જ્ઞત્તિ ગુણાઓ પડિણ્—મિચ્છત્તગયમ્મિ આદમા તિન્નિં
લખ્મંતિ નસેસાઓ—જં જ્ઞીણાસુ અશુભમરણં ॥૧॥ (ગાથાથી).

તથા અહિં આણુ અધિકારરૂપ ઉત્કૃષ્ટ પ્રદેશોદય સ્વામિમાં ગુણશ્રેણિ શિષ્પર વર્તતા ગુણિતકર્મોશ જીવનું પ્રયોજન છે.

આવરણવિગ્ધમોહાણ, જિણોદ્દયાણ વાંવિ નિયગંતે
લહુખવણાણ્ ઓહીણ, ણોહિ લહ્હિસ ઉક્કોસો ॥૧૧॥

આથાર્થઃ—શિશ્ન ક્ષપણા કરનાર જીવને ૬ આવરણ ૫ અન્તરાય ૮ મોહનીય અને પર જીનોદયિક પ્રકૃતિયોનો ઉં પ્રદેશોદય સ્વરૂપ ઉદયના અન્ત્યસમયે હોય છે, પરન્તુ અવધિદ્વિકનો ઉં પ્રદેશોદય અનવધિલબ્ધિવતને હોય છે.

ટીકાર્થઃ—આવરણ એટલે ૫ જ્ઞાનાવરણ ને ૪ દર્શનાવરણ, તથા વિન્ન એટલે ૫ અન્તરાય એ ૧૪ પ્રકૃતિયોને શિશ્ન ક્ષપણાવડે ક્ષય કરવાને તત્પર થયેલા એવા અને ક્ષીણમોહ શુભુસ્થાનકના અન્ત્યસમયે શુભિશ્રેણિના શિર્ષપર વર્તતા શુભિતકર્મોશીજીવને એ ૧૪ પ્રકૃતિયોનો ઉં પ્રદેશોદય હોય છે. અહિં લઘુક્ષપણા અને ચિરક્ષપણા એ પ્રમાણે ક્ષપણા બે પ્રકારની છે. ત્યાં ૭ માસ અધિક ૮ વર્ષના જીવે સંયમને અંગીકાર કર્યો હોય ને સંયમ પામ્યા બાદ અન્તઃકૃત્તિમાં ક્ષપકશ્રેણિ આરંભે તેવા જીવની જે ક્ષપણા તે લઘુક્ષપણા એટલે શિશ્નક્ષપણા કહેવાય, અને જે જીવ ઘણાકાળે આરિષ્ટ પામીને તદનંતર પશુ ઘણા કાળે ક્ષપકશ્રેણિ આરંભે તેવા જીવને જે ક્ષપણા થાય છે તે ચિરક્ષપણા કહેવાય છે. એ ચિરક્ષપણા વડે ઘણા પુરૂલો નિર્જરીને થોડાજ બાકી રહે છે તેથી એ ક્ષપણાવડે ઉં પ્રદેશોદય થતો નથી, તે કારણથી “ લઘુ ક્ષપણાવડે ક્ષય કરવાને તત્પર થયેલા જીવને ” એમ કહ્યું છે, પરન્તુ ઓદીગણોદિલ્લક્ષિસ્ત એટલે અવધિજ્ઞાનાવરણ અને અવધિદર્શનાવરણનો અનવધિલબ્ધિક જીવને એટલે અવધિ લબ્ધિ રહીત જીવને શિશ્ન ક્ષપણા વડે તત્પર થયેલા જીવને ઉં પ્રદેશોદય કહેવો, કારણ કે અવધિલબ્ધિને ઉત્પન્ન કરવાવાળા જીવને ઘણા પુરૂલો નિર્જરે છે, તે કારણથી અવધિલબ્ધિ વાળા જીવને એ બે કર્મનો ઉં પ્રદેશોદય થતો નથી માટે “ અવધિ લબ્ધિ રહિત જીવને ” એમ કહ્યું છે.

તથા સમ્ય-સં ૪-ને વેદ ૩, એ ૮ મોહનીય પ્રકૃતિયોનો ઉં પ્રદેશોદય શુભિતકર્મોશી ક્ષપક જીવને આપ આપણા ઉદયના અન્ત્ય સમયે હોય છે—તથા જે પ્રકૃતિયોનો ઉદય કેવલિ ભગવાનને

હોય છે તે ઔદા૦ ૭-તૈ૦ ૭-સંસ્થા૦ ૬-વજ્ર૦-વર્ણાદિ ૨૦-
પરા૦-ઉપ૦-અગુ૦-ખગતિ ૨-પ્રત્ય૦-સ્થિર-અસ્થિર-શુભ-અશુભ-
ને નિર્માણુ-એ પર જીનોદયિક પ્રકૃતિયોનો ઉ૦ પ્રદેશોદય ગુણિત-
કર્માંશ સયોગિકેવલિને સ્વગુણસ્થાનના અન્યસમયે હોય છે. સુસ્વર
દુઃસ્વરનો ઉ૦ પ્રદેશોદય સ્વરનિરોધ કાળે, ઉશ્વાસ નામનો ઉ૦
પ્રદેશોદય ઉશ્વાસનિરોધકાળે, તથા ૧ વેદનીય-મનુષ્યગતિ-મનુષ્યાયુ
-પત્ર૦-ત્રસાદિ ૩-સુભગ-આદેય-યશ-જન-ઉચ્ચગોત્ર-એ ૧૨
પ્રકૃતિયોનો ઉ૦ પ્રદેશોદય ગુણિતકર્માંશ અયોગિકેવલિને અન્યસમયે
હોય છે.

**उवसंत पढमगुणसे-ढीए निदादृगस्स तस्सेव
पावइ सीसग मुदयं-ति जायदेवस्स सुरनवगे ॥१२॥**

ગાથાર્થઃ—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થઃ—પોતાની પ્રથમ ગુણુશ્રેણિના શીર્ષપર વર્તતા ઉપ-
શાન્તકષાયી ગુણિતકર્માંશજીવને નિદ્રાદ્રિકનો એટલે નિદ્રા અને
પ્રચ્છાનો ઉ૦ પ્રદેશોદય હોય છે. તથા તેજ ઉપશાન્તકષાયી જીવ
પોતાની પ્રથમ ગુણુશ્રેણિના શીર્ષને અનન્તર સમયમાં પ્રાપ્ત થશે (જો
તે સ્થાને ૧ સમય વધારે ટકે તો ગુણુશીર્ષને પ્રાપ્ત થાય) તે
જીવ જો પાશ્ચાત્ય સમયમાં દેવ થાય તો પોતાની પ્રથમ ગુણુશ્રેણિના
શીર્ષપર વર્તતાં સુરનવકનો એટલે વૈકિંચપ્રાપ્તક અને દેવદ્રિકનો
ઉ૦ પ્રદેશોદય કરે.

**मिच्छत्तमीसणंता-णुवंधिअसमत्तथीणगिद्धीणं
तिरिउदएगंताण य,विइया तइया य गुणसेढी ॥१३॥**

ગાથાર્થઃ—ખીજી અને ત્રીજી ગુણુશ્રેણિના શીર્ષપર એકત્ર
યોગે વર્તતા જીવને મિચ્છાત્વ-મિશ્ર-અનંતા૦-અપયો૦-ધીભુદિ

૩-ને એકાન્તતિય અપ્રાયોગ્ય પ્રકૃતિયો નો ઉં પ્રદેશોદય હોય છે.

ટીકાથ:—અહિં કોઇ જીવ દેશવિરતિ પામ્યો છતો દેશવિરતિ પ્રત્યયિક શુભુશ્રેણિ રચીને તદ્દનંતર તે જીવને ચારિત્ર પ્રાપ્ત થતાં પુનઃ સર્વ વિરતિ પ્રત્યાયિક શુભુશ્રેણિ રચે, ત્યાં જે કાળે એ જીવને શુભુશ્રેણિનાં શીર્ષ એકત્ર મળે તે કાળમાં વર્તતા કોઇ શુભિતકર્મોશ જીવ મિથ્યાત્વને પામે તો તે કાળે તે જીવને મિથ્યાત્વનો અને અનંતાતુલ્યધિનો ઉં પ્રદેશોદય હોય છે, ને જે પુનઃ મિશ્રસમ્યક્ત્વ પામે તો મિશ્રનો, અને મિથ્યાત્વે ગયેલા વા મિથ્યાત્વથી આવતા જીવને થીણુદિ ત્રિકનો ઉં પ્રદેશોદય હોય છે, કારણકે થિણુદિત્રિકનો ઉદય પ્રમત્ત સંયતને પણ હોય છે. તથા જે પ્રકૃતિયો એકાન્ત તિય અનેજ ઉદય પ્રાયોગ્ય છે તે કુળતિ અતુલક-સ્થાન-મૂળ-ને સાધારણુ-એ ૭ એકાન્ત તિય શુદ્ધપ્રાયોગ્ય પ્રકૃતિયોનાં તથા અપર્યાપ્ત નામકર્મનો ઉં પ્રદેશોદય, તિય અગતિ પામ્યો છતો દેશવિરતિ સર્વ વિરતિની શુભુશ્રેણિના શીર્ષ પર એકત્ર યોગે વર્તતા મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવને આપ આપણો ઉદય વર્તતાં હોય છે.

અંતરકરણં હોહિ-ત્તિ જાયદેવસ્સ તં મુહુર્ત્તતો
અટ્ટણ્હ કસાયાણં, છન્હં પિ ય નોકસાયાણાં॥૧૪॥

ગાથાથ:—ટીકાથાનુસારે.

ટીકાથ:—અહિં ઉપશમશ્રેણિને પામેલો કોઈક જીવ અનન્તર સમયમાં અંતરકરણ કરશે, તેના પાશ્ચાત્ય સમયે કાળ કરીને દેવપણું ઉત્પન્ન થાય, તે દેવને ઉત્પન્ન થયા બાદ અન્તર્મુહુર્ત્ત ક્યતીત થયે શુભુશ્રેણિ શિર્ષ પર વર્તતાં મધ્યકપાય ૮ ને (ક વેદ વિભા) ને નોકપાયનો ઉં પ્રદેશોદય હોય છે.

હસ્સઠિઈં વંધિત્તા, અધ્વાજોગાઈ ઠિઈનિસેગાળં ।

ઉક્કસ્સપણ્ પઢમો-દયમ્મિ સુરનારગાઝ્ણં ॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થોત્સારે.

ટીકાર્થ:—અધ્યા એટલે બન્ધકાળ, યોગ એટલે મનં વચન ને કાયા સંખાધી વીર્ય, અને આદિ સ્થિતિ એટલે પ્રથમ સ્થિતિ તેમાં જે દલિક નિષ્કેપ થાય તે આદિ સ્થિતિ દલિક નિષ્કેપ, એ સર્વ ઉત્કૃષ્ટપદે હોતે છતે અર્થાત્ ઉત્કૃષ્ટ બન્ધકાળપૂર્વક ઉત્કૃષ્ટ યોગમાં વર્તતો જીવ જઘન્ય સ્થિતિ બાંધીને અને પ્રથમ સ્થિતિમાં ઉંઠ દલિક નિષ્કેપ કરીને મરણ પામીને દેવ અથવા નારક થાય તે પ્રથમ સ્થિતિ ઉદયમાં વર્તતા દેવને દેવાયુનો અને નારકને નરકાયુનો ઉંઠ પ્રદેશોદય હોય છે.

અધ્યાં જોગુકોસો, બંધિત્તા મોગમૂમિગેમુ લહું ।
સવ્વપ્પજીવિયં વજ્જ-इत्तु ओवट्ठिया दोणहं ॥૧૬॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થોત્સારે.

ટીકાર્થ:—ઉત્કૃષ્ટ બન્ધકાળમાં અને ઉત્કૃષ્ટ યોગમાં વર્તતો જીવ અંકર્મભૂમિ સંખાધિ મનુષ્ય વા તિર્યચ સંખાધિ કોઈક જીવ મનુષ્યાયુ વા તિર્યગાયુને ૩ પદ્યોપમ પ્રમાણુ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિએ બાંધીને અને શિષ્ મરણ પામીને કોઈક ૩ પદ્યોપમના આયુષ્યવાળા મનુષ્યમાં ને કોઈક તિર્યચમાં ઉત્પન્ન થાય, ને ત્યાં અન્તર્મુંઠ પ્રમાણુ સર્વજઘન્ય આયુને વર્ણને એટલે એક અન્તર્મુંઠ સિવાયના શેષ સમરત તે બન્ને આયુષ્યને આપ આપણા અપવર્તનાકરણથી અપવર્તે, ૧ તો તે અપવર્તના થયા બાદ પ્રથમ સમયે તે અનુક્રમે મનુષ્યાયુ અને તિર્યચાયુનો ઉંઠ પ્રદેશોદય થાય છે.

૧ અનપવર્તનીય આયુષ્યવાળા એવા યુગલિકોના ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્યની અપવર્તના અપઠ અવસ્થામાં યુગલિકોને શ્રી સૂયગંગાંજલમાં તથા શ્રી આચાંગંગલમાં દલી છે તે શ્રી આચાંગંગ વૃત્તિનો પાક આ પ્રમાણે—
દ્વયોસ્તિર્યગ્મનુષ્યયોરપવૃત્તિકા-અપવર્તનં ભવતિ, યતદ્વાપ-
ર્યામકાન્તર્મુદુર્તાન્તર્દ્રવ્યં તત્ત ઉદ્ધર્મનપવર્તનમેવેતિ (= તિર્યચ

દૂભગણાણ્જાજસં-ગદ્ગુગઅણુપુષ્વિતિગસનીયાણં ।
વસંજામોહરકવંણે, વેસવિરદ્ધ વિરદ્ધગુણસેદી ॥૧૭॥

ગાથાર્થ:—ટીકાચોતુસારે.

ટીકાર્થ:—અહિં અવિરત સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ દર્શનમોહની-
યત્રિકને ક્ષય કરવાને તત્પર થયો છતો ગુણશ્રેણિ કરે છે, - તદનંતર
તેજ દેશવિરતિને પામતો છતો તત્પ્રત્યયિક ગુણશ્રેણિ કરે છે, તદ-
નંતર તેજ જીવ સર્વવિરતિને પામતો છતો તત્પ્રત્યયિક ગુણશ્રેણિ
કરે છે, તદનંતર કરણ સમાપ્તિ થયે છતે સ કિલ્લ થઇને યુગ: પંચ
અવિરતિ થાય, એ પ્રમાણે ત્રણે ગુણશ્રેણિના શિર્ષપર વર્તતા તે
જીવને તેજ ભવમાં રહેતાં દુર્ભાગ, અનાદેય, અચશ, ને નીચ ગોત્રનો
ઉં પ્રદેશોદય થાય છે, તથા બધ્ધનરકાયુજીવ જો નારક થાય તો તે
જીવને નરકદ્વિક સહિત પૂર્વોક્ત પ્રકૃતિયોનો ઉં પ્રદેશોદય થાય છે,
અને જો તિર્થંચમાં ઉપજે તો તિર્થંચદ્વિક સહિત પૂર્વોક્ત પ્રકૃતિયોનો
ઉં પ્રદેશોદય થાય છે, અને જો મનુષ્ય થાય તો મનુષ્યાનુપૂર્વિસહિત
પૂર્વોક્તપ્રકૃતિયોનો ઉં પ્રદેશોદય થાય છે.

અને મનું એ બેને (આયુંની) અપવર્તિકા એટલે અપવર્તન હોય છે,
અને તે અપર્ચાપણાના અન્તર્મુંમાં જાણવું (કારણ કે ત્યાંથી આગળ
(અપર્ચાંપણાનું અન્તર્મું વ્યતીત થયા બાદ આયુષ્યનું) અનપવર્તનજ
છે.—આ પાઠમાં યુગંનું નામ નથી પણ ત્યાં શ્રી આચાર્યજીમાં યુગ-
લિકના સંબંધમાંજ એ પાઠ આપેલો છે.

વંળી આયુષ્યની અપવર્તના કર્મપ્રકૃતિમાં દેવ-નારકને સર્વ કહી
છે. પરંતુ તે અપવર્તના યુગ સ્થિતિબંધમાંથી ન્યૂન સ્થિતિ કરનારી નથી
અને આ યુગંના આયુષ્યની અપવર્તના તો ૩ પથ્યોની યુગ સ્થિતિ-
માંથી ઘટાડા કરી અન્તર્મું માત્ર સ્થિતિ કરી દે છે. આ ઉપરથી સમજ
શકાય છે કે યુગલિકા પણ અપર્ચાં અવસ્થામાં મરણ પામી જાય છે.
આ વ્યાખ્યાનો કંઈ બૂલ હોય તો શ્રી બહુશ્રુતની રહાયર્થી સુધારી
વાંચવું.

સંઘયણપંચગરસય, વિદ્યાદી તિન્નિ હોંતિ ગુણસેઢી
આહારગ ઉજોયા-ગુત્તરતણુ અપ્પમત્તસ્સ ॥૧૮॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:—અહિં કોઈ દેશવિરતિ પ્રતિપન્ન એવ દેશવિરતિ પ્રત્યયિક ગુણુશ્રેણિ કરે, તદ્દનંતર તે એવ અત્યંત વિશુદ્ધિના પ્રેક્ષથી સર્વવિરતિ પ્રતિપન્ન થયો છતાં સર્વવિરતિ પ્રત્યયિક ગુણુશ્રેણિ કરે, તદ્દનંતર તેજ એવ તથા પ્રકારની વિશુદ્ધિ પામીને અનંતાનુબંધિની વિસંયોજના કરવાને તત્પર થયો છતો તત્પ્રત્યયિક ગુણુશ્રેણિ કરે, એ પ્રમાણે એ એવને દ્વિતીયાદિ ૩ ગુણુશ્રેણિયો થાય છે, તે ગુણુશ્રેણિયો કરીને તેના શિર્ષપર વર્તતાં વર્ણર્ણભ૦ સિવાય ૫ સંઘયણુનો યથાયોગ્ય ઉદય પામતાં ઉ૦ પ્રદેશોદય કરે. તથા ઉત્તર શરીર જે આહારકદેહ તેના ઉદયમાં વર્તતાં અપ્રમત્તભાવને પામેલા સુનિને પ્રથમ ગુણુશ્રેણિ શિર્ષપર વર્તતાં આહારક સંપતકનો અને ઉદ્યોતનો ઉ૦ પ્રદેશોદય હોય છે.

બેહંદિય થાવરગો, કમ્મં કાઝણ તસ્સમં સ્વિપ્પં
આયવસ્સ તઠ્ઠે-હ પઢમસમયમ્મિ વહંતો ॥૧૯॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:—ગુણિત કર્માંશ પચેન્દ્રિય એવ સમ્યગ્દષ્ટિ થયે છતો સમ્યક્ત્વ પ્રત્યયિક ગુણુશ્રેણિ કરે, તદ્દન તર તે ગુણુશ્રેણિથી પં-ક્તિને પુનઃ મિથ્યાત્વે જાય, અને મિથ્યાત્વે જાંને એકેન્દ્રિયમાં ઉત્પન્ન થાય, ને ત્યાં દ્વીન્દ્રિયપ્રાયોગ્ય સ્થિતિ વર્ણને શેષ સર્વ સ્થિતિને અપવર્તે, તદ્દનંતર ત્યાંથી પણુ મરણ પામીને એકેન્દ્રિય થાય, ત્યાં એકેન્દ્રિયતુલ્ય સ્થિતિ કરીને શિદ્ધ શરીર પચોમિએ પચોમ થાય તેવા ગર બાહર પૃથ્વીકાયિક આત્મોદયી એવને શરીર-

પર્યાપ્તિ પૂર્ણ થયા બાદ બીજે સમયે (પ્રથમ સમયે) આત્મ ની-
મનો ઉં પ્રદેશોદય હોય, એકેન્દ્રિય જીવ દ્વીન્દ્રિય સંબંધિ સ્થિતિ
શિથિપણે સ્વસ્થિતિસમાન કરે છે પરંતુ ત્રીન્દ્રિયાદિ સ્થિતિને શિથિ
સ્વસમાને કરી ન શકે માટે અહિં દ્વીન્દ્રિય સ્થિતિનું ગ્રહણ કર્યું છે.
(હતિ ૩૦ પ્રદેશોદય સ્વામિત્વ).

એ પ્રમાણે ઉં પ્રદેશોદય સ્વામિ કહીને હવે જ૦ પ્રદેશોદય
સ્વામિત્વ કહે છે.

પગયં તુ खवियकस्मे, जहन्नसामी जहन्नदेवठिइ ।
भिन्नमुहुत्ते सेसे, मिच्छत्तगतो अतिकलिट्ठो ॥૨૦॥

કાલગણ ગિંદિયગો, પદમે સમયેય મહસુયાવરણે ।
કેવલદુગ મળપજ્જવ—ચરકુ અચરકૂય આંવરણા ॥૨૧॥

ગાથાર્થ:—ટીકાચાંનુસારે.

ટીકાર્થ:—ગાથામાં જહન્નસામિ એ પદ મુખ્ય ભાવદર્શક
છે અર્થાત્ હવે જઘન્ય સ્વામિ અધિકાર કહેવાય છે એવો ભાવ
દર્શાવવાને અર્થ છે અને અહિં પ્રાકૃતપણાથી આગળ સંપત્તિની
પ્રત્યયનો લુક્ (લોપ વિશેષ) થયેલો હોવાથી સંપત્તિ
અનુસારે અર્થ “ જઘન્યપ્રદેશોદય સ્વામિત્વમાં ” એવો થાય છે.
તથા અહિં આહું અધિકારમાં ક્ષપિત કર્મોંશ જીવથી પ્રયોજન છે
(સૂત્રમાં સ્વવિય કસ્મે એ પદમાં સંપત્તિનો પ્રયોગ છે પરંતુ
અર્થમાં તૃતિયા બાણવી) ત્યાં કોઈક ૧૦,૦૦૦ વર્ષ પ્રમાણ ૪૦
સ્થિતિવાળો ક્ષપિતકર્મોંશ દેવ ઉત્પન્ન થયા બાદ અન્તર્મું વ્યતીત
પર્યે મિથ્યાત્વે જાય, અને તે અતિ સંકલિષ્ટ પરિણામવાળો થયો
તો આગળ કહેવાશે તે કર્મોની ઉં સ્થિતિ બાંધવાનો પ્રારંભ
કરે, તે વખતે અન્તર્મું પચન્ત ધણી દલિકની ઉદ્દેશનાં કરીને

સ કિલષ્ટ પરિણામમાં વર્તતોજ કાળ કરીને એકેન્દ્રિય થાય, તેને પ્રથમ સમયે મતિ૦-શ્રુત૦-કેવલ૦ ૨-મન૦-ચક્ષુ૦-અને અચક્ષુ૦ એ ૭ પ્રકૃતિયોનો જ૦ પ્રદેશોદય હોય. અહિં પ્રાયઃ સર્વ (ઘણા) દલિકની ઉદ્વર્તના કરી છે માટે પ્રથમ સમયે અદ્ય દલિકજ હોય છે. પુનઃ ઉત્કૃષ્ટ સંકલેશવર્તી જીવને પ્રદેશોદીરણા અદ્ય હોય છે, કારણ કે તેને અનુભાગોદીરણા ઘણી હોય છે, અને જ્યાં અનુભાગો-દીરણા બહુ હોય ત્યાં પ્રદેશોદીરણા અદ્ય હોય છે, તે કારણથી “ મિચ્છત્તગતો અતિકિલિટ્થો ” એમ કહ્યું છે.

ઓહીણ સંજમાઓ, દેવત્તગણ ગયસ્સ મિચ્છત્તં ।
ઉક્કોસઢિઙ્ગવંધે, વિકલ્લુણે આલિગં ગંતું ॥ ૨૨ ॥

ગાથાર્થઃ—ટીકાચીનુસારે.

ટીકાર્થઃ—ક્ષપિત કર્માંશ જીવે આરિત્ર પામીને અવધિજ્ઞાન અને અવધિદર્શન લબ્ધિ (પ્રાપ્ત) કરીને તે અવધિલબ્ધિથી નહિ પડયો છતોજ દેવપણે ઉપજે, તદનંતર ત્યાં અન્તર્મુ૦ વ્યતીત થયે મિ-થ્યાત્વ પામે, તદનંતર મિથ્યાત્વ હેતુથી ઉ૦ સ્થિતિ બાંધવા માંડે, અને ઘણા દલિકની ઉદ્વર્તના કરે, તદનંતર આવલિકા ગયે એટલે બન્ધાવલિકા વ્યતીત થયે છતે તે જીવને અવધિજ્ઞાનાવરણ અને દર્શનાવરણનો જ૦ પ્રદેશોદય હોય.

વેયણિયંતરસોગા-રુઘ્ઞ ઓહિવ નિદ્દપયલા યઃ ।
ઉક્કસ્સઢિઙ્ગવંધા, પલ્લિભગ્ગપવેઙ્ગયા નવરં ॥ ૨૩ ॥

ગાથાર્થઃ—ટીકાચીનુસારે.

ટીકાર્થઃ—શાતા અશાતારૂપ જે વેદનીયનો, પાંચ અન્ત-શયનો, શોક અરતિ, અને ઉચ્ચ ગોત્રનો, જઘન્યપ્રદેશોદય અવધિ-જ્ઞાનાવરણવત્ જાણવો. તથા નિદ્રાપથલાનો પણ તે પ્રમાણેજ જ૦

પ્રદેશોદય જાણવો, પરન્તુ ઉં સ્થિતિજંધથી પડેલા અંને નિદ્રાપ્રવે-
શાને અનુભવતાં જીવને જાગ્રત પ્રદેશોદય હોય એમ કહેવું કારણકે
ઉં સ્થિતિજંધ અતિસંકલ્પિત જીવને થાયછે, અને અતિ સંકલ્પે
વર્તેતા જીવને નિદ્રાનો ઉદય (કોઈપણ નિદ્રાનો ઉદય) હોય નહિ.
તે કારણથી “ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિજંધથી પડેલા ” એમ કહ્યું છે.

**વરિસવર તિરિય થાવર-નીયં પિં ય મહસસં નવરિતિન્નિ
નિદ્દા નિદ્દા ઇન્દિય-પજ્જત્તી પદમસંમયન્નિ ॥ ૨૪ ॥**

ગાથાર્થ:—ટીકાથીજુસારે.

ટીકાર્થ:—વર્ષાવર એટલે નપુંસકવેદ એવો અર્થ છે તેથી
નપુંસકવેદ, તિયંગગતિ, સ્થાવર-નીચગોત્ર એ ૪ નો જાગ્રત પ્રદેશોદય
મતિજ્ઞાનાવરણની રીતે જાણવો, તથા નિદ્રાનિદ્રાદિ ૩ પ્રકૃતિયોનો
(ચિત્તુદ્ધિત્રિકનો) જાગ્રત પ્રદેશોદય પણ મતિજ્ઞાનાવરણની રીતે
જાણવો પરન્તુ ઇન્દ્રિયપર્યાપ્ત પૂર્ણ થયા બાદ પ્રથમ સમયે જાગ્રત
પ્રદેશોદય કહેવો, કારણકે તદનંતર અનંતર સમયે ઉદીરણા પ્રવર્તેલી
હોવાથી જાગ્રત પ્રદેશોદયનો અસંભવ છે.

**દંસંનમોહે તિવિહે, ઉદીરણુદણં ઉ આલિંગં મંતું
સત્તરસન્હં તિં એવં, ઉવસમહત્તા ગણં દેવે ॥ ૨૫ ॥**

ગાથાર્થ:—ઉદીરણોદયાવલિના અન્ત્ય સમયે ત્રણ દર્શન
મોહનીયનો જાગ્રત પ્રદેશોદય હોય છે. તથા ૧૭ પ્રકૃતિયોનો ઉપશ-
માવીને દેવલોકે ગએલા જીવને પણ એ રીતેજ ૧૭ પ્રકૃતિયોનો જાગ્રત
પ્રદેશોદય હોય છે.

ટીકાર્થ:—ક્ષપિતકમોશ આપશમિક સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ
એટલે આપશમિક સમ્યક્ત્વથી પડેલો જીવ અન્તરકરણમાં રહીને
દ્વિતીય સ્થિતિમાંથી જે સમ્યક્ત્વાદિકનાં દલિકને આકર્ષીને આકર્ષે-

કરણની અન્યઆવલિકામાં ગોપુચ્છાકારે રથે છે તે જેમકે—પ્રથમ સમયે ઘણાં, દ્વિતીય સમયે વિશેષહીન, તૃતીય સમયે વિશેષહીન એ પ્રમાણે યાવત્ અન્ય સમયે સુધી વિશેષ હીન શ્રેણિએ જે રથેલાં દલિક તેનો ઉદ્ય તે ઉદ્દોરણોદય કહેવાય છે. તે ઉદ્દોરણોદયની આવલિકા ગયે એટલે આવલિકાના અન્ય સમયે સમ્યક્ત્વ—મિશ્ર—ને મિથ્યાત્વનો તત્ત્વત્ ઉદ્યવર્તી જીવને ૪૦ પ્રદેશોદ્ય હોય છે.

તથા અન્ય ૧૨ કષાય—પુ'વેદ—હાસ્ય-રતિ—ભંય—ને કુચ્છા એ ૧૭ પ્રકૃતિયોને ઉપશમાવીને દેવલોકે ગયેલા જીવને પણ એજ રીતે એટલે ઉદ્દોરણોદયના અન્ય સમયે એ ૧૭ પ્રકૃતિયોનો ૪૦ પ્રદેશોદ્ય હોય છે. આ ૧૭ પણ પ્રકૃતિયોનું અન્તરકરણ કરીને દેવલોકે ગયેલો જીવ પ્રથમ સમયેજ દ્વિતીય સ્થિતિમાંથી દલિકને આકર્ષીને ઉદ્ય સમયથી આરંભીને દલિકને ગોપુચ્છાકારે પૂર્વે કદા પ્રમાણે ઉદ્યસમયમાં ઘણાં, દ્વિતીય સમયમાં વિશેષહીન ધ્યાનિ રીતે આવલિકાના અન્ય સમય સુધી રથે છે તેથી આવલિકાના અન્ય સમયે ૪૦ પ્રદેશોદ્ય થાય છે.

ચતુરવસમિત્તુ પચ્છા—સંજોડ્યં વીહકાલસમ્મત્તા મિચ્છતગણ આવલિ—ગણ સંજોયણાણં તુ ॥૨૬॥

ગાંથાર્થઃ—આરવાર મોહનીયને ઉપશમાવીને પુનઃ અનંતાનુબંધિને બાંધે, તદનંતર ઘણા કાળ સુધી સમ્યક્ત્વમાં રહીને ત્યાંથી પુનઃ મિથ્યાત્વે જઈને પુનઃ અનંતાનુબંધિને બાંધે તો બંધાવલિકાના અન્યસમયે અનંતાં નો ૪૦ પ્રદેશોદ્ય થાય.

ટીકાર્થઃ—આરવાર મોહનીયને ઉપશમાવીને પશ્ચાત્ અન્તઃસુહૃદ્ વ્યતીત થયે છતે મિથ્યાત્વ પામે, તનંતર પણ મિથ્યાત્વરૂપ હેતુથી સંયોજના એટલે અનંતાનુબંધિ કષાયને બાંધે, તદનંતર સમ્યક્ત્વ પામે, અને તે સમ્યક્ત્વને પણ ઘણા લાંબા કાળ સુધી

એટલે ૧૩૨ સાગરોપમ મુઘી અનુપાલન કરીને સમ્યક્ત્વના પ્રભાવથી ઘણા પુણ્યલોને અર્થાત્ અનંતાનુબંધિ સંબંધિ ઘણા પુણ્યલોને પ્રદેશ સંક્રમથી નિર્જરે (તદસત્તારૂપકરે), તદનંતર પુનઃ પણ મિથ્યાત્વે જમ્ને મિથ્યાત્વરૂપ હેતુથી પુનઃ પણ અનંતાનુબંધિને બાંધે, તે આવલિકાના એટલે બન્ધાવલિકાના અન્ત્યસમયે પૂર્વબદ્ધ અનંતાનુબંધિના ૪૦ પ્રદેશોદય થાય. આવલિકાથી અનંતર સમુચ્ચાંજ પ્રથમસમયબદ્ધલિકનો ઉદય થાય છે, તે કારણથી જન્ય પ્રદેશોદય થતો નથી, માટે આવલિકાના અન્તસમયે ૪૦ પ્રદેશોદય થાય એમ કહ્યું છે. તથા આખા સંસારચક્રમાં એક જીવને ૪ વાર મોહનીયનો ઉપશમ થાય છે, પરંતુ પાંચ (૫) વાર નહિ; માટે ચાર વાર મોહનીયોપશમ કહ્યો છે. તથા કહાય શંકા થાય કે અહિં મોહનીયના ઉપશમથી શું પ્રયોજન છે ? તો કહીએ છીએ કે— અહિં મોહનીયને ઉપશમાવતો જીવ અપ્રત્યાખ્યાનાદિ કષાયના દલિકને શુભસંક્રમથી ઘણું સંક્રમાવે છે, તેથી ઘણું ક્ષય થઈને અતિ અલ્પ શેષ રહેલું તે ત્રણ કષાયોનું દલિક બંધાતા એવા અનંતાનુબંધિમાં અવિઅલ્પજ સંક્રમે છે, તે કારણથી અહિં મોહનીયના ઉપશમનું ગ્રહણ કર્યું છે.

**દ્વિતીય સંજમભવે, સર્વનિરુદ્ધમ્મિ ગંતુ મિચ્છત્તં
દેવીણ લહુ મિચ્છી, જેઢ્ઢિઢિ આલિંગં ગંતુ ॥૨૭॥**

આથાર્થઃ—ટીકાચોતુસારે

ટીકાર્થઃ—સંયમભવે શુકત એવો જે ભવ તે સંયમભવ કહેવાય છે તે સંયમભવમાં સર્વનિરુદ્ધે એટલે અન્તરુદ્ધે શેષ રહ્યો મિથ્યાત્વે ગયેલી, અને તદનંતર અનંતરભવમાં દેવી થયેલી અને ત્યાંપણ શિવ પરાંપ્ત થયેલી એવી સ્ત્રીને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિબંધ તથા પછી એક અવલિકા ગયે એટલે આવલિકાના અન્ત્ય સમયે ભીવેદનો ૪૦ પ્રદેશોદય થાય. અહિં ભાવાર્થ એ છે કે કોઈક

ક્ષપતિકર્મોંશ સ્ત્રી દેશુષ્યપૂર્વકોડ વર્ષ પર્યન્ત ચારિત્ર પાલન કરીને
અન્તર્મું આયુષ્ય શેષ રહે મિથ્યાત્વે જઈને અનન્તર ભવમાં ફેરી
થઈને શીઘ્ર પર્યાપ્ત થાય, તદ્દનન્તર ઉત્કૃષ્ટ સંકલેશમાં વર્તી ઉં
ચ્છિતિ બંધ કરે, ને પૂર્વબદ્ધ સ્થિતિની ઉદ્ધર્તના કરે, તદ્દનન્તર
ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિબંધથી આગળ આવલિકાના અન્ત્ય સમયે સ્ત્રીવેદનો
જન્મ પ્રદેશોદય કરે.

અપ્પહ્વાજોગચિયા-પાઠુણુક્સસગદ્વિર્જનંતે
ઉવરિં થોવનિસેગે ચિરતિવાસાયવેર્જણં ॥ ૨૮ ॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે

ટીકાર્થ:—અહ્ય બંધકાળ વડે અને અહ્ય યોગ વડે બાંધેલાં
આરે આયુષ્યોની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિના અન્તે સર્વથી ઉપરના સમયમાં
અન્ત્યત અહ્ય દલિકનિક્ષેપ થયે દીર્ઘકાળ સુધી તીવ્ર અશાતા વડે
પરાભવ પામેલા તે તે આયુષ્યોદયવાળા ક્ષપિતકર્મોંશ જીવેને તે તે
આયુનો જન્મ પ્રદેશોદય હોય છે. તીવ્ર અશાતાવડે અતિવ્યાકુલ
થયેલા જીવેને (આયુનાં) ઘણાં પુદ્ગલો નિજ રે છે, તે કારણથી
અશાતા વેદી જીવેનું શ્રદ્ધણુ કર્યું છે.

સંજોયણા વિજોજિય દેવભવજંહન્નગેં અઈનિરુદ્ધે
વંધિય ઉક્સસદ્વિર્જ-ગંતૂળેગિંદિયા સન્નો ॥ ૨૯ ॥

સવલહું નરયગણ નિરયગઈ તમ્મિ સવ્વપજ્જત્તે
અણુપુવીઓ ય ગઈ તુલ્લા નેયા ભવાદિમ્મિ ॥૩૦॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:—અનન્તાનુબન્ધિની વિસંયોજના કરીને (અનન્તાં

ની વિસંયોજના થતાં બીજાં કર્મોનાં પણ ઘણાં પુરુષલો નિર્જર છે તેથી અનંતાં ની વિસંયોજનાનું શ્રદ્ધા ધરું છે) તદનંતર જઘન્ય સ્થિતિએ દેવ થાય ત્યાં, અન્ત્ય અન્તર્મુહુતે મિથ્યાત્વ પામીને ઉં સ્થિતિચુકત એકેન્દ્રિયપ્રાયોગ્યપ્રકૃતિયોને બાંધીને સર્વોત્કૃષ્ટ સંકલેશ સહિત એકેન્દ્રિયમાં ઉત્પન્ન થાય, અને ત્યાં અન્તર્મુહુતે માત્ર રહીને અસંજિપચેન્દ્રિયમાં ઉત્પન્ન થાય (દેવ મરણ પામીને અસંજિમાં ઉત્પન્ન ન થાય માટે વચ્ચે એકેન્દ્રિયમાં ઉત્પન્ન થવાનું કહ્યું છે), તદનંતર અસંજિભવમાંથી શીઘ્રમરણપામીને નારક થાય, અને શીઘ્ર સર્વપર્યાસિએ પર્યાસ થાય, તેવા સર્વપર્યાસિએ પર્યાસ નારક જીવને નરકગતિનો જો પ્રદેશોદય થાય છે, કારણ કે પર્યાસિ જીવને ઘણી પ્રકૃતિયો વિપાકોદયમાં આવે છે, અને ઉદયપ્રાસપ્રકૃતિયોને સ્તિબુકસંક્રમથી સંક્રમાવે નહિ તેથી અન્યપ્રકૃતિમાં પ્રદેશસંક્રમનો અભાવ હોવાથી જો પ્રદેશોદય હોય, તે કારણથી “ સંઘવપજ્જત ” એ વિશેષણ કહ્યું છે.

તથા આરે આનુપૂર્વીયોનો જો પ્રદેશોદય સ્વસ્વંગતિતુલ્ય બાણવો પરંતુ ભવની આદિમાં એટલે ભવના પ્રથમ સમયે જો પ્રદેશોદય કહેવો, કારણ કે દ્વિતીયસમયે બન્ધાવલિકાતીત થયેલી એવી બીજી પણ પ્રકૃતિભવતાઓ ઉદયમાં આવે છે તેથી “ ભવપ્રથમ સમયે ” એમ કહ્યું છે.

**દેવગર્હ ઓહિસમા નવરિં ઉજ્જોયવેયગો તાહે
આહારિજાય અઙ્ગિર-સંજમમણુંપાલિજ્ઞંતે ॥૩૧॥**

ગાથાર્થ:—દેવગતિનો જો પ્રદેશોદય એવધિજ્ઞાનોવરણ તુલ્ય કહેવો, પરંતુ જ્યારે ઉદ્યોતનો વેદક હોય ત્યારે દેવગતિનો જો પ્રદેશોદય કહેવો. તથા જે અતિ દીર્ઘકાળ પર્યન્ત સંયમ પાલન કરીને અન્તે આહારકશરીરી થાય તેને આહારક સંયતકનો જો પ્રદેશોદય હોય છે.

ટીકાર્થ:—દેવગતિ અવધિસમાન એટલે અવધિજ્ઞાનાવરણ સમાન જાણવી અર્થાત્ અવધિજ્ઞાનાવરણની જેમ દેવગતિનો પણ જન્મ પ્રદેશોદય જાણવો. જો એમ પૂછતા હો કે તેનું કારણ શું ? તો કહીએ છીએ કે—જ્યાં સુધી ઉદ્યોતનો ઉદય થતો નથી ત્યાં સુધી તે ઉદ્યોતને દેવગતિમાં સ્તિબુદ્ધ સંક્રમ વડે સંક્રમાવે છે, તે કારણથી જન્મ પ્રદેશોદય થતો નથી તદનંતર પુનઃ ઉદયપ્રાપ્ત ઉદ્યોતનો સ્તિબુદ્ધસંક્રમ થતો નથી તે કારણથી ઉદ્યોતવેદી જીવનું અત્રે ગ્રહણ કર્યું છે, અને ઉદ્યોતવેદીપણું તો પર્યાપ્ત જીવને જ હોય છે, પરંતુ અપર્યાપ્તને નહિ, તે કારણથી પર્યાપ્ત અવસ્થામાં દેવગતિનો જન્મ પ્રદેશોદય હોય છે.

તથા જે દેશજી પૂર્વકોઠ વર્ષ પ્રમાણ દીર્ઘકાળ પર્યાન્ત સંયમનું અનુપાલન કરીને અન્તે આહારક શરીરી થાય, અને ઉદ્યોતનો અનુભવ કરે તેને આહારક સમકનો જન્મ પ્રદેશોદય હોય છે. ઘણા કાળ સુધી આરિત્રની પાલના કરવાથી ઘણાં કર્મ પુણ્યો નિર્બરે છે તે કારણથી દીર્ઘકાળ પર્યાન્ત સંયમનું ગ્રહણ કર્યું છે, અને ઉદ્યોતવેદી કહેવામાં તો પૂર્વે કહેલું કારણ અત્રે પણ અનુસર્યું.

સૈસાણં ચરકુસમં, તંમિવ અન્નમિ વા ભવે અચિરા
તજ્જોગા વહુગીઓ, પવેયયં તસ્સ તા તાઓ ॥૩૨॥

આર્થ:—ઉક્ત શેષ પ્રકૃતિયોનો અનુદર્શનાવરણ સમાન જન્મ પ્રદેશોદય જાણવો, અને જે કર્મોનો એકેન્દ્રિય લવમાં ઉદય છે તે કર્મોનો જન્મ પ્રદેશોદય ત્યાં જ જાણવો, અને જે કર્મોનો અન્ય લવમાં ઉદય છે તે કર્મોનો તત્તદ્યોગ્ય અન્ય લવમાં તત્તદ્લવયોગ્ય ઘણી પ્રકૃતિયોને વેદતાં તે પર્યાપ્ત જીવને જન્મ પ્રદેશોદય હોય છે.

ટીકાર્થ:—ઉક્ત શેષ પ્રકૃતિયોનો આવત એકેન્દ્રિયપણે ઉત્પન્ન થાય ત્યાં સુધી અનુદર્શનાવરણ નુદય જન્મ પ્રદેશોદય કહેવો.

તદનંતર જે કર્મોનો તેજ ભવમાં એટલે એકેન્દ્રિયભવમાં ઉદય હોય છે તે કર્મોનો તે ભવમાંજ જ૦ પ્રદેશોદય કહેવો, અને નરંગતિ-દ્વીન્દ્રિયાદિ ભતિ ૪-આદિ સંસ્થાન ૫-ઓ૦ઉ૦-વ૦ઉ૦ સંઘયણ ૬-અગતિ ૨-ત્રસ-સુભગ-સુસ્વર-દુઃસ્વર-ને આદેયરૂપ જે કર્મોનો ત્યાં (એકેન્દ્રિયભવમાં) ઉદય નથી, તે કર્મોનો એકેન્દ્રિય ભવમાંથી નિકળીને તે તે પ્રકૃતિને ઉદયયોગ્ય ભવમાં ઉત્પન્ન થયેલા અને તે તે ભવયોગ્ય ઘણી પ્રકૃતિયોને અનુભવતાં જીવને જ૦ પ્રદેશોદય હોય છે. તે તે ભવયોગ્ય બહુ પ્રકૃતિયોનું વેદનું પંચાસ જીવને હોય છે, તેથી સર્વ પંચાસિત્તએ પંચાસ થયેલા જીવને જ૦ પ્રદેશોદય હોય છે. પંચાસિત્ત જીવને ઘણી પ્રકૃતિયો ઉદયમાં આવે છે, અને ઉદયવતી પ્રકૃતિયોનો સ્તિષ્ઠ સંક્રમ થતો નથી, અને તેમ હોવાથી વિવક્ષિત પ્રકૃતિયોનો જ૦ પ્રદેશોદય હોય છે તે કારણથી પંચાસને જ૦ પ્રદેશોદય હોવાનું કહ્યું છે.

તથા ક્ષપિતકર્મોંશને ઉદયના પ્રથમ સમયમાં જીવનામકર્મોંનો જ૦ પ્રદેશોદય હોય છે, અને ત્યાંથી આગળ (દ્વિતીયાદિ સમયમાં) શુષ્કશ્રેણિ સંખ્યા ઘણું દલિલ ઉદયમાં આવે છે તે હેતુથી જ૦ પ્રદેશોદય થતો નથી. (इति ज० प्रदेशोदय स्वामित्त्व)

। इति श्रीमलयगिरिविरचितकर्मप्रकृतिटीकायां जैनाचार्यश्रीमद्

बुद्धिसागरसूरिप्रसादेन पं० चंदुलालकृतः

प्रकरणस्य गुर्जरभाषान्तरम् समाप्तम् ॥

इति उदय प्रकरणम्

॥ अथ सत्ताप्रकरणं ॥

એ પ્રમાણે ઉદ્ધત પ્રકરણ કહીને હવે સત્તાપ્રકરણ કહેવાનો અવસર છે, ત્યાં લેહ-સાધાદિપ્રશ્ન— અને સ્વામિત્વ—એ ૩ અનુયોગ છે તેમાં પ્રથમ લેહ અનુયોગનું નિરૂપણ કરાય છે.

મૂલુત્તરપંગ્ગઈગયં, ચઢવિહં સંતકમ્મમવિ નેયં
ધ્રુવં મધ્રુવળાઈયં, અઢ્ઢન્હં મૂલપગ્ગઈણં ॥ ૧ ॥

ગાથાર્થ:—ટીકાથીનુસારે.

ટીકાર્થ:—સત્તા બે પ્રકારે છે. ૧ મૂળપ્રકૃતિગત, ૨ ઉત્તર પ્રકૃતિગત. ત્યાં જ્ઞાનાવરણ, દર્શનાવરણાદિ લેહે મૂળપ્રકૃતિગત સત્તા ૮ પ્રકારે છે, અને મતિજ્ઞાનાવરણાદિ લેહે ઉત્તર પ્રકૃતિગત સત્તા ૧૫૮ પ્રકારે છે. પુનઃ તે પ્રત્યેક પ્રકૃતિસત્તા—સ્થિતિસત્તા—અનુભાગ-સત્તા—ને પ્રદેશસત્તા એમ ત્રાર ત્રાર પ્રકારે છે, એ પ્રમાણે લેહ અનુયોગ કહ્યો. (ધૃતિ લેહ અનુયોગ)

૧ અથ મૂળ પ્રકૃતિગત સત્તામાં સાધાદિ પ્રશ્નણા ।

૮ મૂળ પ્રકૃતિયોની સત્તા ધ્રુવ-અધ્રુવ-ને અનાદિ એમ ૩ પ્રકારે છે. ત્યાં આઠ પ્રકૃતિયોની નિરન્તર સત્તા હોવાથી અનાદિ, અને ધ્રુવતા તથા અધ્રુવતા અનુક્રમે અલબ્ય તથા લબ્યની અપેક્ષાએ બાણુપી (ઇતિ મૂલ પ્રકૃતિ સત્તામાં સાધાદિ પ્રશ્નણા)

૨ અથ ઉત્તરપ્રકૃતિગત સત્તામાં સાધાદિપ્રશ્નણા ॥

દિઢિદુગાઝગછગ્ગતિ, તણુચોદ્ધસગં ચ તિથ્થગરમુચ્ચં
દુવિહં પઢમકસાયા, હોંતિ ચઢઢ્ઢા તિહાસેસા ॥૩॥

ગાથાર્થ:—ટીકામીનુસારે.

ટીકાર્થ:—વિઠ્ઠિદુગ=સમ્યક્ત્વ અને મિશ્રરૂપ બે દષ્ટિ, આંડંગ=૪ આંબુધ્ય, છગ્ગદ્=મનુષ્યાદિક-દેવદિક-નરકદિક, તણુજો-હસર્ગ=વૈકિય સમક અને આહારક સમકરૂપ શરીર સંબંધી ૧૪ પ્રકૃતિયો, તિત્ત્તગરમુચ્ચં=જનનામ અને ઉચ્ચગોત્ર એ ૨૮ પ્રકૃતિયોની સત્તા સાદિ ને અધ્રુવ એમ બે પ્રકારે છે, ને એ પ્રકૃતિયો અધ્રુવ સત્તાક હોવાથીજ સાદિ-અધ્રુવ બાણવી. તથા ૪ અનન્તાનુબન્ધિરૂપ પ્રથમ કષાય ચતુષ્ક સાદિ-અનાદિ-ધ્રુવ-ને અધ્રુવ એમ ૪ પ્રકારે છે, તે આ પ્રમાણે-કોષક સમ્યગદૃષ્ટિ જીવે તે અનન્તાનુબન્ધિ ૪ કષાયોને જીવેલા હોય, ને તદનંતર મિથ્યાત્વને પ્રાપ્ત થયેલો તે જીવ મિથ્યાત્વરૂપ હેતુથી પુનઃ બાંધે તે સમયે સાદિ, તે સ્થાનને નહિ પામેલા જીવની અપેક્ષાએ અનાદિ અને ધ્રુવાધ્રુવતા પૂર્વવત્ તથા શેષ ૧૨૬ પ્રકૃતિયોની સત્તા અનાદિ-ધ્રુવ-ને અધ્રુવ એમ ૩ પ્રકારે છે. ત્યાં એ પ્રકૃતિયો ધ્રુવ સત્તાક હોવાથી અનાદિ, અને ધ્રુવાધ્રુવતા પૂર્વવત્ (ઈતિ સાધાદિ પ્રરૂપણા.)

એ પ્રમાણે સાધાદિ પ્રરૂપણા કહીને હવે સ્વામિત્વ કહેવાય છે, તે એકેક પ્રકૃતિગત સ્વામિત્વ અને પ્રકૃતિસ્થાનગત સ્વામિત્વ એમ બે પ્રકારે છે. તેમાં પ્રથમ પૈકેક પ્રકૃતિગત સ્વામિત્વ કહેવાય છે.

છંડમત્યંતા ચંડદસ, દુચરમસમયમ્મિ અસ્થિ દો નિદ્ધા
બ્રહ્માણિ તાવ આડણિ, વેઙ્ગ્યાઈં તિ જા કસિણા ॥૩॥

ગાથાર્થ:—ટીકામીનુસારે.

ટીકાર્થ:—જ્ઞાનાંબ-અન્તંબ-ને ૬૨ ૦૪ એ ૧૪ પ્રકૃતિયો છંડસ્થાન્ત છે એટલે ક્ષીણમોહવીતરાગછદ્વંદ્વશુભસ્થાનક (૧૨ મા શુભસ્થાનક) પર્યન્ત સત્તાવાળી છે, ને આગળ તે પ્રકૃતિયોનો અભાવ છે. એ પ્રમાણે વક્ષ્યમાણ સંબંધમાં પણ બે શુભસ્થાનકે અન્તં

કહેલો હોય તે શુભસ્થાનકથી આગળ તે પ્રકૃતિયોનો અભાવ જાણવો. તથા ધારમા શુભસ્થાનકના ઉપાન્ત્ય સમય પર્યન્ત બે નિદ્રાની સત્તા છે, અને આરે આયુષ્યની સત્તા બંધથી માંડીને યાવત્ સંપૂર્ણ વેદાયાં ન હોય ત્યાં સુધી છે.

**તિસુ મિચ્છત્તં નિયમા, અદ્ધસુ ઠાણેસુ હોઈ મહ્યં
આસાણે સમ્મત્તં, નિયમા સમ્મં દસસુ મજ્જં ॥૪॥**

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થોનુસારે.

ટીકાર્થ:—મિથ્યાત્વ, સાસ્વાદન, ને મિશ્રરૂપ ત્રણ શુભસ્થાનકોમાં મિથ્યાત્વની સત્તા નિશ્ચય છે (અવશ્ય છે) અને ઉપશાન્ત મોહ પર્યન્તનાં શેષ ૮ શુભસ્થાનકોમાં મિથ્યાત્વની સત્તા વિકલ્પે (હોય ને ન પણ હોય) છે, કારણ કે—અવિરતસમ્યગ્દષ્ટ્યાદિજીવે જો મિથ્યાત્વનો ક્ષય કર્યો હોય તો ન હોય, અને ઉપશમ કર્યો હોય તો હોય, પુનઃ ક્ષીણમોહાદિ શુભસ્થાનકોમાં તો મિથ્યાત્વનો નિશ્ચય અભાવજ હોય છે. તથા સમ્યક્ત્વ મોહનીયની સત્તા સાસ્વાદન શુભસ્થાનકે અવશ્ય છે, અને મિથ્યાત્વાદિ ઉપશાન્તમોહ પર્યન્તનાં ૧૦ શુભસ્થાનકોમાં સમ્યક્ત્વની સત્તા કદાચિત્ હોય ને કદાચિત્ ન પણ હોય; કારણ કે મિથ્યાત્વશુભસ્થાનકે અલબ્ધ જીવને સમ્યક્ત્વની સત્તા અવશ્ય ન હોય અને લબ્ધ જીવને પણ કદાચિત્ હોય ને કદાચિત્ ન પણ હોય. અને સમ્યક્ત્વની ઉદ્દલના થયે છતે પણ કેટલોક કાળ મિશ્ર દષ્ટિપણુ રહે છે તે કારણથી ત્યાં પણ (મિશ્રશુભસ્થાનકે પણ) તેની (સમ્યક્ત્વની) ભજના (અનવશ્યભાવ—અનિયમ) જાણવી. પુનઃ અવિરત સમ્યગ્દષ્ટ્યાદિ ક્ષપક જીવોમાં સમ્યક્ત્વની સત્તા ન હોય અને અવિરત્યાદિ ઉપશમક જીવોમાં સમ્યક્ત્વની સત્તા હોય છે માટે અવિરત્યાદિ ૬ શુભસ્થાનકોમાં પણ સમ્યક્ત્વની સત્તા વિકલ્પે હોય છે.

વિદ્યતદ્દસુમિસ્સં, નિયમા ઠાંગનંવગમ્મિં ભયણિજ્ઞં
સંજોયણાં ડ નિયમા, દુસુ પંચસુ હોઈ મહ્યંવં ॥૫॥

ગાથાર્થ:—દ્વિતીય અને તૃતીય શુભસ્થાને મિશ્રની સત્તા નિશ્ચયથી છે અને નવશુભસ્થાને મિશ્રસત્તા વિકલ્પે છે, પ્રથમનાં બે શુભસ્થાનમાં અનંતાંની સત્તા નિશ્ચયથી છે અને આગળનાં ૫ શુભસ્થાનોમાં વિકલ્પે છે.

ટીકાર્થ:—બીજે અને ત્રીજે શુભસ્થાને મિશ્રમોહનીયની સત્તા નિશ્ચયથી છે, કારણ કે સાસ્વાદની જીવ નિશ્ચયથી ૨૮ મોહનીયની સત્તાવાળો જ હોય છે, અને મિશ્રદષ્ટિજીવ મિશ્રમોહનીય (ના ઉદય) વિના હોયજ નહિ, તે કારણથી સાસ્વાદનમાં અને મિશ્રમાં મિશ્ર મોહનીયની સત્તા અવશ્ય જાણવી. તથા નવસ્થાનકે એટલે મિથ્યાદષ્ટિ અવિરત સમ્યગ્દષ્ટ્યાદિ ઉપશાન્ત મોહ શુભસ્થાનક પર્યંતનાં નવ શુભસ્થાનકોમાં મિશ્રની સત્તા વિકલ્પે જાણવી અર્થાત્ કદાચિત્ હોય ને કદાચિત્ ન પણ હોય, એકું કારણ સુગમ હોવાથી પૂર્વોક્ત પ્રકારે સ્વયં વિચારી લેવું.

તથા સંયોજના એટલે અનન્તાનુબન્ધિની સત્તા મિથ્યાત્વ અને સાસ્વાદન એ બે શુભસ્થાનકે નિશ્ચયથી હોય છે, કારણ કે એ બે શુભસ્થાન વર્તી જીવો અનન્તાનુબન્ધિને અવશ્ય બાંધે છે, અને મિશ્રથી યાવત્ અપ્રમત્ત પર્યંતનાં ૫ શુભસ્થાનકોમાં અનંતાંની સત્તા વિકલ્પે જાણવી કારણ કે જો ઉદ્વેગના કરી હોય તો એ પે શુભસ્થાનકે અનંતાંની સત્તા ન હોય, અને જો ઉદ્વેગના ન કરી હોય તો (સ્યોપશમ અને ઉપશમ ભાવમાં વર્તતા હોય છે માટે) સત્તા હોય છે.

સ્વગાનિયદ્વિ અદ્ધા, સંસ્થિજ્ઞા હૌંતિ અદ્ધવિ કસાયા
નિરય તિરય તૈરસગં, નિદ્ધાનિદ્ધાતિગેણુવરિં ॥ ૬ ॥

ગાથાર્થ:—ટીકાથીતુસારે.

ટીકાર્થ:—ક્ષપક જીવને અનિવૃત્તિ ગુણસ્થાનકાળના સં-
જ્યાતભાગ પર્યન્ત અપ્રત્યાખ્યાની નામના આઠે કષાયોની સત્તા
હોય છે, ને ત્યાંથી આગળ ક્ષય થવાથી સત્તાનો અભાવ થાય છે.
પુનઃ ઉપશમશ્રેણિની અપેક્ષાએ ઉપશાન્તમોહ ગુણસ્થાનક પર્યન્ત
એ આઠ કષાયોની સત્તાનો સદ્ભાવ જાણવો. જે પ્રકૃતિયો નારકને
અને તિર્થંચને એકાન્ત પ્રાયોગ્ય છે તે નરકદ્વિક-નિર્વગ્નદ્વિક-કુભતિ
૪-સ્થાન-આતપ-ઉદ્યોત-સૂન-સાધાન-એ નામકર્મની ૧૩ પ્રકૃ-
તિયો અને નિદ્રાનિદ્રાત્રિક સહિત (થીજીદિત્રિકસહિત) ૧૬
પ્રકૃતિયોની સત્તા મધ્યકષાયાષ્ટક ક્ષયથી આગળ હજારો સ્થિતિખંડ
વ્યતીત થયે છતે સમકાળે વિચ્છેદ પામે છે તે કારણથી જ્યાં સુધી
એ પ્રકૃતિયોનો ક્ષય નથી થયો ત્યાં સુધી સત્તા, ને ક્ષય થયે છતે
અસત્તા જાણવી. પુનઃ ઉપશમશ્રેણીમાં તો એ ૧૬ પણ પ્રકૃતિયો
ઉપશાન્તમોહ ગુણસ્થાનક પર્યન્ત સત્તાવાળી જાણવી.

અપુમિત્થીયસમંવા, હાસછર્કંચ પુરિસ સંજલણા
પત્તેગં તસ્સ કમા, તણુરાગંતોત્તિ લોભોય ॥૭૭॥

ગાથાર્થ:—તદનંતર નપુંસકવેદ, તદનંતર સ્ત્રીવેદ અથવા (નપું-
સવેદ પ્રતિપક્ષ શ્રેણિ ગતને) નપુંસકવેદ અને સ્ત્રીવેદનો સમકાળે ક્ષય
થાય છે. તદનંતર હાસ્યાદિ છલ્લનો સમકાળે ક્ષય થાય છે. તદનંતર પુવેદ
અથવા (સ્ત્રી વા નપુંસકે માંડેલી ક્ષપકશ્રેણિની અપેક્ષાએ) હાસ્ય
છલ્લ ને પુવેદનો સમકાળે ક્ષય થાય છે. તદનંતર જે સંજ્વલન કષાય
તેનો એકેક કષાયને અનુક્રમે ક્ષય થાય છે, (તે કારણથી જ્યાં સુધી
તેઓનો ક્ષય નથી થયો ત્યાં સુધી તેઓની સત્તા જાણવી.) અને
સંજ્વલનની સત્તા સૂક્ષ્મ સંપરાયના અનંત સમય પર્યન્ત જાણવી.

ટીકાર્થ:—પૂર્વોક્ત ૧૬ પ્રકૃતિયોનો ક્ષય થયા પાદ સંજ્યાત

સ્થિતિખંડો વ્યતીત થયે છતે નપુ સકવેદનો ક્ષય થાય છે, અને જ્યાં સુધી ક્ષય થતો નથી ત્યાં સુધી સત્તા હોય છે. તદનંતર પુનઃ પણ સંજ્યાદસ્થિતિખંડો વ્યતિક્રાન્ત થતાં સ્ત્રી વેદનો ક્ષય થાય છે, તેનો પણ જ્યાં સુધી ક્ષય ન થાય ત્યાં સુધી સત્તા હોય છે. એ પ્રમાણે સ્ત્રી વેદે વા પુ વેદે ક્ષપકશ્રેણિ પ્રતિપન્ન જીવને આશ્રયિ બાણુવો, અને નપુ સકવેદે ક્ષપક શ્રેણિ પ્રતિપન્ન જીવને તો સ્ત્રીવેદ અને નપુ સક વેદનો સમકાળે ક્ષય થાય છે, અને જ્યાં સુધી ક્ષય ન પામે ત્યાં સુધી સત્તા હોય છે.

પુનઃ ઉપશમશ્રેણિની અપેક્ષાએ તો ઉપશાન્તમોહ શુણ્ણુસ્થાનક પર્યન્ત સ્ત્રી અને નપુ સકવેદની સત્તા હોય છે.

તથા સ્ત્રી વેદનો ક્ષય થયા બાદ સંજ્યાત સ્થિતિખંડો વ્યતિક્રમ્યે છતે હાસ્યાદિ છકકનો સમકાળે ક્ષય કરે છે. તદનંતર સમય-હીન બે આવલિકા વ્યતિક્રમ્યે પુ વેદનો ક્ષય થાય છે. એ પ્રકાર પુરુષવેદે ક્ષપકશ્રેણિ પ્રતિપન્ન જીવને આશ્રયિ બાણુવો.

તથા સ્ત્રીવેદે વા નપુ સકવેદે ક્ષપકશ્રેણિ પ્રતિપન્ન જીવને પુનઃ પુરુષવેદ અને હાસ્યાદિ છકકનો સમકાળે ક્ષય થાય છે. તદનંતર પુરુષવેદનો ક્ષય થયા બાદ સંજ્યાત સ્થિતિખંડો વ્યતિક્રાન્ત થયે સંજવલન કોષનો ક્ષય થાય છે. તદનંતર પુનઃ પણ સંજ્યાત સ્થિતિખંડો વ્યતિક્રાન્ત થયે સંજવ૦માનનો ક્ષય થાય છે. તદનંતર પણ સંજ્યાત સ્થિતિખંડો વ્યતિક્રાન્ત થયે સં૦ માંચનો ક્ષય થાય છે, અને જ્યાં સુધી હાસ્યાદિ પ્રકૃતિયો ક્ષય પામતી નથી ત્યાં સુધી સત્તાભાવે હોય છે.

તથા ત્ણુરાગંતો ત્તિ લોભોય=સં૦ લોભ સૂક્ષ્મરાગના અન્ત સુધી અર્થાત્ સૂક્ષ્મ સંપરાય શુણ્ણુસ્થાનકના અન્ત્ય સમય પર્યન્ત સત્તાભાવે અને ત્યાંથી આગૂળ અસત્તાભાવે બાણુવો, અને ઉપશમ શ્રેણિની અપેક્ષાએ તો પુનઃ હાસ્યાદિ સર્વે પ્રકૃતિયો ઉપશાન્તમોહ શુણ્ણુસ્થાનક પર્યન્ત સત્તાભાવે બાણુવી.

મણુયગઈ જાઈ તસવા-યરં ચ પજ્જત સુભગ આણ્જ
જસકિત્તી તિત્થયરં, વેયણિ ઉચ્ચં ચ મણુયાઝ ॥૮॥

ભવચરિમંસ્સમયમ્મિંડ, તસ્સગ્ગિહ્લસમયમ્મિસેસાડ
આહારગ તિત્થયરા, મજ્ઞા દુસુ નત્થિ તિત્થયરં ॥૯॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થોતુસારે.

ટીકાર્થ:—નરગતિ—પ'થે૦-૩૦-ખા૦-પર્વા૦-સુલ૦-આ-
દેય-યશ-જનનામ-ખેમાંથી ૧ વેદનીય-ઉચ્ચ-મનુષ્યાયુ-એ ૧૨
પ્રકૃતિયો ભવના અન્ત્ય સમય સુધી સત્તા લાવે છે અર્થાત્ ચૌદમા-
ગુણુસ્થાનના અન્ત્ય સમય પર્યન્ત વિદ્યમાન છે, ને ત્યાંથી આગળ
અવિદ્યમાન છે, અને પૂર્વોક્ત પ્રકૃતિયોથી શેષ સર્વ ૮૩ પ્રકૃતિયો
તસ્સગ્ગિહ્લ સમયમ્મિંડ=ભવના અન્ત્ય સમયથી પૂર્વના સમયમાં
અર્થાત્ અથોગિગુણુસ્થાનકના ઉપાન્ત્ય સમયમાં સત્તાલાવે છે, ને
ત્યાંથી આગળ અન્ત્ય સમયે અસત્તા લાવે છે. તથા આહારકનામ
અને જનનામની સત્તા સર્વે ગુણુસ્થાનોમાં વિકલ્પે હોય છે, અને
સાન્વાદન તથા મિશ્ર એ બે ગુણુસ્થાનોમાં તે જનનામની સત્તા
નિશ્ચયથી હોય નહિ, કારણકે જનનામની સત્તાવાળા જીવોને પૂર્વો-
ક્ત બે ગુણુસ્થાનમાં જવાનોજ અસંભવ છે. ॥ ૮-૯ ॥ (इतिपदैक
प्रकृतिसत्ता स्वामित्व प्ररूपणा)

॥ અથ પ્રકૃતિસ્થાન સત્તા પ્રરૂપણા કહેવાય છે. ॥

પદમચરિમાણમેગં, છ ન્ન વ ચત્તારિ વીયગે તિન્નિ
વેયણિયાડયગોણુસુ, દોન્નિ ણગ ત્તિ દો હોતિ ॥૧૦ ॥

ગાથાર્થ:—પ્રથમ અને અન્ત્ય કર્મનું ૫-૫ નું એકેક

સ્થાન, ધીજ દર્શનાવરણીયમાં ૬-૬-૪ એ ત્રણ સ્થાન, વેદનીય આયુ અને ગોત્રમાં ૨-૧ પ્રકૃત્યાત્મક એમ બે બે સંત્તાસ્થાન હોય છે.

ટીકાર્થ:—જ્ઞાનાવરણ અને અન્તરાય રૂપ પ્રથમ અને અન્ત્ય કર્મમાં પાંચ પાંચ પ્રકૃત્યાત્મક એકેક સંત્તાસ્થાન છે, ને તે ક્ષીણ કષા-યગુણસ્થાનના અન્ત્ય સમય પર્યન્ત છે, અને ત્યાંથી આગળ અસંત્તા છે. તથા ધીજ દર્શનાવરણીયકર્મમાં ૬-૬-૪ એ ત્રણ પ્રકૃતિસ્થાનની સંત્તા છે. ત્યાં દર્શનાવરણની સર્વ પ્રકૃતિયોની સંત્તા હોતે ૬ નું પ્રકૃતિસંત્તાસ્થાન છે. ને તે ૮ પ્રકૃત્યાત્મક સંત્તાસ્થાન ઉપશમ-શ્રેણીની અપેક્ષાએ ૧૧ મા ગુણસ્થાન પર્યન્ત છે, અને ક્ષપકશ્રેણીની અપેક્ષાએ ૬ મા ગુણસ્થાનના સંખ્યાતભાગ પર્યન્ત છે, ને ત્યાંથી આગળ પુનઃ શિષ્યદ્વિત્રિકનો ક્ષય થયે ૬ નું પ્રકૃતિસંત્તાસ્થાન થાય છે, ને તે ૬ પ્રકૃત્યાત્મક સંત્તા ૧૨ મા ગુણસ્થાનના ઉપાન્ત્ય સમય પર્યન્ત છે, ને ત્યાં ઉપાન્ત્ય સમયે નિદ્રા પ્રચલ્લનો વિચ્છેદ થાય છે, તે કારણથી ૪ નું પ્રકૃતિસ્થાન રહે છે, પુનઃ તે પણ ત્યાં વિચ્છેદ પામે છે. (ત્યારે દર્શનાં અસંત્તા ભાવે થાય છે. ઇતિ શેષઃ)

તથા વેદનીય, આયુ, અને ગોત્રનાં ૨-૧ એ પ્રમાણે બે બે પ્ર૦ સં સ્થાનો છે. ત્યાં જ્યાં સુધી એકે પણ વેદનીયનો ક્ષય ન થાય ત્યાં સુધી ૨ વેદનીયની સંત્તા, અને એક વેદનીયનો ક્ષય થયે ૧ ની સંત્તા. તથા ગોત્રમાં પણ જ્યાં સુધી એક ગોત્રનો ક્ષય ન થાય અથવા ઉવેદાય નહિ ત્યાં સુધી ૨ ની સંત્તા, અને નીચ ગોત્રનો ક્ષય થયે અથવા ઉચ્ચ ગોત્રની ઉદ્ધલના થયે પુનઃ ૧ ની સંત્તા હોય છે. તથા આયુષ્યમાં પણ જાંઘેલું આયુષ્ય જ્યાં સુધી ઉદયમાં આવ્યું નથી ત્યાં સુધી ૨ આયુની સંત્તા, અને જદું આયુષ્યનો ઉદય થયે પૂર્વનું (પૂર્વોદિતાયુ) ક્ષય થયું માટે ૧ ની સંત્તા.

હવે મોહનીયનાં પ્રસંગસ્થાન પ્રતિપાદન કરે છે.

**एगाइ जाव पंचग, मेकारस बार तेरसि गवीसा
विष तिय चडरो छ सत्त, अट्ठवीसा य मोहस्स॥११॥**

ગાથાર્થ:—૧ થી ૫ સુધી તથા ૧૧-૧૨-૧૩-૨૧-૨૨-૨૩-૨૪-૨૬-૨૭-૨૮ એ ૧૫ મોહનાં પ્રકૃતિસત્તા સ્થાનો છે.

ટીકાર્થ:—મોહનીયનાં ૧-૨-૩-૪-૫-૧૧-૧૨-૧૩-૨૧-૨૨-૨૩-૨૪-૨૬-૨૭-૨૮ એ ૧૫ પ્રાં સત્તાસ્થાનો છે, એ સ્થાનોને સુગમતાથી સમજવાને માટે ગાથે:કતકમથી વિપરીતક્રમે કહેવાય છે—ત્યાં મોહનીયની સર્વ પ્રકૃતિયોની સત્તા હોતે ૨૮ નું પ્રાં સત્તાસ્થાન છે, સમ્યક્ત્વની ઉદ્ધલના થયે ૨૭ નું, તથા ૨૭ માંથી પણ મિશ્રની ઉદ્ધલના થયે ૨૬ નું અથવા અનાદિ મિથ્યા દૃષ્ટિજીવને ૨૬ નું, તથા ૨૮ માંથી અનંતાં અનુષ્ઠનો ક્ષય થયે ૨૪ નું, તેમાંથી પણ મિથ્યાત્વનો ક્ષય થયે ૨૩ નું, તેમાંથી પણ મિશ્રનો ક્ષય થયે ૨૨ નું, તેમાંથી સમ્યક્ત્વનો ક્ષય થયે ૨૧ નું તેમાંથી ૮ મધ્ય કષાયોનો ક્ષય થયે ૧૩ નું, તેમાંથી નપુંઠ વેદનો ક્ષય થયે ૧૨ નું, તેમાંથી સ્ત્રી વેદ ક્ષીણ થયે ૧૧ નું, તેમાંથી હાસ્ય છદ્ધ ક્ષીણ થયે ૫ નું, તેમાંથી સંભાન ક્ષીણ થયે ૨ નું, અને તેમાંથી પણ સંભાયા ક્ષીણ થયે (સંભાયા લોક ૩૫) ૧ નું, પ્રાં સત્તાસ્થાન થાય છે.

હવે મોહનીયનાં પ્રકૃતિસત્તાસ્થાનોને ગુણસ્થાનકોમાં અવતારે છે.

**तिन्नेग तिगं पणगं, पणगं पणगं च पणग मह दोन्नि
दस तिन्नि दोन्नि मिच्छा-इगेसु जावोवसंतो त्ति॥१२॥**

ગાથાર્થ:—મિથ્યાત્વથી ઉપશાન્ત મોહ પર્યન્ત ગુણસ્થાનોમાં અનુક્રમે ૩-૧-૩-૫-૫-૫-૫-૨-૧૦-૩-૨ પ્રકૃતિસ્થાનો સત્તા ભાવે હોય છે.

ટીકાથા:—મિથ્ય દૃષ્ટ્યાદિ ઉપશાન્તમોહ પર્યાન્ત ગુણુસ્થાનો માં ત્રણ વિગેરે પ્ર૦ સત્તાસ્થાનો છે. ત્યાં મિથ્યાદૃષ્ટિગુણુસ્થાને ૨૮-૨૭-ને ૨૬ એ ત્રણ પ્રકૃતિ સત્તાસ્થાનો છે તે પૂર્વેજ કહ્યાં છે, અને સાસ્વાદનગુણુસ્થાનકે ૨૮ પ્રકૃતિ રૂપ એક સત્તા સ્થાન છે. તથા મિશ્રગુણુસ્થાનકે ૨૮-૨૭-૨૪ એ ત્રણ પ્ર૦ સત્તાસ્થાન છે. અહિં અઠાવીશની સત્તાવાળો જીવ મિશ્રમોહનીયને પામ્યો હોય (મિશ્રગુણુસ્થાનકે આવ્યો હોય) તેવા જીવની અપેક્ષાએ ૨૮ ની સત્તા, પુનઃ મિથ્યાદૃષ્ટિપણામાંજ જેણે સમ્યક્ત્વની ઉદ્દલના કરી છે, તદનંતર ૨૭ ની સત્તા સહિત મિશ્રમોહનીયના ઉદયને પ્રાપ્ત થાય તે જીવને આશ્રયિ ૨૭ ની સત્તા, તથા ૨૪ ની સત્તાવાળા મિશ્રદૃષ્ટિજીવને આશ્રયિ ૨૪ ની સત્તા હોય છે. તથા અવિરતિ સમ્યગ્દૃષ્ટિગુણુસ્થાને ૨૮-૨૪-૨૩-૨૨-૨૧ એ પાંચ પ્ર૦ સત્તા-સ્થાનો છે. ત્યાં આપશમિક સમ્યગ્દૃષ્ટિ અથવા ક્ષયોપશમ સમ્ય-ગ્દૃષ્ટિજીવની અપેક્ષાએ ૨૮ ની સત્તા, પુનઃ અઠાવીશની સત્તાવાળા જીવને અન્તાનુબન્ધિ ચતુષ્કનો ક્ષય થયે ક્ષયોપશમ સમ્યગ્દૃષ્ટિ-જીવને મિથ્યાત્વ ક્ષીણ થયે ૨૩ ની સત્તા, તથા તેજ જીવને મિશ્ર-મોહનીય ક્ષીણ થયે ૨૨ ની સત્તા, તથા ક્ષાયિક સમ્યગ્દૃષ્ટિજીવને ૨૧ ની સત્તા હોય છે. તથા દેશવિરતિ ગુણુસ્થાને પાંચ પ્ર૦ સત્તા-સ્થાનો છે ને તે પણ પૂર્વે કહ્યા પ્રમાણેજ બાજુવાં, પુનઃ તેજ પાંચ સ્થાનકે પ્રમત્તસંયતગુણુસ્થાને છે.

તથા અહ કોન્નિ-અથ એટલે તદનંતર અપૂર્વકરણ ગુણુસ્થા-નકે ૨૪ અને ૨૧ એ બે પ્ર૦ સત્તાસ્થાનો છે. ત્યાં ઉપશમશ્રેણિ પ્રતિપક્ષ જીવને ૨૪ નું અને ક્ષાયિક સમ્યગ્દૃષ્ટિને આશ્રયિ બન્ને શ્રેણિમાં ૨૧ નું સત્તાસ્થાન છે તથા અનિવૃત્તિ બાહર સંપરાયગુણુસ્થાનકે ૨૪-૨૧-૧૩-૧૨-૧૧-૫-૪-૩-૨-૧ એ દશ પ્ર૦ સત્તાસ્થાનો છે. ત્યાં ઉપશમશ્રેણિ આશ્રયિ ૨૪ નું, ક્ષાયિક સમ્યગ્દૃષ્ટિ આશ્રયિ બન્ને શ્રેણિઓમાં ૨૧ નું, અને શેષ ૮

સ્થાનકો ક્ષપકશ્રેણિમાંજ હોય છે, ને તે પૂર્વે સવિસ્તરપણે કહ્યાં છે. તથા સૂક્ષ્મ સંપરાયણુસ્થાને ૨૪-૨૧-૧ એ ત્રણ સત્તાસ્થાનો છે, ત્યાં ઉપશમ સમ્યક્ત્વીને ૨૪ તું, ક્ષાયિક સમ્યગ્દષ્ટિને ૨૧ તું એ બન્ને સ્થાનો ઉપશમશ્રેણિમાં હોય છે, અને ૧ તું સ્થાન ક્ષપક શ્રેણિમાં હોય છે. તથા ઉપશાન્તમોહણુસ્થાને ૨૪ અને ૨૧ એ બે સત્તાસ્થાન છે, ને એ બન્ને સ્થાનોની સમજ પૂર્વે દર્શાવી છે.

હવે મતાન્તર કહે છે.

સંરવીણદિદ્વિમોહે, કેઈ પળવીસઈં પિ ઇચ્છંતિ ।
સંજોયણાંણ પચ્છા, નાસં તેસિં ઉવસમં ચ ॥૧૩॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થોતુસારે.

ટીકાર્થ:—કેટલાએક આચાર્યો ૨૫ પ્રકૃત્યાત્મક પ્ર૦ સત્તા-સ્થાન હોય એમ પણ કહે છે, કારણ કે તે આચાર્યો પ્રથમ દષ્ટિમોહ એટલે ત્રણ દર્શનમોહનીય ક્ષય થયા બાદ અનન્તાનુબન્ધિનો નાશ માને છે તે કારણથી તેઓના મતે પ્રથમ ત્રણ દર્શન મોહનીયનો ક્ષય થયે ૨૫ પ્રકૃતિરૂપ પ્ર૦ સત્તાસ્થાન પ્રાપ્ત થાય છે.

પ્રશ્ન:—જો એમ છે તો તેઓના મતને અહીં કેમ અંગીકાર ન કરવો ?

ઉત્તર:—પૂર્વાચાર્યોના કથનથી વિરૂદ્ધ છે માટે,—શ્રી ચૂણિકારે કહ્યું છે કે, “તં આરિસે ન મિલ્હ તેણ ન ઇચ્છિજ્ઞપ” (= તે પૂર્વર્ષિઓના કથન સાથે મળતું નહિ હોવાથી અત્રે તે અંગીકૃત ન થાય.) તથા તેજ આચાર્યો અનન્તાનુબન્ધિના ઉપશમને પણ માને છે, પરંતુ તત્ત્વને બાણુનારા અન્ય આચાર્યો તેમ માનતા નથી, તે કારણથીજ પૂર્વે અનન્તાનુબન્ધિની ઉપશમના અમોએ દર્શાવી નથી.

હવે નામકર્મનાં પ્ર૦ સત્તાસ્થાનો દર્શાવાય છે.

તિદુગસયં છપ્પંચગ--તિગનડઈ નડઈ ગુણનડઈ ય
ચડતિગદુગાહિગાસી-નવ અદ્વ ય નામઠાણાઈ॥૧૪॥

ગાથાર્થ:—૧૦૩-૧૦૨-૬૬-૬૫-૬૩-૬૦-૮૬-૮૪-૮૩-
૮૨-૬ ને ૮ એ નામ કર્મનાં ૧૨ પ્ર૦ સત્તાસ્થાનો છે.

ટીકાર્થ:—નામકર્મનાં ૧૦૩-૧૦૨-૬૬-૬૫-૬૩-૬૦-
૮૬-૮૪-૮૩-૮૨-૬ ને ૮ એ ૧૨ સત્તાસ્થાનો છે. ત્યાં નામ-
કર્મની સર્વ પ્રકૃતિયોના સમુદાયે ૧૦૩ ની સત્તા, તેમાંથી જીનનામ
રહિત કરતાં ૧૦૨, તથા ૧૦૩ માંથી આહારક સપ્તક જતાં ૬૬,
ને એમાંથી જીનનામ જતાં ૬૫ પુનઃ એમાંથી દેવદ્વિક-અથવા
નરકદ્વિક જતાં ૬૩, તથા ૧૦૩ માંથી નામત્રયોદશકરૂપ ૧૩ પ્રકૃ-
તિયો જતાં ૬૦, ને એમાંથી જીનનામ જતાં ૮૬, તથા ૬૩માંથી
નરકદ્વિક અને વૈકિય સપ્તક અથવા દેવદ્વિક અને વૈકિય સપ્તક
જતાં ૮૪, તથા ૬૬ માંથી નામ ત્રયોદશક જતાં ૮૩ તથા ૬૫
માંથી નામત્રયોદશક જતાં ૮૨, અથવા ૮૪ માંથી નરકદ્વિક
જતાં ૮૨, અને નરગતિ-પચે ૦-ત્રસાદિ ૩-સુભગ-આદેય-મશ
ને જીનનામ એ ૬, તથા એમાંથી જીનનામ જતાં ૮-તુ પ્ર૦
સત્તાસ્થાન હોય છે.

હવે નામનાં પ્ર૦ સત્તાસ્થાનોને ગુણસ્થાનકોમાં અવતારાય છે.

एगे छं दोसु दुगं, पंचसु चतारि अद्वगं दोसु
कमसो तीसु चउकं, छ तु अजोगम्मि ठाणाणि॥१५॥

ગાથાર્થ:—એક શુભસ્થાનમાં ૬, બે શુભસ્થાનમાં ૨, પાંચ
શુભસ્થાનમાં ૪, બે શુભસ્થાનમાં ૮, ત્રણ શુભસ્થાનમાં ૪, અને
અયોગિમાં ૬ એ પ્રમાણે અનુક્રમે શુભસ્થાનોમાં પ્ર૦ સત્તાસ્થાનો છે.

ટીકાર્થઃ—મિથ્યાદષ્ટિ રૂપ પ્રથમના ૧ ગુણસ્થાનમાં ૧૦૨-૬૬-૬૫-૬૩-૮૪-ને ૮૨-એ ૬ સત્તાસ્થાસ્થાનો છે. અહિં શંકા થાય કે ૬૬ નું સ્થાન મિથ્યાદષ્ટિ જીવમાં કેવી રીતે હોય ? તો કહીએ છીએ કે-અહિં પૂર્વે જેણે નરકાયુ બાંધ્યું છે એવો જીવ પશ્ચાત્ સમ્યક્ત્વ પામીને તત્ નિમિત્ત જનનામ કર્મને બાંધીને નરકમાં જવાને સન્સુખ થયો છતો. સમ્યક્ત્વ વમીને મિથ્યાદષ્ટિ થાય ને તદનંતર નરકમાં ઉત્પન્ન થાય. ત્યાં અન્તર્મું બાહ્ય પુનઃ સમ્યક્ત્વ પામે, તે કારણથી અન્તર્મું કાળ પર્યન્ત મિથ્યાદષ્ટિ જીવમાં પ્રભુ ૬૬ નું સ્થાન હોઈ શકે છે. પુનઃ આહારક સંપત્તિ અને જનનામ એ આઠની (યુગપત્) સત્તાવાળો જીવ મિથ્યાત્વ પામે નહિ. કહ્યું છે કે ઉભયે સંતિ જ મિષ્ટો (આહારકને જનનામ એ બેની યુગપત્ સત્તા હોતે મિથ્યાત્વી ન હોય) તેથી મિથ્યાદષ્ટિ જીવમાં ૧૦૩ પ્રકૃતિની સત્તા હોય નહિ. તથા સાર્વજનિક અને મિશ્ર એ બે ગુણસ્થાનકમાં ૧૦૨-૬૫ એ બે બે સત્તાસ્થાન છે. તથા ચતુર્થ ગુણસ્થાનથી અષ્ટમગુણસ્થાન પર્યન્ત ૧૦૩-૧૦૨-૬૬-૬૫ એ ચાર ચાર સત્તાસ્થાનો છે, ને શેષ સ્થાનો ક્ષપકશ્રેણિમાં અને એકેન્દ્રિયાક્રિયા સંલગ્ન છે માટે અહિં પ્રાપ્ત થાય નહિ. તથા નવમા અને દશમા ગુણસ્થાનમાં ૧૦૩-૧૦૨-૬૬-૬૫ -૬૦-૮૬-૮૩-૮૨ એ આઠ આઠ સત્તાસ્થાનો છે. ત્યાં અનિર્વાત્ત-બાહર સંપરાધી જીવને ઉપશમશ્રેણિમાં વા ક્ષપકશ્રેણિમાં જ્યાં સુધી નામ ત્રયોદશકરૂપ ૧૩ પ્રકૃતિયોનો ક્ષય ન થાય ત્યાં સુધી પ્રથમનાં ચાર સ્થાનો હોય છે અને શેષ ૪ સ્થાનો ક્ષપકશ્રેણિમાં જ હોય છે. તથા સૂક્ષ્મ સંપરાધી જીવને પ્રથમનાં ચાર સ્થાનો ઉપશમશ્રેણિમાં અને શેષ ચાર સ્થાનો ક્ષપકશ્રેણિમાં હોય છે. તથા ઉપશન્તમોહ-ક્ષીણમોહ-ને સયોગિ એ ત્રણ ગુણસ્થાનોમાં ચાર ચાર સત્તાસ્થાનો હોય છે તે આ પ્રમાણે—ઉપશન્તમોહમાં ૧૦૩-૧૦૨-૬૬-૬૫ એ ચાર, તથા ક્ષીણ મોહ અને સયોગિ ગુણસ્થાનકે ૬૦-૬૧-૮૩-૬૨ એ ચાર સત્તાસ્થાનો છે.

તથા છ તુઅજોગમ્મિ ઠાણાણિ એટલે અયોગિગુણસ્થાનકમાં ૬૦-૬૧-૮૩-૮૨-૬-૮ એ છ સત્તાસ્થાનો છે. એમાંથી પ્રથમનાં ચાર સ્થાનો અયોગિના ઉપાન્ત્ય સમય પર્થન્ત અને તીર્થંકર તથા સામાન્ય કેવલિને આશ્રયિ છેલ્લાં બે સત્તાસ્થાનો (અન્ત્ય સમયે) હોય છે. (ઈતિ પ્રકૃતિ સત્તાસ્થાન પ્રરૂપણા)

અથ સ્થિતિ સત્તા પ્રકરણ.

એ પ્રમાણે પ્રકૃતિ સત્તા પ્રકરણ કહીને હવે સ્થિતિસત્તા કહેવા યોગ્ય છે, ત્યાં મેવ-સાધાદિ-અને સ્વામિત્વ એ ૩ અનુયોગ-છે તેમાં પ્રથમ લેઈ તો પૂર્વ પ્રમાણેજ (પ્રકૃતિ સત્તા પ્રમાણે) બાણુવો અને સાધાદિ પ્રરૂપણા મૂળપ્રકૃતિ સંબંધિ અને ઉત્તર પ્રકૃતિ સંબંધિ એમ બે પ્રકારે છે તેમાં પ્રથમ મૂળ પ્રકૃતિ સંબંધિ સાધાદિપ્રરૂપણા કહેવાય છે.

મૂલદ્વિઙ્ અજહન્નં, તિહા ચઽદ્ધાં ય પઢમગકસાંયા તિત્થયરુવલણાઉગ-વજ્જાણ તિહા દુહાણુત્તં ॥૧૬॥

ગાથાર્થ—મૂળ પ્રકૃતિ સંબંધી અજહન્ય સ્થિતિ સત્તા ૩ પ્રકારે, પ્રથમ કષાય ચતુષ્કની અજઞ સ્થિતિ સત્તા ૪ પ્રકારે, તથા જનનામ અને ઉદ્ધવન યોગ્ય ૨૩ પ્રકૃતિ ને ૪ આયુ વિના શ્રેષ્ઠ ૧૨૬ ની અજઞ સ્થિતિ સત્તા ૩ પ્રકારે અને અનુક્ત વિકલ્પ ૨ પ્રકારે છે.

ટીકાર્થ—મૂળ પ્રકૃતિ સંબંધિ અજઞ સ્થિતિસત્તા અનાદિ ધ્રુવ-ને અધ્રુવ એમ ૩ પ્રકારે છે તે આ પ્રમાણે—મૂળ પ્રકૃતિની જઞ સ્થિતિ સત્તા આપ આપણા ક્ષયને અન્તે એક સમયે સ્થિતિ શેષ રહે હોય છે ને તે સાદિ-અધ્રુવ છે, અને તેથી અન્ય સર્વ અજઞ સ્થિતિ સત્તા તે સહાકાળ હોવાથી અનાદિ છે, અને ધ્રુવ-

ધ્રુવતા પૂર્વોક્ત પ્રકારે જાણવી. તથા ઉત્કૃષ્ટ અને અનુત્કૃષ્ટ સ્થિતિ
સત્તા બન્ને પર્યાયોત્તુ (ઉત્કૃષ્ટ અને અનુત્કૃષ્ટ) વારંવાર પરિ-
વર્તન થવાથી સાદિ-અધ્રુવ છે. એ પ્રમાણે મૂળ પ્રકૃતિ સંબંધિ
સાદિ-અધ્રુવ જાહેરી. (ઈતિ મૂળ પ્ર૦ સ્થિતિ સત્તા સત્ક સાધાદિ
પ્રશ્ન)

હવે ઉત્તર પ્રકૃતિની સ્થિતિ સત્તા સંબંધિ સાધાદિ પ્રશ્ન
કહેવાય છે.

ચતુર્થા ચ પદમગ્નસાયા અહિં પદમગ્નસાયા એ પદ બધી
અર્થે પ્રથમાવિલકિતમાં છે તેથી અર્થ એ પ્રમાણે છે કે—પ્રથમ
અનન્તાનુબંધિ કથાયોની અજ૦ સ્થિતિ સત્તા સાધાદિ ૪ પ્રકારે છે,
તે આ પ્રમાણે.—એ ચારની જ૦ સ્થિતિ સત્તા આપ આપણા
ક્ષયના ઉપાન્ય સમયે સ્વરૂપની અપેક્ષાએ એક સમય માત્ર સ્થિતિ
રૂપ અને અન્યથા દ્વિ સમય સ્થિતિરૂપ હોય છે તે સાદિ અધ્રુવ છે,
ને તેથી અન્ય સર્વ પણ અજઘન્ય સ્થિતિ સત્તા છે, તે પણ ઉદ્ભવિ-
તનો પુનઃ બંધ થતાં સાદિ, તત્સ્થાન અપ્રાપ્ત જીવને અનાદિ અને
ધ્રુવાધ્રુવતા પૂર્વવત.

તથા જીવનામ અને ઉદ્ભવના યોગ્ય રૂઢ તથા ૪ આયુ એ
૨૮ વિના શેષ ૧૨૬ પ્રકૃતિયોની અજ૦ સ્થિતિ સત્તા અનાદિ-
ધ્રુવ-ને અધ્રુવ એમ ૩ પ્રકારે છે, તે આ પ્રમાણે.—એ પ્રકૃતિઓની
જ૦ સ્થિતિ સત્તા આપ આપણા ક્ષયને અન્તે ઉદયવતીની ૩ સમય-
રૂપ અને અનુદયવતીની સ્વરૂપથી ૧ સમયરૂપ અને અન્યથા દ્વિ-
સમયરૂપ હોય છે તે સાદિ-અધ્રુવ છે, ને તેથી અન્ય સર્વ અજ૦
સ્થિતિ સત્તા તે સિદ્ધાંત હોવાથી અનાદિ, અને ધ્રુવાધ્રુવતા પૂર્વવત.

તથા વૃદ્ધાણુત્ત=અનુકલ એટલે ઉકલ પ્રકૃતિયોના ઉ૦-અનુ૦-ને
જ૦ રૂપ ૩ વિઠવો તથા જીવનામ અને ઉદ્ભવના યોગ્ય દેવદિક-નરકદિક-
મુરદિક-૧૦૭-આહા૦૭-ઉચ્ચ-સમય-સિદ્ધિ એ ૧૨૬ તથા ૪

આયુના ૪૦-૨૪૦ ઉં-અને અનુ૦ - એ ૪ વિકલ્પો સાદિ-અધ્રુવ એમ બે પ્રકારે છે, તે આ પ્રમાણે—ઉક્ત પ્રકૃતિયોની ઉં ને અનુ૦ સ્થિ૦ સત્તા પર્યાયવડે અનેકવાર થાય છે તેથી આ બંને વિકલ્પ સાદિ-અધ્રુવ છે, અને જ્યન્ય વિકલ્પ તેા પૂર્વેજ કહ્યો છે. પુનઃ છનનામ વગેરે પ્રકૃતિયોના ચારે વિકલ્પો સાદિ-અધ્રુવ બાણવા તથા મૂળ પ્રકૃતિયોના અનુકત (નહિ કહેલા) ૪૦-ઉં-અનુ૦ રૂપ ત્રણે વિકલ્પોના બે પ્રકાર પૂર્વેજ કહ્યા છે. (હિતિ ઉત્તર પ્રકૃતિ સ્થિતિ સત્તા સત્ક સાધાદિ પ્રરૂપણા).

એ પ્રમાણે સાધાદિ પ્રરૂપણા કરીને હવે સ્વામિત્વ કહેવાતું છે તે બે પ્રકારે છે. ૧ ઉં સ્થિતિસત્તા સંબંધિ, ૨ ૪૦ સ્થિ૦ સત્તા સંબંધિ. ત્યાં પ્રથમ ઉં સ્થિ૦ સત્તા સ્વામિત્વ દર્શાવાય છે.

**જેઠ્ઠિઈ બંધસમં, જેઠં બંધોદયા ઉ જાસિ સહ
અણુદયબંધપરાણં, સમઝણા જઠ્ઠિઈ જેઠં ॥૧૭॥**

ગાથાર્થ:—જે પ્રકૃતિયોનો ઉદય ને બન્ધ સંમકાળે (યુગ-પત) હોય છે તે પ્રકૃતિયોની ઉં સ્થિતિબંધ હુદય ઉં સ્થિતિ સત્તા હોય છે, અને અનુદય બન્ધપર પ્રકૃતિયોની સમયોન ઉં સ્થિતિ-હુદય ઉં સ્થિતિસત્તા છે.

ટીકાર્થ:—જે પ્રકૃતિયોનો સહ એટલે યુગપત=સમકાળે બંધ અને ઉદય થાય છે, તે યુગપત બંધોદય કોનો થાય છે ? તે કહીએ છીએ—જ્ઞાના૦ ૫-દર્શના૦ ૪-અશાતા-મિથ્યા૦-૧૬ કપાયં-પંચે૦-તૈ૦ ૭ -હું૦-વણોદિ ૨૦ -અણુ૦-પર્ણ૦-ઉચ્ચાસે-કુબળતિ-ઉદોત-ત્રસાદિ ૪-અસ્થિરાદિ ૬-નિર્મોણ-નીચ-૫ અન્ત૦ અને તિર્થંચ મનુષ્યને આશ્રયિ વૈકિચ-સપ્તક એ સર્વસંખ્યાએ ૮૬ પ્રકૃતિયો તેની ઉં સ્થિતિસત્તા તે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિબંધ- સમ એટલે ઉં સ્થિતિબંધ જેટલી છે, કારણકે તેઓનું દલિત ઉં સ્થિતિબંધા-

રહે અબાધા કાળમાં પણ હોય છે. પુનઃ તે પ્રકૃતિયો ઉદયવતી હોવાથી તેઓની પ્રથમ સ્થિતિ સ્તિભુકસંક્રમવડે અન્ય પ્રકૃતિમાં સંક્રમતી નથી, તે કારણથી તેઓની ઉં સ્થિતિસત્તા ઉં સ્થિતિબંધ તુલ્ય હોય છે.

તથા અનુદયબન્ધપર પ્રકૃતિયોની ઉં સ્થિતિસત્તા એક સમય-હીન ઉં સ્થિતિતુલ્ય હોય છે. ત્યાં ઉદયના અભાવે પર એટલે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિબંધ જે પ્રકૃતિયોનો હોય છે તે અનુદયબન્ધપર પ્રકૃતિયો નિદ્રા નરકદ્વિક-તિર્યગ્દ્વિક-ઔહાં ૭-એકેં જાતિ-સેવાર્ત-આતપ-અને સ્થાવર-એ ૨૦ છે, તેઓની ઉંસ્થિતિસત્તા સમયોનઉત્કૃં સ્થિતિ જેટલી છે તે આ પ્રમાણે-એ પ્રકૃતિયોના ઉંસ્થિતિબન્ધારહે જે કે અબાધા કાળમાં પણ પૂર્વબદ્ધ દલિક છે તોપણ તેઓની પ્રથમ સ્થિતિને ઉદયવતી પ્રકૃતિયોમાં સ્તિભુક સંક્રમથી સંક્રમણે છે, તે કારણથી તે પ્રથમ સ્થિતિરૂપ ૧ સમયમાત્ર હીન ઉં સ્થિતિ તેજ ઉં સ્થિતિસત્તા છે. અહિં શંકા થાય છે કે નિદ્રાદિક પ્રકૃતિયોના અનુદયે બન્ધવડે ઉંસ્થિતિ કેમ હોય ? તો કહીએ છીએ કે ઉં સ્થિતિબંધ ઉં સંકલેશવડે થાય છે, અને ઉં સંકલેશમાં વર્તતા જીવને પાંચ નિદ્રાના ઉદયનો સંભવ નથી. તથા નરકદ્વિકની ઉં સ્થિતિના બન્ધક તિર્યંચ વા મનુષ્યો હોય છે, અને તેઓને નરક-દ્વિકનો ઉદય સંભવતો નથી, અને શેષકર્મોના ઉં સ્થિતિબન્ધક તો યથાયોગપણે નારક વા દેવો હોય છે, અને તે પ્રકૃતિયોનો ઉદય તે નારકદેવોમાં ઘટી શકતો નથી (માટે નિદ્રાપંચકાદિ અનુદયોત્કૃષ્ટ સ્થિતિબંધ પ્રકૃતિયો છે-ઇતિશેષઃ)

સંક્રમઓ દોહાણં, સહાલિગાણં ડ આગમો સંતો
સમંજનમણુદયાણં, ડમયાસિં જઙ્ઙિર્જી તુહા ॥૧૮॥

ગાથાર્થઃ—સંક્રમથી દીર્ઘ સ્થિતિવાળી પ્રકૃતિયોનો જે આગમ (દ્રવાવલિકાહીન ઉં સ્થિતિ-સમાગમ) તે આવલિકા

સહિત તેઓની ઉં સ્થિતિસત્તા છે. તથા સંક્રમકાળે અનુદયપ્રકૃતિ-
યોની ઉં સ્થિતિસત્તા પૂર્વોક્તમાથી સમયહીન જાણવી, અને ઉભય
પ્રકારની પ્રકૃતિયોની (સંક્રમકાળે ઉદયવતી અનુદયવતીની) ઉં
સ્થિતિ સત્તા ચત્સ્થિતિ તુલ્ય જાણવી.

ટીકાર્થ:—જે પ્રકૃતિયોની સંક્રમથી ઉં સ્થિતિસત્તા થાય
છે પરંતુ બન્ધથી નહિ, અને ઉદયપણ હોય છે તે સંક્રમથી દીર્ઘ
અર્થાત્ સંક્રમના વશથી પ્રાપ્ત થયેલી છે ઉં સ્થિતિ તે જેની એવી
પ્રકૃતિયોનો જે આગમ એટલે સંક્રમવડે જે આવલિકાહીન ઉં
સ્થિતિનો જે સમાગમ તે ઉદયાવલિકારૂપ આવલિકા સહિત કરતાં
તે પ્રકૃતિયોની ઉંસ્થિતિસત્તા થાય છે. અહિં તાત્પર્ય એ છે કે—
શાતાને અનુભવતો એવો કોઈક જીવ ઉં સ્થિતિ યુક્ત અશાતાને
બાંધે છે, ને તે બાંધીને પુનઃ શાતાનો બન્ધ પ્રારંભે, અને
બાંધાવલિકા જેની વ્યતીત થઈ છે એવા આવલિકાથી ઉપર જે આ-
વલિકા હીન ઉં કોડાકોડી સાગર પ્રમાણુ સ્થિતિસત્તાવાળી સર્વ
અશાતાને તે વેદમાન અને બંધ્યમાન શાતામાં ઉદયાવલિકાથી ઉપર
સંક્રમાવે છે, તે કારણથી તે ઉદયાવલિકા સહિત સંક્રમ વડે જે આ-
વલિકાહીન ઉં સ્થિતિ સમાગમ પ્રમાણુ શાતાવેદનીયની ઉં સ્થિતિ
સત્તા છે. એ પ્રમાણુ ૬ નોકઠ—નરગતિ—આદિ સંઘયણુ ૫—પ્રથ-
મસંસ્થાં ૫—સુખગતિ—સ્થિર—શુભ—સુભાગ—સુસ્વર—આદેય—યશ—
ને ઉચ્ચગોત્ર—એ ૨૮ પ્રકૃતિયોની જે આવલિકાહીન અને ઉદયાવ-
લિકા સહિત આપણી જાતિના ઉં સ્થિતિ સમાગમ પ્રમાણુ ઉં
સ્થિતિ સત્તા જાણવી.

પુનઃ અન્તર્મું હીન અને ઉદયાવલિકા સહિત ઉં સ્થિતિ
સમાગમ પ્રમાણુ સમ્યક્ત્વની ઉં સ્થિતિ સત્તા છે, તે આ પ્રમાણુ—
મિથ્યાત્વની ઉં સ્થિતિ બાંધીને ત્યાં મિથ્યાત્વમાંજ અન્તર્મું
પર્યન્ત રહીને તદનંતર સમ્યક્ત્વ પામે, ને તે સમ્યક્ત્વ પામે છે તે
મિથ્યાત્વની ઉં સ્થિતિને (આવલિકાથી ઉપરની સ્થિતિને) તે

પણ સંખ્યા વડે અન્તર્મું હીન ૭૦ કૌ - કૌં સાગરોપમ પ્રમાણુ
સર્વ પણુ સ્થિતિને સમ્યક્ત્વમાં ઉદયાવલિકાથી ઉપર સંક્રમાવે છે,
તે કારણથી અન્તર્મું હીન અને ઉદયાવલિકા સહિત સમ્યક્ત્વની
ઉં સ્થિતિ સત્તા હોય છે.

પુનઃ જે પ્રકૃતિયોની સંક્રમથી ઉં સ્થિતિ થાય છે, ને સં-
ક્રમકાળે ઉદય નથી તે સંક્રમ કાળે અનુદય પ્રકૃતિયોની પૂર્વે જે
સ્થિતિસત્તા કહી તેટલીજ સમયહીન સ્થિતિસત્તા જાણવી, અર્થાત્
તે પ્રકૃતિયોની ઉં સ્થિતિસત્તા એક આવલિકા સહિત ને સમયા-
ધિક આવલિકા હીન ઉં સ્થિતિ સમાગમ પ્રમાણુ છે. તે આ
પ્રમાણુ-કૌં મનુષ્ય ઉં સંકલેશના વશથી ઉં નરકગતિની સ્થિતિ
ખાંધીને પરિણામની પરાવૃત્તિ થતાં પુનઃ દેવગતિનો અંધ પ્રારંભ
અને તે અધ્યમાન દેવગતિમાં આવલિકાથી ઉપર (દેવગતિ સ્થિતિમાં)
અન્ધાવલિકા રહીત ઉદયાવલિકાથી ઉપરની ૨૦ કૌં કૌં સાગર
પ્રમાણુ નરકગતિની સર્વ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિને વેદ્યમાન મનુષ્યગતિમાં
સ્તિબુક સંક્રમ વડે સંક્રમાવે, તે કારણથી દેવગતિની ઉં સ્થિતિ
સત્તા તે સમય માત્ર સ્થિતિએ હીન એક આવલિકાધિક ને જે
આવલિકા હીન ઉં સ્થિતિસમાગમ પ્રમાણુ જાણવી. એ પ્રમાણુ
દ્વિં - ત્રિં - ચતું - આહાં - નરાનુપું - દેવાનું - સૂં - અપં - સાધાં
જનનામ એ ૧૬ પ્રકૃતિયોની ઉં સ્થિતિસત્તા પૂર્વોક્ત પ્રમાણુ વાળી
(દેવગતિવત્) જાણવી.

તથા એક આવલિકા અધિક ને એક સમયહીન અન્તર્મું હોતોં
ઉં સ્થિતિ સમાગમ પ્રમાણુ મિશ્રમોહનીયની ઉં સ્થિતિસત્તા
તે પણ સમ્યક્ત્વની ઉં સ્થિતિ સત્તાને અનુસારે વિચારવી.

તથા ડમયાસિ જઙ્ઘિતુલ્લા=ઉદયવતી અને અનુદયવતી એ
બંને પ્રકારની સંક્રમોત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળી પ્રકૃતિયોની ઉં સ્થિતિ
સત્તા, સંક્રમકાળે યત્ સ્થિતિ ઓટલે સર્વસ્થિતિ તુલ્ય જાણવી.

કારણ કે તે વખતે અનુદયવતી પ્રકૃતિઓની પણ પ્રથમ સ્થિતિ સ્તિબુદ્ધ સંક્રમવડે ઉદયવતી પ્રકૃતિઓમાં સંક્રમતી હતી પણ દલિક રહીત વિદ્યમાન હોય છે. સ્થિતિરૂપ કાળ ને સંક્રમાવી શકાય નહિ પરંતુ તે સ્થિતિગત દલિકનેજ સંક્રમાવી શકાય છે, તે કારણથી પ્રથમ સ્થિતિગત દલિક સંક્રાન્ત થયે છતે પણ તે વખતે દલિક રહીત પ્રથમ સ્થિતિ-વિદ્યમાનજ હોય છે, એ હેતુથી ઉદયવતી ને અનુદયવતી એ બન્ને પ્રકારની પ્રકૃતિઓની પણ ઉં સ્થિતિ સત્તા યત્સ્થિતિ તુલ્ય હોય છે અને જે જીવ જે પ્રકૃતિઓની ઉં સ્થિતિ-ને ખાંધે છે અને જે જીવ જે પ્રકૃતિઓમાં ઉં સ્થિતિને સંક્રમાવે છે તે જીવ તે પ્રકૃતિઓની ઉં સ્થિતિસત્તાનો સ્વામિ બાબુવો, (કૃતિ ઉં સ્થિતિ સત્તા સ્વામિત્વ.)

એ પ્રમાણે ઉં સ્થિતિસત્તાના સ્વામિ કહીને હવે જં સ્થિતિ સત્તા ના સ્વામિ કહે છે.

**સંજલણતિગે સત્તસુ ય નોકસાણસુ સંકમજહન્નો
સેસાણ દ્વિદ્વ ણગા, દુસમયકાલા અણુદયાણં ॥૧૧॥**

ગાથાર્થ:—સંજવંત્રિક-અને ૭ નોકપાયમાં જં સ્થિતિ સત્તાં જં સ્થિતિ સંક્રમ પ્રમાણ બાબુવી, અને શેષ ઉદયવતી પ્રકૃતિઓની જં સ્થિતિ સત્તા ૨ સમયકાળ પ્રમાણ બાબુવી.

ટીકાર્થ:—ક્રોધ માન માદાક્રૂપ સંજવંત્રિકની અને પુંવેદ હાસ્યાદિ છઠ્ઠક્રૂપ સાત નોકપાયની જં સ્થિતિ સત્તા જં સ્થિતિ સંક્રમ પ્રમાણ છે. એ પ્રકૃતિઓ બંધથી અને ઉદયથી વિગ્રહે પામ્યે છતે સંક્રમ વડે અન્ય પ્રકૃતિમાં ક્ષય પામે છે, તે કારણથી એ પ્રકૃતિઓને જે અન્ય સંક્રમ તેજ જં સ્થિતિ સત્તા છે. કહ્યું છે કે—

હાસાઈ પુરિસ કોહા-દિ તિન્નિ સંજલણ જેણ વંધુદણ
વોચ્છિન્ને સંકમડ, તેણં રૂઢ સંકમો ચરિમો ॥ ૧ ॥ (કથિતાથાં).

આ ગાથામાં અર્થને અન્તે “ તેટલી જાં સ્થિતિ સત્તા છે.”
એ સંબંધ (અધ્યાહારથી) જોડવો.

પુનઃ શેષ જ્ઞાનાં ૫-દર્શન ૪-સમ્યક-સંજવન-જ્ઞાન-આયુ
૪-તપુસક-ત્રી-શાતા-અશાતા-ઉચ્ચ-નરગતિ-પચેઈ-ત્રસાદિ ૩-
સુભગ-આદેય-યશ-જીન-અન્તઃ ૫-એ ઉદયવતી ૩૪ પ્રકૃતિયો-
ની આપ આપણા ક્ષયને અન્ત્ય સમયે જે ૧ સમય માત્ર સ્થિતિ
તે જાં સ્થિત સત્તા જાણવી, અને પુનઃ અનુદયવતી પ્રકૃતિયોની
જાં સ્થિત સત્તા આપ આપણા ક્ષયને ઉપાન્ત્ય સમયે જે સ્વરૂપા-
પેક્ષાએ સમય માત્ર અને સંક્રમાપેક્ષાએ (અન્યથા) જે સમય
માત્ર સ્થિતિ પ્રમાણ છે. અનુદયવતી પ્રકૃતિયોને અન્ત્ય સમયે
સ્તિષ્ઠ સંક્રમથી ઉદયવતી પ્રકૃતિયોમાં પ્રજ્ઞે છે ને તે સ્વરૂપે
અનુભવે છે, તે કારણથી અન્ત્ય સમયે તેઓનું દલિક સ્વરૂપ પ્રાપ્ત
થતું નથી પરંતુ પરપ્રકૃતિરૂપે પ્રાપ્ત થાય છે, તે કારણથી કહ્યું છે કે
“ ઉપાન્ત્ય સમયે સ્વરૂપાપેક્ષાએ એક સમય માત્ર અને અન્યથા
જે સમય માત્ર કાળ પ્રમાણ જાં સ્થિતિ સત્તા છે ”

હવે સામાન્યતઃ સર્વ કર્મોના જાં સ્થિતિસત્તાના સ્વામિ
કહેવાય છે—ત્યાં અનન્તાનુબંધ અને દર્શનમોહનીયત્રિક એ ૭
પ્રકૃતિયોની જાં સ્થિત સત્તાના સ્વામિ ચોથાથી સાતમા ગુણસ્થાન
સુધીના જીવો યથાયોગ પછે જાણવા. નારકાયુ-તિર્યગાયુ-અને દેવા-
યુના જાં સ્થિત સત્તાના સ્વામિ આપ આપણા જીવના અન્ત્ય સમ-
યમાં વર્તતા નારક તિર્યક અને દેવો અનુક્રમે જાણવા. મધ્ય કષાય
૮-થિણુદ્ધિત્રિક (૩)-નામ ત્રયોદશક (૧૩)-નો કષાય ૯-અને
સંજવન ત્રિક-એ ૩૬ પ્રકૃતિયોની જાં સ્થિત સત્તાના સ્વામિ ૧૦-
મા ગુણસ્થાનવાળા, જ્ઞાનાં ૫-દર્શન ૬-અન્તઃ ૫ એ ૧૬ પ્રકૃ-
તિયોની જાં સ્થિત સત્તાના સ્વામિ ૧૨ મા ગુણસ્થાનવાળા જીવો.

અને શેષ દ્વય પ્રકૃતિયોની જૉ સ્થિતિસત્તાના સ્વામિ ૧૪ માં ગુણુસ્થાનવાળા જીવો બહુવા. (ઈતિ જૉ સ્થિતિ સત્તાસ્વામિત્વ)

એ પ્રમાણે જૉ સ્થિતિસત્તાના સ્વામિ કહીને હવે સ્થિતિભેદ ની પ્રવૃત્તિ કરે છે.

**ઈંદ્રિયસંતટ્ટાણાઈં, નિયંત્રકસ્તાં હિ થાવરજહન્નં
નિરંતરેણ હેટ્ટા, સ્વવણાઈસુ સંતરાઈં પિ ॥ ૨૦ ॥**

ગાથાર્થ:—સ્વકીય ઉં સ્થિતિસ્થાનથી નીચે સ્થાવર પ્રાયોગ્ય જૉ સ્થિતિસ્થાન પર્યંતનાં સ્થિતિ સત્તાસ્થાનો નિરંતર પછે પ્રાપ્ત થાય છે, અને ક્ષપણુદિકમાં સાન્તર સ્થિતિસત્તા સ્થાનો પછે પ્રાપ્ત થાય છે.

ટીકાર્થ:—સર્વે કર્મોની આપ આપણા ઉં સ્થિતિસ્થાનથી સમય માત્રથી આરંભીને નીચે જ્યાં સુધી સ્થાવરનો જઘન્ય એટલે એકેન્દ્રિય પ્રાયોગ્ય જઘન્ય સ્થિતિસત્તા આવે ત્યાં સુધી ઉતરવું. એટલા પ્રમાણના સ્થિતિકંઠકમાં એટલા સમયો તેટલાં સ્થિતિસ્થાનો અનેક જીવોની અપેક્ષાએ નિરંતર પછે પ્રાપ્ત થાય છે, તે જેમ કે—ઉં સ્થિતિસ્થાન તે એક સ્થિતિસ્થાન, સમયહીન ઉં સ્થિતિ તે દ્વિતીયસ્થિતિસ્થાન, બે સમયહીન ઉં સ્થિતિ તે તૃતીય સ્થિતિસ્થાન, એ પ્રમાણે એકેન્દ્રિય પ્રાયોગ્ય જૉ સ્થિતિસત્તા પર્યંત કહેવું. અને એકેન્દ્રિય પ્રાયોગ્ય જૉ સ્થિતિસત્તાથી નીચેનાં સ્થિતિસ્થાનો ક્ષપણુદિકમાં એટલે ક્ષયકાળે વા ઉદ્ભવન કાળે સાન્તર પ્રાપ્ત થાય છે, અને (ગાથોક્ત) અપિ શબ્દથી નિરંતર પછે પ્રાપ્ત થાય છે. તે કેવી રીતે ? એમ બે પૂછતા હો તો કહીએ છીએ કે એકેન્દ્રિય પ્રાયોગ્ય જૉ સ્થિતિસત્તાના (માં) ઉપરના અગ્રભાગથી પદ્યોપ-પમના અસંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણ સ્થિતિખંડને ખંડવા (ક્ષય કરવા વા ઉવેલવા) માંડે છે, અને ખંડનકરણ આરંભના પ્રથમ

સમયથી આરંભીને પ્રતિસમયે નીચેથી ઉદયવતી પ્રકૃતિની અનુભવ પૂર્વક અને અનુદયવતી પ્રકૃતિની સ્તિષ્ઠક સંક્રમ પૂર્વક એકેક સમય પ્રમાણુ સ્થિતિ ક્ષય પામતી જાય છે, તે કારણથી પ્રતિ સમયે સ્થિતિ વિશેષો (સ્થિતિ લેહો-લિપ્ત લિન્ન સ્થિતિ) પ્રાપ્ત થાય છે તે આ પ્રમાણે—પ્રથમ સમય વ્યતીત થયે તે સ્થાવર પ્રાયોગ્ય જ્ઞાન સ્થિતિસ્થિતિ એક સમયહીન, દ્વિતીય સમય વ્યતીત થયે બે સમય હીન, તૃતીય સમય વ્યતીત થયે ત્રણ સમય હીન ઇત્યાદિ (રીતે પ્રતિ સમય લિન્ન સ્થિતિ લલ્યમાન થાય છે—ઇતિ શેષઃ) પુનઃ અન્તર્મુહુર્ત કાળે તે સ્થિતિખંડને સંપૂર્ણ ખંડે છે—વિનાશ પમાડે છે, તે કારણથી એટલી સ્થિતિ સમકાળેજ ત્રુટેલી હોવાથી અન્તર્મુહુર્ત થી ઉપર નિરંતર સ્થિતિસ્થાનો પ્રાપ્ત થાય છે. તદનંતર પુનઃ પણ પદ્યોપમાના અસંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણુ દ્વિતીય સ્થિતિખંડને ખંડે ૦, ત્યાં પણ પ્રત્યેક સમયે નીચે સમય સમય (એકેક સમય) માત્ર સ્થિતિ ક્ષયની અપેક્ષાએ પૂર્વોક્ત પ્રકારે નિરંતર સ્થિતિસ્થાનો પ્રાપ્ત થાય છે, અને દ્વિતીય સ્થિતિખંડ ખંડિત થયે છતે પુનઃ પણ પદ્યોપમાસંખ્યેયભાગ પ્રમાણુ સ્થિતિ સમકાળે ત્રુટી, તે કારણથી પુનઃ પણ અન્તર્મુહુર્ત થી ઉપર નિરંતર સ્થિતિસ્થાનો પ્રાપ્ત થતાં નથી એ પ્રમાણે ત્યાં સુધી કહેવું કે જ્યાં સુધી એક આવલિકા શેષ રહે, અને તે આવલિકા પણ ઉદયવતી પ્રકૃતિની અનુભવ વડે, અને અનુદયવતીની સ્તિષ્ઠક સંક્રમ વડે પ્રતિ સમયે એક સમય શેષ રહે ત્યાં સુધી પ્રતિ સમયે ક્ષય પામે છે, તે કારણથી આ આવલિકામાત્ર સ્થિતિસ્થાનો નિરંતર પણ પ્રાપ્ત થાય છે. (इति स्थिति भेद परंपणा)

૧ ઉદાહરણ તરીકે એક સ્થિતિને ૭૪ સમયાત્મક કદ્દપીએ, તે ૭૪ થી ૬૦ નંબર સુધી ૧૫ સમયાત્મક સ્થિતિ તે નિરંતરપણે અનેક ભૂમિની અપેક્ષાએ પ્રાપ્ત થાય છે, અને તેની નીચેની-૫૯ થી ૫૦ સુધીવાં પદ્યોપમાસંખ્યેયભાગ પ્રમાણુ સ્થિતિ કંડકને અન્તર્મુહુર્ત સુધી તેડે તે વખતે પ્રદેશોદય પ્રાપ્ત સર્વાધસ્તન અન્તર્મુહુર્ત પણ સ્તિષ્ઠક સંક્રમવડે ત્રુટે, અને વિપાકોદય પ્રાપ્ત અન્તર્મુહુર્ત વિપાકોદયે ત્રુટે, જેથી

॥ અથ અનુભાગ સત્તા પ્રરૂપણા ॥

એ પ્રમાણે સ્થિતિલેહ પ્રરૂપણા પણ કરી, અને હવે અનુભાગ સત્તાની પ્રરૂપણા કરે છે.

**સંકમસમમણુમાગે, નવરિ જ્ઞહન્નં તુ દેસઘાઈનં
છંન્નોકસાયવજ્ઞાણ, ઇગઠાણંમિ દેસહરં ॥ ૨૧ ॥**

અન્તર્મુહુર્તને ૪ સમયરૂપ કલ્પતાં ૫૬-૫૮-૫૭ અને ૫૬ નંબરની સ્થિતિયો પંચ નિરન્તરપણેજ પ્રાપ્ત થઇ કહેવાય, અને શેષ ૫૫ થી ૪૬ સુધીના નંબરવાળા સ્થિતિયો તુટેલી હોવાથી અન્તર ગણાય, કારણ કે ૫૬ સ્થિતિયોમાંથી ૧૦ ઉપરની અને ૪ નીચેની મળી ૧૪ સ્થિતિયો તુટતાં ૪૫ સ્થિતિયો કાયમ રહી અને ૪૬ થી ૫૬ સુધીની સ્થિતિયોમાં પણ પ્રથમ ૪ સ્થિતિયો (૫૬-૫૮-૫૭-૫૬ નંબરની) નિરન્તર હતી અને ત્યારપછી ૧૦ સ્થિતિયો અને અન્તર્મુહુર્તરૂપ ૪ સ્થિતિયો એકી વખતે તુટવાથી ૫૫ થી ૪૬ સુધીની ૧૦ સ્થિતિયોનું અન્તર પડ્યું, એજ વખતે સર્વ સ્થિતિયો ૪૫ વિદ્યમાન છે.

પુનઃ એ ૪૫ સ્થિતિયોમાંની ઉપરની ૧૦ સ્થિતિયો જ્યાં સુધી (અન્તર્મુહુર્ત સુધી) તુટી નથી ત્યાં સુધી ૪૫-૪૪-૪૩-૪૨ નંબરરૂપ અન્તર્મુહુર્ત પ્રમાણે સ્થિતિયો નિરન્તરપણે વર્તે છે, ને ત્યારબાદ (અન્તર્મુહુર્તબાદ) તે ઉપરનું સ્થિતિયો અધસ્તન અન્તર્મુહુર્ત એકી વખતે તુટતાં સર્વ સ્થિતિયો ૩૧ જ કાયમ રહેવાથી ૪૧ થી ૩૨ સુધીની ૧૦ સ્થિતિયો તુટેલી હોવાથી સાન્તર ગણાય છે. એ પ્રમાણે:—

પ્રથમ સ્થિતિ	કંડકધાતે નિરન્તરા	૫૬-૫૮-૫૭-૫૬	તુટેલી	૫૫ થી ૪૬
દ્વિતીય	"	૪૫-૪૪-૪૩-૪૨	"	૪૧ થી ૩૨
તૃતીય	"	૩૧-૩૦-૨૯-૨૮	"	૨૭ થી ૧૮
અન્ય	"	૧૭-૧૬-૧૫-૧૪	"	૧૩ થી ૪
ચરભોદધાવલિકા	"	૩-૨-૧		

આ સંબંધિ વિશેષ સમજ મહત્ત્વ કર્મપ્રકૃતિ એજ ચિત્રસંગ્રહ થી જોવી.

મૈળનાળે તુઢાળં, દેસહરં સામિગોં ય સમ્મત્તે
આવરણવિઘ્નસોલસ-ગ કિટ્ટિવેણ્ણુ ય સગંતે ॥૨૨૧॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:—અનુભાગસંક્રમણુદય અનુભાગસત્તા પણ કહેવી, સાતપયં એ છે કે જેમ અનુભાગ સંક્રમણં સ્થાન-પ્રત્યય-વિપાક-શુભત્વ-અશુભત્વ-સાધાદિ-અને સ્વામિત્વાદિ પૂર્વે કહ્યાં છે તેજ પ્રમાણે અહિં અનુભાગસત્તાના સંબંધમાં પણ કહેવું, પરંતુ તજાવત એ છે કે—હાસ્યાદિ છકક વણંત મતિ-શ્રુત-ચક્ષુ-અચક્ષુ અવધિદ્વિક-સંજવ૦-વેદ૦ ૩-ને અન્તરાય ૫-એ ૧૮ દેશઘાતિ પ્રકૃતિયોની જ૦ અનુભાગ સત્તાસ્થાનને આશ્રયિ એક સ્થાનીય, અને ઘાતિસંજ્ઞા આશ્રયિ દેશહર એટલે દેશઘાતિ નાણુવી. તથા મનઃપર્યાય જ્ઞાનાવરણમાં પુનઃ જ૦ અનુભાગસત્તા સ્થાનને આશ્રયિ દ્વિસ્થાનીય, અને ઘાતિસંજ્ઞાને આશ્રયિ દેશઘાતિ નાણુવી. અહિં ઉ૦ અનુભાગસત્તાના સ્વામિને ઉ૦ અનુભાગ સંક્રમણ સ્વામિતુદય નાણુવા, પુનઃ જ૦ અનુભાગસત્તાના સ્વામિ કહે છે—સામિગોં ય સમ્મત્તે ઇત્યાદિ=સમ્ય૦-જ્ઞા૦પ-દર્શ૦૬-અન્ત૦પ-એ ૧૬ પ્રકૃતિ તથા કિટ્ટિરૂપ સં૦ લોભ અને ત્રણુવેદની જ૦ અનુભાગસત્તાના સ્વામિં સ્વસ્વ અન્ત્ય સમયમાં વર્તતાં હોવા નાણુવા. એમાં જે કંઈ વિશેષ છે તે અગ્રગાથાએ કહે છે.

મઙ્ગ સુયચરકુ અચરકૂળ, સુયસમ્મત્તસ્સ જેઢલદ્ધિસ્સ
પરમોહિસ્સોહિદુગં, મળનાળં વિડલનાળસ્સ ॥૨૨૧॥

ગાથાર્થ:—મતિ શ્રુત-ચક્ષુ અને અચક્ષુ આવરણની જ૦ અનુભાગસત્તાના ઉત્કૃષ્ટ શ્રુત લબ્ધિવંત શ્રુતસમાપ્તને (ચતુર્દશપૂર્વ ધરને) હોય, અને અવધિદ્વિક આવરણની જ૦ અનુભાગસત્તા પરમા-

વધિયુક્ત જીવને હોય, અને મનઃપર્યાવની જાનુસાર વિપુલ-
મતિ મનઃપર્યાવજ્ઞાનીને હોય છે.

ટીકાર્થ:—મતિજ્ઞાનાવરણ શ્રુતજ્ઞાનાવરણ અક્ષુદ્ધશનાવરણ
અચક્ષુદ્ધશનાવરણ એ ૪ પ્રકૃતિયોની જાનુસાર શ્રુતસમાપ્તને
એટલે સકલશ્રુતના પારગામિને અર્થાત્ ચતુર્દશપૂર્વધરને હોય છે,
અને તે પછી જ્યેષ્ઠલઘ્વિકને એટલે શ્રુતઅર્થની ઉંડાણમાં
વર્તવાને જાનુસાર સત્તા હોય છે. અહિં તાત્પર્ય એ છે કે મતિ-
જ્ઞાનાવરણાદિ ૪ પ્રકૃતિયોની જાનુસાર સત્તાનો સ્વામિ ઉત્કૃષ્ટ
શ્રુતાર્થને પ્રાપ્ત થયેલ ચતુર્દશપૂર્વધર જાણવા. તથા અવધિ જ્ઞાના
વરણ અને અવધિ દર્શનાવરણરૂપ અવધિદિકની જાનુસાર
સત્તા પરમાવધિજ્ઞાન વડે હોય છે, અર્થાત્ અવધિ જ્ઞાનાવરણ અને
અવધિ દર્શનાવરણની જાનુસાર સત્તાનો સ્વામિ પરમાવધિયુક્ત
જીવ જાણવો. તથા મનોજ્ઞાન એટલે જઘન્યાનુભાગ સત્તાવાળું
મનઃપર્યાવજ્ઞાન વિપુલમનઃપર્યાવજ્ઞાનીને જાણવું. એમાં સ્વામિત્વ
ભાવના અવધિ જ્ઞાનાવરણવત્ જાણવી. (અર્થાત્ મનઃપર્યાવાવરણની
જાનુસાર સત્તાનો સ્વામિ વિપુલમનઃપર્યાવજ્ઞાની જાણવો). લઘ્વિ સહિત
જીવને ધણે જાનુસાર વિનાશ પામે છે તે કારણથી પરમોદિષ્ઠ
ધર્મ્યાદિ કહ્યું છે. તથા જે જઘન આનુભાગસત્તાના સ્વામિ તેજ જાનુસાર
સત્તાનો પછી સ્વામિ જાણવા. (इति ज० उ० अनुमाग-
सत्तास्वामि).

હવે અનુભાગસત્તાસ્થાનની મેદવરૂપણા કરે છે.

**बंधहयहयहउप्प-त्तिगाणि कमसो असंखगुणियाणि
उदयोदीरणवज्जाणि, होंति अणुभागठाणाणि॥२४॥**

ગાથાર્થ:—અધોત્પત્તિક, હોતોત્પત્તિક, ને હતહોતોત્પત્તિક
એ ત્રણે અનુસાર સ્થાનો અનુક્રમે અસંખ્યગુણ છે, ઉદય ને ઉદી-
રણ જાનુસાર સ્થાનો વળીને અધોત્પત્તિક હોતોત્પત્તિક ને હતહોતો-
ત્પત્તિ અનુસાર સ્થાનો અનુક્રમે અસંખ્યગુણ છે.

ટીકાર્થ:—અહિં અનુભાગસ્થાનો બન્ધોત્પત્તિક્કહતોત્પત્તિક્ક; અને હતહતોત્પત્તિક્ક, એ ૩ પ્રકારે છે, ત્યાં જેઓની ઉત્પત્તિ બંધથી જ છે તે બંધોત્પત્તિક્ક, અને તે સ્થાનો અસંખ્ય લોક પ્રદેશપ્રમાણ છે, કારણ કે તેના હેતુઓ અસંખ્યલોક પ્રદેશપ્રમાણ છે. તથા ઉદ્વર્તના અને અપવર્તનાકરણના વશથી વૃદ્ધિ અને હાનિવડે અનુભાગસ્થાનો જે અન્યથા અન્યથા (ભિન્ન ભિન્ન પ્રકારે) અર્થાત્ વિચિત્ર પ્રકારે થાય છે તે હતોત્પત્તિક્ક કહેવાય છે. હતથી એટલે ધાતથી અર્થાત્ પૂર્વઅવસ્થાના વિનાશરૂપથી જેઓની ઉત્પત્તિ છે તે હતોત્પત્તિક્ક, અને તે પણ પૂર્વનાં બન્ધોત્પત્તિક્ક સ્થાનોથી અસંખ્ય ગુણ છે. એકેક બંધોત્પત્તિ સ્થાનમાં અનેક જીવોની અપેક્ષાએ ઉદ્વર્તના અપવર્તના વડે અસંખ્યભેદ થાય છે તે હેતુથી (બન્ધોત્પત્તિક્કથી હતોત્પત્તિક્ક અસંખ્યગુણ છે. પુનઃ સ્થિતિધાત અને રસ ધાતવડે અન્યથા અન્યથા થવાથી જે અનુભાગ સ્થાનો થાય છે તે હતહતોત્પત્તિક્ક કહેવાય છે. હત થયે છતે એટલે ઉદ્વર્તના અને અપવર્તનાવડે ધાત થયે છતે પુનઃ પણ ધાત થવાથી એટલે સ્થિતિ ધાત વા રસધાત વડે ધાત થવાથી જેઓની ઉત્પત્તિ છે તે હતહતોત્પત્તિક્ક કહેવાય છે ને તે ઉદ્વર્તના અપવર્તના જન્ય સ્થાનોથી (હતોત્પત્તિક્કથી) અસંખ્યગુણ છે.

હવે ગાથાનો અક્ષરાર્થ કહે છે—જે સ્થાનો ઉદય વડે અને ઉદ્દીરણા વડે પ્રતિસમયે ક્ષય-થવાથી અન્યથાન્યથા અનુભાગસ્થાનો ઉપજે છે તેને વર્ણને શેષ બંધોત્પત્તિક્કાદિ અનુભાગસ્થાનો અનુક્રમે અસંખ્યગુણ કહેવાં. અહિં ઉદયોદ્દીરણાજન્ય સ્થાનોનું વર્ણન કેમ કર્યું છે ? તો કહીએ છીએ કે ઉદય અને ઉદ્દીરણા પ્રવર્તમાન થયે બન્ધ, ઉદ્વર્તના, અપવર્તના, સ્થિતિધાત અને રસધાતજન્ય સ્થાનોમાંથી કોઈ પણ સ્થાનો અવશ્ય હોય છે, તે કારણથી ઉદયોદ્દીરણાજન્ય સ્થાનો તેમાંજ (બન્ધોત્પત્તિક્કાદિમાંજ) અન્તર્ગત થાય છે માટે ઉદયોદ્દીરણાજન્ય સ્થાનોને પૃથક્ ગણવામાં આવ્યાં નથી. (इति अनुभाग सत्ता प्रह०)-

॥ અય પ્રદેશસત્તા પ્રરૂપણા ॥

એ પ્રમાણે અનુભાગસત્તા કહીને હવે પ્રદેશસત્તા કહેવા યોગ્ય છે ત્યાં લેહ-સાઘાદિ પ્રરૂપ-ને સ્વામિત્વ એ ઉ અનુયોગ છે. તેમાં લેહ પ્રરૂપણા પૂર્વવત્ જાણવી, અને હવે સાઘાદિ પ્રરૂપણા કરવા યોગ્ય છે. તે સાઘાદિ પ્રરૂપ મૂળપ્રકૃતિ સંખંધિ અને ઉત્તર પ્રકૃતિ સંખંધિ એમ બે પ્રકારે છે, ત્યાં પ્રથમ મૂળપ્રકૃતિ સંખંધિ સાઘાદિ પ્રરૂપ કરે છે.

સત્તળ્લં અજહન્નં, તિવિહં સેસા દુહા પણ્ણમ્મિ
મૂલપગ્ગઈસુ આડસુ, સાઙ્ગ અધુવા ય સવે વિ ॥૨૫॥

ગાથાર્થ:—ટીકાથીનુસારે.

ટીકાર્થ:—આયુ વિના ઉ મૂળકર્મની પ્રદેશસત્તા અનાદિ-ધ્રુવ-ને અધ્રુવ એમ ઉ પ્રકારે છે, ત્યાં આયુ વિના ઉ કર્મની જન્મ પ્રદેશસત્તા આપ આપણા ક્ષયકાળે અન્ત્યસમયમાં વર્તતા ક્ષયિત્ત કર્મોંશ જીવને હોય છે તે સાદિ-અધ્રુવ, ને તેથી અન્ય સર્વ અજ-ધન્ય પ્રં સત્તા તે સદાકાળ હોવાથી અનાદિ, અને ધ્રુવાધ્રુવત્વ અભવ્યભવ્યની અપેક્ષાએ જાણવું. તથા સેસાદુહા=શેષ ઉં અનું અને જન્મ રૂપ ત્રણે વિકલ્પ સાદિ-અધ્રુવ એમ બે પ્રકારે છે. ત્યાં સાતમી પૃથ્વીમાં વર્તતા ગુણિતકર્મોંશ મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવને ઉં પ્રદેશસત્તા હોય છે. શેષકાળમાં એજ જીવને અનું પ્રદેશસત્તા હોય છે, તે કારણથી એ બન્ને સત્તા સાદિ-અધ્રુવ છે, અને જન્મ પ્રં સત્તા તેા પૂર્વે કહીજ છે. તથા આયુધ્યના ઉં-અનું-જન્મ-અને અજન્મ રૂપ સર્વે વિકલ્પો અધ્રુવ સત્તાક હોવાથી સાદિ અધ્રુવજ છે. (ઇતિ મૂં પ્રં પ્રં સત્તાં સાઘાદિ પ્રરૂપ).

હવે ઉત્તર પ્રકૃતિયોમાં સાઘાદિ પ્રરૂપ કરે છે.

બાયાલાણુકસ્સં, ચડવીસસયા જહન્ન ચડતિવિહં
હોઝહ છળહ ચડઝ્ઝા, અંજહન્ન મમાસિયં દુવિહં॥૨૬॥

ગાથાર્થ:—૪૨ પ્રકૃતિયોની અનુકૃષ્ટ ૩૦ સત્તા ૪ પ્રકારે,
તે ૧૨૪ પ્રકૃતિયોની અજ૦ ૩૦ સત્તા ૩ પ્રકારે, તથા ૬ પ્રકૃતિ-
યોનો અજ૦ ૩૦ સત્તા ૪ પ્રકારે, અને અનુકૃત વિકલ્પો બે પ્રકારે
જાણવા.

ટીકાર્થ:—શાતાવેદનીય—સંજવ૦૪—પુ૦વેદ—પંચે૦—તૈ૦૭—
વજ્ર૦—સમય૦—શુભવર્ણાદિ ૧૧—અશુ૦—પરા૦—ઉન્ધાસ—સુખગ૦—
જ્ઞાસાદિ ૧૦—ને નિર્માણ એ ૪૨ પ્રકૃતિયોની અનુ૦ પ્રદેશસત્તા સાદિ
અનાદિ—ધ્રુવ ને અધ્રુવ એમ ૪ પ્રકારે છે, તે આ પ્રમાણે—વજ્ર૦/ભ-
નારાય વિના શેષ ૪૧ પ્રકૃતિયોની ઉ૦ પ્રદેશસત્તા ક્ષપકશ્રેણિમાં
આપ આપણા બન્ધના અન્ત્ય સમયમાં વર્તતા શુષ્ણિતકર્માંશ
જીવને હોય છે, ને તે એક સમય માત્ર હોવાથી સાદિ—અધ્રુવ,
તેથી અન્ય સર્વ પણ અનુ૦પ્રદે૦સત્તા તે પણ દ્વિતીય સમયે થવાથી
સાદિ, તે સ્થાન અપ્રાપ્ત જીવને અનાદિ, અને ધ્રુવાધ્રુવતા પૂર્વવત્
જાણવી. પુનઃ મિથ્યાત્વ સન્મુખ થયેલા સત્તમી પૃથ્વીના સમ્યગદષ્ટિ
નારક જીવને ઉ૦પ્ર૦સત્તા હોય છે, ને તે સાદિ—અધ્રુવ છે. તેથી
અન્ય સર્વસત્તા અનુકૃષ્ટ છે, તે દ્વિતીય સમયે થતી હોવાથી સાદિ,
તે સ્થાન નહિ પામેલા જીવને અનાદિ, અને ધ્રુવાધ્રુવત્વ પૂર્વવત્.

તથા અનન્તા૦—યશ—સંલોભ—સિવાય ૧૨૪ ધ્રુવસત્તાક
પ્રકૃતિયોની અજ૦પ્ર૦સત્તા અનાદિ—ધ્રુવ ને અધ્રુવ એમ ૩ પ્રકારે
છે, તે આ પ્રમાણે—ક્ષપિતકર્માંશ જીવને સ્વસ્વક્ષયના અન્ત્ય સમયે
એ પ્રકૃતિયોની જ૦ પ્રદેશસત્તા હોય છે, ને તે એક સમય પ્રમાણ
હોવાથી સાદિ—અધ્રુવ, તેથી અન્ય અજ૦ પ્રદેશસત્તા સદાકાળ
હોવાથી અનાદિ, અને ધ્રુવાધ્રુવતા પૂર્વવત્.

ગાથામાં ચડતિવિહં એ બે શબ્દો અનુક્રમે જોડવા અર્થા

૪૨ પ્રકૃતિયોની અનુપ્રસન્નતા ૪ પ્રકારે, અને ધ્રુવસત્તાકેની (૧૨૪ ની) અજપ્રસન્નતા ૩ પ્રકારે છે. તથા અનન્તાંજ-સં લોભ-ને યશ એ ૬ પ્રકૃતિયોની અજપ્રદેશસત્તા સાધાદિ ૪ પ્રકારે છે તે આ પ્રમાણે-અનન્તાનુબન્ધિની ઉદ્ભવના કરનાર ક્ષપિત કર્મોંશ જીવને જ્યારે ૧ સમય પ્રમાણુ સ્થિતિ રહે છે ત્યારે અનન્તાં ની જપ્રદેશસત્તા હોય છે ને તે એક સમય પ્રમાણુ હોવાથી સાદિ-અધ્રુવ છે, તેથી અન્ય સર્વ અજપ્રદેશસત્તા, તે પુનઃ ઉદ્ભવિત અનન્તાનુબન્ધિને મિથ્યાત્વહેતુથી પુનઃ ગાંધતાં સાદિ, તે સ્થાન નહિ પામેલા જીવને અનાદિ, અને ધ્રુવાધ્રુવતા પૂર્વવત્ તથા ક્ષય કરવાને સન્સુખ થયેલા ક્ષપિતકર્મોંશ જીવને યથાપ્રવૃત્ત કરણના અન્ય સમયે યશ અને સં લોભની જપ્રદેશસત્તા હોય છે, ને તે એક સમય પ્રમાણુ હોવાથી સાદિ અધ્રુવ છે, તેથી અન્ય સર્વ અજપ્રદેશસત્તા તે પણ અનિવૃત્તિકરણના પ્રથમ સમયે શુભ સંક્રમવડે ઘણા દલિકની પ્રાપ્તિ થવાથી અજપ્રદેશસત્તા થાય છે તે સાદિ, તે સ્થાન નહિ પામેલા જીવને અનાદિ, અને ધ્રુવાધ્રુવતા પૂર્વવત્.

તથા અમાસિયં દુવિદ્યં=અભાષિત એટલે સર્વે પ્રકૃતિયોના નહિ કહેલા એ વિકલ્પો તે સાદિ ને અધ્રુવ એમ એ પ્રકારે જાણવા. ત્યાં ૪૨ પ્રકૃતિયોના તો નહિ કહેલા જપ્ર-અજપ્ર-અને ઉં એ ત્રણ વિકલ્પો જાણવા. તથા ઉત્કૃષ્ટ પ્રસન્નતાનાં ૨ પ્રકાર પૂર્વે કહ્યા છે, અને જપ્રસન્નતા તથા અજપ્રસન્નતા તો આગળ કહેવાતા સ્વામિત્વને દેખીને સ્વયમેવ વિચારી લેવી. અને ૧૨૪ ધ્રુવસત્તાક પ્રકૃતિયોના ઉં-અનુ-ને જઘન્ય એ ૩ અનુક્રા (નહિ કહેલા) વિકલ્પો છે, ત્યાં જઘન્ય પ્રસન્નતા પૂર્વે કહી છે. અને ઉં તથા અનુ પ્રદેશસત્તા શુભિતકર્મોંશ મિથ્યાદષ્ટિમાં હોય છે, તે કારણથી એ બન્ને વિકલ્પ સાદિ-અધ્રુવ છે. એ પ્રમાણુ અનન્તાંજ-સં લોભ-ને યશ એ ૬ પ્રકૃતિયોના ઉં અનુ વિકલ્પો પણ જાણવા, અને જપ્ર વિકલ્પ તો પૂર્વે કહ્યો છે, અને શેષ અધ્રુવસત્તાક

કર્મોના ચારે વિકલ્પો અધ્રુવસત્તાપણાનેજ લઇનેજ સાદિ-અધ્રુવ જાણવા. (ઇતિઉત્તરપ્રકૃતિપ્રદેશસત્તામાં સાધ્યાદિ પ્રરૂપણા).

એ પ્રમાણે સાધ્યાદિ પ્રરૂપણા કરીને હવે સ્વામિત્વ કહેવા યોગ્ય છે. તે ઉં પ્રદેશસત્તા સ્વામિત્વ, અને જો પ્રદેશંત્રતા સ્વામિત્વ એમ બે પ્રકારે છે, ત્યાં પ્રથમ ઉં પ્રદેશસત્તા સ્વામિત્વ કહે છે.

**સંપુર્ણગુણિયંકમ્મો, પાસડકસસ સંતસામી ઉ
તસસેવ ઉ ઉપ્પવિણી, ગગયસસ કાસિંચિ વન્નેહં||૨૭||**

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થોતુસારે.

ટીકાર્થ:—પ્રાયઃ સર્વ પ્રકૃતિયોની ઉં પ્રદેશસત્તાનો સ્વામિ સંપત્તી પૃથ્વીમાં અન્ત્યસમયે વર્તેતો સંપૂર્ણ ગુણિતકર્મોશ નારક જીવ જાણવો. પુનઃ કંઈક પ્રકૃતિયોનો તેજ સંપૂર્ણ ગુણિતકર્મોશ જીવને સંપત્તી પૃથ્વીમાંથી નિકળેલાને અન્યભવમાં વિશેષ છે, તે કારણથી હું તે વિશેષને (જે કંઈ તક્ષવત છે તે) વર્ણવું છું અર્થાત્ વર્ણવીશ.

હવે કૃત પતિજ્ઞાનો નિર્વાહ કરે છે (હું વર્ણવીશ એમ કહ્યું છે તેથી હવે વર્ણવે છે.)

**મિચ્છત્તેમિસસમ્મિ ય, સંપરિકત્તમ્મિ મીસસુદ્ધાણં.
ઘરિસવરસસ ઉ ઈસા, ગગસસ ચરમંમિ સમયમ્મિ||૨૮||**

ગાથાર્થ:—ટીકામાં કહેલી અક્ષર યોજનાતુસારે.

ટીકાર્થ:—પૂર્વે કહેલા સ્વરૂપવાળો તે ગુણિત કર્મોશ જીવ સંપત્તી પૃથ્વીમાંથી નીકળીને તિર્યંચમાં ઉત્પન્ન થાય, ત્યાં

પણુ અન્તર્મુઁ માત્ર રહીને પુનઃ મનુષ્ય ગતિમાં ઉત્પન્ન થાય, ત્યાં સમ્યક્ત્વ પામીને દર્શન સંપત્કનો ક્ષય કરવાને શીઘ્ર તત્પર થાય, તદનંતર જે સમયે મિથ્યાત્વને મિશ્રમાં સર્વ સંક્રમથી પ્રક્ષેપે તે સમયે મિશ્રની ઉઁ પ્રદેશસત્તા હોય છે. વળી તે મિશ્રને જે સમયે સર્વ સંક્રમવડે સમ્યક્ત્વમાં પ્રક્ષેપે તે સમયે સમ્યક્ત્વની ઉઁ પ્રદેશસત્તા થાય છે. અહિં અક્ષર્યોજના (અક્ષરાર્થઃ) આ પ્રમાણે છે— મિથ્યાત્વમાં અને મિશ્રમાં અનુક્રમે મિશ્રને અને સમ્યક્ત્વને પ્રક્ષેપ્યે છતે તે મિશ્ર અને શુદ્ધનો એટલે મિશ્ર અને સમ્યક્ત્વની ઉઁ પ્રદેશસત્તા થાય છે. તથા તેજ શુષ્કિત કર્મોશ નારકલ્પ તિર્યચ થઇને કોઇક ઇશાન કલ્પમાં દેવ થાય, તે પણ ત્યાં અતિસંકલ્પ થઇને પુનઃ પુનઃ નપુંસકવેદ બાંધે, તે વખતે તે દેવને સ્વભવના અન્ય સમયે વર્તતાં નપુંસક વેદની ઉઁ પ્રદેશસત્તા થાય છે.

**इसाणे पूरित्ता, नपुंसगं तो असंखवासासु
पल्लासंखियभागेण, पूरिण इत्थिवेयस्स ॥ २९ ॥**

ગાથાર્થઃ—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થઃ—પૂર્વોક્તા પ્રકારે ઇશાન દેવલોકમાં નપુંસકવેદને આપૂરીને એટલે નપુંસક વેદનો ઉઁ પ્રદેશોપચય કરીને ત્યાંથી સંખ્યાત વર્ષાયુ ભવમાં ઉત્પન્ન થઇ પુનઃ અસંખ્ય વર્ષાયુવાળા ભવમાં ઉત્પન્ન થાય, અને ત્યાં તે સંકલ્પવેદ સંહિત થઇને પદ્યોપમના અસંખ્યાતમા ભાગ માત્ર કાળ સુધી બન્ધવડે સ્ત્રીવેદ પુરાયે છતે અને નપુંસકવેદ કલિકના સંક્રમવડે સ્ત્રીવેદ અત્યંત પુરાયે છતે. તે વખતે તે સ્ત્રીવેદની ઉઁ પ્રદેશસત્તા થાય છે.

**पुरिसस्स पुरिससंकम, पणसउकस्स सामिगस्सेव
इत्थी जं पुण समयं, संपरिकत्ता हवइ ताहे ॥३०॥**

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:—પુરૂષવેદની ઉં પ્રદેશસત્તા ઉં પુરૂષવેદ સંક્રમ સ્વામીનેજ જાણવી. અહિં તાત્પર્ય એ છે કે-જે ઉં પુરૂષવેદ સંક્રમનો સ્વામિ તેજ ઉં પુરૂષવેદ પ્રદેશસત્તાનો સ્વામિ પણ જાણવો, પરંતુ વિશેષ એ છે કે-જે સમયે પુરૂષવેદમાં સ્ત્રીવેદને સંક્રમાવે છે તે સમયે પુરૂષવેદની ઉં પ્રદેશસત્તાનો સ્વામિ (તે જીવ-ધર્તિશેષ:) હોય છે.

તસ્સેવ ડ સંજલણા, પુરિસાઈ કમેણ સવસંછોમે
ચડરુવસમિત્તુ લિપ્પં, રાગંતે સાયડચ્ચજસા ॥૩૧॥

ગાથાર્થ:—જે પું વેં ઉં પ્રદેશસત્તા સ્વામિ છે તેનેજ કોધાદિ ચારસંજવલન કષાયો અનુક્રમે પું વેદાદિ સંખંધિ દલિકનો સર્વ સંક્રમ થતાં ઉં પ્રદેશ સત્તાવાળા થાય છે. તથા ચાર વાર મોહને ઉપશમાવીને શિશ્રુક્ષપણા સન્નુખ થયેલા જીવને દશમગુણ સ્થાનકાન્તે શાતા-ઉચ્ચગોત્ર-અને યશની ઉં પ્રદેશસત્તા હોય છે.

ટીકાર્થ:—જે પુરૂષવેદની ઉં પ્રદેશસત્તાનો સ્વામિ છે તે જીવને અનુક્રમે પુરૂષવેદાદિ સંખંધિ દલિકનો સર્વ સંક્રમ થતાં કોધાદિ ચાર સંં કષાયોની ઉં પ્રદેશસત્તા થાય છે, તે આ પ્રમાણે- જે પુરૂષવેદોત્કૃષ્ટપ્રદેશસત્તાનો સ્વામિ જ્યારે પુરૂષવેદને સંં કોધમાં સર્વ સંક્રમવડે સંક્રમાવે છે, ત્યારે તે જીવ તે વખતે સંં કોધની ઉં પ્રદેશ સત્તાનો સ્વામિ થાય છે, અને તેજ જીવ જ્યારે સંં કોધને સર્વ સંક્રમ વડે સંં માનમાં સંક્રમાવે છે, ત્યારે તે સમયે તે જીવ સંં માનની ઉં પ્રદેશસત્તાનો સ્વામિ થાય છે, અને તેજ જીવ સંં માનને સર્વ સંક્રમવડે સંં માયામાં સંક્રમાવે છે ત્યારે સંં માયાની ઉં પ્રદેશસત્તાનો સ્વામિ થાય છે.

અને તેજુ જીવ જ્યારે સંઠ માંયાને સંવૃત્ત સંક્રમવડે સંઠ લોભમાં સંક્રમણે ત્યારે સંઠ લોભની ઉઠ પ્રદેશસત્તાનો સ્વામિ થાય છે.

તથા ૪ વાર મોહનીયને ઉપશમાવીને શુષ્ણિતકર્માશ જીવ શિષ્ય ક્ષપણને અર્થે તત્પર થયેલો હોય તેને સૂક્ષ્મ સંપરાય શુષ્ણ સ્થાનના અન્ત્ય સમયમાં વર્તતાં શાતા-ઉચ્ચગોત્ર-અને યશની ઉઠ પ્રદેશસત્તા હોય છે, કારણ કે શ્રેષ્ઠિપર આરૂઠ થયેલો જીવ એ ત્રણ પ્રકૃતિઓમાં અશુભ પ્રકૃતિઓનાં ઘણાં દલિકને શુષ્ણસંક્રમવડે સંક્રમણે છે, તે કારણથી સૂઠ સંપરાયના અન્ત્ય સમયે એ પ્રકૃતિઓની ઉઠ પ્રદેશસત્તા થાય છે. કહ્યું છે કે—

ચરુવસામિય મોહં, જસુચસાયાળ મુદુમસ્વગંતે.

જં અમુમપગદલિયા-ળ સંકમો હોઈ પયામુ ॥૧॥(ગાથા)

દેવનિરિયાડગાળં, જોગુક્સેહિં જેટ્ટગદ્વાણ
વદ્ધાણિ તાવ જાવં, પદમે સમણ ઉદિન્નાણિ ॥૩૨॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:—ઉત્કૃષ્ટયોગ અને ઉઠ બંધાદ્વાવડે દેવાયુ અને નારકાયુ એ બંનેની સત્તામાં ઉઠ પ્રદેશસત્તા ત્યાં સુધી હોય છે કે જ્યાં સુધી પ્રથમ સમયે ઉદય પ્રાપ્ત થાય છે. અહિં તાત્પર્ય એ છે કે-બંધથી આરંભીને ઉદયના પ્રથમ સમય પર્ચન્ત પૂર્વોક્ત પ્રકારે દેવાયુ અને નારકાયુ એ બંનેની ઉઠ પ્રદેશસત્તા હોય છે.

સેસાડગાણિ નિયગેસુ, ચેવ આગમ્મ પૂવ્વકોડીણ
સાયવહુલસ્સ અચિરા, બંધંતે જાવંનો વદ્દે ॥૩૩॥

ગાથાર્થ:—શેષ મનુષ્યાયુ અને તિર્યગાયુને પૂર્વકોડવર્ષ

પ્રમાણ બાંધીને સ્વસ્વલવમાં આવીને અત્યંત શાતાવેદનીયને અનુ-
લવતો છતો થોડા કાળ સમાનજાતીય આયુના બન્ધાન્ત સમયે
જ્યાં સુધી અપવર્તના ન કરે ત્યાં સુધી તે જીવને સ્વ આયુની ઉં
પ્રં સત્તા હોય છે.

ટીકાર્થ:—શેષ આયુષ્ય એટલે તિર્યંઆયુ ને નરાયુ એ બેને
પૂર્વકોદિપ=પૂર્વકોટી પ્રમાણ ઉં બન્ધાદ્વા અને ઉત્કૃષ્ટયોગવડે
બાંધે, અને બાંધીને આપ આપણા લવમાં આવીને શાતાબહુલ થયો
છતો એ આયુષ્યને યથાયોગપણે અનુલવે, (સુખી જીવને આયુષ્યના
ઘણા પુદ્ગલોની નિર્જરા થાય નહિ તે કારણથી અહિં શાતા-
બહુલતું ગ્રહણ કર્યું છે.) તદનંતર અદ્યકાળમાં બંધંતે
ઉત્પત્તિ સમયથી આગળ અન્તર્મું માત્રજ રહીને મરણ
સંસ્પૃખ થયો છતો ઉં બન્ધકાળ પર્યન્ત ઉત્કૃષ્ટ યોગવડે બીજું પર-
લવસંબંધિ સમાન જાતીય આયુષ્ય બાંધે, અર્થાત્ મનુષ્ય હોય તો
મનુષ્યાયુ અને તિર્યંચ હોય તો તિર્યંઆયુ બાંધે, તદનંતર બન્ધાન્ત
સમયે જ્યાં સુધી હજી પણ આયુને અપવર્તે નહિ ત્યાં સુધી તે
શાતા બહુલ મનુષ્યને આયુષ્યની અને તિર્યંચને તિર્યંઆયુની ઉં
પ્રદેશસત્તા થાય છે, કારણ કે તે જીવને તે વખતે સ્વલવાયુષ્ય
કિંચિત્ હીન ફલિકવાળું છે અને સમાનજાતીય પરલવાયુષ્ય પરિપૂર્ણ
ફલિકવાળું છે (તે કારણથી એ બે આયુની તે સમયે ઉં પ્રં સત્તા
હોય-ઇતિ શેષ:). તથા બન્ધ પૂર્ણ થયા બાદ વેદમાન આયુષ્યની
બીજે સમયેજ અપવર્તના થવા માટે છે તે કારણથી “ બન્ધાન્ત
સમયે ” એમ કહ્યું છે.

પૂરિત્તુ પુવ્વકોડી-પુહત્ત નારગદુગસ્સ બંધંતે
एवं पल्लतिगंते, वेउवियसेसनंवगग्मि ॥ ૩૪ ॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થોત્સાર.

ટીકાર્થ:—પૂર્વકોડ પૃથક્ત્વ ઐટલે સાત કોડ પૂર્વ સુધી સંકિલ્પ અધ્યવસાય વડે નરક ગતિ અને નરકાનુપૂર્વી રૂપ નરક દિકને વારંવાર આપૂરીને અર્થાત્ બંધવડે અતિ પ્રદેશાપચિત કરીને નરક સન્મુખ થયો છતો નરક દિકની ઉં પ્રદેશસત્તાનો સ્વામિ થાય છે. તથા એ પ્રકારેજ પૂર્વકોડ પૃથક્ત્વ સુધી અને અકર્મ ભૂમિઓમાં (યુગલિક ભવોમાં) ૩ પદ્યોપમ સુધી વિશુદ્ધ અધ્યવસાયવડે વૈક્રિયાદિ ૧૧ પ્રકૃતિઓમાંથી નરક દિક બાહ કરતાં શેષ જે દેવદિક ને વૈં સપ્તક રૂપ વૈક્રિયનવકને તે બંધવડે પૂરીને દેવપણાને સન્મુખ થયો છતો તે દેવદિક ને વૈક્રિયસપ્તક રૂપ નવ પ્રકૃતિઓની ઉં પ્રદેશ સત્તાનો સ્વામિ હોય છે.

તમતમગો સઠ્ઠલહું, સમ્મતં લભિય સઠ્ઠચિરમર્જં।
પૂરિત્તા મણુયદુગં, સવજ્જરિસહં સબંધંતે ॥૩૫॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:—તમસ્તમક ઐટલે સપ્તમિ પૃથ્વીનો નારક સઠ્ઠ લહું=અતિ શિઘ્ર અર્થાત્ જન્મ પછી અન્તર્મું વીત્યાબાહ સમ્યક્ત્વ પામીને સઠ્ઠ ચિરમર્જં=અતિ લીધંકાળ પર્યન્ત સમ્યક્ત્વને ધારણ કરતો છુવ મનુષ્યદિકને અને વળર્ષભનારાચને બંધ વડે પૂરીને જે સમયથી અનન્તર સમયમાં મિથ્યાત્વ પામશે તે બંધા-હોના અન્ત્યભૂત સમયે તે મનુષ્યદિકની અને વળર્ષભનારાચની ઉં પ્રદેશસત્તા થાય છે.

સમ્મદિદ્ધિધુવાણં, વત્તીપુદ્દહીસયં વરુરુક્તો
ઊવસામઙ્ગુ મોહં, સ્વેતગે નિયગબંધંતે ॥ ૩૬ ॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:—જે પ'ચે૦-સમચ૦-પરા૦-ઉશ્વાસ-સુખગ-ત્ર-
શાદિ ૪-સુભગાદિ ૩-એ ૧૨ પ્રકૃતિયો સમ્યગ્દષ્ટિના બંધને
આશ્રયિ ધ્રુવબંધિ ને ૧૩૨ સાગરોપમ સુધી બંધવડે અતિ પ્રદેશો-
પચિત થયેલી તેની ૪ વાર મોહનીયને ઉપશમાવીને (મોહનીયને
ઉપશમાવતો જીવ ઘણાં દલિકને ગુણ સંક્રમવડે સંક્રમાવે છે માટે
“ ૪ વાર મોહનીયને ઉપશમાવીને ” કહ્યું છે) તદ્દનંતર પ્રકૃતિયોનો
ક્ષય કરવાને તત્પર થયેલા જીવને આપ આપણા બંધ વિચ્છેદ સમયે
ઉં પ્રદેશ સત્તા હોય છે.

**ધ્રુવબંધીણ સુમાણં, સુમથિરાણં ચ નવરિ સિઘ્ધયરં
તિથગરાહારગતણૂ, તેત્તીસુદહી ચિરચિયાય ॥૩૭॥**

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થોત્સારે.

ટીકાર્થ:—જે તૈ૦ ૭-શુભવર્ણાદિ ૧૧-અશુ૦-નિર્મોણ-રૂપ
૨૦ શુભ ધ્રુવબંધિ પ્રકૃતિયો છે તેઓની અને સ્થિર તથા શુભની
ઉં પ્રદેશસત્તા પૂર્વોક્ત પ્રકારે વિચારવી. પરંતુ વિશેષ એ છે કે-
“ ૪ વાર મોહનીયને ઉપશમાવ્યા બાદ અતિ શિઘ્ર પણે તે પ્રકૃતિ-
યોનો ક્ષય કરવાને સન્મુખ થયેલા જીવને ” એમ કહેવું. તથા
ગુણિતકર્મોંશ વડે દેશુ જો પૂર્વ કોડ વર્ષોધિક ૩૩ સાગરોપમ
પર્યન્ત બન્ધથી પૂરીને સ્વબન્ધાન્ત્ય સમયે જીન નામની ઉં પ્રદેશ
સત્તા થાય છે. તથા આહારક સમક્રના રચનાર દેશુ પૂર્વ કોડ પર્ય-
ન્ત વારંવાર બન્ધવડે અતિ પ્રદેશોપચિત કરેલા મુનિને આપ આપણા
બન્ધવિચ્છેદ સમયે આહારક સંતકની ઉં પ્રદેશસત્તા હોય છે.

**તુલ્હા નપુંસવેણ, ણેગિંદિયથાવરાયવુજોયા
વિગલસુહુમત્તિયા વિ ય, નરતિરિયચિરજિયા હોંતિ**
.. ॥ ૩૮ ॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:—એકેન્દ્રિય જાતિ-સ્થાવર-આતપ-ને ઉદ્યોત એ જ ની ઉં પ્રદેશસત્તા નપુ'સક વેદ સમાન વિચારવી. જેમ નપુ'સક વેદની ઉં પ્રદેશસત્તા ઇશાન દેવભવના અન્ત્ય સમયે કહી તેમ એ જ પ્રકૃતિયોની ઉં પ્રદેશસત્તા પણ જાણવી. તથા દ્વીન્દ્રિય-ત્રીન્દ્રિય-ને ચતુરિન્દ્રિય જાતિરૂપ વિકલત્રિક, અને સૂક્ષ્મ-અપર્યાપ્ત ને સાધારણ રૂપ સૂક્ષ્મત્રિક, જ્યારે તિય'ચ અને મનુષ્યના ભવોવડે પૂર્વકોઠ પૃથક્ત્વ વર્ષો સુધી ઉપાજન કરેલું હોય ત્યારે સ્વળન્ધાન્ત સમયે તે તિય'ચ મનુષ્યોને તે વિકલત્રિકાદિકની ઉં પ્રદેશસત્તા થાય છે. (ઇતિ-ઉં પ્રદેશસત્તા સ્વામિત્વ પ્રરૂપણા).

એ પ્રમાણે ઉં પ્રદેશસત્તા સ્વામિત્વ કહીને હવે જં પ્રદેશસત્તા સ્વામિત્વ કહેવાય છે.

**સ્વવિયંસયમ્મિ પગયં, જહન્નગે નિયગસંતકમ્મંતે
સ્વળસંજોડ્યસંજો-યળાળ ચિરસમ્મકાલંતે ॥૩૧॥**

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થાનુસારે.

ટીકાર્થ:—જહન્નગે=અહિં જધન્ય પ્રદેશસત્તા સ્વામિત્વમાં આલુ અધિકાર ક્ષપિતકર્મો'શ એવ આશ્રયિ ગણવો. (ગાથામાં સ્વવિયંસયમ્મિ એ પદ સપ્તમી વિભક્તિમાં છે પરન્તુ અર્થથી તૃતિયા વિભક્તિ જાણવી.) તથા નિયગસંતકમ્મંતે એટલે સ્વસ્વસત્તાના અન્ત્ય સમયે એમ સામાન્યથી સર્વ કર્મોને માટે પ્રથમ કહ્યું છે. અને હવે જે કર્મોમાં વિશેષ છે તેને ભિન્ન કરીને કહે છે—

સ્વળસંજોડ્ય ઇત્યાદિ=અહિં ક્ષપિતકર્મો'શ એવે સમ્યગ્ દૃષ્ટિ થયે છતે અનંતાનુબન્ધની ઉદ્વલના કરી હોય, ને તદનંતર પુનઃ પણ સમ્યક્ત્વ પામે, ને તે સમ્યક્ત્વને જે છાસઠ સાગરોપમ

યાવત્ પાલન કરીને તે પ્રકૃતિયોનો ક્ષય કરવાને તત્પર થયેલા જીવને અનંતાનુબન્ધિનો ક્ષય કરતાં જ્યારે સ્વરૂપ અપેક્ષાએ એક સમય પ્રમાણની અને અન્યથા બે સમય પ્રમાણની એક સ્થિતિ શેષ રહે ત્યારે તે પ્રકૃતિયોની જૉ પ્રદેશસત્તા હોય છે.

**ઉવલમાળીણુવલ-ળાણ ઇગઢિઈ દુસામઙ્ગા
દિઢિદુગે વત્તીસે, ઉદહિસણ પાલિણ પચ્છા ॥૪૦॥**

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થોનુસારે.

ટીકાર્થ:—ઉદ્ભવ્યમાન રૂપ પ્રકૃતિયોની ઉદ્ભવનકાળે સ્વરૂપા-પેક્ષાએ એક સમયમાત્ર અને અન્યથા દ્વિસમયમાત્ર જે એક સ્થિતિ તેજ તેઓની જૉ પ્રદેશસત્તા છે, એ સામાન્યપણે કહું, અને અત્રે તેમાં જે વિશેષ છે તે કહે છે દિઢિદુગં ઇત્યાદિ=૧૩૨ સાગરોપમ પર્યન્ત સમ્યક્ત્વ પાલન કરીને તદ્દનંતર મિથ્યાત્વ પામ્યો છતો પલ્યોપમાસંજયેયલાગ માત્ર પ્રમાણ મંદોદ્ભવના (જઘન્યોદ્ભવના કાળ) વડે સમ્યક્ત્વને અને મિશ્રને ઉવેલવા માંડે, અને ઉવેલતો છતો તેનાં દલિકને મિથ્યાત્વમાં સંક્રમાવે, ત્યાં આવલિકાથી ઉપરનું સર્વદલિક સર્વસંક્રમવડે સંક્રમ્યું હોય છે, ને આવલિકાગત દલિકને સ્તિષ્ઠુક સંક્રમવડે સંક્રમાવે છે, તે સંક્રમતાં જ્યારે સ્વરૂપાપેક્ષાએ એક સમયમાત્ર અને અન્યથા દ્વિસમયમાત્ર એક સ્થિતિ રહે, ત્યારે તે સમ્યક્ત્વ અને મિશ્ર એ બેની જૉ પ્રદેશસત્તા હોય છે.

**અંતિમલોભજસાણં, મોહં અણુવસમઙ્ગત્તુ સ્ત્રીણાણં
(સેસાણં)**

નેયં અહાપવત્તક-રણસ્સ ચરમમ્મિ સમયમ્મિ ॥૪૧॥

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થોનુસારે.

ટીકાર્થ:—અન્તિમલોભ એટલે સંવલનલોભ તે સં
લોભ અને યશની જ૦ પ્રદેશસત્તા, ૪ વાર મોહનીયને નહિ ઉપ-
શમાવીને એટલે મોહનો ઉપશમ નહિ કરીને અર્થાત્ ઉપશમશ્રેણિ
નહિ કરીને શેષ ક્ષપિતકર્મોશ ક્રિયાઓ વડે ક્ષય થતાં તે યેની
યથાપ્રવૃત્તકરણના અન્ત્ય સમયે જ૦ પ્રદેશસત્તા બાણવી. મોહની-
યનો ઉપશમ કર્યે છતે ગુણસંક્રમવડે ઘણાં દલિકની પ્રાપ્તિ થાય
છે, ને તે ઘણા દલિકનું અત્રે પ્રયોજન જહિ હોવાથી અહિં મોહ-
નીયના ઉપશમનો નિષેધ કરેલો છે.

વેડવિકારસગં, खणबंघगते उ नरय जिह्मिह्मि
उव्हितु अवंधिय, एगेंदिगए चिरुवलणे ॥ ૪૨ ॥

ગાથાર્થ:—ટીકાથોતુસારે.

ટીકાર્થ:—નરકદિક-દેવદિક-ને વૈક્રિય સમકરૂપ વૈક્રિય
એકાદશકને પૂર્વે ક્ષપિતકર્મોશ જીવે ઉવેદ્યુ હોય, ને તદનંતર
પુનઃ પશુ અન્તર્ગ૦ કાળ પર્યન્ત બાંધ્યુ હોય, અને બાંધીને
ઉંકુષ્ઠ સ્થિતિવાળી નરકમાં એટલે અપ્રતિષ્ઠાન નામના નરકાવાસમાં
ઉત્પન્ન થાય, અને ત્યાં રહ્યાં છતાં તે જીવ તે વૈક્રિય એકાદશકને
ઉડ સાગરોપમ પર્યન્ત વિપાકથી અને સંક્રમથી યથાયોગપણે
અનુભવે તદનંતર તે નરકાવાસથી નિકળીને તિર્યચ પચૈન્દ્રિયમાં
ઉત્પન્ન થાય, અને ત્યાં તથાવિધ અધ્યવસાયના અભાવથી વૈક્રિય
એકાદશકને પુનઃ પશુ બંધ ન કરે, ત્યાંથી નિકળીને એકૈન્દ્રિય
થાય, અને તે એકૈન્દ્રિય જીવ દીર્ઘ ઉદ્વલનાવડે ઉવેલવા માંડે, અને
એ દીર્ઘોદ્વલનાએ ઉવેલતાં બ્યારે સ્વરૂપાપેક્ષાએ એક સમયમાત્ર ને
અન્યથા એ સમયમાત્ર પ્રમાણની એક સ્થિતિ શેષ રહે ત્યારે તે
વૈક્રિયાહિ ૧૧ પ્રકૃતિયોની જ૦ પ્રદેશસત્તા થાય છે.

**મણ્યદુગુચ્ચાગોષ--સુ સુહમચ્ચણવજ્જગેસુ સુહમતસે
તિથયરાહારતણુ, અપ્પહ્વા વંધિયા સુચિરં ॥ ૪૩ ॥**

ગાથાર્થ—મનુષ્યદ્વિક અને ઉચ્ચગોત્રને સૂક્ષ્મત્રસજીવે ઉવે-
લ્યું હોય, ને સૂં એકેન્દ્રિયજીવે પુનઃ અન્તર્મું સુધી બાંધ્યું હોય
ને બાંધીને સૂક્ષ્મત્રસમાં ઉત્પન્ન થાય, ત્યારે (પૂર્વોક્ત પ્રકારે) એ
કં પ્રકૃતિની જાં પ્રદેશસત્તા હોય તથા જીનનામ અને આહારક
સપ્તકને અલ્પકાળ બાંધીને ચિરોદ્વલનાએ ઉવેલતાં એ આઠની જાં
પ્રદેશસત્તા હોય છે.

ટીકાર્થ—મનુષ્યદ્વિક અને ઉચ્ચગોત્રને પૂર્વે સૂક્ષ્મત્રસજીવે
ઉવેલ્યું હોય, તદનંતર સુહમચ્ચણવજ્જગેસુ=સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિયજીવે
પૃથિવ્યાદિપણ્ણમાં અન્તર્મું કાળ સુધી પુનઃ બાંધ્યું હોય, અને
બાંધીને સૂક્ષ્મત્રસમાં એટલે અગ્નિકાય ને વાયુકયમાં ઉત્પન્ન થાય,
અને ત્યાં ચિરોદ્વલનાએ ઉવેલવા માંડે, અને ઉવેલતાં જ્યારે તે
પ્રકૃતિયોની બે સમયમાત્ર અવસ્થાનવાળી એક સ્થિતિ શેષ રહે
ત્યારે તે સૂક્ષ્મજીવે અન્તર્મું સુધી બાંધેલ મનુષ્યદ્વિક અને ઉચ્ચ-
ગોત્રની જાં પ્રદેશ સત્તા હોય છે.

તથા જીનનામને અપ્પહ્વાવંધિય=અલ્પકાળ એટલે સાધિક
૮૪૦૦૦ વર્ષપર્યન્ત બાંધીને કેવલી થાય, તદનંતર સુચિર=ઘણા
કાળ સુધી એટલે દેશુષ્ણું કોડ પૂર્વવર્ષ પર્યન્ત કેવલિપર્યાય પાળીને
અયોગિકેવલી થયેલાં સ્પિતકર્માંશ જીવને અન્ત્ય સમયે વર્તતાં
જીનનામની જાં પ્રદેશસત્તા હોય છે. તથા આહારતણુ ઇત્યાદિ=
આહારક-શરીર વડે ઉપલક્ષિત જે આહારકસપ્તક તેને અલ્પકાળ
બાંધીને મિથ્યાત્વે જાય, તદનંતર ચિરોદ્વલનાએ ઉવેલતાં છતાં
જ્યારે બે સમયમાત્ર અવસ્થાનવાળી એક સ્થિતિ શેષ રહે ત્યારે તે
આહારક સપ્તકની જાં પ્રદેશસત્તા હોય છે. (ઈતિ જાં પ્રદેશસત્તા
સ્વામિત્વ).

‘સુધી કહેવાં કે જ્યાંસુધી તેજ અન્ત્ય સ્થિતિવિશેષમાં ગુણિતકર્માંશ જીવનું’ ઉ૦ પ્રદેશસત્તાસ્થાન થાય. અહિંથી આગળ અન્ય પ્ર૦ સત્તાસ્થાન (એક પરમાણુ અધિક) નથી માટે અહિં સુધીના સ્થાનોનો સમુદાય તે એક સ્પર્ધક, અને આ સ્પર્ધક અન્ત્ય સ્થિતિને આશ્રયિ છે. એ પ્રમાણે બે અન્ત્ય સ્થિતિઓમાં બીજું સ્પર્ધક કહેવું, અને ત્રણ સ્થિતિઓમાં ત્રીજું સ્પર્ધક કહેવું, એ પ્રમાણે સમયોન આવલિકાના સમયો જેટલાં સ્પર્ધકો થાય છે.^૧

તથા અન્ત્ય સ્થિતિઘાતના અન્ત્ય પ્રક્ષેપથી માંડીને પશ્ચાત્તુ-પૂર્વીએ અનુક્રમે વૃદ્ધિ પામતાં પ્ર૦-સત્તાસ્થાનો આપ આપણી ઉ૦

૧ અહિં ભાવાર્થ એ છે કે—અન્ત્ય પ્રદેશોદયાવલિકાથી ઉપાન્ત્ય સમયમાં વર્તતા જીવને વર્તમાન ઉપાન્ત્ય સમય, અને શેષ રહેલ અન્ત્ય સમય, એ પ્રમાણે બે સમયરૂપ અન્ત્ય સ્થિતિસ્થાન પ્રદેશસત્તા સ્પર્ધકના વર્ણનમાં ઉપયોગી છે. શંકા થાય કે અન્ત્ય સમય માત્રમાં વર્તતા જીવને અન્ત્યના ૧ સમયરૂપ અન્ત્ય સ્થિતિસ્થાનો પણ સંભાવે છે, તો બે સમયરૂપજ અન્ત્ય સ્થિતિસ્થાન કેમ ગણાય ? ત્યાં સમજવાનું એ પ્રમાણે છે કે વર્તમાન અન્ત્ય સમય તુટતો હોવાથી અહિં પ્રદેશસત્તાના સંબંધમાં ગંજી શકાતો નથી, એ પ્રમાણે પ્રાયઃ સર્વત્ર પ્રદેશસત્તાના સંબંધમાં પ્રદેશોદયે વર્તતા સમયો (તુટતાં હોવાથી) યજ્ઞેદ્યા નથી ને તે કારણથી અન્ત્યસ્થિતિસ્થાન બે સમયરૂપ શેષ રહે તે વખતે અનેક જીવાપેક્ષાએ જધન્યાદિ પ્રદેશસત્તાનું પ્રથમ સ્પર્ધક થાય છે ને એજ રીતે ત્રણ સમય શેષ રહે બીજું, ચાર સમય શેષ રહે ત્રીજું, પ્રાંચ સમયશેષ રહે ચોથું, ચાવત્ર આવલિકાશેષ રહે (સર્વ મળી) સમયોન આવલિકા પ્રમાણુ સ્પર્ધકો થાય છે. એ સ્પર્ધકોની ગણતરી પશ્ચાત્તુપૂર્વીની પરિપાટીએ કરવી.

૨ “ પશ્ચાત્તુપૂર્વીએ અનુક્રમે ” એ વાક્યનો સંબંધ “ અન્ત્ય પ્રક્ષેપથી માંડીને ” એ વાક્ય સાથે નહિ જોડતાં “ વૃદ્ધિ પામતાં પ્ર૦ સત્તાસ્થાનો ” એ વાક્ય સાથે જોડવો. જેથી અર્થ સમજવામાં ગુંચવણ નહિ રહે.

પ્રદેશ સત્તા સુધી કહેવાં.^૧ તથા જોટલા પ્રમાણના આ યેથાયોગપણે સર્વ સ્થિતિગત જોમ જોક સ્પર્ધકની વિવક્ષા થાય છે, તેમ જો સ્પર્ધક^૨ સહિત આવલિકાના સમય પ્રમાણ સ્પર્ધકો થાય છે

**સંજલનતિગે ચેવં, અહિગાણિ ય આલિગાણ સમંણિં
દુસમયહીણેહિં ગુણાણિ, જોગઢાંણાણિકસિણાણિ॥૪૫**

ગાથાર્થ:—સંજલન ત્રિકમાં પણ જો પ્રકારે જાણવું. તથા સમસ્ત યોગસ્થાનોને જો સમયહીન આવલિકાના સમયો સાથે શુણ્ણતાં જોટલાં યોગસ્થાનો થાય તેટલાં પ્રથમ સ્થિતિ વિચ્છેદ અધિક સ્પર્ધકો થાય છે.

ટીકાર્થ:—ક્રોધ, માન, માયા રૂપ સંજલનત્રિકમાં પણ પૂર્વોક્ત પ્રકારે સ્પર્ધકો કહેવાં, અહિં તાત્પર્ય આ પ્રમાણે છે કે ક્રોધાદિકની પ્રથમ સ્થિતિ જ્યાં સુધી જોક આવલિકા જોટલી શેષ ન રહે ત્યાં સુધીના સ્થિતિઘાતમાં રસઘાત, બન્ધ, ઉદય, ને ઉદીરણા પ્રવર્તે છે, અને પ્રથમ સ્થિતિ આવલિકા માત્ર શેષ રહે છે તે (રસઘાતાદિ) વિચ્છેદ પામે છે, તેથી અનન્તર સમયે સમયહીન આવલિકા સંબંધિ અને જો સમયહીન જો આવલિકા સુધીનું

૧ અહિં અન્ય સ્થિતિઘાતના અન્ય પ્રક્ષેપથી માંડીને જે સત્તા સ્પર્ધક બનાવવાની વિધિ દર્શાવી છે તે સ્પર્ધક માત્ર અન્ય સ્થિતિ ઘાતના અન્ય પ્રક્ષેપ સંબંધિ છે ? કે અન્ય સ્થિતિઘાતના સર્વ પ્રક્ષેપોનું મલીને છે ? તે સંબંધમાં સ્પષ્ટતા નથી પરંતુ અક્ષરમાત્રના આધારે તો અન્ય પ્રક્ષેપમાત્ર સંબંધિ સંભવે છે. વિશેષ તાત્પર્યથી બહુ શ્રુતથી સમજવા યોગ્ય છે.

૨ પૂર્વે કહેલાં સમયોનાવલિકા પ્રમાણ (અન્ય પ્રદેશોદયાવલિકા સંબંધિ) સ્પર્ધકોમાં આ અન્ય સ્થિતિઘાત સંબંધિ ૧ સ્પર્ધક મેળવતાં સંપૂર્ણાવલિકા પ્રમાણ સ્પર્ધકો થાય—છતિ તાત્પર્ય.

૩ કહેવાનું તાત્પર્ય જો છે કે—જોક આવલિકા શેષ રહેતાં સ્થિતિ

ખાંધેલું' દલિક માત્ર સત્તામાં છે, અને શેષ સર્વદલિક સ્વયં પામ્યું છે, ત્યાં સમયહીન આવલિકાગત દલિકનો સ્પર્ધક વિચાર જેમ પૂર્વે કર્યો છે તેમ અત્રે પણ કરવો; અને જે એ સમયહીન એ આવલિકાનું ખાંધેલું દલિક છે તેનો સ્પર્ધક વિચાર બિન્ન પ્રકારે કરાય છે, કારણ કે પૂર્વોક્ત પ્રકારે સ્પર્ધકોની પ્રાપ્તિ આ દલિકમાં (દ્વિસમયોનાંવલિકાદ્વિકબંધ દલિકમાં) થતી નથી.^૧

શંકા:—સ્થિતિઘાત, રસઘાત, બન્ધ, ઉદય, ને ઉદીરણા, એ સર્વ વિચ્છેદ પામ્યા બાદ અનંતર સમયમાં એ સમયહીન એ આવલિકાનું ખાંધેલું દલિકનું છે ને શેષ નથી તે કેવી રીતે બાબુવું ?

ઉત્તર:—અહિં અન્ય સમય સંબંધિ કોધાદિને વેદનારા શ્રવે જે દલિક ખાંધેલું છે, તે દલિકને બન્ધાવલિકા વ્યતીત થયા બાદ આવલિકામાત્ર કાળમાં સંપૂર્ણ પણું સંક્રમાવે છે, અને તેમ કરવાથી આવલિકાના અન્ય સમયે સ્વરૂપાપેક્ષાએ તે શ્રવ તત્કર્મરહિત થાય છે, તથા ઉપાન્ય સમય સંબંધિ કોધાદિને વેદનારા શ્રવે જે દલિક (ઉપાન્ય સમયે) ખાંધેલું છે, તે દલિકને પણ બન્ધાવલિકા વીત્યા બાદ અન્ય એક આવલિકા જેટલાં કાળે સંપૂર્ણ સંક્રમાવે છે, અને આવલિકાના (અન્યાવલિકાના) અન્ય સમયે સ્વરૂપાપેક્ષાએ અકર્મી થાય છે. એ પ્રમાણે જે કર્મ જે સમયે બાંધ્યું હોય તે કર્મ તે સમયથી આરંભીને દ્વિતીય આવલિકાના અન્ય સમયે (સ્વ-

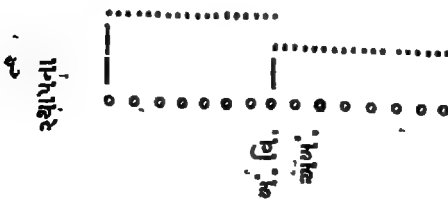
ધાતાદિ વિચ્છેદ પામતા હોવાથી અત્રે સ્થિતિઘાત સંબંધિ સ્પર્ધક અને નહિ, પરંતુ વક્ષમાણ રીતે શેષ રહેલી પ્રદેશાદ્યાવલિકા, અને સમયોન એ આવલિકાનું ખાંધેલું દલિક જે સત્તામાં રહ્યું છે તે, એ બેના સ્પર્ધક બનશે.

૧ પૂર્વે જેમ એક પ્રદેશ વૃદ્ધિ વડે સ્પર્ધક બન્યું, તેમ અત્રે એક પ્રદેશની વૃદ્ધિએ સ્પર્ધક બનતું નથી પરંતુ યોગસ્થાનની નિરંતર વૃદ્ધિએ અને પ્રદેશોની સાન્તર વૃદ્ધિએ બંદસત દલિકાનું સ્પર્ધક બને છે. એ તાત્પર્ય.

રૂપાપેક્ષાએ)-અકર્મ થાય છે અને તેમ થવાથી બન્ધાદિ અસાધના પ્રથમ સમયે બે સમયહીન બે આવલિકાનું બાંધેલું દલિકજ વિદ્યમાન હોય છે, પરંતુ શેષદલિક વિદ્યમાન હોતું નથી, તે અસત્ કલ્પનાએ આ પ્રમાણે છે—

તત્ત્વથી-આવલિકા અસંખ્ય સમયાત્મક છે તોપણ અસત્ કલ્પનાએ નિશ્ચયથી ૪ સમયની માનીયે, તો બન્ધાદિ વિચ્છેદના અન્ય સમયથી પૂર્વે આઠમા સમયમાં બાંધેલું બે દલિક તે ૪ સમયાત્મક બંધાવલિકા વ્યતીત થયા બાદ બીજી ૪ સમયાત્મક આવલિકાએ અન્યત્ર સંક્રમતાં બંધાદિ વિચ્છેદ સમયરૂપ અન્ય સમયે સર્વથા (તે દલિક) સ્વરૂપે ન રહે, કારણ કે સર્વદલિક અન્યત્ર-સંક્રમેલું છે. તથા સાતમે સમયે બાંધેલું બે દલિક તે ચતુઃ સમયાત્મક બંધાવલિકા વીત્યા બાદ અન્ય ચતુઃ સમયાત્મક આવલિકા જેટલા કાળે અન્ય પ્રકૃતિમાં સંક્રમતાં બંધાદિ વિચ્છેદ સમયથી અનન્તર સમયમાં (આઠ સમય સંખંધિ આવલિકાના અન્ય સમયમાં) સ્વરૂપે ન રહે, કારણ કે અન્ય પ્રકૃતિમાં સર્વ દલિક સંક્રમેલું છે, ને બે બધાદિ સમયબદ્ધ દલિક તે વિદ્યમાન છે, તે કારણથી બન્ધાદિ વિચ્છેદ પામ્યે છતે અનન્તર સમયમાં બે સમયહીન બે આવલિકાનું બાંધેલું દલિકજ વિદ્યમાન હોય છે પરંતુ શેષ નહિ.

ત્યાં બન્ધાદિ વિચ્છેદ સમયે જીવે જઘન્યચોળી હોતે બે દલિક બાંધ્યું હોય, તે દલિકને બન્ધાવલિકા વીત્યા બાદ અન્ય આવલિકા

પ્રમાણકાળે અન્ય પ્રકૃતિમાં સંક્રમતાં અન્ય સમયમાં જેટલું દલિક સંક્રમશે, પરન્તુ હજી સંક્રમતું નથી તેટલા દલિક પ્રમાણ સંજ્વલન કોષની જાં પ્રદેશતા કહેવાય છે. એ પ્રમાણે દ્વિતિયયોગસ્થાન વર્તી જીવે બંધાદિ વિચ્છેદ સમયે જે દલિક બાંધેલું હોય તે જીવનું દલિક પણ અન્યસમયમાં દ્વિતીય પ્રાં સત્તાસ્થાન કહેવાય છે. એ પ્રમાણે ત્યાં સુધી કહેવું કે જ્યાં સુધી ઉત્કૃષ્ટ યોગસ્થાન વર્તી જીવે બંધાદિ વિચ્છેદ સમયે જે દલિક બાંધેલું હોય તે જીવનું તે દલિક અન્ય સમયમાં સર્વોત્કૃષ્ટ પ્રદેશ સત્તાસ્થાન કહેવાય. એ રીતે જઘન્યયોગસ્થાનથી પ્રારંભીને જેટલાં યોગસ્થાનો (ઉં યોગસ્થાન સુધી) છે તેટલાં પ્રદેશસત્તાસ્થાનો અન્ય સમયમાં પ્રાપ્ત થાય છે, આ સર્વ પ્રાં સત્તાસ્થાનોનો સમુદાય તે એક સ્પર્ધક જાણવું. પુનઃ એ પ્રમાણે બંધાદિ વિચ્છેદના ઉપાન્ય સમયે જઘન્ય યોગાદિ જીવે જે દલિક બાંધેલું હોય છે ત્યાં પણ દ્વિતીય આવલિકાના અન્ય સમયે પૂર્વવત્ તેટલાં પ્રદેશ સત્તાસ્થાનો વિચારવાં, ને તે માત્ર એ સ્થિતિથી ઉત્પન્ન થયેલાં પ્રાં સત્તાસ્થાનો જાણવાં, કારણ કે બંધાદિ વિચ્છેદના અન્ય સમયે બહુ દલિકનીપણ તે સમયે એસમય સ્થિતિને પ્રાં સત્તાસ્થાનો પ્રાપ્ત થાય છે, આ બીજું સ્પર્ધક જાણવું. એ પ્રમાણે બંધાદિ વિચ્છેદના તૃતીયાન્ત સમયે જઘન્યયોગાદિવાળા જીવે જે દલિક બાંધેલું હોય, ત્યાં પણ દ્વિતીય આવલિકાના અન્ય સમયે પૂર્વવત્ તેટલાં પ્રાં સત્તાસ્થાનો થાય છે, પરન્તુ તે સત્તાસ્થાનો ત્રણ સ્થિતિ સંબંધિ જાણવાં, કારણ કે તે સમયે બંધાદિ વિચ્છેદના અન્ય સમયે બાંધેલા દલિકની પણ ત્રણ સમય પ્રમાણ સ્થિતિને પ્રાં સત્તાસ્થાનો પ્રાપ્ત થાય છે, આ ત્રીજું સ્પર્ધક જાણવું. એ રીતે એ સમયહીન એ આવલિકાના જેટલા સમયો તેટલાં સ્પર્ધકો પણ થાય છે, તે કારણથી મૂળ ગાથામાં કહ્યું છે કે અહિંનાં ય આશ્રિતા ઇત્યાદિ=સમસ્ત યોગસ્થાનકૃતસત્તાસ્થાનોને સમુદાયથી એક (સ્પર્ધક) રૂપે વિવક્ષા કરતાં સર્વ યોગસ્થાનકૃતસ્પર્ધક સમુદાય તે એ સમયહીન એક આવલિકાના સમયો જેટલા અધિક

કરીએ, ને અધિક કચે^૧ છતે જેટલા સર્વ યોગસ્થાનનાં સમુદાય થાય તેટલાં પ્રથમ સ્થિતિ વિચ્છેદમાં^૨ અધિક સ્પર્ધાકો થાય છે, તે આ પ્રમાણે— બધાંદિ વિચ્છેદના અનન્તર સમયે જે સમય હીન જે આવલિકાના સમય પ્રમાણ સ્પર્ધાકો પ્રાપ્ત થાય છે, તે સંબંધ પૂર્વે^૩ કહ્યો છે, અને બધાંદિ વિચ્છેદથી આગળ પ્રથમ સ્થિતિ આવલિકા-માત્ર રહે છે, તેથી તે આવલિકામાત્ર પ્રથમ સ્થિતિ સંક્રમ વડે વિચ્છેદ પામ્યે છતે આગળ આવલિકાના સમય પ્રમાણ સ્પર્ધાકો અન્ય પ્રકૃતિમાં સંક્રમ વડે વિચ્છેદ પામે છે, તે કારણથી તે સ્પર્ધાકોની ભિન્ન ગણતરી ન કરીયે, માટે તે સ્પર્ધાકો વિચ્છેદ પામ્યે છતે

૧ અહિં લાવાર્થ આ પ્રમાણે—પૂર્વે અન્ય પ્રદેશોદ્યાવલિકાના ને સ્થિંધાતના મલીને જેટલા સ્પર્ધાકો આવલિકા પ્રમાણ કહ્યા; તે સર્વ સ્પર્ધાકો ધણા કાળ પહેલાં બાંધેલ સત્તાગત દલિકના એકેક પ્રદેશની વૃદ્ધિએ હતા, અને આ જે સમયોન જે આવલિકાના સ્પર્ધાકો નવા બદ્દ દલિકના યોગસ્થાનની નિરંતર વૃદ્ધિએ અને પ્રદેશની અંતર વૃદ્ધિએ બનેલા છે, તો એ જેમાં કયા સ્પર્ધાકો જેટલા અધિક છે ? તેના જવાબમાં કહેવાય છે કે—પ્રદેશોદ્યાવલિકા અને સ્થિંધાત સંબંધિ સ્પર્ધાકોથી યોગસ્થાનકૃત બદ્દ દલિક સંબંધિ સ્પર્ધાકો જે સમયોન આવલિકાના સમય પ્રમાણ અધિક છે, કારણ કે ઉદ્યાવલિકા અને સ્થિંધાત સંબંધિ સ્પર્ધાકો ૧. આવલિકા પ્રમાણ છે, અને બદ્દસત્ દલિકનો સ્પર્ધાકો જે સમયોન ૨ આવલિકા પ્રમાણ છે, માટે બદ્દદલિક સ્પર્ધાકો જે સમયોનાવલિકાસમય જેટલા અધિક છે.

૨ બંધવિચ્છેદાનંતર ઉદ્યાવલિકા ઉદયવતીક્ષતામાં અને બંધાવલિકા બધ્યમાનક્ષતામાં એ પ્રમાણે બન્ને આવલિકાઓ યુગપત્ (સમકાળે) સંક્રમથી ત્રુટે છે માટે એ બેના સ્પર્ધાકો ભિન્ન ગણાય નહિં માટે ઉદ્યાવલિકાસંબંધિ સ્પર્ધાકોથી બંધાવલિકાના સ્પર્ધાકો જે સમયોન આવલિકા જેટલા અધિક છે પરંતુ જે સમયોન જે આવલિકા જેટલા અધિક નહિં. અહિં શૂળ ગાથામાં શુભાણિ શબ્દ (શુણ્ણકાર વાચક નહિં પણ) અધિક વાચી સમજાય છે, અને તે સિવાય અર્થ સમીચીન રીતે બેસતો નથી.

અને પ્રથમ સ્થિતિ વિચ્છેદ પામ્યે છતે શેષ બે સમયહીન એક આવલિકાના સમય પ્રમાણ સ્પર્ધકોજ અધિક પ્રાપ્ત થાય છે, પરંતુ બીજા નહિ.

**વેણુસુ ફઙ્ગ દુગં, અહિંગા પુરિસસ્સં વે ઉ આવલિયા
દુસમયહીણા ગુણિયા, જોગઢ્ઢાણેહિં કસિણેહિં ॥૪૬॥**

ગાથાર્થ:—વેદમાં બે બે સ્પર્ધક થાય છે, પુરુષવેદમાં સર્વ યોગસ્થાન સમુદાયને બે સમયહીન બે આવલિકાથી ગુણે તેટલાં સ્પર્ધકો બે સમયહીન બે આવલિકા અધિક થાય છે.

ટીકાર્થ:—સી, પુરુષ, ને નપુંસકવેદ એ પ્રત્યેકમાં બે બે સ્પર્ધક હોય છે, તે કેવી રીતે ? તે કહીએ છીએ કે—અભવ્ય પ્રાચીન્ય જન્મ પ્રદેશ સત્તાવાળો કોઈક જીવ ત્રસમાં ઉત્પન્ન થાય, ત્યાં ઘણીવાર દેશવિરતિ અને સર્વ વિરતિ પામીને ૪ વાર મોહનીયને ઉપશમાવીને ૧૩૨ સાગરોપમ સુધી સમ્યક્ત્વ પાલન કરીને સમ્યક્ત્વથી પતિત નહિ થઈને નપુંસકવેદે ક્ષપકશ્રેણિ માંડે, તદનંતર નપુંસકવેદની પ્રથમ સ્થિતિનો ઉપાન્ત્ય સમય વર્તે છે તે ઉપરનો સ્થિતિખંડ અન્યત્ર સંક્રમેલો હોય છે, ને તેમ હોવાથી ઉપરની સર્વ સ્થિતિ નિર્વેપ (આલી) થયેલી હોય છે, તે કારણથી પ્રથમ સ્થિતિમાં અન્ત્ય સમયે જે સર્વાદ્ય પ્રદેશ સત્તા તે પ્રથમ પ્રદેશ સત્તા સ્થાન છે, તદનંતર તેમાં એક પરમાણુ પ્રક્ષેપતાં દ્વિતીય પ્રમ સત્તા સ્થાન થાય, બે પરમાણુ પ્રક્ષેપતાં ત્રીજું સત્તાસ્થાન થાય, એ રીતે અનેક જીવોની અપેક્ષાએ એકેક પરમાણુની વૃદ્ધિએ અન્ત્ય પ્રમ સત્તા સ્થાનો ત્યાં સુધી કહેવાં કે જ્યાં સુધી ગુણિતકર્મોશ જીવનું ઉત્તમ પ્રમ સત્તાસ્થાન થાય. આ સર્વ સ્થાનોનો સમુદાય તે એક સ્પર્ધક જાણવું.

૧ આ સ્પર્ધક માત્ર સત્તાગત પ્રદેશાપેક્ષાએ પ્રથમ સ્થિતિમાં બનેલું છે.

તદનંતર દ્વિતીય સ્થિતિ સંબંધિ અન્તિમખંડ સંક્રમતે છતે અન્ત્ય સમયે પૂર્વોક્ત પ્રકારે જે સર્વ જનન્ય પ્ર૦ સત્તાસ્થાન (અન્ત્ય સંક્રમાશ્રયિ) છે ત્યાંથી પ્રારંભીને અનેક જીવોની અપેક્ષાએ યથા-યોગ પછે ઉત્તરોત્તર વૃદ્ધિએ નિરન્તર પ્ર૦ સત્તાસ્થાનો ત્યાં સુધી કહેવાં કે જ્યાં સુધી ગુણિતકર્મોંશ જીવ પ્રાયોજ્ય ઉ૦ પ્ર૦ સત્તા-સ્થાન થાય, તે સ્થાનોનો સમુદાય તે દ્વિતીય સ્પર્ધક છે. અથવા જ્યાં સુધી પ્રથમ સ્થિતિ અને દ્વિતીય સ્થિતિ વિદ્યમાન છે ત્યાં સુધી એક સ્પર્ધક, અને દ્વિતીય સ્થિતિ ક્ષીણ થતાં સમય માત્ર શેષ રહેલી પ્રથમ સ્થિતિ એ દ્વિતીય સ્પર્ધક છે. એ પ્રમાણે બન્ને પ્રકારનાં સ્પર્ધકો ત્રીવેદનાં પણ વીચારવાં.

પુનઃ પુરૂષવેદનાં ૨ સ્પર્ધકોનો વિચાર આ પ્રમાણે છે—ઉદયના અન્ત્ય સમયે જે જ૦ પ્ર૦ સત્તા છે ત્યાંથી પ્રારંભીને અનેક જીવોની અપેક્ષાએ એકેક પરમાણુની વૃદ્ધિએ નિરન્તર પ્ર૦ સત્તાસ્થાનો ત્યાં સુધી કહેવાં કે જ્યાં સુધી ગુણિતકર્મોંશ જીવનું ઉ૦ પ્રદેશ સત્તાસ્થાન થાય, એ સર્વ સ્થાનો અનંત છે, ને એ અનંત સ્થાનાત્મક એક સ્પર્ધક છે, અને ઉદયના અન્ત્ય સમયે દ્વિતીય સ્થિતિ સંબંધિ અન્ત્ય-ખંડ સંક્રમતાં જે સર્વ જ૦ પ્રદેશ સત્તા સ્થાન છે ત્યાંથી પ્રારંભીને પૂર્વવત્ દ્વિતીય સ્પર્ધક કહેવું પરન્તુ અહિં પુરિસસ્ત ધતિ=પુરૂષ-વેદનાં અધિક પણ સ્પર્ધક છે, તે કેટલાં છે ? તો કહીએ છીએ કે જે આવલિયા ધત્યાદિ=અહિં જે આવલિયા એ પ્રથમ વિભાગનું પદ તૃતિયા વિભાગિતા અર્થમાં છે, અને જોગદ્વાળેદિં કસિળેદિં એ તૃતિયા વિભાગિતનું પદ પ્રથમ વિભાગિતા અર્થમાં છે, તેથી અર્થ એવો થાય છે કે કૃત્સ્નયોગસ્થાન એટલે સર્વ યોગસ્થાન સંસુદાયને જે સમયહીન આવલિકા સાથે ગુણીએ, અને ગુણ્યે છતે જેટલા

૧ આ સ્પર્ધક અન્ત્ય સમયે દ્વિતીય સ્થિતિના (સર્વ જનન્યાદિ) સંક્રમથી દ્વિતીય સ્થિતિનાં બનેલું છે, આ દ્વિતીય સ્થિતિનો સંક્રમ પણ પ્રથમ સ્થિતિના ઉપાન્ત્ય સમયેજ સંપૂર્ણ થાય છે.

સર્વયોગસ્થાન સમુદાયો થાય તેટલાં અધિક સ્પર્ધકો થાય છે. અર્થાત્ એ સમયહીન એ આવલિકાના સમય પ્રમાણુ અધિક સ્પર્ધકો થાય છે, તે આ પ્રમાણુ—પુરુષવેદનો બંધ ઉદય વગેરે વિચ્છેદ પામ્યે છતે એ સમયહીન એ આવલિકાબદ્ધ દલિક વિદ્યમાન હોય છે, તે કારણથી અવેદક જીવને સંજ્વલનત્રિકેમાં કહેલા પ્રકારે યોગસ્થાનોની અપેક્ષાએ એ સમયહીન એ આવલિકાના સમયપ્રમાણુ સ્પર્ધકો કહેવાં.

હવે પૂર્વે કહેલાં અને આગળ કહેવાતાં સ્પર્ધકોનું સામાન્ય રૂપ લક્ષણ કહે છે.

**સવ્વજહન્નાદત્તં, खंधुत्तरओ निरंतरं उत्पि
एगं उव्वलमाणी, लोभजसा नोकसायाणं ॥૪૭॥**

ગાથાર્થ:—સર્વ જઘન્ય પ્ર૦ સં સ્થાનથી પ્રારંભીને નિરન્તરપણે સર્વોત્કૃષ્ટ સ્થાનસુધી પૂર્વપૂર્વથી આગળ આગળનાં પ્ર૦ સત્તાસ્થાનો નિરન્તરપણે એકેક કર્મસ્કંધવડે અધિક અધિક જાણવાં તથા ઉદ્વલના યોગ્ય રૂઝ અને સં લોભ-યશ-ને ૬ નોકપાય એ ૩૧ પ્રકૃતિયોમાં એક એક સ્પર્ધક છે.

ટીકાર્થ:—સર્વ જઘન્ય પ્રદેશસત્તાસ્થાનથી પ્રારંભીને એકેક કર્મસ્કંધવડે ઉત્તરતઃ (અધિક) અર્થાત્ પૂર્વપૂર્વથી ઉત્તરોત્તરપણે નિરન્તર પ્રદેશસત્તાસ્થાનનો સમુદાય ત્યાંસુધી લેવો (અહણુ કરવો) કે જ્યાંસુધી ઉપરનું સર્વોત્કૃષ્ટ પ્ર૦સત્તાસ્થાન પ્રાપ્ત થાય. એનો વિશેષ વિચાર આ પ્રમાણુ છે.—સર્વ જઘન્ય પ્રદેશસત્તાસ્થાનથી પ્રારંભીને યોગસ્થાનની અપેક્ષાએ એકેક કર્મસ્કંધે વૃદ્ધિ પામતાં પ્રદેશસત્તાસ્થાનો નિરન્તરપણે ત્યાંસુધી ગણવાં કે જ્યાંસુધી ઉ૦ પ્રદેશ સત્તાસ્થાન પ્રાપ્ત થાય. અહિં યોગસ્થાનના વશથી પ્રાપ્ત

થયેલ સ્પર્ધાકેની અપેક્ષાએ “એકેક કર્મસ્કંધ વડે ઉત્તરોત્તર અધિક” એ પ્રમાણે કહ્યું છે, અન્યથા ચરમાવલિપવિઠ્ઠા ઇત્યાદિ ગાથામાં જે સ્પર્ધાકે કહ્યાં છે તે સ્પર્ધાકેમાં એકેક પ્રદેશવડેજ ઉત્તરોત્તર વૃદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે. એ પ્રમાણે સ્પર્ધાકેનું સામાન્ય લક્ષણ કહ્યું. (इति स्पर्धकोनું सामान्य लक्षण).

હવે ઉદ્ભવ્યમાન પ્રકૃતિયોની સ્પર્ધાક પ્રરૂપણા કહેવાય છે.

पण्डितवल्गमाणी=ઉદ્ભવ્યમાન ૨૩ પ્રકૃતિયોનું એકએક સ્પર્ધાક છે. ત્યાં પ્રથમ ઉદ્ભવ્યમાન સમ્યક્ત્વ મોહનીયના સ્પર્ધાકેનો વિચાર આ પ્રમાણે છે.—અભવ્યપ્રાયોગ્ય જા ૦ સ્થિતિસંતાવાળો જીવ ત્રસમાં ઉત્પન્ન થઈને, ત્યાં સમ્યક્ત્વને તથા દેશવિરતિને અનેકવાર પ્રાપ્ત કરીને, ૪ વાર મોહનીયને ઉપશમાવીને, ૧૩૨ સાગરોપમ સુધી સમ્યક્ત્વપાલન કરીને, પુનઃ મિથ્યાત્વે જાય; તો ચિરોદ્ધલનાએ સમ્યક્ત્વને ઉવેલતાં જ્યારે અન્તિમખંડ સંક્રમિત થાય, અને શેષ એક ઉદ્યાવલિકા રહે, અને તે ઉદ્યાવલિકાને પણ સ્તિપ્તુકસંક્રમથી મિથ્યાત્વમાં સંક્રમાવે, અને તે ઉદ્યાવલિકા સંક્રમતાં જ્યારે એ સમય માત્ર અવસ્થાનરૂપ એક સ્થિતિ શેષ રહે ત્યારે તે (શેષ રહેલી એક સ્થિતિ) સમ્યક્ત્વની જા ૦ પ્રદેશસંતા કહેવાય છે. ત્યાંથી આગળ (શેષ રહેલી એક સ્થિતિગત પ્રદેશોથી આગળ). અનેક જીવોની અપેક્ષાએ એકેક પ્રદેશની વૃદ્ધિએ શુષ્ણિતકર્માશના ઉ ૦ પ્રદેશસંતાસ્થાન સુધી અધિકાધિક પ્રદેશસંતાસ્થાનો ગંજવાં. આ સર્વ સ્થાનોના સમુદાયરૂપ એક સ્પર્ધાક છે. એ પ્રમાણે મિશ્રમોહનીયનું સ્પર્ધાક પણ જાણવું, અને એ પ્રમાણે શેષ ઉદ્ધલના ચોથા વૈક્રિયાદિ ૧૧-આહારક ૭-ઉચ્ચગોત્ર-ને મનુષ્યાદિક રૂપ ૨૧ પ્રકૃતિયોનું પણ એકેક સ્પર્ધાક વિચારવું, પરંતુ પ્રકૃતિયોમાં મુળથીજ ૧૩૨ સાગરોપમ પ્રમાણ સમ્યક્ત્વકાળ ન કહેવો. (શેષ સર્વ વિવક્ષા પૂર્વવત).

તથા લોભજસા = સંજવલન લોભ અને યશ નામકર્મમાં પાણુ એકેક સ્પર્ધક છે, તે આ પ્રમાણે—તેજ અલબ્ય પ્રાયોગ્ય જઘન્ય સ્થિતિસત્તાવાળો જીવ ત્રસમાં ઉત્પન્ન થઈને ત્યાં ૪ વાર મોહનીયના ઉપશમ વિના શેષ ક્ષપિતકર્મોંશ ક્રિયાઓથી (ક્ષપિત કં જીવ-પ્રાયોગ્ય ક્રિયાઓથી) ઘણાં કર્મદલિકનો ક્ષય કરીને દીર્ઘકાળ પર્યન્ત સંયમનું પાલન કરીને ક્ષપણાર્થે તત્પર થયેલો હોય, તે જીવને યથાપ્રવૃત્તકરણના અન્ત્ય સમયે જ ૦ પ્રદેશસત્તા હોય છે, તદનંતર તે જ ૦ પ્ર ૦ સત્તાસ્થાનથી પ્રારંભીને અનેક જીવોની અપેક્ષાએ એકેક પ્રદેશની વૃદ્ધિએ નિરન્તર પ્રદેશસત્તાસ્થાનો ગુણિતકર્મોંશ જીવના ઉ ૦ પ્રદેશસત્તાસ્થાન સુધી ગણવાં. એ પ્રમાણે સં ૦ લોભ અને યશ-કર્મોંશ એકેક સ્પર્ધક કહ્યું.

તથા નોકસાયાણં = ૬ નોકધાયનું પાણુ પ્રત્યેકનું એક સ્પર્ધક છે તે પાણુ આ પ્રકારે છે—તેજ અલ ૦ પ્રા ૦ જ ૦ પ્રદેશસત્તાવાળો જીવ ત્રસમાં ઉત્પન્ન થઈને ત્યાં સમ્યક્ત્વ અને દેશવિરતિ અનેકવાર પ્રાપ્ત કરીને ૪ વાર મોહનીયને ઉપશમાવીને ક્ષીવેદ અને નપુંસક-વેદને વારંવાર બંધવડે અને હાસ્યાદિ પ્રદેશના સંક્રમવડે અત્યંત પૂરીને મનુષ્ય થાય, ત્યાં દીર્ઘકાળ પર્યન્ત સંયમ પાલન કરીને ક્ષપણાર્થે તત્પર થાય, તે જીવને અન્તિમબંડના અન્ત્ય સમયે ૬ નો કધાયની પ્રત્યેકની જે પ્રદેશસત્તા વિદ્યમાન છે તે સર્વ જઘન્ય પ્રદેશ-સત્તા જાણવી. તદનંતર તે જઘન્ય પ્ર ૦ સત્તા સ્થાનથી પ્રારંભીને અનેક જીવોની અપેક્ષાએ એકેક પ્રદેશની વૃદ્ધિએ નિરન્તર અનંત પ્ર ૦ સત્તાસ્થાનો ત્યાં સુધી કહેવાં કે જ્યાં સુધી ગુણિતકર્મોંશ જીવ પ્રાયોગ્ય ઉ ૦ પ્ર ૦ સત્તાસ્થાન પ્રાપ્ત થાય. એ પ્રમાણે ૬ નો કધાયનું પ્રત્યેકનું એકેક સ્પર્ધક કહ્યું.

હવે મોહનીય વિના શેષ ઘાતિ કર્મોંની સ્પર્ધક પ્રરૂપણ કરે છે.

ઠિઙ્ઘલંગવિચ્છેયા, સ્વીણકસાયસ્સ સેસકાલસમા
 ઇગહિયા ઘાઈણં, નિદ્દાપયલાણ હિચ્ચેકં ॥ ૪૯ ॥

ગાથાર્થ—ટીકાર્થ પ્રારંભે સંક્ષિપ્તાર્થવત્

ટીકાર્થ—ક્ષીણુકધાયી જીવના સ્થિતિખંડ વિચ્છેદથી અર્થાત્ સ્થિતિઘાતવિચ્છેદ થયા બાદ આગળ જે શેષ કાળ રહે છે તે પ્રમાણુ અર્થાત્ શેષ રહેલા કાળના સમયો જેટલાં ને તેથી પણ એક અધિક સ્પર્ધાકે ધાતી કર્મનાં થાય છે. અહિં નિદ્રા પ્રચલાના એક અન્ય સ્થિતિગત સ્પર્ધાકને વર્ણને શેષ સ્પર્ધાકે કહેવાં, કારણ કે નિદ્રા પ્રચલાના ઉદયાભાવથી અન્ય સમયે સ્વસ્વરૂપે દલિલ પ્રાપ્ત થતું નથી, પરંતુ પરપ્રકૃતિરૂપેજ પ્રાપ્ત થાય છે, તે કારણથી નિદ્રા ને પ્રચલા એ બેનું અન્યસ્થિતિગત એક સ્પર્ધાક વર્ણવેલું છે.

અહિં સ્પર્ધાકેની ભાવના આ પ્રમાણુ છે—ક્ષીણુકધાય અધ્ધાના (૧૨મા ગુણસ્થાન કાળના) સંખ્યાત ભાગ ગયે છતે અને અન્તર્યુગ પ્રમાણુનો એક સંખ્યાતભો ભાગ રહ્યો છતે ૫ જ્ઞાનાવરણુ—૪ દર્શનાવરણુ—ને ૫ અન્તરાયની સ્થિતિસત્તાને સર્વાપવર્તનાઓ અપવર્તને ક્ષીણુકધાય અધ્ધાતુલ્ય કરે છે, અને નિદ્રા પ્રચલાની સ્થિતિસત્તાને ૧ સમયન્યૂન ક્ષીણુકધાય અધ્ધાતુલ્ય કરે છે, અહિં (૧ સમયહીનતાત્) કારણુ તો પૂર્વે દર્શાવ્યુંજ છે, અને તે સમયે સ્થિતિઘાતાદિ નિવૃત્ત થાય છે. જો કે સ્થિતિસત્તાને ક્ષીણુકધાય અધ્ધાતુલ્ય કરી છે, તો પણ એતુકેમે યથાસંભવ ઉદય ઉદીરણુ વડે ક્ષય પામતું કર્મ ત્યાં સુધી કહેલું કે જ્યાં સુધી એક સ્થિતિ શેષ રહે, અને તે (શેષ રહેલી) એક સ્થિતિમાં ક્ષયિતકર્મોશ જીવપ્રાયોગ્ય જે સર્વજ્ઞધન્ય પ્રદેશ સત્તા છે તે પ્રથમ સત્તાસ્થાન કહેવાય છે. ત્યાંથી આગળ એક પરમાણુ પ્રક્ષેપતાં દ્વિતીય પ્રઠ સત્તાસ્થાન થાય છે, એ પ્રમાણુ એકેક પરમાણુની વૃદ્ધિએ નિરન્તર પ્રઠ

સત્તાસ્થાનો યાવત્ શુષ્કિત કર્મોંશ જીવયોગ્ય ઉં પ્રં સત્તાસ્થાન
પર્યંત કહેવાં; આ એક સ્પર્ધક થયું, અને એ સ્થિતિ શેષ રહે છે તે
પૂર્વોક્ત પ્રકારે દ્વિતીય સ્પર્ધક થાય, ત્રણ સ્થિતિ શેષ રહે છે તે તૃતીય
સ્પર્ધક થાય, એ પ્રમાણે ક્ષીણક્રમાદ્યા સમાન કરેલી (સ્થિતિ)
સત્તામાં જેટલા સ્થિતિલેહ છે, તેટલાં સ્પર્ધકો છે, અને અન્ય
સ્થિતિઘાતનાં અન્ય પ્રક્ષેપથી પ્રારંભીને પશ્ચાત્પૂર્વીએ (વિપરીત
અનુક્રમે) એક પછી એક અધિક સત્તાસ્થાનો ત્યાંસુધી કહેવાં કે જ્યાં
સુધી આપ આપણું સર્વોત્કૃષ્ટ પ્રં સત્તાસ્થાન પ્રાપ્ત થાય, ત્યાં સુધી
આ પણ સર્વ સ્વસ્વસ્થિતિગત એકેક સ્પર્ધક યથાસંભવ જાણવું.
તે કારણથી સ્થિતિઘાતવિરોધથી આગળનાં ક્ષીણક્રમાદ્યાના સમય
પ્રમાણ સ્પર્ધકો તે (એક સ્પર્ધક) વડે અધિક થાય છે.

**સેલેસિસંતિગાણં, ઉદયવર્દ્ધનં તુ તેજ કાલેણ
તુલ્લાણેગહિયાઈ, સેસાણં ઘગઝનાઈ ॥ ૪૧ ॥**

ગાથાર્થ—શૈલેશી અવસ્થામાં સત્તાયોગ્ય ઉદયવતી પ્રકૃતિ-
યોનાં તે અયોગિકાળતુલ્ય સ્પર્ધકો એકેક સ્પર્ધક અધિક છે, અને
શેષ અનુદયવતીનાં તેટલાં સ્પર્ધકો એકેક સ્પર્ધકહીને છે.

ટીકાર્થ—શૈલેશી એટલે અયોગિ અવસ્થા તેમાં જે પ્રકૃતિ-
યોની સત્તા હોય તે શૈલેશી સત્તાક પ્રકૃતિયો કહેવાય છે, તે ઉદય
વતી અને અનુદયવતી એમ બે પ્રકારે છે. ત્યાં નરગતિ-નરાયુ-
પથેં-ત્રસ-સુભગ-આદેય-પર્યાપ્ત-ગાદર-ચશ-જીન-ઉચ્ચ-શાતા
વા અશાતા એ ૧૨ પ્રકૃતિયો ઉદયવતી શૈલેશીસત્તાક છે; તે ૧૨
પ્રકૃતિયોનાં એકેક સ્પર્ધક અધિક અયોગી કાળના સમય જેટલાં
સ્પર્ધકો છે. અર્થાત્ અયોગિ શુણ્ણસ્થાન કાળના જેટલા સમયો તેથી
અધિક સ્પર્ધકો થાય છે, તે કેવી રીતે ? એમ બે જાણવા ધ્યેયતા
હો તો કહીએ છીએ કે—ક્ષપિતકર્મોંશ જીવની અપેક્ષાએ અયોગિ

કેવલિને અન્ત્ય સમયે સર્વાલ્પ પ્રદેશસત્તાસ્થાન હોય છે. તે પ્રથમ સ્થાન, તેથી એક પરમાણુ અધિક (પ્રદેશપતાં) દ્વિતીય પ્રં સત્તા-સ્થાન, એ રીતે અનેક જીવોની અપેક્ષાએ એકેક પ્રદેશની વૃદ્ધિએ શુષ્કિત કર્માંશ જીવના ઉં પ્રં સત્તાસ્થાન સુધી પ્રં સત્તાસ્થાનો કહેવાં, આ એક સ્પર્ધક થયું.

તદનંતર એ પ્રકારેજ બે સ્થિતિ શેષ રહે છે. દ્વિતીય સ્પર્ધક ત્રણ સ્થિતિ શેષ રહે છે તૃતીય સ્પર્ધક, એ પ્રમાણે અયોગી કાળના પ્રથમ સમય પર્યન્ત નિરન્તર સ્પર્ધકો જાણવાં.

તથા અયોગી કેવલિના અન્ત્ય સમયે અન્તિમ સ્થિતિમાં સંબંધિ અન્તિમ પ્રદેશથી માંડીને જ્યાંસુધી આપ આપણી સર્વોત્કૃષ્ટ પ્રં સત્તા થાય ત્યાંસુધી આ પણ સર્વસ્વસ્વ સ્થિતિગત એકેક સ્પર્ધક જાણવું, તે કારણથી અયોગી કેવલિ શુષ્કસ્થાન કાળના બેટલા સમયો છે તેથી એક અધિક સ્પર્ધકો પ્રત્યેક ઉદયવતી શૈલેશીસત્તાક પ્રકૃતિનાં હોય છે, અને શેષ અનુદયવતી શૈલેશીસત્તાક ૮૩ પ્રકૃતિયોનાં એક સ્પર્ધકહીને અયોગી કાળના સમય પ્રમાણ સ્પર્ધકો જાણવાં. કારણકે તે અયોગી કેવલિના અન્ત્ય સમયે ઉદયવતી પ્રકૃતિમાં સિત્તજુક સંકેતમવડે સંકેતમાવાય છે, તે કારણથી તે અન્ત્ય સમય સત્કે એક સ્પર્ધકહીને (અયોગીસમય પ્રમાણ) સ્પર્ધકો તે અનુદયવતી પ્રકૃતિયોનાં હોય છે. અહિં “ યર્ગં ઉચ્ચલમાણી ” એ ગાથાથી એકે નરગત્યાદિ પ્રકૃતિયોની સ્પર્ધક પ્રજ્વળા પૂર્વે કરેલી છે, તે-પણ તે પ્રકૃતિયોનાં સ્પર્ધકો અહિં પ્રાપ્ત થાય છે, માટે પુનઃ નર-ગત્યાદિમાં સ્પર્ધકોનો સંબંધ અત્રે કહેલો છે. એ પ્રમાણે બંધનાદિ કરણોમાં પણ ચથાચૈઅપણે સ્પર્ધકોની પ્રજ્વળા કરવાં યોગ્ય છે. (તે અગ્રગાથાથી કહે છે.)

એ પ્રમાણે બન્ધનાદિ કરણોમાં સ્પર્ધકોની પ્રાપ્તિ કહે છે.

સંભવતો ઠાણાઈ, કમ્મપણ્ણેહિં હોંતિ નેયાઈ
કરણેસુ ય ઉદયમ્મિ ય, અણુમાણેણેવમેણં ॥૫૦॥

ગાથાર્થ:—ટીકાથીનુસારે.

ટીકાર્થ:—સંભવને આશ્રયિને (યથાસંભવ) કરણોમાં
એટલે બંધન વગેરેમાં અને ઉદયમાં- (ઉદય એ કરણ નથી માટે
અહિં ઉદયને ભિન્ન ગણેલ છે) પ્રદેશ સત્તાસ્થાનો કર્મપ્રદેશોની
અપેક્ષાએ જાણવાં. તે કેવી રીતે ? તો કહીએ છીએ કે—પૂર્વે દર્શા-
વેલી પદ્ધતિએ, અર્થાત્ એ પૂર્વોક્ત અનુમાન પ્રકારે જાણવાં, તે આ
પ્રમાણે—બન્ધનકરણમાં બધન્ય યોગસ્થાન પર્યન્ત સુધીનાં એ સર્વ
યોગસ્થાનો બન્ધાપેક્ષાએ પ્રાપ્ત થાય છે, ને તેટલાં સત્તાસ્થાન
પ્રમાણનું એક સ્પર્ધક થાય છે, એ પ્રમાણે સંક્રમાદિ પ્રત્યેક કરણમાં
યજ્ઞ યથાયોગ્યપણે વિચારવું.

કરણોદયસંતાણં, પગઈટ્ટાણેસુ સેસગતિગે ય
મૂયસ્કારપ્પયરો, અવ્વટ્ઠિઓ તહ અવ્વત્તવો ॥ ૫૧ ॥

ગાથાર્થ:—ટીકાથીનુસારે.

ટીકાર્થ:—આંક કરણોનાં, ઉદયનાં, અને સત્તાનાં પ્રકૃતિ
સ્થાનોમાં તથા શેષ (સ્થિતિસ્થાન, અનુભાગસ્થાન, અને પ્રદેશ
સત્તાસ્થાનો એ) ત્રણ સ્થાનોમાં પ્રત્યેકમાં ભૂયસ્કાર, અદ્યતર,
અવસ્થિત, ને અવકતવ્ય એ ચાર ચાર વિરૂદ્ધ વિચારવા.

હવે એ મૂયસ્કારાદિ ૪ નું લક્ષણ કહે છે.

एगादहिगे पढमो, एगाई ऊणंगम्मि बिइओ अ
तत्तियमेत्तो तइओ, पढमे समए अवत्तवो ॥ ५२ ॥

ગાથાથી:—એકાદિક પ્રકૃતિએ અધિક બંધાદિ થતાં પ્રથમ (ભૂયસ્કાર) વિકલ્પ, એકાદિક હીન થતાં દ્વિતીય (અલ્પતર) વિકલ્પ, તેટલાજવાળો બંધાદિ પ્રવર્તે તે તૃતીય (અવસ્થિત) વિકલ્પ, અને (બંધાદિ વિચ્છેદ પામ્યા બાદ) પુનઃ બંધાદિ પ્રવર્તતાં પ્રથમ સમયે અવકાતન્ય વિકલ્પ થાય છે.

ટીકાથી:—અહિં આ ગાથાનો અર્થ બંધને આશ્રયી વિચારાય છે, ત્યાં બન્ધ તે મૂળ પ્રકૃતિનો અને ઉત્તર પ્રકૃતિનો એમ બે પ્રકાર છે, ત્યાં મૂળ પ્રકૃતિનો બન્ધ કદાચિત્ ૮ નો, કદાચિત્ ૭ નો, કદાચિત્ ૬ નો, ને કદાચિત્ ૧ પ્રકૃતિનો પણ હોય છે. ત્યાં જ્યારે થોડી પ્રકૃતિયોને બાંધતો જીવ પરિણામ વિશેષથી ઘણી પ્રકૃતિયો બાંધે, જેમ ૭ ને બાંધીને (બાંધતો) ૮ પ્રકૃતિયો બાંધે, અથવા ૬ કિંવા ૧ પ્રકૃતિને બાંધીને પુનઃ ૭ પ્રકૃતિયો બાંધવા માંડે ત્યારે તે મૂલ્યસ્કાર બન્ધ કહેવાય એજ વાત મૂળગાથામાં કહી છે કે પગાવદ્વિગે પદમો=એકાદિક એટલે એક બે વા ત્રણ વગેરે પ્રકૃતિએ અધિક બન્ધ પ્રવર્તે છે તે પ્રથમ પ્રકાર થાય છે, અર્થાત્ ભૂયસ્કાર બન્ધ થાય છે.

ઘણી પ્રકૃતિયોને બાંધતો જીવ જ્યારે પરિણામ વિશેષથી થોડી પ્રકૃતિયો બાંધવા માંડે, જેમ ૮ ને બાંધતો ૭ બાંધવા માંડે, અથવા ૭ ને બાંધતો ૬ બાંધવા માંડે, અથવા ૬ ને બાંધતો ૧ બાંધવા માંડે ત્યારે તે બન્ધ અલ્પતર કહેવાય એજ વાત મૂળગાથાથી કહે છે કે પગાદ્ ઝળગમ્મિ વિદ્વોઝ એકાદિક એટલે એક બે ત્રણ વગેરે પ્રકૃતિયો વડે હીન (ન્યૂન) બન્ધ પ્રવર્તતાં દ્વિતીય વિકલ્પ અર્થાત્ અલ્પતર બન્ધ થાય છે.

તથા તેજ ભૂયસ્કાર વા અલ્પતર બન્ધ દ્વિતીયાદિ સમયોમાં તેટલાજ પ્રમાણનો પ્રવર્તે તો 'અવસ્થિત' એવી સંજ્ઞા પામે છે. તે વાત મૂળ ગાથાથી કહે છે કે—તત્તિયમેતો તદ્વતો=તેટલાજ પ્રમાણનો ત્રીજો અવસ્થિત બંધ થાય છે.

પૂર્વોક્ત ત્રણ પ્રકારના મૂળ પ્રકૃતિયોમાં સંભવે છે, પરન્તુ ચતુર્થ પ્રકાર સંભવે નહિ. કારણ કે સર્વ મૂળ પ્રકૃતિયોનો બન્ધ વિચ્છેદ થયે પુનઃ બન્ધ પ્રારંભ નથી થતો, કે જેથી જોશો બંધ વિકલ્પ પણ હોય, તે કારણથી ઉત્તર પ્રકૃતિ આશ્રયિનેજ તે ચતુર્થ બંધ વિકલ્પ જાણવો, જેમ મોહનીયનો તત્સર્ગધિ સર્વ ઉત્તર પ્રકૃતિયોનો બંધ વિચ્છેદ થયે છતે ઉપશાન્ત મોહ શુભ્રસ્થાનથી પડતાં પુનઃ પણ બન્ધ પ્રારંભના પ્રથમ સમયે જે બંધ તે સમયે ન ભૂયસ્કાર કહી શકાય, ન અલ્પતર કહી શકાય, કે ન અવસ્થિત કહી શકાય, કારણ કે તે ભૂયસ્કારાદિબંધનું લક્ષણ તે સમયે છે નહિ માટે આ બન્ધ પ્રારંભના પ્રથમ સમયનો બન્ધ તે અવકતવ્ય કહેવાય છે, કારણ કે ભૂયસ્કારાદિનામથી કહી શકાય નહિ માટે અવકતવ્ય જાણવો.

એ પ્રમાણે ઉત્તર પ્રકૃતિયોને આશ્રયિ વેદનીય વિના શેષ જ્ઞાનાવરણાદિકનો અવકતવ્યબંધ વિચારવો, વેદનીયનો અવકતવ્ય બંધ નથી, કારણ કે તે વેદનીયનો સર્વથા બન્ધ વિચ્છેદ સંયોગિ કેવલિ શુભ્રસ્થાનના અન્ત્ય સમયે હોય છે, ને ત્યાંથી પુનઃ પ્રતિ-પાતં (પડવું) હોય નહિ કે જેથી પુનઃ બન્ધ પ્રવર્તતાં પ્રથમ સમયે અવકતવ્ય બંધ હોય. એ પ્રમાણે મૂળ પ્રકૃતિ આશ્રયિ અવકતવ્ય વિના શેષ ૩ વિકલ્પ, અને ઉત્તરપ્રકૃતિ આશ્રયિ ચારે વિકલ્પ સંભવે છે અને જેમ બન્ધમાં ચાર વિકલ્પ કહ્યા તેમ સંક્રમમાં ઉદ્વર્તનામાં અપવર્તનામાં, ઉદ્દીરણમાં, ઉપશમનામાં, ઉદ્વેગમાં, સત્તામાં, પ્રકૃતિસ્થાનોમાં, સ્થિતિસ્થાનોમાં, અનુભાગસ્થાનોમાં અને પ્રદેશ-સ્થાનોમાં પણ સ્વયમેવ યથાસંભવપણે વિચારીને કહેવા.

કરણોદયસંતાળં, સામિત્તોઘેર્હિં સેસગંનેયં

ગર્હયાદ્મગ્ગણાસુ, સંભવઓ સુદુ આગમિયા॥૫૩॥

ગાથાર્થઃ—ટીકાર્થોનુસારે

ટીકાર્થ:—આઠ કરણ, ઉદય, ને સત્તા એ ત્રણતું પ્રત્યેકતું જે વિસ્તારસહિત સ્વરૂપ કહ્યું તે (સવિસ્તર સ્વરૂપને) ઓષસ્વામિત્વ કહેવાય છે. મૂળગાથામાં સામિત્તોષેર્હિ એ પદ તૃતિયા વિભક્તિમાં છે પરંતુ અર્થથી દ્વિતીયા છે, અને વ્યક્તિની અપેક્ષાએ બહુવચન છે. તેથી અર્થ એવો થાય છે કે—તે યથોક્ત આઠ કરણ-ઉદય-અને સત્તાના સવિસ્તર સ્વરૂપરૂપ ઓષસ્વામિત્વને સમ્યક્ પ્રકારે જાણીને શેષ સ્વરૂપ પણ જાણવું, તે શેષ સ્વરૂપ કયે સ્થાને જાણવું ? તો કહીએ છીએ કે—ગત્યાદિ ચૈદ માર્ગજ્ઞામાં. કેવી રીતે જાણવું ? તે કહે છે કે—સંભવપૂર્વક. અર્થાત્ જેમ સંભવે જેમ ઘટે તેમજ જાણવું પણ અન્યથા વિપરીતપણે ન જાણવું.

**બંધોદીરણસંકમ, સંતુદયાળં જહન્નગાર્હિ
સંવેહો પગઈ ઠિઈ, અણુભાગ પણસઓ નેઓ ॥૫૪॥**

ગાથાર્થ:—ટીકાર્થોનુસારે

ટીકાર્થ:—બન્ધ-ઉદીરણ-સંકમ-સત્તા-ને ઉદય એ પ પદ્મથોનો પ્રકૃતિ, સ્થિતિ, અનુભાગ, અને પ્રદેશને આશ્રયિ જઘન્ય, અજઘન્ય, ઉત્કૃષ્ટ, ને અનુત્કૃષ્ટ એ ચાર વિકલ્પો વડે સંબંધ પરસ્પર સમાનકાળે અને સિદ્ધાંતના વિરોધ રહિત જેમલતાપણું છે. જેમ જ્ઞાનાવરણીયના જઘન્ય સ્થિતિ બંધે જો અનુભાગ બન્ધ, જઘન્ય પ્રેરા બન્ધ, અને અજઘન્ય સ્થિતિ ઉદીરણ, સ્થિતિ સંકમ, સ્થિતિ-સત્તા, તથા સ્થિતિઉદય ઇત્યાદિ રૂપે (એ પાંચ પદ્મથોનો પરસ્પર સંબંધ સમાનકાળે મેળવવો.) તે પૂર્વોપર સંબંધને સમ્યક્ પ્રકારે વિચારીને કહેવો. ॥ इति सत्ता प्रकरणम् ॥

॥ અથ ઉપસંહાર ॥

એ પ્રમાણે સત્તા પ્રકરણ કહ્યું. ને તે સત્તા પ્રકરણ કહેવાથી પૂર્વે (અન્ધપ્રારભે અભિધેય પ્રતિપ્રાદન પ્રસંગે) “ કમ્મઢગસ્સ

કરણદ્વગુદય સંતાણિ વોચ્છામિ ”=આઠ કર્મ સંબંધિ ટં કરણ-ઉદય-અને સત્તા કહીશ ” એવી જે પ્રતિજ્ઞા કરી હતી તે પૂર્ણ થઈ. અને હવે આ કર્મ પ્રકૃતિરૂપ પ્રકરણના પરિજ્ઞાન થી જે ફલ પ્રાપ્તિ થાય તે કહે છે.

**કરણોદયસંતવિજુ, તન્નિજ્જરકરણસંજમુજ્જોગા
કમ્મદ્વગુદયનિદ્ધા, જણિયમણિદ્ધં સુહ મુવેતિ ॥૫૫॥**

ગાથાર્થ:—કરણ-ઉદય-ને સત્તાના જ્ઞાનવંત જીવો તેની નિર્જરા કરવાને સંયમપ્રત્યે ઉદ્યોગી થયા છતાં આઠ કર્મના ઉદયા-દિક્કના ક્ષયથી ઉત્પન્ન થયેલા મનેષ્સિત અથવા અનંત સુખને પામે.

ટીકાર્થ:—પૂર્વોક્ત સ્વરૂપવાળા આઠ કરણોના, અને ઉદય તથા સત્તાના સમ્યક્ પરિજ્ઞાન યુક્ત જીવો તન્નિજ્જર કરણ સંજ-મુજ્જોગા=તે કરણ-ઉદય-અને સત્તાની જે નિર્જરા તેનું કરણ એટલે કરવું તે અર્થે (કરવાને અર્થે) જેઆનો સંયમ પ્રત્યે ઉદ્યોગ એટલે ઉદ્યમ છે તે તન્નિજ્જરા કરણ સંયમોદ્યોગા=તત્ નિર્જરા કરણાર્થે સંયમોદયત જીવો કહેવાય. તે એવા પ્રકારના થયા છતાં જીવોને શું ? તે કહે છે—કર્માણ્ડકોદય (સત્તા) નિષ્ઠાજનિત્તં આઠ કર્મની ઉદય નિષ્ઠાએ ને ઉદય ગ્રહણ કરવાથી ઉપલક્ષણતઃ બન્ધ સત્તાને ગ્રહણ કરતાં અર્થ એવો થાય છે કે—બન્ધ, ઉદય, ને સત્તા, એ ત્રણેના ક્ષયથી ઉત્પન્ન કરેલા મણિદ્ધં=મનને ધૃષ્ટ, અથવા અણિદ્ધં=નિષ્ઠા એટલે અનંત જેનો વિદ્યમાન નથી તે અનિષ્ઠ અર્થોત્ અન્તરહિત જે અનન્ત સુખ (બન્ને અર્થમાં) મોક્ષ સુખ તે પ્રત્યે પામે છે. તે કારણથી બુદ્ધિમાન્ પુરૂષોએ આ પ્રકરણમાં અવશ્ય નિરન્તર અભ્યાસ કરવો, અને અભ્યાસ કરીને શક્તિ અનુસારે સંયમ માર્ગમાં પ્રવૃત્તિ કરવી, અને સંયમ માર્ગમાં પ્રવૃત્ત થતાં

પુરૂષે સંકલ્પિત અધ્યવસાયરૂપ કુમાર્ગનો ત્યાગ કરવાનો પ્રયત્ન કરવો.

હવે આચાર્ય શ્રી. પોતાની ઉદ્ધત્તાઈને ત્યાગ કરતા ને પ્રકરણાર્થજ્ઞાનના વિષયમાં (સંબંધમાં) અન્ય બહુશ્રુતોની પ્રાર્થના કરતા છતાં આ પ્રકરણના વિષયમાં બુદ્ધિમાન પુરૂષોને ઉપાદેય (આદર) બુદ્ધિ ઉત્પન્ન કરવાને અર્થે આ પ્રકરણની પરંપરાએ સર્વજ્ઞમૂલતા પ્રગટ કરે છે. (અર્થાત્ આ પ્રકરણનો ભાવ સર્વજ્ઞ પરંપરાથી આવ્યો આવે છે એમ દર્શાવે છે.)

इय कम्मप्पगडीओ, जहासुयं नीयमप्पमइणा वि सोहिय णाभोगकयं, कहंतु वरदिट्ठिवायन्नू ॥५६॥

ગાથાર્થઃ—એ પ્રમાણે મેં અલ્પમતિએ પણ કર્મપ્રકૃતિ પ્રાભુતથી જે રીતે (શુરૂપે) શ્રવણ કર્યું તે રીતે આ પ્રકરણ તેમાંથી ઉદ્ભવ્યું છે. એમાં જે કંઈ અનુપયોગપણાથી કહેવાયું હોય તે શુદ્ધ કરીને ઉત્તમ દ્રષ્ટિવાદ સૂત્રના જ્ઞાતાઓ ઉચિતાનુચિતાર્થ પ્રત્યે કહો.

ટીકાર્થઃ—અલ્પ મતિવાળા એટલે અલ્પ બુદ્ધિવાળા અને શુરૂના ચરણકમલની સેવા કરતાં મેં શુરૂના પાદમૂળથી તથા કર્મ પ્રકૃતિથી એટલે કર્મપ્રકૃતિ નામના પ્રાભુતથી પૂવૈકત પ્રકારે જે રીતે મેં શ્રવણ કર્યું (દ્રષ્ટિવાદ સૂત્રમાં ૧૪ પૂર્વ છે, ત્યાં અનેક વસ્તુ (અધ્યાયવિશેષ) સહિત અગ્રાયણીય નામે બીજા પૂર્વમાં ૨૦ પ્રાભુત પ્રમાણ પાંચમી વસ્તુ (પંચમ અધ્યાય વિશેષ) છે, તેમાં ૨૪ અનુયોગદ્વાર ચુકત કર્મપ્રકૃતિ નામે ચતુર્થ પ્રાભુત છે) તેમાંથી આ પ્રકરણ આકબ્યું છે અર્થાત્ ઉદ્ભવ્યું છે. પુનઃ આ પ્રકરણમાં અનાલોગથી એટલે અનુપયોગ પણાથી જે કંઈ ભૂલ થઈ હોય (ઘણી સંભાળ રાખતાં પણ છદ્મસ્થ જીવને આવરણના (જ્ઞાનાવર-

છુના) સામર્થ્યથી ઉપયોગરહિતપણું સંભવે છે તે કારણથી કહ્યું છે કે “અનાલોગથી જે કંઈ ભૂલ થઈ હોય” તે શોધીને અર્થાત્ દૂર કરીને જે પ્રધાન એટલે શ્રેષ્ઠ યુદ્ધિરૂપ અતિશયને પ્રાપ્ત થયેલા દૃષ્ટિવાદજ્ઞ એટલે દૃષ્ટિવાદના જ્ઞાતા અર્થાત્ ૧૨ અંગના ભાણુકાર આચાર્યો તે મારાપર મોટી કૃપાબુદ્ધિ ધારણ કરીને તે ભૂલને સ્થાને આગમાનુસારે બીજું પદ પ્રક્ષેપીને જેમ કે અહિં આ પદ હોવું સમીચીન (ઉચીત) છે ને આ પદ સમીચીન નથી એ પ્રમાણે કહેા. પરન્તુ તે દ્વાદશાંગજ્ઞાતા સૂરિવર્યોએ મારા પર ઉપેક્ષા રૂપ (અનાદરરૂપ) અકૃપા ધારણ ન કરવી.

અહિં ‘इयकम्मप्पगङ्गीओ’ ઇત્યાદિ પદરૂપ ગાથાવડે આ પ્રકરણ સર્વજ્ઞ મૂળ છે એમ પ્રદર્શિત કર્યું છે. કારણ કે દૃષ્ટિવાદ તો ભગવંતે સાક્ષાત્ અર્થરૂપે કહ્યો છે, અને સૂત્રરૂપે શ્રી સુધર્મા સ્વામિએ શુદ્ધ્યો છે, અને કર્મપ્રકૃતિ પ્રાભૂત તે દૃષ્ટિવાદાન્તર્ગત છે, અને તેમાંથીજ આ પ્રકરણ ઉદ્ભવ્યું છે માટે પરંપરાએ આ પ્રકરણ સર્વજ્ઞમૂળ છે, એમ સૂચવ્યું.

અહિં શાસ્ત્રની આદિમાં, મધ્યમાં ને અન્તમાં મંગલ અવસ્થ કરવા યોગ્ય છે, કારણ કે પ્રારંભમાં મંગલ કરવાથી શાસ્ત્ર નિર્વિઘ્ન પછે સમાપ્ત થાય છે, મધ્યમાં મંગલ કરવાથી શિષ્યપ્રશિષ્યાદિ પરંપરાગમાનયનવડે (પરંપરાગમની પ્રાપ્તિથી) સ્થિરતા ધારણ કરે છે, અને શાસ્ત્રના અન્તે મંગલ કરવાના પ્રભાવથી શિષ્યપ્રશિષ્યાદિએ અવધારણ થતું શાસ્ત્ર તેઓના ચિત્તમાં સમ્યક્ પ્રકારે પ્રતિષ્ઠિત થાય છે. ત્યાં સિદ્ધ સિદ્ધત્વસુચ્ય ઇત્યાદિ પદોથી પ્રારંભમાં મંગલ કરેલું છે. અને અકરણ અણુદ્વિજ્ઞાપ-અણુયોગધરે પળિવચામિ એ ગાથાથી મધ્યમંગલ કર્યું છે. અને હવે અન્ત્ય મંગલ કહે છે.

जस्स वरसासणावय-वफरिसपविकसियविमलमइ

किरणा

विमलंति कम्ममइले, सो मे सरणं महावीरो ॥५७॥

ગાથાર્થ:—ટીકાથીજુસારે.

ટીકાર્થ:—જે મહાવીર સ્વામિ ભગવંતનું વર કહેતાં પ્રધાન જે શાસન તેના અવયવના સંસ્પર્શવડે પ્રકર્ષથી (ઉત્કર્ષપણે) નિકસિત જોટલે પ્રકર્ષ બોધને પ્રાપ્ત થયેલાં વિમલ જોટલે નાશ પામ્યો છે અજ્ઞાનપણાકૃપ મલ તે જેનો જોવાં મતિરૂપ કિરણો તે કર્મમલિને જોટલે કર્મરૂપ અન્ધકારથી મલિન થયેલા પ્રાણીઓને નિર્મલ કરે છે, તે મહાવીર ભગવાન જોટલે શ્રી વર્ધમાન સ્વામિ સંસાર ભયથી ભય પામેલા જોવા મને શરણુરૂપ જોટલે રક્ષણુ કરવાના કારણુભૂત છે, અન્ય કોઈ શરણુ નથી.

॥ ટીકાકારકૃત ઉપસંહાર.

કર્મપર્યંચે જંગતો ઽનુબન્ધકેશાત્રેહં વીક્ષ્ય કૃપાપરીતઃ
ક્ષયાય તસ્યોપદિદેશરત્નત્રયં સ જીયાજ્જિનવર્ધમાનઃ ॥ ૧ ॥

અર્થઃ—જમતેના જીવોને અનુબન્ધ થવાથી કલેશ આપનાર
એવી કર્મપરંપરાને દેખીને જે કૃપાળુએ તેના ક્ષયને અર્થે જ્ઞાનાદિ
રૂપ રત્નત્રયી દર્શાવી છે તે શ્રી વર્ધમાન જીનેશ્વર જયવંતા વર્તે.

નિરસ્તકુમતધ્વાન્તં । સત્પદાર્થપ્રકાશકમ્ ।
નિત્યોદયં નમસ્કુર્મો । જૈનસિદ્ધાન્તભાસ્કરમ્ ॥ ૨ ॥

પૂર્વાન્તર્ગતકર્મ—પ્રકૃતિપ્રાપ્તસમુદ્ધૃતા યેન ।
કર્મપ્રકૃતિરિયમતઃ । શ્રુતકેવલિગમ્યભાવાર્થા ॥ ૩ ॥
(યુગ્મ)

અર્થઃ—વિનાશ પમાડ્યો છે હુમંતરૂપ અન્ધકાર-સેંજેણે,
અને છતાં પદાર્થોને પ્રગટ કરનાર તથા નિરન્તર ઉદય પામતો, તથા
જેનો ભાવાર્થ શ્રુતકેવલિથી જાણ્યો જાય એવી આ કર્મપ્રકૃતિને
જેના પ્રભાવ વડે પૂર્વાન્તર્ગત કર્મપ્રકૃતિ નામના પ્રાપ્તમાથી ઉદ્ધરી
છે તે જૈન સિદ્ધાન્તરૂપ સૂર્યને નમસ્કાર કરીએ છીએ.

તતઃ ક્વ ચૈષા વિષમર્થયુક્તા । ક ચાલ્પશાસ્ત્રાર્થકૃતશ્રમો ઽહં ।
તથાપિ સમ્યગ્ગુરુસંપ્રદાયાત્ । કિંચિત્સ્ફુટાર્થા વિવૃતા મયૈષા ॥ ૪ ॥

અર્થઃ—માટે ક્યાં આ વિષમ અર્થયુક્ત કર્મપ્રકૃતિ ।
અને અલ્પશાસ્ત્રોમાં કૃત પરિશ્રમ એવો હું ક્યાં । તો પણ સમ્યક્
ગુરુના સંપ્રદાયથી મેં આ કર્મપ્રકૃતિ કંઈક સ્ફુટ અર્થથી વર્ણવી છે.

કર્મપ્રકૃતિનિધાનં । વહ્ન્યં યેન માદૃશાં યોગ્યમ્
ચક્રે પરોપકૃતયે । શ્રી ચૂર્ણકૃતે નમસ્તસ્મૈ ॥ ૬ ॥

અર્થ:—જેણે પરોપકાર બુદ્ધિએ કર્મપ્રકૃતિરૂપ નિધાનને
ઘણા અર્થ યુક્ત કરીને મારા સરખાને અંબલોકન યોગ્ય કંથો છે,
તે શ્રી ચૂર્ણકાર મહારાજને નમસ્કાર થાયો.

एनामतिगंभीरां । कर्मप्रकृतिं विवृण्वता कुशलम् ।
यदवापि मलयगिरिणा । सिद्धिं तेनाश्रुतां लोकः ॥ ६ ॥

અર્થ:—આ અતિ ગંભીર એવી કર્મ પ્રકૃતિને વણીવતા
મલયગિરિએ જે મંગલ પ્રાપ્ત કર્યું તે મંગલ વડે (કર્મ પ્રકૃતિને
અવગાહનાર) જનસમુદાય મોક્ષ પ્રત્યે પાંખો.

अर्हन्तो मंगलं मे स्युः । सिद्धाश्च मम मंगलं ।
मंगलं साधवः सम्यग् । जैनो धर्मश्च मंगलं ॥ ७ ॥

અર્થ:—સર્વ અરિહંત ભગવંતો મને મંગલરૂપ હો, પુનઃ
સર્વે સિદ્ધ પણ મને મંગલરૂપ હો, તથા સર્વ સાધુ મંગલરૂપ હો
અને સમ્યક્ પ્રકારનો શ્રી જૈનધર્મ તે પણ મને મંગલરૂપ હો.

॥ इतिश्री मलयगिरिविरचित कर्मप्रकृतिटीकायां जैनमार्गीयश्रीमद्
बुद्धिसागरसूरि प्रसादेन पं. चंदुलालकृत सत्कार्यप्रकरणम् ॥
गुर्जरभाषान्तरम् समाप्तम् ॥

इति कर्मप्रकृति भाषान्तरम्